Principele Dimitrie Cantemir

PRINCEPS MOLDAVIAE

ISTORIA
CREȘTERILOR
ȘI A
DESCREȘTERILOR
CURȚII
OTHMAN[N]ICE
SAU ALIOTHMAN[N]ICE

DE LA PRIMUL ÎNCEPUT AL NEAMULUI,
ADUSĂ PÎNĂ ÎN VREMURILE NOASTRE,
ÎN TREI CĂRȚI

VOLUMUL I și VOLUMUL II

Prefața traducerii românești de

acad. Virgil Cândea

traducere românească și indice de

Dan Slușanschi

Ediția a II-a revizuită

TITLUL ORIGINAL / ORIGINAL TITLE:

DEMETRII PRINCIPIS CANTEMIRII

INCREMENTORUM ET DECREMENTORUM

AULAE

OTHMAN[N]ICAE SIVE ALIOTHMAN[N]ICAE HISTORIAE

A PRIMA GENTIS ORIGINE AD NOSTRA USQUE TEMPORA

DEDUCTAE LIBRI TRES.

© 2008 DAN SLUȘANSCHI

© 2010 EDITURA PAIDEIA

© 2012 Editura Paideia

str. Tudor Arghezi, nr. 15, sector 2
020942 București, România
tel.: (021)316.82.08
fax: (021)316.82.21
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

ISBN 978-973-596-799-4

ISTORIA
CREȘTERILOR
ȘI A
DESCREȘTERILOR
CURȚII
OTHMAN[N]ICE
SAU ALIOTHMAN[N]ICE

DE LA PRIMUL ÎNCEPUT AL NEAMULUI, ADUSĂ PÎNĂ ÎN VREMURILE NOASTRE, ÎN TREI CĂRȚI

VOLUMUL I

(CĂRȚILE CREȘTERII, I-II)

paideia

SIGLE ȘI ABREVIERI

LISTA SIGLELOR ȘI A ABREVIERILOR

( )	Completarea unei abrevieri a lui Cantemir
< >	Completarea unor litere sau cuvinte omise de autor sau de copist
[ ]	Eliminarea unor litere sau cuvinte greșit adăugate de copist
[[ ]]	Eliminarea unor litere sau cuvinte de către autorul sau copistul însuși
{ }	Adaos intra- sau interlinear făcut de către autorul sau copistul însuși
{{ }}	Adaos marginal al autorului (mai rar al scribului sau al unui cititor)
.....	Spațiu de mai multe litere lăsat liber de copist, sau al unor litere de necitit
de	Literele *italice* indică cititorului corectarea de către editor a unei erori
(sic)	Notă semnalînd o eroare cu o valoare aparte
I, V, 5, 41	Trimitere uzuală la Textul lui Cantemir, de pildă la Cartea I., Capitolul V., Secțiunea 5, pagina 41 (a manuscrisului Cantemirian H (arvardiense))
I, V (a) 513	Trimitere uzuală la Adnotările lui Cantemir, de pildă la Cartea I., Capitolul V., Adnotarea (a), pagina 513 (a manuscrisului Cantemirian H)

DM	*Descriptio Moldaviae*	IDAO	*Incrementa atque Decrementa Aulae Othmanicae*
DMN	*De Moldaviae ... nominibus*	SRM	*Sistima Religiei Muhammedane*
HMV	*Historia Moldo-Vlachica*	VCC	*Vita Constantini Cantemyrii*

Paginile manuscrisului latin *H(arvardiense)* al lui Cantemir apar notate în marginea textului nostru, făcîndu-se constantă referire, după obiceiul filologic, la ele, ca ale **originalului**, bază a tuturor cercetărilor viitoare, iar nu la cele ale ediției de față.

Dan SLUȘANSCHI

PREFAȚA EDITORULUI

Dimitrie Cantemir a scris această *Istorie* a Imperiului Otoman în *latină*, care era, încă, limba științifică a tuturor culturilor occidentale.

Lucrarea a interesat enorm, de la bun început, fiind prima cercetare de proporții legată de un fenomen care devenise o urgență a timpului: creșterile și descreșterile acestui imperiu agresor, victorios și amenințător, constituiau un mister alarmant pentru savanții și cancelariile epocii și preocupau în cel mai înalt grad mai ales oficialitățile încoronate sau cu înalte funcții în statele europene limitrofe lui.

Această deschidere a fost amplificată, în prima jumătate a secolului 18 prin traducerea, istoric vorbind, *imediată*, în mai toate limbile importante, *franceză*, *engleză*, *germană*.

Deși înregistrăm cîteva încercări nereușite în secolul 19, lucrarea nu a fost tradusă și în limba română.

La 300 de ani distanță de apariția versiunii franceze, abia acum, literatura istorică de bază în limba română se îmbogățește cu acest tratat grație inițiativei intelectuale de vocație națională pe care a avut-o și a dus-o strălucit pînă la capăt, cu ultima suflare, la modul propriu, eminentul clasicist al Universității București, **Dan Slușanschi**, mult regretat de noi toți.

Dan Slușanschi a fost și elinist și latinist, a dat uimitoarele traduceri în hexametru dactilic ale poemelor homerice, dar și o minunată versiune a Eneidei lui Virgil; știința lui filologică era atît de înaltă încît, în vederea traducerii poemelor homerice, a intervenit savant în reconsituirea și aranjarea textului grec însuși spre stupoarea erudiților germani, care l-au ținut la mare cinste și l-au primit cu mari onoruri în mediile lor academice.

Traducerea tratatului istoric al lui Cantemir este o faptă de înaltă știință săvîrșită cu o meticulozitate rară în ideea că orice amănunt este semnificativ și la fel de important ca lucrarea însăși; este o faptă care ilustrează mîndria breslei sale și o noțiune superioară despre datoriile pe care fiecare le are față cu susținerea demnității patriei sale în concertul lumii. În discuțiile avute cu Domnia Sa a menționat că, mai cu seamă în acest caz, pasiunea și datoria s-au complinit.

Dan Slușanschi a tradus o mare operă făcînd la rîndul lui operă. Întîrzierea, greu de explicat, cu care a apărut versiunea românească, așteptîndu-se inițiativa sa academică, a purtat totuși un avantaj exploatat de Dan Slușanschi la extrem: a fost folosit imensul progres făcut de istoriografia domeniului și aportul recent al erudiției filologice.

Cei cărora această lucrare le stîrnește interesul sau au nevoie în mod nemijlocit de ea trebuie să se gîndească de fiecare dată cînd o deschid cu admirație și recunoștință la cel care a făcut această muncă minunată.

Ediția de față reproduce fidel textul în aranjamentul lăsat de Dan Slușanschi. Acest lucru se datorează grijii cu care Emil Slușanschi, fiul profesorului, a reconstituit în detaliu manuscrisul lăsat de acesta într-o formă electronică greu de utilizat. O dificultate serioasă o reprezintă reproducerea termenilor turcici sau arabici, de care manuscrisul original este plin.

La comandă, ediția poate fi însoțită de versiunea în limba latină pe suport electronic.

În încheierea acestei note de editor anunț apariția, în următorul an, a unei variante de serie mai mare și, de asemenea, versiuni bibliofile.

Prof. Ion Bănșoiu,
Directorul Editurii Paideia

PREFAȚA TRADUCERII ROMÂNEȘTI

Moartea pretimpurie a Prințului Dimitrie Cantemir (în 1723) justifică anumite imperfecțiuni care mai pot fi încă detectate în opera sa, precum și dificultățile care-i îngreunau publicarea, atît de dorită de fiul său Antioh. Dar nu mai planează, în fapt, nicio îndoială asupra faptului că *Incrementa et Decrementa Aulae Othmannicae* fuseseră revizuite de Autorul însuși, în vederea unei curînde publicări a acestui *magnum opus* – același era și cazul unei alte lucrări capitale, luate, tot în forma ei ultimă, de către iubitul său fiu, Principele Antioh, cînd a fost trimis ca Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Țarului Rusiei la Londra, și apoi la Paris (din 1732): *Descriptio Moldaviae*. Și astfel, savantul german trăitor la St. Petersburg, Gottlieb (Theophilus) Siegfried Bayer, maestrul lui Antioh, pare să fi început să lucreze deja în vederea publicării versiunii originale latine, pregătită, de fapt, pentru Academia din Berlin, a acestei lucrări (prescurtate mai jos IDAO), încă dinainte de 1732. Dar publicarea critică, științifică, a textului latin avea să fie amînată mereu și mereu, ea avînd loc abia în 2001, precum se va vedea de mai jos.

Desigur, țelul de căpetenie al lui Antioh, în greaua, dar onoranta întreprindere de a face cunoscut Apusului, pe potriva meritelor sale, numele slăvitului său Tată, a fost să publice, deopotrivă, *Descriptio Moldaviae* (cu tot cu Harta ei) și IDAO, după manuscrisele originale, finale, pe care le luase cu sine. Încercările sale mai timpurii (făcute la edituri din Olanda) nu se prea bucuraseră de succes: numai o variantă a Hărții Moldovei avea să fie tipărită acolo, dar niciun **text latin** nu avea să vadă lumina tiparului, plecînd de la manuscrisele primare. Totuși, în Anglia, cu sprijinul unei prealabile subscripții și cu ajutorul declarat al Reginei Carolina, soția Regelui George al II-lea, avea să apară, ceva mai tîrziu, la Londra, o traducere engleză (în 1734-1735). Traducerea fusese făcută de către Pastorul Nicholas Tindal, binecunoscut în Anglia pentru lucrările lui savante realizate mai înainte.

Această traducere engleză *(in folio,* I, 1734, XVI + 4 + 460 pp.; II, 1735, 273 pp., în două volume legate laolaltă) a fost imprimată pentru James, John și Paul Knapton, la The Crown, în Ludgate Street, Londra, sub titlul general de *The History of the Growth and Decay of the Ottoman Empire.* Cartea purta pe frontispiciu binecunoscutul portret al Autorului său, în veșmînt princiar apusean, ea cuprinzînd și 22 de portrete ale Sultanilor Othmani, copiate după originalele pictate de 'răposatul pictor al Sultanului', și gravate de artistul Claude du Bosc.

Legăturile intelectuale ale lui Antioh din Franța l-au făcut să încerce să izbutească și o publicare a unei traduceri în franceză a acestei lucrări, de vreme ce, încă din 1740, Abatele Prévost începuse să pledeze în favoarea unei asemenea ediții, publicînd în revista sa literară *Le Pour et le Contre* mai multe extrase transpuse după versiunea lui Tindal. Pînă la urmă, neavînd la dispoziție niciun text latin, vreo copie a originalului ajuns în Anglia, forma engleză a lui Tindal a fost trecută și în franceză de Monsieur de Joncquières, cartea primind titlul de *Histoire de l'Empire Ottoman, où se voyent les causes de son Agrandissement et de sa Décadence, avec des Notes très instructives, par S.A.S. Démétrius Cantimir, Prince de Moldavie* (Paris, Ballard fils, 1743).

Doi ani mai tîrziu, învățatul Johann Lothar Schmidt a publicat la Hamburg o versiune a lucrării ('bey Christian Herold', 1745), sub titlul *Geschichte des Osmanischen Reiches, nach seinem Anwachse und Abnehmen,*

beschrieben von Demetrie Kantemir, ehemaligem Fürsten in Moldau, urmînd tot forma lui Tindal, de vreme ce nu avea la dispoziție nici un manuscris sau text tipărit latin.

Au mai apărut apoi, începînd din veacul al XVIII-lea, și alte versiuni (italiană, franceză, rusă, turcă, precum și mai multe românești), toate neavînd, însă, nici cel mai vag acces la originalul latin. Aceasta pentru că, oricît de curios ar putea părea, magistrala operă a lui Cantemir asupra istoriei 'Împărăției Othmane' (cum îi spunea dînsul) nu a fost publicată **niciodată** pînă la ediția critică din 2001 a Prof. Dan Slușanschi, **pornind de originalul latin**, regăsit de noi în 1984, ba **nici măcar tradusă în forma ei completă**. O comparație dintre originalul latin regăsit ca printr-o minune și forma engleză a lui Tindal arată limpede că acesta și, după acesta, toți urmașii lui, au publicat doar un fel de 'remake' al lucrării lui Cantemir. Astfel, Tindal a schimbat numărul Cărților, a alăturat Adnotările textului (ștergînd diferența fundamentală dintre informațiile datorate Cronicilor turcești și contribuțiile proprii, trăite, ale Principelui), a omis destule pasaje mai dificile din originalul latin, a făcut destule modificări nejustificate, lăsînd laoparte toate pasajele date nu doar în latinește, ci și în *ductus Arabicus,* fără să mai vorbim de interesantele schițe pe care Cantemir le alcătuise pentru mai buna lămurire a 'Binevoitorului său Cititor' (de pildă în Adnotarea I, IV (F) 33-34), și nu numai atît. Oricum, această traducere l-a făcut cunoscut și lăudat pe Dimitrie Cantemir vreme de mai mult de un veac, dar 'libertățile' pe care Tindal și le luase față de textul Principelui poartă o bună parte din vina pentru durele critici care i-au fost aduse mai apoi lucrării, mai cu seamă de von Hammer-Purgstall. Pe scurt, așteptarea redescoperirii **manuscrisului latin original** era enormă.

Rătăcirile acestui manuscris, în ultima lui formă, cea revizuită de însuși Principele Dimitrie – fapt dovedit, într-un tîrziu, de apariția scrisului său în zeci și zeci de adaosuri și corecturi ologrefe – nu ne sunt cunoscute decît în parte. Antioh, fiul Autorului, îi scria de la Londra, pe 1 August 1737, Marchizei de Monconseil, aflate la Paris, că îi dăduse manuscrisul original, în dar, lui Nicholas Tindal. Ținînd seama de cronicele dificultăți financiare ale lui Antioh, fie că dînsul îi cedase lui Tindal manuscrisul în locul unui avans în bani asupra drepturilor ce aveau să vină, fie că acesta din urmă fusese lăsat să-l păstreze drept un fel de garanție asupra unei ipotetice plăți ulterioare, cu atît mai greu de închipuit, cu cît Plenipotențiarul venit la Londra din Rusia avea să fie trimis, după nu multă vreme, la Paris. Și astfel, Tindal a încercat să recupereze o parte în bani, vînzîndu-i manuscrisul unui *amateur éclairé,* Contelui Friedrich von Thoms, un diplomat german acreditat la Curtea Angliei, prieten al Reginei Carolina, și, totodată, unul dintre subscriptorii volumului. Aflat printre cei mai de seamă amatori de antichități ai Europei, el avea și se mîndrea cu o bogată bibliotecă de manuscrise și cărți rare.

Doar la un an după apariția traducerii franceze, cam pe vremea cînd ediția germană se afla în curs de pregătire spre a fi publicată, un corespondent din Utrecht a publicat următoarea notă în *'Göttingische Zeitung von gelehrten Sachen'* (din 4 Iunie 1744): "Oricît de faimoasă ar fi *'Istoria Imperiului Ottoman'* scrisă de Principele Dimitrie Cantemir, știm încă foarte puține despre circumstanțele în care a fost publicată această lucrare. [...] Principele Antioh Cantemir a trimis manuscrisul la Londra în 1732 și i l-a cedat Contelui Thoms, care, la îndemnul răposatei Regine Carolina, a pus să fie tradus în engleză. [...] Originalul acestei excelente lucrări fusese alcătuit de Principele Cantemir într-o minunată limbă latină, după [cum se poate vedea din] manuscrisul original, aflat acum la Leyda, în prețioasa bibliotecă a Contelui Thoms. Contele mai posedă și

manuscrisul original al *'Istoriei Moldovei'* scrise de Principele Cantemir, Domnul Moldovei, pe care a dobîndit-o prin cumpărare. Lucrarea cuprinde mari hărți, precum și toate roadele străduințelor Principelui, astfel că avem tot dreptul să dorim să vedem publicate amîndouă aceste excelente opere..." Esențialul informației oferite de corespondentul din Utrecht era, evident, corect: colecția Contelui von Thoms includea, în 1744, și *Incrementa et Decrementa,* împreună cu toate Anexele ei, și opera latină a Principelui despre Moldova, încheiată. Dar avem de făcut, totuși, o corectare: Antioh **nu a trimis manuscrisul**, ci **l-a luat el însuși cu sine** la Londra, dîndu-i-l **nu lui Thoms**, ci **lui Tindal**. Iar, desigur, 'opera lui despre Moldova', aflată și ea în formă finală, era *Descriptio Moldaviae.*

Contele von Thoms a murit în 1746, iar, trei ani mai tîrziu, soția sa a trebuit să pună în vînzare atît de prețioasele lui colecții: gravuri, portrete, cărți și manuscrise; iar licitația a avut loc la Leyda, cu începere din 13 Octombrie 1749. Manuscrisele, cu tot cu cele ale lui Cantemir, au fost vîndute în 18 Octombrie, după cum se specifică în *'Ordo venditionis'*, laolaltă cu *Catalogul* acestei unice colecții. La pagina 117, sub N° 513, printre manuscrisele *in folio,* putem citi: "Demetrii Cantemirii, Principis Moldaviae, *Incrementa et Decrementa Imperii Ottomanici.* Opus absolutissimum, ab Auctore ex Manuscriptis Magni Sultani Bibliothecae, quae in Seraglia servatur, excerptum & a Cantemiro suo Secretario dictatum, manu Principis correctum, qui & ipse marginalia adscripsit. Opus in lingua Latina, in qua auctor scripsit, nondum publicatum." Acuratețea acestei descrieri, cu unele elemente care nu sunt specificate în manuscrisul însuși ("[lucrare] exceptată și dictată de Cantemir Secretarului său, corectată de mîna Principelui, care a scris tot el și [adnotările] marginale"), ne trimite la cunoștințele personale ale următorului ei proprietar, Contele von Thoms. Numai el putea să fi știut – fie direct, de la Antioh, fie de la Tindal – asemenea detalii privitoare la soarta manuscrisului, și numai din notele lui le putuse cineva insera în *Catalogul* bibliotecii sale, care, după moartea sa, a stat la baza licitației.

După 1749, manuscrisul a rămas ascuns în biblioteci particulare încă neidentificate. Apoi, abia foarte tîrziu, în 1901, el a răsărit iarăși din întuneric, cînd Librăria-Anticariat Otto Harrassowitz din Leipzig l-a vîndut Universității Harvard (Cambridge, Massachussets, USA). Marea Universitate americană a cumpărat manuscrisul laolaltă cu alte importante cărți și manuscrise europene, cu fonduri din donația Charles Minot. Ar fi foarte greu, dacă nu cu neputință, de urmărit de unde ajunsese acolo manuscrisul, acum, cînd toate arhivele Casei Otto Harrassowitz au fost nimicite, la sfîrșitul celui de-al II-lea Război Mondial.

În America, vreme de mai multe decenii, existența acestui manuscris în fondurile de la 'Houghton Library' a rămas neremarcată de specialiști. Cine s-ar fi gîndit să caute un manuscris cantemirian tocmai în U.S.A. ? Abia în 1955, Jane Ware Nelson, o absolventă de la Stanford University, avînd de dus la bun sfîrșit o lucrare complementară de doctorat despre Dimitrie Cantemir, și-a dat seama de existența acestui manuscris la 'Houghton Library' de la Harvard, dar, probabil că nu și-a dat seama de importanța exactă a descoperirii sale. Dînsa s-a mulțumit să se refere la manuscris, și să folosească nu tocmai buna traducere a lui Tindal și, de aceea, lucrarea ei (de altfel, nepublicată) n-a avut darul de a reintroduce capitalul manuscris al *IDAO* în circuitul cercetării științifice, astfel că el nu a ajuns să fie cercetat cum se cuvine decît cu treizeci de ani mai tîrziu.

Autorul rîndurilor de față a păstrat un interes neîncetat, vreme de mai mult de trei decenii, întregii opere a lui Dimitrie Cantemir, și s-a preocupat să o vadă publicată în seria critică a *Operelor Complete* ale

Principelui, tipărită în mai multe volume de Editura Academiei Române. Ca atare, am tot căutat prin toată lumea manuscrise și informații despre Cantemir, prin toate bibliotecile unde am avut privilegiul de a-mi putea continua investigațiile. De vreme ce Cantemir a murit în vîrstă de numai 49 de ani, lăsînd neterminate multe dintre manuscrisele lucrărilor sale, mai degrabă departe de forma în care le-ar fi socotit potrivite să fie date tiparului, cineva se cuvenea să sară în ajutor și să o facă, în numele lui. Această trudă statornică, de autoinstituit 'Secretar postum' al Principelui a avut harul de a-mi aduce un lung șir de satisfacții cu totul neașteptate.

După ce mi-am dat seama că lucrarea de tinerețe a lui Cantemir, privind teologia morală, *Divanul, sau Gîlciava înțeleptului cu Lumea, sau Giudețul Sufletului cu Trupul,* s-a bucurat, în întreaga lume arabă, de o foarte largă circulație, dar ca o operă anonimă, atribuită uneori (fapt foarte flatant pentru autorul ei) Sf. Vasile cel Mare, eram pe calea de a căuta să dovedesc, cu ajutorul unei burse primite pe lingă 'Wilson Center' (Smithsonian Institution, Washington, D.C., U.S.A) rolul de seamă jucat de Români în introducerea tiparului în lumea arabă. Încă de la începutul veacului al XVIII-lea. Acesta a fost prilejul cu care am avut norocul de a găsi (în 1984), la 'Houghton Library' de la Harvard, mult-căutatul manuscris original al operei lui Cantemir *Incrementa et Decrementa Aulae Othmanicae.* Zeița Fortuna mi-a hărăzit această șansă doar pentru a răsplăti o preocupare de mult mai veche dată.

Trebuie spus că bibliotecile de la Harvard University nu au contribuit la *The National Union Catalog of Manuscript Collections,* care ar fi putut lista și el această lucrare cantemiriană. Dar cei de acolo și-au trimis, totuși, fișele spre a fi incluse în *The National Union Catalog. Pre-1956 Imprints.* Manuscrisul lui Cantemir apărea în fișele lor, dar **pentru cărți**, care, ținînd seama de standardele mai vechi ale Bibliotecii de la Harvard College, au fost, mai apoi, listate în *Catalog of Authors of Books.* Acesta era un catalog unde cercetătorii operei lui Cantemir nu s-ar fi gîndit niciodată să caute un manuscris.

Mai mult, asemenea cercetări nu au fost întreprinse luînd drept țintă vreo colecție publică sau particulară din Apus, de vreme ce o informație oferită, spre finele sec. al XVIII-lea, de către multrespectatul învățat german G. F. Müller (1705-1783, rusește 'Miller'), membru al Academiei Imperiale de Științe din St. Petersburg, stabilea în mod categoric faptul că toate manuscrisele luate în Anglia de Antioh Cantemir în 1732 fuseseră vîndute la licitație după moartea lui la Paris, în 1744, și fuseseră cumpărate de Contele Thomson *(sic)* din Leyda, ginerele învățatului olandez Hermann Boerhaave, cu intenția de a le trimite în Rusia. Apoi, se spunea, văduva lui Thomson le-ar fi donat unui 'nepot' de-al lor, Abraham Raaf *(sic)* Boerhaave, care trebuia să le ducă la St. Petersburg.

Or, toată această informație era în întregime eronată. Înafara unor denumiri în mod repetat inexacte ('Thomson' pentru *Thoms,* 'Raaf pentru *Kaau),* ne întîmpină o lungă listă de reprezentări greșite: biblioteca lui Antioh **a fost** pusă la licitație la Paris, dar – nu în întregime – scrierile Principelui, lucrările lui în greacă, latină și în rusă au fost, într-adevăr, trimise în Rusia. Orișicum, în 1744, the manuscrisul *IDAO* nu se mai afla în posesia lui Antioh, ci îi aparținea acum Contelui von Thoms, care îl cumpărase **de la Tindal, nu la Paris**, ci **la Londra**, și care nu avea nici cea mai mică intenție să-l trimită în Rusia. Mai mult, Abraham Kaau-Boerhaave nu era un 'nepot', ci un văr al Ioannei Măria Boerhaave, al soției lui von Thoms. Apoi, – un alt element aducător de confuzie – nu manuscrisele din biblioteca lui von Thoms, ci cele pe care le poseda unchiul său, Hermann Boerhaave, au fost cele pe care Abraham le-a luat cu sine la St. Petersburg. Și totuși,

afirmațiile lui Müller păreau întruna să poarte în ele o asemenea autoritate, încît, pînă în zilele noastre, ele mai sunt încă reluate drept un izvor 'asupra soarta moștenirii manuscriselor lui Dimitrie Cantemir'.

Manuscrisul original, în limba latină, arată ca un volum legat în catifea albastră, copertele lui (33,5 x 20,5 cm) se află legate laolaltă cu două funde de mătase albastră, decolorate însă din pricina timpului. Textul stă scris pe hîrtie albă (31,7 x 20 cm). Josul primei pagini a fiecărui fascicol (*quaternio*) a fost marcat, după un vechi obicei al copiștilor, prin serii de litere (A – **Z**, apoi a – z, apoi Aa – etc.). Numerele paginilor curg astfel:

Praefatio	p. 1-49.
Incrementa (Lib. I-II)	p. 1-246.
Decrementa (Lib. UI)	p. 247-530.
Annotationes (ad. Lib. I-II)	p. 1-279.
Annotationes (ad. Lib. III)	p. 1-206.

Paginile albe de la finele unora dintre fascicole (după *Praefatio,* după *Decrementa,* III, și după *Annotationes,* II și III) au fost lăsate înafara numerotării.

Vine apoi (f. 1^{v}-18^{v}): *La Vie du Prince Demetrius Cantemir, écrite de la main propre d'Antiochus Cantemir son fils cadet, Ministre Plen(ipotentiaire) de sa Majesté Czarienne a Londres.*

Manuscrisul principal este o evidentă transcriere făcută de copiști (Ivan Ilinskii (?) și încă cineva cu un scris similar), după ciorna primară a Autorului. Textul *Istoriei – Praefatio, Incrementa* (I-II) și *Decrementa* (III) – în total 579 pp., a fost transcris de **un** copist, iar *Annotationes* (la I-III – în total 485 pp.), de **un altul**. Copiștii lăsaseră spații albe pentru *ductus Air'abicus,* pentru titlurile paragrafelor, la început, și, în interior, pentru cele ale Capitolelor, precum și (nu prea des) pentru unele cuvinte nu prea citețe din ciornă. Cantemir, care a revizuit textul transcris – mai cu atenție, la început, apoi, pe măsura oboselii tot mai accentuate (dacă nu a bolii sale), tot mai rar, după aceea, a și completat, cu excepția unor scăpări, acestea destul de rare, spațiile lăsate goale pentru *ductus Arabicus.* Drept rezultat, el i-a conferit textului însușirile proprii unei lucrări duse pînă la capăt.

Unele pagini poartă urma citirii manuscrisului de către Antioh, altele ar putea fi semne ale altor cititori succesivi. Numai o reexaminare autoptică îndelungată a originalului, a ducturilor și a cernelurilor lui, ar putea, în anii ce vin, să precizeze aceste detalii aparte.

† Acad. Virgil CÂNDEA

Textul latin al originalului lui Cantemir a fost difuzat, pentru prima oară, prin mijlocirea ediției facsimilate apărute la București, la Editura 'Roza Vânturilor', în 1999). Cea de-a doua ediție critică, întemeiată nu pe facsimil, ci pe copiile fotografice cu amabilitate oferite Academicianului Virgil Cândea de către Houghton Library, este una complet revăzută și corectată, ca un pas hotărîtor înainte față de cea *princeps,* publicată în 2001 la fosta Casă Amarcord din Timișoara, dar epuizată foarte curînd, textul acesta trebuind să joace rolul esențial al unui instrument critic de bază, atît pentru specialiști, cît și pentru oamenii de cultură, în general. Firește, traducerea oglindește această ediție revăzută și corectată.

Dan SLUȘANSCHI

1

PREFAȚĂ

Avînd noi a înfățișa luminii publice creșterea și descreșterea Imperiului Othman, de la însăși obîrșia sa, se cer a fi, mai înainte, lămurite unele probleme istorice și genealogice mai de seamă, în privința cărora marii și serioșii istorici ai Creștinătății ni s-au părut a cădea, prea ades și din greu, în greșeală. Printre acestea, locul de căpetenie trebuie dat comparației dintre Era creștină și anul Hegirei, sub care noi am socotit că ne putem înșirui mai potrivit firul expunerii, urmînd calculul Muhammedanilor. În al doilea rînd, vor fi de făcut cercetări despre numele și neamul Turcilor. În sfîrșit, în cel de al treilea rînd, va fi de lămurit obîrșia stirpei Aliothmanice, care se află, de la o vreme, în fruntea Imperiului Turcesc (după cum i se spune îndeobște). În această privință, dacă am vrea să susținem că limpezirile noastre vor fi neatinse de nici o pată ori greșeală, am putea fi, pe bună dreptate, învinovățiți că încălcăm peste măsură hotarele prescrise cunoașterii omenești. Căci, de vreme ce nici cele ce se petrec dinaintea ochilor noștri n-am fi în stare să le istorisim astfel încît povestirea noastră să poată fi socotită, în orice privință, desăvîrșită și lipsită de greșeli, cine altul, decît un smintit, ar cuteza să afirme că va înfățișa, fără vreo abatere, lucruri care s-au petrecut cu atîtea veacuri în urmă, printre neamuri atît de barbare și de lipsite de civilizație (cum era cel othman, la începuturile sale) ? ! Aceasta se va vădi din însuși șirul lucrării, cu atît mai mult, cu cît vom înfățișa și ne vom strădui să îndreptăm cele spuse sau scrise pe dos de către nu puțini istorici, de altfel cu o mare autoritate. Iară de noi vom fi dobîndit o mai fericită reușită, judecata o lăsăm în seama Cititorului διακριτικοτάτῳ <celui foarte plin de discernămînt>. Va fi fost de ajuns să adăugăm acea spusă a lui Hristos: / ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος τὸν λίθον ἐπ᾽
2 αὐτῇ βαλέτω.[1]

((CAPITOLUL I.)) HEGIRA COMPARATĂ CU ERA CREȘTINĂ

Cifra anilor Erei muhammedane, căreia Turcii îi dau numele de 'Hidzret'[2], iar îndeobște acela de 'Hegiră', comparată cu anii Erei creștine, am trecut-o în marginea expunerii noastre; dacă vreunul din Cititori va fi voind să se îndoiască de vom fi făcut noi bine acest lucru, nu avem, desigur, cum să i-o luăm în nume de rău. Căci, deși această socoteală este destul de limpede și nu prea grea, luăm totuși aminte că mai multe fapte de seamă ale istoriei sunt trecute de către unii istorici de o autoritate de loc mică sub ani diferiți, iar aceasta din lipsa mijloacelor de ajutor, din care să fi putut dobîndi o mai bună cunoaștere a lucrului dat. Spre a ilustra aceasta măcar cu un singur exemplu: nu s-a petrecut nimic mai vrednic de pomenire, după trecerea Împărăției către

[1] NT, *Ioan*, 8, 7: 'Cel dintre voi fără de păcat (litt. 'fără de greșeală') să arunce întîiul cu piatra asupra ei !'.
[2] Am păstrat și în forma românească transliterarea latină dată de Cantemir (mai jos DC) formelor turcești, arabe sau persane, pentru uzul orientaliștilor care nu maniază ușor textul în limba latină: esterolul Dumnealor de a le interpreta sub raport grafic și lingvistic.

Greci, decît cucerirea Constantinopolei, prin care întreaga Creştinătate a fost lipsită de al doilea ochi al său, şi anume cel mai de seamă, şi a fost adusă pînă în pragul primejdiei sale de pe urmă. Totuşi, oricît ar fi fost ea de cunoscută, cît de apropiată de vremurile noastre şi cît de fatală acea epocă a Împărăţiei greceşti, cei mai serioşi autori nu cad de acord asupra anului în care să se fi întîmplat: unii o aşează în anul 1452, alţii în 1453. De aici se poate trage încheierea cîte greşeli s-au putut comite, în celelalte capitole ale istoriei turceşti, să spunem, asupra precizării datelor de naştere sau de moarte ale Sultanilor etc. Spre a le face faţă acestora, am socotit că nu-i fără de rost, ca, prin compararea autorilor creştini cu cei turci, să cercetăm ceva mai atent acest calcul, şi, prin
3 însuşi cest fapt, / să dovedim că noi am împăcat în mod corect anii Hegirei cu Era creştină, în Istoria pe care o scoatem acum. Credem însă că nu este nevoie nici să deschidem o dispută despre numele 'Hegirei', nici să cercetăm în fel şi chip dacă îşi trage originea de la fuga de la Mecca la Medina a mincinosului Profet[3], ori de la moartea lui (cum preferă destui Muhammedani). Căci nouă ne este de-ajuns să arătăm corespondenţa dintre Era turcească şi cea creştină, înfăţişînd cîteva exemple luate din scrierile creştinilor. Ricciolus[4] aşează, foarte drept, în marea sa operă cronologică, începutul Hegirei în anul Domnului 622; nu ne vom căi să alăturăm aici chiar vorbele lui (mai ales că autorii au păreri diferite, în special asupra zilei): "Asupra zilei, spune el, părerile diferă. Căci astronomii, laolaltă cu Alfraganus[5], cu Albategnius[6], cu ***Alfonsinele***[7] şi cu Iordanus[8], socotesc anii Ismaeliţilor[9] şi ai Turcilor, după practica astronomică, de la Ide, altfel spus, din ziua de 15 Iulie,

---

[3] În original, aici şi adesea, *Falsopropheta* (sau *Falso-Propheta),* un hibrid latino-grecesc, pentru forma *Pseudo-propheta,* mai des folosită de DC. (Notele ţinînd seama de textul latin şi de izvoare sunt semnate D.S.).

[4] Cf. J.-B. Ricciolus, *Astronomiae refonmatae Torni duo,* II, Bonn, 1665, p. 9. DC pare totuşi a se referi la o altă operă a lui Ricciolus, *Chronologia reformata et ad certas conclusiones redacta,* I-III, Bonn, 1669, care nu ne-a fost, din păcate, accesibilă. (Notele preluate de noi după comentariile la Prefaţă redactate de Acad. Virgil Cândea cu prilejul tipăririi acesteia în avanpremieră în 'Manuscriptum', XVI, 1985, 2 (59), p. 17-42, XVII, 1986, 1 (62) şi 1990, 3-4 (80-81) vor apărea mai jos înzestrate cu sigla V.C. Forma traducerii este, firesc, revizuită).

[5] Abu'l-Abbas al-Farghani, astronom persan din veacul al IX-lea. Opera sa, apărută în traducere latină la Ferrara, în 1493, a cunoscut numeroase ediţii ulterioare, dintre care mai apropiată de DC este forma *Elementa Astronomica, Arabice et Latine,* Amsterdam, J. Gollius, 1669 (V.C).

[6] Al-Batlani (astronom de limbă arabă, mort în 929) a fost autorul unor tabule astronomice comentate *(Al-Zidj),* publicate în traducere latină sub titlul *De scientia stellarum liber,* Bonn, 1645 (V.C).

[7] Este vorba de *Tabulae Alphonsinae,* o operă astronomică redactată la Curtea şi cu îndemnul Regelui Alfonso al X-lea al Castiliei, zis 'Il Sabio', "înţeleptul" (1254-1284) (V.C).

[8] Probabil că este vorba de Iordanus de Saxa (Nemorarius), autorul posibil, dar neidentificat precis, al unor tratate de matematică (c. 1185-1237) (V.C). După cît îl cunoaştem pe DC, cel puţin ultimele două trimiteri sunt de a doua mînă (D.S.).

[9] Adică 'ai Arabilor', care, după autorii creştini medievali, s-ar fi tras din Ismail, fiul lui Avraam şi al roabei sale Agar, de unde şi numele, dat lor în Biblie, de 'Agareni' (cf. de ex. VT, *Gen.,* XVI, 11-15) (V.C).

[10] În latineşte *feria* 5., iar, mai jos, *feria 6.* sau VI.: din Antichitatea tîrzie numele săptămînii primiseră numele de *feriae (I, II* etc.), numărătoarea începînd cu Duminica; aşadar *feria V.* este zi de Joi, iar *feria VI. o* Vineri. Pentru coerenţă, în traducerea acestui scurt pasaj am unificat cifrele numeralelor ordinale în forma lor romană (D.S.).

ziua a V-a[10], pentru că atunci a căzut luna nouă cea adevărată. Dar Arabii și cu Turcii – și, dimpreună cu ei, cronologiștii Scaliger[11] și Petavius[12] etc. – socotesc civila[13], din ziua de 16 Iulie, ziua a VI-a, mergînd împreună cu seara dinainte, dat fiind că el a fugit de la Mecca în noaptea aceea, următoare zilei a XV-a, și în aceeași noapte a apărut prima fază a lunii noi, de unde își încep, mai apoi, Arabii ciclurile lor lunare, de la ziua a VI-a, Vineri, sfîntă pentru ei și pînă acum". S-ar putea, desigur, ca pe Binevoitorul Cititor să-l rețină faptul că se ia seama doar la dezacordul dintre regulile astronomice și calculul turcesc, dar nu este lămurită și cauza lui. Este însă de știut că falsul Profet Muhammed, atunci cînd a început să umple lumea cu superstiția sa, i-a dat poporului mai puțin
4 instruit în problemele astronomiei, următoarea regulă generală asupra începutului lunii noi[14]:/ adică: "Vezi luna nouă, începe Ramazanul ! Vezi luna nouă, serbează Bairamul !"

Cum însă prima fază a semilunei nu apare niciodată deasupra orizontului nostru în prima zi a noviluniului, ci uneori într-a doua, ba, uneori, de-abia în cea de a treia noapte (dacă luna nouă se întîmplă să fie către apusul soarelui), nu se va mira nimeni, dacă, fie Muhammed însuși – ca un om necultivat și puțin, ori de loc învățat în deprinderea astronomiei –, fie neamurile corupte de dînsul – care socotesc că este de dat mai multă crezare îndrumării Legiuitorului lor, decît rațiunii înseși – au luat a doua zi a lunii noi drept noviluniul însuși, și au statornicit după regula aceluia și lunile și sărbătorile lor. Și nu este mai puțin de crezare că însuși Muhammed și-a început socoteala Hegirei de la fuga sa, iar mai apoi urmașii săi, trecînd cu vederea, sau neștiind aceasta, spre a nu părea că prin pilda lor încalcă legea odată stabilită, au hotărît să înceapă nu de la noviluniul astronomic (care, după spusa tuturor matematicienilor căzuse în ziua de 15 Iulie, ziua 5-a), ci de la cel civil, care a avut loc în ziua următoare, cea de a 6-a), iar, astfel, ca acela să fie <socotit> drept prima zi a lunii Muharrem < >[15]. Cele susținute de noi sunt confirmate de cele pe care le-am văzut noi înșine, la fața locului, în legătură cu felul lor de a face astăzi calculul. Căci, deși le sunt îndeajuns de cunoscute nu numai ziua și ceasul, ci chiar și clipa noviluniului din almanahurile pe care le numesc 'Ruznamcze', totuși ei nu jinduiesc niciodată nici 'Ramazan'-ul, nici 'Bairam-'ul,
5 decît dacă unele persoane dau mărturie că au văzut faza / noii luni. Din această pricină, în fiecare an, cam la vremea aceea, sunt trimiși de către Sultan înspre Varna, pe un munte foarte înalt, numit

---

[11] Iosephus Iustus Scaliger, *Opus de ernendatione temponun,* poate în ediția de la Geneva, 1629, ori într-una din cele anterioare: Paris, 1583, Frankfurt/Main, 1598, Leiden, 1598 etc. (V.C).

[12] Dionysius Petavius, *Rationarius temporum,* Pars II, Mainz, 1646, p. 54 (V.C).

[13] Lat. *politice,* adică 'după cronologia **civilă**', în uz în viața socială (în româna veche s-ar fi zis 'politicească'), iar nu după cea stabilită urmînd calculul astronomic. Anul civil este, adesea, mai puțin precis decît cel astronomic (cf. Id., ibid., p. 2) (V.C).

[14] Text fără transcriere latină: te, în transcriere modernă, *ay gör Ramazan tut, ay gör Bairam eyle !*, regulă popularizatoare liberă, practic versificată, dezvoltată după Coran (Sura II, 185) (V.C. și D.S.).

[15] Aici și mai jos, deși nu chiar prea adesea în decursul textului originar, DC a omis să insereze *ductus Arabicus* corespunzător transcrierii latine în spațiul rezervat de copist pentru aceasta, exact invers ca mai sus (v. n. 14).

Istrandzdaghy'[16] (care se află la 12 ceasuri[17] de Constantinopole {{mai spre Pontul Euxin}} cîțiva oameni care să ia aminte în ce clipă luna nouă se arată vederii lor. Odată ce au văzut-o trei dintre cercetași pornesc pe dată, în mers zorit, spre Constantinopole și grăbesc la Istambol Effendisi ("Judele Constantinopolei"); unul spune că a văzut prima fază a lunii noi, iar ceilalți doi, prin mărturia lor, chezășuiesc cele arătate de primul. Noviluniul fiind astfel dovedit prin mijlocirea a trei martori, Istambol Effendisi trimite, de îndată, crainici prin tot orașul, la orice vreme va fi fost să fie, și orînduiește postul, sau Bairamul. Dat fiind că, fără de trei martori, nu i se va da crezare nimănui, nici măcar Sultanului, că a venit luna nouă; așa se face că am văzut întîmplîndu-se ca unii Muhammedani, chiar dacă se aflau la prînz, mîncînd și bînd, odată ce-au auzit glasul crainicului, <dînd veste> despre începutul postului, să scuipe, de îndată, din gură îmbucăturile și să-și înceapă ajunarea; și, dimpotrivă, la auzul veștii despre începutul Bairamului, <fie> înainte, fie după prînz, își încheie postul și, lăsînd deoparte fățarnica mîhnire pe care obișnuiesc <să o arate>[18], iau vesele și vioaie chipuri și haine. Dar, dacă cerul înnourat împiedică vederea lunii, sau solii, întîrziați pe drum, ajung cu întîrziere în Oraș, se așteaptă în prima și a doua zi, însă în cea de a treia zi se dă deja crezare calculului astronomic, iar norodul – fie că sunt, fie că nu sunt martori care să fi văzut luna – primește poruncă să se abțină de la mîncare și de la băutură. Tot asemenea, nu lasă postul, mai înainte de a fi fost înștiințați de către aceiași oameni asupra apariției lunii noi 'Szevval'. Cu
6 toate că acestea sunt deajuns / spre a-i înlătura Cititorului șovăiala asupra adevărului calculului lui Ricciolus, credem, totuși, că nu este fără de folos să-i dăm și mai multă întărire și prin alte exemple, înafara dovezilor deja aduse. În această privință, sunt de o mare însemnătate acele două memorabile cuceriri, a Constantinopolei și a Insulei Rodos. Despre cea dintîi, Patriarhul Constantinopolei <spune> că a fost cucerită în anul Domului 1453, în ziua de 29 Mai, ziua a 3-a[19], <iar> istoricii turci mai grijulii spun că <a fost luată> de Sultanul Mehemmed al doilea, în anul Hegirei 857, în a 20-a zi a lunii zise 'Dzemaziul ewwel'. Despre Rodos, Creștinii spun că a fost luat de Turci în anul Domnului 1522, în ziua de 25 Decembrie, iar Turcii că în anul Hegirei 929, în a 3-a zi a lunii 'Seffer', și mai adaugă că acest asediu a durat 5 luni: anume, că a fost pus în anul Hegirei 928, în luna 'Ramazan', și că a fost dus mai departe vreme de trei luni din același an – 'Szeval', 'Ziulcaade' și 'Ziulhidze' – precum și în două din anul următor – 'Muharrem' și 'Seffer'; în a treia zi a acesteia

---

[16] Unul dintre ultimele vîrfuri ale crestei care coboară adînc spre SE din Munții Rhodope în paralel cu țărmul Mării Negre, masiv numit astăzi, în întregime pe turcește, *Yildiz Daglari* ('Munții Stelei'): pe vremuri el purta, cum ne spune și DC (care îi pomenește în *Sistima* (mai jos SRM, mereu citată după pagina originalului rusesc, în ediția arătată la n. 18), p. 180 și denumirea cea veche de *Ioppe),* numele de *Istranca Daglu* ('Muntele Străjii', sau 'Straja'), turcizînd doar pe jumătate numele dat de localnicii Rumeliei (V.C. și D.S.).

[17] 'Ceasul' de drum măsura 2.000 de stînjeni, sau trei mile italienești, deci între 4 și 5 km: deci '12 ceasuri' echivalau cam cu 55 km (D.S.).

[18] Despre *Ramazan* și *Bairam* v., mai pe larg, SRM, ed. V. Cîndea, București, 1987, p. 180-182.

[19] O zi de Marți, de unde și vorba românească despre 'cele trei ceasuri rele de Marți', ale serii căderii Cetății (D.S.).

<din urmă, cetatea> a fost, în sfîrșit, predată. Ca atare, credem că argumentele acestea, înfățișate de noi după Ricciolus, sunt deajuns spre a alcătui un fel de 'canon'.

Un exemplu nu mai puțin ilustru ni-l oferă diploma Sultanului Murad al II-lea, dată către Împăratul Rudolf al II-lea, unde se poate citi atît datarea după Domnul, Mîntuitorul <nostru>, cît și cea după Muhammed, limpede însemnată astfel, în cuvinte precise: "Din prima zi a următoarei luni a lui Ianuarie, în anul 1584 al Domnului Iisus (asupra căruia să se afle harul și ajutorul dumnezeiesc !), care va fi anul 991 al strămutării marelui nostru Profet, ziua a 27-a a lunii Zylhidze." Iar, după tabula lui Ricciolus, anul 991 al Hegirei începe în anul lui Hristos 1583, în 15 ale lunii ale
7 lui Ianuarie, ziua a 3-a, și se sfîrșește în anul lui Hristos / 1584, în ziua de 3 Ianuarie, începe anul 992 al Hegirei[20]. Iar cum luna 'Zylhidze' este ultima a anului Hegirei și este alcătuită din 29 de zile, este vădit că 27 ale lui 'Zylhidze' este prima zi a lui Ianuarie 1584. Așadar, în diploma pomenită amîndouă Erele se află notate fără nici un dram de greșeală.

Socotim că n-ar fi de nici un folos să mai zăbovim îndelung întru împăcarea acestor datări și în compararea lor cu calculul turcesc (pe care îl vom însemna la locurile cuvenite în lucrarea însăși), dat fiind că lucrul acesta îl va putea înfăptui, prin proprie osteneală, și Cititorul cel interesat de el, folosind Tabula astronomică paralelă, pe care o alăturăm, în acest scop, Prefeței. Dacă acelora le vor lipsi unele zile, cerute spre împlinirea anului solar, le va putea vedea cu ușurință după Tabula cronologică...[21]. Așadar, după cum am comparat Era creștină cu cea muhammedană, potrivit acestui tip de calcul, abia dacă mai poate rămînea vreo îndoială, în urma însemnării lor corecte. Dar, înainte de a trece de aici la un alt capitol al expunerii noastre, ne vom strădui să lămurim, în folosul celor ἱστοφιοΦίλων <iubitori ai istoriei>, un anume dubiu, desigur nu unul de mare însemnătate, dar asupra căruia am luat seama că mai mulți istorici, nu de cel mai mărunt rang, au căzut în greșeală.

Primul an al lui **Othman**, al primului Împărat al Turcilor, unii îl așează în anul 1300 după Hristos, ca Leunclavius[22]; alții în 1303, cum socotește Calvisius, după Zacuthus[23] – și unii și alții, de altfel, calculatori foarte ageri ai cronologiei. În această privință, nu le fie cu bănat, spre a cerceta adevărul însuși și a învedera cu rațiuni mai vădite primul an precis al domniei lui Othman, merită
8 osteneala, / socotim, să luăm drept temelie argumentele consemnate, de comun acord, de către aproape toți scriitorii turci, pentru cele mai apropiate <date> următoare – ani, luni și zile.

---

[20] Convertirile din calendarul musulman în datele erei noastre sunt corecte, după stilul Iulian, adică avînd un decalaj de 10 zile în minus față de cel Gregorian, folosit astăzi, în mod prevalent, în lume. (V.C. și D.S.).

[21] După 'Tabula cronologică' a fost lăsat necompletat un spațiu gol, marcat cu un șir de puncte, poate spre adăugirea ulterioară fie a unei referințe (la Leunclavius ?) fie a trimiterii la mai jos (cf. textul latin) (D.S.).

[22] Ioannes Leunclavius, *Annales Sultanorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti,* Frankfurt/Main, 1588, p. 5. Data se se deduce din faptul că Othman a domnit 29 de ani, iar Orchan a luat domnia în 1328 (V.C'.).

[23] Sethus Calvisius, *Opus Chronologicum,* Frankfurt/Main-Emden, 1650, p. 831, aici după istoricul evreu Abraham Zacutus Lusitanus (V.C).

Aşadar, este de luat aminte că, după acordul tuturor cronologiştilor, urmaşul lui Othman, **Orchan**, a cucerit Brusa, capitala Bithyniei, în anul Hegirei 726, cu puţin înainte de sfîrşitul tatălui său, şi că, pe cînd îşi serba acolo triumful, a fost chemat înapoi de tatăl său, care îşi trăia clipele din urmă, prin tristă solie. Acesta stingîndu-se [în acelaşi an][24], în ziua de 10 'Ramadan' a aceluiaşi an, la domnie. Se ştie însă că, faţă de 'Muharrem', prima lună a anului Hegirei, 'Ramazan' este cea de a noua lună. Iar Tabula cronologică ne arată că a zecea zi a lui Ramazan a acelui an a căzut în 8 August.

Luînd seama astfel la aceasta[25], scriitorii turci (a căror autoritate se bucură de mare vază la ai lor) susţin într-un gînd că **Othman** a domnit 26 de ani, 3 luni şi 10 zile (cu toate că Leunclavius îi atribuie aceluia 29 de ani lunari, sau 28 solari[26] – lucru pe care nu văd de unde să-l fi scos) şi că Orchan i-a urmat la domnie în anul Hegirei 726, în 10 ale lui 'Ramazan'. Aşadar, luînd începutul anului din ale lui 10 'Ramazan', numărăm, mergînd către înapoi, că, în anul Hegirei 700, în 10 ale aceleiaşi luni 'Ramazan' sunt 26 de ani împliniţi. La fel sunt de scăzut cele trei luni şi 10 zile care intraseră în cel de al 27-lea an. Scoatem, prin urmare, cele 10 zile ale lui 'Ramazan' şi cele trei luni – adică 'Szaban', 'Redzeb' şi 'Dzemaziul achyr' – care corespund lui Mai, Aprilie, Martie şi
9 Februarie. Ca atare, suprimînd toţi aceşti ani, luni şi zile, fără dram de îndoială / se vădeşte că primul an al domniei lui Othman a fost anul Hegirei 700, întîia zi a lunii 'Dzemaziul achyr' – care căzuse în anul 1301 al Domnului, Mîntuitorului <nostru>, în ziua a 11-a a lui Februarie, după cum se va vedea şi din Tabula alăturată.

Tabula Cronologică a Anului Hegirei 700, care este al Domnului Hristos 1300

	Anul Hegirei 700	Anul lui Hristos 1300		
<Zile>	Lunile Hegirei	Lunile solare		
30	Muharrem întîi	Septembrie	16	
29	Sefer	Octombrie	16	
30	Rebiul evvel	Noiembrie	14	
29	Rebiul achyr	Decembrie	14	
30	Dzemaziul evvel	Ianuarie	12	{{Anul 1301}}
29	Dzemaziul achyr	Februarie	11	
30	Redzeb	Martie	12	
29	Szaban	Aprilie	11	
30	Ramazan	Mai	10	
29	Szevval	Iunie	9	
30	Zylcaade	Iulie	8	
29	Zylhidze	August	7	

[24] Repetiţie datorată, desigur, copistului, care a comis o dittografie: se vede că DC va fi scris mai întîi, în ciorna sa, numai *eodemu anno*, precizînd apoi mai bine dala (inerlinear ? marginal ?) (D.S.).

[25] Adaos ulterior, într-un spaţiu lăsat anume gol, facilitînd tranziţia sintactică. Este posibil şi ca scribul să nu fi înţeles nici aici ce sta scris în ciorna lui DC (D.S.).

[26] La locul citat în nota 22 (V.C).

Ia aminte că, în acest an al Hegirei, anul lui Hristos 1301 începe în luna Dzemaziul evvel, a cărei primă zi cade în 12 Ianuarie. Dar s-a dovedit mai sus că Othman a început să domnească în anul Hegirei 700, dintîi a lui Dzemaziul achyr, care este anul lui Hristos 1301, 11 Februarie, cu toate că anul Hegirei corespunde <de altfel> în tabulă cu anul lui Hristos 1300. Deci mai sus s-a tras o concluzie corectă[27]. Și aceasta a fost, pe cîte cred, pricina care pare să-i fi făcut să se poticnească în felul lor de a socoti <și> pe 10 Leunclavius și pe alții.

Iar, în felul acesta, se poate transpune cu ușurință data Hegirei în Era creștină și pen-tru ceilalți ani. De pildă: începutul anului Hegirei 699, care a precedat cel mai îndeaproape primul an al domniei lui Othman, cade, după tabula astronomică, în anul lui Hristos 1299, în 28 Septembrie, ziua a doua. Dar, pentru o mai ușoară înțelegere din partea Cititorului, să înfățișăm întreaga Tabulă:

Tabula Anului Hegirei 699 și al lui Hristos 1299

<Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare		
30	Muharrem 1 a căzut în	Septembrie	28	
29	Seffer	Octombrie	28	
30	Rebiul evvel	Noiembrie	26	
29	Rebiul achyr	Decembrie	26	
30	Dzemaziul evvel	Ianuarie	24	{{Anul 1300}}
29	Dzemaziul achyr	Februarie	23	
30	Redzeb	Martie	23	
29	Szaban	Aprilie	22	
30	Ramazan	Mai	21	
29	Szevval	Iunie	20	
30	Zylcaade	Iulie	19	
29	Zylhidze	August	18	

Așadar, odată dovedit – pe cît se pare, îndeajuns – primul an al domniei lui Othman, cu luna și cu ziua lui, vin spre a fi cercetate, după aceeași metodă, anul, luna și ziua morții lui **Erdogryl**, a tatălui lui Othman. De aceea spunem: De vreme ce anul Hegirei 700, luna 'Dzemaziul achyr', ultima *(sic)*[28] zi au fost primul an și <prima> zi a domniei lui Othman; iar **Hogea Saadi**[29] ne atestă că Erdogryl a murit în anul Hegirei 680 (care începe în anul lui Hristos 1281, 22 Aprilie, ziua a
11 treia) – prin urmare, între primul an al domniei lui Othman / și anul morții lui Erdogryl, inclusiv, se află scurși[30] 19 ani <și> 7 luni, ceeace se dovedește <astfel>: Anul Hegirei 700 începuse în anul lui

[27] De fapt, data exactă a venirii lui Othman la tron nu a fost stabilită cu precizie (V.C.).

[28] Confuzie, aici și mai jos, pentru '**prima** zi' (cf. p. ant.), comisă, probabil, încă din ciorna lui DC și necorectată mai apoi nici de copist, nici de autorul însuși (D.S.).

[29] Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, în lucrarea *Tadj-iit-Tevarih* ('Cununa Istoriilor'), cuprinzînd istoria otomană pînă la sfîrșitul domniei lui Selim I (1520) (V.C).

[30] Formularea latină, mai puțin îndemînatică, lasă impresia scurgerii timpului (de fapt doar a calculului) spre înapoi (D.S.).

Hristos 1300, în 16 ale lunii Septembrie, după cum s-a arătat în prima Tabulă, iar de la ultima (sic) 28 zi a lunii 'Dzemaziul achyr' a anului amintit (despre care am dovedit că este începutul primului an al domniei lui Othman) și pînă în prima zi a lui 'Muharrem' avem cinci luni, care sunt apoi de scos clin ultimul an în care s-a petrecut moartea lui Erdogryl. Așezînd începutul anului în prima zi a lui 'Dzemaziul evvel' dinainte, sunt de înlăturat, mergînd înapoi, anii de pînă la anul Hegirei 680, în care se știe că a murit Erdogryl, după de atîtea ori citatul Saadi. De aceea, spunem că, de la prima zi a lunii 'Dzemaziul evvel' a anului 700, și pînă în prima zi a aceleiași luni 'Dzemaziul evvel' a anului precedent 699, este un an întreg al Hegirei. Și tot așa, iarăși, avem de făcut pînă la aceeași lună 'Dzemaziul evvel' a anului 681 – an care este cel imediat următor morții lui Erdogryl – se adună astfel laolaltă 19 ani. După aceasta sunt de scos din anul Hegirei 680 cele cinci luni care intraseră în anul Hegirei 700, iar restul de 7 luni sunt de adăugat la cei 19 ani socotiți mai sus. Este, dar, vădit că între primul an al domniei lui Othman, luna 'Dzemaziul achyr', și moartea lui Erdogryl s-au scurs (după cum bănuisem) 19 ani <și> 7 luni. Astfel, prin același fel de calcul, sunt de aflat luna a șaptea și ziua din anul 680. Căci, după cum, mergînd înapoi, de la zintîi a lunii 'Dzemaziul achyr' a anului 700 și pînă la anul 681 – adică la anul imediat următor morții lui Erdogryl – am
12 numărat 19 ani a i Hegirei, / tot astfel, de la aceeași dintîi a lunii 'Dzemaziul achyr' sunt de numărat înapoi cele 7 luni (despre care am arătat mai sus că mai rămîn) și de adăugat la anul 680, anume 'Dzemaziul evvel, Rebiul achyr, Rabiul evvel, Seffer, Muharrem, Zylhidze și Zylcaade', care, după Tabulă, corespund cu August, Iulie, Iunie, Mai, Aprilie, Martie și Februarie. Prin urmare, cea de a șaptea dintre lunile rămase va fi Zylcaade a anului 680 al Hegirei; iar dintîi a lunii 'Zylhidze' cade în anul 1281 al lui Hristos, în 11 Februarie (după cum ne-o arată Tabula alăturată), și, ca atare, pomenitul an 680 al Hegirei, ultima zi a lui 'Szeval', vor fi anul și ziua morții lui Erdogryl.

	Tabula anului Hegirei 680	**Al lui Hristos 1281**	
<Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare	
30	Muharrem 1. a căzut în	Aprilie	22
29	Sefer	Mai	22
30	Rebiul evvel	Iunie	20
29	Rebiul achyr	Iulie	20
30	Dzemaziul evvel	Augusti	18
29	Dzemaziul achyr	Septembrie	17
30	Redzeb	Octombrie	16
29	Szaban	Noiembrie	15
30	Ramazan	Decembrie	14
29	Szevval	Ianuarie	3 {{Anul 1282.}}
30	Zylcaade	Februarie	11
29	Zylhidze	Martie	13

Ia aminte că în ultima <zi> a lui 'Zylhidze' se sfîrșește anul 679 al Hegirei, că în prima a lui 'Muharrem' începe anul 680, că în ultima a lui Decembrie se sfîrșește anul 1281 al lui Hristos,
13 iar în prima a lui Ianuarie începe anul 1282. Dar dat fiind că am arătat că 13 cele 7 luni rămase, / care prisoseau peste cei 19 ani ai Hegirei, s-au sfîrșit în ziua întîi a lunii 'Zylcaade', s-a tras prin urmare, încheierea corectă că moartea lui Erdogryl a avut loc în anul Hegirei 680, în ultima zi a lunii 'Szevval', în anul lui Hristos 1282, în 10 Februarie. Odată înlăturată, pe cîte credem, această îndoială, în același chip sunt de aflat și anii (și, de vor fi vreunele, și lunile și zilele) domniei lui Erdogryl, la al cărei început socotim că trebuie așezată, în mod necesar, și moartea lui **Suleiman**[31]. Căci s-a dovedit că moartea lui Erdogryl a avut loc în anul 680 al Hegirei, în ultima <zi> a lui 'Szevval', iar credința istorică, cea îndeobște, ne îndeamnă <a crede> că Suleiman, tatăl lui Erdogryl, s-a înecat în Eufrat în anul 616 al Hegirei. Ca atare, de la moartea lui Suleiman și pînă la moartea lui Erdogryl, inclusiv, se vădește că s-au scurs 64 de ani (cu toate că Iohannes Gaudier vrea, mai puțin potrivit, să fi trecut numai 54 de ani[32]) – dar, fără ca aceasta să ne stea în cale, purcedem acum să cercetăm luna și ziua primului an al domniei lui Erdogryl și ale morții lui Suleiman.

De vreme ce s-a învederat lămurit că Erdogryl a murit în anul 680 al Hegirei, în ultima <zi> a lui 'Szevval', mergînd înapoi, înlăturăm anii scurși între acest an și anul 617 (care urmează imediat după moartea lui Suleiman) și ultima <zi> a lunii Szevval a aceluiași an, și <astfel> se adună 63 de ani. Dar, dat fiind că două luni, adică Zylhidze și Zylcaade, din anul 616 au intrat în anul 617, cele zece luni care mai rămîn din anul 616 trebuie adăugate la viața lui Suleiman și întoarse înapoi, de la 'Zylcaade' către 'Muharrem', numărînd anume: 1. Szevval, 2. Ramazan, 3. Szaban, 4. Redzeb, 5. Dzemaziul achyr, 6. Dzemaziul evvel, 7. Rebiul achyr, 8. Rebiul evvel,
14 9. Seffer, 10. Muharrem, care corespund cu Noiembrie, cu 30 Octombrie, și, iarăși, cu 1 Octombrie, / cu Septembrie, cu August, cu Iulie, cu Iunie, cu Mai, cu Aprilie și cu Martie. Deci ultimul an al vieții lui Suleiman și primul an al domniei lui Erdogryl a fost anul 616 al Hegirei, <începînd cu > 1 Zylhidze, care a căzut în anul lui Hristos 1220, în 6 Februarie – lucru pe care iată-l mai limpede în Tabulele alăturate:

---

[31] După tradiția istorică otomană, pe timpul Sultanului Selgiukid Aliüddin I. Keykubad (1219-1236) , un trib fruntaș de oghuzi, condus de Süleyman Șah, a căutat azil în Anatolia. Respins de Sultan, Süleyman Șah s-a înecat la trecerea Eufratului. Războinicii care nu apucaseră să treacă fluviul, sub cîrmuirea lui Ertugrül, fiul lui Süleyman Șah, s-au întors la Alâüddin, care i-a așezat ca vasali înspre muntele Karaça-Dagh ('Al Căprioarei'), la Apus de Ankara. Cu ajutorul acestui grup de războinici, prin cuceririle lui Othman I. Ghazi, fiul lui Er-tügrul, a luat ființă Statul otoman (V.C).

[32] Iohannes Gaudier, zis 'Spiegel', a fost traducătorul din turcă în germană al *Annalelor Sultanilor Othmani,* cunoscute mai cu seamă prin versiunea făcută în latină (din germană) de Hans Lowenklau, alias Iohannes Leunclavius (cf. n. 22) (V.C).

	Tabula anului Hegirei 617	**Al lui Hristos 1220**	
<Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare	
30	Muharrem 1. a căzut în	Martie	8
29	Sefer	Aprilie	7
30	Rebiul evvel	Mai	6
29	Rebiul achyr	Iunie	5
30	Dzemaziul evvel	Iulie	4
29	Dzemaziul achyr	August	3
30	Redzeb	Septembrie	1
29	Szaban	Octombrie	1
30	Ramazan {și, iarăși}	Octombrie[1]	30
29	Szevval	Noiembrie	29
30	Zylcaade	Decembrie	28
29	Zylhidze	Ianuarie	27 {{Anul 1221}}

	Tabula anului Hegirei 616	**Al lui Hristos 1219**	
<Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare	
30	Muharrem 1. a căzut în	Martie	18
29	Sefer	Aprilie	17
30	Rebiul ewel	Mai	16
29	Rebiul achyr	Iunie	15
30	Dzemaziul evvel	Iulie	14
29	Dzemaziul achyr	August	13
30	Redzeb	Septembrie	11
29	Szaban	Octombrie	11
30	Ramazan	Noiembrie	9 /
29	Szevval 1. a căzut în	Decembrie	9
30	Zylcaade	Ianuarie	7 {{(Anul 1220}}
29	Zylhidze	Februarie	6

Și astfel, trebuie adus în socoteală și anul descălecatului lui Suleiman, care, după autoritatea lui **Neszri**[33], s-a petrecut în anul Hegirei 611; iar că el a murit în anul Hegirei 616, în 1 Zylhidze, s-a văzut deja. Iar Zylhidze este ultima lună a anului arab. Prin urmare, pînă la anul 611 s-au scurs, între timp[34], inclusiv, 4 ani <și> 11 luni; dar, mergînd înapoi, după metodă, de la 1 Zylhidze, în

[33] Mehmed Neṭri (m. 1520), în Cronica sa *Djihannuma,* în Partea a VI-a, intitulată *Tarih-i al-i Osman* ('Istoria Dinastiei Osmane'), singura păstrată (V.C). DC îi latinizează adesea numele, pentru a-i da o flexiune latină, sub forma *Neszrinus, -i* (D.S.).

[34] Cf. n. 30.

aceeași lună a anului 612[35] (care a urmat primului an al descălecatului lui Suleiman) se împlinesc 4 ani; adăugîndu-le 11 luni (despre care am mai spus că erau în plus) {este sigur) că primul descălecat al lui Suleiman trebuie așezat, fără îndoială, în anul Hegirei 611, în ultima <zi> a lunii Muharrem (care a căzut în anul lui Hristos 1214, în 10 Iunie).

	Tabula anului Hegirei 611	**Al lui Hristos 1214**		
<Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare		
30	Muharrem 1. a căzut în	Mai	12	
29	Sefer	Iunie	11	
30	Rebiul evvel	Iulie	10	
29	Rebiul achyr	August	9	
30	Dzemaziul evvel	Septembrie	7	
29	Dzemaziul achyr	Octombrie	7	
30	Redzeb	Noiembrie	5	
29	Szaban	Decembrie	5	
30	Ramazan	Ianuarie	5	{{Anul 1215}}
29	Szevval	Februarie	2	
30	Zylcaade	Martie	3	
29	Zylhidze	Aprilie	2 /	

16 Dar, dat fiind că, laolaltă cu vremea descălecatului lui Suleiman, la istoricii turci se pomenește despre năvălirea lui Dzengizchan, și, <cum>, datorită deosebirilor dintre scriitorii creștini în însemnarea anului acestei năvăliri, Cititorului i s-ar putea isca vreo îndoială, socotim că merită osteneala să o înlăturăm și pe aceasta. În primul rînd, vedem că Nicefor Gregoras (despre care ai zice, mai degrabă, <că este> un retor, decît un istoric) amintește în Cartea a 2-a, Capitolul 5[36], că Dzengizchan a coborît de la Hyperboreeni[37] către Marea Caspică în anul lui Hristos 1222, al Hegirei 619 (pe cînd domnea la Greci, la Niceea, Ioan Ducas[38]), Lonicerus în anul lui Hristos 1202, al Hegirei 599[39], Calvisius, în *Cronologicul* său, în anul lui Hristos 1220, al Hegirei 611[40], iar Ricciolus în *Marele Cronologic,* în anul lui Hristos 1212, al Hegirei 609[41].

---

[35] În manuscris, greșit, 610, o posibilă eroare de copist (D.S.).

[36] Nicephorus Gregoras, *Byzantina Historia,* II, 5, ed. L. Schopenus, I, Bonn, 1829, p. 35 (V.C).

[37] Urmînd tradiția antică, în care *Hyperborei* erau un popor fabulos, numit astfel pentru că ar fi trăit 'dincolo de Boreás (= de Crivăț)' -la DC în românește 'în părțile crivățene', Gregoras, citat textual de DC, se referă la popoarele cucerite de Ginghis-han la Nord de Marea Caspică, pînă la fluviile Volga și Kama (V.C și D.S.).

[38] Ioannes al III-lea Ducas Vatalzes, Împărat a Bizanțului între 1222 și 1258 (V.C).

[39] Philippus Lonicerus, *Chronica Turcica,* I, Frankfurt/Main, 1578, p. 7 (V.C).

[40] Calvisius, *op.cit.,* p. 779 (V.C).

[41] Ricciolus, *loc. cit.,* (V.C).

Noi, după obiceiul nostru, urmîndu-i, mai degrabă, pe scriitorii de acasă ai Turcilor, ştim în chip statornic – după 'Compendiul istoric' pe care îl publicase în anul lui Hristos 1696, al Hegirei 1108, multînvăţatul **Saadi Effendi** din Larissa[42], strîns după cei mai de vază istorici, Mevlana Idris[43], Neszri[44], şi Saadi Tadzut tevarich[45], şi Peczovi[46], şi Hezarfenn[47], şi curăţat de orice fel de pată, cu dedicaţie către numele Sultanului Mustafa, fratele şi predecesorul actualului Sultan Ahmed, fiu al Sultanului Muhammed[48] – că Suleiman Şah, tatăl lui Erdogryl, a purces, mai întîi, în anul Hegirei 611, care este anul lui Hristos 1214, din oraşul Nera, învecinat cu Marea Caspică[49], şi, după ce el ajunsese cu Oghuzii[50] săi pînă în ţinuturile Asiei Mici, fie în acelaşi an, fie în cel următor (lucru de care nu sunt sigur), s-a petrecut năvălirea lui Dzengizchan, iar Suleiman, din pricina cruzimii celor ai lui Dzengiz, s-a tras înapoi către Media[51]. Apoi, după ce pornise iar către Halep,
17 în anul 616 al Hegirei, / şi-a sfîrşit viaţa în Eufrat. Aşadar, în temeiul mărturiei acestor istorici, se vădeşte cu probabilitate că Dzengizchan a năvălit în Asia cu unul sau cu doi ani după Suleiman, adică în anul 612 sau 613 al Hegirei – care sunt cei ai lui Hristos 1215 <şi> 1216. Cîntărind acestea cum se cuvine, Binevoitorul Cititor va lua aminte cu uşurinţă că greşeala altora nu poate învinovăţi de neadevăr calculul nostru. Oricum, va rămînea neclintit că descălecatul lui Suleiman trebuie

---

[42] Sa'adi Efendi, autorul lucrării *Idjmal et-Tevarih* (citată de DC drept *Synopsis historiarum)* a relatat istoria otomană de pînă la începutul domniei lui Mustafa II. El îşi 'publicase' cartea în formă manuscrisă, dat fiind că prima imprimerie în caractere arabe a fost înfiinţată la istanbul abia în 1728. Asupra lui, v. Franz Babinger, *Die osmanischen Quellen D. Kantemirs,* în *Omagiu lui Ioan Lupaş,* Bucureşti, 1942, pp. 41-42 (V.C).

[43] Mollahul Idris Bitlisi, autorul cronicii în limba persană, intitulate *Heşt Behişt* ('Cele Opt Raiuri'), relatînd istoria otomană pînă la moartea lui Baiazid II (1512) (V.C).

[44] Cf. n. 33.

[45] Cf. n. 29. Aici şi mai jos, DC foloseşte, ca Orientalii, *Tadzut-tevarih* drept un supranume al autorului (D.S.).

[46] Ibrahim Pecevi, autorul unei *Tarih* ('Cronică') a Imperiului otoman, între anii 1520-1639, de la Soliman Magnificul şi pînă la sfîrşitul domniei lui Murad IV (V.C).

[47] Husein Hezarfenn, autorul unei Istorii universale, intitulate *Tenkih-i tevarih-i mülük,* relatînd evenimentele petrecute pînă în anul 1672 (V.C).

[48] Este vorba despre Sultanii Mustafa al II-lea (1695-1703 – detronat), frate cu Ahmed al III-lea (1703-1730), ambii fii ai lui Mehmed al IV-lea (1648-1687) – detronat şi urmat mai întîi de fraţii săi, Suleiman al II-lea (1687-1691) şi Ahmed al II-lea (1691-1695) (V.C. şi D.S.).

[49] Localitate neidentificată cu precizie (V.C); v. mai jos, n. 66.

[50] Oghuzii sau Turkmenii sunt ramura turcică de Sud, ai cărei războinici au atins, în incursiunile lor, Turkestanul Chinez, hotarele Egiptului şi ale Imperiului Bizantin. Sultanii Selgiukizi i-au aşezat, ca vasali, în Asia Mică, spre a le apăra provinciile de graniţă (V.C. şi D.S.).

[51] Ţinut al Iranului de NV: după obiceiul geografilor timpului care foloseau cu plăcere denumiri istorizante, DC îi dă şi el numele antic, cel al provinciei vechiului Imperiu iranic al Ahemenizilor, moştenitori ai puterii tocmai de la Mezi. Capitala Mediei era denumită în vechea persă, *Ha(m)gmatana* ('Locul de adunare' al mîndrei călărimi medice), Grecii îi spuneau *Ecbatana,* astăzi poartă numele de *Hamadan* (D.S.).

pus sub anul Domnului 1214 (care este cel de al șaselea al domniei lui Theodor Lascaris[52]), iar năvălirea lui Dzengizchan s-a petrecut, după cum am mai spus, fie cu unul, fie cu doi <ani> mai tîrziu.

{{CAPITOLUL II.}} DESPRE NEAMUL ȘI NUMELE TURCILOR

Abia de va fi cineva care să nu știe că, în mijlocul atîtor strămutări de neamuri și preschimbări de Imperii, din înlăuntrurile cele înghețate ale Scythiei[53] au dat buzna, asemeni viperelor, mai multe oștiri. Că, printre acestea, neamul Turcilor a fost unul nu lipsit de vază o dovedesc îndeajuns și cei ce au scris Istorii persane, ca și multvestitul autor al Annalelor othmane, **Tadziut tevarich Saadi Effendi**, și următoarele cuvinte, care par a fi traduse din el în Lexiconul Persan-Turcesc <numit> **Nimetullah**, spre a lămuri cuvîntul, 'Tiurk':

'Chata, vu chutèn, ve deszti Capcziak memlekietinùn Ehlinè dirlèr, anlerùn Camusi ak juzli[54], ve Care Caszli dzieffikiar öldükleri Sebepden Adzem Szairierì mahbublerinè, ber sebebi teszbih Tiurk dirler' – adică: "Cu acest nume sunt numiți locuitorii Regatelor 'Chetei', sau 'Chuten' (ale 'Kitaiei', sau 'Tătariei Mari')[55], care locuiesc în cîmpiile Copczacului[56]. Cum însă, aproape toți, sunt înzestrați cu fața albă și cu ochi și cu sprîncene negre, și nimicitoare (adică 'prin frumusețea
18 lor,' sunt, pentru rivalii lor, / 'primejdioși în dragoste'), toți poeții persani le spun iubiților și iubitelor, prin asemănare, le spun 'Tiurk'. Tot ei sunt Turcii cei demult, {{Zonaras, în Cartea a 14-a, Paulus

---

[52] Theodor Lascaris, Împărat cu scaunul la Niceea (cum Constantinopolea era ocupată de Latini din 1204) unde a domnit între 1208 și 1222 (V.C. și D.S.).

[53] Pentru autorii latini, *Scythia* însemna largul teritoriu cuprinzînd stepele din Nordul Pontului Euxin, al Mării Caspice și al celei de Aral, mergînd pînă spre China de NE și spre India (D.S.).

[54] Față de textul în litere arabe, din transcrierea latină lipsește aici sintagma ve *qara gözlü* ('și cu ochi negri'); de altfel, transcrierea va diferi adesea, în detalii, față de pasajele redate în *ductus Arabicus* (V.C.și D.S.). Pentru controlul pasajelor din Prefață date în *ductus Arabicus* și pentru cel al transcrierii lor latine am beneficiat, pe lîngă sfaturile Dr. Luminița Munteanu, de contribuția Dr. Ioana Cândea-Feodorov la textul și la comentariile publicate, în avanpremieră, în revista 'Manuscriptum' (cf. n. 4). Este de remarcat și faptul că traducerea latină a lui DC nu este întotdeauna fidelă față de textul originar: noi avem însă datoria de a o urma pe aceasta (D.S.).

[55] DC se străduie în întreaga sa lucrare să-și lămurească cititorii contemporani prin observații explicative, adăugate, în ciorna sa inițială, foarte probabil, judecînd după obiceiul pe care îl cunoaștem preabine, fie marginal, fie interlinear (D.S.).

[56] Ramura turcică de Nord, *Qipcak,* numită și a 'Cumanilor', sau 'Polovților', originară din grupul turcie Kimak, care își avea obîrșia în Siberia, pe rîurile Irtîș și Obi, s-a strămutat spre Apus, intrînd în Europa, pe la mijlocul sec. al XI-lea, așezîndu-se între Volga și Dunăre. La începutul sec. al XIII-lea, peste ei se așază asimilîndu-se totuși, un număr de clanuri de origine mongolă, înrudite cu 'Khitanii' din regiunea sino-manciuriană. Așadar, citatul trebuie înțeles, exact: '<foștii > locuitori din 'Kitan', care sălășluiau <acum > în cîmpiile Qipcak (V.C).

Diaconus, în Cartea a 14-a, Cedrenus[57]}}, care, în vremurile lui Heraclius[58], spărgînd stavilele dinspre **Caspică**, au mers cu oaste împotriva Perșilor, chiar dacă sub vicleșug. Iar acest nume de 'Copczaci', propriu, cum am mai văzut, tribului anumite mărturii ale scritorilor persani ne arată că Perșii le dăduseră întregului neam scythic[59], care-i învinsese, după amintita campanie a Tătarilor în Asia, cu **Dzingizchan** drept căpetenie. Astfel, poetul de mare faimă, Șeicul **Saadi**, în Precuvîntarea la **Giulistan**, sau 'Grădina Trandafirilor'[60], cînd își dezvăluie pricinile plecării din patrie (căci era din Chorasan) spune în felul următor:

'Ne danì ki men dèr ecalimî gurbèt
Czýra mzgiarì bikjerdem dizengì ?
Birùn reftem, ez nengì Tiurkian ki didem
Dzihan derhèm uftadè cziu muì zengì.'

Adică: "Oare nu știi (prietene) de ce am zăbovit o vreme pe meleaguri străine ? Am plecat într-aiurea din pricina nedreptăților Turcilor, pe care le-am văzut: se uimește lumea de ele, ca de părul <creț> al unui Etiopian." Tot el, în cele ce urmează, înfățișează pe scurt de tot moravurile Turcilor în aceste cuvinte:

'Heme ademizade budend, li kin cziu giurgian bechunchor ki tiz czengi: Demn merdumi cziun meleki nik mahzar; birun leszkieri cziun hezebrani dzengi.'

Adică: "Toți erau născuți din oameni (fii de oameni), dar asemeni unor lupi însetați de sînge și înzestrați cu ghiare încovoiate: înlăuntru (în Cetate) se purtau frumos, ca Îngerii, împodobiți
19 cu bune / moravuri, dar înafară (de ea) erau (acei Turci) o oștire de lei multrăzboinici." Iar vremea

[57] DC nu cunoștea direct ultimele două surse *(Historia miscella* a lui Paulus Diaconus și pasajul din Σύνοψις ἱστοφιῶν a lui Gerogios Kedrenos), ci doar mijlocit, prin 'Επιτομὴ ἱοτοφιῶν a lui Ioannes Zonaras, Cartea a XIV, lucrare pe care o folosise și pentru *Historia Moldo-Vlachica* (v. ediția noastră, București, Editura Academiei, 1983, p. 11), cunoscînd-o în ediția bilingvă a lui Charles du Fresne Du Cange, intitulată simplu *Chronicon*, Paris, I-II, 1687. Dovada afirmației de mai sus ne-o oferă scrierea, în adaosul marginal al lui DC, în care-și întemeia spusele pe autorități recunoscute, a numelui 'Paulus' sub forma, cu început grecesc, 'Παulus' (D.S.).

[58] Heraclios, Împărat al Bizanțului (610-641). În anul 628, Khazarii, aliați cu Heraclios, au cucerit de la Perși Georgia și Armenia (V.C).

[59] Aici și mai departe, prin *Scyttii,* 'Sciți', autorul denumește istorizant, nu numai această populație iranică, ci și pe Turci și pe Mongoli (V.C).

[60] Pers. *Gülistan.* DC cunoștea și traducerea latină a lui Georgius Gentius, *Musladini Saadi Rosarium Politicum, sive 'Amoenum Sortis Humanae Theatrum',* Amsterdam, 1651 (cf. SMR, ed. V. Cândea, București, 1987, p. 545). Versurile sunt din dedicația cărții *(Laudă Șahului Islamului)* și au fost astfel redate de George Dan, după traducerea directă a Dnei. Șokufé Saidi "Dragul meu prieten, știi de ce anume / Fui pribeag, departe, prin străina lume ? / Am lăsat Turkanul ! Parcă uraganul / Lumea o-ncîlcise:-n păr Etiopianul !". Și, mai jos: "Toți erau ei fiii lui Adam, dar fiare, / Lupi setoși de sînge, cu-ascuțite ghiare. / Îngeri în cetate, blînzi păreau, ca mieii, / Dar ostași afară – leii-paraleii !"] (Cf. Saadi, *Golestan – Grădina florilor* București, 1964, p. 12 (V.C).

în care a trăit el ne dovedește că Poetul acesta nu a descris vreun alt neam decît pe acela scythic al Turcilor, care a venit după Dzengizchan. Căci el însuși mărturisește, la sfîrșitul Precuvîntării sale, în următoarele versuri, că și-a alcătuit acest 'Rozariu' în anul 656 al Hegirei sub domnia lui Ebubekr fiul lui Saadi[61], anume cu 44 de ani înainte de Othman și cu 48 după năvălirea lui Dzengizchan:

'Deran Muddet, ki mera vakt chosz bud,
Zi Hidzret szesz sad u pendziah u szesz bud.'

Adică: "La acea vreme, cînd ne-a venit clipa potrivită (spre a scrie această carte), era (anul) Hegirei al șasesute cincizeci și șaselea."[62]

Acestuia se cade, pe drept, să-i alăturăm, dintre ai noștri, pe **Nicefor Gregoras**, care pomenește, în Cartea a 3-a, Capitolul 2[63], în următoarele cuvinte, că, sub numele de 'Turci', se cuprindeau popoarele supuse lui **Azadin** (cum îi spune el), sau, mai corect, lui **Alaiddin**, Sultanului Iconiului[64]: ἐν τούτοις, τῷ βασιλεῖ γράμματα ἐφίταπαρὰ τῶν Νικαέων, τὴν τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ ἐς τοὺς Τούρκους3 φυγὴν ἀπαγγελ<λ>οντα. <Adică:> "Împăratului (lui **Theodor Lascaris cel Tînăr**, în anul Domnului 1255), ocupat cu aceste treburi, i se dă o scrisoare de la **Niceea**, care îi vestea fuga **Paleologului**[65] la Turci." Iar că acest Alaiddin, Sultanul Iconiei, l-a primit la sine pe Mihail se va dovedi mai jos, aducînd <în sprijin> consimțămîntul aproape tuturor istoricilor.

20 Prin urmare, cum, din cele deja spuse, este vădit că numele de 'Turci' / ajunsese cunoscut întregii Asii, cu mai multe veacuri înainte de domnia lui Othman, și că le fusese dat, mai cu seamă, acelor triburi scythice care veniseră după Dzengizchan și se răspîndiseră aproape prin toată Persia și Asia Mică, ne mai rămîne să arătăm cum de această denumire a trecut, la rîndul ei, asupra Othmanizilor și parcă le-a rămas proprie numai lor.

Suleiman, ctitorul si obîrșia neamului othman[66], Principele orașului **Nera**[67], urmînd a călca pe urmele marelui Dzengizchan, după ce a ieșit din patria sa cu 50 de mii de oșteni, floarea tinerimii

---

[61] Atabegul din Șiraz, Abu-Baki ibn Sa'ad ibn Zengi, căruia îi este închinată 'Grădina Trandafirilor' (V.C).

[62] Anul Hegirei corespunde cu anul lui Hristos 1258 (V.C).

[63] *Ed.cit.* , Vol. I, p. 57 (V.C).

[64] V. mai sus, n. 31. (V.C). Vom observa că DC folosește cînd forma *Iconiurn,-ii,* cînd pe cea *Iconia,-ae,* poate făcînd deosebirea dintre scaunul domniei și numele ținutului (D.S.).

[65] Mai întîi general în armata bizantină, sub împărații Ioan al III-lea Vatatzes (1222-1254), și sub Theodor al II-lea Lascaris (1254-1258), apoi Împărat la Niceea (1259-1261) și la Constantinopole (1261-1282), sub numele de Mihail al III-lea Paleologul. Cîndva suspectat de trădare față de Theodor al II-lea Lascaris, Mihail se refugiase la Curtea Sultanului din Konia (V.C).

[66] V. n. 31. De remarcat, în originalul latin, jocul aliterației din expresia, intraductibilă ca atare în românește, *stirpis sator statorque* (D.S.).

[67] Localitate greu de identificat (cf. n.49): ar putea fi vorba de *Merv* (azi în Turkemnistan), cf. cele spuse de René Grousset, în *L'Empire des sreppes.* Paris, 1939, pp. 301-302, într-o paranteză lămuritoare, comentînd invazia mongolă înspre Khorassan: "Ce fut alors que, d'après la tradition, un clan oghouz, qui nomadisait dans la région de Merv, emigra vers l'Asie Mineure, où Ies Seldjoukides lui accordèrent des terres et où il jeta les bases de l'Empire ottoman." (V.C).

scythice, supusese întru totul nu numai vecinătățile, ci și tot Azerbaidjanul (<adică> **Media**)[68] și **Syria** de pînă la Alep. După ce fusese purtată solie despre aceste izbînzi la Curtea Regelui **Persiei**[69], i-a fost dat, pe dată, și acestei oștiri numele de 'Tiurk', obișnuit pentru ostașii lui Dzengizchan. Pe lîngă pricina acestei denumiri, pe care am adus-o mai sus din Tadziuttevarich – cu lămurirea din Nimetullah – scriitorii persani mai de seamă mai dau la iveală și o alta, anume urîțenia Scythilor, dacă i-ai compara cu Persanii, datorită căreia numele de 'Tiurk' al preafrumosului neam Copczac de odinioară le-ar fi fost dat lor de poeți <numai> în derîdere.

Odată, însă, împrăștiate, după moartea lui Suleiman, aceste trupe, de vreme ce, în urma năvălirii lui Dzengizchan, mulți Satrapi de-ai Persanilor, care se aflaseră în fruntea Syriei, a amînduror Armeniilor, a Paflagoniei, a Ciliciei, a Mesopotamiei, a Feniciei, a Frygiei[70] și a celorlalte Regate asiatice așezate între Pontul Euxin, Marea Caspică și Eufrat, prinseseră prilejul de a scutura jugul Persanilor[71], Alaiddin, Sultanul Iconiului[72], lesne cel dintîi dintre ei, fie că ai lua seama la
21 bogățiile, fie la / curajul lui, a hotărît să nimicească și rămășițele oștilor lui Dzengizchan, care îi încălcau pămînturile cu neîncetate năvăliri. Dar, cum puterile nu-i erau deopotrivă cu bărbăția, fiind înfînt de aceștia, alungat din Capitală și cu tot regatul pierdut, s-a refugiat la prietenul său, Mihail Paleologul, pe vremea aceea Împărat al Răsăritului, și i-a cerut ajutorul[73]. După ce s-a săvîrșit din viață în acest surghiun, fiul lui, **Melek-Șah** (sau, cum îi place lui Nicefor, 'Moloko'[74]), cel care și-a luat mai apoi numele de **Alaiddin al II-lea**[75], văzînd că nădejdea în care îl legănase

---

[68] Pentru cititorul european, bun cunoscător al geografiei istorice, în special a celei antice, DC explică adesea ce ținut vechi corespundea celui modern (D.S.).

[69] Este vorba de Sultanul Muhammad al Khwaresmului (= al Chorassanului): la începutul sec. al XI-lea, Persia fusese cucerită de Seldjiukizi (V.C).

[70] Potrivit geografiei istorice, folosită adesea ca atare și în vremea lui DC, *Syria* cuprindea toată întinderea Orientului apropiat aflată între Munții Taurus și Marea Roșie, așadar era alcătuită din Syria, Libanul, Iordania și Israelul de astăzi. În continuare, *Armeniae (duo)* erau cele două părți ale Podișului armean, despărțite de Eufrat, formînd astfel două state distincte: Armenia Mare și Armenia Mică. *Paphlagonia* era regiunea situată, în Asia Mică, între Bithyrmia (la V), Regatul Pontului (la E), Frygia (la S) și Marea Neagră (la N). *Cilicia* se afla în SE Asiei Mici, mărginită fiind de Marea Mediterană (la S), Munții Amanus (la N) și Munții Taurus (la E). *Mesopotamia* (gr. = '(Țara) dintre Rîuri' dintre Eufrat și Tigru) cuprindea, în majoritate, vechea Assyrie și Babylonia învecinîndu-se cu Syria (la V), cu Arabia (la S), cu Iranul (la E) și cu Armenia (în NV). *Phoenìcia* era, în mare, echivalentă cu Libanul de astăzi. *Frygia* se afla în Asia Mică de NV, la Sud de Bithynia și Nord de Mysia, Lydia și Lycaonia (V.C. și D.S.).

[71] Cucerirea mongolă destabilizase Statul seldjiukid, încurajînd inițiativele de independență ale Guvernatorilor provinciilor pomenite mai sus. Campaniile Cruciaților și conflictele lăuntrice au grăbit deopotrivă destrămarea puterii Seldjiukizilor (V.C).

[72] V. n. 31.

[73] Nu Sultanul Alaiddin I este cel care s-a refugiat la Curtea de la Niceea a lui Mihail al VIII-lea Paleologul, ci Izeddin II Kaykawus, în 1259, împreună cu fratele său, Melekșah, eveniment corect relatat, de altfel, de către Nicefor Gregoras, în pasajul la care trimite DC (cf. n. urm.) (V.C).

[74] Nicefor Gregoras, *ed.cit.*, I, p. 82 (**Μελὶκ** în greceşte, *Meleco* în traducerea latină) (V.C).

[75] Alaüddin II Kaykubad (1249-1257) (V.C).

pînă atuncea Paleologul avea să fie zadarnică, după ce în van îndreptase, în mai multe rînduri, rugăminți către Împărat – să i se deie drumul, s-a întors în patrie, scăpînd pe furiș, cu ajutorul Scythilor săi. Alăturîndu-și acolo oștile cîtorva dintre fruntașii Regatului părintesc, pe care-i bărbăția sa îi eliberase, între timp, de sub jugul Scythilor[76], redobîndind întregul ținut pe care îl stăpînise tatăl său, i-a silit pe cei mai mulți dintre vrăjmași să-și plece grumazul sub porunca sa. Pe aceștia, despuiați de arme, așezați pe ogoare, și – spre a-și lăsa gîndurile războinice – orînduiți să se îndeletnicească cu lucrul pămîntului, i-a chemat, laolaltă cu ceilalți țărani din Regatul său, cu numele cel obștesc de 'Turci'. Așa s-a făcut ca acela, căruia i se spunea mai înainte 'Satrap al Perșilor', sau 'Sultan al Iconiului' să fie numit '<Sultan> al Turcilor'.

La aceeași vreme, după ce **Suleiman**, bunicul lui **Othman**, înecîndu-se pe cînd trecea călare rîul Eufrat, fusese scos, pînă la urmă, de ai săi din valuri și înmormîntat lîngă orășelul **Dziaber**[77], învecinat cu **Alepul**, **Alaiddin** al nostru l-a pus în fruntea oștirilor sale pe fiul acestuia,
22 Erdogrul, deja multvestit prin faima însușirilor sale eroice și a faptelor sale, / iar, după moartea acestuia, pe nepotul lui, pe Othman[78], chiar și la o vîrstă mai puțin coaptă. Cum Alaiddin, așa cum ne spun Annalele Turcilor, s-a stins fără de urmași[79], acesta, după ce a fost aclamat ca Sultan prin consimțămîntul tuturora, a hotărît ca acest nume de 'Tiurk' de ocară și urît popoarelor învecinate să fie înlăturat cu totul de lîngă neamul său, și l-a lăsat numai pentru necioplîți și pentru cei de la țară, iar curtenilor săi le-a pus numele de **Othmanli**, adică de 'Othmanizi', și a strămutat scaunul domniei de la **Iconium** la **Neapolis** din Asia <Mică> (pentru ei, **Eniszeh<i>r**[80]), a vrut să fie numit 'Sultan ' nu 'al Turcilor', ci 'al Othmanizilor'.

Dar, după cucerirea unei părți a Europei, ei sunt numiți de către istoricul < >[81] **Saduddin** <'Sultani> ai Grecilor', sau 'ai Europenilor':

'Dilaveráni Rùm Suyfi rudzium rüsum ile ol kaumi girizanè hudzium idùp, bumi szumi ervahlerin, adem zülmatinè ucziuldiler', 'ai Împărăției Grecești sau Turcești'[82] etc.

Iar, după cucerirea Orașului Împărătesc, Sultanul Muhammed[83] a vrut să i se deie titlul de **Rum Padiszahi**: 'Rum Padiszahi, Sultan Muhammed', din același autor.

---

[76] Aici cu înțelesul de 'Mongoli' (cf., mai sus, n. 59) (V.C).

[77] Este vorba de Qal'at Djabar, lîngă Abu Hreira, la SE de Alep, o citadelă arabă aflată pe malul stîng al Eufratului, aproape de locul unde Süleyman Șah s-a înecat în 1231 (V.C). Am corectat eroarea copistului, care scria aici *Baaber,* întemeindu-ne pe p. 37, unde apare, mai corect, *Jaber* (D.S.).

[78] Cf. n. 31.

[79] Alaüddin III Kaykubad (1298-1302). DC îi confundă aici pe cei trei suverani omonimi din Konya (V.C).

[80] Yenițehir (ca și *Neapolis* = 'Cetatea Nouă'), localitate între Brusa (Prusia) și Iznik (Niceea) (V.C. și D.S.).

[81] Aici și mai jos semnele < > arată lipsa inserării duetului arab, deși i se păstrase loc gol în manuscris (D.S.).

[82] Textul turcesc, transliterat și în latinește, dar netradus în întregime, înseamnă: "Acel popor, curajoșii Greci (= Bizantinii), au dat iureș cu săbiile, asemenea stelelor căzătoare. Fugind din țara-le plină de nenoroc, sufletele lor s-au azvîrlit în genuni de beznă." (V.C. și D.S.).

[83] Mehmed Fatih, 'Cuceritorul' (1451-1481) (V.C).

Din aceste pricini, Curtea Othmană nici astăzi nu dorește să i se spună 'Turcească', și nu rabdă această denumire decît acolo unde este vorba de limbă, ca în: 'Tiurkidze billiurmisin ?', "Știi turcește ?" – de vreme ce obiceiul nu îngăduie să întrebi: 'Othmanidze billiurmisin ?', "Știi
23 othmanește ?". Căci aceasta arată eleganța moravurilor, pe cînd, dimpotrivă, 'Tiurkidze' sugerează necioplirea și barbaria în purtări. De aici s-au născut și proverbe: 'Tiurk müddeti umrinde', "Turc de-a lungul întregii sale vieți", sau "Turcul de-a lungul întregii vremi – adică niciodată – nu va ajunge om"[84], adică 'nu va învăța moravurile mai fine ale Othmanilor și va rămînea un necioplit și un îndărătnic'. Lucru pe care **Saduddin** îl susține cu vorbe grăitoare: "Cînd (Sultanul) a purces să se sfătuiască cu Molia Halii[85] în privința creșterii oștirii, s-a ajuns la sănătoasa chibzuință a amîndurora, ca dintre fiii Turcilor țărani să se aleagă unii păstori iuți și îndemînatici și să fie adăugați oastei călare." După cum același istoric, atunci cînd vrea să-l înfățișeze pe Uzun Hasen[86] drept 'un nerușinat și un josnic', îl numește 'Tiurk':

'Ol kiulli tauilin Achmacun, mefhuminè, musadak olan Tiurk Tabjatun czeszmi kiedz binine puszide olup', adică "El însuși (Uzun Hasen), înzestrat cu o natură turcească, chiar dacă acest lucru era ascuns, îi dezvăluia celui care-l privea pieziș dreptatea proverbului: 'Tot lunganu-i nătîng, tîmp.'"

'Tiurk ademisidur Hakin Othmanli ile Conuszmisz Adem aresindè perverdè olmysz', adică "Este un ins turc, anume un țăran din Asia, dar trăit laolaltă cu Othmanii, crescut și educat printre oameni."

Un astfel de om îl descrie și altfel *Cronica* lui Saduddin, în aceste cuvinte: 'Bu perverdei
24 Asitani rastan muvazi Othmani veberavurdei dergiahi haszemet / penahi Sultani', adică "Acesta este un discipol al Curții Othmane, care îi încurajează pe cei de treabă, iar el este crescut (sau educat) la înalta Poartă a Împărăției, care este un lăcaș al măreției și al puterii." își va da, cu ușurință, încuviințarea la cele spuse oricare dintre Europenii care va fi avut o fie cît de modestă cunoaștere a Curții Othmane și va fi învățat cîtuși de puțin uzul vorbirii de la Curte.

Abia de șovăi dacă ἱστοριοφίλῳ <iubitorului de istorie> care va citi acestea i se va isca vreo îndoială, odată ce va vedea că la cei mai mulți geografi, și vechi și noi, Turcilor sau Turcomanilor li se atribuie drept vatră 'Tiurkistanul', ținutul așezat între **Tătarii Gagatai**, și **Chinezi**[87]. Dar, tot după cum **Turcii** și **Turcomanii** sunt confundați printr-o cumplită eroare, tot astfel și **Tiurkistanul**

---

[84] Transliterarea latină a tc. *Türk cem 'a zamanda adem olmaz* a fost omisă (din lipsă de spațiu ?) (D.S.).

[85] Discuție purtată de Mehmed al II-lea. Planul înființării unor noi corpuri de oaste, formate însă, îndeosebi, din prizonieri creștini convertiți la Islam, a fost propus Sultanului Murad I de către Marele Vizir Candarli Kara Halil Hayreddin și de Molla Rüstem din Konya (V.C).

[86] Uzun Hasan (1466-1478) era căpetenia confederației de triburi Ak-Koyunlu care a dominat Armenia, Persia și o parte a Iraqului (a doua jumătate a sec. al XV-lea), aflîndu-se în conflict neîncetat cu Imperiul Otoman (V.C).

[87] *Türkistan* era numele turcie dat regiunilor din Asia Centrală situate între Marea Caspică, Siberia, India, Tibet și Mongolia, separate, în sec. al XIV-lea, în Turkestanul Apusean și cel Răsăritean (= Turkestanul Chinez de mai tîrziu). DC le localizează între Kara-Kitai (regiunea Ili, la S de Lacul Balkhaș), ocupată de Mongolii Djaghatai.

le este atribuit amîndurora printr-o greșeală nu mai ușoară, respinsă de însuși **Saadi**, autorul cel mai îngrijit dintre cei ai Othmanilor, cîtă vreme susține în termeni precișî că Principii care i se alăturaseră lui **Timurleng**[88] <venind> din Provinciile chineze și își uniseră armele cu el împotriva Imperiului Othman veniseră din 'Tiurkistan':

'Chanani Türkistan den igirmi namdar szehriarol sitemkiare jaru javer olup imdad mevkufinde kyiam, ve askiergiahi Tymurde zarb chyiam ittiler', adică "Dintre Regii Tiurkistanului, douăzeci de Principi vestiți după faimă s-au întovărășit să-i dea ajutor acelui tiran și se alăturaseră lui **Tymur** cu oștile și își așezaseră corturile în tabăra aceluia". Iar că Turcii au descins din neamul **Oguzilor**, cel mai nobil printre Tătari, o vom arăta mai jos, unde vom avea de vorbit despre obîrșia
25 stirpii alioth/manice. Iar **Turkmenii**[89], al căror Principe le este dat și mazilit, și pînă astăzi, de către Împăratul turcesc, după placul lui, ei rătăcesc fără sălașuri statornice și, purtați în căruțe, în care și pe cămile, sub corturi numite '**oba**[90]', își întind cîmpurile printr-o parte a **Armeniei Mari** – care era, odinioară, **Assyria**[91] – pînă la Erzerum; acest ținut mai este numit și acum de unii scriitori creștini 'Turcomania', sub un nume necunoscut Annalelor turcești. Anume, toți vechii istorici și geografi turci obișnuiesc să îi dea Armeniei Mari un nume sinonim cu al nostru, **Ermenyei Kiubra**, iar Armeniei Mici; **Ermenyei Sugra** – ceea ce este o dovadă îndeajuns de puternică asupra faptului că Turk<o>manii' nu sunt băștinași în acel ținut, ci venetici. Desigur, ei mărturisesc, cu toții, religia Muhammedană, dar, din lipsa locuințelor, nu țin mai multe dintre poruncile Coranului, ca, <de pildă>, numărul de cinci rugăciuni pe zi, <sau> acoperirea sub văl a sexului slab. O anumită parte din acest neam a fost silită să se strămute din **Asia** în **Europa** sub Sultanul **Murad al IV-lea**[92], și i s-au împărțit cîmpii între Munții **Haemus**[93], numiți astăzi de Turci '**Czenge**'[94], de la tîrgul

---

[88] Timur, poreclit Lenk (Leng = 'Șchiopul'), numit adesea de Europeni 'Tamerlan' (1336-1405), cuceritorul mongol coborîtor din Gingis-chan (V.C).

[89] Populație turcică din Hanatul Turcilor Apuseni. Aduși în Persia de Selgiukizi, Turcmenii au rămas nomazi, fiind dominați, succesiv, de Mongoli, de Timurizi și de Uzbeci, și jucînd un rol politic în sec. XIV-XV ca suzerani ai Armeniei și ai Persiei, prin cele două confederații de triburi – Kara-Koyunlu și Ak-Koyunlu (V.C).

[90] Tc. *oba*, 'cort mare', cu mai multe despărțituri interioare, folosit de populațiile nomade (V.C).

[91] Asimilare prea largă, datorată manualelor de geografie istorică, unde se pomenea despre întinderea puterii lui Tigran cel Mare: de altfel, Assyria nu se afla, desigur, cuprinsă în Armenia, situată mai la Nord de ea, în ținuturile de munte. Erzerumul este un oraș situat în NE Anatoliei, asupra căruia DC revine adesea (V.C. și D.S.).

[92] Posibilă eroare de copist, dacă nu a fost vorba de o tulburare de memorie a autorului însuși (D.S.): el se referă, de fapt, nu la vremea Sultanului Murad al IV-lea (1623-1640), ci la cea a lui Murad al II-lea (prin 1263-1264), cînd au avut loc primele strămutări ale Turcilor încreștinați din Anatolia în Rumelia și pînă în Balcani și în Dobrogea (V.C).

[93] Numele antic (grecesc > latinesc) al Balcanilor, care despart Tracia propriu-zis´ dc provinciile moesiene (V.C).

[94] Te. *çenge*, "hibrid, corcit". De aici, o seamă de populații socotite 'nici – nici', adică altceva decît cei dimprejur, au putut primi, în timp, numele de 'Ceangăi' (D.S.).

Aetos[95], nu lipsit de faimă la poalele Haemusului şi pînă la **Filippopole**[96]. Ei mai trăiesc şi acum acolo, după obiceiul neamului lor, sub corturi, îşi cultivă ogoarele dar sunt, totuşi, cu mult mai îngrijiţi şi mai şlefuiţi decît cei din Asia. Dar nu aflăm pe nici unul dintre istoricii acestui popor care să fi încercat, măcar, să-şi dea cu părerea cum că neamul acesta ar fi stat vreodată la obîrşia
26 celui turcesc de astăzi: afară doar de faptul că ei sunt tot aceia, / care au fost, cîndva, sub domnia lui Alaiddin, şi că, după moartea lui, i s-au supus lui **Othman**, primului Sultan al Aliothmanizilor – lucru despre care se va vorbi mai pe larg în Capitolul următor. De aici conchidem pe drept că această părere, potrivnică celei comune, se întemeiază mai degrabă pe nepriceperea Europenilor în privinţa limbilor orientale şi pe echivocul numelor înseşi, decît pe vreun adevăr de fapt.

{{CAPITOLUL III.)) OBÎRŞIA STIRPEI ALIOTHMANICE.

Pare a fi <o trăsătură> aparte a celor mai vestite stirpe din lume de a avea o obîrşie nesigură sau fabuloasă. Dacă depănăm începuturile celor mai de seamă neamuri de la Greci, Perşi sau Romani, ce vom afla, afară de eresuri şi de părerile bune de luat în rîs ale poeţilor despre naşterea acelora ? ! De-o parte, vei vedea Semizei şi Eroi pogorîtori din cer pe pămînt, ἀπάτορες şi ἀμήτορες <fără de tată şi de mamă>, născuţi din creieri şi din coapsă[97]. De alta, vei zări întemeietori ai stirpelor hrăniţi de lupoaice, de căţele sau de albine, zămisliţi de balauri, născuţi din Hammon[98] – şi sute şi sute de alte <poveşti> de aceeaşi speţă. Trec sub tăcere vedeniile din vis şi alte multpomenite prevestiri ale viitoarei măriri, butucii de viţă răspîndind mlădiţe din părţile fireşti ale mamei <eroului>, ancorele şi săbiile înfierate trupului, ca nişte stigmate, imaginea unor inele aparută în vis, acvilele aşezate pe culmea <acoperişului> casei, sau trecînd în zbor peste jertfele arderii de tot[99] – pe care, de le-am lua în seamă pe toate, am depăşi hotarele cuvenite unei Precuvîntări.

---

[95] Aitos, aşezare din Bulgaria Răsăriteană, la S de Kamobatska-Aitoska Pianina, pe direcţia Sofia-Burgas, menţionată, în 1488, sub numele de 'Aidos' (V.C).

[96] Gr. Φιλιππόπολις, azi Plovdiv (după numele tîrziu antic de *Pulpudeva,* dat după Împăratul Filip 'Arabul'), în Bulgaria Centrală, pe Rîul Marişa (V.C. şi D.S.)).

[97] Athena s-ar fi născut din ţeasta lui Zeus, ţîşnindu-i, cu tot cu armele ei, din creieri, iar Dionysos ar fi fost purtat, ca făt, în muşchii coapsei marelui zeu ceresc, după fulgerarea maicei sale Semele (de fapt o κεραύνωσις χυ ρολδε cu rol de ἱερός γάμος între Cer şi Glie 'coapsa' fiind un eufemism genital). Grecismele din text sunt indicii de sursă (D.S.).

[98] Referirile ne poartă la diverse legende ale 'originilor sacre': Romulus şi Remus, alăptaţi de lupoaică, Zeus hrănit de albine (semn al regalităţii), Alexandru Macedon născut din împreunarea lui Zeus-Hammon (prefăcut în balaur) cu mama sa Olympia etc. (V.C. şi D.S.).

[99] Identificarea tuturor surselor acestor imagini rămîne de făcut: de pildă, viţa de vie izvorînd din Mandane, mama lui Cyrus cel Mare, şi cuprinzînd lumea, vine de la Herodot (I, 108), acvila coborînd pe casă era un semn al regalităţii viitoare, semnele din naştere, cu cît mai 'războinice', erau cu atît mai promiţătoare etc. (D.S.).

De vreme ce acestea au avut loc la cele mai rafinate și civilizate popoare de pe lume, ce-ai putea crede că s-a petrecut la barbari și la cei lipsiți de podoaba civilizației și a culturii ? ! Și, cu
27 toate că spre începutul acestei Împărății, mulți din istoricii de prea puțin preț / ai Turcilor au țesut povestiri mai degrabă fabuloase și neașezate pe nici o temelie a adevărului, cum este istoria numită **Tevarichi Ali Othman**[100] (din care par a-și fi luat cronologia Othmanilor și nu puțini dintre scriitorii creștini), deloc acceptată de Turcii înșiși, precum și mulți alți palavragii de aceeași speță[101], împotriva cărora se dezlănțuie cu tărie **Tadziut Tevarich**, în aceste cuvinte:

'Tevarichy Othmanije tedvinine tesaddi iden baz Etraki bi idrak', adică "Destui istorici turci proști s-au sumețit să adune și să aștearnă în scris istoria othmană"; lucruri care sunt respinse de cei mai învățați drept false și născocite: tot astfel, citim cum alții scot nașterea și creșterea Împărăției turcești din apusul stăpînirii tătărești, iar alții din strîngerea unei cete de tîlhari; pe foarte puțini, însă, îi vedem a fi aflat adevărata obîrșie a stirpei care este astăzi stăpînă pe sceptru.

I. Iar aceia care arată că Imperiul turcesc și-a cîștigat creșterea în apusul celui tătăresc, spre a nu părea că susțin acest lucru fără motiv, deapănă un lung șir de Chani Tătari, dar nu sunt de acord nici în calculul anilor, nici în istorisirea însăși.

Nicefor Gregoras arată[102] că Dzingizchan, pe care îl numește Σιθζιχάν, a apărut către anul Domnului 1222 (mai corect 1216, căci am arătat mai sus că el s-a înșelat în privința acestei datări)[103], pe cînd domnea la Greci Ioan Ducas[104]. El istorisește că, la moartea lui, acesta a lăsat doi fii[105],
28 anume pe Χαλαός / și pe Τελεπουγᾶς[106]; că cel dintîi, părăsind către Miază-noapte Marea Caspică

---

[100] DC se referă la cele mai vechi Cronici anonime otomane, cu titlul comun *Tevarih-i al-i Othman,* cărora le opune lucrările ulterioare, ale unor cronicari binecunoscuți (V.C).

[101] Invectiva l-a făcut pe DC să-și piardă, în ciornă, cursul frazei și al apragrafului, care merge, merge, și se reia mai degrabă aproximativ prin *Ita* de mai jos, care nu-i răspunde exact lui *quamvis* de la început. (D.S.).

[102] N. Gregoras, *ed.cit.,* II, 5, p. 35-36, unde apărea forma **Σιτζισχάν** (V.C).

[103] *Djingis-chan,* al cărui nume pare a fi însemnat 'Han universal', a fost recunoscut drept căpetenie a Mongolilor în 1206, iar pînă în 1218 a întreprins campanii de cuceriri și de consolidare a puterii sale în China de Nord și în Turkestanul Răsăritean. Invadarea Khwarezmului și asaltul lumii islamice încep abia în 1221. Gregoras pare a fi avut în vedere campania Mongolilor împotriva Persiei, iar DC se referă la data la care ei se învecinau deja cu Khwarezmul (V.C).

[104] V. n. 38.

[105] Ginghis-han a avut patru fii, cărora le-a împărțit Imperiul mongol încă din timpul vieții: lui Tolui – Mongolia Orientală; lui Ögödai – ținutul dintre Lacul Balkhaș și Munții Altai; lui Djaghatai fostul stat Kara-Kitai (în ținutul Ili); lui Djöci (iar, după moartea lui, în 1227, fiului acestuia, Batu-han) – Siberia apuseană de pînă la Marea Caspică.

[106] Nume fanteziste, dacă nu corupte, ale unor generali ai fiilor lui Ginghis-han. Recucerirea Persiei (aflată sub dominația Khwarezmului) i-a fost încredințată de Ögödai (ales Mare Han) noyanului Ciormakan, care (în 1230-1231) l-a învins pe suveranul Khwarezmului, Djelal-ed-Din, ocupînd și părți din Armenia Mare, din Azerbaidjan și toată Gerogia. Urmașul lui, noyanul Beidjan, a împins cucerirea pînă la sultanatul selgiukid al Konyei, Mongolii devenind astfel vecini ai Imperiului Bizantin. Cucerirea mongolă din Europa a fost condusă doar nominal de Batu-han, iar efectiv de noyanul Siibotai, care, între 1236-1242, a cucerit

și fluviul Iaxartes[107], a coborît prin Asia Mică; iar că al doilea, după ce și-a așezat bine domnia, a trecut către Miază-zi, peste crestele Caucazului și Marea Caspică, și și-a purtat tabăra prin ținuturile Sauromaților[108] și ale Massageților[109], aducîndu-le sub puterea sa nu numai pe acestea, ci și toate popoarele care sălășluiesc lîngă mlaștina Maeotidei și lîngă Tanais[110]. Lonicerus[111], care leagă expediția Tătarilor de anul Domnului 1202, pomenește că acesta, după răsturnarea Regatului Inzilor[112], a întemeiat Împărăția Tătariei Mari și a domnit 12 ani[113] în Asia. El vrea ca acestuia să-i fi urmat fiul său Hocatan[114], iar acestuia Magiuzchan[115], care să le fi răpit Creștinilor Antiohia, în anul Domnului 1260[116]. După moartea lui Magiuzchan, să fi domnit Helio[117], iar după acesta, către anul Domnului 1280, Abusaga. Că acestuia i-a urmat Tanagodor[118], care, primind credința creștinească, să fi vrut să poarte numele de 'Nicolae', iar apoi, recăzînd în vechea lui superstiție,

---

tot întinsul dintre stepele Kypciakului, Rusia Sudică, Ucraina, Silezia, Ungaria și Țările Române, pînă la portul Cattaro (Cotor) de la Adriatica. Moartea lui Ögödai în 1243 și lupta pentru succesiunea lui l-au făcut pe Batu să se retragă la gurile Volgăi, în centrul Hanatului Kypciak. Gregoras se referea la aceste două mari expediții (V.C).

[107] Fluviul Syr-Daria (la obîrșia lui numit Narýn), care se varsă în Marea de Aral (V.C).

[108] Toate denumirile sunt istorizante: Sauromații (nume grecizat pentru 'Sarmați') fuseseră un neam iranic nord-pontic – aici e vorba, de fapt, de populații tucice din ramura kypciak (D.S.).

[109] Massageții fuseseră, în Antichitate, tot o ramură a Iranului exterior, trăitoare între Aral și Caspică: ei îl învinseseră cîndva pe Cyrus al II-lea, cel Mare. Acum teritoriul lor era ocupat de triburi turcice (D.S.).

[110] *Palus Maeoti(di)s* era numele tradițional, latinizat, al Mării de Azov, iar *Tanais* era Donul (D.S.).

[111] Philippus Lonicerus, *Chronicorum Turcicorum* Tomus I. Data de 1202 ar corespunde ostilităților dintre Ginghis-han și suzeranul său de atunci, Wang-han, căpetenia statului keraït, care aveau să ducă la independența și la unificarea Statului mongol dar informațiile lui Lonicerus sunt, în ansamblu, sumare și inexacte (V.C).

[112] Ginghis-han nu a atacat India Afară de cazul unei confuzii între 'Regatul Keraïților' și 'Regatul Naimanilor', Lonicerus se referă la cucerirea bazinului Gangelui (1192) și la întemeierea Sultanatului de la Delhi (1206) de către Afgani (V.C).

[113] Era vorba de fapt de 21 de ani (1206-1227) – ceea ce ar putea denota o simplă intervertire de cifre (V.C).

[114] Sub numele deformate citate de Lonicerus așa cum le aflăm, de altfel, și în Cronicile arabe și france ale timpului, pot fi identificați o seamă de suverani ai Statului moștenit de Djaghatai (= *Hocatan)* în Asia Centrală și în Persia (1227-1242). Lumea mongolă cu care se aflau în contact Europenii, prin Orientul Apropiat, era cea în care istoricii lor căutau antecedentele Imperiului Othman (V.C).

[115] Probabil Yissu-Mangu-han (1246-1252), fiul lui Djaghatai (V.C).

[116] Mongolii au avut un aliat în Principatul Antiohiei, cucerit de Sultanul mameluk Baibars în 1268 (V.C).

[117] Yissu-Mangu 1-a avut ca predecesor și ca succesor pe Kara-Hulagu (1242-1246, 1252), dar Lonicerus pare a se referi la celălalt Hulagu, la fratele Marelui han Mongka (în turcă Nangu). Acest Hulagu a cucerit, între 1256 și 1259, Bagdadul și Syria, dar, pierzîndu-le în urma campaniilor Sultanului mameluk Baibars, s-a mulțumit apoi cu guvernarea Persiei (V.C).

[118] Tekuder (1282-1284), fratele și succesorul lui Abaka. Botezat în credința creștină nestoriană, el a trecut, mai apoi, la Islam, luînd numele de Ahmed I. I-a urmat Arghun, fiul lui Abaka (1284-1295) (V.C).

'Muhammed'. Stingîndu-se acesta, să fi luat sceptru Battus, sau Baydo[119], căruia i-a smuls domnia Casan, fiul lui Argon[120], care să fi ocupat toată Syria, către anul Domnului 1310. Că, înfine, lui Casan i-ar fi urmat Carabadag, sub care s-a prăbușit Împărăția tătărească din Asia[121] și a fost înălțat Othman. Iar, sub acest șir al Regilor tătari, Lonicerus adună 108 ani[122], alții 98.

Dar, și dacă trecem cu vederea faptul că toate numele care au fost înșiruite pînă acum sunt
29 întru totul necunoscute și străine limbii și istoriei turcești, este totuși un lucru stabilit între toți cei/ care au lăsat în scris istorii ale neamurilor răsăritene, că Principii tătari[123], urmașii lui Dzingizchan, au fost învinși și nimiciți de către Regele Persiei Ebubekir, fiul lui Saadi, nepotul lui Zengi[124], în anul Hegirei 656, al Domnului 1258, care este cel de al 44-lea dinainte de primul an al domniei lui Othman, și că provinciile răpite Regatului persan i-au fost alipite din nou, în afară de cele pe care le stăpîneau unii Satrapi, care își dobîndiseră libertatea prinzînd prilejul potrivit prin acea campanie a Tătarilor între care se aflau, nu de cel mai mic preț, mai sus amintitul Alaiddin, Sultanul Iconiului, și Suleiman, bunicul lui Othman. De aici se vădește limpede că stăpînirile Tătarilor {{din Asia}} au fost răsturnate de către Persanii înșiși, cu mult înainte de începuturile Împărăției Othmane, și, ca atare, aceasta nu a putut să-și tragă obîrșia din acelea.

II. Mai sunt și alții printre istoricii creștini, care, poate din pizmă, susțin că Othman, primul Împărat al Turcilor, ar fi fost un ins foarte puțin înstărit și că, după ce și-a strîns o oaste de tîlhari și din ucigași, s-a ridicat, mai întîi pe ascuns, apoi cu război pe față, împotriva vecinilor săi, și că i-a copleșit pe toți, atît pe cei din neamul său, cît și pe cei din celelalte prin silnicie și cu vicleșug. Acestei păreri – deși socotim că ea nu duce lipsă de a fi combătută, ca una care se va prăbuși de la sine, odată arătată adevărata obîrșie a acestei stirpe – nu va fi totuși fără folos să-i punem împotrivă autoritatea lui Laonic Chalcocondil, aproape singurul istoric dintre Grecii pe care îi avem asupra faptelor turcești, care să merite crezare: acesta, în Cartea I[125], afirmă că Othman, primul Împărat al

---

[119] Baidu (Aprilie-Octombrie 1295), nepot al lui Hulagu, urmaș al fratelui acestuia, Gaikhatu (1291-1295) (V.C).

[120] Ghazan (1295-1304), fiul lui Arghun. A ocupat Syria, pentru scurte perioade, în 1299-1300 și în 1303 (V.C).

[121] Pentru a explica trecerea puterii de la Mongoli la Otomani, în Anatolia, Lonicerus părea a se referi la Sultanul selgiukid Alaüddin III Kaykuhad (v. p. 22 și n. 79). Este adevărat că dispariția puterii selgiukide și retragerea suzeranilor mongoli spre hanitul Persiei au creat condițiile ascensiunii Turcilor otomani. Dar 'Împărăția tătărească din Asia' (= din Persia) a mai durat cîteva decenii, tot mai slăbită de continue lupte pentru putere, pînă la cucerirea întregului Iran de către Timuleng (1393) (V.C).

[122] *Loc. cit.*

[123] DC nu contesta realitatea evenimentelor de istorie mongolă (așa cum credea Tindal, care parafraza cu totul greșit "acești pretinși Regi tătari... cu totul necunoscuți istoricilor turci"), ci, dimpotrivă, Principele căuta să supleeze din izvoare europene lacunele cronicilor othmane, întemeindu-și astfel argumentul că Turcii othmani erau succesorii Sultanilor selgiukizi, iar nu ai Hanilor mongoli (V.C).

[124] Abu Bakr ibn Sa'd ibn Zengi, Atabeg al Farsului (1226-1260), cel căruia poetul Sa'adi i-a dedicat operele sale *Bustan* și *Gülistan,* unde meritele sale politice și militare erau mult exagerate. De fapt, Abu Bakr a fost, pe rînd, vasalul Hanilor Ögödai și Hulagu, păstrîndu-și tronul numai grație supunerii sale preaplecate (V.C).

[125] Laonicos Chalcocondylas, **'Απόδειξις ἱστοριῶν**, I, Praef.., ed. Im Bekker, Bonn, 1843, pp. 9-12 (cf. trad. rom. V. Grecu, București, 1954, pp 30-31) (V.C). DC vroia să trimită la capitolul exact, dar, negăsindu-l în notițele sale, i-a șters mențiunea din manuscris (cf. n. 2 la p. 29 a textului latin) (D.S.).

Turcilor, şi prin tatăl său, Erdogrul, şi prin bunicul său, Suleiman, a fost, printre Turci, atît ilustru
30 prin neamul său, cît şi vestit prin însuşirile sale. /

III. Sunt alţii care au o părere ceva mai cinstită despre o stirpe atît de însemnată şi admit despre ea că se trage din multvestita spiţă printre Tătari a Oguzilor, dar, trecînd peste Şah-Suleiman, adevăratul ei autor, Principele Nerei, înghesuie mai multe alte denumiri de stirpe, necunoscute Annalelor turceşti – de pildă 'Evrenesii' sau 'Ebrenensii', 'Tura-cambii' sau 'Turacanii', 'Mihalogli' şi 'Malcoczigli' etc. etc.[126]

Nu ne amintim însă nici ca, dintre acestea, numele 'Evrenesiilor' sau 'Ebrenensilor', ale 'Thuracambilor' sau 'Turacanilor' să aibă vreun înţeles după etimologia lor, nici să se afle vreun istoric al acestui neam, în afară de **Evrenos**, sau – cum citesc cei mai mulţi – **Ornusbeg**, căpetenie de armată sub **Murad I.** şi primul care să fi fost numit 'Principe' pe greceşte, după cum se va vedea la locul său, în şirul istoriei[127]. Mai este pomenit şi un anume 'Ornus' într-o lucrare plină de eresuri, numită **Sireti Behram**, pe care o citesc de obicei prin cafenele în zilele Ramazanului; şi anume că el a fost **Cahreman** cel uriaş, şi că a trăit cu multe veacuri înainte de Muhammed, adică pe atunci, pe cînd credincioşii îl recunoşteau doar pe **Haziret Ibrahim** ('Abraham')[128] drept singurul ales al lui Dumnezeu şi Profet.

Este cît se poate de sigur că <neamurile> din spiţele Mihaloglenilor şi Malcoczoglenilor, cu toate că < sunt cunoscute>[129] între Turci, sunt totuşi de particulari, şi nu atît de vechi. Căci părintele dintîi al primei, Kiose-Michal[130], despre care istoricii turci susţin că era de neam din Trapezunt şi legat prin sînge cu Comnenii, iar că, după ce l-a părăsit pe Hristos, s-a refugiat la ei, a fost în floarea vîrstei[131] mai apoi, sub Orhan, lucru pe care îl dovedeşte podul de piatră ridicat de

---

[126] Stirpele menţionate sunt cele patru dinastii de bei ai akîngiilor, ai corpurilor de avangardă ale armatei otomane din regiunile europene ale Imperiului: Evrenosogullari ("fiii lui Evrenos-bei"), cu baza în Albania şi în Dalmaţia; Turahanogullari, în Moreea; Mihalogullari, în Bosnia şi Serbia; Malcoçogullari, la Silistra. Primii trei erau creştini convertiţi. Akîngiii au decăzut, iar corpul lor de trupe a fost desfiinţat după înfrîngerea de la Călugăreni, din 1595 (V.C).

[127] Evrenos-bei Ghazi, sau Ornus-bei, creştin convertit la Islam, vestit comandant de oşti sub Murad I şi Baiazid I, participant la campaniile din Balcani şi din Ţara Românească (cf. I, III, 8; I, IV, 2 şi 4, precum şi n. (e) la acestea). Dar primul Beglerbeg al Rumeliei a fost Lala Sahin-Paşa (V.C).

[128] *Hazret* este titlul de 'Excelenţă' folosit pentru Profet *(Hazret Peygamber)* şi pentru primii Califi. Biblicul Abraham ocupă un loc de seamă în tradiţia Islamului, ca *Hanif Müslim,* 'întemeietor al religiei lui Ibrahim' (cf. *Coranul,* II, 118 şi urm.; III, 60 şi 84 etc.) (V.C).

[129] Copistul n-a înţeles bine ciorna lui DC, pierzînd cîteva cuvinte, pe care le-am suplinit fără greutate (D.S.).

[130] DC însuşi a corectat, mai apoi, *Kiose-Michal* (= 'Michal cel Spîn') din *Michal-oglu* (D.S.). Mihal-bei Ghazi era un Creştin convertit la Islam (în 1313), comandant de oşti sub Othman şi Orhan. Cf. I, III, 8 şi n (**c**) (V.C).

[131] Lat. *floruit* duce mai departe tradiţia mai veche a datării după 'mijlocul vieţii' ('nel mezzo del cammin di nostra vita', va spune Dante), plasat la 40 de ani, după un calcul de limită al vieţii socotit, în mod normal, pînă la 80 de ani.

31 fiul sau nepotul lui la Adrianopole, peste rîul **Tundze**[132], / numit și astăzi, după întemeietorul lui, **Michalogli kioprisi**, adică 'Podul lui Michalogli'[133]. De aceeași obîrșie este și spița Malcoczoglenilor, despre al cărei întemeietor Turcii sunt de părere că, <fiind> de neam bulgăresc sau sîrbesc[134], a venit la Turci după ce a lăsat credința creștinească, iar numele de 'Malcoczogli' nu se aude decît în cîntecele prin care obișnuiesc să sărbătorească faptele bărbaților de seamă, dar, la istorici, este trecut cu totul sub tăcere: {s-a aflat în floarea vîrstei[132] sub Muhammed, cuceritorul Constantinopolei}[136].

IV. Apoi, chiar și în înfățișarea stirpii **Oguzilor**, unii plăsmuiesc niște nume atît de necunoscute, încît pînă și barbarilor le-ar putea părea, pe drept cuvînt, barbare: anume 'Oguzalp'[136], despre care susțin că a fost tatăl lui Erdogrul, și 'Duzalp'[137], care să fi fost părintele lui Oguzalp și străbunicul lui Othman. Alții, nu cu mai puțină barbarie, o căsăpesc în patru ramuri: Nambuci[138], Candelori[139], Caramani[140] și Othmani. Dintre acestea, numele primelor nu sunt mai turcești decît cel al lui Duzalp; iar pe Caramani, cu toate că nu sunt fără faimă în Răsărit, îi numără în mod greșit alături de Oguzi[141]. Anume, întemeietorul acestei stirpe, **Caramanougli**[142], care și-a dat numele și domniei și spiței, era unul dintre Satrapii Persanilor, care, pe cînd Dzingizchan a năvălit peste Persani, scuturaseră jugul persan; iar pe urmașii lui istoricii turci îi descriu ca pe niște dușmani ai creșterii Imperiului Othman, iar stăpînirea lor nu a fost distrasă mai repede, ci numai sub Sultanul **Mehemed**, cuceritorul Constantinopolei, în anul Hegirei 872[143].

32 V. Prin urmare, asupra diferitelor păreri ale scriitorilor, acestea, / spuse în genere, fie îndeajuns: acum socotim că merită osteneala să înfățișăm și în parte opiniile unora a căror autoritate nu este nicidecum de disprețuit. Iar, în primul rînd, ne iese în cale Laonic Chalcocondil, un bărbat care trebuie nu numai numărat printre scriitorii clasici, ci și socotit foarte harnic întru scoaterea la lumină a faptelor Othmanizilor. El, după ce a strîns părerile altora despre obîrsia acestui neam și le-a orînduit ca într-un compendiu, le înșiruie astfel în Cartea întîi a Istoriei sale[144]:

[132] Rîul *Tundja,* anticul **Τόνσος** (V.C).

[133] Podul se mai numește încă 'al lui Ghazi Mihal-bei' (V.C).

[134] Primul comandant de akîngii al acestei stirpe a fost Sîrbul Malekovici (V.C).

[135] Adaos ulterior, de mâna lui DC însuși (D.S.).

[136] Strămoșul legendar și eponimul Oghuzilor, fiu al lui Kara-han, menționat și de Chalcocondil (I, *Praef.*, cf. trad. rom., p. 29) (V.C).

[137] Gündüzalp. Există două tradiții asupra descendenței lui Ertugrul: din Suleiman-Șah (v. mai sus, n. 31), sau din Gündüzalp (pomenit și de Chalcocondil, *loc. cit.)*, mai aproape de realitatea istorică (V.C).

[138] Nume corupt, de neidentificat: dar v. n. urm. (D.S.).

[139] Probabil Candarogullar beyligi, Beilic turcesc la Marea Neagră, în vechea Paflagonie, întemeiat de Șemseddin Yaman Candar, Emir selgiukid, în 1290 (V.C).

[140] Karaman beyligi, Beilic întemeiat în Cilicia de tribul cu același nume, venit în Asia Mică în 1228 (V.C).

[141] Careamanii sunt totuși o ramură a Oghuzilor, din linia Sahur sau Aftar (V.C).

[142] Karamanoghlu, strămoșul eponim al Caramanilor (V.C).

[143] Principatul Carainaniei a fost cucerit de Mehmed al II-lea în anul 1466 (V.C).

[144] Laonicos Chalcocondylas, *op.cit.,* I, Praef. (trad. rom. p. 28), text citat pe larg, aici și mai jos (V.C). Prin 'scriitorii clasici', DC înțelegea, în tradiția veche, 'autorii vrednici de studiat în clasă, la școală' (D.S.).

1. "Unii anume, zice el, cred că Turcii (adică Othmanii) își trag obîrsia de la Scythi, cărora le mai spun și 'Tătari', și că aceia, pe cînd Parthii stăpîneau cîrma lucrurilor, înaintînd în șapte rînduri de la Tanais, au pustiit de tot atîtea ori Asia de Sus (adică pe cea Mare)." Iar ei socot că bănuiala lor este întărită și de faptul că "se pot vedea, zic ei, încă și acum, pe cît se spune, foarte mulți oameni din acest neam, împrăștiați peste tot prin Asia, asemănători în purtări și ca fel de hrană cu Scythii cei nomazi, adică neavînd niciunde sălașuri statornice." Și continuă mai departe: "<Iar> că Turcii sunt o mlădiță a Scythilor, sunt îndemnați <să creadă> și datorită unei alte ipoteze, prin care se străduiesc să-și întărească părerea: pentru că neamurile barbare ale Turcilor care locuiesc prin Lydia, Caria, Frygia și Cappadocia se știe că nu se deosebesc întru nimic ca limbă și ca viață de zi cu zi față de Scythii care locuiesc între Tanais și Sarmația[145]."

2. "Mai sunt, de asemenea, (spune tot el) <și unii> care cred că Turcii descind din spița
33 Parthilor[146]. Căci aceștia (zic ei spre a-și întări argumentarea), / pe cînd sufereau o vrăjmașă asuprire din partea Scythilor rătăcitori (care, datorită schimbării locurilor de pășunat, se numesc 'nomazi'), se știe că au urcat către ținuturile Asiei de Jos și că se arată a avea același chip de a viețui și a se hrăni, și a fi fost împrăștiați prin acele orașe; iar astfel s-a ajuns ca acest fel de oameni să fie denumiți 'Turci', adică, ar veni, 'Nomazi'."

Cît de labilă și de puțin temeinică este această interpretare a etimonului s-a vădit, pe cîte credem, îndeajuns din explicația etimologică sigură a numelui de 'Turc', pe care am dat-o mai sus[147].

3. "Alții socotesc că, porniți din Turca[148], un oraș mare și bogat al Persanilor, Turcii ar fi ocupat, pînă la urmă, și Asia de Jos."

4. "(Mai) sunt <și unii> cărora le este mai pe plac ca ei să fi ieșit din Syria Coele[149] și din Arabia, sau să fi fost aduși din Scythia (poate că din Persia[150]), avîndu-l cu ei pe Legiuitorul **Omar** (mai corect **Omer**[151]) și să fi dobîndit, pînă la urmă, stăpînirea Asiei, trăind deopotrivă cu Nomazii."

După ce Laonic a înfățișat feluritele păreri ale diferiților scriitori, el cade, în sfîrșit, de acord cu aceia care susțin că Turcii sunt, oricum, născuți din spița Scythilor și ieșiți <din ea>: "Căci este vădit, spune el, că Scythii, care și astăzi își duc viața în Europa, către Răsăritul <ei>, se adună foarte bine cu Turcii la piață, în neguțătorii și la comerț, iar felul hranei lor, precum și tot rostul vieții le este amîndurora, încă și acum, deopotrivă."

34 VI. În sfîrșit, Laonic, urmînd a-și da cu limpezime propria părere, / lăsînd la o parte rîulețele mai seci, soarbe adevărul istoric chiar de la izvor: "Acest neam al Turcilor, spune el, fiind unul

---

[145] Pentru aceste ținuturi ale Asiei Mici și apoi ale Kubanului, v. notele de mai sus.

[146] Laonic îi denumește astfel, istorizant, pe Persani, după vechea denumire a Parthilor Arsacizi, care stăpîniseră Iranul între 247 a. Chr. și 228 p. Chr. (D.S.).

[147] V. p. 17.

[148] Oraș imaginar. Numele poporului vine de la radicalul turco-mongol *türk* = "tare" (V.C).

[149] 'Syria cea Scobită', denumire antică dată ținutului mai jos și întins dintre Munții Liban și Anti-Liban (V.C).

[150] Comentariu al lui DC (D.S.).

[151] Omar, al doilea Calif, socrul lui Muhammad și întemeietorul Imperiului Arab (V.C).

mare și uriaș crescut, am știință să fi fost împărțit în cîteva părți, sau triburi, între care s-a aflat <și> un trib al Oguzilor, un neam de oameni nici rău, nici nerăzboinic." "Din aceștia, spune el, s-a născut căpetenia lor Duzalpes (care, în Annalele turcești, este totuna cu **Kyia aleb**[152], tatăl lui Suleiman, bunicul lui Erdogrul și străbunicul lui Othman, al primului Împărat al Othmanizilor), un bărbat iubitor de bine și de dreptate; despre acesta (întărește el apoi) aflu că a fost lăudat pentru tăria sa și că s-a purtat cu asemenea dreptate (dat fiind că el le-o împărțea tuturor **Oguzilor**), încît împricinații îl alegeau pe el ca arbitru în orice pricină. Iar amîndouă părțile primeau cu bucurie hotărîrea pe care el le-o dădea. Oguzii, luînd aminte la simțul lui al dreptății, tot ostenindu-l cu rugile lor pe Regele de atunci al acelui ținut (despre care comentatorul lui Laonic tălmăcește greșit că ar fi fost Alaiddin, Sultanul Iconiului[153]), au dobîndit ca să și-l primească pe el drept jude; odată ce au izbutit aceasta, i s-au încredințat lui Duzalpes (adică tatălui lui Suleiman), ca să se poarte cu dînșii după cum va socoti că vor merge mai bine treburile Oguzilor. Apoi, după ce fiul lui, pe nume Oguzalpes (îndată se va vădi că el este unul și același cu Suleiman Șah), a luat asupra sa stăpînirea asupra Oguzilor, a țintit către tiranie și, ridicînd cu vrăjmășie armele împotriva Grecilor, a urcat, în scurtă vreme, în Asia, pînă la cea mai mare faimă. Pe lîngă aceasta, Orthogrules, fiul lui
35 Oguzalpes, / (iată că după numele lui Orthogrules se dezvăluie că Oguzalpes era Suleiman Șah al nostru. Principele Nerei), care, datorită faptelor sale din Asia, își cîștigase o mare faimă, mai apoi fiind chemat de Alaiddin, a fost ținut în mare dragoste." Pînă aici, dară, <ne spune> Laonic Chalcocondil.[154]

VII. Chiar dacă după o povestire mai puțin primită asupra obîrșiei Turcilor și pusă la îndoială de către scriitorii clasici ai Othmanilor, după Laonic, cel mai mult se apropie de adevăr **Iohannes Gaudier**, un tîlmaci al Annalelor turcești nu lipsit de prevedere[155]; și totuși, <scoțând>unele lucruri despre spița și strămoșii împăraților Othmani, pe cîte cred, din istorisirea cea închipuită a *Cronicii Aliothmanice,* el asupreste cu prea multă îndrăzneală adevărul istoric – lucru în care trebuie luat seama, înainte de toate, că, în privința genealogiei Aliothmanice, el întrețese de ici și de colo anumite nume, într-o limbă stricată și într-o ordine nepotrivită, și că vîră cu de-a sila între <unele> răstimpuri, locuri și denumiri de neamuri și de oameni <altele> prea puțin, sau deloc nimerite; cu toate că acestea sunt de prisos față de țelul nostru, de dragul Cititorului nostru, nu ne va părea totuși rău să le reluăm, cît mai pe scurt.

VIII. "Cel dintîi (zice el) la Turci a dobîndit puterea Othman, care l-a avut drept tată pe Erdogul; acesta a fost fiul lui Suleiman Șah, fiul lui Cabielpes, fiul lui Casulbuga (bine pînă aici), fiul lui Baiender (de aici urmează <nume> stricate și aproape necunoscute Annalelor turcești), fiul
36 lui Oicoluces, fiul lui Baizuger, fiul lui Baz Aga, / fiul lui Cav Aga, fiul lui Toctemur, fiul lui Versaiobes, fiul lui Giokelp, fiul lui Oguz, fiul lui Carachan, fiul lui Cotluzen, care l-a avut drept

[152] Transliterarea latină a fost corectată prin radere de către însuși DC (D.S.).

[153] DC cunoștea ediția bilingvă a operei lui Chalcocondil, *Historiae Turcarum libri X. Graece et Latine,* tipărită la Paris, în 1650, de Carolus Annibal Fabrotus (1580-1659 – jurisconsult și erudit de seamă), lucrare folosită și pentru DMN și HMV (D.S.).

[154] *Ed.cit.,* I, 5c-6c (trad. rom. pp. 29-30) (V.C).

[155] V. n. 32.

tată pe Lecraces." Aici el îi perindă numai pe acești 17 patriarhi ai acestei spițe, amintiți în monumentele scrise. Despre ceilalți, ale căror nume îi sunt necunoscute, el spune că trebuie trecuți în șir neîntrerupt, pînă la Iafet, fiul lui Noe.

IX. Mai departe, autorul sus-amintit, avînd a înfățișa obîrșia stirpei othmane, susține, dimpotrivă, lucruri contrare și deloc potrivite față de aproape toate <celelalte> păreri, mai cu seamă față de cele ale lui Chalcocondil. "Cîtă vreme, zice el, însăși familia Oguzilor a dobîndit puterea asupra Parthilor[156] prin moștenire neîntreruptă, și oamenii au fost simpli și necioplți; îmbrățișînd ei religia muhammedană, și-au așezat scaunul domniei în cetatea Machan[157]. Pe cînd Suleiman-Șah domnea asupra Parthilor (<adică> asupra Oguzilor), s-a petrecut năvălirea în Parthia a acelui faimos Dziengiz; el a pustiit Belcha[158] și Chorasanul. Iar Curisemis-Șah, Principele Belchei, a pierit pe drum, pe cînd fugea. Din pricina acelorași nedreptăți și a cruzimii lui Dziengiz, Sultanul Aladines, de fel din familia lui Selgiuk, fugar din Parthia, a ajuns în ținutul **Iunan** (despre care autorul credea că ar fi Caramania, dar, de fapt, **Iunan** este 'Ionia')[159], și, după ce a ocupat orașul Savațta[160] (de unde a aflat el aceasta, nu știu), a domnit cu puterea unui Rege."

X. "În aceeași vreme fiind și Machanul răsturnat din temelii, Suleiman-Șah, care domnea
37 peste el, dîndu-se la o parte din fața silniciei Tătarilor și părăsind Parthia (poate că / patria)[161], s-a dus în Erzinga (de corectat în 'Ezerbedzian')[162]; pătrunzînd de acolo și în Romania[163], a ajuns pînă la Amasia[164] (fapt cu totul diferit de adevărul istoric). Apoi, abătîndu-și calea, el se îndreaptă spre Alep, iar, după ce își pusese tabăra lîngă orașul Jaber, așezat pe malul Eufratului, și se apucase, primul, să treacă rîul înot, călare, se înecă, ducîndu-se la fund."

"Fiii lui Suleiman au fost trei, dintre care unul se numea Sungargensis, al doilea Giudogudis, al treilea Ertucules, care l-a avut drept fiu pe Othman, adică pe cel dintîi întemeietor al Imperiului Othman."

Odată ce le-am înfățișat și pe acestea după relatarea tălmăcitorului, să ne întoarcem la țelul nostru.

XI. Prin urmare, odată însemnate părerile celorlalți istorici asupra acestui lucru, rămîne să lămurim cît vom putea mai limpede și mai clar adevărata obîrșie a acestei spițe atît de ilustre. Toți

---

[156] 'Parții' denumire istorizantă pentru 'Persani' (V.C).

[157] Sub cîrmuirea lui Tugrul-beg, Selgiukizii (descendenți ai Oguzilor) au ocupat, în 1031, orașul Merv, iar mai apoi, în 1038, Nișapurul, capitala Khorasanului, una din localități fiind desemnată, probabil, prin 'Machan', un toponim, de altfel, necunoscut (V.C).

[158] 'Beldia' = Balkh, capitala Khwarezmului (= Chorasanul).

[159] Arab. *Yunan* = 'Grecia' ('Tonia'). Caramania era, în schimb, o provincie mai nordică anatoliană (V.C).

[160] Sebasteia (Megalopolis), astăzi orașul Sivas în Asia Mică, aflat pe valea rîului Kizil Irmak, ocupat de Selgiukizi în 1071, după înfrîngerea de la Mantzikert a Împăratului Romanos al IV-lea Diogenes (V.C. și D.S.).

[161] Aici și imediat mai jos, observații ale lui DC, marginale, sau poate interlineare, în ciorna lui inițială (D.S.).

[162] Tindal preferă să corecteze observația lui DC, spunînd: "Autorul interpretează *Erzinga* drept *Ezerbedjan*... dar pare a fi aici o coruptelă pentru forma *Erzengian*, oraș în Anatolia, destul de aproape de Eufrat, unde Suleiman-Șah s-a oprit prima oară după ce părăsise *Machan*" (V.C).

[163] Adică 'în Imperiul Bizantin', Țara Romeilor' (V.C).

[164] Oraș în Anatolia, aproape de Sivas. A devenit Capitala Selgiukizilor, după cucerirea lui de la Bizantini (V.C).

istoricii acestui neam, ca și scriitorii mai plini de grijă ai Creștinilor[165] ne arată că Suleiman, Principele orașului Nera, a fost străbunul împăraților turcești. De vreme ce scriitorii acelui neam lasă într-un fel de genune a nelămuririi nobletea strămoșilor și demnitatea înaintașilor lui, socot că zadarnic o mai caută alții de prin albii secate[166]. Totuși, nu mai puțin, toți iau de bun faptul că Suleiman acesta, născut din neamul cel preanobil între Scythi al Oguzilor, a stăpînit peste o anume urdie Tătărească de pe la Marea Caspică (numită de ei **Derijai Chozrem**), căreia îi spun îndeobște **Conar Gioczer Tatar Taifesi**[167], adică ' cei ce se opresc și <apoi> se strămută', anume fiindcă
38 erau 'mișcători și locuitori fără de sălașuri statornice', / sau 'nicăieri locuitori'; mă simt îndemnat a crede că ei au sălășluit pe mealeagurile dintre Marea Caspică și lacul numit acum de localnici 'Carabogaz'[168], pe unde își mai duc încă și acum viața lor rătăcitoare Scythii care se numesc astăzi 'Caracalpak'[169] oameni de aceeași limbă cu Turcii, cu toate că, deja mai cultivați, Turcii se deosebesc mult de ei prin felul obiceiurilor și al hranei lor. Și că el a fost salutat de către aceștia și de către cei învecinați cu titlul de 'Șah' (iar **Șah** este pe limba persană spre a o spune în trecere mai de vază decît **Chan**, denumindu-l pe Principele căruia i se supun 'Chanii' – de unde și Regele Perșilor iubește acest titlu. Iar **Chan** este totuna cu 'Mai-marele unei provincii', ceea ce aproape că ar corespunde cu 'Pașalele' Turcilor, care se bucură de trei tuiuri, sau cu 'Vizirii'). De vreme ce nici unul dintre istorici nu pomenește neîndoios (în afară de Laonic Chalcocondil) dacă el a primit această demnitate, cu drept de moștenire, de la strămoșii săi, sau a dobîndit-o el însuși prin străduania și prin deosebitele însușiri prin care strălucea, nu ține de noi să o descîlcim, ci, urmînd credința aceluiași Laonic[170], <să socotim> că neamul Oguzilor, din care se vădește că era de fel și Suleiman, nu a fost nici unul rău, nici unul nerăzboinic.

Pe lîngă aceasta, nu am putut să nu arătăm că acest Suleiman este cu totul diferit de un altul cu același nume, Domn al Niceei, despre care istoricii creștini povestesc că a căzut într-o bătălie cu Godefroy de Bouillon, luptîndu-se strașnic, în anul Domnului 1096, pe cînd domnea la Greci Alexie Comnenul[171] – fapt pe care îl întărește, pe lîngă altele, și din belșug, imensul răstimp scurs între cei doi, anume de 116 ani. /

---

[165] În manuscris a fost lăsat loc gol, probabil pentru a se adăuga sursele invocate, fără a se mai insera apoi numele vreunui autor luat în sprijin (D.S.).

[166] Expresie pur latinească, pe care Tindal, și, după el, și ceilalți traducători, preferă să o clarifice spunînd "că n-ar fi de mai mare folos a o căuta de pe la alți călăuzi." (V.C).

[167] Manuscrisul poartă forma **Taifeli** (D.S.).

[168] *Karaboghaz* (sau *Aji-Daiya, Kuli-Darya),* golf adînc, aproape un lac aparte, la litoralul răsăritean al Mării Caspice (azi în Türkmenistan) (V.C).

[169] Ramură turcică făcînd tranziția dintre Kirghizii din Nord și Turcmenii din Sud, numele lor însemnînd 'Căciulile Negre', locuitori, odinioară, pe țărmul Mării de Aral (V.C. și D.S.).

[170] *Op. cit.*, I, II (trad. rom. p. 29) (V.C). DC pare să-și fi pierdut, în desfășurarea lungii fraze din ciorna sa, verbul regent (D.S.).

[171] Süleyman ibn Qutulmuș, Sultanul Niceei, murise în 1086. DC se referă aici la fiul și urmașul acestuia, Qilij Arslan ibn Suleiman și la asediul Niceei din 14 Mai – 26 Iunie 1097, în urma căruia ea a fost cucerită de forțele aliate ale lui Godefroy de Bouillion, dar comandate, în fapt, de Raymond de Saint Gilles, de Tancred ș.a., și ale lui Alexios I Comnenul (Împărat între 1081 și 1118). Sultanul nu fusese totuși ucis cu acest prilej (V.C).

39 XII. Dar, mai înainte de a merge mai departe în cercetarea noastră, merită să luăm aminte – lucru pe care-l mai încercasem şi mai înainte, dar parcă doar din vîrful buzelor – că, după campania lui Dzingizchan şi distrugerea Regatului Persiei, mai mulţi Satrapi ai acelor provincii persane, care erau între Eufrat şi Marea Mediterană, şi le-au împărţit între ei şi au domnit asupra lor ca asupra unor Regate neatîrnate şi nesupuse nimănui. Acelaşi lucru pare să-l dea de înţeles şi Nicefor Gregoras[172], cel de atîtea ori citat de noi, cînd spune, în Cartea a 7-a, Capitolul 1: "Dar Turcii (ia aminte că 'Turci' sunt numiţi toţi Satrapii care se desfăcuseră de Regele Perşilor)[173], ajungînd deja la o înţelegere, şi-au împărţit între ei, la sorţi, toate Provinciile de sub jurisdicţia romană[174]." După acest început, el adaugă şi numele Satrapilor, care, fiind atît de stricate, încît, fără ajutorul istoriei, abia ar fi de crezut că ele erau ale Satrapilor deja pomeniţi, va fi cu cale să le adăugăm pe cele adevărate, din Annalele turceşti. Iar acestea sunt: **Churzem Szahi** ('Regele Caspiei' – căci **Churzem** este la Turci 'Marea Caspică' – al cărui nume chiar dacă nu s-a păstrat, se spune totuşi că a fost înfrînt de către Dzengiz), **Caramanogli**, **Azerbedzian**, **Giermianogli**, **Hamidogli**, **Kiutrum Baiezid**, **Isfindiarbeg**, **Ahmedholamir**, **Tekkiebeg**, **Zuulcadirbeg**, şi, mai presus decît toţi ceilalţi, **Alaiddin**[175], Sultanul Iconiului, care era şi singurul care se bucura de numele de 'Sultan'.

40 Socotim că ar fi de prisos / să zăbovim mai mult în lămurirea acestora, dat fiind că Cititorul va putea afla fiecare lucra, pus la locul său, în Adnotările noastre.

XIII. După ce s-au petrecut acestea, în al treilea an după năvălirea lui Dzingizchan, aşa după cum s-a mai arătat, Suleiman al nostru, Principele Nerei şi al urdiei Oguzilor, alegîndu-şi 50 de mii de Scythi şi trecînd Munţii Caucazului, parcă într-un singur iureş, fie că pustiit totul, fie că a supus întregul < >[176] Azerbedzian (care pentru noi este 'Media'), pînă la hotarele Syriei. Socotim însă că nu va fi nevrednic nici de străduinţele noastre, nici de curiozitatea preaîngăduitorului Cititor să reluăm mai de departe unele lucruri despre chipul, prilejul şi vremea descălecatului Patriarhului unei spiţe acum atît de slăvite.

XIV. Saadi Effendi, autor al unor Annale de cea mai mare autoritate la Othmani, istoriseşte cam astfel chipul şi prilejul descălecatului lui Othman: "Vechii scriitori, zice el, cei care au dat curat de ştire urmaşilor asupra celor petrecute, arată că **Ali Suldziuk**, adică 'neamul Suldziukizilor', la vremea cînd s-au strămutat din ţinutul **Maverennuhar**[177] (ţinut care este către Marea Caspică,

[172] *Op. cit.*, p. 28 (ed. 1702,1, 1, 1, p. 130 C (şi, mai apoi, 130 D-131 A) (D.S.).

[173] Adnotarea personală a lui DC (D.S.).

[174] În textul lui Gregoras τῶν Ῥωμαίων, adică 'a Romeilor' (= 'Bizantinilor') (D.S.)

[175] În lista de mai sus: Şahul nenumit era 'Alaüddin ibn Tukuş Muhammad, Sultanul Khwarezmului din 1199, înfrînt de Djebe şi de Subotai, generalii lui Ginghiz-han, şi mort, în Decembrie 1220, pe o insulă din Marea Caspică. DC dăduse, mai sus, pronunţia populară *Chozrem; Geimiyan* era numele unui Emirat din Frygia; Hamid bei fusese întemeietorul Emiratului cu acest nume din Pisidia; Gelaluddin Bayezid Kötürüm era Emirul Candarului, în Paflagonia; Isfindiar-bei era fiul lui Kötürüm din Candar, numele corect al următorului era Ahmed Djelair Tekke-bei era Emirul din Tekke-ili (în Lycia şi Paflagonia); Alaüddin I Keykubad a fost pomenit adesea mai sus. Pentru amănunte privind toate aceste informaţii v. Aurel Decei, *Istoria Imperiului Otoman pînă în 1656*, Bucureşti, 1978, pp. 25-29 (V.C).

[176] Loc lăsat liber pentru *ductus Arabicus* şi necompletat mai apoi (D.S.).

[177] Tc. *Maverennahr* (< arab. *Ma waia'an-nahr*, 'Ţara de dincolo de fluviu') era numele medieval (începînd din sec. al VII-lea) al marelui coridor dintre Oxus şi Iaxartes (Amu- şi Syr-darya), făcînd astăzi parte din Kazahstan şi din Uzbekistan (V.C).

peste fluviul Oxus, cunoscut și geografilor de astăzi), în țara <numită> **Iran** (Regat ce se întinde din jos de rîul Oxus, pînă la Marea Persiei[178] și, la Apus, pînă la Tigru), laolaltă cu acel <neam> și cu Principele neamului Oguzilor, **Kyia chan** (acesta este tatăl lui Suleiman Șah), plecînd cu ceata sa din ținutul **Merevszahdzian**[179], a ocupat orașul **Machan**. Dar, după năvălirea lui Dzengizchan,
41 / Suleiman Șah, fiul lui **Kia** – sau, cum scriu alții, al lui **Kia-aleb-chan** (care stăpînea deja pînă la **Ahlad**[180] – ținut din Armenia Mare), de vreme ce vedea că neamul său nu poate face față cruzimii și sălbătăciei Tătarilor lui Dzengiz, a fost silit să părăsească locurile pe care le ocupase în acele ținuturi și, luîndu-și cetele sale, a înaintat spre a căuta noi așezări înspre **Rum** (astfel se numeau la scriitorii cei vechi părțile Anatoliei, sau ale Asiei Mici)." Pînă aici <vorbește> anume Saadi Effendi despre descălecatul lui Suleiman și al neamului Oguzilor – < iar> de aici încolo înfățișează campaniile lui și ale fiilor lui, pe care Cititorul le va vedea mai departe, la locul lor.

XV. Iar istoricul Neszri[181], care este cu mult mai vechi decît Saadi, spune că acest popor al Oguzilor (despre care Chalcocondil ne încunoștințează că și l-a ales drept Principe pe tatăl lui Suleiman)[182] a stăpînit ținutul Ahlat[183] cu o sută și șaptezeci de ani înainte de Suleiman. Iar, în anul Hegirei 611, sub conducerea lui Suleiman, a întreprins prima campanie către ținuturile Asiei Mici. Dar cum Tătarii lui Dziengiz nu lăsau nimic nejefuit, nimic nepustiit, Suleiman, cu neamul său, părăsind ținuturile Asiei Mici, s-a întors iarăși în Azerbedzian și a dus acolo, vreme de cîțiva ani, o viață cîmpenească, adică rătăcitoare. Pînă la urmă, în anul Hegirei 616, de vreme ce în ținuturile cele pustii și necultivate era apăsat de lipsuri și de puținătatea hranei, a întreprins a doua oară o campanie înspre Rum, cu 50.000 de oameni aleși din tot neamul său, spre a-și redobîndi ținuturile
42 de odinioară; / iar, odată ce a ajuns, cu fericită izbîndă, pînă la fluviul Eufratului, a încercat să treacă primul șuvoiul, călare, a fost luat de vîrtej și tras la fund. Leșul lui, scos mai apoi din valuri a fost înmormîntat lîngă orașul **Dziaber**, care este vecin cu Halepul.

XVI. Suleiman a lăsat patru fii: **Sungur Tekin**, **Giundogdi**, **Erdogryl Gasi** și **Dindar**, zis și **Dumdar**. Dintre aceștia, Giundogdi și Sungur Tekin întorcîndu-se la sălașurile lor cele din vechi, despre soarta lor s-a așternut la scriitorii turci o tăcere cu totul de mirare.

Dar Erdogryl și Dumdar, luîndu-și o parte din oști, și-au așezat, mai întîi, corturile în locul numit **Syrmalu czukur**. Zăbovind ei aici, iar Dumdar plătindu-și, după puține zile, datoria către fire, Erdogryl, purcegînd către ținuturile Asiei Mici, a supus mai multe provincii asiatice; și, dat fiind că îi silea pe cei învinși fie la tribut, fie la superstiția lui, a primit numele de 'Zelotes'[184], vestit pe acele meleaguri. Foarte cumpătat în norocul său, Erdogryl, spre a nu părea că umblă ca apucat, ca un tiran, după bunuri străine, îl trimite pe fiul său mai mare, pe nume **Sarujati** (care, mai apoi,

[178] Adică 'pînă la Golful Persic' (V.C).

[179] Probabil tc. *Merv-Șah-Djan* (= 'Ținutul Șahului Mervului') (V.C).

[180] Ținut și port pe țărmul de Apus al Lacului Van, din Turcia de NV (V.C).

[181] Cf. n. 33. Manuscrisul greșește aici numele, și-l lasă ca atare, sub forma *Heszri.* (D.S.)

[182] Informație de negăsit în lucrarea lui Chalcocondylas (V.C).

[183] Pronunția finală, în turcă, a consoanelor oclusive fiind, oricum, surdă, apar variantele *k/g,-t/d* etc. (D.S.).

[184] De la gr. ζηώτης 'partizan, fanatic' (V.C).

a ajuns vestit sub denumirea de **Sawuczi beg**) alăturîndu-i o solie, la Alaiddin, Sultanul Iconiei, spre a-i cere, pentru sine și pentru oștile sale, un loc oarecare din Regatul lui, unde să sălășluiască. Alaiddin, după ce a ascultat solia lui Saruiati, îngăduie cu suflet bucuros cererea lui Erdogryl, păzindu-se, anume, într-aceasta, cu prevedere, <ca> pe un atît de puternic, fie el și de curînd
43 venit, / vecin să și-l facă mai degrabă prieten, decît să aibă a-l încerca drept vrăjmaș. Prin urmare, alăturîndu-i propriii săi soli îl trimite cu cinste pe Saruiati îndărăt la Erdogryl, și făgăduiește că, dacă prin bărbăția aceluia va fi curățat din stăpînirea sa rămășițele Tătarilor lui Dzengiz, nu numai că îi va aceluia cea dintîi treaptă a ocîrmuirii oștirilor, ci, pe deasupra îi va oferi și să fie părtaș la domnie. Căci Domnitorului bătrîn și copleșit de vîrstă îi lipseau nu oștenii, nu avuțiile, nu curajul, nu puterile, ci o bună căpetenie de oști împotriva unor dușmani atît de greu de înfruntat.

XVII. Și nu l-a înșelat pe Alaiddin nădejdea pe care și-o pusese în Erdogryl. Căci, după ce i-a orînduit drept sălaș de locuit **Karadze dagy**[186], și i-a dat pe mînă, după cum îi făgăduise o parte din oști, sub ocîrmuirea și sub sfatul aceluia Tătarii fiind, în scurtă vreme, zdrobiți, nu numai că și-a eliberat domnia, zbuciumată mai înainte, de toate primejdiile care păreau să o amenințe, ci a mai adus sub puterea sa și alte ținuturi supuse Împărăției romane. Alaiddin, ținîndu-și făgăduielile, după ce l-a înzestrat pe Erdogrul cu foarte bogată plată și cu daruri regești, încredințează, mai apoi, stăpînirii și hotărîrilor lui toată Provincia Ancyrei. Iar, pe urmă, ostenit de desele-i victorii și de adînci bătrînețe, moare în anul Hegirei 680, după Saadi, <sau> 687, după Neszri. Mormîntul lui mai este vizitat și astăzi, cu cinste, de către Muhammedani în orașul **Sugiudczik**[186].

XVIII. După ce Erdogryl a trecut pragul cel de pe urmă în culmea fericirii și norocului său,
44 Alaiddin, / spre a-și dovedi recunoștința față de meritele unui asemenea bărbat, a vroit ca fiul lui, la o vîrstă încă fragedă, **Othman**, despre care se zvonește că era numit, de aceea, îndeobște, **Othmandzik** (adică 'Othman cel Mic') să urmeze în locul tatălui său și să fie primul **Tecaddum** dintre toți, adică dintre Satrapi, dîndu-i, pe deasupra, puterea de a se folosi de numele de 'Sultan' în orașele și în provinciile subjugate de tatăl său și în cele pe care le va cuceri el însuși, și de a bate monedă, cu înscrierea propriului său nume.

XIX. După acestea, Alaiddin cel Tînăr (al cărui nume propriu a fost **Kiechosrev**[187]), fiind alungat în Europa de către Tătarii din Gazan, în anul Hegirei 699, care începe în cel al Domnului 1299, în 28 ale lunii lui Septembrie[188], toți Satrapii din acea domnie își împart întreaga putere în diferite părți. Dar, de vreme ce, dintre ei toți, Othman era cel mai puternic și prin tăria și prin oștenii săi, în anul Hegirei 700 au fost nevoiți să vină cu toții sub oblăduirea și favoarea lui. De aici, destui istorici au susținut că acesta este primul an al domniei lui Othman, cu toate că Saadi

[185] Tc. *Karadjadagi* (v. n. 31) (V.C).

[186] Tc. *Sögütçik,* astăzi *Sögüt,* localitate din Turcia de NV leagănul dinastiei Otomane, în care, printre alte monumente (ca mormîntul – *türbe* – al lui Othman, mort aici în 1324), se află și o moschee ctitorită, după tradiție, de Ertögrül (V.C).

[187] Tc. *Keyhusrev.* Este vorba însă de Alaüddin III Keykubad (v. n. 79), detronat de Ghazan Mahmud-han, Suveranul mongol al Tabrizului (aici = 'Tătarii din Gazan'). Alaüddin Ghiyasseddin Keykhosrau III, Sultan al Konyei, cu care pare a-l confunda DC, murise în 1284 (V.C).

[188] Într-adevăr, 1 Muharrem 699 H. = 28 Septembire 1299 (V.C).

întîmpină, nu fără tare temei, că primul an al domniei lui este <acela> cînd, după cucerirea cetății **Karadze hisar**[189], așezase în ea un **Cady**, adică un 'Jude', și un **Chatyb** (un 'Diacon'), care să pomenească la slujbe numele lui ca pe al unui Sultan, și mai și bătuse monedă nouă cu înscrierea numelui său an care era cel al Hegirei 688, iar al Domnului Hristos 1289[190]. Și astfel, ales fiind
45 Rege prin consimțămîntul tuturor fruntașilor și oștenilor Regatului, / Othman, unind domnia sa cu cea al lui Alaiddin, a preschimbat numele Oguzilor, sau, cum obișnuiau să se cheme ei îndeobște, al 'Turcilor' – <nume> pe care îl purtaseră mai înainte sub amîndoi Alaiddinii – în acela de 'Othmanizi' și, cel dintîi, a întemeiat Imperiul Othman – cel care este acum spaima lumii.

Faptele urmașilor lui le vom istorisi mai în amănunt în însăși expunerea <noastră>.

Genealogia Stirpei Aliothmanice

Saadi, autorul turc mereu pomenit de noi, un om mai degrabă nu crainic al slavei othmane, ci cu luare aminte asupra adevărului istoric, trece mai bucuros asupra umerilor altora povara unui lucru atît de greu și de adînc ascuns. Astfel, ca un fapt asupra căruia nu este sigur, el spune, în genere, că sunt unii istorici care înșiruie strămbunii acestei stirpe, tot la rînd, de la Othman și pînă la Iafet fiul lui Noe. Ne-am străduit să perindăm numele acestora tot la fel, precum se află ele în Precuvîntarea cărții sale de istorii, iar, ca nu cumva Cititorul nostru să le citească stricat, cum am văzut că se întîmplă la destui autori creștini, am hotărît să le scriem și în litere arăbești:

Othman	fiul lui	Erdogryl
Erdogryl		Sulejman
Sulejman		Kyia aleb
Kyia ale	fiul lui	Kyzyl boga
Kyzyl boga		Baitemur
Baitemur		Aijkytlyg
Aijkytlyg		Tugra
Tugra	fiul lui	Karaniw /
46 Karaniw	fiul lui	Sacur
Sacur		Bulgar
Bulgar		Suncur
Suncur		Toctemur
Toctemur		Jasak
Jasak		Czemender
Czemender		Kutluk
Kutluk		Turak
Turak		Kara chan
Kara chan		Jasur

[189] Tc. *Karadja Hisar* era cetatea de pe *Karadjadagi* (cf. n. 186), ocîrmuită de Othman din 1288 (V.C).
[190] 1 Muharrem 699 H. = 25 Septembire 1289 (V.C).

	Jasur		Jelvadz
	Jelvadz		Baj beg
	Baj beg		Tugra
	Tugra		Dogmusz
	Dogmusz		Giudz beg
	Giudz beg	fiul lui	Ortuk
	Ortuk		Kumari
	Kumari		Czektemur
	Czektemur		Turadz
	Turadz		Kyzyl boga
	Kyzyl boga		Jamak
	Jamak		Basz boga
	Basz boga		Hormir
	Hormir		Bajsui
	Bajsui		Sundz sau Sevendz
	Sundz		Boga
	Boga		Kurtulmysz
	Kurtulmysz		Korchad
	Korchad		Balczik
	Balczik	fiul lui	Cumasz /
47	Cumasz	fiul lui	Caraoglan
	Caraoglan		Suleiman szah
	Suleiman szah		Corchlu
	Corchlu		Bulgar
	Bulgar		Bajtemur
	Bajtemur		Turmysz
	Turmysz	fiul lui	Giok aleb
	Giok aleb		Oguz chan
	Oguz chan		Cara chan
	Cara chan		Kaij chan
	Kaij chan		Ulidze chan
	Ulidze chan	fiul lui	Takwa

care este din familia lui Iafet.[191]

---

[191] Numele acestea, redate de Tindal numai stîlcit, într-o grafie latină proprie, sună, în transliterare othmană: Othman bin Erdogril / Erdogril bin Süleyman şah / Süleyman bin Qiya Alp / Qiya Alp bin Qizil Boga / Qizil Boga bin Bay tem ur / Baytemur bin Ay Qitlig / Ay Qitlig bin Tugra / Tugra bin Qaraniv / Qaraniv bin Saqur / Saqur bin Bulgar / Bulgar bin Sunqur / Sunqur ibn Toqtemur / Toqtemur ibn *(sic)* Yasaq / Yasaq bin Çemender / Çemender bin Qutluq / Qutluq bin Turaq / Turaq bin Qarahan / Qarahan bin Yasur / Yasur bin Yelvag / Yelvag bin Baybeg / Baybeg bin Tugra / Tugra bin Dogmiş / Dogmiş bin Güg-beg / Gügbeg bin

XX. Dar, înainte de a pune capăt acestei cercetări, nu va fi fără folos să luăm aminte că părerea cea de obște a Turcilor este că din neamul Oguzilor s-au tras două stirpe mai de seamă, una, cea a Othmanizilor, despre care am tratat deja, a doua, cea a Alidzengizilor, care le-a dat un șir neîntrerupt de Hani Tătarilor din Crimeea[192]. O dovadă nu fără însemnătate asupra acestei păreri este legea consfințită de Sultanii Othmanizi, prin care, de-i vor fi lipsit vreodată stirpei Aliothmanice moștenitorii, se dă poruncă să fie ales Împăratul din spița Alidzingizilor – desigur, pentru că se știe că amîndouă se trag din același sînge. De aici au și prins Tătarii Crîmleni mare nădejde că se va întîmpla odată și odată ca, stingîndu-se stirpea Aliothmanică, sceptrul ei să treacă în mîna lor. Iar că legea nu a fost abolită ne-a dovedit-o, în vremurile noastre, răscoala aţîţată împotriva Sultanului
48 Mustafa / (pe care o vom înfățișa mai pe larg în cea de a doua parte a Istoriei)[193].

În acea vreme, la Constantinopole, în Hippodrom, se tot sfătuiau, de cîteva zile, și oștenii și cetățenii, ba și cinul eclesiastic, asupra înlăturării de la domnie a Sultanului Mustafa și a înălțării altui Împărat. Dar, pentru că Sultanul Mustafa le ținea pe lîngă sine, la Adrianopole, cum este obiceiul, sub strajă tare, pe rudele sale, pe ibrahim, <fiul> Sultanului Ahmed, al unchiului său[194], și pe cei doi fii ai acestuia, precum și pe fratele său, pe Sultanul Ahmed, cel care ține astăzi sceptrul Othmanizilor[195], ei se temeau ca, odată împrăștiat zvonul asupra detronării lui, să nu-i ucidă pe aceia, și, prin suprimarea moștenitorilor legiuiți ai Imperiului, să nu silească poporal, ca, de voie, de nevoie, să i se închine ca unui Împărat. La urmă, Muftiul cel nou ales și Ulemalele, adică 'învățații', care se aflau cu acesta, și fruntașii Constantinopolei i-au îmbărbătat pe cei chinuiți de teamă, spunîndu-le: 'că, desigur, a trece Împărăția asupra unei alte spițe, nicidecum înrudite cu Othmanizii, este un lucra potrivnic atît legilor divine, cît și celor omenești. Dar, fiindcă nu lipseau unii din stirpea Tătarilor Crîmleni, înrudită prin sînge cu Othmanizii, care să steie, după tot dreptul, în fruntea Statului Othman, poporal se temea degeaba de o ἀναρχία[196]. Anume, fie și dacă Sultanul

---

Ortuq / Oituq bin Qumari / Qumari bin Çektemur / Çektemur bin Durag / Durag bin Qizil Boga / Qizil Boga bin Yamaq/ Yamaq bin Başboga / Başboga bin Hormiz / Hormiz bin Bay Sevi / Bay Sevi bin Seveng / Seveng bin Boga / Boga bin Qurtulmiş / Qurtulmiş bin Qorhad / Qorhad bin Balciq / Balciq bin Qumaş / Qumaş bin Qaraoglan / Qaraoglan bin Süleyman şah / Süleyman şah bin Qorhlu / Qorhlu bin Bulgar / Bulgar bin Baytemur / Baytemur bin Turmýş / Turmýş bin Kokalp / Kokalp bin Oguzhan / Oguzhan bin Qarahan / Qarahan bin Qayhan / Qayhan bin Ülgehan / Ulgehan bin Takwa ki tayfe-i Ifesdir (în translitterarea Dr. Luminița Munteanu).

[192] Hanatul Crimeei a fost întemeiat către 1430 de către Haggi Girey, coborîtor din Tugra Timur, nepot al lui Gingiz-han (V.C).

[193] Domnia lui Mustafa al II-lea (1695-1703) se află relatată în Cartea a III-a (cuprinzînd Partea a doua, cea a 'Descreșterilor'), Capitolul al IV-lea, pp. 499-513, cu Adnotările la ea (III, IV, pp. 121-181): acolo nu reapare însă povestea pomenită aici (V.C).

[194] Ahmed al II-lea domnise între 1691 și 1695 (V.C).

[195] Ahmed al III-lea, învingătorul de la Stănilești, a domnit între 1703 și 1730 (V.C).

[196] Aici și, nu de puține ori, în alte pasaje, DC folosește un termen grecesc pentru o formă latină care nu-i vine de îndată în minte. Am tradus, de regulă, aceste forme, chiar în text, între < >, numai atunci cînd sensul lor putea pune, cumva, probleme: aici, însă, 'anarchia' este limpede prin sine (D.S.).

Mustafa și-ar fi măcelărit toate rudele pe care le ținea pe lîngă sine, tot trebuia și el să fie pedepsit pentru paricid și pentru turburarea păcii publice. Așa că un urmaș era de căutat printre fiii Hanului Tătarilor Crîmleni, ca unii care erau din aceeași stirpe cu Othman.'

Iar puterea acestei legi este, la ei, atît de mare, încît îi înlătură cu totul de la putere și pe
49 aceia care se trag de pe linia femeiască. / Căci, după ce, tot la acea vreme, cineva dintre fruntași spusese că 'se afla la îndemînă un moștenitor al Împărăției, singurul fiu al fiicei Sultanului Murad[197], Safia, care trăia în mahalaua numită 'Beșiktaș', toți ceilalți i s-au împotrivit, susținînd în public că 'Împărăția Othmană nu va cădea sub fus'[198] și că 'ei nu recunosc alți moștenitori, în afară de cei ce se trag din linia bărbătească a Othmanizilor, iar, în lipsa lor, pe Alidzengizi, ca pe unii despre care nu se află nici o îndoială că s-ar trage din același sînge'.

[197] Sultanul Murad al IV-lea (1623-1640) (V.C).

[198] Adică 'sub puterea femeilor', 'fusul' fiind un vechi simbol al îndeletniciriilor tipic femeiești (D.S.).

1

DIMITRIE, PRINCIPE CANTEMIR

ISTORIA

CREȘTERILOR {{ȘI A DESCREȘTERILOR}}
Curții Othmane(a),
sau
Aliothmane[b], {{adusă de la prima obîrșie a neamului și pînă în vremurile noastre}}
{{în Trei Cărți}}

CARTEA I.

CAPITOLUL I.

DOMNIA LUI SVLEIMAN SZAH.

{{1. De ce apare o asemenea diversitate de opinii în istoria Aliothmanică.}}

1. Dacă vom sta să cercetăm mai curat obîrșia stirpei Aliothmanice, care deține acum sceptrul turcesc, ne întîmpină o atare diversitate de păreri (pe care le-am văzut mai pe larg în Prefață), și o asemenea îngrămădire de povești încîlcite între ele de străini, încît abia de mai apare vreo deosebire, pentru cei aflați la răscruce, între ce-ar fi adevărat și ce-ar fi fals; pe unii pare a-i fi împiedicat să ajungă la adevăr neștiința în privința literaturii și a istoriei orientale; poate că altora tradiția, invidioasă pe norocul acestei stirpe, le-a jucat vreun renghi. Astfel, cele pe care ar fi fost cu cale să le soarbă chiar de la izvor, cei necunoscători – cum am mai spus – în ale scrierilor turcești au fost siliți să le culeagă din pîraiele nămoloase ale altora, ajungînd să scrie, dintre Creștinii noștri, istoria acestui neam. Dar noi, punînd mai presus, pe drept și după cum se cuvine (fie departe de vorba noastră vreo trufie !), mărturiile scriitorilor de acasă față de toate cele susținute de alții, de la
2 istoricii socotiți printre Turci a fi mai vrednici de crezare / și mai îngrijiți culegem <următoarele>:

{{2. Descălecatul lui Suleiman Szah.}}

<2.> În vremile[c], în care multvestitul Principe al Tătarilor, Dzengiz[d] Chan[e], nu numai că pustiise sub fier și foc cea mai mare parte a Asiei, care era supusă Împărăției Perșilor, că făcuse una cu pămîntul cel mai bogat oraș din ținutul Chorasan, Belch, și îl alungase din domnie și îl ucisese pe Churzem[f] Szah[g], ci îi și slăbise pe toți Principii de prin acele ținuturi, atît prin năvăliri

neîncetate, cît și, ajutat de neînțelegerile civile dintre ei, îi împrăștiase în toate părțile, <se spune că> Suleiman[h] Șah, fiul lui Kyia[i] Chan, Principele Tătarilor Oguzi[k] și Domnul ținutului Merevszam Chan, care îi întrecea cu ușurință pe ceilalți Principi din neamul său, și prin slava strămoșilor și prin însușirile sale, stîrnit de pilda și de norocul lui Dzengiz Chan, și-a strămutat taberele către Europa[j], în căutare de noi sălașuri, luînd cu sine ca la 50 de mii de Tătari aleși din neamul Oguzilor și lăsîndu-și vechile așezări, în anul Hegirei 611, după cronologia lui Niszri.

{{3. Suleiman, purcegînd pînă către Armenia, este respins de Tătari}}

3. În felul acesta, Suleiman Șah, intrînd cu un pas nu mai puțin fericit, decît grabnic în **Azerbedzian**[m] (care este un ținut învecinat cu **Syria**), ocupă tot ce-i iese în cale, fie prin puterea armelor, fie prin celebritatea faimei, pînă la **Ahlad** (care este o Provincie și o cetate din **Armenia Mare**). Cum însă Tătarii lui Dzingiz, <care> pustiau toate, în lung și în lat, cu o sălbăticie și cu o încrîncenare de nemaiauzit, ajunseseră vrăjmășește pînă în Azerbedzian, Suleiman Șah, fie dînd înapoi, în acea clipă, din fața unuia mai puternic, fie păstrîndu-i pe ai săi în vederea unui noroc mai
3 bun, a fost silit să-i strîngă pe ai săi din părțile Asiei Mici / și să se retragă către înlăuntrul ținutului Azerbedzian. Cu toate acestea, cum {{neamul <lor>, născut, de altfel, pentru jafuri și prădăciuni}}, nu putuse răbda mai lungă vreme sărăcia vieții cîmpenești și lipsurile în privința hranei, care îl apăsau prin acele pustietăți, în anul Hegirei 616, <Suleiman>, plecînd din Azerbedzian, își duce, pentru a doua oară, trupele, peste tot învingătoare, către ținuturile Asiei de Jos.

{{4. Suleiman Șah piere înecat.}}

<4.> Cum însă ajunsese, victorios pretutindeni, pînă la Eufrat, cu o izbîndă mai plină de noroc decît nădăjduise, cucerind foarte multe orașe și tîrguri din acele ținuturi, și, cel dintîi, își {îndemnase în apă} calul, ca să treacă rîul (precum îl îndemnase Fortuna cea în care nu te poți încrede), și-a încheiat viața, tîrît de vîrtej, în același an. Leșul lui, scos, mai apoi, din valuri, lîngă orașul **Dziaber**[n], vecin cu Halepul, a fost înmormîntat[o] de către fii săi. Un poet anonim din acea vreme i-a cîntat epitaful în felul următor:

'Sevmezidi czu Nehri Saili ol,
Nehri sailde buldi meft ana joi.', adică

"Cum nu-i plăcea rîul Seil (adică 'Eufratul'), moartea și-a găsit cale către dînsul chiar în Eufrat."(p) /

4 DOMNIA FIILOR LUI SULEIMAN ŞAH ŞI ÎMPĂRĂŢIA LUI OTHMAN, A PRIMULUI SULTAN AL ALIOTHMANIZILOR

CAPITOLUL II.

{{1. Cei patru fii ai lui Suleiman îşi împart între ei oştile şi domnia. 2. Erdogrul vine la Alaiddin. 3. Erdogrul îi {învinge} pe Tătarii învingători asupra Turcilor. 4. Alaid<d>in îl aşează pe Erdogrul Sultan drept căpetenie a oştirii. 5. Erdogrul moare, după împlinirea norocoasă a multor fapte. 6. Othman urmează în cinul tatălui său. 7. Îi nimiceşte pe răzvrătiţi şi le smulge Grecilor multe oraşe. 8. Este cinstit cu şi mai mari onoruri. 9. Înfrînge prin vicleşug vicleniile şi prin arme armele duşmanilor. 10. Alaiddin, părăsit de ai săi, fuge la Împăratul Mihail. 11. Othman este proclamat Sultan cu sprijinul tuturor Principilor. 12. Le împarte fiilor Provincii spre a le ocîrmui. 13. Îşi strămută scaunul Împărăţiei la Engiszehr. 14. Încearcă zadarnic cucerirea Nicomediei. 15. Înfrînge în luptă oştile Grecilor şi cucereşte Cotaia. 16. Cuprinde sub greu asediu Prusia. 17. Creştinilor le impune fie Coranul, fie sabia,<iar> pe foarte mulţi îi supune stăpînirii sale prin amîndouă mijloacele. {{18.}} Adaugă Împărăţiei mai multe oraşe. {{19.}} Îi sileşte la Muhammedanism pe Tătarii Czavdari, înfrînţi. {{20. Cuceririle lui Orchan, fiul lui Othman. 21. Ocupă Brusia. 22. Este lăsat moştenitorul Imperiului de către Othman, aflat pe moarte.}}

{{1. Cei patru fii ai lui Suleiman îşi împart între ei trupele şi domnia.}}

1. După săvîrşirea lui Suleiman, cei patru fii ai lui, Erdogryl[a] (pentru alţii Dogrul), Sungurtekin[b], Giundogdy[c] şi Dindar (pentru alţii Dumdar)[d], împart între ei şi avuţiile şi oştile părinteşti. Sungur şi Giundogdy, întorcîndu-se la vechile lor sălaşuri, despre soarta şi sfîrşitul lor nu se ştie bine. Dar Erdogryl şi cu Dumdar, luînd o parte din oşti, şi-au aşezat mai întîi corturile în locul numit **Szyrmalyczukur**, unde, cum Dumdar şi-a plătit, peste puţine zile, datoria faţă de fire, Erdogryl, strîngînd oştile sale şi pe cele ale fratelui său, a supus sub stăpînirea sa toate ţinuturile care se află între Halep şi Caesareea, silind să se predea, prin forţa <armelor> şi prin bun sfat, oraşele şi fortăreţele <locului> şi introducînd peste tot[e] religia Muhammedană, pe care o mărturisea şi el.

{{2. Erdogrul vine la Alaiddin.}}

5 **2.** Crescînd faima acestuia, cum Alaiddin[f], / Sultanul Iconiului, socotea că este mai cu cale să-l atragă la sine şi să-l pună în fruntea oştilor sale pe un bărbat atît de harnic şi de neînfrînt sub poverile trudei, decît să aibă parte de el ca vrăjmaş, <iată>, pe neaşteptate, este trimis de Erdogryl cu sarcina unei solii fiul lui, Sarujati, care să ceară de la Sultanul Alaiddin, în numele tatălui său, un loc oarecare în Regatul aceluia, unde neamul lui să poată trăi în pace şi prietenie. Alaiddin, ascultînd solia lui Sarujati, şi văzînd că, aşa precum spune proverbul, 'ceea ce aştepta de la cer i-a <şi> căzut pe pămînt', îngăduie cu uşurinţă cererile lui Erdogryl. Astfel, adăugîndu-şi solii <celor ai> lui Sarujati, îl trimite pe acesta cu cinstire la tatăl său, şi-i cere ca, venind de îndată la sine, să aibă parte de cinstirea vrednică de o asemenea căpetenie. Convins de aceste făgăduieli, Erdogryl (despre care s-a vorbit mai pe larg în Prefaţă), cînd a ajuns împreună cu solii la Alaiddin, este primit cu cea mai mare cinstire, iar <acesta> îi încredinţează, drept prim loc al sălăşluirii sale, **Caradzedagy**, în ţinutul Ancyrei.

{{3. Erdogrul îi biruie pe Tătarii învingători asupra Turcilor.}}

3. Dar pe Alaiddin îl zguduiseră și îl aduseseră, adesea, pînă la ultima primejdie cetele, împrăștiate mai peste tot, ale Tătarilor, rămase după năvălirea marelui Dzingizchan. S-a nimerit, din întîmplare, ca, la aceeași vreme, mare putere de Tătari să dea năvală, fără de pedeapsă, în ținutul Ancyrei. Alaiddin, spre a le stăpîni cruzimea, scoate împotriva lor oștile pe care le putuse aduna mai în pripă. Dar Tătarii, mai puternici și la număr și prin arme, pun pe fugă, dintr-un iureș, oastea Sultanului. Erdogryl, auzind vuietul luptei și adunînd, dintre ai săi, ca la 5.000 de oșteni,
6 ajunge cu alai în plina fierbințeală a bătăliei. / Oastea lui Erdogryl, văzînd că ostașii lui Alaiddin sunt împrăștiați care încotro și că, gata, dau dosul în fața vrăjmașului învingător, vrea să-și împingă căpetenia să treacă de partea biruitorilor. Dimpotrivă, Erdogryl: 'Nu-i fapta, zice, a unui om statornic să-și calce credința, nici a unui oștean harnic să-și abată sabia asupra unui grumaz plecat, ci, mai degrabă, să-și dea obolul și ajutorul celor deznădăjduiți și fără de putere!' Cu aceste cuvinte, abătîndu-și de la țelul ei necuvenit, oastea poftitoare de prăzile rămase la îndemînă ale celor puși pe fugă, dă iureș, cu iute năvălire, asupra Tătarilor biruitori, pe care, înfrîngîndu-i de la primul asalt, îi doboară, îi pune pe fugă, și redobîndește pentru Alaiddin o izbîndă cum el nici nu și-ar mai fi putut nădăjdui.

{{4. Alaid<d>in îl așează pe Erdogrul Sultan drept căpetenie a oștirii.}}

4. Alaiddin-Sultan, ajuns martor ocular al unui fapt vădit, despre care auzise mai înainte doar prin faimă, despre bărbăția eroică a lui Erdogryl, a priceput lui că nu-i lipsesc atît puterile, cît sfaturile sănătoase, și o bună căpetenie a oștirii: prin urmare, îl proclamă pe Erdogryl drept cel mai vrednic de amîndouă. Încredințîndu-i, așadar, aceluia întregul ținut al Ancyrei, îl așează drept căpatenia dintîi a tuturor oștilor.

{{5. Erdogrul moare, după împlinirea norocoasă a multor fapte glorioase.}}

5. Așadar, Erdogryl, unindu-și oștile cu cele ale Sultanului, nu numai că zdrobește, în toate părțile, năvălirile Tătarilor, ci îi și silește, căsăpiți și fugăriți peste tot, să iasă din hotarele domniei. Astfel, îi dă înapoi Sultanului Împărăția, nu numai păstrată, ci cu mult adăugită. Dar, ca o încununare a izbînzilor sale, le-a fost smuls Grecilor multvestitul oraș **Kiutahia**, în anul Hegirei 680 (cum ne spune mai îngrijitul istoric Saadi), urmînd a face și mai vestite <fapte>, de nu l-ar fi răpit soarta,
7 nedreaptă cu slava eroilor; / căci, doborît, în același an, de truda izbînzilor și de o adîncă bătrînețe, și-a sfîrșit viața, cu mare laudă pentru numele și pentru neamul său, dar într-o și mai mare mîhnire a lui Alaiddin și a întregii Împărății. Mormîntul lui cel de lîngă fortăreața **Sugiudczuk** îl mai vizitează încă și acum, cu mare cucernicie, închinătorii stirpei Aliothmane.

{{6. Othman urmează în cinul tatălui său.}}

6. Dar nu se stinge, odată cu Erdogryl, și norocul acelei spițe. Căci lui îi mai rămăseseră trei fii, Othman, Giunduzbeg și Sawuczibeg. Dintre aceștia, Othman, fie și mai mare ca ani, primise numele diminutiv de **Othmandzik**[h] (cum ai spune 'Othman cel Mic'), fiind el totuși un tînăr, necopt la vîrstă, abia crescînd în casa lui Alaiddin. Lui îi întărise răposatul său tată, prin testament, drept moștenire {{ținuturile pe care le dobîndise în dar de la Alaiddin-Sultan}}. Dar Alaiddin, ținînd bine minte meritele lui Erdogryl față de sine, îi trimite <și> însemnele militare, ca semn al Împărăției, **Tabl** {și} **Alem**[i], ({adică} 'tobele' și 'steagurile'), precum și celelalte care se cerau

drept podoabe ale căpeteniei, și îi încredințează deplina putere asupra întregii oștiri. Pe deasupra, îi îngăduie nu numai să bată monedă[k] înscrisă cu numele său, ci și ca, în acele orașe pe care le cucerise părintele său, ori avea de gînd să le cucerească el însuși, să se facă, în rugăciunile publice, **Chutbè**[l], adică 'pomenirea numelui' lui. De aici, unii dintre istorici, socotind <aceasta> drept începutul Împărăției lui Othman, au greșit nu cu puțin în calculul anilor, ceea ce se va vedea mai limpede mai pe urmă.

{{7. Îi nimicește pe răzvrătiți și le smulge Grecilor multe orașe.}}

8 **7.** Fiind **Othman** împodobit cu atîtea onoruri, în afară / de numele de 'Sultan'[m], părea că nu-i mai lipsește nimic demnității sale regești, dar nu socotea că ar fi de folos[n] să-l folosească încă din timpul vieții lui Alaiddin, ci credea că este mai cu cale să aștepte sfîrșitul lui Alaiddin, decît să piardă și domnia și pe sine însuși printr-o lăcomie pretimpurie după domnie; iar hotărîrea pe care a luat-o nu l-a înșelat, odată ce, păstrîndu-și cu statornicie credința pe care i-o jurase lui Alaiddin și ținînd cu tărie armele, și-a călăuzit mai întîi pîlcurile tocmai împotriva Principilor trădători ai Împărăției: aceștia odată supuși sau domoliți, întorcîndu armele împotriva domniei Grecilor, în anul Hegirei 687, a adaos Împărăției lui Alaiddin orașul **Culdze**, cucerit ca rod dintîi al următoarelor sale izbînzi. În același an, s-a luptat și cu Procuratorul din **Caraszehri** ({adică} al 'Cetății Negre'), unde după încleștarea unei foarte aprige bătălii, Grecii sunt înfrînți, iar pe fratele Procuratorului, pe nume **Celanos** ({adică) 'Callinic'), prinzîndu-l, a dat poruncă să-l dezbrace de piele, apoi să-l îngroape, iar, la urmă, întregii armate, să-și ușureze udul asupra mormîntului aceluia – după care faptă, încă și astăzi, cîmpul acela, care se numea mai înainte **Tomalidz**, a ajuns să păstreze numele de **It isztini**, adică de 'Pișatul cîinelui'. Dar izbînda aceasta othmană n-a fost una fără vărsare de sînge: căci, pe lîngă foarte mulți alți oșteni pe care i-a pierdut, a mai căzut în bătălie, luptînd cu mare hărnicie, și fratele lui, Giunduz-beg. Othman s-a îngrijit ca leșul lui să fie îngropat în același mormînt cu al tatălui lor Erdogryl, lîngă tîrgul **Sugiudczuk**. Îndată după izbînda cucerită pe cîmpul <de bătaie>, cucerindu-l cu armele, a adăugat domniei Suldzikilor și orașul **Carahisar**. /

9 *{{8. Este cinstit cu și mai mari onoruri.}}*

8. Alaiddin, vestit despre aceste strălucite izbînzi ale lui Othman, îl împodobește și cu prefectura din **Eskiszeh**<i>**r** ({adică} a 'Orașului Vechi'). Iar, în anul următor, 688, alungind și cetele Tătarilor Moguli și stîrpind primprejur năvălirile dușmanilor, a ajuns vestit prin desele sale izbînzi. În sfîrșit, strîngînd locuitori de pretutindeni și refăcînd **Carahisar** cu noi ziduri și clădiri, și-a durat un preastrălucit scaun al sălășluirii sale. În istoria proprie a Suldzikilor apar unele nepotriviri în însemnarea anilor. Căci ea aduce izbînda lui Othman împotriva Tătarilor Mugali și a celorlalți dușmani, pe care abia i-am pomenit, la anul Hegirei 698, adică 10 ani mai tîrziu, pe care și noi o socotim mai sigură așa dat fiind că și Saadi urmează același calcul al anilor în faptele următoare ale lui Othman.

{{9. Înfrînge prin vicleșug vicleniile și prin arme armele dușmanilor.}}

9. În anul Hegirei 698, Mihail, cu porecla de **Kiosè**, ({ceea ce sună} 'înzestrat cu barbă de țap'), Principele orașului Biledzik, avînd a sărbători nunta fiicei sale, <cum> l-a poftit la ospăț și

pe Othman, ca fiindu-i cunoscut și pentru prietenia și pentru ocrotirea sa, ceilalți Principi ai Grecilor, punînd lucrurile la cale între ei, pe ascuns, se hotărăsc să-l prindă pe Othman prin vicleșug. Dar, Mihail, un bărbat de o nepătată credință, dezvăluindu-i, prin anume oameni, viclenia soților săi, Othman, făcîndu-se că nu știe de vicleșug și înșelînd tertipurile prin tertipuri, <dădu poruncă> cîtorva sute de oșteni să se ascundă prin împrejurimi, iar, înarmînd bine 40 de voinici, <ascunși>
10 sub haine muierești, le poruncește să intre, către seară, în cetatea **Sarhisar** / și, noaptea, să pună foc caselor, de peste tot, iar el însuși, cu puțini alții, pornește către **Czakyr bunar** (cum se numea mahalaua menită drept loc al ospățului de nuntă), de parcă s-ar fi dus în ospeție. Cei patruzeci de oșteni, care, intraseră, cum am spus, sub haine înșelătoare în orașul golit de ostașii de strajă, îi pun foc acestuia de peste tot {și,} odată cu incendiul, ocupă porțile și meterezele cetății. Othman, dîndu-și seama după văpăile focului că alor săi le izbutise totul după plac, dă semn oștenilor ascunși la pîndă, ca, luîndu-și armele, să dea iama cu mare strigăt și iureș peste dușmanii cufundați în vin; aceștia, împlinindu-și porunca cu fapta mai iute decît vorba, ținîndu-l la o parte numai pe Mihail, prietenul lui Othman, fie că-i doboară, fie că-i prind vii pe toți ceilalți, fie ei de parte bărbătească sau femeiască. Printre celelalte prinse, a fost luată chiar și mireasa, pe nume 'Olofira', născută din sînge nobil, cea pe care, mai apoi, Othman a unit-o prin căsnicie cu fiul său, Orchan; din ea lui s-au născut apoi Suleiman și Murad, cel care, pînă la urmă, i-a urmat lui Orchan la Împărăție. După dobîndirea acestei victorii, el cucerește, dintr-un iureș, cu arme aprige, și cetatea **Hineogli** precum și celelalte ținuturi dimprejur, iar multe fortărețe, cu tîrgurile ce țineau de ele i le supune domniei lui Alaiddin.

{{10. Alaiddin, părăsit de ai săi, fuge la Împăratul Mihail.}}

10. În anul 699, cum noianul de Tătari din Gazan a dat năvală asupra stăpînirii sale, Alaiddin, Principii care, mai mult de teamă, decît din iubire, se închinau domniei aceluia, socotind nenorocirea
11 Domnului lor / drept un noroc, se desfac din nou de Împărăție. Prin despărțirea lor, Alaiddin, lucrurile fiind fără nădejde, a fost silit ca, lăsîndu-și domnia, să-și caute scăparea prin fugă, neștiut, la Împăratul Grecilor {{Mihail Paleologul}}. Dar, odată ce a fost tăiat firul sorții, străduințele priceperii omenești se mai cheltuiesc doar în van și pe degeaba. Căci, cînd acela nădăjduia un sprijin de la Greci și un ajutor împotriva vrăjmașilor, pe bietul de el îl aruncă în lanțuri fără capăt, neținînd în nici un fel de seama de omenie, {{de unde, chiar dacă Nicefor Gragoras ne spune că a fost răpit și eliberat de Turcii săi, consimțămîntul scriitorilor statornicește ca el să fi murit în anul lui Hristos 130<3>, <iar> al Hegirei 703.}}

{{11. Othman este proclamat Sultan cu sprijinul tuturor Principilor.}}

11. Între timp, Othman, cum îi depășea de departe prin bărbăție, faimă, oaste și aur pe ceilalți Satrapi ai domniei lui Alaiddin, convingîndu-i pe unii prin mari daruri și prin și mai mari făgăduieli pentru mai apoi, pe alții prin oferirea ocrotirii sale și prin asocierea la domnie, pe nu puțini chiar și prin amenințări și îngrozindu-i, i-a atras să-i dea ascultare și să-l proclame drept unic Stăpînitor al întregii Împărății. Astfel, cu sprijinul, laolaltă, al tuturor Principilor din Împărăție, la începutul anului următor (care este al Hegirei 700), este proclamat **Sultan**, și ia asupra sa, mai întîi în orașul **Carahisar**, numele de 'Sultan' și de 'Împărat al Othmanizilor'. De aici, nu puțini dintre istorici au vrut ca <acesta> să fie primul an al domniei lui Othman, cu toate că Saadi Effendi susține altfel, și

anume că primul lui an a fost după ce, ocupînd de la Greci oraşul **Carahisar**, a aşezat în el un jude (pe cînd mai trăia, şi i-o şi îngăduise, Alaiddin), precum şi, la slujbe, un **Chatyb** ({{adică}}
12 un'Diacon') pomenise public numele lui, şi <el> bătuse monedă cu titlul Sultanatului / înscris pe ea, anume în anul amintit mai sus, 687. Iar noi, urmînd părerea mai de obşte, am aşezat primul an al Sultanatului lui la începutul {celui de al şasesute optzecelea}, în temeiul calculului cronologic, pe cît credem, mai vădit şi mai îngrijit, pe care l-am arătat destul de limpede în Epistola către Cititor.

{{12. Le împarte fiilor Provincii spre a le ocîrmui.}}

12. Dobîndind astfel Othman Împărăţia pe care mai mult o aşteptase lungă vreme, decît şi-o căutase, şi aşezîndu-şi scaunul în oraşul **Karahisar**, le împarte, mai apoi, fiilor săi Provincii pe care să le ocîrmuiască şi să le păzească. I-a dat, aşadar, Sandziacatul **Caradzedagy** (care a ajuns mai apoi multvestitul oraş **Sultan Ongi**) lui Orchan; **Eszkiszehri** lui Giunduz Aleb; **Ain Ongi** lui Aigud Aleb; **Jarhysari** lui Husan Aleb; **Ainegioli** lui Dorgud Aleb, dar pe Alaiddin (care era mezinul) l-a încredinţat grijii mamei lui şi socrului Baiad, laolaltă cu prefectura oraşului **Biledzik**.

{{13. Îşi strămută scaunul Împărăţiei la Engiszehr.}}

13. După ce a împărţit astfel şi a orînduit acestea, cucerind, în acelaşi an, şi oraşul **Kiuprihisar**, îşi strămută scaunul Împărăţiei de la **Carahysar** la **Jengiszehri**, pe care îl împodobeşte din belşug cu palate regeşti, cu hanuri pentru oşteni, cu băi şi cu alte clădiri de toată minunea, şi îl întăreşte cu tot felul de fortificaţii.

{{14. Încearcă zadarnic cucerirea Nicomediei.}}

14. Mai departe, pentru a statornici mai bine temeliile noii Împărăţii şi ale noului scaun, rămînînd liniştit cîtăva vreme, se ocupă numai cu treburile de acasă şi dinlăuntru. După ce le-a orînduit pe
13 acestea după plac, / ca oştirea să nu ajungă la delăsare datorită tihnei neîntrerupte şi plăcerilor, îşi conduce oastea spre cucerirea oraşului **Iznik** ('Nicomedia' *(sic)*), pe care chiar dacă îl zdruncinase printr-un îndelungat asediu, văzîndu-şi totuşi încercarea zădărnicită, este respins de străjerii lui. De aceea, desfăcînd asedierea oraşului, înalţă, faţă în faţă, în vîrful unui munte foarte înalt, care priveşte către **Engiszehri**, o fortăreaţă foarte tare, pe care, înzestrată cu destui oşteni şi cu provizii, i-o dă în pază mult-vestitului Targan. El însuşi, cu restul oştirii, se retrage către reşedinţa de la **Engiszehri**, spre a-i împărţi oastei sălaşurile de iarnă. Dar Cronica lui Mevlana Idrisi susţine că fortăreaţa **Targan** a fost ridicată sub Orchan, şi nu sub Othman.

{{15. Înfrînge în luptă oştile Grecilor şi cucereşte Cotaia.}}

15. Către această vreme, Principii, Guvernatori ai Provinciilor greceşti (printre care cel mai de seamă era **Ornus**, {adică} 'Honorius', Prefectul Prusiei), luînd aminte că Othman face, pe zi ce trece, tot mai mari progrese şi că-şi poartă oriîncotro biruitoarele arme, dîndu-şi semn pe ascuns să se unească şi strîngîndu-şi de peste tot puterile, purced să-l zdrobească, neştiutor, sub oraşul **Coiunhysar**. Dar norocul cel veghetor al lui Othman i-a dezvăluit, totuşi, prin cercetaşi, strădaniile şi planurile lor. Şi astfel, ducîndu-şi oştile în cîmp, în tăcere, îi atacă pe neaşteptate pe duşmani, îi înfrînge şi-i zdrobeşte. În luptă, este ucis Principele oraşului **Kiosteli**, laolaltă cu mulţi alţii. **Ornus**, Domnul Prusiei, <şi cu> Prefectul **Kiutahiei** (al cărui nume nu s-a păstrat), scapă, strecu-
14 rîndu-se cu fuga. Lui Othman, care le venea pe urme, Prefectul / oraşului **Ulibad**, luînd învăţătură

din măcelărirea soților săi, îi deschide cale spre a-și urmări dușmanii, sub anumite condiții, ca să nu fie tîrît și el însuși, laolaltă cu ceilalți, de avîntul nebun al Othmanizilor. Dar Othman, cum nu-i putea urmări pe ei, care fugeau mai iute, asediază și cucerește orașul **Kiutahiei** (pe care Grecii li-l smulseseră Turcilor nu cu mult înainte). Dar Othman nu a pus, totuși, mîna pe oraș fără mare pagubă, de vreme ce, pe cînd își trecea oastea, chiar sub oraș, peste un pod făcut din grinzi de lemn, nepotul lui, **Dogris**, împreună cu mai mulți ostași, se înecă în apă, rupîndu-se podul; leșul lui a avut grijă să fie îngropat într-o parte mărginașă din **Coiunhisar**.

{{16. Cuprinde sub greu asediu Prusia.}}

16. Cucerind el astfel aproape toate orașele Bithyniei și statornicind cu tărie, cîtăva vreme, temeliile Împărăției, la urmă, în anul 717, pune sub asediu **Prusa**, Capitala Bithyniei; cum însă orașul acesta foarte întărit și păzit de o strajă foarte tare, făcea cucerirea lui grea, ba chiar cu neputință, Othman, spre a închide intrarea unor noi străji și a unei mai bogate aprovizionări, ridicînd în fața lui două forturi îl dă în pază, pe unul, nepotului său **Aktimur**, iar pe celălalt faimosului căpitan **Balbandzic**, adăugîndu-le strașnică poruncă, să ia seama și să nu le facă nici un neajuns locuitorilor: s-a ajuns, astfel, ca toți cei ce locuiau prin preajmă, în ținutul Prusiei, refugiindu-se, din grija pentru siguranța și pentru viața lor, ca la un loc de azil, în fortărețele mai sus pomenite, să se supună de la sine, de bună voie, domniei lui Othman. /

15 *{{17. Creștinilor le impune fie Coranul, fie sabia, <iar> pe foarte mulți îi supune stăpînirii sale prin amîndouă mijloacele.}}*

17. Othman avea obiceiul ca, după cucerirea cîtorva orașe, să-i pună frîu Fortunei prea grăbite și, spre a alcătui treburile provinciilor de curînd ocupate și a readuce liniștea în sufletele locuitorilor, să-și ofere, cîtăva vreme, sieși și oștenilor săi, un răgaz de pace. Cum, cu gîndul acesta, se tot ținuse, vreme de cîțiva ani, acasă, iar oastea, obișnuită cu izbînzile și cu prăzile, nerăbdînd tihna și cu pacea, îi tot cerea de zor, prin suplică plecată, să poată porni în campanie, la supunerea celorlalte ținuturi ale Împărăției Grecilor, prevăzător și cu mare prudență în treburile publice, Othman le făgăduiește că le va îndeplini, cu bună voie, cererea, 'dar că, zicea el, nu trebuie, totuși, neglijată, cu nimic mai puțin, răspîndirea religiei muhammedane', și-i îndeamnă să ia aminte că 'preceptele Coranului trebuie puse mai presus de domnie și de avuții'. De aceea, după legea Coranului, el le arată că 'mai întîi trebuie poftiți Principii Creștinilor, în mod pașnic, la religia muhammedană, iar dacă aceia nu vor vrea să asculte, abia atunci, după dreptul divin, ei se cade să fie proclamați 'dușmani ai Adevărului și ai lui Dumnezeu', iar că asemenea îndărătnici se cuvin supuși și pedepsiți prin fier, prin foc și prin silnicia brațului.' Așadar, trimițînd un astfel de edict prin mijlocirea Czauszilor, le pune în vedere tuturor Principilor Asiei Mici 'că ei trebuia fie să primească Muhammedanismul, fie să deie tribut, fie să se supună săbiei.' Faima acestui edict ajungînd la urechile tuturor, ca un fulger tunător, Kiose Mihail, Domnul Biledzikului, și-a înclinat primul grumazul sub superstiția muslimană (el care, și el însuși, și cei coborîtori din el, vreme de multe
16 veacuri au ajuns la mare / cinste și autoritate pe lîngă împărații Othmanizilor). Pilda acestuia a urmat-o Principele orașului **Leblebidzi**, care, deși a tăgăduit să primească Muhammedanismul, s-a pus în slujba lui Othman și pe sine, și provinsia sa, sub titlul de feudă, și pe fiul său. De asemenea, Domnul **Lefkei** și al **Czadurly** și-au supus stăpînirile, sub condiția plății unui tribut anual.

{{18. Adaugă Împărăției mai multe orașe.}}

18. În aceleași vremuri, orașele **Mortuni**, **Gjoinik**, **Tarakly Engidzesi**, **Kajahisar**, **Mekedzie**, **Akhysar**, **Karaczyn**, **Gieiwize** și **Tekkiurbanari**, cum și nu puține altele, ai căror Principi disprețuiseră religia și domnia lui Othman, cucerite, pînă la urmă, de către **Czauszi beg**, pe vremuri om de casă al lui Erdogryl, slăbite fiind de desele pustiiri, le-a adăugat Împărăției Othmane[o].

{{19. Îi silește la Muhammedanism pe Tătarii Czavdari, înfrînți.}}

19. Cum Othman era ocupat cu aceste cuceriri, neamul Tătarilor zișI **Czavdar**, plecînd din Regatul **Giermian**, dau năvală, pe neașteptate, în stăpînirea othmană și, pustiindu-le pe toate prin fier și prin foc, ajunsese cu prăpădul pînă la **Carahisar**. Cînd i s-a adus lui Othman, care zăbovea pe atunci la **Engiszehir**, acest zvon de rău augur, el își scoate pe dată oștile în cîmp. Dă buzna cu bărbăție peste Tătarii pustiitori, sub tîrgul **Oinasz** (care zăcea sub mine, nu departe de **Carahisar**), îi înfrînge, pe mulți îi ucide, pe cei mai mulți îi prinde. Aceștia primind, mai apoi, religia muhammedană, dăruiți cu libertatea, au rămas pe veci ca băștinași ai ținutului **Carahisar**.

{{20. Cuceririle lui Orchan, fiul lui Othman}}

20. Dintre fiii lui Othman, strălucea bărbăția și faima tăriei lui Orchan (cel care i-a urmat mai apoi la Împărăție). Fiindu-i încredințată de tatăl său o parte a oștirii, el cucerește cu armele orașele **Caraczebesz**, **Alebsui**, **Pirgos**, **Tekinhisari**. Avînd el a se întoarce de aici la tatăl său, îl pune în fruntea oastei pe **Cognuzalbes**, care ocupă, cu aprige arme, fortărețele **Akiari** și **Tuzbazari.** Și, trimițîndu-le pe faimosul căpitan **Akidze Codza**, pustiește Provincia **Iznigmid**, pînă la zidurile orașului. Prefectul Iznigmidului plîngîndu-se la Împăratul de la Constantinopole asupra cruzimii Othmanizilor și încunoștințîndu-l asupra primejdiei care apăsa asupra orașului, Împăratul trimite cîteva mii de oșteni bine înarmați în ajutorul orașului aflat în pericol. Dar celălalt căpitan al lui Othman, **Abdulrahman**, prinzînd de veste despre sosirea lor, le iese în cale pe neașteptate în cîmpia **Jailakowa**. Grecii, dat fiind că nu putură face față mai lungă vreme iureșului nebun al Othmanizilor, dau dosul din fața învingătorilor; mulți dintre ei au fost uciși, nu mai puțini prinși, iar foarte puțini, scăpînd printr-o fugă mai grabnică, s-au înfățișat dinaintea Împăratului lor drept vestitori de rău augur ai măcelului suferit.

{{21. Othman, asuprit de podagră, ocupă Bithynia prin mijlocirea lui Orchan și dobîndește prin predare Brusia, fruntea Regatului.}}

21. Othman, deși, copleșit fiind de îndelungile-i strădanii, de campaniile făcute una după alta, cum și de bătrînețe, dăduse în boala podagrei, fiind totuși tare de suflet și văzînd că Fortuna era întru totul favorabilă înaintărilor sale, îl trimite cu foarte numeroase oști pe fiul său Orchan spre a supune Provincia Bithyniei (căreia am spus că-i era Prefect **Ornus**) și, de-i era cu putință, spre a cuceri **Brusia**, Capitala Regatului. Ornus, cum nu-l putea înfrunta pe față cu armele pe Orchan, a fost silit să se retragă în orașul, de altfel, foarte bine întărit și îmbelșugat cu hrană pentru opt ani.
18 / Cu toate că Orchan asedia orașul foarte îndeaproape și-l asuprea cu neîncetate iureșuri și hărțuieli, Ornus îi face față, laolaltă cu ai săi. Și totuși, 'dacă (așa cum stă scris în Sfînta Evanghelie) Dumnezeu nu ocrotește o cetate, în zadar se mai trudesc străjerii'. De aceea, primind Ornus sfat de la Mihail – care abia de curînd îl tăgăduise pe Hristos, iar acum era cel mai de seamă sfetnic al lui Orchan – să se predeie, îi închină, {{pînă la urmă,}} lui Orchan, prin predare, după un asediu îndelungat și

foarte greu (așa cum ia Dumnezeu în rîs cele omenești), multvestita cetate a Bithyniei, Brusia, plătind pentru salvarea sufletelor lor treizeci de mii de galbeni, și fără a se fi vărsat nici o picătură, cît de mică, de sînge de Othman, în anul Hegirei 726.

{{22. Othman, aflat pe moarte, îl lasă moștenitor, prin testament, pe Orchan.}}

22. Luătoare în rîs este, cu adevărat, fericirea lucrurilor omenești, avînd drept obicei să le amestece cu cele dulci pe cele amare – lui Orchan, care venea în triumf pentru cucerirea multvestitului oraș, îi sosește pe dată tristă solie, care îi dă de știre că tatăl lui abia-și mai trage ultima suflare și-i dă poruncă să se întoarcă la dînsul, cît mai iute. Așadar, Orchan, primind încredințarea tatălui și, lăsînd strajă tare la Brusia, se întoarce, însuși, și degrabă, doar laolaltă cu puțin alai, la **Engiszehir**, unde îl află pe tatăl său de-abia mai suflînd. Othman, dîndu-i binecuvîntarea părintească și diata de a-i urma la Împărăție, își dă sufletul, tot în acel an al cuceririi Brusiei, în luna lui Ramadan, {după ce trăise 69 de ani <și> domnise(p) 26 <și> trei luni.}

Testamentul lui Othman,
care stă astfel scris în versuri
la istoricul Saadi:

Cînd s-au văzut la față, unul pe altul, cei doi Regi,
Cu suflete de dor mișcate, s-au jelit: "Ah, vai !"
Obîrșia împăraților ce stăpînesc întreaga lume, /
19 Othman, cel ce-a supus și înfrînt Regate,
Văzutu-l-a, el, Regele făr' de pereche, (pe Orchan) și, abia grăind,
I-a spus: "O, suflete și inimă a mea, nu te-ntrista,
Căci truda asta de pe urmă e de obște pentru toți:
Și tînărul, ca și bătrînul suflă tot din aerul acestei rele lumi !
Eu unul, cum la veșnica viață mă strămut acum,
Fii tu, în bună fericire, plin de slavă !
De vreme ce Te las (asemenea fecior) moștenitor,
Chiar de m-oi duce, n-am de ce să fiu mîhnit.
Eu am să Te îndrum, iar Tu urechea să ți-o pleci:
(Întîi) uitării dă-i mîhnirea toată a astei vieți !
Îți cer, o bunule stăpînitor al norocirii și îmbelșugării,
Să nu ții parte tiraniei, nici spre ea să nu privești,
Ci lumea asta s-o împodobești cu-a Ta dreptate,
Pe mine să mă bucuri cu izbînzi neîncetate !
Cînd fi-vei astei lumi biruitor, războiul sfînt să-l porți
Și față de-a Romeilor domnie dreaptă aibi prietenie !
Pe învățați să-i crești cu mari cinstiri,
Astfel ca dreptul cel dumnezeiesc să aibă cîntărire !
Oriunde asculta-vei vreun om multștiutor,

Arată-i lui cinstire, generozitate şi milostivire !
Nu Te trufi cu-a Tale oşti şi avuţii,
Pe cei ce dreptu-l ştiu preabine ţine-i lîngă Tine !
Dreptatea-i temelia bunelor Domnii,
De-aceea, sufletu-ţi abate de tot ce nu-i dreptate !
Nu-i ţelul nostru alta, ci doar Divina Lege,
Iar tot cîştigul nostru nu-i decît pe calea Domnului.
Nu socoti că Ţi-ai luat zadarnice străduanii şi deşarte înfruntări,
Căci nu ţintim ca stăpînirea lumii să o dobîndim,
Ci a credinţei împlinire grija mea cea mare-a fost. /
20 De-aceea se cuvine ca să-mi împlineşti şi Tu dorinţa mea:
Te străduie să fii, deopotrivă, milostiv,
Şi vezi de împlineşte bine trebile împărăteşti !
(Căci) Regele ce nu-i ştiut pentru bunăvoinţa sa,
Poveste-i doar cu nume de Stăpînitor.
Fii plin de grijă, zi şi noapte, ca supuşii să ţi-i ocrotească,
Şi doar aşa vedea-ve că-ţi e Dumnezeu în ajutor !"
Lăsîndu-i lui asemenea învăţături, Acela, al credinţei bun Ocrotitor,
{Othman,} purcese-n calea sa spre veşnicul tărîm.

ORCHAN, FIUL LUI OTHMAN, CEL DE AL DOILEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

CAPITOLUL III.

<1. Orchan, pe lîngă alte fortăreţe, – ocupa şi Nicomedia, care i s-a predat. 2. Orchan strămută scaunul domniei la Brusa, şi face mai bună rînduială în Stat şi în armată. 3. Înrolează ostaşi cu simbrie, face să crească şi credinţa. 4. Ia Niceea, după un lung asediu, iar pe văduvele Grecilor le uneşte cu ai săi prin căsnicie. 5. Ia foarte puternica cetăţuie Kemluk şi întemeiază, primul, şcoli şi Academii. 6. Orchan, după ce i-a slăbit pe Grecii din Asia îi face, prin felurite mijloace, pe Principii Muslimani să se supună domniei sale. 7. Adaugă Împărăţiei cetăţi maritime. 8. Îl trimite pe fiul său, Suleiman, întîia dată, în Europa, iar acesta, trecînd pe plute, ocupă două porturi în Europa. 9. Suleiman ocupă Calliupolis.prin predarea ei. 10. Orchan, trimiţîndu-l în Europa,cu noi trupe, şi pe cel de al doilea fiu al său, ucereşte, în Europa,pe lîngă altele, foarte tarele oraş Czorlu. 11. Suleiman, fiul lui Orchan, moare căzînd de pe cal. 12. Aczebeg ocupă Didymotichul, dar acesta este dat înapoi stăpînitorilor lui de către Orchan. 13. Moartea lui Orchan şi moravurile lui.>

{{1. Orchan, pe lîngă alte fortăreţe, ocupă şi Nicomedia, care i s-a predat.}}

1. După moartea lui Othman, fiul lui, **Orchan**[(a)], este proclamat Împărat al Othmanizilor, chiar sub auspiciile imperiale, în cel de al 36-lea an al vieţii, iar al Hegirei al 726-lea, în cea de a

21 zecea zi a lunii Ramazan. Acesta, după ce cuprinsese în stăpînirea sa **Brusia**[b], pe care / o cucerise pe cînd îi mai trăia încă tatăl, precum şi alte provincii, care se aflau prin preajma oraşului, se ocupă, în primul an al domniei, de treburile Asiei şi de statornicirea noii Împărăţii. Iar, în anul următor, care este al Hegirei 727, adaugă Împărăţiei sale întreaga Provincie a **Semendurei**, care se întinde de la oraşul **Aitos** şi pînă la **Iznigmid** ('Nicomedia' *(sic)*), parcă dintr-o singură lovitură. De aici îşi poartă armele spre a cuceri Iznigmidul şi, cu toate că era greu de cucerit, o cuprinde totuşi foarte foarte strîns şi o ia cu asalt. **Caloianes**, Prefectul oraşului, mai mult un dezertor, decît un apărător al cetăţii încredinţate sieşi, cum a văzut că armata lui Orchan se apropie de oraş, părăsind cetatea pe noapte, se duce în cetăţuia **Coiunhisar**. Orchan, aflînd de la prizonieri despre fuga lui, trimiţînd o parte din oaste, înconjură şi acea cetăţuie, pe care a cucerit-o cu uşurinţă, iar, Caloian fiind ucis de o lovitură de săgeată, le arată capul lui, înfipt într-o suliţă, celor din Nicomedia, ca să-i îngrozească. Străjerii oraşului, văzînd capul căpeteniei lor, cum lucrurile erau deja fără nădejde, trimit soli ca să orînduiască împreună cu Orchan condiţiile predării, şi astfel, salvîndu-şi doar sufletele lor şi dobîndind libertatea de a se retrage la Constantinopole, îi predau lui Orchan oraşul.

{{2. Orchan strămută scaunul domniei la Brusa, şi face mai bună rînduială ***în*** *Stat şi în oştire.}}*

2. În anul 728, a primit prin predare, sub comanda lui **Alibeg**, cetatea **Herkie**, care era capitala Provinciei Semendurei (mai apoi numită 'Karemurseke'). După ce a supus (cu excepţia Niceei) toate întăriturile şi oraşele **Bithyniei**, Orchan îşi strămută, în acelaşi an, scaunul Regatului de la Engiszehri la **Brusia**, şi, la sfatul fratelui său Alaiddin, desfiinţînd moneda Suldzikilor, porunceşte
22 să se bată una avînd înscris numele său. / Dă ordin ca, pentru cetăţenii de la oraş şi cei de la ţară, să se facă şi să se poarte veşminte diferite, iar lumea militărească, mai înainte prin nimic deosebită de cea a Creştinilor, a hotărît să fie aparte. Înscrie o nouă oaste pedestră (din care nu mai existase, mai înainte, la Othmanizi), şi o învaţă să construiască maşinării pentru luarea cu asalt a oraşelor (în privinţa cărora erau întru totul neştiutori), iar pe fratele său, **Alaiddin**, împodobindu-l cu titlul de 'Mare Vizir', îl pune în fruntea cîrmuirii treburilor publice şi drept căpătenie a oştirilor.

{{3. Înrolează ostaşi cu simbrie, face să crească şi credinţa.}}

3. În anul 729, **Orchan** orînduieşte oastei, drept întîia ei simbrie (cum, mai înainte, fuseseră, cu toţii, voluntari), noua monedă, numită **Nukra**, care consta dintr-un sfert al drahmei de argint, dar a hotărît ca, atunci cînd erau fără treabă, la locurile lor de strajă, scutiţi de orice bir, să se mulţumească, totuşi, cu veniturile de pe urma bunurilor lor. Dar pedestrimea aceasta, cum era de strînsură, din gloata Turcilor (adică a celor de la ţară), ca un neam aspru şi necivilizat, <cum era,> fie că stîrnea, fie că se gîndea să stîrnească răzmeriţe. Luînd Orchan aminte la aceasta, dă poruncă să se desfiinţeze unităţile ei şi să se strîngă din tinerimea Creştinilor cît se puteau mai mulţi care să fie, mai întîi, educaţi în religia muhammedană, iar apoi să fie înrolaţi în <noi> unităţi. Şi astfel, în scurtă vreme, nu numai că a adunat o oştire numeroasă, ci a şi făcut ca superstiţia muhammedană să ajungă cu mult mai răspîndită. Iar din plebeii de neam turcesc, dacă vreunul, mulţumindu-se cu propriile posibilităţi, a vrut să-şi înscrie numele la armată, a hotărît să facă armata, sub numele de **Müsellem** (adică de 'scutiţi'), în rîndul unităţilor călărimii, sub Sandziakbegi şi Bulukbaszi. /

23 *{{4. Ia Niceea, după un lung asediu, iar pe văduvele Grecilor le uneşte cu ai săi prin căsnicie.}}*

4. Înnoind astfel rîndurile cu noi oşteni şi crescînd cu mult numărul trupelor sale, în acelaşi an, asediază **Iznik** ('Niceea'), care, sleită aproape de tot de un asediu neîncetat de doi ani, dar şi, nu mai puţin, de foame şi de o mare molimă, este silită <să se plece la> dobîndirea milostivirii lui Orchan şi, cum locuitorii ei rugau, prin soli, să poată pleca din oraş, numai scăpîndu-şi sufletele, şi să fie liberi să meargă la Constantinopole, Orchan, dînd dovadă de împărătească milotivire, le dăruie şi avuţiile lor, pe care puteau să le care cu ei. Aşadar, aceia, cînd au văzut milostivirea lui Orchan, mărturisindu-se de la sine, de bună voie, datori cu bir faţă de Împărăţia Othmană, rămîn locului, liberi, în casele şi în proprietăţile lor. Orchan, intrînd în oraş în anul 730, porunceşte ca femeile Grecilor ucişi de foame şi de război, care-şi jeleau văduvia în faţa lui Orchan, să poată fi luate ca soţii de curtenii săi şi de alţi Othmanizi mai de viţă, şi să se poarte cu ele cu toată cinstirea, ca şi cum ar fi fost femei musulmane. Făcîndu-se astfel, foarte multe femei de sînge nobil, dar şi mai de rînd, de felul lor, au primit şi soţi, dar şi credinţa muhammedană. Răspîndindu-se jur-împrejur, către celelalte ţinuturi, faima cuceririi oraşului şi a omeniei lui Orchan faţă de cei supuşi, nu numai cei din Niceea, dintre care cei mai mulţi o luaseră, fugind, înaintea asediului, ci şi nenumăraţi locuitori de prin celelalte oraşe şi tîrguri încă nesupuse de armele othmane au venit în grabă să locuiască la Niceea. Astfel, într-un răstimp de un an, Niceea a ajuns atît de bogată în locuitori, încît să pară că putea fi pusă pe potriva Oraşului Constantinopolei.

{{5. Ia foarte puternica cetăţuie Kemluk, şi întemeiază, primul, şcoli şi Academii.}}

5. În anul 734, <ia> oraşul **Kiemluk**, foarte întărit şi din fire şi cu meşteşug (pe care Othman
24 îl încercase de atîtea şi atîtea ori, / dar întotdeauna cu strădanie zadarnică), sleindu-l printr-un asediu strîns, de un an întreg, primindu-i, pînă la urmă, predarea. În anul 736, Orchan împodobeşte oraşul **Brusia** cu un nou Mesczid, cu o Academie şi cu un han pentru străini, adică prin clădiri de-a binelea regeşti. Iar, mai cu seamă, Academia, care era întemeiată în mînăstire, a ajuns la atîta faimă şi atît de vestită prin profesorii ei de arte liberale, încît foarte mulţi din Arabia şi din Persia, care se socoteau, mai înainte, învăţătorii întregii lumi, alergînd la ea pentru a studia, nu disprepuiau să fie elevii Othmanizilor.

{{6. Orchan, după ce i-a slăbit pe Grecii din Asia, îi face, prin felurite mijloace, pe Principii Muslimani să se supună domniei sale.}}

6. Orchan, după ce adăugase Împărăţiei Othmane, de la Greci, prin dreptul armelor şi al războiului, oraşele şi ţinuturile pe care le-am pomenit mai sus, iarăşi, prin şiretenia sa politică, sau, mai degrabă, prin priceperea în arta cîrmuirii, pe care o avea din plin, şi-a întors gîndul către adăugirea la Împărăţia sa a celorlalte provincii ale Asiei, care ascultau de unii Principi Muslimani, rămaşi dintre cei ce supravieţuiseră Imperiului Suldzikilor. Şi astfel, luîndu-l între cămăraşii săi cei mai îndeaproape pe **Caszimbeg**, fiul lui **Adzilan-beg** (care de foarte puţină vreme nu se mai afla printre cei vii), prefăcîndu-şi chipul drept cel al unuia care-l creşte şi-l ocroteşte, îi ocupă aceluia întregul Principat. După pilda acestuia, **Torsunbeg** închină Sceptrului othman oraşele **Aidyndzik**, **Minas**, **Balykiesre**, **Bergame** şi **Ermid**. Prin puterea armelor, supune ocîrmuirii sale şi învecinatele **Ulubad**, **Lublius** şi **Eblius**, care se mai închinau încă Împărăţiei Grecilor. **Michalcze**, fiul unei nobile doamne (pe nume **Kyeramastoria**), ajungînd mai prevăzător datorită căderii acestora, îi dă pe mînă lui Orchan moştenirea părintească pe care o avea, sub starea unei feude.

Între timp se ivește o înfruntare între frații **Torsunbeg** și **Hadzelbeg** <cum> cel dintîi îi oferă lui Orchan Principatul pe care-l făgăduise mai înainte, iar al doilea i-l tăgăduiește; aprinzîndu-se, din înfruntarea lor, furia războiului, totul ajunge la luptă și la arme. Hadzelbeg, mai prejos în lupta de cîmp, se retrage laolaltă cu ai săi în orașul **Ber<g>ame**. Orchan, prinzînd, prin bătălia dintre frați, prilejul de a pune mîna pe provincie, cu îndemînatică șiretenie, zise că 'nu e <nici> potrivit, nici după legea religiei muhammedane, ca, pentru o nebunească luptă aprinsă între frați, să se verse nici măcar o picătură de sînge musliman, ba că, ceea ce se poate vedea după tot dreptul, este o nelegiuire să se dea vreo luptă pentru aceasta pe calea armelor. Prin urmare, dă poruncă să se întîlnească frații chiar sub zidurile orașului și, după rînduielile legii, primind în dreaptă proprietate cîte o parte egală, amîndoi să se arate mulțumiți cu hotărîrea judelui. Dar, chiar de la prima întîlnire pentru consfătuiri, Torsunbeg, străpuns cu o armă de fratele său (care se prefăcuse că-l îmbrățișează frățește), se prăbușește mort în fața mijlocitorilor lui Orchan. Hadzelbegi, după omorul fratelui, dîrdîind ca un al doilea Cain, apoi temîndu-se ba de ai săi, ba de Othmanizi, se străduie să închidă porțile cetății și să-și ridice armele împotriva lui Orchan – dar în zadar ! Căci cetățenii, îngroziți de fapta-i, și înspăimîntați, cum se și cuvenea, de puterea lui Orchan, îi încredințează aceluia orașul și domnia asupra lor. Iar acela, mai apoi, sleit de puteri după o întemnițare de doi ani, s-a stins din viață la Brusia. O soartă asemănătoare a căzut asupra Principelui din **Ulubad**, căruia, mincinos învinuit de trădare, i se ia capul. Și astfel, toată Provincia **Carasiși Ulubad** l-a recunoscut, mai
26 apoi, drept Domn pe Orchan. / Acestea s-au petrecut către sfrrșitul anului 737.

{{7. Adaugă Împărăției cetăți maritime.}}

7. La începutul anului 738, cetățile de la mare **Anachor** și **Emrud** (care, încă și acum, au mai rămas sub vrednica de plîns ocîrmuire a Creștinilor), auzind că Orchan își va trimite armatele împotriva lor, au parte, prin predarea orașelor, mai degrabă de milostivirea lui, decît de mînia-i, prin îndărătnicie; urmîndu-le pe acestea nu puține cetățui și tîrguri se supun Împărăției Othmane.

{{8. Îl trimite pe fiul său, Suleiman, întîia dată, în Europa, iar acesta, trecînd pe plute, ocupă două porturi în Europa.}}

8. Lăcomia lui Orchan părea mai mult să se atîțe, decît să se satureze, prin acest șir de izbînzi din Asia. De aceea, supunînd **Bithynia** toată, în anul 738, îl trimite pe fiul său Suleiman să încerce să ocupe o trecere în Europa, dîndu-i alături pe multvestiții, pe acele timpuri, **Aczebeg**, **Gazifazyl**, și **Ornusbeg** (sau, cum le place mai bine altor scriitori, pe **Gazifazyl**, **Jacubczebeg** și **Michalogli**[c]). Așadar, Suleiman, luînd cu sine 80 de oșteni dintre cei mai aleși, cutreierînd, sub chip de vînător, țărmurile asiatice, a coborît în ținutul **Aidindzik**. Cum însă, printr-un edict al Împăratului de la Constantinopole și cu consimțămîntul celorlalți Principi creștini, era o vină de moarte dacă cineva, chiar și într-o bărcuță mică, ar fi tras la țărmul Asiei, sau l-ar fi purtat pe un vas pe vreun Othmanid pînă în Europa, nevoia împingîndu-l la viclenie, Suleiman, îmbinînd laolaltă scînduri pe niște burdufuri din piei de vită, leagă <astfel> două plute și, urcîndu-se el însuși, cel dintîi, pe una din ele a luat cale de noapte, <mai ales că> luna plină le stătea făclie, fiindu-i marea chiar mai favorabilă decît nădăjduise, trece brațul de mare de la **Kiodz**, un sat din Asia, în Europa, sub cetățuia **Hamni**. Acolo, dînd năvală pe tăcute, mai întîi prind un țăran: arătîndu-le acesta, dintr-o peșteră învecinată
27 cu zidurile cetății, / o intrare foarte lesnicioasă în cetatea lipsită de oameni de veghe și de străji,

Suleiman şi cu cei 80 de ai săi îi pune jos, pe neaşteptate, pe cei care erau copleşiţi de somn şi nu aveau nici o teamă de aşa ceva. Prinzînd astfel cîţiva oameni şi judecînd că avea a se purta cu ei mai cu prevedere, decît mai cu asprime, îi tratează pe cei prinşi cu cea mai mare omenie şi le făgăduieşte, sub jurămînt, libertatea, cum şi foarte mari daruri, dacă vreunii dintre ei, pricepuţi în arta mersului pe mare, ar fi trecut în Asia vasele care se aflau pe apă în porturile **Bailar** şi **Akczeiliman**. Aşadar, prinşi, amăgiţi de milostivirea lui Orchan şi de nădejdea făgăduielilor primite, trec din Asia în Europa, în aceeaşi noapte, pînă în zori, ca la 3.000 de Othmanizi. A doua zi, ocupînd, mai iute ca gîndul, cetăţuia **Ajasolonia**, întărită şi cu străji şi cu merinde, i-a dat-o sub pază lui **Aczebeg** – după numele căruia ţinutul acela se mai numeşte încă şi astăzi **Aczeovasi**.

{{9. Suleiman ocupă Calliupolis, prin predarea ei.}}

9. Totuşi, o zăbavă le pune în cale acestor reuşite Prefectul din **Gieliboli** ('Calliupolis') (cel care-i pomenit la scriitorii turci sub numele de **Callaconias**). Căci el, strîngînd o ceată pe cît putea mai mare din tinerimea vecinătăţilor, încearcă să-i facă faţă lui Suleiman. Se dă lupta în cîmp, vreme îndelungată şi cu noroc schimbător; Othmanizii îi învinge totuşi pe Greci, {care}, mai prejos nu atît la suflet, cît la număr, sunt siliţi să se retragă înlăuntrul zidurilor cetăţii. Suleiman, luînd seama că nu se putea ajunge, fără de pieirea alor săi, la cucerirea oraşului prin arme şi iureş, hotărăşte să-i înjosească printr-un asediu mai îndelungat şi prin înfometare pe cei ce se luptau cu tărie pentru tot ce-i al lor. Astfel, scoţîndu-şi oştenii din forturile ocupate mai înainte şi împiedicînd
28 ajutoarele <venind> de peste tot şi / intrarea de provizii, cuprinde oraşul sub un strîns asediu. Străjerii, cu toate că apăraseră lungă vreme cetatea ce le fusese încredinţată, pînă la urmă, osteniţi de neîncetatul asediu, şi sleiţi datorită deselor asalturi, precum şi lipsiţi de provizii şi de puteri, supun prin predare **Gieliboli** împreună cu toată provincia **Chairebolis** ('Christupolis')[(d)], în anul Hegirei 760. Auzind – ah ! – Împăratul că a fost ocupată de Othmanizi cetatea Calliupolei, căreia îi ziceau, pe drept, nu doar 'cheia Constantinopolei', ci şi 'meterezul întregii Europe', se zice că ar fi spus că 'a pierdut saivanul oilor şi amfora de vin'.

{{10. Orchan, trimiţîndu-l în Europa, cu noi trupe, şi pe cel de al doilea fiu al său, cucereşte, în Europa, pe lîngă altele, foarte tarele oraş Czorlu.}}

10. În anul următor, Sultanul Orchan înrolează, în Asia, noi oşteni şi, sub porunca celui de al doilea fiu al său, **Murad**, îi trimte în Europa. Unindu-se, deci, oştirile amînduror fraţilor, Suleiman, de partea lui, ocupă, cu aprige arme, **Malagra** şi **Ibsala**, iar Murad ia cetăţuia **Pivatos** ('Epibatos'), aflată la zece ceasuri de drum de Constantinopole; iar, purcegînd de aici, cuprinde sub asediu foarte întăritul oraş **Czorlu** ('Tyrilois'), aşezat între Constantinopole şi Adrianopole. Locuitorii, întemeindu-se pe firea <locului> cetăţii şi pe meşteşugirea întăriturilor, disprețuiesc armele şi asalturile Othmanizilor şi nu numai că-i tăgăduiesc predarea, pe care Murad le propunea sub bune şi cinstite condiţii, ci, dînd iureş cu bărbăţie, mai şi taie cîteva mii de duşmani şi-i resping, de mai
29 multe ori, chiar de la ziduri, pînă cînd, / mai degrabă copleşiţi, decît înfrînţi de mulţimea Othmanizilor, aveau să piară pînă la unul. Spre a răzbuna acest măcel, Murad dă poruncă să fie distrus pînă în temelii oraşul, odată ocupat, şi să fie făcut una cu pămîntul, astfel că astăzi abia dacă se mai văd vreunele urme ale lui. Prin aceasta sălbatică grozăvie el a izbutit ca locuitorii din tîrgul **Pirgos** (care se află la opt mile de Czorlo, către Adrianopole), temîndu-se de o soartă asemănătoare

și părăsindu-și așezarea, să le lase dușmanilor zidurile ei neocupate. Dobîndind aceste izbînzi, Murad se întoarce, vesel, cu ai săi, în Asia, la tatăl său (mai rămînînd în Europa doar Suleiman, cu trupele sale).

{{11. Suleiman, fiul lui Orchan, moare căzînd de pe cal.}}

11. Anul acesta, pe cît de fericit a fost pentru Împărăția Othmană, pe atît de funest a fost pentru Împăratul Orchan, de vreme ce Suleiman[g], pe cînd își cerceta oștile în cîmp, sub chip că se afla la vînătoare, și își exersa unitățile călărimii la suliță și în meșteșugul săgetatului, tîrît de un cal neîmblînzit, s-a izbit cu un picior de un trunchi de copac și, căzînd din greu la pămînt, cu piciorul rupt, și-a dat, pe dată, sufletul.

{{12. Aczebeg ocupă Didymotichul, dar acesta este dat înapoi stăpînitorilor lui de către Orchan.}}

12. Orchan, auzind de pieirea atît de neașteptată a fiului său, pe care îl îndrăgea fără de margini, este copleșit de o asemenea mîhnire, încît a căzut și el într-o boală fără de însănătoșire, care i-a și adus moartea, nu mult după aceea.

Dar, ca nu cumva, prin moartea fiului și prin boala lui, să pară că i-au pierit gîndurile războinice,
30 trimite oștirea, / sub porunca lui **Aczebeg** să cucerească Didymotichul. Cum acesta se apropia de oraș fără ca cineva să se aștepte, îl înconjură și îl prinde pe Prefectul orașului, prin vecinătăți (unde se dusese să se plimbe, făcîndu-și cam mult de cap). Acesta, cum era dintr-o stirpe princiară, înrudită cu a împăraților Grecilor, nerăbdînd aspra sa captivitate, își răscumpără libertatea prin predarea cetății. Dar Orchan, atunci, mișcat de rugămințile prietenului său, Principele Grecilor – acesta era Ioan Cantacuzino, care i-o dăduse lui Orchan pe fiica sa de soție, înainte să pună mîna pe Împărăție –, le dă înapoi orașul vechilor lui stăpînitori.

{{13. Moartea lui Orchan și moravurile lui.}}

13. Amărăciunea simțită pentru moartea fiului său rozîndu-i lui Orchan, neîncetat, restul bătrîneții, precum un vierme un arbore găunos, iar boala înrăutățindu-i-se zi de zi, dar și împuținat de prea mulții săi ani, el moare, la două luni după moartea fiului, în același an, și este înmormîntat la Brusia, în Manastyr[h], lăsîndu-i Împărăția fiului său Murad, după ce trăise[i], după socoteala lui Saadi, 81 de ani <și> domnise 35. Turcii îi laudă acestui Împărat, înainte de toate, milostivirea, tăria, simțul dreptății, precum și generozitatea față de cei săraci; <ei spun> 'că a avut adesea obiceiul să-i aibă aproape pe învățați și că nu a făcut niciodată ceva de seamă, fără să le fi cercetat
31 mai întîi părerea; că, primul / dintre Împărați, a întemeiat Mes<z>czid, Dziamii[k], Medrese[l] ('școli') și Imaret ('hanuri pentru străini')'; că a fost roșu la chip, cu ochii ca cerul, și cu părul gălbui, și de o statură potrivită, dar corpolentă, ne-o arată efigia lui, pe care o {{avem}} prin mijlocirea lui **Leunczelebi**, Maestrul-Pictor al Sultanului, copiată după un vechi model.

MURAD I, FIUL LUI ORCHAN, CEL DE AL TREILEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

CAPITOLUL IV.

1. Murad cucerește Ancyra. 2. Adrianopolea și Filippopolea. 3. Ridică Dziami. 4. Orînduiește Janiczari. 5. Îi înfrînge pe Sîrbi. 6. Fiului său Baiezid îi dă o soție, și primește sub supunere Regatul lui Hamid. 7. Cucerește Bolina prin rugi <la cer>. 8. Năvălește în Macedonia și în Albania. 9. Victoria de la Cossovo
32 *este pricina morții sale. 10. Jacub Czelebi este sugrumat, iar Lazăr, Ducele Serbiei, este ucis. / 11. Înmormîntarea și elogiul lui Murad.*

§ 1. Cel dintîi care a purtat acest nume, **Murad**[a], i-a fost urmaș părintelui său, în cel de al 41-lea an al vieții, nu numai în Împărăție, ci și în privința virtuților sale. El lasă să se ghicească, chiar de la luarea auguriilor Împărăției, viitoarea-i pietate, luînd numele de **Choda vendikiar**[b], ceea ce, în limba persană, este totuna cu 'Slujitorul lui Dumnezeu': și-a arătat bărbăția, cucerind, în primul an al domniei, cel de al 761-lea al Hegirei, tîrgul foarte întărit al **Ancyrei**, precum și alte fortărețe din același ținut.

§ 2. Statornicind astfel și străbuna-i Împărăție din Asia, el își îndreaptă gîndul către lucrurile din Europa. Prin urmare, în același an, îi dă poruncă Marelui său Vizir, **Etabeki Szahyn Lala**[c], o căpetenie și cu mînă tare și plină de înțelepciune, să treacă strîmtoarea **Gieliboli** și să cucerească **Edrne**, dimpreună cu oșteni ușor înarmați, iar el însuși, cu oștirea mai grea și cu mulțimea sa de curteni, îi vine încet-încet pe urme. Acesta, de la primul iureș, mai înainte să fi sosit și Împăratul, ocupă Edme și-l supune Împărăției Othmane; la primirea acestei solii, Murad, socotind că nu era nevoie de aflarea lui acolo, se întoarce la Brusia cu cîțiva de ai săi. Iar ca zăbava să nu aducă vreo pagubă treburilor sale, îl așează pe **Hadzi Omusbeg** drept **Rumeli**[d] **Beglerbeg**[e], adică al întregii Europe supuse, dînd poruncă Marelui Vizir să-și poarte spre înlăuntrul Thraciei oastea cea biruitoare; prin iuțeala aceasta s-a ajuns ca nu numai **Filibe**, ci și **Eskizagena**, precum și celelalte tîrguri învecinate să le fie smulse Grecilor și să vină sub puterea Othmanizilor.

§ 3. În anul următor, Murad vădește o pildă aparte a pietății sale. Împăratul nu mai obișnuise niciodată să-și facă rugăciunile, numite **Namaz**[f], laolaltă cu restul poporului. Nerăbdînd acest lucru și cel care, pe acea vreme, îndeplinea slujba de jude printre Muslimani, **Mufti**[g] **Menla**
33 **Fenari**, / prinzînd prilejul de a-l mustra pe Murad atunci cînd <acesta> vroia să dea o mărturie dinaintea sa, îl respinge ca pe un martor nevrednic de crezare. Cum, uimit de faptul acesta nou, Împăratul îi cere pricina lui, Muftiul îi dă răspuns că 'el, unul, îi socotește mărturia, fiind ea împărătească, drept adevărată și mai presus de orice îndoială, dar că, la judecată, ea este fără putere, dat fiind că vine de la un om care nu obișnuiește niciodată să vie de față, la rugăciunile comune, împreună cu mulțimea Muslimanilor[h]. Auzind aceasta, Murad, îndurerat de cele făcute, se îngrijește să construiască la Adrianopole, față în față cu Palatul, lucrarea impusă ca ispășire a vinii sale, <și anume> uriașa Dziamie care mai păstrează și astăzi numele celui ce-a durat-o, **Muradiè**[i].

§ 4. Anul 763 a fost vrednic de ținut minte prin întemeierea celui mai puternic corp de oaste al Turcilor – vorbesc despre cel al 'Jengiczarilor'. **Rumeli Beglerbeg**, **Ornuzbei**, cucerise **Ipsala** și **Malgara**, pustiise prin fier și foc ținuturile învecinate și strînsese de acolo nenumărate mulțimi de prizonieri. Prinzînd, de aici, prilejul să glumească, Marele Vizir **Karahalil Pasza**[k]: "Umblă, zise, pe limba noastră, un proverb mai mult decît tocit prin folosință, <cum că> 'Prada este dreptul Împăratului'. Dar, chiar și dacă s-ar lua de acolo mulțimi aproape nenumărate de prinși, toți ajung, cu toate acestea, la particulari, <iar> nici unul la Împărat. Eu însă, unul, aș crede că ar fi <un lucru> drept și plin de folos să fie așezat cineva dintre împărățeștii **Agavat**[l], la trecerea peste **Gieliboli**, om vrednic de încredere, care să-l treacă la fis tot pe al cincilea dintre cei prinși, dintre care cei mai frumoși și mai sănătoși să poată fi folosiți la slujbele Curții și la armată." Împăratul ia seama în serios la cele spuse în glumă și-i dă poruncă Vizirului să îndeplinească hotărîrea. Odată anunțată lumii acea lege[m], se strînge un număr uriaș de prizonieri; este instruit pentru război; se
34 face <din el> un deosebit corp de oaste, căruia nu-i lipsea nimic, / în afară de nume. Era, pe acea vreme, un cleric turc, vestit pentru faima sfințeniei, a minunilor și a darului său al proorocirii[n], **Hadzibektasz**[o], primul întemeietor al așezămîntului acestuia al **Derviszilor**[p], care se mai numesc și astăzi **Bektaszi**. Sultanul trimite la acesta noul corp de oaste, îl roagă să le dea vreun însemna), să-l roage plecat pe Dumnezeu pentru fericita lor izbînda, și să le deie un nou nume. Acel **Szeich**[r] îi pune pe creștet unuia dintre robii aduși dinaintea-i mîneca hainei sale[s], și zice: "Aceștia să se numească '**Jengiczeri**'[t], chipul să le fie mereu strălucitor, mîna biruitoare, sulița să nu le ajungă vreodată să nu se plece amenințătoare asupra capetelor de dușmani, iar, oriîncotro vor purcede, să se întoarcă îndărăt cu fața albă[u] !" Și, din acea vreme, partea aceea a oastei a păstrat și numele acesta și acoperămîntul capului.

§ 5. Hotărîrii aceleia i-a fost pe măsură și succesul. Căci, cu ajutorul lor, nu numai că, în anul Hegirei 766, îi sunt supuse domniei sale, (în) Asia, **Batha** și, în Europa, **Zagara** și **Giumurdzina**, ci faima armelor othmane ajunge atît de vestită, (încît), în anul Hegirei 767, **Andronic Paleologul**, Împăratul Grecilor, să-i ceară lui **Murad** ajutoare împotriva lui **Marcu**....., Principele **Bulgariei**. Încuviințîndu-i cererile, Murad își trimite oștirea în Europa, sub conducerea lui **Lalaszahyn**; acesta își asaltează dușmanul neprevăzătorul locul numit **Zerman**, îl înfrînge fără bătaie de cap, și-l pune pe fugă. Iar, tot în acel (an), <Murad> se îngrijește să se construiască, pe regească cheltuială, la **Prusia**, în mahalaua care se numește **Capludze**, o uriașă Dziamie, o Medrese și un Imaret.

§ 6. Pînă acum, Murad dăduse dovezi îndestul de îmbelșugate asupra bărbăției sale războinice, avînd a mai dovedi, de-acum încolo, și ce era în stare în artele păcii. Regișorii care porunciseră nu puținor provincii din Asia făcuseră prea adesea răutăți împotriva Statului Othman și îi stătuseră
35 piedică în însuși decursul izbînzilor sale. / Spre a-i despărți pe aceștia, <iar> pe cei despărțiți a-i atrage de partea sa, și astfel a le deschide cale urmașilor spre strădanii și mai mărețe, în anul 783, <Murad> își unește prin căsătorie fiul, pe **Ildirim Bajezid** cu fiica lui **Giermianogli**[x], primind drept zestre **Kiutahia**, **Summa**, **Egrigioz**, și **Tauszanlyk.** Aceeași prudență a sa a făcut ca **Hamid ougly**[y] *(sic)* să-i ofere de bună voie Împărăției Othmane, sub condiția de feudă, cetățile supuse domniei sale: **Elvadz**, **Eniszehir**, **Akszerih**, **Karagacz** și **Seidi Szehri**, ceea ce li se mai întîmplase și altora mai înainte.

§ 7. Fiind astfel statornicită Asia, strîngînd, în anul următor, 784, o oştire cît putea mai mare, trece în Europa prin strîmtoarea **Gieliboli**. Acolo, pe cînd asedia cetăţuia **Bolinei**, foarte bine întărită şi prin meşteşug şi de la fire, iar dorinţelor sale le era potrivnică atît dificultatea locului, cît şi bărbăţia strajei ei, se spune că i s-a rugat lui Dumnezeu, cu chipul plecat la pămînt, să-i îngăduie cucerirea cetăţuii <aceleia> atît de întărite. Se zice că, în aceeaşi noapte, cea mai mare parte a zidului s-a năruit şi că, prin acea spărtură, au intrat în oraş asaltatorii, dînd morţii întreaga strajă. Mai adaugă şi că în arsenal s-a găsit un mare număr de scufii roşii[Z], de care s-a îngrijit să le fie împărţite ostaşilor şi să mai fie făcute şi altele de acelaşi fel, pentru toată oştirea.

§ 8. În acelaşi an, sub porunca lui **Lalaszahyn**, sunt supuse Împărăţiei Othmane **Iskenderie**, **Darm[a]e**, cum şi foarte întăritul tîrg **Cavalla**, şi toată **Arnaud**; mai apoi, în anul 788, sunt cucerite tîrgurile **Zichne**, **Carapheria** şi **Monastyr**.

§ 9. Prea mult crescuse, sub acest Împărat, puterea othmană, ca vecinii ei să-i poată privi cu ochi buni sporirea. Prin urmare, în anul Hegirei 791, sub porunca lui **Lazougly**, Principele **Serbiei**, intră în alianţă Românii, Ungurii, Dalmaţii, Triballii, precum şi aceia dintre Albanezi care nu fuseseră încă aduşi sub jug, şi se hotărăsc, cu forţe unite, să reteze arborele, mai înainte să-şi poată afunda rădăcini şi mai adînci. Murad, pregătit pentru o asemenea furtună, cum îşi scoate oştile, şi, în cea de a patra zi a lui Ramazan, le iese în cale duşmanilor în locul numit **Kossova**[A], se încleştează o bătălie foarte aprigă şi, lungă vreme, cu sorţi îndoielnici; pînă la urmă, Creştinii, chiar dacă făcuseră faţă cu hărnicie iureşului ostaşilor Othmani, sunt puşi pe fugă, Lazăr însuşi este prins, Mai-marii Regatului sunt ucişi, iar pe cei pe *care* fuga lor îi mai scăpase, îi urmăreşte călărimea mai uşoară. Sultanul, pe cînd, după izbînda, se preumbla prin locul pe unde se dăduse lupta, spre a privi la leşurile căzute, întorcîndu-se către Vizir, îi spune că 'se miră că printre duşmanii ucişi nu află nici un bătrîn, ci toţi sunt tineri, fără barbă.' Cum Vizirul îi răspunsese că 'tocmai aceea şi era pricina măcelului, că fuseseră lipsiţi de sfatul celor bătrîni – cum a se împotrivi săbiei othmane nu era un lucru pe potriva prevederi bătrîneşti, ci a cutezanţei tinereşti', se zice că Sultanul ar fi adăugat: "Mă mir şi mai tare cum de m-o fi înşelat o vedenie care mi s-a arătat pe cînd mă odihneam ! Căci, noaptea trecută, mă vedeam cum sunt ucis de o mînă duşmană." Din întîmplare, atunci, printre leşurile celor morţi se afla ascuns un duşman încă viu[B], care, dîndu-şi seama, din vorbă, că cel ce vorbea era Sultanul, se ridică <dintr-o dată>, fără să se aştepte cineva, spre a-şi răzbuna patria, şi-i străpunge Sultanului coasta cu sabia. Pe Triballul ucis pe dată îl urmează, în două ceasuri, şi Sultanul, al cărui leş este aşezat sub corturile mari, împărăteşti, cu mîna Vizirului şi a celorlalţi fruntaşi mai de vază, şi este îmbălsămat cu aromate[C]. După ce au fost săvîrşite solemnităţile <cuvenite>, se strîng aceiaşi fruntaşi mai de vază, avînd a sta să hotărască despre alegerea unui nou Împărat. Cercetîndu-se părerile <lor>, prin consimţămîntul tuturora este proclamat Sultan **Ildirim Bajezid**, fiul mai mare al lui Murad. /

37 **§ 10.** Cu greu răbda aceasta fratele mai mic, **Iacub Czelebi**[D], / şi, cum vroia mai bine să nu fi fost născut, decît să se afle sub grea poruncă, el caută să-şi atragă sufletele oştenilor şi să mişte o răzmeriţă împotriva lui **Baiezid**, dar, lucrul fiind dezvăluit înainte de vreme, la porunca fratelui său şi cu consimţămîntul celor mai de frunte, îşi ispăşeşte crima prin laţ[E].

§ 11. După o astfel de dobîndire a izbînzii, prin sînge împărătesc, **Baiezid** le dă drumul oștilor și trimte leșul părintelui său spre a fi înmormîntat în sanctuarul **Capludze**, <iar>, după aceea, el însuși îl urmează într-acolo și consacră amintirii tatălui un preafrumos **Kubbe**[F] din marmură. Pe acest Împărat Turcii îl slăvesc cu mari laude: ei spun că a fost un Principe și foarte drept și cu un suflet de neînfrînt, mereu înclinat spre rugă și spre cultul divin, și că n-a iubit mai tare nici o altă tovărășie, decît pe aceea a învățaților. Apoi, <să fi fost> și de o deosebită cumpătare, astfel că nimeni nu l-a văzut vreodată îmbrăcat în vreun alt fel de strai, decît în **soph**[G]. A ocîrmuit Împărăția Turcească vreme de 30 de ani, a trăit 71.

ILDIRIM BAIEZID I, FIUL LUI MVRAD, CEL DE AL IV-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

CAPITOLUL V.

1. Primele campanii ale lui Baiezid. 2. Lupta cu Moldovenii. 3. Izbînda asupra lui Caramanougly. 4. Succesele mai vechi din Asia și din Europa. 5. Izbînda de la Nicopole. 6. Baiezid întărește strîmtorile de la Nicomedia. 7. Lasă Constantinopolea, la îndemnul Vizirului. 8. Trimite soli la Împăratul Grecilor. 9. Și face pace, cu înțelegere pentru tribut. 10. Clădește la C(onstantino)p(o)le. 11. Temurlen, invadînd Asia. 12. Respinge Constantinopolea oferită de Palaeolog. 13. Pornește cu război împotriva lui Baiezid, și pricinile
38 *acestuia. / 14. Îl învinge și îl prinde pe acesta. 15. Elogiul lui Baiezid. 16. Fiii lui.*

§ 1. Murad fiind, cum am spus, ucis, fiul lui, **Baiezid**, îi urmează la Împărăție. El, ca să arate că pămînturile nu atît că pierduseră însușirile părintești, cît fuseseră strămutate într-însul, de îndată, în anul următor, ocupă, în Europa, **Caratova** și **Isseib**, în Asia **Aidin**, **Sarichan**, **Kars** și **Mentesze**, și le adaugă stăpînirii sale. Apoi, cum apăruseră unele înfruntări între el și socrul său **Giermianbeg oglu**[a], **Jacub bey**, socotind că Principii se cuvine să lupte mai degrabă cu armele, dînd năvală peste el, îl înfrînge, îl despoaie de toată domnia și îl trimite în surghiun la **Ipsala**. Aceeași soartă ar fi cunoscut-o și Principele **Caramaniei**, care o ținea în căsătorie pe sora bună a lui Baiezid, dacă expediția din **Moldova** nu l-ar fi împins pe Împăratul cel priceput și pregătit pentru orice împrejurări să-și îndrepte gîndul către lucruri mai de seamă și să amîne cele cugetate pentru o altă vreme.

§ 2. Dar, pentru că îl abătea de la a încerca <ce putea> un neam atît de războinic, de teama măcelului, pe care **Moldovenii** o aduseseră, mai înainte cu doi ani, asupra Seraskierului **Suleiman Pasza**, se hotărăște să nu-i încredințeze nimănui <altuia>, decît sieși, grija oștirii, în nădejdea că piedica pusă în calea norocului împărătesc se va da din cale. Prin urmare, pregătind cele necesare pentru campanie, își trece în Europa trupele strînse, și, legînd <malurile> Dunării printr-un pod, pustiește toată **Moldova** și își pune tabăra lîngă satul **Războieni**, pe malul rîului **Siret**. Tot într-acolo, puțin mai apoi, vine cu oștire potrivnică, **Istefan**[b], Principele Moldovei. Se dă o luptă aprigă și încrîncenată, dar, după o lungă înfruntare, Moldovenii, înfrînți și puși pe fugă, se împrăștie peste tot. Principele însuși, ca să-și scape viața, se refugiază spre orașul **Ne<a>mz**, pe care, întărit cu o

39 bună strajă, i-l dăduse mamei sale <ca> loc de retragere, / şi, după ce ajunsese acolo odată cu zorii, dă poruncă să se deschidă porţile. Mama lui, înştiinţată de paznici despre neaşteptata sosire a fiului său, îi tăgăduieşte feciorului intrarea, şi-i grăieşte cu aste de vorbe: "De cînd te-am născut, fiule, nu te-am văzut niciodată venind înapoi din luptă, decît după înfrîngerea vrăjmaşilor ! Dar cum, astăzi, ai uitat de vechea-ţi bărbăţie, aş vrea mai bine să fii ucis de mîna duşmanului, decît să capeţi drept semn această ruşine, încît să se spună că te-a scăpat o femeie. Du-te, dară, şi ori întoarce-te învingător, ori niciodată !" Simte el. Principele, împunsătura îndemnului mamei şi se îndepărtează de oraş cu pas mai grăbit decît venise. Cum tot rătăcea el, cel dintîi îi iese în cale un trîmbiţaş, care, la porunca să sune din trîmbiţă, strînge douăsprezece mii de Moldoveni pe care fuga îi scăpase de sub sabia vrăjmaşă. Jurînd aceştia laolaltă, fie să moară, fie să învingă, el dă iama peste duşmanii care cutreierau peste tot şi erau cu gîndul <numai> la pradă, îi împrăştie şi-i pune pe fugă. Apoi, cu acelaşi noroc, ia cu asalt tabăra împărătească de lîngă oraşul **Vaslui**, care se află numai la douăzeci de mile depărtare de **Iaşi**, înfrînge oastea turcească, şi-l sileşte pe însuşi Împăratul care fusese mai înainte groaza lumii, înspăimîntat de o asemenea schimbare a Fortunei, să se retragă la Adrianopole, <doar> cu puţini <de-ai săi>.

§ 3. Acestea, petrecîndu-se în Europa, au dat prilej, în Asia, unui pîrjol cu mult mai mare. Căci **Caramanougly**, auzind că oştirea lui Baiezid a fost nimicită de Moldoveni, prinzînd prilejul potrivit spre a doborî puterile othmane, strînge trupe şi, încălcînd înţelegerile pe care le încheiaseră cu Baiezid, împresoară **Kiutahia** şi pustieşte sub fier şi foc toată Asia care le era deschisă Othmanilor. Cu amărăciune a răbdat acestea sufletul cel neînfrînt al lui Baiezid, chiar şi Fortuna fiindu-i
40 potrivnică. Astfel, cu aceeaşi iuţeală[c] de care obişnuia să dea dovadă în toate campaniile sale, / îşi strînge oştirea din Europa, o poartă în Asia şi cum nimeni nu avea încă vreo bănuială despre sosirea sa, dă peste trupele celui din Caramania, se repede asupra lor, le zdrobeşte, şi le doboară din primul iureş. **Caramanougly**, cîtă vreme, cu oastea împrăştiată, fuge cu Miele lăsate către tîrgul **Acdziami**, este prins laolaltă cu fiii săi de către oştenii othmani trimişi să-l urmărească, este adus în faţa Sultanului, şi, la porunca lui, i se ia capul. După ce toată **Caramania** a fost adăugită astfel Împărăţiei Othmane, spre a se înlătura orice focar de răzvrătire, <Baiezid> îi pune la **Prusia**, în veşnice temniţi, pe cei doi fii ai Caramanului.

§ 4. Nemulţumindu-se <doar> cu această izbînda, Baiezid ocupă, în Europa, **Nigeboli**, **Silistre** şi **Vruszczyk**, oraşe aşezate la Dunăre, iar, în anul următor, în Asia, le sileşte pe cele care ascultau de poruncile lui **Ahmed Burhan-Elledin**[d] Sultan, **Amasia**, **Tokad**, **Niksar**, **Samsun** şi **Dzanik** să-i recunoască puterea. Apoi, adăugîndu-şi gîndul către lucrurile din Europa, după ce trecuse cu mare oştire strîmtoarea **Gieliboli**, aude că în Asia se ridică un nou război. Şi anume, **Kiutrum** Baiezid[e], Principele din **Castamoni**, socotindu-l pe Împărat prea încurcat în treburile din Europa, ca să se poată întoarce în Asia, pustiise cu aprige arme provinciile Asiei mici, pe unde se întindea domnia Turcilor. Aflînd aceasta, Baiezid, spre a nu şi le pierde pe ale sale cîtă vreme umbla după ale altora, încredinţîndu-le căpeteniilor Europa, <şi,> {{luînd cu sine}} cea mai mare parte a oştirii, ajunge pe dată în Asia. Acolo, înainte să-şi încerce norocul în război, este înştiinţat că văpaia s-a stins, cum focarul şi începătorul incendiului, Kiutrum Baiezid, se sfîrşise de boală. Apoi
41 îi ies în cale solii fiului acestuia, **Isfindiarbeg**, / care-i cereau iertare pentru vina părintelui lor,

spunînd că răposatul lucrase pe necugetate atunci cînd își pusese armele împotriva celor othmane și-l întorsese pe Împărat din șirul izbînzilor sale, și îi făgăduiau, în numele fiului, că-i va fi Împăratului rob și supus și că va întări prin jurămînt aceste înțelegeri. Starea de față a treburilor othmanice îndemna la alegerea unor sfaturi mai bune față de cele mai aspre. Prin urmare, luîndu-l sub credință pe Isfindiarbeg și, așezînd oșteni de strajă în orașele **Castamuni**, **Tarakliborli** și **Osmandzik**[f] *(sic)*, își aduce pe dată oștile în Europa, iar, în aceeași vară, cucerește **Selenik** și **J<e>ngiszehir.**

§ 5. Izbîndindu-i campania, se întoarce la Prusia spre a-și reface annata sleită de mai vechile-i osteneli. Cum își vedea acolo de placul său, îl recheamă deșii soli veniți din Europa, cum că **Sigismund**, Regele Ungariei, intrînd în alianță cu ceilalți credincioși ai lui Iisus[g], pătruns în hotarele Împărăției Turcești, a cuprins cu asediu **Nicopolea**. Auzind aceasta, Baiezid, socotind zăbava dăunătoare pentru ale sale, după ce și-a strîns, cît putea mai repede, trupele din Asia și din Europa, cu toate că nu avea mai mult de șaizeci de mii de ostași, trece în Europa, și dă peste tabăra Creștinilor într-un asemenea iureș, asemănător unui fulger, încît, de la prima înfruntare, i-a zdrobit și i-a copleșit cu un măcel vrednic de amintire. Principii creștini părtași la acea campanie sunt în parte uciși, în parte prinși, singur scăpînd Regele Ungariei, mai întîi la Constantinopole[h], apoi, pe calea mării, pînă în Regatul său. După izbînda, <Baiezid> găsește în tabăra dușmanilor, deopotrivă, mai multe mașinării de război, cît și uriașe comori, bani din care clădește, și la Adrianopole și la
42 Prusia, <cîte> o mare Dziami și o Medrese, iar, pe deasupra, / dă poruncă să se dureze, pe cheltuiala sa, o destul de mare **Darusz szifa**[i].

§ 6. Dobîndind această izbînda, cum vedea că nu are a se teme de puterea Principilor apuseni, își abate toate puterile împotriva Thraciei, iar acolo, în anul 797, cucerește cetățuia **Szile**, aflată pe țărmul Pontului Euxin, la 60 de mile de Constantinopole, iar, ca Europenilor să le fie tăiat orice prilej de a mai trece în Asia, întemeiază o cetate în locul numit **Bogaz Kesen**, o întărește cu lucrări foarte puternice și îi dă numele de **Giuzelhisar**[k].

§ 7. Întărindu-și astfel, de peste tot, hotarele, în același an, cu mare oștire, fără să-i steie nimeni în cale, își pune tabăra[l] chiar sub zidurile Constantinopolei. Fiind pregătite toate cele pentru luarea ei cu asalt, Marele lui Vizir încearcă să-i abată gîndul de la asediu, arătîndu-i, printr-o cuvîntare destul de aleasă, că 'Împărăția Othmană, încă de multă vreme tot mai întinsă, astfel că dă legile nu numai întregii Asii, ci și celei mai bune părți a Europei, nu poate fi privită fără de invidie de nici unul dintre Principii creștini. Domniei lui i-a fost, anume, adăugat un atît de mare număr de provincii, încît Othmanizii nu au a se înfricoșa nici măcar de puterile reunite ale întregii lumi, dar este totuși de temut ca nu cumva cetățile cucerite mai de curînd, gîndurile locuitorilor lor nefiind statornicite, să nu-i scuture jugul din cea mai măruntă pricină, aducîndu-i astfel Împărăției o pagubă de nereparat. Dacă, la aceasta, s-ar mai adăuga și vestea despre asedierea Constantinopolei, nu rămînea nici o îndoială că toți Principii creștini, unindu-și oștile, aveau să le declare război Muslimanilor, și că avea să se facă orice încercare ca Împărăția Grecească, a cărei ruină părea că va aduce cu sine o abia evitabilă răsturnare a celorlalte Regate, să nu se prăbușească întru totul. Căci aceia nu sunt atîta de proști, încît să nu-și deie seama că, odată ocupat scaunul Împărăției Grecești, de-abia de va mai putea cineva să oprească iutele mers înainte al armelor othmane. Astfel, el nu-și pierdea nădejdea despre cucerirea Orașului, dar că dădea totuși sfatul ca ea să fie amînată,

43 / ca nu cumva, încercînd lucruri prea mărețe, să nu cadă în primejdia de a le pierde pe acelea pe care le dobîndise cu atîta și atîta trudă. Cu toate acestea, că – astfel ca, de pe urma groazei care le fusese vîrîtă <în suflete> celor de la Constantinopole și de pe urma izbînzilor dobîndite pînă acum, să se cîștige un folos pentru Stat – trebuie să fie trimiși soli la **Istambol Tekkiuri**[m] care să dicteze legile păcii, oricum îi vor fi pe plac lui Baiezid, <legi> despre care credea el că nu aveau să fie nicidecum respinse de acela – ba chiar că aveau să fie îmbrățișate ca un dar ceresc de către cineva care se afla încolțit de o atît de mare primejdie, încît de-abia de-și mai putea măcar și închipui vreo nădejde de a scăpa dintr-însa.'

§ 8. Încuviințîndu-i sfatul, Baiezid trimite soli în Oraș, dîndu-le astfel de scrisoare către Paleolog: "Cu ajutorul Milostivirii Cerești, Împărăția noastră, al cărei hotar deie Dumnezeu să fie fără sfîrșit, și-a supus aproape toată Asia, precum și multe și întinse ținuturi din Europa, înafară numai de orașul tău al Constantinopolei. Căci, în afară de ziduri, nu ți-a mai rămas nimica. De vreme ce poți pricepe de aici cu ușurință că nu puteți purta coroana fără de cap, îți dăm prietenește sfatul și, totodată, te îndemnăm ca, mai înainte să încerci norocul, nefericii ție, al războiului și asediului, ca, mai apoi să vezi cu ochi mîhniți măcelărirea atîtor nevinovați (a cărei pricină nu va fi nimeni să nu socotească a fi fost îndărătnicia ta și inima ta cea nesimțitoare), precum și ruinarea de neocolit a orașului, să ne predai orașul, cu orice condiții vei vroi. Iar de nu, suntem siguri că vei avea de înfruntat o tîrzie, dar întru nimic folositoare căință că ne-ai trecut cu vederea îndemnurile." Acestea prin scrisoare; dar, în poruncile lor aparte, le dă îndemn solilor ca, dacă vor vedea că sufletele Grecilor se îngrozesc la gîndul predării Orașului, să-și îmblînzească cererile, și, căzînd la înțelegere asupra unui tribut anual, să consfințească pacea.

44 **§9.** Intrați în Oraș, solii îi predau scrisoarea Paleologului; / acesta, înfricoșat, mai mult decît se cuvenea, după cererile lui Baiezid, acceptă cele ce li se poruncise solilor să ceară, numai să păstreze orașul și Împărăția. Se fac, prin urmare, înțelegeri de armistițiu, cu aceste prevederi: 'Paleologul să plătească în fiece an, sub titlul de tribut, zece mii de **filiurì altùn**[n], să le îngăduie Othmaniazilor să clădească, în Constantinopolea însăși, o **Dziamie** și o **Mehkieme** și să așeze un **Cady**. Să se stabilească atare fel de jurisdicție, ca, dacă, la Constantinopole, un Creștin avea ceva de împărțit cu un Musliman, să fie judecat de Patriarh, iar dacă un Muhammedan cu un Muhammedan, de către Cadiul lor; de asemenea, dacă, la Adrianopole, aveau să se iște înfruntări între Creștini, să fie descîlcite de Mitropolitul de la Adrianopole; iar dacă între un Creștin și un Musliman, de către **Edrne Molasi**[o]'.

§ 10. Fiind statornicite înțelegeri de armistițiu sub aceste prevederi, au fost durate, chiar în Oraș, de către Othmanizi, cîtă vreme la Constantinopole încă mai domneau Creștinii, cea dintîi **Dziamie**, care se numește astăzi **Daud Pasza**[p], și o **Mehkieme**[q].

§ 11. Fiind astfel introduse, chiar în Orașul Regesc al Grecilor, însemnele riturilor Muhammedane și ale Împărăției Othmane, părea a mai lipsi puțin ca, punîndu-i-se capăt stirpei împărătești, <Baiezid> să pună mîna, laolaltă cu Capitala însăși, pe toate provinciile care ascultaseră de Împărăția Grecilor. Dar, cîtă vreme punea el la cale acestea, tot aceeași Fortuna care-l înălțase a început, din nou, să-l asuprească. Anume, după ce-și orînduise după dorință treburile din Europa, tocmai cînd Baiezid năzuia cu poftă înspre domnia asupra întregii lumi. **Temurleng**[r], ajuns dintr-un om cu

noroc de rînd Rege al Scythilor, strîngînd o uriașă oștire de Tătari Răsăriteni, pustia fără de pedeapsă toate provinciile Asiei, atît pe cele care ascultau de Perși, cît și pe cele <ascultînd> de Turci.

45 **§ 12.** Paleologul, cum starea sa era fără nădejde, trimisese la acesta / soli care să-i arate nedreptățile pe care i le făcuse Baiezid și să-i ceară să-i dea o mînă de ajutor, iar, în schimbul acestui sprijin, să-i tăgăduiască supunerea întregii sale Împărății(s) – la care se spune că **Temur Lenk** ar fi răspuns că 'el vroia, desigur, să-l apere pe dînsul și să-l ferească de dușmani, dar că a tinde după un lucru și o avere străină, mai cu seamă grecească, socotea că ar fi pentru sine un păcat' (O, barbară, dar abia dacă imitabilă noblețe de suflet !).

§ 13. Iar aceasta pare a fi fost una dintre pricinile pentru care **Temur Lenk** își va fi înarmat mîna și gîndul împotriva lui Baiezid. O a doua, și mai de seamă, o iau în vedere Turcii înșiși. În anul 800, **Bagdad Chan**, **Ahmed Halamir**[t], care asculta de Sultanul Egiptului, lasă partea acestuia, poate și suferind unele nedreptăți, și se îndreaptă către Baiezid, care, sub călăuzirea lui, îi smulge Egipteanului **Ilbistan**, **Malatia**, **Dijurge** și **Nehbi** și le adaugă Împărăției sale. Întors din această campanie, intră în provincia **Azer Bajdzan**[u], supusă domniei lui **Tharinbeg**[w], și-l supune pe Satrapul acelei provincii, după ce i-a înfrînt oștirea, punînd asupră-i un nu mic tribut anual. Cu toate acestea, Ildirim Baiezid, fie datorită milostivirii sale, fie sub titlul de tribut, îi dă provincia înapoi lui Tahrinbeg. Cîtăva vreme mai apoi, îndoindu-se de credința acestui Principe, Baiezid, chiar dacă el îi plătise tributul pentru anul acela, îi ia și-i duce soția și pe cei doi fii, ca ostatici, la Prusia, sau, după cum istorisesc alții, care au totuși mai puțină autoritate la Turci, cuprins de dragoste pentru femeia <lui>, o smulge silnic îmbrățișărilor soțului ei. Nesuferind fie adulterul, fie nedreptatea, Tahrinbeg se desparte pe dată de Baiezid, se refugiază la Temurleng, la prietenul și ocrotitorul său, i se plînge despre nedreptatea ce-i fusese făcută, și astfel stîrnește crîncenul război împotriva lui Baiezid.

§ 14. Și astfel, fie atras de rugămințile Paleologului, fie de ale amîndurora, **Temurlenk** scoate
46 o uriașă oștire de Scythi împotriva / lui Baiezid și, bîntuind cu pustiire prin toată Asia, în anul 804, iese în calea oștilor vrăjmașe aproape de Prusia[x], o așezare de loc fără renume din Bithynia. Se încleștează o bătălie foarte aprigă: lupta este dată cu egal curaj, dar cu puteri inegale. Cad de amîndouă părțile mai mult de treisute patruzeci de mii de ostași. Pînă la urmă, după o îndelungată înfruntare, Turcii sunt înfrînți, fiul mai mare al lui Baiezid, **Mustafa**, a cărui bărbăție fusese mai cu seamă învederată în această luptă, este doborît, Împăratul însuși este prins, și-și încheie viața închis într-o cușcă de fier, ca o pildă aparte despre batjocura Fortunei. Învingător, Temurlenk intră în Prusia îndată după izbînda, silind și celelalte ținuturi ale Asiei să-și supună grumazul sub jugul său. Astfel sunt prinși în lațul Fortunei cei care socot că au scăpat de toate laturile Fortunei.

§ 15. Domnit-a acest Împărat, vrednic de amintire pentru amîndouă chipurile Fortunei, 14 ani, trei luni <și> a trăit 58. A fost un om cu suflet neînfrînt, supunîndu-se împrejurărilor cu cea mai mare îndemînare, de o atît de mare iuțeală în campanii, în strîngerea oștilor și în strămutarea lor în locuri îndepărtate, încît nu s-a mai aflat nici mai înaintea lui, nici după el, cine să-i fie pe potrivă lui Baiezid, necum să-i fi putut fi mai presus. De aici a și primit porecla de **Ildirim**[y], adică 'Fulgerul'. Înclinat către mînie, păcatul sufletelor mari, dar milostiv, totuși, odată domolite primele-i porniri. Atît de iubitor de arhitectură, încît se spune că în fiece an al domniei sale ar fi clădit

Mezczid, **Dziami** și **Imaret**. Se zice că a fost foarte atent cu învățații și cu clericii. Primul dintre împărații Othmani, a purtat războaie pe mare, construind ca la 300 de nave de luptă[z], urmînd, poate, a-și dobîndi întreaga domnie asupra mării, de n-ar fi vrut să se încerce în lupta deschisă cu Temurlenk, cu Fortuna potrivnică sieși.

§ 16. Despre fiii lui, sub numele stricate[aa] de **Erdogul**, **Isa**, **Calepin**, **Cyricelebes** și **Cibelin**[bb],
47 multe sunt cele scrise de scriitorii creștini, despre care atît șirul istoriei arată că sunt povești, / cît și mărturiile autorilor turci. Căci aceștia, într-un glas, îi dau drept fii ai lui Baiezid numai pe **Mustafa**[cc], cel căzut în lupta cu Tătarii, pe Suleiman, pe **Musa** și pe **Muhammed**. Dintre aceștia, cu toate că trei au purtat sceptrul turcesc – Suleiman Czelebi, Musa Czelebi și Muhammed – totuși nici unul, în afară de Muhammed, nu este trecut printre împărații Turcilor, pricina cărui lucru o vom lămuri mai pe larg în cele ce urmează.

INTERREGNUL
DE SUB SULEIMAN CZELEBI, FIUL LUI ILDIRIM BAIEZID

CAPITOLUL VI.

1. Suleiman este salutat ca Împărat de către Europeni. 2. Îi acoperă de ocară pe solii lui Temurleng. 3. Temurleng îl așează pe Musa Czelebi ca Împărat al Asiei. 4. Acesta e alungat de Suleiman 5. Nu este primit nici de Isfendiarbeg. 6. Suleiman disprețuiește solia fratelui său Mehemmed. 7. Musa Czelebi ocupă iarăși Adrianopolea. 8. Este pus pe fugă de Suleiman. 9. Acesta se lasă în voia viciilor la Adrianopole. 10. Pînă la urmă, este trădat de prieteni și ucis de Musa. 11. Viața și obiceiurile lui Suleiman.

§ 1. Baiezid fiind astfel prins și închis într-o cușcă, fiul lui cel mai mare, după **Mustafa**, despre care am amintit deja că a căzut în bătălia cu Tătarii, **Suleiman Czelebi**[a], scăpînd cu fuga, își caută ascunzătoare împotriva nedreptățirilor Fortunei la Niceea, laolaltă cu Marele Vizir pe care-l avusese și tatăl său, **Ali Pasza**. Apoi, prinzînd curaj, trece Propontida într-o corabie și ajunge la Adrianopole cu nu mulți curteni, iar acolo este salutat ca Împărat de către resturile oștirii din Europa.

§ 2. Auzind aceasta, **Temurlenk**, intrat după izînda în Prusia[b], trimite de acolo, prin soli, o
48 scrisoare către Suleiman / și-i dă prin ea de știre că 'îi pare rău de soarta lui **Ildirim**, la care nu numai că nu putuse să se aștepte, dar nici măcar să și-o închipuie cu gîndul. Dar această soartă, sau una asemenea, le este hărăzită de Dumnezeu oamenilor, orbiți de dispreț și de trufie și atît de avîntați sufletește, încît să nu socotească nimic din ceea ce vor neîngăduit, ci doar de dreptul lor. Că el, unul, s-a bucurat pînă acum de o atît de o soartă atît de prielnică, încît mintea omenească, stînd și cugetînd, nici n-ar putea să-și închipuie o mai mare fericire, decît cea a sa. Iar că acum, învățînd din pilda dușmanului, vrea, cu de la sine putere, să strîngă frîiele lăsate în voie ale Fortunei sale, mai înainte ca, fără de voie, să ajungă dus dincolo de hotarele fericirii sale. Astfel, că el va fi nu un dușman, ci un prieten, ba chiar ca un tată pentru familia lui Baiezid, numai să vrea ea să

primească milostivirea biruitorului; căci lui îi era deajuns să fi învins, dar că nu se încrede în amăgirile Fortunei.' Făgăduielile blînde ale învingătorului, așa cum li se puteau ele părea altora, nu-i puteau îmblînzi sufletul lui Suleiman, care ținea minte că-i născut dintr-un părinte obișnuit mai degrabă să dea legi, decît să le primească. De aceea, îi acoperă pe soli cu multe ocări și le dă o scrisoare plină de trufie[c] către Temurlenk – el însuși făurindu-și năpasta prin îngîmfarea-i nelalocul ei.

§ 3. Anume, Temurlenk, auzind ce le răspunsese Suleiman solilor <și> socotind că binefacerile nu trebuie date silnic celor care nu le vor, îl ia pe fratele lui, pe **Musa Czelebi**[d], și-l cheamă la sine[e], și, încredințîndu-i cu generozitate Împărăția îi spune: "Ia-ți moștenirea părintească, cum eu unul[f] nu-mi caut un Regat, ci un suflet regesc !" Astfel, Musa Czelebi, după ce, a doua zi, purcesese avînd în minte făgăduielile lui Temurlenk, fiind numit 'Sultan' de trupele din Asia pe care i le mai lăsaseră Fortuna și cu blîndețea biruitorului, a dobîndit domnia asupra Asiei[g].

§ 4. Dar ambiția fratelui nu l-a lăsat să se afle în pace în fruntea Regatului său. Căci acesta, de
49 cum a auzit că fratele său, Musa, / a fost pus de Temurlenk în fruntea Asiei, strîngînd cît mai iute din Europa (ce) trupe mai putea – <pe acelea> care nu suferiseră atîta pierdere de pe urma înfrîngerii de mai înainte – trece în Asia și merge țintă la Prusia, în marșuri lungi. Musa Czelebi, cum era cu mult mai prejos în puteri (căci nu-și putuse reface oștirea din Asia în atît de scurtă vreme), lovit de panică, își lasă Scaunul regesc, se retrage la **Caramanougly**[h], și stă cîtăva vreme ascunspe lîngă el. Dar, cum nu se socotea îndeajuns de ferit nici pe acolo, el se hotărăște să se refugieze la **Isfindiarbeg**[i], nădăjduind că astfel avea să scape lesne din mîinile fratelui său.

§ 5. Dar Musa dă, și în această privință, de Fortuna potrivnică strădaniilor sale. Căci **Isfindiarbeg**, înștiințat despre sosirea lui Musa și de gîndul său, trimite la el soli chiar la marginea hotarelor domniei sale <și> îl roagă 'să nu intre în hotarele Regatului, sau, de va fi intrat, să iasă pe dată; căci el se teme ca Suleiman să nu prindă de aici prilejul de a-i răsturna cu totul domnia.' **Musa Czelebi** dă înapoi îngrijat și bîntuit de soarta-i felurită și, cîtă vreme nu știe încotro să se îndrepte urmînd îndemnul Fortunei, găsește aproape de **Niceea** o mică barcă și trece cu ea, peste Propontida, în Europa. Iar Isfindiarbeg, aflînd despre sosirea lui Suleiman, îi dă de știre prin soli că 'i-a urmat încredințarea, l-a alungat pe Musa din Regatul său, nu l-a răbdat nici să intre în hotarele sale, ori să-i vadă fața – de unde nădăjduiește că și-a dobîndit meritul ca el să dea poruncă să fie aprobate și statornicite și legăturile de prietenie și condițiile alianței care îi lega.' **Suleiman**, primindu-i solii cu cea mai mare cinstire și dîndu-le voie să plece, odată întărită alianța, se întoarce la **Prusia**, iar, în semn de dispreț pentru strădaniile fratelui său, se lasă cu totul în voia lăcomiei
50 pîntecelui și a vinului[k]. / Astfel sunt înfrunți de vicii cei care n-au învățat ce înseamnă virtutea – și se lasă ademeniți în laturile rîzătoarei Fortune cei care n-au obiceiul nici să prevadă, nici să se ferească de năpastele tăcerii ei.

§ 6. Lui **Suleiman** îi ieșeau toate după dorință. Fratele său, **Mehemed Czelebi**[l], Principele **Amasiei**, singurul de care i se părea că are a se teme, după fuga lui **Musa**, îi trimite soli la **Prusia**, care, în numele său, să i se închine fratelui Suleiman și să-i aducă foarte mari daruri. Grăindu-le el acestora cu cea mai mare asprime, cum era un nestăpînit atunci cînd îi mergea bine, le dă drumul să plece fără ca ei să fi isprăvit ceva și fără niciun fel de răspuns: faptul acesta i-a și înstrăinat sufletul fratelui său, i-a și adus lui însuși nu mică pagubă în năpasta ce sta să vină.

§ 7. Între timp, **Musa Czelebi**, după ce, respins de **Isfindiarbeg** chiar de la hotare, rătăcise prin felurite ţinuturi ale Europei, se opreşte din fugă, pînă la urmă, în **Valahia**. Acolo, strîngînd o nu mică ceată de oşteni care ţineau cu el, ajutat şi de trupele Valahilor, intră iarăşi în hotarele Împărăţiei Turceşti, şi, trecînd Dunărea, ocupă, fără să-i steie nimeni în cale, Scaunul regesc – Adrianopolea.

§ 8. Primind solie despre aceasta, **Suleiman Czelebi**, ca trezit din somn, strînge, în anul 809, oştirea din Asia şi trece în Europa. Nici acum nu cutează **Musa** să-şi încerce norocul în război, ci, fie că era temător din fire[m], fie că nu se încredea-n Fortuna vrăjmaşă, alege mai bine să fugă, decît să se înfrunte în luptă, şi astfel se retrage din nou în Valahia.

§ 9. Suleiman pune aceste rodnice reuşite nu pe seama milostivirii Fortunei, ci pe aceea a bărbăţiei şi a prudenţei sale – după trufia pe care o avea. Astfel, de parcă ar fi ţinut fortuna legată cu lanţuri la picioare, negîndind la nimic altceva, decît să-şi ducă traiul în splendoare şi în desfrîu, se scufundă cu totul în beţivănie, adăugîndu-le viciilor asiatice pe cele europene. Este neglijată
51 disciplina militară, care înălţase Împărăţia Othmană / pe o asemenea culme, sunt firitisiţi cu cele mai mari cinstiri codoşii de cîrciumă; chiar şi toată Curtea arată, mai degrabă, a lupanar, decît a şcoală a virtuţilor, iar faptul acesta nu putea să nu-i înstrăineze sufletele căpăteniilor oştirii şi ale Mai-marilor Împărăţiei.

§ 10. Socotind că trebuie să întrebuinţeze în folosul său această necumpătare a fratelui său, **Musa Czelebi**, care sta pitit printre Valahi, trimiţînd scrisori pe ascuns, prin mijlocitori, încearcă să-şi atragă sufletele fruntaşilor şi-i împinge lesne la desfacerea de acela, jigniţi, cum erau, de nefaptele lui Suleiman, neştiind el nimic despre toate acestea şi necugetînd deloc la Stal din pricina lăcomiei şi a poftelor trupeşti. Dînd, ca atare, şi primind în schimb zălog de credinţă, Musa îşi rînduieşte iarăşi trupele şi merge ţintă la Adrianopole, în marşuri lungi. Acolo îşi află fratele neprevăzător şi fără de ştiinţă despre cele ce se petreceau în afară, şi îl copleşeşte; acesta, cum nu putea nici să strîngă oşti, nici să-şi ţină altcumva departe neaşteptatul duşman, se hotărăşte – singurul leac care mai părea a fi pentru starea sa deznădăjduită – să-şi scape viaţa şi să ceară ajutor, la Constantinopole, de la Împăratul Grecilor. Chiar şi aproape că părea scăpat de sub sabia vrăjmaşă şi aflat înafară bătăii vreunei arme, cale de mai mult de 20 de mile, înainte ca duşmanii să poată cugeta să-l urmărească. Dar cel pe care milostivirea Fortunei vroia să-l scape a ajuns pe mîna duşmanului prin pofta sa. Căci, neîngrijindu-se de treburile sale, cum, după obiceiu-i, se lăsa moleşit de vin pînă la beţie prin fiece conace, şi, Bacchus crescîndu-i fumurile, arăta dispreţ pentru puterea fratelui său, într-un anume sat[n], la mijloc de cale între Constantinopole şi Adrianopole, îl află într-o baie oştenii fratelui, îl copleşesc, îl prind şi-l ucid[o]. Fratele, fie şi bucuros de moartea rivalului, dă poruncă să-i fie depus leşul, adus la sine, la Prusia, în mormîntul bunicului, **Sultan Murad I**, numit '**Chodavendikiar**'. /

52 **§ 11.** Aflatu-s-a **Suleiman** în fruntea treburilor turceşti 7 ani <şi> 10 luni. Era un tînăr care lua lesne, deasupra tuturor celorlalţi, primul loc şi pentru vicii şi pentru virtuţi. Căpetenie preaputernică, plină de noroc şi cu un suflet neînfrînt, Principe multmilostiv şi foarte generos, <dar,> dimpotrivă, de îndată ce se deda tihnei şi nu mai socotea că are ceva de temut din partea sabiei duşmane, abătut sub vicii şi supus desfrîului şi lăcomiei pîntecelui, de unde s-a ajuns nu numai ca să o respingă

tovarășa-i dintotdeauna, pe Fortuna, ci și să abată de la sine iubirea întregului popor și a fruntașilor Împărăției, care prinsese adînci rădăcini, și să i-o apropie lui **Musa**. Aceasta a și fost pricina pentru care și-a pierdut cu iuțeală nu numai norocul, ci și viața și faima, și a pătat prin viciile sale[P] stirpea Othmanizilor, care, pînă atunci, fusese adînc respectată pentru virtuțile ei.

INTERREGNUL LUI MVSA CZELEBI, FIUL LUI SVLTAN BAIEZID

CAPITOLUL VII.

1. Musa în Europa. 2. Și cu Mehemmed în Asia sunt numiți Împărați. 3. Împart Împărăția între ei. 4. Musa purcede împotriva Moreei. 5. Îi zdrobește pe Unguri. 6. Mehemmed pornește cu război împotriva lui Musa. 7. Și îl alungă în Serbia. 8. Musa, ajutat de Sîrbi, ocupă Adrianopolea. 9. Mehemed își poartă trupele împotriva lui. 10. Este primit cu cinstire de Împăratul Grecilor. 11. Este salutat ca Împărat de cei din Europa. 12. Își sugrumă fratele înfrînt și prins. 13. De ce se numește 'interregn'.

§ 1. După ce a dus, cu greu, la împlinire multe munci, printre felurite jocuri ale Fortunei și bătălii încleștate cu mare înfierbîntare, **Musa Czelebi**[a], odată ucis fratele său **Suleiman**, este încununat, pînă la urmă, cu coroana și salutat 'Împărat', la Adrianopole, de către toată oștirea din Europa.

§ 2. Cîtă vreme se petrec acestea în Europa, Domnul **Amasiei**, **Mehemed Czelebi**[b], frate din același pîntece cu Suleiman, dar frate dintr-o altă mamă cu Musa, aflînd de moartea lui, spre a-și scoate răzbunarea pentru fratricid, strînge cîte trupe poate din Asia, ocupă Prusia și este aclamat acolo 'Împărat' de către ai săi. Dar, trăgînd bună învățătură din nefericita pildă a fratelui său bun, își îndreaptă gîndul către orînduirea lucrurilor din Asia, mai înainte de a-și face cunoscute sfaturile luate pentru a-l scoate din domnie pe Musa. Căci, după campania lui Temurleng, Asia, sleită de Tătari, o invadaseră și o zguduiseră cu neîncetate năvăliri atît de mulți și atît de puternici tîlhari, încît cu nici un chip rana făcută mai înainte nu se putea tămădui. Mehemed Czelebi, repezindu-se cu tărie asupră-le, îi înfrînge, îi zdrobește, îi taie și-i prinde, iar, redînd astfel păcii Asia, își dobîndește o multvestită faimă.

§ 3. Aceste <veşti,> aduse la Adrianopole, au vîrît în Musa o asemenea spaimă, încît, după ce se hotărîse mai înainte să-și asume întreaga Împărăție a tatălui său, temîndu-se de-acum chiar și pentru pereții săi, nu cuteza nici măcar să se înfrunte cu al său frate. Iar, fără a zăbovi prea îndelung, spre a îmbuna, prin asocierea lui la domnie, sufletul lui Mehemed, care poate că avea să caute răzbunare pentru fratricid, îi făgăduiește prin soli să-i lase <domnia> asupra întregii Asii, el urmînd a se mulțumi cu Împărăția din Europa.

§ 4. Și-apoi, ca să-i răpească fratelui orice îndoială pe care o putea avea despre sine, în anul 814, își abate armele asupra Creștinilor și, avînd parte în război de un noroc mai blînd de cît se tot temuse într-una, cucerește, în **Moreea**, **Peraverd** și **Matrune**, și, impunîndu-le străji, cum venea vremea rea, își trimite oștenii în taberele de iarnă.

§ 5. Campania fericită din acel an îi îmbărbătase lui Musa sufletul. Astfel, având a cuteza lucruri mai mari, în anul următor, strîngînd o oștire mai puternică și cu mai mari pregătiri de
54 război, purcede asupra Ungurilor[c], / care, pe acea vreme, ascultau de porunca lui **Sigismund**. Pe aceștia, dînd iureș asupra lor aproape de orașul **Samandria**, așezat nu departe de Dunăre, îi zdrobește în așa fel, încît de-abia de-a mai scăpat vreun sol al prăpădului suferit. Se spune că nimic nu i-a împiedicat mai tare pe dușmani, decît prea marea povară a avuțiilor pe care le luaseră cu sine. Căci se pomenește că, după izbînda, s-a găsit în tabără atît de mare belșug de aur și de argint, încît Ianiczarii au împărțit între ei, cu cănile și cu coifurile, banii de aur si de argint, iar restul bunurilor din bagaje au oferit destul de cheltuială spre a clădi[d] un uriaș sanctuar, numit astăzi **Dzami Atyk**, ale cărui temelii au fost puse în același an.

§ 6. Lui Musa îi zîmbise, pînă acum, Fortuna, avînd, mai apoi, să-i arate împunsăturile sale. Căci nenorocirea care l-a pierdut pe Musa Czelebi, de altfel, un Principe cu o fire excelentă, preamilostiv și plin de dreptate, nu poate fi pusă pe seama altei pricini. Anume, Marele lui Vizir, **Kior Szah Muliuk**[e], și cel mai celebra cap de oaste din acele timpuri, **Ornusbeg**[f], fără nici o pricină, trec de partea lui Mehemed și-i dau de știre pe ascuns, prin scrisori, că Împărăția Othmană, nu puțin slăbită de discordiile civile, nu rabdă să fie condusă de două capete[g] <deodată>; iar că toată armata, văzînd firea temătoare a lui Musa, a hotărît că Domnia trebuie să-i fie încredințată numai lui singur. De aceea, să se grăbească să treacă în Europa laolaltă cu oștile sale: că ei îi făgăduiesc predarea nu numai a oștirii, ci și a Scaunului părintesc.'

§ 7. Odată primite scrisorile fruntașilor, **Mehemed Czelebi**, fără să șovăie deloc, își pregătește trecerea în **Rumelia**. Dimpotrivă, Musa, căruia Fortuna îi sporise curajul, își strînge fără preget oștirea, urmînd să ocupe strîmtorile **Calliupolei** înainte de sosirea fratelui său. Văzînd însă cum capii oastei numai se prefac că luptă și că nimic nu se poate împlini după dorință, mai dîndu-și seama, în însăși înfierbîntarea luptei, și de hiclenia alor săi, iese pe furiș din linia de bătaie și se strecoară în **Laz vilaieti** ('Serbia'). Mehemed, împiedicat de geruri să înainteze mai departe și să-și întărească domnia, se întoarce cu oastea la **Prusia**, la iernat.

§ 8. Musa Czelebi, ajutat de vechiul său prieten, de Principele Serbiei[n], cu mijloace de război și cu mulțime de trape, se întoarce, în aceeași iarnă, la domnie și ocupă Adrianopolea, lipsită de oșteni de strajă. Acolo îi găsește pe **Kiorszah** și pe **Ornusbeg**, lăsați anume în Europa de Mehemed; la urmă, fie că vedea că nu-și poate împlini cele cugetate, fie din firea sa, înclinată spre milostivire, iertîndu-i, îi primește iarăși sub credință.

§ 9. Dar milostivirea care a întărit domniilor altor Principi lui i-a pregătit pierzarea, cîtă vreme și-o revarsă, la ceas nepotrivit, asupra unor nerecunoscători; și astfel Musa, cu îndoită pildă, a lăsat învățătura că-i mai bine să te încrezi în dușman, decît într-un prieten pe care-l ai pe lîngă tine de curînd. Căci, neținînd minte binefacerile aduse lor, căpeteniile, poate îndemnîndu-i și teama de pedepsele ce aveau să vină, îl poftesc iarăși pe Mehemed să pună mîna pe Împărăție. Acesta, adunînd și mai mare oaste, plecat de la **Niceea**, trece **Bosforul** chiar pe sub zidurile Constantinopolei[i], dar cu îngăduința Împăratului Grecesc[k].

§ 10. În aceeași zi, intră în Constantinopole și este primit acolo de Împărat cu cea mai mare cinstire, iar, încărcat cu cele mai mari daruri, vrednice de amîndoi împărații, în cea de a treia zi, își ia calea către Adrianopole.

§ 11. Acolo, cînd abia de ajunsese la două zile depărtare de Constantinopole[l], îi ies în cale **Szah Muliuk** și **Ornusbeg**, scăpați noaptea cu fuga din Adrianopole: aceștia, căzîndu-i la picioare și sărutînd, după obicei, pămîntul[m], îl proclamă 'Împărat' în numele întregii oștiri din Europa.

56 **§ 12.** Părăsit fiind de ai săi, lui Musa Czelebi, lipsit de sfat și de puteri, nu-i mai rămăsese nimic altceva, decît să se retragă în vechiul său loc de azil, în Serbia. Dar, după ce abia ieșise din mahalalele mărginașe cu mic alai de curteni, este copleșit de Mehemed, care o luase înainte cu o ceată de oșteni aleși; atunci, deznădejdea prefăcîndu-i-se în bărbăție, cîtă vreme vede că trebuie fie să învingă, fie să moară, orînduindu-i pe ai săi în linie de bătaie, se lupta cu tărie. Totuși, curajul fiind mai prejos decît numărul, cînd îi vede pe ai săi înfrînți și împrăștiați peste tot, dă și el dosul, cu gînd să-și împlinească vechiul plan. Dar este prins, nu departe de Oraș, de un oștean de rînd din unitatea numită **Seradze**[n], este luat viu și, adus la fratele său, este sugrumat pe loc, după ce orînduise treburile turcești din Europa, cu noroc schimbător, <vreme de> 3 ani și 6 luni[o]. Mehemed îi răsplătește ostașului hărnicia[p] cu daruri foarte mari și multe, îl primește printre sfetnicii de taină, și, pînă la urmă, îl cinstește cu cinul Viziratului. Acesta a ajuns, mai tîrziu, printre Turci, o multvestită căpetenie, și a clădit la **Gieliboli** o preafrumoasă **Medrese**.

§ 13. Aici, înainte de a merge mai departe, ne va cădea bine să luăm seama că nici unul dintre <ultimii> doi Principi ale căror vieți le-am descris nu este numit de Turci 'Împărat', ci tot acest răstimp este însemnat sub numele de 'interregn'. Pricina pe care o arată ei este că nici **Suleiman Czelebi**, nici **Musa Czelebi** n-au stăpînit cîndva întreaga Împărăție a Othmanizilor, ci, cîtă vreme unul poruncea Europei, celălalt a ținut tot timpul sceptrul Asiei. Astfel, nici cei trei ani de mai înainte ai lui **Mehemed**[q], în care Musa Czelebi mai trăia încă, ei nu-i numără sub răstimpul domniei lui, <ci> drept cel dintîi an al ei îl socotesc pe cel de al 816-lea al Hegirei, cel în care, după cum am spus, Musa Czelebi a fost ucis din porunca fratelui său.

57

MOHAM{M}ED I, FIUL LUI BAIEZID, AL V-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL VIII.

1. Mehemed făcut Împărat al Asiei. 2. Curăță Împărăția de tîlhari. 3. Îl înfrînge pe Isfindiarbeg. 4. Dobîndește toată Împărăția, după uciderea lui Musa. 5. Pornește cu război împotriva lui Caramanougly. 6. Face pace cu el. 7. A doua oară îl înfrînge pe acesta, hainit, și-l iartă. 8. Îl despoaie pe Isfindiarbeg de cîteva orașe. 9. Îi învinge pe Valahi și-i silește să dea tribut. 10. Apare în Asia un Pseudo-Mustafa. 11. Este înfrînt și spînzurat. 12. Moartea lui Mehemed ascunsă de Ibrahim Chan. 13. Elogiul lui.

§ 1. Faptele acestui **Mehemed**[a], împlinite cît îi mai trăiau frații, chiar dacă le-am istorisit destul de pe larg în capitolele de mai înainte, ne va cădea bine să le reluăm aici, astfel ca șirul istoriei să ajungă și mai vădit. Ce spune îndeobște proverbul, 'cînd doi se ceartă, al treilea, intrînd la mijloc, se înstăpînește pe bunul înfruntării', a dovedit, prin pilda sa, și Împăratul nostru. Căci, pe

cînd frații săi mai mari, atîțați de o nestăpînită poftă de a domni, se certau pentru domnie și își sleiau și puterile (cu care, (dacă) ar fi fost într-un gînd, ar fi putut nu numai să-și apere hotarele, ci chiar să le mai și crească) (și) domnia lor, prin discordii civile, el însuși ședea liniștit la **Amasia**, în fruntea căreia se afla, neocupîndu-se cu nimic altceva, decît să-și curețe provinciile de tîlhăriile Tătarilor lui Temurleng și să le redea concetățenilor săi și pacea și liniștea. Spre a le păstra pe acestea, de îndată ce a aflat că fratele său cel mai vîrstnic și dintr-un pîntece cu sine, **Suleiman**, scăpat din luptă de **Ali Pasza**, Marele Vizir al lui Baiezid, și-apoi condus la **Edrne**, a fost numit Împărat, a trimis la el soli care să-l felicite și să-i tăgăduiască, în numele său, toată credința și supunerea. Dar, după ce a fost înștiințat că Suleiman a fost prins și ucis de **Musa Czelebi**, spre a pedepsi fratricidul prin fratricid[b], părăsind meșteșugurile păcii, pe care le ținuse pînă atunci, ocupă **Prusia** și acolo, în anul 813, este proclamat de ai săi 'Împărat'.

§ 2. Mergîndu-i atît de bine treburile, celor mai mulți li se părea că este cu cale să-și abată armele înspre Europa, dar nu și îndemînaticului și deosebitului artist al prefăcătoriei, lui Mehemed. Anume, cu toate că știa că norocul cel prielnic de care se bucurase pînă acum îmbărbătase sufletele alor săi, înțelegea totuși cu ușurință ca, de-ar fi pornit deja cu război împotriva lui Musa, nefiind încă întru totul stinse tîlhăriile Tătarilor, avea și să aprindă un nou focar, și războiul avea să fie mai greu cu un dușman gata pregătit pentru a face față atacurilor; dimpotrivă, dacă avea să-și ascundă gîndul, și și-ar fi amînat planurile pentru un moment mai prielnic, îi putea covîrși mai lesne și pe vrăjmașii din Asia și pe cei din Europa, iar acestora nu le vor lipsi cei care, cîtă vreme se aflau într-o tihnită amorțire, să pună la cale noi răsturnări. Astfel, în același an în care dobîndise domnia, îl copleșește pe neprăvăzute, îl prinde și-l scurtează de cap pe **Cara Devlet Szah**[c], scăpat din cetele Scythilor lui Temurleng, cîtă vreme, întemeindu-se pe lipsa Împăratului, pustia sub fier și foc ținuturile așezate în apropierea Amasiei. Dintre tîlharii tovarăși la năvălire, pe unii îi taie, pe alții îi pune pe fugă, și astfel, în scurt timp, readuce multdorita liniște în ținuturile sale.

§ 3. În anul următor, 814, ca să nu se mai afle ceva care să împiedice campania din Europa, îl urmărește cu război, îl înfrînge și îl dă morții pe **Isfindiarbeg**, Domnul din Castamoniu. Comorile lui, care erau foarte mari, le împarte, întru totul, oștenilor[d], păstrînd pentru sine numai Provincia, care avea să fie, de acum încolo, un minunat meterez pentru celelalte ținuturi othmane.

§ 4. Fiind astfel orînduită și pacificată Asia, la rugămintea fruntașilor săi, în anul 816, trece în
59 Europa, iar, prinzîndu-l și ucigîndu-l pe fratele său, / pe **Musa Czelebi**, este proclamat, la Adrianopole, de către toată oștirea, 'Stăpînitorul întregii Împărății Othmane'[e], <cînd era> în vîrstă de 39 de ani. Tot în același an, dă poruncă să se isprăvească **Eskidzami**, întemeiată tot acolo de Musa.

§ 5. Între timp, cîtă vreme Mehemed se află ocupat în Europa, se iscă un neașteptat război în Asia. Anume, **Carmanougly**, crezînd că poate doborî cu ușurință puterea Othmanizilor, pe care o privise întotdeauna cu ochi invidioși, odată ce Împăratul se afla încurcat în războaiele din Europa, își strînge trupele, și, pustiind întreaga Bithynie, își pune tabăra sub Prusia, îi arde mahalalele, dîndu-le foc, și împresoară cetatea însăși sub strîns asediu, vreme de 31 de zile. Auzind aceasta, Mehemed, spre a pedepsi buhaiul care azvîrlea înspre leu, își trece oastea în Asia peste strîmtoarea **Gieliboli**, ba mai adaugă la ale sale și oștile lui **Sabbeg**, precum și pe ale lui **Giermianogly**.

§ 6. Dar hainul de Caramanougly abia dacă putea face față faimei, necum săbiei lui Mehemed. Căci, aflînd că acela stă să vină, pleacă de la Prusia, fără să fi isprăvit nimica, și, vrînd mai bine să-și primejduiască obrazul, decît viața, cu ștergarul pus pe grumaz[f], intră rugător în tabăra Împăratului, își mărturisește vina, cu genunchii plecați, și-și cere iertare. Milostivirea Principelui nu-i îngăduia să i-o tăgăduiască. Astfel, reprimindu-l sub trecerea sa, cu anumite condiții, pe Caramanid, se întoarce la Prusia, iar acolo, în anul următor, poruncește să se întemeieze o uriașă **Dziamie**, un **Imaret** și o **Medrese** precum și un foarte încăpător **Chan** ('o clădire menită negustătorilor'), spre a crește, la pace, Statul pe care îl dobîndise prin războiu.

§ 7. Dar, nici aici, hiclenia Caramanului nu-i dădea pace Împăratului. Căci acela, auzind că oștile biruitoare ale lui Mehemed au fost lăsate la vatră, încalcă, fără de vreo pricină înțelegerite
60 făcute și intră cu o ceată înarmată în Împărăția Othmană. Nerăbdînd aceasta, Mehemed îi / iese, mai apoi, în cale cu o ceată aleasă, se repede asupra dușmanului și, cu toate că se lupta cu hărnicie, îl zdrobește. Cînd biruitorii i-l înfățișează Împăratului pe Principele însuși, prins împreună cu fiul său, acesta îl mustră, în puține cuvinte, pentru hainia lui: "Iată că Eu, îi spune[g], nu mai puțin drept, decît biruitor, vreau și poruncesc să te lase în viață pe tine, nedreptul și înfrintul ! Tu aveai de făptuit ce-ți dicta răutatea sufletului tău. Iar Eu, ceea ce i se cade Maiestății și Mărinimiei Mele." Astfel certat, îi dă drumul, și-l lasă în provinciile sale, dar așează totuși oșteni de strajă în orașele **Sivri Hisar**, **Niuktejdak**, **Eniszehri**, **Seidiszehri**, **Niumad**, **Saidul** și **Ain.**

§ 8. După ce l-a constrîns astfel pe Caramanid, socotind că tovarășul lui de conjurație, **Isfindiarbeg**, nu trebuie lăsat fără pedeapsă, îl urmărește cu războiu; iar, în același an, ocupă cele mai de seamă și cele mai întărite cetăți din ținuturile **Castamoni** și **Dzanik**. În anul următor, orînduit mai mare oștire, supune sub puterea sa însuși Scaunul lui, **Czangyri**, precum și **Buri**, **Dziga**, **Tosia** și **Bakyrkiuresi**, și, în același timp, clădește la **Amasia** un elegant Palat Impărătesc[h].

§ 9. Slăbindu-și astfel rivalii de care se putea cel mai mult teme în Asia, în anul 820, după ce și-a strîns oștile din Europa și din Asia, pleacă de la Prusia la Adrianopole. Apoi își mișcă tabăra împotriva Valahilor, le zdrobește oastea, pustiește cea mai mare parte a Provinciei, cucerește cetățuile **Severin**[i] (unde se spune că a fost podul lui Traian) și forturile care se află așezate pe celălalt mal al Dunării – **Sakcze** și **Sale**[k], întărește **Girgiow** cu noi lucrări și cu o bună strajă, astfel ca Valahilor să nu le mai fie lăsat nici un loc pe unde să treacă Dunărea. Aceștia, împresurați de peste tot,
61 asupriți / și de sabia vrăjmașă și de lipsa celor de trebuință la războiu, cum își pierduseră și orice nădejde de a-și mai păstra libertatea, își răscumpără salvarea făgăduind un tribut anual[l], iar, drept zălog al lui, îi dau Împăratului, aflat pe cale să se întoarcă la Adrianopole, pe fiii Principelui și pe cei a trei dintre fruntașii Ducatului.

§ 10. Puțin a lipsit însă ca o ceată vicleană de tîlhari[m] să nu-i smulgă lui Mehemed aceste izbînzi, dobîndite cu atîta sudoare, cu atîta sînge. Pe vremea aceea, în Asia, isca mari tulburări un ins din cei de rînd, din familia unui anume regișor, **Pederulledyn**[n]. Așa cum am istorisit mai sus, **Mustapha**, fiul mai vîrstnic al lui Baiezid, pierise în bătălia cu Temurleng, dar umbla vorba că nu era sigur dacă fusese dus în prinsoare, sau căzuse sub sabia vrăjmașă. Numele lui și-l luase, mincinos, {acel} om de rînd din familia regișorului din Asia, **Pederulledyn**, și, cu ajutorul sfaturilor acestuia, după ce strînsese o nu mică ceată de netrebnici, pustia sub fier și foc **Zagara**[o] și ținuturile

dimprejurul ei. Apoi, în vara următoare, urmînd să cuteze şi fapte mai mari, asediase **Niceea** şi încercase să-i atragă pe locuitori să se alăture răzmeriţei lui.

§ 11. Cum această răscoală prindea să crească, zi de zi, tot mai mult, ea părea să ridice foarte mari ameninţări asupra Împărăţiei Othmane, mai ales că, spre a-i amăgi şi mai tare pe ceilalţi, însuşi **Pederulledyn** i se închina robului ca unui Domn al său. Astfel, Împăratul socotind că pentru Othmani era cel mai cu cale să o nimicească încă de la începuturi, îşi duce oştile, de îndată, de la Adrianopole, în Asia şi dă peste tîlharul încă aţintit asupra asedierii **Niceei**. **Pseudo-Mustafa**, desfăcînd împresurarea, îi iese cutezător în cale lui Mehemed, împreună cu strînsura lui de tîlhari,
62 dar, pe dată, de la primul iureş, este înfrînt de oştenii împărăteşti / şi este pus pe fugă. Parte <au fost> tăiaţi, parte prinşi, printre care şi însuşi **Pseudo-Mustafa**, <care> laolaltă cu Domnul său, cu **Semadine Ougly**[p] (cum îi era lui **Pederulledyn** numele după tată), îşi plăteşte crima prin spînzurătoare.

§ 12. După ce au fost, astfel, potolite discordiile civile, iar puterile tîlharilor au fost nimicite, Mehemed ocupă, în anul 824, **Eski Gieliboli**[q], **Tarkly** şi **Herge**, şi, întors la Adrianopole din această campanie, este copleşit de dizenterie, şi-şi vede ziua de pe urmă. Şi-l aşezase, prin testament, drept urmaş pe **Murad**, fiul său mai mare. Dar cum, împreună cu o parte a oştirii, el purta război prin **Rumelia**[r], Marele Vizir, **Ibrahim Chan**[s], ascunde moartea Împăratului vreme de 41 de zile şi împlineşte toate ca şi cum s-ar fi petrecut la porunca lui, <iar> apoi îi predă domnia şi oştirea lui Murad, întors din campanie. Acesta, după ce a fost salutat de toţi drept 'Împărat', trimite cenuşa părintelui său la Prusia şi dă poruncă să fie înmormîntat acolo, în **Dziamia** pe care acela o durase.

§ 13. Mehemed a trăit 47 de ani, a domnit 8[t] <şi> 10 luni. Sultan, şi în război şi la pace, măreţ, drept şi de o deosebită milostivire. Este lăudat mai ales pentru că a înălţat Împărăţia Othmană, prăbuşită datorită prăpădului lui Temurleng, <dar şi> datorită înfruntărilor[u] civile dintre fraţi, mai însemnate chiar şi decît acel prăpăd, şi nu numai că a ridicat -o din mine, ci a şi sporit-o, şi i-a lăsat-o, bine întărită, fiului său, <care i-a fost> urmaş.

MURAD AL II-LEA, FIUL LUI MOHAM{M)ED, CEL DE AL VI-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

<CAPITOLUL IX.>

1. Apare un Pseudo-Mustafa. 2. Şi îl înfrînge pe Vizirul lui Murad. 3. Murad îl îmbună pe Dumnezeu prin mijlocirea lui Szeich Bechar. 4. Apoi, printr-o minune, îl învinge şi-l prinde pe Pseudo-Mustapha.
63 *5. Caramanougly e ucis la / asediul Andaliaei. 6. Pe cînd vroia să-i deie ajutor, Othmanbeg este ucis de Gazembeg. 7. Mustafa se răscoală şi ocupă Niceea. 8. Murad îl prinde şi îl ucide, închis fiind în oraş. 9. Apoi, o ia de soţie pe fiica lui Lazougly. 10. Isfindiarbeg se răscoală. 11. Şi rugător, primeşte iertare. 12. Campaniile lui Murad din Asia şi din Europa. 13. Giermianogly îşi supune ţinuturile lui Murad. 14. Murad purcede împotriva Greciei. 15. O ia de soţie pe fiica lui Isfindiarbeg. 16. Bate război cu Caramanogly, răzvrătit, şi-i dă iertare. 17. Îl învinge pe Principele Moreei. 18. Luptă cu Ungurii, cu noroc*

schimbător. 19. Asediază în zadar Beligradul. 20. Îl înfrînge pe Valakogli și-i ia vederea. 21. El fuge la Regele Ungariei. 22. Caramanougly, răzvrătit, primește iertare, la rugile soției. 23. Murad îi încredințează fiului său domnia. 24. Regele Ungariei, făcînd o alianță cu Caramanougly. 25. Rupe pacea, la îndemnul Papei. 26. Murad ia din nou asupra sa domnia, la repetatele rugi ale fruntașilor. 27. Îi zdrobește pe Creștini la Varna. 28. Și iarăși abdică din domnie. 29. Din pricina răzvrătirii Janiczarilor, este rechemat a doua oară la putere. 30. Și ocupă Grecia și Epyrul, alungîndu-l pe Iskenderbeg. 31. Îi zdrobește pe Unguri la Cossovia. 32. Își căsătorește fiul, pe Mehemed, și moare. 33. Elogiul și fiii lui.

§ 1. Mohammed fiind răpit pămîntului în anul Hegirei 825, așa după cum am pomenit mai înainte, îi urmează, fiu vrednic de asemenea tată, **Murad al II-lea**, atunci cînd de-abia intrase în al 18-lea an de viață. Chiar de la tinerețe, el a dat o dovadă nu mai puțin strălucită, pe cît de grea, asupra însușirilor sale. Numele lui **Mustafa**, fiul lui Baiezid, care murise, sub o soartă nesigură, în bătălia cu Temurleng, și-l luase, mincinos, un ins din plebe[a], (diferit de cel dintîi), vestit prin
64 nimc altceva, decît prin cutezanța sa. Acesta, mai întîi, pe ascuns, / stînd pitit prin **Selanik**, dobîndise mai apoi o asemenea faimă pentru numele său, încît izbutise să convingă nu numai plebea, ci și pe ostașii din Europa și pe foarte multe căpătenii ale oștirii că el era, cu adevărat, fiul acela al lui Baiezid, al cărui nume îl tot purta. Ademenind astfel de partea sa aproape toată **Rumelia** și strîngînd o nu mică ceată, trecuse în Asia prin strîmtoarea **Calliupolei** (închizînd ochii, după cîte umbla zvonul, și Împăratul de la C(onstantino)pole[b]), cu gînd să ocupe Scaunul Împărăției Othmane, **Prusia**.

§ 2. Învățînd din pilda tatălui său, spre a stinge chiar de la începuturi această văpaie, Murad îl trimite în Asia[c], cu o ceată de oșteni aleși, pe Marele Vizir Baiezid. Dar Baiezid nu avea alături Fortuna care-l însoțise întotdeauna pe Mohammed. Căci Pseudo-Mustapha, strîngînd oștire, îi iese înainte, cu hărnicie, Vizirului, și, încleștîndu-se oștile, îl bate în luptă deschisă, pe Vizirul însuși îl ucide, iar oastea, lipsită de conducător, o împrăștie și o zdrobește.

§ 3. Odată adusă în Europa această funestă veste, fără a-și pierde nicidecum cumpătul, Murad: "Acestea, zise, nu mi s-au întîmplat nici prin bărbăția acestor tîlhari, din vina sau din neglijența Vizirului meu (pe care l-am încercat prea adesea <a fi> un nu mai puțin deosebit căpitan, decît un harnic oștean), ci datorită unei anume mînii, fie și necunoscute mie, încercate de Dumnezeu asupra poporului său ! Socot că avem a o îmblînzi[d], dacă vrem ca lucrurile noastre să iasă bine, printr-o căință adevărată, prin stăruitoare rugăciuni și lacrimi fierbinți – <iar,> odată făcînd aceasta, sunt întru totul sigur de izbîndă și de răzbunarea pe care le vom dobîndi asupra dușmanilor !" <Și> adăugă maxima pe care Turcii obișnuiesc să o folosească drept proverb: 'Virmeindze Maabud, ne eilesun Mahmud'[e], "Cînd Creatorul i-o tăgăduiește, ce are să poată face creatura ?".

65 Se afla, pe acea vreme, în floare, la Turci, / Seidbechar, iar la Othmanizi era o părere obișnuită că nu se afla nimic ce să nu poată <el> dobîndi de la Dumnezeu, prin rugăciunile sale. Murad se duce, cu suflet plecat, la picioarele acestuia, în chilia lui, unde stătea ascuns departe de amăgirile veacului, și, înfățișîndu-i vestea despre prăpădul suferit, îi zice, de parcă i-ar fi mărturisit păcatele întregului popor: "Și creșterile și izbînzile dușmanilor noștri îmi dau îndeajuns dovada că neamul nostru a mîniat Puterea cea Veșmică și Atotputernică prin nenumărate păcate și fapte potrivnice

legii. Povara încălcărilor mele îmi stă piedică în calea ispăşirii şi a cererii de iertare; simţindu-mi faţa nu numai pătată de ele, ci şi mînjită de culori din greu întunecate, mărturisesc că nici nu pot lesne, nici nu cutez să mă înfăţişez singur în faţa Slavei Divine. Văd, deci, că este nevoie de mijlocirea ta, spre a putea să mă apropii şi să bat la Poarta Milostivirii Divine, să îmbun preacuratul duh al Preasfîntului Profet şi să mi-l pot face prielnic mie, Împărăţiei şi întregii oştiri a Muslimanilor." Făcînd pe voia dorinţelor lui Murad, în noaptea următoare, Seidbechar e răpit, prin extaz, la Cele de Sus {{fie iertată povestea !}}, şi vede duhul lui Muhammed[f], lipsit de orice pată, şi, sărutînd, de trei ori, cu chip plecat[g], pulberea urmei paşilor săi, i se roagă ca, prin puternicele sale rugi la Dumnezeu, să-i dobîndească lui Murad izbînda asupra cumplit de răilor săi vrăjmaşi. Pînă la urmă, după ce-şi repetase de trei ori rugile, Muhammed îi dă răspuns, şi-i zice: " Prin mijlocirea mea s-a făcut ca Slava Divină să fi primit şi ascultat rugile lui Murad, aduse la Sine. Aşa că să-i dai de veste că Dumnezeu îi va fi alături şi-i va hărăzi izbînda asupra vrăjmaşilor !" De-abia se crăpase de ziuă, cînd, spre a da ascultare încredinţării Profetului, Seidbechar l-a şi înştiinţat pe Murad despre fericita
66 ştire pe care o primise; acesta, apoi, copleşit de o deosebită bucurie, / merge, din nou, să-l vadă pe preafericitul Szeich. Atunci, acesta îi încinge Sultanului sabia la şold[h], şi-i zice: "Mergi sub bună piază, Prea-Auguste Împărate ! Căci Te aşteaptă izbînda !"

§ 4. Îmbărbătat de această proorocire a [[preafericitului]] bătrîn, **Murad** îi aduce mulţumiri lui Dumnezeu Celui Preamilostiv, şi-şi duce oştirea, în lungi marşuri, împotriva lui {{Pseudo}}Mustapha. Între timp, acesta îşi strînsese oştile nu departe de oraşul **Ulubad** şi, rînduindu-le în linia de bătaie, aştepta fără de teamă sosirea lui Murad, după ce distrusese podul care sărea peste rîul ce curgea prin apropiere. Sosind laolaltă cu ai săi, Împăratul îşi aşează tabăra faţă în faţă cu duşmanii, cu gînd să aştepte ajutorul ce-i fusese făgăduit de sus, din cer. Şi, poate, şi avînd să mai stingă înfierbîntarea care, cel puţin în primul iureş, este, îndeobşte, mai strașnică la răzvrătiţi. Sfatul i-a ieşit după voie. Căci, după ce amîndouă armatele stătuseră locului, în poziţiile pe care le ocupaseră, precum şi căpeteniile, îngrijate pentru rezultatul luptei, şi mai degrabă se întăriseră împotriva iureşurilor duşmane, decît să încerce să scoată în bătaie liniile, pînă la urmă, în cea de a şaptea zi, sîngele începe să-i curgă impostorului pe nări, vreme de trei zile, şi-l lasă atît de fără puteri, încît de-abia de mai era vreo nădejde pentru viaţa lui. Un fapt atît de aparte şi de neaşteptat i-a vîrît în suflet oştirii duşmane că Dumnezeu se află de faţă, spre a se răzbuna pe nedreptele silinţe ale lui Pseudo-Mustapha. Fără zăbavă, noaptea, îl părăsesc pe dată pe impostor, temîndu-se de mînia cea vădit de faţă a Cerului, şi-şi caută scăparea prin fugă; le merge pe urme şi el însuşi, nu cu mai mică încordare, dar, pentru că puterile-i sleite de scurgerea de sînge nu erau pe potriva îndurării neajunsurilor unui mers grăbit, nu tot cu aceeaşi iuţeală. Murad, aflînd cele petrecute, se ţine cît mai iute, împreună cu cîteva unităţi, pe urmele celor ce fugeau, îl prinde pe Pseudo-Mustapha, aflat în agonie, lîngă cetatea **Cara-Agadz**, şi dă porunca să fie ucis pe dată sub sabie. /

67 **§ 5.** Fiind astfel zdrobit tîlharul, nu fără o minune, mai rămîneau de stins scînteile care se împrăştiaseră, din această pălălaie, prin ţinuturile învecinate. Căci, Baiezid, Vizirul lui Murad, odată înfrînt, cum am mai spus, de către trupele lui Murad, socotind că starea Othmanilor era deznădăjduită, **Caramanogly Mehemed Beg** se hotărăşte să-şi redobîndească măcar şi o parte

din ținuturile pierdute. Astfel, strîngînd cît putea mai multă oaste, împresoară **Andalia** și nădăjduiește să și-o supună în scurt timp, fiind ea lipsită de ajutor. Dar cei aflați acolo de strajă, cîtă vreme, jurați între ei, se apără cu hărnicie pe sine și zidurile, îl ucid din înlîmplare pe însuși Mehemed Beg cu o ghiulea trimisă dintr-o pușcă mai mare. Înspăimîntați de această nenorocire, Caramanii, pierzîndu-și nădejdea despre cucerirea orașului, ridicînd în loc o altă căpetenie cu același nume, desfac împresurarea și se pun deschis pe fugă.

§ 6. Prefectul **Andaliei**, **Gamze Beg**, cînd vede dușmanii fugind fără vreo rînduială și fiind împrăștiați prin ogoare, îmbărbătînd pe dată sufletele, iese din oraș spre a-i urmări. Sosise, poate că în noaptea dinainte, în ajutorul Caramanului, și **Othmanbeg**, Domnul ținutului **Tekkè**[i], dar, în același timp, prin voia sorții, fusese lovit de o boală gravă[k] și părăsit de ai săi. Punînd mîna pe tabăra dușmanilor, Gamzebeg îl află pe acesta pe cînd abia își mai trăgea ultima suflare, îl scurtează de cap, și i-l trimite pe acesta lui Murad, în semn de izbîndă, <iar,> pe deasupra, spre a nu-i lipsi nimic victoriei, adaugă Împărăției Othmane și domnia aceluia.

§ 7. Cu gînd să-și sărbătorească îndoita izbîndă dobîndită astfel, printr-o îndoită minune, fără de trudă și primejdie pentru ai săi, Murad se întoarce în triumf la Adrianopole. Acolo, cîtă vreme
68 cugetă – ceeace nu-i îngăduise încă starea vremurilor – să cultive artele păcii / și să alcătuiască starea Împărăției, este iarăși atîțat de o discordie civilă. Căci fratele lui mai mic, **Mustafa**[l] cel tînăr, aflat încă la fragedă vîrstă, ademenit de sfaturile înșelătoare ale Grecilor, poate că și stîrnit de o nepotrivită poftă de a domni, se răzvrătește în Asia, ocupă **Niceea**, <prea> ușor păzită, și, oferindu-i Grecii, din belșug, cele de trebuință, o întărește cu lucrări foarte tari, avînd ea să-i fie Scaun în războiul ce avea să vină.

§ 8. Urmînd să plece spre a stinge la vreme această răscoală, Murad duce mari trupe în Asia. **Mustafa Czelebi**, cum nu cuteza să se înfrunte cu fratele său într-o luptă deschisă (căci, înafară de oștenii greci, abia de atrăsese să-l slujească pe cîțiva tîlhari), se închide în **Niceea**, cu gînd să respingă, cu ajutorul zidurilor, trupele fratelui său, de care se temea în cîmp. Dar nici acolo nu află un adăpost mai sigur. Căci Murad, strîngînd oști de peste tot, asediază strașnic Niceea, o ia cu tare asalt, și pune mîna pe ea, în cea de a 25-a zi, totodată cu fratele său, pe care, odată adus în fața sa, dă poruncă să-l sugrume.

§ 9. Dar, spre a lecui vătămarea adusă, prin acest omor, stirpei Aliothmanice, în anul 827, o ia de soție pe fiica lui **Lazougly**[m], logodită cu el încă de mai înainte, o femeie mai presus decît toate cele de pe acea vreme – 'Elena Sîrbilor'.

§ 10. Anul următor, 828, i-a dat, din nou, un strălucit prilej și de a-și vădi bărbăția și de a-și spori Imperiul. Creșterea Împărăției Othmane o privea, de lungă vreme, cu ochi cu ochi strîmbi, Regișorul Provinciei **Siphab**[n], **Isfindiarbeg**, și, temîndu-și domnia, se silea să o zdruncine, prin toate străduințele de care era în stare. Învățase deja din pățaniile nefericite ale înaintașilor săi că era zadarnic a se pune cu armele împotriva unui neam atîta de războinic: se hotărîse ca, el însuși, să caute de nu cumva putea fi distrusă prin încercări viclene. Prin urmare, făcuse, mai înainte, cu Murad nu numai pace, ci și o alianță, iar, spre a dispărea prilejul oricărei bănuieli, își dăduse drept
69 ostatic fiul, pe **Cassimbeg**. Respectase el și condițiile păcii, cîtă vreme știa că sunt gata, la cea mai mică mișcare, legiuni nenumărate. Dar auzind că Murad, după încheierea căsătoriei, și-a lăsat

oştirea la vatră şi că l-au părăsit gîndurile de război, socotind că a găsit clipa potrivită, ca un tigru ce stă şi se ascunde, strîngîndu-şi trupele pe care le pregătise de demult, dă năvală şi pustieşte cu cea mai mare cruzime cu fier şi foc oraşele învecinate cu sine, **Tarakly** şi **Burru**, ca pe cei ce nu se lăsau să-i silească la ascultare, iar locuitorii, care poate că se pregăteau de vreo apărare, să fie cuprinşi de groază.

§11. Dar Murad, la primirea veştii despre această răzvrătire, strînge pe loc noi oşti şi trece din Europa în Asia. Acolo, după ce a ajuns la oraşul **Bolova**, îi află dinaintea sa pe fruntaşii Provinciei **Siphab**, depărtînd cu scîrbă de la sine îndrăzneaţă şi temerara faptă a Domnului lor, şi rugîndu-l cu faţa aşternută la pămînt, ca, dîndu-l jos pe Isfindiarbeg, să-l aşeze Principatului, drept Satrap, pe fiul acestuia, pe care-l avea ostatic pe lîngă sine. Isfindiarbeg, cînd aude acest lucru, de loc aşteptat, cum nu avea ce sfat să-şi mai ieie, i se înfăţişează şi el însuşi, rugător, lui Murad, îl roagă de iertare pentru fapta-i, şi nu numai că i-l dă ostatic şi pe al doilea fiu, ci şi pe singura sa fiică, o femeie de o frumuseţe fără de seamăn, i-o oferă Împăratului în căsătorie; astfel îmbunat, Sultanul făgăduieşte uitarea nefaptei săvîrşite.

§ 12. Pe cînd se întorcea din această campanie, <Murad> ocupă, în trecere, oraşul **Izmir**, un emporiu multvestit şi pînă astăzi, dar nu numai pe acela, ci şi ţinuturile din împrejurimi, **Mentesze**[o]. **Aidin**[p] şi **Sarichan**[q], iar toate cîte care ascultau de poruncile lui **Hamidogli**[r] le supune domniei
70 sale. Punînd astfel la cale Răsăritul, în anul 830, îşi abate armele împotriva Veneţienilor, / pustieşte de istov insula **Dziante**[s], cucereşte cu armele {{fortul}} **Giogerdzinlik**[t], şi, adunînd de prin ţinuturile înconjurătoare, aflate pe continent, o uriaşă pradă, se întoarce biruitor la **Edrne**. În acelaşi an, dă poruncă să se construiască, cu cele mai mari cheltuieli, în apropiere de **Ergene** (este un loc mlăştinos care mărgineşte mijlocul căii dintre **Constantinie** şi **Edrne**), un pod din piatră pătrată, sprijinit pe o sută şaptezeci şi două de arce, iar, în partea răsăriteană a <Adrianopol>ei, o **Dziamie**, o Baie, un **Imaret** şi un **Chan**.

§ 13. În anul 831, **Giermianogli** (pe care l-am pomenit adesea), trăgînd învăţătură din pildele şi prăpădurile vecinilor, cîtă vreme stătea să cumpănească la pierderea, odată şi odată abia de evitat, a ţinuturilor sale, s-a hotărît că, decît să aibă parte de ghiara leului, era bine, mai degrabă, să-i îmblînzească sufletul printr-o prietenească înlesnire. Şi astfel, vine să se închine la Strălucita Poartă şi-i înfăţişează, de bună voie, toate cheile cetăţilor supuse lui. La rîndul său, Murad îl primeşte cu cea mai mare cinstire, îl încarcă de răsplăţi împărăteşti şi-i dă în proprietate veşnică Sandzakul **Ipsala**.

§ 14. După acestea, pentru a aduce de-a binelea sub puterea sa şi locurile din Grecia ce-i mai dau ascultare Împăratului Constantinopolei, strînge olaltă toate oştile, atît cele din Asia, cît şi cele din Europa, şi le duce în Grecia. Cum nu-i stătea în cale nimeni care să-i facă faţă, cucereşte **Selanik**, **Atine** {{Athena}} şi **Karline**, şi se întoarce cu biruitoarea-i oştire la **Edrne**, mînînd cu sine un mare număr atît de turme, cît şi de prizonieri.

§ 15. După cucerirea Greciei, în anul 832, a luat-o de soţie pe fiica lui **Isfindiarbeg**, logodită cu el cu patru ani mai înainte, din ea născîndu-se, după şase ani, acel **Mehemed cel Mare**, 'Cuceritorul Constantinopolei şi Biciul Creştinătăţii'. /

71 **§ 16.** În anul naşterii acestui ilustru erou, cel de al 832-lea de după fuga lui Muhammed, **Caramanougly**[u] se răzvrăteşte în Asia, parcă spre a-l înăbuşi, chiar din leagăn, pe Cuceritorul

unei jumătăți a lumii. Împotriva acestuia, Murad își poartă oștile, pe dată trecute în Asia, și, de la primul iureș, cucerește **Conia** și **Akszehri**[w]. **Ibrahim Beg**, cel din Caramania, cînd vede că nu-i pe potrivă și că trupele sale sunt cu mult mai prejos decît biruitoarele oști împărătești, se duce la **Menla Gamze**[x] din Caraman, un cleric care-i întrecea lesne pe toți cei de pe vremea sa prin faima virtuților sale, <și> îl roagă să-i dobîndească de la Împărat iertarea nefaptei făcute. Clericul încuviințează și, luînd asupra sa solia, fie prin sfințenia sa cea respectată de toți Musulmanii *(sic)*, fie prin elocința, despre care se spune că le luase tuturora primul loc, în scurtă vreme, atît de bine îi înmoaie lui Murad sufletul, încît, uitînd de nedreptățile făptuite împotriva sa, să-i deie lesne Caramaniului iertarea și să-l primească pe acesta sub vechea-i trecere.

§ 17. Odată rînduite treburile din Asia, în anul 839, se iscă un nou vrăjmaș în Europa, **Mora Kraly**[z], frate, pe atunci, cu Împăratul Grecesc. Dar pe acesta, pe cînd asedia orașul **Giogerdzinlik**, așezat la hotarele Moreei, **Rumeli Beglerbeg**[aa], **Cassim Pasza**, se năpustește asupra lui cu o ceată de oșteni aleși, fără ca el să se aștepte la așa ceva, îl înfrînge din primul iureș, și-l pune pe fugă. Cu dușmanii în parte uciși, în parte luați prizonieri, biruitorul, punînd mîna pe toată tabăra, se întoarce la ale sale.

§ 18. Între timp, se aprinde război cu Regele Ungariei: se încleștează lupta, cu noroc schimbător și felurit[bb]. Ungurii sunt bătuți nu de puține ori, Turcii și mai adesea; la urmă, harnicul cap de oaste, **Michalougly**[cc] **Ali Beg**, strîngînd și mai mare oaste, inundă, ca apele revărsate, Provinciile mai bogate ale Ungariei, îi ia în captivitate pe locuitorii care nu se așteptau în nici un fel la această
72 năvălire, și, adunînd uriașă pradă, cu mare / slavă, se întoarce la Adrianopole, oraș în care Sultanul Murad, în anul 840, vine și dă porunca să se ridice o foarte încăpătoare **Dziamie**[dd] cu **Imaret**, un edificiu vrednic de un Împărat.

§ 19. Cît se petrec acestea, Ungurii, interpretînd plecarea lui **Alibeg** drept o fugă, iarăși dau buzna în ținuturile de sub Turci și le pustiesc sub fier și foc. Spre a le pedepsi cutezanța, Murad, cu gîndul să-i pună și mai tare frîul populației dușmane, trece Dunărea lîngă **Vidin**, pustiește tot și toate, pe unde se putea trece, și încinge sub împresurare **Beligradul**[ee], cel mai puternic meterez al Ungariei, cu gîndul și să-i apere pe ai săi de tîlhăriile Ungurilor, și să slăbească ținuturile dușmane prin neîncetate năvăliri – dar Fortuna s-a arătat potrivnică încercărilor lui. Ostenit, <cum era> de tăria celor asediați, îl mai silesc să-și desfacă împresurarea și vremile de iarnă, tocmai cînd mai părea doar puțin pînă la cucerirea orașului. Dar, cîtă vreme se retrage de acolo, silește **Sophia**[ff] și alte orașe din Bulgaria să se supună legilor othmane.

§ 20. Murad răbda, totuși, cu greu faptul că fusese constrîns, împotriva tuturor așteptărilor sale, să plece de la **Beligrad**, fără să fi isprăvit ceva, iar acest lucru îl punea nu atît în seama bărbăției vrăjmașului, cît în cea a unor trădători dinlăuntru. **Valakougly** îi fusese Sultanului foarte apropiat prin sînge și prietenie[gg], și i se pusese astfel în slujbă, încît orice îndoială asupra credinței lui părea vrednică de ispășire. Dar, cercetînd mai cu luare aminte faptele, a ieșit la iveală că acesta nu numai că-i dezvăluise Regelui Ungariei sfaturile Othmanizilor, dar și că se împotrivise din răsputeri să fie cucerit orașul. Prin urmare, pentru a pedepsi o atît de neașteptată hainie, Împăratul dă poruncă să fie lipsiți de lumina ochilor cei doi fii ai lui, pe care-i ținea ostatici pe lîngă sine; el însuși, rînduindu-și oastea, purcede împotriva Serbiei, cucerește orașul **Semendre**, așezat pe malul

73 Dunării, / ocupă ținutul lui **Zerinougli**[hh], și astfel, alungîndu-i Principele, adaugă Împărăției sale toată Serbia.

§ 21. Valakougly, norocit numai despre această parte, scapă cu fuga de pedeapsa meritată pentru hainia sa și se duce la Regele Ungariei[hh], îi dă sfaturi împotriva Turcilor și turbură pacea care era deja plănuită; prin aceste fapte, de parcă Fortuna ar fi conspirat împotriva oricărui adăpost de-al lui, a ajuns nu numai pricina dezastrelor care au urmat, ci chiar și a morții Regelui însuși.

§ 22. În anul 844, este desăvîrșit la Adrianopole sanctuarul început de **Musa Czelebi**, numit **Eski Dziami**[kk]. În vara următoare, pricina războiului a fost **Caramanougli Ibrahim Beg**, mereu un foarte aprig vrăjmaș al împărășiei Othmane. Căci acesta, rupînd legile păcii și ale alianței, pe care de-abia de curînd le întărise cu jurămînt, intră cu mînă armată în provinciile din Asia, lipsite de oșteni care să le apere, și le pustiește jalnic. La prima veste a acestui fapt, Murad ajunge în zbor în Asia, adună oaste la **Prusa**, și, ca nu cumva Statul să sufere vreo pagubă, trimite înainte ceata de oșteni aleși pe care o luase cu sine. Aici, pe cale, le iese în față soția Caramanidului, sora bună, mai vîrstnică, a Împăratului[ll], dată aceluia, mai înainte, în căsătorie, spre a strînge și mai bine alianța lor, le dă poruncă 'să se oprească, să-și lase gîndurile vrăjmașe', <și> făgăduiește că 'va fi arbitra ea pacea și va încheia războiul după placul fratelui ei'. Apoi, pleacă ea însăși la fratele ei îi lămurește, în alese cuvinte, nefapta soțului, <și> îl roagă, cu lacrimi, de iertare; mai spune și că 'soțul ei se va lega cu jurămînt că nu va mai face nici cea mai mică mișcare împotriva Împărăției Othmane, iar
74 oastea lui, din orișice pricină, / fie ea dreaptă, fie ea nedreaptă, nu va mai pune niciodată piciorul în provinciile supuse Împărăției: iar ea va sta chezașă acestor condiții'. Lesne l-au împăcat pe Împărat, oricît de mînios, și vorba ei aleasă și dragostea de frate. Astfel, dînd și primind chezășie sub aceste condiții, și întărindu-se din nou, prin **Ahd Name**[mm], vechea alianță, Murad își trece oștile în Europa.

§ 23. După ce a îndeplinit atîtea trudnice fapte, după ce, peste tot, i-a redat Împărăției pacea, după ce și-a înfrînt dușmanii, încheindu-se, în sfîrșit, pacea cu Ungurii[nn], ostenit de campanii, Murad lasă de la sine, în anul 847, însemnele domniei împărătești, i le încredințează fiului său, Mohamed, iar el însuși se retrage la **Magnisa**[oo], spre a-și duce viața ca un particular, și, mulțumindu-se cu slava-i din războaie, a-și răscumpăra mîntuirea.

§ 24. Auzind aceasta, **Caramanougli**, care, abia în anul ce se scursese, prin mijlocirea surorii lui Murad, își dobîndise iertarea pentru faptele sale, socotind că a sosit clipa răzbunării, purcede din nou la sfaturi pentru nimicirea Împărăției Othmane. Ca atare, dîndu-și pe față perfidia pe care, mai înainte, o ascunsese în tainițele sufletului, trimite, pe ascuns, o scrisoare către Regele Ungariei, cu asemenea vorbe: "Să știi că bătrînul acela pustiitor al lumii, Murad, a abdicat de la Împărăție, și că i-a încredințat sceptrul fiului său, Mehemed, unui copilaș, care, datorită și vîrstei și firii lui, nu-i mai potrivit pentru cele ale războiului, decît pentru cîrmuirea în vreme de pace. Așadar, de cugeti cumva să-ți afli, odată și odată, răzbunarea pentru nedreptățile pe care le-ai răbdat, nu vei afla vreun prilej mai bun decît acesta. Căci, dacă am năvăli, deodată, în ținuturile othmane, eu din partea Asiei, iară tu din cea a Europei, nu-i îndoială că am fi în stare să stîrpim vița Othmană de pe tot întinsul lumii, și să-i redăm vechii lor fericiri pe atîția și atîția Principi, greu loviți deja de către ea și despuiați de domniile lor." /

75 **§ 25.** Regele Ungariei, dat fiind că, puțin mai înainte – depunînd jurămînt, cu mîinile puse pe Evanghelie, pe nemuritorul trup al lui Hristos – făgăduise că va păstra condițiile păcii, n-ar fi plecat lesne urechea la aceste sfaturi, dacă autoritatea lui **Rum Papa**[pp] nu i-ar fi atras mintea la lucruri strîmbe. Cum acesta îi dădea ghes și-l desfăcea de jurămînt, își strînge oastea, și, unită cu oștile de ajutor ale **Czechilor**[qq], **Polonilor**, **Latinilor**, **Bulgarorum** și ale lui **Valakougli**, conspiratori întru prăpădul și ruina Împărăției Othmane, o duce cu mare alai și pregătire în hotarele Muslimanilor.

§ 26. Atîtea oști strînse de la atîtea neamuri atît de războinice îi îmbărbătau pe Creștini, nu mai puțin decît îi umpleau de groază pe Muslimani. Teama acestora creștea și datorită tinereții Împăratului și neștiinței sale în ale cîrmuririi Statului, din care pricină, făcînd sfat, se hotărăsc cu toții să-l cheme pe Murad să-și reapuce domnia. Prin urmare, cu consimțămîntul lui Muhammed, sunt trimiși soli la Murad, care, în numele tuturor fruntașilor Împărăției și al ordinelor militare, să-l roage plecat 'să reia Miele părăsite ale Împărăției și să-i deie ajutor corăbiei zbuciumate a Statului prin sfaturile și brațul său cel temut de vrăjmași'. Murad tratează cu dispreț prima solie, și le spune: "Aveți și o Împărăție și un Împărat – faceți orice vi se va părea că este bine și de folos ! Iar mie nu-mi priviți cu ochi răi viața liniștită și tihnită, pe care mi se pare că am meritat-o pe deplin, după atîtea trude îndurate pentru voi !" Revenind solii și a doua oară[rr], și ținîndu-se de el și mai aprig, pînă la urmă încuviințează, și trece cît mai grabnic, peste **Calliupole**, în Europa.

76 **§ 27.** Ținînd sfat, la Adrianopole, despre cele mai însemnate treburi, cu / fiul său și cu ceilalți fruntași, ia asupra sa însărcinarea de Căpetenie <a oștirii> (chiar dacă doar cu greu, și rugat, de mai multe ori, în zadar). Pentru a o îndeplini cît mai cu noroc, de îndată, a treia zi, își scoate oștirea și o duce, în marșuri lungi, către **Varna**[ss], unde aflase că și-a pus tabăra Regele Ungariei. Iar ca încetineala pedestrimilor să nu facă expediția prea lungă, merge el însuși înainte laolaltă cu călărimea, <iar,> a treia zi, fără să se aștepte cineva, ajunge la vederea taberei Ungurilor. Fără de zăbavă, se repede, pe dată, asupra dușmanilor, dar nu cu isprava pe care-o nădăjduise. Căci aripa dreaptă, lipsită de unitățile pedestre, mai prejos de o atît de mare năvală a dușmanilor, este silită să dea înapoi și să le lase, fugind fără rînduială, celor care-i urmăreau loc mai mult decît o milă. Dar chiar și lucrul acesta le-a adus salvarea și Căpeteniei, și Împărăției. Căci Regele Ungariei, lesne mai presus decît toți ceilalți și ca vîrstă și în bărbăție, cîtă vreme dorea ca victoria, pe care o și socotea a sa, să nu rămînă nedesăvîrșită, în chiar mijlocul încleștării, îl provoacă pe Murad la o luptă în doi[tt]. Murad, ieșit din întîmplare în calea lui, îi străpunge calul cu **Dziridul**[uu]. Ianiczarii, ajunși acolo în clipă, îi taie capul Regelui căzut la pămînt, strigînd în gura mare: "Iată capul Regelui vostru !" Tot ei orînduiesc din nou șirurile împrăștiate ale călărimii și, reluîndu-se astfel lupta, dintr-un iureș, sfarmă <și> împrăștie bulucurile vrăjmașe. Se strîng iar, de cîteva ori, Creștinii, dar, la urmă, cum soarele amenința să apună, lipsiți de căpetenie, sunt puși pe fugă. Pe puțini noaptea ![xx] i-a răpit primejdiilor, restul, doar că nu cu toții, fie că sunt tăiați, fie că-s puși în lanțuri. <Iar> Murad își aduce înapoi la Adrianopole, teafără și nevătămată, doar puțini lipsindu-i, oștirea, încărcată de prăzile pe care le găsiseră în tabăra dușmanilor.

77 **§ 28.** Slava dobîndită prin această campanie poate că le-ar fi dat altora îndemnul să cuteze lucruri și mai mari, <dar> pentru Murad a fost doar oglinda fragilității puterii omenești. Îl văzuse

pe Regele Ungariei cum, înconjurat de atîtea oşti, venerat de atîtea popoare, tocmai pe cînd socotea că are în mînă o sigură izbînda, căzuse dintr-o lovitură, iar armata cea biruitoare fusese zdrobită: el trăgea de aici încheierea ce-ar fi putut să i se întîmple, cîndva, şi lui, care avusese parte, un răstimp atît de îndelungat, de Fortuna rîzătoare. Astfel, cu gînd să-şi ducă la capăt hotărîrile mai vechi, abdică iarăşi de la domnie şi, dîndu-i sceptrul fiului său, ia hotărîrea să ducă la **Magnisa** viaţa unui om particular.

§ 29. Dar nici atunci nu l-a lăsat soarta să-i tihnească, ea, care, adesea, le iau domnia celor ce-o poftesc, <dar> îi silesc la ea pe cei ce n-o doresc. Dintr-o pricină măruntă, în anul 850, Ianiczarii, odinioară împlinitori ai mai multor izbînzi asupra duşmanilor, dar acum ai minei concetăţenilor lor, se pun pe o urîtă răzmeriţă. Se întîmplă, iată, ceea ce se cam petrece îndeobşte în înfruntările civile: sunt jefuite casele concetăţenilor, la fel de bine ca şi cele ale străinilor; oricine le ieşea în cale, fără nici o deosebire de vîrstă, de rang, sau de sex, fie că-i despuiat de veşminte, fie că-i ucis, nu altfel, decît dacă <acei> care trebuiau să fie apărătorii concetăţenilor ar fi conspirat întru prăpădul lor. De-abia dacă i se putea găsi rebeliunii vreun alt izvor, decît fie tinereţea Împăratului, fie prea marea sa milostivire, întemeindu-se pe care, neghiobii socoteau că nu era nimic ce să nu le fie îngăduit. Prin urmare, mai-marii Împărăţiei, făcînd sfat între ei, trimit soli la Murad <şi> îl roagă 'să ia din nou asupra sa cîrma Împărăţiei; fiul lui e tînăr, neavînd atîta autoritate, încît să fie în stare să potolească talazurile stîrnite. Să aibă, deci, milă de Statul Othman şi să nu rabde ca Împărăţia, atît de bine statornicită şi sporită de el, să se prăbuşească şi, ca o corabie lipsită de stăpîn, să se
78 zdrobească de stînci, iar atît de trudnic / dobînditele averi ale cetăţenilor să fie smulse şi împrăştiate de mîinile lacome ale Ianiczarilor; că ei îşi pun atîta încredere în prudenţa şi în ştiuta lui îndemînare în cîrmuirea treburilor, încît nădăjduiesc nu numai că Împărăţia îşi va afla din nou liniştea, ci va ajunge cu mult mai strălucită, sub auspiciile lui.' Murad, tulburat de făţişa primejdie, ia din nou asupra sa, la Adrianopole, Împărăţia[ZZ], şi-l trimite pe fiul său în surghiun la **Magnisa**.

§ 30. Primind din nou sceptrul, Murad împacă lesne înfruntările civile şi, în anul următor, îşi întoarce armele împotriva răsculatului **Castriota Iskenderbeg**[A], dar, cum nimeni nu i s-a pus în cale, nu numai că-l alungă pe acesta din domnie şi pustieşte sub fier şi foc toată **Grecia** şi **Arnaud**[B], ci cucereşte cu mînă armată, în Moreea, **Balibadri** şi **Akczehisar**[C]. Pe lîngă aceasta, dat fiind că **Iskenderbeg** părăsise fără de pricină şi crezul muhammedan şi credinţa pusă în el, preschimbă în **Dziami** cu **Mezczid** bisericile din toată Arnaud, şi dă edict ca tot neamul Epiroţilor[D] fie să se taie împrejur, după ritul său, fie să-şi ispăşească prin moarte hainia; astfel s-a şi făcut ca, în scurt timp, întreaga Arnaud să se convertească la crezul muhammedan.

§ 31. Cîtă vreme se petreceau acestea în Grecia, se aprinde un nou război la hotarele cu Ungaria. Anume, cu gînd să se răzbune pentru sîngele predecesorului său, Regele Ungariei[E], unind cu sine şi puterile celorlalţi Principi, cărora li se adăuga şi Principele Valahiei, care, de curînd, se desfăcuse de Împărat, intră în hotarele puterii Othmane. Murad, care era prins mai mult cu orînduirea, decît cu cucerirea Greciei, primind de veste despre aceasta purcede, mai iute ca gîndul, către **Sophia**, şi-apoi, rînduindu-şi trupele vechi şi strîngînd altele noi din **Rumelia**, îi iese, fără preget, duşmanului
79 în cale. Dar, mai înainte ca oştile să ajungă la vedere, / cîţiva **Beigler** Muslimani, cărora Murad le dăduse poruncă să-i vină în ajutor, cum îşi vedeau de cale către tabăra lui, dau, pe drum, peste

Valahi, care își aveau tabăra lor aparte de restul oștirii, se reped asupra lor, și, lesne de tot, îi pun pe fugă. Socotind aceasta drept o prevestire de izbînda, Murad își duce oștile, mai departe, spre **Cossova**[F], o cîmpie aproape de **Nigrimonte**, vestită mai ales pentru că acolo și-a primit **Chodavendikiar**, după izbînda repurtată asupra lui **Lazougli**, cununa pentru **Sehadet** {{martiriu}}. Numai ce ajunsese acolo, și le și dă, pe dată, alor săi porunca să se năpustească asupra vrăjmașului, dar nu cu isprava așteptată, dat fiind că trupelor dușmane, cu tot trupul îmbrăcat în fier, nu le păsa de loviturile de sabie. Văzînd aceasta, Împăratul își trage oștile îndărăt și poruncește ca, lăsînd armele ușoare, să bată către capetele dușmanilor cu buzdugane <grele> de război și cu securi cu coadă <lungă>. Împresurați de pretutindeni și închiși acolo, Creștinii, cînd văd că nu pot face față, în luptă deschisă, iureșului oștenilor Muslimani, se înconjoară cu care legate între ele cu lanțuri și, dînd înapoi dintre ei în pas încet, se bat cu cea mai mare tărie, sub schimbător noroc, pînă la apusul de soare. La urmă, Regele, cînd îi vede pe ai săi înspăimîntați și împrăștiați, strîngînd în juru-i călărețiipe care-i știa cei mai zdraveni, îi îndeamnă pe ceilalți printr-o scurtă cuvîntare 'să pornească din nou la luptă' <și> făgăduiește că 'el, cu ai săi, are să dea năvală din spate asupra dușmanilor și, în acest chip, are să dobîndească o victorie lesnicioasă. Și astfel, el se strecoară din linia de bătaie, dar, îngrijat nu atît pentru ai săi, cît pentru propia sa scăpare, umblă nu după dușmani, ci după fugă. Oștenii, aftînd despre plecarea Regelui, cînd se văd părăsiți de căpetenia lor, își pierd nădejdea despre izbînda, dau dosul, lăsîndu-și tabăra, și se pun deschis pe fugă. Turcii îi urmăresc fără
80 preget, pe mulți îi ucid, pe nu mai puțini îi și prind. Au căzut în acea luptă, / înafară de Rege, toate căpeteniile din **Alamannia**, **Czechia** și din **Polonia**, au fost prinși ca la două mii de ostași.

§ 32. Dobîndind această izbînda, <Murad> se întoarce cu mare slavă la Adrianopole, iar acolo, în același an, i-o dă de soție fiului său, **Mehemed**, pe fiica Principelui **Elbistanului**[G], **Suleimanbeg**. Apoi, în anul 855, în a șaptea zi a lunii Muharrem, zi de Miercuri, după ce s-a înfruntat cîtăva vreme cu o boală ușoară, el moare și le schimbă pe cele trecătoate pentru cele veșnice.

§33. Trăit-a Sultan Murad ani 49, domnit-a 30, 6 luni <și> 8 zile. A fost un Principe drept, tare, cu suflet neînfrînt, răbdător la trudă, învățat, milostiv, cucernic închinător al lui Dumnezeu, arătînd grijă și iubire pentru cei săraci, pentru cei cu dragoste de caile și pentru toți cei deosebiți prin vreo artă și știință, bun Împărat și nu mai prejos drept Căpetenie a oștirii. Izbînzi mai multe decît el n-a dobîndit nimeni, nimeni mai vestite. Numai **Beligradul** l-a silit să dea înapoi de la asediul ce-l începuse. Sub domnia lui oștenii i-au fost mereu biruitori, cetățenii înstăriți și feriți de nedreptăți. De ocupa vreun ținut, prima grijă îi era să se întemeieze **Dziami**, **Medrese** și **Chan**. În fiece an, trimitea în dar două mii cinci sute de **filiuri** către **Ewladi resulullah**[H], o mie de clerici din **Mekke**, **Medinia** și **Kudszerif**[J] închinați cultului divin. A avut cinci fii: pe **Mehemed**, pe **Alaiddin**, pe **Hasan**, pe **Orchan** și pe **A[c]hmed**. Dintre aceștia, nici unul nu i-a urmat la Împărăție, înafară de Mehemed – toți ceilalți au murit de boală, cît el mai trăia încă. Hasan și cu Orchan au fost înmormîntați la Adrianopole, Ahmed și-a aflat moartea și mormîntul la Amasia (al cărei Domn era). Alaiddin, care-i urmase lui Ahmed în Sangiacatul *(sic)* Amasiei, a murit chiar acolo, dar a fost încredințat țărînei la Prusia.

81

CARTEA A II-A.

CAPITOLUL I.

<I.[1]. Mehemed îi îngăduie pacea lui Caramanougli. 2. Asediază Constantinopolea, dar, făcînd pace, se retrage. 3. Închide Pontul cu o cetățuie. 4. Asediază Constantinopolea a doua oară și o cucerește. 5. Orașul este luat cu forța dinspre partea mării. 6. Acolo cade însuși Cezarul. 7. <Mehemed ia cealaltă parte a Orașului prin predare. 8. Mehemed îi lămurește condițiile. 9. <Alaiul făcut pînă la Sunta Sophia.> 10. Este descoperit mormîntul lui Ejubensari. 11. Succesele de mai apoi ale lui Mehemed. 12. Asediază zadarnic Beligradul. 13. Supune Moreea. 14. Ocupă, în răstimp de doi ani, 60 de orașe. 15. Îl alungă pe Kyzul Ahmed din domnie. 16. Ia Mitilin și îi înfrînge pe Valahi. 17. îi domolește pe Grecii care se răzvrătiseră. 18. Durează la Constantinopole o uriașă Dziamie. 19. Supune Bosnia. 20. Îl învinge pe fiul lui Caramanogli și-l pune în loc pe fratele lui. 21. Ia cîteva orașe ale Albaniei. 22. Îl pune Rege al Caramaniei înfrînte pe Mustafa fiul. 23. Cucerește Egriboz. 24. Kyzyl Arslanbeg își încredințează ținutul lui Mehemed. 25. Îl învinge și îl prinde pe Mustafa, căpetenia lui Uzunhasan. 26. Apoi Mehemed îl zdrobește pe însuși Uzunhasan. 27. Și îi smulge cîteva cetăți. 28. Ocupă Kiefe și Crymeea. 29. Turcii sunt înfrînți de Moldoveni. 30. Moldova e pustiită de Turci. 31. Campaniile din Asia ale lui Mehemed. 32. Îi învinge pe Veneți, devastează Apulia. 33. E respins de la Rodos. 34. Moare la Maltepe. 35. Viața și moravurile sale.>

{[<§ 1.> Mehemed îi îngăduie pacea lui Caramanougli.]}

§ 1. Ajungem acum la Sultanul **Mehemed Fatih**[(a)], decît care mai strălucit, <ori> mai plin de noroc, n-a mai văzut pe nimeni Împărăția Othmană, ca să nu spun 'globul pămîntesc'. El a izbutit ceea ce mai mulți au dorit să încerce, puțini au <și> cutezat, să ocupe orașul Constantinopolei, întărit și prin fire și prin lucrări, deschis la două mări, apărat de o oaste mai mare decît avea el însuși, și, răsturnînd din rădăcini un atît de vechi Imperiu, să o așeze drept Scaun al Împărăției sale. Dar va merita osteneala să-i istorisim mai amănunțit lucrările. Murind, cum am spus, Murad al II-lea, el este încununat, pentru a doua oară[(b)], cu coroana împărătească, în anul Hegirei 855, în cea de a douăzecea zi a lunii Muharrem, pe cînd avea, acum, vîrsta de douăzeci de ani. În aceeași vară, își scoate oștile împotriva lui Caramanougly, care, în orice moment socotea a-i fi potrivit, obișnuia să urzească noi răsturnări și să molipsească și ținuturile învecinate. Caramanidul, cînd aude că Împăratul sosește cu oastea, văzînd că puterile nu-i sunt pe potrivă, recurge la tertipurile sale îndătinate <și> îl roagă să-i îngăduie pacea, cu orice condiții vroiește'. Împăratul cunoștea, el, bine viclenia acelui ins, dar, fiindcă nu vroia să fie împiedicat de la încercări mai cutezătoare de un dușman atît de mărunt, se preface că-i cu suflet împăcat și-i hărăzește pacea dorită.

<§ 2.> Asediază Constantinopolea, dar, făcînd pace, se retrage.

§ 2. În anul următor, orînduiește și mai mare pregătire de război, dă poruncă să se facă tunuri de război, și, strîngînd oaste din toate provinciile, cu gîndul să asedieze Constantinopolea, purcede
82 de la Adrianopole. Îngrozit de o asemenea primejdie, Cezarul trimite soli la / Împărat <și> îl roagă plecat de pace, gata să se închine oricăror condiții i-ar fi poruncit. Dimpotrivă, Mehemed le spune

solilor: 'că este îndurerat pentru Împărat: așa că și-ar ține drept un păcat să-i tăgăduiască pacea cuiva care i se roagă. Dar, spre a nu auzi de la ai săi vorbe rele, pentru că a făcut atîtea cheltuieli, fără vreun rod, pentru Statul Othman și a ridicat sub arme aproape întreaga Asie, îl roagă pe **Caisar** *(sic)* să-i ofere, cu drept de moștenire, pe țărmul european al **Bogaz** (al 'Mării dela Bosfor'), un oarece loc, care <putea> nici să nu depășească mărimea unei piei de vită[c]. Dacă avea să se învoiască, pe dată avea să-și tragă trupele și să scoată orașul de sub împresurare.' Grecii își dau pe dată consimțămîntul, socotind că-i un cîștig să răscumpere o atît de mare primejdie doar cu prețul unui rău atît de mic. Și astfel, dînd de amîndouă părțile și întărind condițiile păcii, <Mehemed> își lasă oștile să plece înspre Adrianopole.

<§ 3.> Închide Pontul cu o cetățuie.

§ 3. Mehemed, desfăcînd împresurarea, le arată solilor Împăratului Grecesc, pe țărmul povîrnit al Bosforului, un loc plin de hîrtoape[d] și de rîpe căscate prin toate părțile, și le cere să i-l atribuie. După consimțămîntul lor, dă poruncă să se taie în curelușe foarte subțiri o piele de vită, lucrul împlinindu-l, la semnul Împăratului, cel mai priceput pielar de pe acele vremuri, și dobîndește locul încercuit cu ele, de cam 500 de pași, fără ca Grecii să cuteze să scoată vreo vorbă de împotrivire. Fără zăbavă, întemeiază pe dată acolo o cetățuie foarte bine întărită, prevăzută cu ziduri foarte groase și cu cinci ziduri foarte înalte, astfel încît să imite literele numelui lui **Muhammed**[e], iar, desăvîrșind-o, mai clădește încă una, rivală cu aceasta[f], față în față, pe țărmul asiatic. Apoi înzestrează aceste cetățui cu tunuri din cele mai mari și cu restul celor de trebuință la război. Prefecții primind poruncă să nu le îngăduie să mai treacă micilor corăbii care obișnuiau să aducă, zilnic, de ale gurii din Pont la Constantinopole. Rînduind acestea, el însuși se întoarce la Adrianopole,
83 arătînd a pace, / iar acolo, în cea de a treia zi după ce intrase, așează temeliile acelui mare Palat care se mai numește și astăzi **Dzihan Numa**[g].

<§ 4.> Asediază Constantinopolea a doua oară și o cucerește.

§ 4. Pînă la urmă, în cel de al treilea an al domniei, iar, după fuga lui Muhammed, al 857-lea, dă pe față planurile pe care le ascunsese, pînă atunci, în fundul sufletului. Căci, strîngînd cît de multe oști putea din atît de marea-i Împărăție și pregătind mijloace de război mai mari decît se poate spune, purcede către Constantinopole și o încinge sub cea mai strînsă împresurare. În această expediție, pe lîngă alte mașinării nemaivăzute și nemaiauzite, pînă atuncea, pe lume, cea mai mare uluire a provocat-o aceea, cu care, dinspre Miază-noapte, peste dealuri și locuri povîrnite, în portul dinlăuntru au fost trecute cîteva nave[h], care i-au adus Orașului prăpădul de pe urmă. Dat fiind că, fără îndoială, zadarnic s-ar fi trudit armata de uscat, care, cu toate că bătea cu cea mai mare tărie în **Edeme Capu**[i] și în **Egri Capu**, nu era, totuși, în stare să isprăvească ceva, cum Grecii, deznădejdea prefăcîndu-li-se în bărbăție, își apărau cu tărie Orașul și Larii, dacă trupele de pe mare, care intraseră din acea parte în portul **Phenar**[k], n-ar fi luat cea mai mare parte a Orașului și n-ar fi silit restul să i se predea lui Mehemed. Acestea s-au petrecut în cea de a 51-a zi a asediului, un rol, ca el să nu fie cucerit mai iute, jucînd fie neglijența, fie perfidia Vizirului[l] – cum se spunea despre el că fusese mituit de către Creștini. Dar ne va face plăcere ca, după scriitorii turci, să povestim istoria cuceririi Orașului.

<§ 5.> Orașul este luat cu forța dinspre partea mării.

§ 5. Creștinii, după un asediu de 50 de zile, osteniți de truda neîncetată, sleiți de statul în străjile de veghe, cînd văd că le-au mai rămas, oricît de harnici, numai puțini apărători, că, în mai multe locuri, mașinăriile și minele le-au dărîmat zidurile, că meterezele și temeliile întăriturilor le sunt răvășite, și că, astfel, Orașul însuși este închis și pe uscat și pe mare, și că-i lipsit de orice
84 ajutor, / cîntărind mai cu grijă totul, apreciază că nu mai are cum fi găsită nici o altă scăpare, decît în predarea orașului – convinși fiind că, în această privință, avea să le fie de cel mai mare folos mijlocirea Vizirului, pe care-l știau mituit de ei. Încuviințează acest sfat și însuși 'Caisarul', și trimite soli la Mehemed, spre a-i înfățișa condițiile sub care vroia să predea Orașul. Cum solii ies din oraș ținînd în mîini năframe albe, în semn de pace, Împăratul îi primește cu blîndețe și cu chip luminat <și> le făgăduiește cetățenilor Constantinopolei viețile și a averile nevătămate și libertatea de a pleca laolaltă cu ai și cu ale lor oriîncotro vroiau. Ei făgăduiesc predarea Orașului sub aceste condiții, și, dînd și primind încredințare, sunt lăsați să intre în Oraș, spre a-i înfățișa Cezarului lor cele stabilite. Dar, înainte să ajungă la zidurile orașului, Sultan Mehemed dă poruncă să fie întorși din cale, pentru că avea unele lucruri pe care vroia să le sfătuiască împreună cu ei. Cei trimiși să îndeplinească acestea iau cu Miele lăsate în voie urma solilor, care o luaseră destul de mult înainte. Goana atît de grăbită a cetei turcești i-a făcut să creadă pe cei care păzeau turnurile și meterezele că Mehemed era pe cale să încerce cucerirea Orașului cu înșelăciune și vicleșug, cîtă vreme solii aveau să fie lăsați să intre prin porți. Astfel, dau drumul puștilor să tragă asupra Turcilor ajunși neprevăzător de aproape și, cît puteau ei mai bine, îi opresc să vină mai către ei. Turcii, cum, dincolo de orice așteptare, îi văd pe cîțiva dintre ai lor greu răniți, dau semnalul de retragere și, ajungînd la Sultan, îi povestesc ce au pățit. Mehemed presupune, de aici, că Grecilor le păruse rău pentru înțelegerile făcute și că i-a vătămat cu vicleșug pe ai săi, care se apropiau. Așa că, aprins de furioasă mînie, le poruncește alor săi să fie gata și să doboare, prin bărbăția lor, rămășițele vrăjmașilor
85 celor plini de șiretlicuri. La fel, Cezarul, / aflînd de la pîndari că oștirea turcească încearcă să cucerească cu vicleșug Orașul și că vine deja spre ziduri, le dă alor săi poruncă să ia armele mai aproape și să înfrunte primejdia de pe urmă cu cele de pe urmă puteri. Grecii, însuflețiți de primejdia ce sta să vină și văzînd că toată scăparea nu le mai stă decît în deznădejde, își încorda tăria toată a iscusinței și a puterilor spre a apăra Orașul. Și astfel, printr-o întîmplare αὐτομάτῳ <venită de la sine>, înfierbîntîndu-se inimile și de o parte și de alta – unii luptînd pentru cele sfinte, viața și libertatea lor, ceilalți pentru izbînda și puterea asupra orașului – se stîmește o încleștare foarte cruntă și ascuțită. Se dă lupta vreme de trei ceasuri, și atît de aprig, încît și Turcilor, și Grecilor li se părea că nici nu mai trăiesc și nu se mai bat în trupurile lor, ci într-unele străine. Dar, pe cînd Grecii se bat cu tărie dinspre uscat, cei care apărau orașul dinspre port, azvîrliți jos de pe metereze de mulțimea de arme aruncate <în ei>, le deschid bulucurilor turcești largă cale de intrare în Oraș.

<§ 6.> Acolo cade însuși Cezarul.

§ 6. În lupta aceea cade și însuși Cezarul, pe cînd își îndeplinește cu silință ba sarcina de căpetenie, ba pe aceea de oștean, și-și îmbărbătează, prin prezența sa, oștenii, în mijlocul celor mai mari primejdii – iar prin această cădere este doborîtă întreaga slavă a Împărăției Grecești. Trupul lui, cu capul tăiat, a fost găsit deasupra leșului uni stegar. De aici, și locul acesta a dobîndit, pînă în ziua de astăzi, numele de **Sandzakdar Jokussi**[(m)].

<§ 7.> Mehemed ia cealaltă parte a Orașului prin predare.

§ 7. După ce-au simțit acestea, cei care respingeau cu tărie, din cealaltă parte, iureșurile oștirii turcești, văzînd ca Latinii i-au părăsit, se hotărăsc că ultima nădejde de salvare trebuie căutată în predarea cugetată mai înainte. Prin urmare, punînd pe ziduri semnul păcii, strigă în gura mare de
86 pe metereze: "De ce rupeți, lăsînd frica de Dumnezeu, jurămîntul / și sfințitele legăminte ale păcii, fără de pricină, ori vreo vină de-a noastră ? Au fost dejafăcute și s-a dat poruncă de către amîndoi împărații să fie consfințite înțelegerile de predare a Orașului. Așa că lăsați lupta și nu-i mai asaltați cu suflet de vrăjmași pe aceia care au făgăduit că vă vor fi supuși !" Auzind aceste strigăte ale celor împresurați, Mehemed, poate că neștiind ce se petrecuse la porți, dă poruncă să se înceteze lupta și făgăduiește să păstreze condițiile încheiate mai înainte, și ia astfel, prin predare, și cealaltă parte a Orașului împărătesc.

<§ 8.> Mehemed îi lămurește condițiile.

§ 8. A doua zi, Mehmed intră prin poarta **Topkapu** și le aduce Grecilor, îngrijorați pentru salvarea celor sfinte și a vieții lor, următoarea sentință: "Vă făgăduisem în înțelegerile de mai înainte asupra predării orașului că, dacă ați vrea să rămîneți aici, am să vă las toate bisericile și mînăstirile neatinse și că n-am să aduc nici un fel de pagubă celor sfinte ale voastre. Dar, cum o jumătate din oraș am luat-o cu mînă armată, jumătate prin predare, socot că-i drept și poruncesc ca acele lăcașuri sfinte care se află așezate în partea Orașului pe care am cucerit-o cu forța să fie prefăcute în **Dziamii**, iar celelalte să le fie lăsate Creștinilor neatinse. Astfel, din piața **Aksarai**[n] și pînă la **Sfînta Sofia**, toate lăcașurile sfinte au fost prefăcute în Dziamii, dar, de la sanctuarul **Sulu Monastyr** și pînă la **Edrne Capu**, toate au rămas în seama Grecilor.

<§ 9.> Alaiul făcut pînă la Sfînta Sophia.

§ 9. Apoi, adunînd în piața **Aksarai** și oștile de mare și cele de uscat, el purcede în alai triumfal pînă la Sfînta Sofia, iar acolo poruncește să se cînte **Ezan**[n] și să se facă **Namaz.** După rugăciuni, merge la Palatul împărătesc, al cărui prag călcîndu-l, se spune că, fiind el un poet iute și ascuțit la minte, ar fi recitat, în limba persană, următorul distih:

'Perdè darì mikiuned ber kysr Caisar ankebut –
Bùmi neubèt mizenéd ber kiumbeti Efrasijab.'[q] /

87 Cucerirea aceasta a Constantinopolei[r] s-a petrecut în anul 857 de după Muhammed, în cea de a douăzecea zi a lunii Dzemaziul evvel.

<§ 10.> Este descoperit mormîntul lui Ejubensari.

§ 10. Orașul fiind astfel orînduit, în cea de a treia zi de după cucerire, vin și-i spun Sultanului că una dintre cele mai tari căpetenii de război ale Muslimanilor, **Ebu Eiub Ensari**[s], care fusese în fruntea oștilor sub Cahan Arabul, ar fi prezis cîndva că el însuși va fi încununat prin martiriu sub **Constantiniè**, dar că un Împărat al Muslimanilor, care avea să cucerească Orașul, îi va afla acolo mormîntul printr-o dezvăluire divină. Doritor să împlinească proorocirea, Sultanul îl roagă pe **Szeich Akszems-Iddin**, despre care se credea că-l însoțește peste tot pe Împărat dintr-un fel de poruncă dumnezeiască, 'să dobîndească de pe lîngă Dumnezeu, prin rugile sale, să-i fie dezvăluit mormîntul lui **Eiub Ensari**, cel răposat odinioară, ca să nu piară o asemenea mărturie în favoarea Dumnezeirii după Legea muslimană.' Șeicul, aflînd locul printr-o vedenie, îl aduce pe Sultan în

mahalaua care, după numele acelei căpetenii, se numește astăzi Eiub, <și> poruncește să se sape într-un anume loc: făcîndu-se aceasta, este găsită o piatră uriașă cu următoarea inscripție:

'Héza Cabri Sahíbi Resùl-allah, Abi Eiubi Chaledin zidul-Ensari.'

Ceea ce s-ar putea tălmăci astfel în latinește: "În acest loc", ori "Acesta este mormîntul lui **Eiub**, al prietenului", sau "sfetnicului", sau "bine știutorului tainelor Apostolului lui Dumnezeu Celui de-a pururi (<adică> 'veșnic') și fără de moarte – al cărui ajutor fie să sporească și să fie de folos !"

Mehemed, aflîndu-l, îi aduce lui Dumnezeu cuvenita mulțumire și poruncește să se ridice deasupra movilei o **Turbe**[t], o **Dziamie** și o **Școală**.

<§ 11.> Succesele de mai apoi ale lui Mehemed.

§ 11. Cam pe aceeași vreme, ca și cum prăbușirea unui stejar încărcat de ani ar fi dus la căderea tuturor arborilor învecinați, toate orașele dimprejur, iar, printre ele, mai cu seamă **Syllivri**[u] și **Burgaz**, îi oferă Împăratului cheile lor, preferind să aibă parte, mai degrabă, de un Domn milostiv,
88 / decît de unul învingător. În anul următor, Împăratul dă poruncă să se clădească, în mijlocul Constantinopolei, un Palat uriaș, numit astăzi **Eski Sarai**[x]. În anul 860, el pornește cu mare oștire împotriva Regelui Ungariei[y], îi înfrînge pe Creștini și îi pune pe fugă. În lupta aceea, însuși Regele se spune că a fost rănit și că s-a stins cu puțin după aceea, de pe urma acelei răni.

<§ 12.> Asediază zadarnic Beligradul.

§ 12. Dobîndind victoria, <Murad>, spre a-și putea ține mai bine în frîu dușmanii, asediază **Beligradul**, cea mai puternică întăritură a Ungariei. Dar el suferă acolo aceeași soartă, ca și Tatăl său. Căci, lungindu-se asediul mai mult decît socotise el, cum dau peste ei năpastele iernii, după ce-i pierduse pe mulți dintre ai săi, este silit să desfacă împresurarea, fără ca să fi isprăvit ceva. În același an, el îi taie împrejur pe fiii săi, **Baiezid** și **Murad**, iar, cu acel prilej, celebrează sărbătoriri date cu cea mai mare cheltuială.

<§ 13.> Supune Moreea.

§ 13. În anul 861, el supune cu armele restul orașelor din Moreea, iar, în vara următoare, pe cînd Grecii vroiau să redobîndească ce pierduseră și să repare **Altymil**, se repede pe neașteptate asupra lor, îi învinge și-i zdrobește, dărîmă zidul, și, ca să nu mai încerce, mai apoi, și alte răsturnări, așează străji tari în **Akkierne** și în **Beldez**, iar insula **Kiorfes**[z] o pustiește sub fier și foc.

<§ 14.> Ocupă, în răstimp de doi ani, 60 de orașe.

§ 14. În anul 863, cucerește cu mînă armată **Semendre**, pe care Creștinii o ocupaseră în anii ce trecuseră. Ca să spun totul mai pe scurt, după cucerirea Constantinopolei, în puterea Othmanizilor ajung, în răstimp de doi ani, mai mult de 60 de orașe[aa], atît prin forță, cît și prin încheierea de înțelegeri.

<§ 15.> Îl alungă pe Kyzul Ahmed din domnie.

§ 15. În anul 864, ocupă, în Asia, tot Regatul lui **Kyzul Ahmedi**[bb], avînd drept călăuză a oastei pe trădătorul fratelui său, pe **Ismail Beg**. Ahmed, lăsat fără de țară, se retrage la **Uzun**
89 **Hasan**[cc], / dar nu numai că nu-și află colo căutatul sfîrșit al năpastelor sale, ci a mai și ajuns pricina pentru care ocrotitorul său a suferit multă pagubă. Căci Mehemed, auzind că dușmanul său a fost primit sub ocrotire și credință de către Uzun Hassan, trece în Asia cu foarte mari oști,

{{unde, după ce-a înfrînt oştile lui Uzun Hassan, ocupă prin predare **Synope**, un oraş la mare, la Pontul Euxin. De aici, purtîndu-şi oştile biruitoare înspre **Tyrapez**, primeşte, pe drum, **Coiunlu Hisar**, dată lui de **Husein Beg**, care o luase de soţie pe fiica Regelui din Tyrapez. Apoi, cuprinzînd el Tyrapezul sub o împresurare tot atît de strînsă, cît de îndelungată, Regele lui, **David**, fiind convins de **Sare Chano**, de soacra lui, i se încredinţează lui Muhammed pe sine, oraşul şi toată domnia sa; Sultanul, primindu-l cu cinstire, îl trimite, cu toată familia lui, în surghiun la Constantinopole.}} Iar, trimiţînd înainte, sub porunca lui **Ismael Beg**, o ceată de oşteni aleşi, intră în **Giurdziitan**[dd], pustieşte tot şi toate, şi, lăsînd strajă în anume cetăţui, cum duşmanii nu vroiau să i se pună în faţă <la luptă>, se întoarce biruitor la Constantinopole.

<§ 16.> Ia Mitilin şi îi înfrînge pe Valahi.

§ 16. După cucerirea Oraşului împărătesc, nici unul din ţinuturile dimprejur, care îi fuseseră supuse Împărăţiei Greceşti, nu-şi mai tăgăduiau supunerea, ci doar insulelor, dat fiind că se socoteau destul de păzite prin fire împotriva puterii Othmanizilor, li se părea că îşi vor mai putea apăra libertatea. Prin urmare, spre a le înfrînge îndărătnicia, în anul 865, Împăratul pregăteşte o foarte mare flotă, iar, la cea dintîi încercare a norocului, se repede asupra **Mitilinei**, şi, cu toate că se apăra cu hărnicie, o, ia prin bărbăţia oştenilor săi, şi o adaugă Împărăţiei sale. Aceeaşi soartă le-ar fi aşteptat şi pe celelalte insule din Arhipelag, dacă, în acelaşi timp, **Cazyklu**[8] **Voda**[ee], Principele Valahiei, n-ar fi încercat să scuture jugul pus pe grumazul său şi n-ar fi tăgăduit tributul pe care obişnuia să-l deie în fiece an. Socotind că trebuie căutat leac pentru primejdia mai apropiată, Mehemed îşi abată pe dată armele împotriva Valahiei, şi, înfrîngîndu-l şi punîndu-l pe fugă pe Principele răzvrătit, îl aşează drept Principe al Provinciei pe fratele lui mai mic.

<§ 17.> Îi domoleşte pe Grecii care se răzvrătiseră.

§ 17. În anul 867, Împăratul dă poruncă să se întemeieze, între zidurile Oraşului, către Miazăzi, **Catyrga Limani**[ff], sau 'Portul Galerelor', ca expediţiilor de pe mare să nu le lipsească un
90 arsenal, precum şi oricărui fel de nave un adăpost sigur împotriva / năpastelor aduse de Fortuna. Pe cînd era ocupat cu această lucrare, Grecii, uniţi cu Veneţienii, se scoală cu răzvrătire an **Moreea:** ei ocupă **Giugerdzinlyk**, **Sada**, **Giuzeldze**, **Hisar**, **Duradz**[gg] şi **Ezornik** şi încearcă să-i alunge pe Turci din tot Peloponnesul. Primind de ştire despre acest fapt, Mehemed îl trimite pe dată pe **Mehemed Pasza**, cu bună oaste, spre a-i pedepsi pe aceşti răzvrătiţi. Dar aceştia, neaşteptînd sosirea lui, îşi părăsesc tabăra, şi astfel îi oferă lui Mehemed un minunat prilej şi pentru recîştigarea oraşelor pierdute, şi pentru supunerea ţinutului **Kodze Hersek**[hh].

<§ 18.> Durează la Constantinopole o uriaşă Dziamie.

§ 18. Avînd a-i mulţumi lui Dumnezeu pentru atît de marile izbînzi pe care le dobîndise şi pentru a le lăsa urmaşilor dovada pietăţii sale, el porunceşte, în acelaşi an, în luna Dzemaziul achyr, să fie dărîmat lăcaşul Sfinţilor Apostoli, iar, în locul lui, să se clădească o uriaşă Dziamie, pe care, purtătoare a numelui său, {{**Muhammediè**}}, o împodobeşte cu opt şcoli şi cu tot atîtea hanuri. Lucrarea a fost gata în luna Redzeb a anului 866 – ea abia mai aflîndu-şi egal printre minunile lumii din vechime.

<§ 19.> Supune Bosnia.

§ 19. În anul 868, strîngînd cît putea mai multă oştire, el purcede către Apus, spre a supune acele provincii, care, prin acele părţi, nu se supuneau Împărăţiei sale. Iar reuşita nu s-a arătat mai prejos decît planul său. Căci, după înfrîngerea şi uciderea Principelui **Bosniei**, fiindu-i zdrobite şi împrăştiate oştile, punînd mîna pe toată Bosnia, aşează străji tari în cetăţui, şi, cîtă vreme face cale întoarsă din campanie, întăreşte hotarele dintre Bosnia şi Albania, ridicînd cetăţui foarte întărite în cheile munţilor.

<§ 20.> Îl învinge pe fiul lui Caramanogli şi-l pune în loc pe fratele lui.

§ 20. În anul următor, Caramanougli **Ibrahim Beg**, neîncetatul şi aprigul vrăjmaş al stirpei
91 Aliothmanice, s-a dus dintre cei vii, lăsînd în urma-i şase fii. Unul dintre ei, / **Ishak Beg**, alungîndu-şi fraţii cu forţa şi prin vicleşug, ocupă, singur, domeniile tatălui său; nerăbdîndu-l, fraţii se refugiază la Mehemed, îl roagă 'să dea uitării nedreptăţile făcute de tatăl lor şi să aibă milă de Principii cei asupriţi de tirania cea nedreaptă a fratelui şi alungaţi din scaunele lor <şi> să-l declare Principe pe altul pe care-l va dori el: căci ei se încredinţează arbitrajului lui atît pe sine, cît şi norocul lor.' Mehemed încuviinţează lesne, îl proclamă (cu consimţămîntul celorlalţi) drept 'Principe al Caramaniei' pe unul dintre fraţi, pe **Ahmed Beg**, şi, înzestrîndu-l cu destul de mare oaste, îl lasă să se ducă să ocupe pămînturile părinteşti. Pe ceilalţi fraţi îi reţine pe lîngă sine, îi împodobeşte cu cele mai mari onoruri şi porunceste să li se deie de la vistierie, în fiece an, foarte mari sume. Între timp, Ahmed Beg, purcede în Caramania cu noua lui oştire, îl învinge în luptă deschisă pe fratele său Ishakbeg, şi-l sileşte să se refugieze la Uzun Hasan. Ocupînd astfel Regatul Caramaniei şi potolind neînţelegerile dinlăuntru, trimite îndărăt la Mehemed, cu cea mai mare cinstire, şi încărcate de cele mai mari daruri, oştile împărăteşti.

<§ 21.> Ia cîteva oraşe ale Albaniei.

§21. În anul 870, Albania a oferit prilejul unor noi campanii de război. Tatăl său, **Murad**, îl învinsese şi îl pusese pe fugă, mai înainte, pe Principele răzvrătit al acelui ţinut, pe **Iskenderbeg**, şi pusese mîna pe mai multe fortăreţe. Dar cum moartea îl împiedicase pe Murad să le ocupe pe toate, iar Mehemed de alte campanii, străjile de cetate ale răzvrătiţilor năpăstuiseră cu dese atacuri prădalnice ţinuturile învecinate. Nerăbdînd aceste ocări, Sultanul, strîngînd nouă oaste, dă năvală în ţinutul **Arnaud**, din toate adăposturile răsculaţilor pe o parte le cucereşte, iar o parte le distruge, şi, ca, mai apoi, să le fie luat orice prilej unor astfel de tulburări, chiar la intrarea în Provincie, dă poruncă să se ridice o nouă şi foarte tare cetate.

<§ 22.> Îl pune Rege al Caramaniei înfrînte pe Mustafa fiul.

92 **§ 22.** Împăratul îi nimicise pe aproape toţi duşmanii lăuntrici din Europa, / iar acum se îngrijea să orînduiască treburile din Asia. Pînă acuma, **Caramania** li se împotrivise, prea adesea, încercărilor împeriul Otman, ba chiar, nu o dată, făcuse oştile turceşti să dea înapoi din mijlocul izbînzilor lor. Ţinîndu-le minte hiclenia, Mehemed se hotărăşte să desfiinţeze cu totul această stirpe, spre a-i putea lăsa urmaşului său domnia în cît mai mare pace. Astfel, în anul 872, dă năvală în Caramania cu o uriaşă oaste, îşi supune întregul Regat, şi punîndu-l pe fugă pe Principe, laolaltă cu fraţii săi, îl aşează 'Rege al Caramaniei' pe **Mustafa**, fiul său întîi născut. În anul următor, îşi porneşte iarăşi tabăra către Caramania, cucereşte cu mînă armată toate oraşele care fie că nu vroiau să se supună

puterii sale, fie, odată supuse *ei,* vroiau să se scuture de sub ea, și astfel, potolind înfruntările civile, supune domniei sale întregul ținut, și, așezînd bune străji de pază în **Aksarai**[mm] și în **Giulljuk**[nn], se întoarce la Constantinopole.

<§ 23.> Cucerește Egriboz.

§ 23. După supunerea, în acest chip, a Caramaniei, nu mai rămăsese, în Europa, decît **Egriboz**[oo], din partea căruia să pară a mai avea de temut pentru provinciile de curînd învinse. Spre a-și scoate acest spin din picior, Mehemed, în anul 874, purcede, el însuși, împotriva Greciei, cu destul de mare oștire, atît de uscat, cît și de mare, și, în răstimp de o lună, cucerește acest oraș, cel mai bine întărit de pe vremea aceea. Sosise, fără doar și poate, o flotă deloc de disprețuit a Veneților și le făgăduia ajutorul celor împresurați, dar, de parcă n-ar fi străbătut atîta întindere a mării pentru a lupta, cît pentru a fi martoră a victoriei Împăratului, nici măcar neîncercîndu-și norocul în război, s-a retras, cu mare rușine pentru ai săi. Împăratul, odată ce orașul fusese luat, după ce-a zăbovit cîteva zile spre a reface orașul din mine, își aduce îndărăt la Constantinopole biruitoarea oștire.

<§ 24.> Kyzyl Arslanbeg își încredințează ținutul lui Mehemed.

§ 24. Prin aceste izbînzi, el a izbutit, nu numai ca orașele dușmane de care încă nu se atinsese
93 cu fierul să se supună milostivirii sale, ci și ca, în anul 876, Domnul **Al[la]aei**[pp], **Kyzul / Arslanbeg**, să-i încredințeze de la sine lui Mehemed cheile întregii stăpîniri care-i era supusă. La rîndul său, Împăratul, admirîndu-i credința și slujbele aduse, îl primește cu cea mai mare cinstire și-i dăruiește provincia **Giumjuldzina**[qq] în veșnică stăpînire.

<§ 25.> Îl învinge și îl prinde pe Mustafa, Căpetenia lui Uzunhasan.

§ 25. Către aceeași vreme, Mai-marele oștirii lui **Uzunhasan**, **Iusufcze beg**, adăugîndu-și o foarte mare oaste de Tătari, intră vrăjmaș în domeniile othmane, pustiește, punîndu-i foc, orașul **Tokad**, și amenință cu prăpădul întregul ținut dimprejur. Cum avea de gînd să încerce același lucru și în **Caramania**, fiul lui Mehemed, **Mustafa**, îi iese, harnic, în cale cu acele trupe, pe care le putuse strînge, și, după o îndelungată și crîncenă luptă, îl învinge, îl zdrobește, iar pe însuși **Iusufcze beg**, prins și cetluit în butuci de fier, i-l trimite Tatălui său, drept semn al izbînzii.

<§ 26.> Apoi Mehemed îl zdrobește pe însuși Uzunhasan.

§ 26. Spre a răzbuna primirea acestei lovituri, în anul următor, **Uzun Hasan** însuși, strîngînd oști de peste tot, înzestrat cu uriașe mijloace de război dă năvală cu mînă armată în ținuturile europene *(sic)* care erau supuse Împărăției Othmane. Împăratul o prevăzuse de mai înainte, și, din această pricină, pentru ca dușmanul să nu-l prindă nepregătit, își așezase astfel oștirea în taberele de iarnă, încît să poată fi scoasă și strînsă de la primul sunet de trîmbiță. Astfel, prinzînd de veste despre punerile la cale ale lui Uzun Hasan, el trece pe dată în Asia, și, ieșindu-i în cale oastei vrăjmașe la **Paias(rr)ri**, le poruncește alor săi să-i atace pe Perși. Bătălia se dă vreme îndelungată, cu noroc felurit și schimbător, amîndouă părțile luptîndu-se pentru slavă și pentru putere, fiind, amîndouă, însuflețite de pilda Căpeteniilor lor. Pînă la urmă, **Mustafa**, fiul Împăratului, îi iese în cale, în aripa stîngă, care-i era în grijă, lui **Zeinuldin**, fiul lui Uzunhasan (care se afla în fruntea
94 aripi drepte a dușmanilor). Pe dată, amîndoi Principii împărătești, cu suflete înfierbîntate, / se înfruntă în săbii, pînă la urmă, Mustafa îl azvîrle jos de pe cal pe Zeinuldin, și, înainte ca el să-și poată veni în fire, sau să fie scos din primejdie de către ai săi, ajungînd asupră-i, îl ucide cu sabia[ss].

Prăbuşirea acestuia păru să aducă cu sine pieirea întregii armate. Căci, odată ce ostaşii othmani văzură aripa dreaptă a Perşilor fugind cu şirurile în neorînduială, se năpustesc cu toţii, dintr-un iureş, asupra celei stîngi, care mai făcea faţă cu tărie asalturilor Muslimanilor: îi silesc, mai întîi, să dea înapoi, apoi, dînd buzna şi mai crîncen, să rupă şirurile şi să fugă pe faţă; pe mulţi îi căsăpesc, pe nu mai puţini îi iau de acolo prinşi, şi astfel îi gătesc lui Mehemed, cu cîmp cu tot, o deosebită şi multstrălucită izbînda. Uzun Hasan, cum vedea că nu i-a mai rămas nici o nădejde de izbîndă, scapă cu fuga, laolaltă cu foarte puţini din ai săi, tot mereu schimbîndu-şi caii.

<§ 27.> Şi îi smulge cîteva cetăţi.

§ 27. Dificultatea locurilor nu îngăduia o urmărie a duşmanului; a pierde însă timpul în tihnă nu părea cu cale pentru interesele othmane. Prin urmare, dînd oştirii numai două zile spre a-şi trage sufletul, în cea de a treia împresoară **Karahisar szarky**[tt], îl cucereşte în puţină vreme, iar pămînturile învecinate le pustieşte sub fier şi foc. După aceea, se întoarce în triumf la Constantinopole, cu o parte din armată; pe cealaltă o lasă sub puterea Vizirului său, **Gedyk Ahmed Pasza**[uu], sub călăuzirea căruia nu numai că sunt cucerite **Ermenak** şi **Zilifke**, ci-i este supusă Împărăţiei Othmane şi toată Provincia **Warsak**[ww].

<§ 28.> Ocupă Kiet'e şi Crymeea.

§ 28. În anul următor, tot sub conducerea lui **Gedyk Ahmed Pasza**, el le smulge Genovezilor **Kieffe**, foarte bine întărită cetate a Crimeei, iar, aceasta odată ocupată, aduce sub puterea sa tot Chersonesul **Tauric**. Acolo dă peste **Mengiligerai**, de fel din stirpea Principilor **Copczaci**[xx], cum acesta, după un lung război purtat cu fratele său fusese, pînă la urmă, înf rînt şi silit să se retragă la
95 Genovezi. Pe acesta / Împăratul nu numai că-l ridică, sub anumite condiţii, Chan al Crimeei, ci, dîndu-i oaste, îl trimite să-şi redobîndească patria. **Mengiligerai**[yy], intrînd în Regatul Copczak, cu ajutorul Turcilor, îşi înfrînge lesne fratele, îl ucide, şi pune mîna pe tot ţinutul care-i dăduse ascultare aceluia. El a fost primul pe care Turcii l-au aşezat drept Chan al Tătariei şi <tot> primul care a dat poruncă, în Crimeea, să se recite, la slujbe, **Chutbè** cu numele Împăratului Aliotmanului.

<§ 29> Turcii sunt înfrînţi de Moldoveni.

§ 29. Pe cînd se petreceau acestea în Chersones, **Suleiman Pasza** conduce o oştire destul de mare împotriva **Moldovei**. Lui îi iese în cale, cu hărnicie, **Stephan, Tekkiur**[zz] al Moldovei, nu departe de **Falczy**[α], pe malul rîului Prut. De amîndouă părţile se luptă îndelung, cu noroc schimbător. Pînă la urmă, din lenea şi nedestoinicia Căpeteniei lor, Muslimanii sunt înfrînţi, mulţi sunt căsăpiţi, unii sunt puşi în fiare, pe puţini, scăpaţi cu fuga, îi salvează Dunărea.

<§ 30.> Moldova e pustiită de Turci.

§ 30. Aprins de furioasă mînie la vestea acestui prăpăd, Mehemed purcede, în anul următor, el însuşi, laolaltă cu toate puterile Împărăţiei Othmane, împotriva **Moldovei**, şi, cum, nefiind pe potriva atîtor oşti, duşmanii nu se arătau la luptă, pustieşte toate locurile la care putea ajunge, datorită greutăţilor puse de munţi, şi duce cu sine o uriaşă mulţime de turme şi de prizonieri.

<§ 31.> Campaniile din Asia ale lui Mehemed.

§ 31. În anul 882, cucereşte **Iskenderun**, în cel următor dă poruncă să se pună temeliile Palatului Nou, unde se află acum Curtea împăraţilor. În anul 884, îi rînduieşte oaste lui **Alaiddin Beg**, care-i

implorase ajutorul împotriva tatălui său, **Baddak Beg**[β]; cu sprijinul său, acela își învinge tatăl, și-l silește să se retragă la **Czerkass**, <care era> Regele **Mysrului**.

<§ 32.> Îi învinge pe Veneți, devastează Apulia.

96 **§ 32.** În anul următor, înfrîngîndu-i și numai că nu de tot / zdrobindu-i pe **Venețieni**[γ] la rîul Sontium, rînduiește o mare flotă sub porunca lui **Gedyk Ahmed Pasza**, spre a pustii **Apulia**, și, dacă se putea, și toată **Italia**. Da, pe cînd acela trăgea cea mai mare nădejde să ducă lucrurile cu bine la capăt, odată pustiită Apulia și cucerite cîteva cetățui, îl recheamă deodată la Constantinopole, dat fiind că tulburările din Persia și noile uneltiri ale lui Uzun Hasan păreau să ceară și prezența Căpeteniei și pe cea a ostilii. După acesta, vin, la scurtă vreme, solii Venețienilor[δ], cerînd plecat pacea, pe care Împăratul, și așa destul de încurcat cu alte treburi, le-o dăruiește lesne.

<§ 33.> E respins de la Rodos.

§ 33. Dar ea n-a rămas nici statornică, nici de durată. Și anume, în anul 886, îl trimite, cu o mare flotă, pe **Mesih Pasza**[ε] spre a cuceri insula **Rodos**. Pe dată, acesta pornește încotro primise poruncă, și, scoțîndu-și oastea de pe nave, cuprinde orașul sub o foarte tare împresurare, dar este respins prin hărnicia și bărbăția apărătorilor ei, astfel că, pînă la urmă, fără să fi isprăvit ceva, este silit să desfacă asediul, cu mare măcel printre ai săi, cu mare rușine pentru sine, și cu primejdia vieții.

<§ 34. > Moare la Maltepe.

§ 34. În aceeași vară, el strînge toate puterile întregului Imperiu Othman, nu numai cu gîndul să-i stăvilească lui Uzun Hasan cutezanța, ci și spre a trece asupra sa domnia asupra întregii Asii. Astfel, trecînd Bosforul, își întinde în lung și în lat corturile în apropiere de **Iuskiuder**, sub **Maltepe**[ς], și-și socotea supuse sub picioare chiar și ultimele ținuturi ale Indiei. Acest avînt sufletesc, poate că prea fără de măsură, a făcut ca să-i prindă iarăși viață podagra[η] cea de-abia domolită, la care mai adăugîndu-se și alte siruptome <de boală>, el își dă duhul, după dureri nu atît de lungi, cît de ascuțite, în cea de a cincea zi a lunii Dzemaziul evvel, în noaptea dinaintea zilei de Vineri, și-i lasă Împărăția fiului său **Baiezid.**

<§ 35.> Viața și moravurile sale.

97 **§ 35. Mehemed** a trăit 51 de ani(θ), a domnit 30 / <și> două luni, dacă ar fi să-i scădem pe aceia în care ținuse sceptrul, trăindu-i încă tatăl. Pe lîngă însușirile sale războinice, de care a dat îndeajuns de multe dovezi, i-au mai fost lăudate învățătura, cunoașterea limbilor, dorința de a cunoaște tot felul de lucruri interesante, înțelepciunea și răbdarea la trudă. A mai fost, apoi, și un foarte cucernic închinător al lui Dumnezeu – într-un cuvînt, un Principe întru totul desăvîrșit, dacă ar fi ținut drept un păcat să-și încalce cuvîntul dat, în numele salvării Statului.

CAPITOLUL II.

SULTANUL BAIEZID AL II-LEA, FIUL LUI MEHEMED II-LEA, CEL DE AL OPTULEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

1. Baiezid, cu gîndul de a vizita Mecca. 2. Îi dă pe mînă Împărăţia fiului său Corcud 3. Vizirii îl cheamă înapoi la sceptru.pe Împăratul întors. 4. Cu consimţămîntul lui Corcud. 5. Care, de la sine, îi lasă tatălui său tronul. 6. Dziem se răzvrăteşte. 7. Dar se refugiază înfrînt la Caitebai. 8. Apoi la Varsak. 9. Înfrînt din nou, se retrage la Creştini. 10. Acolo e ucis prin vicleşug de Berberbasza. 11. Pe care Baiezid îl face Vizir. 12. Însuşirile şi pietatea lui Dziem. 13. Baiezid întăreşte Grecia cu fortăreţe. 14. Cucereşte două oraşe din Moldova. 15. Ia Tersul, şi înfruntările lui cu Caitebai. 16. Campaniile din Asia şi din Czerkaszia, care sunt pricinile morţii lui Caitebai. 17. Pustieşte Moldova şi Varsak. 18. îi ajută pe Sarazinii din Hispania. 19. Supune Bosnia şi Croaţia. 20. Campaniile din Asia. 21. îi înfrînge pe Veneţieni în Grecia şi face pace cu vecinii. 22. Szeitan Culi îi molipseşte pe Perşi cu erezia lui. 23. Baiezid vrea să-i dea Împărăţia fiului său Ahmed. 24. Răbdînd cu greu aceasta, Selim este învins şi pus pe fugă de tatăl său.
98 *25. Care îi oferă iarăşi coroana lui Ahmed. 26. Lui Baiezid, care vroia să păstreze domnia, / i se împotrivesc Janiczarii. 27. Care îl cheamă pe Selim şi îl duc la Constantinopole. 28. Selim îi dă soluui părintelui său un răspuns pătrunzător şi plin de haz. 29. Baiezid jefuind vistieria, se retrage la Demoticus. 30. Selim încoronat Rege. 31. Îşi încununează tatăl prin martiriu. 32. Elogiul lui Baiezid. 33. Deosebita lui pietate.*

{[<§ 1.> Baiezid, cu gîndul de a vizita Mecca]}

§ 1. Fiind, pe acea vreme, înfloritoare treburile Othmanizilor, Mehemed le dăruise provincii fiilor săi **Baiezid** şi **Dziem**, atît pentru a avea de unde să-şi susţină Curtea, cît şi pentru a da, în lucruri mici, dovezi despre prudenţa şi ştiinţa lor în ale domniei – unuia **Iconium**, celuilalt Sandziacu[a] **Amasiei**. Baiezid zăbovea încă asupra acestui lucru şi cugeta la acel **Hadz**[b] la Mecca, dar iată că vine la el solul neaşteptat al Vizirului, că i-a murit părintele şi că l-a aşezat prin testament, drept urmaş. Mai aducea şi o scrisoare întărită prin iscălitura Vizirului şi a celorlalţi fruntaşi ai Împărăţiei, prin care era îndemnat 'să se grăbească spre a ocupa scaunul părintesc, menit lui, <şi> să lase călătoria plănuită în seama unor oameni a căror naştere de rînd le îngăduia răgazul pentru asemenea întreprinderi; că el avea să binemerite mai mult din partea religiei muhammedane, dacă, prin bărbăţia şi prin hotărîrile sale, avea să le răpească duşmanilor prilejul de a-şi strînge curajul şi puterile.'

{[<§ 2.> Îi dă pe mînă Împărăţia fiului său Corcud.]}

§ 2. Baiezid rămîne îndoit şi uluit de această solie, şovăind – ce să facă mai întîi într-un atare impas. Pietatea îl îndemna să-şi împlinească făgăduiala rugii; părea cu primejdie să lase gol tronul o vreme atît de îndelungată. Pînă la urmă, religia înfrînge grija pentru Stat, <iar> Fortuna îi oferă prilejul pentru a le păstra pe amîndouă. Avea un fiu, **Corcud**, de o asemenea dulceaţă şi modestie, încît îi depăşea nu numai pe toţi cei de vîrsta sa, ci şi pe înşişi cei bătrîni; pe acesta, cu doi ani
99 înainte, spre a celebra **Sunnet**[c], bunicul lui, Mehemed, / îl chemase la sine, iar, din vremea aceea, fermecat de însuşirile lui, nu mai vroise niciodată să-l lase să plece de lîngă sine. Iar el, tocmai pe atunci, cînd murise Împăratul, zăbovea la oştire. Baiezid îl menеşte pe acesta spre a-i ţine locul,

nădăjduind că prudența sfetnicilor va aduce de la sine ceea ce avea să lipsească vîrstei lui. Prin urmare îi dă Vizirului răspuns că 'nu-i stă în puteri să se rețină de la această călătorie mai mult decît ferice, și că vrea mai bine să piardă puterea asupra lumii, decît să lase fără împlinire făgăduințele odată juruite; dar, pentru ca Statul Othman să nu sufere vreo pagubă, hotărîrea lui este ca, pînă se va întoarce, să i se închine drept Domn fiului său Corcud.' Fără de zăbavă, fără să fi așteptat vreun răspuns, el pleacă spre **Mecca**, spre a cere de la Dumnezeu un început al domniei sub bune auspicii. Auzind acestea, Mai-marii îi încredințează fiului lui, Corcud, domnia, pe care acesta o cîrmuiește, vreme de nouă luni, cu mare fericire, cu aceeași autoritate pe care ar fi avut-o tatăl său, dă poruncă să-i fie pomenit numele în rugăciuni și bate monedă marcată cu propriile sale însemne.

{{<§ 3.> Vizirii îl cheamă înapoi la sceptru.pe Împăratul întors.}}

§ 3. Trecînd acea vreme, Baiezid se întoarce din pelerinaj, și, din drum, trimite o scrisoare către fiul său, Împăratul, și către fruntași, <în care> îl roagă pe acela să păstreze domnia, iar pe ei să-i dea ascultare, iar lui să-i îngăduie să ducă la **Niceea** viața unui particular. Abia de-ar cuteza cineva să hotărască dacă pe Baiezid l-au dus la disprețul pentru o asemenea mărire prea marea sa cucernicie și iubirea pentru închinarea către cultul divin, sau dacă s-a temut de puterea fiului său, de ambiția lui și de dragostea poporului față de dînsul, și va fi vrut mai bine să sape domnia fiului, cu ascunse tertipuri, prin vecinătățile {{Niceei}}, decît să-și piardă și domnia și capul, cîtă vreme căta să-și recapete, fără de vremea potrivită, domnia. Dar Vizirul după citirea scrisorii, îi adună
100 laolaltă pe ceilalți purtători de purpură <și> îi întreabă / ce-l îndemnau să se facă, iar, după păreri vînturate într-o parte și în cealaltă, cu consimțămîntul celorlalți, hotărăște că trebuie urmat cu tărie testamentul lui Mehemed, și. ca atare, că numai Baiezid trebuie recunoscut și proclamat drept Împărat.

{{<§ 4.> Cu consimțămîntul lui Corcud.}}

§ 4. Dar aceleași hotărîri violente spre a împlini pe față atare lucru, care păreau că l-au împiedicat pe tată, păreau tot atît de nesigure, cît de nechibzuite. Astfel că se hotărăsc să încerce mai întîi sufletul lui Corcud, iar, dobîndind audiență, Primul dintre Viziri, **Ali Pasza** îi spune: "Iată, am aflat că Preastrălucitul Părinte al Maiestății Tale, cu însoțirea Divinei Drepte, s-a întors teafăr și nevătămat de la Mecca și că a trecut deja de Alep, și am socotit că avem a i-o spune Maiestății Tale, spre a ști ce dorește să se facă cu dînsul și cu sosirea sa." Corcud, auzindu-i povestea, îi spune dimpotrivă: "Vechile slujbe pe care le-ați adus acestei Împărății ar trebui să fie, pe drept, dovezi asupra credinței voastre: dar cum, printr-o atît de priceput cuvîntare, doriți să mi-o slăbiți pe a mea, de-abia de mă pot stăpîni, încît să nu mă mir și să n-o numesc, dacă nu 'perfidie', măcar 'nestatornicie'. Voi știți că Tatăl meu nu s-a despuiat de domnie astfel, încît să i-o încredințeze pe veci mîinilor mele, și că mi-a dat poruncă să ocîrmuiesc în locul său doar pînă are să se întoarcă de pe acel drum pe care l-a luat asupra sa pentru mîntuirea sa și a Statului. Am făcut-o pînă acum, dat fiind că aș fi socotit un păcat să mă împotrivesc poruncilor Tatălui meu: primească, dar, odată întors, domnia care-i aparține ! Iar eu, unul, lăsînd sceptrul, nu se va întîmpla nicicînd să nu mă mărturisesc a fi și fiul și robul lui !"

{[<§ 5.> Care, de la sine, îi lasă tatălui său tronul.]}

§ 5. La puține zile, primind solie că Tatăl său sosește mai aproape, trece Bosforul cu toți Vizirii și cu ceilalți Prefecți ai ordinelor civile și militare și îi iese în cale Tatălui său în apropiere de
101 **Niceea**. Apoi i se prosternă Părintelui și le poruncește și celorlalți să-i urmeze pilda / și să se ridice un **Mimber**[d]; odată făcut acesta, Corcud însuși, luîndu-l de mînă, îl urcă pe Tatăl său pe tron, și, întorcîndu-se către poporul ce sta împrejur, spune: "Acesta este Tatăl și Domnul meu, Cîrmuitoml și Împăratul Aliothmanizilor. Pînă acum i-am fost umbra – dar acum, după sosirea luminii, umbra încetează. Ascultați-l numai pe acesta, numai lui arătați-i supunere!" Odată spuse acestea, își însoțește Tatăl la Constantinopole; intrînd în ea în ziua a 29-a a lunii Dzemaziul achyr a anului 886, Baiezid este încununat cu coroana împărătească. A doua zi, Corcud, dobîndind de la Tatăl său cele trebuincioase pentru a duce o viață nu mai prejos decît a unui Împărat, pleacă la **Magnisa**.

{[<§ 6.> Dziem se răzvrătește]}

§ 6. Dar lucrul acesta i se părea mult prea greu de răbdat lui **Dziem**[e], care își făcuse, pînă acum, nu slabe nădejdi de a pune mîna pe Împărăție, datorită vîrstei lui Corcud. Iar acum, fiind lăsat la tron Baiezid, el socotea că a rămas fără nici o speranță. Spunea întruna că lui i se datorează domnia, fiindcă Baiezid i se născuse lui Mehemed pe cînd era doar un particular, mai înainte de a ajunge Împărat, și rostea că-i nedemn ca Împărăția să-i fie dată pe mînă fiului unui particular, înlăturată fiind mlădița împărătească. Testamentul părintesc îl învinuia de fals, cum că nu ar fi fost cuprins în scris, ci ai fi constat numai din mărturia vorbită a vicleanului de Vizir. Cu asemenea vorbe convinsese lesne nu numai destule dintre cetăți, dar și cele mai multe dintre oștile din Asia cum că el era moștenitorul îndrituit al Împărăției, și le împinsese să-l proclame solemn, la **Prusia**, 'Împărat'. Apoi, ajutat de avuțiile cetățenilor din Prusia și ale altora care-i țineau partea, orînduise o oștire îndeajuns de mare.

{[<§ 7.> Dar, înfrînt, se refugiază la Caitebai.]}

§ 7. Dar domnia lui n-a fost nici puternică, nici îndelungată. Căci Baiezid, de cum aude ce pusese la cale fratele lui, pe dată trece în Asia cu mari oști, îi iese fratelui său în cale în apropiere
102 de Prusia și, după o foarte aprigă / și sîngeroasă bătălie, îl pune pe fugă și-i împrăștie toată oastea. **Dziem**, scăpînd împreună cu puțini din mîinile fratelui său, ajunge mai întîi la Alep, iar mai apoi la Regele din **Mysr**, **Sultan Caitebai**[f]; îi înfățișează tirania fratelui, prin care nu numai că ocupase domnia ce i se cuvenea lui însuși, ci îi mai și prinsese fiii și-i ucisese pe nedrept, și-i cere apăsat ajutorul împotriva aceluia. Caitebai, din partea lui, îi oferă sfaturi mai sănătoase <și> îl îndeamnă 'să mai lase ifosele dușmănoase împotriva fratelui, pentru că războaiele civile nu pot fi niciodată purtate fără pagubă pentru o atît de sfîntă religie, în schimb înțelegerea dintre frați e minunat cît de mult poate folosi pentru a o face să sporească.' Astfel, pentru ca un răgaz de timp să facă să se mai tocească indignata-i pornire, îl sfătuiește pe Dziem să pună la cale un pelerinaj la Mecca și printr-o astfel de călătorie, mai mult decît binecuvîntată, să preschimbe înfățișarea nefericirii în chipul fericirii celei adevărate: căci starea de față a lucrurilor nu îngăduia să se miște nimic împotriva lui Baiezid, gata, de-acum, să ridice în fața oricărui dușman oștiri nenumărate; dar, dacă la întoarcerea lui se va fi fost schimbat înfățișarea lucrurilor, el se va strădui din toate puterile să fie reașezat în drepturile sale.

{{<§ 8.> Apoi la Varsak.}}

§ 8. Prin acestea, **Caitebai** tot încerca, el, să-i îmbune lui **Dziem** sufletul, dar una punea unul la cale, și alta celălalt. El avea, încă de lungă vreme, o foarte strînsă prietenie cu cîțiva fruntași din ținuturile **Warsak** și **Turgud**[g], și una dovedită prin atîtă fapte, încît nu se îndoia că ei aveau să contribuie spre folosul lui cu tot ce puteau. Din **Mysr**, el le trimite scrisori, <prin care> se plînge despre nedreptatea ce li se făcuse lui și fiilor lui de către Baiezid <și> le imploră ajutorul; aceștia, de partea lor, au numai vorbe rele pentru impietatea lui Baiezid, și, toți într-un gînd, îi făgăduiesc Domnului lor și **Szehzaded**[h] averile lor, viața, cum și un suflet gata de înfruntarea tuturor
103 primejdiilor, la porunca lui. / Prinzînd curaj la aceste făgăduieli și ușurat de cea mai grea povară, Dziem, cîtă vreme vede că ajutorul din partea lui Caitebai rămînea nesigur și îndepărtat, se preface a-i încuviința sfaturile și-i cere să i se deie cele de trebuință pentru o astfel de călătorie. Caitebai, bucuros că i-a primit îndrumările, îi dă de toate din belșug și-l înzestrează cu cele de cheltuială, cum sta să plece, dîndu-i alai după vrednicia obrazului. Dar Dziem nu căuta atîta pietatea, cît domnia. Astfel, cît a putut de iute, el se abate din cale, și, lăsîndu-și alaiul, se refugiază la prietenii săi, cu foarte puțini <lîngă sine>. Acolo, strîngînd trupe de prin acele ținuturi, și adunînd la grămadă și cîteva cete de **Gion<i>ulli**[i], își încearcă, a doua oară, norocul la război.

{{<§ 9> Înfrînt din nou, se retrage la Creștini.}}

§ 9. Dar nici măcar atunci Fortuna nu i s-a arătat mai blîndă. Căci, de îndată ce i se dă de veste lui Baiezid că fratele lui pune iarăși răsturnări la cale, el trimite împotrivă-i **oș**tile gata pregătite, îi înfrînge lesne ostașii, și prea puțini la număr și prea puțin pregătiți, îi zdrobește și îi pune pe fugă. Dziem, după prăpăd, bîntuie rătăcitor, vreme de cîteva zile, fără vreun slujitor, fără vreun soț, cu haine schimbate, prin locurile de pe lîngă mare, pînă la urmă fiindu-i hărăzită o corabie care urma să plece în **Italia.** Urcîndu-se într-însa, mai întîi trage la **Rodos**[k], iar apoi, cu însoțitori Rodieni, ajunge în vizitație la **Rum Papad**), cu a cărui recomandare este primit cu cea mai mare cinstire de către **Principele Neapolei**[m]. Acolo, printr-o cuvîntare elegantă și armonioasă, înfățișează pricinile fugii sale, se roagă de ajutor din partea **Principilor Creștini**[n] pentru a-și ocupa părinteasca Împărăție, și făgăduiește sub jurămînt că, de avea să-și dobîndească domnia cu ajutorul lor, **oș**tile Othmane nu vor mai pune nicicînd piciorul în ținuturile supuse Creștinilor, ba chiar că și el va
104 păstra cu sfințenie înțelegerile și condițiile păcii pe care o încheiaseră cu răposatul său tată. / Principii Creștini, cărora groaza de armele othmane le rosese pînă și măduva din oase, îl îndeamnă să aibă bun curaj și făgăduiesc că-și vor da, clin toate puterile, silința ca el să fie redat Împărăției sale, și că nu vor lăsa să le scape nici un prilej de a-i îndeplini dorința. Chiar și Regele Neapolei, spre a da o și mai are dovadă asupra bunăvoinței sale, îi face parte de atîtea venituri din Regatul său, încît să poată trăi cu nu mai puțină strălucire, decît Regele însuși.

{{<§ 10.> Acolo e ucis prin vicleșug de Berberbasza.}}

§ 10. Dar nici acolo nu-i îngăduiau să trăiască în siguranță tertipurile lui Baiezid și teama lui ca nu cumva să le deie Creștinilor sfaturi cu primejdie și pentru domnia sa și pentru Statul Othman. Pe cînd acesta li se dezvăluia alor săi, vorbindu-le cu familiaritate, iată că se află alături un anume prizonier italian, pe nume **Mustafa**, fiind el împărtășit cu cele sfinte ale Muhammedanilor, pe

care, pentru deosebita lui pricepere în ale tunsului, îl împodobise cu cinul de **Berberbaszi**[o] – un om îndemînatic şi plin de şiretenie. Acesta, cînd aude cele povestite de Împărat, căzîndu-i pe dată la picioare: "Dacă Maiestatea Ta, îi spune, binevoieşte să-mi încredinţeze o treabă atît de însemnată, am să scap lesne sufletul tău de aceste griji, iar pe fratele tău, chiar şi de-ar rătăci prin cele mai ascunse colţuri ale Italiei, am să-l fac să dispară." Baiezid nu numai că-i îngăduie cu drag putinţa de a împlini atare faptă, dar se şi jură pe preasfîntul[p] duh al strămoşilor săi că 'îi va hărăzi lui Mustafa cinstirea Viziratului, numai să ducă la împlinire această dumnezeiască[q] treabă, folositoare întregii Împărăţii a Othmanizilor'. Aţîţat de aceste făgăduieli, Mustafa, schimbîndu-şi hainele turceşti, se duce, sub chip de fugar, la Frîncii[r] ce locuiau în Pera, îşi deplînge cu prefăcute lacrimi religia pe care-o părăsise, şi îi conjură pe toate cele sfinte 'să-l ocrotească şi să-i ofere prilejul de
105 a scăpa în patria sa'; mai adaugă şi că 'prefera, <fie şi> apăsat de cele de pe urmă necazuri, să trăiască printre Creştini, decît să se bucure de cinstirile pe care i le oferea Curtea Turcească, <dar> cu pierzarea sufletului său. Francii dau lesne crezare spuselor lui, şi, milostivindu-se de starea omului acestuia, îi oferă prilejul de a fugi – o corabie care ridica ancora înspre Italia; urcîndu-se într-însa, el ajunge, în puţine zile, cu vînt prielnic, la Neapole. Dziem, care, întîmplător, se afla, pe acea vreme, la Neapole, cînd aude că a sosit din **Rum**[s] un preabun frizer, fiind, poate, curios să afle ce se mai petrecea la Constantinopole, porunceşte ca acela să fie chemat la sine. Adus la el, este întrebat despre starea de faţă a treburilor turceşti; el dă răspuns că 'a practicat frizeria, vreme de cîţiva ani, la Constantinopole, prin dughenele publice, şi n-a avut grijă la inimă de nimic altceva, decît să-şi vadă de arta sa şi să găsească, pînă la urmă, vreun prilej de libertate: că, după lungă aşteptare, şi-a văzut împlinită ruga, şi, scăpînd cu ajutorul unor oameni evlavioşi, a dobîndit să se poată bucura acum de patrie şi să-şi poată practica în libertate evlavia creştină.' La acestea, Dziem: "Despre ritul tău şi religia ta n-am grijă. Căci fiecăruia din muritori Dumnezeu i-a hărăzit liberul arbitru[t]; dar, cum trăiesc într-o ţară unde frizerii mi se par nepricepuţi de tot, aş vrea măcar ca tu să-mi fii frizer. Căci, dat fiind că ai zăbovit cîtăva vreme pe la ai noştri, pe care îi ştii cum îşi plimbă mîna de uşor şi de mîngîietor, încît cel care-i tuns poate fi cuprins de-un dulce somn şi de o blîndă tihnă, nădăjduiesc că ai furat de la ei pe-ascuns şi ceva din arta lor." Mustafa, ca să-l înşele mai uşor pe Dziem, la început tăgăduieşte slujba, sub pretextul iubirii de patrie şi de cele sfinte;
106 pînă la urmă, consimte, rugat a doua oară, / 'pentru că i-ar fi părut un păcat să ia cu dispreţ slujirea unui atît de mare Principe şi pentru că i se părea lucru mare să aibă în grija mîinilor sale capul celui a cărui vedere o doreau toţi cei de treabă de la Constantinopole'. Astfel, este primit printre cămăraşi, avînd a-l tunde pe Dziem, după tipicul turcesc, în zilele obişnuite. După ce-a îndeplinit cîtăva vreme, cu mare învederare a credinţei sale, această slujbă, s-a întîmplat, într-o zi, ca Dziem, pe cînd îl tundea, să fie cuprins de somn şi să-i dea lui Mustafa un minunat prilej pentru fapta cugetată dinainte. Căci, pe dată, acela, luînd seama că nu se afla prin preajmă niciunul dintre slujitori, îi taie Principelui gîtlejul[u] cu un brici foarte ascuţit, şi, legînd rana foarte strîns cu un ştergar, ca să nu-i curgă sînge, iese din iatac, le face semn oamenilor de casă care stăteau la uşă că Sultanul a adormit şi că s-a pus în pat, le porunceşte tăcere şi să nu-i turbure nimeni Stăpînului odihna. Apoi, urcîndu-se pe o corabie pe care o avea pregătită, pleacă mai întîi spre Creta, iar de acolo la Constantinopole.

{[<§ 11.> Pe care Baiezid îl face Vizk.]}

§ 11. După ce a ajuns aici, i se înfăţişează pe dată lui Baiezid, îl vesteşte că fratele lui e mort şi-i arată cum a murit. Pe Împăratul nu prea încrezător îl convinge zvonul care se tot lăţea, că Dziem a fost răpus prin vicleşugul unor anumiţi[w] Creştini; auzind aceasta, Baiezid, ţinîndu-şi minte făgăduiala, îl ridică pe frizerul **Mustafa** la cinul Marelui Vizirat. Apoi, trimite soli la Regele Neapolei <şi> îl roagă să i se încredinţeze rămăşiţele fratelui său. Regele îi primeşte pe soli cu cea mai mare cinstire şi le încredinţează trupul, pe care Baiezid dă poruncă să-l aşeze la **Prusia**, în mormîntul Sultanului Murad, printre ceilalţi fii, Principi din stirpea Aliothmanică.

{[<§ 12.> Însuşirile şi pietatea lui Dziem.]}

§ 12. Aceasta a fost soarta lui Dziem, a unui Principe de cea mai bună nădejde, şi cu o deosebită înzestrare. Nu-i lipsea nimic ce să poată fi numit 'virtute', el abia de aflîndu-şi vreunul de vîrstă sa pe potrivă prin prevedere, mărinimie, tărie şi înţelepciune. Îi este lăudată mai cu seamă elocinţa[x] şi capacitatea retorică, dat fiind că le îmblînzea oamenilor sufletele mai mult prin cuvîntare, decît prin simbrie sau prin daruri, şi şi-i lega <astfel> de sine. Ca să îmbrăţişez totul pe scurt, ar fi fost un Principe mai presus de orice elogiu şi vrednic de o stirpe atît de strălucită, de nu şi-ar fi întunecat lumina virtuţilor prin ruşinoasa-i fugă la Creştini. Se spune, totuşi, că şi printre aceştia şi-a păstrat cu cea mai mare strictеţe ritul său, şi că şi-a împlinit nu numai rugăciunile cerute, de cinci ori pe zi, ci şi **Telaveti Curan**[y], în fiecare săptămînă.

{[<§ 13.> Baiezid întăreşte Grecia cu fortăreţe.]}

§ 13. Astfel fiind înlăturat, prin fratricid, rivalul la Împărăţie şi orînduit Statul, dau năvală pornirile sale marţiale, care fuseseră pînă acum înăbuşite, şi-i pun în minte gîndul să-şi sporească stăpînire de pe urma despuierii Principilor Creştini. Dar, pentru a întări Statul, mai înainte de a urma să-l crească, în anul 887, pleacă în **Moreea**, închide **Istmul** punînd două cetăţui foarte tari la Golful Corintului, ridicate din materialele adunate de Creştini pentru alte folosinţe, le întăreşte cu bună strajă şi le înzestrează cu mari mijloace şi cu maşinării de război, ca duşmanii, cînd aveau să dea năvală în stăpînirile Othmane – cum se şi întîmplase adeseori mai înainte – să aibă, despre partea aceea, unde să-şi frîngă cel dintîi iureş, şi să-i îngăduie lui răgazul şi spaţiul de a veni cu ajutor.

<§ 14. Cucereşte două oraşe din Moldova.>

§ 14. În primăvara anului următor, la **Adrianopole**, pe rîul Tundze, într-un loc foarte plăcut, porunceşte să se construiască **Dz<i>ami**, **Medrese**, **Darulszya**, **Imaret** şi o **Baie publică.** Apoi,
108 cu toate puterile, purcede împotriva **Moldovei**[z], care, pe vremea aceea, / asculta de poruncile lui **Ştefan**, şi cucereşte cu mînă armată foarte bine întăritele oraşe, metereze ale întregului ţinut, **Kili**[aa] şi **Akkierman**[bb], aşezate nu departe de acolo, pe ţărmul Pontului, iar astfel nu numai că-i împiedică pe Moldoveni să se ţină de piraterie în Pont, ci mai dobîndeşte şi putinţa de a năpăstui prin dese năvăliri Provincia aceasta, prea adesea în zadar încercată.

<§ 15. Ia Tersul, şi înfruntările lui cu Caitebai.>

§ 15. În acelaşi an, sub porunca Beglerbegului Asiei, sunt cucerite multvestitele oraşe ale Asiei **Tersus**[cc]. **Kurszuly**[dd] şi **Cosunly**, la Adrianpole **Gedyk Ahmed Pasza**, cel slăvit ca o căpetenie de război, este acuzat de lezmaiestate[ee] şi i se ia capul. Pe la aceeaşi vreme, între Baiezid şi

Caitebai se iscă iar, doar întru răsturnarea domniei ce lui din urmă, semințele stinsei lor vrăjmășii, care aveau să aducă cu sine, puțin după aceea, nesfîrșite grozăvii ale războaielor și măcelurilor, și de o parte, și de alta. Aceştia se priviseră între ei, încă de vreme îndelungată, cu ochi răi, <dar> nici unul din ei nu cutezase să-l atace pe celălalt, pentru că amîndouă Împărăţiile erau socotite drept atît de bine statornicite, încît de-abia dacă păreau a putea fi înfrînte şi subjugate prin puterile şi gîndurile omeneşti. Cea Othmană era mai presus prin întinderea ţinuturilor şi prin numărul oştilor sale, celei a Egiptului îi dădeau putere cetele coborînde în fiece an de la Czerkassi, cel mai războinic neam dintre toate. Baiazid avea, cît despre el, o pricină destul de îndreptăţită de război, căci Caitebai nu numai că îl primise pe fugarul său frate Dzieni, ci îi mai şi oferise pe ascuns resurse[ff] şi bani spre a putea pune iarăşi la cale noi răsturnări, dar cum aceasta nu părea atît de însemnată, ca să fie nevoie să-şi pună în primejdie puterile domniei, el socotea că are a-şi stăpîni gîndurile şi a le amîna pentru o altă vreme şi un alt prilej. Pe acesta avea să-l ofere, nu peste mult timp, Fortuna, cu mult
109 mai prielnic, decît / ar fi putut el chiar să şi-l închipuie. **Alaidevlet**[gg], micul Rege al cîtorva ţinuturi din Asia, împins de pofta, nepotrivită clipei, de a-şi lărgi domnia, se străduie să le smulgă **Czerkassilor**[hh] anumite oraşe din Asia. Respins cu ruşine de aceştia, cînd vede că zadarnic le pune lor în faţă puterile sale, îi cere ajutorul lui Baiezid, făgăduindu-i 'că va însemna moneda sa cu numele lui şi-i va pomeni numele în rugăciunile publice', iar astfel îi supune, sub titlul de 'feudă', întreaga sa stăpînire. Dobîndind astfel o oştire de ajutor, Alaidevlet se înfruntă iar cu Czerkassii şi, după felurite lupte date cu noroc diferit, pînă la urmă le răpeşte acestora **Giullek**, **Sues**, **Adana**, **Kaisarie** şi **Antab**. Caitebai, luînd seama că Baiezid vrea să-i sleiască, şiret, puterile, sub alt nume, fără de primejdie, socotind că trebuie să se folosească de o şiretenie pe potrivă, i-l pune împotrivă lui Alaidevlet pe vecinul lui, **Kiorszah**. Cei doi Regişori se înfruntă, sprijiniţi de puterile celor doi Sultani, vreme destul de lungă, cu un noroc atît de schimbător, încît cu greu puteai să judeci care să fi fost învingătorii, care învinşii. S-a ajuns astfel ca ţinuturile acelea ale Asiei să le dea ascultare cînd Czerkassilor, cînd Othmanizilor.

<§ 16. Campaniile din Asia şi din Czerkaszia, care sunt pricinile mortii lui Caitebai.>

§ 16. Învăţînd din aceste fapte, Baiezid ia seama că domnia Czerkassilor din Egipt nu putea fi doborîtă cu nici un fel de puteri, iar o atît de înfloritoare Împărăţie <nu putea> fi sleită de vîna ei, dacă nu avea să le fie nimicită patria şi tăiată calea pe care obişnuiseră, în fiece an, să trimită osti în Egipt. Prin urmare, prefăcîndu-se a fi pe pace cu Sultanul Egiptului, dă poruncă armelor să înceteze, şi, trăgîndu-şi trupele îndărăt, în anul 889, în luna Dzemaziul achyr, fără să se fi aşteptat cineva, dă năvală în **Czerkassia**, o năpăstuieşte de la primul iureş, şi, luînd un număr uriaş de
110 prizonieri, închide cu tari cetăţui cheile munţilor[kk] care o înconjoară, şi îi opreşte cu totul pe locuitori să mai iasă. Stăvilind astfel cuibul oştenilor, văzînd cu oştile, zi de zi, i se împuţinează, iar cele ale duşmaniulor, dimpotrivă, sporesc, **Caitebai** dă, de mîhnire, într-o boală de pe urma căreia, puţin după aceea, se şi stinge.

<§ 17. Pustieşte Moldova şi Varsak.>

§ 17. Acelaşi an a fost cel al morţii lui **Abdullah**, fiul lui Baiezid, Principele **Iconiei**. În anul 890, îşi trimite oştirea împotriva **Moldovei** <şi> le aduce locuitorilor <ei> un mare prăpăd: în următorul, supune din nou puterii sale răsculatul ţinut **Varsak**.

<§ 18. Îi ajută pe Sarazinii din Hispania.>

§ 18. Astfel înflorind, în Răsărit, starea Othmanizilor, religia muhammedană suferă o mare prăbușire în Regatul **Endelos**[ll]. Înfrînți și căsăpiți în cîteva rînduri, Muslimanii sunt alungați de peste tot, supuși celor mai crîncene chinuri și siliți la tăgăduirea celor sfinte lor. Nerăbdînd această nedreptate, ei trimit soli la Baiezid, care să-i înfățișeze încrîncenarea și cruzimea Hispanilor, și să-i ceară ajutorul, ca de la Cîrmuitorul Statului Muhammedanilor. Baiezid le încuviințează lesne cele cerute, și, ca să le dovedească cele spuse, în vara următoare, trimite o mare flotă, sub porunca lui **Kiemal Ali Pasza**, în Marea Mediterană. Acesta zdrobește flota Creștinilor, pustiește insula **Malta**, și se întoarce încărcat de pradă, după ce a jefuit și celelalte ținuturi de lîngă mare ale Hispaniei și ale Italiei.

<§ 19. Supune Bosnia și Croația.>

§ 19. Aţîţat de aceste reușite, <Baiezid> se hotărăște să-și încerce iarăși norocul împotriva Creștinilor. Astfel, în anul 894, îl trimite cu oaste, drept căpătenie, pe **Jacub** împotriva **Croației** și a **Bosniei**, spre a nimici tot ce mai rezista, prin acele ținuturi, Stăpînirii Othmane. Acesta, după ce
111 a cucerit mai multe cetăţui, / și bîntuise, biruitor, prin tot ținutul, dă peste Creștinii care aveau de gînd să se împotrivească străduințelor sale, le aduce o înfrîngere vrednică de pomenire, <iar> pe mulți oameni de viță, prinși laolaltă cu căpetenia lor, **Dzeneral Jani**[mm], îi trimite Împăratului. În același an, Baiezid i-o dă în căsătorie pe fiica sa lui **Ahmed Mirza**[nn] **Ogyrougli**[oo].

<§ 20. Campaniile din Asia>

§ 20. În anul 895, Regele Provinciei **Azerbaidzan**[pp], **Sultan Jacub**, se săvîrșește din viață, moartea căruia, ca și cum ar fi trebuit să fie pricina pieirii altora, fiind prilejul multor foarte crîncene înfruntări înlăuntrul acelui Regat. Se amestecă și Baiezid și Regele Egiptului, urmașul lui **Caitebai**, iar fiecare încearcă să-și revendice provinciile rămase fără de Cîrmuitor. Astfel, cu toate că semnul luptei fusese dat pe tăcute, oștile se încleștează, iar cea turcească, biruitoare, cercetează, vreme de șase ani, mai toate ungherele Asiei: pînă la urmă, după mai multe înfruntări, în anul 901, toate acele ținuturi, pentru care fusese, pînă acum, cearta dintre Baiezid și Czerkassi, îi sunt alipite Împărăției Othmane. În anul 902, Turcii din Rodos, sub căpătenia lor, **Nasubeg**, sunt înfrînți cu mare prăpăd. La aceeași vreme, **Ahmed Mirza**, a cărui credință o cumpărase, cu șapte ani mai înainte, dîndu-i-o în căsătorie pe fiica sa, ieșind de la Constantinopole sub cuvînt că se ducea la vînătoare, o ia la fugă înspre **Tybris**[qq], ai cărui locuitori îl proclamă Rege.

<§ 21. Îi înfrînge pe Venețieni în Grecia și face pace cu vecinii.>

§ 21. În anul următor, la Constantinopole, lîngă **Eski Sarai**, el pune temeliile unei **Dziamii**, ale unui **Han**, ale unei **Școli** și ale unei uriașe **Taalimchane** ('Arene') și le desăvîrșește după opt ani. În anul 895, el purcede din nou, cu mari oști, împotriva **Greciei**, iar acolo ia, din primul iureș, **Ainebacht**, <iar,> în vara următoare, în ziua de 4 Muharrem, <ia> cu forța **Mothone** <și> primește
112 **Coroni**, predată de la sine. În anul 907, **Frîncii** împresoară cu o mare flotă insula / **Mitilin**[rr], dar, venindu-le în ajutor celor asediați 50 de trireme, se retrag fără să fi isprăvit nimic. Către aceeași vreme, așezîndu-se pace cu toți vecinii[ss] dimprejur, Baiezid dă poruncă să se odihnească armele ostenite de atîtea campanii, iar truda războiului să fie schimbată în desfătările vieții la oraș.

<§ 22. Szeitan Culi îi molipsește pe Perși cu erezia lui.>

§ 22. Dar cît îi este acestei Împărății de primejdioasă tihna ne-o dovedesc cele ce s-au petrecut în Asia la această vreme. Stătuse, încă de cîtăva vreme, ascuns pe lîngă tîrgul **Beg Bazar**, un vraci, <pe nume> **Szeitan Culy**[tt], plin de șarlatanii și de meșteșuguri diavolești. Acesta, după ce a luat seama că gloata, după zece ani de pace, este plină de pofta unor răsturnări, în anul 916, dă pe față îndelung cugetată sa erezie în privința **Curanului**, adaugă, drept dovadă, unele minuni, <și> vrăjește pînă într-atît plebea cea proastă și ușor crezătoare, încît să poată, în scurtă vreme, scoate în cîmp o oaste destul de mare, din cei ce-l urmau. Auzind aceasta, Baiezid îl trimite pe dată, cu oaste, pe **Ali Pasza**, spre a-i împrăștia adunările; acesta, ajungîndu-se la încleștare, îl învinge pe impostor, îl zdrobește, și, pus fiind el pe fugă, îl silește să se retragă la Regele Persiei, **Ismail Szah**[uu], unde, aflînd o mai mare libertate de a-și răspîndi veninul, îl abate pe Rege, cu tot neamul său, de la adevărata cale a Curanului.

<§ 23. Baiezid vrea să-i dea Împărăția fiului său Ahmed.>

§ 23. Cam pe acea vreme, pe cînd **Baiezid** se tăvălea în desfătări, odată pacea bine orînduită, neajunsurile bătrîneții care se apropia deja, precum și groaznicele dureri ale chiragrei[xx], pe care i-o aduseseră desfrîurile, îi aduc gîndul de a urma pilda bunicului său și de a abdica de bună voie de
113 la domnie. În acest scop, îl cheamă la sine pe **Ahmed**, pe fiul / său mai vîrstnic (pe care îl pusese Mai-mare în **Conie**), îl proclamă moștenitor al Împărăției, și alege pentru sine **Magnisa**, adăpostul bunicului său, spre a-și duce acolo viața ca particular.

<§ 24. Răbdînd cu greu aceasta, Selim este învins și pus pe fugă de tatăl său.>

§ 24. Dar, pentru că hotărîrea lui fusese dezvăluită fără de vreme, nefiind încă atrase în favoarea lui **Ahmed** sufletele celor purtători de purpură, nu dobîndește reușita dorită, ba chiar, astfel, ceea ce fusese cugetat întru mărirea lui ajunge să-i fie în pagubă. Căci **Selim**, care se afla pe atunci în fruntea stăpînirii din Trapezunt, auzind cele ce fuseseră puse la cale, purcede către Adrianopole, trecînd Pontul cu oștile din acel ținut, și, spre a nu-și înstrăina sufletele alor săi sub numele de 'răzvrătire', se preface că vroia să-i înfățișeze tatălui său cuvenita închinare[yy]. De acolo, cu 20 de mii <de oșteni> se îndreaptă țintă la Constantinopole, nădăjduind că, văzînd aceasta, Janiczarii, pe care și-i știa prietenoși, aveau să treacă de partea sa. Baiezid, aflînd de capcanele ale fiului său, îi adună pe curteni și cîtă oaste mai era din întîmplare la Constantinopole, și, cu aceștia, îi iese harnic în cale lui Selim aproape de **Czorlo**, lîngă un anume sat, pe nume **Ogrisz**, în a treia <zi> a lunii Dzemaziul ewel a anului 917. Se dă cîtăva vreme lupta cu noroc schimbător, <dar,> pînă la urmă, oștenii lui Selim sunt înfrînți și siliți să deie dosul. Baiezid îi oprește pe ai săi să-l urmărească pe Selim care fugea, dînd drept pricină 'că nădăjduiește că fiul său, lăsîndu-și încrîncenarea. Își va veni în minți și că această pedeapsă ușoară și părintească îi va arăta că Dumnezeu nu încuviințează răzvrătirile atîtate de fii împotriva părinților lor. Iar dacă nici acum nu vroia să se înțelepțească, i-l va încredința răzbunării Divine, care nu îngăduie niciodată ca fiii răzvrătiți să nu fie pedepsiți'. Scăpînd astfel, prin bunăvoința părintelui său, Selim pleacă mai întîi la **Varna**[zz], apoi, urcînd pe o
114 corabie, la / **Kiefe**, o cetate de coastă a Crimeei.

<§ 25. Care îi oferă iarăși coroana lui Ahmed.>

§ 25. Eliberat de această primejdie, Baiezid, cîtă vreme nu știa că sceptrul este dat de Dumnezeu[α], iară nu de oameni, socoate că nu-i mai stă nimic în cale, spre a nu-i trece însemnele

Împărăției aceluia pe care îl menise el. Astfel că trimite iarăși soli la **Ahmed** <și> îl vestește 'că vrăjmașul și rivalul lui a fost înfrînt și alungat din hotarele Domniei: prin urmare, să vină, și, în aplauzele tururora, fără ca vreunul să cuteze să spună vorbă de împotrivire, să ia sceptrul și să primească binecuvîntarea părintească. Ahmed, din partea lui, cercetînd mai cu prevedere cele oferite, îi dă răspuns: 'că zadarnic încearcă părintele său cele pe care le-a decis în favoarea sa; căci el știe sigur că nu numai oștenii pretoriului, ci și toți purtătorii de purpură sunt din toată inima de partea lui Selim și că și-l doresc numai pe el de Împărat; astfel, că el nu se teme de fratele său vrăjmaș, ci de oștenii care erau de partea lui.'

<§ 26. Lui Baiezid, care vroia să păstreze domnia, i se împotrivesc Janiczarii.>

§ 26. Baiezid, cum vede că **Ahmed** nu-i încuviința sfaturile, iar pe Selim vroia să-l respingă de la Împărăție pentru neobrăzarea și nemăsurata lui poftă de a domni, hotărăște că totul trebuia încercat altfel, și că avea de amînat pentru altă vreme cele cugetate, nădăjduind că, între timp, va găsi lesne un prilej de a le aduce la împlinire. Dar i se părea greu să-și tragă înapoi hotărîrea de a abdica, dat fiind că spusele și faptele împăraților sunt atît de statornice(β), încît nu pot fi retrase cu nici un chip la îndemîna omului. Prin urmare, îi încearcă pe ascuns pe purtătorii de purpură, spre a-l ruga să-și schimbe hotărîrea. Aceștia, dimpotrivă, îi împing în favoarea lui Selim pe Janiczari, cărora tihna le cădea greu(γ), greu și un Împărat pașnic vreme de zece ani(δ), și îi ațință lesne încotro
115 voiau pe oșteni, care nu nădăjduiau nimic alta, după o pace de atîția ani, / decît răzvrătirea și măceluri între cetățeni.

<§ 27. Care îl cheamă pe Selim și îl duc la Constantinopole.>

§ 27. În plină turburare, ei îi trimit scrisoare lui Selim, și-i arată prin ea 'că, toți într-un gînd, au hotărît să-l proclame numai pe el Împărat, și că nu vor răbda ca Baiezid să-și retragă hotărîrea pe care o luase odată, <anume> de a lăsa de la el sceptrul.' Înspăimîntat, poate, de primejdia dinainte, Selim, mai întîi, se opune, și le răspunde conspiratorilor 'că el nu disprețuiește sceptrul împărătesc oferit de către ei, ba chiar că-i gata să-și verse sîngele pentru orice ostaș, chiar și de ultimul rînd, dar că nu voiește să încerce nici cel mai mic lucru împotriva vrerii părintelui său, mai ales că a învățat din pățania cea de curînd că Mîna Dumnezeiască i se, punea împotrivă.' Janiczarii, primind răspunsul, îi dau iarăși îndemn lui Selim, prin **Zemberekczi**[3] **baszi**(ε), susținînd 'că ei se află legați, cu toții, între ei, prin jurămînt, <și> că nu vor înceta, pînă cînd nu-l vor vedea pe el, chiar și fără voia Tatălui său, pe tronul împărătesc' Convins de aceste făgăduieli. Selim pleacă, pînă la urmă, doar cu cîțiva curteni, sub aceeași înfățișare, ca și mai înainte, de la **Kieffe**, și se îndreaptă țintă la Constantinopole. Auzind de sosirea lui, Janiczarii se adună în pîlcuri prin piețe, și îi ies în cale, spre a-l felicita, la poarta **Topcapu**(ς). Înconjurat de ceata lor, Selim intră în Oraș, și se așează în poiana **Enibachczè**(η), unde Janiczarii îi pregătiseră corturile.

<§ 28. Selim îi dă solului părintelui său un răspuns pătrunzător și plin de haz.>

§ 28. Baiezid se tulbură la vestea lucrului acestuia neașteptat, și, cîtă vreme zărește că nu poate izbîndi nimic cu sila, se străduie să-i îmblînzească fiului sufletul prin părintești alintări. Astfel, în cea de a opta zi, cînd socotea că s-a domolit deja primul iureș al înflăcărării, îl cheamă la sine pe Marele Vizir, **Codza Mustafa Pasza**(θ), și îi poruncește să îi vestească fiului său următoarele: "Ei,
116 dacă fiul meu vroiește cu adevărat să mă viziteze și să-mi dobîndească binecuvîntarea, de ce mai

zăboveşte oare ? Dar dacă, dimpotrivă, îşi acoperă numai impietatea, de ce mai pierde vremea ?" Vizirul îi împlineşte porunca, şi, după aducerea cuvenitei închinări, îi înfăţişează spusele părintelui său. Selim simte şiretenia lui Baiezid, şi-i dă răspunsuri nu mai puţin îndoielnice şi pline de ascuţime: "Du-i, zise, vorbă Părintelui meu că n-am să-i tăgăduiesc nicidecum ascultarea, ci voi pleca de bună voie oriîncotro mă va trimite, numai să binevoiască să-mi lămurească unele îndoieli care mă frămîntă în legătură cu ocîrmuirea de acum a Statului. S-a ridicat din Răsărit un ins de nici o treabă, **Sophyougly**(ι), a pustiit într-o grabnică şi necontenită năvală întreaga Împărăţie Othmană şi a ajuns cu armele pînă la **Caesaria**, oi <purtîndu-vă> nu ca apărători ai acelor Provincii, ci ca nişte privitori tihniţi ai izbînzilor lui. Din cealaltă parte, un **Czerkas**(κ), cu nume şi de neam obscur, care s-ar cădea să zacă doborît sub sabia othmană, a ocupat nu numai Regatul **Egiptului**, ci şi mai multe ţinuturi din **Syria**, supuse, pe vremuri, Împărăţiei noastre, şi le mai stăpîneşte pînă şi încă în ziua de astăzi, ca şi cum le-ar fi legitimul moştenitor. Sub o atît de mare batjocură a ajuns Maiestatea Împărăţiei noastre, cea privită cu respectuoasă teamă sub înaintaşii noştri, şi sub ce nume, <ca de al unor> eroi neînfrînţi, se temuseră de ei ţinuturile învecinate, tot sub acela rîd <acum> de ei şi-i hărţuiesc, <ca pe nişte> oameni leneşi şi efeminaţi. Unde-i onoarea sceptrului Aliothmanic ?! Unde-i disciplina militară, unde-i grija pentru răspîndirea legii, unde-s meşteşugurile domniei ?! Oare astfel se sporeşte Împărăţia ?! Aşa ne purtăm cu vrăjmaşii ?! Aşa se păstrează înflăcărarea oştenilor noştri, pînă acum de neînfrînt ?! Desigur că nu astfel şi-au întemeiat sceptrul şi n-au întins hotarele Împărăţiei slăviţii noştri înaintaşi ! Cîntărind bine acestea, să hotărască însuşi Părintele meu – pot oare acei care au ajuns, fie consimţind(λ), fie îngăduind, fie din neglijenţă, să fie pricina unor atari lucruri pot cumva să scape de meritata lor pedeapsă ? Căci, de nu se va găsi la vreme leacul acestor stricăciuni, va trebui să punem prăbuşirea, de-abia de evitat, a Împărăţiei noastre nu în seama bărbăţiei duşmanilor, ci în cea a delăsării noastre."

<§ 29. Baiezid, jefuind vistieria, se retrage la Demoticus.>

§ 29. Întors la Împărat, cînd Vizirul îi povesteşte ce a răspuns fiul lui, se spune că Baiezid ar fi răspuns: "îndeajuns de bine şi din plin îmi dau seama că nu-i ţinta fiului meu aceea de a-şi vizita tatăl, ci de a-şi lua Împărăţia prin lege sau nelege ! Dar că aceasta îi este hărăzit de la cer am drept dovadă o vedenie, venită mie în noaptea asta, la <vreme de> odihnă (a coroanei mele puse de ostaşi pe capul lui Selim. Astfel, de vreme ce socot că-i împotriva evlaviei să încerc, sau să fac ceva împotriva vrerii lui Dumnezeu, urmînd cu suflet supus îndemnul Proniei Cereşti, las însemnele domniei, şi vreau şi poruncesc ca toţi să-l salute drept Împărat pe Selim." Fără zăbavă, îl încunoştinţează pe Selim despre hotărîrea sa, şi-l roagă să-i îngăduie să ducă viaţa unui particular la **Dymotyca** *(sic)*. Selim îl roagă pe tatăl său să rămînă în Palatul Nou, pentru că el, la noua-i domnie, se va mulţumi şi cu Palatul Vechi(ν). Tatăl insistă mai departe, adăugind 'că două săbii(χ) nu pot intra în aceeaşi teacă'. Dobîndind astfel ceea ce ceruse <şi> luînd cu sine din vistierie cele mai de preţ comori, cu însoţirea lui **Junus**(ο) **Pasza** şi a cîtorva dintre prieteni, în ziua de 18 a lunii Seffer a anului 918, pleacă de la Constantinopole.

<§ 30. Selim e încoronat Rege.>

§ 30. Selim îşi însoţeşte {{Tatăl}} care pleca, luîndu-i cu sine pe purtătorii de purpură, pînă
118 lîngă satul **Kiucziuk Czekmedze**(π), de la marginea Oraşului, / aflat la două ceasuri depărtare de

Constantinopole, stă de vorbă cu dînsul despre orînduirea Statului, și, ca și cum ar fi vrut să ispășească nedreptatea făcută, îl roagă să-i dea părintească binecuvîntare. Primind-o, își ia, ultima dată, ziua bună, și, întors în Palatul Regesc, este încununat, după obiceiul știut, cu diadema împărătească.

<§ 31. Își încununează tatăl prin martiriu.>

§ 31. Între timp, Baiezid purcede pe calea-i țintită, dar atît de încet, încît, prefăcîndu-se bolnav, să se oprească, cu tabără statornică, în fiece sat, ajungînd astfel să-i sădească fiului său bănuiala că nădăjduia vreo răzvrătire a poporului, care să-i deie prilejul de a se întoarce și de a-și lua iarăși domnia, din care doar cu greu abdicase. Poate că de aceea s-a și făcut, ca, pe cînd se afla de-abia la 40 de mile de Oraș, să-și sfîrșească viața printr-un neașteptat martiriu(ρ). Selim, aflîndu-i moartea, le poruncește Vizirului și celorlalți Magnați să-i aducă trupul la Constantinopole; el însuși, în haine de jale, îi iese în cale pe jos, cu mare alai, ca un triumfător, conduce cortegiul funerar în Oraș și poruncește să fie îngropat la Dziamia ridicată de Baiezid.

<§ 32. Elogiul lui Baiezid.>

§ 32. Baiezid a trăit 62 de ani, a domnit 32. A zămislit 5 fii, pe **Ahmed**, **Selim**, **Szehinszah**, **Alemszah** și **Corcud**, a căror soartă va ajunge istorisită mai apoi. A fost un Principe – dacă trebuie dată crezare istoricilor dintre Turci – puternic, harnic, cu suflet neînfrînt chiar și în situații grele, iar, prin exerciții trupești, își dobîndise o asemenea tărie, încît puțini i se puteau pune împotrivă, dar nimeni nu-l întrecea. Păstrător foarte scrupulos al Legii și al riturilor, foarte mare sprijinitor al învățaților, cărora le dăruia, fiecăruia, în fiece an, cîte zece mii de **akcze**(σ), dar și **Softa**(τ), și le împărțea hrană, fiecăruia după starea sa aparte. El însuși a fost un atît de bun cunoscător în toate
119 cele / care îl fac pe om să fie un învățat, încît a fost socotit de concetățenii săi nu numai Principe al Împărăției, ci și al învățăturii. Sub călăuzirea sau sub auspiciile lui, nu numai că Împărăția Othmană nu a suferit nicăieri vreo pagubă, dar au fost duse la bun sfîrșit, cu cea mai mare onoare, și grele războaie, au fost supuse și foarte întinse Regate. A cheltuit cea mai mare parte a veniturilor pentru durarea unor lucrări întru slava lui Dumnezeul). A dres zidurile Orașului, surpate în multe locuri de cutremur. Tot acolo, în Piața Fierarilor(φ), a întemeiat o preamărită **Dziamie**, admirabil și de-abia de imitat clădită, precum și o alta la **Amasia**, mai prejos față de cea dintîi prin mărime, dar nicidecum prin frumusețe și eleganță, ca să trecem sub tăcere mai multe **Hanuri**, **Spitale** și **Școli** întemeiate în felurite locuri.

Pe lîngă aceste sălașuri menite cultului divin, aproape de **Osmandzyk**, orașul care și-a primit numele după **Othman**, a durat un pod de marmură, sprijinit pe 19 arcuri, peste rîul **Kyzyl Irmak**(χ), iar în ținutul **Sarichan**(ψ), peste rîul **Giozsui**(ω), s-a îngrijit să se ridice un altul, din piatră pătrată, rezemat pe tot atîtea arcuri.

<§ 33. Deosebita-i pietate.>

§ 33. Dar, mai înainte de a trece mai departe, ne va face plăcere să pomenim o pildă a pietății lui, lăudată de Turci. Căci se spune că, în decursul întregii sale vieți, a strîns cu grijă pulberea care-i prăfuise veșmintele, și că, fiind în agonie, i-a conjurat, sub greu blestem, pe cei dimprejurul său, să ardă la soare o cărămidă făcută din ea, și să i-o pună, în mormînt, sub falca lui cea dreaptă, în loc de perină, adăugind 'că în toate cele făptuite de sine a avut dinaintea ochilor următoarea spusă **hadis**(ϖ):

'Igburetu Caddemahu fi Sebillullah haram aleihi ennare',

120 adică: "Dacă picioarele cuiva, pe calea Domnului / vor fi fost prăfuite de pulbere. Dumnezeu îl va mîntui pe el de focul Gehennei", sau "va stăvili de la el focul Gehennei".

SELIM I, FIUL LUI BAIEZID, AL NOUĂLEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL III.

1. Selim, pe fratele Ahmed, răsculat. 2. Îl înfrînge şi îl ucide. 3. Îl ucide pe Corcud, nevinovat. 4. Purcede cu război împotriva Perşilor şi, înainte de luptă, le cere Vizirilor sfatul. 5. Încuviinţează sfatul lui Piri Pasza. 6. îi zdrobeşte pe Perşi cu mare prăpăd. 7. Le dă drumul liberi prinşilor Muslimani. 8. Cucerind Tybris, iernează la Amasia. 9. Ia cîteva oraşe, şi Regatul lui Allaidevlet. 10. Cei din Diarbekir, alungîndu-i pe Perşi, i se oferă lui Selim. 11. Care are îndoieli asupra credinţei lor. 12. Apoi, convins, li-l dă drept Principe pe Mehemed. 13. De către care este învins şi ucis Carachan. 14. Mehemed Beg ia cîteva oraşe. 15. Şi îi vesteşte reuşita lui Selim, prin fratele său. 16. Selim purcede din nou împotriva Perşilor, apoi, schimbîndu-şi hotărîrea, îi atacă pe Egipteni. 17. Pe care îi înfrînge lesne, prin trădarea căpeteniilor. 18. Ocupă Alepul şi Damascul. 19. Descoperă mormîntul lui Szeich Muhiddin. 20. Îl descăpăţînează pe Hiusan Pasza. 21. Vizitează Cudszerif şi ia cîteva oraşe. 22. îi înfrînge iarăşi pe Cerchezi. 23. Pe Tumambai, predat lui de către Arab, îl primeşte mai întîi cu cinstire, apoi dă poruncă să-l sptnzure. 24. Ia Alexandria şi-i subjugă pe Arabi. 25. Primeşte solul Regelui Persiei. 26. Trufia şi moartea lui Selim. 27. Ascunsă de Viziri. 28. Suleiman, salutat ca Împărat, îşi îngroapă tatăl. 29. Moravurile şi cruzimea lui Selim.

{{<§ 1.> Ahmed, fratele său, i se opune lui Selim.}}

121 **§1. Selim**, cel poreclit **Javuz**[a], pe cînd îi mai trăia încă bunicul, / **Mehemed**, iar **Baiezid** era numai Domnul **Amasiei**, a văzut lumina zilei chiar acolo, în anul 872; dar apoi, după alungarea părintelui său, precum am arătat în cele de mai înainte, în cel de al 46-lea an al vieţii, <iar> după fuga lui Muhammed al 918-lea, în a 19-a zi a lunii Seffer, este aşezat Cîrmuitor al Împărăţiei Aliothmanice, ceilalţi fraţi ai lui necutezînd să scoată vreo vorbă de împotrivire, fie din pricina trecerii de care se bucura în faţa oştenilor, fie pentru că, prin supunere, încercau să-i îmblînzească sufletul cel avan. Numai Ahmed, cum cunoştea preabine firea fratelui său şi ştia sigur că, atîta vreme cît acela ţinea însemnele domniei, nu avea să se afle nicăieri în siguranţă, împins de deznădejde, se hotărăşte fie să-şi răpună fratele, fie să nu moară nerăzbunat. Astfel, bucurîndu-se de falsa nădejde că unii dintre Magnaţii care erau încă de partea lui Selim, mai mult de formă, decît în fapt, aveau să treacă de partea sa, spre a pune împotriva primejdiei de pe urmă cele de pe urmă puteri, strînge la Amasia o oaste cît putea el mai mare, şi, socotind că-i mai cu cale să-şi lege caii de ocoalele duşmanului, decît la ale sale, se pregăteşte să treacă în Europa.

{{<2.> Pe care îl înfrînge şi îl ucide.}}

§ 2. De-abia se hotărîse astfel **Ahmed** în gîndul său, cînd iscoadele pe care Selim le întreţinea peste tot îi şi dăduseră de veste despre aceasta. Prin urmare, avînd de gînd să-şi prindă fratele

înainte să-şi fi strîns el toată oştirea, şi, dînd tare năvală, să stingă atare pîrjol, îşi trece oştile în Asia peste **Bosforul Pontului**. Ahmed, chiar dacă lua seama că sfaturile sale fuseseră date pe faţă, totuşi, cum vedea că are ori de învins, ori de murit, îi iese fratelui său, cu străşnicie, în cale la **Eniszehir**, cu ceata de oşteni pe care o avea. Iar apoi, el însuşi, rînduindu-şi-i pe ai săi în linia de bătaie, se luptă cu cea mai mare tărie în rîndurile din faţă, astfel că, prin bărbăţia sa, şi-a refăcut de
122 cîteva ori aripile făcute să deie dosul. Pînă la urmă, oastea lui, / mai mult copleşită de numărul duşmanilor, decît înfrîntă, este zdrobită, după ce făcuse mare măcel: cei mai mulţi acoperă cu trupul lor locul unde se aflaseră, nu mulţi îşi caută scăparea prin fugă. Printre aceştia, Ahmed însuşi, prins de viu, este sugrumat pe dată, şi încredinţat ţărînei la **Prusia**.

{[<3.> Îl ucide pe Corcud, nevinovat.]}

§ 3. După înfrîngerea lui **Ahmed**, <Selim> le îngăduie oştenilor cîteva zile pentru a-şi veni în puteri, iar, acestea odată scurse, îşi abate oştile împotriva celuilalt frate, **Corcud**, pe care tatăl lor îl aşezase Domn al **Magnisei**. Corcud, cu toate că vrusese, pînă atunci, mai bine să i se închine fratelui său, şi să aştepte, din partea lui, ce-o aduce Fortuna, decît să-şi spurce mîinile printr-un fratricid, totuşi, cînd vede că el, fără să ţină nicidecum seama de supunerea sa, umbla să-l dea pierzării, îi iese în cale lui Selim laolaltă cu pilcurile de oşteni pe care le avea cu sine, ca, măcar, să nu moară nerăzbunat. Dar acesta, dat fiind că avea şi o oaste mai mare, şi una mai hîrşită în truda războaielor, îi înfrînge lesne fratelui său cetele de strînsură, i le zdrobeşte şi împrăştie. Starea lucrurilor fiind fără de nădejde, Corcud se strecoară să fugă, dar, părăsit de ai săi, rătăceşte singur, fără vreun rob, fără vreun soţ alături, noaptea, prin locuri lăturalnice şi pustii, căutîndu-şi, ziua, adăpost prin văgăuni întunecoase şi cumplite. Se spunea că face aşa, cu gîndul, ca, după pilda lui Sultan **Dziem**, să scape la Creştini[b], iar, sub ocrotirea acestora, să se apere de puterea fratelui său. Auzind aceasta, Selim, temîndu-se ca el să nu le deie acelora sfaturi primejdioase pentru Statul Othman, dă poruncă să se cerceteze iarăşi, cu luare aminte, urmele fratelui său, degeaba căutat şi mai înainte. Pînă la urmă, prin voia Sortii, oştenii trimişi să-l afle îl şi găsesc, îl scot din ascunziş şi i-l aduc lui Selim, care, nedîndu-i nici voia să se dezvinovăţească, cu toate că se ruga adînc pentru aceasta, li-l dă pe mînă, pe dată, călăilor, să-l sugrume. /

123 *{[<4.> Purcede la război cu Perşii, iar, înainte de luptă, se sfătuieşte cu Vizirii.]}*

§ 4. Fiind astfel copleşiţi nu numai rivalii la Domnie, ci căsăpiţi şi duşmanii de-acasă[c], îşi aţinteşte gîndul către înfrîngerea vrăjmaşilor dinafară. Printre aceştia, cel dintîi era, fără îndoială, **Sultan Gauri**, Regele **Mysrului**, cu care, după mai multe hărţuieli, Baiezid încheiase pace. Dar nu părea nici lucru ferit, nici cu cale să-l atace pe acesta, mai înainte să fie înfrînt **Kyzylbasz Szahy**[d]. El îşi arătase îndeajuns sufletul cel vrăjmaş în anii dinainte, fiind, de aceea, de temut ca nu cumva Perşii să se repeadă, din spate, asupra Othmanizilor, ocupaţi cum erau cu cele din Egipt. Neînţelegerile lor mai erau sporite şi de noua erezie născocită asupra Curanului, cu cîţiva ani mai înainte, de **Szeitan Culy**, care, cu încuviinţarea Regelui, molipsise toată Domnia Persiei, şi o făcuse să le fie vrăjmaşă adevăraţilor închinători ai Curanului. Tulburat de aceste argumente, Selim a hotărît că are, mai întîi, de doborît puterile Perşilor, înainte de a-şi aţinti gîndul către alte lucruri. Prin urmare, în anul 920, duce în Asia o mare şi cuprinsă oaste, şi dă peste oştirile duşmanului, nu mai mici decît ale sale, lîngă **Tibris**[e], una dintre cetăţile cele mai de frunte ale Persiei, în cîmpia

numită **Czaldiran**[f]. Văzîndu-le pe acestea, îşi strînge iute Vizirii şi pe ceilalţi prieteni de prim rang <şi> îi întreabă 'Ce socoteau că este nevoie de făcut?'. Toţi sunt de părerea că 'Nu este nevoie de grabă, ca ostaşii, sleiţi de truda drumului, cum osteneala i-ar împiedica să-şi arate toate puterile, să nu-i îngăduie vrăjmaşului o lesnicioasă izbînda, aşa că lupta trebuia amînată pe a doua zi, spre a le da oştilor răgazul să-şi tragă sufletul.' Cum ei încuviinţau cu toţii această părere, numai Selim li se împotriveşte, şi le spune: "Sfatul pe care l-aţi dat nu-i este mai puţin de folos duşmanului, decît nouă. Nu văd de ce ar trebui să le îngăduim duşmanilor, osteniţi nu mai puţin decît noi, după
124 ce au străbătut cale atît de lungă, / liniştea şi răstimpul să se pregătească mai bine de luptă: ba îmi mai dau seama că am greşit pînă acum şi că nu ne-am năpustit asupra lor de la prima vedere, ci am stat să ne sfătuim despre odihna de dat oştenilor noştri înainte, iar nu după luptă."

<5. Încuviinţează sfatul lui Piri Pasza.>

§ 5. După aceste spuse, dă drumul sfatului, cu porunca să se pregătească de luptă. Apoi îl cheamă la sine pe **Defterdarul**[g] său, **Piri Pasza**, care nu fusese de faţă la consfătuirea aceasta, <şi-i> porunceşte să-şi spună părerea despre acest fapt. Acela, cu toate că nu-i ştia Împăratului gîndul, îi dă totuşi un sfat după vrerea sa, spunînd că 'Nu trebuie ţinută la vedere slava dobîndită, pînă acuma, prin armele Othmane, astfel încît, obişnuindu-se cu o mai lungă priveliştе a ei, ochii duşmanilor să se înveţe, mai întîi, să ne rabde bărbăţia, iar apoi să ne-o şi dispreţuiască. Că este de un bun augur[h] să te năpusteşti asupra duşmanului de la prima vedere şi, mai înainte să-şi poată deschide ochii, să dai năvală peste el. Că, dacă n-ar izbuti, cu aceste argumente, să-l convingă să grăbească lupta, l-ar prinde teama ca timpul şi prilejul să nu iste o răzvrătire în oştire. Căci, cum în tabăra Turcilor se află la oaste mai mulţi din cei care legaseră prietenie şi înrudire cu Perşii, prin mai lungă convieţuire, se poate întîmpla lesne ca, de le-ar fi îngăduit răstimpul să steie de vorbă cu ei, aceştia să fie traşi la stricăciune, iar <aceia> să împingă mulţimea nu îndeajuns de credincioasă, dacă nu la o trădare deschisă, desigur, măcar să se apuce de luptat cu inima îndoită şi (cum spune proverbul) cu vîrful degetelor[i].' Auzindu-i spusele, Selim îi zise: "Iată, în toată oastea mea abia de-am găsit un bărbat prevăzător şi cu sfat de om copt la minte, un singur cuvînt de-al căruia are să cîntărească mai mult pe lîngă mine, decît capetele, mîinile şi armele atîtor mii! Chiar că îmi vine a crede că acesta n-a fost încă ridicat la treapta cea mai înaltă, de Mare Vizir, fără mare pagubă pentru Domnia mea!" /

125 *{[<§ 6.> Îi zdrobeşte pe Perşi cu mare prăpăd.]}*

§ 6. Încuviinţînd astfel sfatul, fără să zăbovească deloc, Selim le dă poruncă alor săi să cuprindă şi vrăjmaşul şi oraşul care era înconjurat de oastea duşmană şi să dea năvală, cu suflet de Othmani, asupra liniei de bătaie a Perşilor, mai mult făloasă, decît prea bine orînduită. La început, bătălia se dă cu tunurile, pe care oastea din Europa le bate mai puţin fericit, aşezată <cum era> în aripa dreaptă, dat fiind că fie că o colină din faţă îi oprea ghiulelele, fie că ea le zvîrlea, fără vreo pagubă, pe deasupra taberei Perşilor. Dar cea din Asia, care slujea sub porunca lui **Sinan Pasza**[k], se înfruntă, în rînduri strînse, cu Perşii şi-şi trage după dînsa tunurile cele mari. Sinan Pasza, cînd ajunsese la o bătaie de puş că de duşman, porunceşte ca primele şiruri să se desfacă în amîndouă părţile şi să le facă loc tunurilor ascunse în spate: trăgînd, acestea <au făcut> un asemenea prăpăd printre duşmani, încît, rîndurile Perşilor, care aveau mai înainte înfăţişarea unor ziduri, păreau a

arăta acum ca niște ulițe și căi[l]. Fiind astfel rupte rîndurile vrăjmașilor, oastei i se dă porunca să dea năvală și să-l străpungă, de aproape, pe dușman cu săbiile și cu sulițele; făcîndu-se astfel, jumătate din aripa stîngă a dușmanilor ajunge, pe dată, pradă pieirii, iar ceilalți sunt siliți să deie înapoi. **Szahul** Perșilor, cînd își vede aripa stîngă aflată la ananghie, lăsînd-o pe cea dreaptă, îi vine în ajutor cu cetele mai hîrșite <în luptă,> și îi împinge îndărăt cu tărie pe Turcii care țînteau deja să-i nimicească rămășițele. Selim, dimpotrivă, luînd seama că aripa sa dreaptă este apăsată de mulțimea vrăjmașilor, așează 13 mii și cinci sute de Janiczari din latura ei, dînd poruncă, mai întîi, ca să-i bată, de departe, cu gloanțe pe dușmani, iar apoi să se năpustească asupra lor cu săbiile
126 trase, și <astfel,> rupînd asupra lor povara luptei, celorlalți / ostași să le deie răgazul de a-și veni în fire. Ei îi îndeplinesc cu hărnicie poruncile și se reped cu atîta sălbăticie asupra Perșilor, încît să se retragă, la început, cu pas mai încet, dar, mai apoi, să o ia la fugă deschisă. Luînd seama la aceasta și cei din aripa dreaptă a Perșilor, care se mai apărau încă, strașnic, împotriva iureșului Turcilor, pierzîndu-și nădejdea în izbînda, își caută scăparea în fugă. Astfel, înfrînți de peste tot și alungați cu rușinoasă fugă, Perșii sunt căsăpiți <și> prinși de oștenii turci, și arși cu fierul unei veșnice infamii. Szahul însuși abia de se strecoară să scape, datorită iuțelii calului său – care nu l-ar fi smuls, nici ea, primejdiei, dacă venirea nopții nu le-ar fi luat urmăritorilor putința de a-l mai căuta. În acea luptă, Perșii au pierdut, pe lîngă multe mii de uciși[m], pe capii amînduror aripilor, pe **Mehemed Chan** și pe **Tekielichan**, pe cele mai tari și mai harnice căpetenii de război pe care le avea Persia pe acea vreme.

{|<§ 7.> Le dă drumul prinșilor Muslimani.|}

§ 7. Izbînda aceasta ar fi fost cu mult mai mare și mai desăvîrșită, dacă Selim n-ar fi socotit un lucra plin de primejdie să-i împrăștie <pe ai săi> prin locuri grele și înguste, puterile vrăjmașe nefiind într-atît de abătute, încît să nu poată să încerce vreo răsturnare. Prin urmare, chemîndu-și trupele înapoi, pradă bine tabăra, <și> află în ea preabogatul tezaur și cele de trebuință taberei lui **Ismail Szah**. Apoi, îl declară Vizir pe **Piri Pasza**, autorul intrării în luptă, și dă poruncă să se proclame prin crainici ca nimeni să nu păstreze vreun prins din popoarele **Nisa** și **Sahian**, ci să le deie drumul tuturora liberi, zicînd că 'nu e drept să țină prinși oameni **Sunni**[n] și siliți cu forța să vină sub arme: că el se mulțumește cu izbînda și socotește că, față de cei înfrînți, are a da dovadă mai degrabă de milostivire, decît de cruzime. Iar că Szahul, din acest preludiu al izbînzilor, ca
127 dintr-o învățătură, / poate afla cît de multă putere vor avea armele othmane.

{|<§ 8.> Cucerind Tybris, iernează la Amasia.|}

§ 8. În ziua de după izbînda, locuitorii din **Tibris**, văzîndu-se părăsiți de Regele lor, și nemaînădăjduind nici un fel de ajutoare, se străduie să-și apropie milostivirea biruitorului, înfățișîndu-i cheile orașului. Selim, primind rugile celor ce i se închinau și odihnindu-și oștenii vreme de cîteva zile, dă poruncă, după obiceiul lor, să se serbeze în sanctuare, în ziua de Vineri, cele sfinte și să se facă rugăciuni pentru sine și pentru toată oștirea sa. Avînd el de gînd să meargă mai departe, i se împotrivesc frigul iernii și foarte marea scumpete a aprovizionării cu grîne, dat fiind că dușmanii pustiiseră peste tot ținuturile în vecinate, și lipsiseră oștirea turcească de orice fel de aprovizionare. Prin urmare, cîtă vreme vede că oastea nu-i mai putea rămîne, fără mare pagubă, în acel loc, lăsînd la **Tibris** bună strajă, se întoarce biruitor la **Amasia**, și își așează trupele în

taberele lor de iarnă în provinciile învecinate, cît putea el mai aproape între ele, spre a-şi avea oştirea mai pregătită pentru campania viitoare. Apoi îl trimite la C(onstantino)p(o)le, drept simbol al biruinţei, pe **Hiusein**, fiul lui **Bicarar**[o], născut dintr-un neam foarte nobil la Perşi, laolaltă cu mai mulţi alţi prizonieri, pe care îi recomanda, mai presus de ceilalţi, atît noblețea stirpei, cît şi erudiţia sa.

<§ 9. Ia cîteva oraşe, şi Regatul lui Allaidevlet.>

§ 9. Din experienţa acestui an, Selim învăţase că nu se poate izbîndi nimic în ţinuturile atît de reci şi de muntoase care mărgineau stăpînirea Perşilor, decît prin campanii luate de timpuriu şi dis-de-dimineaţă. Prin urmare, în anul 921, de cu primăvară, îşi scoate oştirea din hotarele **Amasiei**, şi, din primul iureş cum Perşii îi aşteptau pe Turci de-abia peste cîteva luni, cucereşte **Giumah** şi
128 **Baiburud**. Cum nu găsise acolo pe nimeni să i se împotrivească, socotind zadarnic / zicîndu-şi că-i fără folos să ţină atîtea şi atîtea trupe într-un loc atît de de rînd, trimite o parte dintre ele sub porunca lui Ferhat Pasza împotriva lui **Alaiddevlet**[p], fiul lui **Zuulcadir**, pentru că şi acesta se credea că le ţine Perşilor partea. Ferhad îl copleşeşte, pe neaşteptate, pe acest Principe, care nu bănuia nimic de felul acesta: îi pune trupele pe fugă şi i le împrăştie, iar lui însuşi îi ia capul. Auzind aceasta, Selim îi dăruieşte ţinuturile care ascultaseră de poruncile aceluia, lui **Alibeg**, fiul lui **Szeh Suvar**[q], care pînă atuncea îi slujise cu credinţă la Curte, cu condiţia ca la slujbele religioase să fie pomenit numele său. Astfel, Selim, nu mai puţin mărinimos, decît biruitor, se întoarce, către sfîrşitul acelui an, la C(onstantino)p(o)le.

{{<§ 10.> Cei din Diarbekir, alungîndu-i pe Perşi, i se oferă lui Selim.}}

§ 10. În anul următor, se arată un nou prilej de lăţire a Împărăţiei. Cei din neamul **Kare-Emid**[r], care locuiau în Provincia care se numeşte astăzi **Diarbekir**[s], primindu-l de la Regele Persiei, drept Mai-mare, pe **Karachan**, erau porniţi asupra lui pentru anumite înfruntări dintre cetăţeni şi se străduiau, încă de mai multă vreme, să se elibereze de sub domnia lui. Cum văd ei că lucrurile acestea nu se pot face cu sila, se hotărăsc că trebuie încercat prin vicleşug. Cu ţelul acesta, se îngrijesc să i se înfăţişeze aceluia, printr-un călăraş, o scrisoare plăsmuită, ca din partea Regelui Persiei, în care se afla cuprinsă următoarea îndreptare: "Tu, care eşti **Karachan**, în clipa[t] în care va ajunge la tine îndreptarea noastră, să ştii că am hotărît să te trimitem, cu toată oastea, împotriva duşmanilor care stau să se năpustească asupra părţilor acestora ! Pentru aceasta, cu cît mai multă gătire vei putea, fără să-ţi îngădui nici o zăbavă, să ieşi, în cuprinsul a cinci zile, din oraş şi să-ţi pui tabăra în locul numit '**Kavakilder**', urmînd ca, la a doua îndreptare a noastră, fie să purcezi încotro va fi de trebuinţă, fie să vii la noi cît mai degrabă." Neştiind nimic de vicleşug, Karachan, socotind o nelege să nu dea ascultare îndreptării Principelui său, lăsîndu-i doar pe cîţiva, şi aceia de nici un folos, spre straja oraşului, purcede din oraş cu toate oştile şi cu toată casa lui,
129 şi-şi aşează tabăra în locul ce-i fusese arătat. Cetăţenii oraşului, / cînd socotesc ei că temnicerul lor se află destul de departe ca să nu le poată veni într-ajutor alor săi, închid porţile oraşului, îi căsăpesc pe cei lăsaţi de strajă, şi, trimiţîndu-i scrisoare lui Selim, îi înfăţişează ce se făcuse, îi făgăduiesc predarea oraşului lor, şi-l roagă să li-l aşeze drept Principe pe concetăţeanul lor, pe **Mehemed Beg**, fiul lui **Buikly**, care, pe vremea aceea, sălăşluia la Curtea lui Selim.

{[<§ 11.> Care are îndoieli asupra credinței lor.]}

§11. Propunerile lor îi erau ele plăcute lui Selim, dar, pentru că știa bine cu ce vicleșuguri umbla neamul acesta, el bănuia că trebuie să fie acolo vreun șiretlic. Așa că, preferind să-i deie pe ei pierzării, decît să-și pună oștile în primejdie dîndu-le prea mare crezare, amână, vreme de un an, să le răspundă ades repetatelor lor rugăminți. Între timp, între **Karachan** și locuitorii acelui oraș au loc, în fiecare zi, lupte de loc ușoare, de care fiind ei, de-acum, osteniți și sleiți, cum nu era nimeni să le aducă vreun ajutor, pînă la urmă, un preanobil și multbogat bărbat din acel ținut, **Czemsid Beg**, posesorul a mai mult de trei sute de sate, trimițînd soli la Selim de cîteva ori, se pune chezaș pentru neamul său și dobîndește ceea ce doriseră concetățenii săi.

{[<§ 12.> Apoi, convins, li-l dă drept Principe pe Mehemed]}

§ 12. Întărindu-se astfel condițiile înțelegerii, cu zălog dat și primit, Selim îl face Beglerbeg al **Diarbekirului** pe **Mehemed Beg**, fiul lui **Buikly**, <și> îi încredințează lui toate treburile și toată puterea, avînd a ocîrmui cu cea mai mare autoritate: îi dăruie tot Regatul **Diarbekir** în **Malikiane**[w], și, pe deasupra, dă poruncă să i se plătească, din tezaurul împărătesc, drept simbrie, 40 de **Juk**[x] în fiecare an, <iar> lui nu-i cere nimic <altceva>, în afară de credință, praeter fidelitatem. Făgă-
130 duind-o, Mehemed Beg / pleacă înspre Diarbekir cu căi de olăcari, și adaugă Împărăției Othmane orașul, laolaltă cu toată domnia, cu consimțămîntul tuturor cinurilor.

{[<§ 13.> De către care este învins și ucis Carachan.]}

§ 13. Dar, cum Împăratul putea lesne bănui că înflăcărarea lui Carachan n-avea să se stingă numai prin aflarea acolo a lui Mehemed, îi trimite în ajutor, în anul 922, o bună (ceată) din oștire. Dar, ca Mehemed să fie atițat spre a lucra mai cu tărie, dă poruncă să i se deie o scrisoare de amenințare, prin care îi mustra, cam în felul acesta, delăsarea: "Pe cînd te așezam Principe în Diarbekir, nutream o cu totul altfel de nădejde despre tine, pe care tu nu o învederezi acum prin fapte. De ce stai și lenevești ? De ce nu-i pedepsești lui Carachan neobrăzarea ? De ce nu-ți vădești bărbăția ce zace în tine și, prin fapte vrednice de el, sufletul tău cel de neam – mie, ca să mă bucur, dușmanilor, ca să jelească, ție, ca să-ți dobîndești cinstire ? De-ai împlini acestea cu curajul pe care-l ai, să nu te îndoiești că eu am să te îmbrățișez cu cea mai mare dragoste, că dușmanii vor fi copleșiți de teamă, tu de onorurile care ți se cuvin !" Dojana aceasta îl înțepa pe Mehemed la suflet și i se părea greu de dus să fie mustrat pentru lene de către acela căruia îi datora viața și norocul. Așa că, fără să mai aștepte pîlcurile împărătești, îi alătură și pe curteni oștirii, pe care o putuse strînge din provincia aceea, și își pune tabăra împotriva lui Carachan. Pe cînd era pe cale să o facă, oastea vrăjmașă îi răsare în față pe neașteptate: cît stă el și șovăie, la îndoială – oare să o înfrunte de îndată, sau să amînă înfruntarea pentru a doua zi, le dă poruncă alor săi să se oprească din cale și să se orînduiască în linia de bătaie. **Rafazi**[y], la rîndul lor, poate că tulburați de aceleași îndoieli, rămîn nemișcați în rîndurile lor, după pilda oștirii turcești. Dar, între timp, vine în zbor, ca un nour,
131 o uriașă mulțime de fluturi, care, odată ce ajung la întinderea care despărțea cele două / oștiri, se împart în două stoluri, cei albi îndreptîndu-se către oastea turcească, cei roșii către cea persană. Apoi, cei albi, parcă în linie de bătaie, dau iureș asupra celor roșii, și, după o grea {{luptă,}} îi învinge și-i pun pe fugă. Sabia de-abia de-ar fi putut face atîta, cît au putut împlini, în sufletele amînduror părților, fluturașii aceia. Turcii, de parcă le-ar fi sporit curajul cu o bună piază, dau

buzna cu tărie peste Rafazii copleşiţi de groază, şi îi taie <şi> îi căsăpesc pe cei din ale căror braţe superstiţia smulsese şi arme şi puteri, iar toată oştirea le-o zdrobesc. Printre cei ce fuseseră prinşi este găsită chiar şi Căpetenia lor, Carachan, căruia, odată adus în faţa sa, Mehemed Beg porunceşte să i se ia capul.

{{<§ 14.> Mehemed Beg ia cîteva oraşe.}}

§ 14. Această strălucită şi foarte puţin nădăjduită {izbînda} era pentru Mehemed Beg dovada că Dumnezeu îi era alături, în ajutorul şi în apărarea sa. Îmbărbătîndu-şi, prin asemenea cuvîntări, oştenii, să cuteze fapte şi mai măreţe, el cuprinde sub foarte strînsă împresurare, vreme de patruzeci de zile, multîntăritul oraş **Mardun**[z]. Cucerirea acestui oraş ar fi făcut-o, oricum, foarte grea şi aşezarea, şi bărbăţia apărătorilor ei, dacă aceştia, bătuţi, prin dumnezeiască judecată, de boli ascunse ale maţelor, şi frămîntaţi de foame, nu ar fi fost siliţi să-şi cumpere milostivirea din partea bimitomlui prin predarea lor şi a cetăţii. Apoi, după puţine zile, mutîndu-şi tabăra, asediază **Musul**[aa], şi, luîndu-l din primul iureş, îl supune prin fier şi foc. Odată cucerite aceste două metereze ale întregului ţinut, aveau să urmeze lesne tîrgurile mai mici, **An[n]e**, **Hadise**[bb], **Hegeti**, **Sudzavi**, **Hsinkesfi**, **Dzemiszgerg**, **Amadie**, **Sudek**, **Dzeidzean**, **Baldyr**, **Ham**, **Zerbak**, şi **Chaizan**, iar, nu multă vreme după aceea, sunt adăugate Împărăţiei Othmane, de tot, Regatele **Kiurdi**[cc] şi **Dzezire**[dd].

<§ 15. Şi îi vesteşte reuşita lui Selim, prin fratele său.>

132 **§ 15.** Mehemed socotea că, prin atît de mari fapte, a şi şters, şi lesne, / pata ruşinii, care-i fusese arsă pe frunte, mai înainte, de Selim, şi că i-a fost îngăduită libertatea de a se purta mai vesel la chip. Prin urmare, îl trimite la Selim pe fratele său, **Uveis Pasza**, cu o scrisoare, spre a-i înfăţişa aceluia lucrurile îndeplinite pînă acum. Selim, tare înveselit de această veste cu priinţă, ridică în slăvi, în faţa Vizirilor, cu cele mai mari laude, bărbăţia lui Mehemed, iar pe Uveis Pasza, împodobit cu multe daruri şi onoruri, îl trimite înapoi la fratele lui.

{{<§ 16.> Selim purcede din nou împotriva Perşilor, apoi, schimbîndu-şi hotărîrea, îi atacă pe Egipteni.}}

§ 16. Acest iute mers înainte al izbînzilor cucerite pînă atunci îl face pe Selim să ia hotărîrea de a răsturna întreaga Domnie a Persiei, sau, dacă aceasta nu era cu putinţă, măcar să o slăbească de tot. Aşadar, în anul 923, cu gîndul să ducă la împlinire cele plănuite, dar cu şi mai multe oşti, purcede de la C(onstantino)p(o)le, şi-şi pune tabăra lîngă **Halep**[ee]. Nu departe de acelaşi Oraş îi iese în cale, cu nu mai mică oştire, Regele Cerchez al Egiptenilor, **Sultan Gavri**[ff], trimite la el soli, îi oferă prietenia sa, şi-i făgăduieşte ajutoare spre a-i zdrobi *pe* Perşi. Cîtă vreme trupele amînduror Principilor stau astfel, nemişcate, în taberele lor, s-a întîmplat că mai mulţi dintre Cerkezi, fie cu îngăduinţa Domnului lor, fie din obişnuita neobrăzare a ostaşilor, au pus mîna pe cîteva cămile de povară menite taberei lui Selim, i-au dat jos cu sila pe cei care le călăreau, şi le-au jefuit poverile. Selim răbda cu indignare aceasta şi i se părea că atare lucru a fost făcut spre ocara lui. De aceea, se hotărăşte ca mînia ce i se stîrnise în suflet împotriva Perşilor să şi-o verse, pe dată, asupra capetelor Egiptenilor, şi, proclamîndu-i duşmani pe Cerchezi pentru că jigniseră fără motiv onoarea Împăratului, a statornicit să supună puterii sale tot Egiptul.

{{<§ 17.> Pe care îi înfrînge lesne, prin trădarea căpeteniilor.}}

§ 17. Lăsînd, astfel, calea către Persia, odată ce-a luat-o pe cea a Egiptului, Căpetetenia Damascului[gg], **Chai{r}beg**, şi Mai-marele Halepului, **Gazelibeg**, cum între ei şi **Sultan Gavri**

133 se afla, dar pe ascuns, o ură de moarte, îi trimit lui Selim, prin intermediari, o scrisoare, / <și> îi înfățișează slujbele pe care i le-au făcut ei lui Gavri, <iar,> dimpotrivă, tirania aceluia, <precum și> sufletul lui cel nerecunoscător, apucător și plin de pizmă, împins de care se străduia să-i ducă la moarte: ei făgăduiesc 'că, în însăși fierbințeala încăierării, se vor despărți de partea Cerchezilor, și că, de acum încolo, îi vor fi supuși Împăratului'; nu-i cer, pentru aceste slujbe, nici un fel de altă răsplată, decît ca unuia dintre ei să i se îngăduie, cît vor trăi, Prefectura Egiptului, <iar> celuilalt aceea a Damascului. Lui Selim îi păsa prea mult să-i momească pe acești Mai-mari de partea sa, decît să poată crede că i-ar fi fost de un folos să le tăgăduiască vreuna dintre cereri. Prin urmare, el nu numai că întărește condițiile înțelegerii dintre ei prin jurămînt și iscălindu-și numele în josul ei, dar îi mai și învață pe trădători în ce fel își puteau împlini cel mai lesne planurile. Aceștia, urmîndu-i sfaturile, îl atîță în fel și chip pe Sultan Gavri să înainteze în linia de bătaie; ba fac de ocară moleșeala Turcilor, ba laudă tăria Cerchezilor, și i se roagă ca asupra numelui de 'Cerchez' să nu cadă o asemenea rușine, ca Turcii, <prea> lungă vreme nepedepsiți, să mai cuteze să-și pună tabăra la vederea lor. Neștiind nimic despre înșelăciunea Căpeteniilor sale, Gavri, cîtă vreme credea că bărbăția le dicta aceste vorbe, le laudă tăria și, pe dată, își așează trupele în linie de bătaie, într-un loc anume, căruia i se zicea **Burdz Vaik**[hh], și, bulucurile odată rînduite, înaintează împotriva Turcilor. De partea cealaltă, Selim, auzind cele întîmplate, îi orînduiește în șiruri pe ai săi nu departe de Halep, și anume îi așează astfel, încît să-i poată face față dușmanului, cu suflet bărbătesc și tare, din orișice parte ar fi venit el. Cerchezii înaintează cu pas încet pînă la bătaie de armă, apoi mai grabnic, dînd foarte mare glas, se năpustesc în iureș sălbatic, și silesc șirurile Turcilor să șovăie, chiar și făcînd ele față cu tărie. Pe cînd aveau ei, astfel, cea mai mare nădejde de a obține
134 izbînda, pe neașteptate, din aripa dreaptă, / **Chairbeg**, și din cea stîngă **Gazelibeg** lasă lupta, laolaltă cu ai lor, și, unindu-se cu Turcii, le vîră Cerchezilor groaza în suflet. Dar aceștia, nu mai puțin, cum vroiau mai bine să moară, decît să fie înfrînți, pun iarăși lupta pe picioare, și anume se reped atît de aprig asupra dușmanilor, încît, cu toate că erau mai puțini la număr, victoria părea totuși să încline de partea lor. Prin urmare, Selim, văzînd că Cerchezii, prin iuțeala și prin agerimea trupului lor, se fereau de loviturile săbiilor, sulițelor și săgeților, le-a poruncit călăreților să se oprească, iară pe Janiczari îi așează în fața primelor rînduri, spunîndu-li-se să tragă cu gloanțe în dușmani. Ei îndeplinesc poruncile Domnului lor, cu o asemenea îndemînare, încît, mirați de prăpădul neașteptat ce da iama printre ai lor, Cerchezii au dat înapoi, urmînd să-și strîngă rîndurile mai tare. Dar, cînd au văzut așa oștenii turci, nu le lăsară nici un răstimp spre a îndrepta iarăși lupta, ci, dînd buzna cu cea mai mare înflăcărare, ca niște valuri, le pun pe fugă rîndurile lesne desfăcute și sfărmate. Sultan Gavri, luînd aminte că nu-i mai rămînea nici o nădejde de izbînda, se hotărăște să nu-și piardă domnia decît odată cu suflarea din piept. Așadar, cu gîndul să-și piardă viața pe care nici n-o mai vroia fără de domnie, dă năvală unde erau vrăjmașii mai deși, taie și doboară pe oricine îi ieșea în cale, și rătăcește astfel printre nenumăratele pîlcuri de dușmani, de parcă ar fi fost turme de oi. Îl caută acolo, cu ochii și cu glasul, pe Selim, îl cheamă la o luptă între ei doi, avînd fie a da, fie a primi ori moartea ori stăpînirea. Dar, cum Fortuna nu-i îngăduia să afle ceea ce căutase, se întoarce pe aceeași cale pe care venise, și, părîndu-i-se, în fiecare Turc, că Selim era cel pe care-l ucidea, împarte mare prăpăd prin oștirea lor. Dar, pînă la urmă, fapt vrednic de cea mai

mare mirare, fără a fi rănit, printre atîtea arme și săbii, ci doar ostenit de atîtea răni și omor,
135 pierindu-i suflarea datorită arșiței, el se stinge în / mijlocul grămezilor de dușmani pe care-i ucisese.

{{<§ 18.> Ocupă Alepul și Damascul.}}

§ 18. După izbînda, locuitorii Halepului îi aduc dinainte Împăratului, rugători, cheile orașului lor, vrînd mai bine să aibă parte de un Domn milostiv, decît de un aprig dușman. De partea sa, Împăratul îi primește cu mare cinstire și îi dăruiește pe fiecare dintre fruntași cu cîte un **Chylaat**[ii]. În următoarea zi de Vineri, intrat în Dziamie, ascultă cum i se pomenea numele[kk] la slujbă, iar pe Cititor, chiar cînd se mai afla încă în amvon, dă poruncă să-l îmbrace cu o hlamidă aurită, și să se împartă pomeni din belșug, nu numai eclesiasticilor, ci și oamenilor de tot rangul. Prin această milostivire a lui a dobîndit ca nu numai orașele mai mici, așezate în acel ținut, să i se supună biruitorului pe ele însele, cu toate ale lor, ci și ca Damaschinii, auzind ca Selim se apropia de ei, să i-i trimită în cale pe bătrînii orașului, pînă la cîteva mile de el, spre a dobîndi prin rugi milostivirea și bunăvoința Principelui. El îi primește pe aceștia nu numai cu față luminată, ci, după ce a citit de două, ba de trei ori, plecata lor rugă, le făgăduiește că va face totul după vrerea lor.

{{<§ 19.> Descoperă mormîntul lui Szeich Muhiddin.}}

§ 19. După atîtea dovezi de milostivire, lui Selim i se părea că trebuiau atrase, prin mărturii ale pietății sale, sufletele gloatei celei superstițioase. Ca atare, în prima zi a intrării sale în **Damasc**, dă poruncă să se serbeze slujbele religioase în Dziamia numită **Beniumnie**[ll] și să i se înalțe rugi lui Dumnezeu pentru sănătatea sa: în cea de a doua, înaintînd înafară zidurilor orașului, merge să viziteze cu religiozitate monumentul funerar al multvestitului **Muhyddin**[mm]. Chiar și bătrînii de-abia își mai puteau aminti că au auzit de la părinții lor că eroul acesta fusese înmormîntat <acolo>; iar mormîntul însuși nu numai că se afla așezat într-un loc umil și neștiut, ci mai era și împovărat cu atîta murdărie de către necioplții care nu știau nimic despre virtuțile ascunse acolo,
136 încît arăta mai degrabă ca un munte de bălegar, decît ca un loc / al religiei ! Selim, după ce a ocărît bine impietatea acelor locuitori cu zelul cu care se cuvenea, dă poruncă să se curețe pe dată locul de toate murdăriile, iar, sub acestea, dă peste o marmoră cu următoarea inscripție: **Acza kabri Ess Szeich Elkiamil Muhammed beni Arebi**[nn] **Eltay Endelos**, ceea ce ai putea traduce astfel pe latinește: "**Acesta este mormîntul lui Szeich Mohammed, fiul lui Arebi, Cuceritorul Spaniei**". Aflînd de aici Împăratul că acolo zăcea trupul eroului celui căutat, înalță, chiar deasupra mormîntului, o uriașă **Cubbe**[oo], și, nu departe de ea, o **Dzamie** și un **Han**, cu îndreptarea ca acolo să li se împartă săracilor, în fiecare zi, cîtă mîncare și băutură le era de trebuință, <iar> cheltuielile poruncește să fie plătite din biruri, toate aceste orînduieli întărindu-le printr-un **Chatiszerif**[pp]. Turcii cred[qq] că toate aceste pioase rînduieli i-au fost din belșug răsplătite lui Selim, și pun numai și numai pe seama virtuților acestui Szeich, ca și a trecerii de care se bucura el dinaintea lui Dumnezeu, izbînzile dobîndite asupra unei Împărății atît de puternice și de întinse.

{{<§ 20.> Îl descăpățînează pe Hiusan Pasza.}}

§ 20. După ce a îngăduit, astfel, la Damasc, cîteva zile treburilor civile și celor sacre, își duce trupele, pline de nădejdea izbînzii, către **Cairo**. Urmîndu-și calea, după ce ajunsese într-un loc, numit de locuitori **Chani Junus**[rr], pe cînd stătea de vorbă mai familiar cu ai săi, unul dintre Viziri, **Hiusan Pasza**, îl întreabă, cu mai multă îndrăzneală, decît prevedere: "Preafericite

Împărate, îi zise, cînd intra-vom în **Cutbuiur Cais**(ss) ?" Împăratul, văzînd că prea marea familiaritate cu prietenii înclină deja înspre dispreţul faţă de sine, îi răspunde: "Noi unii, vom intra cînd i-o plăcea lui Dumnezeu, dar tu, noi vrem ca să rămîi aici !" Iar, zicînd el astfel, şi dă porunca să i se taie capul. /

137 *<21. Vizitează Cudszerif şi ia cîteva oraşe.>*

§21. Pomindu-şi tabăra de acolo, purcede la **Gaza**, unde, după ce a auzit că nu se afla departe de **Cuds<s>zerif**(tt), arzînd de dorinţa de a vedea cetatea <ce fusese> maica atîtor Profeţi şi multvestită pentru atîtea şi atîtea minuni, se duce într-acolo doar cu cîţiva curteni, şi, împlinind, în răstimp de trei zile, cele cerute de religie, se întoarce la oştirea pe care o lăsase la Gaza. De aici, îşi rînduieşte calea de-a dreptul către **Elkair**(uu), iar, în decursul ei, ocupă, parcă doar în trecere, oraşele **Sifidulbahr**(ww) {şi} **Chanuldzuni**. Dar nu părea un bun sfat să-şi lase acolo străji prea însemnate, dat fiind că se credea că aceste oraşe nu aveau de gînd să scuture jugul învingătorului, iar pentru înfrînt nu erau ascunzători <destul de> sigure. Prin urmare, lăsîndu-i <pe loc> numai pe cei pe care fie lungimea drumului, fie fierul vrăjmaş îi făcuse nepotriviţi pentru oştire, el purcede mai departe. Dar cînd văd aceasta cei din Gaza, socotind că Împăratul nu mai avea să se întoarcă vreodată, ci avea să piară, laolaltă cu toată oştirea lui, doborît de sabia Cerchezilor, îi căsăpesc, laolaltă cu medicii, pe bolnavii lăsaţi în seama credinţei lor.

<§ 22. Îi înfrînge iaiăşi pe Cerchezi. >

§ 22. Poate că pe cei din Gaza îi împinseseră la această răzvrătire noile strădanii din Egipt ale Cerkezilor, spre a-şi apăra domnia. Căci aceia pe care milostivirea Fortunei îi scăpase din bătălia de mai înainte, ajunşi la **Cairo**, după ce au strîns sfat, îl înalţă Rege pe **Tumanbai beg**, de fel din cea mai nobilă stirpe a lor, şi, la consacrarea lui, îl numesc **Miul<iu>k Eszref**, jurînd între ei fie să-şi apere Domnia de tirania cea nedreaptă a lui Selim, fie să cadă luptînd cu vitejie, şi să-i cedeze vrăjmaşului, cît puteau ei mai scump, şi viaţa lor, şi o atît de întinsă stăpînire. Sub porunca lui, după ce şi-au alăturat cîteva pîlcuri de Arabi rătăcitori, ei strîng tot ce mai rămăsese în Egipt,
138 purtător al numelui de Cerchez, pregătesc / uriaşe tunuri şi multe alte maşinării de război, şi, adunînd o oaste aleasă, ca la patruzeci de mii <de oşteni>, îşi pun tabăra în locul numit '**Ridanie**', şi-l întăresc cu felurite meşteşuguri, nădăjduind că Selim, însufleţit de norocul luptei de mai înainte, va lua pe dată cu asalt tabăra lor, şi, prins în laţurile gata întinse, le va dărui o lesnicioasă izbîndă. Dar Selim, aflînd prin iscoade despre cursele lor, de vreme ce era mai presus prin numărul oştilor sale, porunceşte ca o parte din ai săi să înconjure tabăra duşmanilor, aproape de muntele **Dzebeli mactab**(yy), şi, la un semn, să se repeadă, din spate, asupra-le. Astfel, în primele zile ale lunii(zz) Dzemaziul evvel, în anul 923, se iscă o înfruntare atît de sîngeroasă şi de aprigă, Cerchezii fiind înconjuraţi de peste tot, încît rămîne îndoielnic dacă pana celui ce scrie <despre ea> ar putea picura o altă culoare, decît aceea a sîngelui. Cerchezii sunt, mai adesea, copleşiţi de mulţimea duşmanilor, de cîteva ori sunt respinşi <şi> risipiţi, <dar> de tot atîtea ori refac lupta, însuşi Regele lor bătîndu-se mereu în primele rînduri şi însufleţindu-şi oştenii prin pilda sa. Se dă, cîtăva vreme, lupta cu şirurile învălmăşite, <dar,> pînă la urmă, cînd **Tumanbai** vede că o parte din ai săi e prinsă, o parte căsăpită şi că izbînda nu poate fi dobîndită în nici un fel, strîngînd în jurul său ceata aleasă pentru paza trapului său, îşi deschide calea cu sabia chiar prin mijlocul bulucurilor duş-

manilor, şi fuge la **Szeich Areb**, fiul lui **Becaar**[a]. Şi astfel, Turcii dobîndesc o victorie deplină, dar nu fără de mare măcel printre ai lor. Printre aceştia, a căzut şi mult-vestita lor căpetenie de război, **Sinan Pasza**, lesne cel mai de frunte dintre eroii veacului său, a cărui moarte Selim a îndurat-o atît de greu, încît, chiar şi multă vreme după ce a cucerit **Cairo**, se spune că l-a mai
139 pomenit cu aceste jelanii: / '**Mysry aldyk, emma Jusufi aldyrdyk, Jius[i]uf siz, Mysrden ne olur !**', "Egiptul l-am ocupat, dar l-am pierdut pe Iusuf: la ce-i bun Egiptul fără de Iusuf ? !"

<§ 23. Pe Tumambai, predat lui de către Arab, îl primeşte mai întîi cu cinstire, apoi dă poruncă să-l spînzure.>

§ 23. Astfel, părea ea supusă Împărăţiei Othmane această Provincie atît de roditoare, dar vechiul ei Rege, **Tumanbai**, viu încă şi prin preajmă, gata la orice fel de mişcare, îi mai pricinuia încă teama de a o pierde. Ştia el că fugise la Arabi şi că, ascuns acolo, nu aştepta nici o altă vreme spre a pune la cale o răsturnare, decît plecarea sa din Egipt. Aşa că, spre a se feri şi dinspre partea aceasta de primejdia ce-l ameninţa, trimite soli cu cele mai mari daruri la **Szeich Areb**, fiul lui **Becaar**, <şi> îl roagă să i-l deie lui pe fugarul de duşman, dîndu-i sfatul să vrea mai bine dobîndească trecere pe lîngă sine prin slujbele sale, decît să-i stîrnească mînia împotriva lui printr-o îndărătnicie fără de folos. Szeichul, fie pentru că se temea foarte de puterea lui Selim, fie pentru că se lăsa îmbunat de daruri, îl predă cu ruşine <pentru sine> pe **Tumanbai**, pe care-l primise sub ocrotirea sa, împotriva dreptului ginţilor, şi, mai cu seamă, împotriva lui **Rai** al Arabilor[b]. Dar, <dacă> acele <vorbe> ale prietenului pierdut în vicii nu-i putuseră înmuia sufletul, virtuţile nobilului său duşman îi strămutau mînia în preţuire. Căci Selim nu s-a putut stăpîni ca, atunci cînd Regele i-a fost adus în faţă, legat în lanţuri, văzîndu-i tăria de suflet, să-l scoată din ele şi să-l îndemne să aibă bun curaj, şi să vină în fiecare zi să ospăteze la masa lui. Astfel, **Tumambai**, cumpărîndu-şi libertatea cu preţul bărbăţiei, se afla neîncetat în preajma lui Selim, atît în public, cît şi în particular, şi îl
140 învăţa în privinţa puterilor Regatului, a legilor obştilor, şi a firii şi obiceiurilor locuitorilor lui. Dar / bietul Tumambai a învederat, puţin după aceea, prin trista sa pildă, cum îşi bate joc Fortuna de cele omeneşti. Selim nu putea să nu-i admire eroicele virtuţi, tăria ieşită din comun, integritatea sfaturilor şi seriozitatea moravurilor. El socotea nevrednic de sine însuşi să-l deie morţii pe un asemenea om, şi, cum i se părea plin de primejdii să-i deie dramul, se hotărîse să şi-l alăture drept prieten şi să-l pună în fruntea Domniei Egiptului. Pe cînd frămînta el acestea în gîndul său, umblă vorbe prin popor că 'Tumambai a aflat mare trecere pe lîngă Împărat şi a dobîndit Prefectura Egiptului; aşa că el nădăjduieşte ca, în curînd, după plecarea Împăratului, strîngînd rămăşiţele Cerchezilor şi Arabilor, să alunge străjile lui Selim, şi, scuturîndu-i tirania, să aşeze iar la loc domnia nimicită a Cerchezilor. Toate acestea nu-i puteau scăpa lui Selim, <un om> nu numai atent la lucrurile care se făceau, ci şi iscoditor al celor ce se spuneau, dar el nu vroia să deie crezare celor ce se istoriseau, pentru că le socotea născocite de duşmani. Pînă la urmă, odată ce, datorită statorniciei zvonurilor, ajunge să bănuie că acolo zace vreun vicleşug, îi dă poruncă lui **Alibeg**, fiul lui **Szeich Suvar**, – pe al cărui tată, nu de mult, prinzîndu-l, Cerchezii îl puseseră în cîrlige – să-l spînzure pe bietul Rege la poarta din Cairo, pe nume Zavil, dînd această hotărîre: "Cîtă milostivire am avut, s-a dus: iar cîte sunt în stare să facă zvonurile cele răutăcioase ale gloatei, chiar dacă-i ţine partea, să vadă chiar bietul de el !" Alibeg îi împlineşte pe dată porunca şi, bucuros că i se dă prilejul să se răzbune pentru uciderea

tatălui său, îl spînzură pe bietul de Tumambai, la poarta **Zavil**, în anul amintit, în a 19-a zi a lunii
141 Rebiul Evvel. De-abia de se poate spune cîtă / groază a vîrît în sufletele Egiptenilor neașteptata cazнă a Regelui lor. Cei care, mai înainte, numai prefăcîndu-și mînia, doar cu greu puteau răbda nedreapta-i stăpînire, aleargă acum, cu toții, rugători, la Selim, îi caută, cu plecăciune, milostivirea și făgăduiesc să-i slujească, mereu, și cu credință, Stirpei Othmane. Împăratul binevoiește să le îngăduie bieților de ei iertarea, cu condiția ca, dacă știu de vreun Cerchez care se ascunde pe undeva, să-l scoată din ascunzătoare și să i-l înfățișeze, cetluit. De-abia se arătaseră acestea, cînd, rîvnind la nou, plebea, în nădejdea să-și dobîndească iertarea, se împrăștie peste tot, îi caută și adună pe Cerchezii care, mai înainte domni, acum nu mai tăgăduiau nici slujbele robilor, și i-i aduc, legați, Împăratului, la tăiere. A doua zi. Selim dă poruncă să se ridice în afara orașului, la malul **Nilului**, un loc de priveală, și, înălțîndu-și tronul în vîrful lui, iar toți prinșii, aduși în fața sa, să fie scurtați de cap, și leșurile lor azvîrlite în apa ce curgea pe acolo. Se spune că numărul lor ar fost mai mare de 30 de mii.

A doua zi după aceea, pentru a doborî de tot, prin învederarea puterii sale, sufletele cele tulburate ale învinșilor, intră cu foarte mare alai, în triumf, în Cairo: și, fără a zăbovi prea mult, pleacă de acolo în aceeași zi, și, punîndu-și corturile nu departe, la malul Nilului, în locul numit **Ruza**, le îngăduie oștilor sale, cîteva zile, răgazul de a-și veni în fire. Vremea acelui măcel a însemnat-o, în versurile următoare, un foarte fin poet dintre Arabi:

'Hui Szevi Sultan Selim !'
"Vai ! Aici este Sultan Selim !"

< § 24. Ia Alexandria și-i subjugă pe Arabi. >

§ 24. În același an, în șapte ale lunii Dzemaziul Evvel, pleacă spre a cuceri **Iskenderie**[g]; cum
142 aceasta se ferea, predîndu-se de indignarea biruitorului, orînduind / treburile acelui oraș, se întoarce înlăuntrul Egiptului, îi lasă lui Chairbeg frînele domniei, și, în luna Szaban, apucă drumul C(onstantino)p(o)lei. Pe cale, spre a răzbuna perfida faptă, pomenită ceva mai înainte, a celor din Gaza împotriva ostașilor săi, îi trece prin foc și sabie pe toți locuitorii acelui oraș, fără a ține seama nici de sexul, nici de vîrsta lor, iar orașul însuși îl face una cu pămîntul. Apoi, plecînd la Damasc, după înțelegerea lor, îi dă lui **Gazelibeg**, spre a le cîrmui, această cetate, ca și celelalte dimprejur, din Palaestina și din Syria. Spre a strînge laolaltă multe fapte în puține vorbe, într-un singur an și în una și aceeași campanie, Selim a adăugat Împărăției sale mai multe pămînturi, decît a putut vreunul dintre înaintașii săi să supună în tot răstimpul domniei sale. Căci nu numai că a silit să asculte de legile sale toate cîte se supuneau, în Asia și în Egipt, sub poruncile Cerchezilor, dar a adus sub puterea sa, parcă în trecere, și foarte bine întăritele și multvestitele orașe ale Asiei, **Malatye**[δ], **Durbegi**, **Derende**, **Behtisi**, **Kierkieb**, **Kiachte**, **Beredzik**, **Antah** și **Antakiae**. Pe lîngă acestea, și Szeriful de la **Mecca**[ε] i-a încredințat Sultanului, care mai zăbovea încă pe lîngă Cairo, cheile orașului său, și a dat mărturie că-i primește stăpînirea; luîndu-l la sine cu cinstire, Selim i l-a așezat drept urmaș la domnie pe fiul lui, vestit pentru virtuțile, pietatea și învățătura sa. Acesta a convins, prin sfaturile sale, cetele rătăcitoare ale Arabilor, **Beni Ibrahim**[ζ], **Beni Sev alem**, **Beni Ata**, **Beni Asyie** și **Beni Saad**, precum și multe altele[η], ale căror nume n-au putut ajunge la știința noastră, hălăduitoare prin sălașurile pustiei dintre Mecca, Cairo și Damasc, ca,

{{de buna lor voie,}} să se supună stăpînirii Împăratului, iar, drept dovadă a credinței pe care o
143 făgăduiau, să-i deie lui Selim scrisori olografe, și pe cei mai de seamă dintre / ai lor, drept ostateci.

<§ 25. Primește solul Regelui Persiei.>

§25. Pe cînd se întorcea din această campanie și ajunsese deja la **Halep**, în luna Ramazan a anului 925, îi iese în cale solul Regelui Persiei, trimis ca, printr-un fățarnic gest de prietenie și de bunăvoință, să-l îmbrobodească pe Othmaniad și să abată, printr-o prefăcută supunere, furtuna ce amenința Domnia Persiei. Spre a-și atinge ținta în chipul cel mai fericit, pe lîngă daruri foarte mari, vrednice de amîndoi împărații, el se străduie să-i îmbune Sultanului sufletul cel plin de ambiție printr-o nouă adăugare de titluri, iar, printre altele foarte lingușitoare, îi atribuie lui Selim numele de **Szehin Szahi Alem**[θ] **ve Sahib Kyrani beni Adem**, adică de "Împărat al împăraților și al fiilor lui Adam, Singur Biruitor", sau "Singur Stăpînitor".

< § 26. Trufia și moartea lui Selim.>

§ 26. Atîtea și atît de mari izbînzi, atîtea lingușitoare felicitări nu numai din partea popoarelor supuse, ci și din aceea a Principilor învecinați îi umplu lui Selim sufletul de o asemenea trufie, încît, de parcă ar fi avut deja în mîini Împărăția peste tot întinsul pămînturilor, a ajuns să disprețuiască cele pămîntene, ba chiar să creadă că și cele cerești, de-ar fi fost vreo cale, trebuiau să se prăbușească sub sabia sa. Astfel, după ce intrase în triumf în C(onstantino)p(o)le, sub mari aplauze ale norodului, în anul următor, de parcă ar fi putut duce după sine, legată în obezi, nestatornica Fortuna a războiului, se leagă în public, prin jurămînt[ι], că nu va da nici un pas înapoi, pînă cînd nu va fi răsturnat de tot Împărăția Perșilor, cea pînă acum rivală sieși, și nu va fi șters dintre muritori neamul cel perfid față de Dumnezeu <și> nesuferit oamenilor, zicîndu-și că, odată supus acesta, nu va mai avea nici o piedică pentru a-i arunca în lanțuri și pe Regii Creștinilor. Dar cît de înșelătoare pot fi, cînd nu țin seama de vrerea lui Dumnezeu, planurile pe care și le fac muritorii, și cît este de sfărîmicios este
144 lutul pămîntului, unde / se umflă îngîmfarea, a arătat pe dată, printr-o pildă vrednică de ținut minte, spre învățătura altora, Preaînaltul Ocîrmuitor al Lumii. Lipsa de bani, cum se cheltuiseră, prin campania din Egipt, și tezaurele dinlăuntru și cele dinafară[κ], îl îndeamnă pe Selim să-și amîne, în primul an, războiul avut în gînd, și să-și îndrepte cugetul spre răsluirea de prin domniile supuse a unor noi resurse. Cum, și în anul următor, lucrul acesta mergea mai încet decît și-o dorise, iar iarna începuse deja, odată ce vede că s-a scurs și timpul potrivit pentru a purta războaie, se hotărăște să meargă să viziteze, la Adrianopole, mormintele înaintașilor săi. După ce, cu gîndul acesta, i-a trimis înainte pe toți purtătorii de purpură, înafară de **Ferhad Pasza**, soțul surorii lui, pe care îl avea pe lîngă sine <drept> **Caimecan Pasza**[λ], pleacă la C(onstantino)p(o)le. Pe calea aceasta, după ce abia ajunsese în satul **Su asztdy**[μ], el simte, mai întîi, că-i fierbe sîngele, apoi că îl cuprinde o febră ușoară; apoi, a doua zi, îi apare un abces mortal la coapsă, care într-atît îl chinuie, încît i se strîng toate vinele trupului și ale picioarelor[ν], și i se usucă. I-l deschide lui un chirurg atent și priceput, i se dau leacuri pentru a drege răutatea bolii, dar s-a văzut acum că soarta nu-i poate fi abătută, și că un abces e mai presus decît succesul nobleței stirpei sale. Căci rana cea îndărătnică se împotrivește întregii hărnicii a medicilor, și-i infectează trupul cu un virus atît de pestilențial, încît, pînă la urmă, după patruzeci de zile mai mult de chinuri, decît de boală, în nouă ale lunii Szev{v}al, în ziua de Sîmbătă, la răsăritul soarelui, a apus Strălucirea Împărăției Othmane.

<§ 27. Ascunsă de Viziri.>

§ 27. După ce Selim i-a dat astfel, prin moartea sa, un renume unui sătuc necunoscut mai
înainte, **Ferhad Pasza**, singurul care-i mai rămăses în preajmă, îi ascunde norodului moartea
145 Împăratului, / iar celorlalți Viziri, care-i așteptau cu nerăbdare sosirea la Adrianopole, le arată ce se întîmplase <și> îi roagă să se prefacă, de parcă ar fi viu, și, spre a nu se naște vreo încurcătură înainte de sosirea urmașului lui, să aibă grijă de toate treburile în numele lui. Apoi îi dă de veste despre moartea părintelui său și lui **Suleiman**, fiul lui Selim, care zăbovea pe vremea aceea la **Trapezunt**, și-l îndeamnă să se grăbească să ia Miele unei atît de mari Împărății. Suleiman, primindu-i scrisoarea, pornește țintă înspre C(onstantino)p(o)le, în etape lungi; aflînd aceasta, Vizirii dau pe față în public moartea Împăratului, dau dramul trapelor strînse deja, și, cu toții, lăsîndu-l numai pe **Mustafa Pasza** la straja tezaurului, pornesc, împreună cu toată Curtea împărătească, înspre Orașul Regesc, spre a i se închiria noului Principe.

<§ 28. Suleiman, aclamat ca Împărat, își îngroapă tatăl.>

§ 28. Și astfel, toți Vizirii, înveșmîntați în haine de doliu, îl salută drept 'Împărat' pe **Suleiman**, care intrase în C(onstantino)p(o)le în ultimele zile[ξ] ale lunii Szev<v>al a anului 926, și-i dau mărturie asupra durerii lor pentru moartea pretimpurie a părintelui lui. El însuși, în aceeași zi, după amiază, purcede, cu toți curtenii, înaintea cortegiului funerar al tatălui funeri său, și, în mare alai, îl conduce la **Dziamia** durată de **Mehemed**, cuceritorul Orașului, și dă poruncă să fie îngropat acolo. Pe mormîntul lui stă scris următorul epitaf:

' Beca Miulkinè azm idup Sefer
Kyldy, budir Tarich,
Koiup Sultan Selim baky dzihan
Miulkin Suleimane.'

"Spre Veșnica Împărăție și-a îndreptat calea în anul acesta, cînd Sultan Selim i-a lăsat Împărăția lumii lui Suleiman." /

146 *<§ 29.> Moravurile și cruzimea lui Selim.*

§ 29. Astfel s-a prăbușit **Selim**, luptătorul de frunte al Împărăției Othmane, după ce domnise **9** ani <și> **8** luni, și trăise **54** de ani. Scurți ani de domnie i-a îngăduit ursita, dar așa fel, încît faptele lor de-abia dacă au cu cine să fie comparate. Căci, prin hărnicia și bărbăția lui, nu numai că Provinciile din Asia au fost eliberate de năvălirile dușmanilor, dar le-a mai și fost deschis urmașilor săi prilejul ca, prin întărirea Răsăritului, ei să-și poată spori stăpînirea înspre Apus. El însuși avea toate însușirile care-l pot alcătui pe un erou: era și ascuțit la minte, și cu braț puternic, și plin de putere de judecată, neobosit cînd era vorba despre salvarea Statului, foarte potrivit pentru faptă, și, înainte de toate, un foarte priceput cercetător al clicilor ascunse și al altor feluri de puneri la cale. El însuși, adesea, cu haine schimbate, rătăcea prin pieți, pe căi, prin tabără, ziua și noaptea, și pedepsea cu cea mai mare asprime tot ceea ce-și dădea seamă că se face fie împotriva salvării Statului, fie împotriva legilor date de el. Acolo unde nu putea el pătrunde, datorită demnității sale, își trimitea iscoadele, din care avea destul de multe și foarte pricepute să se amestece, laolaltă, prin toate strînsurile de norod, cu obiceiul de a-i povesti Sultanului, în fiece zi, cele pe care le văzuseră sau auziseră. În felul acesta, avea atît de bună știință despre toate cîte se întîmplau, încît a ajuns,

pe vremea lui, un proverb că 'Împăratul află a doua zi și ce vorbeau bărbatul cu nevasta lui, între pereții lor'. Dar cercetarea aceasta i-a fost pînă într-atîta de folos Împărăției sale, încît, în mijlocul unor campanii atît de îndepărtate, cum au fost cele întreprinse sub domnia lui, nu s-a pus la cale nici o răzvrătire, care să nu fi fost descoperită pe dată și stinsă încă de la începuturile ei. Prin toate
147 acestea / ar fi meritat din plin o veșnică laudă, dacă, printr-o țărănească pornire, și din pricina sufletului său, înclinat către cruzime, nu le-ar fi răpit strălucirea celorlalte însușiri ale sale, și n-ar fi făcut să fie deosebit de ceilalți împărați cu același nume prin urîta poreclă de **Javuz**(o).

Ne va face plăcere, înainte să ne despărțim de această parte, să istorisim despre aceasta o singură istorie, <luată> din mai bogata povestire a faptelor sale. Cu doi ani mai înainte ca Selim să se fi săvîrșit din viață, în **Turcmannia**, un tîlhar care nu numai că o pustia pe aceasta, ca și ținuturile învecinate, tot prădîndu-le dar, adunînd o nu mică oștire din tovarășii săi, mai și încerca să-și și supună toate acele Provincii. Spre a stinge acest incendiu, el îl trimisese pe **Ferhad Paszam** cu bună parte din oaste; acesta, cum de-abia ajunsese la **Amasia**, aude că tîlharul cu pricina a fost înfrînt de **Ilbistanbeg Szeich Suvar**, fiul lui **Mehemed**, și că toată oștirea lui a fost zdrobită. Și astfel, cîtă vreme nu vroia să-și ostenească în zadar oștirea printr-un drum atît de lung, <dar> nu cuteza să se întoarcă fără îndreptare de la Împăratul, cu gîndul să aștepte solul întors de la Împărat, își pune tabăra în jurul Amasiei. Cît zăbovește el acolo, vine la el un ponegritor răutăcios și se preface că, mișcat de credința cuvenită Împăratului, nu s-a putut stăpîni să nu-i deie lui de știre despre răzvrătirea pe care o puneau la cale locuitorii <orașului>: 'căci, printre cetățenii Amasiei se află ascuns un fals **Murad**, care se se tot lăuda că ar fi fiul lui **Sultan Ahmed**, și, luîndu-și în tovărășie mai mult de șapte sute de tîlhari, a tras toată cetatea de partea sa.' Ferhad Pasza, fără să mai cerceteze adevărul, îi dă de veste Împăratului ce auzise <și> îl roagă să-i trimită îndreptare ce
148 vroia să se facă într-o atare primejdie. Selim, / poate că prea încrezător în prevederea acestei căpetenii, necercetînd <nici el> mai bine lucrul, dă poruncă să fie trași în țeapă toți mai vîrstnicii din acea provincie. Ferhad îi împlinește porunca, și trage în țeapă mai mult de șase sute de preacinstiți oameni fără de vreo vină, pe alții îi pune sub sabie, pe și mai mulți îi tîrăște prin piețe legați de cozile cailor, și-i sfîșie cu totul.

SULEIMAN I, SUPRANUMIT **CANUNI**, FIUL LUI SELIM I, CEL DE AL ZECELEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL IV.

1. Gazelibeg, răsculat, este învins și ucis. 2. Suleiman ia Beligradul. 3. Poruncește să fie ucis Szeich Suvarougli. 4. Cucerește Rodosul. 5. Îl trimite în Egipt pe Mustafa, și îl face pe Ibrahim Vizir. 6. Mustafa se răzvrătește în Egipt și este învins. 7. Ibrahim o ia în căsătorie pe sora lui Suleiman. 8. Trimis în Egipt, bate bani de aur falși. 9. Suleiman îl învinge pe Regele Hungariei. 10. Cucerește Buda și celelalte orașe. 11. Îi copleșește pe răsculații din Asia. 12. Este ucis Turcul apărător al Evangheliei. 13. Toți Albanezii sunt

căsăpiți la C(onstantino)p(o)le. 14. Cei din Alep sunt pedepsiți pentru omorîrea unor judecători. 15. Suleiman este oprit de ploi de la campania din Ungaria. 16. Le smulge iarăși Germanilor Buda. 17. Moldova i se supune cu titlul de feudă. 18. Asediază Viena. 19. Ridică asediul. 20. Își taie împrejur feciorii. 21. Firendos, asediind Buda. 22. Este respins de Suleiman.23. Italienii sunt alungați din Moreea. 24. Olame, un transfug de la Perși, îl atîță pe Suleiman împotriva lor. 25. Suleiman îi dă lui Chairuddin comanda flotei. 26. Pe
149 *cîțiva / Principi ai Persiei îi primește sub supunere. 27. Ia Bagdadul și își spînzură Defterdarul. 28. Îi face pe Perși să lase asediul Vanului. 29. Își aduce oștile îndărăt și îi ia capul lui Ibrahim Pasza. 30. Ocupă Giurdzistanul prin mijlocirea lui Mehemed Beg. 31. Chairuddin pustiește Apulia. 32. Hasrudbeg îi învinge pe Creștini în Bosnia. 33. Kiorfesul este asediat zadarnic. 34. Mehemed Beg îi învinge pe Creștini. 35. Suleiman ocupă Iemenul prin căpeteniile sale. 36. El însuși pustiește Moldova. 37. Chairuddin învinge flotele dușmane. 38. Germanii sunt respinși de la Buda. 39. Suleiman face o alianță cu Francezii. 40. Cucerește cîteva orașe din Ungaria. 41. La îndemnul lui Elcasib Mirze pornește împotriva Perșilor. 42. Redobîndește Vanul și îi zdrobește pe Perși. 43. Pradă tezaurele Szahului. 44. Cucerește Timiszvar. 45. Turcii sunt zdrobiți de Perși. 46. Suleiman ia Revanul și pustiește Persia. 47. Face pace cu Regele Persiei. 48. Îl zdrobește pe impostorul Mustafa. 49. Îi ajută pe Francezi cu flotă. 50. Trimite o alta în Lusitania. 51. Le trimite iar ăși Francezilor o flotă de ajutor împotriva Spaniolilor. 52. Se consacră artelor păcii și proclamă legi. 53. Moare la asediul Segetvarului. 54. Segetvarul este luat, ascunzîndu-i-se moartea. 55. Selim este salutat Împărat și își înmormîntează părintele cu mare alai. 56. Elogiul și fiii lui Suleiman.*

<§ 1. Gazelibeg, răsculat, este învins și ucis.>

§ 1. De-abia urcase **Suleiman Canuni**[a] pe tronul părintesc, cînd domnia lui este turburată de-o gravă răzmeriță din Asia. **Gazelibeg**, Beglerbegul Damascului (prin a cărui trădare **Selim** dobîndise prima izbîndă asupra Cerchezilor), cînd prinde de veste despre moartea lui Selim, socotind că toate faptele de bărbăție, precum și norocul Împărăției Aliothmanice au răposat și s-au înmormîntat
150 odată cu el, / își încalcă data și jurata credință <și> statornicește să-și asume deplina stăpînire asupra ținuturilor în fruntea cărora se și afla. Cu gîndul acesta, strînge oștile care țineau cu el, și, fără să se aștepte cineva, asediază **Halepul** cu atîta iuțeală, încît de-abia a mai putut scăpa spre Curtea împărătească un olăcar trimis să dea de știre despre răzvrătirea lui. Dar orașul, sub ocrotirea lui **Codza Mustafa**[b] Pasza, respinge cu hărnicie asalturile răzvrătitului și îi îngăduie lui Suleiman răstimpul necesar pentru a stinge acest incendiu, mai înainte ca el să se lățească. Iar acesta, spre a nu le înșela concetățenilor săi nădejdile, trimite în Asia nu numai oștile gata pregătite, sub porunca lui **Ferhad Pasza**[c], ci mai poruncește și ca pilcurile ostașilor din Asia, strînse de peste tot, să i se alăture aceluia pe drum. Gazelibeg, căruia neașteptata bărbăție a apărătorilor făcuse să-i piară curajul, cînd vede că puterile sale nu-i puteau face față, în luptă deschisă, oștirii gata să sosească, desface împresurarea, dă îndărăt, și își pune tabăra aproape de Damasc, în locul numit de localnici **Mastaba**, și o întărește cu lucrări foarte tari împotriva iureșului dușman, în nădejdea că, și din lipsa hranei și din pricina furtunilor oștirea Împăratului va fi silită să se retragă și îi va lăsa din nou prilejul de a se încerca asupra provinciilor învecinate. Dar Ferhad Pasza, cu toate că găsise Halepul eliberat de răzvrătit, amintindu-și, totuși, de încredințarea dată sieși de către Împărat, se încrîncenează cu tărie pe urmele acestuia, și, pînă la urmă, peste așteptările tuturora, dă năvală peste acela chiar în tabăra lui, cea pe care o întărise, în 27 ale lunii Sef<f>er a anului 927. Se luptă acolo cu tărie, cu noroc schimbător, vreme de zece ore întregi, dat fiind că Turcilor le stătea împotrivă mai degrabă

151 aşezarea locurilor, decît sabia vrăjmanşilor. Pînă la urmă, / oştenii Turci înfrîngînd greutăţile puse de locuri, oastea răzvrătiţilor este toată măcelărită, laolaltă cu căpetenia ei. Biruitor, Ferhad Pasza intră în Damasc, îl aşează Beglerbeg al acelui oraş pe **Aias Pasza**, şi, orînduind treburile de prin acele părţi, se întoarce cu oştirea la C(onstantino)p(o)le.

<§ 2. Suleiman ia Beligradul.>

§ 2. Odată pacificată Asia, Suleiman se hotărăşte să-şi întoarcă armele asupra Europei, cu gîndul să adauge Împărăţiei Othmane tot atîtea pămînturi, dinspre Apusul C(onstantino)p(o)lei, cît i se întindea domnia asupra Răsăritului. Cu acest ţel, ca nu cumva, aşa cum li se întîmplase prea adesea înaintaşilor săi, în mijlocul celei mai mari nădejdi de a-şi duce fapta la capăt, să fie tras îndărăt de iscarea unor răzvrătiri prin altă parte, straja **Asiei** i-o lasă lui **Ferhad Pasza**, cu bună parte din oştire, flota o trimite în Arhipelag, o alta, constînd din 50 de nave mai mari şi 400 de transport o orînduieşte în Marea Neagră, ca ea să se îngrijească de aprovizionarea campaniei în Ungaria. El însuşi purcede de la C(onstantino)p(o)le, cu foarte mare oştire, pe calea uscatului, cu gîndul să supună tot Regatul Ungariei. Dar, înainte de a ieşi din Oraş, îi dă încredinţare Prefectului **Semendrei**. **Iahiabeg**, fiului lui **Balybeg**, ca el, cu trupele pe care le avea pe lîngă sine, înainte de sosirea sa, să cuprindă pe neaşteptate **Beligradul**, şi să împiedice oraşul să se întărească <fie> cu provizii, fie cu vreo străjă mai puternică. Cîtă vreme Iahiabeg ţinea oraşul sub strînsă împresurare, iată că soseşte şi Suleiman însuşi, şi, punîndu-şi tabăra în cîmpia numită **Zemun**, i-i trimite în ajutor lui Alibeg, cu o parte din oşti, spre a ţine oraşul sub mai tare apăsare, pe Vizirul **Mustafa Pasza**[d] şi pe Beglerbegul Rumeliei, **Ahmed Pasza**. Aceştia, spre a-şi cîştiga mai mult bunăvoinţa Sultanului, despre care ştiau cît de repede dorea să se înstăpînească peste oraşul asediat, spre a-şi
152 deschide calea / înspre Capitala Regatului, **Buda**, îi distrug zidurile cu maşinării de război şi cu mine, reiau asalturile în fiecare ceas, şi, prin acestea, îi sleiesc pînă într-atîta pe străjerii care se apărau harnic pe sine şi cetatea, încît i-au silit să cedeze în faţa încrîncenării ostaşilor Turci şi să deie pe mîna duşmanului, în cea de a cincea zi a lunii Ramazan (Dumnezeu îngăduind aşa ceva), acel meterez al Ungariei, <pînă atunci> adesea încercat, niciodată cucerit. Între timp, Suleiman, ca restul oştirii să nu amorţească sub tihnă, ia, în parte cu foiţa, în parte prin predare, **Burgaz**[e], **Baridz**, **Tirudze** şi **Biugurdlen** şi, supunînd tot ţinutul împrejurător, îşi statorniceşte înafară vechilor hotare ale Împărăţiei Othmane un sălaş puternic pentru <pornirea la> viitorul război.

<§ 3. Porunceşte să fie ucis Szeich Suvarougli.>

§ 3. După aceste izbînzi, în luna Ziu<l>kade, întors la C(onstantino)p(o)le, află că Principele din **Marass**[f], **Sze<ic>h Suvarougli**, pune la cale o răsturnare în Asia, şi că vrea să-şi scuture jugul de pe grumaz, dar că tot amînă împlinirea celor cugetate, pentru că nu avea încă pregătite toate cele <de trebuinţă> pentru răzvrătire. Astfel, el trimite pe dată scrisoare la Ferhad Pasza, căruia îi încredinţase paza Asiei, şi-i dă poruncă să-i ia hicleanului capul. Lui Ferhad i se părea plin de primejdie să încerce pe faţă aceasta: prin urmare, socotind că lucrul trebuie împlinit prin viclenie, îi trimite aceluia o scrisoare prietenească, îi dă de ştire că i-a fost dat drept asociat de către Sultan, <şi> îl roagă 'să vină şi să-i împărtăşească părerile sale privitoare la Stat'. Principele, neştiutor în privinţa lucrurilor care se petrecuseră, cade prins în laţ şi, odată intrat în cortul lui Ferhad, este sugrumat de către oştenii pregătiţi pentru acest omor, laolaltă cu cei doi fii ai săi.

<§ 4. Cucerește Rodosul.>

§ 4. Stingînd răzvrătirea, în anul 928, rînduind o uriașă flotă, îl trimite înainte pe Vizirul **Mustafa**
153 **Pasza** spre a cuceri **Rodosul**[g], / cu mari mijloace de război, apoi se îndreaptă el însuși, pe calea uscatului, către **Thessalia**, iar de acolo, din tîrgul **Marmoros**, în patru ale lunii Ramazan, trece marea în Insulă. La sosire, apasă cu tărie orașul și îl încinge cu lucrări foarte puternice. În acel asediu, sunt folosite toate meșteșugurile de asalt și de apărare pe care inventivitatea omenească putuse să le născocească pînă atunci: Turcii insistă cu tărie, Creștinii resping, cu nu mai puțină bărbăție, atacurile asediatorilor. Se dă astfel lupta vreme de cinci luni întregi, cu atîta încrîncenare, încît părea că înfruntarea privea nu numai acel singur oraș, ci domnia asupra lumii întregi. Totuși, pînă la urmă, Creștinii, sleiți de neîncetatul măcel și de cinci luni de veghi neîntrerupte, sunt siliți să-i predea lui Suleiman, în cinci ale lunii Sef<f>er, zi de Marți, din anul următor, acea mult-vestită {{cetate}}, foarte cunoscută și sub Împărăția Grecească, și sub cea Romană, zadarnic încercată de străbunicul său, **Mehemed**. Căderea acestei insule o atrage după sine și pe a celorlalte mai mici, **Istank[i]oy**[h] și **Butrum**, care, vrînd mai bine să îmbune sufletul leului prin predarea lor, decît să-i încerce ghiarele, se supun de la sine legilor lui.

<§ 5. Îl trimite în Egipt pe Mustafa, și îl face pe Ibrahim Vizir.>

§ 5. Între timp, cîtă vreme era reținut de asediul **Rodosului**, mai înainte ca orașul să poată fi cucerit, s-a întîmplat ca **Chairbeg**[i], Prefectul Egiptului, să-și deie obștescul sfîrșit și să lase în urma sa foarte mari comori. Auzindu-se despre moartea lui, ca despre pierderea unui uriaș sprijin al Domniei Othmane, **Dziunkiaszuf**[k] prinde să tragă către sine neamul egiptean, atrăgîndu-i luarea aminte că 'este, de-acum, vremea să-și redobîndească libertatea de odinioară și să scuture
154 {jugul} nedreptei sale robii', iar toată națiunea lor o atrage de partea sa și prin cuvîntări / și cu daruri, astfel că toți au consimțit că trebuie încercat ceva pentru libertate. Dar Suleiman, pe dată, cînd a auzit ce se făcea, îl și trimite cu cinci galere în Egipt pe Vizirul **Mustafa Pasza**, spre a stinge, încă de la începuturile ei, văpaia cea ascunsă. Mustafa Pasza, sub vînt prielnic, ajunge, în puține zile, la **Eskenderie**; îi prinde nepregătiți pe răzvrătiți, cum socoteau că Împăratului nu-i erau cunoscute planurile lor, îi împrăștie cu ușurință, pe cei îndărătnici îi înfrînge într-o norocită înfruntare îi zdrobește, îi fugărește pe care încotro, și redă astfel vechii ei străluciri domnia Othmană, zdruncinată în Egipt. Cum însă zăbovea cam prea mult și cu strîngerea comorilor lui Chairbeg și în orînduirea treburilor din Egipt, Suleiman, dat fiind că i se părea supărător să cadă numai pe umerii lui toate grijile Statului, îl rînduiește Mare Vizir pe un anume **Ibrahim Aga**, de unde era <doar> un ostaș de rînd al regimentului al nouălea de Janiczari[j].

<§ 6. Mustafa se răzvrătește în Egipt și este învins.>

§ 6. Solul trimis despre acest lucru nu putea să nu-l umple de tristețe pe **Mustafa**, care credea că prin noua sa izbînda meritase din plin mai degrabă o sporire a onoarei sale, decît o asemenea ocară. Dar, ștind el și socotind că-i slujea unui Principe căruia îi sta drept rațiune voința', își ascunde cu îndemînare în fundul sufletului primita rană, și, ca și cum n-avea nici o știre despre lucrurile care se petrecuseră la Rodos, îi dă de veste Împăratului, printr-o scrisoare, ce îndeplinise în Egipt, și îl roagă ca, drept răsplată pentru asta și pentru celelalte slujbe aduse de sine, să-i îngăduie, departe de zarva Curții, Prefectura Egiptului. Suleiman îi încuviințează cu ușurință cere-

rile şi îi răspunde 'că nu-şi păstrează, în toată Domnia Egiptului, nimic altceva, decît numele
155 regesc, / şi moneda: pe toate celelalte i le îngăduie lui cu cea mai mare plăcere. Dobîndind această putere după lege, Mustafa, îmbogăţit cu tezaurele răposatului Chairbeg şi cu bunurile celorlalţi, înfrînţi sau proscrişi de către sine, aspiră la tiranie şi se hotărăşte să supună stăpînirii sale tot Egiptul. Dar, şi întru aceasta, el a învederat, prin propria-i pildă, acea veche axiomă, că 'nimic ce-i silnic nu va dăinui'. Căci, cîtă vreme frămînta el acestea în sufletul său, şi-l făcuse părtaş la planurile sale pe un anume scrib al **Divanului**[m], **Mehemed Effendi**, şi-l înălţase Vizir, de vreme ce aflase la el şi o fire pricepută şi o aplecare aparte către sine. Acesta, fie stăpînit de religiozitate, fie nesuferind fapta cea rea pe care o punea la cale Domnul său, se hotărăşte să bată viclenia prin viclenie, şi să elibereze Egiptul de tiranul cel răzvrătit <împotriva> Împăratului. Cu acest gînd, luîndu-şi lîngă sine cîţiva părtaşi la aceasta, se străduie să-l taie pe Mustafa, pe cînd el îşi îngrijea trupul la hamam; dar acesta, aflînd de primejdie printr-un slujitor ce-i era credincios, scapă pe poarta din dos a băii din mîinile celor ce dădea buzna asupra sa şi se refugiază împreună cu foarte puţini alţii la **Szeichul Arab**[n]. Acolo, prin foarte mari făgăduieli, strînge cu uşurinţă o mare gloată de Arabi, şi porneşte cu război împotriva scribului celui disprețuit pentru nepriceperea lui în purtarea acestuia. Între timp, acesta îi dăduse de veste lui Suleiman despre cele întîmplate, şi, drept răsplată pentru fapta sa, fusese împodobit de acela cu Prefectura Egiptului. Apoi, spre a-i dovedi Împăratului credinţa sa, însufleţindu-şi oştenii prin foarte mari daruri în bani, îi scoate <la luptă> împotriva vechiului său stăpîn, duşmanul Împăratului, după o foarte cruntă şi crîncenă luptă îl înfrînge, şi, prinzîndu-l din fuga lui, îl scurtează de cap. /

156 *<§ 7. Ibrahim o ia în căsătorie pe sora lui Suleiman.>*

§ 7. Această hiclenie a lui **Mustafa** şi însuşirile urmaşului său la Vizirat, **Ibrahim**, făcuseră ca lui Suleiman să nu-i pară rău că-i încredinţase unui om atît de de rînd cea mai înaltă cinstire pe care o poate da Împărăţia Othmană. Prin urmare, spre a lega şi mai tare de sine credinţa acestuia, i-o dă în căsătorie pe sora sa[o], în anul 930[1]. Pe cînd el dădea, prin prezenţa sa, o şi mai mare strălucire serbării acestei <nunţi>, i se mai vesteşte încă o pricină de bucurie, <şi anume că> Sultana i-a născut un urmaş de parte bărbătească, şi că i-a dat numele de **Selim**[p].

<§ 8. Trimis în Egipt, bate bani de aur falşi. >

§ 8. După aceste sărbătoriri, **Ibrahim Pasza** porneşte cu un număr de galere spre a orîndui treburile din Egipt, dar, venind furtunile, abătut îndărăt în Propontida, îşi aruncă ancorele sub **Kyzyl Ada**[q], o insulă aflată la 17 mile depărtare de C(onstantino)p(o)le. Auzind aceasta, Suleiman, urcîndu-se pe dată în caicul împărătesc, îşi vizitează Vizirul, trece în revistă flota, şi, ţinînd sfat despre treburile privitoare la Stat, se întoarce la C(onstantino)p(o)le. Iar Ibrahim Pasza, prinzînd un vînt mai prielnic, îşi întinde pînzele, trece peste Hellespont, dar, în Archipelag, este iarăşi scuturat de valuri şi de berbeci de vînturi, iar, pierzînd cîteva nave, este silit să tragă la mal la **Rodos**. Acolo, văzînd că Neptun îi era potrivnic, îşi lasă navele, plecînd pe calea uscatului la **Halep**, iar de acolo la **Cairo**. Cînd a ajuns acolo, orînduieşte pe dată starea cea încîlcită a domniei, îi împrăştie prin autoritatea sa pe răzvrătiţi, prinzîndu-i, dă poruncă să-i spînzure pe cei ce legaseră clici, pe fiul lui **Omer** şi pe fiul **Beca<a>r**[r], <iar> bunurile lor le dă pe seama fiscului. Cum găsise între acestea mai multe poveri în aur, bate, tot acolo, cu tipar Venetian, galbeni de preţ mai

157 mic de treizeci de aspri, care au păstrat, pînă în ziua de astăzi, numele lui Tbrahim'. / Apoi, trecîndu-i Miele Egiptului lui **Suleiman Pasza**, în anul 931, în a 30-a zi a lunii Szaban, se întoarce la C(onstantino)p(o)le.

<§ 9. Suleiman îl învinge pe Regele Hungariei.>

§ 9. În anul următor, Suleiman ia din nou asupra sa războiul împotriva Ungurilor, amînat pînă acum, și, pornind cu mare oștire de la C(onstantino)p(o)le, în luna Redzeb, ajunge în cea de a douăzecea zi la **Beligrad**. Dă poruncă să se lege un pod peste rîul Sava și-și trece oștile peste el în cîmpia **Serem**. Apoi, își mișcă taberele către **Buda**, și, în cale, ocupă cetățuile **Suliuk** și **Osek**, sub poruncă lui **Balybeg**, iar podul care lasă deschisă trecerea de la Osek peste Drava dă poruncă să-l distrugă. Puțin mai tîrziu, îi ies în cale, cu același plan, și Ungurii, dar, cînd văd podul deja distrus, mai întîi se miră, apoi sunt cuprinși de cea mai mare spaimă, pentru că aceasta le dovedea că Turcii au trecut rîul cu gîndul fie să învingă, fie să moară, și au intrat în pămîntul vrăjmaș. Însuși Regele Ungariei, **Ladosz**[t], spre a se pune în calea pustiirii Regatului său, vine, ca și în zbor, într-un mers mai iute decît s-ar fi putut zice, străbătînd, cum umbla zvonul, într-o singură zi, întinderea cît pentru cinci, și-și așează tabăra la vederea oștirii turcești, în locul pe nume **Mohadz**. În ziua următoare, care era a douăzecișidoua a lui Ziulcade, amîndouă oștile se încleștează în luptă și se înfruntă toată ziua atît de aprig, încît, lungă vreme, ar fi fost greu de judecat cine avea să dobîndească izbînda. Pînă la urmă, cum soarele fugea sub zare, Ungurii dau dosul <în fața> Turcilor, Regele însuși cade luptînd cu vitejie, <iar> ceilalți ajung sub puterea Othmanizilor laolaltă cu toată tabăra lor.

<§ 10. Cucerește Buda și celelalte orașe.>

§ 10. Cucerind izbînda, <Suleiman> purcede în pas grăbit spre **Buda**, Capitala Ungariei, și o ocupă fără de trudă, cum sufletele apărătorilor erau apăsate de prăpădul de curînd petrecut, în a
158 treia <zi> a lunii Ziulhidze, / a doua zi și **Pesthe**, care este așezată față în față cu Buda, peste Dunăre, își cîștigă milostivirea învingătorului prin predarea ei de bună voie. Cîtă vreme Suleiman se află ocupat cu acestea, destui din cei pe care fuga îi scăpase din ultimul măcel, strîngîndu-se de cum rătăceau prin ogoare, și, cătînd pradă, dau peste unele cete ale Turcilor și le căsăpesc. Aflînd despre aceste puneri la cale, Suleiman leagă pe dată Dunărea cu un pod, și dă poruncă oștilor, împărțite în mai multe părți, s-o ia pe urmele acestor tîlhari. Ei duc la îndeplinire cu hărnicie cele încredințate îi apucă și strîng de peste tot pe lotri, pe unii îi taie, pe alții i-i aduc prinși lui Suleiman, și, astfel, curăță toată acea stăpînire de oștile dușmane. Apoi, dînd furtunile de iarnă, el își trage îndărăt oștirea, iar, în trecere, cucerește cu mînă armată cetatea **Badz** de pe Dunăre, și, pe malul Tisei, **Segedin** și **Titeli**. Pustiind și devastînd astfel, în lung și în lat, ținuturile învecinate, el intră triumfător în Constantinopole, în luna Muharrem a anului 933, cu oștirea sa învingătoare, încărcată de slavă, de prăzi și de prizonieri.

<§ 11. Îi copleșește pe răsculații din Asia. >

§11. Cîtă vreme se petreceau acestea în Europa, se împrăștie, prin ultimele părți ale Asiei, un zvon mincinos despre pieirea lui. Stîrniți de el, își înalță capetele mai mulți tîlhari prin ținutul **Zuulcadir**[u], și încep să pustiască jalnic toate provinciile învecinate și prin prădăciuni pe ascuns și prin iureșuri pe față. Le ține piept cu tărie, e drept, Prefectul **Adanei**, **Piri Pasza**, pe mulți îi taie,

pe şi mai mulţi, prinzîndu-i, îi supune pedepsei de pe urmă, dar, datorită puţinătăţii ostaşilor săi, totuşi el nu poate smulge răzvrătirea din rădăcinile-i atît de adînc înfipte, cel dintîi începător al ei,
159 **Calenderbeg**, fiul lui **Hadzibectasz**[w], disprețuind şi toate alintările, / şi amăgirile către supunere. Spre a-i înfrînge îndărătnicia, Suleiman îl trimite în Asia, cu bună oaste, pe Vizirul Ibrahim Pasza, care-l află pe Calenderbeg aproape de **Kaisarie** (pînă unde pătrunsese deja cu prădăciunile sale), îl atacă acolo cu mare tărie, şi, după o sîngeroasă înfruntare, căci lotrii se luptau foarte aprig pentru viaţa lor, îi împrăştie şi dă pieirii mai mult de treizeci de mii dintre ei.

<§ 12. Este ucis Turcul apărător al Evangheliei.>

§ 12. În anul următor, se iscă noi tulburări în privinţa celor sfinte. Căci se iveşte la Constantinopole un bărbat foarte învăţat dintre Turci, şi foarte priceput în privinţa legii şi a feluritelor ştiinţe, **Cabyzi Adzem**, şi se străduie, ţinînd adunări nu numai în particular, prin şcoli, ci şi în public, în **Dziamii**, să convingă poporul că doctrina lui **Isus Hristos** se întemeiază pe un adevăr mult mai înalt decît cea Muhammedană. Nu se putea ca atît de neaşteptata părere a unui bărbat atît de înţelept să nu le jignească urechile, nu numai colegilor săi, ci şi cele ale plebei. Astfel, cînd văd ei că nu pot nicicum, prin convorbiri particulare, să-l facă să-şi retragă părerea, pun mîna pe el şi-l aduc în faţa **Muftiului**. El nu numai că repetă acolo, în public şi în mod liber, cele pe care i le vîrîse mai înainte în cap poporului, ci se mai şi străduie să sprijine pe alte argumente tari superioritatea legii creştineşti <şi> a rînduielilor Evangheliei, prin comparaţie cu Curanul. I se spune iarăşi să ia aminte şi să se lase de părerile sale, şi să nu-şi păteze, printr-o prihănită trădare faţă de lege, viaţa, pe care şi-o dusese pînă atunci nu fără faima sfinţeniei, dar, cîtă vreme el privea cu dispreţ toate, şi îndemnurile şi ameninţările, pînă la urmă, din poruncă Împăratului, i se ia capul, şi se şi stabileşte prin lege ca toţi cei care, chiar şi în numele unei dispute, ar vrea să pună mai presus doctrina lui
160 Hristos faţă de cea Muhammedană de aceeaşi / moarte să moară.

<§ 13. Toţi Albanezii sunt căsăpiţi la C(onstantino)p(o)le.>

§ 13. Către aceeaşi vreme, la C(onstantino)p(o)le, furii găsesc cale în unele încăperi ale unui anume bogat negustător creştin, aflate aproape de templul lui **Selim**[x], săpînd galerii pe sub pămînt, îl ucid pe negustător, şi-i pradă nu numai banii, ci şi toate sculele de preţ de pe acolo. Făcîndu-se de ziuă, cauza este adusă la **Divanul** împărătesc, şi, făcîndu-se amănunţită cercetare, iese la iveală că nefapta fusese împlinită de nişte Albanezi: auzind Împăratul aceasta, cum numele făptuitorilor rămîneau neştiute, dar starea delictului vădea mai mulţi vinovaţi, el porunceşte să fie strînşi, pînă la unul, toţi Albanezii – orişicare, fie că locuiau la C(onstantino)p(o)le, fie că veniseră într-acolo doar pentru negoţ – şi să fie căsăpiţi grămadă, pentru acest unic omor[y].

<§ 14. Cei din Alep sunt pedepsiţi pentru omorîrea unor judecători.>

§ 14. În acelaşi timp cînd la C(onstantino)p(o)le se petrecea acest măcel, la (H)Alep se iscă înfruntări foarte grave între judecătorii eclesiastici, **Mola** şi **Kazileri**[z]: cum cetăţenii ajunseseră la disperare în legătură cu găsirea unui sfîrşit pentru acestea toate, alcătuind o conspiraţie, căsăpesc cealaltă parte chiar în Dziamie, în mijlocul rugilor de prînz. Suleiman, înştiinţat despre această crimă, (porunceşte) pe dată cîtorva Paszi să-şi ducă oastea într-acolo, iară pe toţi locuitorii acelui oraş, fie ei părtaşi la crimă, fie nevinovaţi, să îi ucidă. Intervine, totuşi, Vizirul **Ibrahim Pasza**, şi, prin trecerea de care se bucura, mai presus decît ceilalţi, pe lîngă Împărat, dobîndeşte ca fruntaşii

și autorii conjurației să fie uciși cu fel și chip de moarte, dar gloata, mai mult luată de șuvoiul conjuraților, decît vinovată de crimă, să fie pedepsită și surghiunuită la Rodos.

<§ 15. Suleiman este oprit de ploi de la campania din Ungaria.>

§ 15. Cîtă vreme Suleiman Suleiman era astfel ocupat cu treburile dinlăuntru, la sfîrșitul acelui
161 an, **Alaman Kraly**[α] îi răpește, prin vicleșug, **Buda** lui **Ioan**, / **Regelui Ungariei**[β], și o întărește cu noi fortificații și cu o strajă din Germani. Auzind aceasta, Împăratul, spre a răzbuna nedreptatea făcută unui Rege așezat sub tutela sa, purcede de la Constantinopole, în anul 935, cu o oștire aproape de nenumărat, iar tabăra și-o pune nu departe de **Fitibe**, într-o cîmpie foarte întinsă, spre a-și strînge oștile din Europa. Tot acolo, plin de indignare, fără de nici un fel de dreaptă pricină, îl acoperă pe **Muftiu** cu cele mai mari ocări, și-l alungă din cinstirea lui: dar nevinovăția preasfîntului om, pe care Împăratul n-o putea recunoaște, însuși Cerul arată a o recunoaște ! Și anume, Puterea Divină[γ], atîtată, prin această nefaptă, întru pedepsirea celor făptuite, bate oștile împărătești, chiar în ziua aceea, cu ploi atît de cutremurătoare și de îndărătnice, încît nu numai că năvala lor a luat cu sine, ca un nou potop, lăzile cele pline cu tezaurul[δ], ci l-a mai pus și pe Împărat, laolaltă cu toată oștirea lui, în cea mai mare primejdie de a-și pierde viața.

<§ 16. Le smulge iarăși Buda Germanilor. >

§ 16. Fiind astfel nimicite, sub povara valurilor, toate instrumentele de război, el este silit să-și amîne plănuita campanie: totuși, le menește tuturor oștilor, în provinciile învecinate, tabere de iarnă, spre a-și avea mai la îndemînă oștirea, în vara viitoare. Și, între timp, el răsluiește noi bani, și pune să se pregătească noi mijloace de război, mai mari decît cele pierdute. Fiind astfel toate pregătite, în anul următor, în mers foarte grabnic, fără să se aștepte cineva, purcede cu oștirea, prin toată Ungaria, către **Buda**, iar tabăra și-o pune chiar sub zidurile orașului, împresurîndu-l pe acesta sub foarte strîns asediu. După întărirea taberei, zdruncină zidurile orașului cu berbeci și cu felurite mașinării care vărsau flăcări, și, dărîmînd meterezele, prin neîncetate asalturi, îi sleiește pînă într-atîta de puteri pe străjerii care se apărau cu strășnicie, încît <au ajuns> să tăgăduiască să-i predea orașul, păstrîndu-și armele și cu sufletele tefere. Suleiman firește că primește condițiile propuse, și le
162 făgăduiește acelora toată siguranța, numai să vrea să-i predea / orașul: dar, pe cînd ei ies din oraș, sunt primiți de Turci cu sudalme, fiind împroșcați mai ales de către Janiczari cu vorbe nesărate, pentru nedestoinicia și lașitatea lor. Nerăbdîndu-le, un oștean German le spuse: "Nu-i vrerea mea, ci asupra mea !" și, zicînd aceasta, cu sabia trasă, îi străpunse coasta Janiczarului care-l batjocorea. Ceilalți strigă că au fost încălcate condițiile înțelegerilor, și, peste poruncă Împăratului, ori a Prefecților – precum se străduie să-i scuze Turcii – se năpustesc asupra Germanilor neprevăzători și neînarmați, și, mai înainte ca răzmeriței să i se poală găsi vreun leac, îi căsăpesc pe toți[ε], astfel că păru mai degrabă un măcel și o tăiere de vite, decît o luptă. Astfel, cîtă vreme ei le predau Turcilor un oraș atît de bine întărit, spre a-și păstra libertatea și averile răsluite, nu rămîn lipsiți numai de toate acestea, ci și de libertate, ba chiar și de viață.

<§ 17. Moldova i se supune cu titlul de feudă.>

§ 17. După cucerirea orașului, pe cînd Suleiman mai zăbovea încă prin vecinătățile lui vreme de cîteva zile, vine în tabăra Turcilor, trimis de **Bogdan**[ζ], Principele **Moldodovei**, drept sol, **Logofătul Teutul**[1(η)]. Dobîndind intrare la Împăratul, îi înfățișează că a fost trimis de Principe și

de poporal Moldovei ca să-i ofere Împăratului supunerea amînduror <Provinciilor> **Moldovei**(θ), dacă i se puneau în faţă condiţii bune şi cinstite, anume să se dobîndească, mai presus de toate, să le rămînă neatinsă religia, iar Principele acelui ţinut să nu-i fie legat Împăratului sub nici un alt nume, decît acela de feudă. Nici că i se putea întîmpla ceva mai plăcut lui Suleiman, pe care preocupări mai grave îl împiedicau să-şi îndrepte armele către acele părţi, iar prăpădurile suferite
163 de la Moldo/veni {{îl sileau}} mereu să fie cu luare aminte la mişcările lor. Prin urmare, întăreşte cu mîna sa condiţiile supunerii pe care le propusese solul, iar diplomele acelea i le încredinţează spre a fi duse Principelui său, la **Suczav[i]a**. Apoi, cum se întorcea din campania din acel an, **Bogdan** îi iese în cale cu o seamă de Boieri, aproape de **Sophia**, oraş din **Servia** *(sic)*, <şi> îi oferă, cu titlu de dar, patru mii de galbeni(κ), patruzeci de iepe de viţă, şi douăzecişipatru de şoimi, şi-i făgăduieşte că va trimite acestea, de acum în colo, în fiecare an, la Constantinopole, drept semn al feudei şi al supunerii sale. Împăratului îi îngăduie Principelui trecerea de a i se înfăţişa, porunceşte ca legile feudei, pentru care se învoise cu solii, să fie iarăşi întărite, îi pune pe cap o **Cuccă**(λ) din cele mai mari, strălucind de nestemate, <şi> îl dăruie cu o mantie(μ) (numită **chilaati fahire**) şi cu un armăsar împărătesc înzestrat cu tot harnaşamentul: apoi, dă poruncă la patru dintre străjile sale de credinţă(ν) să-i slujească – un obicei care se mai păstrează şi astăzi la Curtea Othmană la sosirea Principilor Moldovei.

<§ 18. Asediază Viena.>

§ 18. Către sfîrşitul acelui an, Suleiman, după ce a întărit cetăţile pe care le cucerise, purcede cu toate puterile sale asupra **Vienei**, şi încinge acel oraş sub o foarte strînsă împresurare. O bate cu felurite maşinării patruzeci de zile întregi, dărîmă o parte a zidurilor cu galerii de mină, iar ostaşilor săi le dă poruncă să se năpustească asupra oraşului, cu toată tăria, prin dărîmăturile zidurilor. Dar, de cîte ori ei încearcă ai săi să dea iureş, tot de atîtea ori sunt respinşi prin bărbăţia apărătorilor de strajă, chiar dacă nu fără pagubă pentru aceştia. În sfîrşit, desigur că s-ar fi prăbuşit Creştinii sub sabia învingătoare a Turcilor, de nu l-ar fi înşelat prin viclene făgăduieli(ξ) pe, de altfel, foarte
164 isteţul Su/leiman. Căci, trimiţînd un sol în tabăra Împăratului, zic 'Eiu Vallah !', se mărturisesc la capătul puterilor şi făgăduiesc că au să supună Împăratului oraşul sub numele de feudă. În chipul acesta, ei dobîndesc un armistiţiu, lungesc, sub felurite pretexte, întărirea înţelegerilor începute, şi obţin astfel nu numai prilejul de a-şi reface puterile, ci le şi întăresc străjerilor, prin nădejdea vijeliilor de toamnă, sufletele deja cutremurate. Iar planul nu le-a fost lipsit de rezultatul dorit, dat fiind că, pe cînd mai erau încă ocupaţi cu tratativele, iată că se arată ploile, obişnuite la acea vreme, <dar> atît de îmbelşugate, încît se părea că nu numai norii varsă ploaie, ci că s-au deschis înseşi stavilele apelor cereşti, astfel că le insuflă celor asediaţi o trainică nădejde în păstrarea oraşului, iară pe Turci îi ostenesc atît de rău, încît să-şi piardă speranţa nu numai de a lua oraşul, ci şi de <a mai rămînea în> viaţă. Mulţi dintre ei se prăbuşesc de frig şi de umezeală, pe şi mai mulţi, cîtă vreme se luptă mai şovăielnic, îi doboară sabia şi focul vrăjmaş.

<§ 19. Ridică asediul.>

§ 19. Aceste neîncetate năpaste şi pieirea cea de zi cu zi îi vîră, pînă la urmă, lui Suleiman, un bărbat, de altfel, neînfrînt de amîndouă <chipurile> Fortunei, gîndul de a desface împresurarea(ο). Dar nu era nevoie de o mai mică prevedere spre a <putea> aduce înapoi, nevătămată, oştirea. Se aflau nu departe oşti duşmane, cărora vedea că nu le putea face faţă, <mai ales> după atîtea

prăpăduri suferite în acest asediu, îi mai împovăra pe ai săi, pe de altă parte, prea marele număr de prinși de amîndouă sexele, pe care Tătarii și alți ostași ușor înarmați îi mînaseră încă de la podul **Iskiender**[π]. A-i păstra pe aceștia părea lucru cu primejdie, a le da drumul – fără prevedere. Prin urmare, ca să scape, mai întîi, cuprins de această teamă, el poruncește ca toți prizonierii să fie
165 aduși în fața sa, și, fără vreo / deosebire de sex, să fie uciși, iar apoi, fără să se fi așteptat cineva, să se strîngă colturile, și astfel, mai înainte ca dușmanii să fi prins cumva de veste despre retragerea sa, își duce rămășițele oștirii, nevătămate, înapoi la **Buda**. Acolo, el le dă trupelor cîteva zile spre a-și mai trage suflarea, și, primind de la **Waiwoda**[ρ] al Transylvaniei (căruia ei îi spun 'Ban'), dijmele dărilor pe care le strînsese din Regatul Ungariei, îl întărește pe acesta în Principat.

<§ 20. Își taie împrejur feciorii. >

§ 20. Întors de acolo la Constantinopole serbează festivitatea tăierii împrejur a celor trei fii ai săi, **Mustafa**, **Mehemed** și **Selim**, cu mare fast, în luna Rebiulewwel. Se strîng la această solemnitate nu numai toți Vizirii, Paszii și Prefecții orașelor din toată Împărăția Othmană, ci și solii Principilor Creștini și ai Perșilor, aducînd daruri grele și de preț, astfel că aproape tot întinsul pămîntului părea să se fi adunat spre a-l felicita pe Sultan. Odată împlinite riturile solemne, tuturor celor de față li se pregătește un foarte mare ospăț, părătul dă poruncă să i se așeze de-a dreapta[σ] Muftiul **Kiemal Paszazade**, și Cadiulaskerul **Kadri Czelebi**, stîngă i-o îngăduie Hodzei ('preceptorului') său, și lui **Muhi Illedin Czelebi.** Masa a doua li se așterne Vizirilor, a treia Paszilor, a patra Ulemalelor, adică 'bărbaților învățați și priceputi în ale legii'. Restul celorlalți, împodobiți cu cinstiri civile și militare, aveau poruncă să se așeze fiecare după cinul său, <iar> solilor Principilor dinafară li se pune o masă aparte, între ei primul loc avîndu-l, pe acea vreme, Perșii și Germanul[τ].

<§ 21. Firendos, asediind Buda.>

§ 21. Cîtă vreme Suleiman era ocupat cu aceste festivități, dintr-o dată, o nouă veste adusă din
166 **Ungaria** le turbură / veselia începută. Căci **Firendos**[υ], Regele **Czechilor**, cum îl socotește reținut de aceste lucruri pe Împărat, fără să se aștepte nimeni, cuprinde **Buda**, și, vreme de douăzecișișapte de zile, o asaltează cu foarte mari puteri. Dar regimentul de Janiczari pe care îl așezase de strajă respinge cu tărie atacurile dușmane, îi azvîrle jos, pe prăvălișuri abrupte, pe cei ce dau să urce mai cu îndrăzneală, iar răstimpul dat îi îngăduie lui **Mehmed beg**, fiul lui **Iahia Pasza**, Prefectului **Semendriei**, ca, strîngînd oștile Sandziakului, să le poată veni într-ajutor[φ]. Dar el, dat fiind că vedea că-i mai prejos decît dușmanii, trebuia să abată prin meșteșug puterea dușmanilor. Prin urmare, Marele Vizir **Ibrahim Pasza**, și că însuși Împăratul va aduce, în trei sau patru zile, restul oștirii', și le dă celor adăpați cu această știre prilejul să scape cu fuga. Cei furișați se duc în tabăra Creștinilor, dau pe față ce li se spusese, prin zvonul acela, le vîră în suflet o asemenea spaimă, încît, lăsîndu-și tunurile mai mari și toate mijloacele de război, să se retragă din împresurare, socotindu-se îndeajuns de norocoși, dacă puteau să se smulgă din ghiarele primejdiei fugind cît mai degrabă.

<§ 22. Este respins de Suleiman.>

§ 22. Astfel era eliberată **Buda**, dar Suleiman răbda greu faptul că Regelui Czechilor îi fusese dat să se retragă fără de prăpăd. Așa că, spre a se răzbuna pentru nedreptatea suferită, în anul 938,

dă năvală în Regatul aceluia cu mare mulțime de oșteni, și pustiește tot și toate, în lung și în lat, prin fier și foc, pînă unde-i putuseră pătrunde cercetașii. La vestea acestei năvăliri, **Firendos** vine în goană cu o oaste deloc de disprețuit, se încleștează în luptă, și o susține cîtăva vreme cu mare
167 strășnicie. Dar, pînă la urmă, el este îngenunchear de bărbăția Othmană, oastea lui / este pusă pe fugă, și el este silit să-și caute adăpost față de brațele urmăritorilor la **Gradisca**(χ), unde-i era scaunul. Această izbîndă nu numai că i-a adăugat Împărăției Othmane mai mult de douăzeci de orașe și tîrguri, dar i-a mai și umplut pe Regișorii **Sclavonilor** și ai **Hirvaților**(ψ) de o asemenea groază, încît să se încredințeze, de bună voie, lui Suleiman pe sine și stăpînirile lor.

<§ 23. Italienii sunt alungați din Moreea.>

§ 23. Între timp, mai înainte ca izbînda aceasta să le redea liniștea hotarelor Othmane, **Italienii**(ω), sprijiniți de ajutoarele celorlalți Principi, dau năvală cu o mare flotă în **Moreea**, cuceresc cu mînă armată orașul **Coron**, și pustiesc jalnic întreaga Provincie. Suleiman, la sosirea veștii despre acest luciu, îl pune Beglerbeg al Moreei pe **Mehemed beg**, Prefectul **Semendriei** fiul lui **Iahia Pasza**, care dăduse o destul de mare pildă de prudență și de bărbăție în eliberarea **Budei**, și, încredințîndu-i o bună parte a oștirii: "Mergi, îi zise, smulge-le dușmanilor orașul, înfruntă-i cu suflet de Misliman(aa), și răzbună-ne asupra lor !" Mehemed beg, atîțat de pofta slavei și de spusele Principelui, purcede în mers grăbit încotro fusese trimis, cuprinde pe neașteptate orașul sub împresurare, și îl apasă cu atîta tărie, încît, pînă la urmă, pierzîndu-și nădejdea despre ale lor. Italienii lăsară orașul, cu înțelegerea să-și păstreze viețile, fiind siliți să se retragă din toată Moreea.

<§ 24. Olame, un transfug de la Perși, îl aține pe Suleiman împotriva lor.>

§ 24. Doi ani mai tîrziu, **Olame**, Principele **Azerbaidzianului**, care, pînă atunci, ascultase de Regele Persiei, vine fugar la Suleiman, se încredințează milostivirii și ocrotirii lui, și îi supune sfaturi, cam în ce chip ar putea fi luată **Babylonia**. Convins de argumentele lui, Suleiman îi poruncește lui **Ibrahim Pasza** să treacă în Asia cu oștile lui, și, așezîndu-și taberele de iarnă în
168 împrejurimile {H)Alepului, / să-i ducă la împlinire cele cugetate. Acesta face după cum i se poruncise, dar, cum, în cucerirea Babylonului, dăduse peste mai multe obstacole, decît socotise, el se abate înspre **Van**(bb) și cucerește acel oraș încă de la primul iureș.

<§ 25. Suleiman îi dă M Chairuddin comanda flotei.>

§ 25. Între timp, **Chairuddin Pasza**, care se ocupase, pînă atunci, cu <meșteșugul> pirateriei prin Marea Albă, îi oferă slujbele sale lui Suleiman, și cere să fie înzestrat cu o flotă, cu care să poată supune Împărăției Othmane Regatele **Tunes** și **Dzezaer**. Împăratul dă poruncă rugătorului să plece la (H)Alep, iar acolo să-i împărtășească planurile sale lui **Ibrahim Pasza** ('căci i-a încredințat întreaga afacere bunului plac al aceluia'. Chairuddin pleacă la poruncă dată, și, convingîndu-l pe Vizir de faptul că pentru stăpînirea Othmană cucerirea acestor Regate era și folositoare, și ușoară, dobîndește comanda asupra flotei.

<< 26. Pe cîțiva Principi ai Persiei îi primește sub supunere.>

§ 26. În anul următor, <cel de> după fuga lui Muhammed al 941-lea, <Împăratul> îi vine într-ajutor Vizirului său, **Ibrahim Pasza**, care încă mai zăbovea prin împrejurimile Vanului, cu restul oștirii sale. Plecînd de acolo, după ce a ajuns la orașul **Tibris**(dd) Regele **Gilanului**(ee), **Sultan Muzzafer**, înconjurat de zece mii de oșteni, precum și **Mehemed Chan**, părăsind prietenia Regelui

Persiei, trec de partea lui, și-i dau mărturie că-i vor fi supuși de acum încolo. Întărindu-i pe aceștia prin tăgăduirea milostivirii și a favorii sale, își duce oștirea la **Sultania**, și, după puțină tihnă, ia calea înspre **Bagdad**, către începutul iernii.

<§ 27. Ia Bagdadul și își spînzură Defterdarul.>

§ 27. Auzind aceasta, **Tecali Mehemed**[ff] **Chan**, care fusese fusese pus drept Mai-mare al **Bagdadului** de către Regele Persiei, fără să mai încerce norocul războiului, de vreme ce se vedea mai prejos decît puterile Othmanilor, părăsește orașul <și> lasă Regatul gol, la bunul plac al lui
169 Suleiman: el însuși, cu ai săi, se refugiază în ținuturile mai ascunse ale Persiei. / Și astfel, Suleiman intră în oraș fără să-i steie nimeni în cale, și, cîtă vreme cheltuie cîteva zile cu vizitarea mormintelor vechilor eroi, ia aminte la locul închinat lui **Imam Azem**[gg], de unde nu numai cetatea putea fi apărată de asalturile dușmanilor, ci și locuitorii puteau fi constrînși cu ușurință, de-ar fi vrut cumva să pună la cale vreo răsturnare. Poruncește ca acesta să fie întărit, pe dată, cu lucrări foarte puternice, îl înzestrează cu mijloace de război, și așează, drept strajă, cîteva unități de Janiczari. Apoi, dîndu-le răgaz, cercetează mai în amănunt socotelile Defterdarului său, și, aflînd că acela nu numai că a tras mai multe pungi de bani din tezaur pentru foloasele sale, ci, îndemnat de lăcomie, le-a mai și dezvăluit Perșilor din planurile sale, poruncește să fie spînzurat, sub învinuirea de încălcare a Maiestății sale. Adus sub spînzurătoare[hh], Defterdarul se roagă 'să i se dea pană și hîrtie, pentru că erau unele lucruri, despre care vroia să-l încunoștințeze pe Împărat, înainte de moarte'. Dobîndind cele ce le ceruse, îi scrie lui Suleiman o scrisoare, și-i spune prin ea că **Ibrahim Pasza**, Marele Vizir, îi era părtaș la vină, și fusese corupt cu bani de Perși să se încerce împotriva vieții Împăratului. Această scrisoare, chiar dacă mai întîi a fost trecută de Împărat sub tăcere[ii], a ajuns totuși pricina ca acel preaestit și multprevăzător Vizir să-și piardă, puțin mai tîrziu, onoarea, laolaltă cu viața.

<§ 28. Îi face pe Perși să lase asediul Vanului.>

§ 28. Pe cînd zăbovea el astfel la **Babylon**, vin de la hotare deși soli cu vești, cum că sosea **Szahul Persiei**, cu uriașe oști, și că punea la cale asediul orașului **Van**. Prin urmare, nemaiîngăduind nici o zăbavă, se întoarce pe dată la **Tibris**, iar acolo, intrînd în acea mare Dziamie, pe care o clădise, cu mare cheltuială, **Sultan Hassan**, aude cum se făcea {{pomenirea}} celor patru urmași ai lui **Muhammed**[kk] și a numelui său, de către **Chatyb**[ll]. Apoi, plecînd după-amiază, își pune
170 tabăra lîngă **Dergedzine**, spre / a fi mai bine pregătit să facă față oricăror încercări din partea dușmanilor. În acest fel, nu numai că îl face pe Szah, înfricoșat, să se lase de împresurarea pusă la cale, dar îi mai și vîră în suflet o asemenea groază, încît să trimită pe dată soli la Împărat, și, rugător, să-l roage pe învingător să-i îngăduie pacea. Suleiman e drept că-i ascultă pe aceștia cu bunăvoință, dar le dă drumul să plece fără să fi isprăvit nimic <și> fără a le da nici un răspuns.

<§ 29. Își aduce oștile îndărăt și îi ia capul lui Ibrahim Pasza.>

§ 29. În anul 942, cînd vede că de-acum nu mai avea de temut nici o altă <pagubă> din partea Perșilor, în luna Seffer, își poartă oștile biruitoare, prin **Chavie**, către **Derdzisze.** Acolo, **Bitlis**[mm] Chan vine în tabăra Împăratului, și, îngăduindu-i-se înfățișarea, nu numai că făgăduiește că va fi supusul Împărăției Othmane, ci îi și mai oferă, rugător, cheile orașelor aflate în stăpînirea lui, iar, la rîndul său, Suleiman îl copleșește cu o mare cinstire. După plecarea acestuia, prin **Amze**, purcede cu oștirea către **Alep**, iar, pînă la urmă, în luna Redzeb, intră în triumf la C(onstantino)p(o)le, dar,

a treia zi după aceea, dă poruncă să i se ia capul cîndva preaiubitei şi foarte harnicei căpetenii de război, **Ibrahim Pasza**.

<§ 30. Ocupă Giurdzistanul prin mijlocirea lui Mehemed Beg.>

§ 30. Anul următor părea să ceară o nouă campanie în **Persia**, ca să nu se piardă Provinciile dobîndite în anul de mai înainte. Dar, cum pe însuşi Împăratul îl făceau să se teamă de ea <şi> lungimea drumului şi povara lui, îl trimite în **Giurdzistan**[nn], cu rostuită oaste, pe **Mehemed Chan**, care se supusese de curînd domniei sale. Mehemed, ca să-i dovedească Împăratului credinţa şi hărnicia sa, purcede cu oastea, de îndată, încotro i se poruncise, intră în Georgia, şi, prin foarte multe şi sîngeroase lupte, într-atît doboară puterile locuitorilor ei, încît au trimis la Împărat, drept soli, cinci dintre cei mai de frunte de-ai lor, şi i-au supus întregul lor ţinut, sub anumite condiţii de înţelegere. /

171 *<§ 31. Chairuddin pustieşte Apulia.>*

§ 31. Către aceeaşi vreme, mari trupe de voluntari de-ai duşmanilor, strînşi din **Polonia**, **Moldova**, **Boemia**, **Germania** şi **Spania**, dau năvală în **Bosnia**, şi încing sub împresurare oraşul **Sulien.** Pe aceştia, fără a mai fi aşteptat ajutorul Împăratului, îi atacă pe neaşteptate Prefectul Bosniei, **Hasrud beg** – un oştean straşnic şi cu suflet neînfrînt – chiar şi cu mica ceată a alor săi, şi-i copleşeşte cu o asemenea spaimă, încît, lăsîndu-se de asediu, nu le mai rămăsese decît gîndul fugii. Dar Hasrud beg, nemulţumindu-se să fi eliberat oraşul, se ţine aprig pe urmele fugarilor, se năpusteşte asupra strînsurii lor aproape de **Kilis**, îi înfrînge şi-i pune pe fugă. După izbînda, asediază oraşul **Kilis**, îl cucereşte în doar cîteva zile, şi astfel, sporind Împărăţia cu un întreg Sandziacat, îi trimite pe ai săi, bucuroşi de victoriile sale, la C(onstantino)p(o)le.

<§ 32. Hasrudbeg îi învinge pe Creştini în Bosnia.>

§ 32. Cîtă vreme Împărăţia creşte astfel în **Asia**, în Apus i se adaugă o nu mai mică sporire. Căci **Chairuddin**[oo] **Pasza** (despre care am pomenit mai sus că, din pirat, fusese făcut de Suleiman Amiralul flotei) pustieşte toate ţărmurile **Africii** care se află aşezate la Marea Mediterană, cetăţile care nu-i primeau jugul le cucereşte cu mînă armată, <iar> cîmpurile le umple cu măceluri şi pîrjoluri. Supunînd astfel toate întăriturile de prin acele părţi, întorcîndu-se cu flota, trage la ţărm în **Apulia**, cucereşte oraşul **Cuslube**, şi, pustiind tot ţinutul dimprejur, ia de acolo un număr uriaş de prizonieri.

<§ 33. Kiorfesul este asediat zadarnic.>

§ 33. Către sfîrşitul acelui an, Împăratul înzestrează o nouă flotă, şi i-o trimite, în Marea Adriatică, sub poruncă lui **Lutfi Pasza**, a urmaşului la Vizirat al lui Ibrahim, lui **Chairuddin Capudan Pasza**, spre a le smulge Veneţienilor **Kiorfes**[pp], <iar> el însuşi îşi poartă oştile călări şi de pedeştri, pe calea uscatului, însoţit fiind de **Mustafa** şi de **Mehemed**, prin Avlonia[qq], asupra
172 Amaudilor[rr], care puseseră la cale răsturnări, urmînd ca, în trecere, / să-i pedepsească. Numai că aceştia i-ar fi făcut lui Suleiman trecerea îndeajuns de grea, dacă, dîndu-i ascultare lui **Ajas Pasza**, cel de un neam cu sine, nu i s-ar fi supus iarăşi Împăratului. Fiind astfel, fără de trudă, supusă **Arnaud**, el zăboveşte cam o lună spre a orîndui treburile acelui ţinut, <iar,> la trecerea ei, cu toată oştirea, o ia peste mare, în insula gata cucerită. Le dă poruncă ostaşilor scoşi pe pe nave să pîrjolească pe dată, punîndu-le foc, toate tîrgurile şi satele acelei Provincii; apoi asupreşte foarte strîns

orașul sub asediu, cu felurite mașinării. Pînă la urmă, după mai multe înfruntări și măceluri de o parte și de alta, dînd peste ei furtunile de iarnă, orașul este eliberat, iar Sultanul, cum marea tălăzuia sub palele de vînt, e silit să sune semnul retragerii, și să-și aducă flota înapoi la C(onstantino)p(o)le.

<§ 34. Mehemed Beg îi învinge pe Creștini.>

§ 34. În anul 944, o oaste cam de douăzeci de mii, strînsă din felurite neamuri, sub poruncă unui anume **Cohpan**(ss), intră, prin **Serem**(tt), în hotarele Othmanilor, spre a asedia **Semendria**. Acestora, mai înainte să fi ajuns la Semendria, le iese în cale, cu o ceată aleasă de oșteni, Prefectul orașului, **Mehemed beg**; îi află fără de grijă, se năpustește asupra lor, și, tăindu-i pe cei ce se împotriveau mai tare, le împrăștie toată oastea, și îi răspîndește care încotro. Curățînd astfel stăpînirea de dușmani, prin fiul său, **Arslanbeg**, îi dă de știre Sultanului despre cele întîmplate – iar el, răsplătindu-l pe acesta cu un **Sandzac**(uu), îl trimite îndărăt la tatăl lui.

<§ 35. Suleiman ocupă Iemenul prin căpăteniile sale. >

§ 35. Izbînzile dobîndite pînă acuma prin Căpetenii îi ațîțau Sultanului sufletul spre a îndrăzni și mai mult. Prin urmare, în anul următor, îl trimite pe **Chairuddin**, Prefectul flotei de pe mare, și pe **Suleiman Pasza**, Căpetenia oștilor pedestre, cu o oștire deloc de disprețuit, înspre înlăuntrurile **Indiei**(ww). Aceștia își împlinesc însărcinarea cu nu mai puțin zel, și adaugă tot Regatul **Iemenului**(xx), cu ținuturile lui învecinate, Împărăției Othmane.

<§ 36. El însuși pustiește Moldova.>

173 **§ 36.** Cîtă vreme acestea se aflau în grija Căpeteniilor, {el însuși), cu oști destul de mari, / intră în **Moldova** în chip de prieten(ψψ), dar, peste așteptarea din partea locuitorilor, pustiește tot și toate sub fier și foc, de la Dunăre și pînă la **Soczava**, pe atunci Capitala Moldovei. Mai apoi, așezîndu-și tabăra chiar sub cetate, le cere locuitorilor un tribut anual. Moldovenii, văzînd că unei asemenea vijelii nu i se putea face față cu nici un chip, i se înfățișează rugători, i se închină pentru pace, îi făgăduiesc plata unui tribut anual, numai atît îl roagă, 'ca alegerea Principelui să atîrne de socotința Statului lor(zz), iar Principelui să i se îngăduie autoritatea de Monarh(αα) asupra supușilor săi, ca și mai înainte'. Suleiman le îngăduie, la rugile lor, amîndouă cererile, îl întărește pe Principele(ββ) ales de ei, și, dîndu-le înapoi prinșii, îi cheamă a doua zi la sine pe cei mai de frunte și le mustră cu cele mai grele vorbe nefaptele: că, 'nemaiținînd minte binefacerile primite de ei de la împarații Muslimani, au cutezat să tragă sabia împotriva unei Împărății atît de puternice, și nu numai că au pîrjolit orașul **Kili**, dar au mai și ucis mulți Muslimani. Cu toate că, prin fapta aceasta cumplită, după sentința legii Muhammedane, sunt cu toții vinovați cu moartea, el totuși, spre a-și arăta milostivirea, le dăruie viața odată cu libertatea, sub o astfel de înțelegere: să-i dea pe mînă, ei înșiși, tezaurele vechiului Principe(γγ).' Cum bieții de Moldoveni nu-i puteau tăgădui nimic, este trimis în oraș **Defterdarul**, cu o unitate de Janiczari, și pradă tezaurele(δδ) Principelui, atît pe cel public, cît și cel privat. S-au găsit acolo, pe lîngă mulțime de bani, diademele Principilor, sceptrele, crucile și sfintele icoane, strălucind de nestemate fără preț: făcîndu-și pofta cu ele cum i-a fost placul, Suleiman își duce oștile înapoi la C(onstantino)p(o)le, la întoarcere poruncește ca orașul
174 **Kili**(εε), pustiit de Moldoveni, să fie clădit din nou, iar, pentru că acel ținut ducea lipsă de păduri, / lemnele cu care fusese construit podul cu care legase Dunărea i le dă în dar, după trecerea sa.

<§ 37. Chairuddin învinge flotele duşmane.>

§ 37. Între timp, întors din Regatul **Jemenului**, **Chairuddin** dă, pe neaşteptate, aproape de **Creta**, de flota duşmanilor, constînd din treisute de nave, şi, după o luptă aprigă şi îndărătnică, îi face un prăpăd de ţinut minte, mai multe nave le prinde, restul, numai cît nu toate, le scufundă. A doua zi, află în portul **Preverei** o altă flotă duşmană, strînsă de la mai multe neamuri, sub poruncă lui **Andrevirius**[dd], şi, de-abia dîndu-le putinţa de a se orîndui, se repede straşnic asupra lor. Duşmanii, ajutaţi de avantajul locului, se bat cu foarte mare tărie, <înfruntarea> se lungeşte sub un noroc schimbător, iar, pînă la urmă, Creştinii, văzîndu-se mai prejos ca puteri, evită, sub noapte, prăpădul ce sta să vină, fiind totuşi siliţi să-i lase Căpeteniei turceşti cîteva nave, drept răsplată a trudei sale. Dobîndind aceste victorii, cîtă vreme se întorcea în triumf la C(onstantino)p(o)le, cum dispreţuise duşmanul mai mult decît o cerea siguranţa sa, Andrevirius, eliberat din primejdie, cuprinde **Nova**, iar pe locuitorii Muslimani din <cetatea> cucerită îi căsăpeşte pe toţi cu cea mai mare cruzime, spre a le domoli sufletele celor turburaţi de prăpădul suferit. Dar această izbînda a lui Andrevirius n-a rămas prea îndelungată. Căci, în anul următor, Chairduddin asupreşte Nova cu o nouă flotă, redobîndeşte oraşul pierdut, şi, drept răzbunare pentru concetăţenii săi pierduţi, îi aşterne sub sabie pe toţi Creştinii pe care-i află acolo, fără a ţine în nici un chip seama de sexul sau de vîrsta lor.

<§ 38. Germani a Buda repelluntur.>

§ 38. În anul 947, **Ungaria** se aprinde de flăcările unui nou război. Se dusese dintre cei vii **Janus**, Regele Ungariei, {care} îşi rînduise pînă acum treburile cu mare noroc, sub ocrotirea lui Suleiman, şi-l lăsase drept moştenitor al Regatului pe fiul său nevîrstnic, **Istifan**. **Regele Germaniei**[ee], socotind că-l poate alunga cu uşurinţă din domnie pe acesta, nepotrivit fiind, datorită
175 vîrstei, să poarte vreun război, strîngînd din Regatul său / o oaste aleasă de opt mii <de oşteni>, împresoară **Buda**. Văduva lui Ioan îi dă de veste pe dată lui Suleiman, sub a cărui tutelă fusese dat pruncul, despre neaşteptata năvălire a duşmanilor, <şi> îl roagă de ajutor. Împăratul, după ce i-a citit scrisoarea, îl trimite înainte, cu oaste rostuită, pe Vizirul său, **Sofi Mehemed Pasza**[ii], iar pe Regină o îndeamnă, prin epistola de răspuns, 'să aibă bun curaj, căci el îi va sosi într-ajutor cît mai curînd, cu toată oştirea'. Mehemed Pasza se îngrijeşte de îndată de ce i se poruncise, <şi> pleacă la Buda cu grabnice conace, fără să adaste mai mult nicăieri. Dar, cu toate că a aflat tabăra duşmanilor întărită cu valuri, neînspăimîntîndu-se de acest obstacol, le dă pe dată poruncă alor săi să atace lucrările duşmanului. Regele Germaniei, aflînd prin iscoade că nu era acolo o atît de mare ceată de-a Turcilor, îşi împarte oastea în două părţi: una se ţine de asediu, pe cealaltă o pune împotriva asalturilor Othmanizilor. Astfel, către sfîrşitul acestui an, lupta se dă zilnic, vreme de treizeci de zile, cu un noroc atît de schimbător, încît nici una dintre părţi nu putea să-şi treacă în seamă izbînda. Dar, cum Suleiman vedea că, în acest chip, oraşul nu putea fi nicidecum eliberat, ba chiar se afla în primejdia ca Germanii, care distruseseră deja bastioanele zidurilor, să se înstăpînească pe oraş, el însuşi, la începutul anului 948, îi vine în ajutor Vizirului său, cu restul oştirii. Germanii,vestiţi că Sultanul era pe cale să vină, şi că se afla la mai puţin de patru zile de tabăra lor, desfac asediul fără să mai încerce norocul războiului, şi, părăsindu-şi tunurile mai mari, se trag îndărăt de lîngă oraş, rînduindu-şi şirurile noaptea. Mehemed Pasza, dat fiind că socotea ruşinos să lase să-i scape

duşmanul fără de prăpăd, se ţine aprig de urmele fugarilor, ocupă dinainte locul unde trebuiau să se urce pe nave, şi, oprindu-le urcarea pe ele, în parte îi taie pe cei ce se apropiau mai neprevăzători,
176 / în parte îi azvîrle în lanţuri, doar puţinora fiindu-le dat să scape cu viaţă prin fugă, aruncîndu-şi armele. După ce şi-a zdrobit astfel duşmanii, Suleiman, după patru etape, intră în oraşul eliberat, îi surghiuneşte în **Transylvania** pe **Ştefan**, fiul lui **Ioan**, moştenitorul Regatului, şi pe mama lui cea văduvă, pentru că socotea că ei nu puteau apăra(κκ) de vrăjmaşi Regatul şi oraşul, datorită slăbiciunii vîrstei şi a sexului lor, şi le dă **Sandzacul** spre a-şi întreţine viaţa. Iar **Buda** o întăreşte cu o bogată strajă de Janiczari, o dă în pază Prefectului **Suleiman Pasza**, unui tiz al său, şi, prefăcînd bisericile în Dzamii şi aşezînd un Cadiu, se întoarce cu mare slavă la Constantinopole.

<§ 39. Suleiman face o alianţă cu Francezii.>

§ 39. Acest iute mers al izbînzilor nu numai că le impunea supuşilor săi o respectuoasă închinare iar vrăjmaşilor groază, dar îi mai şi tulbura straşnic pe Principii Creştini, astfel încît să ceară ajutor împotriva vecinilor lui Suleiman, care-i împilau pe nedrept. Cu acest ţel, de vreme ce nu se mai putea apăra mai departe împotriva Spaniolilor, {**F**{**i**}**rancza**} **Padiszahi**(λλ), trimite, în anul 949, un sol extraordinar la Suleiman, înzestrat cu o scrisoare în care îi aşternuse nedreptăţile îndurate de el din partea Spaniolilor, şi-l rugase plecat pe Împărat să-l smulgă de sub puterea vrăjmaşilor săi. Suleiman îi îngăduie solului putinţa de a i se înfăţişa, încheie o alianţă cu **Firancza Padiszahi**, şi, spre a-i dovedi crezarea celor făgăduite, îl trimite pe **Chairuddin Pasza**, cu o numeroasă flotă, (în) Spania: el însuşi, spre a putea da năvală la vremea cuvenită în Germania, îşi aşează oştirea, drept tabără de iarnă, în împrejurimile Adrianopolei.

<§ 40. Cucereşte cîteva oraşe din Ungaria.>

§ 40. Cîtă vreme, sprijinţi de ajutoarele din partea lui, **Frantzi** îi zdruncină, din partea lor, pe Germani, Suleiman, de cealaltă, intră cu mare oştire în **Ungaria**, <şi> ia de la primul iureş **Lipova**,
177 **Beczsui** / şi **Szoklovasz**, pe care cu doi ani mai înainte, le redobîndiseră Germanii. Apoi, pătrunzînd mai departe în Ungaria, cucereşte cu mînă armată **Vstun Beligrad**(μμ), **Tatarhysari**(νν) şi **Vsturgun Beligrad**(ξξ), sanctuarele mai frumoase le preface în Dziamii, şi, întărind oraşele cu bună strajă, purcede pentru triumf către C(onstantino)p(o)le. Dar, pe cînd se afla nu departe de Oraş, şi dăduse deja poruncă să se pregătească **Alay**(οο), ajunge, deodată, la el trista solie că fiul său, **Mehemed**, s-a stins de o năpraznică boală: nenorocirea aceasta copleşeşte pînă într-atît sufletul, de altfel de neînfrînt, al lui Suleiman, încît, lăsînd deoparte toată pompa triumfului, a intrat în Oraş plin de mîhnire, ca un învins. Întru pomenirea acestuia şi mîntuirea sufletului lui, a clădit la C(onstantino)p(o)le, pe Calea Regească ducînd pînă la poarta **Engi Capu**(ππ), o uriaşă Dziamie, şi a împodobit-o cu o Şcoală şi cu un Han, ea mai numindu-se încă şi astăzi '**Szehzade Dziami**'.

<§ 41. La îndemnul lui Elcasib Mirze porneşte împotriva Perşilor.>

§ 41. În anul 954, **Elcasib Mirza**, lovit de Perşi cu o mare nedreptate(ρρ), fuge la Sultan, ü oferă sfaturi şi îi arată locurile din care toată **Persia** putea fi cel mai uşor subjugată. El însuşi i se pune la îndemînă drept Căpetenie şi călăuză a oştilor, şi-şi dă pe faţă sfatul cu atîta fală, încît, convins de vorbele lui, Suleiman i-a încredinţat mare mulţime de bani spre a-şi aduna ostaşi şi pentru a-şi ocupa patria(σσ). În anul următor, în primăvară, Sultanul însuşi purcede cu foarte mari oşti împotriva Persiei. În drumul său, îi ies în cale Împăratului, <veniţi> din Sandziakurile lor, fiii lui, **Baiezid** şi

Mustafa, primul Principe al **Iconiului**, al doilea al **Amasiei**, şi, după ce i-au sărutat părintelui lor mîinile, sunt lăsaţi să meargă din nou la ale lor[ττ].

<§ 42. Redobîndeşte Vanul şi îi zdrobeşte pe Perşi.>

178 **§ 42.** Apoi, el intră în hotarele **Azerbedzanului**, avînd a-şi aşeza în Provinciile Perşilor / scaunul războiului. Cîtă vreme zăbovea el acolo, vreme de cîteva zile, **Sultan Burhana**[υυ], născut din vechea stirpe a **Szirvanilor**, se coboară în tabără din munţi, şi i se pune sub ascultare Împăratului, el şi cu toată stăpînirea sa. Apoi, <Suleiman> îi dă sub pază primului autor al acestei campanii, lui **Elcasib Mirza**, oraşul **Tibris**: dar acesta, cum vedea că el acolo nu se afla nici în bună siguranţă faţă de asalturile Perşilor, nici nu putea face ceva în folosul Statului Othman, făcînd una cu pămîntul Palaturile Szahului, lasă oraşul şi toate celelalte neatinse, iar oştile şi le conduce în tabăra împărătească, de unde încercau să redobîndească <cetatea> **Van**, cucerită de Perşi. Suleiman, sporind prin această adăugare a puterilor sale, zdruncină şi dărîmă zidurile, cu mai multe maşinării <de război>. Apoi, dă un iureş atît de sălbatic asupra apărătorilor ei, încît aceştia, copleşiţi de groază, făgăduiesc să i se predea salvîndu-şi sufletele lor. Împăratul, spre a cruţa sîngele alor săi, cu toate că erau nevrednici de ea, le îngăduie iertarea, şi astfel, în 19 ale lunii Redzeb, se înstăpîneşte iarăşi peste oraşul acesta, atît de vestit şi de întărit. După ce-a ocupat oraşul, îşi duce oştile înspre **Amze**, unde copleşeşte o parte din oastea Perşilor şi o pune pe fugă, <iar> apoi îşi aşează oştile biruitoare în taberele de iarnă, pe lîngă {H}Alep.

<§ 43. Pradă tezaurele Szahului.>

§ 43. Între timp, el află de la iscoade că tezaure preabogate ale Szahului erau păstrate în oraşele **Isfahan**[φφ], **Kiaszan** şi **Camid**, păzite doar de puţini oşteni: auzind aceasta, atras de nădejdea prăzii, îl trimite spre a le prăda pe **Elkasib Mirza**, cu ostaşi uşor înarmaţi. Acesta pătrunde pe cărări cunoscute de el în acele ţinuturi dinlăuntrul Persiei, şi, copleşindu-i pe paznici mai înainte să-şi fi dat ei seama de sosirea duşmanului, pune mîna pe comori, iar, pustiind tot ţinutul dimprejur cu fier şi foc, încărcat de pradă, se întoarce la {H}Alep, la Împărat. Elcasib îi oferă Vizirului
179 **Azyzalla** o parte din cele apucate de el, / <şi> îl roagă să-i fie pus alături Prefectului **Babylonului**, dobîndind cu uşurinţă ceea ce dorise de la Vizirul cel lacom. Pornind cu încredinţare împărătească, cînd a ajuns acolo, împins de căinţa de a fi lăsat tabăra Perşilor, trimite la Rege tainice scrisori, îl roagă să-l ierte pentru ce făcuse, şi-i făgăduieşte că, de acum încolo, îi va fi credincios tot lui, chiar şi printre duşmani, şi-i va sluji drept harnică iscoadă în privinţa celor pe care le puneau Turcii la cale. Colegul său, **Mehemed Pasza**, care veghea fără preget asupra faptelor lui, îl învinuieşte pe dată de această trădare, şi primeşte de la Împărat însărcinarea să-l trimită la Poartă prins şi aruncat în lanţuri. Dar, înainte ca acestea să fi ajuns la Babylon, el este înştiinţat despre cele peterecute printr-unul dintre prietenii săi[χχ], pe care şi-i dobîndise, mulţi <la număr>, din banii de la Perşi, şi, cum nu-i mai era deschisă nici o altă cale de scăpare, scapă pe ascuns în **Giurdzistan**. Fuga aceasta împrospăta amintirea vechii hiclenii a Georgienilor, anume că, în anul trecut, îl împresuraseră pe Prefectul acelor părţi, pe **Mustafa Pasza**, atunci cînd, neprevăzător şi neaşteptîndu-se la nimic mai puţin, decît la o asemenea trădare, îşi pusese tabăra în locuri înguste, şi-l căsăpiseră, odată cu toată oastea lui. Prin urmare, spre a răzbuna o asemenea nefaptă, este trimis pe dată, cu bună oaste, Mehemed Pasza; acesta, intrînd în Giurdzistan, după mai multe lupte date cu noroc schimbător,

pînă la urmă doboară puterile Georgienilor, şi-i zdrobeşte cu totul. După izbînda, el cucereşte şapte cetăţui foarte bine întărite, şi, dărîmîndu-le şi făcîndu-le una cu pămîntul, de vreme ce anotimpul nu mai îngăduia şi alte campanii, îşi aşează trupele în taberile lor de iarnă, la **Diarbekir**. În primăvara anului următor, el intră din nou în **Georgia**, şi, cum nu mai găseşte pe nimeni să-i
180 steie în faţă,supune mai mult de douăzeci de / oraşe puterii Othmane; în sfîrşit, întărind Provincia în credinţa ei faţă de Împărat <şi> aşezînd străjeri de pază în locurile mai tari, pleacă la C(onstantino)p(o)le spre a-i da socoteală Împăratului asupra celor ce le înfăptuise.

<§ 44. Cucereşte Timiszvar.>

§ 44. Împărăţia fiind astfel întărită în Răsărit, el îşi întoarce cugetările către sporirea stăpînirii sale către Apus. Prin urmare, îl repede pe Rumeli Beglerbegul **Mehemed Pasza**, cu oastea din Europa, spre a ocupa **Temiszwar**(ψψ), oraşul cel mai bine întărit din toată Ungaria. Cel trimis, după ce a cucerit oraşele învecinate, **Baczi**(ww), **Buczgergi**, **Ratzu** şi **Czenad**, asupreşte însăşi Temeswar sub cea mai tare împresurare. Între timp, vin în ajutorul oraşului şi oştile duşmane; cum, datorită puţinătăţii alor săi, Mehemed Pasza vedea că este mai prejos decît ele, îi înfăţişează Împăratului, prin scrisoare, primejdia, <şi-l> roagă să i se trimită cît mai curînd trupe de ajutor. Împăratul, la primirea soliei, fără a mai zăbovi nicidecum, porunceşte Marelui Vizir **Mahmud Pasza** să se alăture, cu oştile sale, oştirii lui Mehemed. Astfel sporindu-şi puterile, el cucereşte, mai apoi, oraşul, cu mînă armată, iar toată domnia **Timiszwarului**, care aproape că era pe măsura întinderii unui Beglerbegat, o supune stăpînirii Othmane, iar spre paza ei îl lasă,cu bună străjă, pe **Casim Pasza**[1].

<§ 45. Turcii sunt zdrobiţi de Perşi. >

§ 45. Cîtă vreme stăpînirea Othmană sporea astfel în **Europa**, lucrurile nu ies şi în **Asia** sub semnul aceluiaşi noroc. **Szah Ismael**, fiul lui **Tomasib**, după ce oştirea Muslimanilor se retrăsese de la hotarele sale, intră în ţinuturile ascultînd de Othmani, ocupă pe neaşteptate **Erdisz**[2] şi **Aglasz**, iar pe toţi Turcii pe care-i găsise în acele oraşe îi căsăpeşte jalnic. Spre a-i înfrîna acestuia cutezanţa,
181 este trimis în cîmp **Iskender Pasza**, cu bună parte a oştirii din Asia. / Acestuia îi iese, harnic, în cale Szah Ismail, îl înfruntă îndeaproape în luptă, îl înfrînge, şi, căsăpindu-i cea mai mare parte din oaste, îl pune pe fugă. Astfel, Fortuna li se arăta favorabilă Perşilor în luptele mai mici, spre a-şi arăta acelora ghiarele în cele mai de seamă. Stîrnit de această solie funestă, Suleiman îl ocărăşte pe iskender Pasza cu cele mai grele ameninţări pentru că fusese pus pe fugă cu atîta ruşine, şi se hotărăşte să le abată Perşilor sufletele, înverşunate de această izbînda, cu o şi mai mare oştire. Dar, dat fiind că vremea anului, prea mult înaintată, nu-i îngăduia să poarte război prin acele ţinuturi, îl trimite înainte pe Marele Vizir, pe **Mehemed Pasza**, şi îi dă poruncă să ierneze cu oastea pe care o avea pregătită în ţinutul **Tocad**[3], <iar> el însuşi, în anul 960, în luna Ramazan, se adaugă taberei Vizirului, aproape de locul numit '**Erkile**', cu celelalte oşti. Acolo, i se înfăţişează în scris dovezi sigure că fiul său **Mustafa**[4], pe care poruncise, în anul trecut, datorită aceleiaşi bănuieli, să fie păzit sub strajă tare, a pus la cale o conspiraţie împotriva vieţii sale, şi că i-a atras pe mulţi în asocierea la această crimă; după ce le-a citit, luînd cunoştinţă de adevăr, porunceşte ca fiul să-i fie sugrumat. Apoi, după ce a ajuns la {H}Alep, şi celălalt fiu al său, **Dzihangir**[5], a ajuns să-şi vadă ziua de pe urmă, <iar> lui **Selim**, care mai era în viaţă, Împăratul îi dă poruncă să ierneze cu trupele la **Marasz**.

<§ 46. Suleiman ia Revanul şi pustieşte Persia.>

§ 46. După ce şi-a adunat toată oştirea, în anul 961, intrînd în **Szirvan**, trimite un sol de pace la **Szahul Persiei**[6], <şi> îi dă de ştire că 'era gata de bătălie', cu îndemnul ca, dacă vroia să-şi încredinţeze bărbăţiei oştenilor săi, să-şi scoată oştile în cîmp cît mai degrabă. Dar, Perşii nedîndu-i răspuns provocării sale nici prin cuvinte, nici prin fapte, el cuprinde sub împresurare, în luna Szaban, oraşul **Revan**[7], scaunul Regelui Persiei, în cîteva zile îl şi cucereşte, îl face una cu
182 pămîntul, <iar> grădinile regeşti, palatele, / clădirile de la marginea oraşului, ba chiar şi cetatea, podoabă a întregii Perşii, le pîrjoleşte, dîndu-le foc. De aici îşi poartă oştile înspre **Nehdzivan**[8], şi, călăuzit de Domnul **Amadiei**, **Sultan Husein**[9], pustieşte toate ţinuturile aşezate între **Tybris** şi **Meragye**[10], cetăţile, tîrgurile şi satele, precum şi ogoarele învecinate le nimiceşte sub fier şi foc. Luîndu-şi astfel, în mod deosebit, răzbunarea asupra Perşilor, sub ameninţarea iernii, îşi aşează oştile în taberile de iarnă, pe lîngă **Amasia**.

<§ 47. Face pace cu Regele Persiei.>

§ 47. În vara următoare, mai înainte de a-şi scoate oştirea, lui Suleiman îi iese în cale, aproape de **Arzirum**[11], **Szahkuly**[12] **Sultan**, rugîndu-l plecat să se milostivească şi dîndu-se în paza credinţei sale. Plecînd el de acolo la **Bagdad**, i se înfăţişează solii Regelui Persiei, rugîndu-se de Împărat pentru pace, cu suflet supus. Pînă la urmă, după mai multe întrevederi, se încheie pacea, iar, prin ea, hotarele Împărăţiei Othmane sunt trase pe la oraşele **Van**, **Merasz**[13] şi **Musul**[14].

<§ 48. Îl zdrobeşte pe impostorul Mustafa.>

§ 48. Între timp, cîtă vreme Împăratul se află ocupat în **Asia**, în ţinutul **Dobrudzei**[15] apăruse un anume impostor, minţind <că purta> numele lui **Sultan Mustafa**, şi, strîngînd ca la patruzeci de mii de oameni ticăloşi, o pustiise cu sălbăticie nu numai pe aceasta, ci şi toate Provinciile aşezate împrejurai ei. Dar, mai înainte ca Împăratul, datorită depărtării acelor locuri, să-i poată pune tîlharului juvăţul de gît, **Baiezid**, cel de al şaselea fiu al Sultanului, ademenindu-l pe acela printr-o stratagemă vrednică de admirare, îl azvîrle în lanţuri, şi, astfel cetluit, îl trimite Tatălui său, iar astfel, tocmai cînd vroia să-i pună împotrivă tîlharalui oastea lui **Mehemed Pasza**, îl scapă pe dînsul de o mare grijă.

<§ 49. Îi ajută pe Francezi cu flotă.>

§ 49. Către vremea aceea, izbucniseră din nou văpăile războiului între Regii **Spaniei** şi **Franţei**,
183 iar, în acesta, cum celui Francez[16] îi mergea / rău, şi era presat de duşmani, îl roagă a doua oară pe Împărat să-i trimită în ajutor o flotă. Suleiman, socotind că nu trebuia să tăgăduiască nimic în faţa cererii unui Rege prieten, îl înzestrează pe **Carly Elibeg**[17] cu o flotă destul de mare împotriva Spaniolilor. Acesta, cum nu află pe mare nici o flotă duşmană care să vrea să-şi apere ale sale, pustieşte ţărmurile Spaniei şi cîteva insule, pe locuitori îi aruncă în lanţuri, <iar> ceea ce nu putea fi luat pe sus pîrjoleşte în foc. Prin aceasta el izbîndeşte ca, temîndu-se de şi mai rău, Spaniolii să-şi retragă oştile şi să i le pună lui în faţă, prilejuindu-i astfel oştirii franceze, în fruntea căreia se afla **Corbon**[18], o slăvită victorie asupra lor, în care se spune că au fost ucişi 40 de mii de Spanioli.

<§ 50. Trimite o alta în Lusitania.>

§ 50. Îmbărbătat de aceste succese, Suleiman trimite o altă flotă, sub porunca lui **Peri Reis**, spre a pustii ţărmurile din **Hurmiuz**[19]; acesta, împlinindu-şi cu noroc, la început, sarcina, după ce

a jefuit Provinciile de la mare ale acelui Regat, ia calea înspre C(onstantino)p(o)le, încărcat de pradă și de prizonieri. Dar, pe cînd hălăduia, prea sigur de sine, prin Marea Egiptului, flota dușmanilor îi ia urma, se năpustește asupra navelor lui împrăștiate, o parte le scufundă, pe multe, mai cu seamă pe cele pe care povara lucrurilor prădate le făcuse neputincioase să se apere, le prinde: puține, cele mai ușoare, <mai> scapă cu fuga. Strecurîndu-se printre aceștia, **Seid Ali Capudan** adună navele împrăștiate, fie că nu luaseră parte la luptă, fie că fuga le smulsese de sub sabia vrăjmașă, <iar>, printr-un joc de mirare al Fortunei, atacă iarăși flota dușmană, cîtă vreme ea se întorcea, neprevăzătoare și fără rînduială la ale sale, și-i scufundă mai multe nave. Astfel de
184 bine, și pe uscat și pe mare, pe Suleiman îl însoțea / Fortuna, încît, prea adesea, o mică înfrîngere îi era un început al izbînzii. Căci, la aceeași vreme, **Tojgun Pasza**, Beglerbegul din **Budun**, le luase Creștinilor trei tîrguri[20], cu oștile din stăpînirea sa, iar pe nenumărați <dintre ei> îi aruncase în lanțuri; de cealaltă parte, Prefectul **Dziaerului**[21], **Salih Pasza**, cucerise **Bidziane**[22], și încă alte trei cetăți așezate în Spania.

<§ 51. Le trimite iarăși Francezilor o flotă de ajutor împotriva Spaniolilor.>

§ 51. În anul 963, se ivește un nou prilej de a dobîndi slavă. **Francza Padiszahi**, cum lucrurile nu-i ieșeau cum dorea el împotriva Spaniolilor, se roagă, a treia oară, să i se deie o flotă de ajutor. Suleiman, felicitîndu-se că putea sparge un ou cu un altul, fără să se rănească el însuși la mînă, îi îngăduie cu ușurință ce-și dorise și îl trimite pe **Capudan Piale Pasza**[23] cu o mare flotă în Marea Spaniei și-i dă poruncă să o alăture navelor franceze. Acela își îndeplinește fără de preget însărcinările, și, sub călăuzirea oștilor Regelui prieten, invadează insulele spaniole, **Misine**[24], **Ricze**[25], **Marioca**[26], și încă trei altele mai mici[27], vecine cu aceasta <din urmă>, le învălmășește cu totul, iar, după ce a pîrjolit prin foc aproape toate țărmurile **Apuliei**, se întoarce, către sfîrșitul toamnei, la Constantinopole, cu mare pradă.

<§ 52. Se consacră artelor păcii și proclamă legi.>

§ 52. Orînduindu-și și întărindu-și astfel, de peste tot, Împărăția, își îngăduie tihnă sieși și oștilor sale, și cheltuiește aproape un întreg deceniu întru rînduirea treburilor cetățenești. Prima lucrare o înfăptuie prin desăvîrșirea **Dziamiei** căreia îi pusese temeliile cu trei ani mai înainte, pe care o face într-atît de frumoasă, încît, după templul de la **S(finta) Sofia**, se socotește că nici măcar în toată lumea nu i se mai poate găsi unul asemeni, iar pe aceasta o numește, după sine,
185 **Suleimanie**[28]. Apoi, cînd vede că se petrec <prea> multe de-a valma, atît la Curte, {cît} / și în Stat, că rînduiala cinurilor prea adesea nedeosebită, naște rivalități și încăierări între oficialii săi, întemeiază atît noi canoane civile, cît și legi militare, iar, prin acestea, nu numai că dictează dreptul pentru întregul neam Musliman, dar și orînduiește ce loc trebuia să dețină fiecare la Curte, în cetate, în armată. Astfel se odihnesc, ele, armele, dar nu și sufletul lui Suleiman, care, ca un țap abraș, nu se retrăsese cu vreun alt țel, decît să bată cu și mai mare putere în frunțile dușmanilor. Căci el înțelesese din campaniile de mai înainte că Împărăția Germanilor era mai puternică, decît să poată fi călcată numai în copitele cailor, și că era nevoie de o mai mare pregătire și de un timp mai îndelungat spre a-i înfrînge stavilele cu care se apăra. Prin urmare, în acești zece ani, gătește foarte mari mijloace de război, umple din nou tezaurul sleit de războaiele de mai înainte, strînge oști de peste tot, și se străduiește să împlinească acum acel singur lucru prin care îi rămăsese mai presus **Mehemed Fatih**, și pe care el însuși îl încercase zadarnic mai înainte.

{{<§ 53.> Moare la asediul Segetvarului.}}

§ 53. Cu acest plan, în anul 974, purcede cu foarte mare oștire de la Constantinopole către Adrianopole, iar o anumită parte a ei, sub poruncă Primului Vizir, **Perter Pasza**, o trimite înainte, spre a ocupa **Giule**[29], <iar> el însuși, cu restul, îl urmează cu pas mai încet. Dar, cu toate că nu ducea lipsă de nimic din ce era nevoie pentru campanie, îi lipsea totuși tinerețea, iar bătrînețea îi tăgăduia împlinirea celor cugetate. Ros de ea, cînd ajunge aproape de **Segetvar**[30], trupul, ostenit de atîta trudă, îi este, mai întîi, cuprins de o febră înceată; apoi, puțin cîte puțin, sporindu-i izvorul bolii, iar puterile scăzîndu-i, ea se preface într-una rea; deși aceasta îl chinuia aprig și de-abia dacă mai era vreo nădejde de scăpare, Împăratul cel cu suflet neînfrînt și, parcă, fără de moarte dă poruncă să fie asediat și cucerit orașul. Dar, cum Prefectul întăriturii făcea față mai cu tărie, decît
186 socotise el, iar durerea se făcea tot mai mare, / sfîșiat de grijile publice, Suleiman repetă de mai multe ori fraza: 'Bu odzagy soiunasi dachy feth olamadymi !', adică "<Locul> acesta, focul căruia trebuia stins[31], n-a fost cucerit încă !" Apoi, cînd simți că strînsoarea morții i se apropie, înălțîndu-și mîinile la cer, începu să se roage astfel la puterea cerească: 'Ja Rebbul alemin, ve Hakilul dziemi mahlucat, barigiah dzenabinden tezaru iderum ki Musliman askierine bu Calaanun fethini, an Carib mue{s)ser kylasin', ceea ce ai putea traduce astfel pe latinește: "O, Dumnezeule al tuturor lumilor[32], O, Împărate și Stăpîne a <toată> făptura, îi cer cu suflet umilit Preasfintei Tale Maiestăți, ca, milostivindu-Te de oștirea celor ce au a fi mîntuiți, să binevoiești să-i îngădui cît mai curînd cucerirea acestui oraș !" Cît mai rostea încă aceste rugi, el se stinge în ziua de 13 ale lunii Sefer din anul pomenit mai sus.

{{<§ 54.> Segetvarul este luat, ascunzîndu-i-se moartea.}}

§ 54. Marele Vizir îndreaptă pe dată scrisoare către **Selim**, care se afla pe atunci în Sandzacul **Magnesiei**, îl vestește despre moartea tatălui său <și> îl roagă să vină cît mai degrabă la oștire: el le ascunde tuturor celorlalți soarta Împăratului, ba mai și îmbărbătează, în numele lui, oastea întru cucerirea orașului, și le orînduiește astfel pe toate, încît nimeni să nu poată bănui că Principele a răposat. În ziua de optsprezece ale acelei luni, poruncește ca orașul să fie luat cu asalt jur-împrejur, ceea ce, cu ajutorul unui incendiu stîrnit din întîmplare în oraș[33], îi iese cu atîta noroc, încît, cu toate că străjerii apărau cu cea mai mare tărie zidurile încredințate lor, totuși, în doar cîteva ceasuri, au fost înfrînți de bărbăția oștenilor Othmani. Ziua de pomină a cuceririi acestei cetăți foarte întărite a făcut-o și mai slăvită solia adusă, în același timp, în tabără că și **Giul[l]a** a ajuns în puterea Othmanizilor.

{{<§ 55.> Selim este salutat Împărat și își înmormîntează părintele cu mare alai.}}

§ 55. Între timp, **Selim**, primind scrisoarea Vizirului, pleacă înspre tabără în mare grabă,
187 schimbînd mai adesea caii, / iar acolo, dîndu-se pe față, către sosirea lui, moartea lui Suleiman, este salutat 'Împărat' de către toți într-un glas. Apoi, spre a-și împlini îndatorirea de pietate datorată rămășițele tatălui său, îi așează leșul pe un cai' aurit, și-l conduce la C(onstantino)p(o)le, cu însoțirea întregii oștiri. Cînd s-a ajuns nu departe de Oraș, toate Ulemalele, **Eszrefi**[34], Magnații, cu o uriașă gloată de rînd, îi ies în cale alaiului funerar, și, însoțindu-l pe acesta pînă în Oraș cu invocarea în **Fikr** și **Teszbih** și psalmodii a Numelui celui Sfînt, îl așează în curtea Dzamiei durate de Suleiman și însemnate cu numele lui, și fac Namazul după legile și rînduielile lui **Imam Szafi**[35] (de care

însuși Împăratul nu numai că fusese deosebit de împătimit, ci îl mai și luase întotdeauna cu sine, din aceeași sectă, pe **Imamul**[36] **Nakybul Eszref**). După împlinirea acestor solemnități, este încredințat gliei în același loc, iar toți cei din cinul eclesiastic, precum și alți oameni ai religiei care se aflau la C(onstantino)p(o)le primesc poruncă să ducă la capăt, vreme de 40 de zile, de patruzeci de ori în fiece zi, **Telaveti Curan**[37], și astfel, prin aceste rugi, să rostuiască tihna sufletului lui. Mai apoi, fiul lui se îngrijește ca, în fața **Mihrabului**[38] Dzamiei și deasupra mormîntului lui să se ridice o uriașă **Turbe** din marmoră, pe care, încă și astăzi, toți Muslimanii o vizitează cu religiozitate. Căci ei sunt convinși că el se bucură de o trecere aparte în fața lui Dumnezeu, pentru că nu numai că și-a pierdut viața la asediul Segedwarului, și a ajuns astfel **Szehid**[39], dar <a ajuns> și **Gazi**, adăugînd Împărăției Muslimane două orașe cucerite sub călăuzirea rămășițelor sale.

{{<§ 56> Elogiul și fiii lui Suleiman.}}

§ 56. Astfel a trăit și a împărățit **Suleiman**, un Principe cu suflet eroic și neînfrînt, plin de bun sfat, braț puternic, și pînă într-atît de răbdător al neajunsurilor pe care obișnuiesc să le aducă cu sine campaniile războinice, încît păreau că-l și susțin. Pe lîngă limba turcească de acasă, în graiul
188 Perșilor și al Arabilor / era foarte hîrșit, iar în genul acela de poezie care se numește la Perși **Nazm** n-a aflat pe nimeni care să-l depășească în eleganță și în finețe. I-au adus faimă izbînzile din Persia, din Ungaria și cele pe mare, dar nimic <nu i-a adus> mai multă, decît că și-a preschimbat pretoriul, încîlcit și mirosind mai mult a Marte, decît a Themis, și că a statornicit minunate legi, de pe urma cărora Împărăția Othmană continuă să înflorească: din această pricină Turcii i-au și dat numele de '**Canuni**'. A purtat însemnele Împărăției Othmane <vreme de> patruzecișiunul de ani, a trăit șaptezecișipatru, <și> patru luni. A născut șapte fii: pe **Murad**, pe **Abdulla**, pe **Mehemed**, pe **Mustafa**, pe **Selim**, pe **Baiezid**, și pe **Dzihangir**, care și-au văzut, cu toții, ziua din urmă, invers decît e datul firii, înaintea părintelui lor, rămînîndu-i printre cei vii numai urmașul, **Selim**.

SULTANUL SELIM AL II-LEA, PORECLIT **MEST**, FIUL SVLTANULUI SVLEIMAN, AL XI-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.

CAPITOLUL V.

1. Selim este salutat Împărat. 2. Este primit de oștire. 3. Îngroapă cu strălucire rămășițele tatălui său. 4. Îi înfrînge pe Arabii răzvrătiți. 5. Încearcă zadarnic să unească Donul cu Volga. 6. Potolește Iemenia răzvrătită. 7. Le făgăduiește Sarazinilor ajutoare în Spania. 8. Năvălește în Cipru. 9. Și îl cucerește. 10. Tătarii pustiesc Rusia. 11. Prăpădul Turcilor de la Lepanto. 12. Copleșit de el, Selim își află mîngîierea în Curan. 13. Și, refăcîndu-și flota, se năpustește asupra ținuturilor Creștinilor. 14. Eliberează Nova de dușmani. 15. Reface sanctuarul S(fintei) Sofia C(onstantino)p(o)le. 16. Trimite flota în Spania, într-o încercare neizbutită. 17. Tuneisul este luat de Spanioli <și> recucerit de Turci. 18. Ungurii sunt căsăpiți la
189 *Segedwar. / 19. Moravurile lui Selim. 20. Virtuțile și viciile lui.*

{[<§ 1.> Selim este salutat Împărat.]}

§ 1. După moartea lui Suleiman, mai era numai **Selim**[a], asupra căruia să poată să cadă moştenirea unei atît de mari Împărăţii, iar el, la vremea aceea, zăbovea la **Magnisa**, în Sandzac, aşa cum s-a spus mai sus. Pornind de acolo, în anul 974, într-a noua zi a lunii Rebiul Evvel, care căzuse într-o zi de Marţi, stăpînă fiind asupra acelei zile planeta **Merich**[b], el intră în C(onstantino)p(o)le şi se urcă pe tronul părintesc; în zorii zilei următoare, toţi Mai-marii Împărăţiei se înfăţişează, după obicei, la Curte, înveşmîntaţi în strai de jale[c], i se închină noului Împărat, şi îl mîngîie, cu alese cuvinte, pentru moartea părintelui său.

{[<§ 2.> Este primit de oştire.]}

§ 2. Trei zile după aceea, el pleacă de la C(onstantino)p(o)le, împreună cu foarte puţini, şi ia calea către **Segedwar**. Dar, între timp, Vizirul **Mehemed Pasza**, după ce a ocupat oraşul şi l-a întărit cu bună strajă, îşi trăsese oştirea în tabăra de iarnă, şi ajunsese deja pînă la **Beligrad**, nimeni dintre ei neştiind de moartea Principelui lor[d]. Astfel, ostaşii se tulbură de tot la sosirea neaşteptată a lui Selim, şi, de teama ca, dus de pilda bunicului său cu acelaşi nume, să nu-i facă vreun rău părintelui său, aleargă la arme: dar, după ce şi-au dat bine seama că Suleiman răposase, îl primesc cu toţii pe Selim drept urmaşul lui după lege, şi-i arată supunere, ca unui Principe al lor.

{[<§ 3.> Îngroapă cu strălucire rămăşiţele tatălui său.]}

§ 3. Nezăbovind acolo lungă vreme, după ce a pregătit toate cele de trebuinţă pentru cortegiul înmormîntării părintelui său, el ajunge în Oraşul Regesc în 15 etape. Apoi, după ce a săvîrşit ceremoniile înmormîntării părinteşti, este întărit din nou în Împărăţie de către toate tagmele, şi serbează izbînzile dobîndite de părintele său printr-un strălucitor triumf. După trecerea cîtorva zile, le împarte Janiczarilor şi Spahiilor darul cel de obşte[e], iar pe Ulemale şi pe ceilalţi eclesiaşti
190 care slujiseră la înmormîntarea părintelui îi dăruieşte cu strai de mătase / şi cu bani buni.

{[<§ 4.> Îi înfrînge pe Arabii răzvrătiţi.]}

§ 4. Între timp, **Beni Omer**[f] **Ulianogly**, Arabul, auzind despre moartea lui Suleiman, cutează nu numai să scuture jugul Othmanilor, ci, mai şi atîţînd tot ţinutul din jur să i se alăture răzvrătirii, dă năvală în ţinuturile care-i erau încredinţate Prefectului **Bagdadului**, şi le pustieşte crîncen. Dar aceste fapte nu i-au rămas nerăzbunate. Căci Selim, aflînd despre aceste străduinţe, le dă grabnică încredinţare Prefecţilor din **Bagdad**, din **Basre**[g], şi din **Szehrezul**[h], ca, luînd în ajutor o bună ceată de Janiczari, să strîngă trupele din acele ţinuturi şi, unindu-şi puterile, să-l scoată pe tîlhar din ascunzişurile lui şi să-şi elibereze Provinciile de jafuri. Aceştia îşi îndeplinesc poruncile mai iute decît s-ar fi crezut şi se năpustesc asupra lotrilor care rătăceau prin deşertul Basrei, îi împrăştie şi îi pun pe fugă, şi redau vechea-i linişte acelui întreg ţinut. În acelaşi an, Selim desăvîrşeşte podul[i] care începuse să fie durat de părintele lui, în anul 970, nu departe de Constantinopole.

{[<§ 5.> Încearcă zadarnic să unească Donul cu Volga.]}

§ 5. Între timp, trebuia cugetat asupra unui nou război, ca bărbăţia oştirii Othmane să nu lîncezească în tihnă: cu Caesarul de-abia făcuse pace, şi nu era vreo pricină pentru care să o rupă; Persanul era singurul asupra căruia să-şi întoarcă armele, pentru că părea că dăduse destul de dreaptă pricină de război, prin neîncetatele sale năvăliri. Dar pe Selim îl împiedica de la acest plan atît greutatea locurilor, cît şi cea a mijloacelor de război şi a proviziilor de dus într-acolo, din lipsa

cărora văzuse cum se sleiseră foarte mari oștiri ale înaintașilor, chiar și fără să fi văzut sabia vrăjmașă. Ca să se elibereze de această piedică, el trimite la **Kiefe**[k], prin Pontul Euxin, o bună
191 ceată de oșteni, și-i încredințează Chanul[l] Crymeei ca, și strîngînd lucrători din toate urdiile / Tătarilor, și luîndu-i cu simbrie, să-și pună tabăra la fluviul **Ezel**[l], în acel loc, unde se află doar la șase mile italice de Teri[m], și, trăgînd un canal, să unească aceste fluvii. Căci el nădăjduia că, dacă-și împlinea gîndurile, avea să-i vină ușor să pătrundă din Pont prin **Maiak**<[n]>, **Teri** și **Ezel** în Marea **Churzem**, și astfel, Perșii fiind lipsiți de vreo flotă în acea mare, să-și scoată oștile din corăbii în **Szirvan**, în așa fel, încît să-și supună toată Persia. Și i-ar fi și reușit de-a binelea lucrarea, după dorință, dacă Marele Cîrmuitor al Lumii ar fi îngăduit ca hotarele fluviilor, așezate de Sine să poată fi strămutate. Dar de-abia dusese la capăt a treia parte a șanțului aceluia Chanul Crymeei, care, primind încredințarea Sultanului, și purcese-se, pe dată, prin **Aizderchan**[o], încotro i se poruncise, cînd lucrătorii au ajuns să fie atît de asupriți de ploi neîncetate, de furtuni foarte reci și de lipsa de provizii, încît au fost siliți să se lase, mai mulți pierind de boală și de dezinterie, dar nu mai puțini și de foame. Prin toată această pagubă, campania aceasta îi aducea totuși Statului Othman cîștigul că treizeci de mii dintre Tătarii **Nogai**[p], care ascultaseră, pînă atunci, de Împărăția Rusească, s-au desfăcut de ea și, îmbrățișînd partea Othmanilor, s-au dus, cu tot cu familiile lor, în locurile hărăzite lor în **Crymeea**. Dar, lucrarea nefiind înfăptuită de **Chan Kyrim**, restul oștirii turcești se întoarce la C(onstantino)p(o)le.

{|<§ 6.> Potolește Iemenia răzvrătită.|}

§ 6. Către această vreme, **Muttahir**, Szeriful Regatului **Iemen**, îl atacă pe neașteptate pe Beglerbegul Iemenului, pe **Murad Pasza**, laolaltă cu oștile pe care le atrăsese de partea sa dintre Arabi, îl căsăpește cu toată oștirea lui și eliberează astfel tot Iemenul de sub jugul turcesc. Dar Selim, aflînd despre această faptă, aprins de furie și mînie, cum se vedea atît de greu rănit de un om atît de josnic, îi dă poruncă Prefectului **Egiptului**, **Sinan Pasza**[q], să-și unească oștile cu cele care
192 ascultau de porunca lui **Ozdemir**[r] **Ougly**, / și să-i răzbune pe frații uciși. Aceștia, unindu-se, își duc treaba cu seriozitate la împlinire, își copleșesc dușmanul neprevăzător, îl înfrîng, îi împrăștie pe conjurați și supun iarăși tot ținutul Împărăției Othmane. Dar, în anul următor, bucuria stîrnită de pe urma acestor succese este tulburată, iscîndu-se chiar în orașul C(onstantino)p(o)lei un pîrjol neașteptat care s-a încrîncenat atît de grozav, vreme de șapte zile, încît a prefăcut în cenușă aproape toată cetatea.

{|<§ 7.> Le făgăduiește Sarazinilor ajutoare în Spania.|}

§ 7. În anul 978, rămășițele **Sarazinilor** din Spania, care cu greu, își mai trăseseră, pînă acum, viața sub stăpînirea Creștinilor, pornesc să se răzvrătească, ocupă **Garbia**[s], și îl așează Rege pe un anume **Mansur**, din stirpea **Beni-Achmer**[t]. Apoi ei dau strașnică năvală asupra Spaniolilor, îi înfrîng, iar pe mai mulți îi și căsăpesc. Dar, nu se simțeau pe potriva puterii acelora, trimit soli la Selim și-l roagă să le dea ajutoare împotriva dușmanului spaniol, comun Muslimanilor. Selim, ale cărui gînduri erau toate numai la **Cipru**[u], le făgăduiește ajutoare, dar numai după cucerirea insulei: el îi îndeamnă ca 'între timp, să se adune cît pot ei mai strîns, iar asalturile dușmanului să caute numai să le respingă', iar pe soli, copleșiți cu mari daruri, îi trimite îndărăt la Regele lor.

{{<§ 8. > Cucereşte Ciprul.}}

§ 8. Mai înainte ca aceştia să se întoarcă, el trimisese deja mari oşti care să ocupe **Cyprul**, Căpetenii fiindu-le Marele Vizir, **Mustafa Pasza**, şi Capudanul **Ali Pasza**: el îi poruncise acestuia să păzească marea, ca nimeni să nu împiedice asaltul, <iar> aceluia ca, trecîndu-şi oştirea în insulă, să împresoare cetăţuile ei sub cel mai strîns asediu. Mustafa, scoţîndu-şi oştile pe uscat, împresoară, mai întîi, **Nicosia** şi dă iureşuri foarte puternice asupra ei. Dar, în anul acela, îi fac faţă bărbăţiei
193 Othmanilor / aşezarea oraşului şi îndărătnicia străjerilor lui, şi îl silesc pe Vizir ca, strîngînd cetatea doar de departe, ca să nu-i intre aprovizionări, să lase asediul, iar oastea să şi-o aşeze în taberi de iarnă.

{{<§ 9.> Şi îl ia.}}

§ 9. În anul următor, care era cel de al 979-lea de după fuga lui Muhammed, Capudan **Ali Pasza**, sporindu-şi flota, pleacă de la C(onstantino)p(o)le, şi, cu o nouă oaste <aflată> sub poruncă lui **Pertev Pasza**, şi cu mai mari mijloace de război, trage la ţărm în **Cipru**, înconjoară cu noi lucrări oraşul zadarnic încercat în anul trecut, dă jos zidurile cu maşinării şi cu tunuri, le răstoarnă cu mine, iar, pînă la urmă, apărătorii făcîndu-i faţă cu şi mai mare îndărătnicie, în luna Szewal, îl cucereşte cu mînă armată. Prin prăbuşirea acestui oraş, sunt copleşite şi celelalte oraşe din acea insulă: văzîndu-se lipsite de orice ajutor, mai întîi **Magusa**[x], apoi şi toate celelalte se străduie să-şi dobîndească, predîndu-se, milostivirea învingătorului. Către aceeaşi vreme, Prefectul **Dzezairului**, **Kylidz Ali Pasza**[y], le smulge Arabilor **Tunez**[z] şi îl adaugă Împărăţiei Othmane.

{{<§ 10.> Tătarii pustiesc Rusia.}}

§ 10. Cîtă vreme se întind astfel către Miază-zi hotarele Împărăţiei Othmane, armele Tătarilor n-au fost mai puţin norocoase în Regatele din Miază-noapte. Principele lor, **Devlet Gierai Chan**, strîngînd urdiile Scythilor care ascultau de porunca lui, intrînd în **Împărăţia Ruşilor**, cîtă vreme nu dă de pe nimeni care să cuteze a-i sta împotrivă, pătrunde pînă la Capitala Regatului[α] pustieşte în lung şi în lat ţinuturile dinlăuntru, pe locuitorii care nu scăpaseră fuga pe o parte îi taie, pe o parte îi ia prinşi, şi astfel, încărcat cu o uriaşă pradă, se întoarce în **Crymeea**.

{{<§ 11.> Prăpădul Turcilor de la Lepanto.}}

§ 11. Acestor izbînzi le-a urmat un uriaş prăpăd, cum nu mai suferise niciodată Statul Othman, după înfrîngerea lui **Ildirim Baiezid**, se vede că pentru ca Fortuna să arate că nu se află nici o
194 Împărăţie atît de întinsă şi de bine întemeiată, / care să-i poată privi cu dispreţ prefacerile. După cucerirea Ciprului, Amiralul **Ali Pasza** lăsase partea mai aleasă a oastei sale să le steie de strajă oraşelor cucerite, pe oştenii din Europa, care se căzniseră, un an întreg, cu multă trudă, la diguri şi la <alte> lucrări, îi trimisese acasă, <iar> el însuşi, numai cu unităţile de gardă, era pe cale să plece, cu flota, la Constantinopole. Cum călătorea el aşa, cu pînze, prin Marea Mediterană, deodată dă buzna asupra lui flota duşmană, despre care unii spun că era întărită cu ajutoare de-ale Romanilor şi ale Spaniolilor. Capudan Pasza, chiar dacă, datorită puţinătăţii ostaşilor săi[β], de-abia de-ar fi putut avea vreo nădejde de izbîndă, socotind că era mai bună moartea, decît fuga, le dă strașnică înfruntare cu atîtea trupe, cîte avea el pe corăbii, iar, prin bărbăţia sa, face ca sfîrşitul luptei să rămînă îndoielnic, vreme de mai multe ceasuri. Pînă la urmă, după ce-a respins de mai multe ori asalturile vrăjmaşe, este ucis el însuşi, pe cînd îşi făcea, cu tărie, ba datoria de Căpetenie, ba pe cea

de ostaș de rînd, iar, prin moartea sa, le îngăduie dușmanilor o victorie controversată. Căci vasele Muslimanilor fug pe dată, și, fără un conducător, se împrăștie peste tot, <iar,> dimpotrivă, dușmanii, crescîndu-le curajul, insistă și mai crîncen, le sfărîmă aripile învălmășite, și fie că le scufundă, fie că le prind aproape toată flota[γ].

{{<§ 12.> Copleșit de el, Selim își află mîngîierea în Curan.}}

§ 12. Dacă cineva a avut vreodată parte de nedreptăți ale Sorții <chiar> pe cînd lucrurile îi erau înfloritoare și-i mergea bine, tocmai acela va putea judeca ce fel de durere a fost cea în care l-a aruncat pe Selim acest neașteptat prăpăd. Primise deja vestea cuceririi **Ciprului**: cîtă vreme așteaptă să i se întoarcă flota cea biruitoare și împodobește pompa triumfală, sosec cei scăpați din măcelul acela și-i istorisesc despre pieirea întregii oștiri. Desigur că atît de tulburat a fost de acel fapt Împăratul cel cu un suflet, de altfel, de neînfrînt, încît, vreme de trei zile[δ], n-a luat nici hrană, nici
195 băutură, nici n-a lăsat pe nimeni să se apropie de el, / cerîndu-i, zi și noapte, cu rugi fierbinți, Dumnezeului Apărător al Muhammedanilor să se milostivească de poporul său și să ia de asupra lui rușinea pe care i-o adusese acel prăpăd. La urmă, în cea de a patra zi, ia el Cartea **Curanului**, și, deschizînd-o la întîmplare[ε], află atare proorocire <*Curanul,* Sura XXX, v. 1-4, parțial>.

Adică: "În numele (lui Dumnezeu) Celui milostiv, plin de milă – Mîhnire pentru izbînda Europenilor asupra sălășluitorilor pe pămînt: ei nu vor mai avea parte de nici o bucurie pentru vreo izbînda."

Selim, îndrumat de această prevestire că prăpădul acela n-a căzut asupra Împărăției Othmane fără de Degetul Dumnezeirii, i-a adus mulțumită lui Dumnezeu pentru această părintească mustrare și și-a redobîndit cumpătul, pe care și-l cam pierduse mai înainte, din pricina mîhnirii. Tot același lucru părea să-l învedereze, în același an, căderea carapacei[ζ] de lemn a sanctuarului de la Mecca, vestind, după cum tălmăceau înțelepții, un uriaș prăpăd: puțin după aceea, Selim, spre a fi un simbol al și mai bunei statorniciri a Împărăției, a poruncit ca ea să fie refăcută din cărămidă.

{{<§ 13. Refăcîndu-și iarăși flota, dă năvală în ținuturile Creștinilor.}}

§ 13. Și astfel, după cum semnele rele însemnaseră ceva, nici celor bune nu le-a lipsit împlinirea. În anul următor, **Kylydz Ali Pasza**, care îi urmase lui **Ali Pasza** la conducerea mării, un bărbat și harnic la faptă, și minunat corăbier, reface flota distrusă – și aceasta cu atîta iuțeală, încît, la venirea verii, a fost în stare să scoată două sute și cincizeci de galere. Cu ele, purcede de la C(onstantino)p(o)le și pradă peste tot țărmurile Creștinilor, acolo unde putuse el trage la țărm. Flota dușmanilor se arată pe lîngă **Evarin**[η], iar, dorind să spele rușinea de mai înainte, **Capudan Pasza** {{**Kylydz**}} se năpustește cu hărnicie asupra ei, dar, dat fiind că venirea întunericului i-a
196 împiedicat pe cei ce dau să se lupte, după ce se dăduse, cîtvă vreme, înfruntarea, / se trage înapoi, fără mare pagubă pentru nici o parte. Patru zile mai apoi, Mai-marii corăbiilor creștine plănuiesc să le copleșească pe cele Muslimane, nădăjduind să poată împlini aceasta, dat fiind că prăvălișurile care încingeau portul **Coronei** opreau o mai largă vedere și îi ofereau flotei un ascunziș ferit. Dar Kylydz Ali Pasza, aflînd de la iscoade cele pe care le aveau de gînd dușmanii, le dă poruncă alor săi să iasă din port, și îi rînduiește <astfel> pe cei ieșiți mai în larg. Vrăjmașii, odată ce-au sosit, uluiți că flota despre care crezuseră că se mai afla în port, se afla deja desfășurată în larg, cu gîndul să-și împlinească totuși planul, încearcă să dea năvală: dar, văzînd ei că toate sunt bine rînduite și ocro-

tite, mai mult încercînd, decît intrînd în luptă, se trag îndărăt fără să fi isprăvit ceva, și lasă să se ducă spre C(onstantino)p(o)le flota, nu mai puțin liberă, decît încărcată de pradă.

{[<§ 14.> Eliberează Nova de dușmani.]}

§ 14. În același an, armele Othmaniazilor aveau parte și pe uscat de un noroc asemănător. Căci Germanii, cîtă vreme socotesc că toate puterile acelei Împărății au fost nimicite în prăpădul din anul dinainte și că nu le mai stă nimic în cale să-și redobîndească cele pierdute, strîng sub împresurare **Nova**, un oraș din **Bosnia**. Spre a o elibera, dau fuga Prefecții Bosniei și ai ținuturilor învecinate, dînd ascultare poruncilor lor, își strîng laolaltă trupele și dau năvală asupra oștirii dușmane încordate asupra asaltului orașului, o împrăștie, o pun pe fugă și trimit trei sute de prizonieri, drept semn al izbînzii, la C(onstantino)p(o)le.

{[<§ 15. Reface sanctuarul <S(fintei)> Sofia.]}

§ 15. Reparînd astfel, din plin, pagubele pe care prăpădul dinainte le adusese Statului Othman, <Selim>, spre a-și dovedi pietatea, ca și sufletul recunoscător pentru atîtea binefaceri din partea
197 Dumnezeirii, / ia asupra sa grija de a reface lăcașurile sacre. Cu gîndul acesta, el se îngrijește, în același an, să fie reparat sanctuarul **S(fintei) Sofia**, unde nedreptatea vremii începuse să lase crăpături, îi ridică **Minarete** de felurite formei[θ], adică 'turnulețe', în cele patru unghiuri ale ei, și, dînd jos, jur-împrejur, cîteva clădiri de-ale unor particulari, întemeiază două **Medrese** foarte elegant clădite.

{[<§ 16.> Trimite flota în Spania.]}

§ 16. Cîtă vreme Selim se preocupă de aceste lucrări, își aduce aminte că, înainte de campania din Cipru, le-a făgăduit solilor Muslimanilor din **Spania** ajutoare împotriva Creștinilor. De aceea, ca să nu pară că le-a făcut făgăduieli zadarnice, totodată și pentru a le mai frînge Spaniolior cutezanța și a să răzbuna pentru rana pe care i-o făcuse flota Spaniolă la **Lepanto**, își trimite Vizirul său, pe **Piale Pasza**[ι], și Amiralul, cu o mare flotă, împotriva Spaniolilor. Odată plecați, ei trag la **Misinia** și pun la cale asedierea ei, <și> pustiesc cu fier și cu foc pămînturile dimprejur. Și desigur că le-ar fi reușit cucerirea orașului, neivindu-se nimeni care să-i vină într-ajutor, dacă firea însăși nu li s-ar fi opus încercărilor Muslimanilor. Cîtă vreme ei trăgeau bună nădejde de a-și face bine treaba, deodată, furtunile iscate le zdruncină și le scutură flota de pe mare, încît oștile Othmane, decît să aleagă să piardă totul, au fost silite să se retragă, fără vreo ispravă.

{[<§ 17.> Tunisul este cucerit de Spanioli, <și> redobîndit de Mislimani.]}

§ 17. Flota întorcîndu-se astfel acasă, **Regele Spaniei** trage la țărm în **Africa** cu toate oștile, pe care le menise spre a elibera **Misinia**, ia **Tunez** din primul iureș, pe toți, fie ei cetățeni, fie locuitori Muslimani, în parte îi căsăpește, în parte îi aruncă în lanțuri, <iar> apoi întărește orașul
198 cu lucrări mai tari, și le-o dă sub strajă oștenilor săi. Pentru un atare prăpăd / vina de căpetenie părea să cadă asupra lui **Piale Pasza**, pentru că, prea sigur de sine, se întorsese acasă cu toată flota, și nu lăsase nici o parte din ea spre a păzi țărmurile Africii. Prin urmare, dîndu-l jos, Împăratul îl pune în locul lui pe Vizirul dinainte, pe **Sinan Pasza**, și-l trimite cu toată flota în Africa, în anul 982, spre a redobîndi cele pierdute. **Sinan Pasza**[κ] dă poruncă oștilor scoase pe uscat să se repeadă pe dată asupra orașului și a unei întărituri vecine cu el, numite **Chalculvadi**[λ], iar, pînă la urmă, după mai multe asalturi, îl ia, și le dă apărătorii drept jertfă <în cinstea> duhurilor Muslimanilor

sacrificați mai înainte, la cucerirea lui. Apoi, el face Chalculvadi una cu pământul, repară zidurile prăbușite ale Tunezului, și îl întărește cu strajă deajuns.

{|<§ 18.> Ungauii sunt căsăpiți la Segedwar.|}

§ 18. Către aceeași vreme, se adună vreo mie și jumătate de **Unguri** și-și fac planuri să cucerească, prin vicleșug, orașul **Segedwar**(μ). Primind de veste despre aceasta, **Dziafer Pasza**, care se afla Mai-mare peste **Guila**(ν), îi așteaptă în drumul lor doar cu vreo cincisute de Janiczari, îi atacă dintr-o dată, din mai multe părți, pe cei care înaintau prea fără de grijă, îi înfrînge, îi pune pe fugă, iar pe prinșii cei mai de seamă îi trimite la Poartă.

{|<§ 19. Moartea lui Selim.|}

§ 19. Către sfîrșitul acelui an, Selim clădește, în partea Palatului care privește către Răsărit, o baie imensă și foarte elegantă(ξ). Cîtă vreme el intră primul acolo, pe cînd varul pus de curînd pe la încheieturi mai dădea încă aburi tari, și, dacă trebuie să le dăm crezare scriitorilor, vrea să alunge duhoarea cea vătămătoare bînd vin mai îndelung, la început îl cuprinde o mai ușoară durere de cap, apoi simte un vîrtej mai greu: pînă la urmă, îi vine un fel de apoplexie, care îl face să se stingă în cea de a unsprezecea zi a bolii <și> în cea de a douăzecișiopta a lunii Szaban. Fiul lui, **Murad** sosește la C(onstantino)p(o)le în primele <zile> ale lunii Ramazan: toți Mai-marii i se închină
199 Împă/ratului, și-i dau mărturie, în cuvinte bine sunătoare, asupra durerii lor pentru pieirea părintelui său. Apoi, **Sultan Selim**, după împlinirea slujbelor funebre și a celorlalte <ceremonii> care se fac, de obicei, la înmormîntarea împăraților, este încredințat gliei în <a sa> **Turbe**, de aproape de sanctuarul S(fintei) Sofii.

{|<§ 20.> Și moravurile lui.|}

§ 20. Sultan Selim a trăit 52 de ani, a domnit opt <și> cinci luni, dar nu cu atîta noroc, încît rezultatul să fie pe măsura planurilor sale, dar cu suflet neînfrînt și sub un noroc și sub celălalt, iute și tainic(ο) la sfat, iubitor de dreptate și de bună faimă, generos și atît de milostiv, încît firea însăși părea că i-a dat un suflet mai blînd decît cel al înaintașilor săi: familiar și glumeț stînd de vorbă cu cei ai casei, nu mai puțin iubitor al celor învățați, decît al mimilor, foarte statornic în rugăciunile atît de ziuă, cît și de noapte. Totuși, unii dintre istorici, care ori că au avut vreun prilej de a prinde de veste despre cele dinlăuntrul Palatului, ori că au vrut să-și cîștige bunăvoința Cititorului prin noutatea povestirii lor, pomenesc că el, sub chipul închinării la Divinitate, s-a ghiftuit cu vin în încăperile mai ascunse ale Palatului, și s-a tăvălit și prin alte pofte. Sigur este că el a arătat în public o mare învederare a pietății sale, și, dacă faptele lui păreau că se mai abat de la <calea> rațiunii, acest lucru a fost pus mai mult pe seama inspirației divine, decît a viciului beției.

MVRAD III-LEA, FIUL LUI SELIM AL II-LEA,
CEL DE AL XII-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.

CAPITOLUL VI.

1. Murad îi urmează tatălui său. 2. Porneşte cu război asupra Perşilor. 3. Şi îi învinge. 4. Muneudzehir
200 *trece la crezul şi de partea Turcilor. 5. Othman / Pasza este învins de Perşi. 6. Apoi îi zdrobeşte iarăşi pe învingători. 7. Mustafa Pasza îl zdrobeşte pe Chanul cel răzvrătit al Crimeei. 8. Perşii cer pace. 9. Dar nu li se îngăduie. 10. Nefericita campanie a lui Ferhad Pasza împotriva Perşilor. 11. Othman Pasza cucereşte Tibris. 12. Îi căsăpeşte pe locuitorii ei. 13. La întoarcere, îi înfrînge pe Perşi, şi moare. 14. Sinan Pasza îi respinge pe Perşi. 15. Ferhad Pasza luptă norocos împotriva Perşilor. 16. Se ajunge la pace cu Regele Perşilor. 17. Ostaşii se răzvrătesc la C(onstantin)p(o)le. 18. Sunt învinşi, şi primesc iertare. 19. Sinan Pasza purcede împotriva Ungariei. 20. Moravurile lui Murad.*

{{<§ 1.> Murad îi urmează tatălui său.}}

§ 1. Ducîndu-se **Selim** dintre muritori, la domnie îi urmează fiul său, **Murad**, cel de al treilea dintre împăraţii care au purtat acest nume, cînd era în vîrstă de treizeci de ani, în cel de al nouă sute optzeci şi treilea an de după fuga lui Muhammed, <iar el> şi-a cheltuit primele trei veri cu artele păcii, cu orînduirea treburilor Statului şi cu pregătirea mijloacelor de război.

{{<§ 2.> Porneşte cu război asupra Perşilor.}}

§ 2. După ce le-a rînduit astfel pe toate şi le-a pregătit pentru mai multe campanii, se hotărăşte, în anul 986, să-i hărţuiască în război pe Perşi. Pentru a-l purta, îl pune în frunte pe **Mustafa Pasza**, vrednic oştean, a cărui bărbăţie se văzuse, mai cu seamă, în campania din **Cipru**, şi-i dă pe mînă trupele supuse Prefecţilor din **Arzirum** şi din **Diarbekir**. Acesta, spre a nu înşela aşteptările Domnului său, aşează din nou cetăţui de strajă la hotare, oraşul **Kars**, doar că nu dărîmat de tot în mai multe asedii, îl întăreşte cu noi lucrări şi îl întăreşte cu străjeri, iar acolo clădeşte depozite, cu gîndul ca lipsa proviziilor, care le stătuse mereu în cale în campaniile de mai înainte, să nu aducă noi prăpăduri. Astfel aşezîndu-şi treburile, el îşi mişcă tabăra, şi şi-o pune lîngă **Czaldiran**, un oraş întărit deal Perşilor. Pe acesta îl strînge de îndată sub împresurare, zidurile i le scutură adesea
201 / cu felurite maşinării, iar, pînă la urmă, tot reluîndu-şi iureşurile, îl cucereşte.

{{<§ 3.> Şi îi învinge.}}

§ 3. După ce oraşul fusese deja supus, el află că venea în ajutorul oraşului, cu o nu mică ceată, Căpetenia Perşilor **Tokmak Chan**[(a)], şi că vroia să libereze de sub împresurare. Ii trimite împotriva acestuia, cu o parte din oştire, pe Paszii **Arzirumului** şi **Diarbekirului**, care îl atacă pe duşmanul căre abia dacă bănuia aşa ceva, îl învinge şi îl pun pe fugă. Răsplata acestei izbînzi a fost **Tiflis**[(b)], un nu fără faimă oraş din **Armenia**, care e cucerit îndată după luptă şi pustiit prin fier şi foc. Mai apoi, **Mustafa Pasza** îşi poartă oştile biruitoare către **Szemahie**, dar, cum ploile de iarnă nu-i îngăduiau loc campaniei, lăsîndu-i de strajă oraşelor cucerite pe Pasza **Ozdemirougly Othman**[(c)] şi pe Beglerbegul din **Erzenur<ru>mi**[(d)], el însuşi se întoarce în Europa.

{|<§ 4.> Muneudzehir trece la crezul și de partea Turcilor.|}

§ 4. Între timp, pe cînd **Mustafa**, după înfrîngerea lui **Tokmak Chan**, mai zăbovea încă pe lîngă **Tiflis**, vine la el **Muneudzehir**[e], de fel dintr-o foarte nobilă stirpe de Creștini, ascultînd pînă atunci de Împărăția Perșilor, și, dîndu-i cheile orașelor care-i erau supuse lui, trece de partea Othmanizilor și făgăduiește că, de acum încolo, îi va fi credincios acelei împărății. Primit fiind cu bunăvoință de Mustafa Pasza, după ce a avut parte, cîtăva vreme, de un trai apropiat lui, este convertit, pînă la urmă, la credința Muhammedană, și, în loc de răsplată, primește în dar Sandzacul **Achisca**[f], și este așezat Beglerbeg al **Tiphlisului** de curînd cucerit.

{|<§ 5.> Othman Pasza este învins de Perși.|}

§ 5. După plecarea lui **Mustafa**, dăduse năvală o iarnă atît de crîncenă, încît oștenii Othmani, neobișnuiți cu frigul, cum stăteau ei în tabără, se prăbușeau morți sub apăsarea văzduhului. Cum
202 atare fapt părea să ducă la zdrobirea oștirii, / **Ozdemir ougly Othman Pasza** își împarte oștile în taberi de iarnă, și aceasta la depărtare mai mare între ele, pentru că, prin locuri atît de deșerte și de pustiite, nu se afla nici o cetate, care să poată cuprinde întreaga oștire. Aflînd aceasta, Căpetenia Perșilor, **Evris Chan**, își strînge trupele, dă năvală, pe neașteptate, de ici și de colo, asupra cetelor Othmanizilor, și le lovește cu mare prăpăd.

{|<§ 6.> Apoi îi zdrobește iarăși pe învingători.|}

§ 6. Nenorocirea aceasta mîhnea, nu puțin, sufletul lui **Othman**, de altfel un foarte harnic oștean și o foarte hîrșită Căpetenie, de teama ca întîmplările acelea funeste să nu fie puse pe seama lipsei sale de grijă. Prin urmare, cu gîndul să se răzbune pentru prăpădul suferit, sau să spele printr-o cinstită moarte reaua faimă care-i întinase numele, își strînge, în plină iarnă, oștirea, și se înfruntă cu Perșii, de mai mult de douăzeci de ori, în felurite locuri, cu schimbător noroc. Pînă la urmă, sub Căpătenia lor, **Imamculi**, asupra lui Othman dau năvală mai mult de 30 de mii de dușmani, îmbărbătați de izbînda lor de mai înainte. Lupta se dă, fără răgaz, vreme de patru zile și nopți: la urmă, făcuți să deie înapoi de bărbăția oștii Othmane, Perșii cad aproape toți sub sabia biruitorilor și-i îngăduie lui Othman o foarte cruntă victorie. Cum **Ozdemirougly** își vedea oastea deja slăbită de atîta trudă, el reface zidurile prăbușite ale **Szemahiei**, și îl lasă acolo de strajă, cu bună parte din trupe, pe un anume **Dziapher Pasza**, <iar> el însuși se întoarce cu ceilalți în **Europa**, spre a da seamă de cele pe care le îndeplinise.

{|<§ 7.> Mustafa Pasza îl zdrobește pe Chanul cel răzrătit al Crimeei.|}

§ 7. Cîtă vreme este astfel ținută în Persia cea mai mare parte a oștirii turcești, Chanul Tătarilor pune la cale o răsturnare și încearcă să se tragă de sub Împărăția Ali-Othmanizilor. Prinzînd de veste despre aceasta, **Murad** îi trimite încredințare lui **Mustafa Pasza**, și-i poruncește să stingă
203 degrabă pîrjolul care se ascundea sub cenușă. Acesta dă ascultare poruncilor împărătești, / cu mare zor și, luînd-o peste Munții **Caucazului**, străbate prin trecătoarea **Demur Capi**, trece cu bărcile peste Tanais, și-l prinde, astfel, pe Chanul care nu bănuia nimic despre atare lucru și nu se temea de nici o primejdie dinspre partea unei cărări pe care nimeni n-o mai încercase mai înainte, iar capul lui, tăiat, îl trimite la Poartă.

{|<§ 8.> Perșii cer pace.|}

§ 8. Dușmanii dinlăuntru fiind astfel potoliți, Marele Vizir, **Sinan Pasza**, este trimis, în anul 988, cu foarte mare oștire împotriva Perșilor. Cum vedeau ei că acesta amenință nimicirea întregului

lor neam, Perşii îşi lasă gîndurile războinice, se roagă pentru pace, iar solia aceasta i-o încredinţează unui ins foarte şiret, **Ibrahim Chan**. Acesta îl abate într-atît de bine, ba cuvîntînd, ba cu daruri, pe Sinan Pasza, care intrase deja în hotarele duşmanului, încît acesta dă poruncă pe dată ca oastea să se tragă înapoi, iară pe sol îl trimite la Poartă, <înzestrat> cu scrisoare de recomandare.

{{<§ 9.> Dar cererea este respinsă)}

§ 9. Dar nu-i era lui **Murad** sufletul la fel cu al Vizirului său. Lui nu i se părea încă vremea potrivită să-i îngăduie pace unui vrăjmaş sleit cu totul, precum şi nevrednic ca o oştire pregătită cu atîta cheltuială să-şi fi pierdut vremea, amăgită fiind prin înşelătoare vorbe despre pace. Prin urmare, îi dă drumul solului fără vreo ispravă şi respingîndu-i cererile, iar pe **Sinan Pasza** îl lipseşte şi de cinstire şi de Vizirat, dat fiind că, fără ştirea lui, luase asupra sa o treabă atît de serioasă, iar locul lui îl pune pe **Ferhad Pasza**.

{{<§ 10.> Nefericita campanie a lui Ferhad Pasza împotriva Perşilor.}}

§ 10. Noul Vizir, intră iarăşi, în anul 991, cu mari oşti în hotarele Perşilor, repară zidurile, prăbuşite de cîtăva vreme, ale **Revanului**, dar, mai departe, fie din vina firii sale temătoare, fie cumpărat fiind de duşmani, nu mai îndeplineşte nimic vrednic de ţinere de minte, ba se mai şi întoarce la C(onstantino)p(o)le cu oştirea, la începutul iernii, după ce pierduse **Tibris**, şi suferise
204 multe alte înfrîngeri. Dezamăgit, astfel, în aşteptarea / pe care o avusese asupra acestei Căpetenii, Murad îl sileşte să aibă parte de aceeaşi soartă ca şi cea a înaintaşului său: îl scoate din cinstirea Viziratului, iar sarcina aceasta i-o încredinţează lui **Ozdemirougly Othman Pasza**, a cărui eroică bărbăţie şi prevedere ostăşească se lăsaseră văzute mai înainte, în acelaşi război, iar, împodobit cu însemnele de Vizir, dar, totodată, şi de Căpetenie Supremă a oastei, îl trimite la oştire.

{{<§ 11.> Othman Pasza cucereşte Tibris.}}

§ 11. Othman Pasza, ca să poată să le iasă în cale Perşilor cît mai curînd, îşi pune taberile de iarnă la **Castamonium**, apoi, în primăvara anului 993, ia înapoi **Tibris**, pe care, cum am mai pomenit, Perşii o cuceriseră, sub porunca lui **Ferhad**. Cum vedea însă că tăriei acesteia îi stătea împotrivă o măgură foarte înaltă, din faţa cetăţii, pe care cel ce ar fi (ocu)pat-o, putea să-i impună condiţiile sale întregului oraş, întemeiază o nouă cetăţuie[g], cu atîta iuţeală, încît, în cea de a treizecea zi, zidurile ei ajunseseră atît de sus, încît să poată rezista asalturilor duşmanului.

{{<§ 12.> Îi căsăpeşte pe toţi locuitorii ei.}}

§ 12. Cît se afla el prins cu întărirea şi statornicirea acestora, unii din locuitorii din **Tibris** îi nedreptăţesc pe Janiczarii aşezaţi acolo de strajă, înfruntare în care, ajungîndu-se de la vorbe la lovituri, unii oşteni sunt răniţi, ba nu puţini sunt chiar ucişi. **Othman Pasza**, auzind de cele întîmplate şi cuprins de furie şi mînie, dat fiind că se şi temea de o răscoală a ostaşilor, dă poruncă să-i treacă sub sabie pe toţi locuitorii, lăsînd la o parte doar femeile şi pruncii, iar averile lor îi lasă pe oşteni să le prade, oraşul însă, înzestrat cu noi locuitori, i-l predă lui **Dziafer Pasza** să-l păzească, sub nume de Vizirat.

{{<§ 13.> La întoarcere, îi înfrînge pe Perşi, şi moare.}}

§ 13. Rînduind astfel treburile prin acele părţi, se hotărăşte să se întoarcă în Europa cu cea mai mare parte a oştirii. Dar, aflîndu-se el încă pe cale, după ce ajunsese la **Sofian**[h], Căpetenia de
205 război cea mai harnică pe care o aveau Perşii la acea vreme, **Hamze / Mirza**[i], îi iese în cale cu o

oaste uriașă. Lupta se dă strașnic de fiecare parte, de la răsăritul soarelui și pînă în miez de noapte, bătîndu-se și unii și alții pentru țară, Perșii mai fiind îmbărbătați și de pilda Căpeteniei lor: Hamze Mirza alerga peste tot prin oaste, tot el se lupta apoi în primele rînduri, apoi, dîndu-se înapoi, își alcătuia șirurile slăbite, îi îndemna pe ai săi să se bată cu hărnicie și-și îndeplinea astfel, fără de preget, sarcina de bun Căpitan și prin vorbă, și prin faptă. Dimpotrivă, **Othman Pasza**, pentru că, datorită unei boli pe care o căpătase pe drum, nu putea răbda iutea alergare și scuturătura calului, se urcase pe un asin, își alcătuise trupele în linie de bătaie, și, dat fiind că, din pricina durerilor trupești, nu putea să-i ajute cu fapta, îi ruga pe ai săi 'să nu deie de rușine slava armelor othmane'. Pînă la urmă. Perșii, alungați, sunt siliți să le dea locul Turcilor. În noaptea de după izbînda, Othman își dă sufletul, nu atît din pricina bolii, cît sleit de strădaniile din ziua de mai înainte, și își încununează astfel prin martiriu viața, pe care care ajunsese vestită prin faptele sale.

Vremea morții lui a însemnat-o un poet, prin următoarea poezie: < >

Adică: "Lăsînd în urmă-i, în toată lumea, o preavestită faimă, Othman și-a dus la capăt calea."

{{<§ 14.> Sinan Pasza îi respinge pe Perși.}}

§ 14. Lăsată fără conducător prin moartea lui, oștirea, văzîndu-se împresurată, de peste tot, de cetele vrăjmașe, îl alege, după un sfat, drept Căpetenie, pe **Sinan Pasza**[k], și-și vede de calea plănuită. Dar **Hamze Mirza** se ține fără preget pe urmele lui, și, cum, datorită înfrîngerii pe care o
206 suferise, nu cuteza să se înfrunte în luptă deschisă cu trupele Muslimanilor, / le ostenește prin hărțuieli din toate părțile, împresoară strîmtorile din calea lor și le aduce mai multă pagubă, decît dacă ar fi fost înfrînte în bătălie. La urmă, el însuși, strîngînd mai multă oaste, se aruncă, la **Selmas**[l], asupra oștirii slăbite și dă crunt iureș asupra taberei ei. Acolo, vrînd să le steie în frunte a lor săi și să-i îmbărbăteze prin pilda sa, cade printre cei dintîi, iar moartea sa îi scapă pe ostașii othmani dintr-o uriașă primejdie. Căci, tulburați foarte de pieirea Căpăteniei lor, Perșii încetează pe dată lupta și le îngăduie Muslimanilor răgaz liber să se întoarcă la **Van**.

{{<§ 15.> Ferhad Pasza luptă norocos cu Perșii.}}

§ 15. Oștile othmane fiind astfel silite, datorită puținătății lor, să părăsească ținuturile înfrînte, Perșii își strîng iarăși puterile, și, în anul 994, împresoară și cuceresc orașul **Tibris**, în fruntea căruia să afla **Dziafer Pasza**. Este trimis degrabă, spre a-l elibera, **Ferhad Pasza**[m], cu mai mare oaste iar el, chiar de la sosirea sa, îi silește pe Perși să desfacă împresurarea orașului, întemeiază o nouă cetate între **Tibris** și **Revan**, și-și ține oștirea între acestea, ca între metereze foarte tari, patru ani în capăt: vara se războiește cu vrăjmașii, iarna o petrece la **Erzerum**, spre a fi mai aproape de hotarele dușmanilor. Pînă la urmă, pătrunde în Giurdzistan și, supunînd fortărețele acelei Provincii, clădește două cetăți, **Luri** și **Giundze**. Apoi, el se bate cu **Carebagy**[n] **Mehmed Chan**, Căpetenia Perșilor, după o aprigă luptă îl pune pe fugă, și le împrăștie atît de bine Perșilor întreaga oștire, încît, pe vremea aceea, oștile Kyzylbașilor n-au mai cutezat să se mai arate nicăieri, ori să-și încerce norocul în război.

{{<§ 16.> Se ajunge la pace cu Regele Perșilor.}}

§ 16. După atîtea și atîtea înfrîngeri, pierzînd Provinciile **Revan**, **Giundze** și **Carebag**, Persanul, văzînd bine că săbiile alor săi sunt, pe zi ce trece, tot mai tare tocite de Othmani, iar bărbăția
207 Perșilor / nu se poate pune pe potriva celei othmane, începe să cugete serios asupra păcii. Cum

Murad părea să i-o îngăduie doar cu greu, el făgăduieşte să lase toate ţinuturile pe care le ocupaseră Othmanizii, <iar> pe fratele său bun, **Haidardzian**, să-l trimită la Neînfrînta Poartă, drept zălog că oastea Perşilor nu va mai intra niciodată în stăpînirile othmane, ori va urzi ceva, pe ascuns sau pe faţă, împotriva acelei Împărăţii. Condiţiile acestea fiind întărite, de amîndouă părţile, prin jurămînt, se cade, pînă la urmă, la pace şi i se pune capăt unui război atît de crunt şi de îndelungat.

{{<§ 17.> Ostaşii se răzvrătesc la C(onstantin)p(o)le.}}

§ 17. Dar cetele de oaste care lărgiseră, pînă acum, hotarele Împărăţiei încep să se încrînceneze, după pace, asupra înşişi rărunchilor ei. Ei îl învinuiau pe **Tefterdar** ('Marele Trezorier'), că falsificase moneda şi le-o dăduse lor drept soldă. Aţîţaţi fiind, din pricina aceasta, de anumiţi duşmani de-ai lui, ei se strîng laolaltă şi ameninţă să pună mîna pe el şi să-l ucidă chiar în palatul lui. Tefterdarul, vestit despre primejdie de prietenii săi, se refugiază la Palatul împărătesc şi i se închină rugător lui Murad să-l apere de furia oştenilor. La rîndul lor, răzvrătiţii, aflînd despre acestea, împresoară, înarmaţi, cetăţuia împărătească şi cer aprig, neprevăzători, ca Trezorierul să le fie dat pe mînă din acel loc de azil. Cum Împăratul le-o tăgăduia, ei se încrîncenează şi mai tare, împresoară de peste tot intrările şi-l ameninţă cu pieirea şi cu toate relele nu numai pe Sultan, ci şi pe fruntaşi.

{{<§ 18.> Sunt învinşi şi dobîndesc iertare.}}

§ 18. Socotind că, în această grea încercare, trebuie să încerce măsuri extreme, ca Maiestatea Împărăţiei să nu se prăbuşească, Murad îi înarmează pe cămăraşii săi şi pe **Baltadzii**[o], dă poruncă să se deschidă uşile şi să dea iureş tare împotriva Janiczarilor celor necredincioşi care disprețuiau
208 supunerea cuvenită. Aceştia împlinesc fără de preget / cele ce li se porunciseră şi, punîndu-şi mai prejos viaţa decît pe cea a Împăratului, dau năvală, ca nişte lei, asupra cetelor celor rău întocmite ale acelora. Sunt tăiaţi, de la prima lovitură de sabie, mai înainte să-şi poată veni în fire, o sută şapte din răzvrătiţi, ceilalţi sunt. În parte, împrăştiaţi, în parte se trag înapoi la sălaşurile lor. Pînă la urmă, intervine Marele Vizir, **Sinan Pasza**, împacă, prin cuvîntul său, sufletul Împăratului, aţîţat de furie şi mînie, şi-i arată că 'Nu trebuie pedepsiţi cu toţii în acelaşi fel. Trebuie dată o pildă asupra celor care se vă dovedi că au fost primii aţîţători ai răzvrătirii, dar ceilalţi, pe care îi luase cu sine vîrtejul criminalilor, nu era vrednic să fie pedepsiţi la fel, precum şi mai puţin de folos pentru Stat. 'Îmbunat de aceste vorbe, Murad îngăduie iertarea celor nevinovaţi, dînd poruncă să fie înecaţi în mare numai aţîţătorii şi trîmbiţele tulburărilor.

{{<§ 19.> Sinan Pasza purcede împotriva Hungariei.}}

§ 19. Dar pentru ca, pe mai apoi, să le ia orice prilej unor asemenea tulburări, Murad îl trimite, în acest an, în **Ungaria**, cu o mare oştire, pe Vizirul **Sinan Pasza**, şi cucereşte, prin mijlocirea lui, cîteva oraşe. La venirea iernii, el porunceşte să li se deie oştenilor taberi de iarnă {{în **Rumelia**}}, iar, la începutul anului 1003, să fie asediat **Janik**[p], după un asediu de 18 zile, oraşul acesta este adăugat Stăpînirii othmane: după luarea lui, Vizirul, orînduind treburile acestui ţinut, se întoarce la C(onstantino)p(o)le.

{{<§ 20.> Moartea lui Murad.}}

§ 20. După ce i-a înfrînt astfel şi pe răzvrătiţi şi pe duşmani, **Murad**, lăsînd cele pămînteşti, se duce, în acelaşi an, la cele veşnice. El a trăit 50 de ani, a domnit 20 <şi> opt luni. A zămislit tot

209 atîția fii, cîți ani a domnit, dar aceștia, / cu toții, uciși din poruncă celui mai mare <dintre ei>, și-au urmat părintele la cele veșnice[q]. Moravurile și preocupările acestui Împărat istoricii Turcilor le-au trecut sub tăcere – lucru de mirare, pentru că ei nu obișnuiesc, de altfel, să o facă niciodată.

SVLTANUL MEHEMED AL III-LEA, FIUL LUI MVRADAL III-LEA, AL XIII-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

CAPITOLUL VII.

1. Mehemed îi urmează lui Murad. 2. Cucerește Egre. 3. Înfrînge oastea Creștinilor. 4. Moare.

{{<§ 1.> Mehemed îi urmează lui Murad.}}

§ 1. Săvîrșindu-se **Murad** din viață, în anul de după fuga lui Muhammed al o mie treilea, într-a șaisprezecea zi a lunii Dzemaziul ewel, într-o Vineri, la Împărăție, nu mai puțin decît la războiul din Ungaria îi urmează fiul său **Mehemed**, iar începuturile stăpînirii și le-a pîngărit cu sîngele celor frați[a] ai săi, despre care am pomenit în capitolul de mai înainte că au fost uciși din porunca sa.

{{<§ 2.> Cucerește Egre.}}

§ 2. Întărindu-și astfel domnia, el își abate toate cugetările asupra încheierii războiului pe care tatăl său îl începuse în **Ungaria**, anume pentru că, odată cu încheierea lui, putea să guste acea tihnă în care iubea atît de mult să se complacă, și plăcerile sceptului[b], în <toată> liniștea[c]. Pentru ca dușmanii să fie cît mai ușor mișcați către aceasta, și să nu ajungă să disprețuiască Maiestatea Împărăției Othmane, dacă el le îngăduia cu prea multă generozitate pacea, purcede el însuși, pe dată, în anul următor, cu o uriașă oștire, împotriva Ungariei, asediază **Egre**, pe care înaintașii o încercaseră zadarnic, mai înainte, și îi ostenește pînă într-atîta pe străjerii ei, reluînd adesea iureșul, încît, pînă la urmă, pierzîndu-și ei nădejdea în ceea ce-i privea, au predat orașul sub puterea lui. /

210 *{{< § 3.> Înfrînge oastea Creștinilor.}}*

§ 3. După luarea orașului, cum vedea că, datorită frigurilor ce dau să vină, nu se putea încerca nimic, el cugetă să se întoarcă la C(onstantino)p(o)le cu oastea. Cîtă vreme el era ocupat cu drumul acesta, deodată se arată o uriașă oștire a Creștinilor, și dă năvală atît de aprig asupra Muslimanilor, încît oștenii Othmani nu puteau face față puterii dușmanului, ci, rupîndu-și rîndurile, au fost siliți să se tragă înapoi. Cetele dușmanilor se țin, cu nu mai puțină hărnicie, pe urmele lor, și pătrund pînă la corturile lor, unde se păstra Tezaurul împărătesc. Dar aici, prădîndu-i lăzile. Germanii, uluiți de uriașele lui avuții, dau izbînda pentru bani. Căci Împăratul, văzîndu-i pe învingători puși pe pradă, cum socotea că trebuie încercat ceva, se năpustește asupra dușmanilor, mai întîi numai cu curtenii săi, și-i căsăpește, chiar peste tezaure pe cei care crezuseră că-i înfrînseseră de tot pe Othmanizi. Și restul oștirii, îndemnat de pildă Împăratului său, își rînduiește iarăși bulucurile și se năpustește cu atîta putere asupra trupelor dușmane, încît dintre cei care intraseră în tabără nu s-a mai întors la ai săi nici măcar un sol al acelui prăpăd.

{{<4.> Moare.}}

§ 4. Dobîndind această izbînda, el intră triumfător în C(onstantino)p(o)le şi, mulţumindu-se cu cele obţinute, le îngăduie Creştinilor pacea şi-şi caută de tihna către care îl îndemna pe el, mai cu seamă, sufletul. El îi poartă astfel, în cea mai mare linişte, de grijă Statului, pînă în anul o mie doisprezece, în care, mereu poftitor de Împărăţia cea veşnică şi ostenit de amăgirile veacului acestuia, se strămută la Palaturile cele de veci. S-a aflat în fruntea Împărăţiei <vreme de> nouă ani <şi> două luni, <iar> cît să fi trăit, nu pomeneşte nici o istorie – doar atîta e sigur, că a murit încă de tînăr. În toată vremea aceea numai un singur lucru este vrednic de amintire, anume că prin acea
211 campanie / în Ungaria, în care a fost luată **Egre** şi a fost zdrobită oştirea Creştinilor, şi prin acea izbînda şi-a cucerit numele de 'Egre.

SULTANUL AHMED I, FIUL LUI MEHEMED AL III-LEA, AL XIIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.

CAPITOLUL VIII.

1. Domnia lui Ahmed 2. Este tulburată de tîlhari. 3. Care, <şi> înfrînţi. 4. Tulbură pacea cu Perşii. 5. Murad Pasza purcede împotriva Perşilor. 6. După moartea lui, <este pus în frunte> Nasuh Pasza. 7. Mehemed Pasza asediază în zadar Revanul. 8. Şi este sugrumat, în locul lui fiind pus Halib Pasza. 9. Moartea lui Ahmed. 10. Moravurile şi preocupările lui.

{{<§ 1.> Domnia lui Ahmed.}}

§ 1. Tronul Ali-Othmanului, gol după moartea lui **Mehemed Egre**, îl ocupă fiul acestuia, **Ahmed**, în a nouăsprezecea <zi> a lunii Redzeb, în anul de la fuga lui Muhammed al o mie doisprezecelea, cînd el abia trecuse de vîrsta de cincisprezece ani, şi astfel – lucru care nu se mai întîmplase niciodată mai înainte – frînele unei atît de mari Împărăţii îi sunt încredinţate unui tînăr. Acest fapt i-a dat unui poet prilejul de a însemna anul încoronării lui prin următorul mic vers: <>

Adică: "Mai înainte să-şi fi dobîndit steagul[a], numai acestuia dintre fiii lui Othman i-a fost îngăduit să împresoare Domnia."

{{<§ 2.> Este tulburată de doi tîlhari.}}

§ 2. Dar el însuşi a arătat de îndată, din primii ani ai domniei sale, că tînărul nu fusese nevrednic de a i se încredinţa sceptrul. Tihna răposatului său părinte Mehemed făcuse din oştenii armatei din Asia – pe care războaiele cu Perşii îi ţinuseră, odinioară, mereu în exersare – nişte tîlhari, şi într-atît de sfruntaţi, încît socoteau că le este şi firesc, şi îngăduit să se năpustească şi să prade nu numai călătorii, ci şi provincii şi oraşe întregi. Despre aceasta fuseseră aduse la Curte, încă de pe vremea
212 tatălui său, multe / plîngeri, fuseseră trimise şi Căpetenii care să-i potolească pe răzvrătiţi, dar aceştia, fie atraşi, ei înşişi, de nădejdea prăzii, fie împlinind mai fără de grijă însărcinarea încredinţată, nu izbutiseră nimic, ba chiar, crescînd pe zi ce trece pîlcurile de tîlhari, aceştia pustiau jalnic toată **Anatolia.** Printre aceştia se aflau doi mai de seamă, **Calenderogli** şi **Tavil**[b], care dădeau grozave

și crunte năvăliri asupra tuturor stăpînirilor ce ascultau de Othmani, și nu pregetau nici să se repeadă, cu mînă armată, chiar și asupra cetelor de oșteni.

{|<§ 3.> Care-, <și> înfrînți|}

§ 3. Sultan Ahmed, gîndind că, dacă aceștia aveau să fie copleșiți, întreaga răzvrătire putea fi ușor sugrumată, iar Răsăritul putea să-și regăsească liniștea, îl trimite la **{H}Alep** pe Marele Vizir, **Codza Murad Pasza**, înzestrat cu pecetea împărătească, la vreme de iarnă, laolaltă cu oșteni din gardă, îi dă poruncă să-și pună acolo oastea în taberi de iarnă, și, de cu primăvară, adunîndu-le cu unitățile din Asia care rămăseseră credincioase, să le scoată împotriva tîlharilor. Murad Pasza îndeplinește însărcinările Împăratului său cu nu mai puțină bărbăție, decît noroc, îl copleșește pînă la urmă, după mai multe crunte bătălii, pe **Calenderogly**[c], aproape de **Marasz**, în munții **Kioikesen**, îi împrăștie toată oastea, îi căsăpește pe toți ostașii de rînd, iar pe el, singur, lipsit de soți, îl fugărește pînă în **Arak**, o Provincie a Perșilor. Apoi el își întoarce armele împotriva celuilalt tîlhar, **Tavil**, care, frate la gînd cu acela și cu aceleași năzuințe, îi venise într-ajutor cu tîlharii săi. Dar acesta, fără să aștepte iureșul Muslimanilor, el însuși, laolaltă cu toată oastea sa, le iese în cale oștenilor othmani, se înfruntă cu ei în luptă deschisă, dar este înfrînt prin bărbăția Janiczarilor, și este fugărit pînă în **Persia**.

{|<§ 4.> Tulburâ pacea cu Perșii.|}

§ 4. Acolo, el își află soțul, pe **Calenderougly**, <și> cade cu el la sfaturi dăunătoare și pentru
213 prieteni și pentru vrăjmași. La îndemnurile lor, este tulburată pacea dintre Othmanizi și Perși, / pe care Domnii amînduror Împărățiilor o păstraseră, pînă atunci, cu cea mai mare sfințenie: dar Perșii, înmuiați de cuvîntul răzvrătiților, tăgăduiesc să-i deie pe aceștia, la cerere, ostașilor othmani. Lui Ahmed acest lucru i se păru nevrednic și făcut în disprețul Împărăției sale, de aceea hotărăște că trebuia pedepsit cu asprime.

{|<§ 5.> Murad Pasza purcede împotriva Perșilor.|}

§ 5. Cu țelul acesta, îl trimite pe Marele Vizir, **Murad Pasza**, a cărui bărbăție în zdrobirea răzvrătiților o văzuse deja bine, cu uriașă oaste, de la C(onstantino)p(o)le către hotarele Persiei, dar nu și cu izbînda pe care și-o nădăjduise. Campania aceasta fiind tîrziu plănuită, iar greutățile drumului făcîndu-le calea mai lungă. Vizirul ajunge cu ai săi la **Tibris** de-abia către iarnă. Iar, cum, datorită miezului iernii ce sta să vină, și a ostenelii oștirii din pricina neajunsurilor călătoriei, nu putea isprăvi nimica, el poruncește ca o parte a oastei să ierneze în Provincia **Diarbekir**.

{|<§ 6.> După moartea lui, <este pus în frunte> Nasuh Pasza.|}

§ 6. În primăvara anului următor, cum vroia să repare prin iuțeală ce pierduse prin încetineală în vara trecută, își strînge oștirea și pregătește iureșuri asupra Provinciilor Perșilor, dar, chiar în cursul pregătirii campaniei, în tabăra lui, îl ajunge, puțin mai tîrziu, ziua lui din urmă. Însărcinarea lui îi este încredințată lui **Nasuh Pasza**[d], care, și el, fără să fi isprăvit ceva, zăbovește pe acolo un an întreg și, la urmă, în anul 1014, își aduce înapoi la Constantinopole oștirea, îndeajuns de slăbită de boli și de neajunsuri.

{|<§ 7.> Mehemed Pasza asediază în zadar Revanul.|}

§ 7. Cînd ajunge acolo, este învinuit în fața Împăratului pentru delăsare și pentru lipsă de grijă, și, fiind dovedit, este pedepsit cu capul. În locul lui este înălțat la cinstirea Viziratului **Mehemed**

Pasza, și i se dă poruncă să poarte războiul cu Perșii cu mai mare înflăcărare, și, ca să poată ajunge cît mai iute, să ierneze **Alep**. De acolo, el purcede cu oastea, în anul 1015, iar, intrînd în hotarele Perșilor, încinge **Revanul** sub cea mai strînsă împresurare și îl asaltează cu cea mai mare tărie,
214 <vreme de> șaizecișidouă de / zile: dar, pînă la urmă, respins prin bărbăția străjerilor <și> pierzîndu-și-i pe mulți dintre ai săi, cu oștirea nu puțin slăbită, este silit ca, fără să fi isprăvit ceva, să se tragă înapoi de sub oraș și să desfacă asediul.

{|<§ 8.> Și este sugrumat, în locul lui fiind pus Halil Pasza.|}

§ 8. Întors din acea campanie, **Mehemed Pasza**, ajuns la **Erzerum** și dorind să-și împartă oștenii în taberi de iarnă, este sugrumat de **Capudzibaszi**, din poruncă împărătească, însărcinarea Viziratului îi este încredințată lui **Halil Pasza**, harnic bărbat și Căpetenie plină de prevedere, care, învățînd din pilda înaintașilor săi, cheltuiește iarna toată cu înzestrarea mijloacelor de război și cu pregătirea proviziilor, ca, în vara următoare, să poată purcede, fără de piedică, împotriva dușmanului.

{|<§ 9.> Moartea lui Ahmed.|}

§ 9. Străvăzîndu-se astfel o mare nădejde de a înfrîna trufia persiană, pe toate le răstoarnă, deodată, o boală cu fierbințeli, care, tocmai în anul în care veneau cu cele mai rele amenințări asupra **Persiei**, anume 1026, le declară război puterilor Împăratului. La început ei o privesc cu dispreț, pentru că nu părea să aducă cu sine nici un fel de răutăți, dar apoi ea crește tot mai mult, pe zi ce trece, pînă într-atît, încît, la urmă, **Ahmed**, sătul de lucrurile omenești, lăsînd Împărăția plină de griji, binevoiește să se strămute la sălașurile cele veșnice și să-și lase pasărea curatului său duh să zboare către desfătările Raiului.

{|<§ 10. Moravurile și clădirile lui.|}

§ 10. El a trăit 29 de ani, a domnit 14, a zămislit trei fii, pe **Othman**, pe **Murad** și pe **Ibrahim**, pe care urmașii i-au văzut, pe toți, încununați cu diadema împărătească. El însuși, ca să trec sub tăcere celelalte însușiri ale lui, a fost un Principe care i-a întrecut pe toți ceilalți împărați prin generozitatea și prin magnificența lui, astfel încît a și fost învinuit de risipă de către unii. A fost un neasemuit iubitor al edificiilor și al construcțiilor. Cea 215 mai bună mărturie pentru aceasta este
215 acea **Dziamie**[e], rivală a **S(fintei) Sofii**, / aflată nu departe de acest sanctuar, la **Hippodrom**, durată cu atîta grijă și atîtea cheltuieli, încît, pentru ridicarea ei, abia dacă au fost deajuns comorile tatălui său, strînse în atît de îndelungata lui tihnă, și cele ale întregului Tezaur împărătesc. Se spune că, atîta vreme cît se ridica această lucrare, Sultanul însuși a vizitat-o în fiecare săptămînă, și că le-a împărțit lucrătorilor, cu mîna sa, simbria.

SULTAN MUSTAFA, FIUL LUI MEHEMED AL III-LEA,
CEL DE AL XV-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR
După depunerea lui,
SULTAN OTHMAN AL II-LEA, FIUL LUI AHMED I,
CEL DE AL XVI-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.
Și iarăși,
SULTAN MVSTAFA, FIUL LUI MEHEMED AL III-LEA.

CAPITOLUL IX.

1. Îi urmează Sultan Mustafa. 2. După depunerea lui, <domnește> Othman. 3. Prevestiri bune și funeste. 4. Othman purcede asupra Poloniei. 5. Este depus, în locul lui fiind înălțat Mustafa. 6. Acesta, datorită viciilor lui, este iarăși despuiat de sceptru, și sugrumat.

{[<§ 1.> Îi urmează Sultan Mustafa.]}

§ 1. După ce **Ahmed** a răposat, îi urmează fratele lui mai mic, **Sultan Mustafa**[a], către începutul anului. Dar, cum ocîrmuia prea leneș Statul Othmanilor, se îngrijea prea puțin, ori deloc de treburile publice, dînd atenție numai satisfacerii poftelor sale, în a patra lună, este strămutat, cu consimțămîntul tuturor fruntașilor Domniei, de pe tronul împărătesc în închisoarea celor **Șapte Turnuri**.

{[<§ 2> După depunerea lui, domnește Othman.]}

§ 2. Fiind astfel scos din domnie **Mustafa**, urcă la tron **Sultan Othman**, cel de al doilea fiu al
216 lui **Ahmed**, / în vîrstă de opt ani, pe care îl socotiseră, mai înainte, datorită vîrstei sale fragede, a nu fi în stare să poarte sceptrul, și, de aceea, chiar dacă lui i s-ar fi cuvenit, mai degrabă, domnia, decît lui Mustafa, îl trecuseră cu vederea. Iar pe Mustafa îl (aleseseră) ca pe un (sărac cu duhul), de care nu aveau întru nimic a se teme.

{[< 3.> Prevestiri bune și funeste.]}

§ 3. Sub domnia lui, la C(onstantino)p(o)le au apărut semne din cele pe care orașul acela nici nu mai văzuse vreodată înainte, și poate că nu va mai vedea vreodată. În anul 1029, în ziua a 28-a a lunii Rebiul Evvel, iată că apare pe cer o minunată vedenie, arătînd ca un iatagan lung de cinci sulițe și lat de doi coți. Ea se întindea de la Răsărit și pînă la Apus, și a tot strălucit orbitor, vreme de o lună întreagă, în fiecare zi, după apusul soarelui, întrebați, ghicitorii, astrologii și <toți> cei care să lăudau cu prestiința celor ce aveau să vină, susțin că ea prezice izbînda Othmanilor asupra dușmanilor și lățirea Împărăției. <Dar> tot ei tîlcuiesc dimpotrivă ceea ce avea să se petreacă în anul următor, în aceeași lună, și anume că, vreme de cîteva zile, locuitorii C(onstantino)p(o)lei <putuseră> trece pe jos peste marea înghețată, pînă la **Iskiuder** și înapoi, fără vreo primejdie.

{[<§ 4.> Othman purcede asupra Poloniei.]}

§ 4. Othman, arătînd dispreț pentru toți și toate, își ia asupra, tocmai în vara care urmase unei ierni atît de crîncene, campania împotriva **Polonilor**, recucerește cu mînă armată orașul **Chotin**[b] din **Moldova**, pe care Polonii îl luaseră mai înainte, îl trimite, cu oaste de Tătari și de Turci, pe

Chanul Tătariei să pustiască înlăuntrurile Poloniei, iar el însuşi, cu ai săi, înconjură şi asupreşte atît de bine trupele duşmane, încît, pînă la urmă. ei au fost siliţi să se plece şi să i se roage pentru pace. Împăratul le încuviinţează cererile şi, consfinţindu-se pace după condiţiile pe care le vrusese
217 el, se întoarce cu oastea-i biruitoare, / încărcată de prinşi şi de pradă, către iarnă, la C(onstantino)p(o)le.

{[<§ 5.> Este depus, în locul lui fiind înălţat Mustafa.]}

§ 5. Dar, cîtă vreme, neobişnuiţi cu cîrmuirea unui tînăr, ostaşii îşi duc viaţa în tihnă la C(onstantino)p(o)le, atîţaţi fiind de cei care-i ţineau partea lui **Mustafa**, în anul următor, iscă o furioasă răscoală, îl ucid cu cruzime pe Împăratul însuşi, pe acest tînăr de mari nădejdi, după ce domnise patru ani <şi> trăise doisprezece, fără să ţină nicidecum seama de sîngele din care se trăgea, şi îl înmormîntează aproape de tatăl său, în **Dzamia** pe care o clădise acela. Iară pe Mustafa, pe care tot ei îl scoseseră mai înainte din domnie şi îl zăvoriseră în închisoarea celor **Şapte Turnuri**, îl scot de sub strajă şi îl încununează iarăşi cu diadema împărătească.

{[<§ 6. Acesta, datorită viciilor lui, este iarăşi despuiat de sceptru, şi sugrumat.]}

§ 6. Dar nici lui nu i-a fost domnia prea îndelungată. Cîtă vreme se tăvălise prin praful închisorii, acela îşi acoperise, nu-şi îndreptase viciile firii păcătoase, şi le dăduse oştenilor nădejdea că se va întîmpla ca, luîndu-şi, de acum încolo, învăţătură, după ce gustase din plin din cupa otrăvită a mazilirii, să se schimbe în bine şi să se apuce de altfel de viaţă şi de domnie. După ce, în credinţa aceasta, îl puseseră pe tronul Împărăţiei, socotindu-se el înafară loviturilor Soartei, se scufundă iarăşi, cu totul, în vechile sale păcate, se poartă ca un tiran cu concetăţenii care-l înlăturaseră mai înainte, năzuieşte să-i deie morţii. Statul îl lasă de-a binelea de izbelişte, şi, nici cu vorba, nici cu fapta, nu întreprinde nimic vrednic de pomenire. Şi astfel, după ce, vreme de an şi cinci luni, stăpînise mai mult ca un tiran, decît ca un Domn, este iarăşi despuiat de domnie de către fruntaşi, care nu răbdau stăpînirea unui nătărău, şi, pus, drept mai mare înjosire, călare pe un măgar, în batjocurile şi în cîntecele pline de măscări ale gloatei, este dus în vechea-i temniţă, în închisoarea celor **Şapte Turnuri**, iar acolo, la puţin după aceea, este sugrumat cu şnurul, din poruncă urmaşului său, **Murad al patrulea**. /

218

SULTAN MVRAD AL IV-LEA, PORECLIT **GAZI**, FIUL LUI AHMED I, AL XVII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL X.

1. Murad îi urmează lui Mustafa. 2. Îl înfrînge pe răzvrătitul Abaza. 3. Atacă în zadar Bagdadul prin mijlocirea lui Ali Pasza. 4. Halil Pasza îl împresoară pe Abaza. 5. Dar este învins de el. 6. Chosrev Pasza îl prinde la Erzirumpe Abaza. 7. Pe care Murad îl iartă. 8. Chosrev asediază în zadar Bagdadul. 9. Ilias Pasza este prins şi pedepsit de răzvrătiţi. 10. Este eliberat Vanul asediat de Perşi. 11. Purcede împotriva Polonilor şi le acordă pacea. 12. Îngăduie vinul. 13. Purcede însuşi împotriva Perşilor şi ia Revanul. 14. Perşii ocupă Vanul. 15. Murad purcede iarăşi împotriva Perşilor. 16. Cucereşte Bagdadul. 17. Întors acasă, moare. 18. Moravurile lui Murad. 19. Beţia lui. 20. Cruzimea. 21. Însuşirile trupeşti şi sufleteşti.

{{<§ 1.> Murad îi urmează lui Mustafa.}}

§ 1. Sultan Murad, căruia faptele lui împlinte cu tărie i-au dat numele de '**Gazi**', sau 'Cel Biruitor', a văzut lumina <zilei> în anul 1018, <iar> sceptru Împărăției Othmane l-a luat cînd era în vîrstă de paisprezece <ani>, <în anul> de la Muhammed al o mie trei sute doilea, în a patra zi a lunii Ziulcaade, după depunerea lui **Sultan Mustafa**.

{{<§ 2.> Îl înfrînge pe răzvrătitul Abaza.}}

§ 2. Chiar de la începutul domniei lui, Othmanizilor li s-a vădit cu cît este mai norocos să i te supui unui tînăr, decît unui leneș. Pasza **Abaza** al **Erzirumului** cutezase, pe vremea lui Mustafa, să pustiască Provinciile din Asia și să i se împotrivească public Împăratului său, și nădăjduia să facă același lucru, nepedepsit, cîtă vreme Murad cel tinerel avea să se afle în fruntea treburilor othmane. Dar acesta, spre a-i bate în frunte acestui ins sfruntarea și a pune stavilă creșterea acestei
219 văpăi, încă din al doilea an al domniei, iar de la Muhammed al o mie / treizeci și treilea, îl trimite în Asia, cu oaste, pe Marele Vizir, **Cerkies Mehemed Pasza**[a], împotriva răzvrătiților; acesta se năpustește cu tărie asupra lui **Abaza Pasza**[b], sub **Caisarie**, îl învinge, după o bătălie foarte aprigă și cruntă, și îl silește să se retragă în **Erzirum:** ba poate chiar că ar fi isprăvit de-a binelea cu răzvrătirea, dacă, după izbînda, surprins de moarte, nu și-ar fi plătit datoria față de fire, la **Tokad**, în același an.

{{<§ 3.> Atacă în zadar Bagdadul prin mijlocirea lui Ali Pasza.}}

§ 3. Murad, disprețuindu-l pe **Abaza** (ale cărui puteri le socotea deja cu totul zdrobite), îndreptîndu-și gîndul către încercări mai mari, îl trimite iarăși în Asia pe Prefectul din **Diarbekir**, **Chaphyz Ali Pasza**, cu foarte mare oștire, și-i poruncește ca, unindu-se cu trupele din Asia, să purceadă cît mai iute la cucerirea **Bagdadului**. Acela împlinește cele ce i se porunciseră, dar, după un asediu de cinci luni, respins fiind de bărbăția străjerilor, pierzînd mulți dintre ai săi, este silit de loviturile frigului la o grabnică retragere.

{{<§ 4.> Halil Pasza îl împresoară pe Abaza.}}

§ 4. Din această pricină, **Chaphyz Ali Pasza**[c], ajungînd la **Alep** pentru iernat, este despuiat de cinstirea Viziratului, iar pecetea împărătească îi este încredințată lui **Halil Pasza**. Dar și acesta se arată prea puțin pe măsura așteptărilor Împăratului. Căci, primind poruncă să purceadă cu tabăra sa asupra Perșilor, odată ce ajunge în vecinătățile **Erzerumului**, răzvrătitul **Abaza Pasza**, care se ascunde pe acolo, bănuiește că oastea era adusă împotriva sa, sub chipul unei campanii în Persia, și se trage înapoi în Erziram, pe care și-l rînduise de mult drept sălaș al armelor sale, și-l înzestrase felurit, și cu mijloace de război, și cu provizii. Halil Pasza, văzînd în aceasta o fugă, spre a le doborî cu totul, de teamă, sufletele, pe care le socotea deja îndoite, lăsînd cu totul campania din Persia, se abate către Arzirum, împresoară orașul sub foarte strîns asediu și îl asaltează cu cea mai mare tărie. /

220 *{{< § 5.> Dar este învins de el.}}*

§ 5. Dar, acolo unde nădăjduia să aibă parte de slavă, doar cu puțină trudă, acolo își găsește rău nume, cu foarte mari neajunsuri. Căci **Abaza**, despre care toți erau de părere că era, pe acea vreme, cel mai harnic ostaș și cea mai prevăzătoare Căpetenie, se apără pe sine și orașul care i se supunea: nemulțumindu-se să fi respins de la ziduri cetele năvălitoare ale dușmanilor, el se repede cu o

mică, dar aleasă ceată, chiar asupra taberei Othmanizilor, care nu se aşteptau deloc la aşa ceva, căsăpeşte pe dată primele străji şi vîră o asemenea spaimă în toată oştirea, încît, făcîndu-se la o grozavă învălmăşeală, a deschis acolo măcelului o largă cale. Cu o atît de mică ceată de asalt, ajung să fie înfrînte bulucuri atît de mari, mulţi sunt tăiaţi, foarte mulţi ajung, de vii, în puterea duşmanilor, <ba şi> Vizirul însuşi a avut parte să scape <de acolo doar> laolată cu puţini, şi, aruncîndu-şi armele, să-şi afle scăparea în fugă.

{{<§ 6.> Chosrev Pasza îl prinde pe Abaza la Erzirum.}}

§ 6. Cînd înfrîngerea aceasta îi este istorisită lui Murad, ea îi copleşeşte sufletul cu îndoită durere, el recunoscînd, în această privinţă, nu mai puţin greşeala sa, decît pe cea a Vizirului: îşi dă seama că el însuşi a greşit prin disprețul fără de vreme față de **Abaza**; <iar> Vizirul, cîtă vreme, lăsînd laoparte treburile mai serioase, abătuse puterile Împărăţiei către cele mai uşoare. Spre a aduce leac şi unui lucru şi celuilalt, îl scoate din demnitate pe **Halil Pasza**, iar pe **Chosrev Pasza**, cel pus în locul lui, îl aşează Căpetenie a oştirii, îl trimite cu noi ajutoare la oştile care iernau la **Diarbekir**, şi-i porunceşte ca, în primăvară, să-l atace pe Abaza, şi să stingă pîrjolul acela. Chosrev Pasza, pe care nefericita pildă a înaintaşului său îl făcuse mai prevăzător, îndeplineşte cu mai mare pricepere treaba ce-i fusese încredinţată, strînge laolaltă toate oştile, face rost de tunuri cît mai mari, iar, cu ele, zdruncină cu atîta putere temeliile zidurilor din **Erzirum**, încît cetăţenii,
221 înspăimîntaţi, / i-au predat, în a cincea zi de asediu, şi oraşul lor, şi pe răzvrătit.

{{<§ 7.> Pe care Murad îl iartă.}}

§ 7. După luarea oraşului, **Chosrev Pasza** îl trimite la Poartă pe răzvrătit, încărcat de lanţuri. Dar Murad, auzind de mai înainte despre eroicele lui fapte de război, mai văzînd şi omul acela, braţ şi suflet neînfrînt, care nu căzuse în mîinile duşmanului decît prin trădarea alor săi, socotea un lucru nevrednic să-l scoată din rîndul muritorilor, şi, chiar şi fiind el de o mie de ori vinovat de moarte, să despoaie Împărăţia Othmană de o asemenea podoabă. Prin urmare, adus fiind el în faţa sa, îl mustră aspru pentru răzvrătire, dar îi făgăduieşte trecere şi iertare[d], dacă promitea să spele crimele de mai înainte prin viitoare virtuţi, şi să folosească sabia, pe care o trăsese pînă acum împotriva Împărăţiei, împotriva vrăjmaşilor ei. Abaza iscălind cu uşurinţă condiţiile puţin aşteptate de el, Murad nu numai că-l primeşte sub trecerea sa, ci îl mai şi aşează Beglerbeg al **Bosniei**, socotind că, prin bărbăţia lui, duşmanii aveau să fie ţinuţi în frîu, dacă aveau cumva să vrea să atace din acea parte Împărăţia, încurcată în războiul cu Persia.

{{<§ 8.> Chosrev asediază în zadar Bagdadul.}}

§ 8. Fiind astfel împăcate tulburările civile, în anul 1039, el îl trimite iarăşi pe **Chosrev Pasza**, cu nouă oştire, să cucerească **Bagdadul**. Vizirul, cu gîndul să înlăture stavilele care-i împiedicaseră pe înaintaşii săi, se duce de îndată în Asia, şi, toată iarna, pregăteşte, la **Musul**, uriaşe mijloace de război. Apoi, de cu începutul verii, spre a le tăia celor din Bagdad orice cale de ajutor, intră în Provincia **Arak**, căreia îi Regele Persiei i-l pusese drept Prefect pe **Zeinel Chan**, îi ocupă cetăţuile,
222 le întăreşte, pe celelalte, pe care nu le putea apăra, le pustieşte prin fier şi foc, / şi, înfrîngînd toată răzvrătirea <şi> aducînd de la Musul tunurile de război, încinge Bagdadul sub foarte strînsă împresurare. Dar Soarta nu îngăduia ca slava care le era hărăzită numai împăraţilor, să cadă asupra Căpeteniei unei oştiri. Căci Vizirul, cu toate că se încrîncenase, vreme de patruzeci şi una de zile,

asupra zidurilor orașului, este totuși silit să desfacă împresurarea, cum își dădea seama că nu isprăvește nimic și că mulți dintre ai săi sunt doborîți de bărbăția dușmanilor.

{|<§ 9.> Ilias Pasza, prins de răzvrătiți, este pedepsit.|}

§ 9. Bunul succes al acestei campanii îl împiedicase cel mai mult noua răzvrătire iscată la hotarele cu **Persia**. Căci **Ilias Pasza**, pe care Murad îl așezase Beglerbeg al **Ezirumului**, în locul lui **Abaza**, ca și cum i-ar fi urmat nu numai în cinstire, ci și în gîndire și în pofta domniei cînd vede înclinînd către sine sufletele <tuturora,> și ale soldaților, și ale locuitorilor, îi tăgăduiește Împăratului supunerea, nădăjduind să scape mai ușor din mrejele în care căzuse Abaza. Dară Fortuna nu le era lor deopotrivă, și ceea ce îi crescuse lui Abaza cinstirea, îi aduce acestuia infamie și pedeapsă. Căci, prins fiind, în anul 1041, de către **Kiucz<i>uk**[e] **Mehmed Pasza**, și trimis la Poartă, i se poruncește să-și lase, în piața publică, odată cu capul, și visurile de înaltă mărire.

{|<§ 10. Este eliberat Vanul asediat de Perși.|}

§ 10. Oastea Muslimană fiind slăbită în aceste războaie civile, Căpetenia oștirii persiene, **(Sipihsalar Adzem) Rustem Chan**, dă năvală în stăpînirea othmană, și, pustiind vecinătățile, încleștează orașul **Van** sub foarte strînsă împresurare. Cum oastea din Asia nu era <pe potrivă> să-i facă față, iar orașul se afla la mare ananghie, Murad, aflînd de această primejdie, îl trmite pe dată în ajutor pe Beglerbegul **Rumelici**, laolaltă cu oștile sale din Europa; acesta îi fugărește pe Perși, și îi respinge de lîngă orașul care se gîndea deja la predare. /

223 *{|<§ 11.> Purcede împotriva Polonilor și le acordă pacea.|}*

§11. După zdrobirea Perșilor, el hotărăște să-și întoarcă armele învingătoare împotriva Polonilor, își strînge oștirea la Adrianopole, și, înzestrînd-o cu cele de trebuință pentru campanie, îi poruncește ca, avîndu-l drept Căpetenie pe **Murtaza Pasza**, să ia și să cotropească ținuturile dușmane, dîndu-i-l drept tovarăș pe **Dziamboladzade**[f], pe care îl așezase drept Prefect al călărimii din Rumelia. Astfel înzestrate, Căpeteniile trec Dunărea aproape de **Girgiov**[g], un oraș din **Valahia**, și-și pun tabăra chiar pe țărm. Cît mai zăbovesc ei acolo și așteaptă poruncile Împăratului, sosesc solii Polonilor și-l roagă plecat pe Murtaza să le îngăduie pacea. Murtaza, neîndrăznind să hotărască nimic, într-o privință atît de serioasă, fără să-l fi întrebat pe Domnul său, îi trimite pe soli la Poartă; îmbunat de rugile lor, Murad le hărăzește Polonilor pacea, sub condițiile pe care le vroia el.

{|<§ 12.> Îngăduie vinul.|}

§ 12. În anul 1043, Împăratul însuși proclamă o nouă și, pînă acum, nemaiauzită poruncă, prin care li se îngăduia nu numai cîrciumilor care vindeau vin să-și facă negotul în public, ci și tuturora <să-l bea> liber, împotriva legii Islamice, dar, dimpotrivă, se interzicea, sub severă pedeapsă, să se <mai> deschidă prăvălii unde se bea băutura **Coffe**.

{|<§ 13.> Purcede însuși împotriva Perșilor, și ia Revanul.|}

§ 13. Între timp, îl neliniștea mereu grija războiului cu Persia, pentru că pricepea că nu putea nici să-și întărească, nici, cum plănuia el, să-și lățească Împărăția, cîtă vreme cel mai vestit oraș din toată Asia și meterezul ținuturilor othmane, **Bagdadul**, se afla în mîinile Perșilor. Prin urmare, cum vedea că, pînă atunci, prin mijlocirea unor Căpetenii, nu isprăvise nimic de folos pentru Statul Othman, se hotărăște să ia asupra sa însuși sarcina de Căpetenie, să îmbărbăteze oastea prin prezența
224 sa, și, prin Maiestatea împărătească, să depășească piedicile care-i reținuseră pe atîția Viziri. / Cu

gîndul acesta, în anul 1044, el trece, cu mare oştire, din Oraşul împărătesc în Asia şi îşi conduce către **Bagdad** oştile pline de nădejdi. Pe drum, el asediază oraşul **Revan**, pe care Perşii îl redobîndiseră cu puţin mai înainte, îi zdruncină zidurile cu tunurile, şi îl apasă atît de tare, încît străjerii lui n-au fost în stare să facă faţă iureşurilor lui mai mult de opt zile, ci s-au încredinţat milostivirii împărăteşti şi pe sine, şi oraşul ce le fusese dat pe mînă. După predarea oraşului, numai Prefectul **Emirgiunogli**[h] a fost păstrat şi trimis la C(onstantino)p(o)le. Iar, în anul următor, după ce a zăbovit cîtăva vreme primprejurul **Tibrisului**, şi a reparat cetăţuile din jur, întărindu-le cu străji împotriva silniciei duşmanului, către **Cassim Giuni**[i], îşi aduce oştirea biruitoare înapoi la C(onstantino)p(o)le.

{|<§ 14.> Perşii ocupă Vanul.|}

§ 14. Dar Perşii, care se ţinuseră ascunşi, pînă atunci, de teama săbiei othmane, de cum aud că Murad s-a întors la ale sale, dau năvală, deodată cu mari bulucuri, asediind oraşul **Van**, Prefectul căruia fusese pus **Abaza Pasza**. Muslimanii se apără harnic, astfel că Perşii n-au putut isprăvi nimic, vreme de patru luni, chiar şi reluîndu-şi prea adesea asalturile: şi poate că oraşul ar fi scăpat de primejdie, dacă Prefectul Abaza Pasza, asupra căruia păreau a se rezema şi puterile oraşului, şi salvarea lui, n-ar fi fost răpit din rîndul muritorilor. Căci, îngroziţi de această nenorocire, Othmanizii se bat mai cu preget, iar Perşii, crescîndu-le curajul, se năpustesc cu mult mai crîncen asupra oraşului, îl iau cu mînă armată, iar pe toţi Muslimanii pe care îi găsesc acolo îi jertfesc manilor concetăţenilor lor ucişi de Murad.

{|<§ 15.> Murad purcede iarăşi împotrivă Perşilor.|}

§ 15. Cînd solia acestei înfrîngeri ajunge la C(onstantino)p(o)le, ea îl umple de furie şi de mînie pe Murad, care, după campania fericită din anul de mai înainte, nu se aştepta la nimic de
225 acest fel. / Prima urmare a acestui fapt o simte preabine Vizirul **Mehemed Pasza**, pe care el îl despoaie de cinstire, pentru că nu întărise bine hotarele, şi i-l dă drept urmaş pe **Bairam Pasza**, <iar> Perşilor le ameninţă şi mai mari semne ale pornirii sale. Iar, pentru ca aceste ameninţări să nu rămînă zadarnice, trimiţîndu-l înainte pe Vizir laolaltă cu oastea mai uşor înarmată, el {{însuşi}} trece în Asia cu mai mare oştire şi cu curtenii săi, <şi> apucă, în acelaşi an, calea drept către **Bagdad**.

{|<§ 16.> Cucereşte Bagdadul.|}

§ 16. Cînd ajunge acolo, aţîţat nu atît de avîntul eroicei sale bărbaţii, pe care o avea din plin, cît de acela al mîniei şi al răzbunării, asaltează oraşul cu atît de mare furie, încît treizeci de zile, păru a fi nu o necurmată luptă, ci o măcelărire şi căsăpire. Tot acest timp, focul, văpaia, tunurile nu încetează nici o clipă, şi nu se mai opresc, întipărindu-le oştenilor de amîndouă părţile funestele lor semne. Iureşurile sunt reluate în fiece zi, Împăratul îi sileşte pe cei ce se retrăgeau să se năpustească iarăşi cu sabia, iar pe Vizirul însuşi, pentru că părea să-şi vadă de treabă prea fără suflet, îl ucide cu mîna sa. Pînă la urmă, oraşul este cucerit prin bărbăţia oştenilor othmani şi prin statornicia Împăratului, iar mai mult de treizeci de mii[k] de Perşi, care se lăsaseră să ajungă vii în puterea Sultanului, sunt tăiaţi, chiar sub ochii lui. Astfel s-a prăbuşit acel preavestit oraş, întru apărarea căruia **Szahul Persiei** strînsese floarea oştirii sale, precum şi aproape a întregii nobilimi a Perşilor, <iar pentru> asaltarea căruia Murad folosise puterile întregii Împărăţii Othmane. Iar

aceasta a fost ultima înfrîngere a Perșilor, după care n-au mai cutezat nici să se răzbune, nici să mai înalțe capul împotriva puterii othmane.

{|<§ 17.> Se întoarce acasă, și moare.|}

§ 17. După cucerirea **Bagdadului**, el cheltuiește cîteva zile pentru repararea zidurilor orașului
226 și pentru orînduirea treburilor Provinciei **Arak**, / și tot acolo îl lasă și pe noul Vizir, **Mustafa Pasza**, spre a desăvîrși ceea ce începuse el, iar, petrecîndu-și iarna în ținutul **Diarbekir**, în primăvara următoare, se întoarce C(onstantino)p(o)le, laolaltă cu șirurile ostașilor din gardă. Acolo, pe cînd stă și cugetă asupra unei noi campanii împotriva Creștinilor, este lovit, dintr-o dată, de o boală, de pe urma căreia, după ce a suferit din greu <vreme de> 15 zile, se strămută, pînă la urmă, din rîndul muritorilor la cele veșnice, în anul 1049, în a șaisprezecea <zi> a lunii Szeval, zi de Joi, după ce trăise treizeci și unul de ani <și> domnise șaptesprezece.

{|<§ 18.> Moravurile lui Murad.|}

§ 18. Turcii istorisesc moravurile și treburile casnice ale acestui Împărat în atîtea și atît de mari tomuri, încît par, poate că nu pe nedrept, a amesteca, nu arareori, și unele povești. Noi le vom lua în seamă, pe scurt, numai pe cele pe care le-au lăsat spre pomenire despre Murad istoricii lor cei mai îngrijiți. Iar aceștia l-au mustrat mai cu seamă pentru că ar fi comis, prea adesea, unele fapte potrivnice și onoarei împărătești, și ordinii firii. Căci ei spun că, nu arareori, se ducea, împreună cu prietenii, în afara orașului, prin locuri plăcute, sau prin anumite grădini, și se purta cu ei altfel decît i se cuvenea unui Împărat, că făcea focul, prepara mîncăruri, cumpăra vin din cîrciumi și-l bea, frățietate, cu ai săi: apoi, că le-a dat unor tinerei de cincisprezece sau de douăzeci de ani să ieie niște babe de optzeci, și că, dimpotrivă, logodindu-i, i-a unit prin căsătorie pe niște bătrîni cu fetițe aflate în floarea primei vîrste, și că a mai făcut o mie de lucruri de aceeași teapă.

{|<§ 19.> Beția lui.|}

§ 19. Unele mai puteau fi scuzate, pentru că, în acestea din urmă, se putea bănui, mai degrabă, mersul firii omenești și al înclinărilor sale, <iar> în cele dintîi, <se putea> spune că a dorit să guste din desfătările vieții private și cîmpenești: dar cu mult mai mult l-a supus infamiei învinuirea de
227 beție, prin care i-a întrecut pe toți cîți i s-au dedat, / dintre împărații Ot<h>manilor. Prihănit cu acest viciu de către **Becri Mustafa**[1], nu numai că nu s-a mulțumit să bea vin între pereții săi de-acasă, ci i-a mai și silit pe înainte-stătătorii ritului Musliman, pe **Muftiu** și pe **Cadiulaskieri**, să bea cu el vin curat, ba chiar, printr-o poruncă publică despre care am pomenit mai sus, a îngăduit să se vîndă vin cu tot curajul, iar tuturor oamenilor, de orice fel de rang și de credință, să-l și beie. Pe cît era el de necumpătat iubitor de vin, tot pe atîta se arăta de dușman de moarte al opiului și al nicotinei, iar amîndurora le-a pus opreliște, sub pedeapsa cu moartea, și pe mulți pe care îi prinsese fie înghițind opiu, fie fumînd tabac, i-a răpus cu mîna lui. Singurul care să fi scăpat din <primejdia> unei asemenea pedepse cu moartea, prin ascuțimea minții sale, a fost **Tiriaki.** Căci, neputîndu-se el stăpîni de la tabac, s-a îngrijit să i se sape, în cortul său, o groapă adîncă, iar, pe deasupra, să fie acoperită, cît să nu se cunoască. Cum se coborîse în ea ca să fumeze, iată că vine Împăratul, îl caută, și, trădîndu-l ai săi, după ce-au deschis groapa, îl găsește trăgînd fum, și, trăgînd sabia, dă să-l ucidă. Tiriaki, văzînd primejdia, îi zice: "Du-te naibii de-aici, fecior de slujnică ! Domnia ta se întinde deasupra, nu dedesubtul pămîntului !" Vorba asta nu numai că i-a scăpat viața, ci i-a dobîndit

şi mai multă trecere, astfel că a fost singurul care să fi căpătat voia de a se folosi de nicotină. Pe lîngă aceasta, se mai spune că, în loc de luare aminte, le-a dat alor săi acest stih: "De vrei în suflet să te-nveseleşti, bea vin şi nu mînca rahat !"

{{<§ 20.> Cruzimea <lui>.}}

§ 20. Din acest viciu i s-a iscat un altul, nu mai puţin vătămător pentru stăpînitori, decît pentru Stat: cruzimea. Poftea din greu după sînge nevinovat, nu respira decît omoruri, de parcă părea a se
228 hrăni cu ele. Ieşea prea adesea, în picioarele goale, / din Harem, pe uşi mai ascunse ale Palatului, îmbrăcat doar în cămaşă, fără vreun soţ, ca un nebun, cu sabia trasă, şi, rătăcind pe uliţi, ucidea pe cine-i ieşea în cale, iar, crăpîndu-se de ziuă, abia dacă se întorcea în pat. Nu arareori, ca să se distreze şi să-şi răcorească sufletul, îi străpungea cu săgeata, pe ferestre, din cele mai înalte încăperi ale edificiului, pe unde obişnuia să bea vin, pe trecătorii pe care-i împinsese pe acolo soarta lor. Cîteodată, schimbîndu-şi straiele, rătăcea pe ici, pe colo, şi nu se întorcea, pînă să nu fi ucis nişte amăriţi, fie dintr-o oarece măruntă pricină, fie fără nici una. Şi a vîrît în întregul Oraş o asemenea groază, încît de-abia dacă mai cuteza careva, fie şi între pereţii săi, să-i mai pomenească numele. Mulţi din cei slabi de înger, şi mai ales cei care obişnuiau să înghită opiu, căzeau în leşin, şi numai cînd îi auzeau pomenit numele. Căci nu cruţa pe nimeni, ci, pe toţi, pînă la unul, ori îi ucidea, ori îi silea, în locul opiului, să bea vin vin. Şi se spune că, în acei şaptesprezece ani, cît a domnit, a ucis peste paisprezece mii de oameni, printre care s-au aflat şi destule Căpetenii de rangul cel dintîi.

{{<§ 21.> Însuşirile trupeşti şi sufleteşti.}}

§ 21. Pe lîngă aceste vicii, a fost înzestrat cu deosebite însuşiri ale trupului şi ale sufletului, astfel încît părea că firea l-a plăsmuit drept model al omului care să nu exceleze mai puţin prin vicii, decît prin virtuţi. Toate exercitările cerute spre a face un harnic oştean le putea găsi la el. În meşteşugul săgetatului n-a avut pe nimeni pe potriva lui, în tot neamul Turcilor, după preavestitul luptător poreclit '**Tozcoparan**'. Se mai văd şi astăzi coloanele de marmură care hotărnicesc depărtarea de cincisute de coţi, despre care se spune că a întrecut-o o săgeată trimisă de el. A fost
229 călăreţul / cel mai priceput dintre Othmanizi, şi arunca din mînă atît de bine, sfîrîind, **Dziridul**, încît nici o săgeată de-a Tătarilor nu putea nici să răzbată la o asemenea depărtare, nici să-şi atingă ţinta la fel de precis. Se mai spune că era atît de iute de picior, încît fie şi cel mai bun cal arăbesc nu-l putea ajunge în alergare. Nu-i lipseau nici deosebite înzestrări ale sufletului. Înainte de toate, era statornic în fapte, şi nu se lăsa din ce începuse, pînă nu era fie sleit, fie înduplecat. Avea un suflet neînfrînt oricum i-era norocul, bun sau rău, astfel încît, dacă lungimea vieţii i-ar fi fost pe măsura măreţiei sufletului Împărăţia asupra întregii lumi nu i-ar fi fost greu de dobîndit. Dar loviturile cu care îi ameninţa pe alţii fierul, i le-au adus lui beţia şi mahmureala, şi l-au răpit astfel de pe lume pe cel ce era groaza lumii.

SULTAN IBRAHIM, FIUL LUI AHMED I,
AL XVIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.

CAPITOLUL XI.

1. Ibrahim își însușește sceptrul. 2. Le smulge Moscoviților Azacul. 3. Cei din Malta, punînd mîna pe o corabie turcească, o duc în Creta. 4. Pricină pentru care Ibrahim pornește cu război împotriva Veneților. 5. Cucerește Chanie. 6. Moartea lui Ibrahim. 7. Moravurile și preocupările lui.

{[<§ 1.> Ibrahim își însușește sceptrul.]}

§ <1.> Sultan Ibrahim s-a ivit, mai întîi, la lumina <zilei>, în anul 1026 al Hegirei, iar după alți douăzeci și trei, în 1049 de după fuga lui Muhammed, răposînd din viață fratele lui, **Murad**, cum nu mai trăia nici un altul din stripea Aliothmană, fiind moștenitorul Împărăției, este salut ca Împărat, prin consimțămîntul tuturora.

{[<§ 2.> Le smulge Moscoviților Azacul.]}

§ 2. Prima lui grijă de după primirea domniei a fost să curețe **Cara Den[gh]iz** de prădăciunile
230 Cazacilor, / și să facă liberă și sigură trecerea pentru corăbiile care plecau de la țărmurile ei către C(onstantino)p(o)le. Cum își dădea seama că aceasta nu se poate face fără de mari cheltuieli și osteneală, cîtă vreme ei țineau **Azacul**, așezat la gurile lui Tanais, pentru că orașul era și potrivit pentru practicarea pirateriei, le și oferea un minunat adăpost împotriva flotei sale, trimițînd <într-acolo> oaste din belșug, îl încinge sub foarte strînsă împresurare, și, după mai multe iureșuri, intră <în el> cu mînă armată și îi dă pradă pieirii pe toți străjeri.

{[<§ 3.> Cei din Malta, punînd mînă pe o corabie turcească, se retrag în Creta.]}

§ 3. Eliminînd astfel toate prădăciunile din **Marea Neagră**, se hotărăște să încerce la fel și în cea **Albă.** Prin bărbăția oștenilor othmani, fuseseră deja ocupate toate insulele din ea; mai rămăsese numai **Creta**[a], care disprețuia puterea Împăratului și le oferea azil piraților care prădau vasele turcești. Gîndul de a o ocupa i-l insuflaseră deja, cîndva, prea adesele plîngeri ale supușilor săi, aduse <la sine> despre **Veneții**, <iar> prilejul i l-a dat jignirea adusă celor ce purcedeau către **Mecca** și către Egipt. Kislar Agasi **Sumbul Aga**, scos din cinstirea sa, după ce a primit scrisoarea de mazilire[b], însoțit de **Cadiul** de la Mecca și de Molia din Brusa, **Mehemed Effendi**, se ducea pe mare către Egipt. Pe drum, cînd trag ei la țărm în insula Creta, iată că se arată deodată șase galere ale celor din **Malta**, și se năpustesc asupra corăbiei turcești. Turcii se apără cu strășnicie, cad Arhieunucul, Cadiul și Căpitanul corăbiei, <iar> ceilalți, copleșiți sub număr, ajung în puterea dușmanilor, odată cu toată nava lor, încărcată cu o foarte bogată pradă. Cei din Malta, odată împlinită fapta, intră de-a dreptul în portul Cretei, și, dîndu-i Prefectului insulei oarece parte, sunt lăsați să plece acasă cu toți prinșii și cu dobînzile lor.

{[<§ 4.> Pricină pentru care Ibrahim pornește cu război împotriva Veneților.]}

231 **§ 4.** A lăsa nerăzbunată și nepedepsită aceasta nedreptate părea / a fi totuna cu a supune disprețului dușmanilor puterea Împărăției Othmane, <dar și,> dimpotrivă, a i se oferi celui cu gînd să se răzbune un cît se poate de potrivit prilej de a subjuga insula de atîtea ori din plin dorită. Prin

urmare, îmbărbătat de îndemnurile sfetnicilor săi, Ibrahim rupe legătura de pace pe care o avea cu **Veneţienii**, şi, în anul 1054, le declară război, ca unor tîlhari şi unor ocrotitori de piraţi. Ca să-l poată purta cît mai cu noroc, el pregăteşte o îndoită oaste, cea de pe uscat avîndu-i drept Căpătenii pe **Musah Pasza** şi pe Kulkiethudasi ('Locţiitorul') Janiczarilor, **Murad Aga**, iar cea de pe mare supusă poruncilor Capudanului **Iusuf Pasza**, ale cărui însuşiri le văzuse deja bine, încă de pe cînd purtase pe lîngă sine însărcinarea de Spătar.

{|<§ 5.> Cucereşte Chanie.|}

§ 5. În anul 1055, oştile purced pe mare de la C(onstantino)p(o)le, în patru ale lunii Rebiul evvel, iar, în douăzecişipatru ale lunii următoare, trag la ţărm în **Creta**. A doua zi, oştenii scoşi de pe nave primesc poruncă să împresoare foarte strîns oraşul **Chanie**, şi zdruncină zidurile oraşului cu tunurile de război, iar întăriturile dărîmate de ele le supun unui asemenea iureş, încît, pînă la urmă, străjerii, osteniţi de desele asalturi şi văzîndu-şi starea fără de nădejde şi primejdia ajunsă la capăt, înălţînd semn de pace, îi predau oraşul şi armele lor oştirii Muslimane, în cea de a cincizecea zi de asediu. În puţine zile, sunt reparate temeliile distruse ale zidurilor, o parte a oştirii este lăsată de pază, <iar> o parte se întoarce la C(onstantino)p(o)le, cu flota biruitoare, împodobită cu lauri. Puţin după aceea, este trimis **Husein Pasza**, Prefect mai înainte, cu noi oşti, iar el, dînd multe lupte în acel an şi în cel următor şi cucerind mai multe cetăţui, supune Împărăţiei Othmane toată insula (doar fără **Candia**).

{|<§ 6.> Moartea şi fiii lui Ibrahim.|}

232 **§ 6.** Pe cînd, spre a o subjuga <şi> pe aceasta, pregătea noi şi uriaşe mijloace / de război, <Ibrahim> se strămută de la cele pieritoare la cele veşnice şi este împodobit cu cununa de martir, în <ziua a> optsprezecea a lunii Redzeb din anul 1058. A lăsat nouă fii: pe **Selim** <şi> pe **Othman**, născuţi în anul 1054, pe **Mehemed**, **Ahmed**, **Suleiman**, **Murad** <şi> **Dzihangir**, născuţi în anul o mie cincizeci şi şase; pe **Baiezid**, care a văzut lumina <zilei> în anul 1058 şi s-a stins anul 1070, şi, cel din urmă, pe **Orchan**, născut în anul 1058 <şi> mort în 1060. Trei dintre aceştia, **Mehmed**, **Suleiman**, **Ahmed** ajung să ia sceptrul, pe ceilalţi moartea lor pretimpurie i-a înlăturat de la domnie.

{|<§ 7.> Moravurile şi viciile lui.|}

§ 7. Turcii mustră nu mai puţin moravurile acestui Împărat, decît pe cele ale înaintaşului său, **Murad**, chiar dacă numai <dînd> din cap, anume pentru că acesta se îndulcise la vin, <pe cînd> acela se lăsa în voia plăcerilor şi poftelor trupului. Ei spun că li se dedase acestora cu totul, ziua şi noaptea, şi că a încercat să-şi refacă, prin meşteşug şi leacuri, puterile firii, doborîte de înfruntările, prea des repetate, cu Venus, în fiecare zi de Vineri, care la ei e sfînta, şi închinată acestui fel de luptă. El îi poruncea Marelui Vizir, sau vreunuia dintre fruntaşi, să-i aducă o fecioară frumoasă, îmbrăcată de mama ei în veşminte de preţ, ca să o siluiască. Pereţii încăperilor îi acoperise, de peste tot, cu geamuri şi oglinzi, încît să pară că mai mulţi îşi împlineau poftele, în acelaşi timp, în mai multe locuri. Pernele poruncea să i le umple cu ghemuri de zibelină, ca patul hărăzit desfătării împărăteşti să fie mai de preţ. Iar dedesubt aşternea <tot> blăni de zibelină, susţinînd că îi creştea avîntul poftei, dacă truda îi era mai grea, alunecîndu-i genunchii. În grădina Palatului care se numeşte **Chas** aduna adesea toate fecioarele, le dezbrăca, şi se zbenguia printre ele, gol şi el, ca un armăsar, nechezînd şi alergînd, iar pe cîte una sau pe alta, care, din porunca lui, bătea din călcîie şi

233 nu se lăsa, parcă de-abia o <putea> încăleca. Odată, / (cînd) văzuse, din întîmplare, rușinea unei bivolițe, a trimis prin toată Împărăția modelul ei, făcut din aur, și a cerut să se caute dacă se putea găsi, pentru poftele lui, vreo femeie înzestrată cu asemenea parte firească; ei spun că, pînă la urmă, a fost găsită o asemenea Armeanca, și că a fost luată în harem. A <mai> strîns și cărți mari și voluminoase, pline de picturi în care se arătau diferite feluri de împreunare, și, asupra lor, a născocit mereu cîte ceva nou și necunoscut încă războinicilor <închinați> lui Venus. Și astfel, tezaurele publice pe care Murad le scăzuse prin beției lui, Ibrahim le-a sleit cu totul prin desfrîul și prin podoabele poftelor lui, iar puterile Împărăției, pe care înaintașii le folosiseră pentru respingerea dușmanilor și pentru lățirea domniei lor, el le-a întrebuințat întru ruina trupului său.

SULTANUL MEHEMED AL IV-LEA, FIUL LUI SULTAN IBRAHIM, AL XVIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.

CAPITOLUL XII.

1. Mehemed îi urmează lui Ibrahim. 2. Ocupă mai multe cetăți în Ungaria. 3. Face pace cu Germanii. 4. Ridică iar războiul din Creta. 5. Își îndeamnă Vizirul să lucreze cu tărie. 6. Vizirul își trece oștile în Creta. 7. Asediază Candia. 8. O ia cu asalt și o silește să se predea. 9. Cazacii sunt primiți sub credință de către Mehemed. 10. Cîtă vreme Regele Poloniei rabdă cu greu aceasta, 11. Este făcut de Mehemed să-și ia seama, mai întîi cu prietenie, 12. Apoi, îndărătnic fiind, se purcede împotriva lui cu război. 13. Mehemed purcede împotriva Poloniei. 14. Îl smazilește pe Principele Moldovei. 15. Asediază Camenița. 16. O silește să se predea. 17. Își trimite oștile împotriva Leopolei. 18. Polonii se roagă de pace. 19. Care se și încheie.

{{<§ 1.> Mehemed îi urmează lui Ibrahim.}}

§ 1. Ibrahim dobîndind prin martiriu cununa veșnicei Împărății, în anul 1058, în a optzprezecea
234 <zi> a lunii / Redzeb, Janiczarii îl pun în locul lui pe fiul său **Mehemed**[a], pe vremea aceea în vîrstă de șapte ani, îl salută ca Sultan și îl încununează cu diadema împărătească.

{{<§ 2.> Ocupă mai multe cetăți în Ungaria.}}

§ 2. Chiar și la vîrsta aceasta necoaptă, el a dat, de îndată, dovezi destul de grăitoare cît de mare avea să fie, si ce fel de nădejde se cuvenea să-și facă despre el Statul Othman. Sub ocîrmuirea lui **Kioprili Mehemed Pasza**[b], refăcîndu-se tezaurele pe care le risipise neînfrînarea părintească și fiind potolite răzvrătirile dinlăuntru, acesta îi sugrumă bunica, pe mama lui **Ibrahim**, care știuse despre răscoala Janiczarilor, pe Spahii din **Asia**, care amenințau cu răzvrătirea, îi copleșește, iar pe foarte mulți părtași la această nefaptă îi ucide la C(onstantino)p(o)le, redobîndește **Tenedos** de la Venețieni, cucerește **Lemnos**, iar răzvrătitului Pașă al **Alepului** îl prinde și îi ia capul, laolaltă cu părtașii săi. <Împăratul> îl trimite pe Vizirul Kioprili Ahmed Pasza împotriva **Ianovei**, pe care acesta, asediind-o doar cîteva zile, o cucerește și o supune puterii othmane. El are parte de același noroc și în războiul din Ungaria, în care, în anul 1070, **Ali Pasza** ocupă **Varadinul** cu mînă armată.

În anul 1074, Vizirul **Fazil Ahmet Pasza Kioprili ogli**[c], supune **Vivarul** cu vrăjmaşe arme. Tot sub conducerea lui, îi declară război lui **Racozi**, şi, primind el o rană de moarte (de pe urma căreia a şi murit), supune **Transsylvania** şi îl aşează Principe pe **Michael Apaphi**, sub <condiţia> unui anume tribut.

{[<§ 3.> Face pace ca Germanii.]}

§ 3. Îngrozit de aceste înaintări ale Muslimanilor, **Caisari** *(sic)* al **Germaniei** trimite soli la Vizir, se roagă de pace, şi făgăduieşte să deie înapoi Împărăţiei Othmanizilor toate cîte le ocupase. Vizirul, cum nu cercetase încă prea bine intenţia Împăratului în atare privinţă, îl ia cu sine la Poartă pe sol, care, cu capul plecat[d], şterge pulberea Preaînaltului Prag, şi dobîndeşte prin rugile sale dorita pace de douăzeci de ani, după condiţiile pe care le vroia Sultanul. /

235 *{[<§ 4.> Ridica din nou războiul din Creta.]}*

§ 4. Pacea odată întărită prin jurămînt solemn, mijlocind-o solii amînduror Principilor, el se hotărăşte să reia, cu şi mai mare putere, războiul din **Creta**, care, datorită altor treburi, fusese dus, pînă atunci, cu ceva mai multă delăsare. Pe acela îl începuse, împotriva **Veneţienilor**, tatăl său, **Sultan Ibrahim**, ocupase oraşul **Chanie** şi fortăreţele din jur, <iar> pe vechii locuitori îi alungase mai din toată insula. Singurul adăpost al duşmanilor mai rămăsese oraşul **Candia**, în care şi firea şi arta păreau să fi arătat ce puteau ele întru prăpădul asaltatorilor. Căci oştile Muslimanilor o încercaseră adesea, dar nu fuseseră respinse niciodată fără de greu măcel: iar posesiunea acelei insule nu li se părea a fi sigură, cîtă vreme le rămînea deschisă duşmanilor poarta spre a o ataca pe neaşteptate, la orice vreme ar fi dorit-o. Vrînd să dărîme stînca aceasta, din pricina căreia flota Othmanilor suferise atît de dese naufragii, Mehemed s-a hotărît să întrebuinţeze toate puterile Împărăţiei sale, iar campania aceasta să i-o încredinţeze lui **Ahmed Kioprili ougli Pasza**, care dăduse pilde foarte admirate ale bărbăţiei sale în războiul dinainte cu **Germanii**.

{[<§ 5.> Îşi îndeamnă Vizirul să lucreze cu tărie.]}

§ 5. Prin urmare, în zorii celei de a treia zile de după întărirea condiţiilor păcii, el îi cheamă la sine pe **Szeichul Islam** (Marele **Muftiu**) şi pe ceilalţi Viziri, precum şi pe Mai-marii trapelor de gardă, spre a ţine un Divan în privinţa celor mai de seamă treburi, iar, adunaţii fiind ei, după ce s-a făcut tăcere, se spune că le-ar fi vorbit în aceste cuvinte: "De vom sta să cercetăm felul în care înaintaşii noştri au dobîndit, păstrat <şi> crescut această norocită şi veşnică Împărăţie, iar apoi, de aici, să înfăţişăm legea purtărilor noastre, ni se arată, mai cu seamă, două mijloace ale atîtor şi atîtor izbînzi – grija cetăţenilor şi neînfrînta tărie împotriva duşmanilor. Cîtă vreme şi-au arătat, faţă de aceia, duhul dreptăţii şi milostivirea, iar împotriva asalturilor vrăjmaşilor s-au apărat cu

236 hărnicie, / nu numai că şi-au atras dragostea din partea întregului norod supus, ci au mai şi avut parte de ajutorai acestuia prin toate încercările Soartei: ridicîndu-şi împotriva lor sabia şi cetele lor cele de neînfrînt, le-au răpit curajul, şi s-au făcut într-atît de temuţi, încît au fost siliţi prea adesea să ceară pace. Prin aceste mijloace, nu numai că au înălţat din nou Împărăţia aproape prăbuşită, ci au şi dat la iveală asemenea fapte, împotriva unor preaputernici vrăjmaşi, încît, dacă n-ar fi dovezile înseşi, de-abia dacă urmaşii ar fi în stare să le deie crezare. Astfel răsturnat-au ei din temelii puterea **Romanilor**, de atîtea veacuri aşezată în **Grecia**, răpitu-le-au **Cerchezilor**, preaputernicului neam tătăresc, **Egiptul**, le-au pus zăbală pîlcurilor nestatornice şi rătăcitoare ale **Arabilor**, au adus

sub puterea lor cea mai mare parte a **Regatului Perşilor** şi **Ungurilor**, au vîrît groaza în **Germania**, ba le-au impus chiar şi un Principe şi legi **Scythilor**, neînfrînţi mai înainte. În felul acesta, ei nu numai că au întărit hotarele Domniei lor, ci au mai şi frînt, cu atîta uşurinţă, foarte tarile oase ale trupului Creştinătăţii, vrăjmaşa Preasfintei noastre Legi, încît nu mai părea să steie nimic, sau prea puţin, în calea subjugării ei de tot. Împărăţia fiind astfel orînduită, numai Statul **Veneţienilor** – care, dacă ar fi pus alături de stăpînirile Othmanilor, abia dacă ar mai părea vrednic să-l pomenim – a cutezat nu numai să nu se teamă de puterea noastră, ci şi să se mai ridice, după aceea, asupra noastră.

Am să trec sub tăcere nedreptăţile pe care le-am suferit din partea lor, **Tenedosul** cel ocupat prin vicleşuguri, iar, astfel, intrările portului C(onstantino)p(o)lei ca şi închise, desele prădăciuni făcute pe ţărmurile noastre din Asia şi din Europa – am să pun dinaintea ochilor voştri numai lanţurile în care îi aruncă pe Muslimanii care, împinşi de dumnezeiesc îndemn, spre a vizita locurile
237 vestite pentru urmele şi monumentele Preasfîntului nostru Profet, / trec **Marea Mediterană** – nu altfel, decît de parcă ar fi osîndiţi la veşnice cazne, cîtă vreme ei <tocmai că> îşi caută veşnica mîntuire şi fericirea făgăduită de Proorocul nostru. Dacă sîngele acestor martiri nu vă înflăcărează sufletul, fi-vor de faţă, treziţi de strigătul lui, înaintaşii noştri, ca şi atîţia eroi care au suferit martiriul pentru legea noastră, şi vă vor mustra pentru că Slava şi Maiestatea Împărăţiei Othmane, dobîndite de ei prin atîtea cumplite strădanii, prin atîtea sudori de sînge, prin atîtea măceluri ale duşmanilor, se duc de rîpă prin sfruntarea cîtorvă tîlhari, şi aceia buni de nimica.

Ne va creşte umilinţa şi sfiala, de ne vom aduce aminte că duşmanii au fost alungaţi din aproape toate insulele Mării Mediterane, **Creta** însăşi a fost ocupată, şi numai oraşul **Candiei** n-a fost nici încercat, nici n-a simţit puterea mînerului săbiei othmane, tăişul ei pătrunzînd pînă în sufletul ei cel vrăjmaş. De veţi spune, careva, că ea este tare şi foarte bine întărită şi prin artă şi de la lire, să ştie <acela> că încă şi mai tari sunt sufletele şi puterile othmane, sub care am văzut prăbuşindu-se fortăreţe cetluite de însăşi tăria cerului. Din această pricină, de veţi căuta, careva, să ne abateţi de la asaltarea oraşului şi vă veţi pierde nădejdea în cucerirea lui, cu toate că este adăpostul piraţilor şi arsenalul la îndemîna tuturor prădăciunilor, se va socoti că a făcut la fel, ca şi cum ne-ar fi fost sfetnic întru rugarea păcii de la **Veneţieni**, şi întru lăsarea întregii stăpîniri asupra acelei mări; cît de urît lucru este să gîndească aşa ceva biruitorii întinsului pămînturilor, nu merită să lămurim prin lungă cuvîntare.

Astfel că Tu, care eşti Marele Nostru Vizir, **Lala Ahmed Pasza**, arată-te mlădiţă vrednică de tatăl tău, şi închinător al unui atît de mare Profet, strînge-ţi curajul, adună-ţi oştile, pregăteşte-ţi
238 mijloacele / de război şi maşinăriile de trebuinţă pentru asediul oraşului, asupreşte acel adăpost de necredincioşi încălcători de înţelegeri, toceşte-le sabia lor necredincioasă şi, cucerindu-le zidurile cu dumnezeiesc ajutor şi prin a ta bărbăţie, doboară-i pe tîlhari şi alungă-i din toată insula ! De vei împlini aceasta cu hărnicia cu care se cuvine, n-am de ce mă îndoi că, în scurtă vreme, prin mijlocirea Presfîntului Nostru Profet, puterile duşmanilor vor fi nimicite, iar zidurile acelei vizuini dărîmate. Iar tu să fii sigur nu numai că vei fi împodobit de Noi cu cele mai mari cinstiri, ci şi că vei dobîndi de la Dumnezeu, ca un crainic al legii noastre, preafrumoasă răsplată !"

Foarte tulburați de această cuvîntare a Împăratului, toți cei de față îi încuviințează sfatul și făgăduiesc să contribuie cu gîndurile lor, tot ce-or putea, ca acestea să iasă cu bine.

{|<§ 6.> Vizirul își trece oștile în Creta.|}

§ 6. Fără zăbavă, Vizirul însuși cercetează, în acea iarnă, porturile și arsenalele, ridică magazii în locurile potrivite, le umple cu provizii și cu grîne, și pregătește cu cea mai mare hărnicie toate cele care păreau de trebuință pentru o campanie lungă și de durată. În anul următor, 1076 al Hegirei, își strînge toate oștile, și, în cea de a cincea zi a lunii Szeval, purcede de la Constantinopole. Împăratul însuși îl însoțește pînă la Adrianopole, iar, cercetînd din nou, acolo, oștirea, îl lasă să plece în campanie. Înaintînd, **Ahmed Pasza** își așează tabără statornică lîngă **Stiffe**, spre a le da oștenilor răgazul să-și refacă puterile sleite de neajunsurile drumului, și de a se pregăti pentru calea pe mare; apoi, el își urcă trupele pe nave lîngă tîrgul **Termisz**[e], și, străbătîndu-i întinsul, aruncă ancora în portul **Chaniei**, își scoate oaste pe insulă, o așează în taberi de iarnă, și pregătește cu mare grijă ce mijloace de război îi mai lipseau.

{|<§ 7.> Asediază Candia.|}

§ 7. Cînd a ajuns să se socotească, astfel, îndestul de pregătit cu toate cele pot fi de trebuință
239 într-un lung asediu, / în anul următor, în 18 Zylcaade, ridică ancora din portul **Chaniei**, trage la țărm aproape de **Candia**, lîngă satul numit '**Caulochor**', iar acolo își scoate oștile pe uscat, fără să-i facă nimeni față, și le arată locul pentru tabără. A doua zi, orînduindu-și oștirea în linie de bătaie, cercetează împrejurimile orașului cu cel mai mare alai și cu mijloace abia de povestit, atît și pentru ca, aflînd mai în amănunt locurile în care urma să se dea lupta, să poată să se înfrunte cu mai mult noroc, cît și pentru a le vîrî dușmanilor groaza <în suflet>, fălindu-se cu puterile sale. Fără a mai zăbovi prea mult cu acestea, în cea de a treia zi, îi cheamă la sine pe toți ofițerii din oaste, ca și șe ceilalți care, printr-o lungă experiență, dobîndiseră știința militară; acestora le dă poruncă să-și spună, fiecare, părerea asupra felului de a împresura și cuceri orașul; pînă la urmă, s-a hotărît ca la 'Turnul Roșu', cum i se spune, să fie trase șanțuri pentru mine, zidurile să fie dărîmate cu tunurile, iar asaltul orașului să fie încercat, mai întîi, din acea parte.

{|<§ 8.> O asaltează și o silește să se predea.|}

§ 8. Și astfel, în același an, în ultimele zile ale lunii Zylchidze, se sapă rampe, iar orașul este împresurat de peste tot, ajungîndu-se la începutul unui asediu cum n-a mai văzut niciun veac, și poate că nici nu va mai vedea vreodată. Afară se adună toate puterile Împărăției Othmane, se folosesc toate mijloacele strînse de atîția ani, în locul pîlcurilor doborîte trec altele noi, oștenii care dau să se tragă înapoi din primejdie sunt siliți <din nou>, ba cu cuvîntul, ba cu sabia, să se arunce și mai tare asupra dușmanilor. Pentru asediați luptau și greutatea locului, și toți bărbații de ispravă pe care-i aveau, pe acea vreme, neamurile cu credință în Messia, strînși în cetățuia aceea și jurați laolaltă, ori să învingă, ori să moară. Se dă astfel lupta, fără răgaz, vreme de douăzecișinouă de luni. **Francezii** și **Venețienii** trimițîndu-le, mai apoi, ajutoare noi, cu o nouă flotă, fiecare deget de pămînt este răscumpărat, de amîndouă părțile, cu sîngele mai multor eroi, asediații fac din nou, în
240 locul zidurilor prăbușite și ocupate, altele noi, iar, astfel, oștenii othmani, / care, după ce trecuseră de ziduri, credeau că vor afla acolo răsplata trudei lor, văzînd că le răsare în față o nouă stavilă, aproape că sunt aduși la deznădejde. Pînă la urmă, bărbăția dușmanilor este silită să cedeze în fața

puterii și a norocului Othmanilor, iar la ceea ce armele abia de-ar fi putut împlini, sleite fiind, deja, și prăbușite puterile ostașilor othmani, izbutește să-l convingă, printr-o șireată cuvîntare, Dragomanul Curții, **Panaiot**[f], pe Prefectul orașului[g] – ca să-i predea Vizirului <și> cea de pe urma, dar foarte bine întărită retragere unde se refugiaseră străjerii, sub acordul condițiilor de predare. Vizirul ocupă, în anul 1080, în primele zile ale lunii Dzemaziul Evvel, **Candia** părăsită de Venețieni, îi împodobește zidurile cu steaguri turcești, iar, prefăcînd sanctuarele Creștinilor în Dzamii, poruncește să se facă acolo Ezan et Namaz. Și astfel a fost adăugit Împărăției Othmane orașul acesta, preavestit de mai multe veacuri – cea de a opta minune a lumii, pe care firea însăși părea să o fi întărit împotriva oricărui fel de asalturi vrăjmașe – după un război de douăzeci și patru de ani[h], în care istoricii mai îngrijiți, și încă supraviețuitori, ai Turcilor povestesc că au căzut mai mult de două sute de mii <de oameni>.

{{<§ 9.> Cazacii sunt primiți sub credință de către Mehemed.}}

§ 9. Cîtă vreme oștile Împărăției Aliothmanice mai erau încă reținute în acea campanie, **Sultan Mehemed**, sub chip de vînătoare, plecase la **Jeniszehir**[i], ca să-și încurajeze oștenii din apropiere, și, totodată, să aibă grijă mai bine de treburi, dacă avea să apară vreo nevoie. Cum zăbovea el acolo, vin să i se închine solii Cazacilor **Sari Camysz**[k], iar, în numele concetățenilor lor, i se oferă, de bună voie, Împăratului pe sine și Provincia lor. Era acolo, printre dînșii, însuși **Getman Doroszenco**, pe care Împăratul îl primește cu bunăvoință și milostivire, îl căftănește, și, drept
241 semn al Domniei, îl lasă să plece la ai săi dăruit cu un {Tug[j]} / și cu un **Alem Sandzak**, <și-i> poruncește să facă să dispară furturile și tîlhăriile cu care Cazacii pustiau nu arareori pînă și mahalalele C(onstantino)p(o)lei, să arate credință față de Împărăția Othmană, iar armele care îi vătămaseră adesea, pînă atunci, pe Muslimani, să le scuture asupra capetelor dușmanilor; la rîndul său, dacă aveau să dea de vreun război cu Polonii și cu Moscoviții, le făgăduiește că are să-i ajute, laolaltă cu toate puterile Împărăției, și că are să-i apere de orice silnicie de-a dușmanilor.

{{<§ 10.> Regele Poloniei răbdînd aceasta cu greu.}}

§ 10. Cînd **Doroszenco**, întors acasă, le înfățișează alor săi acestea, îi umple pe aceștia de bucurie, iară pe toți vecinii de o grozavă spaimă. Cazacii fuseseră, pînă acum, cei dintîi apărători și ai **Poloniei** și ai **Rusiei**, și pentru că pustiiseră, prin năvăliri neîncetate, stăpînirile othmane învecinate, și pentru că ținutul lor, datorită atît locurilor strîmte, cît și mulțimii mlaștinilor cu care era presărat, era socotit drept un meterez al amînduror Regatelor, înlăturarea căruia, vedeau ei, avea să le aducă teama de tot atîta pagubă, cîtă aduseseră ei odinioară provinciilor Muslimanilor. Așadar, cel dintîi, Regele **Poloniei**, de poruncile căruia ascultaseră ei mai înainte, spre a scoate din ei, mai înainte să fi prins rădăcini adînci, ceruta credință față de Împărăția Othmană, trimite împotriva lor, în disprețul <păcii>, o uriașă oaste; trecînd strîmtorile cu ajutorul celor care-i mai țineau partea, pătrunde în ținutul acela, și pustiește cea mai bună parte a lui cu fier și foc.

{{<§ 11.> Este făcut de Mehemed să-și ia seama, mai întîi cu prietenie.}}

§ 11. Aceste fapte păreau să dea îndeajuns pe față vrăjmașul suflet al **Polonului**, fiind, astfel, destule spre a-i declara război, dacă dreptatea împărătească n-ar fi socotit că Principele ce încălcase pacea mai trebuia încă făcut să-și ieie seama. Cu acest țel el trimite la Rege, prin mijlocirea unui
242 Czausz, o scrisoare formulată cam în felul acesta: "Pacea consfințită de înaintașii noștri între /

Regatul tău şi Maiestatea Noastră, pe care o ştiam, pînă acum, păstrată cu tărie de amîndouă părţile, auzim că tu eşti primul care o încalci şi că-i ataci cu vrăjmaşe arme pe Cazacii despre care însuţi ştii că odihnesc sub umbra aripilor noastre. Am putea, de pe urma acestui lucru, după preceptul Sfintei noastre Legi, să te declarăm pe dată drept duşman, şi să-ţi arătăm ce înseamnă să te joci cu Leul îmbunat, dar, milostivindu-ne de nedestoinicia ta, am hotărît mai bine să te facem, mai întîi, să-ţi iei seama, să-ţi tragi înapoi mîna cea nedreaptă de deasupra Cazacilor, să-ţi aduci înapoi oştenii de la hotarele lor, iar de la Maiestatea Noastră să-ţi ceri iertare pentru cele făptuite.

Dacă însă te vei împotrivi să faci aceasta şi te vei gîndi să-ţi aperi cu armele nedreptatea, să ştii că Legea noastră îţi dictează ţie moartea, Regatului tău pustiirea, iar locuitorilor lanţurile: iar tot întinsul lumii nu va trece în seama nimănui altuia pricina acestor nenorociri, decît în cea a sufletului tău avan şi îndărătnic."

{{<§ 12.> Apoi, îndărătnic fiind, se purcede împotriva lui cu război.}}

§ 12. Dar Regele **Poloniei**, avîntîndu-se din încrederea în puterile sale şi întemeindu-se pe viclenele făgăduieli ale **Germanilor**, nu se lasă cîtuşi de puţin de ce începuse, ba chiar cutează să-i hărţuiască, de la sine putere, pe Othmanizi. Împăratul, văzînd că la un om încăpăţînat o uşoară mustrare nu-i de nici un folos, cu gînd să se răzbune prin fier şi foc pentru jignirea Maiestăţii Sale, declară public război împotriva Polonilor încălcători de legăminte, înrolează trupe, pregăteşte tunuri, cum şi toate celelalte care păreau de trebuinţă pentru război, chiar şi **Tătarilor** le dă porunca să-l însoţească în campanie.

{{<§ 13.> Mehemed purcede împotriva Poloniei.}}

§ 13. Astfel, în a opta <zi> a lunii Seffer din anul 1083, Împăratul însuşi purcede de la
243 Adrianopole împotriva **Polonilor**, cu mare oştire, sub **Sakcze**[m] uneşte Dunărea cu un pod, / îşi trece oştile, trece peste **Moldova** în marşuri lungi, şi-şi pune tabăra la malul lui Tyras, aproape de **Chotin.** Apoi, el dă poruncă să-l treacă o ceată destul de mare, cu bărci şi cu luntri, <iar> aceasta ia cu mînă armată **Zwaniecz**, de la primul iureş. Sporit mai apoi şi cu oastea Tătarilor, în fruntea căreia se afla însuşi Chanul **Selim Gierai**[n], fiul lui **Behadir Gierai**, el porunceşte să dureze un pod larg şi întins peste rîul Tyras.

{{<§ 14.>Îl mazileşte pe Principele Moldovei.}}

§ 14. Cum, în lucrarea aceasta, Principele **Moldovei**, **Duca**[o], se purtase mai cu delăsare, şi, tăgăduind lemnele de trebuinţă pentru o strădanie atît de mare, o întîrziase cu mai multe zile, l-a adus pe Împărat la nu mică bănuială asupra sa. Cercetîndu-se lucrurile mai cu îngrijire, iese la iveală faptul că el ţinea, pe ascuns, partea Polonilor, şi că, plătit de ei cu bani, anume ridicase piedici în calea clădirii podului. Prin urmare, este mazilit din cinstirea lui, i se lasă totuşi viaţa, dar este despuiat de toate tezaurele sale, iar, în locul lui, este pus un anume **Petru**, dintre fruntaşii Moldovei.

{{<§ 15.> Asediază Cameniţa.}}

§ 15. Pînă la urmă, înfrîngînd toate greutăţile, după ce a trecut peste **Tyras**, în cea de a treia zi a lunii Rebiul achyr, care căzuse în zi de Miercuri, ajunge cu oştirea la vederea **Cameniţei**. Oraşul acela se află la trei ceasuri de Tyras, <fiind> foarte întărit şi din fire şi prin artă, şi foarte greu de luat cu asalt, ce să mai zic de luat de tot. Îl scaldă de jur împrejur foarte iutele şuvoi **Smotricz**, ale

cărui maluri, prăvălindu-se din toate părțile în rîpi povîrnite, îi fac orașului strașnic meterez. Pe lîngă aceasta, în mijlocul orașului se înalță o cetățuie înconjurată de ziduri foarte înalte și nezdruncinată sub nici o lovitură. Întemeiați pe aceste întăriturí **Polonii**, nădăjduind că acest asediu avea să tocească cel dintîi și cel mai crîncen iureș al oștirii Othmanilor, nici nu-și scoseseră oastea
244 în cîmp, ci numai cît întăriseră cetățuia / cu puternică strajă și o înzestraseră cu toate cele de trebuință pentru a duce un lung asediu. Însă Împăratul, punîndu-și tabăra, îi cheamă la sfat pe toți cei pricepuți în arta războiului și pe oștenii cei hîrșiți în lungă slujbă, și, adunîndu-le părerile, dă poruncă să se împresoare de peste tot orașul, să se sape rampe, și să fie luat cu asalt din toate părțile. O latură i-o încredințează Vizirului, lui **Ahmed Pasza**, lui **Janiczar Aga** și unităților de Janiczari și de oșteni din Europa, adăugite lui. Pe cea de a doua i-o dă sub atac celui de al doilea Vizir, lui **Musahib Mustafa Pasza**, cu oștile din Asia. Din a treia latură îi poruncește Caimacanului, lui **Cara Mustafa Pasza**, să măsoare tabăra, laolaltă cu cetele din **Caramania** și din **Sivas**, și cu celelate rămase.

{[<§ 16.> Și o silește să se predea.]}

§ 16. Astfel așezate, Căpeteniile se aruncă harnic la asalt, din toate părțile, întrecîndu-se între ele, <și> aruncă neîncetat asupra orașului văpăi ca fulgerele, <cu> tunete care făceau și aer și pămînt să se cutremure. Astfel, într-un răstimp de zece zile, zidurile, care păreau durate pe vecie, sunt dărîmate sub puterea ghiulelelor, <iar> un crîncen asalt e dat de peste tot, cu scările. Văzînd că nu-s pe potrivă să-i facă față, străjerii lasă zidurile dinafară și se retrag în cetățuia dinlăuntru. Dar, neapărați nici de zidurile ei, văzînd dărîmată cea mai mare parte a zidurilor, rămași fără nădejde, ei făgăduiesc predarea cetățuii, rugîndu-se doar pentru libertatea și viața lor: odată dobîndite, ei pleacă în **Polonia**, laolaltă cu **Hatmanul** lor, avînd a duce vestea cea tristă a grelei înfrîngeri suferite. **Mehemed**, punînd mîna pe oraș în cea de a treia <zi> a lunii Dzemaziul Evvel, preface sanctuarele mai mari ale Creștinilor în **Dzamii**, <iar> pe cele mai mici în **Mezcziduri**, și, refăcînd zidurile din mine, îl lasă acolo pe **Halil Pasza**, cu îndestul de mare strajă. /

245 *{[<§ 17.> Își trimite oștile împotriva Leopolei.]}*

§ 17. De-abia dacă se poate spune cîtă groază i-a vîrît în suflet înfrîngerea aceasta întregii **Polonii**. Meterezul, pentru a cărui cucerire se credea că trebuie mai mulți ani, se prăbușise în zece zile, și doar dacă li se părea că mai trebuiau tot atîtea pentru a se pustii întreg Regatul. Spre a-l zăpăci și mai tare pe dușman, <Mehemed> îi trimite înainte pe **Caplan Mehemed Pasza**, Satrapul Alepului, și pe Chanul **Crimeei**, spre a cuceri **Leopolea**, laolaltă cu ostașii mai ușor înarmați, <iar> el însuși, cu gîndul să le vină din urmă cu oastea mai grea, își măsoară tabăra aproape de tîrgul **Buczacz**. Caplan Pasza se îndreaptă, cu ceata lui, către Leopole, trecînd prin fier și foc tot ținutul pe unde-i era calea, Leopolea însăși o încinge sub strîns asediu și o asaltează foarte tare, vreme de mai multe zile.

{[<§ 18.> Polonii se roagă de pace.]}

§ 18. Iar, în această primejdie, de vreme ce orașul ajunsese deja pînă la capăt, atinși de căința celor înfăptuite, **Polonii** îi trimit în tabără la Chanul **Tătarilor**, drept soli, pe cîțiva fruntași, <și> îl roagă, în cuvintele Regelui și ale Statului întreg 'să mijlocească în numele lor la Împăratul și să-i îmbune către pace sufletul cel stîrnit, căci ei vor răscumpăra o asemenea binefacere dîndu-i lui

patruzeci şi opt de tîrguri şi sate care ţineau de stăpînirea **Cameniţei**, şi cu un tribut anual(p) de douăzeci de mii de galbeni, pe Cazacii care ascultau de **Doroszenko** aveau să-i socotească prieteni, şi n-aveau să mai stîrnească nici o pricină împotriva lor'.

{{<§ 19.> Care se şi încheie.}}

§ 19. Selim Gierai Chan, auzind ce-i înfăţişaseră solii, îi dă totul de veste, pe dată, Împăratului: acesta, cumpănind cum se cuvine faptele, pînă la urmă le îngăduie **Polonilor** pacea, şi, punîndu-le condiţii, o întăreşte prin noi diplome, după vechiul stil al înţelegerilor dintre Poloni şi Othmanizi.
246 Acestea fiind schimbate de o parte şi de cealaltă, el lasă, spre iarnă, oştirea / la vatră, iar, în luna Szaban, în anul 1083, se întoarce biruitor la Adrianopole.

Iar aceasta a fost, din anul 611 al Hegirei şi pînă în cel de astăzi, ultima izbînda de pe urma căreia să se fi revărsat vreun folos asupra Statului Othman, ori să se fi adăugat hotarelor lui vreun oraş sau vreo provincie. Au urmat, mai cu seamă, groaznicele înfrîngeri <aduse> sub auspiciile răposatului **Leopold**, Împ(ăratul) Rom(anilor), pe care urmaşii de-abia de le-ar crede, de nu li s-ar adăuga dovada publică, iar puterile Othmanizilor s-au prăvălit, pierzînd ei mai multe Regate şi Provincii, fiindu-le distruse, pînă la nimicire, oştiri întregi, şi prin războaie şi prin neînţelegeri dinlăuntru. Toate acestea, petrecute pînă în vremurile noastre într-o Domnie atît de întinsă, le vom înfăţişa în partea următoare, în cuvintele istoricilor turci, cu nu mai puţină fidelitate decît pe cele dinainte.

1

Adnotările
la
Istoria Othmană

CARTEA I.

CAPITOLUL I.

În pragul Adnotărilor noastre, înainte de a purcede mai departe, îi va face plăcere Binevoitorului Cititor să afle mai precis despre denumirile, sau, cum li se spune îndeobște, 'titlurile' Curții Othmane. Căci ea are în comun cu celelalte Curți ale Principilor Răsăriteni să iubească atît să-și dea singură, cît și să i se deie de către alții, nume pline de trufie și de pompă.

Astfel, foarte adesea, în poruncile împărătești numite **ferman** vei putea vedea că i se spune **Bábi Humaiùn**, {sau} 'Poarta Măririi', **Bábi adalèt**, {{sau}) 'Poarta Dreptății', **Bábi Seadèt**, (sau) 'Poarta Maiestății', <**Darul Islam**>, **Darul Adalet**, sau **Yhkiam**, 'Casa Credinței și a 'Mîntuirii', **Darul Seltanet**, 'Curtea Reședinței împărătești', **Edeme Darul musret**, 'Reședința din Adrianopole', **Darul eman**, 'Curtea {sau} Poarta Siguranței, a Păcii'}}, **Bábi**, sau **Déri Devlèt**, (sau) 'Poarta Fericirii', de unde și Împărăția Othmană se numește de obicei **Devlèti Othmanije**, (sau) 'Maiestatea', sau 'Fericirea Othmană'.

Cine va fi dorit mai multe, le va găsi adunate laolaltă în Dicționarul Turcesc al lui Meninskii.

(a) Othmanică. Stă scris, în mod strîmb, de către ἱστοριόγραφοι <autorii de istorii> creștini cum că numele acesta i-ar fi fost dat neamului turcesc de către primul lui Împărat, **Othman**: nu puțini, mai adăugind litera **o** în a doua silabă, pronunță 'Othoman', alții, luîndu-i aspirația și dublînd consoana **tav**, 'Ottoman' – greșit și unii și alții. Căci, în arăbește, acel **th** este notat prin care, la
2 Turci, se cheamă **Tshei Arebi**, / adică '**s** al Arabilor', semn care, de vreme ce îi corespunde exact τῷ <lui> θ al Grecilor, unei litere, ca să spun așa, 'interdentale', limba, prinsă printre dinți, scoțînd un 's' subțire și tocit, nu e nici o îndoială că trebuie scris atît, grecește, 'Οθμὰν, cît și, latinește, 'Othman'.

(b) Aliothmanică. Cuvîntul este compus din **Al**, și **Othman**, adică 'fiii', sau 'urmașii lui Othman', și atribuit nu numai stirpei Împărătești care-și trage obîrșia din Othman, ci și întregului neam turcesc, de unde și acesta <mai poartă și numele de> **Tevaìfi Aliothman**, 'semințiì', sau 'urdii Aliothmane'. Iar Împărații se numesc de obicei **Aliothman Padiszahì**, {adică} 'Împărat al fiilor lui Othman', și, tocmai din această pricină, am socotit cu cale să dăm lucrării asupra căreia am vegheat atîta titlul de "Istorie Aliothmanică".

(c) În anul de la Legiuitor. Al șasesute unsprezecelea, care este 1214 al Erei Creștine. Dar cum în Prefață am demonstrat din plin, în ce fel Era Creștină îi corespunde celei Muhammedane, sau așa-zisei 'Hegire', ar fi fără de nici un folos să mai zăbovim cu repetarea acestor lucruri.

(d) **Dzengiz.** A fost, după cum o arată Annalele Turcilor, Principele Tătarilor Oguzi, despre faptele și soarta căruia vezi cele pomenite mai pe larg în Prefață.

(e) **Chan.** <Adică> **chan**, care poate că a trecut din arabă în graiul persan, și-l arată pe 'Domn', sau pe 'Principe', și-i corespunde lui **Sultan**, folosit de Arabi. {{Curat pe turcește, **Vlù Bèg**, {adică} 'Mare Principe'.}} Cu toate că și Împărații Turci au folosit întotdeauna numele acesta, ca **Murad Chan**, **Selìm Chan** etc., el obișnuia, mai cu seamă, să-i fie atribuit de Curtea Othmanică

3 Regelui Tătarilor Crîmleni, de unde acesta se și numește, de obicei, / **Kyrim Chanì**, 'Principele Crimeei', sau **Chanì Alissan**, 'Chan înalt rînduit'.

(f) **Churzèm.** La propriu, denumește 'Marea Caspică', sau 'Hyrcanică', și de aici este trecut și asupra acelor ținuturi care sunt vecine cu Marea Caspică, de unde Domnul lor se numește **Churzèm Szahì**, adică 'Regele', sau 'Domnul ținuturilor așezate la Marea Caspică'. Nu arareori, la Turcii înșiși, se numește **Chuzrem**, iar aceasta din cauza asemănării a două litere arăbești, <și> **ry** și **ze**, lipsite de semne diacritice, pe care Turcii mai învățați, în scrierile lor, obișnuiesc {{nu arareori}} să le omită. Nubian Geograful arată. În, Partea a 7-a, sub Climacterul al 5-lea, că și-ar fi luat numele de la Chosar, fiul lui Thogarma, care, cel dintîi, ar fi umplut cu colonii țărmurile învecinate, părere despre care credem că se sprijină mai degrabă pe asemănarea dintre nume, decît pe adevărul de fapt. Meninskii spune că ea se mai numește și **Külzùm Dengìz**, fără să fie limpede pe ce temei, căci numele acela îi este dat de Turci mai cu seamă 'Mării Roșii'. Dar, de la orașul **Bakujè**, care se află așezat la acele țărmuri, obișnuiește totuși să mai fie {chemată de Creștini) și '**Marea de Baku**'.

(g) **Szah** {{și **Szeh**}}. Este un cuvînt persan, și-i corespunde celui arab **Sultan**, de unde și Împăratul Turcilor se numește **Szahì Alèm Penah**, 'Împăratul, Adăpostul', sau ' Apărarea Lumii'. Merită totuși de notat că, la Curtea Othmană, **Padiszah**, este, îndeobște, socotit mai deosebit decît **Szah**, iar acesta poate fi totuși dat și Regilor Perșilor, {{la modul absolut,}} <pe cînd> acela nicidecum – de unde vine aceasta, o vom arăta mai jos, unde va fi rîndul să explicăm cuvîntul **Padiszah.**

(h) **Suleiman.** A fost tatăl lui Erdog<r>ul și bunicul lui Othman, de fel din cea mai nobilă
4 nobilă familie de Oguzi dintre Scythi. / Am însemnat mai sus, în Prefață, scăparea lui Lonicerus, prin care îl face Regele Niceei.

(i) **Principele orașului Nera.** Un oraș, după cîte spun Turcii, învecinat cu țărmul Mării Caspice. I-am căutat în zadar numele prin hărțile geografice ale Creștinilor, dacă nu cumva s-ar dori să se înțeleagă <că> aici <ar fi vorba de> orașul **Herat**, Capitala vechii Ari<ane>, sau de **Nurketzür** din **Masanderan**, cel așezat în cîmpia Provinciei **Kilan**. Tot el, ne-o spun Annalele Turcilor, a fost cucerit și minat de Tătarii lui Dzingizchan, pe cînd se întorceau în patria lor, după ce au distrus vechiul Oraș Regesc al Bactrianei, **Belch**. Ne întărește părerea istoricii Perșilor, care pomenesc că Provincia **Kilan** a ascultat, pe acea vreme, de șapte Regi aparte, dintre care unul pare a fi fost {și} cel al nostru.

(k) **Al Oguzilor.** Părerea comună și statornică a Turcilor este că acest neam, căpetenie fiindu-i Dzengizchan, a dat buzna din Tătaria Mare, maica nenumăratelor roiuri Scythice. Și nu credem să fie vreunul dintre istoricii Creștinilor, care, în scrierile lor, să-i atribuie, lui Dzengiz vreo altă

patrie. Întru întărirea părerii noastre, printre primii contribuie un loc foarte vădit din Nicefor Gregoras, care, în Car(tea) a 2-a, C(apitolul) al 4-lea, Secț(iunea) a 5-a, vorbește astfel despre năvălirea Tătarilor acestora: "Μετὰ δὲ μακρὰν μακρῶν αὖθις ἐνιαυτῶν περίοδον, καθάπερ ἐκ μεγάλς πηγῆς, τῆς πρώτης, ἀποῤῥαηέντες Σκυθικῆς, ἐς δύο σχίζονται μοίρας, καὶ ἡ μὲν ἔδραμε μέχρι καὶ ἐς θάλασσαν τὴν Κασπίαν, οἱ καὶ, τὴν πάτριον ἤδη ἐκλαθόντες κλῆσιν, ˚Σαυρομάται˚ καὶ ˚Μασσαγέται˚ ἐκαλοῦντο, καὶ ˚˚Αμάζονες˚ ετχ.˚ οἱ δ˚ ἐς τὴν ˚Ευρώπην ἀποκλίναντες, τὴν παρωκεάνειον / πᾶσαν καταδραμόντες ἤττειπον" {etc.}: "Apoi, după multe veacuri, dînd buzna din Scythia Primă, ca dintr-un mare izvor, s-au despărțit în două părți, dintre care una una aleargă pînă la Marea Caspică – cei care, uitîndu-și pînă și numele din părinți, se numeau 'Sarmați', 'Massageți', 'Melanchlaeni', și 'Amazoni' ***(sic)*** etc. Iar ceilalți porniseră către Europa, și bîntuiseră tot țărmul Oceanului" {etc.} Iar în Cap(itolul) al 5-lea, Secț(iunea) 1: ˝Ηδη γὰρ καὶ 'Ι ωάννου τοῦ Δοῦκα τὰ Πωμαίων σκηπτρα διέποντος, ˝ μοῖρα Σκυθῶν παμπληθὴς καὶ ἐς πολλὰς ἀναφέρουσα τὸν ἀπιθμὸν μυριάδας, ἄνωθεν ἐς ˚Υπερβορέων ἀποσπασθεισα, κάτεισι μὲν ἀθρόα μέχπι καὶ Κασπίας θαλάττης ἐν τούτοις δὲ τοῦ ἡγουμένου Σιτζιχᾶν τετελευτηκότος, δλείλοντο τὴν ἡγεμονίαν τῶν στρατευμάτων ἄμφω ατ τῶ ὑέε, ὅ τε Χαλαοῦ καὶ ὁ Τελεπουγᾶς.": "Căci, pe cînd Ioan Duca pusese de-acum mîna pe putere, o mare parte dintre Scyt{h)i, care consta din multe mii de oameni, răspîndindu-se de la Hyperborei, coboară pe dată către Marea Caspică. Iar, între timp, murind Sitzichan (nume sub care am arătat deja mai sus, în Prefață, că Gregoras îl înseamnă pe **Dzengizchan**), amîndoi fiii lui, Chalaus și Telepugas, și-au împărțit conducerea oștirilor."

Pînă aici Gregoras: la cuvintele lui nu va fi înafară de cale să luăm seama că aceea pe care Gregoras o numește 'τὴν πρώτην **Tartariam**', <adică 'Prima Tătarie',> este una și aceeași cu cea căreia astăzi îi spunem, îndeobște, cea 'Mare', iar numele locuitorilor ei, chiar dacă sunt înregistrate de istorici, le-au fost totuși mai degrabă împrumutate, sau date de străini, decît proprii lor și aparte, cîtă vreme zăboviseră în sălașurile lor. Astfel, dacă va fi citit cineva, în Prefața pusă în fruntea
6 acestui volum, că Principii din neamul Oguzilor au fost împărțiți în două stirpe, / una 'Aliothman', și cealaltă 'Alidzengiz', să nu creadă cumva că denumirea aceasta a și fost din plin folosită sub întemeietorii acestor stirpe. Căci, pe cît pare de absurd ca Aliothmanicii care-i dau ascultare lui Suleiman să-și fi primit numele după nepotul lui, care le poruncea mai tîrziu cu un veac întreg, tot pe atît de fals se spune, îndeobște, că Principii Tătarilor Crîmleni și-ar fi păstrat denumirea de **Alidzengiz** de la însuși Dzengizchan. Căci nici ei n-au avut obiceiul de a purta acest nume decît după ce au fost supuși de oastea Othmanilor, nici Chanii lor nu-și trag obîrsia și noblețea de la Dzengizchan, ci de la nepotul lui, Gierai, primul care a supus acele părți. Iar Principi aceia par de-a binelea să-i fi imitat, în vremuri mai tîrzii, pe împărații Apusului, care obișnuiseră să se numească, după întemeietorul Imperiului, 'Caesares' și 'Augusti', să fi luat numele străbunicilor eroilor lor – anume, Turcii pe al lui 'Othman', iar Tătarii pe al lui 'Gierai' – și să le fi trecut asupra urmașilor lor: de unde, încă și astăzi, Chanii Tătarilor obișnuiesc să-l adauge mereu la numele lor propriu pe 'Gierai', ca, <de pildă,> 'Selim Gierai', 'Kaplan Gierai' etc. etc. Dar despre acestea, în mai multe <cuvinte,> în altă parte.

(1) **Către Europa.** Arabii mărginesc 'Părțile Europei', **Rúmìli**, sau, pur și simplu, 'Europa', **Rùm**, prin hotarele Syriei, cum se spune despre acei care pleacă la **Arzi rum**, la 'Alep', Capitala Syriei, că 'intră în părțile europene'. Turcii recunosc însă tot aceleași hotare ale Europei ca și noi: Bosforul Thraciei, Tanais și gurile Nilului.

(m) **Azèrbedzian** {{și **Azèrbaidzian**, al(ias) **Szirvan**, al(ias) **Biladuldzebèl**}}. 'Media Mare', dar nu limitată de aceleași hotare care o mărgineau odinioară. Căci i-a fost adăugită de Tătari – pentru care n-a fost vreun păcat nici să-i întindă vechile granițe, nici să le dea noi denumiri ținuturilor
7 cucerite de ei – / cea mai mare parte a Assyriei de Miază-noapte, restul căreia se numește astăzi **'Kurdistan'**, {{pentru unii **'Gordiana'**,}} și-o are drept vecină către Miază-zi. Dar acel nume este compus din **Azèr**, {adică} 'foc', și **Dzan**, {adică} suflet', pe care le leagă conjuncția **be**, 'în', astfel că ai putea-o defini, nu fără șart, 'Foc în', sau 'cu sufletul'.

(n) **Dziâbèr.** – A fost odinioară un oraș vecin cu Alepul, astăzi **Tekkiè**, sau 'mînăstire de monahi Turci', numită **'Szejh ebúbekìr'**, ceea ce poate că, în hărțile mai noi este înscris, în mod stricat, drept **Bir** și **Elbir**: despre aceasta vezi mai multe în nota următoare.

(o) **A fost înmormîntat.** Turcii obișnuiesc să viziteze cu cea mai mare evlavie acest loc, pe care, pe lîngă vechimea lui, îl recomandă <și> uriașul monument funerar, sau **Tiurbè**, pe care s-a îngrijit să-l ridice acolo Sultan Selim, cuceritorul Egiptului. Se spune că acesta a fost clădit atît în amintirea lui Suleiman, cît și în cea a lui Ebubekir – unul dintre cei patru tălmăcitori ai Curanului, și primul urmaș al lui Muhammed (despre care se crede că ar fi fost înmormîntat tot acolo).

(p) **Există părerea**. Poate că Binevoitorul C(ititor) va socoti că noi am istorisit faptele lui Suleiman mai pe scurt decît ar fi părut s-o ceară vrednicia subiectului și memoria întemeietorului unei atît de slăvite stirpe. Dar noi, care nu ne-am propus nimic alta în această lucrare, în afară de cercetarea adevărului, am preferat să înfățișăm puține lucruri, dar adevărate, decît să-l amăgim pe Cititor printr-un lung șir de povești pline și de barbarisme și acronisme. Am observat prea adesea despre Creștini, toți <cîți sunt> cei care au încredințat amintirii ceva despre treburile turcești, că-și încarcă scrierile cu de-acestea, și n-am mirat că niște bărbați învățați și destul de ageri în alte privințe au putut fi aduși să-i dea crezare unui (anume) **Abul Pharai**, care abia de merită printre Turci <pînă și> numele de istoric, și să-i adopte istorisirile grosolane și absurde. Desigur, se tot
8 vînd, chiar și / printre Turci, cărți fabuloase <ca> **Ali Othman Tevarichy** și altele, în care sunt înregistrați foarte pe larg zămislitorii acelui neam, dar acestea n-au mai mult preț pe lîngă cei mai învățați, decît poveștile de noapte ale Persanilor, cele de curînd răspîndite prin Europa în limba franceză: ei nici nu se sfiesc să dea mărturie în public cum că, în istoria othmană, înainte de Suleiman, n-ar exista nimic ce să nu aibă iz de povești {(vezi Prefața)}.

LA CAPITOLUL II.

(a) **Dogrùl**, sau **Erdogrùl**. Dacă ai traduce în latinește, <ar fi> 'bărbat din fire', sau 'Drept', fiul lui **Suleiman** și tatăl lui **Othman I.**

(b) **Sungùr. Sungùr** arată, după etimologie, un fel de 'șoim alb', cea mai răpitoare dintre păsări, care nu se naște nicăieri, în afară de pămînturile Usbekilor, și este obiceiul să-i fie oferită

Împăratului Turcesc de către solii acestora. Dar este prins doar arareori, așa că se află la mare preț printre Turci.

(c) Giundogdì. După etimologia sa: 'Soarele a răsărit', sau 'Zorii', sau 'S-a făcut de ziuă'. Căci, la Turci, **Giun** este 'zi' și 'soare', iar **Dogdi** e trecutul de la verbul **dogarim**, 'mă nasc', 'ies la lumină'.

(d) Dumdar. După etimologie:'răsunător', sau ' înzestrat cu mare glas'; Căci **Dum**, este 'sunetul unei tobe mai mari', numită **Kios**, iar **dar** este, în persană, 'ținînd', sau 'înzestrat', de unde <și> **Vefadar**, 'păstrător al credinței', **Namdar**, 'înzestrat cu bun nume', sau 'cu faimă', <>, **Alèmdar**, 'cel ce ține un însemn', sau 'un steag', 'stegar'.

(e) A fost introdusă. Turcii pun fericitele izbînzi ale întemeietorilor Împărăției lor nu atît pe seama îndemînării omenești sau a bărbăției lor, cît <spun> că primii lor împărați au purtat războaie
9 duși nu de ambiție, ci de zelul răspîndirii religiei muhammedane, / și astfel și-au cîștigat ajutorul Divin pentru cele ce le începuseră.

(f) Alaiddìn. Domnul, sau Sultanul Iconiului. Acesta este mereu numit 'Al Doilea' de către istoriografii turci. De aici, deși ei nu pomenesc {{în faptele othmane}} pe nimeni drept 'întîiul', pare a fi, totuși, cel mai aproape de adevăr că 'Alaiddin întîiul' e tocmai Azatines, despre care Nicefor Gregoras, în C(artea) a 4-a, C(apitolul) 1, Secțiunea) a 6-a, spune că, după ce scuturase jugul persan, prinzîndu-și prilejul de pe urma campaniei Tătarilor, și subjugase cele mai multe provincii din Asia ale stăpînirii romane, a fost pus pe fugă de Tătari, în anul Hegirei 661, <iar> al D(om)nului 1261, și că, laolaltă cu fiul său 'Moloco', sau Melekszah, a fost silit să se retragă la Mihail Paleologul. Dar cum se știe că fiul lui, Melekszah, după redobîndirea domniei, a luat numele de 'Alaiddin al II-lea', nu vedem cine ar putea fi 'Alaiddin întîiul', mai ales într-un atît de scurt răstimp, ca acela cît a durat Împărăția Iconiului, în afară de cel pe care l-am numit deja, de 'Azatines' al lui Gregoras.

(g) Othman. Singurul fiu al lui Erdog<r>ul, despre care istoricii turci spun că, datorită însușirilor sale eroice, i-a urmat tatălui său la conducerea oștirilor lui Alaiddin, <chiar> înainte de anii pubertății. {{De aici i s-a și spus 'Othman cel Mic'.}} /

12 **(h) Othmandzìk**. Nu am găsit la istoricii turci nici o altă explicație a acestei denumiri, decît cea pe care am însemnat-o. Celelalte lucruri care merită să fie pomenite despre el au fost lămurite
9 deja mai pe larg de către noi în Prefață. /

(i) Tabl Alèm. '**Tabi Alèm Sahibì**' se numesc toți cei care se află în fruntea vreunui ținut, ca Vizirii, Baszii, Begii etc. etc., **Alèm** este 'un steag' imens și foarte lat, care, în loc de vîrf, are o foiță de argint, găurită la mijloc, ca o semilună: **Tabl**, este 'toba' – de unde și toată pompa războinică cu care Împăratul îi împodobește pe Principii Turcilor se numește **Tábulchana**. **Tabulchanaua** Vizirilor o alcătuiesc nouă tobe, nouă **Zúrnezèn** ('surlași'), șapte **Borazèn** ('trîmbițași'), patru –
10 **Zíllezan /** ('discuri rotunde din aramă' care, bătute, dau un sunet grozav), trei cozi de cal meșterit împletite, numite **Tug**, un **Alèm**, un – **Sandzak** (adică un 'steag', care nu se deosebește de steagul lui Muhammed decît prin culoarea lui – cum acela este roșu, <iar> acesta verde), la care se mai adaugă alte două steaguri foarte mari, numite **Bairak**. Ceilalți Paszi, cărora nu le e hărăzit cinul' Viziratului', și cei care nu sunt mai prejos decît ei, Principii Moldovei și Valahiei, se bucură numai

de două cozi de cal, dar de toate celelalte steaguri și podoabe, ca și Vizirii. Begilor, pe lîngă steaguri, li se îngăduie numai o singură coadă de cal. Mai sunt, apoi, și alți Begi, mult mai prejos ca treaptă, cărora Împăratul nu le acordă nici o coadă de cal, ci numai și numai un **Sandzak**, iar aceștia se numesc **Sandzak begì**, {{slujba cea mai presus, la începuturile Othmanizilor. Căci treapta 'Paszilor' a fost născocită mai tîrziu.}}

(k) Monedă. Nimănui dintre Turci nu-i e îngăduit să bată monedă, iar în rugăciunile publice nu este pomenit nimeni, înafară de Împărat. Căci, deși Statul Egiptului bate monedă la Cairo, din îngăduința Împăratului, nu cutează să o facă în numele său, ci doar în cel al Sultanului. Iar pe moneda însăși nu este imprimată nici o efigie, ci numai numele Sultanului, trasat cu caractere foarte elegante. Astfel, pe monedele lui Sultan Ahmed, cel care tine acum sceptrul Othmanilor, pot fi citite, înscrise, următoarele:

Sultan Ahmè – íbni Sultan Muhammèd el Sultan íbn el Sultan', {adică} "Sultan Ahmed, fiul lui Sultan Mehemmed însuși Sultan și fiu de Sultan". Și, pe cealaltă parte: **'Sultánul bérìn ve Hacánul bahrìn, Sárb, fì Constantiniè'**, (adică) "Împăratul pămînturilor și Stăpînitorul mărilor, Biruitorul, bătut la Constantinopole", sau **fì Edrne**, "la Adrianopole", sau **fì Mysr**, "la Cairo", sau
11 **fì Ismyr**, "la Smyrna". Căci în celelalte orașe nu-i îngăduit să se bată monedă. / Dacă însă Împăratul însuși se află în tabără, ia cu sine atelieml de bătut monedă, iar, atunci, pe monede se înscrie: **fì ordúi Hjumájùn**, (adică) "în tabăra Preaînaltului".

{{Chanilor Crîmleni li se îngăduie totuși să bată monedă însemnată cu numele lor.}}

(l) Chutbe. Este o aclamație, sau, rugăciuni, o rugă pentru sănătatea și pentru dumnezeiasca stăpînire a Împăratului, și pentru izbînda asupra dușmanilor, mai cu seamă asupra Creștinilor.

(m) Numele Sultanului. Ce înseamnă {la propriu) **<Sultan>**, am lămurit în Notele la Cap(itolul) I, <la> liter(a) **(e).** {{Iar ca etimologie, după cum îi place lui Achteri, el derivă de la **selatat**, ceea ce-i "victorios", sau "mai presus". Dacă <vine> însă de la **selit**, după cum le place nu puținora, (adică) **Defí zùlm idùp halky Adíl nur ilè zialandurur**, adică "Cel care înlătură nedreptatea și luminează poporul cu raza Dreptății".}} Nu va fi, totuși, fără de folos să luăm seama că, în limba poporului, fiecăruia i se atribuie numele de 'Sultan', prin adăugirea pronumelui "meu", ca **Sultanùm**, "Domnul meu", la fel cum Frîncii li se adresează tuturora, fără deosebire, cu vorba 'Monsieur'. Dar dacă este luat în sine, fără pronume, sau cu articol, el **Sultan**, îl denumește numai pe Împărat, cu toate că este socotit cu mult mai presus **Pádiszah**, după cum am arătat mai sus, în Cap(itolul) I, <sub> lit(era) **(g).** Fiilor Chanilor Crîmleni le este îngăduit totuși titlul de 'Sultan', ca în **Caplan Gieraj Sultan** etc. etc.

(n) Că nu e de folos. Othman, precaut, a refuzat ca, atîta vreme cît a trăit Alaiddin, să primească numele de 'Sultan', pentru că vedea că el nu-i va lipsi după moartea lui, și a preferat să i se spună **Ser[i]askièr**, "Căpătenie a oștirii'. Dar, după moartea acestuia, lăsîndu-și blana de vulpe, a îmbrăcat-o pe cea de leu.

(o) Supușilor Domniei sale. Sunt unii dintre istoricii Creștinilor care îi atribuie lui Othman mult mai multe izbînzi, și anume cucerirea Niceei, a Neapolei din Thracia, a Ancyrei din Frygia,
12 precum și a altor orașe din Natolia *(sic)*. Dar, cum Annalele turcești / pomenesc din cuvînt în cuvînt în ce an și de către cine au fost cucerite orașele amintite, anume că Niceea (a fost luată) sub

Orchan, în anul Hegirei 726, Ancyra în anul 761 de către Murad I, și istorisesc, parcă sub aceeași pană, că Orchan, cel dintîi, a încercat trecerea în Europa, nimeni nu ne va putea învinui de scepticism, dacă atîta vreme ne vom îndoi de crezarea acelei povestiri, pînă cînd ne vor fi oferite mărturii mai tari din scriitorii de acasă ai Turcilor.

(p) Domnise. Philippus Lonicerus și alți scriitor creștini îi atribuie lui 28 de ani de domnie, dar noi am socotit cu cale să-i urmăm, ca pe unii de acasă și mai cu luare aminte, pe istoricii turci, care îi pun în seamă numai 26 de ani lunari, 3 luni <și>, 10 zile; aceștia, scoțînd din fiecare an ca la 11 zile, fac 25 de ani solari, 5 luni <și> 17 zile.

LA CAPITOLUL III.

(a) Orchan. Pe acesta Nicefor Gregoras, în Car(tea) a 15-a, C(apitolul) al 5-lea, Secț(iunea) a 2-a, îl numește "'Hyrcanus', sau 'Orchanes'", și pomenește că a avut-o de soție pe Măria – sau, cum îi place lui Cantacuzino, în Car(tea) a 3-a, C(apitolul) 92, pe 'Theodora' – fiica lui Ioan Cantacuzino. Deși asupra acestui lucru la scriitorii turci domnește o adîncă tăcere, n-am vrea totuși să ne îndoim, dat fiind că de-abia ar fi de crezut ca un scriitor creștin și însuși tatăl acestei Măria să fi vrut să povestească un lucru mincinos, care să aducă vreun fel de ocară și numelui de 'Creștin' și Împăratului însuși, ori să fi dorit să-și scoată de acolo vreun merit. Dar dacă va fi avut
13 prin ea urmași sau nu, de vreme ce / n-o amintește nici unul dintre istoricii pe care i-am citit, socotim că-i mai cu cale să trecem sub tăcere.

(b) Ar fi cucerit Prusa. Unii dintre Creștini așează cucerirea Prusei chiar în timpul lui Othman, și amintesc că acesta ar fi murit abia în anul următor; eroarea aceasta pare să-și fi tras originea din faptul că luarea Prusiei *(sic)* va fi ajuns cunoscută Greciei drept prăpădul cel mai greu, mai înainte ca ei să fi putut afla veste despre moartea lui Othman – care <moarte> prea adesea rămîne ascunsă cu mare grijă la Curtea Othmană Aula, mai cu seamă față de dușmani. Căci foarte marea îngrijire de care dau dovadă scriitorii turci în însemnarea zilelor cînd le-au murit împărații de-abia dacă ne îngăduie să ne îndoim asupra adevărului acestei istorisiri.

(c) Michal beg. Despre nașterea și starea acestuia sciitorii creștini nu ne-au lăsat, {{pe cîte știu,}} nimic sigur. Turcii spun însă că, trăgîndu-se din vița împăraților din Trapezunt (poate din cea a Comnenilor), după ce l-a tăgăduit pe Hristos, a trecut la ritul lor, și că i-a ajuns într-atît de drag lui Orchan, încît nu făcea nimic fără sfatul lui. Mai există încă un multvestit monument al fiului lui, care a purtat drept poreclă numele părintelui său, **Michal**, un preafrumos pod de piatră la Adrianopole, durat peste rîul Arta, numit încă și astăzi, după numele ctitorului, {{**Michal oglí kioprisí**}}, "Podul fiului lui Mihail". Dar, să fi fost el din sînge regesc, n-aș cuteza să afirm cu tărie, după cum despre vechea lui credință de-abia de ne îngăduie să ne îndoim numele de 'Mihail', care, în afară de lui, nu ne amintim să fi fost vreodată atribuit cuiva de Turci, în afară de Arhanghel: {{<acestuia>, în Curan, obișnuiesc să-i spună și scrie '**Mikiaìl**', iar celorlalți Creștini '**Michal**'}}.

(d) Chaïrèbolì. Pare a fi 'Christopolis', loc în care Gregoras, în Car(tea) a 7-a, C(apitolul) 6, Secț(iunea) a 3-a, povestește că Împăratul Andronic a tras un zid de la mare și pînă în vîrful

14 muntelui învecinat (numit de Turci **Despòt jailasì**) / spre a închide calea, către Macedonia. {{Mă tot mir, de unde să fi aflat Iohan(nes) Buno că Turcii îi dau Christopolei numele de Tanboli'. Căci **Ianbolì**, se află așezată în Thracia, la 23 de ceasuri depărtare de Filip<p>ole, la poalele lui H<a>emus, pe malul rîului **Tundze**, mai cu seamă că **Chairebolì** de astăzi, la Greci χριστούπολης *(sic)*, se numea odinioară 'Amfipolis', o colonie a Athenienilor, numită astfel de la rîul Strirnon *(sic)*, care o încinge de peste tot.}}

(e) Tekkiùr Dagy. La Greci 'Rodostus', aflat nu departe de Heraclea Propontidei, sau a Thraciei. Astăzi se află acolo un emporiu nu fără de renume, pentru transportul mărfurilor de acolo la Adrianopole.

(f) Kieszan. Este o cetate aproape de Niceea, care și-a primit numele de la **Kiaszanì**, care se fac acolo. Iar **Kiaszanì** este un fel de vase de lut, lucrate cam ca cele din porțelan, dar nu tot atît de elegant, ca acelea din India. De unde și vasele din porțelan făcute în Belgia sunt numite de Turci nu **Fagfurì**, nume sub care se găsesc cele mai alese și din India, ci **Kiaszanì**, adică 'porțelanuri mai ieftine'.

(g) Suleiman. Gregoras pare să țintească la el sub numele de 'Satrap Troian', cînd povestește, în Car(tea) a 14-a, C(apitolul) 11, Sect(iunea) a 2-a, că a ținut-o în căsătorie pe fiica lui Ioan Batatzes, și că a trecut primul din Asia în Europa. Căci Turcii nu istorisesc să mai fi încercat altcineva trecerea în Europa, înainte de acest Suleiman.

(h) Manastyr. Este o mînăstire uriașă la Prusia, prefăcută acum, dar cu păstrarea numelui ei vechi, în **Dziamie**, unde se spune îndeobște că au locuit, pe vremea Împăraților creștini, 5 mii de monahi. Despre aceștia Turcii povestesc istorii minunate în cartea numită '**Jácobin madian**'. Anume, ei pomenesc că, din vîrful muntelui Olymp (numit de Turci **Kieszìsz dagy**, adică "Muntele Monahilor"), acei monahi zburau prin văzduh, {{peste Propontida,}} pînă la Constantinopole, la templul S(fintei) Sofia, și că, tot la șapte zile, luau spre a-și întreține trupul numai o singură măslină, sau o smochină. Iar dacă vreun Creștin l-ar învinui de minciună, Turcul va socoti că are deajuns dovadă, de-i va fi arătat că stă scris în carte. Căci {cei neînvățați} socotesc că în cărțile lor nu poate sta scris nimic ce nu-i adevărat. /

15 Socot că nu-i fără rost să repovestesc, drept pildă în privința acestei credulități, o istorie cu haz, care s-a petrecut pe vremea noastră la Constantinopole. Pe cînd domnea acolo Sultan Mustafa, fratele lui Ahmed, Împăratul de astăzi, Patriarh era Callinic, un om cu nu puțină învățătură în literele grecești și înzestrat cu bune moravuri. Veneau întruna la acesta ispravnicii Moscheei împărătesei Valide, numiți '**Muteweli**', atrăgîndu-i luarea aminte să le plătească dobînda sumelor de bani pe care Biserica li le datora. Patriarhul, cum nu avea de unde să se facă scăpat de datorie, le cere să-i deie îngăduință pînă în ziua de Luni a săptămînii viitoare. După ce s-a scurs sorocul, iată-i de față și cerîndu-i și mai apăsat datoria. Cum acela vroia să-și mai amîne iarăși creditorii pînă în Lunea următoare, cel mai vîrstnic dintre ei îi spune: "De ce ești atît de mincinos, o, Patriarhe ? ! Căci noi am învățat din cărțile noastre și credem ca pe-un adevăr că monahii voștri nu numai că au fost odinioară străini de minciună și de alte rele lucrări, dar au și ajuns la asemenea culme a minunatelor puteri, încît, urcîndu-se de la pămînt în înalturi, zburau prin văzduh de pe muntele acesta al Olympului (acesta-i alt Olymp, al Bithyniei, diferit de Olympul Greciei) pînă la

S(fînta) Sofia, și se întorceau pe aceeași cale, ba mai erau vestiți și prin alte minuni ce depășesc puterile firii omenești." Patriarhul, hîtru cum era, le spune: "Nu numai monahii cei vechi au făcut-o, ci și noi împlinim, în fiece zi, aceleași minuni. Eu însumi fac aceasta prea adesea, dar, spre a nu-i părea norodului celui neînvățat vreun șarlatan, sau saltimbanc, trec în zbor de aici (el se afla în Fanar, unde este scaunul Patriarhului) pînă la Pera, dar după apusul soarelui, dar nu prea pe sus, ca să nu fiu zărit de mulți." La acestea, Turcii: "Oare nu ți-am spus că tot asta se află cuprins și în cărțile noastre, în care avem crezare că nu se povestește nimic neadevărat ?"

Nu se poate totuși tăgădui că într-un neam atît de mare se află mai mulți dintre cei învățați care
16 nu dau crezare tuturor spuselor Curanului, / cu toate că nu cutează să-și mărturisească în public părerea. Astfel, {dimpotrivă,} odată, un preaînvățat Turc, **Isaad Effendi** (căruia, singur, îi datorăm tot ce stăpînim din cultura turcească), întrebat de mine 'în ce fel, fiind el un mare matematic și educat în filosofia lui Democrit, poate crede că Muhammed a rupt steaua lunii și că a prins în mînecă jumătatea ei care cădea din cer ?", mi-a răspuns că 'după ordinea firii aceasta nu se poate nicidecum, ba este chiar un lucru potrivnic; cum însă în Curan se susține că această minune a fost împlinită, el tăgăduiește rațiunea și primește minunea. Căci Dumnezeu poate face orice vrea.'

(i) Trăise șaptezeci. După anii vieții socotim anii domniei lui Orchan. Căci, dacă i-a urmat la domnie tatălui său, Othman, în cel de al 35-lea an al vieții, și a murit în cel de al 70-lea, din calculul aritmetic rezultă că stăpînirea lui a durat 35 de ani. De unde socotim că în mod greșit i se atribuie de către unii 22 de ani de domnie. Istoricii nu cad de acord nici asupra {felului} morții lui: căci unii spun că a căzut în înfruntare cu Tătarii, alții că a fost lovit de o săgeată la asedierea Prusiei. Dar, ca să nu mai spunem că trebuie dată mai multă crezare istoricilor turci, ca unora care sunt acasă în asemenea lucruri, toți sunt de acord că Prusia a fost cucerită în primul an al domniei lui Orchan, astfel că ar fi ridicol să-i căutăm răni de moarte acolo de unde își începuse domnia. Nimeni dintre istorici nu pomenește vreun război scythic, astfel că părerea aceasta nu pare a se sprijini pe mai mare adevăr, decît cea dinainte.

(k) Dzamì. Este un 'sanctuar' turcesc în care, în ziua de Vineri, pot fi recitate rugăciunile pe care le numesc – **Dzumânazì**, ceea ce în cele mai mici numite, **Mesczid**, este interzis. Dacă o
17 Dzamie este ridicată de vreun Împărat, / ea se numește **Selatyn**, adică 'Basilică împărătească'.

(l) Medresè. Este o 'Academie', {{sau un'Gimnaziu'}}, sau o 'Școală mai mare', și, cel mai adesea, obișnuiește să fie, dacă nu chiar în curtea Dziamiei, măcar în vecinătatea ei. Celelalte școli mai mici, în care micuții învață primele elemente școlare, se numesc îndeobște **Mektèb**. În fruntea acelor Gymnazii sunt puși **Mudéris**,adică 'Mai-mari ai școlilor', cărora li se dă un salariu anual, după mărimea veniturilor acelei **Dziami.** Sunt astfel unii care au o simbrie de 300 aspri, sunt și unii care au 70 de aspri. Dintre aceștia se aleg **Mola** {{și **Mevla** și **Muvella**}}, sau **Menla**, adică ' Juzii' celor mai de seamă orașe (căci Juzii tîrgurilor mai mici se numesc **Cady** {{și **Cazy**}}, cinul lor fiind diferit, căci nu pot ajunge la ranguri mai înalte, ca preoții seculari și parohiali); de la **Molla** se urcă la rangul de **Cadiulâskièr** {{și, fără articol, **Cazâskièr**, și **Cazyles[z]kièr**}}, de 'Juzi ai oștirii', din care sunt numai doi, unul al Europei, mai presus ca demnitate, celălalt al Asiei. Încununarea cinstirii eclesiastice este, în sfîrșit, demnitatea de **Muphtì**, ceea ce este totuna cu 'Dezvăluitor', sau 'Lămuritor al Legii', {{și 'înțelept'}}. Dacă am vrea să le comparăm pe acestea

cu treptele noastre ecclesiastice, **Muphti** ar corespunde 'Papei', {{'Pontificelui'}}, **Cadiulaskier** 'Patriarhului', **Mollae** 'Mitropoliților', **Cadi** 'Episcopilor' (cu excepția faptului că, așa cum s-a mai spus, ei nu pot urca la trepte mai înalte), **Imam** 'preoților', **Daniszmènd** 'învățăceilor' {{sau 'Diaconilor'}}.

(m) Imarèt. Este o casă aproape de **Dziamie**, pentru hrănirea și adăpostitirea săracilor, cam ca un 'han'.

LA CAP(ITOLUL) IV.

(a) Murad. Am crede că acesta este atît de des pomenitul la Gregoras' Amurius', Căpetenia
18 Lydienilor, prietenul lui Cantacuzino, dacă calculul anilor s-ar po/trivi și el. Dar, cum acela spune că Amurius a fost lovit de o săgeată, în anul lui Hristos 1348, al Heg(irei) 749, la asediul fortăreței cu care Latinii întăriseră Smyrna, și că de pe urma acelei răni a și murit, iar că Murad nu a început să fie cunoscut în Europa decît după unsprezece ani, adică în <anul> Heg(irei) 760, iar că abia în cel următor a urcat la tronul Împărăției, după ce a răposat tatăl său Orchan, bănuim că Gregoras se referă la un altul, la un Principe persan din Asia, cu același nume ca și Sultan Murad, a cărui stăpînire, de vreme ce nu este pomenită nicicum în Annalele turcești, fie că a trecut asupra altora, stingîndu-i-se urmașii, fie că a fost absorbită de puterea Principilor învecinați. Dar pe cît de mult se cuvine mustrată nedestoinicia lui Cantacuzino, pentru că s-a folosit de un prieten necredincios nu numai pentru stăvilirea dușmanilor, ci și pentru pustiirea Statului creștin, și le-a arătat astfel, cel dintîi, Muhammedanilor calea în Europa, cu atît sunt mai de lăudat însușirile lui Amurius, și sufletul lui mărinimos și nu prea des <de aflat> la Turci, față de cei pe care îi numesc '**Giauri**'.

Desigur că nu trebuie acoperită de mai puține laude prietenia aceea atît de trainică și dovedită chiar și în mijlocul neajunsurilor, cu care la învrednicit pe Cantacuzino, decît au admirat-o cu veneratie cei vechi pe cea dintre Pylades și Orestes. Pildele aparte ale acesteia le povestește Gregoras cel adesea lăudat de noi, în C(artea) a XIII-a, C(apitolul) 4, și nu va fi fără de folos să le aducem și noi aici, de vreme ce volumele lui nu se află la îndemîna tuturora volumina: "Fiind încurcat Împăratul în războiul cu Triballii, cum <Murad> își dăduse seama că nu-i merg lucrurile cum și le dorise, trece Hellespontul în mijloc de iarnă și-i vine Împăratului în ajutor cu oastea sa. Ținut însă de greutățile căilor și ale stării vremii, și-a pus tabără sub cerul liber lîngă Didymotichus, unde fusese
19 lăsată Împărăteasa Irene laolaltă cu puțină lume, și n-a vrut să in/tre în oraș și să se folosească de înlesnirile pe care i le gătise Împărăteasa, ba nici măcar să i se înfățișeze, chiar și rugat, spunînd că 'nu-i mai puțin nelalocul său ca, în lipsa prietenului său, să dea buzna peste soția lui, decît fără de cuviință și potrivnic prieteniei lor ca, pe cînd prietenul său se înfrunta cu un noroc atît de aspru, în pămînt străin, departe de hotarele patriei, el să trăiască, între timp, cam prea molatic și să se bucure de plăcerile și de răsfățurile traiului omenesc."

(b) Chodavendikiar. Este un cuvînt persan și înseamnă 'Lucrătorul lui Dumnezeu', sau 'Cel închinat lucrărilor divine', denumire pe care nu e sigur de ce și-a luat-o Sultan Murad. {{Sigur este însă că și alții și-au luat acest titlu.}}

(c) Lala. După etimologie, îl arată pe 'tutorele' și pe 'crescătorul' care a fost rînduit pentru paza sau învățarea Principilor tinerimii, iar acest nume i-a fost atribuit, pentru prima oară, Primului Vizir al lui Murad I. Iar, de atunci, împărații Turcilor au luat obiceiul să li se adreseze cu '**Lala**' atît Marilor Viziri, cît și tuturor celorlalți Viziri, dacă le grăiesc fie prin scris, fie din gură, ca, <de pildă, '**Lala Ali Pasza**'. "Lala al meu Ali Pasza'. Pe lîngă ei, acest nume i se mai dă și lui **Jengiczeri Agasi**, 'Căpeteniei unităților de Jengiczari', și lui **Bostandzi Basza**, 'Mai-marelui grădinarilor', sau 'al paznicilor Palatelor împărătești', chiar dacă este mult mai prejos în rang. <I se dă> lui, pentru că lui îi revine să-i păzească pe feciorii împărătești să nu fie uciși de tații sau de frații lor; <iar> acestuia, pentru că lui i se încredințează grija și straja Palatului împărătesc, mai ales în lipsa Sultanului, sarcină care la Greci era a 'Curopalatului'.

(d) Rumeli. La Turci, **Rumeli** denumește și 'Grecia', și 'Europa', ca și toate 'Provinciile
20 Europene' supuse Împărăției Turcești, / astfel că **Rumelì Beglèrbègi** este numit 'Căpetenia Căpeteniilor Greciei', sau a 'ținuturilor europene'.

(e) Beglérbèg. După etimologie, 'Căpetenia Căpeteniilor' (ca și **Záhinszah**, 'Împăratul Împăraților'), nume de care deși se bucură toți Vizirii cărora le sunt îngăduite trei cozi de cal, îi arată mai presus numai pe trei, pe **Rúmeli Beglèrbègi**, care își are scaunul la Sofia, pe **Anadòli Beglèrbègi**, care șade la Kiutahia, și pe **Szam Beglèrbègi**, al cărui scaun este Damascul – oraș care în arăbește se numește **Dimeszk**, dar îndeobște <i se spune> '**Szam**', {și **Szami Szèrif**, {{'Sfîntul Damasc'}}, <și> **Dar-us-Seliam**, {{'Poarta Păcii, a Salvării')}}.

(f) Namaz. Sunt 'rugăciunile obișnuite și zilnice', pe care Turcii sunt ținuți de legea lor să le facă de cinci ori în răstimp de 24 de ore. Iar ele sunt: **Sabah namazì**, ('rugăciunile de dimineață'), **– Oïle** ('de amiază'), **ikindi** ('de după amiază'), **Achsam** ('de seară'), **Jatsi** ('de noapte'), {{în persană: **Nemázi hámdad**, **Nemazi Piszin**, '**Nemazi digièr**, **Nemazi Szam**, **Nemazi chuftèn**}}. Dintre acestea sunt stabile cele de dimineață, de seară și de noapte, iar două mutabile, **Oïlè** et **Ikindì**, anume după lungimea zilei, sau scurtimea ei. Astfel, de pildă, la echinocțiu le fac pe cele de dimineață înainte de a dousprezecea oră a nopții care precede răsăritul soarelui. Pe cele de amiază la a șasea oră a zilei, pe cele de după amiază la ora a noua, pe cele de seară la a douăsprezecea oră a zilei, pe cele de noapte după prima oră și jumătate a nopții. Apoi, ei sunt atît de superstițioși în precizarea vremii cuvenite acestor rugăciuni, încît socotesc că, odată trecută vremea prescrisă, ele sunt făcute degeaba și fără vreo valoare, și că trebuie reluate mai tîrziu, în **Âraf** ('Purgatoriu'). Astfel, ei cred că nu este nici îngăduit, nici primit de Dumnezeu ca acelea de dimineață să fie făcute după răsăritul soarelui, cele de amiază la {a noua} oră a zilei, **Ikindi** la ora a douăsprezecea,
21 cele de seară noaptea / și cele de noapte cînd deja se apropie ziua. În cîmp, înainte de bătălie, sunt ținuți ca în tot cazul să se facă **Namaz**, dar, după începutul ei, dacă lupta se lungește mai mult, pot să îl lase la o parte și fără păcat, pentru că socotesc că nu-i pot aduce mai mare închinare lui Dumnezeu, decît luptînd cu hărnicie împotriva lui Hristos.

(g) Muftì. Sau, cu un nume compus, **Mufti zeman**, sau **Szeichul Îslam**, sau **Sahibi fetva**, se numește 'Aducătorul Legii', sau 'al sentinței', întîistătătorul', sau 'Mai-marele dreptei credințe'. El este Căpetenia ordinului eclesiastic și are cea mai mare autoritate în Împărăția Othmană, dat fiind că nici Împăratul însuși, dacă vrea să arate o oarecare pietate, nu poate să ucidă pe cineva, sau

să-l pedepsească trupește, fără a-i fi ascultat sentința. Căci în toate cercetările sale, și mai cu seamă în cele criminale, i se caută sentința, trimițîndu-i-se o scrisoare, prin care, sub nume fictive, i se înfățișează speța de fapt, cam în felul următor:

'Zeìd, Pádiszahùn emrinè muchállìf herekièt, ve fermáni Padiszahè itaât, ve ink{j}iad eilémediginè izhar sabìt olductè, catlè vadzìb olúr mi, olmáz mi ?' Adică: "Zeid, dacă s-ar dovedi cu bune mărturii despre Cutare că a făptuit împotriva poruncilor Împăratului și nu a dat urmare precum se cuvine celor încredințate și nu li s-a supus lor, oare va fi el de pedepsit cu moartea, ori nu ?"

Citind aceasta, Muftiul, după cum stau faptele, scrie mai jos **olùr** ('va fi'), sau **olmaz** ('nu va fi'). Dacă însă vor ca Muftiul să dea o definire a pedepsei, îi înmînează o scrisoare ca următoarea:

22 'Dacă cineva ar ști că / i-au căzut calului său potcoavele și ar avea locul și timpul potrivit ca să-i, pună calului potcoave noi la copite, dar, fără să-i fie milă de cal, l-ar sili pînă în seară pe o cale aspră și pietroasă, {{cum sunt piața mare din Constantinopole și toate căile și piețele regești}), {față} de un asemenea stăpîn nemilos ce pedeapsă s-ar cuveni hotărîtă ?' ({ne} lázìm gielùr'). La care Muftiul ar fi scris dedesubt: 'Taâzir lazìm gielùr' ("s-ar fi cuvenit hotărîtă descăpățînarea"), dat fiind că pentru o asemenea faptă, după legile lor, este dictată această pedeapsă. (Căci Turcii cred că Dumnezeu, la Judecata de apoi, va judeca nu numai pe om cu om, ci și cu animalele, precum și animalele cu animale. O dată sentința pronunțată, animalele vor avea a muri iarăși, pe dată, și a se preface în pulbere, iar Dumnezeu îi va pedepsi veșnic pe oamenii necredincioși, dar pe Musulmani fie că-i va ferici pe veci, dacă se vor fi vădit prin fapte bune, fie că-i va chinui, dacă-și vor fi prihănit viața prin păcate, după greutatea relelor, o vreme în **Araph** ('Purgatoriu') {{pentru cele de iertat, și în – **Dziehennem**, pentru cele de moarte)), iar, odată trecută aceasta, îi va primi în starea celor fericiți.) Și, în același fel, Turcii sunt siliți prin legea lor să-și consulte Muftiul în orice cauză, fie ea civilă {{și mai ales în pornirea la război sau în păstrarea păcii)), sau eclesiastică.

(h) Misliman. {{Sau **Musluman** și **Musliman**}}, corupt **Musulman**, sau **Musurman**, și de aici **Busurman.** Iar acest cuvînt este compus din **Mísl**, și „iman" 'de o credință curată și neprihănită', cum ai spune, la noi, 'drept-credincios', {{sau din **Muslim** și **iman**, ceea ce este totuna)). Iar sub acest nume se află toți cei ce cultivă legile muhammedane, cei care urmează riturile și ceremoniile stabilite pentru ei de sfinții Turcilor < > **Imam azèm** și **Imam szafi.** Cei care au primit rituri noi

23 sau diferite de acestea se numesc **mezhèbi /** ('rituali'), sau 'eretici', și **kiafir**, 'necredincioși', ca Perșii, și **Raf azi**, nume care înseamnă ceva mai rău decît 'necredincios'. Astfel că Turcii Mislimani spun că milostivirea dumnezeiască se poate întinde și asupra celorlalți necredincioși, adică a Creștinilor și a Iudeilor, <dar> nicidecum asupra celor **Raphazì**, iar că păcatul acestora este socotit de Dumnezeu de șaptezeci de ori mai greu decît al celorlalți.

(i) Muradiè. Acesta este 'templul lui Murad', ca **Suleimaniè**, 'templul lui Suleiman', **Muhammediè**, 'templul lui Muhammed' etc. etc. Dar numai Împăratului i se cuvine să denumească vreo **Dziamìe** regească după numele său, iar nici Primului Vizir nu-i e îngăduit, chiar de va fi durat și cea mai mare **Dziamìe**, să-i deie numele său, <ca> **Mustafiè**, **Sinaniè** etc. etc, cu toate că sunt unele anume care păstrează numele întemeietorilor lor, ca **Daùd Pasza Dz{j}amisi**, **Alì Pasza Dziamisì.** Dar tuturor acestora trebuie să li se adauge cuvîntul **Dziamisì**, care este omis îndeobște

la cele **Selatyn**, adică 'împărătești'. Dar nici măcar împăraților nu le este îngăduit să dea numele lor oricăror altor edificii, decît ale Dziamiilor; astfel că nu ne amintim ca vreun tîrg să fi păstrat numele întemeietorului său, înafară celui clădit de Othman, întîiul Împărat al Turcilor, și care se mai numește și astăzi **Othmandzìk** – despre care <vezi> mai multe mai jos, la Cap(itolul) 5, litera **f**.

(k) Kara Halìl Pasza. Halil este numele propriu al acestui Paszà; **Cara** înseamnă 'om negru';
24 căci mai toți cei care sunt mai oacheși la față obișnuiesc să-și adauge acest cuvînt / la numele lor, precum **Cara Muhammèd**, **Cara Hasen**, **Cara Mustafa Pasza** etc. etc. Acesta pare a fi totuna cu acela care este numit, în mod stricat, în Annalele Creștinilor, 'Chairaddin', 'Cheireddin', și 'Caratinus'. Căci printre Turci n-a mai fost vreun altul aparte, binecunoscut sub acest nume, în afară de Amiralul lui Suleiman, vestit prin atîtea fapte deosebite, căruia Creștinii obișnuiesc să-i dea numele de 'Hariadenus Ba{r)barossa'.

(l) Agavat. {{Și, îndeobște, **Agalar.** Este un plural derivat de la singularul **Aga**, care, la propriu, înseamnă 'Domn', sau 'Stăpîn', cum se obișnuiește să i se spună fiecăruia, în semn de cinstire. Dar acest nume nu i se potrivește deloc lui Dumnezeu, care, dacă are a i se spune 'Domn', este numit , **Rébb**, cu un cuvînt care nu este de dat nici unui om. Iar, în mod aparte, cuvîntul **Aga** îi denumește pe 'Ofițerii Curții', ca **Capù Agavati**, îndeobște **Agalarì**, 'Ofițerii Curții', sau 'ai Porții', precum și pe 'Prefecții' vreunei unități, ca **Jengfczeri Aga(sì)**, 'Căpetenia unităților de Jengiczeri', **Kyslar Aga{sì}.** 'Mai-marele peste fecioare', sau 'Arhieunucul', **Spahilar Aga{sì}**, 'Prefectul Spahiilor', **Silahdar Aga{sì}**, 'al Silahdarilor', sau 'al trupelor de pedeștri'.

(m) Anunțată lumii acea lege. A fost dată de Sultan Murad o lege, prin care unul din cinci prizonieri trebuia să fie ales pentru armată. Cum aceasta, după un șir de vreme, căzuse în desuetudine, s-a statornicit ca de pe urma fiecărui rob care era dus în oraș la vînzare să se ridice o dare de cinci lei, care dare, de la vechiul număr de cinci, se mai numește încă **Izpèndz**, adică 'din cinci', cu toate că unii din Turci scriu acum **Ispendz**. Căci **Iz**, înseamnă pe limba Perșilor 'din', iar **pendz**, 'cinci'. După aceea, cum oastea trebuia crescută, au născocit o nouă lege, prin care, anume, se
25 dădea poruncă astfel ca, dintre fiii Cre/știnilor tot al zecelea să fie ales pentru unitățile de Jengiczeri. Ea a durat pînă în vremile lui Sultan Ibrahim, fiul lui Sultan Murad al IV-lea, cînd, totuși, Dumnezeu milostivindu-se de jalnica stare a Creștinilor, ea a fost cu totul abolită. Totuși, de la Moldoveni și de la Valahi ei n-au primit niciodată asemenea dijmă.

(n) Minunilor și darului proorocirii. Turcii îndrăgesc o părere aparte despre minuni și despre prestiința celor ce vor fi: cum că acelea sunt hărăzite, fără vreun merit, numai profeților – aceasta, cred ei, o poate dobîndi oricine, prin faptele sale bune. Prin urmare, cum ei cred că ultimul Profet a fost **Achìr Peigambèr**, Muhammed, nu cred că, după el, mai poate fi făcută de către altcineva vreo minune. Dar ei socotesc că prestiința lucrurilor poate fi dobîndită de oricare Musulman printr-o necontenită exercitare a virtuților, prin umilința sufletului și prin ajunări; pe cei care vor fi ajuns la atare treaptă, ei îi numesc **Veli**, la plur(al) **Evlia**, 'fericiți' {{și 'sfinți, prietenii lui Dumnezeu'}}, sau **Velìullah**, 'fericiții lui Dumnezeu'. Ei cred despre acești oameni că se pot afla în același timp în două, sau în mai multe locuri, și, chiar dacă zăbovesc trupește la Constantinopole, pot totuși vedea cu sufletul, cele ce se petrec la **Cairo**, sau în altă parte, astfel că nu prea au nevoie de mișcarea fizică a trupului, ci, aflîndu-se în viață fiind, se pot bucura de însăși viziunea cea

dumnezeiască și plină de fericire – iar atunci se numesc îndeobște **Etiszmyszlerdèn**, adică 'dintre cei desăvîrșiți', sau 'dintre cei ajunși la desăvîrșitul har dumnezeiesc'.

{{Multînvățatul bărbat Isa<a>d Ef<f>endi a făcut acest exercițiu vreme de cîteva zile dar ajunsese, pînă la urmă, la asemenea slăbiciune de puteri și lipsă de spirit vital, <că>, lăsîndu-și laoparte superstiția, spre a-și redobîndi puterile, a avut nevoie de un medic: {pe el) l-a smuls din fălcile morții, îngrijindu-l cu multă străduință, Lycinius *(sic),* Arhimedicul Curții noastre și cel mai vestit, pe acea vreme, la Constantinopole.))

(o) Hadzì bektasz. A fost, la Turci, cel dintîi, întemeietorul unei tagme de < > **Derviszi**, sau 'monahi', care de acolo se și numesc **Bektaszì**. Se închină la mormîntul lui lîngă țărmul european al Bosforului, în satul numit **Beszìktasz**, care se află nu la mare depărtare de Galata. /

26 Iar monahii din această tagmă, chiar dacă își iau soții și locuiesc în orașe, au de la legea lor porunca să călătorească prin țări îndepărtate, să-l desfete pe oricine le iese în cale prin **Gazeluri** (adică prin 'poezii de dragoste transpuse prin alegorie spre iubirea cerească'), și prin **Esma** ('invocarea Numelor Divine', care sunt la ei în număr de 1001), și să-i ureze, cu suflet umilit, toate cele bune și prielnice: cel mai adesea ei obișnuiesc să o facă prin strigătul **Eivallah** ('Preabine, pentru Dumnezeu !'), <adică> prin exclamația încetățenită între atleți, prin care învinsul îi recunoaște învingătorului izbînda, spre a da mărturie că recunoaște că este cineva mai bun și mai presus decît el.

(p) Al Derviszilor < >. Este denumirea comună a monahilor Turcilor, chiar dacă de tagme și rînduieli diferite. Cei mai vestiți dintre ei sunt **Bektaszì**, **Mevlevì**, **Cadrì**, și **Seijah**. Despre **Bektaszì** am vorbit în nota de mai înainte. **Mevlevì**, numiți astfel după **Mevlana**, autorul rînduielii lor, obișnuiesc să se învîrtă în cerc vreme de trei sau mai multe ceasuri, și anume atît de repede, încît de-abia de se mai vede că sunt oameni. Sunt iubitori de muzică, atît de cea cu glasul, cît și de cea la instrumente. Pentru aceasta se folosesc de un fluier făcut din trestie indiană, numită **Nei**, ceea ce înseamnă κάλαμος, cel mai dulce dintre toate instrumentele muzicale. În școlile lor își mărturisesc umilința și sărăcia. {{Dacă ajungi în vizită în hanurile lor, fără să țină seamă deloc de rang, ei le oferă tuturora aceeași cinstire și închinare: îți întind pe dată o ceașcă de '**Caffè**'. De i-a fost calea plină de tină, îi șterg oaspetelui încălțările, fără de preget, îl însoțesc cu închinăciune atunci cînd pleacă, la orice vorbă ori cuvînt adaugă **Eivallah** ('Preabine, pentru Dumnezeu !'), și, prin vorba lor, arată într-adevăr desăvîrșita umilință a profesiunii lor, întru nimic prefăcută.}}

Cadrì au rînduiala de a-și împuțina trupul printr-o superstiție aparte. Anume, goi de tot, înafară de faptul că au șoldurile acoperite, cu mîinile împreunate, joacă mereu cale de șase ceasuri, nu arareori chiar și o zi întreagă, invocînd adesea numele lui Dumnezeu, cu **Hù**, **Hù**, **Hù** !, pînă cînd,
27 la urmă, parcă nebuni, cu spume la gură și cu sudoarea curgîndu-le șiroaie, / se prăbușesc la pămînt. Ba chiar, la o vreme, Marele Vizir **Kioprilì Ahmèd Pasza**, socotind această formă de religie plină de superstiție și nepotrivită cu credințele muhammedane, a dat poruncă să li se dărîme școlile, să fie alungați de peste tot, și să fie opriți de la adunări; dar, după moartea lui, secta a reînviat, iar astăzi își găsește chiar și mai mulți discipoli, mai ales la Constantinopole.

Seijah sunt rătăcitori și, deși își au **Tekkè**, 'mînăstirile' lor, to(tuși), {{odată ce}} au plecat de acolo, de-abia dacă mai ajung vreodată la ele în toată viața lor, pe care și-o petrec aproape întreagă rătăcind; căci prelații lor le impun celor trimiși în peregrinare o foarte mare sumă de bani sau de

provizii de hrană, și nu le dau voie să se întoarcă dacă nu au făcut rost de ea cumva și n-au trimis-o mînăstirii. Astfel că un atare **Seijah**, cînd intră într-un oraș, stînd în mijlocul pieței celei mari sau în curtea **Dziamiei**, strigă cu glas mare ? **Ja Allah, sendènbin besz altùn istérim**, 'O, Dumnezeule, îți cer cinci mii de galbeni !', sau 'o mie de măsuri de orez' etc., și, primind pomenile, se strămută într-un alt oraș, și, tot așa, e silit să-și petreacă viața prin ținuturi îndepărtate, pînă cînd va fi strîns suma care i-a fost poruncită. Cei mai mulți din monahii indieni țin de această rînduială și străbat întreaga lume pe unde este răbdată secta muhammedană, iar ei povestesc gloatei cu împodobită vorbire toate pe cîte le-au văzut sau auzit mai aparte prin călătoriile lor, ca și aceasta să poată afla mai bine, prin mijlocirea lor, despre lucrurile de prin afară, și să poată fi mișcată spre a le da mai generoasă pomană. Cît de nesuferiți îi pot fi aceștia, din această pricină, Împărăției Othmane poate să-și deie seama B(inevoitorul) C(ititor) din cele întîmplate pe vremea noastră, sub domnia lui Suleiman al II-lea, la Constantinopole. A sosit pe vremea aceea în Oraș un oarecare
28 Indian, mai mult cu numele de trimis, decît cu cel de sol, – / și, gătindu-și el intrarea la Vizirul **Kiopruli Mustafa Pasza**, îi aduce lui și scrisoare de la **Marele Mogor**, sau 'Padiszahul Indiei', cum se cheamă la Turci, îi și istorisește prin viu grai că 'Domnul său, auzind că Împărăția Othmană se clatină, și că vrăjmașul legii muhammedane prinde, pe zi ce trece, tot mai multe puteri, dus fiind de rîvna credinței, i-a dat lui încredințare să-l întîlnească pe Vizir și, în numele lui, să-i ofere ajutoarele de care avea cea mai mare nevoie, fie în bani, fie în oștire.' Vizirul se spune că a dat răspuns la acestea că 'el îi mulțumește Marelui Împărat al Indiei pentru prietenia păstrată față de Othmanizi, și că va căuta prilejul cu care să poată răscumpăra o asemenea bunăvoință. Dar că Împărăția Othmană, la acea vreme, redobîndindu-și deja slava armelor prin cucerirea **Albei Grecești**, nu poate fi împodobită prin nici o binefacere mai mare din partea Împăratului Indiiilor, decît dacă acela i-ar împiedica pe cerșetorii săi (adică pe acei 'religioși', despre care am vorbit) să mai intre în hotarele stăpînirii Othmane.'

(q) Vreun însemn. Jengiczerii poartă drept însemn pe steaguri o sabie cu două tăișuri, curbată ca un fulger, și față în față cu luna încornurată, iar pe cap un acoperămînt alb, numit **Kiczè**, amintind de forma unei mîneci. Restul veșmintelor îl au la fel cu cealaltă pedestrime.

(r) Széich. 'Prelat', ca un ἡγούμενος din mînăstirile grecești, sau 'Arhimandrit', sau, la Latini, Abate' etc. Căci, la Turci, nu doar mai-marii unor **Dziamìi** mari și împărătești, ci și cei puși în fruntea unor **Tekkiè** ale Derviszilor se numesc **'Széich'**, astfel că și **Muftì**, care ține loc de 'Patriarh', obișnuiește să se numească **Szeichul islam**, adică 'Prelatul celor mîntuiti' {{și 'Mai-marele credinței', 'Marele Pontif'}}. /

29 **(s) Mîneca.** Forma căreia o mai arată și astăzi scufiile Jengiczerilor.

(t) Jengíczeri. Numele oastei de rînd a Sultanului, compus din **Engì**, 'nou', și **czèri**, 'oștean', despre care vezi mai pe larg Dicționarul lui Meninskii. Numărul lor obișnuit este de 40 de mii, și sunt mai presus prin cinstire și demnitate decît toți ceilalți ostași. Fiecărui nou-venit li se dau pe zi cîte trei aspri, două pîini, 200 de dramuri de carne de oaie, 100 de dramuri de orez, 30 de unt. Dar acestea nu-i sunt totuși date ostașului, ci, primite toate laolaltă de chelar, le pregătește și li le întinde, de față, la vremea prînzului, Primul Bucătar de **Oda** ('rateș', 'han') – – pe care fiecare unitate o are foarte frumoasă, durată cu cheltuială împărătească. Cel lipsă degeaba va mai aștepta,

odată scurs timpul, după regula dată de Suleiman, **Tekkièi bekleièn szurbasìn jer**, 'Cel care păzește hanul, își mănîncă mîncarea.' Dar despre ei mai multe în alt loc.

(u) Fața albă. 'A fi cu fața albă' sau 'neagră' sunt, la Turci, expresii sacramentale de laudă sau de ocară. Căci domnul, avînd de gînd să-și laude robul pentru o faptă de ispravă, spune: **Aferìn, Juzùn ac olsùn**, 'Bravo, albă', sau 'ilustră să-ți fie fața !' Iar, urmînd să-l ocărască, zice: **Juzùn cara olsùn**, 'Neagră să-ți fie fața !' Dar nici una nici alta nu-i este îngăduită cuiva mai prejos față de cineva mai presus, astfel că, dacă, de pildă, oșteanul ar vrea să-și laude ofițerul, nu i-ar putea striga decît **Aferìn**, 'Bravo !', sau **Ei vallah**.

(x) Giermian Oglì. Principele Frygiei Mari, unul dintre Satrapii Perșilor care-și lăsaseră Regele la vremea năvălirii lui Dzingizchan. /

30 **(y) Hamìd ogì.** Tot așa, unul din Satrapii Persiei, care, la distrugerea Regatului, pusese mîna pe o parte a Asiei Mici și-i dăduse numele acelui ținut care se numește pe hărți **Hamida**. {{Numele acelei Provincii nu pare totuși a fi fost vechi, ci <dat> după ce a fost ocupată de Turci; căci Turcii au obiceiul să numească și posesiunile după numele posesorului, ca în **Las vilaieti**, Servia, anume după numele lui Lazăr, pe atunci Principe al Serviei (orice-ar zice Meninskii, care vrea ca **Las** să fie nu 'Lazăr', ci 'Vladislav'), **Caraiman** de la 'Caraman ogli', **Bogdan**, 'Moldova', după numele Principelui 'Bogdan', care a primit primul feuda. Tot așa și **Hamid** de la 'Hamid oglì', ca în **Hamidvil[i]aètinden bilkiulliè el cziekiub**, 'Din provincia lui Hamid', sau 'din Hamida și-a tras mîna cu totul'.}}

(z) De scufii roșii. 'Iskiùf': Pare a fi fost odinioară ținuta militară cu care-și acopereau capul; dar astăzi la Turci ea a ajuns în desuetudine. Căci, la război, Turcii nu se mai folosesc nici de platoșă, nici de scut, nici de vreun alt fel de armament, pentru că ei cred că nimeni, fie el și de diamant, nu poate înșela sau evita legea sorții. Ei cred că sfîrșitul vieții le este hotărît tuturora de Dumnezeu, și scris în frunte cu litere neștiute neamului omenesc. De aici și proverbele ades spuse la ei: 'Baszdè Jazilmysz olan, Gielmèk vádzìbdur', "Ce-i scris în frunte trebuie neapărat să se întîmple." 'Acadziak can damarda durmaz', "Sîngele care trebuie să curgă nu stă în vine." (Adică, 'ce-a hotărît Dumnezeu dinainte trebuie neapărat să se facă la vremea sa'); 'Tacdìr tedbirì bozar', "Pronia (Divină) nimicește orice socoteală și țintă omenească."

(A) Cóssova. Este o cîmpie în Servia, unde Sultan Murad a căzut ucis de un Tribal.

(B) Un dușman. Cei mai mulți dintre Creștini pomenesc că acesta era un om de casă de-al lui Lazăr, Principele Serviei, și-l numesc Milosz Cabilovicz. El este 'Triballul' lui Chalcocondyla. Iar sub numele de 'Tribalii' intrau odinioară neamurile care dețineau Bulgaria și Servia. Pare mai degrabă poveste, decît istorie ceea ce spune aici rușinea scriitorilor, Orbinus Raguzanul, cum că
31 Murad a fost străpuns sub cort / de Lazăr, Principele Serviei. Căci nu se poate crede cu ușurință că Turcii au fost atît de neprevăzători, încît să-l lase pe dușmanul de moarte de mai ieri, înarmat, și, cum spune el, călare, pînă la cortul Principelui lor, {sau} ca nenumărații cămărași și ofițeri de față, cărora le este sfîntă paza Împăratului, {să fi fost atît de neglijenți, încît} {să nu-l} împiedice, dacă vroia să dea buzna, sau să nu-i dea de veste despre sosirea lui. Dacă mai adaugi la asta și că-i lucru bineștiut că acel Orbinus calcă prea adesea, fără prea multă rușine, hotarele adevărului în cinstea neamului său, spre a juca întru totul rolul povestitorului de basme, cîtă vreme, de pildă, îi trece

printre Slavonii săi pe toți Scythii, Italicii, Suedezii, Germanii, și pe cuceritorii Troiei, pe Macedoneni, ba chiar și pe însuși Alexandru cel Mare, vei recunoaște cu ușurință vanitatea ἀπαίδευτος (needucată) a acestui ins, și vei trage de acolo încheierea că istorisirea noastră turcească despre sfîrșitul lui Murad e apropie mai bine de adevăr, decît cea Orbin{ian}ă.

(C) Cu aromate. În afară de Împărat, legea muhammedană nu-i îngăduie nici unui alt muritor să fie păstrat mort în casa lui pînă a doua zi, (ori) să fie transportat mai mult de trei mile italienești. Astfel, dacă Marele Vizir moare pe drum, el trebuie îngropat chiar acolo unde se săvîrșește, {{sau, {dacă} se află vreun oraș la nu mare depărtare, este dus într-acolo.}} Dar, cît despre leșul Împăratului, să fi răposat el chiar la hotarele îndepărtate ale Indiei, urmașii sunt ținuți foarte strict să-l ducă, îmbălsămat cu aromate, în goana cailor, cît pot ei mai iute, spre îngropăciune în **Dziamia** clădită de el, sau în mormintele înaintașilor. Dacă moare în Oraș vreun particular, mai întîi îl spală cu apă caldă, apoi, astupîndu-i cu vată ochii, urechile, gura și gaura șezutului, duc leșul, întinspe o
32 targa și luat pe umeri, / cît pot ei mai repede, de parcă ar alerga, la cea dintîi **Dziamie**, iar acolo, după rugăciunile {**Narnaz**}, făcute în curtea sanctuarului, îl îngroapă (în) cimitir, de îndată și fără de nici o zăbavă. Dacă sunt întrebați despre pricina acestei grabe, ei răspund că 'sufletul, de îndată ce este despărțit de trup, este strămutat de îngeri în locul hotărît de Dumnezeu pentru îngroparea acestuia, iar acolo, ținut de ei deasupra mormîntului vreme de patruzeci de zile, își așteaptă trupul. Prin urmare, spre a nu fi silit să aștepte lungă vreme în zadar, trupul trebuie neapărat adus cît mai repede.' Din această pricină ei interzic și bocitul, doar mamei îi îngăduie să-și plîngă de trei ori fiul; de va fi plîns mai mult, ei socotesc că a făcut un păcat.

(D) Czelebì. Εὐγενῆς, 'născut din sînge nobil', 'nobil'. Numele acesta era odinioară al fiilor Împăratului mai înainte de a ajunge la domnie, ca la **Jácùb Czelebì**, **Musa Czelebì**, dar, pentru că părea prea de rînd, mai apoi a fost schimbat în numele de **Efféndi**, de la grecescul αὐθέντης, care le mai este atribuit și astăzi Principilor tinerimii turcești, fie cu adăugarea numelui lor propriu, fie și fără nume, ca **Szahzádè Efféndi**, 'Fiul Împăratului Effendi', precum și, cu adaosul denumirii meseriei lor, Doctorilor și Juzilor, ca la **Istambòl Efféndi**, 'Judele Constantinopolei', **Muftù Efféndi**, **Cadiùlâskier Efféndi** etc.

Dar, astăzi, mai toți negustătorii și cetățenii Constantinopolei obișnuiesc să adauge numelui lor denumirea de **Czelebì**, ca **Mehemed Czelebi** etc. Ea le mai este dată și tinerilor care arată mari nădejdi, a căror purtare elegantă și aleasă pare să dovedească o anumită noblețe a sîngelui din care
33 se trag. / Dat fiind că Turcii nu-și măsoară noblețea prin lungul șir al bunilor și străbunilor lor iluștri, și pentru că toți Othmanizii se socotesc la fel de nobili prin obîrșia lor, și, mai ales, pentru că socotesc că onorurile nu trebuie să le fie hărăzite celor care sunt născuți din părinți nobili, ci celor înzestrați cu spirit de prevedere și hîrșiți în lungul exercițiu al treburilor purtate, care și-au dobîndit noblețea firii prin cultivarea virtuților. Astfel, înafară stirpei împărătești, nimeni altul nu-și poate revendica, mai presus decît alții, vreun fel de excelență sau de treaptă mai înaltă, în numele înaintașilor săi, ci numai cît **Ibrahìm Chan ouglì**, și, mai ales, **Kiopruli ouglì**, cărora faptele eroice a patru Viziri din acea stirpe, și, mai cu seamă, lauda învățăturii și a pilduitoarei și neprihănitei lor dreptăți le-a cîștigat din partea gloatei o asemenea părere despre ei; istoria lor o vom expune mai pe larg mai jos, la locul său. {{A mai fost odinioară și o altă spiță la

C(onstantino)p(o)le, dar nu de o faimă tot atît de mare, a < > **Dzivan Capudzìbaszilor**, dar astăzi ea s-a stins de tot.}}

(E) Ispăşeşte prin laţ. Acest mod de a fi ucis este cel mai onorabil la Turci, şi le revine numai Magnaţilor, dat fiind că-i de ruşine să ţi se taie capul, şi mai fără de cinste să fii spînzurat sau tras în ţeapă – aceasta fiind la ei pedeapsa tîlharilor.

(F) Kubbè. Este un turnuleţ şi un monument foarte frumos durat şi ridicat la mormintele împăraţilor, Vizirilor şi ale celorlalţi Magnaţi. Oamenii de rang mijlociu îşi pun două pietre în picioare, niciodată culcate, una la căpătîi, cealaltă la picioare, cu numele răposatului sculptat pe una din ele cu litere foarte frumoase, fie în proză, fie în versuri, cu adăugirea micii rugăciuni 'Dam Allahu teâla rahméti hû', "Facă Dumnezeu veşnică milostivire asupra lui", sau poate vreo alta, după dorinţa moştenitorului. Dacă-i înmormîntat un bărbat, în vîrful pietrei se pune forma unei
34 tia/re turceşti, în felul următor: Dacă-i o femeie, este înfăţişată următoarea podoabă: La picioarele amîndurora se pune o piatră de felul acesta:

bărbătesc femeiesc

(G) Sof. Este o 'fîşie de pînză' ţesută din lînă, pe care Turcii o folosesc cel mai mult, fiind ea foarte subţire şi uşoară. Ea li se potriveşte cel mai bine feţelor eclesiastice, ca unora cărora legea lor, nu le dă voie să poarte veşminte de mătase, care le sunt îngăduite numai Împăratului şi cămăraşilor săi. {De aici,} cel ce (poartă) veşmînt ţesut din **sof** se numeşte **sofi**.

LA CAP(ITOLUL) V.

(a) Giermiánbìg Oglù. Vezi cele notate la Cap(itolul) IV, Litera **x**.

(b) Istéfan. Ştefan, Principele Moldovei, în fapt şi nume 'Cel Mare', eroul cel mai harnic al veacului său, l-a înfrînt pe multvestitul Rege al Ungariei, Mathia Corvinul, şi i-a smuls Alpii Transylvaniei, care mai mărginesc şi acum Moldova dinspre Apus; a adăugat stăpînirii sale Pocuţia şi Podolia, prin mai multe izbînzi, şi, încleştînd lupta cu Polonii la **Cotnar**, un tîrg vestit pentru vinul său foarte ales, le-a zdrobit toată oştirea, pe mai mulţi i-a ucis, pe 15 mii i-a prins, şi, înjugaţi la plug, le-a poruncit să are jur-împrejur o întindere de două mile în lungime şi de una în lăţime şi să şi sădească două stejărişuri (care se mai numesc şi acum, pentru aceea, la Poloni **Bucowina**, {{dar locuitorii îi spun **Dumbrava Roşie**, 'Stejărişurile Roşii', pentru că se spune că au fost sădite şi udate cu sînge leşesc}}, iar toate oraşele care sunt aşezate între **Leopolis** şi **Moldova** le-a adus sub puterea sa. S-a războit de două ori cu **Ildírìm Baiezìd**, în prima bătălie l-a învins, în cea de a doua, după înfrîngere, a ieşit biruitor; după această luptă, **Hezárfenn**, un istoric de cea mai mare crezare printre Turci, dă mărturie că au fost strînse grămadă şapte mormane uriaşe de leşuri turceşti.
35 A supus **Valahia** pînă la **Bucureşti /** şi i l-a dat acelei Provincii, drept cap, pe **Vintilă**. Stăpînea **Bassarabia**, numită astăzi **Budziak**, oraşul Kilia, aşezat la gura Dunării, precum şi **Akkierman**, 'Alba Grecească', sau 'Oxia' celor vechi, vestită prin exilul lui Ovidiu, şi întinsese în lung şi în lat hotarele Moldovei; pe acestea le vom lămuri mai pe larg, dacă Dumnezeu ne va îngădui tihnă, în cartea despre Moldova cea veche şi nouă. Orînduindu-şi astfel bine lucrurile, după ce domnise

47 de ani <și> 5 luni, s-a săvîrșit din viață. Fiul lui, **Bogdan** a supus Moldova ca pe o feudă, de unde Moldovenii, care se numeau odinioară **Ak Vlach** {{<sau> **Ak Iflak**}}, 'Valahii Albi', se cheamă azi la Turci **Bogdani**. Iar **Valahii** au păstrat pînă în vremurile noastre numele de **Cara Vlach** {{<sau> **Cara Iflac**, îndeobște **Cara Vlach**}}, 'Valahii Negri'. {{Pare a fi fost stricat de la grecescul Οὐγγροβλάχος – și Οὐγγροβλαχία.}}

(c) Cu iuțeală. Istoricii turci laudă atît de mult iuțeala acestui Împărat în strîngerea oastei, în îndeplinirea planurilor și în înfrîngerea dușmanilor săi, încît numesc deplasările lui 'minuni', <iar> rapiditatea, înnăscută Turcilor, comparată cu el, 'mersul țestoasei'. Cînd se credea că-i prins cu treburile Asiei, apărea pe neașteptate în Europa, cînd Principii din Asia îl hărțuiau, încurcat fiind el în ale Europei, se și arăta în Asia cu toată oștirea, mai înainte ca să se fi împrăștiat faima despre sosirea sa. Se spune că n-a avut pe nimeni părtaș al hotărîrilor sale, și că n-a împlinit nici un lucru anevoios cu ajutorul prietenilor săi, de unde a și primit de la Turci, pe drept și după merit, numele de < > **Ildirim Sultan Baiezid**, 'Fulgerul', sau 'Trăznetul'.

(d) Ahmèd Burhan Eleddìn, {{sau **Burhanud-dìn**}}. Pare a fi fost unul dintre acei Satrapi ai Perșilor, care, pe vremea lui **Dzingiz**, scuturaseră jugul persan. Pe vremurile acelea, în afara
36 celei Gre/cești și a celei Persane, se știe că n-a mai fost vrea altă domnie în Asia. Iar de Principatul acesta ține o parte a Armeniei Mari.

(e) Kiutrùm Baiezìd. Poate unul din Satrapii Persani pomeniți. Numele lui cam pare să arate că va fi suferit de picioare, fie de podagră, fie de artrită. Pentru că, pe limba turcească, Kiutrum este 'olog', 'slab de vine', sau 'paralitic'.

(f) Othmandzik. Dacă trebuie să-i dăm crezare lui Busbeq, un oraș din Bithynia, dincolo de muntele Olymp, întemeiat de Othman, primul Împărat al Turcilor, și, cu acest titlu, foarte vestit printre Turci. Nici nu mai există, în toată Împărăția Turcească, în afară de aceasta, vreo altă cetate care să fi păstrat numele întemeietorului ei, cu toate că mai multe au fost durate din porunca Sultanilor. Căci e nu-și dau, de obicei, numele decît Dzamiilor, precum am mai arătat mai sus, la Cap(itolul) 2., lit(era) ***h***.

(g) Credincioși ai lui Isus. Toate populațiile creștine sunt, îndeobște, numite de istorici, sau în scrisori, Întru cinstire, **Ijsenì**', ca Principele Moldovei 'Kydvetul Merai il milletul Mesihiè, ùmdetul Kiuberai il taifetil Isseviè', "Preaînălțatului dintre Principii din neamul lui Messia, Alesului dintre Magnații neamurilor care cred în Iisus".

De altfel, tuturor Creștinilor li se atribuie denumirea {de ocară) **Giavùr**, 'necredincios', și **Kiafìr**, 'blasfemi', sau **Kieferé**, 'neam blasfem', plur(al) **Kiuffar**, 'oameni blasfemi', precum și **Nasranì**, 'Nazarineni', ca **Iunanì** pentru 'Greci', **Ibrani**, pentru 'Evrei' etc.

(h) La Constantinopole [dată în seamă]. Că Sigismund, după această înfrîngere rușinoasă,
37 s-a retras la Constantinopole / iar, de acolo, după felurite întîmplări, s-a întors în Regatul său prin Italia ne-o spun aproape toți istoricii creștini, mai cu seamă Lonicerus, foarte sîrguinciosul strîngător al faptelor turcești, în Tom(ul) 1, la pag(ina) 23.

(i) Darusz szifa. 'Poarta Tămăduirii', de la **Dar**, 'poartă', și **Szifa**, 'tămăduire'. Sunt spitale foarte frumos clădite de împărați pe lîngă Dziamii, cărora le sunt dați efori, acestora fiindu-le dată în seamă, din veniturile Dziamiilor, însănătoșirea bolnavilor.

(k) **Giuzèl Hisar**. 'Cetatea Frumoasă'. Acum se cheamă **Bogaz gieczìd**, sau 'Trecerea Strimtorii', între Golful Propontidei și Munții Niceei, azi (numiți) **Izmìd daglary**, de unde Constantinopolea primește materialul și pentru construirea edificiilor, și pentru cea a flotei.

(l) **Își pune tabăra**. Scriitorii creștini povestesc și despre rugile lui Emmanuel Paleologul, și despre amenințarea campaniei lui **Temurleng** drept pricini ale desfacerii asediului Constantinopolei. Dar (cum) campania lui **Temurleng** a avut loc <abia> după 7 ani, și nu e ușor de crezut că Principele Turc a putut fi abătut atît de ușor de la țelul său prin rugile dușmanului, par a fi mai aproape de adevăr cele pe care le-am relatat (din) Annalele Turcești.

(m) **Istambol Tekkiuri. Istambòl** pare a fi corupt fie după însuși numele orașului Constantinopole, fie din expresia populară εἰς τὴν πόλιν. Căci Turcii mai învățați, ca și Împăratul însuși, în poruncile sale, obișnuiesc să scrie **Constantiniè. Tekkiùr**, dacă trebuie acordat ceva ipotezei, e
38 corupt din τοῦ κυρίου, dar ei scriu uneori / și **Cáisar**, 'Caesar'. Uneori, numele de **Tekkiur** le e dat de Turci și Prefecților creștini, ca în **Selanìk Tekkiurì**, 'Prefectul Thessaloni cei', <sau> în **Gielibolì Tekkiurì**, 'Prefectul Calliupolei'.

(n) **Filurì altùn.** Este denumirea aparte dată de Turci 'ruspilor', sau 'galbenilor venețieni', care sunt prețuiți la 300 aspri. Dar numele de **filurì** vine de la grecescul popular φλορὶ.

(o) **Ederne Molasì.** 'Judele eclesiastic al Adrianopolei'. Pentru că **Edrne** este 'Adrianopolea'. **Mol<l>a**, 'Jude eclesiastic', cel aflat pe a doua treaptă față de **Istambol Effendi** și **Caziulaskeri**; **sì** are valoarea articolului ó, {cum ai spune) ó Μολὰς τὴν Ἀδριανουπόλεως, **Jengíczèr Agasì**, ó Ἀγὰς τῶν Ἰανιτζάρων. Pentru **Molla** sunt destinate mai multe scaune, totuși numai cel de la Constantinopole se numește **Efféndi**, în cinstea Orașului. Celelalte se bucură numai de numele de **Molla**, ca **Mysr Mollasì**, **Molla** τὴν Προύσης <al Egiptului>, **Birúsa Mollasì**, **Molla** τὴν Αἰγύπτου <al Prusei>, **Halèp Mollasì**, **Molla** τοῦ Αλέπου – <al Alepului> etc. Cercetează cele notate la Cap(itolul) 3, lit(era) *l*.

(p) **Davùd.** Nume evreiesc pentru 'David', (dar folosit și de Turci.)

(q) **Mehkiemè.** 'Praetoriul' sau 'porticul' unde se constituie tribunalul și sunt ascultate plîngerile împricinaților de către un **Muhkiem**, 'tare', sau 'întărit'; sau de la **Hiúkm**, 'sentință', 'decret'. Asemenea **Mehkiemè** sunt mai mult de douăzeci la număr la Constantinopole, printre care cea de căpetenie este **Mehkiemèi Mahmùd Pasza**, numită astfel de la ziditorul ei, un Vizir cu acest nume.

39 (r) **Temurléng.** De fel din hoarda **Czagatai**, barbar după naștere, dar cu mora/vuri mai șlefuite. **Temurleng**, corupt în 'Tamerlanes', înseamnă {în limba persană} 'om șchiop de un picior', defect de care se crede îndeobște să fi suferit el. Un argument în favoarea acestui lucru îl aduce povestea istorisită despre el de către Turci, în popor. Ei spun, astfel, că 'fiind cîndva dus la moarte, printre Perșii prinși, și un prea-bun pictor, acesta i-a cerut lui Temurleng 'să nu îngăduie ca toată arta picturii să fie îngropată cu el odată; căci îi va dovedi fără greutate că întîietatea printre pictori lui îi aparține.' Auzind aceasta, Temurleng să-i fi cerut lui ca să-i picteze silueta. Pictorul, văzînd că Principele era și șchiop de piciorul drept și chior de ochiul stîng, l-a desenat cu piciorul drept înclinat și cu ochiul stîng închis, și cu arma sau cu arbaleta adusă lîngă față, ca un vînător; dîndu-și seama de ascuțimea talentului lui, că Temurleng s-a mirat și l-a lăsat slobod.'

(s) Supunerea Împărăției. Admirabilă, desigur, mărinimia barbarului și un răspuns de înfățișat veșniciei în litere de aur. Palaeologul îi oferă Orașul și Împărăția; Temurleng primește ocrotirea amîndurora, <dar> refuză Împărăția, spunînd că 'nu e drept ca el să schimbe o Împărăție, atît de veche, a Grecilor, și ca un neam atît de nobil și de ilustru din atîtea pricini, a cărui faimă ajunsese și pînă la Tătari, să fie supus unei stăpîniri străine.' Aceasta i-a fost măreția de suflet care îl împinsese la a da bătălii atît de cumplite și la a-și strînge o asemenea oștire, care, de-ar fi asemuită cu (oștile) lui Xerxes sau ale lui Darius, ar ieși, de nu mai presus, desigur deopotrivă, după socoteala tuturora.

40 **(t) Ahmèd Halamìr.** Era tot dintre / Satrapii Perși, pe care i-am tot pomenit adesea. Supranumele de **Halamir** înseamnă mereu – ca și acum – în limba arabă 'Domn'. Și istoriografii persani și cei turci susțin că, de pe vremea lui, scaunul Împărăției Persane, care se afla mai înainte la **Babylon**, a fost strămutat la **Revan**, și, de acolo, la **Isfahan.** Iar **Babylonul de azi**, pentru Turci **Bagdad**, nu e clădit pe țărmul răsăritean al Eufratului, unde atît vechile lui mine, cît și istoricii dau dovadă că a fost așezat cel vechi, ci față în față, pe țărmul apusean, adică privitor spre Europa. Iar pe cel de Răsărit încă mai există o cetățuie, numită de Turci **Kùsz calâasì**, 'Cetățuia păsărilor'.

(u) Ozbaidzian, sau **Azerbaidzan.** Vezi aceasta în Capitolul) I, lit(era) ***m.***

(w) Tahrinbèg. A fost tot dintre Prefecții Perși care scuturaseră jugul Împărăției Persane zdruncinate de năvălirile Tătarilor.

(x) Aproape de Prusia. Cei mai mulți scriitori creștini susțin că această bătălie a fost dată lîngă Eufrat. Dar faptul că toți Turcii cîți au scris istoria acelei vremi dau, într-un glas, mărturie că Temurleng a intrat, îndată după luptă, în **Prusia**, Metropola Bithyniei, dovedește că locul luptei au fost cîmpiile Prusiei – despre care, cît de departe se află de Mesopotamia, nu se va afla nici un știutor al geografiei care s-o ignore. La părerea noastră se mai adaugă și argumentul că tot ei povestesc că Temurleng, înainte de încleștare, și-a așezat tabăra în apropiere de **Jengìszehìr**, care este {'Neapolea'} Asiei Mici, și că acolo a stat de vorbă vreme de trei zile cu **Násruddìn Hodzia**,

41 Esopul Turcilor, și că a fost atît de înduplecat de fabulele lui, încît a lăsat orașul / întreg și neatins.

Pentru plăcerea Cititomlui curios, nu ne va părea rău să facem aici o digresiune și să povestim cîte unele despre acest **Nasruddin**, scoase din cartea în care Turcii i-au scris viața. Cum Temurleng își mutase tabăra lîngă **Jeniszehir** (unde locuia și Nasruddin), cei din cetate se pregăteau de apărare. Nasruddin îi sfătuiește dimpotrivă și se oferă pe sine pentru solia la Temurleng. Ieșind el de acasă, stă la îndoială cu ce daruri ar putea să îmbune mai lesne sufletul vrăjmaș al dușmanului și să-i cîștige bunăvoința pentru sine și pentru concetățenii săi. Dat fiind că se hotărîse să-i ducă fructe din grădina sa: {{'Bojlè bir mahálli zaruretdè muszaverè ezoc szeidùr'}}, "'Mult, zise, cîntărește un sfat la vreme de nevoie !' Hai să-mi întreb nevasta, ca să aflu ce părere o avea !" Așa că, întors acasă: "Nevastă, zise, oare lui Temurleng i-or fi mai pe plac gutuile, sau smochinele ?" Iar ea îi răspunde: "Gutuile, că-s mai mari și mai arătoase, cred eu că i-or plăcea !" Auzind el așa: 'Vákti muszkiulatdè, ve mahálli zaruretdè giérczi muszaverè czok széidur liákin ávrete aszikiarè, ve kiuszad olunan muszaverè daima muszkiuldèn degíldur', "'Oricît, îți zise, putea cîntări un sfat la clipă de-ndoială, tot pe-atîta, doi bani nu face sfătui dezvăluit femeii.' Așa că n-am să-i duc: gutui, ci smochine !" Prin urmare, strîngîndu-și smochinele, o ia degrabă la Temurleng. Cînd i se dă acestuia de veste că Nîsruddin Hodzia, despre care se împrăștiase atît de mare faimă, urmînd să vină cu

solie, a sosit rugător, dă poruncă să-l aducă înlăuntru, {{dar după obiceiul tătăresc,}} cu capul gol,
42 iar, văzînd chelia solului, / le poruncește alor săi să-i tragă în ea cu smochine, ca la țintă. Cum robii îi împlineau cu sîrg porunca, acela strigă la fiecare lovitură **szúkr** (laudă lui Dumnezeu !) și rămîne cu suflet vesel și deloc turburat. Întrebat de pricina veseliei, dă răspunsul: "Îi mulțumesc lui Dumnezeu că n-am dat ascultare sfatului nevestei ! Căci de-aș fi adus gutui, cum vroia ea, în loc de smochine, îmi spărgeau de tot capul !" Tot așa, primit mai apoi cu prietenie de Temurleng, îi dă acestuia în dar zece castraveți noi și proaspeți și primește pentru ei, drept cinste, zece galbeni. După cîteva zile, cum toamna brodise mare belșug de castraveți, înjugîndu-și boii, mînă la Curte un car plin cu de aceștia. Ușerului, care, mai întîi, nu-i dădea intrare, îi făgăduiește o jumătate din darul de primit; acesta, ținînd minte cinstirea de mai înainte, cade la învoială să împartă răsplata și îl lasă pe {Nasruddin} înlăuntru la Curte. Cum venea el, Temurleng îl întreabă 'Ce aducea ?' Răspunsul e că 'aduce acum și mai mare număr de castraveți, ca înainte'. Principele dă poruncă să-i deie tot atîtea nuiele, cîți erau la număr castraveții. îi numără și află 500. Îndură el jumătate din nuiele, dar apoi strigă tare și zice: "Ajunge, Regele n-o să rabde ca ușerul lui să pățească o nedreptate !" întrebat 'Ce ușer, care nedreptate ?', dă răspuns: "Am căzut la învoială cu ușerul, care, mai întîi, nu vroia să mă lase să intru, și i-am făgăduit să-i plătesc jumătate din răsplata pe care-o aveam de așteptat." Adus de față, ușerul, netăgăduind înțelegerea, e pus să rabde restul loviturilor de toiag. Tot el, după acea vreme, primind de la Temurleng poruncă 'să ceară cu curaj de ce avea nevoie, căci îi va da cu dragă inimă', a cerut numai zece galbeni, cu care să dureze o lucrare
43 deosebită și vrednică de amintirea urmașilor. / Primind banii, durează în plin cîmp o poartă de piatră și o ferecă foarte tare cu ivăre și cu zăvoare. Întrebat 'la ce a ridicat poarta aceea ?', răspunde că 'faima acelei porți va ajunge la urmași, pînă departe, nu mai puțin decît cea a tuturor izbînzilor lui Temurleng, dai, pe cînd monumentul lui Nasruddin le va stîrni vizitatorilor rîsul, faptele lui Temurleng, chiar și ținuturilor mult îndepărtate, numai plînsul.'

(y) Ildirim. Vezi cele not(ate) la lit(era) **c**.

(z) Ca la trei sute de nave de luptă. Scriitorii creștini istorisesc că tatăl lui Baiezid, Murad, a fost primul care a introdus folosirea navelor de război. Dar Turcii i-o atribuie lui Baiezid însuși, și povestesc că înaintașii lui s-au folosit pentru trecerea strîmtorii Calliupolei fie de plute, fie de nave străine; în această privință aș vrea mai bine să le dau crezare scriitorilor de acasă, decît celor ai străinilor.

(aa) Sub nume stricate. George Phrantza Protovistierul, un scriitor contemporan, dar nu prea sigur nu numai în lucrurile care țin de Turci, ci și în cele de acasă ale Grecilor, ba chiar contrazicîndu-se adesea singur, a țesut o povestire încă și mai încurcată despre fiii lui Baiezid; defectul acesta de-abia de-am cuteza să i-l mustrăm, de n-ar spune el însuși, la finele istoriei sale, că a compilat acel *Chronicon* deja doborît de bătrînețe și aflat în surghiun, iar, ca atare, din memorie, iar nu din documente și din arhivele publice. Pe lîngă aceasta, am ajuns la cea mai mare bănuială că volumele lui sunt interpolate și stricate de vreun ins mai recent datorită mențiunii făcute, în Cartea) 1, Cap(itolul) 31, asupra 'Bogdaniei', și anume ca o Provincie tributară Turcilor încă de
44 sub Muhammed, pe cînd toți cad de acord că / acest ținut, adică Moldova, li s-a supus de bună voie

Turcilor sub Suleiman I, și abia de pe vremea aceea, de la Principele ei **Bogdan**, a ajuns să le fie binecunoscută Turcilor sub denumirea de 'Bogdania'.

Tot un iz de codice denaturate au și cele care se povestesc acolo despre războaiele civile ale fiilor lui Baiezid, lucruri necunoscute și Annalelor creștine, și celor turcești. Anume, el numără cinci fii ai lui – pe Mose, Iusuph, Iesse, Musulman și Mehemed. Spune că cei patru mai mici au trecut în Europa, după ce Mose a fost prins în lupta cu Temurleng; că Iusuph a fost botezat după ritul creștin; istorisește că Iesse a fost la început mai presus și i-a atacat pe Unguri și pe Sîrbi, iar apoi, intrînd în luptă, în Cappadocia, cu fratele lui, Musulman (care pare a fi fost 'Suleiman'), și fiind înfrînt, a fost prins din fuga lui și sugrumat. Că Temurleng a pus împotriva lui Musulman pe fratele lui, Musa, care, trecînd în Europa, să fi subjugat, cu ajutorul Despotului Serviei, provinciilecare le erau supuse Othmanilor. Că Musulman s-a întors din Asia în Europa pe la Constantinopole, dar că a fost înfrînt în luptă și ucis de fratele lui. După aceea, că fiul lui Musulman, Orchan, a fost chemat în Europa de Manuel Palaeologul, Împăratul de la Constantinopole, și că a fost înarmat împotriva lui Musa, dar că tot el, cu puțin mai tîrziu, a fost trădat de Vizirul său, Sampan, și orbit de fratele său. Că Musa a armat o flotă împotriva Constantinopolei, dar că, după ce a încleștat lupta pe mare, înfrînt, a lăsat războiul. Că Mehemed, la început, s-a ascuns și și-a cîștigat traiul ca mercenar, apoi, ajutat de Amera, Caramaniul din Cappadocia, a purces cu război împotriva fratelui său Musa; că, învins în prima și în a doua luptă, pînă la urmă, reluînd războiul cu
45 ajutoarele Principilor Serviae / și Bulgariei și corupîndu-i pe ofițerii lui Mose, a dobîndit izbînda. Iar că Mose, adus înapoi din fuga sa, a fost ucis de o căpetenie de-a lui. Iar pentru atîtea lucruri care s-au petrecut unele după celelalte el nu consemnează decît trei ani și două luni – ceea ce cît este de absurd, cît de puțin potrivit cu cronologia, va observa lesne și fără demonstrația noastră Cititorul cel cu ochi atent.

(bb) Calepin, Cyricelebes și **Cebelin**. Toate acestea par stricate după cuvîntul turcesc **Czelebì**, nobil', pe care, după cum am atras atenția mai sus, la Cap(itolul) 4, lit(era) D, obișnuiau să-l adauge, odinioară, numelui lor Principii tinerimii turcești, ca în **Suleiman Czelebì** etc. Ne îndeamnă a crede că forma **Cyricelebes** a mai primit, apoi, oarece stricăciune și de la grecescul vulgar Κυρίτζι, care este diminutivul τοῦ Κυρίου, sau 'al Domnului', denumirea de 'Cyritzes' dată lui **Muhammed I** de Phrantza, în C(artea) 1, Cap(itolul) 32.

(cc) Mustafa. Fiul mai mare al lui Baiezid, despre care și Annalele turcești și cele creștine spun că a căzut în bătălia cu Temurleng. Leșul lui, deși căutat cu mare grijă după luptă, n-a putut fi găsit nicăieri, el nemaifiind, după aceea, aflat nici printre prizonieri, ori văzut în viață. De aici i-a și fost dat supranumele de **Nabedìd**, adică 'Pierdutul'. Scriitorii creștini îi dau numele de 'Erdogul', în ce temei, nu știm. Sigur este numai că lui Baiezid i s-au născut doar 4 fii, numiți ca atare în șirul istoriei, dar nici unul 'Erdogul'. /

46 LA CAP(ITOLUL) VI.

(a) Suleiman Czelebi. Numele care îi sunt atribuite acestui Principe de către scriitorii creştini, de **Calepin**, **Cyricelebes** şi **Cibelin**, nu sunt folosite nici ca nume proprii turceşti, nici nu înseamnă etimologic ceva, decît dacă ai accepta că vor fi putut fi stricate de la **Czelebi**, după cum am arătat la Cap(itolul) V, lit(era) **(bb)**. Rezultă, totuşi, că prin aceste nume este indicat Suleiman al nostru din faptul că ei spun despre 'Calepin' că a scăpat cu fuga din bătălia cu Temurleng, şi că a fost salutat drept Rege de către ai săi, la Adrianopole, ceea ce este vădit că nu se poate referi la nimeni altul, decît la el. Dar, cu toate că Suleiman s-a aflat în fruntea treburilor turceşti, împreună cu fratele său, vreme de 11 ani, ei nu-l numără nici pe unul, nici pe celălalt printre împăraţi, nici nu îl denumesc '**Pádiszah**', cu numele obişnuit pentru un Sultan, pentru că niciodată nu a avut sub supunere întreaga Împărăţie de unul singur, ci, mereu, unul a poruncit în Asia, iar celălalt în Europa; pierind amîndoi, pînă la urmă, datorită unor măceluri reciproce şi fratricide, toată Împărăţia Othmană a ocupat-o **Mehemmed**, şi {{a fost}} numit cel de al cincilea Împărat al acesteia.

(b) Intrînd, după izbînda, în Prusia. Se vădeşte de aici că lupta a avut loc nu în Mesopotamia, ci <în> Bithynia, după cum am luat aminte mai sus, la Cap(itolul) V., lit(era) **(x).**

(c) Plină de trufie. Turcii nu spun cum să fi fost ea, dar nu tăgăduiesc că Temurleng s-a mîniat pe drept pe Suleiman. {{Ne putem totuşi convinge, fie şi numai din acest unic lucru pe care îl arată, despre statornicia acestui Sultan, cu un suflet neînfrînt nu atît faţă de nenorociri, cît faţă de Temurleng: /

47 'Ol Szahi dilagdahi dziuvanbacht, Timùr gibì âdui sat<i>ne diuszmeni jok lacht mocambolosindè davaj istibdad uzrè musyrr vè gierdeng<e>szlìk mecamindè mustakyrr olùp', adică "Regele acela, orişicît de tinerel, dar cu ochii deschişi şi plin de prevedere împotriva unui vrăjmaş aspru şi <doritor> de un singur s<ce>ptru, cum era Temurleng, s-a îndărătnicit", sau "a ţinut neclintit să dea lupta şi să-i iasă în cale şi să-şi revendice stăpînirea absolută."}} /

46 **(d) Musa Czelebì.** Vezi cele notate la Cap(itolul) **7**, lit(era) **(a)**.

(e) } Îl cheamă la sine. Cîţiva dintre scriitorii creştini spun că Musa, prins împreună cu tatăl
47 său în lupta cu Temurleng, / a fost mai apoi redat libertăţii şi a dobîndit Împărăţia, istorisire pe care nu cutezăm să o acuzăm de neadevăr, dat fiind că e lucru ştiut că Turcii au obiceiul să acopere cu grijă, şi, dacă pot, sub adîncă tăcere acelea care par să arunce asupra stirpei Othmane vreo pată de ocară.

(f) Eu unul. Minunat cuvînt al unui Barbar şi vrednic de a fi slăvit cu veşnice laude, dar întru nimic barbar ! Căci, după Alexandru cel M(are), care, învingîndu-l pe Por, nu numai că i-a redat domnia, ci i-a şi lărgit-o, nu vei mai găsi nicăieri vreun exemplu de asemenea mărinimie în dăruirea domniilor.

(g) A dobîndit domnia asupra Asiei. Cîţi dintre Creştini îl pomenesc pe Musa, ca Phranza, în C(artea) 1, C(apitolul) 30, spun că el a început mai întîi să domnească nu în Asia, ci în Europa, iar domnia asupra Asiei i-o atribuie lui 'Musulman'. Dar, cum ei confundă atît de mult nu numai numele, ci şi faptele acestor fraţi, încît fie şi cel mai ingenios om abia de-ar putea bănui, ca o ipoteză, cine este pomenit sub numele de 'Musa', de Tsa', de Tesse', {de 'Karem'}, de 'Ertucul',

de 'Calepin', de 'Cibelini', de 'Cyricelebes', de 'Iusuph' și de 'Mehemed, nu ne va putea învinui nimeni de greșeală, dacă, într-o asemenea obscuritate și a istoriei și a cronologiei, am preferat celorlalte istorisirea din Annalele Turcești, ca pe cea mai limpede și mai probabilă.

(h) Caraman Ougly. 'Regele Caramaniei', al ținutului astfel numit și astăzi din Asia Mică, euprinzînd cea mai mare parte a vechii Cappadocii și Galații. Numele li l-a dat Provinciei și Regilor ei **Caraman**, un Satrap al Perșilor așezat acolo înainte de năvălirea lui **Dzingizchan**, și cel dintîi care, după ce Regatul Persan a fost distrus de Tătari, a deținut asupra lui o stăpînire absolută, fiind,
48 dintre – / aliați, după **Alaiddin**, Sultanul Iconiei, cel mai puternic. Cu prilejul acesta, nu putem să nu atragem atenția că Nicefor Gregoras, George Phranza și celelalte Annale ale Creștinilor aduc zadarnic această împărțire a Satrapiilor pînă în vremurile lui Othman, și țes un lung catalog de Provincii astfel distribuite, pe care n-ar mai merita osteneala să-l transcriem aici. Înșiși Turcii, care sigur că nu lasă laoparte nimic ce-ar putea răslui Întru slava stirpei Othmane, măcar cu oarece chip de adevăr, nu se feresc să spună despre Regatul Caramaniei că este cu mult mai vechi decît al lor, și contemporan cu acela al Iconiului, din ruinele căruia s-a ridicat cel Othman. Apoi, dacă, așa precum vor cei care spun că împărțirea aceea s-a petrecut loc pe vremurile lui Othman, i-a fost lăsată în seamă lui Othman măcar acea parte a Bithyniei, care ascultase de Perși (și care sigur că nu era mare), împreună cu vecinătățile Olympului, cum de (ar fi putut el), într-un răstimp atît de scurt, fără ca împărații Greci să fie nici slăbiți, nici împiedicați în vreun alt război, să le smulgă cu mînă armată Niceea, Nicomedia, Prusia, și alte orașe destul de întărite, pe care le deținea în Asia, și, în același timp, să poarte război cu vecinii și tovarășii săi ? Dar, ca să trec sub tăcere alte lucruri absurde care decurg din istorisirea aceea, însuși șirul istoriei orientale respinge poveștile acelora, și din plin. Pe vremurile lui Dzingizchan nu se mai aflau, între Marea Egee și Indii, nici un fel de alte Regate, în afară de cel Roman și de cel Persan, iar armele acestuia <din urmă> înghițiseră cea mai mare parte a aceluia. Fiind, prin urmare, distruse de către Scythii Dzengizchanici scaunul și provinciile acelea ale Regatului Persan, care se întind mai departe înspre Răsărit, cele privind spre
49 Apus trebuiau neapărat ori să i se supună fie lui Dzengizchan, fie / Împăraților Greci, ori să fie conduse de Satrapii lor. Cum nu s-a întîmplat nici una, nici alta dintre acestea, nici nu s-ar fi putut întîmpla, datorită scurtimii răstimpului cît Tătarii au ținut Persia, suntem nevoiți să credem cele spuse de Turci, și anume că Satrapii acelor Provincii, prinzînd prilejul în toate acele răsturnări, și-au pus lor înșiși, fiecare, diadema regească în ținutul încredințat sieși. Nu este țelul nostru să lămurim aceasta mai pe larg, ca unii care nu vrem să oferim decît o introducere acelora care ar avea interesul să cerceteze mai amănunțit, chiar după izvoare, istoria Orientului.

(i) Isfindiarbeg. Despre starea acestui Principe se naște cea mai mare îndoială și nesiguranță, de va fi fost vreunul din ades pomeniții regișori perși, sau guvernatorul creștin al Castainoniului și al vecinătăților <lui>. Turcii îi dau tatălui său numele turcesc de **Kiutrùm Baiezìd**, dar propriul lui nume nu înseamnă chiar nimic în limbile turcească, persană sau arabă. Căci acele popoare nu au niciodată obiceiul să pună împreună două consoane la începutul cuvintelor, afară de cele pe care le-au împrumutat din limbi străine, ca **Istambol**, 'Constantinopole', **isfinach**, 'spanac' etc. {{ori nu sunt nume proprii, sau substantive.}} Ne-ar veni a crede că a fost tatăl sau bunicul acelui 'Sfentiares', căruia George Phranza, în C(artea) a 3-a, C(apitolul) 27, pomenește că Muhammed

al II-lea i-a luat **Sinope**, în anul lui Hristos 1462, iar al Heg(irei) 866, mai ales cum **Castamoniul**, al cărui Domn spun Turcii că a fost el, se află așezat în vecinătățile Sinopei, dacă Annalele Turcilor n-ar povesti că stăpînirea lui Isfindiarbeg a fost nimicită sub Muhammed I, în anul Heg(irae) 814. Rămînă asupra Cititoralui judecata despre ceea ce este de statornicit în această ambiguitate.

50 **(k) Pîntecelui și vinului.** Turcii numără numai trei Îm/părați Othmani dedați vinului și pîntecelui, cel dintîi pe acest **Suleiman**, al doilea pe **Sultan Selim**, căruia, de aici, i-a fost dat numele de < >, **mest**, adică 'beţiv', sau 'smintit din beție', iar al treilea pe **Sultan Murad**, cel ce a supus Babylonia: ei se fălesc că toți ceilalți au fost nebăutori și foarte stricți păstrători ai legii lor, ceea ce reiese și din dovezile publice.

(l) Fratele lui Muhammèd Czelebì. Turcii spun că Suleiman Czelebi și Muhammed Czelebi au fost frați dintr-un pîntece, iar că Musa Czelebi a fost fiul lui Baiezid, dar avut dintr-o altă mamă; astfel că Muhammed, avînd de gînd să se răzbune pentru nedreptul omor al fratelui său bun, a pornit cu război împotriva celuilalt, a lui Musa, și că, învingîndu-l, l-a ucis.

(m) Temător din fire. Turcii se miră că Suleiman cel înglodat în toate viciile a fost totuși norocos în ducerea faptelor sale, <dar,> dimpotrivă, Musa cel înzestrat cu strălucite virtuți a fost cu totul fără de noroc la război, astfel că, fie din micime de suflet, fie din prudență, n-a vrut niciodată să se înfrunte cu dușmanii în luptă deschisă.

(n) Într-un anume sat. Numele acestuia nu se păstrează în Annale, dar pare a fi fost tîrgul **Czórlo**, 'Tyrilois' a celor vechi, sau vreun sat învecinat cu el, căci se află la depărtare egală, de 22 de mile franțuzești, de Constantinopole și de Adrianopole.

(o) Și-l ucid. Spun unii dintre istoricii creștini că **Suleiman**, pe care îl numesc 'Cyricelebes', s-a săvîrșit din viață pe cînd se străduia cu campania împotriva Despotului Serbiei. Dar par a-l confunda cu fratele lui, **Musa**, care a purtat război împotriva lui **Sigismund**, Regele Ungariei, și a Sîrbilor. De unde credem că părerea Turcilor se află mai aproape de adevăr. /

51 **(p) A pătat cu vicii.** Sunt numai cinci printre Împărații Othmani despre care înșiși Turcii mărturisesc că n-au avut vicii: iată, trei iubitori de vin, **Suleiman Czelebi. Selim al II-lea** și **Murad al IV-lea**, despre care <vezi> mai sus, sub lit(era) **(k)**, unul leneș și neisprăvit la conducerea Statului, **Mustafa I**, care a luat domnia de două ori și de două ori a fost scos din demnitate, și unul dedat peste măsură amorului, **Ibrahim**, care, din această pricină, a și fost sugrumat cu lațul, după cîțiva ani de domnie. Despre toți ceilalți Turcii au simțăminte de cinstire, și se fălesc că aveau mai multe însușiri decît poate spune pana, iar, la cei pe care-i mustră, susțin că învinuiesc viciile, nu pe împărații înșiși.

LA CAPITOLUL VII.

(a) Musa Czelebì. Nu se află în discuție că a fost fratele lui **Suleim{{an}} Czelebi** <și> fiul lui **Sultan Baiezid**, dar dintr-o altă mamă. Scriitorii dinafară îl introduc aici pe un fiu al lui 'Calepin', sau Suleiman, **Orchanes**, și se spune că el a fost ucis de 'Moisa' (adică **Musa Czelebi**), unchiul său după tată, lîngă rîul Ebm, care scaldă Adrianopolea; dar cît de false sunt acestea ne arată

îndeajuns mărturiile scriitorilor de acasă, care nu știu nimic de un asemenea 'Orchan', născut din atari părinți. Ei spun că Musa Czelebi a fost prins de un oștean de-al lui Muhammed, din unitatea **Seradzè** și ucis din poruncă fratelui său, după cum vezi mai jos.

(b) Muhammèd Czelebì. Vezi cele notate la Cap(itolul) VI., lit(era) **(l)**.

(c) Asupra Ungurilor. Această campanie împotriva Ungurilor ei i-o atribuie lui 'Cyricelebes', adică lui **Suleiman**, laolaltă cu aproape toți istoricii creștini, iar Fil(ip) Lonicerus, în Tom(ul) L, la
52 p(agina) 28, povestind că Cyricelebes / a strîns atîtea trupe, încît i-a asuprit cu armele, înaintînd cu strînsura, pe vecinii săi Bulgari, Sîrbi și Macedoneni; că, spre a-i stăvili încercările, **Sigismund**, Regele Ungurilor, ridicîndu-i pe Unguri și pe Boemi, a scos împotriva lui puternice oști, și că l-a înfruntat cu cerbicie la **Columbaț**, un tîrg al Sîrbilor, aproape de Semandria, nu departe de malurile Istrului, în anul Domnului 1409, luptă despre care Turcii spun că s-a petrecut în cel al Heg(irei) 815, al lui Hr(istos) 1412. Dar, cum, în Annalele Turcilor, această campanie îi este atribuită anume lui Musa Czelebi, și această greșeală pare a-și fi tras obîrșia din confuzia asupra numelor.

(d) Spre a clădi. Și lucrul acesta contribuie la întărirea părerii noastre. Și anume, inscripția săpată pe pragurile porților sanctuarului care acum se numește **Dzamìj Atyk**, 'Dziamia Veche', dă mărturie că a fost începută de Musa Czelebi, din prada pe care o luase în acea luptă și că i-a fost închinată lui Dumnezeu drept veșnic semn al izbînzii sale.

(e) Kiòr Szah Muliuk. Muliuk pare a fi numele lui propriu. **Kior Szah** este, în persană, 'Principele chior', sau 'miop', de unde se poate bănui, dar nu se poate ști sigur că a fost un Persan.

(f) Ornùs Beg. Sau, după cum citesc alții, **Evrenus**, adică schimbîndu-l pe '**utiuri** în '**ustiùn**. Vezi în Prefață istorisirea de basm pe care istoricii dinafară o cuprind despre acest nume. Nu este nicidecum turcesc, ci pare a fi stricat din latinescul **Honorius**, care se știe că a fost și numele unui Împărat Grec. Dacă se va dovedi așa, e de crezut că acel **Ornus** fie că a fost și el cîndva creștin, fie că s-a născut din părinți creștini, care, tăgăduindu-l pe Hristos, au îmbrățișat Muhammedanismul.
53 / Dar Annalele Turcești povestesc multele lui fapte strălucite și eroice.

(g) Nu rabdă ca de două. Nu aveau nici o dreaptă pricină ca să-l lase pe Musa Czelebi, un Principe preablînd și multdrept. Așa că-și plăsmuiau o deosebită grijă pentru salvarea Împărăției Othmane, care, mă rog, îi silea, ca pe niște sfetnici buni și credincioși, să ia aminte la prăbușirea Împărăției, care avea să aibă loc de pe urma dezbinării dintre frați, și să și-l aleagă drept Împărat pe unul dintre ei pe care aveau să-l găsească mai vrednic. Dar care viclean nu se va gîndi să-și vopsească la chip trădarea, mai înainte ca să-și arate în public crima ?

(h) Principele Serbiei. Istoricii turci arareori adaugă la povestirea lor și numele Principilor creștini, ci îi numesc cel mai adesea după domnia lor, ca **Madziar Kiraly**, 'Regele Ungariei', **Nemcze Kyrali**, 'Regele Germaniei', **Rum Tekkiuri**, 'Împăratul Grecilor' etc. Dar din istoricii creștini rezultă totuși că el a fost **Gheorghe**, Despotul Serbiei, pe ai cărui doi fii **Murad al II-lea** i-a orbit, iar pe a cărui fiică o luase mai înainte de soție.

(i) Sub zidurile Constantinopolei. Toți istoricii, și greci și latrini, trec sub tăcere trecerea prin Conslantinopole a acestui Muhammed Czelebi și onorurile care-i fură acordate, în afară de Phrantza, care, însă, după obicei, îl confundă cu Suleiman: ce crezare trebuie să le fie dată Turcilor, judece însuși Cititorul.

(k) Cu îngăduința Împăratului Grecesc. Numele acestuia nu este arătat de Turci, ci este numit doar **Istambol Caisari.** Se poate totuși stabili, dacă se ține seama de vreme, că el a fost **Manuel Palaeologul.**

(l) La două zile depărtare de **Constantinopole.** Era fie tîrgul **Epibatai**, aflat la 12 ore depărtare
54 de Constanti/nopole, pe vremuri {un conac) al Marelui Duce Apocaucos, vrăjmaș de moarte al lui Ioan Cantacuzenul, fie **Sylebria** *(sic),* așezată cam prin aceleași locuri, la două ore mai aproape de Constantinopole, unde încă și azi se mai văd minele unor imense palate despre care Gregoras ne spune că erau ale lui Ioan Cantacuzenul.

În aceste mine, sub o foarte mare grămadă de pietre, am găsit, sculptată din piatră de porfir măsurînd un cot pătrat, imaginea unei femei stînd într-o cvadrigă, încununată cu lauri, cu pletele fluturînd, ca și cum ar fi fost bătută de vînt, ținînd în dreapta o frunză de palmier, <iar> cu stîngă strunindu-și caii, cu această inscripție: ..... δῦς ἀφιερούται Ὀγυμπ. ξδ. Numele, mare păcat, fusese stricat fie de vechime, fie în îngrămădirea de pietre, și nasul și urechea dreaptă lovite, în rest însă întreagă. Vechimea ei o arătau îndeajuns și însăși eleganța ei, și adăugirea însemnării anilor, adică a Olymp(iadei) a 64-a, care era, aproximativ, anul 520 dinainte de Hristos. Păstram acel monument în palatul nostru clădit în suburbiile Constantinopolei, la Bosfor, într-un loc foarte plăcut; acum însă auzim că a ajuns, după plecarea noastră, la îndemîna fiicei Sultanului Ahmed, laolaltă cu palatul și cu celelalte monumente.

(m) Sărutînd pămîntul. Nici un muritor nu este socotit vrednic să-i sărute Împăratului dreapta. Astfel că, fie și dacă vine la Împărat, prima dată, Primul Vizir, ori se întoarce din campanie, plecînd de trei ori genunchiul drept, trebuie să-și întindă mîna dreaptă, și apoi să și-o pună la gură și la frunte. La fel face, dacă pleacă de la el. Apoi, cu pas nu încet, ci grăbit, i se poruncește să se
55 înfățișeze Împăratului. Căci pasul încet este socotit a fi un fel de semn al majestății, / de care ei cred că este o nelegiuire să dai dovadă dinaintea Împăratului.

(n) Seradzè. A fost prima și cea mai veche 'unitate călare' a Arabilor și a Turcilor, de la care se pare că a fost stricat și numele de 'Sarazini'. Căci în Annalele lor nu se pomenește nici un neam care să se fi numit 'Sarazin', iar 'Sarazin' nu înseamnă nimic în arabă, persană, sau turcă. În locul **Seradze** au venit **Spahìi**, după cum în locul **Segban**, sau 'trupelor pedestre de la cei vechi' <au venit> **Jengiczerii**. Azi însă, cei care luptă sub Paszi pedeștri se numesc, **Segban**, călări, **Seradzè.** Iar acest cuvînt vine de la cel persan **Serandzam**, 'cei supuși primejdiei' sau 'asupra capului cărora atîrnă primejdia', compus din **Ser**, 'cap', și **Endzam**, 'primejdie', sau 'ceva nefericit ce i se întîmplă cuiva', ca în 'baszime gielan serandzam', "primejdie", sau "ceva potrivnic care atîrnă asupra capului meu". Se mai află și azi o anume unitate la Turci, numită **Serden gieczdi**, sau 'cei deznădăjduiți pentru capul sau viața lor', ale cărei rînduieli le vom arăta mai jos, la locul lor. Dară și **Segban**, este tot un cuvînt persan și-l arată pe 'paznicul cîinilor'. Căci **Seg** este pe limba persană 'cîine', **ban**, 'paznic'; ca în **Bagiban** 'paznicul viilor', **Ruhban**, 'paznicul bunelor dramuri' – nume pe care obișnuiesc să-l deie și monahilor greci, ca **Ruhban zahid u zahid perest**[1] 'Monah superstițios și închinător al superstiției', (sau 'religios cumpătat'}. /

56 **(o) Trei ani și șase luni.** Istoria turcească nu cade nicidecum de acord despre numărul anilor pe care istoricii creștini îi adună sub acești trei fii ai lui Baiezid. Căci ei spun că Suleiman a domnit

șase ani, Orchan, Musa, pseudo-unchiul lui Orchan, și Muhammed, laolaltă, 14. Iar Turcii arată că Suleiman a domnit 7 ani <și> 10 luni, apoi, după moartea lui, Musa 3 ani <și> 6 luni, Muhammed, singur, 5 ani <și> 10 luni – care fac, strînși laolaltă, 20 de ani <și> 2 luni; reiese că, fără să se fi sprijinit pe nici o autoritate, Creștinii îi atribuie numai lui Muhammed perioada în care și frații lui au deținut domnia. Calculul lui Phranza, care le atribuie numai trei ani înfruntărilor civile dintre frați, l-am respins mai sus, la Cap(itolul) 5, lit(erele) **(aa)**. /

55 **(p) Ostașului hărnicia.** Se spune că fost primit, drept răsplată, printre sfetnicii de taină, numiți **Musahib**, iar că, mai apoi a fost înălțat pînă la treapta de Mare Vizir. Mai există încă la
56 **Calliupole**, în cetățuia numită **Bogaz hisar**, un însemnat edificiu al lui, precum și / o mare piață la Constantinopole, **Seradzè Pasza**, care pare să-și fi luat numele de la el, sau de la fiul lui. Căci, înafară de el, n-a mai fost la Turci nici un vestit **Seradze Pasza.**

(q) Trei ani de mai înainte ai lui Mehemmed. Trebuie luat aici aminte că **Muhammed**, cît trăia Musa, și-a luat numai numele de **Czelebì**, dar, după moartea lui, a fost numit 'al cincilea Sultan'. Căci, la Turci, cei 11 ani și 4 luni în care frații lui ținuseră sceptrul sunt socotiți doar un interregn.

LA CAP(ITOLUL) VIII.

(a) Acestui Mehemmed. Primul Împărat al Turcilor. Unii scriitori creștini stau la îndoială, dacă va fi fost fiul lui Baiezid, sau nepotul lui de la Suleiman; dar, cum toți istoricii turci, parcă într-un glas, dau mărturie că el e născut din Baiezid, nouă faptul ni se pare dincolo de discuție. Despre numele lui de mai înainte, de **Mehemmed Czelebi**, am mai vorbit în altă parte. /

57 **(b) Spre a ispăși fratricidul prin fratricid**. Deși Turcii socotesc că, în fiecare zi, Împăratul poate da morții fără de pedeapsă 14 oameni, și nu trebuie, pentru aceasta, socotit un tiran, dat fiind că face la îndemn divin multe lucruri care nu le este lor dat să afle de ce se întîmplă, au dezaprobat totuși, întotdeauna, fratricidurile și parcidurile, sub orice pretext ar fi ele comise. Iar, anume, în primele două veacuri ale Împărăției Othmane, ei cred că frații sau rudele de sînge ale împăraților nu au fost niciodată ucise pe drept, decît dacă s-au răzvrătit în **Sandziacurile** lor, sau <fapta s-a făcut> cu consimțămîntul celorlalți Mai-mari: dar, în cel de al treilea veac, Sandziacatele au fost desființate de Suleiman, cel vestit pentru asediul zadarnic al Vienei, și s-a prevăzut prin lege, ca rudele de sînge ale Împăratului să nu fie ucise, dar, pentru a li se lua prilejul de a conspira, să fie ținute sub strînsă strajă. Și, cu toate că, după darea legii, cu convenția taților sau a fraților lor, unii fii de Sultani și-au mai păstrat Sandziacatele, acea împărțire de apanaje a încetat acum cu totul, iar fiii Sultanilor, după placul Domnitorului, sunt păziți fie mai strîns, ca **Suleiman al II-lea** și **Ahmed al II-lea**, fie mai liber, ca, sub domnia lui **Mustafa**, actualul **Sultan Ahmed al III-lea**, în Palatul împărătesc.

(c) Cara Devlèt Szah. Este un nume compus din **Cara**, 'negru'. **Devlet**, 'fericit', care mai este folosit și azi nu la Turci, <ci> la Tătari, și **Szah**, 'Rege'.

(d) Îl împarte întru totul oștenilor. Împărații Turciei au obiceiul să le tăgăduiască oștenilor toate bunurile dușmanilor, dacă orașul nu este luat prin predare, păstrînd pentru sine numai zidurile și stăpînirea; lucrul acesta abia de putem spune cît de mult le atîță sufletele acestor oameni aplecați din fire spre jaf și pradă.

(e) Stăpînitorul Împărăției. Vezi cele notate la Cap(itolul) VIL, lit(era) **q**.

(f) Cu ștergarul pus pe grumaz. Este o expresie Turcească, care arată predarea, sau Aman,
58 adică 'cererea de milă și îndurare'; / de aici și 'bogazinè mahrama tactdì', "ți-a pus ștergarul pe grumaz", este totuna cu 'a declarat că se va arăta supus'. Legea oprește ca aceștia să fie pedepsiți cu moartea, după **fetva** ('prescrierea sentinței') 'Egilan basz kisil mèz', "Capul plecat sabia nu-l taie", decît dacă numărul prinșilor este atît de mare, încît apare de aici teama unei primejdii, sau năvălirea neașteptată a dușmanului nu îngăduie să fie luați de acolo. Doar atunci ei pot fi uciși fără de pedeapsă, ca să mai scadă numărul Creștinilor. Astfel, dacă cineva a luat prinsă o femeie creștină, nu-i e îngăduit să se împreună cu ea înafară hotarelor Împărăției, atît pentru că, atîta vreme cît se află în pămînt dușman, nu-i sigur de rezultat, cît și pentru că, dacă, din vreo întîmplare, ar scăpa liberă înainte să nască, ar rămîne teama ca fiul ei să nu fie educat în religia creștină, ceea ce ei cred că este un păcat de moarte.

(g) Eu, îi spune. Poate că se va mira cineva de o milostivire atît de mare și de un suflet cu adevărat împărătesc la un Principe barbar, dar a ajuns, de multă vreme, un proverb că 'Grecia nu se mai află în Grecia', și că 'tot atîți Barbari se poartă ca Grecii, cîți Greci ca Barbarii.' Iar 'Greci' nu-i numesc pe acei care sunt născuți, sau se nasc în ' Ελλάδα, ci și care socotesc că științele și cultura vieții τῶν ' Ελλήνων <ale Ellinilor> se află trecute asupra lor. Căci adevărat <grăia> Isocr(ate) în Panegyric că μᾶλλον Ελληνας καλεισθαι τοὺς τῆς παιδεὺσεως τῆς ἡμετέπας, ἤ τοὺς τῆς κοινῆς ὑσεως μετασχοντας "Prefer să-i numesc 'Greci' pe cei părtași la educația noastră, decît pe cei cu firea cea obștească".

(h) Palatul împărătesc. Acest palat pare a-l fi clădit la **Amasia**, nu ca să așeze acolo Scaunul Împărăției (căci niciodată n-a fost acolo Scaunul Sultanilor, decît ca ceea ce se numește un 'apanaj' al Principilor tinerimii), ci numai ca să aibă unde să tragă acolo. /

59 **(i) Severin.** Este un turn <care> poate că și-a păstrat numele de la întemeietorul lui, vreun Prefect Roman, sau un alt Principe. În locul unde poate fi văzut acum, Traian, cînd și-a strămutat tabăra împotriva Scythilor, a clădit peste Dunăre un pod de piatră, o lucrare minunată, ale cărei temelii se mai văd și astăzi pe fundul fluviului, dacă cerul e ceva mai senin. Vom spune mai multe despre aceasta în *Descrierea Moldovei.*

(k) Calè *(sic).* Nu se află (astăzi) în aceste ținuturi nici un oraș cu acest nume. Dar pentru că el este însemnat între **Sakcze** și **Girgiov**, orașe așezate la Dunăre, ultimul vecin cu Walahia, primul cu Moldova, bănuim că este vorba de tîrgul **Taia**, {{la locuitorii Valahi **Dăieni**,}} sau de fortul **Tulcze**.

(l) Făgăduind un tribut anual. Nu poate nimeni tăgădui că Walahii au fost supuși prin dreptul armelor; de aceea, nu atît de demult, ocnele de sare și dările se obișnuia să fie arendate de fiscul Împăratului, dar, sub Principele **Matei**, crescînd tributul anual cu 50 de mii de <galbeni> împărătești, i-au fost date înapoi Principatului. Dar Moldovenii, care se puseseră de bună voie sub ocro-

tirea Turcilor, trebuiau să plătească, pînă în vremurile unui anume **Petru**, supranumit **Rareș**, numai 4 mii de galbeni, 20 de șoimi și 40 de iepe de viță, sub numele de **Bairam piszkieszì**, sau dar de 'Paști'. Pe vremea acestuia, Turcii cerînd de la Moldoveni, cu grele porunci, foarte mulți bani, sub numele de **Haradz** {{sau **Dzieziie**}}, sau 'tribut'. Petra le-a răspuns că, el unul, poate pleca din domnie, dar nu poate preschimba un dar în tribut și crește peste obicei suma de bani de dat
60 Împăratului. Cum însă, lucrurile ajungînd fără nădejde, Petru se retrăsese în Transylvania, / Turcii, dîndu-i un urmaș, au dobîndit cele cerute și le-au sporit zi de zi, astfel că acum, pe lîngă cei 75.000 de <galbeni> împărătești de **Dz{i}ezijè malì**, sau 'tribut', nefericiții de Moldoveni trebuie să mai plătească, sub numele 'dar de Paști', mai mult de 50 de mii de lei. Dar despre acestea <voi spune> mai multe în altă parte.

(m) O ceată de tîlhari. Acesta nu este **Pseudo-Mustafa**, cel despre care scriitorii creștini spun că s-a răzvrătit pe vremea lui **Murad al II-lea**, Împăratul Grecesc dîndu-i ajutoare. Căci acesta a apărat în Rumelia (altfel spus 'România'), acela în Asia, un plebeu și supus unuia din Regișorii Perși, despre care <se spun> destule în text.

(n) Pederulledìn. Pare să fi fost unul din Regișorii care-i lăsaseră pe Perși, pe vremea lui **Dzingizchan**.

(o) Zágara. Este un tîrg din Asia Mică, diferit de cel care-i așezat în Europa, aproape de **Filippopole**, și se numește **Eskì Zágara**, ' Zagara Veche'.

(p) Semadinè Ogli. Numele patronimic al pomenitului **Pederulledin**, și e totuna cu 'fiul lui Semadine'.

(q) Eskì Gielíbolì. 'Vechea Calliupolis'. Pare a fi fost o întăritură așezată la Hellespont, azi fie distrusă, fie acoperită de vreun alt nume barbar.

(r) În Rumelia. Ce înseamnă azi la Turci acest cuvînt, am lămurit mai sus, la Cap(itolul) 4, lit(era) **d.** Nu va fi nelalocul său să înfățișăm aici ceva mai precis rostul acestui nume. **Chalife**, ai
61 Arabilor, sau, cum sunt numiți îndeobște în Annalele Creștinilor, ai 'Sarazinilor', / pe cînd mai stăteau încă lîngă Eufratem și nu-și întinseseră încă prin **Natolia** hotarele stăpînirii, denumeau **Rum ijli**, adică 'partea Romanilor', toate acele ținuturi care ascultau de Împărăția Romano-Grecească din Asia, poate că întemeindu-se pe faptul că Grecii, stăpînii lor, obișnuiesc să-și spună 'Ρωμαιοι <'Romei'>, sau 'Romani', ca și astăzi. Pe lîngă acordul și mărturiile scriitorilor de acasă, părerii noastre îi mai vine în sprijin, drept argument, și numele orașului **Erzirum**, care cetate {{din Armenia Mare}}, le-a stat în cale sacrilegilor ca un meterez și a stăvilit un răstimp foarte îndelungat nebuna lor năvală către celelalte provincii ale Asiei. El este compus din arabul **Erz**, 'pămînt', și **Rum**, 'Roma', cum ai spune 'pămîntul τῶν 'Ρωμαίων'/. Dar, după ce aceia, prin rînd prilejul în războaiele pe care împărații Greci erau siliți să le poarte cu Latinii, aduseseră sub puterea lor și toată Natolia, și hotarele acestei denumiri au scăzut odată cu Împărăția Romană, și, pînă la urmă, s-au oprit la acea parte a Europei care se află supusă Împărăției Othmane. Dar geografii Turcilor au obiceiul solemn să denumească **Rum** și toată 'Europa', așa cum îi spunem noi: 'Rumdèn Anadolijè gieczmè<k>[3]', "a trece din Europa în Asia", și, dimpotrivă, 'Anadoldan Rumè', "din Asia în Europa".}} De aici s-a ajuns la cinci înțelesuri ale acestui cuvînt, **Rum ijli**, sau, cum este pronunțat îndeobște, 'Rumelia': La geografi este luat drept 'toată Europa'. La istorici mai vechi ai

Arabilor el cuprinde toate acele provincii care sunt așezate de la **Erzerum** către Apus, denumind uneori 'Europa', cîtă se supune Împărăției Othmane, nu arareori și 'Grecia' propriu-zisă, 'afară de
62 Peloponnes', / mai rar și 'Grecia laolaltă cu Peloponesul. Iar pe noi ne convinge că acesta este înțelesul acestui loc faptul că e sigur și din istoricii turci și din cei creștini că **Murad** a luat asupra sa campania aceasta în **Morea** pe vremea cît îi mai trăia tatăl, cu toate că și unii și ceilalți pe care i-am citit trec sub tăcere cum s-a sfîrșit ea.

(s) **Ibrahìm Chan.** Turcii mărturisesccă acesta a fost 'Ulysse 'al lor. De aceea și Sultan Murad al II-lea i-a atribuit titlul de 'Chan', care nu-i este dat nimănui, înafară de Principii Persiei și ai Tătariei, dat fiind că a ascuns așa de bine, vreme de 41 de zile, moartea Împăratului, încît niciunul dintre Magnați n-a prins cumva de veste, iar el însuși, între timp, a arătat, după bunul său plac, cele ce erau de făcut. Numele acesta le este dat încă și astăzi urmașilor săi, numiți **Ibrahìm Chánoglì**, o spiță foarte vestită printre Turci, foarte mare, foarte puternică, și foarte bogată. Abia de se va găsi prin acele ținuturi care ascultau de Împărăția Othmană, pe vremea lui Ibrahim Chan, vreun oraș de oarecare renume, care să nu se fălească cu o Dziamie, cu veniturile ținînd de ea, întemeiată de primul părinte al ascelei stirpe. Și, desigur, edificiile Ibrahim Chanogliilor, încît abia de se poate concepe de unde au luat ctitorii banii de cheltuială pentru ele. Dar urmașii lui nu-și iau nici un fel de soții legitime, pentru că spun că nu găsesc nici un sînge vrednic de sine, dar, ca Sultanii, își aleg dintre captive foarte frumoase concubine, atît pentru a face copii, cît și pentru plăcerea trupului. În afară de **Tevlijet**, sau 'inspectarea' Dziamiilor întemeiate de ei și de înaintașii lor, după rînduiala
63 / străbunului lor, nu umblă după ranguri nici civile, nici militare, sub pretext că aceasta ar fi nevrednic de obîrsia lor, dar, de fapt, pentru că se tem ca nu cumva, dacă ar fi înălțați la Vizirat, suferind soarta obișnuită a Vizirilor, să-și piardă și cinstirea și averile, și nu pot fi siliți de Sultani la preluarea de sarcini publice, dat fiind că au fost scutiți de ele de Sultan Murad al II-lea, printr-un privilegiu aparte, pe care l-a întărit **Suleiman Canuni** în onoarea lui Ibrahim Chan, și încă mai este în vigoare. Dacă însă asupra Împărăției se va fi abătut vreo grea nevoie, ei înșiși, de la sine, îi oferă ajutoare Împăratului și trimit în tabără soldați aleși și înarmați pe cheltuiala lor. Împăratul îi ține printre cei dintîi, la cea mai mare cinste. Sultanul obișnuiește să-i viziteze de două ori în fiece an și să fie primit de ei cu un ospăț foarte ales. Primirea la Sultan le stă la îndemînă mai des decît celorlalți Magnați. Cînd intră, Sultanul obișnuiește să se miște puțin din loc și să le răspundă, cînd ei îi urează 'Selámun aleikium' ("Pacea să fie asupra Ta !"), 'Aleikium esseliam' ("Pacea să fie și asupra voastră !"). Cum ei stau, apoi, în liniște și tăcînd cu supunere, Sultanul le zice 'Saffa gieldiniuz, chosz gieldiniuz', "Cu liniște, bine ați venit !" Uneori, îi și invită să stea jos, stă de vorbă cu ei despre treburi, cum vin lucrurile, ceea ce i se cade numai Muftiului, arareori Marelui Vizir. Dintre acești Ibrahim-Chanogli, l-am cunoscut pe unul, Ýbrahim beg, om cruțător la vorbă, grav, arătînd, prin gesturile sale, maiestate, și l-am primit de două sau trei ori, în fiecare an, în
64 palatul nostru așezat pe țărmul Bosforului; cînd ieșea de acolo, obișnuia mereu să spună, / cu glas scăzut, 'Eijùcal' !, "Rămîi cu bine !", iar la intrare 'Chaìr ola !', "De bine să ai parte !". Căci se crede că e o nelegiuire să-i urezi unui Creștin, după formula obișnuită, 'Selamun ale{i}kium' – de unde Principii Creștini ar cam putea bănui fără greutate o cît de trainică pace își pot promite de la Turci.

(t) A domnit opt. Trebuie luat aminte la aceasta, înainte de toate, pentru a aduce în ordine calculul confuz al istoricilor creștini, despre care <vezi> mai sus, la Cap(itolul) VIL, lit(era) **o**.

(u) Prăbușită datorită înfruntărilor. Istoricii creștini și cei turci cad de acord în această privință, că, după prăpădul adus de Temurleng asupra lui Baiezid, starea lucrurilor Turcilor s-a clătinat atît de tare, încît, numai să fi fost în stare discordia dintre ei să-i îndemne la unire pe Principii Creștini, turbarea Othmană ar fi putut, fără nici o trudă, dacă nu să fie stinsă cu totul, măcar alungată din Europa. Dar, cum judecățile lui Dumnezeu depășesc limitele rațiunii noastre, ele trebuie mai degrabă preaslăvite în tăcere, decît chemate sub cenzura noastră.

LA CAP(ITOLUL) IX.

(a) Alt tîlhar. Acesta era un European, văzut prima oară în Thessalia, diferit de cel din Asia (pe care l-am menționat mai sus). Creștinii îl socotesc drept adevăratul **Mustafa**, ceea ce nu e de mirare, dat fiind că, pe vremea aceea, celelalte State Creștine nu puteau avea nici o altă știre despre treburile turcești, decît prin mijlocirea Grecilor, care, spre a abate de la sine primejdia de pe urmă, este probabil că au acceptat să li se închine drept Rege chiar și unui cerșetor.

65 **(b) Închizînd ochii, cum umbla vorba, și Împăratul de la Constan/tinopole**. Am crede că e o calomnie pe care Turcii să o fi stîrnit împotriva Grecilor, ca să aibă pricină să pornească asupra lor cu război, dacă Phranza, în Ca(rtea) 1, Cap(itolul) 39 și 40, n-ar povesti că **Mustafa** (despre care credea că nu era un mincinos, ci adevăratul fecior al lui Baiezid) a fost adus de Ioan Palaeologul din Pelopones la **Calliopole** și dat drept Principe Apusului, cu toate că Murad îl ruga foarte ca Grecii să nu-i deie ajutoare.

(c) Îl trimite în Asia. Phranza, în locul notat mai sus, istorisește această istorie în ordine inversă. Căci el pomenește că lupta lui **Mustafa** cu Vizirul lui Murad, **Baiazethes** (pe care îl numește 'un bărbat potrivit și hîrșit în războaie') a avut loc aproape de Adrianopole, iar că Mustafa, după izbînda, a purces în Asia împotriva lui Amurathes <și că,> învins acolo, s-a întors în Apus; iar că acesta, cu ajutorul navelor genoveze, l-a prins din urmă, în fuga-i, pe Murad și l-a ucis. Dar cum se află înafară de orice controversă că Muhammed I a răposat la Adrianopole și că Murad al II-lea, fiul lui, întors din Rumelia, a luat prima dată tot acolo însemnele Împărăției, am prefera să-l învinuim de παροράμα <'scăpare din vedere'> pe Phranza, iar nu Annalele turcești.

(d) Socot că mai întîi avem a o îmblînzi. Turcii pun orice izbînda nu în seama mulțimii, sau tăriei oștilor, nici a hărniciei omenești, ci numai și numai în cea a Proniei Divine, și, de aceea, caută întotdeauna o pricină dreaptă pentru război, ca să nu pară că armele au fost luate pe nedrept, împotriva vrerii lui Dumnezeu. Iar ei numesc 'războaie drepte' pe toate și numai pe acelea care au loc spre a face să crească religia muhammedană, iar, dimpotrivă, 'nedrepte' pe acelea care le iau
66 asupra lor spre a spori fie hotarele / Împărăției, fie fiscul Împăratului. De aici se poate bănui cît de ușor își pot ei găsi o 'pricină dreaptă' spre a purta război. S-a folosit de părerea aceasta a lor, cu cea mai mare ușurință, pe vremea lui **Sultan Suleiman al II-lea**, a unchiului Împăratului de astăzi, **Ahmed**, Primul Vizir, **Kioprili Mustafa Pasza**. Dat fiind că, tulburați de prăpădurile de mai înainte,

oștenii turci nu mai vroiau la armată, el însuși, în Divan, venea cu atare vorbă: că Izbînzile Germanilor și înfrîngerile lor trebuie puse nu pe seama bărbăției acelora, ci pe cea a păcatelor Musulmanilor. Așadar, că trebuie vîndute sculele de aur și de argint ale Împăratului, iar că din ele trebuie dată simbrie ostașilor, iar, cu poruncă împărătească, de spus tuturora că 'Sultanul nu ia războiul asupra lui din nici o altă pricină, ci numai întru sporirea credinței, iar, de aceea, cei care dau ascultare poruncilor **Curanului** nu trebuiau să-l urmeze cu sila, ci de bunăvoie; iar, de-ar avea măcar 12 mii de adevărați închinători ai Curanului, el făgăduiește cu siguranță că, în scurtă vreme, are să-i redea Împărăției toate cele ocupate de Germani'. Acesta le-a smuls, din primul iureș, Germanilor **Szehirkioi**, **Nissa**, **Semendria** și **Alba Grecească**, dar, în a doua campanie, în apropiere de **Salankemen**, a pierdut aproape toată oștirea, odată cu viața și cu slava sa.

(e) Vírmeindze Maábùd, ne eilesùn Mahmùd. Turcii spun că acest proverb îl are drept autor pe Sultan Murad al II-lea, iar prin el se arată că "Fără voia lui Dumnezeu, omul trudește degeaba, și pînă la sînge." '**Maábud**' este unul din cele 1001 de nume ale lui Dumnezeu (căci atîtea numără Turcii), și îl înfățișează pe 'cel ce se îngrijește de robii săi {{care I se închină}}'. '**Mahmud**' este
67 un nume propriu, și îi cores/punde lui **Maábud**, așadar acest adagiu s-ar putea traduce, cuvînt cu cuvînt, astfel: "Cînd nu dă **Maábud**, ce să facă **Mahmùd** ?"

(f) Duhul lui Muhammed. < > Rivalul lucrărilor și al tainelor Divine, Satana, cîtă vreme a vrut ca, prin Muhammedanism, să nimicească doctrina despre dubla natură a lui Hristos și astfel și natura Împărăției Sale, născută dintr-însa, a născocit altceva, asemenea ei, în legătură cu Muhammed, dar într-atît de fabulos, încît aceasta i-ar părea ceva de necrezut chiar și rațiunii omenești, care mai lesne țese alte povești, decît să poată cuprinde genunea tainelor dumnezeiești. Sigur că de-abia de pot fi ascultate fără hohote de rîs cele pe care βιόγραφοι <biografii> lui le inventează despre duhul Pseudoprofetului lor, iar închinătorii lui le susțin cu nu mai puțină ardoare, decît <o facem> noi pentru divinitatea lui Hristos. Căci ei spun că 'Dumnezeu a durat Raiul în același loc, unde se află acum globul, cu șaptesprezece mii de ani înainte să fi hotărît să facă lumea, că a sădit în mijlocul lui un pom înalt și umbros, și că i-a spus < ,> **Tuba**, iar în ramurile lui a pus pasărea **Taus**, 'Păunul', și că i-a dat să păzească în inima sa duhul lui Muhammed; în fine, după ce a statornicit să întemeieze lumea de acum, despre care ei socotesc că este cea din urmă, și să le-o dea oamenilor drept sălaș, a luat ceva din duhul lui Muhammed, și cu aceea l-a însuflețit pe omul pe care l-a plăsmuit El, pe – **Adem**, l-a adus la viață, l-a așezat în Rai și i-a dat poruncă să nu se hrănească cu grîu. Dar că Adam, cum se plimba liber prin Rai, uitînd el de poruncă Lui Dumnezeu, a mîncat grîu
68 și a simțit pe dată / că a înghițit ceva de moarte, dar a simțit în sine și duhul lui Muhammed, și și-a dat seama că acela va fi pricina învierii care avea să vină. Murind el, după aceea, Adam n-a simțit nimic despre nașterea sau moartea urmașilor săi, doar cînd s-a născut Muhammed: căci, atunci, părticica din duhul său trăitoare în Adam s-a bucurat foarte, și, parcă prin simpatie, le-a vestit lui și urmașilor săi mîntuirea cea veșnică și darul învierii; iar că, abia atunci, Adam i-a adus mulțumită lui Dumnezeu, și a spus: "După atîtea veacuri, abia acum urmașii mei mi-au făcut un singur fiu autentic și adevărat, iar acesta este Profetul cel din urmă, pentru care Dumnezeu a făcut toată lumea, și pe mine !" Că, după moartea lui Muhammed (sau, cum obișnuiesc să spună Turcii, <după>

Hidzret, 'fuga din această lume'), acest duh curat și lipsit de orice prihană s-a strămutat în cer, iar acum se bucură pe deplin de fericita vedere a lui Dumnezeu'.

(g) Sărutînd de trei ori, cu chip plecat. Turcii, deși socotesc că morții, fie ei sfinți, nu le dau nici un ajutor celor vii (de unde și-au sorbit otrava și ereticii din vremea noastră), cred, totuși, că numai sufletul lui Muhammed aude rugăciunile muritorilor, și i le și înfățișează lui Dumnezeu, și că, dintre toate făpturile, numai lui, aparte, i-a fost hărăzit așa ceva, de la Dumnezeu – privință în care ei par a cădea de acord cu Ortodocșii.

(h) Îi încinge Sultanului sabia la șold. De pe vremea aceea, la Turci s-a păstrat necontenit, ca un fel de lege, obiceiul ca Împăratul, a doua zi după luarea domniei, de se va fi aflat la
69 Constantinopole, să meargă în vizită, cu mare alai, în mahalaua Constantinopolei, numită / **Ejiub**, la monumentul lui **Ejiubiensarì** (despre care <vezi> mai jos, în Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 1), iar acolo să fie încins cu sabia de către **Szeiki Tekke**, 'Prepozitul mînăstirii', acela adăugînd, după celelalte solemnități, următoarele cuvinte: 'Jurì nusrèt senúndur', "Haide, mergi, ajutorul, izbînda de la Dumnezeu e a ta, numai a ta !", iar de se va fi aflat la Adrianopole, sau în altă parte, este ținut să facă aceasta oricînd va fi ajuns la Constantinopole, de parcă i s-ar fi poruncit prin vreo Lege dumnezeiască.

(i) Othman beg, Domnul ținutului Tekkie < >. Se știe că acesta este un ținut din Asia Mică, nu departe de **Kiutahia** {{numit astfel de Turci de la vreo **Tekkie** ce se va fi aflat cumva pe acolo}}, dar vechiul ei nume nu s-a mai păstrat. Iar **Othman beg** pare a fi fost unul din urmașii Regișorilor Perși pe care i-am pomenit adesea.

(k) Lovit de o grea boală. Turcii vor ca aceasta să fi fost o minune Întru întărirea făgăduinței Legiuitorului lor, și o profeție a lui **Szei<c>h Seidi Bechar.** Atît de mult se lasă înșelate firile omenești, unde se află mai presus amăgitoarea superstiție.

(l) Fratele lui mai mic, Mustafa. Este tot acela pe care Phranza, în Car(tea) 1, Cap(itolul) 40, îl numește 'Mustaphopulos, fratele lui Ameras', și pomenește că a venit în Oraș după ce Murad a desfăcut asediul Constantinopolei. Dar de-abia de putem înțelege ce dorește cînd spune, în același loc, că Turcii veniți din Asia ziceau cu admirație că 'el era asemenea la chip cu începătorul religiei lor, Muhammed', și că 'oricine nu l-ar fi cunoscut pe Împărat, doar după cum arăta ar fi putut să-l recunoască drept Împăratul'. Să trecem sub tăcere că acele lucruri de-abia de-ar fi putut fi spuse de Turci, pentru că n-au și nu se fălesc cu nici o reprezentare a lui Muhammed, iar acelea par a i se
70 potrivi, mai degrabă, lui Pseu/do-Mustafa, despre care Turcii înșiși spun că era atît de asemănător la chip cu acel Mustafa al cărui nume îl purta în fals, încît chiar și cei care-i fuseseră, mai înainte, prin preajmă, ca și oamenii lui de casă susțineau de-a binelea că era chiar acela. Am prefera, prin urmare, să credem că Phranza i-a atribuit celuilalt Mustafa, fratelui lui Murad, cele pe care le auzise, om tînăr, despre asemănarea lui Pseudo-Mustafa, pe cînd a început să-și scrie istoria, cu ținerea de minte roasă de bătrînețe, de griji și de nenorociri.

(m) Laz ogli. Din familia lui **Lazăr**, Despotul Serbiei, de unde și toată Serbia a primit numele de **Lazogli vila{j}etì**, 'Țara lui Lazăr'.

(n) Sifab. Ținut din **Asia Mică.**

(o) Menteszè. Ținut cunoscut, prin Geografii, sub acest nume.

(p) **Aidìn**, Tîrg din Provincia **Mentesse.**

(q) **Sarìchán.** 'Hanul Lămîii', un tîrg din același ținut, și ținutul însuși.

(r) **Hámidoglì**. Vezi mai sus, la C(apitolul) 4, l(itera) {**y**}.

(s) **Dziánte.** Insulă din Marea Adriatică, supusă Veneților, numită acum '**Zante**', odinioară 'Zacynthus'.

(t) **Giogerdzinlìk.** {{După etimol(ogie), 'Porumbarul'}}, un fort din hotarele **Moreei**, al cărui vechi nume nu s-a mai păstrat.

(u) **Caramánouglì.** Același Principe al Caramaniei, care își închinase ținutul lui Sultan Murad, și o luase de soție pe sora lui mai mare. Nu se știe însă cum să fi fugit el din Rumelia în Asia.

(w) **Akszehrì.** 'Orașul Alb', în Asia Mică.

(x) **Menla**, sau **Mola Gamzè.** A fost, pe vremea aceea, foarte vestit la Turci pentru faima
71 sfințeniei lui, iar chilia lui mai este vizitată și astăzi în **Caramania** de / Turci, cu mare religiozitate.

(z) **Mora Craly.** Pare a fi **Despotul Dimitrie**, despre care Phranza este autorul care spune că, spre vremurile acelea, a domnit peste cea mai mare parte a Moreei; i se spune 'fratele Împăratului Grecesc' pentru rudenia pe care o avea cu acela.

(aa) **Beglerbeg.** Ce înseamnă etimologic, am arătat mai sus, la Cap(itolul) 4, lit(era) (**e**). Dar este de luat aminte că, deși toate Paszalaturile, ale căror Prefecți se bucură de trei **Tug**, se numesc **Beglerbeg**, numele de 'Beglerbeg' le este dat κατ' εξοχὴν <'prin excelență'>, cel puțin astăzi, Paszilor **Rumeliei**, care își are Scaunul la **Sophia**, celui de **Anadol** care adastă la **Kiutahia**, și celui de **Damasc**; odinioară și celui de **Buda**. Toți ceilalți, chiar dacă sunt numiți cîteodată de lingușitori 'Beglerbegi', nu sunt totuși împodobiți de Curte cu nici un titlu mai înalt decît cel de **Desdur Mukierrem**, adică de 'Plenipotențiar'. Expresia vine de la < ,> '**Dura**', un cuvînt care numește 'iscălitura înfățișînd numele împărătesc', cea pe care, după Vizir, le este îngăduit numai lor să o poarte, și să-și înfățișeze poruncile, în numele Împăratului, în ținuturile de sub stăpînirea lor. Autoritatea le este atît de mare în Împărăția Othmană, încît, atîta vreme cît poartă acest nume, dacă pleacă din Capitală către ținuturile care le sunt încredințate, ori sunt trimiși dintr-o Provincie într-alta, în acea călătorie dinafară zidurilor Constantinopolei, care este, singură, înafară jurisdicției lor, au, față de toți cei mai prejos, din orice Provincie ar fi ei, puteri egale cu Marele Vizir, orice împricinați vor fi aflat, pot, după plac, să-i spînzure, să le ia capul, sau să-i ucidă în alt chip, iar
72 Paszei din acel loc, nu-i este îngăduit să li se împotrivească în nici o privință. / Lor nu le rămîne decît ca, dacă Plenipotențiarul va fi făcut ceva pe nedrept, să se plîngă la Curte despre atare faptă.

(bb) **Cu noroc felurit.** Annalele Creștinilor îi atribuie, în aceste vremuri. Căpeteniei Ungurilor, **Ioan Hunniade**, strălucite izbînzi.

(cc) **Michálougli.** Despre această familie am vorbit mai sus, în Prefață. Năvălirea lui în Ungaria și celelalte pagube aduse Creștinilor aceștia ei le trec cu totul sub tăcere.

(dd) **Dziami.** Un sanctuar imens, numit, azi, îndeobște, **Esky Dziami**, "Templul Vechi", cel mai încăpător dintre toate cele de la Adrianopole, așezat aproape de Curtea menită Vizirului.

(ee) **Beligrad**. 'Alba Grecească', odinioară 'Taurunum', un oraș cunoscut mai toți muritorilor, mărginind astăzi hotarul Împărăției Turcești înspre Ungaria. Dacă Turcii vor fi pierdut în acest asediu atîtea trape, cîte (spun) Creștinii, pe drept s-ar putea îndoi cine-ar lua aminte că, după

desfacerea asediului, ei au mai cucerit cu putere armată, chiar după mărturisirea Creștinilor, **Sophia**, ca și nu puține alte tîrguri de pe aceeași cale (**Nissa**, poate că **Scopia**, **Novomonte**, sau **Szehirkioi**); deși, Creștinii pomenesc că acestea s-ar fi petrecut înainte de asediul Albei Grecești, iar Turcii după aceea.

(ff) Sophia. Capitala Bulgariei și Scaunul lui **Rumeli Beglerbeg**, un oraș neîncins de nici un fel de ziduri. Pare a-și trage numele de la biserica sa, clădită după tiparul **S(fintei) Sophia** de la Constantinopole, chiar dacă nu de aceeași mărime, prefăcută <și ea,> acum, în Dziamie.

(gg) Prin sînge și prietenie. Și scriitorii creștini spun că **Gheorghe**, Despotul Serbiei, spre a
73 întări pacea, i-a dat-o lui Sultan Murad / pe fiica sa în căsătorie. Și, dat fiind că aceștia sunt mult mai precișI decît Turcii în consemnarea numelor Principilor, nu vedem de ce ar trebui s-o punem la îndoială, mai ales că ei adaugă că fiii lui Gheorghe au fost lipsiți de vedere de către Sultan Murad, după războiul iscat între el și tatăl lor – lucru despre care și Turcii înșiși dau mărturie.

(hh) Ținutul lui Zerinougli. Astfel se numește, la Turci, ținutul de peste rîul Sava, de la unirea Dunării și Savei și pînă la **Peterwaradin.**

(ii) La Regele Ungariei. Acesta era **Vladislav**, Regele Ungariei și al Poloniei, vestit mai mult pentru prăpădul de laVarna, decît pentru alte fapte.

(kk) Eski Dziami. După etimologie, "Templul Vechi", despre care vezi mai sus, la lit(erele) **(dd)**.

(ll) Sora bună a Împăratului. Soția lui **Ibrahim beg**, Principele Caramaniei. Cînd să-i fi fost dată, nu se știe, pare totuși să se fi făcut după predarea Caramanidului, în anul Hegirei 831.

(mm) Ahd-name. Cuvînt arab compus din '**Ahd**', "pact", ori' condiție', și '**namè**', "scriere". Astfel se cheamă scrisorile pe care Solii celor dinafară, după încheierea păcii, le dobîndesc de la Sultan pentru Principele lor, ele arătînd 'legile și condițiile păcii', pe care Arabii le numesc '**mevad{d}**', și întărite prin < > '**Dura**', adică 'iscălitura numelui împărătesc'.

(nn) Încheindu-se, în sfîrșit, pacea cu Ungurii. Cît de urii a rupt Ladislau pacea vom povesti, mai jos, din istoricii turci, la lit(erele) **(ss).**

74 **(oo) Magnisa.** Despre această primă abdicare a lui Sultan Murad / nici nu pomenește măcar vreunul dintre Creștinii pe care i-am văzut. Dar pentru Turci este înafară de îndoială că războiul de la Varna s-a petrecut deja sub Sultanul **Muhammed II-lea**, iar că Murad a fost doar Căpetenia acestuia, nu Împăratul, și că, după încheierea războiului, s-a retras iarăși la **Magnesia**; iar că Muhammed a domnit din anul 847 pînă în 850, an în care Murad a fost rechemat de Magnați, iar Muhammed, datorită tinereții lui, a fost trimis la Magnesia spre a-și duce acolo traiul ca un particular, pînă să-i moară tatăl – ceea ce însuși șirul istoriei va arăta mai pe larg.

(pp) Autoritatea lui Rum Papa. Zelul nepotrivit al acestui om l-au deplîns deja, din plin, mai mulți dintre Creștini. Dar Turcii din plebe (nu și cei mai învățați) cred că Papa e nemuritor, iar, drept argument al părerii lor, vin cu o poveste cum că 'Papa ar li fost rănit la față cu sabia de < > **Amavia Chalife**, iar că urma acestei răni a fost văzută de prizonieri chiar și la Papii cei de astăzi'. Astfel crede neamul <acesta,> înclinat către credulitate, chiar <toate> cîte i se povestesc – și cu mare rușine pentru sine.

(qq) Czechilor. Sub acest nume Turcii îi numesc pe 'Bohemi'.

(rr) Revenind Solii şi a doua oară. Ceea ce este un argument că Murad abdicase mai înainte de la domnie.

(ss) Varna. Înainte de această luptă de la Vama, Turcii spun că Amurates, strîngînd sfat la Adrianopole despre cele mai însemnate treburi, ar fi vorbit cam aşa: "Noi, zice, credem că **Haziret Jisa** ('Sfîntul Iisus'), după cum e şi adevărat, este Ci), **Ruh ullah**, Π νεῦμα Θεοῦ, <Duhul lui
75 Dumnezeu, născut din Fecioară fără să fi avut de a face cu vreun bărbat, Profet / preiubit de Dumnezeu, nu încă mort, ci ferit de răutatea şi nebunia Iudeilor, şi înălţat la cel de al treilea cer spre a-i mustra pe Iudei pentru perfidia lor, iar pe **Nazrani** ({'Nazorei'}, 'Creştini'), pentru că au stricat Evanghelia, şi susţin că acela, despre care noi mărturisim că este un mare Profet, dar numai un om, şi că va muri cu trei zile înainte de sfîrşitul lumii, este 'Fiul lui Dumnezeu, născut mai înainte de toţi vecii, cu aceeaşi Maiestate şi Putere ca şi Creatorul lumii'. Mai apoi, printre altele dintre superstiţiile lor, pe care le numesc **<esrar>**, 'taine', ei cred cu tărie că **Jisa Mesih** (Iisus Hristos') le-a încredinţat preoţilor săi atîta putere, încît să fie în stare, în fiecare zi, să preschimbe în trupul său pîinea şi vinul. Pe această taină şi pe **Indzil Szerif** ('Sfînta Evanghelie') ei mi-au jurat de curînd pacea, astfel că nu este îndoială că Dumnezeu, a cărui Evanghelie au dat-o de minciună şi ale cărui taine le-au încălcat, are să-i pedepsească." Mai apoi, în înfruntarea însăşi, spun că Murad a dat poruncă să se atîrne în vîrful unei suliţe Diploma Regelui Ungariei, prin care se consfinţea pacea, şi să fie purtată în linia de bătaie de către un om neînarmat, şi că a adăugat: "Meargă **Giavurlar** ('Necredincioşii') împotriva Dumnezeului lor şi a Tainelor, iar, dacă-i neclintită hotărîrea acelora despre ei, să se arate apărători ai lor înşilor şi răzbunători ai înjosirii pe care au suferit-o ! Dumnezeule Drept, care faci Soarele să răsară asupra celor buni <ca> şi a celor răi !"

(tt) Luptă în doi. Dacă Turcii au plăsmuit aici ceva în cinstea Împăratului lor, sau Creştinii au trecut sub tăcere cutezanţa lui Vladislav, judece Binevoitorul Cititor. Să le dăm crezare, mai degrabă,
76 Turcilor ne îndeamnă faptul că pînă şi Creştinii, / printre care şi Phranza, în Car(tea) a 2-a, Cap(itolul)19, ne spun că 'Regele a pătruns, prea cutezător, pînă la corturile lor **Ameras**, şi că a căzut acolo, fiindu-i rănit calul de un Jengiczer pe nume **Chamutza**'.

(uu) Dzirid, sau **chiszt.** Este un fel de suliţă uşoară de aruncat, foarte mult folosit la Turci. Cei care au învăţat să o folosească au obiceiul să poarte trei **Dziride** în coburul anume făcut pe partea dreaptă a calului, şi să nimerească ţinta atît de bine, încît şi cel mai bun puşcaş de-abia dacă poate face la fel: drept exemplu al acestui fapt, vom aminti ceva ce abia de-am crede, dacă n-am fi fost martori la el cu ochii noştri.

În cîmp, sub **Philippopole**, în ultimul an al războiului de mai demult, înainte ca oştile să purceadă înspre **Zenta**, ca exerciţiu, Cămăraşii lui de taină duceau, în faţa Împăratului, jocul cu **Dziridul**, dar nu folosind suliţe cu ascuţiş, ci cu capătul rotund. Printre ei se afla şi Marele Comis (cu mare demnitate la ei), un anume **Mehemed Aga**, Cerchez din naştere. Nefiind el atent, l-a lovit cineva în spate cu un Dzirid, şi nu uşor: aşa stînd lucrurile, Mehemed, aprins de ruşine, poate şi de durere, îşi urmăreşte duşmanul, dîndu-i pinteni calului egiptean pe care călărea. Acela, văzînd că, dacă avea să meargă de-a dreptul, n-avea să scape de urmăritor, îşi îndeamnă calul către dreapta. În acelaşi timp, Mehemed îi dă drumul suliţei, care, cît era ea de rotundă, îi străpunge calului gîtlejul, iar calul şi călăreţul se prăbuşesc laolaltă la pămînt – văzînd aceasta, Împăratul nu i-a mai dat voie

lui Mehemed să intre la un atare joc. Tot pe el l-am văzut, cum, spre a-și arăta, de față, puterile, găurea dintr-o parte în cealaltă, cu un Dzirid obișnuit, fără vîrf, poarta dinafară, care avea scînduri
77 de stejar de trei degete, a unei mînăstiri din **Moldova.** Pentru acest exercițiu, / ei își pregătesc astfel trupul: mai întîi, aruncă un Dzirid din fier, care se numește **lobut**, de 12 ocale (iar o **oca** are 400 de dramuri), ținînd pe degetul mare al mîinii stîngii un lat, și cu picioarele în linie dreaptă, într-o grămadă de noroi, de atîtea ori, cît îi țin puterile, și fac asta la rînd, pînă cînd sunt în stare să o repete de șapte sute de ori; apoi iau unul de lemn, dar de două ori mai mare decît cel obișnuit, și, după ce îl înfig în noroi de două mii de ori, în sfîrșit, se exersează cu cel obișnuit, care, față de cel de fier, pare aproape o pană, pînă ce folosirea lui neîncetată îi va face foarte buni trăgători la țintă.

(xx) Pe puțini noaptea. Pentru că ei spun că fugarii care s-au gîndit să-și caute, noaptea, scăparea, au dat, fără să știe, în muntele **Czengie** ('Haemus'), iar acolo au fost prinși de țărani, ca niște fiare sălbatice, cîte doi sau trei laolaltă, iar, dintre Principi și Căpeteniile oștirii abia de-a mai scăpat, singur, Hunniade; despre el vezi cele pe care le istorisesc, mai pe larg, scriitorii creștini.

(zz) Ia asupra sa Împărăția. Creștinii mai spun că, după lupta de la Varna, Murad a îmbrățișat, la **Prusia**, o viață mînăstirească, iar prilejul {de a fi ieșit de acolo}, îl atribuie înaintării lui **Hunniade** în Ungaria, și răzvrătirii lui **Scanderbeg**, iar nu mișcărilor Jengiczerilor, sau rugăminților Mai-marilor.

(A) Iskenderbeg. Acesta a fost vestitul **Gheorghe**, fiul lui Ioan Castriotul, Principele Epirului, ale cărui fapte scriitorii creștini le-au însemnat în volume destul de ample. La început de tinerețe, pentru deosebitele lui însușiri, a fost împodobit cu acest nume, stricat după grecescul 'Alexandru', de către Sultan Murad, și ne amintim ca el să mai fi fost dat de Turci prea puținor altora. Căci, în
78 afară de acest Castri/otes, numai doi **Iskender** mai sunt pomeniți la istoricii turci: **Iskender Rumi Ibni Feilipos**, "Alexandru Macedon' {{'Grecul',<zis> și **Makiedun**}}, 'fiul lui Filip' (despre care se înfruntă dacă să-l numere printre Profeți, sau printre Monarhii credincioși, <dar> tăgăduiesc să fi fost păgîn), și **Iskenderi Zuul Carnein**, 'Alexandru Cel cu coarne', altfel spus și **Sahib Kyran**, 'Monarhul'. Se poate bănui că sub acest nume este arătat '**Hercule**', {după faptul) că ei scriu că n-a purtat nici un alt fel de arme, decît măciuca, numită la ei '**Giurz**'. Dar acestea <doar> în treacăt.

(B) Arnaud. Sub acest nume comun sunt arătate **Albania** și **Macedonia.**

(C) Akczèhisar. "Orașul Alb", al cărui vechi nume nu se știe.

(D) Epirotarum. Vezi mai sus, la lit(era) **B**.

(E) Regele Hungariei. Nu putem preciza pe cine îl arată Turcii sub acest nume. Căci cel care era, pe vremea aceea, Regele legitim al Ungariei, **Vladislav Postumul** *(sic),* se afla sub paza lui **Frederic** Austriacul, iar Ungurii nu aveau voie la el; de unde ne dăm cu părerea că aici este indicat **Ioan Hunniade**, Căpetenia oștirii ungurești. Că el a suferit cîteva înfrîngeri din partea lui Amurat nu tăgăduiesc nici Creștinii; dar ei adaugă, totuși, că acest lucru s-a petrecut cu asemenea pagubă pentru Turci, încît Amurat să fi spus că 'nu vrea să mai învingă cu un preț atît de crîncen'. Aici se deosebesc ei de Turci, pomenind că acestea s-au petrecut înainte de supunerea Greciei, iar Turcii după aceea.

(F) **Cosova**. Este un loc în apropiere de **Nigromonte**, faimos pentru două foarte mari bătălii – una, în care Murad I a repurtat izbînda asupra Triballilor cu pierderea vieții sale, cealaltă a lui
79 Murad al II-lea, / cu Ungurii. Și Annalele Walachiei o pomenesc pe aceasta, spunînd că 'a fost atît de aprigă și de sîngeroasă, încît nici nu s-a mai făcut așa ceva mai înainte, nici n-ar fi de crezare să se mai poată face cîndva, în veacurile viitoare'.

(G) **Al Principelui Elbistanului** < >. Este un ținut din Asia Mică, pomenit și mai înainte. Nu se știe cum s-a numit la cei vechi.

(H) **Evladì Resul Allah**. Adică 'Fiii Profetului lui Dumnezeu', numiți la propriu **Emir**, adică 'Domni': ei își trag obîrșia din **Fatma**, sora lui **Muhammed**. Odinioară, ca Leviții, erau hărăziți cultului divin, și li se dădea simbrie în fiece an din partea fiscului; acum, însă, se află împrăștiați prin toate Împărăția. Spre a se deosebi printre ceilalți Musulmani, nu-și acoperă capul ca ceilalți, cu un turban alb, ci cu unul verde. Ei pot fi judecați de toți Juzii, dar nu pot fi pedepsiți de nimeni, nici măcar de Împărat, ci doar de Mai-marele lor, născut din același neam cu ei, pe care îl numesc **Nakib**, {{sau, compus, **Nakybul eszrèf**, 'Căpătenia', sau 'Principele Sfinților'}}. În acest neam se păstrează ceva abia de crezut, dar adevărat, că Emirii, înainte de patruzeci de ani, sunt oameni foarte serioși, învățați și înțelepți, dar, odată trecuți de ei, ajung, dacă nu nătărăi de tot, măcar dovedind un pic de ușurătate de suflet și de prostie. Chiar dacă Turcii (o) iau în semn de bine, și socotesc că le-a fost trimis un fel de smintire dumnezeiască drept semn al nobleței și al sfințeniei lor, a ajuns, totuși, la ei, un obicei ca, dacă văd vreun prost, să spună 'Emir soìdur !', "E neam de Emili !" /

80 (I) **Mekiè**, **Mediniè**, și **Kud{s}szerìf. Mecca**, **Medina** și **Hierosolyma** sunt cele trei locuri către care Turcii obișnuiesc să întreprindă pelerinaje religioase. **Mekiè**, sau **Kiâabè**, este un oraș din Arabia unde a fost construit de către **Sultan Selim**, cuceritorul Egiptului, un templu uriaș (cum, mai înainte, se afla acolo unul mai mic). Ei plăsmuiesc cum că 'în acel loc și-ar fi pus corturile **Abraham**, astfel încît nimeni dintre călători să nu poată trece pe lîngă ele, fără ca, primit cu bunăvoință de Abraham, să fi fost îndestulat cu o cană de apă și cu o treime dintr-o pîine. Că, după aceea, **Muhammed** ar fi strămutat aici din Raiul Ceresc o piatră pătrată, aproape neagră, și a făcut din ea un **mihrab**, adică un 'altar', sau 'indicator', locul către care trebuia să i se închine lui Dumnezeu. Ei cred cu tărie că aceluia care ajunge să vadă **Mecca** i se Dumnezeu i le iartă pe toate, sau cele mai grele păcate ale lui. Ei au, de asemenea, obiceiul să meargă și la **Medina**, ca la un loc sfințit prin nașterea și îngroparea Legiuitorului. Ei cred că acolo se păstrează trupul lui, întreg și nevătămat, înafară unui singur dinte, despre care spun că a fost încununat în luptă prin martiriu. În cartea lor numită **Muhammedijè** (sau 'Despre faptele lui Muhammed'), ei povestesc că '**Arhanghelul Gabriel** nu s-a temut niciodată tot atîta de mînia dumnezeiască, ca atunci, cînd măciuca dușmanului, lovind chipul Profetului, i-a scos un dinte din față, așa că s-a pogorît din cer, ca el să nu se prăvale la pămînt, și, prinzînd din căderе dintele, i l-a înapoiat Profetului, dar nu l-a <pus> tot în același loc'. Sultanii au un dinte de om, despre care cred că este al lui Muhammed, și-l
81 numără printre cele mai de preț comori ale lor. Veșmîntul lui, în/treg, îl păstrează în Tezaur, marginea căruia, în fiece an, **Muftiul** o cufundă în apă, după <cuvenitele> rugăciuni, cu trei zile înainte de < > **Ramazan** (luna menită postului), – astfel că, de pe urma acestui lucru, ei îl cred sfînt și, în

viitor, fără de stricăciune, iar pe aceea o numesc **abì Hyrcáj Szerìf**, "apa Sfîntului Veşmînt". Apa aceea, închisă în mici sticluţe şi întărită cu pecetea tezaurului, Împăratul obişnuieşte ca, mai apoi, să le-o trimită Primului Vizir şi celorlalţi Magnaţi, în semn de bunăvoinţă. Din ea, Turcii, de îndată ce ies din post, pun, după apusul soarelui, cîte o picătură într-un vas mai mare cu apă, şi, după ce, mai întîi, au gustat de trei ori, beau totul dintr-o sorbire.

Cudsszerif ('Hierosolyma') ei îl socotesc un loc de veneraţie şi de închinare, astfel că nu-l declară un desăvîrşit **Hadzi**, adică 'Pelerin', pe {cel} care, mergînd să vadă **Mecca**, trece şi nu vede **Hierosolyma.** Ei văd acolo templul clădit de Împăratul **Iustinian**, despre care socotesc, greşit, că ar fi ναὸς <'templul'> lui **Salomon**. Mai povestesc, pe deasupra, că s-ar afla acolo o piatră pătrată de trei coţi, atîrnînd în aer, aşezată locului printr-o minune a lui **Muhammed**. Căci, pe cînd Muhammed mergea călare pe un asin (numit în **Curan**, **burak**), **Gabriel** i-a dat poruncă să urce la Cer, iar el a fost, pe dată, răpit în înalturi, laolaltă cu asinul şi cu piatra de dedesubt; iar Arhanghelul, văzînd aceasta, să fi spus că 'despre Profet are poruncă să-l aducă, dar nu şi piatra'; auzind aceasta, Muhammed să-i fi poruncit pietrei: 'Dur Ja mubarèk !' ("Stai, o, preafericita !"), iar piatra s-ar fi oprit pe dată în locul în care se afla. Creştinilor nu li se îngăduie intrarea în nici
82 unul dintre aceste trei locuri. Ba, odată, cînd, / Solul belgian – nu se ştie din ce pricină – primise scrisoare de la Sultan, ca **Szeih**, Mai-marele templului din Hierosolyma, să-i îngăduie să intre, acesta s-a opus şi nu l-a lăsat să intre. Întrebat fiind de Sol, 'de ce nu dă ascultare poruncilor împărăteşti ?', a răspuns că 'dă el urmare, cu strictеţe, poruncilor Sultanului; dar că în ele lui i se spune să îngăduie intrarea, nu şi ieşirea; prin urmare, dacă-i este Solului pe plac, el poate intra, dar de ieşit, niciodată'. La auzul acestora, Solul n-a vrut nicidecum să mai intre.

LA CARTEA A II-A.

CAPITOLUL I.

(a) Fatìh. Este un cuvînt arab, și înseamnă 'deschizător', sau 'cuceritor', nume care i-a fost dat lui Muhammed pentru cucerirea Constantinopolei.

(b) A doua oară. De aici se vădește limpede că el a fost încoronat pe cînd îi mai trăia tatăl, și că i-a făcut loc acestuia a doua oară cînd a luat iarăși sceptrul, lucru despre care <nu găsim> nimic la scriitorii creștini.

(c) Din piele de vită. Muhammed pare a o fi imitat pe Elis<s>a, Regina Carthaginei, al cărei șiretlic citește-l scris la Iustin, în C(artea) a 18-a, C(apitolul) 5. Căci, pe lîngă Turci, și Lonicerus spune, în Tom(ul) I, la p(agina) 37, că a fost foarte studios în privința lucrurilor înfăptuite de cei vechi, și că obișnuia să se desfete din plin cu citirea istoricilor, și în primul rînd cu campaniile vechilor Regi și împărați, ca ale lui Alexandru cel M(are), ale lui Scipio Africanul, ale lui Hannibal, ale lui Iuliu Caesar etc. etc.

(d) Un loc plin de hîrtoape. Acela se află la Bosforul Pontului Euxin, cam la șase mile italice departe de Constantinopole, pe țărmul european. /

83 **(e) Numelui Muhammed.** Acesta este la Turci o tetragramă, care, cu literele separate, sau desfăcute, s-ar scrie așa: iar lor, spre a dubla penultima literă, li se adaugă nota diacritică numită – **Teszrid**, de unde apar cinci trăsături. Cum tot atîtea turnuri întăreau cetățuia amintită, se spune că ele au fost, dintr-o întîmplare, asemănătoare cu aceste cinci litere, și că Împăratul și-a luat de aici prevestirea ca și sigură asupra cuceririi Constantinopolei, pentru că cetățuii întemeiate de el i-a fost înscris din întîmplare numele de 'Muhammed'. Ea se numește astăzi **Rúmeli Hisarì**, adică 'Cetățuia Europeană'.

(f) Alta, rivală cu aceasta. Ea se află în Asia, față în față cu amintitul **Rumeli Hisari**, unde se aruncă în Bosfor **Gioksù** ('Apa Albastră'), iar azi se numește **Anadol hisari** ('Cetățuia Asiatică').

(g) Dzihan numa. 'Pînda Lumii', pentru că gineceul este înălțat foarte sus, astfel că se poate privi de acolo foarte liber în toate părțile.

(h) Cîteva nave. Turcii spun că Sultanul, văzînd că navele lui nu pot intra în portul care se întinde pînă la **Blacherne**, iar că dinspre continent Orașul nu era ușor de cucerit, a poruncit să se construiască unele vase pe continent, și să fie duse pe sus cale de două mile italice, adică, trase de la satul numit **Besziktasz**, și pînă la **Galata**, să fie lăsate în port, în locul care se numește astăzi **Casim Pasza**, de pe care, puse lîngă zid, oștenii lui au ocupat, mai întîi, poarta numită **Phenar**.

84 **(i) Edeme Capusi.** Este poarta de pe con/tinent, privind către Adrianopole, numită de aici și 'a Adrianopolei'. Vecină cu ea înspre Miază-noapte, este **Egri Capù** ('Poarta Strîmbă'), vrednică de amintire pentru palatele ce se pot vedea acolo. Unii spun că ele au fost clădite de **Belisarie**, cel care a recucerit prima dată Italia, după batjocura Fortunei, alții de Constantin cel M(are) – și unii și alții greșit. Căci numele de astăzi, pe care l-a păstrat toată partea așezată împrejurul lor, **Palation**, pe turcește **Balat**, ne arată destul de bine că acele edificii superbe sunt împărătești și clădite de împărații mai recenți.

În ruinele lor, pe vremea lui Sultan Muhammed, un băiețel a găsit un diamant, pe cît se spune, de 120 de scrupuli. Pe acesta, cumpărat de la băiat pentru zece linguri de lemn, meșterul lingurar, neștiind nici el ce să fie, i-l arată unui Iudeu. Iudeul, priceput la nestemate, se preface că-i un cristal, și-i oferă pentru el un galben: cum meșterul îi cerea trei, i-i numără și pe aceștia, cu mărinimie. Meșterul, mirat că Iudeul era în stare să cheltuiască atîta pentru un cristal, își schimbă hotărîrea, și-i spune că nu poate să-l vîndă cu mai puțin de zece galbeni, iar, cum Iudeul nu-i precupețea, meșterul își dă seama de aici că-i o piatră prețioasă, și-i zice Iudeului că 'glumește, piatra nu-i a lui, de altfel, de vîndut pe un galben'. Iudeul, dîndu-și seama că meșterul a priceput că piatra era mai de preț decît un cristal, îi înmînează Sultanului o supusă scrisoare, și-i dezvăluie ce-a văzut. Sultanul, fără zăbavă, îl aduce la sine pe meșterul cu diamantul, rămîne uluit de mărimea și strălucirea pietrei, și, dîndu-le răsplăți și meșterului și Iudeului, adaugă la tezaur nestemata, căreia i s-a dat, mai apoi, numele de **kaszikczi taszi**, adică 'piatra lingurarului', iar astăzi Turcii cred că nu mai este vreuna pe potrivă. /

85 Iar Palatul însuși e numit de Turci **Tekkiùr Serai**, 'Palatul Împăratului Grecilor'.

(k) Phenar. Îndeobște '**Finer**', poarta privind către portul de jos al Constantinopolei, binecunoscută sub acest nume mai ales astăzi, dat fiind că în partea învecinată a Orașului își au locuințele cei mai nobili și mai bogați dintre Greci.

Tot acolo se află și scaunul Patriarhului de Constantinopole și Catedrala în care, pe lîngă alte lucruri vrednice de luare aminte și de privit, se păstrează, foarte exact transpuse, și spusele, scrierile și faptele aproape tuturor Patriarhilor care s-au aflat în fruntea Bisericii, de la cucerirea de către Turci a Constantinopolei. Nu departe de el se poate vedea și școala întemeiată de un Grec, **Manolaki**, de rînd mai degrabă după sînge, decît după suflet: în ea se predau, în greaca veche și curată, Enciclopedia Filosofică și celelalte științe. Acest Gimnaziu a avut, fără îndoială, chiar și în vremurile noastre, înaintestătători și doctori vestiți pentru pietatea și doctrina lor, pe **Ioan Cariophyllos**, un Teolog și Filosof ieșit din comun {{cu toate că, dovedit de Luteranism de către Dositheі, Patriarhul Ierusalimului, pentru anumite păreri îndoielnice ale lui asupra Tainelor, a fost silit să facă pocăință publică. Există un îndreptar al acelui Patriarh împotriva îndoielilor aceluia, tipărit în Valahia}}, apoi pe Marele Logofăt al Bisericii Patriarhale, **Balasios Scaenophylax**, pe **Antonios** și **Spandonios**, Filosofi Peripatetici, pe **Iacomios**, un Gramatic foarte precis, care ne preda și nouă preceptele filosofiei, pe cînd mai trăiam la Constantinopole, pe **Sebastos**, destul de cunoscut prin controversele sale scrise împotriva Latinilor și calendarul său bisericesc, pe **Dionysios** Ieromonahul; și pe **Alexandru Mavrocordatul**, celebru în lume pentru mai multe motive, Profesorul de Filosofie, de Teologie și de Medicină, mai apoi și Marele Dragoman al Curții Othmane. El a scris,

86 pe lîngă cărțulia despre circulați/a sîngelui, tipărită de cîteva ori în Italia, o mare lucrare de istorie, de la facerea lumii și pînă în vremurile noastre, precum și scrisori și alte nenumărate opuscule, despre care auzim că sunt editate acum în Moldova prin grija fiului său, **Nicolae Mavrocordatul**, un bărbat foarte familiar cu literatura orientală și occidentală.

Căci Grecia nu s-a prăbușit pînă într-atît în barbarie, cum am observat prea adesea că susțin Europenii, încît să nu fi dat la iveală, în ultimul veac, oameni cu puțin mai prejos prin învățătura lor decît vechii înțelepți ai Helladei. Spre a trece sub tăcere anii mai îndepărtați de noi, în vremurile

noastre s-au distins prin lauda doctrinei lor trei Patriarhi, unul al Constantinopolei, **Callinic**, un Retor elocvent între primii, care, fapt rareori întîmplat printre Turci, a murit în Patriarhat; doi ai Ierusalimului, **Dosithei**, de la care au rămas, pe lîngă alte monumente, trei volume de controverse, imprimate cu litere latine, şi ruda şi urmaşul său la Patriarhat, **Chrysanth**, despre care auzim că mai trăieşte. Pe lîngă ei, la Constantinopole au mai fost în floare şi **Meletios**, Arhiepiscop mai întîi al Artei, apoi al Atenei, un bărbat foarte exersat în tot felul de ştiinţe, de altfel studios şi al principiilor lui <Van> Helmont, sau ale lui Thales pe care ni le-a lămurit şi nouă, vreme de opt luni de zile; **Elias Miniati** Ieromonahul, un filosof foarte fin, şi deosebit de versat atît în Teologia dogmatică, cît şi <în> cea scholastică, mai apoi Episcop al Messenei din Pelopones; **Marcus** din Larissa, un preabun Gramatic, **Metrophanes** Ierodiaconul, studios, înainte de toate, al artei Poeziei, un priceput imitator al vechilor Poeţi; **Licinius**, născut în Epidaurul Limeriei, <numit> îndeobşte Monem-
87 basia, / sau Malvasia, doctor în Filosofie şi în Medicină, desăvîrşit în arta sa, {{şi Medicul-şef al Curţii noastre.}} El se bucura printre Turci, pentru deosebita experienţă pe care o avea în a tămădui, de o cinstire şi de o autoritate fără egal, apoi însă a plecat de acolo, şi a fost împodobit în patria sa de către Republica Venetă cu demnitatea de Conte: dar am aflat că, în anul trecut, a fost prins de Turci în Monembasia, şi că, pentru schimbul de scrisori pe care îl avusese mai înainte cu Veneţienii, a foat spînzurat la Constantinopole în piaţa publică. **Constantin**, fiul lui Duca, Principele Moldovei, mai bun ştiutor al limbii vechi greceşti decît oricine altul, şi învăţăcel al lui Spandonios în Filosofie. **Andronic**, de fel din preanobila spiţă a neamului Rhangave, lăudabil pentru puritatea grecităţii şi pentru lectura <Sfinţilor> Părinţi. Nu pe nedrept, alături de aceştia ar putea fi număraţi **Ieremia Cacavela** Cretanul, Ieromonah şi Predicator Bisericii Mari a Constantinopolei, cel de la care am sorbit primele precepte ale filosofiei; **Anastasios Condoidis** din Corcyra, dascălul fiiilor noştri, cum şi **Anastasios Nausis** Macedoneanul, un bărbat destul de cunoscut chiar şi Angliei şi Germaniei pentru cunoaşterea sa a Hellenisrnului.

(l) Fie neglijenţa, fie perfidia Vizirului. Acesta pare a fi **Halil Pasza**, pe care Phranza, în C(artea) a 3-a, C(apitolul) 13, îl numeşte 'cel dintîi din Divan şi cel mai respectat dintre toţi', şi aminteşte nu numai că el l-a îndemnat pe Muhammed, înainte de asediu, să lase acest război, ci că şi-a reluat şi a întărit sfaturile chiar şi în ardoarea luptei, cum lucrurile mergeau nu după dorinţa lor; respingîndu-i-se părerea, că el i-a arătat pe ascuns Împăratului Grecilor cele hotărîte în sfat, şi
88 că, din această pricină, la puţine zile după cucerirea Oraşului, a fost pedepsit cu moar/tea. Iar istoricii Turci mai serioşi, cu toate că cunosc preabine perfidia alor lor, nu o arată niciodată limpede pe faţă, şi pentru că nu vor să răspîndească amintirea viclenilor, şi pentru a cruţa cinstea acelui cin, în care se aflau ei înălţaţi.

(m) Sandziakdar Jokuszi. 'Urcuşul', sau 'Dealul stegarului'.

Este un muncel foarte înalt, în vîrful căruia se află ridicată o biserică, închinată în cinstea Pururi Fecioarei Θεοτόκου Μαλουλιοτίσσας <Născătoare de Dumnezeu Maguliotissa>, nu departe de Catedrală, singura biserică, dintre cele vechi, pe care Turcii le-au lăsat-o Creştinilor.

(n) Akserai. 'Palatul Alb'. Aşa numesc Turcii uliţa care dă înspre Propontida, unde se pot vedea azi noile şi preafrumoasele sălaşuriale Jengiczerilor, numite de Turci 'Jengi odalar', adică "Sălaşurile noi". Prin uliţa aceasta nu le este îngăduit să treacă nici măcar femeilor Jengiczerilor:

căci orice lucru de ruşine ar face Jengiczerii prin locul acela, nu se ajunge la nici o judecată. Iar dacă vreo tîrfă va fi intrat pe <acolo> de buna ei voie, umblînd să aibă de-a face cu un bărbat, aceia obişnuiesc să-şi atîrne turbanul într-un cuţit înfipt în perete la începutul străzii, la vederea căruia oricare trecător o ia pe altă uliţă.

(o) Suly manastir. 'Mînăstirea cu apă', sau 'picurînd de apă'. Ea a fost, pe vremea împăraţilor Creştini, o biserică a Armenilor, iar toată acea parte a Oraşului era locuită de Armeni, dar astăzi e prefăcută în **Dziamie.** Şi-a primit numele de la faptul că biserica aceea are izvoare de apă sub temeliile ei.

(p) Ezan. Este un cînt care cuprinde mărturisirea credinţei Muhammedane, care se obişnuieşte
89 să fie cîntată în turnul cel mai în/alt al Dziamiei, numit **Menarè**, de către cîntăreţul **Muezìn**, de cinci ori pe zi, cînd poporul trebuie chemat la rugăciuni, în ziua de Vineri se adaugă al şaselea **Ezan**, numit **Sella**, cu două ceasuri înainte de **Namaz** cel de amiază, după care nu urmează, totuşi, rugăciuni, după cum nici **Temdzid**, care este cîntat înainte de rugăciunile de dimineaţă, nu precedă imediat acele rugăciuni; căci este ca şi o δοξολογία <cîntare de slavă> a lui Dumnezeu, Dătătorul Luminii şi Consfinţitorul Sfintei Zile.

Iar mărturisirea cuprinde numai două capitole: 'La illahì illallah, ve Muhammedù resul ullah !', adică "Nu este <alt> Dumnezeu, înafară de Dumnezeu, al cărui Profet este Muhammed !".

Iar în **Ezan** se obişnuieşte să se adauge: 'Allahu ekber, Allahu ekber ! La illahi illallah, ve Muhammedü resul ullah !' (ceea ce se repetă de două ori), 'Ei allesse la, ei allesse la ! Ei alelfela, ei alelfela ! Allahu ekber, Allahu ekber ! La illahi illallah !', adică "Dumnezeu este preaînalt !", sau "Lui Dumnezeu Preaînaltul !" "Nu este <alt> Dumnezeu, înafară de Dumnezeu, al cărui Profet este Muhammed !" "Haideţi,veniţi în locul liniştii", sau "dreptăţii (prin care înţeleg Mecca), veniţi la ocrotire", sau "mîntuire !"

Turcii au obiceiul, oridecîteori iau un oraş de la Creştini, să cînte cu glas mare, ca şi aceştia un **Te Deum** etc., la fel, un **Ezan**, în bisericile, pe care le preschimbă în Dziamii.

(q) 'Perdè darì mikiuned ber kysr Caisar ankebut –
[Bumi neubèt mizéned ber kiumbeti Efrasijab.'

adică "Păianjenul pînza în Palatul împăraţilor ţesutu-şi-a,
Iar bufniţa pe turnurile lui Efrasiab vegherea şi-a cîntat."

90 (E vorba de palatul lui **Efrasiab**, al Regelui Persiei, tot cîntat în poveştile Tur/cilor). Se pare că prin acest oracol el dă de înţeles că trufaşa maiestate a împăraţilor Greciei a fost prefăcută în nimica toată, iar, după cum în clădirile vechi şi părăsite vedem păianjenii cum îşi întind pînzele lor, tot astfel şi Împărăţia Grecească, minată şi smulsă vechilor ei stăpînitori, avea să fie asemenea Palatelor lui **Efrasiab**, unde, în loc de paznici, aveau să-şi pună cuibul huhurezii avînd a-şi face să răsune mîhnitul lor glas. Adevărată – oh, ce durere ! – şi îndeplinită întru totul profeţia Barbarului ! Căci, încă şi astăzi, Palatul împăraţilor Greci, despre care am vorbit mai sus, la lit(era) (**i**), nu mai este decît locuinţa huhurezilor şi a bufniţelor, oglindind adevăratul chip al nimicitei Împărăţii.

(r) Cucerirea Constantinopolei. Nu ne rămîne neştiut că mai toţi istoricii Creştinilor, atît Greci, cît şi Latini, povestesc în alt chip cum a fost luat Oraşul şi pomenesc că el a fost întru totul

cucerit cu armele. Dar mai multe fapte ne opresc ca, lăsîndu-ne mişcaţi de autoritatea lor, să ne îndepărtăm de părerea înfăţişată în text, ele clădind, în mod vădit, temeiul adevărului ei.

Între acestea, în primul rînd merită să luăm seama la mărturia unanimă a tuturor istoricilor celor mai serioşi chiar şi dintre Turci. Şi cei vechi şi cei mai recenţi, chiar dacă înregistrează în diverse chipuri faptele împlinite de împăraţii lor, cînd ajung la acest capitol, mărturisesc, ca şi într-un glas, că o jumătate din Oraş, şi anume partea mai mare, i-a fost predată lui Muhammed sub încheierea de înţelegeri, ba mai spun şi înseşi condiţiile capitulării. Cum însă cei mai mulţi dintre scriitorii nu numai turci, ci şi ai celorlalte popoare răsăritene au obiceiul solemn de a-şi înălţa faptele cu cele mai mari laude, şi, dimpotrivă, de a le coborî, cît pot mai mult, pe cele străine, nu
91 prea pu/tem fi convinşi că ei ar fi vrut să umble cu vreo minciună în dauna cinstei şi a faimei lor. Căci printre toate popoarele la care virtutea războinică se află la preţ este socotit un lucru mult mai de laudă să cucereşti un oraş cu armele, decît să-l iei prin predarea lui.

Se mai adaugă şi un alt argument cu mult mai puternic, şi anume că Grecii au avut în posesie, sub trei împăraţi, **Muhammed al II-lea**, **Baiezid al II-lea** şi **Selim I**, lăcaşele sacre aşezate în partea Oraşului ocupată prin predare, iar actele acelor fapte care s-au petrecut în acele vremuri se mai păstrează încă în arhivele Bisericii Patriarhale, cu toate că acelea le-au fost luate sub Selim I. De vreme ce aceasta este de cea mai mare însemnătate pentru statornicirea părerii noastre, vom recapitula cum s-a petrecut acest lucru după foarte seriosul istoric turc, un contemporan, **Ali effendi** din Filippopole, care îndeplinise, sub acelaşi Împărat, pe lîngă **Tefterdarul**, vestit pe acea vreme, < > **Ferhad Pasza**, funcţia de **Chaznè kiatibì**, sau 'Scrib al Tezaurului':

Selim I, apucat odată de tot de zelul răspîndirii legii muhammedane, îl cheamă la sine pe **Muftiu**, stă de vorbă cu el, cu familiaritate, despre mai multe lucruri, <şi,> pînă la urmă, abătînd convorbirea la acel lucru, îl întreabă 'ce crede el că-i mai de folos şi-i este lui Dumnezeu pe plac, să adauge Împărăţiei Othmane toată întinderea pămîntului, să şi-i facă tributari pe **Issevi** şi pe **Musavi**, 'pe Creştini şi pe Iudei', şi, prin aceasta, să strîngă în tezaurul **Beitulmal Muslimin**, 'Statului Musliman', avuţiile atîtor regate, ori, disprețuind o asemenea comoară, să aducă toate neamurile la ascultarea legii muhammedane ?' Muftiul, neştiind ce avea Selim de gînd, îi răspunde că 'a aduce chiar şi un singur suflet rătăcit, aşa cum trebuie socotiţi Creştinii şi Iudeii, la adevărata
92 / credinţă merită din partea lui Dumnezeu, decît toate avuţiile pămîntului. Împăratul, întărit în părerea sa prin această **fetva**, după puţine zile, îl cheamă la sine pe Marele Vizir <şi> îi dă poruncă să prefacă în **Dzamii** toate bisericile Creştinilor, să le interzică acestora exercitarea şi cultul public al legii creştine şi să se străduiască în orice chip ca ei să fie convertiţi la riturile muhammedane; iar cei ce vor refuza să se supună poruncii împărăteşti să plătească aceasta cu capul. Uluit de această noutate şi de fapta încercată nu numai împotriva legii muhammedane, ci şi împotriva intereselor Împărăţiei, Vizirul, cînd aude că Muftiul era cel care-l convinsese la aceasta pe Împărat prin a sa **fetva**, de îndată ce se întoarce de la Curte, se duce la acela şi-l probozeşte aspru pentru sfatul ce l-a dat. Muftiul îi mărturiseşte că s-a lăsat înşelat de şiretenia Împăratului, dar, spre a-şi repara greşeala, îi făgăduieşte Vizirului, sub jurămînt, că se va strădui în fel şi chip, ca sufletul lui Selim să fie îndrumat spre o cale mai bună. Apoi, luînd sfat, trimit un om anume, în taină, la Patriarhul Grecilor, care să-l înveţe ce trebuia să răspundă, dacă i s-ar fi cerut ceva prin poruncă împărătească. Dar, cu

poruncă pe față, îi dau însărcinare **Caimacanului** să prefacă bisericile Creștinilor în **Dziamii**, iar pe locuitorii ἀλλοπίστους <de altă credință> să-i silească, în orice chip putea, la Muhammedanism: primind acela porunca, îl cheamă pe Patriarh, cu tot clerul, la Primărie, și le citește, de față, ce i se poruncea. Patriarhul, cum fusese învățat de Vizir și de Muftiu, îi răspunde că 'el îl cheamă pe Împărat la judecată și vrea să-și susțină cauza în fața Muftiului și a învățaților, și că, orice va fi dictat sfînta judecată a lui Dumnezeu după legea Curanului, el nu se împotrivește nicidecum să
93 facă. Iar dacă i se va tăgădui dreptatea, sufletele și păcatele sale și ale întregului popor vor ajunge, în veacul ce va să vină, în fața Judecății Dumnezeiești.' Caimacamii, după cum i se poruncise, îi dă de știre, în scris, Vizirului, ce anume răspunsese Patriarhul, adăugind și supusele cereri ale Creștinilor. După ce le-a primit și citit, Muftiul, dimpreună cu Vizirul, merge să-l întîlnească pe Împărat <și> îi spune că 'Patriarhul Constantinopolei nu a vrut să dea ascultare poruncii Maiestății Sale, <ci> a motivat că are de dezlegat o pricină împotriva Împăratului. Cum însă la cuvîntul **Emri szeriyn**, "Facă-se vrerea Dreptății !", chiar și apele ce curg au a se opri în loc, el socotește că se cuvine ca Maiestatea Sa să-i asculte aceluia plîngerile și să binevoiască să-i răspundă la ele.'

Împăratul, cînd vede că nu poate izbîndi nimic cu sila împotriva părerii Muftiului, zice: "Fie !", și poruncește ca Patriarhul, Mitropoliții și cîțiva dintre cei mai vîrstnici să-i fie aduși la Adrianopole. Aduși în **Divan**, ei se plîng că 'prin porunca sa, nu numai că ei suferă din partea Împăratului o mare nedreptate, ci sunt rupte și încălcate, cu cutezanță, și legămintele făcute cu înaintașii săi și întărite prin jurămînt.' La întrebarea avocatului Împăratului, **Tefterdar effendi** (căci acela obișnuiește mereu să ia asupra sa cauza Sultanului), 'despre ce fel de înțelegeri bîiguie ei ?', Patriarhul răspunde: "Fie adus la cunoștința Maiestății Tale că înaintașii noștri i-au lui Muhammed **Fatih** predat jumătate din Constantinopole sub următoarele condiții: **1.** Bisericile Creștinilor să nu fie prefăcute în **Dziamii**. **2.** Nunțile și înmormîntările, și celelalte care țin de cultul religiei creștine să le poată celebra în public, după obiceiul strămoșesc, fără vreo opreliște sau piedică din partea
94 nimănui. **3.** Să li se dea libertate deplină pre a celebra sărbătoarea Paștilor, iar, în vremea aceea, / poarta **Phanar** să nu fie închisă, ca acei Creștini care locuiesc în suburbii să se poată aduna pentru celebrarea rugăciunilor de noapte în Biserica Patriarhală.

Cu aceste, spun, legăminte i-am predat noi Orașul, pe vremea aceea, bunicului Maiestății Tale, iar cheile lui i le-am oferit pe tăvi de aur, și tot prin hotărîrea lui am fost întăriți, pînă acum, în posesia acelor biserici, și păziți de orice nedreptate, cu sfințenie, de către predecesori; dar, cum Maiestatea Ta vrea să ni le răpească acum, este limpede cît de mare e nedreptatea pe care ne-o face. La celălalt articol al poruncii Maiestății Tale, cel prin care, ni se poruncește ca, tăgăduind riturile creștine, să trăim după obiceiurile Muhammedanilor, pe lîngă cele pe care le-am spus, se împotrivește însăși Legea Curanului, în care se consfințește ca nimeni din cei care a dat, cu titlu de tribut, în fiece an, treisprezece drahme de argint curat, de la începutul pubertății și pînă la cel de al șaptezecelea an, să nu fie silit la Muhammedanism." Muftiului, care întărea, prin mărturia sa, că o asemenea lege se găsește și în lămuritorii Curanului, și în textul însuși, și că nu trebuie nicidecum încălcată, avocatul împărătesc răspunde că: 'Cele spuse de Muftiu, cu consimțămîntul Patriarhului, din cartea S(fîntului) Curan nimeni nu se îndoiește că sunt și adevărate și vrednice de cinstire; dar că cele pe care le istorisește despre predarea Constantinopolei nu par nici adevărate, nici probabile.'

Patriarhul, întrebat de Muftiu, 'poate el oare să arate diploma prin care au fost întărite legămintele ?', dă răspuns că 'acea dovadă a pierit într-un incendiu, dar că are totuși trei martori oculari care, tot pe vremea aceea, au slujit la oaste în tagma Jengiczerilor, prin spusele cărora cutează să întărească toate cele ce le-a dezvăluit.' Aduși de față, cei trei Jengiczari, oameni de aproape o sută de ani, dau mărturie în fața Muftiului că 'ei au luat parte la cucerirea Constantinopolei și au văzut cu ochii lor
95 / cum fruntașii Grecilor au venit din Oraș, și cum aceia i-au oferit Sultanului cheile, pe tăvi de aur, pe cînd mai ședea sub cort, înafară zidurilor, și i-au cerut, și au și dobîndit întărirea amintitelor trei condiții. Auzind el acestea, Împăratul: "Chiar dacă acestea, zice, le-au fost îngăduite Creștinilor de către bunicul nostru, cum e nedrept și potrivnic legii noastre ca niște clădiri atît de alese, menite cultului dumnezeiesc, să fie **Butchanè**, adică 'sălaș de idoli', noi nu putem în nici un fel să ratificăm aceasta. Prin urmare, după cum prescrie S(fîntul) Curan, le îngăduim tuturor Creștinilor putința de a-și mărturisi public religia lor, dar vrem și poruncim ca bisericile de piatră pe care le-au stăpînit pînă acum să fie cu totul prefăcute în **Dziamii**, în locul lor urmînd să li se lase libertatea să construiască altele din lemn sau să și le repare pe cele roase de vechime." Iar, după poruncă aceea, pe acea vreme, prima a fost prefăcută în Dziamie Biserica Patriarhală, numită '**Pammacaristos**' <'a Preamilostivei'> (care privea, dinspre Apus, către Palatul Moldovei, **Bogdan Serai**, dinspre Răsărit, spre cel al Valahiei, **Cara Iflak** – îndeobște **Vlah-Serai**), și numită **Fetihijè**, iar, puțin după aceea, și celelalte.

Pe acestea am socotit că merită osteneala să le povestim după amintitul istoric turc, iar ele merită cu atît mai multă crezare, cu cît nici un alt scriitor dintre Turci nu istorisește cu mai multă grijă și modestie faptele privitoare la Creștini. Acel codice îl găsisem la Filippopole, în casa unui Grec, și n-am mai avut prilejul să mai văd vreun alt exemplar printre Turci. După plecarea noastră, a rămas la Constantinopole, și am auzit că a ajuns, laolaltă cu celelalte lucruri culese de noi despre faptele și obiceiurile Turcilor, la **Ioan Mavrocordatul**, cel care joacă acum rolul de Dragoman la
96 Cur/tea Othmană.

Iar, din toate bisericile care, vreme de aproape un veac întreg după acea vrednică de plîns cucerire a Constantinopolei, le stăpîniseră Creștinii, Selim le-a mai lăsat numai una, numită astăzi Παναγια Μαγουλ<ι>οτίσ[σ]α <'Preasfînta Maguliotissa'>, iar aceasta în cinstea unui anume Arhitect grec, care îi construise lui Selim uriașul și foarte elegantul sanctuar de la Adrianopole, a nepotului altui Arhitect, hărniciei și artei căruia Sultan Muhammed al II-lea îi încredințase **Dziamia** pe care a clădit-o la Constantinopole, și, din această pricină, îl dăruise pe acela cu biserica aceea și cu tot cartierul dimprejur – diploma cărui fapt se mai păstrează și acum în tezaurul acelei biserici.

Prin aceleași locuri, pe cînd ne aflam la Constantinopole, pe un deal foarte înalt, numit **Sandziakdar Jokuszi**, înălțasem palaturi deloc de disprețuit, de unde, ca dintr-un loc de pîndă, i se dezvăluiau vederii aproape tot orașul, ca și suburbiile lui. Sub Sultan **Muhammed al IV-lea**, socrul nostru, Principele Valahiei, **Șerban Cantacuzino**, ridicînd ziduri din vale pînă la 25 de coți <înălțime>, a bătătorit pămîntul pentru o grădină, și înălțase, deja, primul perete al clădirilor, iar, pentru aceasta, cheltuise ca la 35.000 de <galbeni> împărătești, dar, mai apoi, i s-a interzis să clădească mai departe, dat fiind că putea privi în însuși Seraiul împărătesc, numit **Bagczesi**, sau

Tersane Serái. Dar, pînă la urmă, la intervenţia Marelui Vizir **Ali Pasza**, am dobîndit de la Împărat putinţa de a ne pune palatele noastre pe acele vechi temelii: de-abia fiind terminate, am fost siliţi, cu forţa parcă, să luăm în mînă Principatul Moldovei.

97 **(s) Ebù Eiub Ensari.** O suburbie / numită astfel de la monumentul lui **E{j}iùb Ensarì**, aşezată înafară zidurilor Oraşului, în capătul portului dinlăuntru, unde se varsă în el rîul **Kiagyzchanè**. Aproape de acest loc a fost odinioară multvestita pentru atîtea şi atîtea minuni Mînăstire a **Blachernelor**, închinată Fecioarei de Dumnezeu Născătoare, dată acum drept sălaş Ţiganilor de către Sultan. N-au mai rămas nici un fel de urme ale bisericii, înafară de izvorul care le picura credincioşilor apă mîntuitoare, aflat astăzi în stăpînirea unui Turc, care, luînd plată, îi lasă pe Creştini să ia ἁγίασμα <'apă sfinţită'>.

(t) Turbè. Este un turnuleţ ridicat îndeobşte peste un mormînt, despre care <vezi> mai sus la, Car(tea) 1, Cap(itolul) 4, lit(era) ({{**F**}}). Cel mai adesea obişnuiesc să fie clădite deschise şi fără acoperiş, în formă de **Kiabè** (a monumentului de la Mecca), astfel ca florile şi ceilalţi arbori binemirositori, sădiţi acolo, să poată fi udaţi de ploaie, punîndu-se numai, deasupra, o plasă din bronz, ca să oprească lăsarea păsărilor.

(u) Sylliwrì. Syllebria, un oraş de pe ţărmul Propontidei, aşezat între Constantinopole şi Adrianopole, la 10 ceasuri depărtare de prima. E Scaun Metropolitan şi are o preafrumoasă biserică, durată pe vremea împăraţilor Creştini. În ea să păstrează moaştele S(fintei) (Eufimia), întregi de tot, pe care pînă şi Turcii obişnuiesc să vină să le vadă, de curiozitate, şi le numesc < > **Cadid**. Tot acolo se pot vedea ruinele unui uriaş palat, clădit de **Ioan Cantacuzino**, despre care vezi la Nicefor Gregoras, în T(omul) 2, {{C(artea)...}}.

(x) Eskì Serai. 'Palatul Vechi'. Este o clădire uriaşă, înconjurată de ziduri foarte înalte şi împărţită în foarte multe camere. Acolo rămîn să locuiască, de obicei, atît cadînele împăraţilor răposaţi, despre care socotesc că nu-i legiuit să fie lăsate în faţa ochilor urmaşului, dacă-i fiul, sau fratele decedatului, cît şi Sultanele care dăduseră naştere unor urmaşi legitimi, laolaltă cu curtenii
98 şi cu micuţii lor, dar şi fecioarele / înaintate în vîrstă şi nepotrivite slujbelor plăcerii, cărora li se oferă o simbrie zilnică, mai mult din mila Sultanului, decît pentru vreun merit. Zidurile, ridicate în formă de pătrat, au, jur-împrejur, mai mult sau mai puţin, ca la o milă italică. Din cele patru porţi pe care se poate intra, două se închid mereu, iar pe celelalte le păzeşte, ziua şi noaptea, unitatea Baltadziilor, care constă din 500 de oameni. Trecerile dinlăuntru ale palatului le străjuiesc eunucii albi, cărora cei negri, ca fiind cei mai nobili, le dau spre îndeplinire poruncile femeilor. Mai-marele lor se numeşte **Eski Serai Agasi**, adică 'Mai-marele Palatului Vechi'.

(y) Regele Ungariei. Acesta a fost **Ladislau Postumul**, fiul lui Albert, Împăratul German(ilor), despre care scriitorii creştini spun că a răposat în anul D(om)nului 1458, la 21 Noiemb(rie), (al Hegirei 863).

(z) Kiórfes. – Sub acest nume este arătată 'Marea Adriatică', <zisă> îndeobşte 'Golfo di Veneţia', <şi> în special Insula Corfu, **Corcyra** celor vechi.

(aa) LX de oraşe. Lucrul acesta nu trebuie înţeles decît despre cei doi ani de după luarea Constantinopolei; căci scriitorii creştini spun că, în toată viaţa lui, Muhammed a supus 12 regate şi 200 de oraşe.

(bb) Kyzil Ahmèdi, 'Ahmed cel Roșu', cel care a dat, cel dintîi, prilejul războiului dintre Uzun Hasen și Muhammed; pare a fi fos un Regișor al Perșilor.

(cc) Uzùn Hasèn. 'Hasen cel Lung', Regele Cappadociei, vestit pentru războaiele lui cu Turcii, despre care vezi mai multe la șirul istoriei.

(dd) Giurdzistan. Georgia, odinioară Tberia', numită <apoi> astfel după S(fîntul) Gheorghe, ocrotitorul locuitorilor ei, odată cu primirea credinței creștine.

99 **(ee) Cazikly Voda.** A fost Principele Valachiei, / și un mare tiran. Căci, pentru o măruntă pricină, {a poruncit) să fie trași în țeapă 5 mii de oameni, și de aici i s-a spus de către ai săi, pe limba Valahilor, '**Cepalusz**', adică "Făcătorul de țepe". De unde și Turcii, traducînd ἔτυμον <etimonul>, par a-l fi scos pe **Cazikly**, ceea ce înseamnă la ei 'Cel Plin de Țepe'.

Creștinii îi spun '**Dracula**' – nu știu de unde, pentru că acest nume este cu totul străin limbii valahice. Și **Dragosz**, primul Principe al Moldovei, este poreclit 'Dracula', dar cu multă vreme mai înainte, însă, despre acestea, în altă parte.

(ff) Cátyrga ilimanì. 'Portul galerelor', așezat între poarta Orașului numită **Czatladì**, și **Cumcapù**, în partea de Miază-zi, către Propontida. În locul acestuia, umplut cu pămînt, a ajuns să fie acum o imensă grădină de legume, zisă îndeobște '**Vlanga**', unde cresc castraveți mai arătoși decît oricare alții.

(gg) Duradz. Odinioară 'Dyrrachium', cel mai vestit depozit de mărfuri din Rumelia, așezat pe țărmul Mării Adriatice, la hotarele dintre Albania și Dalmația.

(hh) Codze Hersek. Illyria Veche', căci **codze** este 'vechi', iar **Hersek** Illyria'.

(ii) Biserica S(finților) Apostoli. {{A fost}} o biserică ridicată de către <Theodora>, soția lui Iustinian cel M(are). Este un loc, sau un muncel, așezat în mijlocul cetății, dar mai aproape de portul dinlăuntru, decît de continent, mai înalt decît celelalte șase, iar, acolo, **Dziamia** construită de **Muhammed Fatìh**, lungă și lată de 120 de coți, se crede că este cel mai mare sanctuar, după S(fînta) Sofia.

Ei spun că arhitectul a fost un Creștin, un Grec pe nume **Christodulos**, și că el, după ce a desăvîrșit o lucrare atît de imensă și de admirabilă, a fost dăruit cu un cartier întreg și cu alte daruri
100 împărătești. Mai spun că, între/bat fiind mai apoi 'dacă mai putea construi o altă **Dziamie**, mai mare și mai aleasă (decît aceasta) ?', a răspuns că 'se poate clădi și una mai mare și mai frumoasă, dacă s-ar face rost cu mărinimie de material, atîta cît ar fi nevoie'; că, auzind aceasta, Împăratul a dat poruncă să fie tras în țeapă, ca urmașii săi să nu aibă un arhitect care să poată ridica o **Dziamie** mai mare ca a lui. Prin urmare, că au înfipt o țeapă de fier în partea curții dinafară a **Dziamiei** care privește către Miază-noapte, și, că, dîndu-i de jur împrejur un turnuleț, au făcut să nu mai rămînă la vedere altceva, decît vîrful, care se mai poate vedea și astăzi.

Dar de faptul că **Muhammediè** este clădirea lui Christodulos, și că, din această pricină, Muhammed lui i-a dăruit biserica și cartierul, ne-a convins pe noi diploma lui Muhammed, dată în acest scop lui Christodulos, pe care am citit-o și noi înșine, iar mai apoi am dat-o spre a fi depusă în tezaurul bisericii F(ericitei) Măria, Fecioara Mag<u>lotissa. Căci atunci cînd, sub actualul Sultan al Turcilor, **Ahmed al III-lea**, Turcii au pornit un proces împotriva Creștinilor locuitori în acel cartier, vroind să-i alunge din biserică și din cartier, am luat asupra noastră ocrotirea lor, și i-am

înfățișat-o Marelui Vizir, **Czór{l)uly Alì Pasza**, ca s-o citească, și acea diplomă, printre celelalte **Hiudz{dz)et**, 'mărturii județătorești', pe care le aveau fiecare asupra clădirilor lor; acela, citind-o cu atenție, a sărutat-o de trei ori, și-a șters de trei ori fața cu ea, la urmă ne-a dat-o înapoi, și le-a dat îndreptare Turcilor să nu mai cuteze să-i hărțuiască pe bieții Creștini.

(kk) Principele Bosniei. Conchidem, după scriitorii creștini, că a fost **Ștefan**, al cărui scaun a fost **Jazyga.**

(11) Giuzeldzè hisar] 'Cetățuia Frumușică' <și>

(mm) Aksarai. 'Palatul Alb' – tîrguri ale **Caramaniei.**

101 **(nn) Giullùk.** 'Tufișul de Trandafiri', un tîrg din aceeași Provincie. /

(oo) Egriboz. Insulă din Arhipelagul Negroponte, numită odinioară 'Euboea', a cărei Capitală, **Chalcis**, Turcii o numesc tot '**Egriboz**'.

(pp) Alaè. *A* fost Provincia unui Regișor numit **Kyzul Arslanbeg** ('Leul Roșu'); numele ei cel vechi ne este neștiut, dar că a fost din Asia Mică se poate bănui din însuși șirul istoriei. (Poate că e totuna cu **Philadelphia**.)

(qq) Giumuldzína. Provincie și tîrg din **Rumelia**, aproape de Larissa, numită astfel, astăzi, de Turci.

(rr) Paias. Foarte vestit oraș și depozit de mărfuri din Paflagonia.

(ss) Îl ucide cu sabia. Scriitorii creștini spun să fi fost lovit și ucis de un glonț dintr-o pușcă: nu știm cui să-i dăm crezare.

(tt) Cara Hisar Szarky. Foarte cunoscut oraș din Paflagonia, aproape de **Paias**, poate fi' Arsenga' celor vechi.

(uu) Gied<i>uk Ahmed Pasza. A fost o foarte vestită Căpetenie de război, apoi și Marele Vizir al lui Sultan Muhammed. I s-a spus **Giediuk**, pentru probabil că îi lipsea un dinte din față: Turcii le spun tuturor celor cărora le lipsește vreunul, sau au buza de sus crăpată, **'Giediuk'**. La propriu, 'Giediuk' arată o "crăpătură", sau "strungăreață", iar, metaforic, "un ordin militar", ca în sahibi', "înscris într-un ordin militar", și în 'Giediuklerinden airilmadiler', "nu și-au părăsit rîndurile", sau "n-au lăsat nimic gol în rîndurile lor".

102 Se află și la Constantinopole un cartier numit < >/ **Gi<e>diuk Pasza**, care și-a tras numele de la acest Pașă, poate pentru că fie că a așezat acolo o piață, fie că va fi avut un palat.

(ww) Varsak. Pare a fi 'Paflagonia.

(xx) Al Copczacilor. Neam scythic aproape de Usbek, în hotarele **Czagatailor**, dincolo de Marea Caspică, înspre Răsărit, din care-și trag obîrșiile (lor) Turcii și Tătarii. Poate că, și pe hărțile actuale, este ținutul care-i numit ' **Regatul Thibetului**', sau '**Turchestania**'.

(yy) Mengily Gieray. Întîiul care a încredințat, sub anumite condiții de legămînt, Crymeea, smulsă fratelui său cu ajutorul Turcilor, ocrotirii Împărăției Aliothmanice. Istoricii turci și creștini susțin că el se trage din spița **Alidzengizilor**; dar ei amestecă atîtea povești închipuite, încît cele despre care ei se fălesc că le-au aflat după o îngrijită cercetare nu-i pot stîrni decît rîsul aceluia care-i cîtuși de puțin introdus în istoria acestor popoare.

Mai presus decît ceilalți, vine aici de pomenit Michalo Lithvanul, care, deși în 'Tartaria', la pagina mea 296, mărturisește că primul stăpînitor al Crymeei a fost din spița Alidzengizilor, sau,

cum scrie el, stricat, a 'Cyngisilor', îl numește pe acesta – întemeiat nu se știe pe ce autoritate 'Lothonus', apoi, la pag(ina) 193, îi strămută urmașii în Lithuania, și țese, din acea spiță, un lung șir al Caesarilor, sau Chanilor Lithuaniei. El spune că ultimul dintre aceștia a fost '**Aczkierai**' (poate **Hadzi Gierai**) care să se fi născut la **Troki** și să fi fost trimis de către răposatul Withwod spre a ocupa Chersonesul Tauric. Că din acesta, după ce a pus mîna, acolo, pe domnie, s-a născut **Menglikierai** (< > **Mengili Gierai**). Că din acesta s-au născut **Mehemed Kierai**, **Sadet Kierai**
103 **(Seadet Gierai)**, / **Chaskierai** (poate **Szah Gierai**) și fratele lor mai mic și urmașul la domnie, **Sapkierai** (< > **Sefai gierai**), care să fi ținut sceptrul Tătarilor pe vremea aceea. Că, primindu-și de aici atît de nobila denumire a strămoșului lor (anume **Aczkierai**) se bucură acum de ea și toți urmașii la însemnele puterii. Nu credem că ar fi nevoie să învinuim de falsitate, printr-o lungă digresiune, o atare istorisire, de vreme ce ea cuprinde în sine atîtea contradicții, încît oricui îi poate fi vădit că istoria aceasta a fost scrisă de Michalo nu după monumentele înseși, sau din povestirile Tătarilor, ci numai și numai după bănuieli.

Ca să trecem sub tăcere că este destul de limpede din consimțămîntul unanim al istoricilor turci că primul cuceritor al Crymeei nu s-a numit 'Lothonus', ci < > **Gierai**, și că de aici a fost scos supranumele Principilor din acel neam. Toți sunt de acord că Tătarii din Lithuania nu-s nici Crîmleni, nici Oguzi (din care și-a tras obîrșia stirpea **Alidzengizilor**), ci **Czeremissi**, de unde se mai numesc și astăzi la ai noștri **Czirimusz**, cu toate că Turcii obișnuiesc să-i numească '**Tătari Lipka**', cu un nume stricat de la 'Litwa'. Apoi, spița de astăzi a Chanilor Crymeei nu a început să domnească acolo, sau să folosească numele de '**Gierai**' <de-abia> sub **Murad al II-lea**, în vremea căruia cade **Aczkierai**, după socoteala lui Michalo, ci, așa cum reiese din istoricii Turcilor și din tradiția statornică a Tătarilor, stăpînirea lor a fost mai veche decît Împărăția Othmanică, așa cum am dedus în Prefață, în mai multe <cuvinte>.

Dar ni se pare că nu-i fără rost să notăm că, între Tătarii înșiși este mare îndoială, care să fie
104 urmașii adevărați ai lui Gierai, și care din flori. Căci, pe lîngă acea spiță, / care le poruncește astăzi Tătarilor Crîmleni, și se numește κατ' ἐξοχὴν <prin excelență> '**Gierai**', se mai află și o alta, căreia îi spun îndeobște **Czoban Gierai**, adică 'Păstorii **Gierai**'. Căci ei povestesc că soția unui Chan, al cărui nume ni s-a pierdut, avînd de-a face cu un păstor, a născut din el un fiu, dar, după naștere, ea a fost dovedită de adulter și ucisă, copilul i-a fost însă dat, ca să-l omoare, unuia dintre șerbii regești, care și-a înșelat stă-pînul, și,trimițînd pruncul în **Czercassia** s-a îngrijit să fie crescut acolo, pe ascuns. Pe acesta îl fac părintele familiei de mai apoi, și susțin că urmașii lui degeaba își arogă fala unui strămoș atît de slăvit. Dar **Czoban Gierai** le întorc aceleași ocări celorlalți **Gierai**, astfel că, în această ambiguitate, cum și unii, și alții duc lipsă de documente scrise, și nu apelează decît la tradiție, este greu de hotărît care să fie odraslele **Gierai** cele adevărate, și care cele din flori.

Turcii, deși socotesc veritabilă spița Chanilor de acum, nu le tăgăduiesc nici celorlalți numele de '**Gierai**', și le îngăduie să locuiască în sălașul menit Principilor Tătarilor, la **Jamboli**, odinioară Tanopolis'. Unul dintre ei, < > **Kiorgierai**, cum după prăpădul de la Viena Turcii se îndoiau despre credința lui **Selim Gierai**, a fost împodobit cu demnitatea de Chan, dar, după cîteva luni, a fost iarăși dat jos, iar frîiele conducerii Tătarilor i-au fost încredințate, din nou, spiței celei vechi a

Gierailor. Despre **Czoban Gierai** se crede că nu vor mai ajunge niciodată, de-acum încolo, la această treaptă, chiar dacă **Galga Sultan**, **Nurad<d>in**, ca și alții din acest neam, pot primi însărcinări de cinste pe lîngă rudele lor.

105 **(zz) Tekkiùrul Moldovei.** Acesta este Regele Moldovei, **Ștefan**, supranumit '**Cel Mare**', / despre care mai multe lucruri am însemnat mai sus, în C(artea) I, C(apitolul) 5, la lit(era) **b**. **Moldova** însăși este numită îndeobște de Turci **Bogdan**, de la **Bogdan**, fiul lui Ștefan, despre care <spunem> mai multe în altă parte.

(α) Fălczii. Este un oraș și un ținut din Moldova, {{de pe rîul Prut}}: de la **Hussi** (loc în care Împăratul Rusiei, **Petru I**, a încheiat pacea, în anul 1711, după o luptă de patru zile cu Turcii), către Miază-noapte, la zece mile depărtare de malul fluviului **I{stru}**.

Odată, pe cînd citeam, în anii trecuți, la Herodot, că, dincolo de Dunăre, cel mai războinic era neamul **Taifalilor**, și că au întemeiat un oraș foarte întins, am trimis, de curiozitate, cîțiva oameni într-acolo, ca să cerceteze dacă pot cumva să găsească unele urme de clădiri, din sus de acest fluviu. La întoarcere, ne-au povestit că au găsit în apropiere de acest tîrg, **Fălczii**, într-o pădure foarte deasă, care se află acolo, temelii de ziduri: astfel că nu ne îndoim că tîrgul Fălcziilor este durat în locul străvechiului oraș al Taifalilor – ceea ce am lămurit în mai multe <cuvinte> în cartea aparte 'Despre Moldova veche și nouă'.

(β) Baddak, Pare a fi Provincia **Sinai**, ori numele, sau supranumele vreunui Rege din acele vremuri, necunoscut nouă.

(γ) Zdrobindu-i pe Venețieni. Istoricii creștini spun că Venețienii au suferit o înfrîngere la rîul Sontium, dar pun în locul lui **Giedik Ahmed Pasza** un ' Alabechus', sau 'Marbechus', nu știm cu ce autoritate: căci numele acestea nu sună deloc turcește.

(δ) Solii Venețienilor. Acesta a fost **Benedict Trevizanul**, un bărbat de mare autoritate și <de bun> sfat la Venețieni.

106 **(ε) Mesih Pasza**. Despre acesta, scriitorii creștini / spun că a fost Grec, și, de fel, din spița Paleologilor. Turcii îi trec cu totul sub tăcere neamul. Dar **Mesih** pare a fi fost scos din ebraicul 'Mesia', de unde și Iisus Hristos se numește **Isa Mesih**.

(ζ) Máltepe. 'Muntele bogat', sau 'al bogăților'. Este un munte foarte înalt, așezat nu departe Niceea: o mare comoară găsită cîndva la poalele lui i-a dat muntelui numele. Navele din Pontul Euxin, cînd ajung la 80 mile de Bosfor, primul pe el îl văd, deși este mai aproape de Propontida, decît de Pontul Euxin, și-și îndreaptă calea spre el.

(η) Podagră. Creștinii spun că a fost lovit de o durere de colon, în cea de a treia zi după (începutul) campaniei, ceea ce merge laolaltă cu Turcii, care admit că au fost mai multe alte cauze ale morții lui, înafară de podagră.

(θ) A trăit 51 de ani. Adică lunari, care, aduși la calculul solar, fac cam patruzeci și nouă de ani, șapte luni, <și> șapte zile. Totuși, Creștinii și Turcii nu cad de acord în această privință. Ultimii îi atribuie 51 de ani de viață, <și> 30 de domnie; primii spun că a domnit 32 <și> a trăit 53 – lucru care ne-ar veni a crede că a luat naștere de la faptul că, la ceilalți, Creștinii mai adaugă trei ani în care a domnit cît i-a mai trăit tatăl.

LA CAPITOLUL II.

(a) **Sandziakul.** Mai înainte de a fi rînduiți **Paszii** și **Beglerbegii**, se numeau astfel toți Conducătorii de Provincii, astăzi <însă> numai aceia, care sunt puși ca Mai-mari ai Provinciilor fără <să aibă> tuiuri. Astfel, **Sandziakul** este mai prejos decît **Begul**, **Begul** decît **Pasza**, **Pasza** decît **Beglerbegul.** Compară cele spuse la C(artea) I, C(apitolul) 2, lit(era) **h**.

(b) **Hadz.** Este 'pelerinajul', cum spun ei, 'la locurile sfinte', **Mecca**, **Medina** și **Jerusalem**
107 *(sic)*, despre / care vezi C(artea) I, C(apitolul) 9, lit(era) **(I)**. Cine îl va fi făcut se numește **Hadziu**, 'pelerin'. Iar orice Turc este ținut prin legea sa să-și rînduiască o dată în viață această cale, iar aceasta la vremea cînd va fi avut atîtea bunuri, încît jumătate din ele să-i ajungă pentru cheltuielile drumului; căci cealaltă parte trebuie să o lase acasă, ca să aibă un venit din care să poată trăi onest. Iar ca pelerinii să poată trece sigur și comod prin acele locuri pustii și lipsite de apă, Sultanul îi dă cel mai adesea poruncă Paszei Damascului să pună să-i însoțească oșteni și sacagii, și să ia aminte ca numărul lor să nu fie vreodată mai mic de cincisprezece mii.

(c) **Sunnèt diugunì.** Turcii socotesc că preceptele legii lor sunt de două feluri, **Fars** și **Sunnet**, ceea ce ar cam corespunde, la noi, cu 'legile divine' și cu cele 'eclesiastice', acelea fiind necesare mîntuirii, acestea putînd fi, cîteodată, trecute cu vederea. Ei spun că de **Fars** țin **Salavat**, 'mărturisirea de credință', neglijarea sau omiterea căreia face ca omul care are putința vorbirii să nu se poată mîntui, **Zekkiat**, anume ca fiecare să le dea săracilor, din averile sale, în fiecare an, a cincizecea parte, și altele. Iar **Siunnèt** numesc 'tăierea împrejur', și **Siunnet diuguni** 'serbarea tăierii împrejur' și celelalte rituri eclesiastice, care ar fi un păcat să le treci cu vederea, dar unul cu iertare. Pe acestea, la grea nevoie, ei cred că le poți trece cu vederea de-a binelea fără de păcat, de aceea nu taie pe nimeni împrejur înainte de al șaptelea an, și socotesc că un copilaș mai mic de șapte ani, care moare fără tăierea împrejur, are totuși parte de Rai. Astfel, dacă în loc de cinci mătănii zilnice ar fi făcut numai trei, care sunt **Fars**, adică acelea poruncite de Dumnezeu, iar pe
108 celelalte două, care au fost adăugate din porunca Profetului și prin / uzul eclesiastic, le-ar trece cu vederea, aceasta ar fi un păcat, dar nu unul de moarte. Dar dacă nu le-ar face nici pe unele, nici pe altele, ar trebui, orișicum, să-și ispășească vina în Purgatoriu prin mai mulți ani de chinuri.

(d) **Mimber.** Este un scaun ca un amvon, la trei trepte mai sus decît care se înalță tronul împărătesc, iar, în biserici *(sic)*, **Waiz**, 'al predicatorului'.

(e) **Dziem.** '**Dziem**' este, în limba poporului, 'un fel de struguri' mai dulci decît toți ceilalți. Iar, în arăbește, adăugîndu-se – **Teszrid**, **Dziemm** arată, în cele magice, numele fabulos al lui **Salomon**, sau al lui **Alexandru cel Mare**, ca în **Chatemi Dziemm**, 'pecetea', sau 'inelul cu pecetea lui Salomon', **Dziami Dziemm**, 'oglinda lui Salomon', sau a lui 'Alexandru', cea care, într-o altă poveste grecească, îi este atribuită lui Leon înțeleptul, fiul lui Vasile Macedoneanul, Împăratul Grecilor. De la care dintre aceste înțelesuri își va fi luat numele acest Sultan, nu putem hotărî, nici n-am mai văzut sau auzit ca vreun alt Turc, înafară de acesta, să fi fost deosebit printr-un asemenea nume. Scriitorii creștini au luat, fără îndoială, de aici numele pe care i le atribuie, **Gemes** și **Zizimus**, care nu înseamnă, etimologic, nimic.

(f) Caitebai. Nu 'Caithebanus', sau 'Caithbegus', cum scriu Apusenii. Căci numele acesta nu este turcesc, ca să poată fi derivat din **Caith**, și **beg**, 'Principe', ci un compus pur tătăresc, din **cait** și **bai**, adăugîndu-se, spre a evita κακοφωνία, **üstün**, care are cam valoarea vocalei noastre '**e**'.
109 **Cait** este, pe tătărește, 'convertire', iar **bai** 'bogat'. Căci Tătarii mai de viță obișnuiesc să-și a/dauge această monosilabă la numele lor, ca în **Tuminbai**, **Mambetbai** (pentru 'Muhammed bai': căci 'Muhammed' se pronunță pe tătărește **Mambet**), tot precum Turcii Căpetenii ale armatei iubesc să fie numiți **Pasza**, ofițerii **Aga**, iar cei născuți dintr-un neam nobil **Czelebi.** Dar **Caitebai** însuși era Czercass de neam, și ajunsese la domnie prin alegere – 'Hannibal' al Împărăției Turcești.

(g) Varsak și Turgad. Varsak am spus că este socotită a fi 'Paflagonia', în Cap(itolul) prec(edent), la lit(era) (**ww**). Iar **Turgad** pare a fi fost o altă Provincie, vecină cu aceasta.

(h) Szeh-zádè. 'Fiu de Împărat', din persanul **Szeh**, prin sincopă, de la **Szah**, 'Împărat', și **Zade**, 'fiu'. Astfel se numesc feciorii împăraților, cînd numele lor proprii sunt trecute sub tăcere, pentru respect.

(i) Gioniullì. Odinioară erau 'oștenii voluntari', care mergeau cu tabăra, pe propria cheltuială; astăzi însă, este o tagmă de ostași călăii de pe lîngă Viziri, care obișnuiesc să meargă, în alaiuri, înaintea **Agavat**, adică a 'ofițerilor publici', și să poarte veșmînt unguresc sau bosniac. Mai-marele lor se numește **Gioniullì Agasi**. Asemănătoare cu aceștia mai este o unitate de călăreți, numită **Deliler**, adică 'Netoții', sau 'Proștii'. Aceștia nu erau ținuți, odinioară, în nici un fel de rînduială, ci, fără să țină nicidecum seama de dușman, dădeau iama de peste tot, ca niște orbi, cu năvală asupra vrăjmașului, acum însă, strînși sub rînduială, și-au pierdut bărbăția, păstrîndu-și păstrează doar numele. Nici n-am citit despre ei nimic vrednic de amintire prin istoriile mai recente, nici n-am văzut ceva prin toate bătăliile la care am luat parte.

110 **(k) Mai întîi la Rodos.** Spun istoricii / Creștini că el a fost primit acolo cu bunăvoință de către **Marele Maestru**, și că, dîndu-i-se însoțirea de care avea nevoie, a fost trimis la **Inocențiu al VIII-lea**, Papa de la Roma, iar că acesta i l-a predat lui **Carol al VIII-lea**, Regele Francezilor, care era pe calea campaniei spre Neapole, iar că, după aceea, murind Inocențiu al VIII-lea, a fost înlăturat prin otravă de urmașul acestuia, **Alexandru al VI-lea**, pentru că se temea ca nu cumva Carol, dacă l-ar fi predat, să nu cîștige o foarte mare trecere pe lîngă Baiazid.

(l) Rum Papa. El era cel despre care am mai vorbit, **Inocențiu al VIII-lea**, iar, după moartea lui, **Alexandru** al **VI-lea**, nevinovat de crima cu care îl întinează Creștinii.

(m) Principele Neapolei. Turcii se înșeală în această privință: el i-a fost predat nu Regelui Neapolei, care era, pe atunci, **Ferdinand**, ci Francezului **Carol al VIII-lea**, pe cînd se pregătea de campania spre Neapole.

(n) Din partea Principilor Creștini. Toți Principii Creștini, fie ei de mare, fie de mică autoritate și putere, sunt numiți, de obicei, '**Umerai milletull Mesihiè**', "Principii din neamul lui Messia", '**Kiuberai taifetul Iseviè**', "Magnații popoarelor lui Iisus".

(o) Berber Baszi. 'Mai-marele bărbierilor', sau 'Bărbierul-șef, stînd, printre oficialitățile dinlăuntru, pe cea de a șasea treaptă. Despre condiția acestora vom avea de vorbit mai jos, la <Cartea a III-a, Capitolul 2, litera (**ff**)>, unde îl trimitem pe B(inevoitorul) C(ititor).

(p) **Pe preasfîntul.** Împărații nu obișnuiesc niciodată să se lege cu vreun alt jurămînt, afară de '**Ezdadum Ervah szerifleri icziun**', "Pe fericitele", sau "sfintele suflete ale părinților mei", sau,
111 la singular, '**Dzedum ruhi icziun**', "Pe sufletul bunicului meu". Iar în diplomele / și în legămintele cu Creștinii se adaugă, de obicei, "Pe numele lui Dumnezeu Preaînaltul", '**Kuran haki iczun**', "Pe adevărul Curanului", '**Peigamberin Pak Ruhi iczun**', "Pe Duhul Profetului" etc. etc.

(q) **Dumnezeiască.** Orice va fi poruncit Împăratul, Turcii socotesc că se face din îndemn dumnezeiesc, și a-i tăgădui ascultarea este un sacrilegiu. Prin urmare, chiar și dacă Marele Vizir ar trebui pedepsit cu moartea, Sultanul nu-i încredințează nimănui altuia, ci chiar aceluia îndeplinirea poruncii, scriind către el o scrisoare cu atare cuprins: "Dat fiind că ai ajuns învinovățit cu moartea pentru această, sau pentru acea pricină, îți încredințăm ca, luîndu-ți **Abdest**, (adică 'spălarea mîinilor, a capului și a picioarelor'), și împlinindu-ți cuvenitul < > **Namaz** ('rugăciunile'), să-i dai capul pe mîna lui **Capudzi Baszi**, trimisul nostru." Și, cu toate că Vizirul s-ar putea opune acesteia, el îi dă totuși ascultare de bună voie, spre a nu fi socotit necredincios și ἀφορισμένος <excomunicat> din **Dzemaat**, sau din **Ummeti Muhammed**, ceea ce ai putea numi, în felul nostru de a vorbi, 'Biserica Muhammedană', ca unul care a încălcat poruncă împărătească.

Li s-a întîmplat aceasta, în vremurile noastre, cîtorva bărbați foarte serioși, care s-au ferit să se supună unor atari porunci, acestora, deși s-au smuls primejdiei, fie prin fugă, fie cu armele, rămînînd-le mai apoi pe viață porecla de '**firari**', adică de "fugar", ca **Firari Hasan Pasza** etc., Pasza de Sze<h>rezul, și **Firari Ismail Pasza** etc. Ba infamia cade și asupra fiilor acestora, care poartă, spre veșnică ocară, numele de '**firari ogullari**', "fii de fugari".

(r) **La Frînci.** Sub numele de **Ifrendz**, în popor **Fireng**, Turcii au obiceiul să vorbească despre
112 aproape toate 'neamurile creștine' (în afară de Poloni și de Unguri, și de ceilalți care / poartă veșminte lungi), dar cel mai adesea despre Italieni. Dar ei obișnuiesc să deie fiecărui neam și un nume aparte, ca **Nemcze** 'Germanilor', **Firansiz** 'Francezilor', **Ispaniol** 'Spaniolilor', **Ingilis** 'Englezilor', **Nidirlanda**, sau **Filemeng** 'Belgienilor' și 'Olandezilor', **Sax** 'Saxonilor", **Iszfed** 'Suedezilor', **Leh**, sau **Lech** 'Polonilor', **Madziar** 'Ungurilor', **Moscow** 'Ruthenilor', **Cazak** 'Cazacilor', și tot așa și celorlalți.

(s) **Din Rum.** Adică 'din părțile Europei Turcești, supuse odinioară Împărăției Greco-Romane'. Dar cîte înțelesuri rabdă la Turci acel cuvînt am luat aminte mai sus, în notele la C(artea) I, C(apitolul) 8, lit(era) **r**.

(t) **Liberul arbitru. Iradeti dziuzîi**, sau **Dziuzii Ichtyiar.** Deși Turcii învățați din Curan nu cred că se poate întîmpla nimic, nici bun, nici rău, fără hotărîre Dumnezeiască, după acea <vorbă, **Chairu szeru min Allah**, "Binele și răul de la Dumnezeu <vin>", ei admit totuși că omul are parte de liber arbitru, iar aceasta din pricina ca **Kiuffar** ('necredincioșii', adică Creștinii, și toți Muhammedanii ne-Musulmani) să nu se poată scuza la judecata din urmă că au vrut, dar n-au putut îmbrățișa doctrina Muhammedană, lipsiți fiind de liberal arbitra (O, cu cît sunt aceștia mai fericiți, cel puțin în această privință, decît mulți alții !).

I-am întrebat pe cîțiva preaînvățați tălmăcitori ai Curanului, cărora li se dă numele de **Tefsiri Curan**, 'Poate oare omul face, ori vorbi ceva împotriva vrerii Dumnezeiești, au ba ?', dar n-am primit niciodată de la ei vreun răspuns categoric, avînd ei obiceiul să spună **Dziennet hac**,

113 **Dzihennem hac**, "Raiul este sigur, Gheena e sigură", 'iar că / ultima n-a fost făcută degeaba de Dumnezeu, ci cu un țel anume, <iar> dacă totuși cu un țel anume, că acesta nu poate fi altul, decît pedepsirea acelora care erau meniți la aceasta. Dacă sunt întrebați, iarăși, 'în ce fel, după acest raționament, li s-ar mai păstra părerea despre liberul arbitru ?', vin în cerc vicios, și spun 'că ei știu că toți cei care vor pot fi mîntuiți, dar că nu se mîntuiește nimeni, pe care Dumnezeu nu l-a sortit mîntuirii'. Ei conchid totuși prin axioma **Tacdìr Tedbirì bozar**, că "Pronia Divină nimicește intenția", sau "țelul omenesc". Din această contrarietate, ca nu puțini să prețuiască foarte mult liberul arbitru, iar alții să nu dea doi bani pe el.

(u) Gîtlejul Principelui. Aici Turcii îl eliberează cu totul pe **Alexandru al VI-lea** de o învinuire atît de cumplită, căreia i s-a dat crezare, de-a lungul atîtor veacuri, datorită scriitorilor creștini și catolici. Lăsam totuși în seama Cititorului judecata, în care dintre aceștia vrea să-și pună încrederea.

(w) Prin vicleșugul unora. Acest zvon potrivnic contribuie la întărirea istorisirii Turcilor cu privire la moartea lui de Dziem. Neînțelegerea poartă asupra locului: căci Creștinii arată că el a fost ucis prin otravă, pe drumul <făcut> înspre Neapole împreună cu **Carol al VIII-lea**, <iar> Turcii că a fost jertfit sub briciul bărbiemlui, la Neapole, de către bărbierul **Ibrahim**. Care lucru din două să fie adevărat, judece Binevoitorul Cititor.

(x) Elocința. Ilmi kieliam, 'știința vorbirii', adică 'arta de a vorbi bine', ca **Ilmi Mantyk**, 'arta raționamentului', **Ilmi Sarf**, 'știința Gramaticii', **Ilmi Nahw**, 'știința Sintaxei', **Ilmi Hikmet**, 'știința Tainei', adică 'a Filosofiei', **Ilmi Illahi**, {{și **Ilmi Choda**}}, 'știința Divină, Teologia', **Ilmi fykh**, {{<și> **Ilmi hacaik**}}, 'știința dreptului', cea mai 114 de viță la ei, ca una care se
114 apleacă asupra interesului al/tuia, **Ilmi niudzium**, {{**Ilmi hijèt**}}, 'știința stelelor', sau 'Astronomia', **Ilmi hendese**, 'știința măsurării', sau 'Matematica', **Ilmi Dzeografiè**, **Tachtyty bilad**, **Resmi arz**, **Ilmul-mefahat**, 'Geodezia', **Ilmi reml**, 'Geomanția'}}, **Ilmi recam**, 'Aritmetica', {**Ilmi Szir**, 'Poezia' etc.}.

(y) Telavéti Curan. 'Citirea întregului Curan'. Ea are loc la înmormîntare și la monumentul mormîntului, vreme de 40 de zile, așa cum, la ai noștri, tot atîtea zile, se citește Psaltirea asupra mortului. Căci Turcii cred că sufletul răposatului mai hălăduiește, vreme de 40 de zile, desupra mormîntului, și socotesc că, {{pentru ca}} Arhanghelul **Gabriel** să-l apere împotriva diavolilor și să-l însoțească în pace în Rai, citirea **Alcoranului** este de mare folos. Apoi, ei mai statornicesc și că sufletul păcătos primește ajutor și prin rugăciunile celor care trăiesc, dar, înafară de Muhammed, nu invocă nici un fel de sfinți și Profeți, și nu le atribuie vreo milostivire față de lucrurile omenești, dat fiind că ea i-ar dăuna desăvîrșitei fericiri în care ei se află.

(z) În Moldova. Nu ne-am putut niciodată mira îndestul, oridecîteori ne-a fost dat să privim la hărțile Ungariei, cum de se face că Valahiei și Moldovei le sunt așezate hotare atît de greșite și de absurde, nici n-am văzut vreuna, deși am cercetat bine multe, atît vechi, cît și noi, care să nu fie întinată de cele mai mari erori. Astfel, cetățile care îi sunt atribuite îndeobște Valahiei, **Kilia** și **Akkierman**, se află la mai mult de 300 de mile italice de hotarele Valahiei, și nici nu i-au aparținut vreodată stăpînirii valahi{c}e, ci celei moldave. Lămurirea mai pe larg a acestui fapt o vom da, cu vrerea lui Dumnezeu, în altă parte.

(aa) **Kili.** Pentru Moldoveni 'Cilia', odinioară Αυκόστομον, un oraș așezat la gura de Miază-noapte a Dunării, cea mai largă și mai adîncă decît celelalte 4, se află la 35 de leghe, sau de ceasuri
115 de mers, depărtare de **Galacz**, un tîrg de mărfuri / al Moldovei, <aflat> la Dunăre.

(bb) **Akkierman.** Odinioară Μονκάστρον, la Herodot 'Οξία, acum Moldovenii îi spun 'Cetatea Albă', 'Vrbs Alba', ceea ce înseamnă și numele ei turcesc. Este un oraș străvechi și celebra pentru exilul lui Ovidiu, după care pare a-și fi primit denumirea de la urmașii moldoveni și lacul din apropierea acestui oraș, **ΛΑΚΟΥΛ ΛΟΥΗ ' ΟΒΗΑ**, Lacul lui Ovidiu'. Dar despre acestea, cu îngăduința lui Dumnezeu, vom vorbi, mai pe larg, în altă parte.

(cc) **Tersus.** / 'Tharsul' Ciliciei, pe cît se crede, patria S(fîntului) Pavel.

(dd) **Kurszunly.** Adică 'Cel de plumb', iar **Kosunly** care urmează nici nu înseamnă, etimologic, ceva, nici nu știm ce oraș, sau unde să fie așezat. Dar mai există și un alt **Curszunly**, în Crimeea, numit la Herodot Γρύμνη, sau, cum preferă alții, 'Chersonesos', de unde și-a tras numele toată peninsula.

(ee) **Lezmaiestate.** Se spune că **Giedik Ahmed Paszah** *(sic)* a fost învinuit că a vrut să-l dea jos pe Împărat și să pornească la o răsturnare, și că l-a împins pe fiul lui mai mare al lui Baiezid, pe Sultan Ahmed, să purceadă cu războiu împotriva tatălui său, dar că nevinovăția lui i-a fost dovedită Sultanului abia după moartea sa, și, de aceea, el a gemut prea adesea că a dat pierzării, fără prevedere, un om nevinovat, un sfetnic minunai și o preabună căpetenie. Tot astfel și crocodilul, după ce-a sfîșiat omul, lacrimi varsă.

(ff) **Pe ascuns, resurse.** Pare a fi vorba de banii pe care Sultanul Egiptului i-i dăduse pentru drumul la Mecca.

116 (gg) **Alaidevlet.** Poate că unul dintre Principii Perșilor, despre care Annalele Turcești nu mai / pomenesc nimic, cu toate că i-a dat stăpînirii sale și numele, ea fiind trecută, stricat, în nu puține hărți, ca ' Aladuli'; este un ținut cuprins între Taurus și Antitauras, sau 'Cappadocia'.

(hh) **Cerchezii.** Este cel mai nobil neam dintre toate cele ale Scythilor. Ei locuiesc un ținut muntos și aspru între Pontul Euxin și Marea Caspică. Sunt numiți de Rutheni **Cerchezi** 'Petigorți', și sunt astfel deosebiți față de Cerchezii Cazaci.

Căci Cazacii Ucraineni se numesc, cu toții, pe limba Rușilor, 'Cerchezi', dar mai cu seamă aceia care locuiesc pe malul fluviului **Donetz**, și în **Slobozii** {{cum ai spune 'în colonii'}}: iar provinciile Cerchezilor din Slobozii sunt cinci, ale căror capitale <sunt> **Izium**, **Charcovia**, **Ochtirca**, **Ribinska** și **Sumy.** Acestora li se adaugă străvechiul oraș ruthen **Czuhuiow**, meterezul Împărăției Rusești împotriva Tătarilor, pe cînd ea era mărginită între mai strîmte hotare, așezat pe Donetz. La ei, {{<la> Cerchezii Petigorici,}} nu există nici o divinitate, nici un fel de rituri, <sau> de slujbe divine. Au, în mijlocul munților, o dumbravă cu arbori umbroși și poiană bătută de soare, udată de izvoare ce izbucnesc de peste tot, și înconjurată de un șanț foarte mare, unde se adună tot neamul lor, ca la jocurile Olympice, către sfîrșitul lunii lui August, și fac acolo negoț, schimbînd între ei mărfuri, în troc. Strînși astfel, printr-o tradiție a cărei obîrșie este nesigură chiar și printre ei, consacră și atîrnă într-un arbore din acea dumbravă orice armă au mai de seamă, iar, cînd se întorc în anul următor, după ce o șterg și o sărută o pun la vechiul ei loc, unde se păstrează, chiar și fără pază, pînă cînd o roade fie rugina, fie vremea <îndelungată>. Aduși fiind odinioară de Geno-

117 vezi, stăpînii Caffei, la credința creștină, după ocuparea Crimeei de către Turci, / mai mulți dintre istoricii acelor neamuri au pomenit spre amintire că, din lipsă de preoți, au recăzut în vechea lor neștiință.

Părerea aceasta o sprijină argumentul că, mai înainte să se fi molipsit **Cabartaii** de Muhammedanism, la ei a fost privit drept sfînt numele unuia, **Petru**, și le era îngăduit să se hrănească cu carne de porc, de la care, astăzi, nu puțini se abțin. Nu sunt ținuți de nici un fel de legi și nu-și pun nici un fel de jude, spunînd cu tărie că pe fiecare îl pedepsește îndeajuns conștiința faptelor sale rele. Odinioară nu știau să scrie, dar, cum, de nu multă vreme, mai mulți dintre ei s-au dedat riturilor Muhammedane, aceștia au preluat scrisul arăbesc, dar cei care au rămas păgîni trăiesc după legile și moravurile de odinioară.

Toata țara este împărtită în trei Principate, dintre care cel mai de seamă este **Cabarta**. Sunt ținuți să-i dea Chanului de Crîm, în fiecare an, drept tribut, 200 de tineri și 100 de fecioare, strînse nu prin alegere, ci la sorți. Născuți fiind printre Tătari, n-au nici chipul, nici ținuta trupului tătărească, ba, de-ai spune că sunt cei mai frumoși dintre toate neamurile răsăritene, te-ai îndepărta <prea> puțin de adevăr. Întotdeauna, fie vorba de veșminte, fie de arme, născocesc ceva nou, imitat cu atîta înflăcărare de ceilalți Tătari, încît pe ei i-ai putea numi 'Francezii Tătarilor'. Țara lor este Academia Tătarilor, <iar> cel care nu și-a învățat acolo moravurile și meșteșugurile războiului este socotit **tentek**, adică om 'de rînd și fără viță'. De îndată ce văd lumina zilei, fiii Chanilor Crîmleni sunt trimiși la Cerchezi, să fie crescuți și educați acolo. Odată ce micuțul este dus în Czercassia, cel care-i lasă doica se numește **Ata**, 'Tutorele' Sultanului, iar, mai apoi, cu tot neamul
118 său, este scutit de tribut, pentru că / este frate de lapte cu Sultanul. De aici, toți Cerchezii au grijă, înainte de toate, ca, măcar o dată, soția sau sora lor să-i dea sîn fiului Chanului, iar, prin împărtășirea acestui fel de frăție, să scape de dări. Astfel că, adesea, chiar și prin luptă deschisă, cel care-i mai tare, dă năvală în casa unde-i crescut Sultanul, îl ia cu sine, acasă, pe Principele furat și-l dă soției sau surorii sale să-l alăpteze. În cei doi ani, în care i se dă sîn, aceasta nu se petrece numai o dată. Cînd s-a făcut mare, Principele învață să călărească, să tragă cu săgeți, să mînuiască armele și să practice artele războiului, în veșminte cît mai stricte, iar, acestea odată împlinite, este trimis iarăși acasă.

Noblețea femeilor o măsoară, mai cu seamă, după degetele și mijlocul lor mai svelt, și după tălpile lor mai scurte, iar fecioara care-ar fi fost mai grăsuță, sau ar avea degete sau picioare mari, fie ea și născută dintr-un tată aflat în cele mai mari demnități, este socotită fără de viță, și, fără o zestre foarte bogată, nu poate fi dată lesne după bărbat. De aceea, fetițele de șapte ani sunt încinse cu o cingătoare de fier, lată de patru sau de cinci degete, iar picioarele le sunt strînse în încălțări de lemn, care, nu le mai sunt scoase niciodată, nici una, nici celelalte, înainte de a se fi făcut mari. Și astfel, dobîndind încă de la o vîrstă tînără, fără nici o osteneală si fără bătaie de cap, ceea ce femeile din Franța se străduiesc să reușească, nu fără foarte mare chin, cu oase de pește și cu alte meșteșuguri, ele se pot bucura de aceasta în tot timpul vieții. Nu le așternicioda tă patul, nici băieților, nici fetelor, ci li se spune să se culce pe scîndură sau pe pămînt, pe un strat de fîn sau pe un țol, ca să nu se îngrașe (sau) moleșească, ceea ce ei cred, nu fără bună socotință, că este pricină de lenevie și de sfiiciune. Sunt atît de zdraveni și de harnici de mînă, încît, chiar după mărturisirea

119 Tătarilor, tot precum 10 din cei Crîmleni îi pot înfrînge pe 15 din Budziak, la fel 5 / Cerchezi pe 10 Crîmleni.

Vom istorisi numai un singur exemplu al acestei tării a lor, petrecut cu șase ani în urmă, nu neasemănător faptelor pentru care au fost slăviți vechii locuitori ai Helladei. Cum nu-și plătiseră tributul anual către Chanul Crimeei, care era, pe atunci, **Selim Gierai**, un bărbat tare și la sfat și la braț, precum și oștean hîrșit, el l-a trimis, în anul următor, pe fiul său, **Szahbaz Gierai** Sultan, ca să le ceară captivii din amîndoi anii. Primindu-l cu cinstire (cum el venise cu o ceată mică), bătrînii îi plătesc acestuia tributul, după datorie. Dar el o zărise pe preafrumoasa fată a unui Cerchez, iar, cum ea nu căzuse în numărul captivelor, peste obicei, Sultanul o răpește cu sila și o duce în sălașul său. Cei doi frați ai ei, strașnici bărbați, mai întîi, ascunzîndu-și durerea, își mîngîie tatăl și-l îmblînzesc, în nădejdea că ea va ajunge ibovnica Sultanului, dar, mai apoi, dau buzna, pe neașteptate, peste Sultanul care nu se temea deloc de așa ceva, ci doar ședea, la gazda sa, singur, doar cu fata furată, cu străjile parte lăsate să se ducă, parte scufundate în vin și în mied, și îi răpun, pe el și pe sora lor, iar pe străjeri îi ucid pînă la unul. Tatăl Sultanului, auzind ce se întîmplase, își ascunde rana primită, și declară sus și tare că Cerchezii au făcut pe drept <tot ce-au făcut>, cum l-au ucis pe un om care vroia, peste obiceiul întemeiat, să o siluiască pe o <fată> furată. Iar mortului îi urmează fiul lui mai mare, **Devlèt Gierai**, dar, cu puțin după aceea, fiind dat jos de către Sultan, este trimis în surghiun la **Chios.** Dar fratele mai mic, **Caplan Gierai**, care îi ia locul cu îngăduința Porții
120 Othmane, purcede împotriva Cerchezilor cu optzeci de mii de Tătari, / pregătindu-i întregului neam nimicirea, și, trecînd peste **Tanais**, mai adaugă la oastea sa încă 15 mii din cei din Cuban. Principele **Cabartai**, primind veste despre campania aceasta, se trage înapoi, împreună cu șapte mii de pedestrași și 300 de călăreți de-ai Cerchezilor, în vîrful unui munte foarte înalt, unde se mai află zidurile unui străvechi și foarte mare oraș, iar spărturile din ziduri le astupă cu arbori și cu grămezi de pămînt și de pietre. Caplan Gierai, văzînd că luarea acestui munte va fi foarte anevoioasă (cum înspre munte nu-i era deschisă decît o singură potecă), îl trimite la Principe pe un om anume, care să-i deie de știre că Sultanul a purces în campanie împotriva **Osbekilor**, și că-i cere să i se dea, pentru aceasta, 3000 de Cerchezi, iar că, pe lîngă acestea, mai are și altele despre care vrea să se sfătuiască cu Principele, și că, din această pricină, ar dori să coboare de pe munte. Cabarta<i>, pricepînd șiretenia dușmanului, îi răspunde solului că 'el este reținut de o grea boală de picioare, dar că, după trei zile, va veni la Sultan, dacă nu călare, măcar și într-o lectică (la ei este cu două roți). După plecarea solului, chemîndu-i la sine pe Cerchezi, Cabartai le spune: "Ce credeți, fraților, că vă este de mai mult folos – să vă dați jertfă, cu mîinile legate, pe mîna Sultanului, pe voi și pe soțiile și copiii voștri, să vă ducă în veșnică robie, oii, după obiceiul nostru, să învingem, sau să murim ? De-om muri, sigur că n-om vedea tirania care-o să se încrînceneze asupra alor noștri; de-om învinge, ne-om răscumpăra, dintr-o lovitură, pe noi și pe urmașii noștri, de sub răutatea Tătarilor !" Răspunzînd ei, într-un glas, că 'vor mai bine să moară, decît să i se deie dușmanului pe mînă', el dă poruncă să-și întărească gîndul prin faptă, printr-un jurămînt pe sabie și pe arme, precum e datina. Rînduind astfel treburile, Cabarta<i>, către seară, îl trimite pe unul dintre ai săi la
121 Chan, care să-i spu/nă că durerea de picioare i-a încetat deja, astfel că avea să vină a doua zi, împreună cu bătrînii, ca să i se închine. Bucuros de atare veste. Caplan Gierai dă poruncă să li se

dea drumul cailor la păşune, şi se hotărăşte să-i închine odihnei o noapte fără de grijă. Dar Cerchezii, auzind cele ce se punea la cale în urdia Tătarilor, ungînd bine cu smoală uşii din coajă de arbori, le împletesc, şi, la mijloc de noapte, le leagă de cozile cailor lor, şi, aducîndu-i în cea mai mare tăcere lîngă tabăra Tătarilor, numită **Kosz**, le dau foc fîşiilor. Caii, de cum văd flacăra şi simt că-i arde, o iau la fugă, ca fulgerul, prin noaptea cea întunecoasă, rătăcind printre nenumăratele turme de cai ale Tătarilor, iar aceia, îngroziţi de aşa ceva, rupîndu-şi piedicile, pornesc să se împrăştie, rătăcitori de colo pînă colo, cu mare nechezat şi zgomot. Tătarii, treziţi de atare zarvă, nu văd şi nu aud nimic, înafară de focurile rătăcitoare pe cîmpii (cum spaima cea neaşteptată, ori, <poate,> întunecimea, îi împiedicau să vadă caii); gîndind că s-a pogorît un foc din cer <şi> neştiind ce să facă, se împrăştie încolo şi încoace, fără vreo rînduială. Cerchezii, văzînd aceasta, lăsînd orice alt fel de arme, înafară de sabie, îi căsăpesc pe toţi cei care le ies în cale, astfel că, toată noaptea şi pînă în zori, a ajuns să pară un măcel, iar nu o luptă. Cînd s-a făcut de ziuă, Cerchezii, strîngînd ca la 100 de mii de cai <şi> pierzînd abia vreo cinci dintre ai lor, se întorc biruitori acasă. Tătarii din Cuban îi ucid, peste tot, a doua şi a treia zi, pe Tătarii împrăştiaţi şi bîntuind prin ogoare. Căci ei îl urmaseră pe Sultan de nevoie, iar, mai înainte, ţinuseră mereu strînsă prietenie cu Cerchezii. Caplan Gierai, pierzînd 40 de mii dintre ai săi, cu ceilalţi împrăştiaţi, scapă în Crimeea doar împreună cu
122 cîţiva, dar, învinuit fiind în faţa Împăratului Turcesc / de cutezanţă şi de nesocotinţă, a fost lipsit de demnitatea sa, şi trimis în surghiun la **Ianopole**, un tîrg din Mysia, fiindu-i dat drept urmaş fratele său surghiunit în **Chios**, **Devlet Gierai**, cel care se atlase în fruntea oştilor Tătarilor, în ultima înfruntare – cea cu **Ruşii**.

Dar, la ce preţ se află Cerchezii la Turci, se poate ghici din preţul, pe care vînzătorii îl statornicesc pentru prizonieri. Pe aceştia îi socotesc cei dintîi dintre toţi, pentru că spun că şi fecioarele lor sunt mai frumoase şi mai arătoase la stat şi la proporţiile trapului, şi pricepute în toate disciplinele, şi sfielnice, şi tinerii le sunt înzestraţi cu o minte foarte ascuţită, şi ajung să fie meşteşugari foarte îndemînatici. Faţă de ei, treapta a doua le este dată Polonilor, a treia celor **Abaza**, a patra Ruşilor, pentru tăria lor trupească şi răbdarea la trudă, pricină pentru care sunt duşi, cel mai adesea, la galere, a cincea Cazacilor, a şasea Georgienilor, a şaptea Mengrelilor. Iar pe Germani, pe Veneţieni şi pe Unguri, pe care obişnuiesc să-i cheme cu acelaşi nume, de **Ifrenk**, nu-i cred potriviţi pentru nici o treabă de rob, datorită moliciunii lor trupeşti, iar trupurile femeilor, susţin ei, au o asprime bărbătească, şi, din această pricină, nu-s potrivite plăcerii. Astfel, dacă ar fi nişte robi din aceste neamuri de aceeaşi vîrstă, putere, ori frumuseţe, s-ar vinde un Cerchez sau o Cercheză cu o mie de <galbeni> împărăteşti, un Polon cu 600, un Rus sau un Cazac cu 400, un Georgian cu 300, un Mengrel cu 250, Germanii şi **Ifrenk** cu mai puţin. Iar, în Egipt, Cerchezii şi Abaza se vînd la un preţ dublu, pentru că, acolo, numai ei pot urma la stăpînirea şi averile stăpîniulor lor, mai presus
123 decît fiii legitimi, ceeace, / deşi este împotriva preceptelor Curanului, se îngăduie totuşi, dat fiind că, printr-o superstiţie aparte, ei cred că Iosif, rob în Egipt, i-a cerut lui Dumnezeu ca asupra Egiptului să domnească, pe veci, numai robii – ceea ce, mai apoi, s-a şi întîmplat printr-o tainică judecată a lui Dumnezeu.

(ii) Giullèk. Şi cele care urmează sunt tot oraşe din **Syria**, de-abia de fiindu-i cunoscute, înafară de **Giullek**, vreunuia dintre Europenii călători prin Orient.

(kk) Cheile munților. Asăzi, munții **Arzirum**, **Demur Capu** și **Derbent**, adică 'Poarta de Fier', sau 'Straja', unde se spune că Regina Scythilor, **Tomyris**, l-a nimicit pe Regele Perșilor, **Cyrus**, laolaltă cu toată oștirea lui, atrăgîndu-l în strîmtori, cum ea se prefăcuse că fuge.

(ll) Endelòs. 'Andalusia'. Așa se numea, la vechii Turci, toată Spania care se afla sub puterea Maurilor, poate că de la prima Provincie pe care o ocupaseră. Dar, astăzi, Turcii, ca și noi, despart Spania în două părți, 'Spania' și 'Lusitania', care se mai numește la ei și **Portugal**.

(mm) Dzieneral Jáni. Acesta este Contele **Ioan Torquato**, în privința sorții căruia Creștinii și Turcii arată o deosebire vrednică de mirare. Primii ne spun că el a căzut luptînd cu strășnicie în această înfruntare, printre foarte deși dușmani, nu înfrînt, ci ostenit de izbînda, ceilalți că a fost prins de viu: cui să-i dăm crezare, nu știm.

(nn) Ahmèd Mirza. însăși porecla lui de **Mirza** ne arată că a fost fie un consîngean de-al Regelui din **Tibris**, fie născut dintr-un neam foarte de viță. Căci, cu toate că etimologia acestui
124 nume este necunoscută – dacă nu cumva ai vrea să-l scoți de la **Mir**, 'Principe', și **Zad, /** care îi arată pe urmași ca fiind, parcă, născuți din esența tatilor lor, sau **Zadè**, 'fiu', dar este un fapt sigur și stabilit că acest nume nici nu i-a fost dat cuiva, vreodată, de Tătari, nici nu-i poate fi dat, decît dacă își va fi primit de la strămoșii săi, din timpuri dinainte de amintire, și noblețea și o 'orda' anume, cu drept de moștenire.

Poate că Cititorul se va mira, cum de se păstrează amintirea nobleței printre neamuri atît de barbare și de lipsite nu numai de cultivarea civilizației, ci și a literaturii, mai ales că se știe că nici o parte a istoriei nu este la fel de bîntuită de povești confuze, ca genealogia. Dar este un lucru cît se poate de sigur și aflat înafară de orice controversă că nici un popor de pe lume nu-și poate însemna la fel de cu grijă atît noblețea, cît și tot șirul străbunilor săi, ca Scythas. Căci este o lege preasfîntă la Scythi, pe care nu îngăduie vreodată s-o încalce, ca, înafară de acele spițe dintîi de nobili, nici un Tătar de rînd, chiar dacă, de unul singur, și-ar fi scăpat neamul din prăpăd, sau l-ar fi ridicat din nou, fiind el sub pierzare, înfrînt, sau ar fi îndeplinit alte fapte mai presus de puterile omenești, să nu primească numele și demnitatea de **Mirza**, sau 'nobil', ori să poată dobîndi un **Cazan**, sau un **Cosz** (cum numesc ei 'familiile de rînd') fie în dar, fie prin cumpărare: prin urmare, acele spițe care fuseseră la început, ele și numai ele singure, se bucură, pe vecie, de atare demnitate, în toată Scythia, de-abia dacă se găsesc vreo sută <de oameni> din ele: **Crimly**, **Orakogly**, și **Orumbetogly**. Despre ultimii doi vom vorbi mai jos, la Cap(itolul) < >, lit(era) < >.

125 Crîmlenii, la rîndul lor, se desfac în două ramuri: **Szirini** și / simpli **Mirza.** Cei dintîi, cu toate că sunt de aceeași origine cu ceilalți, sunt, totuși, ținuți a fi mai nobili decît ei, pentru că alegerea Chanilor este lăsată numai în seama socotinței lor, cum este aceea aCaesarului Roman, în Imperiul German, în seama Electorilor. Cum spița lor se întinde, astăzi, foarte mult prin Crimeea, Chanul obișnuiește să stabilească dintre ei patru bătrîni care să aibă autoritate asupra celorlalți. Numai aceștia au puterea de a-l alege și de a-l confirma pe Chan, de a pronunța dreptatea <și> de a guverna Statul, și anume una atît de mare, încît, fără consimțămîntul lor, nici n-ar fi primit Chanul ales, nici n-ar putea face, el însuși, nimic. Chanului nu-i mai rămîne, atunci cînd **Szirinii** nu-s de acord cu el, decît un singur lucru, și anume să-i dea jos pe cei îndărătnici și să-i așeze, în locul lor,

pe alții; dar, cum și aceștia se cuvine să fie, cu toții, din aceeași stirpe, nu au obiceiul de a încălca hotărîrile predecesorilor lor.

Odinioară, pe cînd mai erau liberi, dacă murea Chanul, sau era alungat, îl alegeau pe unul din fii sau frații lui, pe care-l vroiau ei, numai să fie din spița **Dzingizilor**, și-l întăreau prin ceremonii aparte; acum însă, fiind ei supuși Turcilor, sunt siliți fie să-i ceară de la Poarta Othmană confirmarea, fie să-l confirme pe cel trimis de Poartă.

Pentru confirmare, ei păstrează unele ceremonii destul de aparte. Au un mare și străvechi covor în patru colțuri, despre care spun că **Dzingizchan** i-ar fi dat această menire, aproape ros, acuma, de molii și de ocara vremii. Ei îl pun pe Sultanul cel nou ales să șadă în mijlocul ei, iar, cu toții, cu capetele descoperite, strigă într-un glas {{'Cop Jasza !'}}, {ceeace, în felul nostru de a
126 vor}/bi, s-ar putea spune: "{{Mulți <ani>}} trăiască Chanul !" Odată spusă această <urare>, patru bătrîni **Szirini**, ridică sus cele patru colțuri ale covorului și-l declară pe cel ce șade <în mijloc> 'Chanul tuturor Tătarilor'.

Și ceilalți Mîrzaci aveau, pe vremuri, moșii foarte întinse, astăzi însă au pierit cu toții, înafară doar de cîțiva. Căci, pe cînd domnea la Turci **Selim al II-lea**, toți Mîrzacii, în afară de Szirini, porniseră cu răzmeriță împotriva Chanului lor, **Mengily Gierai**, și-l alungaseră din domnie, apoi însă, la intervenția Szirinilor, îl primiseră iarăși înapoi, și i se închinaseră drept 'Chan'. Cu gînd să se răzbune pe această nedreptate și, totodată, să-i răpească unei viitoare răzvrătiri focarul, **Mengily Gierai**, mai întîi își ascunde mînia și proclamă o amnistie. Doi ani mai tîrziu, el pune la cale un mare ospăț și-i cheamă să vină pe toți Mîrzacii. Îi primește cu cele mai de seamă pregătiri pe cei ce soseau, întinde cheful pînă în miez de noapte, și poruncește ca pe toți, îmbătați cu vinars și cu **boza** (un fel de bere, foarte des gustată de Tătari, făcută din făină de mei), să-i pună în căruțe și să-i ducă acasă, iar, în aceeași noapte, punînd oșteni, ei să-i ucidă pînă la unul, scufundați fiind în beție. De aici s-a ajuns ca, astăzi, să nu se mai fi păstrat printre Crîmleni nici o spiță de Mîrzaci, și <să mai fi scăpat> doar cîteva, care, pe vremea aceea, hălăduiau în afara Crimeei.

Dar celelalte neamuri ale Scythilor își mai au încă Mîrzacii lor, mai cu seamă în **Budziak**, 'Bessarabia' celor vechi. Fiicele lor nu se mărită decît dacă sunt luate de un **Mirza**, dar fiii pot lua chiar și prizoniere, ai căror copii sunt socotiți la fel de legitimi, ca și cum ar fi fost născuți de o Mîrzoaică.

127 Au, pentru logodnă și nun/tă, rituri aparte. Cînd părinții amîndurora s-au înțeles pentru unirea copiilor prin căsătorie, tatăl fetei se îngrijește să ridice o căsuță, a cărei ușă să dea în iatacul său de dormit, fereastră să aibă numai una singură, și atît de mică, încît prin ea să nu poată intra decît un cap de om. Logodnicului i se îngăduie să-și sărute prin ea logodnica și să se sfătuiască cu ea despre fugă. Părinții și frații o păzesc cu grijă pe logodnică, <iar> logodnicul, dimpotrivă, se străduiește în fel și chip să le-o răpească, fie pe furiș, fie deschis, cu sila. Se ajunge adesea la înfruntare, nu cu armele, ci cu brațele și cu biciuri, numite **camczi**, iar logodnicului, dacă-i prins, nu i se mai dă drumul decît dînd răscumpărare. Dacă însă, în înfruntare, logodnicul prinde cumva prilejul să ajungă la logodnica lui, intră, o răpește, și-i pradă cămăruța, iar prada aceea o păstrează apoi ca zestre. Frații și rudele de sînge o urmăresc pe cea furată, iar, dacă pot să i-o smulgă, înainte să fi ajuns la pavilionul logodnicului ei, el trebuie să și plătească răscumpărare pentru logodnica lui, ori

să o primească fără zestre. Dar, cînd <fata> furată a ajuns să atingă cortul logodnicului ei, ei preschimbă, pe dată, războiul în nuntă.

Apoi, despre fiice{le} acestor Mîrzaci se povestesc lucruri vrednice nu mai puțin de pomenire, decît de admirație. De îndată ce ajung la pubertate, se fac lunatice. Văzînd lucrul acesta, părinții, felicitîndu-se (căci socotesc aceasta drept un semn de noblețe, iar mama a cărei fiică n-ar suferi de această boală ar fi învinuită de adulter), pregătesc un ospăț, și le poftesc pe toate celelalte fiice de
128 Mîrzaci. Făcîndu-se aceasta, la sunetul citarei cu o / singură strună (de care pomenește Ptolemeu în cărțile sale), o pun pe fecioara lunatică să joace, vrînd, nevrînd, vreme de trei zile și tot atîtea nopți, fără mîncare, băutură sau odihnă, pînă cînd se prăbușește la pămînt, fără suflare. În cea de a treia zi, îi dau de mîncare și o băutură subțirică (o zemușoară nesărată de carne de cal), iar cînd, bînd-o, ea își mai vine în fire atît, cît să prindă puteri, este dusă, pe dată, înapoi la joc. Reluîndu-se acest lucru de trei ori, se vindecă de tot de boala aceasta, astfel că, toată viața ei, nu mai simte nimic de felul acesta.

(oo) **Ogyrogli.** 'Fiu de bun augur'. Căci **Ogyr** înseamnă'piază bună', iar **ogul** 'fiu'. {{Dar și 'fiu de hoț', fiind un cuvînt ambiguu, care poate însemna fie 'fericit', fie 'hoț'.}}

(pp) **Ozbaidzan**, în popor – **Azerbedzan**. 'Media 'de altădată, vecină cu Syria, despre care vezi mai multe mai sus, la C(artea) I, C(apitolul) 1, – lit(era) (**m**).

(qq) **Tibris.** La cei mai recenți 'Tauris', cîndva Capitala Împărăției Persane, de numărat, și acum, printre cele mai de seamă orașe ale Persanilor.

(rr) **Mitilin** < >. Scriitorii creștini spun că Mitylene ***(sic)*** a fost asediată de flota franceză, ceea ce ne-ar veni ușor a crede, de vreme ce Turcii îi numesc pe toți Europenii din Apus **Ifrendz**.

(ss) **Așezîndu-se pace cu vecinii.** Pacea, însemnează ei, s-a făcut între Venețieni și Turci, prin strădania unui anume **Andrea Gritti**, prizonier la Baiezid, iar prin ea le-au fost date înapoi acelora **Cephalonia**, <iar> acestora **Leucas** și **Neritus**.

(tt) **Szeitan Culy.** 'Slujitorul', sau 'Robul Diavolului', primul Ereziarh printre Muhammedani.
129 Turcii i-au dat acest nume pentru faptul / că îl socoteau un mag și un otrăvitor. Perșii susțin, dimpotrivă, că era un bărbat foarte învățat și plin de duh dumnezeiesc, care nu numai că a corectat **Curanul**, dar și-a mai dovedit doctrina și prin minuni, și, de aici, este numit de ei, prin ἀντονομασία <antonomază,> **Sofi**, adică 'filosof, sau 'înțelept'.

Perșii și Turcii nu se înțeleg mai bine în înfățișarea istoriei răspîndirii doctrinei lui. Căci Perșii istorisesc că **Sofi**, după ce a fost alungat de pe întinsul stăpînirilor Othmane de către Sultan Baiezid, s-a retras la **Ismael**, Regele Persiei, iar acolo, cîtă vreme le fusese dat drept învățător fiilor acestuia, mai ales în ale Matematicii, a desăvîrșit corectarea și interpretarea adevărată a **Curanului**, și i-a atras la părerea sa și pe Rege, și pe Magnați. Dar, pentru că nu putea abate către gîndul său și gloata mai neinstruită, nici prin predici, nici prin îndemnuri, a dobîndit de la Rege o poruncă, după care, oricine s-ar fi arătat potrivnic acelei doctrine, de era om mai bogat, avea să fie pedepsit în cinstirea și avutul său, iar om mai de rînd, <pedepsit> cu capul. Că toată Persia s-a turburat la o poruncă atît de aprigă a Regelui, <iar> mulți, lăsîndu-și averile și moșiile (ca și **Calviniștii** din Franța, cu un veac mai înainte), au fugit {{și}} s-au dus în Regatele învecinate. Că, întristat de fuga supușilor săi, Regele l-a chemat la sine Sofi și i-a spus că 'el unul este convins de adevărul doctrinei lui, dar

că nu poate răbda ca, din pricina ei, Domnia să-i rămînă fără de locuitori'. Iar că Sofi a dat răpuns: 'În această nevoie, unde, de o parte luptă adevărul doctrinei, <iar> din cealaltă salvarea Statului, trebuie recurs la minuni, și că el are atîta încredere în Dumnezeu și <în> Profet, încît, pentru întemeierea doctrinei sale, de dragul oamenilor mai neinstruiți vroia să-i îngăduiască lui o minune.'

130 Adunîndu-i, așadar, de prin toată Domnia / pe tălmăcitorii mai învățați ai Curanului, le-a dat o carte albă și le-a spus: "Iată aici o carte în care nu stă scris nimic ! Dacă vă mai îndoiți despre curățenia doctrinei mele, Dumnezeu va veni într-ajutorul adevărului printr-o minune nemaivăzută și nemaiauzită. Că ei au închis într-un arbore bătrîn și scorburos și cartea lui, cea nescrisă, și o alta, Curanul cel primit din vechime, că au cetluit gura deschizăturii cu cercuri de fier și au pecetluit-o cu trei peceți, dintre care pe una a păstrat-o la sine Regele, <iar> două partea adversă. Apoi că, îndeplinindu-se, vreme de 40 de zile, sub <acel> arbore rugăciuni publice, Sofi, în zorii celei de a patruzecea, a dat poruncă să se desfacă însemnele și să se scoată cărțile din arbore: că, făcîndu-se aceasta, cartea cea nescrisă a apărut, toată, înșiruită cu litere, și consimțind Întru totul cu acel Curan corectat de Sofi, în vreme ce copia vechiului Curan <era> pătată peste tot cu o culoare cumplit de neagră, ca și cum s-ar fi vărsat peste ea cerneală, numai marginile rămînînd neatinse. Că, văzînd aceasta, au strigat, cu toții, **Halla, Halla** !, 'Dumnezeule, Dumnezeule !', și au îmbrățișat doctrina susținută de Sofi, ca pe cea adevărată și lipsită de orice urmă de îndoială, că au căutat și au strîns, de peste tot, copiile vechiului Curan, și le-au dat focului, transcriind unele noi, după acel codice al minunii. Apoi, că i-au schimbat și scrierea: căci, pe cînd Curanurile mai vechi erau scrise cu litere <de tipul> **nesch** (pe care Turcii le mai păstrează și astăzi în copierea Curanurilor), acela a dat poruncă, spre a putea fi recunoscute chiar după literele lor, care-i un codice adevărat al Curanului, și care nu-i autentic, ca toate Curanurile să fie scrise, din vremea aceea, cu literele <de tipul> **tâalik**.

Aceasta-i povestea Perșilor. Turcii susțin însă că lucrurile au stat cu totul altfel. Căci ei spun că

131 **Szeitan Culy**, pe cînd era învățătoru fiilor lui **Ismail**, al Regelui Persiei, l-ar fi dus pe cel mai / mic (numele <lui> l-am uitat, căci, pierzîndu-se, prin nedreptatea Sorții, <însemnările> pe care le notasem cu mare grijă de pe urma convorbirilor cu Turcii cei mai învățați, <dar> și din alte monumente, trebuie să pomenesc ce-mi oferă memoria) adesea cu sine într-o pădure, și i-a arătat un bătrîn platan, îndemnîndu-l ca, dacă tatăl lui îi va spune, vreodată, să arate vreun arbore, acesta să fie cel către care să-l îndrepte. În acel arbore, cu un an mai înainte, el ascunsese Cartea Curanului cea după capul lui, scrisă cu litere necunoscute, dar alese, precum și o alta, după gîndul celor vechi, dar urît pîngărită, peste tot, cu cerneală, iar scorbura arborelui a astupat-o astfel, atît cu mijloace ale firii, cît și cu unele magice, încît să nu se vadă cumva vreo urmă de crăpătură. Iar, mai apoi, că el, aprig mustrat de Ismael pentru răzmerița iscată datorită doctrinei lui, a recurs la înșelătoria plănuită dinainte, și i-a propus să-și întărească doctrina printr-o minune.

Auzind aceasta, că Regele i-a strîns pe toți la înfățișarea minunii, cu legămînt ca, dacă adevărul lucrului avea să fie dovedit printr-o minune, cu toții să fie siliți să-i îmbrățișeze doctrina, iar de nu, **Szeitan Culy** să-și plătească fapta cu capul, ca un mincinos. Căzînd cu toții de acord, ca unii neștiutori de asemenea înșelăciuni, că Regele a ieșit în dumbravă, însoțit de o uriașă mulțime de învățați și de oameni de rînd, iar că, acolo, mincinosul i-a spus Regelui, spre a înlătura orice

bănuială de înșelăciune: "Preaputernice Rege, poruncește-i fiului tău mai mic să arate un arbore, care-i place lui !" Încuviințînd Regele, ca și poporul, această spusă, Regele și-a îndemnat fiul să-i arate unul din atîția arbori din jur. Curățind coaja de la scorbura copacului pe care copilul îl arătase, așa cum fusese învățat, că Szeitan Culy închisese și lăsase acolo, după rugăciuni mincinoase, o
132 caile goală și un Curan vechi, după cum am mai povestit, / astupînd gaura cu bare de fier și întărind-o cu peceți. La patruzeci de zile după aceea, adunîndu-se iar lumea în preajma aceluiași arbore și scoțîndu-se semnele, că mincinosul, după ceva rugăciuni, s-a apropiat de scorbură, cu mîinile goale, ca să nu fie vreo bănuială de vrăjitorie, și că a scos apoi cărțile de dedesubt, puse de el acolo, iar nu pe cele de deasupra, și, înălțîndu-le sus, a întrebat poporul 'dacă nu erau aceleași, pe care le pusese mai înainte în scorbură'. {(} Căci ele fuseseră la fel și ca formă, și ca legătură.{)} Cînd i-au dat răspuns că sunt tot aceleași, le-a dat poporului, care a găsit cartea mincinosului scrisă toată, și întru totul asemenea Curanului nou introdus, iar că, văzînd aceasta, au strigat **Azíz Allah** ! ('Slăvite Dumnezeule !'), iar vechiul Curan l-au aflat urît pîngărit peste tot cu cerneală, astfel că au strigat din nou, **Hakallah**, **Subhan Allah** !, 'Dumnezeule Drept !', 'Dumnezeule Milostiv !'. Mai apoi, că l-a înlănțuit pînă într-atît, prin descîntecele lui, pe Regele Persiei, ca nu cumva să se deie pe față, vreodată, urmele înșelăciunii făcute de el, încît a poruncit pe dată ca arborele acela să fie dat focului, vîrînd pricină 'să nu se ajungă ca gloata cea plină de superstiții să i se închine cu religiozitate'. Astfel susțin Turcii că impostorul acela și-a răspîndit erezia printre Perși.

Și așa, din vremea aceea, între Turci și Persani s-a iscat o aprigă dispută despre religia lor. Cheia controversei stă în faptul că Persanii, dintre cei patru urmași ai lui **Muhammed**, pe trei, anume pe **Ebúbekìr**, pe **Omèr** și pe **Othman**, îi împroașcă de ocări și blesteme cumplite și le spun 'falsificatori', 'impii' și 'tîlhari', și nu-l recunosc drept adevăratul urmaș al Profetului decît pe **Âlì**,
133 despre care spun că a fost căsăpit printr-o înșelăciune, într-o Dziamie, de către cei de pe lîngă el. / Turcii mărturisesc însă că toți cei patru au fost adevărați urmași ai Profetului, și le închină aceeași cinstire. A doua pricină a acestor neînțelegeri dintre aceste neamuri este că Turcii, de cum se scoală din pat, mai înainte ca să-și poată face **Sabah Namaz**, sunt ținuți, prin legea lor, să se spele pe picioare cu apă, iar apoi, încălțîndu-se cu **mest**, sau 'încălțările', să și le șteargă cu mîna. Persanii, dimpotrivă, după ce s-au sculat, doar că-și șterg picioarele cu mîna goală, și nu socotesc că ar fi nevoie de nici un alt fel de spălat. Iar controversa aceasta, chiar dacă pare a fi 'despre fina caprei', are totuși, la ei, atîta preț, încît, din pricina ei, amîndouă popoarele se împroașcă între ele cu cele mai negre ocări. Turci le spun Persanilor 'impii', 'blasfemi', 'necredincioși', **kyzilbasz**, adică 'capete roșii', mai răi chiar decît Creștinii, iar Persanii, la rîndul lor, le întorc Turcilor aceleași ocări. De aici se naște o asemenea vrăjmășie între cele două popoare, încît, cum Turcii cred cu tărie că, pentru fiecare dușman ucis (cu supușii socoteala stă altfel), Dumnezeu are să le deie răsplată, ei susțin că un Persan ucis are să fie, la această socoteală, cît 70 de Creștini.

Aici mai trebuie să istorisim și ceea ce obișnuiește să se facă la soliile dintre Principii amînduror popoarelor. Regele Perșilor, cînd trimite un sol la Turci oferă, cel dintîi lucru dintre celelalte daruri, un Curan, atît ca să laude adevărul legii sale, cît și pentru ca, printr-un fel de tăcută predică, să-i cheme și pe Turci s-o primească. Iar Sultanul, primind solul, atunci cînd **Reísul k{i}ttab**, în popor **Reìs ef<f>endi** ('Primul Cancelar') dă citire listei darurilor, cînd s-a ajuns la numele Curanului,

134 sărută copia Curanului pe care o are lîngă sine pe divan, din/adins, şi o pune, cu cinste, la locul de mai înainte, arătînd în tăcere, prin această ceremonie, şi că al său este Curanul cel adevărat, şi că cel Persan este eretic.

(uu) Szah Ismail. Regele Persiei, contemporan cu Sultan Baiezid, neîncetat şi aprig vrăjmaş al stirpei Othmane. Dar, pentru desosebita-i învăţătură, în care excela, se numără printre Principii cei mai emdiţi, şi, de aici, pare să fi primit supranumele de **Sofi**, adică 'înţeleptul'.

(xx) Ale chiragrei. Turcii susţin că Sultanul Baiezid a suferit de chiragră, Creştinii că de podagră: poate că amîndouă vor fi fost adevărate, de vreme ce aceste două boli, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖον <cel mai adesea,> obişnuiesc să viziteze, cu aceeaşi ospitalitate, mădularele trupului omenesc.

(yy) Închinare. Turcii au, prin lege, poruncă, după o călătorie îndelungată, să-şi viziteze patria şi părinţii, dacă pot fi liberi să o facă – lucru pe care, cine l-ar neglija, i s-ar spune că a făcut-o împotriva preceptelor dumnezeieşti. De aici s-a născut şi un proverb: < >

'Vaktyile Silia itmek Hadz Szerifè varmak Kadar vardur', "La vremea cuvenită, a-ţi vizita patria şi părinţii nu-i de mai puţin preţ, decît pelerinajul religios făcut la Mecca". Din această pricină, dacă vreun slujitor i-ar cere Domnului său voie să-şi vadă patria, acela nu poate nicidecum să i-o tăgăduiască, ba chiar, de i-ar tăgădui-o, Domnul, iar nu slujitorul ar purta vina acelui păcat. Acesta era motivul pe care-l arăta Selim, atunci cînd vroia să-i smulgă tatălui său sceptrul: căci, după ce Baiezid a ajuns Împărat, Selim nu-l mai văzuse niciodată.

(zz) Varna. Oraş la Pont, faimos prin înfrîngerea lui Vladislav, a Regelui Ungariei şi al Poloniei. /

135 **(α) Sceptrul este dat de Dumnezeu.** Deşi Turcii susţin că nimic, nici bun, nici rău, nu se poate întîmpla fără vrere dumnezeiască, ei cred, totuşi, că Dumnezeu nu-i poate tăgădui cererile nici unui Misliman care i se roagă adînc, după acel oracol din Curan: < > **Ja melaikietu Cadis tahieitu min abdi**, "O, îngeri ai mei, robul meu mă copleşeşte de sfială !", adică 'Mă sfiesc să nu-i îndeplinesc cererea."

Ei spun, totuşi, că două rugi nu se pot împlini niciodată, <pentru> Profeţie şi <pentru> Împărăţie, dat fiind că Dumnezeu nici n-ar putea vroi să le acorde altcuiva, odată ce a statornicit ca aceste două daruri să fie deja încheiate şi hotărîte, şi a decis cu tărie şi ca, după **Muhammed**, să nu mai trimită vreun alt Profet, şi să nu mai înalţe vreo altă familie, înafară de cea **Othmană**, pînă la culmea Împărăţiei, ceea ce par a fi susţinut, după părerea celor mai mulţi, <şi> Tălmăcitorii Curanului. Astfel, şiretul impostor a declarat că el era cel de pe urmă dintre Profeţi, şi le-a scos tuturora din gînd rîvna după Împărăţie. De aceea, dacă, măcar ca o ipoteză, cineva va fi spus: 'Dacă Dumnezeu mi-ar hărăzi mie Împărăţia, sau harul Profeţiei, aş face cutare, sau cutare lucru', se va socoti că l-a tăgăduit pe Dumnezeu, şi li s-a alăturat necredincioşilor, păcat despre care ei cred că trebuie şters prin **Tedzdid Iman**, adică prin 'ἀνακαινισμόν <reînnoirea> credinţei', prin care păcătosul, ca un nou convertit la credinţă, trebuie să-şi facă mărturisirea de credinţă, de faţă cu un **Imam** ('preot') şi cu doi sau cu trei martori.

(β) Spusele şi faptele Împăraţilor sunt atît de statornice. Ei pun pe primul loc, între cele mai trufaşe titluri ale Sultanului, numele de **Zillullah**, 'Umbra lui Dumnezeu', {{iar, cu un adaos, **Zyllullahi filerzyn**, 'Umbra lui Dumnezeu peste faţa pămîntului'}}, astfel că ei trag încheierea că spusele împăraţilor se cuvine să fie <socotite> asemenea celor dumnezeieşti, neputînd fi niciodată tăgăduite sau lăsate fără îndeplinire.

136 Drept ar/gument în favoarea părerii lor, nu ne va veni greu să istorisim ceva ce s-a întîmplat pe vremea părinților noștri. Pe cînd Sultan **Muhammed al IV-lea**, urmînd să ia **Camenieciul**, își urma calea prin **Moldova**, în luna lui Mai și-a adus aminte că, în luna aceea, la Constantinopole cireșele sunt deja coapte. Așa că i-a spus Marelui Vizir: "Cum de, fiind de-acum vremea cireșilor, nu mi se pun la masa mea ?" Vizirul trimite, pe dată, un **Capudzibaszi** la Principele Moldovei, cu poruncă să facă rost, cît mai degrabă, de cireșe pentru masa Împăratului. Cum Principele își caută dezvinovățirea că Ta vremea aceea nu se pot găsi nici un fel de cireșe, căci ele se coc deabia prin ultimele zile ale lui Iunie, Capudzibasziul acela îi răspunde: Beg, Padiszah buirducden songra mumkin degildur ve jocdur dimek olmaz': "Hei, Principe, cînd dă poruncă Împăratul, nu se cade să spui 'Nu se poate face', sau 'Nu este' !". Așa că Principele, ca să arate că vorbele îi sunt demne de crezare, îi trimite Sultanului, prin Capudzibaszi, cîteva ramuri de cireși tăiate, dar încă în floare, la vederea cărora Muhammed al IV-lea se spune că a strigat: tu 'Gjavur vilaieti sonuk imysz', "Reci mai sunt ținuturile necredincioșilor !", ceea ce se poate înțelege atît despre frigul firii, cît și despre ceva blestemat și potrivnic riturilor muhammedane.

(γ) **Tihna le cădea greu.** O îndelungată experiență a dovedit că neamului acestuia, de la prima lui obîrșie, pacea i-a fost apăsătoare, iar viața în liniște nesuferită. Astfel, dacă n-au nici un dușman dinafară, își ascut armele împotriva Împăratului, și, ca racii, se sfîșie și înfulecă unii pe alții. Cu privire la aceasta, circulă la ei un binecunoscut adagiu: 'El herekit ul berekiet', "Mișcarea este
137 fericire", adică 'ori/ce schimbare aduce o anume fericire'. Căci, pe lîngă înclinarea firească pe care o au către zavere, încît de-abia dacă, ba nici măcar nu izbutesc să păstreze liniștea între ei, legea lor le mai și poruncește să nu țină niciodată o pace îndelungată cu Creștinii, sau cu vreun alt neam care nu crede în Muhammed, pentru că așa ceva împiedică și răspîndirea religiei lor, dă și prilej războaielor lăuntrice. /

138 (δ) **Un deceniu.** Turcii spun numai **haili zeman**, 'cîtăva vreme', dar din calculul anilor reiese totuși că a fost un deceniu. Scriitorii creștini cad de acord în această privință, cîtă vreme spun că Baiezid, lovit de podagră, s-a odihnit cîtăva vreme. /

137 (ε) **Zemberekczì baszì.** A fost, odinioară,'Mai-marele berbecilor' cu care se zdruncinau zidurile și al celorlalte mașinării de război, de la **Zemberèk**, care denumește 'batista', și **baszi**, 'Căpetenie'. Însărcinarea aceasta a ieșit astăzi din uz.

(ζ) **Topkapusì.** După etimologie,'Poarta tunurilor de război'. Ea se află în partea apuseană a Orașului, pe Calea Regală, între **Edrnè Capusì**, 'Poarta Adrianopolei', și **Syllivrì Capusì**, 'Poarta Syllebriei'. În șirul acela se află turnuri uriașe, în care Turcii păstrează praful de pușcă, de împărțit pentru folosința la vreme de nevoie.

(η) **Enibachczè.** După etimologie, 'Grădina Nouă': este o întindere foarte largă, cam de o milă în περιερίφα <înconjur>, nu chiar o grădină, ci o pășune unde li se dă drumul cailor la păscut, numită de ei **Czair.**

(θ) **Codzia Mustafa Pasza.** 'Mustafa cel Bătrîn'. Numele lui îl păstrează, la Constantinopole, un foarte mare han din piatră, durat de el <și> menit pentru primirea negustătorilor.

(ι) **Sofì oglì**, Ismael, Regele Persiei.

(κ) **Czercassus.** Adică Regele Egiptului.

(λ) **Fie consimțind.** Hicleanul de fiu caută, anume, pricini, pentru care să poată declara dreaptă
138 înlăturarea tatălui său și uciderea lui, care avea să ur/meze.

(μ) **În noaptea asta, la odihnă.** Turcii sunt foarte superstițioși în privința viselor și cred că sufletul curat al Musulmanului poate prevedea destule lucruri și primi, în somn, unele îndemnuri. Ei au o carte la care recurg, numită **Vakaâ namè**, 'Tîlmaciul viselor'. Dar ei spun: 'Diusz giorendè degìldur jorandedur', " Ce iese din vis nu depinde de cel care-l are, ci de cel care-l tălmăcește". De aceea, oricînd spune cineva: "în noaptea asta am avut un vis", ei obișnuiesc, cu toții, pe dată, să strige '**Chaìr ola** !', iar, prin aceasta, ei socotesc că, fie și dacă tălmăcirea visului ar fi de rea piază, ea se poate preschimba în bine.

(ν) **În Palatul Vechi. Eski Serai**, despre care vezi cele spuse în Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 1, Infera) **x.**

(ξ) **Două săbii.** Se pare că a făcut aluzie la spusa lui **Alexandru cel M(are)**: că 'lumea, rămînînd întreagă, nu poate fi nici stăpînită de doi Sori, nici avea două Domnii.' Iustin, în Car-(tea) a II-a. Cap(itolul) 12.

(ο) **Junùs.** Din ebraicul **Jochanan**, sau Tohannes '<Toan'>. Astfel, ei îi spun Proorocului Ioan **Junùs Peigambèr**. {{Mai există, pe lîngă aceasta, și **Jonùs balygy**, 'Delfinul'; căci Muhammedanii povestesc că Proorocul **Johanan** a fost înghițit de peștele acesta, și de-aici i s-a tras și numele.}}

(π) **Kiuczùk Czekmedzè.** 'Micul Pod mișcător', schimbat, mai apoi, într-unul stabil, dar păstrîndu-și, totuși, numele de 'Mic', spre a se deosebi de cel mai mare, despre care <vezi cele spuse la Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 5, lit(era) (**i**)>. Iar **Kiucziùk Czekmedzè** este tîrgul care se numea odinioară 'Athyra', pe Calea Regală care duce la Adrianopole, aflat la două ceasuri depărtare de Constantinopole și la șase de **Buiùk Czekmedzè** ('Marele Pod').

(ρ) **Printr-un neașteptat martiriu.** De aici se poate trage încheierea că nu pot fi false cele
139 spuse despre moartea lui, după Ioh(annes) Moe/nevinus, de Phil(ippus) Lonicerus, în T(omul) I, Part(ea) a 5-a, C(apitolul) 22, anume că Baiezid a fost ucis pe drum, din poruncă lui Selim, de către un medic Iudeu, cu toate că Turcii nu mărturisesc deschis acest fapt.

(σ) **Akczè.** Alba', un cuvînt tradus din grecescul ἄσπρον, o monedă mai mică, și în greutate și ca preț, decît cele de argint (în afară de obolii de bronz **mangyr**) – 120 din ele fac un Leu, 300 un Galben Venețian.

(τ) **Softa.** Compară cele notate la Cartea I, C(apitolul) 4, lit(era) *G*.

(υ) **Întru slava lui Dumnezeu.** Orice îi este închinat lui Dumnezeu se numește, îndeobște, ridicat 'întru slava lui Dumnezeu', **Hakk Joluna**, sau, pe arăbește, **fi sebil Allah**, sau **fi tarycullah**, 'pe calea lui Dumnezeu'.

(φ) **în Piața Fierarilor.** Nu departe de Palatul Vechi, odinioară Χαλκοπράτης.

(χ) **Kyzyl Irmag.** 'Rîul roșu'.

(ψ) **Sarychan.** 'Hanul Galben', Provincie a Asiei al cărei nume apare
pe desenele mai recente.

(ω) **Gioz suì.** 'Apa ochilor', sau a 'ochiului', ceea ce arată, metaforic, lacrimile, ca și < > **Gioz Jaszì**, 'umezeala ochilor'.

(ώ) **Hadis.** Este oracolul propriu al Pseudo-profetului, dezvăluit, după părerea Turcilor, prin duhid proorocirii. Căci ei deosebesc spusele din Curan în 'Dumnezeiești', dictate lui Muhammed de către Arhanghel, pe care ei le numesc **Hadisi Kudùs**, și 'Profetice', pe care Muhammed să le fi dezvăluit prin duh profetic, iar pe acestea le numesc **Hadisun nebevì**.

140

LA CAPITOLUL III.

(a) **Cognomento Javùz. Javùz** înseamnă, la propriu, 'sălbatic', sau 'rustic', și, de aici, 'abraș'. Ei spun că lui Selim i s-a dat acest nume pentru pornirea și tirania lui, cu care se purta nu numai față de cei vinovați, ci și față de nevinovați – față de tatăl și de frații săi, de parcă i-ar fi fost dușmani. Se spune că el i-a dat odată însărcinare Vizirului să înalțe tuiuri dinaintea porții, în semn al campaniei, și să așeze corturile împărătești într-un loc potrivit; iar cum Vizirul îl întreba 'în ce parte vroia să se ridice corturile', fără nici un alt cuvînt, l-a pedepsit cu moartea: că urmașului acestuia i s-a întîmplat, în aceeași zi, același lucru, dar cel de al treilea, ajuns mai prevăzător datorită primejdiilor căzute asupra celorlalți, a așezat corturi în cele patru părți ale lumii și s-a îngrijit să se gătească cele de trebuință pentru drum. Că acesta, fiind întrebat de Sultan, 'era oare pregătită campania, și în ce parte <anume> ?', a dat răspuns că 'nu lipsea nimic, ori în ce parte ar fi vrut să purceadă'; și se spune că i-a zis: {{'Ikì eslafin katli hem uczindzinùn umrì<ni> chyfz eiledi, hem bana maslahat giuzar Ve{{zir peida eiledì'}}, "Moartea celor doi i-a păstrat viața celui de al treilea și mi-a făcut rost de un bun Vizir".

Singurul dintre atîția împărați ai Turcilor, împotriva preceptelor Curanului și a obiceiului urmat de Sultani, și-a tuns barba după ce a primit domnia. Căci fiii împăraților au poruncă, după legea lor, ca înainte de domnie să-și tundă barba, după aceea să și-o lase să crească. De aceea, mustrat odată, blînd și cu haz, de către **Muftiu**, i-a răspuns că 'el face așa, ca Vizirii să nu aibă de ce-l trage după cheful lor'.

Se povestește că a avut mereu cu sine măciuca numită **Topùz {{Debbùs**, în popor 'Topus'}}, sau că a purtat-o în mîna sa, și istorisesc că acesta ar fi fost prilejul <de unde a luat> un atare
141 obicei: / Pe vremea tatălui său, cîteva ținuturi învecinate cu Persia le dădeau Perșilor, în fiece an, pentru siguranța lor, un anumit număr de valtrapuri, numite < > **Czùl**, în loc de tribut. <Iar> că, după moartea tatălui său, Prefecții acelor ținuturi i-au cerut lui Selim să le dea poruncă dacă acest modest tribut <mai> trebuia dat Perșilor, iar că acesta le-a răspuns:

'Dzievab úrin ol Kyzylbasz kiafirè ki, Cziuldzì baba gittdì ve Topozczì baba gieldì', adică "Dă-i răspuns necredinciosului aceluia Cap-roșu că Tatăl valtrapurilor a răposat și că a sosit Tatăl măciucilor !" (Formula aceasta, 'Tatăl măciucilor', Turcii au tradus-o în limba lor din ebraică și din arabă, iar ea îl înfățișează pe 'un om bogat în ceva', ca **Ébul Iman**, 'tatăl credinței', sau 'cel înzestrat cu credință', **Ébul Súlch**,'tatăl păcii', sau 'bogat în pace, liniștit', **Altùn babasì**, 'tatăl aurului', adică 'bogat în {aur și în bani}', sau 'bogat', < >, **Devlèt babasì**,'tatăl fericirii', sau 'fericit' sau 'învechit în onoruri'). Tot așa, el îl denumește pe **Baiezid Cziuldzì babasì**, 'Tatăl valtrapurilor', pentru că le-a dat Perșilor valtrapuri, dar pe sine 'Tatăl măciucilor', pentru că în

locul valtrapurilor avea de gînd să le dea măciuci și arme. Turcii istorisesc despre Selim al lor multe de acest fel, pe care le lăsăm <însă> deoparte, de dragul conciziei.

(b) Să scape la Creștini. Socot că Turcii au spus așa mai mult în mod ironic, pentru că știu ei înșiși foarte bine că **Dziem**, a fost ucis printre Creștini.

(c) Dușmanilor de-acasă. Desigur, cîtorva fruntași ai Curții, care îl favorizau pe ascuns pe **Baiezid**,<și> pe care i-a măcelărit pe toți, pînă la unul.

(d) Kyzylbasz Szahì. 'Regele Capetelor roșii'. Acesta a fost **Ismael Sofi**, dintre toți Regii
142 Perșilor / cel mai înțelept și mai învățat, socotit de ai săi un sfînt, datorită corectării **Curanului**, care a avut loc pe vremea lui – despre care compară cele spuse la Cap(itolul) prec(edent), sub lit(era) {**tt**}.

(e) Tybris. Nu multă vreme după aceea, orașul acela a fost redobîndit de Perși, care o mai țin și astăzi.

(f) Czaldiran. După părerea celor mai mulți, este un loc <aflat> chiar sub orașul **Tybris**, plan și întins în lărgime, și el își mai păstrează încă și astăzi acest nume: alții au arătat însă că este unul diferit, un orășel aflat nu departe de **Tybris**. După etimologie, îl desemnează pe cel care 'scoate la iveală din furt' ceva, de la verbul **czalárum**, 'fur', de unde **czaldirirum**, 'pun să fure'. Deasemeni, 'cel care face să-l bată'.

(g) Defterdar. Cuvînt derivat de la persanul **Deftèr**, 'socoteli', sau 'catalog al socotelilor', și **Dár**, 'care ține', {{sau, dacă preferi, de la cuvîntul grecesc διφθέρα, care arată 'pielea pe care se scrie'.}} Este o cinstire de cea mai mare însemnătate la Curtea Othmană, pe care o deține cel care are însărcinarea întregului tezaur dinafară. Dacă această sarcină îi este încredințată unui scrib, sau vreunui **effendi** oarecare, el nu poate face sau porunci nimic fără consimțămîntul Vizirului; dacă însă un Pașă cu trei Tuiuri este pus în fruntea acestui oficiu, el trage **Turaua**, chiar și fără știința Vizirului, și face public, în numele său, un **ferman** – de aceea rareori se întîmplă, doar din prostia Vizirului, sau fără de știința lui, ca Împăratul să vroiască să-i încredințeze acea însărcinare vreunui bărbat de o mai mare autoritate. El are sub sine doisprezece Cancelari, numiți **Calèm**, unde se strîng toate veniturile, tributurile și impozitele din întreaga domnie și se împart soldele militare, <ele> ascultînd totuși de diferiți Prefecți. Pe prima o deține **Defterdarul** însuși, <iar> de la ea se trimit toate însărcinările și către celelalte Cancelarii și în Împărăție, privitoare la tribut și la impozite.
143 / Cea de a doua îl are în frunte pe **Reìs efféndi**, 'Marele Cancelar al Împărăției'. Pe cea de a treia o controlează **Deftèr emini** care cercetează cataloagele și socotelile tuturor veniturilor. Pe cea de a patra o cîrmuiește **Beglikczy**, care {emite} însărcinările către Paszi și scrisorile referitoare la Paszalate, Principate și la celelalte cinstiri. Pe cea de a cincea), **Ruznamedzì**, care ia seama tuturor soldelor zilnice din toată Împărăția Othmană. Pe cea de a șasea, **Basz Muhasebedzì**, 'Marele Prefect al socotelilor', în Cancelaria căruia se îndeplinesc toate socotelile, {{și care cere, mai cu seamă, socotelile contribuțiilor lor de la toți ispravnicii din întreaga Împărăție.}} Pe cea de a șaptea, **Anadòli Muhasebedzì**, care se află în fruntea veniturilor din Asia. Pe cea de a opta, Haradz Muhasebedzl, care se îngrijește de strîngerea tributului de la Creștini și de la Iudei. Pe cea de a noua, **Mewgùfat**, {care ține socotelile cheltuielilor de pietate.} Pe cea de a zecea, **Maliè Deskieredzì**, (care ține camera posesiunilor și a celorlalte venituri.) Pe a unsprezecea **Mucabeledzì**,

{{cum s-ar spune 'Contrascribul', care, prin <oficiul> său, îndreaptă cataloagele tuturor soldaților, îi arată pe cei răposați și pe cei care au slujit, la vremea primirii soldei, astfel ca numărul banilor să nu-l depășească pe cel ostașilor, ori să fie prea mic}}, și are sub sine doi adjuncți: pe **Jaia Mucabeledzi**, care ține socoteala oastei pedestre din toată Împărăția, și, al doilea, pe **Atly Mucabeledzì**, care ia seama <Sp>ahiilor și a celorlalte șimri de călărime, fie ea ținută în soldă, fie în **Tymar**, <sau> {{**zyâmet**}}. Pe cea din urmă <o ține> **Teszrifatczi** – căruia i-ai spune, după obiceiul nostru, 'Maestrul de ceremonii'. În toate aceste Cancelarii se scriu însărcinările, evident, pe limba turcească, dar toate socotelile în limba persană, și în scrierea **kyrma**, adică 'ruptă', de necitit pentru nimeni, înafară de cei experimentați, într-atît de concis, încît veniturile și cheltuielile întregii Împărății i se înfățișează Împăratului, în fiece an, în <doar> douăzecișipatru de foi. Orice
144 Mai-mare al unei Cancelarii îl are pe al său / {{**Chalifè**, popular}} – Cálfa, <iar,> cum zicem noi, 'Secretar', printre care cei mai de seamă sunt < >, **Madèn Cálfa**, care ține socoteala tuturor veniturilor din care provine o sumă anumită și precisă de bani, {{ca aceea de pe urma minelor, a Provinciilor avînd un impozit anual anume, etc.}}, și **Achìr Cálfa**, care cercetează socoteala Grajdurilor împărătești.

Pe lîngă aceste Cancelarii, mai sunt și alte însărcinări, numite **Emanèt**, cum ar veni 'încredințări', din pricină că socoteala lor nu poate fi făcută cu precizie, ci cea mai bună parte a lor este lăsată în seama bunei credințe a celor cărora le sunt încredințate. Lor **Defterdarul** nu le poate da însărcinări el însuși, în numele său, ei trebuie totuși să înainteze toate socotelile lor către Cancelaria lui. Iar <ele> sunt următoarele: **1. Tersana Eminì**, căruia îi sunt încredințate construirea și repararea navelor și toate cele care țin de Flotă. **2. Giumrùk Eminì**, 'Prefectul vămilor'. **3. Zarbchanè Eminì**, 'Prefectul Monetăriei'. Acesta nu dă, ca ceilalți, socoteala după ce-a primit și cheltuit, ci, după o anumită înțelegere, pentru atîtea pungi de dat Tezaurului în fiecare zi, arendează toată Monetăria, și, după ce-a plătit atîta, bate, în folosul său, oricît de mulți bani este în stare. **4. Matpach Eminì**, 'Mai-marele Bucătăriilor'. **5. Topchana Nazyrì**, care se îngrijește să se facă tunurile și celelalte mașinării de război. **6. Arpa Eminì**, care are grijă de orzul pentru caii împărătești și pentru cei ai Funcționarilor Împărăției. **7. Mubaedzì**, 'Prefectul aprovizionării cu gnne'. **8. Szehìr Eminì**, care trebuie să repare zidurile și întăriturile căzute. **9. Giumìsz chanè Eminì**, care are dreptul de a inspecta minele de minereuri și care obișnuiește ori să le strîngă veniturile, ori, stabilind o sumă de bani, să le arendeze în fiecare an. /

145 Dar, după Marele Vizir, în Curtea Dinafară, mai presus decît el este numai **Kietchuda beg**, sau **Kiehaia**, 'Locțiitorul Marelui Vizir', cel care deține a doua treaptă după Vizir. Din toți banii care se aduc în Tezaurul împărătesc, **Defterdarul** primește a douăzecea parte, din care, după cum știm sigur, din experiență, el va putea păstra 200.000 de <galbeni> împărătești, sau chiar și mai mult, din care îi dă 50.000 lui **Kietchuda beg**. Iar Marele Vizir va cîștiga legal, în fiece an, ca la 600.000 de <galbeni> împărătești, spre a trece sub tăcere darurile și celelalte meșteșuguri ale Vizirilor, prin care își îndestulează ei lăcomia. Acestea le vor părea numai povești celor care n-au văzut Curtea Othmană, dar cei cu experiență vor judeca altfel – însă, despre acestea, în altă parte.

(h) De un bun augur. Ogur. Turcii au fost convinși că, dacă dau ei înșiși primul iureș, a lor va fi izbînda. De unde și proverbul: **Ilk uran ocididur**, 'care lovește primul este un arcaș bun și

desăvîrșit'. Dar, în ultimul război cu Germanii, mult altceva au avut de simțit Căpeteniile mai bune și mai prevăzătoare ale oștirii othmane.

(i) Doar cu vîrful degetelor. Este o expresie turcească, **el udziu ile japyszmak**, 'a apuca cu vîrful degetelor', pentru 'a se apuca de o treabă cu greu', sau 'cam nevrînd'. Ei spun astfel <și> **Harbe udzi ile virmek**, 'a da cu partea de sus', sau 'cu vîrful suliței', despre locuitorii de margine, întemeiați pe ajutorul altcuiva.

(k) Sinan Pasza. Căpetenie foarte vestită printre Turci. Se mai păstrează la Constantinopole o splendidă clădire de-a lui, durată pe 50 de columne octangulare din marmură, la intrarea în portul dinlăuntru, față în față cu **Pera**. Acolo obișnuia să locuiască, primăvara, **Bostandzi Basza**. Căci în
146 apropiere se află poarta care duce la Curtea / împărătească, menită locuinței Bostandziilor, unde se mai află și un hypocaust, care se numește **Jali kioszk**.

(l) Uliție și căi. Socak be socak, 'pe uliție și căi', este o expresie turcească, însemnînd 'mulțimi îngrămădite de-a valma'.

(m) Pe lîngă multe mii de ucișii. Cu toate că lupta aceasta a fost cruntă și cumplită, istoricii turci nu pomenesc, totuși, numărul celor uciși, de nici o parte.

(n) Sunni. Astfel se numesc Turcii pe sine și pe ceilalți **Mislimani**, față de Perși și de alți eretici. Ei socotesc o nelege ca pe asemenea **Sunni**, prinși în război, să-i păstreze în îrnd cu robii, dar, de se vor fi răzvrătit, declară că trebuie pedepsiți cu moartea iar dacă nu, că trebuie să li se deie drumul liberi. Pentru Turci această lege este ea sfînta, dar la Tătari, cu toate că au primit Muhammedismul, nu este nicidecum respectată.

În această privință vom povesti o istorioară care arată îndeajuns de bine gîndurile Tătarilor față de Turci, <fapt> la care am fost noi înșine martori oculari. Pe cînd Părintele nostru, **Constantin Cantemyr**, se afla în fruntea **Moldovei**, Căpetenia oștirii turcești, sau 'Seraskierul', **Ainedzi Suleiman Pasza** (care, după aceea, a fost făcut Mare Vizir și a văzut Buda reluată pentru (S(fînta)) Cruce), zăbovea la **Babadagy**, oraș al Mysiei, așezat la 60 de mile peste de Dunăre, strîngea oștile din Europa și se pregătea să aibă grijă de aprovizionarea pentru **Cameni{e}cium**, care suferea grozav de foamete. Dar, spre a fi încunoștințat despre starea cetății și despre cea a taberei Regelui Poloniei, **Ioan al Treilea**, el îl trimite pe unul dintre ofițerii săi, numiți **Agalar**, pe un anume **Ismail Aga**, către tatăl nostru, cu o scrisoare, prin care îi încredința ca, dîndu-i cine să-l însoțească,
147 să-l facă să treacă în siguranță la Cameniecium, / la **Cahraman Pasza**, pe vremea aceea, Prefectul din fruntea străjii acelei cetăți. După ce părintele nostru i-a dat ostașii, el intră cu bun noroc în cetățuie și le dă poruncă alor noștri să se întoarcă acasă, avînd a veni îndărăt cu ostași de la Camieniecium.

După ce a cercetat cele ce îi fuseseră poruncite, el pleacă de la Cameniecium, înconjurat de zece ostași. Cînd ajung ei la tîrgul **Stephanesti** din Moldova, așezat la malul Hierasului, iată că îi iese în cale o urdie de Tătari, pe cale să prade Polonia. După ce i-a întrebat despre Căpătenia oastei lor, ei le urează o campanie sub bune auspicii și purced mai departe pe calea menită lor. Dar, mergînd ei nu mult, văd că îi urmăresc, în mers grăbit, ca la 50 de Tătari, ca și cum ar fi uitat să-i întrebe ceva. Turcii, cum nu se temeau de nimic din partea Tătarilor, ca din cea a unor aliați, se opresc din mers, nefericiții de ei, și îi așteaptă pe loc. Aceștia însă, de cum ajung la ei, le poruncesc,

cu săbiile trase, să se dea jos de pe cai și, cum ei îi întrebau 'Ce-aveau cu ei ?', îi leagă cu curele din piele, îi despoaie pînă la cămașă și-i amenință cu moartea, de nu vroiau să facă ce li se poruncea.

Turcii, îngroziți de primejdia neașteptată și de față, le făgăduiesc să le facă orice vor fi poftit. Așadar, mai întîi, îi bat sălbatic cu bicele pe cei prinși, apoi le rad bărbile și mustățile, și-i învață să grăiască ruțenește, ca, dacă aveau să fie întrebați 'De ce neam sunt ?', să răspundă '**Ne znaiu, ja Rusak**', "Nu știu, sunt Rutean". Pe Turcii, învățați astfel vreme de cîteva zile, îi duc cu brațele legate în orașul **Ismail**, așezat în **Budziak**, la Dunăre, iar acolo îi snopesc cumplit toată noaptea, ca să nu deie pe față că sunt Turci și trimiși de Paszii lor. După ce ei au încuviințat, sub jurămînt, că vor ascunde asta, îi poartă a doua zi la piață. Cînd cumpărătorii celor prinși (cum acolo se află mai mulți care îi duc la Constantinopole, la asociații lor pe robii cumpărați de la Turci) îi întreabă,
148 'Sunt oa/meni de ce neam ?', pe dată Tătarii și pun biciul pe cei legați, ca, ținînd minte bătăile primite, pe rutene(ște). Și așa, vînzîndu-i pe fiecare pe 10 <galbeni> împărătești (căci nu doreau un preț atît de mare pe o marfă atît de păcătoasă), Tătarii, fără a mai zăbovi, se întorc la ei acasă.

Prinșii Turci, după două sau trei ceasuri, se roagă, pe Dumnezeu, în curată limbă turcească, să li se dea ceva de mîncare sau de băut. Negustătorii, uimiți să le audă graiul curat turcesc (cum pentru Ruteni pronunțarea turcească este foarte grea), îi întreabă, 'Dar de unde o atît de elegantă vorbire turcească la unii născuți în Rusia ?' Turcii, arătîndu-le urmele bicelor năclăite de sînge negru, le spun: "Astea, și viclenia Tătărească ne-au prefăcut pe noi din Turci în Ruteni !" Pînă la urmă, negustătorii, cînd înțeleg că au cumpărat nu Ruteni, ci Turci, și că și-au pierdut astfel banii, îi lasă liberi pe prinși. Dar ofițerul **Ismail Aga**, un om foarte hîtru, îl roagă pe cumpărătorul său să-l ducă ca pe un rob la **Babadagy**, unde Seraskierul îl aștepta să se întoarcă, și să-l arate în piață, ca fiind de vînzare, unde el avea să se prefacă a fugi. Negustătorul, învățînd <ce era de făcut>, îl duce pe ofițer, desfigurat de tunsoare și de bătăi și de nerecunoscut chiar și pentru prietenii lui, prin mijlocul taberei (căci oștirea se afla cîmp, sub corturi), și strigă, după obicei, cu glas mare, 'Rutean foarte zdravăn, pentru galere ! 'Între timp, ofițerul o ia la fugă, și se duce de-a dreptul la cortul Căpeteniei. Negustătorul zicea: "Țineți-l, prindeți-l, pe Dumnezeu, îmi scapă prinsul, mi-a scăpat din mîini necredinciosul de Rutean !" Se ridică strigăt prin piață și prin toată tabăra: "Ia aici, ia colo, ia, după care !" – oricine iese în cale îl urmărește pe fugar, aleargă și se împrăștie care încotro.

Ofițerul, cînd ajunge la pridvorul cortului celui mare, căruia îi spun < > **Divanchanè**,
149 mărturisește (dinadins / stricîndu-și vorbirea turcească, spre a părea că, datorită timpului îndelungat, și-a uitat graiul de acasă) 'că el, unul, era prinsul acestui negustător, dar Turc după neam, și Musliman, care a scăpat de curînd din mîinile Polonilor, și așa, pe nedrept, a fost pus la vînzare de către negustătorul acela.' Mai adăuga că 'are multe de dezvăluit Căpeteniei, dat fiind că a sosit doar de douăsprezece zile de la **Leopolis**, și astfel cunoștea la desăvîrșire starea de lucruri din Polonia.' Auzind acesta, Seraskierul dă poruncă să i se aducă prinsul în cortul dinlăuntru, numit < > **Oba**. Cînd a ajuns acolo, după ce i s-a închinat Căpeteniei, el îi spuse: "Te salută pe Tine, Domnul meu, Pasza din Cameniec, **Cahraman** !" Căpetenia, recunoseîndu-i glasul, dar văzînd un chip care-i era necunoscut, îi spuse: "Cine ești tu, și de unde ai astea ?" "Nu-l știi Tu, îi răspunde acela, pe ofițerul Tău, Ismail Aga, pe care l-a trimis de curînd la Camenieci, la Pasza Cahraman, '**ne znaesz po rusku**, "nu știi Rusește" ?" Căpetenia îi zise: "Dar ce neghiob te-a sfîrtecat așa ?" "Pe mine,

îi spuse acela Tătarii noștri m-au făcut Rutean și m-au vîndut la < > **Ismail** unui negustător, din mîinile căruia am fugit și m-am tras la Tine, Domnul meu." După aceasta, cînd îi înșiruise în amănunt cele pățite din partea unui neam atît de viclean și de apucător, Seraskierul n-a fost în stare să se mire îndeajuns de șiretenia tîlharilor, mai ales că aceleași lucruri le povesteau și soții lui de dram, care se întoarseră a doua zi. Pe Tătari i-a căutat el cu mare hărnicie, dar n-a fost în stare nicicînd să dea de ei, printre atîtea urdii. Dar pe ofițer, după ce i-a crescut barba la loc, l-a înălțat la treapta de Mare Comis și l-a dăruit cu multe cinstiri. Tot astfel, prea adesea, Tătarii le fură Turcilor pruncii și-i vînd mai apoi drept Ruteni. Căci neamul acela are o perfidie și o șiretenie fără asemuire în toată lumea. /

150 (o) **Hiusein, fiul lui Bicarar**, < >. Mecena al Musicilor Orientale. Pe lîngă el s-a aflat la mare cinste **Hodze Musicar**, Orfeul Perșilor, precum și discipolul lui, **Gulam** Arabul. Cu melodiile și culturile lor s-au desfătat toată Turcia și Persia, pînă în vremurile lui **Sultan Mehemed**, sub domnia căruia arta muzicală, aproape înmormîntată, nu numai că a prins iarăși viață, ci a ajuns și mai desăvîrșită printr-un anume **Othman Effendi**, un nobil de la Constantinopole. El a lăsat foarte mulți discipoli, printre care au fost glasuri vestite **Chafiz**, supranumit **Kiomur** ('Cărbunele'), **Buhiurdzi Ogli, Memisz Aga, Kiuczuk Muezin**, și **Despihczi Emir**, iar la instrumente au dobîndit faimă, mai presus decît alții, doi Greci, **Kiemani Ahmed**, un renegat, și **Angeli**, un Ortodox, ambii maeștri ai noștri vreme de 15 ani, un Evreu, **Czelebico**, și Turcii **Dervisz Othman, Curszundzi Ogli, Tasczi Ogli Sinek Mehemmed**, și **Bardakczi Mehemmed Czelebi**, dintre care ultimii doi, după ce ne-au ascultat un discipol, pe **Cambaso Mehemmed Aga**, au fost mai apoi instruiți de către noi în anumite părți ale Muzicii, mai ales în Teoria ei, și într-un nou mod de a exprima cînturile pe note, născocit de noi, <și> necunoscut mai înainte Turcilor, laolaltă cu un preanobil Grec de la Constantinopole, **Ralaki Eupragiotes**.

Pe lîngă ei, i-am mai avut discipoli, <atît> în Teoria Muzicii, <cît> și în practicarea ei, pe **Daul Ismail Effendi**, Marele Trezorier al Împărăției, și pe Haznadaral lui, pe **Latif Czelebi**. La rugămintea lor, am așternut în scris, pe turcește o cărțulie despre arta muzicală, și i-am închinat-o
151 actualului Împărat, **Ahmed**, pre/ceptele căreia toți cei pricepuți în Muzică spun astăzi că le urmează.

Poate că cititomlui european i se va părea un lucru παράδοξον <neașteptat,> dacă va fi luat aminte că am lăudat preocuparea pentru această nobilă artă la un neam care este ținut drept barbar, după părerile întregii lumi creștine. A și fost el, desigur, astfel la cele dintîi începuturi ale Împărăției Othmane, cînd Ocîrmuitorii ei nu erau ocupați decît cu lărgirea hotarelor stăpînirii lor: dar, în vremurile următoare, după ce încetarea războiului le-a îngăduit să cugete <și> asupra artelor păcii, au ajuns să dea înapoi pînă într-atît de la sălbăticia lor cea veche și s-au adaptat <atît de bine> la rînduială culturii civilizate, încît de-abia de-a mai rămas vreo urmă din vechea lor barbarie. Oricum, un lucru putem afirma cu îndrăzneală, <și anume> că Muzica turcească este mai desăvîrșită, prin metrul și prin proporția vocilor ei, decît oricare din cele europene, dar, totodată, și atît de greu de deprins, încît la Constantinopole. Într-un atît de măreț Oraș, sălaș al celei mai mari Curți din lume, Conciliu al Răsăritului, de-abia de se găsesc, printre atîția și atîția Muzicieni și iubitori ai Muzicii, vreo trei sau patru care să fi pătruns rînduielile lăuntrice ale acestei arte. Iar o asemenea raritate a muzicienilor desăvîrșiți se naște din greutatea de a deprinde toate partiturile vocilor, numite de

Arabi **Terkib**, despre care **Hodze Musicar** spune, după Ptolemeu, prin constatarea: 'Emma ki Terkibate nihajet jok', adică "Dar, pentru că în compunerea partiturilor nu se află vreun sfîrșit...".

A duce acestea mai departe nu ține de țelul nostru de acum, dar toată arta o vom lămuri după părerea Răsăritenilor, într-un mic tratat aparte, dacă Dumnezeu ne va îngădui viață și tihnă.

(p) Alaiddevlet. Este tot același, despre care <vezi> la Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 2, sub lit(erele) (*gg*).

152 **(q) Fiul lui Szeh Suvar Alibeg.** Unul dintre nobilii perși, refu/giat la Sultanul **Selim**, o pildă de credință printre Turci.

(r) Care Emid. 'Mezii cei Negri'. Ei locuiesc în ținutul Asiei aflat între **Vrpha**, și **Van.**

(s) Diarbekir. După etimologie,'Provincia Bekirului'. Este un ținut din Asia, la hotarele cu **Kiurdistanul**, al cărui nume se găsește aproape în toate hărțile geografice. El cuprinde astăzi toată Mesopotamia, pînă în hotar cu < > **Musului**, 'Ninive' a celor vechi.

(t) În clipa etc. Aceasta este formula solemnă în scrierea scrisorilor și la Turci și la Perși. Căci ei, după ce au trecut numele onorifice, pe care le atribuie Vizirilor, își încheie întotdeauna epistola prin expresia: "Tu ești," ca în 'Ahmed Pasza Lalam sensin ki', "Lala al Meu, Tu, care ești Ahmed Pasza", sau 'Sen ki Kirym Chani olan Caplan Gierai', "Tu, care ești Chanul Crimeei, Caplan Gierai' etc.

(u) Byikly Ogli. Din spița unuia din Principii Kurzilor. I se spune '**Byikli**' celui care are mustăți mari.

(w) Malikiane. Înseamnă, la propriu, 'în posesiune', și sub acest nume sunt trecute pămînturile care nu sunt **Vakif**, adică închinate 'Dziamiilor'. Astfel de rînduială în posesiunea pămînturilor căzuse deja în desuetudine de cîteva veacuri. Cum însă, cu cincisprezece ani mai înainte, veniturile fiscului sleit trebuiau sporite, **Sultan Mustafa al II-lea**, care domnea pe acea vreme, a dat poruncă să se reia, sub anumite condiții, vechea rînduială a **Malikiane**. Dar există cîteva ținuturi, sau districte libere, care obișnuiesc să plătească tributul anual, numit **Mukataâ**, în luna Martie. Acest tribut asupra posesiunii se punea la licitație publică în piața numită **Mezâd**, astfel ca acela care oferea mai mult, plătind banii, să-l posede, odată cumpărat, cîte zile va avea, dar, după moartea lui, să se întoarcă iarăși la fisc. S-a mai acordat, pe lîngă aceasta, și în favoarea fiilor cumpărătorului, ca, după moartea tatălui, tributul acela să nu poată fi vîndut altcuiva, dacă ei vroiau să plătească măcar
153 trei / sferturi din banii oferiți de străin. Și astfel, fiscul a fost sporit, în fiece an, cu peste 1200 de pungi.

(x) Juk. Este un anumit număr de bani stabilit în socotelile Tezaurului împărătesc. El constă, cel mai adesea, din 100 de mii de aspri, despre care vezi la Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 2, lit(era) (σ).

(y) Rafazi. Această denumire le este dată îndeobște Perșilor de către Turci, pentru că spun că printre ei se află oameni Muhammedani doar cu numele, dar susținînd, în fapt, doctrine îngrozitoare. Astfel, ei spun că se găsesc unii care-și pîngăresc ei înșiși fiicele înainte de nuntă, afirmînd că așa se face după poruncă divină, dat fiind că întîiul care se cuvine să guste din rodul din pomilor săi este cel ce i-a sădit. Spre a întări atare părere a lor, ei spun că, odinioară, unul dintre ei i-a dat lui **Ali** (urmașului lui Muhammed) o < > **fetva** (despre care vezi la Car(tea) 1, Cap(itolul) <4>, lit(era)

<(g)>, așternută în felul următor: "Dacă cineva va fi cules rod din pomul sădit de el și, mulțumindu-i lui Dumnezeu, îl va fi mîncat cu plăcere, se va socoti oare că el a păcătuit împotriva îndreptărilor lui Dumnezeu și ale Curanului ?" Și că a primit de la Ali răspunsul: "Întru nimic". Cam la fel cu aceștia sunt **mum soiun duren**, care se adună vreme de patruzeci de zile, la o un soroc statornicit dinainte, și, stingîndu-și candelele, se împreună de-a valma, fără a socoti că, în acel timp, s-ar fi petrecut vreun fel de incest; dar odată ce acestea s-au dus, trăiesc în deplină castitate, astfel încît ar fi pedepsit cu moartea cel care ar fi prins, după aceea, cu vreo femeie, iar această erezie are mulți aparținători în munții < >, **Kazdagy**. Sunt și unii care i se închină focului ca unui Dumnezeu, numiți '**Atesz perest**', în popor < >'**Atesze tapan**', rămășițe ale vechilor Perși. Sunt și '**Kielb perest**', 'închinători la cîini', și '**Giau perest**', 'închinători ai boului', și alții, care sunt numiți de
154 Turci, cu un nume comun, '**Rafazi**', '**Giebr**', sau '**Tersa**', pe limba Per/șilor, iar Turcii le atribuie Perșilor aceste erezii în mod calomnios, luînd prilej din faptul (că) au ajuns să fie cunoscute din Persia. /

153 **(z) Mardun.** În popor **Mardin**, un foarte celebru oraș din Mesopotamia. /

154 **(aa) Musul.** Oraș foarte vestit, și însemnat aproape pe toate hărțile geografice, pe cît se crede, 'Ninive' a celor vechi.

(bb) Ane et Hadise. Tîrguri învecinate cu **Musul**.

(cc) Kiurdi. Acest Regat (dacă ne amintim bine) se întinde de la marginile **Syriei** și pînă la orașele **Szehrezul** și **Van**, în hotarele Persiei. Locuitorii lui se numesc '**Kiurdi**', și folosesc un grai stricat din cel persan.

(dd) Dz{j)ezire. După etimologie, 'Insula': este 'Mesopotamia', așezată între rîurile fluvios **Frat**, < >, **Murad** și **Szat. Frat** este 'Eufratul', **Murad** un braț al Eufratului unindu-se cu albia cea veche sub orașul **Bosra**, iar **Szat** 'Tigrul'. Și Eufratul și Tigrul sunt numite îndeobște de locuitori **Firat[at]**, 'Eufrat', sau, sub un alt nume, **Nehr esselam**, 'Rîul Păcii', sau 'Pacific'.

(ee) Halep. Un foarte des pomenit loc de tîrg din **Syria** și din mai toată Asia, locuit nu numai de băștinași, ci și de destui dinafară. Se află acolo soli ai Franței, ai Angliei și ai Belgiei, cu titlul de 'consuli'. Mulți Europeni și-au cumpărat acolo case și conace, și-au luat neveste, astfel că sunt socotiți aproape ca niște băștinași. Tot acolo se află și scaunul Patriarhului de Antiohia. Căci la Antiochia, ai cărei locuitori au fost, cei dintîi, numiți 'Creștini' de către Păgîni – oh, ce durere ! – nici că se mai aude numele lui Hristos.

(ff) Sultan Gavri. De fel din neamul Cerchezilor, cel mai nobil dintre Scythi, dintre care nici unul nu este socotit fără noblețe, ci toți în același rînd. Moravurile și statornicirile celelalte ale acestui <neam> le-am înfățișat deja mai sus, în notele la Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 2, lit(era)
155 <(**hh**)>. După ce a fost ocupată, prin campaniile / Cruciadelor, **Palestina**, **Saladin**, cel multslăvit în Annalele Creștinilor, Sultanul Egiptului, pe la anul Hegirei 583, <iar> al lui H(ristos) 1187, spre a-și avea mai hîrșiți împotriva Creștinilor oștenii, pe care vedea că nu și-i poate alege dintre Egipteni, datorită moleșirii lor, i-a instruit pentru oaste, cel dintîi din acea domnie, pe robii cumpărați de pe la neamul acela, și, prin bărbăția lor, și-a supus toată Țara Sfîntă. Dar, după moartea lui, chiar oastea aceea s-a răzvrătit împotriva urmașilor lui, și, azvîrlindu-l în șuvoaiele rîului, în anul Heg(irei) 642, pe moștenitorul legitim al Regatului, **El Mutan**, nu numai că s-a înstăpînit asupra întregului

Egipt, ci, în vremurile de mai apoi, a lărgit mai mult hotarele domniei sale și le-a apărat cu o minunată bărbăție, pînă la Selim, aducînd în fiecare an, din cele mai îndepărtate unghere ale Asiei, oșteni din neamul lor.

Pe Egipteni îi ține o veche superstiție, fie ea și născută din izvor adevărat, cum că le este sortit să-i stăpînească robii, iar cei născuți în Regat să fie nevoiți să li se supună acelora și să se înjosească. Că faptul acesta s-ar fi făcut cu binecuvîntarea Patriarhului Iosif, este interpretarea Turcilor și a Arabilor, și, cu toate că ea este potrivnică legilor Curanului, o păstrează cu tărie și pînă astăzi. Căci, deși Egiptul este supus Împărăției Othmane, iar aceluia i se dă și i se ia Paszaua, după bunul ei plac, de către Curtea ei, totuși, toate treburile Statului sunt cîrmuite prin mijlocirea a 24 de Begi, sau 'Principi', care, cu toții, nu pot ajunge să le fie urmași Domnilor lor și să stăpînească, decît <veniți fiind> din robie. Aceștia mărturisesc public că dau ascultare însărcinărilor venite de la Othmani, dar, în fapt, se ocîrmuiesc numai după hotărîrile proprii. Adeseori, îl despoaie de demnitatea lui, din proprie autoritate, pe Pasza dat lor de Sultan, îl închid în cetățuia căreia îi dau numele de **Kioski Jusuf**, 'Palatul lui Iosif, îl jefuiesc de bunuri și-l alungă sărman și gol, dar, mai apoi, spre a-i fi păstrată Împărăției Othmane maiestatea, trimițînd soli la Poartă, cer să li se deie un
156 alt Paszâ. Uneori, / îl mai și silesc pe cel dat jos să dea socoteală, și, spre a fi batjocorit cît mai bine, îl trimit la el pe Prefectul iudeu al Monetăriei, pe < ,> **Saraf Baszi**, care, după un < > **Selam** ('salutare'), îi spune: "Domniile lor, Principii, îți poruncesc să dai înapoi atîția și atîția bani, pe care i-ai răsluit pe nedrept, împotriva legilor Regatului !" Cînd Pasza le-o tăgăduiește sau vine cu vreo scuză. Iudeul obișnuia cîteodată să-și repete cu și mai multă nerușinare cererea: < > **Virir sin devlet, lu Pasza** ! "Da-vei oricum, preafericite Paszâ !" Iar acesta le-a fost vechiul obicei de a se purta cu Pasza, păstrat cu atîta statornicie, încît, din zece Paszale, de-abia unul să fi scăpat din mîinile lor cu onoarea întreagă. Astăzi însă, după ce, pe vremurile p.irinților noștri, Principii Egiptului au fost puși în rînd prin meșteșugurile lui **Ibrahim Pasza**, Paszalele pot hălădui acolo ceva mai în siguranță, nu totuși fără de teamă.

Iar succesiunea ereditară are loc în Egipt în felul următor: Domnul aflat pe moarte îi înlătură pe toți fiii săi de la moștenire, <și,> dimpotrivă, îl proclamă moștenitor cu parte întreagă pe vreun prins, a cărui bărbăție și probitate le-a văzut bine; îndată după moartea Domnului său, acesta se înstăpînește asupra tuturor bunurilor răposatului, îi face pe fiii lui < > **Seiz** ('vizitii de asini') ai săi, stare cu care sunt siliți să se mulțumească, și să-i slujească, toată viața, robului tatălui lor. Îndeobște, ei pun faptul acesta pe seama binecuvîntării lui Iosif față de robi, care ar lucra și pînă în ziua de astăzi, dar nu-l pot preschimba fără o deosebită pagubă pentru statul lor, dat fiind că firile celor născuți în Egipt sunt întru totul nepotrivite pentru orice fel de civilizație. Prea adesea au încercat mai mulți Principi ai Egiptului să mai înmoaie moravurile necioplite ale fiilor lor, dar au luat seama că-și pierd degeaba vremea și osteala. Astfel, cum moștenirea le este trecută nu fiilor de familie, ci robilor înzestrați cu bărbăție, Turcii se păzesc cu atenție să nu-i încredințeze cinstirea de
157 Paszâ vreunui rob, și încă și mai puțin vreunui Cerchez, ci unui / Turc, sau unui alt om liber convertit la Muhammedanism. Căci ei socotesc că este scris ca Regatul Egiptului să nu le poată fi smuls decît sub domnia unui rob.

(gg) Căpetenia Damascului. Sau, cum îi spun acum, < > **Szam Beglerbegi**, 'Principele Căpeteniilor, sau 'Principele Principilor Damascului" – nume care, deși le este dat, ca o lingușire, tuturor Paszalelor care se bucură de trei tuiuri, nu li se potrivește, la propriu, decît celor 4 mai de seamă: lui < > **Szam Beglerbeg**, lui **Kiutahie Beglerbeg**, care este <și> Prefectul **Natoliei**, lui < >, **Sophie Beglerbeg**, care poruncește Provincilor europene, și lui < >, **Budun Beglerbeg**, 'Prefectului Budei', pe care, pe vremea noastră, briciul lui Leopold I-a ras din catalog. Iar Turcii numără **Damascul** printre Locurile Sfinte, pentru că **Muhammed** s-ar fi pogorît acolo, după ce a fost răpit în cel de al nouălea cer de la **Ierusalim**, și ar fi primit Curanul de la Dumnezeu. Apoi, mai cred că la Damasc se va petrece Judecata de Apoi, iar de acolo își va trage obîrșia Împărăția cea Veșnică, și că acel Oraș-Capitală va fi cel dintîi sălaș al acelei Domnii – lucruri care se găsesc înfățișate, toate, mai pe larg, în cartea turcească numită **Muhammediè**.

(hh) Burdz Vaik < >. Un loc învecinat cu **Haleppul**, după etimon, 'Tumul', sau 'Cetățuia' **Vaik.** Căci Turcii obișnuiesc să le dea turnurilor cetățuilor lor, prin **metafor**', numele de 'Zodiac', **Burdz**, pentru că ele încing și înconjură la fel o cetate, precum Zodiacul sfera, ca < > **Burdzi calaa**, 'Zodiacurile', sau 'meterezele' zidurilor care încing orașul.

(ii) Chylaat < >. O 'hlamidă', sau o 'togă' felurit colorată, și învîrstată cu fir de aur sau de argint. Sultanul obișnuiește să-i dăruiască cu ea pe Viziri, pe Paszi, pe Principi, și pe oricine altul, la intrarea în funcție, sau pentru o faptă bine îndeplinită, sau pentru o veste fericită pe care a
158 adus-o. Trei / feluri de 'hlamide' există: cel dintîi, < > **chylaat fahire**, care li se dă numai Vizirilor și **Paszilor** cu trei **Tuguri**, uneori, totuși, și solului extraordinar al Împăratului Roman, (precum) aceea hărăzită **Contelui de Oettingen**, după pacea făcută la **Carlovitz**. După aceea, Domnul **de Feriol**, solul extraordinar al Francezilor, pentru ca Regele său să nu pară mai prejos în rang decît Cezarul, s-a străduit îndelung să fie împodobit cu aceeași onoare, și n-a cruțat, în această privință, nici mașinații, nici daruri, dar nu și-a văzut, totuși, niciodată împlinită dorința. La fel și solul Maiestății Sale, **Czarul**, **Petru Tolstoi**, a tot încercat-o, dar fără de succes, cu toate că el se bucura, de altfel, de cea mai mare trecere la Marele Vizir, **Czorluly Ali Pasza**. Noi am dobîndit totuși, aceeași onoare, chiar și fără să o fi cerut, atunci cînd am fost trimiși în fruntea Principatului Moldovei de către **Sultan Ahmed**, pentru motive aparte, pe care nu ne e îngăduit să le dezvăluim. A doua este **Ala**, de cin mai înalt, cu care sunt dăruiți, îndeobște, Paszii, Principii Creștini și Turci, precum și solii extraordinari ai Creștinilor: cea de a treia, de rînd, care este cîteodată **Evsath** ('mijlocie'), cîteodată **Edna** ('mai de jos'), le este menită oamenilor de rang inferior. Chylaat se mai numește, cu un cuvînt mai comun, și **Caftan**.

(kk) Cum i se pomenea numele. Vezi cele însemnate la Car(tea) 1, Cap(itolul) 3, lit(era) (**k**).

(ll) Beni Vmnie. Acesta spun ei îndeobște că era numele Căpăteniei Sarazinilor, al celui care, cel dintîi, le-a smuls Creștinilor **Damascul**, și a preschimbat cea mai vestită biserică de acolo în **Dziamie**, cu toate că acea campanie Creștinii i-o atribuie lui Omer, celui de al doilea urmaș al lui **Muhammed**.

(mm) Muhyddin. Chalifè al Sarazinilor primul care a ocupat Spania, iar el este, fără îndoială,
159 cel pe care scriitorii Creștini îl numesc **Musa**, și / pomenesc că a purtat, cel dintîi, armele Sarazinilor pînă în Spania, prin Căpetenia sa **Tarich**, în anul Heg(irei) 92. Socoteala vremilor se potrivește,

odată ce istoricii Arabi istorisesc că **Muhiddin** mai domnea încă în anul Heg(irei) 99 (care a căzut în anul 718 al lui Hr(istos)), tocmai în anul în care – ne-o spune Vasaeus – **Moses**, Emirul Sarazinilor, a suferit un mare prăpăd din partea lui **Pelagius**, Regele **Asturiilor**. Cu toate acestea, de unde să fi scos acest nume, nu suntem în stare să bănuim. Nu poate fi un supranume, atît pentru că vine de la Profeți, după obiceiul Muhammedanilor de a și le lua drept nume, cît și pentru că e mai aproape de supranumele de **Muhyddin**, decît **Musa** ('Moses'), (după) însăși regula limbii. Iar, să fi fost <numele> lui propriu, de-abia de-am putea crede, odată ce în epitaf i se spune 'Muhammed, fiul lui Arebi'. Mai trebuie deosebit de (el) și **Mahummed**, urmașul lui **Abdallah**, Sultanul Sarazinilor, sub domnia căruia Sara{zi}nii, după ce au înfrînt flota Creștinilor, au pustiit **Dalmația**, au pîrjolit **Ancona**, la urmă, cînd erau pe cale să cucerească **Roma** însăși, au fost înfrînți lîngă **Ostia** de cetățenii Romei, și bătuți cu mare prăpăd, în anul lui Hristos 849.

(nn) Muhammed beni Arebi. Vezi cele spuse în nota dinainte.

(oo) Cubbe. Vezi cele însemn(ate) la Car(tea) I, Cap(itolul) 4, lit(era) (F).

(pp) Chatiszerif. 'Scriere sfîntă': sub această denumire se cuprind, la propriu, numele Sultanului, care întărește orice poruncă, sau epistolă, apoi, de aici, însăși epistola împărătească. Odinioară, asemenea porunci obișnuiau să le scrie Sultanii înșiși, și anume pe foițe de rînd, în scrierea comună: asupra acestui lucru ne dă îndeajunsă mărturie **chatiszeriful** lui **Sultan Mehemmed al II-lea**, care se mai păstrează încă în dulapurile sanctuarului F(ericitei) Măria Fecioara, Μαγουλιοτίσσα; dar, în vremile de mai apoi, sporind, odată cu hotarele Împărăției, și
160 luxul și trufia Cîrmuitorilor, urmașii lui au socotit nevrednic / de Maiestatea împărătească, fie ca Sultanul să aștearnă cu mîna sa vreo poruncă, fie, sub cea așternută de o altă <mînă,> să iscălească cu cea proprie. Prin urmare l-au statornicit pe un anume **Niszandzi Pasza**, care să aiba grijă de întărirea poruncilor împărătești, și să treacă imaginea numelui Sultanului, meșteșugit adusă, pe care obișnuiesc să o numească Turre, nu mai jos, sub scrisoarea terminată, cum este obiceiul la alte neamuri, ci la începutul poruncii, deasupra primului rînd al ei. Dacă însă Împăratul vrea ca un anume lucru să aibă mai multă tărie, el obișnuiește să însemne, peste **Turrè**, cu mîna sa: **mudzibindze amel oluna**, adică 'să se facă după cele de mai jos'. Iar unui asemenea **chatiszerif** i se mai spune, de altfel, și **Chati humaiun**, 'Rînd', sau 'Scriere Preaînaltă', și se bucură de o asemenea venerație, nu numai în timpul vieții Împăratului, ci și după moartea lui, încît nici un Turc n-ar cuteza să îl ia în mînă, fără să-l fi trecut, cu religiozitate, pe la gură și frunte, sărutîndu-l, și să-i șteargă praful cu amîndoi obrajii, cum l-am văzut făcînd și pe însuși Marele Vizir, **Czorluly Ali Pasza**, atunci cînd i-am înmînat pomenitul **chatiszerif** al lui **Sult(an) Mehemmed al II-lea**.

Nu va fi fost înafară țelului nostru, ca, în interesul celor curioși, să transcriem aici, în întregime, acea diplomă. Iar ea este formulată astfel:

'Izette Carib Istambol Subaszi sensin. Christoduli nam mimare chidmeti macabele-sinde Kiucziuk Dziafer mahallesi dimegile mâmf Muglios, Kinisasijle etrafinde olan chali jierlerijle
161 ichsani hiumai<u>num olmagile varup mahallei / mezbueri kieszf idup, mezbur Christoduliie temlikien viresen alameti Szerife itimad kylasin', adică "Tu ești apropiatul de onoare ('onoratul') **Subaszi** al Constantinopolei ! Cum Arhitectului, pe numele lui, **Christodulos**, i-am dăruit, drept răsplată a slujbei (sau a 'desăvîrșirii lucrării') sale, prin milostivirea înălțimii Noastre, cartierul

numit **Kiucziuk Dziafer**, tu, ducîndu-te la templul **Maguliotisa**, hotărnicește-l și desenează-, laolaltă cu locurile goale alăturate jur-împrejur, și dă-i-le în posesiune susnumitului **Christodulos**, dîndu-i crezare acestui Sfînt Semn al nostru !"

Chiar din această diplomă – – vom îndemna să se ia aminte, în trecere – se va putea observa că, sub **Sultan Mehemmed Fatih** era obișnuită la Turci o cu totul altă socoteală a cîrmuirii cetăților, decît o păstrează ei astăzi. Căci ceea ce, pe vremea aceea, se ducea la îndeplinire printr-o unică poruncă împărătească <dată> către **Subaszi** (acum un Prefect aproape de cel mai mic rang și de mică autoritate), aceea, pe <vremea> noastră, nu s-ar putea face decît prin mai multe porunci, amestecîndu-se <încă> mulți oameni de alte ranguri. Anume, dacă Sultanul îi dăruiește cuiva chiar și o singură casă, i se dă de știre Marelui Vizir, printr-un **chatiszerif**. Vizirul, dacă acea casă se află în mijlocul Orașului, dă către **Mimar aga**, 'Marele Arhitect', o poruncă să meargă la clădirile de dat în dar, să le măsoare, și să treacă în desen, alături, toate camerele și saloanele. Dacă însă ea stă, prin vreo parte a ei, asupra zidurilor Orașului, poruncă este îndreptată către **Szehremini**, ' Prefectul zidurilor și piețelor Orașului'. Cele poruncite le îndeplinește, oricare va fi el, fie **Mimar Aga**, fie **Szehremini**, aducîndu-l pe < > **Naib**, 'Vice-Judele' Constantinopolei, sau pe al Perei (anume, dacă acea casă se află așezată în partea aceea a orașului), și, prin el, trimite desenul și delimitarea clădirilor la **Istambol Effendisi**, 'Marele Jude al Constantinopolei'. În sfîrșit, acesta depune o
162 copie a poruncii și desenul Arhitectului / în dosarele publice, pe care Europenii le numesc 'arhivă', <iar> Turcii **Sidzil**, și, în felul acesta, aceluia căruia i le dăruise Sultanul îi este confirmată posesiunea clădirilor <date>.

(qq) Turcii cred. Cu toate că printre Turci stăruie credința comună că sufletele celor răposați nu le pot veni deloc în ajutor celor vii, am citit la cei mai serioși dintre Teologii Muhammedanilor că răposații, îmbunați de rugile celor vii, l-au putut mișca, prin întrebările lor, pe Dumnezeu să le îndeplinească cele cerute. De asemeni, a li te închina, și a vizita cu religiozitate mormintele sfinților ei mărturisesc că este **sevab**, 'un lucru meritoriu și cuviincios'. Dar legea lor le poruncește, mai cu seamă, să invoce numele lui **Muhammed** și ale Urmașilor Săi: 'Ja Muhammed !', 'Ja Ebubekir !', 'Ja Omer !', 'Ja Othman !', 'Ja Ali !', și să le aștearnă, în preafrumoasă scriere, pe tablourile, pe care le atîrnă în **Dziamii** și în alte clădiri, precum și să le picteze pe pereții mai mari, cu litere mai mari, ceea ce fac cam în chipul următor:

În mijlocul tabloului ei desenează imaginea lui **Muhammed** – care să fi fost, anume, roșcovan la față, cu chipul lunguieț, cu nasul drept, cu ochii albăstrii, barba neagră și lungă de 8 degete, pieptul lat, umerii spătoși, mijlocul subțire, mîinile rotunde, degetele lungi, picioarele drepte și tălpile late, și cu degetele de la picioare ceva mai lungi etc. Chiar și dacă, după aceste însemne, ei pot plăsmui cu ușurință icoana care să redea imaginea lui Muhammed, nu le este totuși îngăduit să-i picteze în culori decît mîinile și picioarele lui, a se atinge de celelalte mădulare fiind socotit o nelegiuire.

163 Perșii însă nu au atîta / superstiție, ba mai obișnuiesc și să picteze chipuri întregi, și să le insere în scrierile lor istorice. Un exemplu al acestui fapt l-am văzut în cartea persană pe care o aveam la Constantinopole, cuprinzînd istoria de la facerea lumii și pînă la **Szah Ismail**, unde se aflau pictate, cu foarte mare eleganță, chipurile tuturor Profeților și împăraților, chiar dacă nu foarte συμμετρικῶς

<proporționat>. Dintre împărații Turcilor, singur **Murad al IV-lea**, cel care a cucerit **Babylonul** și a fost dedat vinului, a dat poruncă să se împodobească pereții din Palat cu imagini pictate, dar și pe aceastea, după moartea lui, urmașii săi le-au desființat, unică rămînînd casa de pe Bosfor, aproape de satul numit **Beicozi**, unde se mai păstrează încă destule picturi lucrate din poruncă acestui Împărat, anume ale unor oameni care trag cu săgeți în lupii care hăituiesc cerbi, ale unor convivi și petrecăreți, și de care-or mai fi altele asemenea. Dar Turcii cred cu tărie că îngerii nu pot intra în nici o clădire în care sunt cîini, sau imagini de oameni. Prin urmare, nu păstrează, pictată imaginea nimănui, înafară de a împăraților, <iar> desenele tuturor acestora, adunate deja de multe veacuri, sunt păzite cu cea mai mare grijă în Biblioteca Sultanilor, de unde, avînd parte, cu bune daruri, de ajutorul prietenilor noștri pe care-i aveam la Curte, ne-am îngrijit să fie copiate, în pictură, de către Marele **Musevvir** ('Pictor') al Sultanului, **Leuni Czelebi**, și le mai păstrăm încă și acum la noi.

Cîtă vreme scriem acestea, ne vine în minte convorbirea pe care am avut-o cîndva cu un preaînvățat Turc. Acela ne probozea că ne mai închinăm și azi la idoli și că acordăm unor imagini pictate cu meșteșug și de mînă omenească o cinstire și un cult divin. Cum îi dădeam răspuns că, în
164 cultul imaginilor nu intervine nici o deosebire între Mislimani și Creștini, / el se miră, și dă mărturie că, pentru el, cultul imaginilor este detestabil. I-am întors că-i vom dovedi cele arătate, dacă vroia să plece o ureche binevoitoare, iar vorbele noastre sunau astfel: "Oare nu desenați pe tablourile voastre, cu litere aurite, ținuta trupului și chipul Profetului vostru, nu pictați cu grijă, în vii culori, numai palmele și tălpile lui, ci și trandafirul, despre care spuneți că s-a născut din sudoarea lui **Muhammed**, căzută pe pămînt, ci vă îngrijiți ca numele **Ashabilor** (adică a celor urmași ai lui Muhammed) să fie înscrise sau gravate pe tăblițe de aur sau de lemn, și le atîmați către **Kyble** (zarea care privește înspre **Mecca**, între Răsărit și Miază-zi), pe pereții **Dziamiilor** și clădirilor voastre, și, sculîndu-vă dis-de-dimineață, după ce v-ați făcut rugăciunile, le sărutați cu evlavie și le ștergeți de praf cu fața ? Cîtă vreme faceți aceasta în onoarea acelora care sunt pomeniți în tablouri, nu le arătați un atare cult și o atare venerație culorilor, liniilor, sau tăbliților de aur și de lemn ?" "Nicidecum !", zice el. Atunci noi: "Dacă însă vreunul dintre voi, sau dintre Creștini ar pîngăii acele tabule cu scuipat sau în vreun alt fel, ori le-ar arăta dispreț, oare legea voastră nu l-ar declara pe un asemenea om vinovat cu moartea ?" Iar el: "Negreșit". Și-i luăm vorba: "Aceeași rînduială se află și la noi, Creștinii, în închinarea la icoane. Căci noi nu venerăm o imagine, sau un lemn, sau altceva, produs de arta sau de firea omenească, ci pe acela al cărui chip îl înfățișează acel tablou." "Dacă așa stau lucrurile, ne întoarce el, desigur că-i un păcat ca pe Creștini să-i numească **Putperest**, 'Idolatri'." Noi, mirați de sufletul atît de favorabil al Turcului, adăugăm și mai cutezători: "Oare nu se păstrează în tezaurul împărătesc dintele Profetului vostru, pe care-l socotiți mai scump decît orice comoară, și Sultanul însuși îl oferă spre sărutare, cu mare fast, în fiece an, tuturor Magnaților,
165 înainte de prima zi a lui **Ramazan** (luna menită postului), după împlinirea rugăciunilor pub/lice ? Oare nu păziți cu sfințenie și **Sandziakul**, și veșmîntul lui **Muhammed**, numit la voi **Hircai Szerif**, 'Sfînta Hlamidă', a cărei margine o lăsați în apă în fiece an, la aceeași vreme, iar apa aceea, astfel sfințită, o socotiți fără de stricăciune, și, de aici, îi spuneți **Abi Hircai Szerif**, 'Apa Sfîntului Veșmînt', și le-o împărțiți astfel Magnaților, încît aceștia, în fiecare din zilele postului, după apusul soarelui, cînd ajunarea ia sfîrșit, să picure din ea cîte un strop într-un vas mai mare de apă, și, după

ce au gustat din ea de trei ori, să-şi potolească setea bînd-o dintr-o sorbitură ? Oare voi nu păziţi şi veneraţi şi dintele Profetului vostru, fie el şi mort ? Cum este vădit că voi faceţi acestea, spune-mi, rogu-te, dacă aduceţi cinstire numai unui lucru neînsufleţit ca unui dinte, sau apei, în sine, sau ţinînd seama de duhul cel curat al Profetului vostru pe care-l susţineţi, şi de încrederea lui pe lîngă Dumnezeu ?" "Desigur, zise el, toate acestea îl privesc pe cel dintîi, prin harul cui acestea sunt socotite sfinte şi dătătoare de sfinţenie." "Aşadar, încheiem noi, Creştinii pot fi învinuiţi cu mult mai puţin de idolatrie, ca unii care referă venerația pe care le-o arată şi icoanelor şi rămăşiţelor sfinţilor numai în al doilea rînd la prototip, iar în primul la însuşi Dumnezeu. Căci ei nu se închină la sfinţi, ca fiind oameni sfinţi, ci pentru că pot fi numiţi 'oameni a lui Dumnezeu' şi 'sfinţi ai lui Dumnezeu'."

I-a fost plăcută Turcului această lămurire a doctrinei noastre, simplă şi pe potriva înţelegerii sale, dar n-a putut fi scos din superstiţia lui.

(rr) Chani Junus. 'Hanul lui Ioan': de vor fi socotind ei, oare, cum că aceasta va fi fost casa Profetului Ioan, nu cutezăm să afirmăm.

(ss) Cutbuiur Cais, <>. Pare a fi fost un sat, sau o suburbie **de la Cairo**, sau un loc îngust şi
166 dificil, dar în ce parte, n-am putut / afla.

(tt) Kud<s>szerif. 'Hierosolyma', despre care s-**a** vorbit mai pe larg mai sus, în Car(tea) 1, Cap(itolul) 9, lit(era) (*I*).

(uu) Elcahyrè. Ai noştri scriu, îndeobşte, strîmb, **Alcair**, ca şi **Alcoran** în loc de **Elcuran**. Este oraşul de căpetenie al Egiptului, cunoscut întregului pămînt, ştiut şi sub un alt nume **Mysr**. Cum poveştile Turcilor despre acest oraş şi despre Iosif cel παγκάλῳ <'preafrumos'> au fost istorisite în mai multe cărţi care au ieşit despre cele din Egipt, le lăsam aici dinadins laoparte.

(ww) Sifidulbahr, {{la propriu, înseamnă 'Marea Albă'}} etc. Sunt şi unele oraşe ale căror nume vechi sunt necunoscute. Căci n-am putut dezvălui, pînă acum, de sub barbaria care le-a acoperit toate denumirile vechi ale oraşelor Răsăritului.

(xx) Miuliuk Eszref. 'Cel Mai Sfînt', sau 'Mai ferice dintre Regi'.

(yy) Dziebel i maktab. Socot că este **machtab**, iar **nu maktab**, ceea ce înseamnă 'dealul', sau 'muncelul' pe care se pot vedea mormintele celor vechi şi multlăudatele Piramide.

(zz) În primele zile ale lunii. Turcii obişnuiesc să însemne, **în** epistole, şi, mai cu seamă, în poruncile împărăteşti, uneori, ziua din luna întreagă, uneori si împărţind luna în trei decade: dacă s-a emis ceva în primele zece zile, **Evvailinde** ('în primele'), dacă în a doua decadă, , **Evasitynde** ('în cele de mijloc'), dacă în a treia decadă, **Evachirinde** ('în cele din urmă'), adică 'a scrie în .... ale lunii', ca în **Dziemaziul evveli ewwailinde**, 'în primele zile ale lunii **Dziemaziul e{w}wel**', adică într-una dintre prima şi a zecea din zilele acelei luni, şi tot aşa şi pentru celelalte.

(α) Szeich Areb ibni Becaar. Pare a fi fost unul dintre **Szeichii** Arabilor, sau unul dintre
167 Prelaţii care dau regimului o formă ecclesiastică, / mai degrabă decît politică, şi se declară urmaşi legitimi ai Pseudo-Profetului. La Turci sunt binecunoscute şapte spiţe mai de seamă ale acestora, numele cărora le-am scăpat. Căci ne ducem viaţa sub un climat lipsit nu numai de literatura arabă, ci şi de {orice alte) umanioare, unde o Bibliotecă mai completă n-are nici nume, necum loc. Dar că acelea sunt ţinute la mare cinste chiar şi de însuşi Împăratul se poate vedea din faptul că cel mai de

seamă dintre ei, care își are Scaunul la **Mecca**, și, chiar dacă este întărit sub auspiciile Sultanului, își trece demnitatea asupra fiilor săi, oridecîteori scrie către Sultan, după ce i-a înșiruit preafalnicele titluri, îl numește pe acela **Vekilimùz** ('Vicar') al Profetului și al său la Împărăția lumii. Ei spun că folosește același stil și în scrisorile către Împăratul luzilor.

L-am văzut pe unul dintre acei **Szeichi**, cînd a venit la **Sultan Mustafa**, fratele Împăratului de astăzi, pe cînd zăbovea sub cort lîngă satul numit **Akbunar**, aproape de Adrianopole, în anul în care s-a consfințit pacea de la **Carlovitz**, șezînd mereu **lîngă** Sultan și stînd de vorbă cu el cu familiaritate. Găzduirea îi era menită la Marele Comis, **Czerkies Mehemed Aga**, un bărbat legat de noi printr-o foarte strînsă prietenie, care ne povestea că acest **Szeich**, oridecîteori venea vorba despre Sultan, obișnuia să-ʟ numească **Bizum** {{**vekil**}}, 'Vicarul', sau 'Locțiitorul' său.

(β) **Rai arăbesc. Rai Arebi**, la Turci **Emam**, în popor **Amam**, dar cuvîntul arăbesc este mai folosit. La Italieni este '**Parola**', "cuvînt dat de siguranță, de pace, de alianță, de apărare", ca **Berai** al Arabilor, ceea ce la Turci este **Eleman uzre**, "În siguranță ! Iertare, milă !", "**Quartier** !". Iar Arabii se făl esc că sunt, dintre toți muritorii, cei mai păstrători ai cuvîntului dat, și poate că nu pe nedrept. Anume, dacă cineva, chiar și în mijlocul bătăliei, l-ar ucide pe un om căruia îi fusese
168 dat **Rai**, sub o scu/ză neîngăduită, după legile Arabilor, el însuși este vinovat cu moartea. Dacă l-au prins pe vreun dușman de-al lor (căci neamurile acelea întrețin între ele neîncetate vrăjmășii), odată dat **Rai**, trag în nisip un cerc împrejurul lui, și-i interzic să iasă din acel cerc, peste care nu va cuteza nici să sară, chiar dacă ar fi să se stingă de foame sau de sete. Iar învingătorii le dau de veste dușmanilor că l-au prins pe cutare, și că se află închis în cerc sub **Rai** în locul cutare, astfel că, dacă-l vor liber, au de plătit prețul făgăduit de el pentru libertatea sa. După ce l-au primit, unul din neamul care îl prinsese pe captiv se apropie de el și șterge cercul cu piciorul, gest prin care acela este eliberat. Dar, odată închis, el nu-și poate redobîndi libertatea în nici un alt chip, decît plătind răscumpărarea. Căci, chiar dacă soții săi de luptă i-ar zdrobi mai apoi pe dușmani, ei l-ar putea elibera pe cel prins, totuși, dacă el cutează să iasă din cerc fără de consimțămîntului celui căruia îi dăduse **Rai**, va fi socotit toată viața, și de către ai săi, și de către dușmani, un om de nimic, și nu-și va mai putea redobîndi faima, după aceea, prin nici un fel de faptă. Iar, de va fi cutezat el însuși să sară peste cerc și să scape cu fuga, ai săi îl trimit înapoi, legat, la dușmani și lasă la alegerea vrerii lor dacă vor să-l supună morții sau robiei veșnice, căci libertatea e sigur că nu și-o mai poate răscumpăra cu nici un preț. Căci ei spun că un om care și-a socotit viața mai presus decît **Rai** nu-i vrednic de libertate, și nu se mai poate numi nici măcar om, necum Arab.

(γ) **Iskenderie.** Este 'Alexandria', emporiul cel mai vestit al Egiptului, și cel mai frecventat de navele străine, întemeiat de **Alexandru cel M(are)**, și dat locuitorilor greci drept loc de așezare.

(δ) **Malathye.** Dintre orașele care sunt aici luate în seamă, **Malathye**, **Derende**, **Beredzik**,
169 **Antab**, și **Antakie** ('Antiochia') sunt cetăți des/tul de mari, restul însă trebuie numărate mai degrabă printre tîrguri, decît printre orașe.

(ε) **Szeriful de la Mecca.** Acesta, înainte de **Sultan Selim**, era de sine stătător, și stăpînea absolut peste **Mecca** și peste alte cîteva orașe arăbești. Dar, pe vremea acestuia, i-a recunoscut pe împărații Turcilor drept ocrotitori și ocîrmuitori ai treburilor Mislimane; despre aceasta vezi mai multe mai sus, la lit(era) (α).

(ζ) **Neamurile Beni Ibrahim.** Sunt mai mult de șaptezeci de neamuri, sădite de diferiți înaintași, care se fălesc totuși că-și trag obîrsia de la **Abraham**, și umblă rătăcitoare, fără sălașuri știute, prin foarte întinsele deserturi ale Arabilor. Vorbesc toate arăbește, dar într-un grai atît de diferit, încît de-abia de-L poate pricepe unul pe celălalt. De aici, limbii arabe i se spune, pe drept, 'cea mai întinsă dintre toate și aproape fără de hotar', nici măcar vreunul dintre Arabi neputînd să susțină că a cuprins-o pe toată. Căci același cuvînt se potrivește la o sută de lucruri foarte diferite între ele, <și,> dimpotrivă același lucru este exprimat prin tot atîtea cuvinte de loc analoage, ba nici nu se găsește cu ușurință vreo însușire a unui lucru, care să nu-i procure subiectului care-o conține vreo denumire aparte. O rodnică recoltă de exemple o înfățișează *Tezaurul Limbilor Orientale* al lui Meninski, pe care nu e țelul nostru să-l transcriem. Din aceste graiuri ale tuturor este compus și **Curanul**, astfel făcîndu-se ca să fie socotit de cei ce-l urmează, ca fiind scris într-o limbă mai degrabă Dumnezeiască, decît omenească. Căci nici unul dintre aceste neamuri nu-l poate înțelege pe tot: iar nici unul dintre Arabi, oricît de multînvățat ar fi el, nu va mărturisi că poate desluși toate cuvintele dintr-însul.

Se mai adaugă o poveste, drăguță, dar crezută de ei cu tărie. Istorisesc că, în veacul în care a trăit **Muhammed**, limba Arabilor a ajuns la cea mai înălță treaptă a desăvîrșirii sale și că s-au aflat
170 în floare cei mai eleganți Poeți, care, ca la / întrecerile Olympice, dacă vreunul născocea un distih plin de ascuțime, îl înfigeau pe stîlpul din piață menit pentru aceasta: pentru ca un alt Poet să-i dea răspuns, punîndu-i alături un poem **Nazyrè**, i-a fost îngăduit un răstimp de trei luni. Că, în ziua sorocită, s-au adunat toți Poeții, și, ținîndu-se o înfruntare, încolo și încoace, despre ținuta fiecărui poem, i-au decernat cununa aceluia, a cărui ascuțime a talentului în compunerea distihului au judecat ei că era cea mai prețuită, că i-au dat numele de 'Principe al Poeților', și că, pe deasupra, l-au împodobit cu un nou **Machlafe**, sau 'supranume'. Că, prinzînd acest prilej, și Muhammed a pus pe acel stîlp un **nazmi** ('poem') din **Curan**, spre a-i pune în față căruia un altul, toți Poeții au trudit din greu vreme de nouă luni întregi, dar că, într-un glas, i-au îngăduit apoi cununa lui Muhammed, și că au proclamat că poemul lui era nu un rod al vreunui har omenesc, ci al celui dumnezeiesc, și că, în sfîrșit, au dat crezare și dogmei lui.

(η) **Mai multe altele.** Între acestea au fost și monahii locuitori ai muntelui **Sinai**. Despre aceștia se povestește ceva aparte, un lucru care, de vreme ce socotim că n-a mai fost consemnat, înaintea noastră, de nici un alt scriitor {{cu excepția unei cărți pline de plăsmuiri, publicate de un monah din Sinai}}, ne va face plăcere să-l istorisim aici. Și anume, ei istorisesc, fie și ca o plăsmuire, cum că **Muhammed**, ca un om fără de neam și născut din părinți de rînd, <cum era,> a tot mînat, prin tinerețile lui, din oraș în oraș cămile luate cu chirie, împovărate cu mărfuri. Că, prin dramurile acestea, după ce a ajuns o dată la muntele **Sinai**, ἡγούμενος <Egumenul> mînăstirii a luat seama la un norișor care-i adumbrea lui Muhammed capul, cum dormea el pe pămînt, în arșiță, parcă apărîndu-l, de razele soarelui; că Abatele a tras de-acolo încheierea că la tînărul acesta se mai află ceva ascuns decît dădea înfățișarea lui pe față, de vreme ce un semn atît de aparte părea că nu trebuie să aibă de a face decît cu viitorul stăpînitor al acelor ținuturi, și, din această pricină, i s-a închinat cu cinstire, și l-a îndemnat să intre la baie ca să-și îngrijească trupul și să se odihnească în
171 pace: mai apoi, cînd a crezut că, prin tot / felul de blîndeți, și-a apropiat sufletul aceluia, l-a întrebat

să-i spună 'de-ar ajunge vreodată stăpînul acelor părți, ce-ar vrea să se facă în privința Monahilor ?' Iar că Muhammed i-a dat răspuns că 'îi va slobozi de orice dare, ca pe **ruhban**, 'paznicii vieții', sau 'ai viei', împrăștiați fiind în toată lumea, și-i va avea la mare cinste'. Că el i-a dat un uric asupra făgăduinței sale, scris în limba arabă, și, dat fiind că nu avea sigiliu, l-a întărit cu palma lui, muiată în cerneală și apăsată pe hîrtie. Că, lungă vreme mai apoi, pe cînd **Sultan Selim** zăbovea prin Egipt, a venit la el, rugător, Abatele de la muntele Sinai, aducînd cu sine diploma lui Muhammed, fie ea adevărată, fie falsă; că Împăratul a răscumpărat-o de la Monahi cu 4 mii de galbeni, că i-a declarat liberi de orice dare, și că a întărit-o – și pe aceasta, și pe celelalte privilegii de care se bucurau ei printr-un **chateszerif** al său. Iar privilegiul, așa cum l-am citit noi la Adrianopole, tradus din limba arabă în cea turcească, ne amintim că suna cam în felul următor:

'Czun Turi Sina ruhbanleri Diváni hümaiunume arzihal sunùb, bundan acdèm Hazirèt resùl ikì dzihan g{j}unezì Muhámmed el Mustafa, âleihi esselavat ve esseliam, müsafirat tarikijle kiendulerìn kieszisz chanelerinè tevedzdzahi szeriflerì vaky olùp mesfurun dachy invau teazym ve ykrám Eiledüklerì iczün hazirèt resul essevalat âleihì ve esseliam haziretlerì dachy anlerè merhamèt buiurùp sáir millèt i Nasranièn un taifesì üzerinè edasì Liazìm ialian senevì dziezijèsinden kiullì evaifì ruhbanianì müâf musellèm bujurdikleri nè <yedlerine> sennet i terki dzezijè ve charadz iâta ve mübarèk desti szeriflerífjle memhür ve tasdyk büjurmyszlèr. Imdi, tarafì âlijei chusrevánumdèn dachy imtisalèn zykr olunan Túri Sina ruhbanlerinùn hakkyndè înaiyèt i âtyfèt âliièm olup hükm ejledùm ve büjurdùm ki taifè i mezkürè tekialifi țáir kieferenùn üzerinè edasì vadzìb olan dziezijè i senevì ve nuzùl ve âvaryz ve sáir tekialifi ûrfiè bildzümlè dèn muâf müsellèm olalar ve aüni mubattyl ve mùtadi Cadimlerì üzrè kielisalerinè ve manastyrlerinè ve Țâir âdetlerinè Kimésne
173 muáryzè ve müdachylè ejlemeielèr dijù. Sennèti hazirèt resülallah, Salavati âleihì / ve esseliam haziretlerinùn hükmi dzihan metâleri müdzebíndze jedlerinè sürèt virilùp ve chatij hümaiùn ve Seâdèti macrunùm ile tasdyk ve mucarrèr olunùp deftèr chanèi âmi-remdè mesdùr ve mucajièd olmasinè fermáni hümaiùnum olmyszdur. Imdi, memaliki mahrusemdè olan hukiema ve ûlema ve dzümle ûrf taifesinè fermani vádzib ul imtisal ve lûnvanùm vusal buldukdè Gierékdur ki mezkiurler millétil Messihiè ve taifetil Isseviè<nin> Kiesziszlerì dziziiè talebésiile ve sáir âvaryzi ûrfiiè ile minbâd rendzidè ve remidè olúnmaialer jochse chatti Szerifimè muchalîf ve fermani hümaij<u>numè mugaiìr nesne idèn iszszedì ûkùbet ile hacarèt ve mühkiem hakkyndèn gielinmèk émri mucarrèrdur. Szöilè bilelèr âlameti Szerifè îttimad îdeler.' Adică:

"Odată ce monahii de la Muntele Sinai au venit la Preaînaltul nostru **Divan** ('Tribunal al Dreptății'), după ce și-au înfățișat rugile, ne-au făcut cunoscu că, odinioară, Sfîntul Profet al lui Dumnezeu, **Muhammed el Mustafa** (asupra căruia să fie pacea și mîntuirea !) ar fi fost primit în Mînăstirea lor în ospeție, aflat în peregrinare, și că, pe cînd i se închinau, după slabele lor putințe, cu tot feluri de cinstiri și de veneratie, s-a milostivit de ei, și a poruncit ca această ceată de monahi Nazarei să fie scutită și liberă de darea anuală, iar, drept întărire a acestui lucru, a binevoit a le îngădui un sfînt uric însemnat și întărit de fericita sa mînă. După pilda Sa, și marea milostivire a Maiestății noastre hotărăște și poruncește: suspomenitul neam al monahilor să fie scutit de toată
174 darea pe care ceilalți trebuie să o plătească în fiece an, și, după legea lor cea des/ființată, să-și aibă bisericile și riturile, nimeni să nu-i împiedice, nimeni să nu-i turbure. De aceea, am și poruncit, cu

milostivire, să li se deie o copie transcrisă după uricul cel autentic al Simțului Profet al lui Dumnezeu, întemeiată cu înscrierea noastră, precum și strămutată în arhivele noastre. Ca urmare, le dăm poruncă tuturor celor din Împărăția noastră la care va fi ajuns această augustă scriere a noastră, fie ei stăpînitori, fie învățători, fie avînd drept de jurisdicție, să nu-i mai împovăreze cu dări pe pomeniții monahi din neamul lui Iisus și din ceata lui Messia, ori cu alte contribuții către Stat. Iar cel care va fi făptuit ceva împotriva **chatiszerifului** și a poruncii noastre să știe cu siguranță că va fi pedepsit și tras la răspundere. Ca toți să știe aceasta și să deie crezare Norocitului nostru Semn" etc. "Din Caüo" etc.

A rămas în vigoare, neîndoios, această libertate față de dări a monahilor în toată Împărăția care ascultă de Turci, pînă cînd, pe vremea lui **Sultan Suleiman al II-lea**, a unchiului Împăratului de astăzi, Turcii au început să strîngă **Haradz** și de la ei, iar aceasta la îndemnul Vizirului **Kiopriliogli Mustafa Pasza**, care nu stătea la îndoială să învinuiască toată diploma de fals. Veniseră la Adrianopole, trimiși să împiedice una ca aceasta, unii dintre monahii de la Muntele Sinai, aducînd cu sine instrumentul scutirii lor, din mîinile cărora și noi l-am citit de cîteva ori și l-am copiat. Iar aceștia și-au și păstrat, prin rugile lor, pentru ei și pentru soții lor, scutirea de dare, dar n-au putut dobîndi tot același privilegiu și pentru celelalte mînăstiri.

(θ) **Szehin Szahi Alem.** Chiar dacă toate titlurile împăraților Turcești sunt pline de îngîmfare,
175 mai prestigios decît celelalte este socotit numele de **Zylullah**, 'Umbra lui Dumnezeu', / și aceasta pentru că am arătat că i-a fost atribuit de către Regele Persiei. Dar, chiar la Curte, dacă este pomenit vreodată Sultanul, nu sunt folosite niciodată acestea, ci denumirile mai folosite acolo sunt **Padiszahi Alempenah**, 'Împăratul, Ocrotirea', sau 'Protectorul Lumii', și **Aliothman Padiszahi**, 'Împăratul fiilor lui Othman'. Căci în acest chip se străduie ei să arate că tot neamul Turcilor nu-și recunoaște vreo altă obîrșie a nobleței sale, decît pe cel dintîi Împărat al ei, pe **Othman**.

(ι) **Prin jurămînt.** Turcii cred că Împăratul nu poate spune sau gîndi nimic, decît sub îndemn ceresc, de aceea cele pe care el le întărește prin jurămînt și pot și trebuie să se împlinească: cît de false sunt acestea, ne-a învățat o repetată experiență.

(κ) **Și tezaurele dinlăuntru și cele dinafară.** Turcii numără la ei două tezaure și două casete în care se păstrează banii publici: **Diszchanè**, 'Cel Dinafară', îl are în frunte pe Marele Trezorier, numit **Defterdar**, despre care am vorbit mai sus, la C(artea) a 2-a, C(apitolul) 3, lit(era) (**g**). Acești bani se numesc **beitulmali Muslimin**, 'Averile publice ale Musliminilor', de unde nici Împăratul însuși nu poate cheltui ceva după placul lui, fără de cea mai mare nevoie, sau sustrage în folosul său privat, fără teamă de primejdie. Căci, oridecîteori s-a făcut așa, s-a ajuns mereu la murmure ale poporului, ba, nu arareori, faptul a atras după sine și cîte o răzvrătire deschisă. Mai este un altul, **Iczchazinè**, 'Cel Dinlăuntru', și el poartă numele de "Avuția împărătească", de care Sultanul poate să să folosească <sau> chiar abuzeze după plac, fără să-l împiedice cineva, sau, cel mult, doar cîrtind foarte discret. Acesta îl are în frunte pe **Haznadar Basza**, care deține prima treaptă în
176 Harem, după **Kyzlar Agasi**. / Căci și el este unul dintre Eunuci, și, odată dat jos **Kyzlar Agasi**, îi urmează, îndeobște, în slujbă. Iar, pe vremea noastră, se strîngeau în amîndouă tezaurele, în fiece an, douăzecișișapte de mii de pungi, fiecare dintre care cuprinde 500 de <galbeni> împărătești.

(λ) **Caimecam Pasza.** Este locțiitorul Primului Vizir, și este înălțat de către Împărat dintre Vizirii care se bucură de trei tuiuri. Cînd Împăratul se află la Constantinopole, sau la Adrianopole, **Caimecam Pasza** nu are nici o autoritate, și nu este primit la treburile publice, decît ca sfetnic, ca și ceilalți Viziri. Dar, dacă Sultanul se află fie și la numai opt ceasuri de cetate, el are aproape aceeași putere ca și Marele Vizir. Tot astfel și, cînd Împăratul ia asupra sa vreo campanie, chiar dacă Vizirul se află de față, se instituie totuși un **Caimecam**, care, dacă Vizirul pleacă de lîngă Împărat cale de opt ceasuri, se bucură de putere deplină să facă, să consfințească, sau să preschimbe ceva, în orice privință, în afară de faptul că nu poate nici să se abată de la rînduială sau poruncă Vizirului, nici să-i dea jos pe Paszii cei vechi, ori să le ieie capul. N-am văzut însă niciodată ca între Marele Vizir și Caimecam Pasza să se poată ajunge la o bună înțelegere. Căci grea le mai cade vecinătatea celor sortiți norocului.

Pe lîngă acesta, se mai află și un alt **Caimecam**, căruia, la plecarea Împăratului de la Constantinopole, sau de la Adrianopole, ori în vreo campanie, i se încredințează Orașul Regesc. Acesta deține, el, prima treaptă, la rînd, după Vizir, dar nu se bucură de o autoritate mai mare decît ceilalți **Paszi** prin Satrapiile lor, chiar dacă ai excepta cele ce privesc pronunțarea dreptului și buna ocîrmuire a poliției, <nici> nu poate face nimic fără porunca Marelui Vizir. Lui îi sunt dați drept
177 tovarăși <în slujbă>, chiar dacă pe o treaptă de mai jos, **Bostan/dzi Baszi**, care se îngrijește de **Seraiul** și de grădinile Împăratului și de suburbiile așezate înafară zidurilor Orașului, și **Segban Baszi**, al doilea după **Jengiczer Agasi**, 'Prefectul Pretorienilor' și Căpetenia pedestrimii, căruia îi este încredințată paza Orașului și dreptul de a le porunci străjerilor lui. Acești trei oameni cîrmuiesc toată poliția Constantinopolei. Iar de cele eclesiastice se îngrijește **Istambol Effendisi**, 'Judele cinului clerical', care deține prima treaptă de după cei doi **Cadiulaskieri**, despre care am pomenit mai sus că unul este, în cele eclesiastice, Judele general al Europei, iar celalalt al Asiei.

(μ) **Su asztdy.** 'A trecut apa înot'. Numele unui sat, pe calea ducînd de la Constantinopole la Adrianopole (nu însă pe cea Regească). Ei spun că această denumire i s-a tras satului aceluia cu următorul prilej: Pe lîngă sat curge un rîușor care crește atît de mult la topirea zăpezii și sub ploile de toamnă, încît bălțește toate cîmpurile dimprejur, ca o mare, și le face călătorilor foarte grea trecerea pe acolo. Vrînd să-i deie de leac unui atare neajuns, unul dintre **Paszii** de rang mai mic, dar foarte bogat, legase rîul cu un preafrumos pod de piatră. Cînd a ajuns la acesta cu toată oștirea lui, **Baiezid al II-lea**, tatăl lui **Selim**, mirîndu-se de preaelegantul pod pe care nu-l văzuse mai înainte, vrea să-l cunoască pe pe cel care l-a durat. Cînd i s-a înfățișat acela, Baiezid îl roagă, mai întîi, să primească <înapoi> cheltuielile făcute, și să-i lase lui răsplata de nădăjduit din partea lui Dumnezeu, în veacul ce va veni, pentru un folos atît de mare adus muritorilor. (Căci, după legea **Curanului**, Turcul poate fie să dăruiască, fie să-și vîndă toate faptele bune, pomenile, clădirile durate întru slava lui Dumnezeu și folosul oamenilor, astfel încît răsplata pe care Dumnezeu ar
178 trebui să i-o deie, pe potrivă, în viața viitoare, să treacă asupra cumpărătorului.) / Turcul ce durase podul tăgăduiește că ar putea face așa, dat fiind că, înafară de aceasta nu mai avea nimic alta cu care să se poată înfățișa dinaintea Maiestății Divine. 'Căci el n-a durat podul spre a dobîndi slavă de la oameni, ci întru folosul obștesc și mîntuirea sufletului său.' Chiar și cînd Sultanul își repetă de trei ori ruga, de trei ori Pasza ce durase podul i-a tăgăduit-o. Aprins de mînie de a fi fost respins,

Baiezid îl pedepsește pe Pașă cu moartea, <iar> el însuși intră călare, laolaltă cu străjile sale, nu fără mare primejdie pentru viața sa, în șuvoiul cel atît de iute și-l trece înot, după ce poruncise restului oștirii să aștepte pe mal pînă ce rîușorul avea să se tragă în albia lui cea veche, și după ce grăise următorul **Beit** ('distih'):

'Minet ile kokma giuli al Eline Susami
Gieczme namerd Kioprisini Ko aparsun su seni', adică

"Mai bine să guști din mușețel, decît să miroși din trandafirul dobîndit cu rugă !
Tu podul omului zgîrcit, neomenos, nu-l trece ! Mai bine-n unde să fii înghițit !"

(v) Să se strîngă vinele. Turcii, scriind acestea, par a avea în vedere jurămîntul lui **Selim**, anume că 'el nu-și va trage pasul îndărăt, pînă ce nu va nimici de tot întreaga Împărăție a Perșilor'. Că, de aceea, răzbunarea Divină mai întîi i-a pedepsit picioarele prin uscarea și închircirea vinelor, și spre a-i pedepsi omului trufia, și pentru a-și vădi dreptatea.

(ξ) În ultimele zile. Anume, într-o zi între cea de a douăzecea și a treizecea a lunii **Szev<v>al**; despre socoteala aceasta a zilelor la Turci compară cele însemnate în C(artea) 2, C(apitolul) 3, lit(era) **({zz})**.

179 **(o) Javuz.** Despre acest nume <compară> cele însemnate / mai sus, la lit(era) **(a)**. Despre cei 4 Sultani, **Mehemed al II-lea**, **Baiezid al II-lea**, **Selim** și **Suleiman**, se mai păstrează o carte foarte elegantă, scrisă <de> Autorul prea adesea lăudat de noi, **Ali Effendi**, nu doar plin de seriozitate, ci și foarte preocupat de adevăr și lipsit de lingușire, foarte rară chiar la Turci, de unde am tradus destule lucruri privitoare la subiectul nostru.

LA CAPITOLUL IV.

(a) Canuni. Din grecește, 'Canonizator', 'Instituitor de reguli'. Căci, deși Împărăția Othmană nu era cîrmuită, <și> înainte de Suleiman, fără anumite constituțiuni, acelea se întemeiau, mai degrabă, pe obicei, decît pe vreun drept scris, sau, ca să spunem mai corect, voința Principilor era ținută drept lege. Suleiman însă, cel dintîi, a deosebit însărcinările de Curte și cele militare, a hotărnicit ce treaptă a demnității i se cuvine fiecăruia, a consfințit legile Curții, ale Palatului, cele publice <și> cele militare, și a statornicit orice rînduială care se află acum la Curtea și în Statul Othman. Urmașii lui sunt ținuți să le respecte pe acestea cu atîta sfințenie, încît orice îndoială se ivește în orice privință, ei socotesc că trebuie să se recurgă la canoanele lui, numite **Teszrifat**. Astfel, dacă, de pildă, se sfătuiesc despre război, înainte de toate, se ține seama de aceste Canoane: dacă cred că au însemnat în ele că au o dreaptă pricină de război, hotărăsc că el trebuie declarat, dacă însă nu, că trebuie evitat. Dacă trebuie legată pacea cu vreun Principe Creștin sunt consultate aceleași reguli, ca să nu se făptuiască ceva împotriva Legii Curanului, sau a onoarei Împărăției Aliothmanice. Iar Canoanele lui poruncesc ca pacea să nu se facă la Constantinopole, sau în orice alt Oraș Regesc, ci la hotare, în cîmp, sub arme, astfel ca pacea să nu pară îngăduită dușmanilor de
180 teamă, / ci din milostivirea Împăratului și din grija lui pentru liniștea cetățenilor. Și astfel, datorită acestor constituțiuni, el poate fi văzut pictat în Biblioteca împărătească, printre ceilalți Sultani,

ținînd o carte în mînă – un tablou după care ne-am îngrijit să se copieze chipul lui din timpul vieții, mai sus înfățișat.

(b) Codz{j}a Mustafa, 'Mustafa cel Bătrîn'. Căci **'Codzia'** îl denumește, figurat, pe un 'bărbat serios și de seamă', ca în **bir codzia adem**, 'om serios, priceput, plin de sfat bun'. Tot așa se spune și **bir baba adem**, 'om de bine, binevoitor', pentru că, la fel ca un **baba** (' tată'), le dă cîte un sfat bun tuturor oamenilor, vroindu-le binele.

(c) Ferhad Pasza. O preavestită Căpetenie a Turcilor, cu braț tare, cu suflet neînfrînt, plin de bun sfat, sub a cărui poruncă <în numele lui> Suleiman s-au întreprins mari lucruri în Asia, luîndu-le Perșilor multe Provincii – cunoscut lui Lonicerus și Europenilor sub numele de 'Farates'.

(d) Mustafa Pasza. Am pomenit în Car(tea) a 2-a, C(apitolul) 3, secțiunea) 27, că, după moartea lui Selim, a fost lăsat de către ceilalți Viziri, la Adrianopole, ca paznic al Tezaurului.

(e) Burgaz. Odinioară <Πύργος>, 'Pyrgos'.

(f) Principele din Marass. Merasz: Orașul se află însemnat, astăzi, pe hărțile geografice mai recente, sub același nume, și este în Provincia < >. Iar familia acestui **Szeh Suvarogli**, chiar dacă nu este prea mult prețuită la Curte, se mai fălește totuși, încă și astăzi, pentru vechimea nobleței sale, chiar printre cele din Asia.

(g) Rhodos. Cel numit astfel și de Antici, Capitala preavestitei insule a Rodosului, <căruia> Turcii îi spun azi **Rodos**. Faptul că din ruinele lui a fost durată **Milita**, dovadă a iubirii cerești încă
181 ne-stinse față de Creștini, stăpînirea Othmană îl rabdă cu greu, și o amenință în fiece zi cu nimicirea. Vai, zîzanie dintre Principii Creștini, de jelit cu veșnice lacrimi !

(h) Istankoi. Insula Κῶ<ς>, <formă> coruptă din εἰς τὴν Κῶ, ca **Istambol**, din εἰς τὴν πόλιν. Desigur, aceste derivări nu prea îi sunt pe plac lui **Mich(ael) {Langius}**, care pare că, și în rest, urmează mai mult lucruri pe auzite, decît adevărate, cîtă vreme scoate, de pildă, **Istambol** din, adică 'orașul care are mulți meșteri'. L-am sfătui totuși, cîtă vreme dă un '<Dicționar> Etimologic' unei limbi care-i este necunoscută, să nu amestece mai multe barbarisme într-un idiom pe care-l numește 'greco-barbar'. Căci a le căuta astfel originea este, în mod vădit, a-și da pe față propria ignoranță în privința amînduror literaturilor, grecească și turcească, cu care se fălește.

(i) Chairbeg. Pers după neam, Prefect al Damascului sub Sultan **Gauri**, a cărui plecare la Selim am pomenit-o mai sus.

(k) Dziumun Kiaszuf. Unul dintre Szeichii Arabilor care se supuseseră Împărăției Aliothmanului pe vremea lui Selim.

(l) Al regimentului al nouălea. Regimentele Jengiczerilor sunt o sută unsprezece la număr, numindu-se la Turci < > **oda** ('sălaș'). Prima treaptă o deține regimentul sălașului al XI-lea, a doua cel al primului sălaș a treia cel al celei de a CXI-a **oda**, restul vin la rind după număr.

(m) Pe un scrib al Divanului. Divan kiatibi, 'scrib al Divanului'. Fiecare Pașă în parte are unul asemenea, iar însărcinarea lui este ca să-i citească Paszei, cu glas tare, plîngerile date în scris la **Divan**. Astăzi, cu un cuvînt mai de seamă, ei se numesc **Divan effendi**. Căci **'Effendi'** este titlul
182 învățaților. Marele Vizir are doi: aceștia se numesc nu / **kiatib**, 'scribi', ci **Teskieredzi effendi**, adică 'Epistolari'. Cel dintîi se numește **Teskiere evvel**, și, în popor, **Biuiuk Teskieredzi**, 'Primul', sau 'Marele Epistolar', <iar> celălalt **<Teskiere-i Dani,>** în popor **Kiucziuk Teskieredzi**, 'Al Doilea', sau 'Micul Epistolar'.

Cînd Vizirul ascultă cauzele în Divan, primul îi şade de-a dreapta, al doilea de-a stînga, şi le citesc pe rînd, cu glas tare, plecatele cereri **arzuhal**, ceea ce înseamnă, la propriu, 'ştire asupra stării') primite de la **Czausz baszi**, astfel încît ele să poată fi auzite de toţi. Acelaşi lucu se face, din partea lor, şi în **Galibe Divan**, de faţă cu Sultanul. Dacă Sultanul va pomnei ca vreun lucru să se facă, ei îl scriu deasupra cererilor, fapt întărit după aceea, cu mîna sa, de către Vizir, ceea ce se face, îndeobşte, prin cuvîntul **Sah.** Dar cînd se adaugă întărirea Sultanului, se numeşte < >, **Chatiszerif**, 'Semn Sfînt', despre care <vezi> mai sus.

(n) La Szeichul arab < >. Numele nu i s-a păstrat în istorie.

(o) Pe sora sa. Ei au obiceiul să le logodească pe surorile şi pe fiicele Sultanilor Turci cu Paszi şi cu Viziri, fie ele şi nevîrstnice, ba, nu arareori, chiar şi se încind încă în leagăn. (Aceia) trebuie să aibă grija lor, de atunci înainte, ca nişte soţi, să pună la îndemînă cheltuielile pentru educaţia lor, şi nu-şi pot lua o altă soţie, mai înainte ca Sultana să le fie dată cu nuntă după lege, dar, pînă cînd Sultana ajunge la vîrstă de măritiş, este dusă cu mari pregătiri şi cu alai din **Sarai**, la palatul logodnicului ei, laolaltă cu zestrea sa. Dacă însă se va fi întîmplat, între timp, ca logodnicul fie să-şi plătească datoria faţă de fire, fie să fie scurtat de cap din poruncă Sultanului, ea este făgăduită de îndată de soţie altuia dintre Paszi, care-i urmează celui dinainte şi în drepturi, şi în îndatoriri.

S-a întîmplat, pe vremea Sultanului **Murad al IV-lea**, ca Sultana, sora lui, să fi fost măritată,
183 într-un singur an, cu patru so/ţi, dintre care se ştie nici unul că nu a avut de a face cu ea. Căci, de îndată ce nunta era serbată după datini, erau ucişi, sub vreo vină, de către Împărat, iar bogăţiile şi toate bunurile lor erau trecute sub numele Sultanei, ca al unei soţii legitime, dar, de fapt, erau duse în tezaurul împărătesc.

(p) Numele de Selim. El este cel care i-a urmat la domnie tatălui său, Suleiman, faimos fiind pentru grozava înfrîngere pe care o suferise lîngă Naupactus din partea flotei aliate a Creştinilor, şi din pricina băutului de vin.

(q) Kyzyl Ada. 'Insula Roşie', numită <astfel> după piatra roşie pe care o scot de acolo, pe cînd, odinioară, era pomenită sub numele de 'Chalcis', iar, pe vremea împăraţilor Creştini, 'a Principelui', Πριγκίπου. Ea se află în Propontida, la 17 mile italice de Constantinopole. Pe aceasta, mai mare, o înconjură altele două mai mici, care poartă la Turci acelaşi nume. **Kyzyl Adalar.** Se mai află încă acolo si trei mînăstiri, a P(reasfintei) Treimi, a Maicii Domnului, şi a S(fîntului) Gheorghe, locuite de călugări greci. Insula cea mai mică dintre ele hrăneşte o atît de mare mulţime de iepuri îmblînziţi, cărora le zic 'moscoviţi', în culori şi cu pete de tot felul, încît, de-ar ieşi din bîrloagele lor ca să se hrănească, ar umple toată insula, ca oile. Se spune că, pe vremea împăraţilor Creştini, se aflau acolo în mare număr. Vînatul lor nu-i îngăduit.

(r) Pe fiul lui Omer şi fiul lui Becaar. Ei par să se fi tras din spiţele Cerchezilor care mai scăpaseră cu fuga de cruzimea lui Selim, după **Sultan Gauri.**

(s) Ibrahimi. Este o monedă de aur purtînd chipul Dogelui Veneţiei, dar, după cum dau mărturie înşişi Turcii, bătută de acest **Ibrahim**, la **Cairo**, cu 30 de aspri mai uşoară, în atît de mare număr, încît a fost de ajuns pentru plata tributului Egiptului pe doi ani. Se mai găsesc şi acum, la
184 Constantinopole / şi aiurea, foarte multe, chiar dacă cea mai mare parte din ele au fost retopite la porunca împăraţilor. Căci cele imitate sunt atît de asemănătoare la formă cu cele autentice, încît

de-abia dacă zarafii cei mai pricepuți ai Turcilor le pot deosebi. Cu-atît a valorat mai mult, pentru omul acesta, spre a-i nemuri numele, stricarea monedei Creștinilor, decît credincioasele slujbe aduse Domnului său.

(t) **Ladosz.** Acela este **Ladislau**, Regele Ungariei, despre care numai scriitorii creștini nu tăgăduiesc că a suferit din partea Turcilor, la **Mohacz**, un foarte mare prăpăd, și că acolo a și pierit.

(u) **Zuulcadir.** Creștinii scriu greșit **Dulcadr**, schimbînd litera **Dzal** în **Dal**. Se mai numește la Turci, sub alt nume, și **Alaiddevlet memliekieti**, 'Provincia Alaiddevlet'. Este un ținut închis, într-o parte, de Munții **Cappadociei**, și de locuitorii pe care Cedrenus îi numește 'Manzuri', încotro privește către **Syria**, vecină cu **Alepul**, odinioară 'Beroea' (de scris numai cu un singur **r**, Βηροια, spre deosebire de cealaltă Βηρροια, care se află în Macedonia), către **Persia** cu **Armenia Mare**, către ținuturile, pe acea vreme, Othmane cu **Amasia**, către **Caramania** cu **Adana**, despre care unii cred că este 'Tarsul' celor vechi, cu toate că astăzi Turcii deosebesc **Tersul** de **Adane**.

(w) **Hadzi, fiul lui Bektasz Calenderbeg.** Nu se știe cine să fi fost <oare> **Hadzibektasz**. Dar despre fiul lui, **Calenderum**, Turcii înșiși dau mărturie că a adus starea Othmanilor la o asemenea strîmtorare, încît să pară că s-a zis cu Împărăția lor. Căci toată Asia care asculta de Turci, supusă de tot, ca dintr-o singură lovitură, pînă la **Caesaria**, îl și recunoștea pe el drept Domn. Dar norocul cel orb al Othmanizilor nu putea să-i nimicească întru totul și pe cei ca Marte,
185 cel cu văzul <ascuțit> ca al rîsului. Minunat / este Dumnezeu în ascunsele sale lucrări !

(x) **Sanctuarul lui Selim**, <>. Sanctuarul se află durat în vîrful muntelui care stă asupra porții numite **Phaenar.** Clădirea lui este și foarte elegantă, și foarte meșteșugită, calculele ei putînd să le facă plăcere să le cerceteze mai în amănunt fiilor celor curioși ai lui Daedal. Ea este pătrată și durată din piatră pătrată, de 50 de coți în lungime, ridicîndu-se pînă la 70 <de coți> în înălțime. La o lățime atît de mare, cupola se întinde tot atît de mult, cît și podeaua. Din colțuri nu sunt trase nici un fel de arcuri, ci rotunjimea cupolei se înalță chiar din pereții înșiși, astfel încît, prin ascuțimea unghiurilor, arcul de cerc pare a fi orizontal. În toată această structură atît de mare – fapt vrednic de mirare – se spune că nu se află nici măcar un dram de fier. Arhitectul ei a fost un Grec, de fel din Constantinopole, care, pe lîngă acest templu, a mai durat și un altul, mai mîndru decît cel constantinopolitan, la Adrianopole, unde se numără de 999 ferestre. Dăduse, el, poruncă, Sultanul, pentru o mie de ferestre, dar pe cea de a o mia Arhitectul a lăsat-o anume laoparte. Numărîndu-se, deci, ferestrele, după îndeplinirea lucrării, cum se găsea una mai puțin decît în poruncă împărătească, mîniat, Sultanul a poruncit ca Arhitectul să fie spînzurat. Acela cere să i se îngăduie să vină dinaintea Sultanului ca să-și pledeze cauza, spunînd că nu are de gînd să fugă pe ascuns de supliciu, numai să-l audă pe Sultan cum pronunță împotriva sa pedeapsa cu capul, după ce îi va fi ascultat motivele. Dobîndindu-și înfățișarea, zise: "Dacă, Împărate, se va fi putut găsi în toată lumea un Arhitect care, păstrînd regulile Arhitecturii, ar putea deschide în această structură o a mia fereastră, să fiu vinovat de moarte, dară de nu, de împărăteasca milostivire. A mai fost, de altfel, și o altă pricină pentru care am lăsat laoparte cea de a o mia fereastră, cum că 'o mie' ar putea să i se pară mai puțin
186 grozav gloatei necioplite și nepricepute, / decît nouăsute {nouăzeci} și nouă." Iar Arhitectul nu și-a văzut așteptarea neîmplinită căci, prin această abilă scuză, nu numai că a dobîndit iertarea pentru ceea ce lăsase laoparte, ci a mai și primit o răsplată vrednică de un Împărat. La acest superb

edificiu mai este de luat aminte, pe lîngă altele, că are patru turnuri, unde obișnuiesc să cînte < > **Ezanul**, mai subțiri decît ar părea să o suporte calculul înălțimii; dintre ele, cei care vin dinspre cele patru Căi Regești, dacă se află mai departe, nu pot vedea nicicînd decît două: s-a văzut totuși, după umbra lor, că, la vînturi mai aprige, ele se mișcă. Colonada de dinainte de poarta mai mare o împodobesc două coloane de porfir, foarte înalte și groase, la amîndouă dintre ele văzîndu-se o liniuță albă, parcă trasă cu condeiul, din vîrful coloanei și pînă la baza ei. Cum de se va fi ajuns la aceasta, de-abia dacă se poate închipui – doar dacă ai vrea să presupui că amîndouă coloanele au fost tăiate din aceeași marmoră, și astfel liniuța albă care a rămas ascunsă la mijloc a apărut la suprafața amîndurora. Se mai pot vedea, în această colonadă, și alte coloane duble, mereu opuse între ele, una cu cealaltă, răspunzîndu-și între ele și prin culori, și prin varietatea lor. Ele au fost aduse din **Troada**, ale cărei mine le-au dat pînă și clădirilor Turcilor un foarte bogat material. Dar această **Dziamie** este pătrată, dat fiind că are 70 de coți <și> în lungime și în lățime. Căci Turcii nu iubesc vreo altă figură, la clădirile lor, decît pe cea pătrată, în afară de colonade, care sunt, îndeobște, dreptunghiulare. După împlinirea lucrării, Arhitectul, întrebat de Sultan: 'In care din edificii a vădit el mai bine cît de bun este prin talentul și prin arta sa ?', se spune că i-ar fi răspuns că 'El, unul, a fost mai puțin cruțător, la cel de la Adrianopole, cu cheltuielile împărătești, dar, la cel de lag Constantinopole, cu arta și cu talentul său.'

(y) **Pentru acest unic omor.** Desigur că Sultanul acesta pare a se fi purtat mai mult decît
187 tiranic, nu însă / împotriva legilor. Căci la Turci este consfințit ca, dacă 1001 de oameni, grămadă, vor fi ucis pe cineva, și nu vor să mărturisească cine a dat primul, pentru acela să moară toți 1001.

Am văzut o pildă a acestui fapt în vremea noastră. La Constantinopole, sub **Caimecam Mustafa Pasza** (care a fost prins sub **Strigoniu** de Poloni și, <abia> după șapte ani, cu ajutorul strădaniei părintelui nostru, și-a redobîndit, în sfîrșit, libertatea), unui colon grec din tîrgul **Kiucziuk Czekmedze**, așezat la o depărtare de două ceasuri de Constantinopole, pe unde-i drumul către Adrianopole, îi ies în cale unsprezece Jengiczari; aceștia, mai întîi ocărîndu-l pentru că se dăduse jos cam prea tîrziu de pe cal, îl ucid, după aceea, împungîndu-l cu cuțitele. Alți Turci care, din întîmplare, treceau călare pe același drum (căci Jengiczerii mergeau într-acolo pe jos, ca să bea vin în mai bună libertate), văzînd ei asemenea nefapte, îi îndeamnă cu vorbe bune să nu se dedea, împotriva unui supus al Împăratului la lucruri atît de negrăite și de potrivnice legii. Dar Jengiczerii îi hărțuiesc și pe aceștia cu potop de sudalme.

Aceia, de cum ajung la Constantinopole, îi înfățișează Caimecamului fapta, așa cum o văzuseră făcută. Căci Turcii cred că, pentru o mărturie dată de la sine, vor primi răsplată, iar că acela care, împotriva conștiinței sale, își va tăgădui mărturia, va fi deopotrivă cu însuși criminalul. Mai vine și muierușca celui ucis, cerînd, cu lacrimi, dreptate de la Jude, după ce i-a supus plîngere. Și astfel, Jengiczerii, care beau vin din belșug în satul <cu pricina>, sunt găsiți și prinși. A doua zi, cînd ei, după ce li s-a mai dus mahmureala, au ajuns să priceapă că au ucis un om și că mulți au dat mărturie despre aceasta în fața Judelui, neștiind legile, după ce s-au sfătuit, se hotărăsc ca, dacă Judele avea să-i întrebe 'cine dintre ei l-a ucis pe acel ins dintre supuși (**Riaja**) ?', ei să deie
188 răspuns că 'toți l-au omorît deodată', socotind că nu se va face ca, pentru un singur om, mai / cu seamă pentru un Creștin, să fie dați morții unsprezece Mislimani, ba încă Jengiczeri. Prin urmare,

primiți în **Divan**, ei mărturisesc că 'toți l-au ucis pe acel om', iar, întrebați 'cine dintre ei a dat în el primul ?', ei răspund că ' asta ei nu știu, dar își mai aduc aminte doar că, toți s-au repezit la el cu cuțitele'. După ce a luat aminte la pricină, Judele trimite la **Muftiu** o **fetva** ('scrisoare pentru sentință'), în felul următor:

'Eger onbir Muslimin bir Zimmij bila sebeb katl eileseler, ne liazim gielur', "Dacă unsprezece Mislimani vor fi ucis, fără de nici o bună pricină, un Giavur ('Necredincios'), supus al Împăratului și plătitor de tributuri, ce trebuie de făcut ?" Muftiul scrie dedesubtul acesteia, cu mîna sa: "Chiar {dacă} vor fi fost 1001 de Mislimani, cu toții trebuie totuși să moară." Judele, după ce a citit sentința Muftiului, împins de mila pentru atîția Jengiczeri, o întreabă pe muierușca, 'n-ar vrea ea, – oare, să primească un preț (numit **diet**) pentru sîngele soțului ei ?', și îi oferă pentru viața celor 11 Mislimani două mii de <galbeni> împărătești. Muierușca, însă, îi dă răspuns că 'ea, sub fericita domnie și milostivire a Sultanului, nu ducea lipsă de bani, ci de dreptate', și, arătînd o minunată statornicie, nu s-a lăsat. Prin urmare, cum nu putea fi mișcată la așa ceva, să primească răscumpărare, cei unsprezece Jengiczeri au< avut de> suferit pedeapsa de pe urmă.

(ζ) **Molia și Kaziler**. <Compară cele însemnate la> Car(tea) I, Capitolul) 3, lit(era) (*l*).

(α) **Alaman Kiraly**. Vechiul nume de la Turci al 'Caesarului Romano-Germanic'. Acum el este însă cinstit în Epistolele lor cu numele de **Nemcze Kiraly**, 'Rege al Germanilor' și **Cziasar**, 'Caesar', precum și de **Ruma Imperaduri**.

189 (β) **Lui Ioan, Regelui Ungariei.** Cît de plin de înșelăciune / s-a purtat Suleiman cu tutela care-i fusese încredințată, și cum a ocupat, în scurtă vreme, aproape tot Regatul Ungariei, trimițînd-o pe Regină în surghiun, cu fiul ei, în Sandziacul Lebessus, sau **Logosz**, este o istorie prea binecunoscută celor dinafară, pentru a trebui să mai fie înfățișată în prea multe <vorbe>.

Socotim totuși că n-ar fi înafară de subiect, spre a cunoaște mai bine atrocitatea acestei perfidii, să adăugăm următoarea povestire, așa cum este ea istorisită de Turcii înșiși. Căci atunci cînd **Suleiman** a fost chemat spre a elibera **Buda** de Germani, după moartea Regelui **Ioan**, micul Rege, laolaltă cu fruntașii Ungariei, i-au ieșit în cale, în tabără, ca rugători. După ce s-a pregătit acolo un ospăț, Sultanul îi dă Vizirului poruncă să-i poftească la prînz pe Magnați, iar fiului său **Selim**, pe micuțul Rege, adăugînd aceste vorbe: "Ține minte, fiule, că eu sunt tatăl tău după trup, dar al acestuia ca < > **Achreti**, adică 'tatăl de pe lumea cealaltă', sau 'după duh'. Iar dacă eu va fi să mor, Tu să te îngrijești de el ca de un frate bun. iar grija lui și a Regatului să o iei asupra ta cu suflet ager !" La sfîrșitul ospățului, Vizirul îi zice Sultanului: "Iată, Preaputernice Împărate, stă astăzi la bunul Tău plac să-ți supui tot Regatul Ungariei dintr-o singură lovitură de sabie !" Sultanul a răbdat cu greu acest sfat al Vizirului, sau măcar s-a prefăcut că-l rabdă <așa>, <și i->a răspuns că 'firește că Împărăția Othmană trebuie lățită nu prin vicleșug, nu prin înșelăciune, nu prin perfidie, oricum, nu prin uciderea pe nedrept a Principilor care cer ajutor, ci cu armele și în luptă deschisă; iar că faptele de acum lasă să se întrevadă de-ajuns și prea de-ajuns cum că Regatul Ungariei va trebui să se supună, odată și odată, Împărăției Othmane.' Pînă într-atîta este neamul acesta de înzestrat, sub călăuzirea firii, cu meșteșugul vorbei, dar tot pe-atîta de bogat în făptuirea de rele, pe cît de sterp în faptele bune, încît pînă și la ei a intrat în proverb: – '**Othmanly eiu soiler, fena**
190 **iszler**', "Othmanizii bine / vorbesc, dar rău făptuiesc."

(γ) **Puterea Divină, atîtată prin această nefaptă**. Chiar și dacă, printre muritori, sunt unii aplecați către superstiții, nu se va găsi, totuși, nimeni care să le ieie Turcilor prima treaptă în aceste lucruri. Nicăieri aiurea n-au clericii parte de mai multă venerație, decît printre Turci. Poate el, Împăratul, să-i pedepsească pe aceștia cu surghiunul, dar nu și cu mortea, iar, singurul dintre Sultani, **Murad al IV-lea** a dat poruncă să-l piseze pe Muftiu într-un mortar din marmură, spunînd: 'cu pilug de marmură trebuie bătute capetele pe care demnitatea lor le scutește de sabie'. O pildă a acestei superstiții, care s-a petrecut la Adrianopole, în ultimul război purtat de Turci împotriva Caesarului, sub Sultanul **Ahmed al II-lea**, văzută fiind de noi cu ochii, am povestit-o în Volumul al II-lea, <Car(tea) a III-a>, Cap(itolul) <3>, § **<11>**.

(δ) **Trunurile cele pline de tezaur.** Turcii obișnuiesc să așeze banii pe care îi iau cu sine în campanie în pavilioanele împărătești și în cele ale Vizirului, în mijlocul cîm-pului lor, iar paza lor o țin călărețiі (**spahiler**), schimbîndu-se la rînd, după unitățile lor. Adesea trunurile sunt secătuite de bani, dar i se pun totuși oștirii dinaintea ochilor, ferite cu paravane, ca să nu creadă că Împăratul s-a sleit, și, de aceea, să se poarte mai leneș în luptă – ceea ce, după judecata noastră, desigur că este un nu mic sprijin pentru îmbărbătarea ostașilor. Pe lîngă aceasta, Turcii mai spun că, sub **Egre Sultan Mehemmed**, dușmanii, dînd iureș, au pătruns în tabără pînă la tezaure, dar că oștenii Othmani s-au îmbulzit într-acolo, ca ele să nu fie prădate, și așa, din învinși, au ajuns învingători.

(ε) **Îi căsăpesc pe toți.** Am citit prea adesea în istorici că Turcii ori că i-au căsăpit, ori că i-au aruncat în lanțuri pe cei din străjile unor cetățui care se predaseră sub anumite condiții, împotriva înțelegerilor întărite prin jurămînt – cum li s-a întîmplat celor din Constantinopole, celor din Buda, <sau> celor din Babylon. Turcii, neputînd s-o tăgăduiască, fiind ei dovediți prin documente vii,
191 susțin totuși, ca să nu se pară că au făcut ceva de rea-credință, / că n-au comis nimic împotriva înțelegerilor, fără dreaptă pricină. Căci acest neam, foarte iscusit în născocirea de scuze, recurge pe dată la **Alcoran**, unde află fără multă trudă nesfîrșite locuri pentru minciuni, mult mai bogate decît 'Topicele'. Și astfel, de pildă, odată statornicită condiția predării, ca straja, punînd jos armele, să fie lăsată să plece, scăpînd cu viața, dacă ei vor fi găsit la vreun ostaș fie și un cuțitaș, sau un topor, strigă cum că 'înțelegerile au fost încălcate de Creștini !', și pun la cale împotriva celor care ies tot felul de lucruri cumplite. Iar dacă s-a convenit ca aceia din strajă să iasă păstrîndu-și armele, tunurile și bagajele, dar aceștia vor fi purces din oraș ceva mai tîrziu decît ceasul destinat, ori vor fi răspuns ceva mai abraș, ei nu-și fac nici un păcat din ruperea înțelegerilor, <ori> din încălcarea jurămintelor, <sub acest> pretext, sau sub oricare altul, <la fel de> frivol. De unde le-ar prii mai bine și mai sănătos Creștinilor să se stingă de foame, sub foc sau sub sabie, <dar> între zidurile lor, decît să aibă parte de perfidia și de barbaria turcească.

(ζ) **Bogdan.** Este un nume slavonesc, luat după grecescul Θεοδῶτος. La Moldoveni el a primit porecla de '**Negrul**', adică "Cel Negru". Spun Annalele Moldovenilor că **Ștefan cel M(are)**, după o domnie de 47 de ani <și> 5 luni, după atîtea și atîtea fapte mari și preavestite izbînzi dobîndite asupra Turcilor, a Ungurilor, a Polonilor, a Valahilor și a Tătarilor, neslăbindu-i duhul, ci făptura, deja aproape de moarte, să-l fi chemat la sine, laolată cu boierii cei de seamă, pe singurul moștenitor al Regatului, și, fiind ei strînși cu toții, să le fi vorbit astfel: "Iubite fiule Bogdane și harnici tovarăși de luptă, martori și părtași la atîtea și atît de mari triumfuri ! Iată, mi-am străbătut de-acuma hotarele

slabei mele firi, și am dinaintea ochilor apusul vieții mele, ca pe umbrele serii. N-am să mă mai întorc pe cărările pe care le-am călcat ca muritor, ca viermele. Îmi stă deasupra moartea, dar nu mă
192 foarte tem de ea / (căci știu că grabnic mers-am de la naștere spre moarte), dar cuget și mă tem de primejdia care amenință, abia de ferit, astă domnie, pregătită fiind de fiara aceasta sălbatică, ce mugește. Fiara, zic, cea lacomă și însetată să soarbă sînge creștinesc – vorbesc de **Suleiman**. Prin strategeme a înghițit aproape tot Regatul Ungariei. Crimeea și neamurile cele neînvinse mai înainte ale Tătarilor ba ți le-a supus prin arme, ba ți le-a legat prin ἀσεβείᾳ <nelegiuirea lui> Muham<m>edană, **Basarabia** noastră a sorbit-o, **Valahilor**, fie ei și dușmanii noștri, Creștini totuși, le-a pus jugul robiei, și, ca s-o spun pe scurt, a adus sub puterea sa mai toată **Asia** și cea mai de vază parte a **Europei** și a **Africei**, laolaltă cu Scaunul Împărăției: nemulțumindu-se doar cu atîta el își întinde de jur împrejur amenințătoarele arme, <și> nu îngăduie nici un hotar Împărăției, ori lăcomiei sale.

Stînd lucrurile astfel, cine va crede oare că el, trecînd de atîtea stavile, are de gînd să cruțe doar **Moldova**, pe care, cu provinciile sale, aproape că a îngrădit-o jur-împrejur ? Ba teamă-mi este ca, după ce-a fi cucerit **Ungaria** toată, toată puterea armelor să n-o abată asupra capetelor noastre. Căci nu numai că-i îndemnat ca pe Creștini să-i urmărească peste tot, <și> cu neabătută ură, nu doar de la răutatea firii sale, ci și prin legile **Curanului**, de care se află legat. Dacă mă uit, în jur, la vecinii noștri, silit mă aflu să deplîng starea cea abătută a lucrurilor noastre: pe Poloni îi știu nestatornici și i-am încercat a nu fi pe potriva iureșului Turcilor. Ungurii, asupriți de-acuma, gem sub jug. Pe Germani îi socotesc a nu fi în stare să facă față nici măcar relelor de-acasă, ce să mai vrea – ori poată – cugeta la cele dinafară.

Cum ne-nconjoară, astfel, și de peste tot, aprige nenorociri, socot că mai cuminte-ar fi ca noi să luăm și-alegem, dintre atîtea rele, doar pe cel mai mic. Căci doar cîrmaciul cel smintit, nu cel cu
193 prevedere vrea să-și întindă pînzele împotriva vîrtejurilor și furtunilor. Puterile nu ni-s / pe potrivă, ajutoarele nesigure și depărtate, primejdia ni-i sigură și amenințătoare. Așa că eu socot că sufletul cumplitei fiarei trebuie mai degrabă înmuiat și îmblînzit, decît să ne îndreptăm spre ea în zăngănitul armelor. Căci nu văd cum altfel li se poate veni în ajutor abătutelor noastre stări, decît dacă, dîndu-ne deoparte din fața nebuniei Leului, am potoli cu roua supunerii πυρκαιόν <pîrjolul> cel de nestins și l-am face să se arate mai blînd.

Astfel, cum săvîrșirea vieții mi-e asupra, la asta părintește și frățește vă îndemn, ca, dacă, sub înțelegeri bune și cinstite, sub titlul de 'feudă', păstrîndu-vă legile bisericești și ale ortodoxiei, ați putea dobîndi pacea de la Turcul ăsta, să vreți mai bine milostivirea, decît sabia să-i încercați. Iară de va fi dat poruncă pentru alte legi, mai bine vă va fi să pieriți cu toții de mînă de vrăjmaș, decît să priviți cu brațele legate pîngărirea celor sfinte și prăpădul alor voștri. Dar Dumnezeul părinților noștri, singurul care minunile le împlinește, va revărsa cîndva asupra voastră harul său neostoit, iară, mișcat de lacrimile robilor săi, îl va ivi <pe Cel> care să vă deie înapoi vouă, ori urmașilor voștri, vechile drepturi și libertatea <de odinioară>."

Urmînd această de pe urmă vrere a Părintelui său, Bogdan în cel de al șaptelea an al domniei sale, trimite soli la Suleiman, și <astfel>, cel dintîi, i-a supus **Moldova** cu titlul de 'feudă', dar astăzi, φεῦ <vai !>, sub cîtă tiranie geme biata Moldovă, nu fi-va, pe cît credem, nimeni care să n-o știe.

(η) **Logofătul Teutul**. Fost-a acesta din cea mai nobilă stirpe dintre Moldoveni, din care, și astăzi, își mai trag obîrșia mai mult de trei sute de spițe de-ale Moldovenilor, cu toate că mai multe dintre ele atît de mult scăzut-au de la strălucirea de odinioară, încît arată mai degrabă a răzeși, decît a boieri. Era un bărbat preaînvățat îl limba greacă, în latină, în polonă și în celelalte limbi învecinate, nu fără de știința artei poetice, și plin de bun sfat. Se spune că, pe cînd își îndeplinea
194 solia la Curtea Othmană, / primit fiind la Marele Vizir, i-a poruncit slujitorului să-i țină încălțările în sala de primire, și că întrebat de Vizir despre aceasta, 'se temea el, oare, să nu i le ia și fure cineva ?', a dat răspunsul că 'de cei care pe toate le poftesc toate sunt de ținut sub pază'; iar cum Vizirul i-a spus tare că 'își poate lăsa teama, pentru că Turcii nu-i mai erau potrivnici, ci prieteni', i-a întors pe dată cuvîntul: "O, de i-ar părea la fel de prieteni capului, ca și picioarelor mele !" El a clădit la Constantinopole un palat care se mai numește și astăzi '**Bogdan Serai**', "Palatul Moldovenesc", sau al "Moldovenilor", unde se află biserica închinată S(fîntului) Nicolae.

(θ) **Amînduror <Provinciilor> Moldovei.** Sunt două Provincii ale **Moldovei**, **De Sus** și **De Jos**. Cea de Jos se întinde de la orașul **Iașilor**, care este, astăzi, Scaunul Principelui, la Răsărit, pînă la **Bendera**, numită de Moldoveni **Tighina**; către Miază-zi, <pînă la> orașul **Galaților**, așezat pe malul Dunării; înspre Apus, cunoaște drept hotar **Valahia și Munții Transylvaniei**, care înaintează pe calea numită **Totrus**, dar nu sunt de drept ai Transylvaniei, ci ai Moldovei. Cea de Sus începe tot de la orașul **Iașilor**, și, către Răsărit, are aceleași hotare ca și cea De Jos; dinspre Apus o mărginesc Alpii Transylvaniei, sau 'Carpații', pînă la orașul **Snyatin** din Podolia. De cea De Jos ținea odinioară și toată **Bassarabia**, numită astăzi de Tătari **Budziak**, unde erau două binecunoscute orașe: **Akkiermanul**, numit de Herodot 'Οζία, de Moldoveni '**Cetatea Albă**', de Romani Tulia Alba', preavestit pentru surghiunul lui Ovidiu, lîngă care se mai vede și astăzi un lac, numit de Moldoveni '**Lacul Ovidului**', "Lacul lui Ovidiu', și **Chilia**, odinioară 'Licostomo', la gura Dunării, unde se varsă ea în Pont. Pe lîngă acestea, Moldova de jos, pe unde mai ascultă
195 astăzi de Principele Moldovei, a avut drept orașe întărite **Tighina**, pe malul lui Tyras, / dat Turcilor, odinioară, cu rușine, de unul Aaron, Principe al Moldovei, și numit de ei **Bendera**, <iar> pe rîul Șiret, aproape de Galați, **Ghierghina**, în ruinele căreia au fost găsite niște vechi monede. O mamiură cu inscripția următoare, scoasă din pămînt pe vremea noastră, a arătat că ea a fost întemeiată de Împăratul Traian:

Imp. Caesari Div. filio Nervae Traiano Augusto, Ger. Dacico,
Pont. Max. Fel. B. dict. – XVI. Imp. VI. Cons. VIL PP.
Calpurnio, Publio, Marco. C. Aurelio Rufo.

A mai fost și o alta pe rîușorul **Milkow**, care mărginește Moldova și Valahia, numită în popor '**Craczuna**', precum și 'Taiphalia' lui Herodot, pe rîul Prut, așezată nu departe de orașul **Falczii**, a cărei mărime o arată minele găsite pe vremea noastră; Soroca, odinioară 'Olchionia', pe malul lui Tyras, înconjurată de ziduri din cremene; și **Iașii**, unde se află astăzi Scaunul Principelui, pe rîul **Bahluy**, la patru mile de Hierasus.

Moldova de Sus are drept orașe întărite **Suczava**, odinioară Capitala Principatului, **Ne<a>mczul**, **Romanul** și **Chotinul**. Pe locuitorii Moldovei de Sus îi recomandă avuțiile lor, pe ai celei De Jos bărbăția lor războinică, și pe unii și pe alții, după atîtea și atîtea prăpăduri, deosebita lor φιλοξενία

<ospitalitate>. Dară acestea avem de gînd să le înfățișăm mai pe larg într-o mică lucrare aparte, dacă Dumnezeu ne va fi îngăduit tihnă și viață.

(ι) **Suczava.** Mai înainte ca oștirile Turcilor să fi pătruns în Europa, aceasta era Capitala Principatului și Scaunul Principelui; dar, după cucerirea Constantinopolei, Despoții Moldovei, spre a st; afla mai aproape de hotarele Turcilor, și-au strămutat Scaunul în orașul **Iașilor**. Acesta însuși nu este o cetate atît de mare, dar foarte întărită prin artă și de la natură, și încă de luat în seamă pentru minele Palatului Principelui. Pe lîngă alte lucruri aparte, cum în nici un oraș al
196 Moldovei / nu s-a găsit nici vreo inscripție, nici vreun semn prin care să i se poată afla întemeietorii, sau vechimea locului, numai pe zidurile ei se află sculptate, pe o piatră foarte mare, șapte turnuri încununate cu o Coroană împărătească purtată de doi Lei. Apoi, la temeliile turnurilor a apărut o bucată pe care se văd doi pești cu solzi, cu capetele în jos, <iar> cozile în sus, uniți de-a latul, și, sub ei, capul unui Bour, purtînd între coame o stea înzestrată cu șase raze. Iar acesta este un argument cum că semnul acesta n-a fost pus, prima dată, de înșiși întemeietorii ei dintîi, dat fiind că un cap de bour a început să fie pictat doar lungă vreme după aceea pe scuturile Provinciei.

Dar despre aceasta mai pe larg în altă parte.

(k) **4 mii de galbeni.** Nici Turcii înșiși nu cutează să tăgăduiască cum că **Moldova** s-a supus Împărăției Othmane sub titlul de 'feudă'. Se păstrau odinioară în arhivele publice ale Moldovei diplomele Sultanilor, prin care își întăriseră înțelegerile, dar, pe vremea noastră, la poruncă sau cu îngăduința lui **Ioan Sobieskij**, Regele Poloniei, pe cînd, în războiul de mai înainte, dăduse năvală în Moldova, au fost luate pradă și au fost arse la **Iași**, în piața publică – nu prea știu dacă după vreun sfat vrednic de laudă – adăugîndu-se și strigarea aceasta către poporul care sta prin preajmă: "Ia uite <cum> Maiestatea Sa Regală vă sloboade pe bieții de voi de jugul turcesc !"

Dar, printre nenumărate alte privilegii îngăduite lor, după socoata vremilor, cel mai de seamă era cel prin care se pomenea că Moldova și-a închinat Împărăției Turcești, de la sine, credința, <iar> nu silită cu puterea armelor, și că, de aceea, Sultanul vroiește ca toate bisericile, riturile creștinești și legile din strămoși să le rămînă neatinse, și că nu dorește nimic alta de la Principe, decît să trimită la Strălucita Poartă, prin boieri de ispravă, patru mii de galbeni, patruzeci de iepe moldovenești de viță, 24 de șoimi, cu titlul de < >, **Piszkiesz**, 'cinstire', sau 'dar'. /

197 Turcii și-au păstrat cu sfințenie făgăduielile, pînă în vremurile lui **Petru Rareș**, sub ocîrmuirea căruia asupra Principatului Moldovei, au cerut și o sumă mai mare de bani, cu titlu de **Haradz**, adică de 'tribut', și ca el să vină, odată la trei ani, să se închine la pragul Preaînaltei Porți. Petru a tăgăduit, el, aceasta, cu cutezanță, ba, pentru a nu lua sub numele său începuturile unor atît de mari nenorociri, diadema princiară, s-a retras la **Cziczeu**, un oraș din Transylvania, unde își cumpărase, din banii săi, moșii deloc neînsemnate. Dar, pus în locul lui, **Ștefan cel Tînăr**, fie din rîvna după domnie, fie cu consimțămîntul Divaniților, a făgăduit să plătească, în fiece an, douăsprece mii de galbeni: însă, după aceea, din prea marea poftă după domnie din partea Principilor care au urmat, banii aceia au crescut pînă într-atîta, încît, chiar dacă, astăzi, sunt trecuți în catalogul veniturilor împărătești șaizeci de mii de <galben> împărătești, sub numele de 'tribut', și douăzeci de mii sub cel de 'dar de Paști', lipitorile acelea nesătule cer cu mult mai mult. Căci, după cum lăcomia nu cunoaște nici o lege, tot astfel nici Turcii n-au nici un hotar în a cere și a stoarce. Toate atîrnă de

bunul plac și de poruncă Marelui Vizir, iară a ridica vreun glas împotriva voinței lui este lucru socotit o vină de moarte.

(λ) **Cucca.** Este o 'creastă', sau 'podoabă a capului', făcută din pene de struț, slujind doar pentru împodobirea unor **Bulukagalari** ('Colonei'), a lui **Segbanbaszi**, a 'Prefectului Segbanilor', care deține cel de al doilea loc după **Jengiczer Aga**, și a Principilor **Moldovei** și **Valahiei.** Cu
198 același fel de **Cucca**, dar mai mică, se aco/peră și **Solaki**, despre care vezi C(artea) <a III-a>, C(apitolul) <4>, <litera (**F**)>.

Iar această **Cuccă** li se așează pe cap Principilor Moldovei sau ai Valahiei de către **Muhzur Aga**, care este un credincios al Vizirului, străjerul Curții Lui și Locțiitorul de pe lîngă Vizir al oștirii Jengiczerilor, după ce au fost îmbrăcați de către Vizir cu mantia, dat fiind că se spune că ei țin de **Odziacul**, adică de 'unitățile Jengiczerilor'. /

197 (μ) **Mantia.** La Turci **Chilaat**, în popor **Caftan**, despre care vezi C(artea) a 2-a, C(apitolul) 3, lit(erele) **(ii).** /

198 (ν) **Dintre străjile lui de credință**. Nici Paszii, nici Vizirii de rînd nu sunt înălțați cu atîta pompă, ca Principii **Moldovei**. Căci Paszii, odată ce au fost îmbrăcați cu mantia de către Marele Vizir, pe dată se întorc acasă, iar, a doua zi, primesc diploma Paszalîcului și steagul numit **sangiak**. Dar Principele Moldovei, după ce a primit de la Marele Vizir mantia, ca însemn al puterii, este dus, laolaltă cu întregul **Divan**, și sub uralele Czauszilor, la Biserica Patriarhală, unde Patriarhul Constantinopolei, cu tot clerul și <toată> nobilimea grecească, îl așteaptă pe Principele ce va să fie sfințit. Cînd a ajuns în curtea Bisericii, Principele se coboară de pe cal pe o piatră pătrată, menită anume pentru aceasta, toți Czauszii strigînd, cu glas mare, urarea solemnă de la aceste prilejuri:

'Hákk Teála, Padiszáhumuzè ve beg Effendimizè Cziok yllar umurler virsun Devlet yle Czok Jasza', adică "Dumnezeu cel Preaînalt să-i îngăduie Împăratului nostru și Principelui nostru **Effendi** (un cuvînt grecesc stricat după αὐθέντης) viață întru mulți ani, și să trăiască el îndelungă vreme în fericire !"

Acestea fiind spuse, tot alaiul Principelui îi așteaptă ieșirea prin curtea bisericii și prin piețe. Între timp, Psalții, cînd Principele calcă pragul bisericii, pornesc să înalțe cîntecul "Αξιον ἐστὶν <"Vrednic este>", alcătuit în cinstea Fecioarei Născătoare de Dumnezeu; după încheierea lui,
199 Principele urcă pe tronul hărăzit Principilor Moldovei. / Cîtă vreme diaconul recită τὰς ἐκτένας <ecteniile>, el îl pomenește pe noul Principe cu formula următoare: "Επι δεόμεθα ὑπερ τοῦ Εὐσεβεστάτου, Γαληνοτάτου καὶ Υψηλοτάτου Αὐθέντου ἡμῶν N.N. κράτους, νίκης, διαμονῆς, ὑγ<ι>είας, δωτηρίας αὐτοῦ, καὶ τὸν Κύριον τὸν Θεὸν ἡμων επι πλέον συνεργησαι και κατευοδωσαι αὐτὸν ἐν πᾶσι, καὶ ὑποτάξαι ὑπὺ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντα ἐχθρόν καὶ πολέμιον', adică "Încă ne rugăm pentru Binecredinciosul, Prealuminatul și Preaînălțatul nostru Domn N.N. să aibă pari e de tărie, de izbînda, de statornicie, de sănătate, și de mîntuire, iar Domnul Dumnezeul nostru încă mai mult să-l ajute și să-l îndrume Întru toate, și să-l supună sub picioarele lui pe tot vrăjmașul și potrivnicul lui !". După ἐκτένας <ectenii>. Patriarhul intră în altar, împodobit cu sfintele veșminte, laolaltă cu patru, sau cu mai mulți Mitropoliți, <iar> Principele se apropie și el de Ușa împărătească a altarului, iar acolo primește din partea Patriarhului, pe frunte, semnul Crucii, făcut cu două mîini, și, cu genunchii plecați, își pune capul pe Sfînta Masă:

Patriarhul i-l acoperă cu omoforul și rostește rugăciunile care se spun de obicei la sfințirea împăraților Ortodocși, și îi unge fruntea cu Sfîntul Mir.

După încheierea acestor ceremonii, Principele se întoarce la tronul său, Psalții înălțînd acest Polychronion: Πολυχρόνιον ποιγσαι, Κυριος ὁ Θεὸς, τὸν Εὐσεβέστατον, Γαληνότατον καὶ Ὑψηλότατον ἡμῶν Αὐθέντην πάσης τε Μολδοβλαχίας Κύριον, Κύριον N.N. Κύριε, φυλάττε αὐτὸν εἰς πολλὰ ἔτη: "Dă-i viață îndelungată, Doamne Dumnezeule, Binecredinciosului, Prealuminatului și Preaînălțatului nostru Domn, Domn a toată Moldova, Domnului N.N. ! Doamne, păzește-l întru mulți ani !"

După acestea, și Patriarhul se urcă de la altar pe tronul său, și, cerînd tăcere, ține pentru Principe
200 o scurtă cuvîntare, urmată de Polychronionul Patriarhului, de cîntat de către Psalți cu aceleași vorbe. În sfîrșit, făcîndu-se ἀπόλυσις <dezlegarea>, Patriarhul și Principele, însoțindu-i deopotrivă toată mulțimea norodului adunată împrejur, ies din biserică, în pridvorul bisericii, Principele, sărutîndu-i Patriarhului sfînta dreaptă, și, la rîndu-i, fiind întărit de Patriarh prin semnul S(fintei) Cruci, dat cu mîna și cu glasul, se urcă pe cal, și se întoarce acasă laolaltă cu tot alaiul care-l însoțise, și le dă drumul însoțitorilor săi, <bine> răsplătiți.

Scurgîndu-se cîteva zile, **Miralem Aga**, 'Stegarul Împăratului', aduce steagul cel mare, pe care ei îl numesc **Sandziak**, laolaltă cu Muzica împărătească (**Tublchane**), din Palat la găzduirea Principelui, cu însoțitorii de mai înainte, și îl află dinaintea lui pe Principe, în pridvorul casei sale; acolo, el ia **sandziakul**, îl sărută, cum e obiceiul, <ducîndu-l> la gură și la frunte, și i-l dă Principelui în mîini. Principele, primindu-l, îl sărută la fel, și i-l dă în pază stegarului său, adăugind aceste rugi:

'Allah tebarike, ve téala hazeretleri szevkietlu merhametlu, ve adaletlu Pad<i>szahumuzi tulí umrijle muammer eileiè', adică "Dumnezeu cel Binecuvîntat și Preaînalt să-l fericească cu viață lungă și să-i sporească zilele Preaputernicului, Preamilostivului și Preadreptului <nostru> Împărat !" Principele îl înveșmîntează pe Miralem Aga cu o mantie, și îl lasă să plece, răsplătit cu darul hărăzit <pentru aceasta>.

Apoi, el cheltuiește cîteva zile pentru a încheia treburile pe care le are la Curte, și, ducîndu-le <pe acelea> la bun sfîrșit, este adus, cu alai de curteni, la Divanul cel Mare, unde Marele Vizir, laolaltă cu ceilalți **Kubbe Vezirleri**, și cu doi **Caziuleskieri**, stau de-a dreapta Împăratului. **Capudzilar Kie{t}hudasi**, <cum > ai spune 'Prefectul Curții' sau 'Mai-marele Portarilor', îl înveșmîntează pe Principe cu mantia, în pridvorul **Arzodasi**, sau al 'Sălii de primire', îi poruncește
201 lui **Muhzur Aga** să pună pe capul lui Cucca, și îi îmbracă pe toți Boierii Principelui, / care sunt, îndeobște, 28 <la număr>, în noi veșminte. Astfel împodobit, sprijinit fiind de amîndouă părțile de **Capudzibaszii**, cu Marele Portar mergîndu-i înainte, <și> urmat de Dragomanul Porții, care este, de obicei, un Creștin grec, intră în Sala de primire, laolaltă cu patru dintre Boierii cei mai de seamă. În prag, el își înclină capul pînă în pămînt, și, după ce a făcut aceasta de trei ori, se oprește, drept, în mijlocul sălii – căci Sala de primire nu este chiar atît de încăpătoare. Atunci, Împăratul, întorcîndu-se de pe tron (**Tacht**) către Vizir, îi zice: "Spune-i lui <așa>:

'Soilè ana czunki anùn sadacatì, vè isticametì azhari Hiumaiunùm olmyszdur biz dachy ivaz mucabelesindè kienduiè Bogdan Voivodeligin ichsan eilemiszimdur, bundan songra dachi gieréktur

ki, sadacatten, ve ubudyettèn hali olmaiub, ana siparisz olunan memlekièti hyfz u hyrasèt idùp fermánumuzè mugayr isz iszlemedèn ihtyraz eileiè.'

"De vreme ce credința și neprefacerea lui a ajuns la știința Maiestății Mele, Eu îi îngădui cu milostivire, drept răsplată, Domnia Moldovei. Se cuvine ca, și de acum încolo, el să nu se abată de la credința <sa> și de la slujbele ce au a ne fi aduse. Provinciile supuse lui să le ocrotească și să le păzească, și să se teamă adînc să facă orișice împotriva sau pe-alături de poruncă Mea."

La acestea, Principele îi răspunde:

202 'Adaletlu ve merhametlu Padiszahimun hidmeti alielerinde var kudretimi sarf eilemek dzian / v<e> basz uzre heman nazari ainj Hiumaiunleri bu lacziz bendelerinun uzerinden dur eilemeieler': "Mă leg, cu sufletul și cu capul meu (sau 'gîndesc, pe capul și pe viața mea'), ca toate puterile pe care le am să le cheltuiesc în slujbele față de Multdreptul și Preamilostivul meu Împărat, numai să nu-și abată fața Milostivirii și Maiestății Sale de la nimicnicia robului acestuia <al Său> – adică 'de la nefolositorul Său rob'."

Odată spuse acestea. Principele iese din sală, însoțit de aceiași cu care intrase, și, urcîndu-se pe un cal împărătesc în partea dinlăuntru a Curții, i se închină, cînd iese, Marelui <Vizir>, ca și celorlalți Viziri, care-i răspund cu un semn din cap, <iar> apoi, mergîndu-i înainte Boierii și tot alaiul, se întoarce acasă, urmînd să plece de acolo în Principatul său: fie că Împăratul zăbovește la Constantinopole, ori la Adrianopole, este rînduit ca să-l așeze pe tron unul dintre slujbașii mai dinlăuntru ai Curții, ca **Sylahdar-aga**, **Czocadaraga**, sau dintre cei mai dinafară, ca **Miriachoraga**, **Kapudzilar Kiehaiasi**, sau careva dintre **Capudzibaszii** mai vîrstnici. I se mai dau, apoi, și **Peiki**, 'Străji împărătești', înzestrați cu podoabele lor de aur și de argint, și doi **Akkiullahlu**, numiți astfel după scufia albă pe care o poartă de obicei, precum și oricîți < > **Capudzii** ('Portari') și < > **Czauszi** ('Străji de căpetenie') va fi vrut Principele. Însărcinarea lor <este> ca, la urcarea și la coborîrea Principelui de pe cal, să-i strige solemnul **alkysz**, și, în orașe și în sate, să se îngrijească de cele trebuitoare Curții Principelui – a acestora, să meargă pe jos, cu puțin înaintea Principelui, la intrarea și la ieșirea acestora din vreun oraș, a acelora, să se aținâ alături de Principe la urcarea și la coborîrea lui de pe cal, și să-i țină scărița.

203 Acesta-i este alaiul, pînă cînd va fi ajuns la / Scaunul său – unde toți Mai-marii, ba în dolmane, ba în caftane, îi ies în cale pînă la două mile <depărtare>. Tuturor acestora Principele, de pe cal, le dă mîna să i-o sărate, și, întrebîndu-i de sănătate, le dă poruncă să se urce iarăși pe cai. De acolo, la pas, el intră în oraș cu cît mai mare alai îi este cu putință, însoțindu-l, de amîndouă părțile, Boierii, după cinurile lor, mergîndu-le înainte Mai-marii oștenilor, și, mai întîi, se dă jos în curtea Catedralei – care, la **Iași**, îi este închinată Sf(întului) Nicolae. Mitropolitul, înconjurat de trei Episcopi (căci **Moldova** atîtea Scaune are, **Valahia** însă numai două) și de restul clerului, îi dă Principelui să sărate crucea și S(fînta) Evanghelie, tăcînd muzica împărătească, cîtă vreme se împlinește această ceremonie.

Intrînd în sanctuar, Principele, după ce s-a cîntat Ἄξιον ἐστὶν <"Vrednic este"> și s-au citit ἐκτένας <ecteniile>, se apropie de altar și este uns cu Sfîntul Mir de către Mitropolit, odată făcute rugăciunile, dacă nu fusese sfințit de Patriarhul Constantinopolei – ceea ce se întîmplă atunci cînd este înălțat la domnie la Adrianopole, unde lipsește Patriarhul Constantinopolei. Căci el este, și se

<și> numește, 'Unsul lui Dumnezeu'. Odată făcută încheierea și lauda Polychroniului, în cîntarea muzicii și sunetul trîmbițelor și al clopotelor, el merge în Palatul dinlăuntru, iar acolo coboară dinaintea Divanului și se oprește în picioare înaintea tronului așezat acolo. Iar boierii care veniseră cu dînsul își ocupă, fiecare, locul său. După ce s-a făcut aceasta, însoțitorul care-i fusese dat de Împărat scoate și îi dă Scribului Pretoriului (**Divan Effendisi**), care este un Turc, să citească '**Chatiszeriful**' ('Porunca Împărătească'). Acesta citește, cu glas tare, paragraf cu paragraf, poruncă, pe care Marele **Postelntk** ('Mai-marele Curții') o tălmăcește, mai apoi, celorlalți în limba țării. După aceasta, trimisul împărătesc îl învește pe Principe cu caftanul pe care-l adusese cu
204 sine, și, înălțîndu-l cu mîna dreaptă, îl așează pe tron: chiar în acea clipă, / bat și tunurile, iar **Czauszii** reiau strigarea cea obișnuită. Principele îl dăruiește, la rîndul său, pe trimis cu un veșmînt căptușit cu piei de zibelină, iară pe scrib cu un **Caftan** simplu. Astfel întărit pe tronul său, Principele îi primește pe Mai-mari să-i sărute mîna, și, după ce i-a primit, se retrage în odaia dinlăuntru. Odată împlinite acestea, trimisul împărătesc este adus la strălucita găzduire care i-a fost pregătită, mergîndu-i înainte unii dintre portarii și curtenii Principelui.

Fie deajuns să fi însemnat acestea aici, pe scurt, despre întărirea Principilor Moldovei – cine va fi vrut mai multe, să consulte 'Moldova' noastră, care nădăjduim să vadă în curînd lumina <tiparului>.

(ξ) **Prin viclene făgăduieli.** Turcii istorisesc despre Creștinii puși de strajă **Vienei** că, văzînd că nu mai pot apăra mai departe orașul, s-au rugat, prin soli trimiși Împăratului, 'ca armele să aibă odihnă <vreme de> zece zile, răstimp în care să-și poată vesti Domnul despre nevoia la care au ajuns: căci ei erau constrînși de legea jurămîntului ostășesc să nu le deschidă străinilor porțile fără de știrea lui; iar dacă, în acel răstimp, nu vor fi primit nici un răspuns, ei aveau să fie liberi de legătura jurămîntului, și, chiar și fără de voia lui, aveau să-i predea Împăratului orașul'; că au mai adaos rugăminți, 'să numai bată cu tunurile tumul S(fîntului) Ștefan, și să nu nimicească fără de folos un edificiu atît de vestit și de frumos.' Că Împăratul, îmblînzit de cererile lor, spre a le da și alor săi <puțină> tihnă, a îngăduit un armistițiu și pentru oraș și pentru turn, cu condiția ca, luînd crucea de pe el, să-i pună în vîrf semiluna. Că asediații au făcut aceasta, dar au amînat predarea făgăduită.

(ο) **De a desface împresurarea.** Istoricii mai fanteziști ai Turcilor spun că pe Suleiman, cîtă
205 vreme mai ținea la împresurare, dar se îndoia deja despre succesul ei, / a fost înștiințat de o vedenie a lui **Muhammed**, care i s-a arătat în somn, că, de nu va fi îmbunat Divinitatea mîniată jertfind 40 de mii de berbeci, nu va scăpa din această primejdie. Că Suleiman, tălmăcind visul după litera lui, i-a încredințat Vizirului să pregătească 40 de mii de berbeci, dar că acesta a tăgăduit că se poate așa ceva, pentru că, în decursul unui atît de lung asediu, se terminaseră aproape toate proviziile, iar ceea ce mai rămăsese de-abia dacă era deajuns pentru a le potoli ostașilor foamea, iar vecinătățile erau prea pustiite de năpădirile Tătarilor, ca să mai lasă vreo nădejde de a se mai strînge noi provizii. Că, prin urmare, Suleiman i-a strîns pe toți și le-a istorisit visul său. Iar că aceștia au dat răspuns că nu trebuia luat seama la litera acestei dezvăluiri dumnezeiești, ci la înțelesul ei lăuntric, și anume că, prin 40 de mii de berbeci erau arătate 40 de mii de Mislimani, care, pentru legea lor, aveau să sufere martiriul sub zidurile acelui oraș. Că Împăratul, după ce a ajuns la **Buda**, a trecut

în revistă oștirea, și a aflat că era lipsă din ea tocmai acel număr de oșteni, iar, din această pricină, și-a legat urmașii cu foarte strînsă afurisenie (**Lanet**), ca nu cumva, mai apoi, să mai împresoare **Viena**.

Cu toate că acestea duc lipsă de mărturia istoriografilor mai îngrijiți, toți le dau atît de multă crezare, încît nu se feresc să susțină public că nu s-a aflat nici o altă pricină a prăpădului suferit, în vremurile noastre, sub **Viena**, decît că au încălcat un pămînt ocrotit prin afurisenia lui Suleiman, și astfel au atițat asupra lor mînia lui Dumnezeu, răzbunătoral făgăduințelor încălcate.

(π) **Podul Iskiender.** Este <vorba>, fără îndoială, de podul Ratistisbonei, pe care, datorită celebrității și eleganței înălțării lui, Tătarii par să-l fi desemnat sub numele de 'Alexandrin'.

206 Aici nu ne putem stăpîni să nu pomenim, în trecere, cîte ceva despre / preocupările geografice ale Tătarilor. Pare paradoxal, dar se întemeiază totuși pe adevăr și este un fapt dovedit prin experiență, că nici un neam de pe lume nu are atît de bună cunoștință despre toate locurile, ca Urdiile tătărești. Ei nu au nici un fel de cărți de Geografie, nici un fel de hărți, dar cunosc foarte exact, doar prin tradiție, toate strîmtorile dramurilor, munții, văile, orașele, satele, rîurile, podurile, vadurile, lacurile, și le repetă între ei, chiar dacă nu le-au văzut niciodată, de atîtea ori, pînă ce și le-au întipărit cît mai tare în amintire. De unde, la Turci, un proverb a ajuns să sune așa: **Tatarun kylawuze yhtiadzi iokdur**, 'Un Tătar n-a avut niciodată nevoie de călăuză și n-a greșit niciodată', încotro au trecut vreodată, au cercetat atît de bine acea cale, ca și cum s-ar fi născut în țara aceea, și le-o trec atît de precis urmașilor, încît aceștia o pot găsi cu foarte ușurință, <fie și> după cîteva veacuri. Pentru lucrul acesta ei își dau toată silința, ca pentru unul fără de care năvălirile, pe care le fac în fiece zi, nu s-ar putea săvîrși cu bine. Dar tuturor acelor locuri ei le dau nume aparte după închipuirea lor, încît alții, fie ei și cunoscători ai ținuturilor acelora, să poată înțelege doar cu greu ce vroiau ei să desemneze prin acele denumiri imaginare.

(ρ) **Woiwoda.** Evste un cuvînt slavon și o desemnează pe 'Căpetenia oștirii', dar Polonii l-au trecut asupra 'Cîrmuitorilor' și a 'Prefecților Provinciilor', ca în 'Woiwoda Kiowsky, Posniansky' etc. Dar Turcii obișnuiesc să-i numească astfel pe Principii Creștini supuși lor, al Moldovei, al Valahiei și al Transylvaniei, mai cu seamă în poruncile împărătești și în scrisorile Marelui Vizir, ca '**Bogdan Woiwodesi**', '**Iflak**', sau '**Erdel Woiwodesi**', cu toate că citim la istorici că, odinioară,
207 Principii Moldovei erau numiți **Tekkiur**, sau / 'Regi'. Nu arareori, ei dau acest nume și Prefecților orașelor mai mari, care nu au Paszalîcuri, ca '**Pera Woiwodesi**', '**Galata Woiwodesi**' etc.

(σ) **Dă poruncă să se așeze.** Obiceiul acesta a ajuns să cadă în desuetudine încă de sub Suleiman, iar, astăzi, împărații nu mai suferă ca nimeni să li se așeze alături la masă.

(τ) **Germanul.** Jocurile orînduite la această festivitate le istorisește mai pe larg Epistola unui învățat scrisă către Dav(id) Chytraeus, pe care Lonicerus a adăugat-o Istoriei sale Turcești, din care nu ne va părea rău să povestim, cu cuvintele lui, lupta dintre leu și porc: "Se luptau, zice el, și animale; printre altele, un porc domestic, luat de la casa Solului Caesarului, s-a luptat atît de bine, în scurt răstimp, cu trei lei, încît nu numai că a făcut față în mod strălucit iureșului lor, ci, dacă n-ar fi fost cu un picior legat, poate că i-ar fi pus pe fugă și i-ar fi învins. Oricum, pe unul, și anume pe ultimul, atît de tare l-a luat de nas, încît s-a rostogolit cu susul în jos și a luat-o cu rușine la fugă, spre marea mșinare și roșire a Turcilor, care se asemuiau pe sine cu leii, iar pe Creștini, și mai cu seamă pe Germani, cu porcii.

(υ) **Firindos. Ferdinand**, pe acea vreme Regele Boemiei şi al Ungariei. Cred totuşi că Turcii, neatenţi, i-au dat numele Regelui vreuneia dintre Căpeteniile lui.

(φ) **Veni în ajutor.** Unii dintre istoricii turci, dar de mai mică autoritate, povestesc că oraşul a fost eliberat altfel. Anume că, după ce apărătorii turci au fost înfrînţi şi alungaţi de pe un meterez, o femeie evreică, văzînd că Germanii dădeau năvală, grămadă, pe poarta deschisă a oraşului, şi-a tăiat o mînecă de la cămaşă, şi, dîndu-i foc, a aprins o colubrină mai mare, căreia Turcii îi spun
208 **Baliemez**, / şi, de pe urma acestei explozii, a făcut atîta prăpăd, încît Turcii au primit răgazul de a-şi lua curaj, de a-i alunga din oraşul deja ocupat pe duşmanii tulburaţi de neaşteptata năpastă, şi de a-şi orîndui din nou apărarea. Tunul acesta să fi fost, mai apoi, încins de Suleiman cu o inimioară din argint, de felul unei coroane, iar femeia aceea evreică să fi fost declarată scutită de orice dare, laolaltă cu toată spiţa ei.

(χ) **Gradista.** Binecunoscut oraş al **Slavoniei**, căreia socotim că Turcii i-au spus din greşeală 'Scaun al lui **Ferdinand**', de vreme ce nici unul dintre Creştini nu pomeneşte ca Ferdinand să fi zăbovit acolo lungă vreme.

(ψ) **Al Slavonilor şi Hirvaţilor.** Este unul şi acelaşi neam. Sunt totuşi numiţi de Turci 'Hirvaţi' cei care se află sub puterea Creştinilor, <şi>, dimpotrivă, cei care s-au convertit la Muhammedanism, sau ascultă de Împărăţia Othmană se numesc îndeobşte **Serhadly**, adică 'de la hotare'.

(ω) **Italieni.** Pe turceşte **Ifrendz**, nume care le este dat laolaltă tuturor neamurilor din Italia, din oricare provincii.

(aa) **Şi cu suflet de Misliman.** Adică 'cel care s-a hotărît fie să învingă, fie să moară'. Ei cred că şi una şi alta îi este plăcut lui Dumnezeu: socotesc că mortul este încununat prin martiriu, <iar> învingătomlui i se dă răsplata trudei sale în veacul ce va să vină. De unde, în gura celor care pleacă în campanie răsună prea adesea fraza următoare: **Ja tacht, ja bacht**, 'Fie tronul, fie fericirea !', <ori> < > **Ja Szehid, ja Gazi**, 'Fie martir, fie învingător !'.

(bb) **Van.** Oraş din stăpînirea Othmană, ultimul de la hotarele cu Perşii, prea cunoscut, spre a trebui descris mai pe larg.

(cc) **Să-i împărtăşească planurile lui Ibrahim Pasza.** Sultanii Turcilor, odată ce i-au îngăduit
209 Marelui Vizir / deplina putere de a ocîrmui Împărăţia, mai ales cînd este trimis în vreo campanie, nu obişnuiesc să facă nimic fără de ştirea lui, iar, dacă vor fi făcut ceva, se socoteşte, de îndată, că autoritatea aceluia se pogoară către mormînt. De unde, dacă Împăratul porunceşte, el însuşi, ceva ce trebuia să fie încredinţat de către Vizir, pe dată se aude la Curte multfolositul proverb: **Semeri jere urdi**, T-a fost aruncată şeaua la pămînt !', adică "Şi-a pierdut demnitatea şi onoarea !".

(dd) **Tibris**. Odinioară 'Tauris', sau, după cum vor alţii, 'Persepolis', pe vremuri Scaunul Regilor Persiei şi Capitala Regatului.

(ee) **Gilan**. Odinioară 'Hircania'.

(ff) **Tekkielu Mehemed**. Binecunoscută Căpetenie a Perşilor şi Prefect al **Bagdadului**, prin silinţa şi prin vicleşugurile căruia se spune că au fost cumpăraţi Vizirul şi Defterdarul lui Suleiman: primejdie din care a scăpat numai prin îndrumarea oarbei Fortune.

(gg) **Imam Azem**. Se crede că ar fi locul de înmormîntare al acelui întemeietor al ceremoniilor sectei Mislimanice, pe care îl pomenesc îndeobşte sub acest nume. Urmaşul lui a fost **Imam Szafi**. Turcii îl urmează mai degrabă pe acela, chiar dacă nu-l disprețuiesc nici pe acesta.

(hh) Sub spînzurătoare. La Turci, mărturiile celor care stau să moară află o crezare aparte. Căci ei cred că orice va fi mărturisit cineva în ultima clipă a vieții, fie el menit unei morți violente, fie tîrît la moarte de firea însăși, este atît de adevărat, încît nu numai că se află mai presus decît cele spuse de patruzeci de martori, ci înlătură Întru totul orice fel de îndoială, chiar dacă tot cuprinsul lumii ar fi de părerea contrară. De unde nu este de mirare că Suleiman i-a dat crezare acestei mărturii, și că, deși nu erau alte argumente prin care să se poată convinge, l-a pedepsit pe Vizir cu moartea. /

210 **(ii) Să o treacă sub tăcere**. Cu cît vicleșug pot să se prefacă Othmanii, mai cu seamă atunci cînd este vorba despre încălcarea Maiestății, sau despre dușmanii lor, nu prea se află nimeni care să n-o știe. De aici s-a și născut acel preafolosit proverb de la ei: **Kiesilmeen el, upiulmek gierek<dir>**, 'Mîna ce n-o putem tăia n-avem cum, decît să o sărutăm.'

(kk) Cei patru urmași ai lui Muhammed. Vezi mai sus numele lor, la C(artea) a 2-a, C(apitolul) 3, lit(erele) **(qq)**. Perșii îi tăgăduiesc pe cei trei dintîi dintre ei, și nu-l recunosc decît pe **Ali**.

(ll) Chatyb. 'Cititorul', sau 'Anagnostul', ca diaconul din bisericile noastre, dar și 'Cuvîntătorul', care pomenește din amvon, la rugăciunile pubilce, numele Împăratului.

(mm) Bitlis. Foarte cunoscut oraș al Persiei, așezat la hotarele **Georgiei**, pe rîul cu același nume. Acesta este plin de pești, numiți 'moruni', printre cei mai mari din apele rîurilor, pe care îi vei căuta degeaba aiurea, în afară de **Dunăre** și de **Volga**. Dar ei nu-și petrec niciodată iarna în acel fluviu, ci, la vremea primăverii, pleacă în mare, iar, la a toamnei, se întorc în Volga, și iarna nu se mai găsește nici unul în **Marea Caspică**. Ruthenii, cei stăpîni peste gurile Volgăi, luînd seama la aceasta, au închis peste tot gurile rîului cu garduri din trestie, și prind nenumărați pești din aceștia în atari îngrăditure, cînd vor să se ducă iarăși în mare, primăvara, la topirea gheții. Dar cei din Bitlis, cum vedeau că li se ia prada de fiecare an, au căzut la înțelegere cu Rușii, ca în ziua dinainte de Sărbătoarea Floriilor, să se desfacă, în favoarea Creștinilor care locuiesc pe acolo, măcar o singură îngrăditură, și să stea deschisă trei zile: făcîndu-se astfel, ancă din a doua zi, se prinde în rîul Bitlis un mare belșug de momni. Dacă acestea sunt adevărate, precum ni s-a povestit, martor
211 αὐτόπτοι <ocular> fiind un / Turc, locuitor din Tiflis, este oricum de mirare iuțeala acestui <fel de> pește, dat fiind că poate străbate înot, în 24 de ore, toată Marea Caspică.

(nn) Giurdzistan. Neam binecunoscut, locuind între **Pont** și **Marea Caspică**, odinioară 'Ιβῆροι. <Iviri>, acum **Georgieni**. Unii au crezut că numele acesta le-a fost dat <abia> după ce-au primit credința creștină de la S(fîntul) Gheorghe, Patronul lor, dar falsitatea acestei păreri se poate vedea cu ușurință din faptul că, mult înainte de vremurile S(fîntului) Gheorghe, Pliniu și Mela pomenesc de Georgieni.

Ei mărturisesc credința grecească și ortodoxă, dar, înafară de știința vînătorii, a trasului la țintă și a tîlhăritului, abia de vei mai găsi la ei vreo alta. Se spune despre ei că, vreo trei ani în urmă, au adus din Belgia tiparniță grecească, au tipărit cartea care cuprinde laudele Preafericitei Fecioare Măria, numită 'Ακάθιστον <"Acatist">, și își mai dau, încă și acum, silința întru literele grecești. Chanul, sau Principele lor, se mărturisește și el <a fi> creștin, dar nu poate, totuși, urca pe tron, decît după mărturisire credinței Muhammedane – dar, după aceea, el dobîndește de la Regele

Persiei îngăduința de a-și face rugăciunile fie în Dziamie, fie într-o biserică creștină, de unde pe drept ar putea fi numit un ἀμφίβιον <om cu viață dublă> în privința credinței.

Unul dintre ei, în veacul trecut, datorită unei silnicii suferite de el, s-a refugiat în **Rusia**, al cărui fiu, fiind Mai-marele tunurilor în oștirea lui **Petru cel Mare**, a fost prins de Șvezi și a murit la **Stokholm**. Cînd, în anul 1712, am ajuns la **Moscova**, l-am găsit pe acesta acolo și am aflat că el a tradus în limba greacă genealogia Chanilor Georgiei, întrețesută cu istorioare vrednice de mirare. În ea se află trecut, legat în lungă înșiruire, zămislitorul acestei spițe, **David**, Regele Iudeilor: un nepot al acestuia după Solomon, să fi plecat din **Iudeea** în Georgia și să-și fi statornicit domnia
212 acolo: pînă la urmă, nu / știu în ce chip, să fi fost botezat de către tatăl lui, Solomon, în numele P(reasfintei) Treimi. Convins de aceste scorneli, acela susținea cu tărie că este din același sînge, ca om, cu Domnul nostru IISVS Hristos, de unde Cititorul se va putea convinge fără vreo greutate de ignoranța acestui popor.

(oo) Chairuddin. După etimologie, 'Bunătatea și Harul credinței': un foarte celebru pirat, și, după ce a ajuns Amiralul Împărăției Othmane, groaza Creștinilor, de către care a fost numit îndeobște 'Barbarossa'. După acesta, Turcii au avut, sub **Sultan Mustafa**, un alt celebru **Capudan Basza**, pe '**Mezamorto**', căruia flota turcească îi datorează toată faima ei. Acesta, deși, drept Capudan Basza, se bucura de cinstirea Viziratului și de trei tuiuri, nu și-a lăsat totuși haina de corăbier, zicînd că nu li se cuvine corăbierilor straiul turcesc, și că podoabele cele strălucitoare îi aduc artei navale cea mai mare rușine și îngreunare. Iar, pe vremea lui, toți Căpitanii și Mai-marii corăbiilor obișnuiau, să nu poarte nici un fel de alte straie, decît cele marinărești.

(pp) Kiorfes. 'Corcyra' celor vechi, astăzi 'Corfu', o insulă din Marea Adriatică.

(qq) Avlonia. Este un ținut și un oraș din **Albania**, care, pe un alt nume, este numit de Turci, laolaltă cu **Epirul**, **Arnaud**. Opt mii de locuitori de acolo sunt ținuți să meargă cu tabăra Turcilor. Sunt oșteni foarte războinici și harnici, de lăudat, mai presus decît alții, pentru priceperea lor în trasul cu pușca, odinioară ortodocși cu toții, dar acum atît de căzuți în Muhammedanism, încît îi depășesc și pe Turcii înșiși prin superstiția lor.

Nu vei afla la ei nici un fel de tragere de inimă pentru litere, dar de artele, cărora li se închină,
213 se știe că se ocupă nu fără pricepere. Dintre cele mecani/ce, ei excelează cu precădere în două, în <construirea> apeductelor și în însănătoșirea herniilor. În tragerea apelor, cu toții ar da mărturie că de-abia de s-ar afla cineva care să le pună la îndoială primul loc, oricine a văzut apeductele de la Constantinopole. Ei le duc totuși la bun sfîrșit fără de nici un fel de învățătură matematică, de precepte, sau de instrumente, măsoară înălțimea munților <și> distanțele dintre locuri cu mai multă exactitate decît ar putea-o face un Geometru, iar cantitatea și calitatea apei o cîntăresc preabine. Întrebați fiind despre temeiurile acestei arte, nici nu pricep ce li se spune, nici nu se prea pot explica pe sine.

Ei îi îngrijesc în mod desăvîrșit pe cei ce suferă de hernii, orice vîrstă ar avea ei, cu nu puțină asprime, dar în chip fericit. Pe cînd ne aflam la Constantinopole, spre a le cerceta mai bine metoda, am dat poruncă să fie îngrijit, în Palatul nostru, notarul nostru, deja în vîrstă, care suferea de această boală. Aceia, după ce s-au învoit asupra prețului lecuirii lui, îl legau pe bolnav cu fîsii de pînză de o scîndură destul de lată, de la piept și pînă la picioare, apoi îi deschideau, nu prea îngrijit,

cu un brici destul de grosolan, grosimea pielii de sub pîntece, și, scoțîndu-i, în lungime cam cît de-o palmă, prapurele dinlăuntru, îi vîrau la locul lor mațele căzute pînă la boașe. După aceasta, coseau grosimea pielii cu un fir gros, și, după ce făcuseră un mic nod la fir, ca să nu iasă afară, tăiau cu același brici cîtă grosime a pielii mai ieșea afară de prin cusături, și, ungînd <locul> cu untură de porc, îl ardeau cu fierul roșu. După ardere, ei mai lasă încă deschisă rana din pîntece: îi ridicau în sus picioarele omului aproape leșinat, și toarnă asupra rănii albușul de la nouă ouă proaspete. Cînd acesta fierbea după o oră sau două, ei pronosticau de aici o însănătoșire fericită. Căci, dacă după al treilea ceas nu va fi apărut nici un fel de fierbere, ei socotesc acest lucru drept mortal,
214 pentru că de aici se vede că atît de mare este slăbiciunea puterilor bolnavului, încît nicidecum / nu-și poate dobîndi vreo alinare de pe urma medicinii, cu toate că doar unul sau doi dintr-o sută se întîmplă să moară – lucru pe care îl atribuie mai degrabă slăbiciunii puterilor, sau a vîrstei, decît neîndestulării meșteșugului lor. A doua și a treia zi, ei reluau aceeași infuzie la același ceas, ținîndu-l mereu pe bolnav cu picioarele în sus, aflat într-o asemenea nesimțire, încît să pară fără suflare. Nu-i îngăduiau nici hrană, nici ceva de băut, socotind că este îndeajuns pentru puterile lui firești, dacă i se umezea limba cu o singură picătură de apă. În cea de a patra zi, îl puneau pe bolnav, legat de scîndură, jos pe pămînt, unde își venea de îndată în fire, și se plîngea, cu glas slab, de dureri, îi refăceau puterile celui sleit cu puțină apă de băut, și îi dădeau, vreme de alte trei zile, un pic de zeamă, de care se găsea, fără să țină seama de nici un fel de dietă, doar cît pîntecele să nu-i fie împovărat de prea multă mîncare. În a șaptea zi, îi desfăceau legăturile și-l puneau pe bolnav, ușurel, în pat. Dar, ca să nu-și poată trage vreun picior, sau să se poată mișca din loc, vreme de două zile, stau lîngă el, neîncetat, doi inși, și-i tot punea, zilnic, obișnuita infuzie de albuș. După a noua zi și pînă într-a douăsprezecea, rana mai primea doar cîte șase albușuri, care, de îndată ce erau infuzate, păreau să fiarbă și mai din belșug decît înainte. Într-a cincisprezecea zi, tăietura de-abia dacă mai primea un singur albuș de ou, dar ei reluau infuzia, pînă cînd vedeau că, oricît de puțin, tot mai intră în rană și mai fierbe. Cînd înceta aceasta, puneau peste rană un pansament făcut cu smoală, ulei, și nu mai știu ce altă substanță, și-i îngăduiau bolnavului să-și miște picioarele și să steie pe o parte. Între timp, ei trăgeau, puțin cîte puțin, la ceasul dimineții, capătul, mereu păstrat, al firului, mai înainte ca bolnavul să ia hrană, și încercau ca nu cumva legătura să se fi rupt.
215 După a douăzecea, a treizecea, sau a patruzecea zi, după cum rabdă vîrstă sau puterile fiecăruia, / ei trăgeau afară tot firul, cu legătura lui, și, punînd deasupra un alt pansament, îl făceau sănătos de-a binelea.

Prin această metodă, aspră și dură, la care am fost de față ca martori, neamul acesta atît de necioplit obișnuiește să scoată și să lecuiască în chip fericit o boală atît de grea.

(rr) Arnaud. Albania, odinioară 'Epir', în grecește îndeobște 'Αρβανίτες, despre care vezi literele (**qq**) de mai sus.

(ss) Kohpan. Cine să fie acesta, este greu de dedus. Numele de 'Spanioli', dat ostașilor Germani, socotesc că s-a născut pentru că Împăratul Germanilor, **Carol al V-lea**, era și Regele Spaniei.

(tt) Serem. Sub acest nume se află la Turci cîmpia aceea foarte largă, care o ține la mijloc, dincolo de Sava, între **Alba Graeca** et **Petrivaradin**, pe ai cărui locuitori îi mai numesc, îndeobște, și **Serin ougly < > memliekieti**.

(uu) **Sandziak**, < >. A fost odinioară, la Turci, o însărcinare însemnată și vrednică de cea mai mare cinstire, dar, după ce Suleiman a început se orînduiască din nou rangurile militare și civile, se află pe ultimul loc dintre Prefecturi – aceia care îl cîrmuiesc n-au de-a binelea nici un tui și au drept podoabă numai steagul care se cheamă la ei '**Sandzak**'.

(ww) **Înlăuntrurile Indiei.** Hotarele **Arabiei Felix**, pentru că nu am auzit ca oastea turcească să fi pătruns vreodată în India.

(xx) **Iemen.** Un Regat foarte mare, care se întinde foarte mult în lățime între Golful Persic și Marea Roșie, pe care atît Geografii cei vechi, cît și cei mai recenți îl socotesc o parte a **Arabiei**, și obișnuiesc să-i dea numele de Εὐδαίμων, sau 'Fericită'.

Dar nimeni dintre istoricii turci sau arabi nu i-a trecut pe locuitorii Temeniei' printre Arabi, de unde ne va fi îngăduit să tragem încheierea că părerea Geografilor Europeni, deși întărită de crezarea
216 atîtor veacuri, totuși / nu se sprijină pe rațiuni atît de temeinice. Pentru ca aceasta să se înțeleagă mai bine, trebuie știut că toți locuitorii **Asiei** și ai **Africii** sunt împărțiți de Arabi în trei: în **Tătari**, **Perși**, și **Zengi**. Printre **Tătari** ei numără toate neamurile care stăpînesc ținuturile așezate între Oceanul de la Miază-noapte și Munții Caucazului: Tătari, Calmuci, Siberieni, Chinezi etc. '**Perși**' îi numesc pe aceia care locuiesc astăzi în Împărăția Persiei. Iar '**Zengi**' îi numesc, cu un nume comun, pe toți cei care și-au așezat sălașurile prin jurul Persiei, chiar de la hotarele Chinei și pînă la Oceanul de Apus, în Asia și în Africa: Inzii, Arabii, Egiptenii, Abyssinienii, Etiopienii, Marocanii, Tunisienii, Tripolitanii, Fezzenii, Maurii etc, Negroizii, și orice alte nații barbare mai ocupă acea regiune, iar această denumire o iau de la părul lor cîrlionțat și scurt, cu care toate acele triburi, și numai ele, sunt împodobite de la natură, de unde acest fel de păr numit, îndeobște, și de Perși, ca unii care obișnuiesc să poarte plete mai lungi, '**Mui Zengi**'. (Iar **Asia Mică** am arătat mai sus, la C(artea) <1>, C(apitolul) <1>, lit(era) <**(1)**>) că ei o socotesc îndeobște drept o parte a Europei, sau a Imperiului Roman). Iar denumirea de 'Arabi' le este dată numai triburilor care rătăcesc prin cîmpuri deșerte, printre Alep, Damasc, Mecca, și Bagdad, anume acelea care se află însemnate pe hărțile geografice, sub numele **Pustiului Arabiei** și al **Petreei.** Dacă, prin urmare, în înțelesul de mai înainte, Geografii Europenilor vor fi vrut să-i arate, sub numele de ' Arabi', pe toți **Zengi**, s-ar cuveni ca ei să descrie **Arabia** mai întinsă, decît se vede că s-a făcut îndeobște pe hărți și în comentarii. Dacă însă cei care le dau lor nume vor ca ei să se cheme 'Arabi' <numai> în cel din urmă, este limpede că 'Arabia Felix' 'Felicem', cum îi spun ei, se află așezată în afara hotarelor
217 **Arabiei**. Căci faptul că Iemeniții sunt o spiță nu / a Arabilor, ci a Inzilor ni-l arată îndeajuns însăși denumirea lor de **Sarihindi**, 'Inzii Bălani', care le esle dată prin tot Orientul. Turcii îi atribuie acestei denumiri o dublă pricină. Unii cred că ei se numesc 'bălani' pentru motivul că Împăratul lor nu poartă decît veșminte galbene, iar folosirea lor le este tot atît de oprită particularilor, cum este îndeobște, la Turci, străinilor culoarea verde; alții sunt de părere că alb-gălbuiul lor firesc prin care, față de Etiopieni, par mai aproape de albi, s-a aflat la originea acestei denumiri: în controversa dată, noi socotim că n-are mare importanță ce este mai aproape de adevăr, de vreme ce este deajuns că, prinacordul tuturora, aceia se numesc Inzi', iar nu 'Arabi', și de aceea **Iemenul** este, la propriu, o parte nu a **Arabiei**, ci a **Indiei**.

(yy) Sub chip de prieten. Annalele Moldovenilor istorisesc că Turcii au dobîndit trecerea lor de la Moldoveni doar sub chipul unei campanii în Polonia, dar apoi au întors armele împotriva lor <şi> au prădat în mod jalnic toată **Moldova**.

(zz) De socotinţa Statului lor. După înţelegeri, Turcii au îngăduit, aproape un veac întreg, cinurilor Moldovei libera alegere a Principelui, dar, cu trecerea vremurilor, au început să aşeze ei înşişi Principi: obiceiul era să nu-i aleagă decît dintre fiii Principilor pe care îi ţineau ostalici la ei, la Constantinopole. Dar, pînă la urmă, le-au îngăduit atare demnitate şi cîtorva dintre Grecii de la Constantinopole, astfel, cu 40 de ani în urmă, lui **Dimitrie Cantacuzino**, cu 30, lui **Antonie Rosset**, iar, pe vremea noastră, lui **Duca Rameliotul** şi lui **Nicolae Mavrocordat**, fiului acelui preavestit
218 **Alexandru Mavrocordat**, Marelui Dragoman al Porţii, dat drept coleg, la pacea de la Car/lovitz, lui **Rami Mehemed**, Reis-effendi.

Cine doreşte să afle mai multe despre aceste drepturi ale Moldovei, să consulte "Descrierea Moldovei", care va fi dată în curînd luminii <tiparului>.

(αα) Autoritatea de Monarh. Aceasta le-a rămas, pînă acum, neatinsă Principilor **Moldovei** şi **Valahiei**. Ei îi scot, după placul lor, pe Mai-mari din însărcinările lor, aşează noi legi, şi au asupra tuturora deplin drept de viaţă şi de moarte. Anume, nici după mazilirea lor nu se aud la Poarta Othmană plîngeri despre moartea vreunui Boier, sau a cuiva de stare mai de rînd, cît ar fi fost el de nevinovat. Dar de va fi stors ceva în chip tiranic şi împotriva legilor de la supuşii săi, despre aceea trebuie să deie socoteală.

(ββ) Principele. Istoricii moldoveni îi spun acestuia **Ştefan cel Tînăr**, fiu al lui **Bogdan**, dar nelegitim.

(γγ) Vechiului Principe. Turcii au obiceiul de ale le plăsmui învinuiri acelora pe care i-au menit pedepsei. Este negreşit că Moldovenii au pîrjolit **Kilia**, dar nu cu consimţămîntul întregului Stat, ci din răzbunarea unor particulari, şi nici măcar atît din vina acestora, cît din cea a unor Tătari din Budz{i)ac. Căci, iscîndu-se între aceşti Tătari, adunaţi cu alte noi colonii de-ale Turcilor, şi locuitorii din **Kiegiecz** o înfruntare asupra tăierii pădurilor, aceştia îi alungaseră, mai întîi, pe Turci din păduri, apoi, cum dădeau iarăşi năvală, îi învinseseră şi, urmărindu-i pe fugari pînă la Kilia, pîrjoliseră oraşul, punîndu-i foc. Astfel s-au luptat cîndva Moldovenii pentru privilegiile lor, acum însă tirania Turcilor i-a silit să pună sub secure, nu numai lemne, ci şi capetele bieţilor de ei. Dar pînă cînd, o, Doamne, domni-va nedreptatea ? !

(δδ) Pradă tezaurul. Hezarfenn, multîngrijitul istoric al Turcilor, ne spune că în acest tezaur
219 s-au găsit foarte mari bogăţii, pomenind, / printre celelalte, că s-a aflat acolo o cruce din aur, împodobită cu atîtea nestemate, încît nimeni n-a cutezat a-i da vreun preţ. Am aflat că aceasta se mai păstrează încă şi astăzi, neatinsă, în tezaurul împărătesc.

(εε) Kili. Pentru Moldoveni **Cilia**, odinioară Αυκόστομον: este un oraş aşezat la gura mai mare şi mai puternică a Dunării, către Miază-noapte, numai pe acolo dîndu-li-se trecere corăbiilor către Pontul Euxin, nu departe de **Akkierman**. Şi unul şi celălalt oraş erau odinioară ale Moldovei, dar ele ţin astăzi de **Budziak**, numit de Moldoveni 'Basarabia'.

(ζζ) Andreverius <>. Pare a fi numele unei Căpătenii a Creştinilor, stricat de Turci; cine să fi fost acesta, n-am avut putinţa de a cerceta.

(ηη) **Janusz. Ioan Zapolia**, Cornițele **Scepusiei**, care, după moartea lui **Ludovic al II-lea**, fusese ales de cinuri Rege al Ungariei.

(θθ) **Regele Germaniei.** Nu **Carol al V-lea**, care era, pe acea vreme, Împăratul Germanilor, ci fratele lui, **Ferdinand I**, Regele Romanilor și al Boemilor, care, datorită înrudirii sale (căci o avea în căsătorie pe **Anna**, fiica lui **Vladislav al VI-lea**, sora lui **Ludovic al II-lea**, cel care pierise la **Mohacz**), socotea că i se cuvenea domnia Ungariei. Cum vedea însă că nu <poate> face nimic cu sila, el încheiase o înțelegere cu Ioan Zapolia, ca acesta să păstreze, cît trăia, domnia, <dar>, după moartea sa, să i-o lase lui Ferdinand.

(ιι) **Sofi Mehemed Pasza.** '**Sofi**' se numesc îndeobște la Turci 'bunii păstrători ai legilor', dar cei care arată prea multă pietate poartă numele de '**Zahid**', adică de 'Prefăcuți'. Numele acesta pare să se tragă de la grecescul σοφός, de unde și φιλόσοφος sună la ei '**feilusuf**'.

220 (κκ) **Nu puteau apăra.** Mai sus, / în capitolul acesta, la lit(era) (β) am atras luarea aminte că Othmanizii obișnuiesc să cuvinteze bine și să făptuiască rău, iar aceasta ne-a arătat-o **Suleiman**, prin pilda sa. După ce, sub chipul bărbăției, dobîndise trecere dinaintea tuturor fruntașilor Domniei, prinzînd acum prilejul, și-a vărsat veninul cel ascuns, și, ca un balaur nesățios, înfulecă Regatul datorat unui orfan. Au aici pildă Creștinii, de unde să învețe cît cîntărește ocrotirea Othmanizilor.

O, de-ar fi cîntărit mai cu grijă aceasta **Carol al XII-lea**, Regele Șvezilor, de altfel, oricum, de numărat printre eroii veacului nostru, mai înainte să se fi încredințat niciodată credincioasei Curți Othmane ! Desigur, cît de mare pagubă a adus el Regatului său și întregii cauze a Creștinătății, a arătat-o ce-a ieșit, și este de temut să nu se mai arate prin funeste experiențe !

(λλ) **Firancze Padiszah.** Curtea Othmană nu-i atribuie nici unuia dintre Creștini titlul de '**Padiszah**', ci doar Regelui Franței. Iar Turcii povestesc pricina și obîrșia acestei denumiri aparte. Căci ei spun că o nepoată a Regelui Franței, odată ce pusese la cale un sfînt pelerinaj la Ierusalim, a fost prinsă de niște pirați turci lîngă insula **Ciprului** și i-a fost dată lui Suleiman în dar. Că, primită fiind de acesta printre cele mai iubite cadîne ale sale, pentru că era și de neam vestit, și chipeșă la înfățișare, i-a cucerit atît de bine Împăratului său iubirea prin mișcările, dansurile și versurile ei franțuzești de dragoste, încît să aibă în mîini frînele întregii Împărății și să-i îndrume vrerea după placul ei. Sosind, după puțină vreme, solii Regelui Franței și văzînd că nu o pot lua din Palatul Împărătesc, preschimbînd nevoia în virtute, i-au povestit Împăratului că 'era cea mai mare
221 fericire, / după socotința Regelui Franței, ca soarta cerească să o fi menit pe fiica sa (căci se spune că i-au dat acest nume, <iar> nu pe acela de 'nepoată') patului unui atît de mare Împărat, și că nădăjduia ca, prin această unire prin sînge, să fie întărită legătura unei veșnice alianțe și prietenii între cei mai mari doi Monarhi ai lumii'. Că astfel, sub îndemnul acestei Sultane, nu numai că Suleiman a dus la desăvîrșire cele pe care le dorise Regele Franței, dar i-a și dat acestuia titlul de '**Padiszah**', și a dat poruncă să i se îngăduie Solului Franței intrarea la Împărat înaintea tuturor celorlalți.

Aceasta pare, ea, să fie o poveste, mai ales că în nici o carte de istorie sau e genealogie de-a Creștinilor, din cîte le-am văzut, nu se pomenește despre aceasta, dar Francezii nu roșesc să se laude, la Constantinopole, încă și astăzi, cu înrudirea dintre Regele lor și stirpea Othmană, și să ceară, astfel, primul loc printre toți Creștinii. Tot din aceeași pricină, Împăratul Romanilor nu are

niciodată un Sol extraordinar la Curtea Othmană, ci doar un rezident; dacă intrevin însă treburi mai grave, ca întărirea păcii, sau prelungirea armistițiului, este trimis un Plenipotențiar (s(au) < > **Murachas**), care trece înaintea tuturor celorlalți.

({μμ}) **Vstuni Beligrad.** 'Alba Regală', la Germani' Stulweissenburg', pentru locuitori < >.

(νν) **Tatar hisari.** Pare a fi 'CetățuiaTătarilor', orașul cucerit la aceeași vreme: 'Quinque Ecclesiae', în germană 'Fünfkirchen'.

({ξξ}) **Vsturgun Beligrad.** 'Strigoniul', pentru locuitori **Gran**.

(οο) **Alaj.** Nu este atît un 'triumf, cît orînduirea oștenilor în rînduri și coloane, care se face
222 întotdeauna atunci cînd Împăratul fie că iese din Oraș, fie / că se întoarce în el. Iar triumful purtat după izbîndă se numește **Donanma Hiumaiun**, 'Triumful Maiestății', nume sub care intră și flota maritimă.

În bătălie, cînd oastea este așezată în linie, ei spun că se face tot un '**Alai**': iar cum poate că nu vom mai avea prilejul să arătăm aceasta, nu ne va fi cu supărare să o pomenim aici. La ei, toată oștirea este împărțită în cinci: **Sagkol**, 'mîna dreaptă', **Solkol**, 'mîna stîngă', **Dibalai**, 'temeiul liniei de bătaie' **Czarcadzi**, 'înaintemergătorii' ("avantgarde") și **Dondar**, 'împingătorii' ("arrière-garde"), care au poruncă să-i silească din nou la reluarea luptei pe cei care fug, sau dau îndărăt. Primele rînduri le țin **Serdengieczdi;** pe aceștia îi urmează, sub **Jengiczer Aga**, unitățile Jengiczerilor; după aceștia sunt trase tunurile, înconjurate de **Topczii** și de **Dzebedzii**, 'Străjile artileriei'. Lor le vine din urmă Marele Vizir, cu Curtea sa și cu **Segbanii**. Partea lui dreaptă o țin călărețiii din Asia, stînga cei din Europa. La sfîrșit, după Vizir, urmează Împăratul, dacă este de față, înconjurat de curteni și de **Bostandzii.** Dreapta lui o ocupă **Sipahii** roșii, stînga **Sipahii** de semn galben, care sunt numiți de obicei și **Silahdari**. După Împărat sunt purtate trunurile tezaurului, și nenumăratele care și cămile care duc proviziile și celellte lucruri de trebuință. Rînduiala aceasta o încheie ades pomenitul **Dondar.**

Cam aceeași rînduială se păstrează și în luptă. Primii dau iureș **Serdengieczdii**, lor le urmează **Jengiczerii** și celelalte bulucuri pedestre. Între timp, călărimea se străduie să deie năvală asupra
223 laturilor dușmanului și să le împrăștie, după respingerea cărora vin **Spahii /** la amîndouă aripile. Vizirul, cu ai săi, ia aminte la partea mai slabă a călărimii, **Jengiczer Aga** la cea a pedestrimii, și o întărește cu noi ajutoare. Împăratul, cu ai săi, ceva mai departe de înfruntare, poartă grija întregii oștiri și, dacă vreo parste este apăsată de dușman, trimite ajutoare dintre ai săi și din celelalte unități. Pedestrimea egipteană este supusă celei din Asia, iar cea a Albanezilor celei din Europa. Dar despre acestea avem să vorbim mai pe larg în altă parte.

Pe lîngă acesta, la Turci se mai numește '**Vrdi Alai**' mulțimea meșteșugarilor și a neguțătorilor, care, din poruncă împărătească, merg după tabără, ca printre ei să nu lipsească nimic din cele de găsit la oraș.

(ππ) **Engi Capu.** Una din cele 28 de porți mai de seamă ale Constantinopolei, care privește către **Sylivri**: despre ele în altă parte.

(ρρ) **Lovit de nedreptate.** Ei spun că soția lui a fost pîngărită cu de-a sila de Regele Persiei.

(σσ) **Spre a-și ocupa patria.** Care să fi fost aceea, nu pomenesc nici Turcii, nu am {{putut}} nici s-o aflăm din altă parte.

(ττ) **Sunt lăsați să meargă.** Istorisesc nu puțini dintre cronicarii turcești că Suleiman a prins de veste că fii lui s-au adunat cu gîndul să-l deie jos din domnie. De aceea, cum, numai pentru un zvon, nu vroia să ridice mîna asupra sîngelui său, le-a dat poruncă să se întoarcă acasă, dar mai apoi, la întoarcere, fapta ieșind și mai bine la iveală, l-a ucis pe **Mustafa**, lucru despre care <vom vorbi> mai jos.

(υυ) **Sultan Burhan.** '**Burhan**' este totuna cu ceea ce Grecii numesc ἀποδεικτικὸν', <iar> Latinii 'demonstrativum', de unde Turcii și numesc, de obicei, silogismul demonstrativ '**delili burhan**': dar, preschimbat într-un nume propriu, desemnează ceva 'tare și ca de neînvins' – nume
224 de care, mai demult, se găseau destule la / Turci, acum însă au căzut în desuetudine.

(φφ) **Isfahan.** Odinioară Capitala Provinciei **Arak**, iar acum a întregii **Persii. Kieszan** se numește, stricat, pe hărți '**Casian**', iar < > **Camid**, în descrierile mai recente, probabil, '**Com**'.

(χχ) **Printr-unul dintre prietenii săi. Hezarfenn**, care a descris mai pe larg faptele lui Suleiman, crede că acesta a fost Marele Vizir **Azizallah**, prietenia căruia vicleanul de < > **Eliasib Mirza** să o fi cumpărat cu mari poveri de aur și de argint. Dar, pentru ca faima unor astfel de oameni, dobîndită prin viclenie, să nu-i stîrnească și pe alți Herostrați să făptuiască lucruri la fel, Turcii au obiceiul să le treacă numele sub tăcere.

(ψψ) **Timiszwar.** Binecunoscut oraș al **Ungariei**, 'Temeszwarinum'.

(ωω) **Baczi** etc. Pe cît se pare, orașe așezate între Dunăre și Sava – ținut care, la Turci, se numește **Bacza ovasi.**

<(1)> **Casim Pasza.** Foarte vestită Căpetenie a Turcilor: după ce a fost înălțat la Vizirat, fie că a întemeiat, fie că, întemeiată fiind de către alții, a lărgit noua colonie de sub Oraș a **Galatei**, unde sunt acum arsenalele, și de aceea i-a dat numele său.

<(2)> **Erdisz** etc. Sunt cetăți de la hotarele cu **Szirvan**, <notate> pe hărți, stricat, '**Ergisz**' și '**Elata**'.

<(3)> **Tokad.** Oraș destul de cunoscut al <A>**Natoliei**, <aflat> nu departe de **Amasia**, numit odinioară, după părerea unora, 'Eudocia'.

<(4)> **Mustafa.** A fost cel de al patrulea fiu al lui Suleiman, cel despre care se spunea că i-a
225 stîrnit pe toți șase frații împotriva tatălui lor. Turcii spun că planurile lor / Suleiman le-a lăsat, cu mare șiretenie, nepedepsite vreme de un an întreg, ba și mai mult, în nădejdea că ei se vor căi; apoi, văzîndu-le sufletul aspru și îndărătnic, a poruncit să-l sugmme numai pe **Mustafa**, drept cap al răzvrătirii. Sunt unii care nu cred că **Dzihangir** a pierit de moarte bună, ci că a fost înlăturat prin otravă, din însărcinarea părintelui său. După aceste răzvrătirii ale fiilor săi, **Sultan Suleiman** a dat o lege ca fiii împăraților să nu mai fie trimiși în **Sandziacate**, ci să fie ținuți în Orașul Regesc și, chiar dacă, după scoaterea acestei legi, mai sunt unii despre care se pomenește că au fost trimiși în vreun **Sandziacat**, ea a căzut cu totul în desuetudine.

<(5)> **Dzihangir**. Despre acesta <vezi> la litera de mai înainte. Se spune că era ghebos, astfel că părea că poartă în spate o sferă, iar ei spun că, din această pricină, Suleimani-a dat numele de **Dzihangir**, cum ar veni 'Purtătorul lumii', sau 'Atlas'.

<(6)> **Trimite la Szah.** Turcii sunt opriți de legea lor să purceadă cu război asupra dușmanului fără să-i fi dat de veste despre venirea lor. Ei spun că se face astfel, atît pentru a nu fi umbrită

bărbăția Othmană, odată ce vrăjmașul a fost înfrînt prin înșelăciune și vicleșug, cît și pentru ca dușmanul să fie chemat către preceptele Curanului și credința Muhammedană; dacă acesta tăgăduiește Muhammedanismul, ei se socotesc nu numai fără de vină nu numai pentru vărsarea de sînge, ci, dacă ar fi să moară, și martiri, <iar,> dacă învîng, cred că ajung **Gazi** în fața lui Dumnezeu. Dar ei nu păstrează totuși prea strict acest obicei, ci tălmăcesc adesea legea după trebuința lor, și nu-i vestesc dușmanului războiul, mai înainte de a-i înfige fierul în rărunchi, după cum am văzut că i s-a întîmplat, în anii din urmă, Statului Venețian, căruia, în cuprinsul a patru luni, **Sultan**
226 **Ahmed** / i-a smuls, prin mijlocirea Căpeteniei sale, **Alipasza**, tot **Peloponesul.** Dar suntem împiedicați să-i ținem de rău pe Turci din această pricină, dat fiind că luăm aminte că același lucru îl cam au în comun aproape toți muritorii.

<(7)> **Revan.** Multvestit oraș al Persiei, care este însemnat în scris, stricat, pe hărțile mai recente, drept '**Ervan**'.

<(8)> **Nehdzivan**. Îndeobște stricat pe hărți, ca '**Nah Schvan**'.

<(9)> **Sultan Husein.** Pare să fi fost unul dintre acei transfugi dintre Perși, care se supuneau, pe acea vreme, în număr mare, stăpînirii Othmanizilor. Căci **Amadia**, care este o Provincie a Regatului **Szirwan**, sau **Azerbedzan**, mai ascultă, încă și astăzi, de Regele Persiei. De aici par să-și fi scos și Evreii **Madianul**, și Grecii **Midianul** lor.

<(10)> **Meragye.** Îndeobște pe hărți, dar stricat, '**Marraga**'.

<(11)> **Arzirum.** După etimologie, 'Țara Grecească', sau 'Europeană'. Căci Turcii obișnuiesc ca pe toate cele așezate de la **Arzirum** către Apus, și toată **Asia Mică**, care este la ei **Anadol**, să le numească 'Părțile Europei', ceea ce am învederat mai sus, la C(artea) **<I>**, C(apitolul) **<1>**, lit(era) <(l)>.

Însă **Arzirum** este începutul acelei **Armenii Mari** care ascultă de Turci – nu departe de hotarele **Mediei**, așezate la șase zile către Miază-zi de **Trapezunt**, care să află la Pontul Euxin, {{numite de cei vechi 'Assiria'}}. Paszalîcul ținutului este unul dintre cele mai de seamă din Împărăția Othmană, și nu le este încredințat decît Paszilor cu trei tuiuri.

<(12)> **Szah Culi.** Unul dintre Chanii Regelui Persiei, fugar la Suleiman, vestit nu atît pentru altceva, cît pentru Muzică. Se mai păstrează încă și astăzi foarte elegantele lui moduri, compuse
227 pentru muzica la orgă, / despre două dintre care Muzicienii Turcilor și Perșilor susțin că abia dacă pot fi imitate: anume **Szah Culi sakili**, în ἦχω <ecou> **Huseini**, și Kiohpare, în ἦχω <ecou> **Hysar**, în metrul numit **Diviek**.

<(13)> **Merasz.** Oraș din Asia, așezat pe rîul Muras, nu departe de Eufrat, între **Alep** și **Malatia**.

<(14)> **Musul.** După părerea unora, 'Ninive' a celor vechi.

<(15)> **Dobrudze.** Este un ținut dincoace de Munții Haemus, întinzîndu-se, lîngă Dunăre, de la **Drista**, oraș vecin cu Valahia, și pînă la gurile acelui fluviu. Toată este o cîmpie, neudată de rîuri, și nedespărțită prin păduri: doar la marginea țării, lîngă **Drista**, se află o pădure, numită de Turci **Deli orman**, 'Pădurea nebună'.

Locuitorii ținutului sunt Turci de neam, și strămutați aici din Asia, dar astăzi ei se numesc **Czitaki**, Barbari de o φιλοξενία <ospitalitate> nemaiauzită printre țărani. Dacă vreun călător, de orice neam sau rit va fi el, va trece printr-un sat, toți capii de familii îi ies în cale dinaintea porții

și-l roagă cu cele mai mari lingușiri să tragă la ei și să prînzească, "orice-o da Dumnezeu" (acesta-i cuvîntul pe care-l folosesc). Astfel, acela a cărui găzduire o va fi ales, îl lirănește pe oaspe și caii lui, numai să nu fi avut cu sine mai mult de trei, fără nici o plată, vreme de trei zile, după putința lui, cu atîta omenie și ospitalitate, încît de-abia de s-ar mai putea găsi vreo pildă pe potrivă. El îi pune pe masă miere, ouă, din care ținutul acela are din belșug, și pîine, cam cenușie, dar foarte curată. Îi pregătesc o căsuță aparte, hărăzită pentru primirea oaspeților, care are în mijloc vatra,
228 dimprejur lavițele, de care călătorii se folosesc după plac. / Pentru că pe-acolo nu se găsesc lemne, ei țin focul cu bălegar de vite uscat la soare. Căsuțele și le durează din piatră, dar fără de tină și de var, încît arată mai degrabă ca o grămadă de pietre, decît ca un zid. Pereții dinafară îi dau totuși cu bălegar. Datorită uscăciunii pămîntului, au puțurile mai adînci de **o** sută de stînjeni. Ținutul dă naștere unor cai și de viță, și iuți, care, după cei Moldovenești, ocupă, la Turci, locul al doilea.

Am avut parte să plecăm adesea prin acest ținut, dat fiind că aceia care călătoresc din Moldova către Constantinopole nu au cale deschisă decît pe acolo: socotim că nu-i un lucru neplăcut de povestit ce ni s-a întîmplat cîndva pe acest dram. Noi aveam vechi loc de găzduire locuitor din satul la un **Alibegkio<i>**, respectat printre ei atît pentru cinstirea, cît și pentru avuțiile lui. Odată ce am ajuns la acesta în ziua de 22 Iulie, care îi este închinată în mineie S(fîntului) Foca, văzînd că toți lucrătorii ce-i tocmise, cu simbrie pe un an, mai mult de o sută, dintre Creștini, pierd vremea fără vreo treabă, îl întrebăm pe capul familiei, 'de ce lucrătorii lui stăteau fără treabă ?'. Cu toate că era de rit muhammedan, el ne dă răspuns că 'nu-i îngăduit să se apuce, în acea zi, de nici o treabă'. Cîtă vreme noi, mirîndu-ne și mai tare de pricina acelei sărbători, îi cerem lămuriri, capul familiei ne zice, surîzînd: "Mă mir, Creștin cum ești, că nu știi că ziua de astăzi îi este închinată S(fîntului) Foca." întorcîndu-i noi, '<dar> ce-avea el cu S(fîntul) Foca ?', el ne zice: "Să nu spui asta, prietene ! Căci sfîntul acela ne-a arătat îndeajuns, prin minuni, ce puteri are. Căci am aflat de la înaintași că oamenii noștri, necunoscînd sfințenia S(fîntului) Foca, și-au trimis, în acea zi, lucrătorii creștini la arii, ca să strîngă bucatele de pe ogoare, și că i-au silit, sub grele nuiele, pe aceia,
229 care îi mustrau zadarnic, spunîndu-le că ziua aceasta îi este închinată S(fîntului) Foca, / să le îndeplinească poruncă. Au ascultat aceia, în silă, și, înjugîndu-și boii, s-au dus la cîmp <și> au pus bucatele în care: dar, cum aduceau ei carele înapoi, li s-a ivit în cale un bărbat, vrednic de închinare chiar prin bătrînețea lui, purtînd în mîini o făclie, și i-a luat cu grele amenințări pe lucrători pentru că-i pîngăreau sărbătoarea, iar, pînă la urmă, aruncînd făclia asupra carelor, a dat foc bucatelor gata strînse – văpaie care, răspîndindu-se ca un fulger prin tot ținutul, a ars de tot nu numai bucatele care se mai aflau încă pe ogoare, ci și pe toate cele care erau gata rînduite pe arii și în hambare. Învățînd din această pagubă, părinții noștri au proclamat că sărbătoarea acestui Sfînt trebuie ținută nu cu mai puțină religiozitate, decît <o fac> Creștinii, și că trebuie să se lase de orice lucrare, iar, păstrînd această lege, nu ne mai aducem aminte să se mai fi întîmplat nici un asemenea pîrjol."

<(16)> Francez. Francisc I, Regele Franței, care, prin războaiele cu care l-a hărțuit neîncetat pe **Carol al V-lea**, Împăratul Germanilor, i-a oferit lui Suleiman cel mai bun prilej de a ocupa Regatul **Ungariei**.

<(17)> Carly Elibeg. Pare să fi fost unul dintre Căpitanii cei bătrîni, nu însuși **Capudan Pasza**. După numele de '**Carly**', oricine poate trage încheierea că a fost creștin după neam,<iar> apoi, tăgăduindu-și credința, a trecut la Muhammedanism.

<(18)> **Corbon**. Pare a fi fost **Carol, Duce de Bourbon**, Căpetenia oștirii lui **Carol al V-lea**, și transfug la el de la Francezi. Turcii cam obișnuiesc, adesea, să încurce numele Căpeteniilor creștine. Dar, cum despre această bătălie nici Annalele Francezilor, nici cele ale Germanilor nu pomenesc nimic, socotesc că a fost o născocire a Francezilor, care au vrut astfel să-l miște pe **Suleiman** să le dea mai cu ușurință ajutoare, ceea ce știm că au făcut și pe vremea noastră, la Constantinopole. /

230 <(19)> **Hurmiuz**. Numele acesta le este dat de Turci la două ținuturi și mări – **Lusitaniei** și insulei **Ormuz**, care, la Ptolomeu, este "Αρμιζα, precum și **Mării Lusitaniei** și **Golfului Persic**, pentru că în amîndouă cresc scoici cu perle, numite de Turci '**hiurmiuz**'. Ne-ar veni, oricum, a crede că aici este vorba despre despre Golful Persic, pentru că se știe că Othmanizii au avut în Marea Roșie, numită de ei **Bahril curzum**, sau, mai des, **Suvid dengisi**, pînă în vremile lui **Sultan < > al III-lea**, o mare flotă, că **Selim** a vrut să unească și Mediterrana cu Marea Roșie, și nu s-a lăsat de ce începuse, decît după ce nisipul a acoperit albia aproape isprăvită. Dar se împotrivește pomenirea întoarcerii către Constantinopole, ceea ce sigur că nu s-ar fi putut întîmpla, dacă n-ar fi vrut să atingă toate țărmurile **Africii**, ceea ce n-am auzit niciodată să fi făcut Turcii.

<(20)> **Dzizair**, sau, cu articol, **Eldzizair**. Este aceeași cetate, care pe hărți se numește '**Alger**'. Statul acela ascultă de Turci, dar are parte de legile sale, ca și **Tunisul**. Dar, la vreme de război, ei sunt ținuți, prin dreptul vasalității, să trimită în ajutor șase sau opt nave de război. Dacă Sultanul se află pe pace cu Venețienii și cu celelalte State Creștine, ei nu sunt ținuți în nici un fel prin condițiile ei, ci pot mereu să se țină de piraterie. Ca și Cavalerilor de Malta printre Creștini, lor le este dat un Pașă de către Sultan, dar el nu poate face nimic după bunul său plac, ca prin alte părți. Cele care țin de hrană și de îmbrăcăminte i le procură din plin locuitorii, dar, în afară de aceasta, nu are nici
231 un drept, și nu are putința de a porunci ceva în numele Împăratului. Nu arareori, îl mazilesc, / dar astfel ca cinstirea <datorată> Curții Othmane să se păstreze fără încetare; ei îl învinuiesc în fața Sultanului pentru nedreptate și pentru relele făptuite, prea adesea plăsmuite, și cer un altul mai drept. Curtea mai mult ascunde acestea, decît le îngăduie, dar, de teama unor lucruri și mai rele și a unei răzvrătiri deschise, îl pedepsește mereu pe Pașă și le dă dreptate locuitorilor **Dzizairului**.

<(21)> **Trei tîrguri.** Numele acestora nu le-am putut cerceta.

<(22)> **Bidziania.** Poate fi 'Nizza', o cetățuie din **Piemont**, pe care Francezii, ajutați de trupele Turcilor, au luat-o pe la acea vreme.

<(23)> **Piale Pasza.** Un foarte vestit Amiral al Turcilor, o piață și o Dzamie a căruia se mai află la Constantinopole.

<(24)> **Misine.** 'Messina', și

<(25)> **Ricze.** Regium', orașe din fața **Calabriei**: <ele> sunt așezate de Turci, printr-o greșeală încetățenită, în Spania.

<(26)> **Marioca.** Pare a fi 'Maiorca', o preavestită insulă din Marea Spaniei, cea mai de seamă dintre **Baleare**.

<(27)> **Trei altele mai mici.** Pot fi 'Minorca', 'Jucca', și 'Tormentera', dar despre acestea n-am cuteza să susținem nimic sigur.

<(28)> O **numește Suleimanie.** Este un sanctuar clădit de acest Sultan pe un deal foarte înalt care privește către port, cu atîta străduință, <și> atîta eleganță, încît nici un edificiu nu merită să se

compare cu acesta. Nu numai că pe Turci i-am auzit spunînd-o prea adesea, ci și pe cei dinafară, de mai multe neamuri, mărturisind-o deschis. Nici nu-i de mirare că pare o clădire atît de elegantă, de vreme ce pentru acest edificiu au fost luate obișnuitele cariere de marmură, minele **Troiei**, ci și tot
232 ce-a fost găsit rar și de preț prin lucră/rile Grecilor, prin care ei crezuseră, prostește, că-și pot face rost de un nume fără de moarte. Acest lăcaș îl împodobesc patru turnuri, două cu trei **Szerife**, sau 'balcoane', din care se cîntă **Ezanul**, două cu cîte două. Rectorul **Academiei** de pe lîngă el deține primul loc între toți ceilalți, și urcă de la demnitatea aceasta la cea de **Molla**.

<(29)> **Giule.** Este însemnat și astăzi, pe hărțile geografice, sub același nume.

<(30)> **Segiedwar.** 'Sigeth' al Creștinilor.

<(31)> **Focul trebuie stins.** Este o expresie turcească, arătînd 'totala pustiire și distrugere'. Căci unde nu se aprinde focul, acolo nu locuiesc nici oameni.

<(32)> **Al tuturor lumilor.** Turcii născocesc că Dumnezeu a făcut, pînă acum, 17 de mii de lumi, și că, după aceasta, nu va mai fi zidită nici o alta. Între cei mai învățați dintre Turci s-a iscat cîndva, despre această expresie, o foarte mare controversă. Unii tăgăduiau că este după dreapta credință să se spună 'Dumnezeul tuturor lumilor', pentru că el ar fi, la propriu, numai Dumnezeul Mislimanilor, și că nu i s-ar potrivi numele de Cîrmuitor atît al celor drepți, cît și al celor păcătoși. Alții susțineau contrariul și, arătînd locul din **Curan**, unde Dumnezeu se cheamă 'Stăpînul tuturor lumilor', își socoteau dovedită părerea.

<(33)> **Printr-un incendiu întîmplător din oraș.** Turcii atribuie acest lucru nu vreunei alte pricini, ci rugilor lui Suleiman, prin care s-a făcut ca orașul să fi fost ocupat nu prin forța armelor, ci printr-o întîmplare aparte, prin care Dumnezeu a vrut să slăvească rugile robului său.

233 <(34)> **Eszrefi.** 'Oameni cu o vi/ață mai sfîntă', sau 'învederați prin vreun cin eclesiastic', de la **Szerif**, care este 'sfînt'. De aici și **Cudszerif**, 'Ierusalim', **Kiabeiszerif**, 'Mecca' < >, **szerifieti meszhur**, 'sfințenia ei e vestită'.

<(35)> **Imam Szafi.** Compară C(artea) a 2-a, C(apitolul) 4, lit(erele) (**gg**).

<(36)> **Imam.** Sacerdot ἐφημέριος <de fiece zi>, cel care conduce îndeobște poporal, în fiecare zi, în rugile lui. Dar acesta care se află pe lîngă Sultan se bucură de o mare cinstire, iar numelui său i se adaugă, îndeobște, în semn de cinste, **Effendi**, sau **Imam Effendi**.

<(37)> **Telaveti Curan.** Citirea întregului **Curan**, care se face, de obicei, deasupra mormintelor celor răposați, după cum la noi se citește **Noul Testament** și **Psaltirea**.

<(38)> **Mihrab.** Se numește <așa> și altarul, și partea **Dziamiei** care privește către Miază-zi.

În legătură cu acest cuvînt, ne-ar face plăcere să amintim o istorioară drăguță care umblă printre Turci. Un Poet, hărțuit de prieteni că-și mai îndrăgea iubita pe care o adorase din tinerețe, cît ajunsese ea de trasă la față, bărboasă și roasă de bătrînețe, și că nu se mai lăsa de vechile-i patimi, se scuză prin următorul distih: '**Gier mezczid ikyldyise, nola mihrab ierindedur**', "Chiar dacă **Mezczid** – adică 'sanctuarul' – e distras, altarul rămîne totuși neatins." Dușmanii lui, auzind acest distih, îl aduc de îndată pe Poet dinaintea judelui și îl învinuiesc de hulire, tălmăcind înțelesul poeziei astfel, ca și cum el ar fi comparat chipul cel zbîrcit al iubitei cu un sanctuar, <iar> locul din trapul ei, pentru care o iubise, tînăr fiind, cu altarul – și, zicînd acestea, l-au tulburat atît de tare pe jude, încît s-a pronunțat că acela trebuia pedepsit cu capul.

234 <(39)> **Szehid**, < >. Compară C(artea) a <2-a> C(apitolul) <4>, literele) <(**aa**)>. /

<(40)> **Nazm.** Este un metru poetic care apare adesea, și mai cu seamă în **Curan**, din care pricină este socotit mai elegant decît celelalte.

LA CAP(ITOLUL) V.

(a) **Selim al doilea, poreclit 'Mest'.** Adică 'Beţivul', primindu-şi numele de la beţie şi de la băutul vinului, pe care-l prefera oricăror altor desfătări. Dar, în ea, se pomeneşte totuşi că, oricît de adîncă i-ar fi fost ameţeala niciodată, nu şi-a lăsat niciodată rugăciunile cele de rînd. Mai sunt şi alţi istorici, care, ca să nu se arunce o asemenea pată asupra unui Împărat atît de vestit, tăgăduiesc că el obişnuia să se îmbete, şi spun că era lovit de un fel de însufleţire sacră, pe care, ca să nu se itte prin popor vreo bănuială că o simula, el însuşi o numea 'beţie', şi a vrut, astfel, mai bine să fie socotit beţiv, decît simulant. Dar 'gura lumii slobodă'.

(b) **Mer{r}ich.** 'Planeta Marte'.

(c) **În strai de jale.** Odinioară, ei obişnuiau să facă alaiul morţii împăraţilor Turci cu cele mai mari solemnităţi, şi cu alegerea unor <felurite> culori solebant; astăzi, însă, ei <se înveşmîntează> doar vreme de trei zile în straie roşii, şi nici nu prea postesc pentru aceasta,<iar> apoi se împodobesc iară cu hainele lor obişnuite.

(d) **Moartea Principelui lor.** Atît istoricii creştini, cît şi cei turci afirmă, într-un glas, că moartea lui Suleiman a fost ascunsă de Vizir vreme de 41 de zile, pînă cînd Selim a ajuns la **Beligrad.** Cine nu le cunoaşte Turcilor obiceiul va socoti că lucrul acesta n-a putut fi făcut printre atîtea şi atîtea zeci de mii de oşteni, dar cine va fi cunoscut tăcerea mai mult decît pythagoreică a Curţii Othmane nu o va pune la îndoială. Căci acolo nimeni nu scoate vreun glas, decît porun-
235 cindu-i-se să vorbească, nimeni nu cutează <nici> să stea de vorbă, ni/ci să facă vreun zgomot, nici să strănute sau să tuşească, fie el şi silit de fire: dacă au ceva să-şi spună, o fac pe limba muţilor şi prin semne din mînă. Papucilor nu le pun nici un fel de tălpici, şi nu calcă decît în vîrful degetelor, iar aceasta atît de lin şi cu precauţie, încît doar cineva <foarte> atent ar putea prinde zgomotul cuiva care aleargă. Căci cel mai mic sunet atrage după sine o mustrare deloc uşoară.

(e) **Bachszisz.** 'Darul' care se obişnuieşte să li se dea oştenilor la alegerea noului Împărat. Iar fiecărui Jengiczer – ei fiind 40 de mii <la număr> – i se dau cîte douăzeci de taleri, Sipahiilor – care ajung pînă la un număr de 15 mii – 25. Nu arareori, după placul Sultanului, la simbria zilnică a cîte unuia se mai adaugă cîte un aspru – lucru care se petrece, totuşi, foarte rar, şi doar atunci cînd Sultanul vrea să-şi atragă bunăvoinţa ostaşilor care-i sunt potrivnici.

(f) **Beni Omer.** 'Fiii', sau 'mlădiţa lui Omer'. Este o naţie de Arabi care rătăcesc prin pustiurile **Babyloniei**, fără sălaşuri statornice. Nu arareori, ei i se supun Împărăţiei Othmane şi, din ce dobîndesc de pe urma curmalilor – care este singurul lor izvor de cîştig – îi plătesc Prefectului Babyloniei nu puţini bani: dar ei se răscoală nu arareori şi pustiesc chiar şi mahalalele **Basrei**. Pe vremurile lui **Sultan Mustafa**, ei au ocupat, pe neaşteptate, chiar şi oraşul Basra, şi au fost stăpîni peste el doi ani întregi. Apoi însă, i-a alungat Prefectul Babyloniei, **Daltaban Mustafa Pasza**, le-a

copleșit tot neamul, pe treizeci de mii i-a ucis, și le-a pus la priveală capetele în fața lui **Capudzi**
236 **Baszi Bardal Ismail Aga**, care fusese trimis de Împărat anume pentru aceasta. Această izbîn/dă a iscat o asemenea faimă asupra capului său, încît, după cîteva zile, a fost chemat la Vizirat, dar spre paguba sa: căci, fără să fi trecut trei luni, acuzat fiind de **Muftiu** pentru răzvrătire, fie și nevinovat, a suferit pedeapsa cu capul. De pe urma acestei fapte tiranice, s-a născut, puțin mai tîrziu, o altă conjurație, care l-a azvîrlit jos de pe tron pe Mustafa, iar, ucigîndu-l pe Muftiu – lucru rar printre Turci – i-a dat sceptru Împărăției fratelui aceluia, lui **Ahmed**, Împăratului de astăzi.

(g) Basre. 'Balsora', odinioară 'Bostra', este așezată îndeobște pe hărți la gurile Eufratului, dar greșit. Căci ea se află așezată mai sus pe același fluviu, la o distanță de șase zile: iar gurile înseși ale Eufratului le păzește **Curma**, un foarte vestit emporiu al Răsăritului, necunoscut și tuturor hărților, și comentariilor Geografilor pe care le-am putut consulta.

(h) Sz{ehre}zul. Oraș și ținut din Asia, destul de cunoscut. Căci el are un Paszalîc care se fălește cu trei tuiuri, dar atît de puțin prețuit la Turci, încît, dacă vreuna dintre Paszale este trimisă din alt Paszalîc în Prefectura din **Szehrezul**, este socotită ca și cum ar fi fost trimisă în surghiun.

(i) Podul. Podul acesta trece peste lacul **Buiuk Czekmedze**, unde acesta se varsă în Propontida, lîngă satul cu același nume, la două ceasuri de Constantinopole. El este, tot, clădit din piatră pătrată, și se întinde, în lungime, pe două mii de pași – o adevărată lucrare împărătească. Inscripția de pe el a împodobit-o cu un elegant poem, pe o tablă de marmură, foarte vestitul Poet al acelor vremi, **Hiudai**, acesta arătînd astfel, dacă ne aducem bine aminte:

'Baszladi bu dzisri olmadan temam,
Kyldi azmi sui dziennat elnaim,
237 Gieldi zyl hakk Szeh Sultan Selim, /
Itdi tekmil, oldi bu dzisr azim,
Didi tarichin Hiudai ol zeman,
laptdi ab üzre bu dzisri Szeh Selim', adică
"Început-a acest pod, dar, pînă să-l isprăvească
Luat-a calea pe cărarea către Rai, cu ajutorul Milostivului (Dumnezeu).
A urmat Umbra lui Dumnezeu, Împăratul Sultan Selim,
L-a isprăvit, și desăvîrșit se află acest pod uriaș,
S pus-a anul Hiudai, pe acea vreme,
Cînd peste apă durat-a acest pod Sultan Selim."

Din acest al doilea distih, se poate număra, prin calculul numit de el <> **Ebdzied**, suma de 974 de an <de la Hegiră>.

(k) Kiefe. 'Caffa', odinioară 'Theodosia', despre care vezi mai sus, în C(artea) <a II-a>, C(apitolul) <I>, lit(era) < >.

(l) Ez. 'Volga', odinioară **Rha**, binecunoscutul fluviu al **Rusiei**, care se varsă în Marea Caspică.

(m) Teri. 'Tanais', care își lasă apele în Maeotida, aproape de **Azac** – hotarul dintre Europa și Asia.

(n) Maille. Astfel deducem, din cuvintele acestea ale istoricului, că s-a numit odinioară la Turci **Mlaștina Maeotidei**, poate prin stricarea numelui de 'Maeotis'. Dar astăzi Turcii îi atribuie

acest nume golfului din Marea Neagră care scaldă **Oczacovia**, 'Olbiopolis' a celor vechi. Iar Maeotida se cheamă astăzi **Azakdeniz.** 'Marca de Azof, iar 'Bosforul' ei, odinioară cel 'Cimmerian',
238 **Giercz Taman Bogasi**. / După ocuparea de către Ruși a Azotului, acesta a fost închis prin două fortificații de către **Osman Pasza**, Amiralul Împăratului Turc, reparate și întărite cu lucrări mai tari. Pe acestea, de nu mă înșel, Grecii le numea odinioară 'Nymph<a>eum Cimmerium' și 'Tauricum'.

(o) Aizderchan. Preavestit Regat tătăresc, supus acum Împăratului Rus, numit îndeobște 'Astrachan'. Pe limba persană, acest cuvînt înseamnă 'Sălașul balaurilor', sau 'Stăpînul balaurilor', iar neamului acestuia i s-a dat un atare nume din pricina firii sale sălbatice și neîmblînzite. Astăzi îi vedem totuși atît de obișnuiți cu supunerea, încît nici măcar nu se pomenește să mai fi tins la vechea-i libertate, chiar avînd prilejul. Astfel, ceea ce nu au izbutit înfricoșătoarele arme ale lui **Alexandru cel M(are)** au dobîndit 'knuturile' și 'batogii' Rușilor, care au îmblînzit preabine sălbatica fire a acestui popor. Dar ce nu izbutește, în sufletele oamenilor, teama îngemănată cu dragostea ? !

(p) Dintre Nogai. Lor le sunt desemnate sălașuri în **Basarabia**, laolaltă cu Tătarii din Budziac: printre ei se mai numără și astăzi 18 mii de așa-numiți 'din Cazan'. Le-am văzut rudele și frații în Împărăția Rusească, fără nici o deosebire ca limbă, chip și moravuri. Atît de adînc îi imprimă Arheul natural caracterul fiecărei națiuni în parte, încît nu-l pot schimba nici depărtarea locurilor, nici felul aemlui, nici milostivirea cerului, necum să-l poată preschimba cu totul.

(q) Sinan Pasza. Nu este de confundat cu celălat, cu cel care, sub **Sultan Selim I**, a dobîndit cinstirea Viziratului, și a căzut în bătălia cu **Cerchezii.**

239 **(r) Ozdemir.** După etimologie, / 'Cel de tot de fier'. El a fost un luptător preavestit, atît de zdravăn, încît Turcii cred că nu s-a mai aflat și nu se va mai afla vreunul la fel cu el. De parcă era noul **Samson** al Turcilor. Să fi fost el pus Mai-marele vreunui ținut mai înainte, ori după această campanie, n-am cuteza să hotărîm.

(s) Garbie, sau, cu articol, **Elgarbie.** Este un preavestit Regat, supus acum Regilor **Lusitaniei**, numit îndeobște de Creștini 'Algarbia'. Se pare că și-a primit numele din faptul că privește către Oceanul de Apus. Căci' **Garbie'** este, pentru Arabi, 'Fîșia apuseană'.

(t) Beni Achmer. Unul din stirpea Regilor Sarazini, pe care **Ferdinand Catolicul** îi alungase din Spania. Despre soarta lui n-am aflat nimic nici în istoria Turcilor, nici în cea a Lusitaniei.

(u) Kybris. Insula 'Cipru' și Capitala ei, **Nicosia**, au la Turci unul și același nume.

(w) Nicosia. – La Turci, **Kybris**: Turcii par să-i fi dat acestui ținut un nume generic, pentru că acesta este primul oraș pe care și l-au supus pe acea insulă.

(x) Magusa. 'Famagusta'.

(y) Kylidz Ali Pasza. Ali Pasza, poreclit 'Paloșul', cel care a clădit în mahalaua numită **Topchane** ('Arsenalul') din Constantinopole, chiar pe țărmul Bosforului, o nu mică Dziamie. Turcii născocesc că a pustemeliile acelei **Dziamii**, fără vreun ajutor, într-o singură noapte, și că a ridicat zidul pînă la ferestrele de jos. Că, a doua zi, trecătorii, văzînd o asemenea clădire, i-au povestit aceasta Sultanului, ca pe o miti nune. Că înfăptuitorul lucrării, întrebat fiind de către
240 acesta 'cum de / a putut înălța o asemenea clădire <doar> într-o noapte ?', i-a dat răspunsul că

'nu-i lucrarea sa, ci una a Împăratului, pentru că vîslașii lui strînseseră toată laolaltă; el însă a vrut să arate și îndemînarea talentului său, și puterea Împărăției Aliothmane. Căci dacă el, un particular, a putut îndeplini, numai cu ajutorul celor condamnați la galere, o asemenea lucrare, ce n-ar putea face puterile reunite ale Aliothmanizilor, dacă era de luptat cu dușmanul ?' Prin vorbele acestea, ei spun că și-a cîștigat o asemenea trecere pe lîngă **Sultan Selim**, încît l-a dăruit cu puterea asupra Mării întregi și cu Prefectura **Africii**, fiind cinstit cu trei tuiuri. Dar Turcii îl numără al doilea în pricepere marinărească, după **Chairiddin**. Căci, după ce Turcii își pierduseră la **Lepanto** toată flota, el a înarmat-o, într-un singur an, la fel, ba și mai numeroasă și mai puternică.

(ζ) **Tunez**. 'Tunisul', odinioară 'Tremisia'. Este condus după aceleași legi, ca Dziezairul, dar nu are tot atîta putere: despre acela vezi Cap(itolul) 4, lit(era) <20>.

(α) **Capitala Regatului**. Turcii par, oricum, să desemneze '**Moscova**'. Dar Annalele msești arată că Tătarii au pătruns, la acea vreme, nu pînă la acel oraș, ci pînă la **Tula**, care se află la o depărtare de 190 mile italice de el, și căreia, datorită mulțimii fierarilor ei, ar putea să i se spună, pe drept, cu un cuvînt greco-latin,' Vulcanopolis'. Apoi, că Tătarii, prin năvălirea lor neașteptată, au făcut, ei, mare prăpăd printre locuitor, dar și pomenesc că, după aceea, aproape de **Cursc**, au fost tăiați pînă la dezastr de către oștirea rusească urmăritoare și că au fost despuiați de toată prada pe care o dobîndiseră.

241 (β) **Puținătatea alor săi.** Turcii nu atribuie acest prăpăd / nici unei altei pricini, decît faptului că flota n-a fost înzestrată cu destulă oaste de strajă, astfel că mulțimea navelor lipsite de oșteni a fost mai mult o piedică, decît un avantaj. Cu toate acestea, socotim, poate că nu pe nedrept, că aceasta este o născocire a istoricilor turci, ca a unora despre care știm că au năravul să zugrăvească astfel cele înfăptuite cu nu prea mult noroc, încît ele să nu fie trecute în seama bărbăției dușmanilor, nici în cea a delăsării alor lor, ci în aceea a vreunei întîmplări, sau a lipsei de grijă a Căpeteniei. Căci nu este de crezut ca oștirea europeană a Turcilor, cîtă vreme flota Creștinilor avea stăpînirea asupra mării, să fi cutezat să treacă, în corăbii de negoț, sau în bărci mici, o mare atît de largă, ca aceea care se întinde între **Cipru** și **Grecia**.

(γ) **Aproape toată flota.** Nici Turcii, nici Creștinii nu se înțeleg între ei în hotărîrea numărului de nave. Unii dintre aceia pomenesc că la acea bătălie au luat parte două sute șaptezeci de nave, alții numără numai o sută șaptezeci, toți cad însă de acord că n-au scăpat decît douăzeci și opt de nave.

Dar ei spun că, după luptă, Solul Venețienilor, ținut prins la Constantinopole, auzind despre izbînda alor săi, i-a cerut Vizirului, și a și dobîndit, îngăduința de a i se înfățișa. Se spune că, intrînd el, după aceea, cu cît mai mare pompă, ar fi fost primit de Vizir cu aceste cuvinte: "Știu, < ,> **Elczibeg** ('Principe Sol'), că n-ai cerut îngăduința de a mi te înfățișa cu vreun alt țel, decît acela de a arăta **fodulluk** <(>'fudulia'<)> înnăscută celor ai tăi, și să ne vezi sufletele doborîte de pe urma prăpădului pe care l-am suferit. Dar, mai înainte să dai pe față în public mărturia prostiei tale, te
242 îndemn prietenește – lasă-ți aerele acestea zadarnice, și ia seama că barba noastră / ne-ați tuns-o voi, și cu un brici destul de ascuțit, dar noi v-am tăiat brațele cu fierăstrăul. Iar, după cum barba rasă crește <la loc>, în trei sau în patru luni, ba chiar și mai elegant decît înainte, tot astfel și Hota

noastră va ieși pe mare, în scurtă vreme, mult mai mare și mai sporită – decît doar dacă ne-ar lipsi pădurile, voi însă nici nu puteți să vă gîndiți la refacerea brațelor voastre (cum îi spun eu **Ciprului**, un Regat și foarte întins, și multvestit)."

(δ) **Vreme de trei zile.** Am aflat că, după pilda acestuia, **Ahmed al Treilea**, împăiatul Turcilor, după ce-l trimisese în **Moldova** pe Vizirul său, **Ahmed Pasza**, împotriva Rușilor, s-a păstrat în rugăciune, zi și noapte, vreme de patruzeci de zile, și n-a luat nici un fel de hrană, pînă la apus de soare, și că nu și-a oprit postul, pînă nu i-a fost dată solia despre norocoasa lor izbînda.

(ε) **Deschizînd din întîmplare.** Turcii cred că ghicitul în Curan nu înșeală niciodată. Prin urmare, fie ei copleșiți de vreo mîhnire, fie aflați la îndoială cum să-și poarte treburile, citind mai întîi vreo **sure**, în popor **surata**, din Curan, deschid, după aceea cartea, cum le-o vrea soarta, și citesc cel dintîi rînd al primei pagini. Dacă acesta le răspunde gîndurilor lor, se duc mai veseli și se apucă să îndeplinească cele plănuite: dar dacă, dimpotrivă, textul aflat din Curan n-are de a face întru nimic cu lucrul lor, nu numai că îi copleșește tristețea, ci, prea adesea, se și lasă de ce începuseră și-și schimbă părerea.

(ζ) **Carapacea.** Am arătat în altă parte că sanctuarul de la **Mecca**, despre care Turcii cred că a fost locul de rugăciune al Patriarhului **Abraham**, nu are acoperiș: se întinde totuși, din unghiurile
243 pereților, către în sus, o carapace deschisă la mijloc, întocmire pe care, fiind ea mai îna/inte din lemn, **Sultan Selim** s-a îngrijit să o facă din piatră.

(η) **Evarin.** Am mai socotit că ar fi vorba de 'Navarino', dat fiind că nu se mai află prin Peloponnes nici un alt port care să fie însemnat sub acest nume, <arătînd> și în altă parte lipsa de grijă a Turcilor în desemnarea numelor de locuri și de Căpătenii.

(θ) **De felurite forme.** Toate **Minaretele Dzamiilor** turcești, fie ele două, sau patru, au una și aceeași formă, dacă sunt șase, patru sunt de aceeași formă și împodobite cu cîte trei '**szerife**', <iar> două, care se înalță în unghiurile **charemului** dinafară, sunt mai scurte, și n-au decît două **szerife**. Numai sălașul S(fintei) **Sofii** se bucură de patru turnulețe, și acelea de forme diferite. Întrebați din ce pricină, Turcii obișnuiesc să răspundă 'pentru că sălașul S(fintei) Sofii este o lucrare a cărei alcătuire neasemuită, Împăratul a vroit ca el să aibă și **Minarete** diferite, ca să nu pară a semăna, în nici o privință, cu alte sanctuare'.

(ι) **Piale Pasza.** A mai fost și un altul cu acest nume, sub **Sultan Suleiman**; n-am cuteza să ne pronunțăm cu siguranță dacă el va fi fost din aceeași stirpe, sau va fi primit din întîmplare aceeași poreclă; am prefera totuși să subscriem celei de a doua păreri, pentru că Turcii, pe lîngă de spița împărătească, afară de genealogiile **Ibrahimougliilor** și **Kiopruliougliilor**, nu păstrează altele, decît prea puține, sau deloc.

(κ) **Sinan Pasza.** Altul decît cel care a căzut, sub **Selim I**, în lupta împotriva **Sultanului Egiptului** – lucru asupra căruia am socotit că trebuie atrasă luarea aminte, ca nu cumva din asemănarea numelor să se ițte vreo confuzie în șirul istoriei.

244 (λ) **Chalk ulvadi.** Pare a fi 'Goleta', o cetățuie foarte bine întărită, care păzea Golful Tuni-/sului.

(μ) **Segedwar**. Oraș al **Ungariei**, foarte bine întărit, vestit pentru săvîrșirea <acolo> a lui **Suleiman I**, despre care <vezi> mai sus, la Cap(itolul) <I>V, lit(era) <30>.

(ν) **Giule.** O întăritură binecunoscută, așezată nu departe de **Segedwar**.

(ξ) **Baie.** Lucrarea aceasta este cu adevărat regească, împărțită în patruzeci de încăperi, pe dinlăuntru numai din marmură, pe dinafară clădită din piatră pătrată, aflată la mijloc între palatele menite sexului bărbătesc și gineceu, astfel încît să le atragă ochii celor ce trec peste Bosfor.

(ο) **Tainic**. Însușire vrednică de mirare la un om dedat neîncetatelor chefuri și beției. Am prefera totuși să punem această laudă în seama obiceiurilor Curții, a cărei tăcere mai mult decît pythagoreică am mai însemnat-o și în altă parte, decît în cea a bunătății firii acestui Împărat.

LA CAP(ITOLUL) VI.

(a) **Tokmak Chan**. Etimonul acestui nume înseamnă 'ciocan', sau 'pilug', sau 'berbece', cu care se înfig parii în pămînt, iar, prin metaforă, el îi este atribuit unui om care bate fără măsură și cu sfruntare către o treabă, de unde s-a și născut proverbul: **Baszimuze tokmak gieldi**, 'ne-a venit pe cap ciocanul', adică 'un om care ne pisează fără încetare'. Și, desigur, numele acestuia nu pare a fi al stirpei sale, pentru că nici unul de acest fel nu a fost al vreunei stirpe din Persia, ci dat de Turci.

Turcii au statornicul obicei de a porecli nu numai Căpeteniile oștirilor vrăjmașe, ci și neamuri întregi cu denumiri, fie ele și mai puțin de cinste, totuși, cumva, potrivite. Astfel, **August**, Regele de astăzi al **Poloniei**, pe cînd mai era încă, ca Elector al **Saxoniei**, / Comandantul oștirii împărătești
245 {din **Ungaria**}, se chema îndeobște **Nai Kyran**, adică 'Rupe-potcoavă'. Iudeilor obișnuiesc să le spună **Dzifud**, 'Cîini'; Perșilor **Kyzylbasz**, 'Capete Roșii'; Armenilor **Bochczi** 'Mîncă-rahat', sau 'Grijarahatului'; Georgienilor, **Bit ieidzi**, 'Roade-păduchi'; Scythilor **Liasz ieidzi**, 'Mîncă-leșuri'; Inzilor **Dilendzi**, 'Cerșetori'; Arabilor **Akylsiz**, 'Smintiți'; supușilor lor, mai ales Grecilor, **Boinuzsis Coiun**, 'Oi fără coame'; locuitorilor de pe continent **Arabadzi**, 'Harabagii'; insularilor **Giemidzi**, 'Corăbieri'; Albanezilor **Dzigierdzi**, 'Vinde-plămîni'; Moldovenilor **Bogdani nadan**, 'Bogdani neomenoși'; Valahilor **Czyngiane**, 'Țigani'; Bulgarilor și Sîrbilor **Haidud**, 'Haiduci'; Dobrogenilor **Czitak**, < >; Țiganilor **Firauni**, 'Faraoni'; Raguzanilor **Dziasus**, 'Iscoade, Trădători'; Bosniecilor **Potur**, 'Pustiitori, Năvălitori'; Rușilor **Rusi menkius**, 'Stricați'; Polonilor **Fodul Giaur**, 'Necredincioși fuduli, înfumurați'; Germa{nilor} **Gurur Kiafir**, 'Hulitori, Făloși'; Venețienilor **Balykczi**, 'Pescari'; Italienilor și tuturor Frîncilor **Fireng Hezar reng**, 'O mie de culori', {{adică 'înșelători'}}; Francezilor, **Ainedzi**, 'Vicleni'; Olandezilor **Peinirdzi**, 'Brînzari'; Englezilor **Czokadzi**, 'Petecari'; Spaniolilor **Tembel**, 'Leneși'. Și astfel, ei nu lasă pe dinafară mai nici un neam pe care-l cunosc, fără să-i pună vreun nume de ocară.

(b) **Tiflis**. Preavestit oraș din **Armenia**, așezat la hotarele **Georgiei.**

(c) **Ozdemir ougly.** După etimon, / 'Numai-fier'. A mai fost la Turci și un multvestit luptător
246 poreclit cu acest nume, despre care povestesc fapte nu mai puțin de seamă, decît despre **Hamze**, adică despre 'Samson'. Dar **Ozdemir ougly** al nostru a fost poreclit astfel pentru bărbăția pe care o avea din plin.

(d) **Erzenur{r}umi.** Ce oraș, sau ce provincie să fi fost aceasta, n-am cuteza să hotărîm; pare să fi fost totuși recucerită de Perși, pentru că astăzi nici nu se află, nici nu poartă acest nume vreun Paszalîc din toată stăpînirea turcească.

(e) Mune{u}dzehir. Pare să fi fost vreunul dintre Prefecții **Georgiei**, dat fiind că, pe acea vreme, prin ținuturile acelea nu s-a aflat nici un Principe creștin, Domn al mai multor orașe, și încă bine întărite. Scriitorii creștini îl pomenesc în istoria acestui **Murad**, și spun că **Mehemed Pasza**, rudă cu **Mustafa**, cel căruia i-a fost încredințată comanda asupra oștirii după moartea aceluia, l-a chemat la sine pe **Muneudzehir**, sub chip de prietenie, și că, azvîrlindu-l în lanțuri, a vrut să-l trimită la Constantinopole. Dar că acesta, aflînd ce avea de gînd Mehemed, i s-a înfățișat lui **Mehemed Pasza**, luînd cincizeci dintre ai săi, iar că alor săi le-a dat poruncă să intre odată cu sine la înfățișare, ca din curiozitate; apoi, apropiindu-se aceia care vroiau să-l înșface, celor dintîi, cu ajutorul alor săi, le-a tăiat capetele și s-a făcut scăpat din mîinile celorlalți, ba chiar și lui Mehemed Pasza să-i fi făcut cîteva răni.

(f) Achisca. Sandziacat din Asia Mică.

(g) Întemeiază o cetate. Numele acesteia nu l-am putut scoate nici din scriitorii turci, nici din cei creștini.

(h) Sofian. Preavestită Provincie a **Persiei**. Etimonul cuvîntului înseamnă 'înțelepți' – din grecescul σοφος, <dar> stri/cat. Este și un metru din muzică, care se numește <tot> 'Sofian'.

247 **(i) Hamze Mirza.** Pare a fi fost, de fel, din neam tătăresc, și să fi ajuns în **Persia** adus de vreo întîmplare a sorții. Căci '**Mirza**' de la Tartari este totuna cu '**Beg**' de la Turci, <sau> cu '**Chan**' de la Perși – la noi "Principe". Dar despre acestea <vezi> mai sus, la C(artea) a <II-a>, C(apitolul) <2>, lit(erele) **<(nn)>**.

(k) Sinan Pasza. Același, despre care am pomenit mai sus, în text, că a fost mazilit pentru faptele purtate fără de grijă în **Persia**. Anume, nu se întîmplă arareori la Turci ca să le pună la loc, în vechile lor cinstiri, ba chiar și în unele mai mari, pe Căpeteniile scoase din ele. De unde, celor trimiși în surghiun le dau daruri chiar și dușmanii lor, și anume de teama ca nu cumva să le aducă vreo vătămare, dacă ar fi să se întoarcă.

(l) Selmas. Este un oraș necunoscut și nouă, și haitilor, pare totuși să fi fost cuprins încă în Provincia **Sophian**, pentru că de-abia dacă se poate crede că oștirea Turcilor, ostenită, înconjurată de Perși, și hărțuită întruna, ar fi putut străbate cale de mare depărtare.

(m) Ferhad Pasza. Preavestită Căpetenie a Turcilor, care si-a dobîndit o foarte mare faimă în acest război.

(n) Carebagy. Pare a fi patria acelei Căpetenii.

(o) Baltadzii, < >. Iar, prin această faptă, unitatea aceea a dobîndit, pînă în ziua de astăzi, o preavestită faimă la Curtea împărătească, și numele de **Chascullar**, 'Slujitori curați și credincioși'.

(p) Janik. Tavarin', sau Taurin', la Germani **Raab**, despre care scriitorii creștini spun că le-a fost predat Turcilor prin perfidia Contelui de **Hardek**.

(q) La cele veșnice. Căci Turcii obișnuiesc să-i țină drept sfinți pe toți împărații lor, și, de aceea, nu pomenesc despre ἀνακοιμή/σεως <adormirea> lor decît în cuvinte foarte de cinstire, ca:

248 'Bu sene zati Hiumaiun arzui intisal jle miulki bekaiè irtidzial, ve darul gumrden intical ejledi.' "În acest an, viața Maiestății Sale s-a strămutat, cu consimțirea propriei sale vreri, de la Poarta trufiei ('din lume') la moșiile cele veșnice."

LA CAP(ITOLUL) VII.

(a) **Nouăsprezece fraţi.** Scriitorii creştini pomenesc că au fost ucişi douăzeci şi doi de fraţi şi că zece cadîne de-ale tatălui, gravide, au fost azvîrlite în mare: aş prefera, totuşi, să le dau crezare, în această privinţă, istoricilor turci.

(b) **Plăcerile sceptrului**. Scriitorii dinafară cad de acord în această privinţă şi pomenesc că el afla mai multă desfătare în plăcerile trupului, decît în slavă.

(c) **În linişte.** Acest lucru trebuie înţeles despre Împăratul însuşi, iar nu despre Împărăţie. Căci, atît cît a trăit el, chiar dacă s-a făcut o dată pace, cu Germanii s-au dat mereu bătălii, şi cu noroc schimbător.

LA CAP(ITOLUL) VIII.

(a) **Să-şi fi dobîndit steagul.** Adică 'înainte să fi ajuns la maturitate'. Fiindcă, mai înainte de această vreme, Turcii nu-i dau nimănui **Sandziakul**, care e semnul puterii şi al stăpînirii.

(b) **Tavil.** 'Cel Lung' – este o poreclă pe care Turcii obişnuiesc să o dea adesea Căpeteniilor lor, datorită însuşirilor lor trupeşti sau sufleteşti, ca în **Fasil Ahmed Pasza** (cuceritorul **Candiei**),
249 **Sziszman Ibrahim Pasza**, 'Ibrahim Pasza Grasul', / **Szaitan Ibrahim Pasza**, 'Ibrahim Pasza Diavolul', Seraskierul din ultimul război cu Germanii, **Elmaz Mehemed Pasza**, 'Mehemed Pasza Diamantul', cel care a căzut în lupta de la **Zenta**.

(c) **Calender ougly.** 'Fiul lui **Calender**' – un tîlhar vestit, ale cărui prădăciuni şi alte nelegiuiri mai sunt pomenite încă şi acum, în cîntecele numite **szarky**. El nu trebuie confundat cu un alt tîlhar cu acelaşi nume, care, sub **Sultan Mehemed I**, doar că nu a dus Împărăţia Othmană pînă la primejdia ei din urmă.

(d) **Nasuh Pasza. Nasuh** se numeşte în **Curan** 'Beniamin', fratele lui Iosif, şi, de atunci, numele acela a început să le fie familiar Muhammedanilor.

(e) **Dziamie.** Este aceea o lucrare cu adevărat regească, întrecînd-o chiar şi pe S(fînta) Sofia în splendoare şi podoabe, nu însă şi în mărime. Pe lîngă înfrumuseţările foarte întinse de dinafară, pe pereţii dinlăuntru sunt atîrnată două sute douăzeci şi şapte de tăblii de aur, pe care se află gravate numele Profeţilor şi anumite proorociri din Curan, fiecare dintre ele fiind împodobite cu şaizeci şi unul de diamante, despre oricare dintre ele spunîndu-se că a fost cumpărat doar cu cincizeci de mii de <galbeni> împărăteşti. Atîtea cheltuieli s-au făcut, desigur, cu clădirea aceasta, încît, la împlinirea lucrării, făcîndu-se o socoteală exactă, au găsit că fiecare dram de piatră sau de var a costat trei aspri.

LA CAP(ITOLUL) IX.

(a) **Mustafa.** Nu se află vreun altul dintre împărații Othmani, căruia Turcii să nu-i pună în seamă <fapte> foarte mari, înafară de acest **Mustafa**, despre care spun că i-a întrecut atît de mult
250 pe cei/lalți prin vicii, cît <au făcut-o> înaintașii lui prin virtuți. Ți-ar veni a-i spune 'Sardanapal' al Othmanizilor, de-ar fi arătat același suflet mare și la moartea sa.

(b) **Chotin.** Oraș al **Moldovei** <așezat> pe Tyras, față în față cu **Caminiec**, și foarte bine întărit și prin artă, și de la fire. Pe vremea noastră, după lupta de pe Hierasus, Turcii i-au reparat zidurile și le-au adăugat și cu alte lucrări, după obiceiul mai recent, astfel încît ar putea fi socotii pe drept meterezul întregii Împărății împotriva Rușilor și a Polonilor. Dar despre el vom spune mai multe în mica noastră carte despre 'Moldova cea veche și cea nouă'.

LA CAP(ITOLUL) X.

(a) **Czerkies Mehemed Pasza.** Singurul din neamul **Cerchezilor** care a ajuns la treapta Marelui Vizirat, cu toate că și mulți alții au avut parte de cele mai mari onoruri chiar și la Curtea Turcească. A fost o Căpetenie multlăudată printre Turci, căreia **Murad** i-o dăduse în căsătorie pe sora sa, < ,> **Hatidzem**, pe care o iubea foarte mult. Fratele ei îi clădise la **Bosfor**, în satul numit **Ortakioi**, foarte elegante palate, admirate și pentru edificiile, și pentru grădinile, și pentru apeductele lor. În vremea următoare, sub **Sultan Ahmed al II-lea**, cum Turcii vedeau supuse de armele lui **Leopold** toată **Ungaria**, **Beligradul** și **Nissa**, și nu se mai așteptau la nimic alta, decît la cucerirea Constantinopolei sau a Adrianopolei, iar mulți, sub chipul pelerinajului la Mecca, plecau către provinciile mai îndepărtate ale Asiei cu toate averile pe care le puteau aduna, noi am cumpărat acele palate, cu douăzeci și cinci de mii de <galbeni> împărătești, de la **Iusuf Effendi Pasza**, fiul
251 lui **Tersane Emini**, al 'Inspectorului flo-tei', și le-am lăsat sporite cu multe clădiri și podoabe. Am auzit că, astăzi, ele îi aparțin fiicei Împăratului de acum, soției Marelui Vizir **Ali Pasza**.

(b) **Abaza Pasza.** Numit astfel, **Abaza**, după patria sa, ai cărei locuitori se deosebesc prea puțin de Cerchezi și prin moravurile și prin limba lor, de unde și **Abaza**, dacă ajung vreunii în prinsoare, sunt socotiți pe locul al doilea, după Cerchezi. Abaza Pasza însuși, a mai fost, pe lîngă aceasta, la Turci, o Căpătenie de o multvestită tărie, iar, după răzvrătire, și de credință.

(c) **Chaphyz Ali Pasza.** '**Chaphyz**' nu-i un nume, ci o poreclă, pe care o primesc îndeobște, în semn de cinstire, aceia care pot recita, pe dinafară, întreg **Curanul**, și vine de la cuvîntul arab < ,> **Chysz**, "memorie", "pază".

(d) **Făgăduiește iertare.** Istoricii Turcilor, care se străduiesc să arate în cea mai bună lumină faptele împăraților lor, pun această iertare pe seama nemaiîntîlnitei lui milostiviri: mai sunt totuși și alții, care pomenesc că **Abaza** i s-a predat lui **Chosrev Pasza** sub condiția să iasă din oraș păstrîndu-și viața și onoarea, și că de aceea n-a putut fi ucis de **Murad**. Căci împărații Turci nu înșeală cu ușurință credința dată alor lor, și, pe lîngă aceasta, însușirile deosebite ale răzvrătitului păreau a cere o anumită trecere.

(e) **Kiucziuk**. Este porecla pe care Turcii obişnuiesc să le-o dea oamenilor scunzi de stat.

(f) **Dz{j}ambolad zade**. 'Fiul lui Dzambolad'. Pare a fi fost Tătar după neam: căci numele acesta le este specific acelor neamuri, ca < ,> **Polad Mirza** etc.

(g) **Girgiow**. Foarte vechi oraş al **Valahiei**, între **Silistria** şi **Nicopole**.

252 (h) **Emirgiun ogli**. 'Fiul lui **Emir/giun**', din rîndul Chanilor **Persiei**. A fost adus prizonier la Constantinopole, dar apoi, prin priceperea lui în arta Muzicii, a dobîndit atîta trecere pe lîngă Murad, încît a fost primit printre **Musaphi**, adică printre 'sfetnicii de taină', şi, cum Împăratul îşi îngăduia vinul, nu se desfăta decît cu el şi cu **Bekri Mustafa.** Se întîlnea adesea cu el în palatul care se vede încă pe Bosfor, şi căruia îi spun, după numele lui, **Imirgiun ogli Ialisi** (căci **Iali**, este orice palat aşezat la ţărmul mării) şi-şi răcorea sufletul, tot trăgînd vin din belşug.

Odată, cînd Murad se afla acolo şi bea vin, s-a întîmplat ca un nobil grec să treacă cu barca, şi, neştiind că acela care zăbovea acolo era Sultanul, să cînte, cu glas dulce şi meşteşugit, un cîntec persian. Deschizînd **Emergiun** fereastra, Grecul amuţeşte pe dată; dar acela îl roagă **Allahi ve hazerat Isaij seversen**, "Pentru numele lui Dumnezeu şi iubirea lui Iisus Hristos", să cînte mai departe, şi le porunceşte vîslaşilor să oprească barca. Isprăvindu-se cîntecul, coboară el însuşi la acel Grec <şi> îl întreabă 'din ce neam era născut el, care cunoştea atît de desăvîrşit nu numai de limba persiană, ci şi arta Muzicii ?' Aflînd el că 'era un Grec şi un supus al lui Sultan Murad', îi sărută mîna de trei ori şi-l lasă să se ducă, răsplătit cu bun dar. Apoi, întorcîndu-se la Împărat, îi zice: "Neamul grecesc, care ascultă acum de sceptru Tău, ne-a fost cîndva stăpîn şi am văzut astăzi că el a dobîndit pe drept şi prin meritele sale această cinstire şi vrednicie. Auzisem eu că el era multlăudat la istoricii noştri, dar nu mi se întîmplase, totuşi, să văd pe vreunul din neamul acela fiind vrednic de vechea-i faimă. Dar, în ziua de astăzi, Dumnezeu m-a îngăduit să cunosc un Grec,
253 / căruia dacă îi seamănă şi ceilaţi, fără îndoială că spiţa lor a fost nu mai puţin vrednică să ne fie stăpînă, decît să-Ţi slujească Ţie ! Căci, chiar dacă n-ar fi să mă arăt, cu uşurinţă, mai prejos decît vreunul dintre ai noştri în stăpînirea artei Muzicii, de-abia de-s vrednic să mi se spună un învăţăcel al ăstui Grec !"

(i) **Cassim Giuni.** Sub acest nume, Turcii îl arată pe 'S(fîntul) Dumitru', despre care, tot la fel ca şi despre 'S(fîntul) Gheorghe', numit la ei **Hydyrlez**, spun poveşti că ar fi fost Musliman. Sărbătoarea amîndurora ei o serbează laolaltă cu Creştinii Răsăriteni, a ultimului în ziua de 23 Aprilie, a primului în 26 Octombrie. Iar zilele aceste două, ca nişte poli aniversari, mărginesc, la Turci, toate campaniile lor, după 23 Aprilie ies în tabără, iar în 26 Octombrie se întorc din campanie. După ziua S(fîntului) Gheorghe, aceia dintre ostaşi care nu vor fi fost găsiţi în cîmpul stabilit pentru strîngerea oştirii sunt lăsaţi fără soldă şi fără cinstirea pe care o deţin, sau au de suferit vreo altă pedeapsă, cu toate că de-abia dacă s-ar putea numi vreo mai mică pedeapsă, decît scoaterea din oaste, cu rău nume. După ce-şi vor fi împlinit acele luni în campanie, de îndată ce se arată zorii zilei S(fîntului) Dumitru, nimeni dintre ostaşi nu mai este silit să asculte de poruncile Căpeteniei, sau chiar ale Împăratului însuşi, decît dacă vor vrea să i se lege, în numele salvării Statului, pentru urmarea serviciului militar. Căci aceia care, după ziua <Sfîntului> Dumitru, se vor fi dus la **Ordicadisi**, 'Judele taberei', şi vor fi cerat de la el un **Casim sidzili**, adică 'act original', că au slujit cu credinţă în acel an pînă la ziua <Sfîntului> Dumitru, ceea ce el nu-i poate tăgădui

nimănui, ei pot pleca fără grijă din tabără, și nu se pot isca, din această pricină, nici un fel de amenzi sau de pedepse. Căci nici un oștean de-al Turcilor, cu toate că-și primesc cu (toții) solda lor, pentru tot anul, nu este ținut să-și facă slujba mai mult de șase luni. /

254 **(k) Treizeci de mii.** Perșii mai jelesc ancă și pînă acum, cu amîndoi ochii, această grozăvie săvîrșită asupra lor de Sultan Murad. Căci el a hotărît să nu-l cruțe pe nici unul dintre cei prinși, fie el nobil, fie de rînd, ci a poruncit să fie căsăpiți cu toții. Între aceștia, cum îi venise rîndul unui Muzician, acela îi roagă pe călăi să-i întîrzie pedeapsa și să-i deie voie să-i spună doar o vorbă Împăratului. Adus fiind la el și întrebat, 'Ce avea a-i spune ?', el zice: "Nu îngădui, Preamilostive Împărate, ca, odată cu mine, – **Szahculi**, 'robul Împăratului' (nume care i-a și rămas de atunci) să piară toată arta Muzicii ! Căci nu mi-e dragă mie suflarea ca unui om, ci, ca un cercetător al Muzicii, ale cărei unghere ascunse nu le-am iscodit încă pînă în străfund, aș dori să mi se îngăduie un răstimp în care să pot dobîndi desăvîrșita cunoaștere a acelei arte dumnezeiești; de-o voi fi dobîndit, nu-mi stă în gînd s-o schimb nici măcar pentru Împărăția Ta." Primind poruncă să deie pildă asupra artei sale, primind un **Szeszdar**, care se numește pe arăbește **Zebur**, <iar> în grecește 'Psalterion', <'harfă'>, el cîntă cu atît de dulce glas și cu atîta artă tragedia cuceririi orașului și laudele lui Murad, încît și el, și Murad au fost mișcați pînă la lacrimi, și ele nu le-au încetat, pînă cînd cîntărețul nu și-a sfîrșit cîntarea. Iar, în cinstea lui, Murad a poruncit ca prinșii, de mai erau vreunii teferi, nu numai să nu fie dați morții, ci să fie chiar și lăsați liberi să plece. După aceasta, Murad l-a adus pe Muzicianul acesta cu sine la Constantinopole, și i-a arătat cea mare favoare; și-i sigur că, prin strădania lui, Muzica Persiană, care, după cucerirea **Bagdadului**, parcă a fost înmormîntată, în **Persia**, sub minele lui, a reînviat din nou în **Turcia**. Iar instrumentul acela muzical este cam asemenea harfei, înzestrat fiind cu șase corzi de-o parte și cu tot atîtea de cealaltă, de
255 unde și-a și primit / numele (căci < > **Szeszdar** înseamnă ἑξιχόρδιον <hexacord>) ți este socotit cel mai de seamă dintre instrumente, pentru că se crede că a fost născocit de către **David**, chiar dacă astăzi de-abia dacă se mai află cineva care să-l mînuiască bine.

(l) Becri Mustafa. Turcii spun într-un glas, că el este cel dintîi care i-a dat lui Sultan Murad prilejul de a se îmbăta. Iar cum de s-a petrecut aceasta ei o povestesc astfel: pe cînd Murad, schimbîndu-și straiele, umbla odată prin piață, a dat, din întîmplare, peste acest **Becri Mustafa**, și l-a găsit beat mort pe cale, și tăvălindu-se prin praf, de parcă sta să moară. Mirîndu-se de acel lucru nou și nemaivăzut de el, îi întreabă pe ai săi 'De ce boală suferea ? Căci lui i se părea a fi lunatic' Cînd ei îi dau răspuns că 'S-a îmbătat cu vin', el întreabă iarăși 'Ce fel de băutură era aceea, despre puterile căreia el nu mai auzise nimic ?' Între timp, **Becri Mustafa** se ridică și îi poruncește Împăratului, cu ocări și sudalme cumplite, să plece de lîngă el. Acela, uluit de atîta cutezanță din partea omului aceluia, îi zice: "Mie îmi poruncești, ticălosule, să mă duc de-aici, mie, lui Sultan Murad ?" Mustafa, dimpotrivă: "De-ai vrea să-mi vinzi mie orașul acesta, eu unul l-aș cumpăra, și aș ajunge eu Sultan Murad, iar tu Becri Mustafa !" întrebîndu-l Murad 'Și de unde vroia el să facă rost de atîtea comori, cît să poată cumpăra orașul ?', Mustafa îi spune: "De asta să n-ai tu grijă: ba am să-mi cumpăr și un fecior de slujnică" (cum toti împărații sunt născuți din prizoniere). Murad cade la învoială, și dă poruncă să-l scoată pe Mustafa din mocirlă și să-l ducă în Palat. După cîteva ceasuri, risipindu-i-se duhurile vinului, Mustafa își vine în fire, se vede pe sine zăcînd întins într-o

256 încăpere aurită și elegantă, <și> îi întreabă pe paznici 'Ce mai este și asta – i se arată prin somn / vedenia asta, sau simte desfătările Raiului ?' Cei de față îi povestesc ce se petrecuse și ce-i făgăduise el Împăratului. El se înspăimîntă, cum îi era binecunoscut sufletul cel avan al lui Murad; dar apoi, nevoia îndemnîndu-l la șiretenie, se preface că are să moară, dacă nu-și putea ține duhul gata să-i zboare, bînd vin. Paznicii, ca să nu le moară omul mai înainte de a fi dus la înfățișarea Împăratului, îi dau în mînă un ulcior plin cu vin, pe care acesta și-l ascunde în sîn. După aceea, fiind chemat la Împărat, i se dă poruncă să plătească, ca preț al orașului, atîtea și atîtea zeci de mii <de pungi>; dar el, scoțînd ulcioml din sîn, zice către Împăratul: "Aici se află, Împărate, cel care vroia să Te cumpere, ieri, și pe Tine, și Constantinopolea ! Iar dacă și Tu ai fi dobîndit acele bogății, față de ele, n-ai da nici un ban pe Împărăția peste întreaga față a pămîntului !" Iar cum Murad îl întreba cum de se poate așa ceva, îi zice: "Bînd licoarea asta dumnezeiască !" Împăratul, lăsîndu-se convins, bea vin mai din belșug, iar, cum nu era obișnuit cu asemenea băutură, se îmbată pe dată, visează cum că tot întinsul lumii de-abia de mai putea să-l încapă, țese cu gîndul tot mărețe fapte, și-l cuprinde o asemenea bucurie, încît amăgirile sceptruui de-abia de mai socotea că li se puteau pune acelora pe potrivă. Apoi, prăbușindu-se din vîrtejurile acelea în somn, doarme nițel liniștit, dar, trezindu-se, cînd, din pricina mahmurelii, îl ia durerea de cap, aținat de mînie, dă poruncă să-i fie adus Mustafa. Mustafa e acolo pe dată, și, auzind de ce fel de boală era vorba, îi spune că Teacu-i la-ndemînă', și-i întinde un pocal cu vin, care face, de îndată, să i se domolească durerea de cap, și-l apucă iarăși veselia. După ce-a făcut așa de vreo două sau trei ori, el s-a obișnuit pînă într-atîta, pe nesimțite, cu băutul vinului, încît, de atunci înainte, nici o zi n-a mai petrecut-o treaz; iar pe maestrul său, **Becri Mustafa**, l-a luat printre sfetnicii de taină, **Musahib**, și l-a ținut mereu pe lîngă sine. Iar, după ce-a
257 murit, întregii Curți / i-a poruncit să se îmbrace în straie de doliu, iar rămășițele lui s-a îngrijit să fie îngropate, cu mare alai, în circiumă, printre butoaie. După moartea lui, Împăratul însuși dădea mărturie că n-a mai petrecut nici o zi cu veselie, și, prea adesea, cînd îl pomenea, a fost văzut vărsînd lacrimi și scoțînd suspine din adîncul rărunchilor. Prin dăscălirea lui întru rele, **Mustafa** a dobîndit o asemenea trecere, la cîtă de-abia de-am mai citit să fi ajuns cineva prin învățăturile întru virtute.

LA CAP(ITOLUL) XI.

(a) Creta. Ne va face plăcere să adăugăm aici istoria acestei insule, așa cum este ea povestită de istoricii Turci, dacă nu cu alt țel, măcar ca să se vadă grija acelor neamuri de a păstra faptele de seamă ale concetățenilor lor. Insula aceasta, **Critos**, pe care alții, schimbînd anumite elemente ale literelor, o numesc, stricat, **Gerid**, cea mai de seamă dintre cele care sunt presărate prin **Marea Mediterrană**, se întinde, în lățime, pe șaizeci de mile, iar în lungime, de la Răsărit către Apus, pe două sute. lai ea pare a fi fost întemeiată de Firea însăși spre desfătarea oamenilor. Peste tot, pămîntul îi este roditor și bun să dea la iveală tot felul de roade, pășunile i se fălesc cu ierburi foarte bine mirositoare, menite atît hranei animalelor și păsărilor, cît și foloaselor medicinei; printre acestea, și mai cu seamă, < > **Iftimul**, ale cărui minuni în vindecare le-au lăudat încă și medicii cei

vechi. Nici n-a dat vreodată la iveală, nici nu rabdă, aduse fiind de aiurea, fiare dăunătoare fie oamenilor fie vieţuitoarelor, <ca> lupii, vulpile, sau şerpii. Primii ei locuitori au fost cei care i-au învăţat şi pe ceilalţi sălăşluitori ai lumii cum se duce o viaţă mai aleasă. Părerea statornică a tuturor închinătorilor la statui sculptate a rămas mereu că cel mai de vază dintre idolii paginilor era de fel din Creta. /

258 Ei scot din acelaşi izvor şi Muzica şi celelalte arte care fac mai plăcută viaţa omenească. A avut odinioară foarte multe şi preavestite cetăţi, sate şi locuitori de-abia să-i cuprinzi la număr, dat fiind că blîndeţea aemlui şi temperarea climei i-au adus acestei insule, de peste tot, noi şi noi colonii.

Cu mulţi ani mai înainte, ea asculta de Împărăţia Grecilor, mai apoi a fost <însă> cucerită de armele Muslimanilor din **Spania.** Căci, în anul 204 de la Muha<m>med, pe cînd stăpînea la **Corduba**, în Spania, **Hakim**, fiul lui **Hessam**, din familia **Umie**, iată că se iscă împotriva lui o răzvrătire a unora din gloată, care a crescut deodată atît de mult, încît o mare ceată de conspiratori a înconjurat cu vrăjmaşe arme Palatul lui Hakim şi a dat să-l omoare. Regele, împreună cu ai săi, le face lotuşi faţă cu hărnicie, şi, după o luptă crîncenă, îi împrăştie pe răzvrătiţi, pe mai mulţi îi căsăpeşte, <iar> celorlalţi le {dă} iertare, cu condiţia să se ducă din oraş şi să-şi caute noi sălaşuri.

Astfel alungaţi din vechile lor aşezări, Muslimanii, urcîndu-se pe treizeci de nave, ridică pînzele către **Egipt** şi trag la ţărm aproape de **Alexandria.** Auzind aceasta, cel care se afla, pe acea vreme, în fruntea Egiptului, în numele Regelui **Persiei**, **Abdullah**, fiul lui **Tahir**, purcede cu mare oştire de la **Cairo**, îi copleşeşte pe aceia, neprevăzători, şi-i împresoară de peste tot, <dar,> făcîndu-i-se totuşi milă de soarta lor, le dă drumul doar cît să plece din Egipt, şi le dă poruncă să nu se mai întoarcă vreodată prin acele părţi.

Ei îi ascultă poruncă, nefiind în stare să-i stea împotrivă, şi, urcîndu-se pe cele treizeci de corăbii, iau calea dreaptă înspre **Creta.** Ademeniţi de rodnicia şi de frumuseţea ei, se hotărăsc să-şi încheie acolo rătăcirea, şi se pun pe planuri cum să facă să ocupe insula. Ca să izbutească aceasta cu mai multă agerime, îşi ard toate navele cu care veniseră, ca să nu le mai rămînă nici o nădejde
259 de scăpare, dacă răbdau să fie înfrînţi. Fă/cînd astfel, ei atacă insula, şi, în scurt timp, şi-o supun în întregime, fortăreţele i le întăresc cu noi lucrări şi le înzestrează cu felurite mijloace.

Împăratul de la Constantinopole, **Miha{i}l**, aflînd că Muslimanii (mai bine cunoscuţi sub numele de 'Sarazini') cuceriseră **Creta**, trimite împotriva lor o uriaşă flotă. La prima înfruntare, Muslimanii sunt înfrînţi, dar, cu puţin după aceea, strîngîndu-şi toate puterile, dau iureş cu atîta bărbăţie asupra taberei Grecilor şi o şi nimicesc, încît n-a mai ajuns să se întoarcă în **Grecia** nici măcar un sol despre prăpădul suferit de ei. Muslimanii îl înştiinţează prin soli pe Împărat despre cele petrecute, şi, totodată, îi oferă pacea, lucru pe care Împăratul, cum vedea că nu poate isprăvi nimic cu sila, îl încuviinţează cu dragă inimă. Condiţiile păcii fiind astfel propuse şi primite, Principele Muslimanilor, **Umru** şi cu urmaşii lui rămîn, în linişte, stăpînii acelei insule vreme de optzeci de ani întregi.

După acele vremi, în anul 284 <al Hegirei>, **Caisarul** de la Constantinopole îşi trimite în Creta Căpetenia, pe **Nicefor Phocas**, cu o mare oştire, spre a-i alunga <de acolo> pe Muslimani. Scoţîndu-şi trupele pe uscat, acela îi asaltează harnic pe Muslimani, îi înfrînge, le smulge toate

orașele și cetățuile, pe mai mulți îi căsăpește, <iar> pe ceilalți îi silește să-și plece grumazul sub jugul Împărăției Caesarilor de la Constantinopole; aceștia, în anii ce au urmat, parte mor, parte sunt aduși la ritul creștinesc, astfel încît, după cîtva răstimp de vreme, nu se mai vedeau nici un fel de urme de ale Muslimanilor.

Scurgîndu-se cîtva timp, **Alexius**, fratele mai mic al lui **Isaac**, al Împăratului de la Constantinopole, îl împresoară pe acesta prin vicleșug, îl prinde, îl orbește, și, cum acesta muri după puține zile, din pricina rănii, îi apucă tronul. Nemulțumindu-se doar cu un fratricid, el încearcă <apoi> să-l scoată dintre cei vii <și> pe fiul lui Isaac, tiz cu sine, spre a nu mai rămînea, de-a binelea, nici un candidat la tron. Dar acesta, vestit, cu puține ceasuri mai înainte ca fapta să se împlinească,
260 despre primejdia ce-i sta asu/pră, se strecoară, scăpînd cu fuga, și se retrage la **Veneția**. Acolo, el pune în mișcare în ajutorul său mai tot Apusul, dobîndește o flotă de la Venețieni, <iar> de la Francezi o oștire, și, înzestrat cu ele, întinde pînzele către Constantinopole, tovarăși în această campanie fiindu-i Principii **Franței** și ai **Spaniei**, cu care legase prietenie la Veneția. El pătrunde, împreună cu ei, în Propontida, și-și aruncă ancora în fața Orașului, aproape de tîrgul care se cheamă astăzi **Cadikioi.** Împăratul Alexius, văzîndu-se copleșit și nu deopotrivă în puteri, cum nu putea strînge atît de iute o oștire, de teama aceleiași cazne cu care îl muncise pe Isaac, fuge pe ascuns de la Constantinopole. Și astfel, **Alexius**, fiul lui **Isaac.** ocupă Orașul lăsat fără de apărare, și, întărindu-și domnia, îi dăruiește **Creta** în veșnică proprietate fiului Principelui Spaniei, pentru slujbele pe care i le făcuse. De la urmașii lui Statul **Veneților** a răscumpărat insula, cu mulți bani, în anul 520 de la Muhammed, și a păstrat-o pînă în vremile lui **Ibrahim**.

(b) Scrisoare de mazilire. Kislar Agasi, adică 'Arhieunucul', cît poartă această însărcinare pe lîngă Haremul împărătesc, cu toate că toți îi arată o mare cinstire, este totuși socotit un 'rob' și așa i se și spune. Dar, atunci cînd este mazilit din cinstea lui, el primește o scrisoare de mazilire – ceea ce n-ar vroi el nicicînd, decît silit – căci autoritatea <lui> la Curtea Othmană este foarte mare. Toți cei maziliți din cinstire sunt trimiși în **Egipt**, unde primesc de la Împărat, drept simbrie zilnică, opt mii de Parale, care cîntăresc <fiecare> cît trei aspri. Mai mulți <dintre ei>, cîtă vreme se mai
261 află încă la cinste, / își cumpără sate în Egipt, de pe urma venitului cărora trăiesc, mai apoi, foarte la largul lor. Curtea le îngăduie aceasta cu atît mai cu dragă inimă, cu cît, după moartea lor, toate bunurile ce le au îi revin Împăratului.

LA CAP(ITOLUL) XII.

(a) Pe fiul lui, Mehemmed. Mama lui a fost fiica unui preot grec, luată din **Moreea** și dusă în **Seraiul** împărătesc, pentru farmecul înfățișării ei, sub **Sultan Murad**, mai înainte să fi fost abolită acea lege, prin care se poruncea să fie strînși drept tribut copiii legitimi ai Creștinilor. După ce ea a ajuns **Sultana Validè**, a dat poruncă să-i fie găsită mama, și, odată găsită, să vină să locuiască la ea în Palat. Ea a rămas acolo vreme de mai mulți ani și n-a putut fi înmuiată prin nici un fel de rugăminți, ca să treacă de la ritul ortodox în tabăra lui Muhammed. La sfîrșit, cum ea murise mărturisindu-și credința ortodoxă, pe care o ținuse întotdeauna, **Sultan Mehemmed**, nepotul

ei, a dat poruncă să fie luată din Palat și înmormîntată de Patriarh, însoțit de tot clerul, în cimitirul Creștinilor, după riturile obișnuite ale Grecilor.

(b) Kioprili Mehemed Pasza. Cel dintîi care i-a adus faimă între Turci preanobilei spițe de astăzi a **Kioprili Ougliilor**, și care a pus temeliile norocului pînă la care se urcă ea acum. În primii ani ai lui Sultan Mehemmed, el sălășluia pe ascuns la Constantinopole, datorită sărăciei, și ducea o viață stoică, așteptînd vreun Paszalîc, fie el și de mai mică însemnătate. Se bucura el de numele și de cinstirea de 'Pașă', dar, pentru că nu avea de unde să-și țină familia după starea sa, arareori ieșea în public.

262 Pe la acea vre/me, a venit la Constantinopole un sol al Regelui **Persiei**, care avea a-l felicita pe Mehemmed pentru luarea domniei. Sultan Mehemmed îl primește pe acesta cu un strălucitor ospăț, și dă poruncă să facă la fel și fiecare dintre Paszale. Astfel, Vizirul și ceilalți Paszi îi pregătesc ospețe atît de splendide, încît de-abia dacă erau deajuns o sută de pungi pentru cheltuiala fiecăruia dintre ele. Cînd îi vine rîndul și lui Kioprili Pasza, îi făgăduiește să-i susțină cheltuielile un oarece Evreu, care se îngrijise adesea de trebuințele lui, și, în ziua sorocită, își îndeplinește făgăduiala și rînduiește un ospăț destul de îmbelșugat, aducînd și măscărici și alite desfătări obișnuite printre Turci. A doua zi, vin măscăricii, își cer cu tărie plata, și, cum nu făcuseră mai înainte nici o tocmeală, pentru că de la toți Paszii primiseră cîte patru sau cinci sute de <galbeni> împărătești, nu primesc de la acesta decît două sute: văzînd el așa, mai-marele măscăricilor, **Lascares**, un Grec după neamul lui, azvîrle jos banii, și spune pe față că n-are să primească nimic de la un asemenea **Oppordoz Pasza** – ceea ce, în iudeo-spaniolă, înseamnă 'un om cu totul de rînd și vrednic de dispreț'. Iudeul strînge banii, și-i povestește lui Mehemmed Pasza cele întîmplate, la care el, auzind aceasta, spuse: "Odată ce-am ajuns la asemenea calicie, încît să-mi aducă un necredincios astfel de grea ocară, și n-am cum să mă răzbun pentru vătămarea ce mi-a adus, trebuie neapărat ca, în puține zile, ori să ajung fericit de tot, ori să mi se ia capul !"

Iar prezicerea i s-a și împlinit. Nu mult după aceea, Spahii iscă la Constantinopole o răzvrătire, îi ucid pe Marele Vizir și pe toți Paszii, numai pe Mehemmed Pasza îl scapă obscuritatea și
263 neînsemnătatea lui. Potolindu-se primul iureș al tulburărilor, capii răzvrătirii, **Kislar / Agasi** și **Sclictarul**, cum și ceilalți slujitori dinlăuntrul Curții, cum nu erau în stare să găsească pe nici un alt Pașă pe care să-l împodobească, după placul și hotărîrea lor, cu cinstirea Viziratului, îl văd că mai scăpase, îl aduc la ei pe acest bătrîn Kioprili, îi dau pecetea împărătească, în semn al noii sale cinstiri, ca unuia slab de tot cu duhul, și-l îndeamnă să țină mereu minte prin străduința cărora fost-a el înălțat de la cea de pe urmă sărăcie la cea mai de sus treaptă a onorurilor. Mehemmed Pasza le făgăduiește ce vroiau ei, iar, în primele zile, le și cere părerea, prin scrisori, despre treburile toate. Cum și ei i-o împărtășeau, la fel, în scris, Mehemmed păstrează și strînge cu cea mai mare grijă toate însemnările acelea <iar> apoi, chemîndu-i pe ascuns pe cîțiva dintre Mai-marii Spahiilor, li le arată, se plînge pentru trufia lui Kislar Agasi, a Selictarului și a celorlalți slujbași dinlăuntru, și-i îndeamnă pe oșteni să nu îngăduie frînele unei atît de mari Împărății pe mîna unor asemenea oameni, ci, mai înainte să li se reteze puterile, să abată de la sine o asemenea infamie. Spahii, tulburați de nevrednicia unui astfel de lucru, se strîng din nou laolaltă și-l roagă pe Împărat să le fie dați **Kislar Agasi**, **Selictarul**, și ceilalți complici ai lor, ca să-i pedepsească, fiind ei turburătorii păcii și cei ce iscaseră răzvrătirea de mai înainte.

După uciderea acestora, întărit fiind în însărcinarea sa, Mehemmed Pasza i-a stîrpit, pas cu pas, și pe toți acei Spahii care luaseră armele împotrivă Împăratului, astfel încît, în doi ani, nu mai trăia nici măcar unul dintre răzvrătiți. După șapte ani de Vizirat, fiind el lovit de o boală și în vecinătatea morții, vine să-l vadă și Sultan Mehemmed, și, după mai multe vorbe schimbate despre
264 treburile Statului, îi spune că 'nu va socoti de nici un preț / toate slujbele făcute pînă acum Împărăției, de nu-i vă arăta pe cine-l știa vrednic să-i fie urmaș.' Bolnavul îi dă răspuns că 'el nu știa pe nimeni mai vrednic de acea demnitate, decît pe fiul său **Ahmed**, pentru că luase aminte că acela avea din plin nu numai o prevedere împărătească, ci și o seriozitate senatorială'. Și atît de mult a valorat recomandarea aceasta a părintelui său, încît, după moartea lui, însemnele Viziratului i-au fost pe dată încredințate fiului, cît era el de tînăr.

(c) Kioprili ougli Fasil Ahmed Pasza. Fiul lui **Kioprili Mehemmed Pasza**, a cărui istorie am înfățișat-o deja, a păstrat Viziratul șaptesprezece ani întregi: este foarte vestit printre Turci pentru învățătura, prevederea, tăria și statornicia lui. Este sigur că izbînzile din **Creta** ei nu le pun mai degrabă pe seama nici unui alt lucru, decît în cea a sufletului lui, neînfrînt în fața tuturor greutăților, și a elocinței lui, prin care se spune că i-a întrecut pe toți cei din vremea sa, și nu se feresc să spună că, dacă n-ar fi fost el Căpetenia campaniei, **Candia** n-ar fi putut fi niciodată cucerită. Printre Turci i se mai spune 'Locțiitorul Umbrei lui Dumnezeu', 'Fulgerul și Lumina neamurilor și a popoarelor celor mai frumoase și plăcute', 'Supraveghetorul și Străjerul legilor celor adevărate și al moravurilor cinstite și cucernice', 'Spărgătorul clopotelor', 'Căpetenia cea grozavă, preaînvățată și preamilostivă' {{etc.}}

El a fost singurul dintre Vizirii Turcilor care să-și fi trecut mai departe demnitatea primită de la părinte asupra fiului și a nepotului său, parcă prin dreptul moștenirii.

(d) Cu capul plecat. Cînd despre solii Creștinilor se pomenesc cu fală aceste lucruri, și altele la fel, ele sunt spuse îndeobște de istoricii Turcilor ca o creștere a slavei Împărăției lor, și în disprețul
265 Creș/tinilor. Căci solul, cu toate că nu poate intra la Sultan decît lăsîndu-și sabia, și, ținut cu tărie de doi **Capudzibaszi**, este silit să-și încline de trei ori capul, nu arată totuși, niciodată, vreun alt semn de supunere.

(e) Termes. Un tîrg de rînd de la țărmul Arhipelagului, în **Thessalia**, căruia Grecii îi spun Θέρμας. La cei vechi a fost tot Θέρμας, și i-a dat numele Golfului Thermaic.

(f) Panaiot. Παναγιότης. Cu toate că nimeni dintre istoricii Creștinilor nu istorisește astfel faptele, va merita totuși să povestim despre cucerirea orașului, așa cum am aflat-o de la cei care erau părtașii treburilor de taină de pe vremea aceea. Împăratul, aflînd despre piedicile ce stăteau în fața cuceririi **Candiei**, poruncise să se proclame întregii oștiri ca nimeni dintre ei să nu i se mai înfățișeze viu, vreodată, de nu cucereau orașul. Dar {ceea ce} se născocise pentru a-i îmbărbăta pe oșteni era cît pe ce să ducă la prăpădul Împărăției. Căci oștile, ostenite de atîta trudă, de căldura verii și de frigul iernii, cum vedeau că, după strădaniile lor neîncetate de douăzeci și nouă de luni încă nu isprăveau nimic, și nu se întrezărea nici o nădejde de a cuceri orașul, începeau să murmure, zicînd că 'era nedrept să se cheltuiască puterile întregii Împărății cu asedierea unui oraș din fire de necucerit, care nu părea a fi fost începută din nici o altă pricină, decît ca să fie nimicite trupele Jengiczerilor'. Vizirul, cum nu putea, din poruncă împărătească, să dea ascultare rugilor ostașilor

și să desfacă împresurarea, îi silea cîteodată la treabă cu amenințări și cu sabia pe cei care-și făceau
266 datoria mai cu delăsare, cîteodată cu cin/stiri, simbrii, făgăduieli, și, mai cu seamă, domolea sufletele ostașilor care cugetau la răzvrătire cu acea elocință, prin care îi întrecea pe toți Turcii din vremea aceea, iar el însuși, prin glasul și pilda sa, le creștea celorlalți curajul. Pe cînd apăsa el orașul cu atîta înflăcărare, sosește o solie că 'Francezii stau să vină într-ajutorul orașului cu nouă oaste și cu bună flotă, și că au străbătut mai bine de jumătate de cale'. Auzind aceasta, Vizirul mai să-și piardă tăria de suflet. Căci el își pusese, pînă atunci, mai toată nădejdea într-un bun succes în foametea și lipsa celor de trebuință pentru apărarea orașului, dar acum vedea nu numai că ea îl înșelase, ci mai avea și a se teme de noi răzvrătiri ale Jengiczerilor, de lene, de lîncezeală, și de alte asemenea greutăți, de-abia de depășit.

Cum se preumbla el, tot pe gînduri, în cortul său, **Volta czalaridi** <de colo pînă colo>, și nu le găsea nici un leac unor asemenea piedici, iată-l venind la el pe Dragomanul Curții, **Panaiot**, care, după cuvenita închinare, văzînd pe fruntea-i semnele mîhnirii, după trecerea de care se bucura pe lîngă el, îl întreabă despre pricina ei. Auzind el despre noile piedici care dau să se ridice, îi zice: "Lasă grijile care-ți copleșesc sufletul, arată-le oștenilor tăi un chip vesel și plin de bucurie ! Căci melancolia aceasta nu i se șade nobilului și neînfrîntului tău suflet, și n-avem de ce ne pierde nădejdea cuceririi acestui oraș: ba chiar și așezările astrelor ne făgăduiesc că ea se și află aproape, numai șiretenia omenească să-i vină bunăvoinței lor, cu șart, în ajutor. Iar de vei vrea să-mi îngădui libertatea de a-mi vedea de lucru și să nu ne mai fie nimeni părtaș la sfaturi, cutez să-ți făgăduiese
267 cu siguranța predarea acestui oraș, în cîteva zile. Dar iată calea sfa/tului meu: asediații n-au putut afla încă. decît dacă Cerul le-o va fi spus, că le sosește flota Francezilor. Căci văd cetatea înconjurată și apăsată, de peste tot, de atîtea și de atît de strînse străji, încît n-ar putea intra în ea, fără voia noastră, nici măcar un șoarece. Și, tocmai prin aceasta, cei prin care au vrut să se scape din primejdie socot eu că-s cei <prin care sunt ei> de înșelat. Căci m-am hotărît să-l poftesc la un sfat de taină pe **Morosini**, Prefectul orașului, și să-l fac să ia aminte, de parcă i-aș fi prieten, și să nu se încreadă în flota franceză pe cale să vină, pentru că ea ar pune la cale lucruri și mai rele decît Turcii. Crezarea mi-o va oferi, cu ușurință, atît credința creștinească, pe care ei știu că o mărturisesc, cît și o prefăcută înfățișare de prietenie și de zel față de folosul Creștinătății: așa că astfel nădăjduiesc să-i strecor, fără greutate, <în suflet> hotărîrea de a ne preda orașul."

Vizirul fiind de acord și încredințînd toată treaba credinței și îndemînării Dragomanului, acela îl trimite pe un om de-ai săi, care-i era de taină, **Maxud** (nume arăbesc, însemnînd 'dor', așa cum obișnuiesc mereu să le deie robilor lor Creștinii care au vreo treabă la Curtea Othmană, pentru că Turcii pronunță arareori numele Creștinilor fără epitetul de **Giavur** și de **Kiafir**, 'necredincios', 'hulitor'), cu o scrisoare către Prefectul orașului, Morosini, <și> se preface că 'purtat de zel creștinesc, dorește să steie de vorbă cu el, pentru că are a-i da de veste despre unele lucruri de cea mai mare însemnătate pentru Creștinătate'. Morosini, om șiret, socotind că 'zace vreun iepure prin iarbă', stă îndelung la îndoială dacă să-l primească să stea de vorbă cu el: pînă la urmă, după ce s-a sfătuit bine despre aceasta cu Grecii și cu Venețienii care se aflau primejduiți în oraș, se hotîrăște
268 să audă ce-avea el de zis, și, statornicind locul și vremea întîlnirii lor, / îl trimite cu acest răspuns pe vestitor. În noaptea următoare, **Panagiotes**, ca și cum ar fi cercetat paza – ceea ce adesea

obișnuise să facă, la poruncă Vizirului – se duce la poarta orașului. Iată că vine apoi și Morosini, cu straie schimbate. Căci așa se stabilise, ca străjerii să nu fie și ei părtași la cele ce se petreceau. Cînd acesta a ajuns la vedere, Panagiotes îi zice: "Sufăr și mă chinuie grozav de tare, cîtă vreme îi văd pe Creștini, și, mai cu seamă, pe cei (și) de neamul și de credința mea, cum descresc pe zi ce trece, iar, dimpotrivă, pe Turci – de la care ne abat, pe drept, sufletele și necredința lor și tirania încercată asupra întregului întins al lumii – cum tot cresc și cresc din nou, în fiece zi. Vine, desigur, aceasta asupra Creștinătății, printr-o judecată dumnezeiască aparte, pentru păcatele noastre și ale părinților noștri, dar, cum știm că Dumnezeu obișnuiește să-și mustre fiii, iar, mai apoi, să arunce în foc instrumentele pedepsei, tot astfel nădăjduim <să se întîmple>, prin dumnezeiască bunăvoință. Între timp, trebuie duse, cu suflet împăcat, toate neajunsurile ce ne sunt hărăzite de puterea divină, stînd sub vremi, fără să ne îndărătnicim împotriva vrerii dumnezeiești."

Cum socotea că, prin aceste vorbe, i-a cîștigat încrederea, spre a-l păcăli mai bine pe Prefect, îl leagă cu jurămînt să nu-i mai împărtășească nimănui altcuiva ce-avea el să-i dezvăluie: spunea el că 'se temea ca nu cumva cineva, căzînd, din întîmplare, în prinsoare la Turci, să fie silit să dea pe față, sub chinuri, cele ce avea să i le spună lui, dus de un zel dumnezeiesc, iar astfel bunăvoința lui față de folosul Creștinătății să nu i se abată spre pierzare'. Pregătindu-i astfel sufletul lui Morosini, ii zice: "Să faci bine să știi că ieri miau dat la tradus scrisoarea Amiralului flotei franceze, formulată cam cu aceste cuvinte:

269 'Din poruncă Regelui Creștin, / a Preamilostivului meu Domn, vin cu întinse pînze către **Creta**, laolaltă cu o flotă foarte bine închegată și cu bună oaste. Cum însă socotesc că este primejdios să vă lămuresc prin scrisoare despre țelul acestei campanii, am dat poruncă aducătorului acesteia, Secretarului meu, să vă încunoștințeze despre toate cîte.' Adus fiind acela în cortul dinlăuntru al Vizirului, căruia Turcii îi spun < > '**Oba**', neaflîndu-se nimeni de față, în afară de mine, el ne-a grăit astfel, în numele Domnului său: 'Statul Veneților, ne-a învățat o lungă experiență, este cel al unor foarte vechi și de moarte dușmani ai Regatului. Orice dușmani de-ai noștri ne-au atacat ținuturile, aceia i-au ajutat mereu cu sfatul, cu resursele <și> cu armele, și ne-au făcut mult rău, cu toate că rezultatul nu le-a fost niciodată pe măsura țelului. Tot ei, la rîndul lor, dacă s-au văzut apăsați de vreo nevoie, au tot avut obiceiul să recurgă la vicleșuguri și la înșelăciuni, și să ne arate și să se laude cu prietenia lor, implorîndu-ne după ajutoare.

Așa și pe vremea aceasta, văzînd cît îi apasă de greu armele Împărăției Othmane, și-au trimis solii la Regele nostru, și, mijlocind pentru ei și Pontificele de la Roma, s-au rugat să fie smulși primejdiei, iar, pentru a-l mișca mai ușor pe Regele nostru, ne-au oferit:

' **1.**[mo] Dacă numai orașul **Candiei** ar fi eliberat de asediul Turcilor, el avea să rămînă, mai apoi, în puterea Regelui nostru: căci ei preferă să i-l lase, de la sine și cu suflet voios, unui Rege Creștin, decît să-l vadă ocupat de armele Turcilor.

2.do Dacă însă, cu puteri unite, Turcii aveau să fie alungați din toată insula, jumătate din ea, laolaltă cu Capitala, avea să rămînă sub stăpînirea Francezilor, jumătate sub cea a Veneților.

Regele nostru a încuviințat el aceste condiții, de formă, darsocotind nedrept ca să-și strice
270 prietenia cu Curtea Othma/nă și să-i zdruncine adîncile temelii, și prinzînd, de altfel, prilejul potrivit de a pedepsi cutezanța unor inși <ca aceia,> vicleni și nestatornici, a dat poruncă să se armeze o

liotă, iar Prefectului ei i-a dat încredințarea ca, odată intrat în oraș, să-i trimită în Franța pe toți Veneției prinși, iar cetatea însăși să i-o dea pe mînă Vizirului. Căci Regele nostru, care deține, după drept, un Regat atît de întins, de măreț și de înfloritor, nu duce lipsă de un Regat străin și aflat la atît de mare depărtare de sine, pentru că n-ar fi decît un focar neîncetat de războaie și de tulburări. Astfel că Vizirul nu are de ce să intre la vreo bănuială asupra sosirii flotei noastre. Căci Amiralul însuși, de va fi să ajungă în oraș, ceea ce nădăjduiește să și facă poimîine, înfățișînd scrisoarea Regelui Franței, iscălită chiar cu mîna și întărită cu pecetea lui, va da pe față totul, mai apoi.'

Acestea de la Secretar. Eu însă, cum aș vrea ca lucrurile să se petreacă altfel, și în folosul Creștinătății și al credinței mele, cercetînd treaba îndelung și cum se cuvine, n-am prea găsit nimic care să poată abate primejdia aceasta, <care> atîrnă asupra capului vostru și al tuturor Creștinilor. De nu-i veți primi pe Francezi în oraș, ei vor lucra, unindu-se cu Turcii, împotriva voastră, ca a unora care le-au dispreţuit ajutorul <fiindu-le> dușmani pe față, iar astfel nu numai că veți pierde orașul, ci, cum n-aveți nici un fel de argumente prin care să-i puteți dovedi de trădare, vă veți arde <pe frunte>, printre Creștini, semnul unei veșnice infamii. Dimpotrivă, dacă-i veți lăsa înlăuntru pe dușmanii veniți sub chip de prieteni, vă puteți da seama singuri, chiar de eu unul voi tăcea, ce fel de nenorociri vă așteaptă nu numai pe voi, ci și tot Statul vostru. Aici în cetățuie se află strînsă nu numai floarea nobilimii venețiene, ci și cea mai de seamă parte a oștirii lor, care, de-ar fi nimicită,
271 ori aruncată în lanțuri, / Francezilor nu le-ar fi deloc greu să vă răstoarne și să vă subjuge tot Statul. Pe lîngă acestea, cum la Francezi nu-i lucru de rușine să-i porți pe alții cu vorba și să-i înșeli, eu sunt întru totul convins că ei au de gînd să vă viclenească și pe Turci și pe voi, iar, alungîndu-vă din insulă și pe unii, și pe alții, să umble să dobîndească un Regat atît de întins și de vestit, pe care, de-l vor ocupa odată, cred că în veci nu veți mai fi în stare să li-**l** smulgeți din mîini. Prin urmare, cum orașul nu mai poate fi apărat, și, de nevoie, trebuie să cadă fie în mîinile Francezilor, fie în cele ale Turcilor, te las să judeci singur: ar fi, oare, mai de folos să cădeți în lanțurile Francezilor și să vă pierdeți, poate, laolaltă cu orașul, și tot Statul, sau, sub condiții bune și cinstite, să le predați **Candia**, Turcilor, din mîinile cărora, dacă îi veți vedea, vreodată, ocupați cu alte războaie, veți putea să le-o răpiți cu cea mai mare ușurință ? Zelul pentru credința creștină și pentru salvarea concetățenilor mei este cel care m-a îndemnat să-ți înfățișez ție acestea, în disprețul primejdiei vieții și al onoarei mele, de care nu puțin mă bucur la Curtea Othmană; tu ai de văzut ce poți și trebuie să faci în folosul Statului tău."

Odată spuse acestea, Panagiotes se retrage, și se întoarce în tabără. Dar Morosini, deși se legase prin jurămînt să nu dea pe față în public ce i se spusese, îi strînge totuși, chiar în noaptea aceea, pe Prefecții oștenilor și pe ceilalți fruntași în care se încredea cel mai mult, și le istorisește ce aflase de la Panagiotes, întrebîndu-i 'Ce era de făcut ?' Aceia, cîntărind bine lucrul, se hotărăsc, într-un suflet, ca, dacă se putea face sub condiții cinstite, să le predea Turcilor orașul, și declară că aceasta era de preferat unui lung și apăsător prizonierat.

272 În ziua următoare, Panagiotes i se înfățișează Vizirului, îi arată ce vorbise cu Morosini, / și, spre a doborî de tot sufletele, și așa zdruncinate, ale străjerilor, îl convinge ca, în noaptea următoare, douăsprezece nave din cele mari să ridice ancora din port, în cea mai mare liniște cu putință, și să-și întindă pînzele către **Cipru**, dar, după ce vor fi străbătut o întindere de șaizeci de mile, să se

întoarcă îndărăt, înzestrate cu însemne și cu steaguri franceze. Încuviințîndu-i sfatul, Vizirul dă poruncă navelor acelora să plece noaptea din port, sub vînt prielnic, iar, la întoarcerea lor, le ies în cale tot atîtea, și, ajunse fiind la vedere, se salută, după obicei, între ele, cu tunurile, apoi cele care aveau însemne franceze mincinoase se duc înapoi pe mare, și cele turcești se retrag în port. Iscoadele așezate în turnuri și la metereze, cînd văd din depărtare însemnele franceze, crezînd că le vine în ajutor o nouă flotă a Francezilor, le anunță aceasta celor din cetate, și umplu astfel orașul de bucurie și de veselie. Cînd iau apoi seama că acesteia îi iese dinainte cea turcească, socotesc că se va da lupta pentru intrarea în port, și, de aceea, așteaptă cu inima strînsă ce avea să iasă. Apoi, văzînd cum cele două flote se apropiaseră, dar nu încercau nimica dușmănos, ba chiar se salutau între ele cu tunurile, rămîn uluiți cu toții, neștiind cum de Francezii se purtau atît de prietenește cu dușmanii.

Dar Morosini și ceilalți care știau ce povestise Panagiotes, lăsînd orice îndoială, spun de-acum pe față ce auziseră, și, cum nu mai aveau nici o altă cale de a-și păstra viața și libertatea, îi conving <și> pe oșteni, și plebea, să se predea, spunîndu-le de-a dreptul că era mai sigur să se încreadă în vrăjmași, decît în aliații încălcători de înțelegeri. Astfel, Morosini, lăsîndu-și varga <de comandant>, trimite, chiar în acea zi, la Vizir doi oameni cu o barcă mică, <și> îl roagă 'să trimită pe cîțiva
273 dintre fruntași într-un un loc anumit / statornicit între oraș și tabără, iar el, de asemeni, îi va trimite într-acolo pe cîțiva dintre ai săi, care să înfățișeze condițiile predării orașului. Vizirul încuviințează cele cerute și îi desemnează spre lămurirea acelei trebi pe **Ibrahim**, Pasza de **Alep**, pe Culkiethudasi **Zuulficar Aga**, și pe Basz Teszkieredzi – 'Marele Logofăt' – **Ishak Effendi**, laolaltă cu Dragomanul **Panagiotes.** Aceia se strîng dimpreună, în corturi sub Tumul Alb, cu solii Veneților, care, după îndelungi negocieri, făgăduiesc să predea orașul sub condiția ca oricine va vrea să plece în patria sa, fie el oștean sau cetățean, Grec sau Frînc, să aibă deplina libertate de a se duce, laolaltă cu toată familia și cu toate bunurile sale. Odată ce Vizirul a poruncit ca acestea să fie ratificate, în primele zile ale lunii **Dziemaziul evvel**, a anului o mie optzeci, Morosini a plecat acasă și i-a predat Vizirului cetatea golită nu numai de oșteni, ci și de cetățenii ei.

Dacă aceste lucruri sunt povestite cu totul altfel la scriitorii creștini, noi nu cutezăm să le stăm împotrivă, dar nu vedem totuși de ce istorisirea aceea ar fi cu totul de respins. Cel care va lua mai bine aminte la strădania Veneților, care obișnuiesc să-și acopere planurile și faptele, mai cu seamă pe cele care le-au ieșit rău, nu se va prea mira ca ei să fi știut adevărata istorie a celor petrecute, dar să nu fi vrut să o dea pe față, ca să nu întineze atît de trîmbițatul spirit al prevederii avut de ai lor. Zvonul despre sosirea flotei Francezilor, chiar și dacă ea nu va fi fost nici măcar pregătită, era deajuns spre a-i înșela și pe Turci, și pe Veneții. Căci aceștia din urmă, fiind ei închiși și împresurați, nu puteau afla nimic despre cele ce se petreceau în altă parte; iar pe aceia dintîi, dat fiind că n-au nici un fel de știre despre cele dinafară, decît ceea ce le comunică solii lor, chiar și un zvon mincinos i-a putut amăgi cu cea mai mare ușurință.

274 Noi avem însă un izvor / vrednic de crezare, chiar pe mijlocitorul știrilor, **Maxud**, care a slujit cu credință, vreme de 26 de ani întregi, la Curtea părintelui nostru **Constantin Cantemyr** și a fratelui nostru **Antioh**, iar, pînă la urmă, a dobîndit și demnitatea de **Postelnic**, adică de 'Mai-mare

al Curții'. Am socotit că iubitorilor istoriei le va fi pe plac să păstrăm aici cele pe care le-am auzit chiar din gura lui.

Dar acel **Panagiotes** s-a bucurat de atîta autoritate la Curtea Turcească, cîtă n-a mai avut niciodată la fel, înaintea lui, vreun Creștin, nici nu-i de crezut că va mai avea vreodată. În darea sfaturilor și în aflarea leacurilor, în cazul că apăreau treburi mai serioase sau noi piedici, îi era Vizirului tot la fel, cum era, odinioară, la Evrei, **Achitofel**, <ori,> la Greci, **Ulysse**. Căci fie că-și spunea părerea despre ceea ce era de făcut, fie că judeca despre ce avea să iasă, nu s-a văzut să se fi înșelat vreodată. Ceea ce nu izbutiseră un multcrîncen război de douăzeci și patru de ani, cu atîtea șuvoaie de sînge vărsat, ba nici măcar toate puterile Împărăției Othmane – să înfrîngă stînca din Candia – acela a reușit, prin subțirea sa plănuire și stratagemă, și l-a convins să predea orașul pe Morosini, o Căpetenie și foarte puternică și foarte prevăzătoare, ale cărei însușiri s-au vădit îndeajuns în ultimul război dintre Venețieni și Turci.

Prin acestea, el a dobîndit, printre Turci, o asemenea trecere, încît, chiar și cînd **Vanli Effendi**, cel mai învățat om al Turcilor, și nu mai puțin priceput în privința Legii creștinești, decît în a celei turcești, odinioară dascăl al lui **Sultan Mehemmed**, a cutezat, din poruncă împărătească, să poarte o dispută asupra Legii în fața Marelui Vizir' **Kioprili Ahmed Pasza.** Lucrul acesta nu-i mai fusese îngăduit niciînd cuiva, din vremea lui **Suleiman I**, după ce, precum am istorisit mai sus, unul dintre Turcii mai învățați afirmase, într-o dispută publică, cum că Legea creștinească este de preferat
275 celei turcești, / căci era un fapt socotit vină de moarte și interzis printr-o lege publică. **Vanli Effendi**, fiind, el, contrazis și aprins de furie, cînd i-l pîrăște Sultanului pe Panagiotes, ca pe un hulitor, și cere asupra lui pedeapsa cu capul, se spune cum că ar fi primit de la Mehemmed următorul răspuns: 'Dimedum mi ben sena, ki bu Giaurile mubahse cadir degilsin, Bundan songra feragat Kyle, zira bu Giavur Devlete lazimdur.', "Oare nu ți-am spus că nu poți discuta cu Necredinciosul acesta ? Lasă-te, de-acum încolo, de asta, pentru că Necredinciosul acesta îi este de trebuință Maiestății !", sau "Împărăției !"

Socotim că nu mai are rost să adăugăm aici toate cele petrecute în acea dispută, dat fiind că ele se și află la îndemînă, scoase de tiparul public la Veneția, pot fi și găsite peste tot, inserate în comentariile Domnului **De la Croix** asupra Bisericii Răsăritene.

Pe lîngă acestea, la Turci mai este vestită încă și astăzi priceperea lui în ale Astrologiei și cunoașterea celor ce aveau să vină. Pe cînd Vizirul mai era încă prins cu asediul **Candiei**, Panagiotes vine odată, în grabă, la el <și> îl roagă 'să iasă cît mai iute din cort, pentru că asupra lui se afla primejdie de moarte, dacă rămînea în același loc'. Vizirul îi dă ascultare, lăsîndu-și mantia pe pernele pe care ședuse, se duce într-un alt cort, deși cădea ploaie din belșug. Dar de-abia dacă intrase acolo, cînd o ghiulea trimisă de straja orașului dintr-unul din tunurile mari trece prin cortul Vizirului și se duce de-a dreptul unde ședuse el, îi străpunge mantia, împrăștie pernele, și acordă crezare prezicerii lui Panagiotes. În campania asupra **Camieniței**, el prezisese cucerirea acelui oraș în cea de a zecea zi, ceea ce tuturor acelora care cunoșteau dificultățile <luării> orașului, li se părea cu totul de necrezut, dară sfîrșitul a și dovedit-o.

276 Și-apoi, ca și viața, / și moartea i-a fost aparte. Căci, pe cînd Vizirul **Kioprili Ahmed Pasza** își avea tabăra statornică la **{I}Sackze**, el îl întreabă, în glumă, 'De ce, cînd toate prevestirile lui erau

pe potriva sfîrșitului, și nici una nu se dovedise mincinoasă, despre sine nu putea nici ști dinainte, nici prezice nimic ?' Iar Panagiotes îi dă răspuns: 'Dacă Vizirul, la cel de al șaselea ceas al nopții, ar binevoi să vină la cortul său, va avea de văzut lucruri de mirare, dar nu și fără durere, sau mîhnire.' Vizirul, mirat ce va mai fi și aceasta, se scoală la miezul nopții și se duce de-a dreptul la cortul lui Panagiotes. Chiar în pragul lui, el aude strigătele și plînsetele slujitorilor, <iar> cînd se apropie mai mult, îl găsește pe îndrăgitul său 'Ulysse' trăgîndu-și ultima suflare. Unul dintre slujitori îi spune că **Panagiotes** i-a poruncit, înainte de moarte, să-l roage pe Vizir ca, pentru atîtea și atît de marile slujbe pe care le adusese Curții Othmane, să i se îngăduie numai ca leșul său să fie dus și înmormîntat la Constantinopole: cinstire care li se acordă numai Sultanilor, fiindu-le tăgăduită tuturor celorlalți, chiar și Marelui Vizir. Se spune că Vizirul i-ar fi răspuns: "Doar atît îmi pare rău pentru Panagiotes, că, după ce el i-a slujit Statului Othman cu mai multă credință, decît s-ar fi putut cere din partea unui Creștin, ba i-a mai și întrecut prin credință si îndemînare pe toți Muslimanii, n-a putut fi totuși adus, la moartea sa, la cuvenita ascultare față de Dumnezeu și de Profetul Său, căci, de altfel, ar fi fost vrednic, ca eu însumi să-i port pe umerii mei, năsălia, pînă la piatra miliară. De aceea, și dacă n-ar trebui, poate, lăsat în Rai, din pricina necredinței sale, socotesc totuși că e drept să primească măcar și o răsplată a slujbelor sale, <și anume> să se facă pe placul ultimei sale dorințe, și să nu fie lipsit de înmormîntarea pe care și-a dorit-o." Și astfel, el le poruncește slujitorilor,
277 să du/că leșul la Constantinopole și le dă un **Chatiszerif**, către Caimacan, să-i dea poruncă Patriarhului Constantinopolei să-l încredințeze gliei pe răposat după riturile legii creștinești, cu cît mai mare alai putea el, anume în locul pe care îl desemnase în testamentul său. Prin urmare, strîngîndu-se aproape toată Constantinopolea și toți locuitorii ei, fie Greci, fie străini, fiind dus în insula **Principo**, așezată în Propontida, a fost înmormîntat acolo, în mînăstirea P(reasfintei) Treimi, pe care o refăcuse el însuși.

(g) Prefectului orașului. Acesta a fost **Francisc Morosini**, prea cunoscut din ultimul război al Venețienilor cu Turcii, ca să mai fie nevoie să povestim prea multe despre el; după ocuparea **Peloponnesului**, a fost ales Doge al Republicii **Venețiene**.

(h) De douăzeci și patru de ani. Dacă războiul acesta s-ar fi petrecut pe vremea vechilor Poeți, fără îndoială că ar fi ajuns cu mult mai vestit decît cel **Troian**. Căci aceia care le vor cîntări cu dreaptă balanță pe amîndouă vor lua seama cu ușurință că luptele date în **Creta** au fost cu mult mai crunte decît cele de la Troia, și că **Grecii**, uniți cu **Venețienii**, le-au făcut față **Turcilor** nu cu mai puțină bărbăție și îndărătnicie, decît odinoară, **Ionienii**, locuitorii **Helladei**. Desigur că, în tot timpul cît a durat el, luptele nu au mai încetat deloc, nu numai în **Creta**, ci prin tot **Arhipelagul**, și, peste tot pe unde se vedeau hotarele dintre stăpînirea Turcilor și cea a Venețienilor, nu s-au mai uscat deloc șuvoaiele de sînge omenesc. Ba chiar și Turcii înșiși, care au avut mereu obiceiul să ascundă cu grijă celelalte înfrîngeri ale lor, nu se dau în lături să mărturisească faptul că numai în Creta au dus lipsa a mai mult de două sute de mii dintre oștenii lor, dacă din socoteală sunt lăsați afară cei care nu-s cuprinși în catalogul ostașilor, dintre care poate că au pierit un nu mai mic
278 număr. Cîți Creștini să fi tras ei după dînșii la întunericul umbrelor / nu-i ușor de judecat. Venețienii înșiși mărturisesc că au cheltuit în acest război o sută de milioane în aur.

(i) **Jeniszehir.** Astfel se cheamă, pe numele ei turcesc, 'Larissa', prea-vestitul oraș din **Thessalia**, și astăzi Capitala ei.

(k) **Sari Camisz Cazagy.** 'Cazacii trestiei roșietice'. Așa se numesc cei care locuiesc între Borysthenes și Tyras, ascultînd odinioară de **Polonia**, astăzi în parte vasali ai Polonilor, în parte ai Rușilor. Ei și-au schimbat de cîteva ori numele, la Turci. Căci, după predarea lor, li s-a spus '**Doroszenko Cazagy**', după Hatmanul lor, **Doroszenko**, apoi, cînd el a trecut la Ruși, < > **Sirke Cazagy**, de la **Sirco**, de asemenea Mai-marele lor.

După prima sa pace făcută cu **Ioan Sobieski**, Regele **Poloniei**, prin care ei fuseseră lăsați sub puterea Turcilor, Sultan Mehemmed i-a adaos pe aceștia Principatului Mol**dovei**, și a poruncit ca **Duca**, aflat pe acea vreme în fruntea Moldovei, să fie numit și 'Hatman al **Ucrainei**', hărăzin-du-i drept scaun al Hatmanatului cetatea **Nemirow.** Dar, după înfrîngerea de la **Viena**, odată ce Duca a fost prins de Poloni, la pacea de la **Carlovitz**, Turcii le-au dat înapoi Polonilor toată partea aceea, laolaltă cu **Cameniţa**. I-am auzit totuși, prea adesea, pe Turci spunînd că 'în acele orașe împărații au ascultat **Chutbe** și **Ezan**, și că, de aceea, nu se poate să-i placă lui Dumnezeu ca ținutul acela să rămînă în puterea Creștinilor, astfel că, ivindu-se prilejul, el trebuie, oricum, re-dobîndit.

(l) **Tug**, 'Coadă de cal'. Mai apoi, aceasta i-a fost luată, cînd ținutul i-a fost dat lui **Duca**, pentru că Vizirul nu vroia să-l împodobească cu trei **Tuguri** pe un 'Necredincios', cum îi tot zicea
279 el – cu toate că, odinioară, un Principe al **Moldovei**, / **Ieremia Moghilă**, dobîndise de la Turci trei Tuguri – și să-l facă, astfel, deopotrivă cu sine. Dar **Sandzakul** i-a rămas, drept însemn al domniei.

(m) **{I}Sakcze.** Odinioară **Oblucița**, un oraș de pe malul de Miază-zi al Dunării, așezat nu departe de **Galați**, oraș din **Moldova**. Vechimea i-o dovedesc foarte vechile clădiri care se află acolo. Dar de cine să fi fost durate, nu se vede nici un fel de semn, nici pe pereți, nici la temelii. Pare totuși să fi fost o lucrare a coloniilor romane din **Dacia**, sau, poate, chiar a Dacilor înșiși, ca și **Tulcza**, **Babadagy**, **Carasu**, și alte străvechi orașe ale acelui ținut.

(n) **Selim Gierai.** Multvestitul Chan din acest veac al **Tătarilor**, un bărbat mare la sfat, și cu foarte tare braț și suflet.

(o) **Duca.** Un ins de neam grecesc, din Provincia din **Rumelia** numită "Αγραφα – în popor Σκύρτος –, mai întîi slujitor al unui negustător din Iași, primit apoi de către Principele **Vasile** printre cămărașii săi, apoi înălțat la boierie de către fiul lui, **Ștefan**; izbutind să și-o alăture prin căsătorie pe fiica Principelui **Eust<r>atie Dabija**, a dobîndit, pînă la urmă, domnia cu bani și ajutoare de la prieteni. Era un necioplit, lipsindu-i orice știință, dar foarte prevăzător în faptă, și de socotit cam printre cei mai rari din veacul său: a ajuns de trei ori Principe în **Moldova**, o dată în **Valahia**. Pînă la urmă, prin vicleniile Boierilor, dat fiind că, în ultima vreme, părea că ocîrmuiește mai degrabă ca un tiran, decît ca un Domn drept, a fost dat în prinsoare pe mîna Polonilor, și și-a încheiat viața la **Varșovia.**

(p) **Tribut.** Nici **Polonii** înșiși nu tăgăduiesc că acesta a fost făgăduit, dar de dat, n-a fost dat niciodată, ba chiar, în vremurile de după aceea, făcîndu-se pace la **Zuravno**, el a fost desființat. /

ISTORIA
CREȘTERILOR
ȘI A
DESCREȘTERILOR
CURȚII
OTHMAN[N]ICE
SAU ALIOTHMAN[N]ICE

DE LA PRIMUL ÎNCEPUT AL NEAMULUI,
ADUSĂ PÎNĂ ÎN VREMURILE NOASTRE,
ÎN TREI CĂRȚI

VOLUMUL II

(CĂRȚILE CREȘTERII, III)

247

DESCREȘTERILE
Curții Othmane

<CARTEA A III-A>

<SULTAN MEHEMED AL IV-LEA>

<CAPITOLUL I.>

{{<§> 1. Sul(tan) Muhammed se întoarce biruitor la Adrianopole.}}

<§ 1.> Lui Mehemed îi ieșise după pofta inimii războiul cu Polonia. Într-una și aceeași campanie fusese cucerit cel mai bine întărit meterez al **Poloniei**, fuseseră doborîte puterile dușmanilor, pustiită **Podolia**, adusă la cea din urmă ananghie **Leopolea**, iar în înșiși rărunchii Regatului fusese vîrîtă o asemenea groază, încît ei să socotească nu numai potrivit, ci și necesar să-și lase laoparte onoarea și să-și răscumpere astfel viața și bunurile, iar pe **Tătari** să fie siliți să-i proclame eliberatorii lor – tocmai pe cei pe care-i încercaseră întotdeauna drept dușmanii lor de moarte. Căci, îmbunat de rugămințile Chanului **Crimeei**, Împăratul le îngăduise pacea, pe cînd își așezase tabăra lîngă **Buczacz**, și socotea că ei vor fi îndemnați și de amintirea înfrîngerilor pe care de-abia le suferiseră, și de slăbiciunea lor, să nu se abată de la legămîntul pe care-l făcuseră, ori să mai pună la cale vreo răsturnare. Întemeindu-se pe această nădejde, El se întoarce la Adrianopole în luna Szaban, precum am mai spus în cele de mai sus, iar oștirea și-o lasă la vatră, ostenită de atîta trudă și umblet.

{{<§>2. Statul Polon respinge pacea Regelui făcută cu Sultanul.}}

<{§} 2.> Cîtă vreme el îi așteaptă, printre manifestările de bucurie, sărbătoririle și aplauzele alor săi, pe Solii Polonilor, care să-i înfățișeze tributul făgăduit, de douăzeci de mii de Galbeni, și să pornească, în numele Statului, să fie ratificate condițiile consfințite ale păcii, el află că **Sirco**, Căpetenia Cazacilor, s-a tras de sub ascultarea față de **Doroszenski**, că, strîngînd o mare ceată de
248 susținători de-ai săi, pustia hotarele Împărăției Othmane, și că partida lui / creștea tot mai mult, pe zi ce trecea. Cum pîrjolul acesta i se părea ușor de stins odată împăcate lucrurile cu Polonia, iată că mai vine și un alt Sol, cum că '**Polonilor** le părea rău pentru pacea făcută și, atîțați și de făgăduielile **Caesarului** Romanilor, și de cele ale **Papei**, se pregăteau de un nou război'. Cele istorisite <de el> le întărea, nu mult după aceea, scrisoarea trimisă de Marele Cancelar al Regatului către Vizirul **Kioprili Ahmed Pasza**, prin care acela îi transmitea că 'Statul Polon socotea nule condițiile păcii pe care le consfințise Regele, fără să-l fi consultat, iar cinurile, într-un glas, preferau mai degrabă ultimul prăpăd, decît să se acopere de o asemenea infamie, ca aceea de a se spune despre ei că plăteau, cu titlul de 'tribut', fie și un singur obol'.

{{<§>3. Vizirul îi atrage, amenințător, luarea aminte Solului Poloniei să-și țină făgăduielile.}}

<{§} 3.> Auzind acestea, Împăratul se vedea înșelat de Poloni, și era, prea tîrziu, îndurerat că, fiind îmbunat de ascultarea, nu la vremea potrivită, față de **Curan**[a], și de tăgăduirea tributului[b],

lăsase războiul hotărît, iar oștilor, care pătimiseră mai puțin din pricina iernilor din **Podolia** și din **Moldova**, decît din pricina drumului, le poruncise să se întoarcă acasă. Totuși, lovit mai mult de furie, decît de teamă, el se hotărăște să-și ia o cumplită răzbunare, vrednică de pomenirea veacurilor următoare, pentru nedreptatea suferită. Vizirul răspunde scrisorii Polonilor prin crîncene și tari amenințări, ocărîndu-le perfidia, 'cu care nu numai că nu păstrează condițiile păcii, prin care Maiestatea Sa binevoise să-i scape de la o neîntîrziată pieire, dar mai și ajunseseră la o asemenea îndrăzneală, încît să nu se teamă nicidecum declare aceasta unui preaputemic Monarh și să-l atîțe astfel împotriva lor'; el mai adaugă și că 'degeaba se scoate în față dezaprobarea Statului, cîtă vreme cele statornicite de Rege și de Senatorii de primul rang nu puteau să nu fie primite și de către ceilalți'; în sfîrșit, el le atrage luarea aminte 'să ducă la îndeplinire cele făgăduite, iar mînia Împăratului să o abată de deasupra lor asupra altora, printr-o grabnică și cuvenită supunere –
249 ceeace de vor disprețui / să facă, îi amenință un război și mai aprig decît mai înainte, ca și pustiirea întregului Regat'.

{{<§>4. Sultanul purcede cu oștile împotriva Poloniei. Regele își trimite oastea la hotare, Căpetenie fiindu-i Sobieski.}}

<{§} 4.> Dar, cum sufletele Polonilor nu se lăsau mișcate nici de aceste <vorbe>, Împăratul dă poruncă să se strîngă din Împărăție cîte oști le era cu putință, și să se adune, cu cea mai mare hărnicie, în primăvară, la Adrianopole, o oștire nu mai mică decît aceea lăsată la vatră. După ce s-au pregătit toate cele pentru campanie, în anul 1084, luna Rebiulachyr, el iese cu mare alai din Oraș și purcede împotriva Polonilor, nădăjduind să-i doboare dintr-un singur iureș, înmuiați, cum erau deja, de prăpădul de mai înainte, iar **Polonia**, lipsită de apărători, să o adauge pe toată Împărăției sale. Dar Polonii își trăseseră începutul viitorului noroc din însăși nenorocirea lor și își împăcaseră neînțelegerile dinlăuntru, care, în anul de mai înainte, deschiseseră un atît de larg cîmp izbînzilor Turcilor : își strîng laolaltă toate puterile, și, mai înainte ca Împăratul să poată fi acolo cu oștirea lui, sub călăuzirea lui **Ioan Sobieski**, trec <rîul> Tyras sub **Chotin**, socotind că era mai cu cale să-și lege caii la ograda dușmanului, decît să-i alunge pe vrăjmași de lîngă zidurile lor.

{{<§>5. Se ajunge la o luptă crîncenă, sub Chotin.}}

<{§} 5.> Nu multe zile după aceea, sosește și Împăratul cu oastea sa, <și> vede ocupat de dușmani locul unde-și pregătise trecerea; mirat de îndrăzneala unui popor înfrînt și socotind că ei, aduși la tăiere de duhul lor cel rău, s-au închis între Tyras și Dunăre, le poruncește alor săi, amintindu-le de izbînzile lor de mai înainte și de onoarea othmană, să dea un tare iureș. Polonii, cu gîndul să șteargă pata ce le fusese pecetluită în anul dinainte, își așează și ei cetele în linie de luptă, însuflețiți fiind de Căpătenia lor și cu vorba și cu pilda sa. Ei se încleștează de aproape, se ajunge la o bătălie crîncenă și cruntă, și se dă lupta pînă la ceasul serii, cu noroc schimbător.

{{<§>6. Principii Moldovei și Valahiei se desfac și se duc în tabăra Polonilor, iar Polonii ies biruitori.}}

<{§} 6.> Cîtă vreme, și de o parte și de cealaltă, se luptă cu cea mai mare înflăcărare, Principele **Moldovei**, **Petriceicu**[c], și cel al **Valahiei**, **Grigore**[d], fiul lui **Ghica**[e], se desfac de la Turci la
250 Poloni; / văzînd aceasta, mai întîi aripa stîngă, căreia îi poruncea **Ibrahim Pasza**, strigînd că era trădată, lasă șirurile și nu mai vrea să asculte de îndreptările Căpeteniei sale, apoi și cea dreaptă

este înfrîntă de bărbăţia Polonilor, şi, la început, se retrage ea, pas cu pas, dar, cum coloanele duşmanilor o urmăreau cu hărnicie, ceva mai tîrziu se pune deschis pe fugă, iar învingătorului îi lasă pe mînă nu numai locul luptei, ci şi tunurile şi toate mijloacele de război. Împăratul, care rămăsese ca la patru ceasuri mai în urmă, văzîndu-i pe ai săi fugind cu şirurile împrăştiate, fremătînd de mînie şi de furie, încearcă mai întîi să-i îmbărbăteze din nou cu vorba şi să-i împingă din nou la luptă, apoi trece la ameninţări, pe cîţiva din primele cete de fugari îi şi ucide, <iar> pe ceilalţi îi face să ia aminte ca, neuitînd de Legea pe care o mărturiseau, să vrea mai bine să moară luptînd vitejeşte, decît să cadă sub sabia zbirilor, lăsîndu-se astfel despuiaţi de cununa martiriului; la urmă, cînd vede că nici vorbele, nici sabia nu erau de nici un folos, ca să nu cadă şi el însuşi în mîinile învingătorului, este silit să scape de primejdie prin fugă.

{{<§> 7. Moartea Regelui Poloniei împiedică mai tarea înaintare a Căpeteniei.}}

<{§} 7.> Fiind astfel zdrobită oştirea othmană, nu mai părea să stea nimic în cale, ca Polonii nu numai să redobîndească cele pierdute, ci şi să întindă mai departe hotarele Regatului lor. **Camienec**, de care îşi simţeau mîinile legate ca de un frîu, era bîntuit de o foamete cumplită, despre care se credea că îi va sili pe străjerii ca, în scurtă vreme, să-i părăsească meterezul. Dar toate nădejdile acestea avea să le lase fără împlinire moartea lui **Michael**, Regele Poloniei, care s-a petrecut puţin după aceea, iar Magnaţii, abătuţi de ea de la grijile războiului la cele ale alegerii unui nou Rege, sunt siliţi să lucreze mai alene.

{{<§>8. Ioan Sobieski este ales Rege al Poloniei.}}

<{§} 8.> După îndelungată consultare, sceptrul îi este dat în seamă Marelui Mareşal al Regatului, **Ioan Sobieski**, căruia îi dobîndise voturile fruntaşilor Regatului, pe lîngă noblеţea neamului şi însuşirile sale, vrednice de el, ultima lui izbîndă împotriva Turcilor.

{{<§>9. Sultanul face şi mai mari pregătiri de război împotriva Polonilor.}}

251 **<{§} 9.>** Acestea / nu prea erau pe placul Curţii Othmane, pentru că acesta, care, drept Căpetenie a înfrînţilor, zdrobise oştirea cea biruitoare, ajuns acum Rege al învingătorilor, părea să vină asupra învinşilor cu şi mai grea ameninţare. Astfel că <Sultanul> pregăteşte împotriva lui o foarte mare oştire, strînge, pe lîngă rămăşiţele din ultima înfrîngere, pe care le aşezase în tabere de iarnă în **Moldova şi** în **Dobrogea**, noi ostaşi din **Asia şi** din **Europa**, iar la numărul obişnuit de Janiczari mai adaugă încă 12.000 de {{**Serden gieczdi**[f]}}, statornicindu-le. fiecăruia, drept soldă zilnică, unsprezece aspri. Apoi, pentru a-şi face tabăra şi mai numeroasă şi mai tare, îi trimite încredinţare Chanului Tătarilor, **Selim Gierai**[g], prin care îi porunceşte ca, din fiecare **Cazan**[h] al Tătarilor, fie ei din **Budziac**, sau din **Crimeea**, să aducă cu sine cîte doi oameni.

{{<§>10. Statul Polon şovăie în faţa îndrăznelii noului Rege.}}

<{§} 10.> Regele Poloniei, bănuind ce se şi întîmpla, că va avea de luptat cu un duşman mai tare şi mai bine pregătit, îşi vede, fără de nici un preget, de îndatoririle sale, adună oşti de pretutindeni, <iar> cinurilor Regatului le atrage atenţia să-şi strîngă toate puterile, şi să întărească izbînda pe care şi-o însuşiseră prin campania trecută. Dar povestea şi-o spunea în faţa unor surzi. Înfumuraţi de pe urma izbînzii de mai înainte, ei îşi disprеţuiesc duşmanul,<şi> se umblă peste tot cu vorbe 'că forţele lui, doborîte, nu mai puteau să se refacă decît abia după mai mulţi ani, că erau deajuns trupele gata pregătite, şi că nu mai trebuiau irosite, prea cutezător şi fără vreun folos, mijloacele

Regatului'. Atari vorbe erau ele spuse în public, dar, de fapt, fruntașii se temeau ca nu cumva Regele, a cărui îndrăzneală și ale cărui însușiri eroice le erau binecunoscute, văzînd cum puterile întregului Regat, strînse laolaltă, dau ascultare poruncilor sale, să nu-i asuprească pe ei, istoviți și secătuiți de un lung război, iar coroana, care-i fusese încredințată prin alegere, să o facă să ajungă ereditară pentru urmașii săi, cum ei răbdau cu greu să i se supună cuiva pe care-l cunoscuseră, cu puține zile mai înainte, ca pe unul din tagma lor.

{{<§>11. Polonii asediază Camenița, Turcii îi zboară într-ajutor.}}

252 **<{§} 11.>** Dar Regele, cu gîndul să îndeplinească toate / îndatoririle unui Părinte al Patriei, și să-și înfrîngă dușmanul măcar prin arta războiului, dacă, datorită pizmei celei obișnuite a concetățenilor, nu putea s-o facă prin forță, trimisese toți oștenii pe care-i avea la îndemînă să împresoare și mai strîns **Camienița**, supunînd deja acel oraș de asemenea la o atare strîmtorare, încît străjerii lui de-abia dacă mai aveau provizii pentru cîteva săptămîni. Dar, prinzînd de veste despre primejdia alor săi, Împăratul adună oști cu și mai mare iuțeală decît înainte, trece Dunărea sub **Sackczie**, în anul 1085, către sfîrșitul lunii Rebiul evvel, și își urmează calea hotărîtă cu atîta repeziciune, încît primele lui cete s-au arătat deja sub **Chotin** în cea de a zecea zi.

{{<§>12. Polonii, loviți de groază, desfac asediul.}}

<{§} 12.> Polonii, care îi așteptaseră pe Turci doar peste vreo lună sau două, cînd află pe neașteptate că a și venit Sultanul, crezînd că a sosit mai înainte <doar> o ceată mai ușoară, trimit în tabăra othmană anumiți oameni, cunoscători ai limbii turcești, cu porunca să cerceteze[1] mai amănunțit numărul și pregătirea Turcilor. Cînd aceștia aduc vorbă că Împăratul și cu Vizirul și-au pus tabăra, cu uriașă oștire, nu departe de **Chotin**, pătrunși de o groază Panică, Polonii o iau la fugă, cu suflete abătute, părăsind orașul pe care îl împresuraseră atîta amar de vreme.

{{<§>13. Sultanul redobîndește Chotinul, ia Humanul.}}

<{§} 13.> Sultanul, care se hotărîse să treacă peste Tyras, auzind despre **Camieniec** că era eliberat de dușman, își abate armele către **Chotin** și redobîndește în scurtă vreme acel oraș. Apoi, trecînd peste Tyras, își pune tabăra chiar sub zidurile Camieniței, înzestrează orașul cu provizii și cu toate mijloacele de război de care începuse să ducă lipsă, și așteaptă vreo cîteva zile oștirea vrăjmașă. Cînd ia seama că nu i se înfățișează nici un dușman, cucerește **Humanul**, un tîrg din
253 **Podolia**, și își îndreaptă atenția către orînduirea treburilor din Provincia supusă, / socotind că era de trebuință să întărească cele dobîndite, mai înainte de a se putea îndrepta spre cele mai depărtate.

{{<§>14. Cazacii răzvrătiți le oferă ajutor Turcilor, dar sunt disprețuiți.}}

<{§} 14.> Pe cînd era el ocupat cu acestea, cîtă vreme mai zăbovea prin vecinătate, **Doroszenko**, Hatmanul Cazacilor, îi vine în ajutor Sultanului, chiar și fără să fi fost chemat, cu patru mii din oamenii săi, și-i oferă toată oastea sa. Dar **Mehemed**, fie că socotea că era fără de nici un folos să scoată atîtea și atîtea oști împotriva unor dușmani așa de netrebnici la război, fie că avea îndoieli în privința credinței aceluia, îi dă poruncă să se întoarcă la ale sale, laolaltă cu ai săi, dînd drept pricină că, împotriva Polonilor, nu avea nevoie de ajutorul Cazacilor.

{{<§>15. Doroszenco, Căpetenia Cazacilor, suferind <această> respingere, îi oferă Czarului Rusiei supunerea poporului său.}}

<{§} 15.> Faptul acesta i-a și lovit din greu sufletul lui **Doroszensco**, i-a și adus mare pagubă, în vremurile următoare, Statului Othman. Căci nici nu s-a aflat vreo altă pricină pentru care, cîțiva

ani după aceea, neamul Cazacilor să-şi fi încălcat credinţa dată şi să se fi supus **Czarilor** Ruşi – lucruri pe care le vom înfăţişa mai pe larg la locul lor.

{|<§>16. Sultanul strămută în Thracia colonii polone. El însuşi îşi aduce oştile înapoi la Adrianopole.|}

<{§} 16.> Dar Împăratul, văzînd că stăpînirea **Camieniţei** avea să-i rămînă prea puţin sigură, cîtă vreme ea avea în vecinătate Creştini, care nu numai să le istorisească duşmanilor toate cîte se petreceau pe acolo, ci să le mai şi poată oferi acelora sfaturi cum să ocupe oraşul, dă poruncă să fie luaţi toţi locuitorii din ţinutul Camieniţei şi să fie strămutaţi peste Dunăre şi peste culmile <Munţilor> Haemus, în Provincia pe nume '**Kyrk Ecclesie**'[k], şi să li se deie acolo ogoare. Iar pămînturile lor le împarte la două mii de Spahii, care îşi avuseseră, mai înainte, sălaşurile în ţinuturile Benderului, Akkiermanului, şi Chiliei. Cum însă, cu aceste treburi, se scursese vremea hărăzită campaniilor războinice, Împăratul îl lasă la Camienita pe **Sziszman Ibrahim Pasza**[l], cu bună strajă, <iar> el însuşi, cu oştirea mai grea, se întoarce la Adrianopole, la începutul iernii.

{|<§>17. Serbează la Adrianopole festivităţile tăierii împrejur a celor doi fii ai săi.|}

254 **<{§} 17.>** Acolo, învăţat deja să dispreţuiască duşmanul, de care, / mai înainte, se temuse, şi nu puţin, le închină desfătărilor tot anul următor, dîndu-i lui **Sziszman Ibrahim Pasza**, pe care-l lăsase, cu cîteva unităţi de Janiczari, ca Prefect al **Camieniţei**, porunca să ia aminte la punerile la cale ale Polonilor. Între timp, el însuşi serbează, cu mare pompă, sărbătoarea tăierii împrejur a celor doi fii ai săi, **Mustafa** et **Ahmed**, precum şi nunta fiicei sale, iar, cu acest prilej, răsluieşte un tezaur mai mare[m] decît făcea o jumătate din veniturile întregii Împărăţii.

{<§>18. Regele Poloniei porneşte cu război asupra Turcilor.|}

<{§} 18.> La rîndul lor, **Polonii**, care se pregătiseră mai degrabă spre a-l respinge pe duşman, decît spre a se lupta, tălmăcind îndelungata tăcere a Turcilor drept o capcană, nu cutează să întreprindă nimic, astfel încît, în afara unor hărţuieli uşoare ale iscoadelor trimise de o parte şi de alta, în tot anul acela nu s-a mai petrecut nimic vrednic de însemnare. Dar, în anul 1087, ca şi cum Parcele şi-ar fi cerut partea cuvenită, sunt vărsate mult mai largi şuvoaie de sînge omenesc. Regele Poloniei, luînd la cunoştinţă despre adevărata pricină a tihnei Turcilor, s-a hotărît să preschimbe delăsarea acelora în cîştig pentru sine. Prin urmare, el înrolează noi oşti mai mult în nădejdea unor prăzi turceşti şi moldoveneşti, decît cu plată dreaptă şi obişnuită, şi, lăsînd laoparte **Camienita**, care, după moartea lui **Sziszman Ibrahim Pasza**, ducea lipsă de Comandant, pătrunde de-a dreptul în **Moldova**, cum se lăuda el, 'spre a-i vedea mai bine pe Turci în hotarele lor'. **Sultan Mehemed**, care, ademenit de sărbătorirle din anul trecut, lăsase laoparte grijile războiului şi se dedase cu totul desfătărilor şi vînătorilor, după moartea lui Sziszman Ibrahim Pasza, îl trimite cu oaste împotriva Polonilor pe un altul, pe **Szaitan Ibrahim Pasza**[n], împodobindu-l cu demnitatea de **Seraskier**[o]. De cum a sosit, duşmanii îi oferă, de îndată, lupta. Dar acela, şiret (cum) era, şi foarte
255 hîrşit în ale milităriei, mai întîi / îi îmbună Regelui sufletul sub pretextul păcii şi-l face pe duşman mai delăsător, apoi, ratînd negocierea pentru o măruntă pricină, împresoară oştirea Polonilor cu o mie de tertipuri şi-i face zadarnice toate încercările, <iar,> pînă la urmă, pe neaşteptate, îl strînge şi-l închide atît de strîns pe Rege în tabăra sa, încît să nu poată nici trimite un sol în ţară, nici retrage de acolo.

{{<§>19. <Regele> le oferă Turcilor pacea.}}

<{§} 19.> Ar fi pierit de-a binelea Regele, cu toată oştirea lui, dat fiind că suferea deja de cea mai mare lipsă de provizii, dacă Pronia Divină n-ar fi îngăduit ca Turcii să fie înşelaţi cu aceleaşi tertipuri cu care îl amăgiseră şi ei. Lucrurile ajungînd deja deznădăjduite, Regele **Poloniei** trimite în tabăra Turcilor cîţiva oameni care să încerce dacă se puteau relua tratativele de pace de mai înainte. **Ibrahim Pasza** de-abia dacă le-ar fi încuviinţat dorinţele, de n-ar fi simţit că şi în tabăra sa se înmulţesc seminţele răzvrătirii. Janiczarii, cărora marşurile grabnice pe care le făcuseră pînă atunci spre a-l copleşi pe Rege li se păreau istovitoare, ridicau glasuri de răzvrătire nu numai asupra Căpeteniei lor, ci şi împotriva însuşi Împăratului, şi spuneau sus şi tare, în public, că 'era nevrednic ca ei să se bată cu duşmanii şi cu starea vremii, cîtă vreme Împăratul se ţinea după fiare[p] şi se tăvălea şi prin alte desfătări, iar lor, uneltelor celor mai de seamă ale întemeierii şi lărgirii Împărăţiei, le era dat drept Căpetenie un Seraskier, şi că erau socotiţi nedemni {să} lupte, după obiceiul cel vechi şi de obşte, sub porunca Împăratului sau a Vizirului'. De cealaltă parte, Chanul **Crimeei**, luînd aminte[q] că în acest război el avea mai mult de pierdut, decît de cîştigat, nu mai înceta să-i abată Seraskierului sufletul către pace, spunînd că 'nu sunt de dispreţuit cele pe care le oferise deja Regele Poloniei; căci el, unul, nu se îndoia nicidecum că Polonii, spre a se
256 smulge din primejdia de pe urmă, aveau să îngăduie orice / li s-ar fi cerut, dar că era de temut ca nu cumva, dacă aveau să fie prea mult asupriţi, întorcîndu-şi deznădejdea în bărbăţie, să nu dea vreun iureş înafară şi, prin el, dacă nu să-şi nimicească de tot tabăra Othmanilor, măcar să ia cu ei în iad mai multe mii de oşteni; pe lîngă aceasta, că stăteau să vină, la vremea aceea, frigurile iernii, neobişnuiţi cu care, oştenii othmani aveau să-i prilejuiască duşmanului o izbîndă uşoară.' Foarte mişcat de atari vorbe şi de altele la fel, **Szaitan Ibrahim Pasza** îi încuviinţează sfatul şi-i cere Regelui Poloniei să fie trimişi în tabăra sa, drept ostateci, cîţiva dintre cei mai de viţă. <Regele> polon îi trimite Seraskierului pe şase dintre ai săi, sub numele de Soli, şi primeşte, la rîndul său, tot atîţia de la Turci. În amîndouă taberele se răspîndeşte, pe dată, vorba despre pace, la auzirea căreia, oştenii turci, socotind că nu mai aveau a se teme de nimic şi, bucuroşi că ajunseseră, pînă la urmă, la sfîrşitul ostenelilor lor, îşi văd mai alene de treabă, şi păzesc mai fără de grijă trecerile care le fuseseră încredinţate.

{{<§>20. Regele scapă din tabără şi din primejdie, şi năvăleşte asupra Tătarilor.}}

<{§} 20.> Luînd seama la acestea, Regele **Poloniei**, luînd cu sine partea mai aleasă a oştirii sale şi, lăsîndu-i pe cei mai bicisnici la paza taberei, fuge pe ascuns, dă buzna pe neaşteptate asupra cîtorva mii de Tătari care-şi puseseră tabăra sub **Mohilow**[r], şi, după luptă uşoară, îi împrăştie pe care încotro. Solia despre această înfrîngere ajunge pe dată la **Ibrahim Pasza**, care, la aceeaşi vreme, stătea de vorbă cu Solii, la prînz. Izbit de atare noutate, îi învinuieşte amarnic pe Soli de rea credinţă şi de încălcarea dreptului gînţilor, şi, fără a mai zăbovi nicicum, trimite toată călărimea sa în ajutorul Tătarilor. Ceata asta îi află pe Poloni sub **Zoravna**, în 19 Redzieb a anului 1087, şi, fremătînd de mînie şi de pofta războiului, se năpusteşte cu tărie asupra lor. Se luptă lungă vreme, cu noroc schimbător, nu fără mare prăpăd de amîndouă părţile, şi s-ar fi luptat şi mai îndelung,
257 dacă /noaptea nu s-ar fi împotrivit înflăcărării celor ce se înfruntau. Căci, la lăsarea serii, cînd văd Turcii că, din pricina întunericului, nu mai puteau face nimic cu rost, se trag iarăşi îndărăt în tabăra

lor, lucru pe care Polonii, sleiţi şi istoviţi, îl îngăduie cu uşurinţă, şi, teama dîndu-le puteri, îşi întăresc statornic tabăra, cu tari valuri, împotriva Tătarilor.

{{<§>21. Se dă, lungă vreme, o luptă nehotărîtă, pînă la urmă se încheie pacea.}}

<{§} **21**.> Punîndu-şi ei, astfel, taberele faţă în faţă, se dă lupta, fără întrerupere, vreme de şaptesprezece zile întregi, dînd dosul ba Polonii, ba Turcii. La urmă, după multă trudă, se consfinţeşte pacea, şi, în 6 <ale lunii> Szaban, este întărită sub iscălitura solilor amînduror părţilor. După schimbarea între ei a tabulelor păcii, Polonii sunt lăsaţi să plece la ale lor, primind în dar de la Seraskier cai de viţă, iar ostatecii turci se întorc şi ei în tabăra Othmanilor. Polonii, odată întorşi acasă, după ce au convocat, în acelaşi an, în 19 <ale lunii> Ziulcaade, Adunarea Stărilor, poruncesc să fie ratificate condiţiile păcii, în zadar străduindu-se să o împiedice Caesarul **Germaniei**, şi-l trimit la C(onstantino)p(o)le, la Poartă, pe Palatinul de Culm, cu titlul de Sol Extraordinar. Dar cîtă pagubă poate aduce, la asemenea tratative, o trufie nelalocul ei, s-a putut vedea şi de pe urma acestui fapt.

{{<§>22. Prosteasca pretenţie a Solului polon.}}

<{§} **22.**> Solul ceruse prin scrisoare, pînă să ajungă în Oraş – lucru care nu se mai făcuse niciodată înainte – ca Vizirul să îi iasă în cale în faţa porţilor cetăţii. Cum nu putuse obţine aşa ceva, el tăgăduieşte intrarea în Oraş[s], şi se retrage spre Apus, la **Daud Pasza**[t], un sat aflat la depărtare de o milă italică de Oraş. Prin aceste piedici şi prin altele de acelaşi soi, negocierea se lungeşte de la 26 Redzeb a anului 1088 pînă în 16 Seffer a anului următor, cînd pacea a fost, în sfîrşit, semnată la Daud Pasza, iar tabulele ei[u], date Solului în adunare publică, în prima zi a lui
258 Rebiul / ewel, au fost întocmai, cum îi fusese pe plac Vizirului să le îngăduie. Prin ele, Polonii nu numai că renunţau la **Camieniec**, pe care Turcii l-au supus în războiul de mai înainte, ci mai şi făgăduiau să-i scoată pe Cazacii din **Podolia** din catastiful supuşilor lor şi să-i cedeze Porţii Othmane. Tătarilor Lipkani[w], care ascultaseră, pînă atunci, de Poloni, le dădeau libertatea de a se desface de ei, iar tot şirul lor era astfel redactat, încît să nu pară că trata un Rege cu un Rege, ci un Domn cu vasalul său. Dar nici măcar prin aceasta n-a putut fi domolită trufia Solului Polon. Căci, spre a nu părea că a luat degeaba cu sine un alai atît de strălucit, după statornicirea păcii şi primirea diplomelor împărăteşti, el îi cere Vizirului, şi dobîndeşte, îngăduinţa de a intra.

{{<§>23. Aerele acestuia şi glumele Vizirului.}}

<{§} **23** .> Pentru aceasta, pe lîngă alte pregătiri destul de strălucitoare, el poruncește să li se pună cailor potcoave de argint, iar acestea să le fie bătute numai cu două caiele, ca să le cadă mai uşor pe străzile pavate cu piatră, iar pe Turci să-i cuprindă uluirea în faţa bogăţiilor Polonilor. Dar cele ce le născocise întru fala slavei sale au sfîrşit prin a-i aduce rău nume. Căci se spune că Vizirul, cînd i s-a adus o asemenea potcoavă, ar fi spus că 'o fi avut el, necredinciosul, potcoave de argint, dar capul îi era de aramă : căci nu se poate crede că un om sănătos la minte avea să iroseasc argintul pe potcoavele cailor, cu asemenea zădărnicie'. La fel, după ce a primit de veste de la Seraskier că Solul Polonilor vine cu şapte sute de oameni şi cere provizii pentru un atare alai, se spune că i-a scris înapoi Serakierului 'să-i spună Solului că, dacă-i trebuia atîta mulţime ca să ia Constantinopolea, avea să aibă mult prea puţini însoţitori, dacă însă <erau> pentru a se închina la
259 / Sublimul Prag al înaltei Porţi, adusese cu sine prea mulţi, iar el se temea ca dînsul să ajungă

pîngărit de sărutările Polonilor. Dar că nu-i cade mai greu Împăratului să-i hrănească strălucit pe șapte sute de oaspeți Poloni, decît pe șapte mii de 'Paizani' din același neam, osîndiți la galerele împărătești'. Dar, de la ocol, iarăși, la drum.

{|<§>24. Se stîrnește război cu Rușii.|}

<{§} 24.> Statornicită și întărită fiind pacea cu **Polonii**, în același an 1088, izbucnește un nou război între Poarta Othmană și **Ruși**. **Doroszenko**, Hatmanul peste **Sary Kamysz Casagy**(x), cum am pomenit mai sus, se supusese de bună voie Porții Othmane pe sine și pe concetățenii săi; apoi, suferind dat fiind că fusese respins pe cînd cerea să ia parte la campania din Polonia, s-a hotărît să-și răzbune ocara desfăcîndu-se de ei. Dar el vedea bine că nu-și putea împlini gîndul, dacă nu-l chema în ajutor pe un altul mai puternic, ba chiar că cele pe care le pusese la cale spre a-și elibera patria aveau să ducă la asuprirea ei. Tulburat cu asemenea planuri, îi cheamă la sine, pe ascuns, prin scrisori, pe Mai-marii Cazacilor și pe alții despre care știa că se bucurau de cea mai mare trecere în fața poporului, și celor odată strînși le înfățișează ce făcuse pînă atunci pentru a le păstra liniștea și libertatea, și în ce fel și chip se străduise să o întărească și să o asigure : "Am socotit, le zise, că noi, cei asupriți și disprețuiți de către **Poloni**, aveam să ne aflăm sigur adăpost sub ocrotirea Turcilor. Aceștia se aflau prea departe de hotarele noastre, ca să mi se pară că aveam a ne teme cumva de ei, <iar> numele lor atît de cutremurător pentru dușmani, încît corabia părea a ni se afla în port, orice fel de pînze ar fi avut a întinde sub stindardele lor. Se mai adăugau și asemenea
260 făgăduieli, pe care / de-abia dacă le-am fi putut cere noi înșine – libertatea pentru vetrele și altarele noastre, scutirea de tribut, o mare parte din prada pe care am fi dobîndit-o în tabăra lor. Mă îndemna foarte să cred că ei își vor ține făgăduielile faptul că ei păreau să ne vrea mai bine ca prieteni, știind bine, nu odată, cît de aprigi și de grei dușmani ne încercaseră. Dar cît de puțin este de căutat credința la necredincioși ne-au învățat îndeajuns cele văzute cu ochii noștri. Cînd, spre a ne arăta credința, le venisem în ajutor, în războiul cu Polonii, eu însumi, cu o bună parte a oștirii, nu numai că n-am fost primit cu cinstirea cu care se cuvenea, ci m-au mai și supus disprețului, și, ca și cum aș fi fost un trădător, mi s-a poruncit să mă întorc acasă. Se temeau, mă rog, să nu fim martori oculari la cele ce se petreceau, iar bisericile noastre, prefăcute împotriva credinței date, în moschei, <precum și> locuitorii luați și strămutați pe ogoare sterpe să nu ne deschidă ochii, și să ne facă să ne dăm seama la ce aveam a ne aștepta. După ce s-a făcut pacea cu Polonii, ne-au eliberat ei de sub jugul polon, dar ne-au eliberat astfel, încît să ne pună pe grumaji unul și mai greu. Acum, de capul lor, le-au dat Polonilor pe mînă cele mai de seamă bastioane ale patriei noastre, **Bialocerkiew** și **Pawolocz**, acum ei, care, de altfel, la cea mai mică nedreptate, suflă foc și pară, trec sub o tăcere de mirare afaceri neîngăduite și alte meșteșuguri de-ale Polonilor, cu care ne sleiesc în fiece zi <și> ne sug cea mai bună parte din sînge, anume ca, istoviți și lăsați fără nici o putere, să le putem face față cît mai puțin, dacă le-ar fi vreodată pe plac să ne supună tiraniei. Acestea au fost
261 meșteșugurile Principilor Othmani, cu care ei au întemeiat <și> / cu care și-au lățit în chip atît de uriaș Împărăția – să-i înfrîngă pe Creștini prin Creștini, să îi supună și pe unii și pe alții, osteniți de un lung război, cu cei subjugați să se poarte, mai întîi, cu blîndețe, apoi, pas cu pas, să le pună în spate o asemenea povară, încît, puțin mai tîrziu, să rămînă uluiți chiar și cei ce-o duc. De se va îndoi cineva despre aceasta, ori va socoti că eu grăiesc nesuferindu-i pe Turci, va avea o vie

1 dovadă : Principii **Moldovei**, pe care Turcii îi supuseseră nu cu armele, ci cu vorba, şi-i amăgiseră să se deie de la sine pe mîna lor făgăduindu-le libertatea, sunt acum tot atît de asupriţi, sub cea mai aspră robie, ca şi ceilalţi Creştini care locuiesc în Împărăţia lor. Învăţînd din pilda lor, tîrziu ne deplîng greşeala, dar nu atît de tîrziu, încît vătămarea să n-aibă leac, cîtă vreme veţi fi arătat un curaj vrednic de numele şi de înaintaşii voştri. Dar nu-i deajuns numai curajul, mai e nevoie şi de puterile cu care să ne putem apăra vetrele şi altarele, şi să le putem scoate dintr-o nedreaptă robie : puterile, zic, fără de care curajul nu înseamnă nimic, decît un cap fără de trup. Cum însă nu avem unele care să poată fi socotite, deopotrivă, în stare să ducă şi un război cu Turcii şi cu Polonii, este nevoie să le căutăm de pe la vecini – de c

ercetat de la care. Pe **Poloni** i-am încercat mai mult decît deajuns, şi nu cred că se va afla printre voi vreunul căruia să-i dea prin gînd să intrăm iarăşi sub jugul Polonilor, pe care l-am scuturat odată. **Ungurii** şi **Germanii** sunt ocupaţi mai degrabă cu treburile lor, decît cu cele străine – nu mai rămîne nimeni, decît **Czarul Ruşilor**, tatălui căruia, cu mulţi ani mai demult,
262 înaintaşul meu în Hătmănie, / **Bogdan Kemielnicki**(9), îi făgăduise credinţă, dar, mai apoi, am fost siliţi să o părăsim prin puterea armelor. Dacă i se pare cuiva greu cuvîntul de 'supunere', să ia aminte că, odată pierdută libertatea, şi dacă nu poate să-şi mai recapete vechea strălucire, nu stă să caute cui poate să nu-i mai slujească, ci unde s-o facă în condiţii mai puţin aspre. Bisericile noastre n-au nimic de temut din partea unui Principe legat de noi prin credinţă, nici bunurile noastre din partea unui Rege care-i, pe drept şi după merit, stăpîn pe mai mult decît ar putea să ne ia nouă pe nedrept. Acela stăpîneşte deja cea mai bună parte a patriei noastre, şi, strîngînd comori întregi de pe urma unei păci neîntrerupte, ne va putea apăra cu uşurinţă împotriva oricărui duşman. Să ne adăpostim sub ocrotirea lui o cer dreptatea şi credinţa făgăduită lui de către părinţii noştri, la aceasta ne îndeamnă nevoia, <ca şi> amintirea stăpînirii celei milostive pe care a arătat-o faţă de noi odinioară. Nu se află nici o îndoială că acela nu numai că ne va primi cu amîndouă mîinile, ca pe nişte fii rătăciţi, ci că ne va şi apăra din toate puterile împotriva duşmanilor, ca pe meterezul Regatului său."

{|<§>25. Cazacii i se supun Czarului.|}

<{§} 25.> Acestea fiindu-i spusele, toată adunarea s-a arătat atît de tulburată, încît blestemau alianţa făcută cu Turcii şi cereau într-un glas să se supună, cu toţi şi toate ale lor, Principelui **Ruşilor**. Fără zăbavă, **Doroszenko** îl trimite, pe dată, la **Moscova**, cu scrisoare, la Czarul **Theodor Alexiadul**, pe un anume om <al său> de credinţă <şi îi> dă mărturie că 'el şi cu concetăţenii săi sunt îndureraţi că, fără să fi ţinut seama de datoria lor, îşi supuseseră, cu ruşine, Turcilor Provincia lor; că ei, împinşi acum de căinţă pentru fapta lor, o roagă pe Maiestatea Sa să-i primească iarăşi sub credinţă, şi să binevoiască să îi apere împotriva duşmanilor; la rîndul lor, ei îşi vor pune la
263 bătaie viaţa şi bunurile pentru buna stare a Sa şi a Stăpînirii / Ruseşti'. **Czarului** Ruşilor nu-i putea veni nimic mai la îndemînă, decît nu doar întărirea aceasta a **Ukrainei**, de unde avusese mereu a se teme de năpădirile Cazacilor, ci şi lăţirea hotarelor stăpînirii sale, pînă dincolo de **Boristenes**, şi-şi vedea oştirea crescută cu mai mult de şaizeci de mii de oşteni de o încercată bărbăţie. Prin urmare, el întoarce răspunsuri pline de milostivire la scrisoarea lui **Doroszen[s]ko**, îi laudă hotărîrea şi credinţa dovedite faţă de sine, le iartă vina ce-i acoperea de pe urma desfacerii de el, <şi> îl

îndeamnă ca 'pe viitor, să răscumpere perfidia alor săi printr-o statornică şi neclintită credinţă faţă de Principii Ruşi', <iar>, la rîndul său, îi făgăduieşte ajutoare împotriva tuturor duşmanilor, orişicînd vor avea nevoie.

{|<§>26. Turcii li-l dau Cazacilor drept Hetman pe Gheo<r>ghe Kiemelnicki.|}

<{§} 26.> Acestea, odată aduse la Constantinopole, nu numai că dau un mare avînt păcii cu **Polonia**, dar şi tulburâ de mirare toate hotărîrile Curţii Othmane. Împăratul vedea că, dacă nu vroia călcate în picioare şi {{cinstea}} sa, şi pe aceea a Împărăţiei Othmane, nu putea să nu se răzbune pe perfidia lor, şi să nu le declare război şi **Cazacilor** şi **Czarului Ruşilor**, sub ocrotirea căruia se puseseră ei, <dar> prevedea, pe de altă parte, că războiul avea să fie greu, nu <atît> din pricina puterii Czarului (căci, pe acea vreme, oştenii Rutheni erau dispreţuiţi de cei Turci), ci pentru că întrevedea că ostaşii săi aveau să aibă de luptat mai degrabă cu strîmtorile locurilor, cu foamea şi cu gerurile, decît cu duşmanul. Prin urmare, ca să se ferească de război, pe cît putea el mai bine, şi să-i aducă iarăşi înapoi de partea sa pe Cazaci cu <unele> meşteşuguri, îl sloboade din lanţuri pe **Gheorghe Kiemielniski**[z], fiul lui **Bogdan**, Căpetenia de odinioară a Cazacilor, care se
264 afla sub foarte strînsă pază în temniţele / celor Şapte Turnuri, şi îl aşează Căpetenie, sau 'Hatman' al Cazacilor în locul lui **Doros<z>en[s]ko**, nădăjduind că şi din dragostea pe care Cazacii se spunea că o au pentru stirpea lui Kemelniski, şi, datorită amintirii meritelor lui Bogdan, îşi vor pleca foarte uşor urechea faţă de fiul lui.

{|<§>27. Care îi îndeamnă în zadar pe Cazaci să treacă de partea cealaltă.|}

<{§} 27.> **Gheorghe**, din porunca Vizirului, îl trimite pe dată pe unul din prietenii săi, **Stamatel**, la concetăţenii săi, şi le dă de ştire printr-o scrisoare că 'Poarta Othmană, aflînd despre trădarea lui **Doroszensko**, li l-a dat pe el însuşi Cazacilor drept Hatman, în nădejdea că se va întîmpla ca cei abătuţi de acel fugar de la credinţa datorată Împărăţiei Othmane, văzîndu-şi dreptul Hatman şi Căpetenia lor, să se întoarcă la supunere, şi să se căiască pentru fapta lor; de vor fi făcut astfel, Împăratul avea să le deie iertare pentru cele făptuite, şi să-i împodobească cu noi binefaceri'. Dar Cazacii, care simţiseră preabine greutatea jugului othman, ca să mai aibă de gînd să i se supună din nou, resping cu statornicie toate cele pe care li le oferea Sultanul, îl învinuiesc pe Stamatel de impostură, cum că Hatmanul lor după lege, Gheorghe, ar fi răposat de demult în **Tătaria**, şi spun sus şi tare că Turcii le întindeau capcane, sub numele Mai-marelui lor cel mort.

{|<§>28. Sultanul le declară război Cazacilor şi Ruşilor.|}

<{§} 28.> Împăratul, cum vedea că sufletele cele îndărătnice ale Cazacilor nu puteau fi înmuiate prin vorbe, socotind să încerce lucrul cu armele, îi dă poruncă Seraskierului Silistrei[aa], **Szaitan Ibrahim Pasza**, să-l aducă în Ţara Cazacilor, cu toată oştirea sa, pe **Gheorghe**, şi, mai cu seamă, să încerce cucerirea **Czehrinului**, Capitala Provinciei, şi Scaunul Hatmanilor. Acela dă fără preget
265 ascultare poruncilor, şi, trecînd Dunărea în 6 Iunie, / {în anul lui Hr(istos)} 1675, străbate în lungi marşuri **Moldova** şi **Podolia**.

{|<§>29. Ruşii îi nimicesc pe Tătari, iar Turcii fug.|}

<{§} 29.> Cînd ajunge la **Czehrin**, el găseşte şaizeci de mii de Ruşi şi de Cazaci întărite cum se cuvine cu valuri, se miră de faptul neaşteptat că, la porunca Czarului, erau ţinuţi la **Nisna**[bb] toţi neguţătorii, sau şi alţii care se pregăteau de drum în Turcia, şi, văzînd că, datorită puţinătăţii alor

săi (cum de-abia dacă avea patruzeci de mii de oşteni), nu putea asalta un duşman atît de bine întărit, se hotărăşte să-i aştepte pe Tătarii care se aflau încă la două zile de drum depărtare de tabără. Dar vegherea Rusilor l-a împiedicat de la acest pas. Căci aceia, auzind că sosesc Tătarii şi că, aflaţi pe-aproape, vor să-şi unească armele cu cele ale Turcilor, ocupă între ei un loc potrivit şi dau iureş cu atîta înflăcărare asupra năvălitorilor, încît, în puţine ceasuri, locul luptei arăta stropit cu sîngele duşmanilor. Au căzut în acea bătălie, împreună cu fiul Chanului, opt Mîrzaci, şi mai mult de zece mii de oşteni scythi de rînd, ceilalţi fie că au fost aruncaţi în lanţuri, fie că au fost împrăştiaţi peste tot. Turcii, văzînd un asemenea prăpăd petrecut printre aliaţii lor, îşi lasă curajul, armele şi bagajele, şi, de teama ca nu cumva Rusii, îmbărbătaţi de noua lor izbîndă, să îi atace şi pe ei, se pun pe fugă cu atîta grabă, încît nu s-au mai oprit din drum, pînă n-au trecut peste rîul **Bog**[cc].

{{<§>30. Sultanul îi cere pace Czarului.}}

<{§} 30.> Acest măcel îi dădea mai degrabă Împăratului gînduri de pace. Totuşi, ca să nu-şi păteze cinstea, el trimite un Sol anume în **Rusia**, care, nu în numele său, ci în cel al **Chanului**
266 **Tătarilor**, / să se întîlnească cu Czarul şi să-l lămurească prietenește să facă pace cu Sultanul, <iar> **Czehrinul**, care, fără discuţie, era de drept al Turcilor, să-l dea înapoi, iar pe Cazaci să-i lase în plata duhului lor cel rău, căci 'el ştia sigur că Împăratul vroia mai bine să poarte un război de douăzeci de ani, cu orice fel de noroc, decît să piardă <fie şi> un lat de palmă din pămîntul pe care-l dobîndise pe drept'.

{{<§>31. Czarul îi trimite Sultanului o epistolă cu bun rezultat.}}

<{§} 31.> Dar **Czarul Rusilor**, căruia nu-i era necunoscut ale cui îndemnuri i le adusese solul, îl trimite la C(onstantino)p(o)le pe un altul dintre ai săi, doar cu numele de 'Czauss', purtînd scrisori către Împărat şi către Vizir, prin care-i făcea să ia seama 'să nu creadă că-l pot amăgi şi pe dînsul cu aceleaşi tertipuri cu care-i împilaseră pe Poloni; căci dînsul, mai precaut de pe urma pildei acelora, învăţase deja în ce fel trebuia purtat războiul cu ei: aşa că să înceteze cu războiul lor nedrept şi să lase în pace **Ukraina**, unde dînsul dobîndise un drept neîndoielnic, prin cedarea ei de către **Bogdan Kiemelnisci**, întărită de curînd de a lui **Doroszen[s]co**; dacă însă se vor fi hotărît să poarte război, să ştie că el nu va face pace, mai înainte să le smulgă şi restul Ukrainei, pînă la **Tyras** şi la **Asov**, pe nedrept răpit înaintaşilor săi.'

{{<§>32. Turcae iterum in Russos bellum declarant.}}

<{§} 32.> După ce-a citit scrisoarea, Vizirul îi poftește la sfat pe Muftiu, pe Caimacan, pe Kadiulaskeri şi pe Janiczar Aga, <şi> îi întreabă 'ce le porunceau să facă legile şi raţiunea'. Mai mulţi îl îndeamnă la pace, pentru că de-abia de era vreo nădejde <ca,> prin locuri atît de grele şi de îndepărtate, să izbutească ceva care să-i fie de bun augur Statului Othman. Singur, Vizirul **Cara**

[1] În text apare, după nume, inserată rău, chiar în mijlocul frazei, o lungă paranteză (desigur, cîndva, marginală în ciorna lui Cantemir, comparabilă cu nota **(dd)** din Adnotări (v. sub III, l, 26) : 'Tot el este cel care asediase **Viena**, de felul lui din **Caramania**, crescut (şi) cultivat la curtea celor doi Kioprili; / (p. 267) a fost cel mai zgîrcit dintre Turci, s-a arătat, mai apoi,de folos Statului în multe <privinţe>, în multe şi fără de folos, de altfel, ascuţit la minte, iute la sfat şi mărinimos, războinic şi ambiţios, mereu, spre a porni cu război împotriva vecinilor, născocea o mulţime de tertipuri; pînă la urmă a cutezat chiar să-şi aroge Împărăţia Apusului – fapt despre care <vezi> mai departe, la şirul istoriei.'

267 **Mustafa**[dd] {{**Pasza**}}[1] / se împotrivește sfaturilor de pace, spunînd că 'nu trebuie îngăduit ca un asemenea prăpăd, ca acela pe care Rușii li-l pricinuiseră Tătarilor, să rămînă nerăzbunat asupra lor. Fiind și ceilalți de acord, spre a-i fi pe plac Vizirului, se ia hotărîrea să se reînceapă războiul cu cea mai mare putere și să se strîngă și mai multe oști; iar solului Rușilor i se dau răspunsuri care suflau a arme și a fier.

{{<§>33. <Împăratul> îl trimite pe Vizir <cu> oștile.}}

<{§} 33.> După trecerea lunilor menite odihnei ostașilor, către sfîrșitul lunii Rebiul Ewel <a anului> 1089, Împăratul însuși, însoțit de Vizir, călăuzește oștile pînă la **Tatar Pazardzik**[ee][2], de unde îl trimite mai departe pe Vizir, înzestrat cu toată puterea asupra oștirii. Vizirul, fără zăbavă, străbătînd **Moldova** în etape lungi, ajunge, în luna următoare, la rîul **Bog**, unde cheltuiește cîteva zile cu cercetarea oștirii și așteaptă unirea și cu Tătarii și cu Cazacii pe care **George Kiemelnisci** îi atrăsese de partea sa.

{{<§>34. Asediază Czehrinul.}}

268 **<{§} 34.>** După sosirea amîndurora, / el înaintează, cu optzeci de mii dintre oștenii săi, treizeci <de mii> de Tătari și patru <mii> de Cazaci, către **Czehrin**, și, în 8 ale lunii Dzemaziul evel, ajunge la vederea orașului. Rușii și Cazacii care se aflau de strajă erau, în acea vreme, ocupați cu isprăvirea unui nou bastion, în afara orașului, și, zărind, pe neașteptate și nepregătite, oștirea turcească, se retrag în oraș cu rîndurile învălmășite, și îi vestesc pe tovarășii lor despre primejdia ce sta să vină. Luînd seama la aceasta, Vizirul poruncește pe dată cîtorva mii de ostași să ia cu asalt orașul, conduși **Kiehaia**[ff] al lor, nădăjduind să-i îngrozească astfel pe străjeri și să-i împingă la predarea orașului: dar ei, deși luptară cu tărie vreme de patru ceasuri, sunt respinși cu rușine de la ziduri, pierzînd, laolaltă cu Căpetenia lor, două mii de Janiczari. Învățînd din acest neajuns că atari încercări sunt zadarnice împotriva unei asemenea întăriturii, dacă nu era împresurată după regulile artei militare, **Cara Mustafa Pasza** poruncește ca, pe dată, mai înainte chiar ca ostașii să-și ridice corturile, orașul să fie înconjurat de peste tot, să se sape șanțuri, să se înalțe valuri, iar zidurile să fie zdruncinate cu tunurile. Cum aceasta nu i-a prea ieșit după dorință, datorită vecinătăților nisipoase ale orașului, el se îngrijește, la îndemnul unui Polon, ca, de partea cealaltă, din care orașul era apărat de mlaștini, să se aștearnă punți, iar treaba aceasta i-o încredințează lui **Kiorhasan Pasza**. Dar și planul acesta n-a ajuns să izbutească după vrerea sa.

{{<§>35. Rușii zdrobesc o parte a oștirii Turcilor.}}

<{§} 35.> Oștirea Rușilor, sub porunca lui **Romodanofski**, venise, între timp, mai aproape, și, mai înainte ca Vizirul să poată fi înștiințat despre sosirea lui, trecuse deja de Boristhenes. Spre a-i da peste cap încercările, Vizirul îl trimisese într-acolo pe **Cara Mustafa Pasza**, Prefectul **Aleppului**,
269 / cu o mare parte din oștire, și-i dăduse libertatea de a lupta, dacă avea prilejul. Dar, cum acesta

---

[2] Din nou, o notă marginală din ciorna lui Cantemir, comparabilă cu **(ee)** din Adnotări (cf. III, 1, 26), a năvălit în mijlocul textului, sunînd : 'Este un tîrg din **Thracia**, așezat la poalele <Munților> **Czenge**, către partea lor de Miază-noapte, destul de întins, unde nu s-a aflat mai înainte nicio cetate, ci <unde> au fost așezate, prima dată de către Turci, colonii ale Turkilor din Asia, care se numesc astăzi ' **Czitak**', la fel ca și prin toată **Thracia**, între **H<a>emus**, **Dunăre** și **Pont.**'

nu-i putea ademeni la luptă pe Ruşi, deşi erau mai mulţi la număr, Vizirul, bănuind cum sta lucrul, că duşmanii, zăbovind, voiau să nimicească oştirea othmană, sau să crească straja oraşului asediat, îi încredinţează lui **Caplan Pasza**[ss] să-şi pună tabăra între oraş şi duşmani. Ruşii, văzînd că, în chipul acesta, li se tăiase calea către fort, în 22 ale lunii Dzemaziul achyr, dau năvală asupra bulucurilor lui Caplan Pasza cu atîta înflăcărare, încît, zdrobindu-le primele rînduri încă din primul iureş, ceilalţi au fost siliţi să fugă şi să-şi caute scăparea prin mijlocul mlaştinilor. Caplan Pasza, cînd ia seama că asupra sufletelor îngrozite ale alor săi nu mai erau de nici un folos nici îndemnurile, nici ameninţările, iar starea lucrurilor o vede fără nădejde, dă el însuşi foc punţilor cu care erau podite mlaştinile, ca duşmanii să nu-şi afle cale tocmai peste ele spre a zdrobi toată oastea othmană.

{{<§>36. Turcii iau Czehrinul.}}

<{§} 36.> Pînă la urmă, Vizirul, luînd seama că, datorită furtunilor de iarnă, care dau să vină, ori trebuia să învingă, ori să deie îndărăt, cu gîndul să încerce pentru ultima dată, sapă trei şanţuri de mină chiar pe sub zidurile fortului, şi, în 21 ale aceleiaşi luni, dîndu-le foc de dedesubt, le dă poruncă alor săi să împresoare oraşul de jur împrejur şi să intre în el prin spărturile zidurilor pe care le făcuse puterea prafului de puşcă. Străjerii, văzînd că, odată cu prăbuşirea zidurilor, nu le mai rămînea nici o nădejde de a păstra oraşul, fug de acolo prin cealaltă poartă a cetăţii, care privea către Boristhenes, şi le lasă Turcilor mai degrabă de dărîmat ruinele, decît zidurile fortului, făcînd
270 totuşi, mai întîi, un ascunziş de praf de puşcă, / cu care, ceva mai tîrziu, sunt aruncate în aer cîteva mii de ostaşi de rînd, pe care pofta de a prăda oraşul îi mînase pînă acolo.

{{<§>37. Amîndouă oştile se întorc la ale lor.}}

<{§} 37.> În ziua următoare, Vizirul cercetează, laolaltă cu celelalte căpetenii ale oştirii, oraşul dobîndit cu atîta sînge şi cu atîta trudă, şi, pentru că refacerea lui părea prea grea, iar apărarea lui nu mai uşoară, porunceşte să se facă una cu pămîntul zidurile şi clădirile care mai rămăseseră. Apoi, dîndu-i oştirii cîteva zile pentru a-şi trage suflarea, încearcă să provoace la luptă însăşi oastea Ruşilor; cum aceştia nu vroiau să iasă din întăriturile lor în cîmp deschis şi se gîndeau la întoarcere, îi porunceşte lui **Caplan Pasza** să-i urmărească laolaltă cu o ceată de ostaşi mai uşor înarmaţi, şi să-i lovească, <ori> pe drum, ori prin strîmtorile locurilor. Dar nici acesta nu izbuteşte nimic, pentru că Ruşii nu dădeau înapoi decît în şiruri bine strînse şi întărite cu un lanţ de care, iar pe Turci, ori pe unde căutau să le rupă rîndurile, îi respingeau cu tărie. Astfel, şi Vizirul însuşi este silit să se tragă înapoi datorită lipsei de provizii – un drum pe care, pe lîngă aproape toate bagajele şi tunurile mai mari, el pierde mai mulţi ostaşi, decît îi luaseră, sub **Czehrin**, sabia duşmanului sau focul, astfel încît, după ce se întorsese la Adrianopole în primele zile ale lunii Ramazan, oştenii lui aveau mai degrabă înfăţişarea unor înfrînţi, decît a unor oşti învingătoare.

{{<§>38. Murmurele oştenilor împotriva acestei zadarnice campanii.}}

<{§} 38.> Şi atît de mult lipsea ca izbînda de la Czehrin să-i încurajeze pe ostaşi, încît îi socoteau pe toţi aceia care cutezau să scoată fie şi o vorbuliţă despre reluarea războiului din Ukraina, nu numai ca pe nişte vrăjmaşi, ci şi ca pe nişte trădători; iar în suflet le era prea adînc sădită
271 amintirea celor treizeci de mii de tovarăşi de-ai lor pierduţi, / şi a chinurilor suferite pe drum, pentru ca luarea ruinelor de la Czehrin şi cele cîteva sute de capete ale vrăjmaşilor, puse jur-împrejurul corturilor lor, să le fi putut aduce vreo mîngîiere. Chiar şi Vizirului însuşi, luînd

învățătură cît de greu este să porți război prin locuri necunoscute, sterpe, tăiate de peste tot de rîuri și de mlaștini, unde-i prea puțină prada și prea mare primejdia, îi părea, prea tîrziu, rău că se împotrivise sfaturilor de pace și că prăpădise, fără de nici un folos, atîtea și atîtea mii de ostași.

{{<§>39. Vizi(r)ul se străduie să întemeieze un nou fort.}}

<{§} 39.> S-ar fi și lăsat el, <Vizirul,> de război, dacă neîncetatele năvăliri ale Cazacilor, cu care se obișnuiseră să pustiască, fără pedeapsă, țărmurile **Pontului Euxin**, nu i-ar fi răsturnat planurile de pace. Și astfel, el s-a hotărît să întemeieze un nou oraș și un fort, chiar la gura lui Boristhenes, nu departe de **Oczakow**, nădăjduind că astfel se putea și împiedica ușor coborîrea navelor Cazacilor în Pontul Euxin, și ca, siliți de lipsa sării, Cazacii din **Zaporovie**, să se supună de la sine Împărăției Othmane. Lucrarea aceasta el i-o încredințează lui **Mimar Aga**[hh], spre apărarea căruia, pînă la împlinirea trebii, îl trimite într-acolo pe **Caplan Pasza**, cu șase regimente de Janiczari.

{{<§>40. Care e dărîmat de Cazaci, iar lucrătorii uciși.}}

<{§} 40.> Dar, cele pe care Vizirul le pusese la cale cu atîta dibăcie le doboară Fortuna, dintr-o neașteptată lovitură. Căci, cîtă vreme de-abia fusese pusă cea dintîi temelie a lucrării, **Sirco**, Mai-marele Cazacilor din **Zaporovie**, întors din campania împotriva Tătarilor cu cincisprezece mii dintre ai săi, trecînd din întîmplare prin vecinătate și auzind că pe acolo se lucra la o nouă
272 fortăreață, cum nu știa cine făcea aceasta, se apropie mai mult. / Cînd vede că ei erau Turci, îi împresoară de peste tot, și, cu toate că se apărau cu tărie, îi căsăpește pe toți, atît pe lucrători, cît și pe străjeri, laolaltă cu Căpetenia Cazacilor pusă de Turci, cu **Kiemelniski**, iar el însuși își pune tabăra în același loc, și, prin iuți soli, îi dă de veste **Czarului** Rușilor despre cele petrecute : acesta îi trimite porunci lui **Dolhoruki**, urmașul lui **Romadanowski** la cîrmuirea oștirii, 'să-și unească fără zăbavă toate trupele cu cetele lui **Sirco**, iar, dimpreună și la arme și la sfat, să se pună harnic împotriva strădaniilor Turcilor'.

{{<§>41. Turcii, istoviți, doresc de-a binelea pacea. }}

<{§} 41.> Pînă la urmă, Vizirul, convins de aceste fapte că prin atari locuri se iroseau zadarnic puterile Împărăției Othmane și că puteau fi cheltuite cu mult mai mare folos prin alte locuri, le îngăduie, în sfîrșit, Rușilor pacea mult dorită de amîndouă părțile. Astfel ia sfîrșit acel război, pentru purtarea căruia nu i-au lipsit Împăratului Othman nici curajul, nici puterile, ci oștenii obișnuiți cu gerurile, cu foamea și cu celelalte feluri de munci mai presus decît omenești, <precum> și Fortuna, care părea că vroia, de acum încolo, să părăsească armele othmane.

{{<§>42. Tekeli tulbură pacea Turcilor cu Caesarul.}}

<{§} 42.> Dar nici măcar acestea toate nu i-ar fi putut abate pe Othmanizi de la prima hotărîre pe care o luaseră, dacă noi tulburări iscate în **Ungaria** nu le-ar fi dat gîndul să-și întoarcă povara armelor către acele locuri, unde se socotea că se putea purta război cu mai puțină dificultate și cu mai multe roade. Se desfăcuse, pe acea vreme, de Caesar **Emeric Tekel**[ii], iar, în puține luni, îi atrăsese să se alăture răzvrătirii lui pe aproape toți locuitorii acelei <părți> a Ungariei care îi mai rămăsese Caesarului. Cum însă își dădea seama că, fără ajutoare din partea altora, nu era pe potriva oștilor Caesarului, dat fiind că acela, făcînd pace cu Francezii, spre a stinge mai iute acel pîrjol, își
273 strînsese într-acolo toate oștile sale, el îi chemase pe Turci în ajutor, / făgăduindu-le, cu titlul de tribut, patruzeci de mii de Galbeni în fiece an, iar, în ajutor, oricînd ar fi fost nevoie, treizeci de mii de oșteni unguri.

{{<§>43. Feluritele planuri ale Turcilor de a rupe pacea cu Caesarul.}}

<{§} 43.> La Curtea Othmană s-a dezbătut vreme îndelungată 'Trebuia, oare, să i se dea în mod public ajutor lui **Tekeli**, sau era de aşteptat pînă ce, în anul 1075, avea să se sfîrşească armistiţiul de douăzeci de ani consfinţit de **Kioprili Pasza**, iar, pînă atunci, erau de trimis răzvrătiţilor numai ajutorări clandestine ?'. Părerea a doua o încuviinţau, într-un glas, toate **Ulemalele**[kk] laolaltă cu Sultana Mamă, spunînd că 'era nedrept să-i declare război unui Principe care nu dăduse nici o pricină de duşmănie şi păstrase, pînă atunci, cu religiozitate, condiţiile consfinţite ale armistiţiului'; pe cea dintîi o apărau Împăratul însuşi şi cu Vizirul, zicînd că 'trebuia bătut fierul cît era cald, şi nu avea să mai vină vreun alt prilej, la fel de favorabil, de a răspîndi Legea Muhammedană : Ungaria, pînă pe atunci bastionul cel mai puternic al Creştinilor, oferea să li se supună de la sine; Germania, istovită de războiul cu Francezii şi cu Suedezii, de-abia dacă era în stare să facă faţă primului iureş al oştenilor othmani, odată cu doborîrea căreia, nimic n-avea să le mai stea împotrivă ca şi celelalte Provincii care ascultaseră odinioară Imperiului Roman să poată fi supuse Coroanei Othmane'. Împăratul, pentru ca povara războiului să nu li se pară prea grea concetăţenilor săi, arată că avea puse bine în tezaurele sale şaptezeci de mii de pungi, o oştire întreagă pregătită, ca şi celelalte lucruri de care era nevoie pentru mai multe campanii, şi făgăduieşte că va folosi cu dragă inimă acestea spre a-i aduce pe Creştini la credinţa Muslimană, pentru lăţirea hotarelor Împărăţiei şi pentru apărarea celor care aveau să se supună ocrotirii sale. Janiczarii, îndemnaţi de Vizir[ll] şi de
274 Prefecţii lor care-i ţineau partea, / cer războiul, şi declară public că 'vroiau mai bine să moară, decît să-i îngăduie Caesarului Germanilor să-i năpăstuiască pe supuşii Împărăţiei Othmane'. Vizirul o atrage de partea sa pe Sultana Mamă[mm], care, mai înainte, fusese de părerea contrară, zicîndu-i că **Paszmaklykul**[nn] ei putea creşte pînă la trei sute de pungi de pe urma Provinciilor supuse, sau care aveau să fie supuse; după consimţămîntul ei, chiar şi **Muftiul**, care îşi ascunsese sub o îndelungată tăcere gîndul despre acest lucru, încuviinţează prin **Fetwah** planurile Împăratului. Dar nici măcar autoritatea lui nu-i mişcă pe adversari, încît să nu-şi apere în public părerea, şi, fără să dea vreun nume, să nu împrăştie în **Divan** pamflete prin care să îndemne poporul să nu-şi deie acordul pentru un război nedrept, luat asupra lor nu numai împotriva prevederilor de pace întărite prin jurămînt, ci şi împotriva blestemelor lui **Sultan Suleiman**[oo].

{{<§>44. Ei hotărăsc, pînă la urmă, războiul împotriva Caesarului.}}

<{§} 44.> Cu toate acestea, Vizirul, întemeiat pe socoteala oştenilor şi pe consimţămîntul Sultanului, şi orbit de părerea asupra prea marii sale puteri, rămîne de neclintit în planul său, şi hotărăşte războiul împotriva Caesarului. Mai păreau, totuşi, de căutat pricinile pentru război, astfel ca oştenii, luînd ştire asupra dreptăţii armelor othmane, să purceadă şi mai ager în campanie.

{{<§>45. Turcii îşi plăsmuiesc o dreaptă pricină de război.}}

<{§} 45.> Anume, pacea cu Polonia, tulburată prin meşteşugurile Caesarului, oferea o destul de grea pricină pentru ruperea prieteniei. Dar, dat fiind că aceasta se petrecuse prin tertipuri ascunse, nu printr-o mărturie publică de duşmănie, Vizirul îşi dădea seama că era nevoie de vreo alta anume, mai limpede, care să fie vădită în ochii mulţimii. Ca să se pară că pe aceasta o dăduse Caesarul Germanilor, iar nu Sultanul, iar astfel acela să fie cel ce rupsese pacea încheiată, este trimisă la Caesar prin olăcar, în numele Sultanului, o scrisoare în care se spunea că '**Tekeli** şi cu ceilalţi

275 fruntași ai **Ungariei**, siliți de nedreptățile lui, / și-au închinat stăpînirea Împărăției Othmane și i-au făgăduit acesteia tribut; de aceea, Caesarul să-și tragă îndărăt oștile trimise împotriva acelora și să le dea înapoi bunurile luate, dacă nu vroia să pară a fi încălcat condițiile păcii încheiate și să-și atragă pedeapsă pentru cutezanța sa'.

{|<§²>46. Caesarul trimite un Sol la Poartă pentru statornicirea păcii.|}

<{§}² 46.> Caesarul, bănuind cum stăteau lucrurile, <anume> că Turcii nu căutau decît o pricină de război, îl trimite la C(onstantino)p(o)le, cu titlul de Sol Extraordinar pe Contele **Alberto Caprara** și îi încredințează să nu cruțe nici cuvîntări, nici daruri, astfel ca înțelegerile de pace să poată fi prelungite și să poată fi abătut războiul la purtarea căruia **Leopold** nu se socotea pe potrivă.

{|<§²>47. Tekeli cucerește cîteva fortărețe cu ajutorul Turcilor.|}

<{§}² 47.> Dar Vizirul, fără să mai aștepte sosirea Solului, în același an 1093, îl trimite pe **Ibrahim Pasza**, **Beglerbegul Budei**[pp], cu șase mii de ostași, în ajutorul lui **Tekeli**, ba și lui **Apaffi**, Principele **Transylvaniei**, îi poruncește să-și unească armele cu cele ungurești. Tekeli, întărit cu atîtea ajutoare, cucerește, în aceeași vară, **Cassovia**, **Eperies**, **Leutsch**, **Levent**, **Lipschet** și **Tillek**, străjile Germanilor dînd dinadins înapoi, vrînd mai degrabă să se păstreze în vederea unui noroc mai bun, decît să ajungă în lanțuri, după o apărare grea și fără de vreun folos.

{|<§²>48. Sultanul îl proclamă pe Tekeli Regele Ungariei.|}

<{§}² 48.> După atari începuturi, Turcii, prevestindu-și o campanie cu noroc pentru ei, își zic că nu mai au de ce se preface, îl proclamă pe **Tekeli**, prin Pasza de la Buda, Regele **Ungariei**, <iar> pe ceilalți fruntași ai acelui Regat, care îi mai rămăseseră credincioși Caesarului, îi îndeamnă să se plece, dînd ascultare noului Rege, ba atacă și insula **Sehutt**, chiar dacă nu cu izbînda pe care și-o doriseră. Între timp, Vizirul îl amăgește pe Solul Caesarului cu mincinoasa nădejde a îngăduirii păcii, spre a-i face pe dușmani mai înceți în a-i face față.

{|<§>49. Turcii pun împotrivă condiții de pace cu neputință.|}

276 **<{§} 49.>** Pînă la urmă, cum / primise vestea despre fericita înaintare a armelor lui Tekeli, îi dă de înțeles lui **Caprara**, chemat la sine, că Sultanul nu vroia să-i îngăduie Caesarului pacea în alte condiții, decît dacă **Ungaria** avea să fie repusă în aceeași stare în care se aflase în anul 1067, să-i plătească Porții Othmane, în fiece an, cincisute de mii de florini cu numele de tribut, să fie dărîmate zidurile **Leopoldopolei** și **Gultei**, să-i fie cedate lui **Tekeli Neutraschinta** și **Ekolt**, cu insula **Sehutt** și fortăreața Muran, să li se deie amnistie răzvrătiților unguri, iar aceia să fie repuși în toate bunurile și privilegiile lor. Cînd a aflat că acestea nu sunt pe placul Caesarului, fără să mai zăbovească, îi declară război și poruncește ca, în luna Szeval a anului 1093, însemnele sale, cozile de cal, să fie ridicate în public dinaintea Palatului său.

{|<§>50. Vizirul pleacă de la Constantinopole cu oștirea.|}

<{§} 50.> Cu cîteva zile mai apoi, el iese, cu mare alai, din Orașul Regesc, însoțit de Muftiu, de Cadi<u>leskieri și de toți Vizirii, și se îndreaptă către Adrianopole, unde se hotărîse să petreacă iarna și să se pregătească de campania în Germania. El își așează prima tabără statornică la o mie de pași de C(onstantino)p(o)le, în locul numit **Czirpidzi Czairi**[qq], anume ca alaiul său să se poată odihni puțin, și pregăti mai bine de drum.

{{<§>51. Prevestiri de rău augur pentru Turci.}}

<{§}[1] 51.> În acea noapte, se iscă o foarte mare furtună şi o vijelie amestecată cu ploi şi cu grindină, atît de puternică, încît de-abia dacă se afla prin toată tabăra cineva care să cuteze să facă vreun pas, iar, pe lîngă corturile celorlalte Paszale, şi pavilioanele Împăratului, al Marelui Vizir şi al Muftiului au fost şi ele dărîmate. În a cincea zi după aceea, după ce tabăra fusese aşezată aproape de **Syllebria**, sub un colnic, la ţărmul mării, iată că mai vine încă o furtună, şi un şuvoi atît de mare al apelor curgînd din munţi, încît au năboit nu numai peste corturi, ci şi peste bagaje, cai şi vitele
277 de povară, / ba chiar şi peste oameni, ori au fost luaţi odată cu şuvoiul însuşi şi aruncaţi peste cap în mare. Aceste două prăpăduri, pe care Othmanizii le suferiseră aproape chiar sub zidurile C(onstantino)p(o)lei, mai înainte să ajungă la vederea duşmanului, îi vîrau groaza în suflet poporului celui plin de superstiţii, obişnuit să măsoare după începuturi sfîrşitul lucrurilor viitoare.

{{<§>52. De unde noi murmure printre ostaşi.}}

<{§} 52.> Cei care se împotriviseră mai înainte planurilor de război şi declaraseră că acea campanie era nedreaptă tălmăceau pe faţă că aceste nenorociri erau solii ale mîniei lui Dumnezeu şi ale înstrăinării Puterii Divine faţă de armele Muslimanilor.

{{<§>53. Sultanul îl însoţeşte pe Vizir înspre Beligrad.}}

<{§} 53.> Dar Împăratul disprețuieşte toate acestea ca pe nişte lucruri vulgare şi nevrednice de sufletele cele mari, <şi>, reparîndu-le pe cele pe care le stricaseră Eol şi cu Neptun, îşi urmează calea hotărîtă, iar, către sfîrşitul anului 1093, ajunge la Adrianopole. De acolo, după ce, de-a lungul iernii, a pus la cale toate cele care păreau să le mai fie de lipsă mijloacelor războiului, în anul 1094, în 27 ale lunii Rebiul achyr, purcede cu toată oştirea înspre **Beligrad**, dar, pe drum, îşi schimbă gîndul, şi se opreşte în tîrgul **Hesardzik**[rr], <la depărtare de opt ceasuri> de Adrianopole.

{{<§>54. Sultanul, ridicîndu-l peVizir drept Căpetenie Supremă, se întoarce de la Beligrad la Constantinopole.}}

<{§} 54.> Acolo, după ce şi-a cercetat din nou oştile, îi trece toată puterea asupra taberei othmane Marelui Vizir **Kara Mustafa Pasza**, îi dă lui pe mînă steagul lui **Muhammed**[ss], şi îl îndeamnă să lupte cu tărie împotriva duşmanilor Curanului şi să-şi pregătească sieşi, prin faptele sale de arme, şi în veacul acesta, onoruri şi o slavă nemuritoare, şi, în viitor, calea Raiului, iar, rînduindu-le astfel pe toate, se întoarce spre C(onstantino)p(o)le, parcă ar fi mers la vînătoare.

{{<§>55. Vizirul strînge un Divan de obşte.}}

<{§} 55.> După plecarea Împăratului, Vizirul îşi duce oştirea încredinţată pînă la **Essec**,trecînd
278 Savala **Beligrad**; acolo, Regele cel nou al **Ungariei**, cel pus de Turci, **Emeric / Tekeli**, vine în tabăra turcească laolaltă cu vreo treisute de nobili din Ungaria, şi este primit cu cea mai mare onoare, printr-un Paszá, de către Vizir, fiind împodobit cu cele mai mari răsplăţi. Cîteva zile după aceea, se orînduieşte o dezbatere despre cele mai de seamă lucruri, între cei mai de seamă Capi ai oştirii. Cel care o rînduise era Marele Vizir, cu toate că primise, printr-un **Chatiszerif** al Sultanului, deplina putere de a înfăptui orice vroia, şi pentru ca, dacă aveau să se petreacă lucruri neaşteptate şi potrivnice dorinţelor lor, să nu-i fie atribuite lui, ci autorilor sfatului, şi pentru ca prin această omenie şi cumpătare a sa să-şi cîştige sufletele Paszilor, şi să-i facă mai ageri în a-i îndeplini poruncile.

{[<§>56. Acolo, Tekeli își spune primul părerea.]}

<{§} 56.> El îl cheamă și pe **Tekeli**, iar, dat fiind că se credea că el are o mai bună știință asupra treburilor Germanilor, i se poruncește să-și spună primul părerea[111] : 'În ce parte anume erau de întors, mai degrabă, armele lor și dacă în acel an trebuia încercat asediul **Vienei**, sau amînat pentru viitor ?' Acela, odată primită porunca, zise : "Cei care au gînduri mari, Preaneînfrînte Vizir, au nevoie mai cu seamă de trei vine ale purtării războiului : de tezaure, de oștire, și, mai ales, de călăuza oricăror fapte, de prevedere. Primele trebuie să însuflețească inimile ostașilor și să le dobîndească pe cele ale străinilor, a doua să-i zdrobească pe dușmani și să înlăture piedicile care se ivesc, ultima să domolească păcatul cel obișnuit al minților eroice, prea marea înflăcărare. Fără de aceasta, adesea și cele mai mari averi și posibilități au fost irosite, avînd-o pe aceasta drept călăuză, mici oștiri au fost în stare să doboare mari și întinse Împărății, așa precum s-a dovedit și în privința Împărăției Aliothmanului. Iar în dezbaterea noastră de acum nu avem nevoie decît de ea, de vreme ce Împărăția Othmană a putut strînge în acest loc atîtea resurse <și> atîtea bucuri <de oaste>,
279 încît par să depășească, prin mărimea lor, chiar și faima, care, cu acest pri/lej, ar putea părea, nu pe nedrept, că și-a uitat de sine însăși.

Anume, oștirii othmane i se așternîn față două campanii, deopotrivă de slăvite, dar nu și deopotrivă de ușoare și de folositoare Împărății: asediul **Vienei** și supunerea întregului Regat al **Ungariei**. Dacă ar fi să îl resping pe primul, ba chiar să și spun că ar avea să aducă cea mai mare pagubă Statului Othman, poate că aș părea a fi fără noimă în ochii mulțimii, dar nu și în cei ai acelora care au cercetat mai în adînc starea de lucruri din Europa, și, cu atît mai puțin, în aceia ai unui Divan atît de august și plin de prevedere, în fața căruia cuvîntez acum, din porunca Neînfrîntului Vizir. Ea se află mai departe de hotarele Împărăției voastre, și, cu toate că nu este într-atît de întărită, încît despre zidurile ei să se poată spune că ar fi de netrecut pentru bărbăția Othmanilor, veți nădăjdui totuși în zadar să o ocupați încă de la primul iureș. Spre a ajunge la ea, trebuie trecut prin pămînturi dușmane, presărate, din loc în loc, cu fortărețe deloc de disprețuit, ale căror străji nu vor înceta nicicînd să vă hărțuiască și, chiar dacă n-ar cuteza să se împotrivească unei oștiri în toată puterea, să vă cuprindă cetele împrăștiate, pînă cînd nu vor fi fost supuse de-a binelea. Dacă, prin bărbăția străjerilor Vienei, care nu socot că vor fi așezați acolo în mic număr, asediul va fi să se lungească, fie și nu prea mult, starea Othmanilor se va afla în și mai mari primejdii decît cele prin care a trecut de la luarea C(onstantino)p(o)lei și întărirea Împărăției către părțile Apusului. Dușmanii vor împiedica aprovizionarea cu hrană, care, pentru o asemenea oștire, de-abia dacă poate fi adusă, odată și numai odată, la mai multe luni, bagajele îi vor fi prădate, iar ei o vor istovi atît de tare prin iureșuri neașteptate și vor aduce oastea la o asemenea strîmtorare, încît va fi silită, de nevoie, fie să piară de foame, fie să desfacă împresurarea cu cea mai mare pagubă și rușine. Dacă însă campania
280 aceasta va fi cu izbîndă și noroc, / iar, în scurtă vreme, cetatea aceea se va preda dinaintea armelor <voastre>, dacă nu aveți cumva de gînd, cu de la voi putere, să o și părăsiți de îndată, ceeace de-abia de cred că vă va da prin minte, socot că Împărăția voastră se află sub amenințarea unui război cu mult mai greu și mai împovărător. Ea și este, este și socotită drept bastionul întregii Creștinătăți, iar despre întreaga religie Creștină s-ar socoti că s-a prăbușit, dacă ea ar ajunge în mîinile voastre. Spre a o scăpa de la pieire vor alerga, fără îndoială, la cel dintîi zvon despre

împresurarea ei, toţi Principii cîţi luptă sub steagurile lui Hristos, şi, împăcîndu-şi, cum vor putea ei mai bine, certurile dintre ei, nu se vor mai gîndi la nimic altceva, decît în ce chip să poată pune stavilă izbînzilor voastre. Regele **Franţei** vă este el prieten, dar nu pînă într-atît, încît să poată îngădui ca, prin voi, credinţei creştine să i se pricinuiască înfrîngerea de pe urmă. Va fi îngăduind el să mai fie strîns în chingi Caesarul, dar nu cu vreun alt ţel, decît ca de pe urma ruinării lui să-şi sporească el însuşi stăpînirea, şi să stîrpească de prin vecini orice prilej de vătămare – atît îi lipseşte lui, să vrea să vă aibă vecini pe voi, şi anume pe unii mai puternici şi mai bogaţi.

Prea adesea Principii **Germaniei** îi tăgăduiesc ajutoare Împăratului lor, sau nu-i îngăduie unele atît de mari, pe cît ar putea ei, ca, mă rog, Împăratul, crescînd prea tare în puteri, să pună la cale ceva împotriva libertăţii lor. <Dar> tot ei, deşi vor vedea stăpînirile aflate în cea mai mare primejdie, spre a-şi abate pieirea, îşi vor strînge laolaltă toate puterile lor şi vă vor sta împotrivă. Ba chiar, dacă vor lua aminte că nu mai au nici o nădejde de salvare, iar patria lor, nimicită, nu mai poate fi refăcută în nici un alt fel, se vor da de la sine pe mîna Regelui Franţei, şi îl vor proclama Împărat;
281 iar el, dacă le va adăuga la oştile sale şi rămăşiţele Germanilor, mă tem / ca nu cumva să vă ajungă mai împovărător, decît aţi fi crezut. Aşadar luaţi seama ca, atîta vreme cît vroiţi să doborîţi un singur vrăjmaş, şi acela fără vlagă, să nu-l stîrniţi împotriva voastră pe unul şi mai puternic, şi, fără să vă daţi seama, să-i puneţi voi singuri în mînă armele.

Dacă vei fi luat aminte la acestea şi le vei fi cîntărit în balanţa prevederii Tale, cunoscute întregii lumi, Preaneînfrînte Vizir(e), îţi vei da seama singur cît de trudnică, de grea şi de plină de pericole este acea campanie, şi îţi vei abate gîndul către un alt cîmp de luptă, unde bărbăţia othmană să se poată desfăşura cu mai puţină primejdie şi cu mai mare cîştig. Acela se află în **Ungaria**, un Regat întins şi bogat, care, cu toate că prea adesea v-a respins armele, şi – ceea ce nu i-a mai izbutit nici unei alte Provincii dorite de voi – a făcut faţă, vreme de două veacuri, izbînzilor voastre, se supune acum de bună voie condiţiilor voastre, ba vă şi cere, cu toată străduinţa, ajutorul. Tagmele acestuia urmează deja, în cea mai mare parte, steagurile mele, ceilalţi, pe care îi mai ţine încă asupriţi tirania Caesarului, nu aşteaptă nimic altceva, decît prilejul să arate cît sunt de osteniţi să trăiască sub jugul Germanilor : dacă i-l veţi da, nu văd cum aţi putea oferi Împărăţiei Othmane altceva mai de folos. Căci, odată supus şi întărită întreaga Ungarie, nu vă va mai împiedica nimic, să aduceţi sub puterea voastră, de-a binelea, într-una şi aceeaşi campanie, nu numai Viena, ci şi toată Împărăţia Germană : aceea vă va oferi grîne din belşug, care vor putea fi aduse în siguranţă, după nimicirea străjilor duşmane, şi tot ea vă va fi şi arsenalul neîncetat şi cu totul sigur, pentru toate campaniile, oriîncotro <ar merge ele>.

282 De aceea, odată ce, pe cîte nădăjduiesc, pot să-mi spun în mod liber părerea, / nu socot că i-ar putea fi ceva mai de folos Statului Ot<h>man, decît să se cheltuiască tot anul acesta cu supunerea şi statornicirea Regatului Ungariei, prin cucerirea şi întărirea cetăţuilor pe care le mai ţin încă oştenii Caesarului, iar, punîndu-li-se bune străji şi strîngîndu-se provizii pentru doi sau trei ani, ele să fie aşezate într-o astfel de stare, încît să nu aibă a se teme de ceva nici din partea duşmanilor, nici din cea a foametei, iar sufletele Ungurilor să fie atrase şi păstrate în ascultare – ceeace dacă se va fi împlinit, nădăjduiesc ca, în iarna următoare, să am în tabăra mea mai bine de optzeci de mii de concetăţeni de-ai mei.

Dar, cum ar fi fără de nici un folos ca toate oştile voastre şi o oştire atît de mare să fie ostenită cu drumurile şi cu împresurările, aş propune ca Vizirul, dacă-i va fi pe plac, să-şi pună tabăra, dimpreună cu cea mai mare parte a oştirii, prin împrejurimile **Budei** sau ale **Beligradului**, să-i ţină strîns, prin prezenţa sa, pe răzvrătiţi, sau pe cei ce nu vor să rămînă sub ascultare, oriunde ar apărea oştile duşmane să-şi mişte tabăra împotriva lor şi să le zdrobească, dacă ele s-ar piti prin oraşe şi prin cetăţui, să-i trimită pe **Tătari** şi pe ceilalţi ostaşi uşor înarmaţi prin provinciile învecinate ale Germaniei, prin **Austria**, **Moravia**, **Bohemia** şi **Silesia**, să deie poruncă să se pustiască toate, să nimicească peste tot holdele şi ogoarele, proviziile de grîne, pregătite sau strînse, să le ieie, sau, de nu se poate face astfel, să le dea foc şi să le ardă. În felul acesta, oştirea duşmană se va împrăştia, fără vreo trudă şi primejdie, şi nu se va putea aşeza în cîmp fie în anul acesta, fie în cel viitor, din pricina lipsei de grîne : dacă veţi fi dobîndit aceasta, pot să vă făgăduiesc cu siguranţă nu numai Viena, ci şi întreaga Împărăţie a Germanilor, drept răsplată a unei singure campanii."

{|<§>57. Părerea celor mai de seamă dintre Paşale.|}

<{§} 57.> Acestea <au fost vorbele lui **Tekeli**, şi anume mai libere decît i-ar fi fost pe plac
283 Vizirului, care, / prea tare convins despre puterea sa, şi încălzind mai înalte planuri în sufletul său, nu mai era în stare să facă loc unor sfaturi mai sănătoase. Dar, temîndu-se totuşi ca nu cumva, dacă şi-ar fi dat pe faţă, deschis, părerea, să-şi îndepărteze sufletele, încă nu destul de întărite, ale Ungurilor, iar alor săi, prin însuşi acest lucru, să le deie pricină de îndoială, el ascunde jignirea suferită şi le dă poruncă şi celorlalte Paszale să spună ce gîndeau. Se aflau de faţă, la acea vreme, printre celelalte Paszale, şi două, multvestite pentru faptele lor în arta războiului şi pentru prevederea lor, de cea mai mare autoritate în tabăra othmană, **Ibrahim**, Pasza de la Buda, şi **Ahmed Pasza**[uu], care îndeplinea însărcinarea de **Tefterdar**, sau 'Mare Trezorier'. Aceştia, cum deslusiseră ei, în parte, gîndul Marelui Vizir, şi ştiau că oricine ar fi dat sfatul de a lăsa plănuitul asediu al **Vienei**, avea să-i ajungă duşman, dar, totodată, erau convinşi de luările aminte ale lui Tekeli despre primejdia care ameninţa Împărăţia Othmană de pe urma acestei campanii, dau răspunsuri îndoielnice şi în doi peri, anume că 'trebuia lăsat în seama prevederii Vizirului, binecunoscută de-acum de şapte ani, dacă armele trebuiau purtate împotriva **Ungariei**, sau a **Germaniei**. Dacă întărirea Ungariei părea vrednică de cheltuirea <acolo> a unui întreg an, cu toată oştirea, Vizirii aveau de înaintat numai pînă la **Buda** şi de pus tabăra în vecinătăţile acelui oraş. Oştirea putea fi împărţită acolo în trei părţi, una de lăsat pentru paza taberei, iar celorlalte două să li se dea în seamă pustiirea Provinciilor duşmanilor, cucerirea cetăţuilor Ungariei <şi> întărirea celor supuse cu străji şi cu lucrări; iar de vreo înfrîngere din pricina despărţirii oştilor nu aveau a se teme, atît <pentru că>
284 de-abia dacă era de crezut că duşmanii, / şi nepregătiţi, şi sleiţi, cum războiul cu Franţa de-abia se isprăvise de cîţiva ani, vor fi putut strînge ceva oşti, cît şi pentru că, dacă duşmanii vor fi putut strînge cîteva cete, acestea nu aveau să fie pe potrivă nici faţă de a patra parte a oştirii othmane. Dacă se socotea însă că asediul Vienei avea să fie de mai mare folos Împărăţiei Othmane, trebuia luat seama să nu se piardă vremea cu împresurarea altor cetăţi, iar o oştire, fie ea cît de numeroasă, să nu fie silită de furtunile de toamnă, precum, odinioară, Sultan Suleiman, să plece de la asediu fără să fi isprăvit nimic, iar oştenii trebuiau călăuziţi într-acolo cîte vreme erau înfierbîntaţi, şi ardeau de dorul bătăliei'.

{{<§>58. Gîndul Vizirului rămîne ascuns.}}

<{§} 58.> Cara Mustafa Pasza, luînd aminte că nici ei nu vroiau să consimtă de-a dreptul la planurile sale, spre a-şi ascunde mai bine gîndurile şi faţă de prieteni, şi faţă de duşmani, se preface a încuviinţa părerea lui **Tek[k]eli** şi le rînduieşte cale către **Iavarin**, iar pe Solul Caesarului, pe care îl mai ţinuse, pînă atunci, pe lîngă sine, amăgit cu nădejdea păcii, spre a nu fi martorul şi iscoada lucrurilor care se dezbăteau, îl trimite la **Buda**.

{{<§> 59. Tătarii se unesc cu Turcii.}}

<{§} 59.> Pe aceeaşi vreme, **Selim Gierai**, Chanul Tătarilor, cu pîlcurile sale, se uneşte cu tabăra othmană şi este primit de către Vizir cu cele mai mari cinstiri, nemaipomenite mai înainte, şi este dăruit cu un veşmînt de zibellină, cu o platoşă şi cu o sabie împodobită pretutindeni cu diamante şi cu alte nestemate.

{{<§> 60. Vizirul îi îndeamnă pe Janiczari la asediul Vienei.}}

<{§} 60.> Strîngînd astfel toate oştile pe care le aşteptase, el îşi mişcă tabăra către **Iavarin**, iar, în ultimele <zile> ale lunii Dzemaziul achyr, trece rîul **Raab**, după ce oştenii unguri[ww], cărora le fusese încredinţată paza trecerii, îşi părăsiseră cu ruşine locul lor, şi-şi desface corturile chiar sub zidurile Iavarinului. Dar de-abia începuse el să sape rampe şi să-i zdruncine zidurile, cînd află
285 de la cercetaşii trimişi / că Caesarul **Leopold** a fugit de la **Viena** la **Linz** şi că acolo toate sunt învălmăşite, zidurile căzute, straja slabă şi cu groaza în suflet, arsenalele golite de mijloace de război, magaziile fără provizii, toţi locuitorii ei aproape fără suflare de teama Turcilor. Aţîţat de această ştire spre a-şi duce mai departe planurile, Vizirul trece la altă cale prin care să poată smulge consimţămîntul căpeteniilor oştirii. Prin urmare, el se străduie, mai întîi, ca, prin diferite tertipuri, să-i lege de sine pe Janiczari, şi le făgăduieşte acelora, prin feluriţi oameni 'nu numai o mai mare cinstire, ci şi solde mai mari, ba şi prădarea tuturor comorilor **Germaniei**, despre care se credea că se află strînse acolo, dacă vroiau să ia asupra lor această campanie, cu suflet ager, sau să o <şi> ceară'. Pe lîngă acestea, **Jengiczer Agasi**, prin felurite linguşeli şi prin făgăduiala unor munţi de aur, îi atrage <pe ei> de partea sa – tot el îmbunîndu-i şi pe **Culkiehaiasi**[xx] şi pe ceilalţi **Odzak Agalari**[yy], ca să iasă deschis la iveală murmurele Jengiczerilor, care strigau cu glas mare că 'degeaba se iroseau puterile Împărăţiei Othmane cu împresurarea unui oraşel şi se pierdea vremea în care putea fi subjugat Oraşul care se întrecea cu C(onstantino)p(o)lea, şi Capitala Germaniei, ba chiar şi a tuturor Ghiaurilor'. Dobîndind aceasta, Vizirul cheamă din nou la sine cele mai de seamă Paszale, le arată ce <vorbe> se aruncau printre Janiczari, îi roagă să-şi spună părerea 'era oare de făcut pe placul dorinţei acelora, ori de amînat pentru o campanie viitoare o faptă atît de însemnată ?'

{{<§> 61. Paszii şi cuTekeli se străduie să-i convingă împotriva ei.}}

<{§} 61.> Paszii, cînd îl văd pe Vizir clătinîndu-se, cu sufletul îmbărbătat, ca-ntr-un glas, îl
286 îndeamnă să lase asediul **Vienei**, zicînd că 'nici nu trebuia lăsat în puterea duşmanului un oraş / a cărui cucerire nu numai că nu era grea, ci le mai şi deschidea poarta către subjugarea întregii **Germanii**, nici nu trebuia încercată aceea de la care era de nădăjduit puţin cîştig, dar de temut multă primejdie. Mai presus decît toţi se punea împotrivă **Tekeli**, dat fiind că toată speranţa sa, pe care o hrănise în legătură cu Regatul **Ungariei**, o vedea descăpăţînată, dacă Vizirul avea să împresoare **Viena**, şi-i atrăgea Vizirului luarea aminte că 'îi va aduce multă pagubă Statului Othman,

dacă se îndărătnicea cu cerbicie în hotărîrea sa, <dar> lăsa laoparte Ungaria, ai cărei locuitori arătaseră îndeajuns, la trecerea cea de mai înainte peste rîul **Arrabo**, cît erau ei de osteniți să mai rabde jugul Germanilor, și de gata să treacă sub legile învingătorului Othman'.

{{<§> 62. Paszii dau înapoi în fața autorității Vizirului și purced cu oștile către Viena.}}

<{§} 62.> Pînă la urmă, Vizirul, cînd își dă seama că, numai cu vorba, sufletele alor săi nu puteau fi mișcate, sau abătute după bunul său plac, nemairăbdînd zăbava, scoate Chatiszeriful Sultanului, prin care hotărîrea despre război sau despre pace era încredințată prevederii sale, iar porunca asupra întregii oștiri îi era dată lui pe mînă, cu deplină împuternicire. Văzîndu-l pe acesta, toți Paszii își țin gurile și făgăduiesc că vor îndeplini încredințările dictatorului lor cu oarbă ascultare, mai degrabă decît din convingerea sufletului lor. Desfăcîndu-se adunarea, tabăra este strînsă <și> mai este lăsată doar o mică ceată, pentru a împresura mai strîns **Iavarinul**, sub porunca lui **Kior Husein Pasza**[zz], restul oștirii pornind cu mare grăbire către **Viena**. Pe drum, ei pradă bagajele mai multora dintre Căpeteniile oștirii Caesarului, pe care le întîrziaseră greutățile drumului, căsăpesc cîteva regimente care le fuseseră date drept strajă, iar, intrînd în țară vrăjmașă, ei strîng
287 mari / gloate de prizonieri, și, împovărați cu ei, în a optsprezecea <zi> a lunii Dzemaziul achyr, ajung la oraș.

{{<§> 63. Asediază Viena și o iau cu asalt.}}

<{§} 63.> După ce și-au ridicat corturile, trăgînd șanțurile și celelalte întărituri de trebuință asediului, în scurtă vreme, Vizirul ocupă valul dinafară, zidurile le dărîmă ba cu tunurile, ba cu mine, <iar> asupra orașului însuși dă iureșuri atît de sălbatice, încît, cu toate că străjerii, ajutați de cetățeni, se băteau cu tărie pentru altarele și vetrele lor, și nu le lăsau Turcilor nici un deget de pămînt neapărat, prăbușirea orașului nu părea totuși prea departe, dacă Vizirul ar fi dus mai departe asediul cu aceeași înflăcărare cu care îl începuse. Dar, milostivindu-se de Creștini, Marele Judecător al norocului, a venit, parcă 'ex machina' în ajutorul Germaniei năpăstuite, și, spre a arăta că El poate scoate începutul norocului chiar și din nenoroc, umple mintea Vizirului, a unui om, de altfel, foarte prevăzător, și hîrșit printr-o îndelungată experiență a faptelor, cu asemenea planuri prostești, încît să socotească de folos pentru interesele sale să lungească, iar nu să scurteze cucerirea orașului împresurat. După ce, cum am spus, ocupase cu atît de puțină osteneală întăriturile dinafară, el lăsase orice îndoială asupra cuceririi orașului și-i făgăduise Sultanului, printr-o scrisoare, că 'îi va trimite în curînd și cheile cetății cucerite'.

{{<§> 64. Necredința față de Sultanul său îl face pe Vizir să umble după Împărăția Apusului.}}

<{§} 64.> Ambiția lui este stârnită chiar din acea nădejde, și, orbit de o atît de grozavă părere asupra puterii sale, el dă la iveală gînduri atît de monstruoase, încît să socotească a fi cu putință să se sustragă puterii Othmaniazilor, iar, odată cucerit Orașul Regesc al Germanilor, a întemeia o altă Împărăție a Muslimanilor, în Apus, rivală a celei de Răsărit, și a-și putea lua, punîndu-și **Surgudz**[α],
288 numele de Sultan al **Vienei** și al **Germaniei**. / El credea că nu avea nimic a se teme din partea Sultanului, păntru că-i avea ascultînd de poruncile sale pe toți oștenii hîrșiți din toată Împărăția Othmanizilor și vedea că lui Sultan Muhammed avea să-i vină greu să scoată în linie de bătaie, împotriva sa, o oștire pe potrivă măcar ca număr, dacă nu ca bărbăție. Caesarul Germanilor i se

părea şi mai puţin de temut, cum nădăjduia să aducă sub puterea sa scaunul aceluia mai înainte ca el să-şi fi unit trupele cu oastea aşteptată din **Polonia**, ceeace, cunoscută fiindu-i încetineala Polonilor, era convins că se va întîmpla foarte tîrziu. El adusese cu sine foarte mari tezaure, atît împărăteşti, cît şi de-ale sale, şi se hotărîsese să le sporească uriaş cu comorile Principilor Germani, despre care credea că erau păstrate în oraşul asediat. Ştia bine că Paszii şi ceilalţi Prefecţi ai cetăţuilor **Ungariei**, pe care-i aşezase, în cea mai bună parte, dintre clienţii săi, în toţi acei şapte ani în care îndeplinise cinstirea Viziratului, şi nu socotea că vor fi o stavilă în calea înălţării sale – mai rămînea numai ca **Ibrahim Pasza**, Beglerbegul **Budunului**, a cărui autoritate era mare nu numai în Ungaria, ci şi în toată oastea, să se lase legat de sine şi atras de partea sa, ca şi cei mai de seamă dintre Prefecţii Janiczarilor şi ai Spahiilor. Cu acest ţel, el îi alinta cu cele mai mari şi mai bogate făgăduieli pe aceia despre care ştia că se bucurau de vreo trecere în oştire, lui Ibrahim Pasza făgăduindu-i să-i deie pe veci Regatul Ungariei (**Ebedi**[β]), Spahilor urmînd să le împartă, cu titlul de 'Timar'[γ], toate Provinciile ce ţineau de el, iar întreagă oştire să o aşeze prin oraşele şi pe
289 cîmpiile / Ungariei, ca pe noi colonii, după alungarea vechilor proprietari, sau luarea lor în prinsoare – iar lui însuşi îşi pusese deoparte toată Germania, pînă la hotarele **Franţei**, **Transsylvania** şi **Polonia**, pe care se hotărîse ca, în anul următor, fie să o subjuge, fie să o silească la tribut, <el domnind> cu numele de 'Sultan'.

{[<§> 65. Caesarul caută ajutoare de la Poloni.]}

<{§} 65.> Noi îl vom părăsi acum, în tabăra <sa> de la Viena pe Vizirul tulburat de aceste griji şi puneri la cale, şi vom lua aminte ca să vedem ce-au cugetat şi ce-au făcut, între timp, Creştinii spre a-l respinge pe duşman. Cîtă vreme Contele **Caprara** tot căuta la C(onstantino)p(o)le, fără succesul aşteptat, întărirea păcii, Solul din **Polonia** al Caesarului îşi îndeplineşte însărcinările cu mult mai mult noroc. Cinurile acestui Regat fuseseră ăţîţate fie de primejdia comună, fie de îndemnurile şi de făgăduielile Papei, şi se uniseră atît de mult, încît, amînîndu-şi sau ăţipindu-şi neînţelegerile dinlăuntru, ele se deciseseră, ca într-un gînd, să strîngă oştirea şi să-l bată cu război pe vrăjmaşul Crucii, mai înainte ca el să poată abate prăpădul de pe urmă asupra Germaniei şi a Poloniei. Şi astfel, fără mare greutate, se consfinţeşte o alianţă între Caesarul **Leopold** şi Regele **Sobieski**, iar în ea se prevede, mai presus de orice, ca, dacă duşmanul ar asedia Capitala unuia sau a celuilalt, amîndoi Principii să alerge, în persoană, pentru eliberarea ei.

{[<§> 66. <Ducele de> Lotharingia, Căpetenia oştirii, asediază în zadar Vywar.]}

<{§} 66.> Îmbărbătat dinspre această parte, Caesarul îl proclamă, în anul următor, pe **Carol <de> Lotharingia** drept Căpetenie Supremă a oştirii sale, şi, de îndată ce auzise că Turcii i-au declarat război, după ritul lor solemn, în public, la C(onstantino)p(o)le, dă poruncă să se purceadă, cu cîte oşti aveau, asupra **Ungariei**, şi, mai înainte ca Turcii să poată ajunge acolo, să fie cucerită
290 orice întăritură din Ungaria care putea fi ca un meterez pentru **Germania**. / Acela, cu gîndul să îndeplinească toate însărcinările unui general şi prevăzător şi harnic, încearcă, mai întîi, să ocupe **Strigoniul**, despre a cărui strajă aflase că era slabă; dar, aflînd că în oraş intraseră cîteva mii de Turci din Vywar, arde podul peste care era deschisă calea dintre cele două oraşe, şi, în a şaptea <zi> a lunii Dzemaziul achyr, împresoară din toate părţile Vywarul. Se dă lupta vreme de opt zile, cu acelaşi curaj, dar nu şi cu acelaşi noroc. Căci <de> **Lorena**, prinzînd de veste că Vizirul a plecat

de la **Beligrad** cu o uriașă oștire și că se îndrepta împotriva sa, cu toate că avea bună nădejde să ia cît de curînd orașul, în ziua de paisprezece a aceleiași luni, se retrage din asediu, creşte straja Vienei cu cîteva regimente, <iar> restul oștirii îl așează astfel aproape de oraș la hotarele dintre **Ungaria** și **Austria**, încît să poată avea grijă de nevoile amînduror ținuturilor, și să aștepte în siguranță oștile Polonilor și ale celorlalți Principi.

{{<§> 67. Caesarul pleacă de laViena la Linz.}}

<{§} 67.> Leopold însă, auzind că ai săi au părăsit **Ungaria**, și că Turcii puneau la cale asediul **Vienei**, socotindu-se, de-atunci încolo, în prea puțină siguranță între zidurile ei, îi încredințează ocrotirea orașului lui **Rudiger**, Contelui de **Starenberg**, unui bărbat de încercată cinste, bărbăție și prevedere, iar el se retrage la **Linz**, o fortăreață de pe **Dunăre**, așezată mai sus de Viena, și, de acolo, se roagă, prin scrisori, de ajutor din partea tuturor Principilor învecinați.

{{<§> 68. Lăcomia Vizirului ajunge pricina prăpădului întregii oștiri.}}

<{§} 68.> Între timp, Vizirul duce cu strășnicie mai departe asediul **Vienei**, dar nu astfel precum îi dictau prevederea și artele războiului, ci cum o făcea mintea lui cea roasă, cum am spus mai sus, de strădanii zadarnice și prostești. Căci el, convins că orașul nu putea fi nicicum eliberat din mîinile
291 sale, nu îngăduie ca el să fie înconjurat / jur-împrejur, iar ca oastea turcească să ia cu asalt de peste tot, într-un singur iureș, zidurile deja năruite, ci dă poruncă, în fiecare zi, numai unor mici cete să deie lupta – chipurile, ca străjerii, istoviți de neîncetatele veghi și morți de om, să predea ei înșiși, de bună voie, cetatea. Cum Janiczarii, neștiind ce punea la cale, în gîndul său, Vizirul, murmurau pe față și strigau cu glas mare că, din neprevederea Căpeteniei lor, se pierdeau mai multe mii de ostași othmani prin hărțuielile acelea, decît dacă orașul ar fi fost luat cu asalt, din toate părțile, cu cea mai mare putere și de către toată oștirea, Vizirul însuși, neprevăzător, le dezvăluie o parte din planurile sale, iar cînd ei îi înfățișează ce se spunea prin oaste, le răspunde că 'el nu mai putea face pe placul dorințelor ostașilor, dat fiind că știa sigur că prin oraș se aflau ascunse foarte mari comori pe care ar fi fost și necuvenit să le deie ostașilor să le prade, și neîngăduit, prin poruncile Sultanului'. Pe deasupra, ca nu cumva, din întîmplare, oștenii, intrînd în oraș, să despoaie, în prima lor înflăcărare, acele avuții, dă poruncă în tabără, prin crainici, ca 'de cumva unele cete de-ale Othmanizilor ar fi trecut peste ziduri, să se ție acolo și să se întărească cu un val și să nu păsească mai departe, ori să cuteze să intre în vreo casă, mai înainte ca el însuși să fi ajuns pînă într-acolo, ori să le fi dat noi porunci'. În sfîrșit, ca să se păzească din toate părțile, de teama ca, după cucerirea orașului, lipsa hranei să nu-l silească fie să-și schimbe, fie să-și amîne cele cugetate, le împarte doar cu zgîrcenie oștenilor proviziile, din care luase din belșug cu sine, spunînd că 'trebuia păstrată o bună parte din ele pentru trupele de lăsat pentru straja orașului supus'. Între timp, toată aprovizionarea
292 cea așteptată din **Ungaria**, după cum îi prezisese Vizirului, mai înainte, / **Tekeli**, de străjile din **Poson**, **Iavarin** și **Comorra**, din care pricini, asediul **Vienei** lungindu-se mai mult decît se sperase, se iscă o asemenea scumpete la grîne, încît – ceeace de-abia dacă se mai auzise vreodată prin tabăra othmană[δ] – zece dramuri de pîine, și aceea nesărată, se vindeau pentru un **rubu**[ε], iar la celelalte lucruri de mîncare și de băutură se ajunsese la un preț uriaș, după socoteala al pîinii.

{{<§> 69. Turcii trimiși la prădat sunt zdrobiți de cei ai Caesarului.}}

<{§} 69.> Spre a afla un leac pentru aceasta, mai înainte ca foametea să împingă oștirea la răzvrătire, Vizirul îl trimite pe un Pașă cu douăzeci de mii de oșteni, în ajutorul lui **Tekeli**, cu

porunca să încerce <să ia> **Posonul**, pentru că acel oraş era mai puţin în stare să facă faţă, decît celelalte fortăreţe din **Ungaria**, şi să se îngrijească să se aducă în siguranţă în tabăra othmană proviziile şi celelalte mijloace de război, strînse la **Buda**. Dar şi acest plan, fie că fusese dus la îndeplinire cu mai puţină precauţie, fie că fusese descoperit fără de vreme, n-a avut parte de o soartă norocoasă. Şi anume, **Carol**, Ducele de **Lorena**, aflînd ce punea la cale Vizirul, le pune în faţă cîteva regimente, sub porunca lui **Ludovic**, Principele de Baden, celor care aveau să încerce să ia prin ambuscadă Posonul. Aceştia dau mai întîi peste Tekeli, iar pe Ungurii care îl însoţeau îi împrăştie de la primul iureş, apoi năvălesc şi asupra Turcilor, iar, înspăimîntaţi, cum erau deja, de nefericirea care dăduse peste Unguri, îi izbesc atît de tare, încît, pe lîngă o mie de leşuri ale celor ucişi şi foarte mulţi prinşi, ei le lasă pradă învingătorilor şi o mie de care pline cu provizii de hrană, cu maşinării de război şi cu alte feluri de scule.

{{<§> 70. De aici se iscă în tabără murmure de răzvrătire.}}

<{§} 70.> Iar măcelul acela a fost nu numai prevestirea unui prăpăd şi mai mare care ameninţa oştirea othmană, ci chiar şi pricina lui, nu cea de pe urmă. Căci aceiaşi Janiczari care-i alungaseră mai înainte din lucrările lor, şi cu atîta sălbăticie, pe duşmani, cînd văd că le lipsesc proviziile, iar
293 că acele / trupe, care trebuiau să le aducă multdoritele şi îndelung aşteptatele care, fuseseră căsăpite şi zdrobite, strigă pe faţă că 'ei n-au venit ca să se bată cu foametea, ci cu duşmanul', iar, nemulţumindu-se să-şi arate dorinţele doar cu vorba, îşi văd de treburile lor mai agale, chiar în întăriturile lor, dîndu-le loc şi timp străjerilor, care se aflau deja aduşi la ultimele <resurse>, şi să-şi tragă sufletul şi să repare zidurile zdruncinate ale oraşului. Mai-marilor oştenilor şi Paszilor le luaseră curajul îndărătnicia Vizirului, ca şi greutatea asediului, astfel că nu le mai prea păsa de ceea ce era în folosul însărcinărilor lor, ci îndeplineau toate cîte li se porunciseră ca nişte mercenari, şi ar fi fost, pe neaşteptate, zdrobiţi de oştirea Caesarului, dacă un mesager al duşmanilor, prins, nu le-ar fi deschis ochii şi nu le-ar fi arătat o cît de mare primejdie îi ameninţa. Dar delăsarea prinsese în inimile ostaşilor prea adînci rădăcini, ca ei să mai poată fi stîrniţi la înfăţişarea pericolului în care se afla întregul Stat Othman : ba chiar pe valurile şi prin şanţurile lor bieţilor de ei, osteniţi, cum erau, se auzeau adesea glasuri <zicînd> :

"Hei, Necredinciosule, dacă nu vrei să vii chiar tu, arată-ţi măcar căciula : de-o vedem, o s-o luăm la goană de aici cu un ceas mai devreme !"

{{<§> 71. La sosirea Polonilor, Turcii se arată copleşiţi.}}

<{§} 71.> Ai fi zis că acestea erau doar vorbe, nu neobişnuite la oştenii stîrniţi împotriva Căpeteniei lor, şi ai fi crezut că ei aveau să-şi verse mînia stîrnită prin tabără şi pe la întărituri asupra capetelor duşmanilor, dacă faptele nu ar fi arătat, puţin după aceea, că ele fuseseră scoase
294 din fundul sufletului. / Căci, la sosirea ajutoarelor Polonilor, chiar şi dacă Turcilor nu le-ar fi venit greu să împiedice unirea dintre cele două oştiri, nu se afla totuşi nimeni care să fi vrut măcar să-şi calce înainte, spre a abate această primejdie, cît ar fi fost ea de vădită şi de aproape. Cu puţin mai tîrziu, după ce prinseseră de veste că oştile duşmane se mişcă împotriva lor, în noaptea dinainte de bătălie, cam a patra parte a oştirii se împrăştiase pe peste tot, iar restul, pe care îi convinsese religia lor să rămînă, arătau atît de puţin curaj şi înflăcărare războinică, încît păreau că nici nu vor să mai încerce norocul lui Marte.

{{<§> 72. Vizirul, neînspăimântat de fel, se sfătuiește cu Paszii.}}

<{§} 72.> Chiar și Paszii sunt cuprinși de turburare la această delăsare a alor lor, singurul, pe care acestea ar fi trebuit să-l facă să ia seama la preschimbările lucrurilor omenești, Vizirul, rămîne neînspăimîntat și socoate că nimic nu era mai presus de puterile sale, dar îi adună totuși pe ceilalți Mai-mari ai oștirii și-i întreabă 'Ce socoteau ei că era de făcut ?' Cel dintîi dintre ei își spune părerea **Ibrahim Pasza**, Beglerbegul **Budunului**, și le propune ca 'asediul să fie lăsat, oștile gata de asalt să fie scoase din lucrări în cîmp, împotriva dușmanului, pădurile și arborii din vecinătate să fie tăiați, din ei să se facă o palisada, iar ea să fie bine întărită cu tunuri din cele mari, și de acolo să primească primul și cel mai înfierbîntat iureș al dușmanului, apoi să fie atacate laturile oștirii dușmane aflate în retragere : dacă acest lucru avea să fie bine și cu prevedere luat aminte, era de nădăjduit o izbîndă și scurtă, și ușoară'. El mai adăuga că 'oastea othmană, deja slăbită de ostenelile de mai înainte ale unui lung asediu, nu putea fi nici împărțită fără de cea mai mare primejdie, nici vreo parte a ei lăsată prin lucrări, iar, cu atît mai puțin, îngăduită dușmanilor ajungerea nestăvilită
295 pînă la tabără, a cărei întin/dere le făcea și oștilor othmane apărarea mai grea, și celor ale dușmanilor asaltul mai ușor.

{{<§> 73. Paszii hotărăsc că asediul trebuia desfăcut, dar Vizirul li se opune.}}

<{§} 73.> Aproape toți Paszii, doar cu excepția cîtorva, care erau de o altă părere, îi încuviințează sfatul și-l roagă pe Vizir să nu abuzeze de puterea sa și să nu se ajungă la vreo pricină de pe urma căreia Statul Othman să aibă de suferit o foarte mare pagubă. Cu mare încăpățînare, numai Vizirul se opune îndemnurilor celorlalți, și zice : "Nu știu ce fel de lucru nefericit și funest poate atîrna asupra Statului Othman, astfel ca sfaturile și gîndurile unor bărbați de o prudență vestită prin toată lumea, doar că nu chiar ale tuturora, să o ia atît de strîmb. Voi proclamați că trebuie părăsită **Viena**, orașul pe care l-am luat cu asalt, pînă acum, vreme de trei luni, și l-am adus pînă la o asemenea strîmtorare, încît de-abia dacă luarea lui mai poate fi amînată încă tot atîtea zile. Cîtă vreme voi lăsați de bună voie din mînă ocuparea ei, ce altceva faceți, decît să-i dăruiți, fără luptă, multdorita izbîndă unei mici cete de dușmani care-i pe cale să vină și care de-abia dacă merită numele de 'oaste', dacă ar avea a veni în comparație cu nenumăratele și neînfrîntele oști ale Împărăției Othmane. Oare străjerii, văzîndu-i pe ostașii noștri cum își părăsesc întăriturile și lucrările, nu se vor năpusti, ei înșiși, asupra celor care dau îndărăt, nu-și vor repara zidurile minate, nu le vor redobîndi pe cele pe care le-am ocupat deja, nu vor face una cu pămîntul întăriturile, iar, la întoarcere, nu ne vor face asaltul și mai greu decît înainte ? Oare și ostașii noștri, dacă, ducînd în spate atîtea și atîtea munci, uciși fiind, fără a fi răzbunați, atîția și atîția dintre ai lor, gata-gata să-și ia nădăjduita răsplată, dar
296 și mai mult îndepărtați de ea de către voi, nu vor avea sufletul abătut, nu vor lupta mai alene, și, / cum spune proverbul, nu 'se vor apuca de {treabă} doar cu vîrful degetelor' ? Oare oștirea dușmană, aflînd că noi am lăsat asediul, nu se va feri de la norocul războiului – pe care acum, dacă nu vor să piardă totul, sunt siliți să-l încerce – și, fără ca vreunul dintre ei să fie ori ucis, ori rănit, nu se vor retrage cu izbîndă, iar nouă, înșelați, ne vor lăsa drept prada unor cu mult mai cruzi vrăjmași, adică furtunilor de toamnă, care stau să vină, cele care odinioară l-au silit <și> pe **Suleiman**, un Împărat, de altfel, neînfrînt, să-și desfacă împresurarea ?

Iar dacă lucrurile se vor întîmpla altfel, şi Germanii, duşi de duhul lor rău, vor fi vrut să se încleşteze în luptă, cine dintre voi va cuteza să se mai pună în frunte, cîţi Janiczari chiar şi după dobîndirea izbînzii, s-ar mai întoarce la împresurare şi ar mai avea de gînd să ocupe acele întăriturí, în care au răbdat, pînă acum, atîtea, <iar> pe atîţia dintre tovarăşii lor şi i-au pierdut ? Îndărătnicia lor o ştiţi bine şi voi înşişi, v-aţi dat îndeajuns de bine seama, din glasurile lor înălţate a răzvrătire – de osîndit, desigur, dacă socotinţa clipei nu ne-ar îndemna să punem capetele răzvrătiţilor mai degrabă în faţa săbiei duşmanului, decît a celei a zbirului. Li s-au mai domolit nepotoliţilor sufletele şi şi-au pierdut mult din vechea lor înfierbîntare – nu zic ba –, dar se vor domoli şi mai mult, dacă îi veţi fi scos din întăriturí şi le veţi fi dat, parcă, în tăcere, porunca să se lase de nădejdea de a mai cuceri oraşul. Cu uşurinţă pot fi redobîndite cele pe care le-ar fi ocupat duşmanul în timpul luptei; dar faceţi bine şi cugetaţi că-i mult mai uşor să aperi cîte le-ai ocupat, decît să le cucereşti din nou.

Pe Janiczari are să-i însufleţească pofta de răzbunare, spre a se întoarce la asediu, dar luaţi
297 aminte ca furia născută din ea, / dacă ar fi ca străjerii să facă faţă mai cu tărie, să nu izbucnească asupra capetelor noastre. Ne aflăm în faţa clipei în care avem fie de trăit, fie de murit. Dar a învinge părăsind Oraşul pe care-l tot luăm cu asalt de atîtea luni arată mai degrabă a grea înfrîngere, decît a izbîndă. Vestea acesteia din urmă o aşteaptă, în fiece zi, de la noi Împăratul, şi a şi pregătit deja cele ce se cuvin pentru triumf : dacă se va întîmpla însă să se petreacă contrariul, este uşor de ghicit ce năpastă aşteaptă să cadă peste capul meu şi peste ale voastre. De veţi lua aminte la aceste lucruri şi le veţi cîntări în balanţa prevederii, veţi vedea bine voi înşişi că degeaba ne vom fi scos oştile în cîmp, degeaba vom fi luptat pentru izbîndă, de nu vom fi lăsat cea mai mare parte a Janiczarilor în paza lucrărilor şi la ducerea mai departe a asaltului. Duşmanul va ajunge să fie temător, dacă va fi văzut că ne batem şi în tabără, ducem mai departe şi luarea cu asalt a oraşului, nu cu mai puţină hărnicie, decît înainte : <aceasta> ne va ascunde nedestoinicia, îi va împiedica pe străjeri să se poată năpusti din spate asupra trupelor noastre, oştenilor noştri le va spori curajul, iar, ca s-o spun pe scurt, este unicul lucru prin care putem dobîndi o izbîndă nu numai uşoară, ci şi deplină."

{[<§> 74. Paszii insistă în părerile lor.]}

<{§} 74.> Sfîrşindu-se cuvîntul Vizirului, ceilalţi Paszi răspund că 'nu era nimic de temut din partea străjerilor, de vreme ce erau, dacă nu şi mai tare, sigur că nu mai puţin sleiţi din pricina bolilor şi a muncilor, decît ostaşii othmani, ci, mai degrabă, se puteau îngrijora dinspre partea de ziduri pe care o aveau de apărat, şi bine, decît dinspre cea a celor pierdute : pe deasupra, valurile şi
298 celelalte / lucrări erau cu mult mai bine întărite, iar dacă la paza lor ar fi fost lăsat doar un singur regiment, ori încă unul, străjerilor **Vienei** avea să le vină mult mai greu să le ia, decît Janiczarilor să ieie oraşul; iar celelalte cete ale Janiczarilor, care luptau acum în întăriturí, puteau fi puse împotriva duşmanilor cu mult mai mare folos, care nu mai trebuiau acum în nici un fel disprefuiţi, dat fiind că aici, în oraş, fuseseră strînse nu numai aproape puterile întregii **Germanii**, ci se mai adăugaseră şi nu puţine ajutoare de-ale Polonilor; este neîndoielnic că, nu arareori, Janiczarii obişnuiau să li se împotrivească ceva mai îndărătnic poruncilor Căpeteniilor lor, ba chiar să le ameninţe grumazurile, dar nu-i mai puţin sigur că pot fi domoliţi cu uşurinţă prin vreun mic dar şi prin făgăduiala unei simbrii mai mari, şi nu era de crezare ca ei, după ce-au răbdat atîta şi atîta

trudă, să le lase altora răsplata, atunci cînd sfîrșitul necazurilor era deja aproape. Dar lupta împărțită în două avea să-i vină mai greu oștirii othmane, decît dușmanilor, așadar era de temut ca, nu cumva, spaima pe care ea trebuia să le-o strecoare în suflet dușmanilor, odată ce era vorba nu numai despre oraș, ci despre întreaga Lume a Creștinătății, să le vîre Germanilor în suflet deznădejdea, iar, astfel, să-i aducă întregii oștiri a Othmanilor prăpădul'.

{{<§> 75. Vizirul își întărește hotărîrea în temeiul Autorității.}}

<{§} 75 .> Dar nici măcar aceste luări aminte nu-l puteau abate de la țelul său pe Vizir, care tot spunea întruna că 'lui i-a fost încredințată campania aceasta de către Sultan, lui avea să i se ceară socoteală pentru cele îndeplinite, <iar,> dacă avea să se întîmple ceva rău, avea să fie pus pe seama sa, și nu pe-a altora, iar că el nu putea îngădui să se spună, că atîtea strădanii și atîtea neajunsuri au
299 fost duse doar pentru un prăpăd atît de mare / făcut printre ai săi.

{{<§> 76. După căsăpirea celor prinși, el își scoate oștile în cîmp.}}

<{§} 76.> Astfel, venind a douăzecea zi a lunii Ramazan, **Cara Mustapha** dă, mai întîi, poruncă să fie căsăpiți toți prizonierii din oastea creștinilor, dintre care, ca la treizeci de mii, îi strînseseră Tătarii, <iar> apoi își împarte în trei părți trupele care nu erau ațintite asupra asediului, aripa stîngă i-o încredințează lui **Ibrahim Pasza** de la Buda, pe cea dreaptă lui **Cara Mehemed Pasza**[©] de la **Diarbekir**, el însuși, cu **Agasi** al Janiczarilor și cu Spahiii își rezervă sieși mijlocul: acestora, anume, le poruncește să steie locului și să respingă cel dintîi iureș al inamicului, iar celelalte bulucuri ale Janiczarilor le lasă în tranșee, sub mîna lui **Kiehaia** al său, urmînd ca, între timp, să ia cu asalt orașul. Deși Căpeteniile oștirii se arătau a îndeplini acestea cu sîrguință, Vizirul își dădu seama, nu mult după aceea, cît de adevărate fuseseră cele asupra cărora îi atrăsese luarea aminte Ibrahim Pasza, și ajunse, acum, adînc și, nu la vremea cuvenită, îndurerat, că nu ascultase de sfaturile aceluia.

{{<§>77. Janiczarii părăsesc întăriturile.}}

<{§} 77.> Și anume, de îndată, la cel dintîi iureș al oștimii germane, cei care fuseseră așezați în amîndouă aripile își părăsesc rîndurile și nu vor să mai dea ascultare poruncilor Căpeteniilor lor. Janiczarii lăsați în tranșee, văzînd cele ce se petreceau în luptă, lasă de la sine putere asediul și ies afară din întărituri, chipurile, să le vină în ajutor bulucurilor ajunse la greu ale tovarășilor lor, dar, de fapt, ca să se facă scăpați din primejdie, cum stau să sosească, pe deasupra, nu mult după aceea, și trupele Polonilor și dădeau să asalteze, de peste tot, mijlocul oștii, lăsat, din toate părțile, fără de apărători – <ba> și ceilalți Janiczari și Spahii, laolaltă cu Căpeteniile lor, cugetă nu atît la luptă, cît
300 la fugă, / și caută să scape din primejdie în cît mai grabnic pas.

{{<§> 78. Turcii, învinși, o iau la fugă.}}

<{§} 78.> Cara Mustafa Pasza, cînd îi vede pe ai săi fugind de peste tot și împrăștiați, și-și dă seama că lupta nu mai poate fi îndreptată, se întoarce și el în tabăra sa, și, cum n-a mai găsit pe nimeni în cortul său, plîngîndu-și cu lacrimi amare soarta nefericită, ia de unul singur steagul lui Muha<m>med și purcede cu mare sîrguință pe urmele rămășițelor alor săi, pornite înainte. Noaptea căzîndă îi face scăpați de sabia vrăjmașă pe fuginzii fii ai întunecimilor, <dar> nu le smulge, totodată, și spaima care le pătrunsese, pînă atunci, în adîncul rărunchilor, astfel că nu și-au oprit pașii, copleșiți de greutățile drumului, mai înainte să ajungă la ai lor, cei lăsați la asediul **Javarinului**,

aflat, faţă de **Vienna**, la o depărtare de douăzeci şi cinci de mile germane. Şi anume, o atare groază Panică, ba şi mai mult decît atît, le vîrîse în suflete Judecătoml Suprem al lucrurilor omeneşti, încît ei, care, mai înainte, se fereau să scape fie şi de cea mai măruntă trudă şi strigau cu glas mare că 'au fost aduşi nu la munci şi la foame, ci la luptă', acum, într-o singură zi şi o noapte, fără de hrană şi de băutură, străbătuseră, pe jos, o cale de cincizeci de ceasuri.

{{§ 79. Polonii năvălesc cei dintîi în tabăra Turcilor.}}

<{§} 79.> Între timp, Creştinii, văzînd că Turcii dau înapoi după o foarte slabă hărţuială şi se întorc în tabăra lor, neştiind ce se petrecea înlăuntru, socotesc că Vizirul le punea la cale o cursă, dat fiind că nu puteau crede că trupe atît de imense şi <mai ales> Turceşti au vroit <cu adevărat> să deie dosul după primul iureş uşor, şi, de aceea, iau hotărîrea să se oprească, mai ales că noaptea
301 făcea să le crească teama de vreo primejdie, şi să atace tabăra însăşi <abia> a doua zi. / Dar, după ce au aflat de la cercetaşi că Turcii au fugita şi că au lăsat tabăra goală, în aceeaşi noapte, **Polonii**, aţîţaţi mai ales de pofta prăzilor, dau buzna în tabără, şi, pe lîngă o sută optzeci de tunuri mai mari şi de alte feluri de mijloace de război, dau peste prăzi uriaşe şi peste aprovizionarea pentru mai multe luni. Cîtă vreme, în tabăra Creştinilor, toate răsună de bucurie şi de zvon de veselie, şi le aduc felicitări învingătorilor pentru eliberarea oraşului nu numai **Germania**, ci şi întreaga **Europă**, pe departe alta se arăta înfăţişarea resturilor Turcilor scăpaţi din prăpădul de la Vienna.

{{<§> 80. Vizirul, după ce a ucis cîţiva Paszi, se socoate curăţat de vină.}}

<{§} 80.> Vizirul, odată ce a ajuns în tabăra de la **Iavarin**, şi-a încordat toate vinele gîndului, nu ca să repare nenorocirea suferită, ci ca să abată de la sine primejdia care, după obiceiul Turcilor, îi atîrna deasupra, asupra capetelor altora. Vedea el bine că nu-şi va atinge scopurile decît dacă avea să-l înlăture pe **Ibrahim**, Beglerbegul Budei, şi pe ceilalţi participanţi la planurile sale, pentru că aceia puteau şi ca, prin autoritatea lor, să adauge cea mai mare greutate învinuirii ce urma să se abată asupra sa însuşi, şi să deie pe faţă strădaniile sale, puse la cale împotriva Împărăţiei Othmane, şi apoi el mai şi credea că izbutise să le jignească din greu sufletele, pornindu-le asupră-i datorită încăpăţînării sale. În scopul acesta, îi cheamă la sine, sub un alt pretext, pe toţi aceia care, la ultima deliberare întrunită lîngă **Vienna** i se opuseseră mai tare, şi dă poruncă să-i sugrume pe Paszii care soseau, iar pe ceilalţi Mai-mari ai oştirii să-i scurteze de cap, împrăştiind în gloată pricina, cum că ei înşişi ar fi propus, mai întîi, laolaltă cu **Tekeli**, asedierea Viennei, iar că el, de parcă n-ar fi
302 vrut-o, ar fi fost silit să o întreprindă, iar că apoi, în împlinirea / poruncilor, s-ar fi arătat înceţi şi neascultători, iar în lupta însăşi primii autori ai fugii.

{{<§> 81. Întăreşte cu străji Strigoniuml şi Vywarul.}}

<{§} 81.> Aceştia odată înlăturaţi, **Strigoniul** şi **Wywar** le întăreşte cu strajă din belşug, cu restul oştirii pe care o putuse strînge îşi pune tabăra sub zidurile **Budei**, iar Prefectura acelui oraş i-o încredinţează lui **Cara Mehemed**, Paszei de Diarbekir, care îi urmase mereu părerile.

{{<§> 82. Polonii, urmărindu-i pe Turci, intră în primejdie.}}

<{§} 82.> Într-acestea, oştenii creştini se mai odihniseră întrucîtva după toată truda de mai înainte, şi deja, spre a culege, în **Ungaria**, şi alte răsplăţi, mai bogate, ale izbînzii lor, afară de eliberarea **Viennei**, porneau la drum către Răsărit. Fruntea coloanei şi-o revendicau **Polonii**, şi, după ce au aşternut pămîntului cîteva grămezi de Turci şi de Tătari puşi pe fugă, însufleţiţi şi de

izbînda lor de mai înainte, cea mai mare parte a căreia se făleau că lor li se datorează, și de noile lor reușite, înaintează mai fără de băgare de seamă, și, ca și cum chiar toate trupele Turcilor le-ar fi avut sub călcîiele picioarelor lor, rătăcesc pe cîmpuri fără nicio rînduială. Și astfel, în a șaisprezecea <zi> a lunii Szewal, dau, sub **Strigoniu**, peste șase mii de călăreți și două de Janiczari, pe care îi strînseseră, din fuga lor, **Bostandzi Mustafa Pasza**[8] și **Halil Pasza**. Cum **Polonii** s-au năpustit cam cu prea mare cutezanță asupra acestei cete și vroiau s-o doboare din primul lor iureș, Turcii, care, altădată, se gîndeau mai degrabă la fugă, decît la luptă, văzîndu-i pe Poloni cum veneau împotriva lor singuri și despărțiți de **Germani**, se opresc din mers, și îi silesc să deie înapoi pe cei ce dădeau buzna peste dînșii, cu și mai mare înverșunare, decît fuseseră ei atacați; și, fără să se mulțumească să-i fi respins, îl înconjură și-l înghesuie de peste tot pe dușmanul lor cel neprevăzător.

303 Și părea să se fi isprăvit cu Polonii, dacă, tocmai la vreme, oștirea Germanilor / nu le-ar fi venit acestora în ajutor, chiar cînd linia lor de bătaie ajungea deja să se înmoaie; văzînd ce se întîmpla, Turcii se retrag iarăși, iar dușmanii lor nu cutezară să-i mai urmărească, cum se dădeau ei îndărăt, după ce căsăpiseseră ca la vreo mie <din ei>, laolaltă cu fiul Căpeteniei lor, **Jablonowski**, și le apucaseră și tobele și cîteva steaguri.

{{<§> 83. Germanii, uniți cu Polonii, îi zdrobesc a doua oară pe Turci, lîngă Dunăre.}}

<{§} 83.> A doua zi, oștile reunite ale **Polonilor** și **Germanilor** se năpustesc din nou asupra Turcilor, care își puseseră tabăra la cale de un ceas de la **Barkan**, și, după o luptă crîncenă și feroce, îi zdrobesc cu totul. Fugarii, cîtă vreme vor să scape din primejdie pe podul de peste Danubiu care se afla în spatele lor, îi împovărează acestuia pînă într-atîta alcătuirea nu tocmai solidă, spaima crescîndu-le și graba și învălmășeala, încît aceasta s-a rupt sub dînșii, mai înainte ca măcar a patra parte din ei să fi izbutit să treacă : astfel întîmplîndu-se lucrurile, o parte se prăbușește, împrăștiată, în fluviu și este luată de iuțile-i valuri, altă parte fuge la Barkan și, la sosirea Germanilor, le predă acestora, de la sine, deopotrivă cu amîndouă Căpeteniile, și orașul și armele. În lupta însăși au căzut ca la trei mii dintre ostașii turci, ceilalți, aproape toți, au fost fie înghițiți de valurile Danubiului, fie prinși, astfel că, din toată oștirea aceea, n-au scăpat decît cîteva unități care să fi fost în stare să le dea de știre tovarășilor lor despre prăpădul pe care l-au suferit.

{{<§> 84. Oamenii Caesarului ocupă Strigoniul.}}

<{§} 84.> După luptă, Căpeteniile oștirii biruitoare pun la cale împresurarea **Strigoniului**, <dar,> ceva mai tîrziu, își schimbă planul, auzind că Vizirul a strîns iarăși optzeci de mii de ostași și că vroia să spele printr-o nouă înfruntare infamia cu care se alesese pentru prăpădul de la

304 Vienna : apoi, vădindu-se falsitatea acestui zvon, în a doua <zi> a / lunii Zylcade, dau din nou asalt acelei fortărețe, și, prin puternicul lor iureș, vîră atîta groază în straja turcească, încît Prefectul ei, **Bekir Pasza**, deși avea în oraș mai mult de patru mii de oșteni, în a patra zi de la începutul asediului, a predat sub condiții cetatea, care, mai înainte, le rezistase, vreme de tot atîtea luni, unor oști cu mult mai numeroase.

{{<§> 85. Petreczeiku, P(rincipele) Moldovei, năvălește în Bassarabia cu Cozacii.}}

<{§} 85.> Cîtă vreme oștirea Caesarului îi redă astfel, din surghiun, steagului Crucii fortărețele **Ungariei**, același lucru îl încearcă de cealaltă parte, dar nu cu aceeași reușită, **Petreczeicu**, Principele **Moldovei**, care, mai înainte, la lupta de la Chotin, trecuse de la Turci la Poloni. Acesta, după ce

Regele **Poloniei** plecase spre a elibera **Vienna**, laolaltă cu **Konicky**(κ), Cazacilor, strînge cetele Moldovenilor aflaţi de partea sa şi, trecînd peste Tyras, intră prin Moldova în **Baszarabia**.

{|<§> 86. Împotriva căreia se încrînceneză cu cruzime.|}

<{§} 86.> Cum află acest ţinut lipsit de apărători, <Tătarii> din Budziac şi din Crymeea fiind mai toţi strînşi pentru asediul **Viennei**, îi lasă în paza taberei pe Cazaci, iar el însuşi, cu **Moldovenii** săi, pustieşte cîmpurile în lung şi în lat, cu atîta cruzime, încît n-a cruţat nici vîrstă, nici sex, pe micuţii Tătarilor, pe care ar fi fost mai cu cale să-i ducă şi să-i crească în legea Creştinilor, i-a tras în ţeapă, sau le-a zdrobit capetele de piatră, fecioarele, mai întîi siluite, le-a căsăpit, femeilor gravide le-a spintecat pîntecele, pe bătrîiori i-a silit, muncindu-i în felurite chinuri groaznice, să-şi dezvăluie bunurile, şi n-a lăsat nefăcut nimic din ce veacurile de mai înainte putuseră născoci atît de crud, sau de barbar.

{|<§> 87. Apoi, sunt împrăştiaţi de Tătari.|}

<{§} 87.> Astfel, cum **Moldovenii** păreau să practice(λ), parcă, mai degrabă, meseria de călăi,
305 decît cea de ostaşi, vin din urmă, / bulucurile de **Tătari** scăpate din prăpădul de la Vienna, şi, odată ce se văd nu pe potriva duşmanilor, mai întîi stau şi se ascund pe la hotare, apoi, crescîndu-le numărul, dau năvală pe neaşteptate asupra Moldovenilor care umblau hai-hui, şi se răzbună cumplit pentru măcelărirea alor lor, după care îi împresoară de peste tot şi pe **Cazacii** care rămăseseră în tabără. Aceştia, pentru că, din pricina puţinătăţii lor, nu cutezau să se înfrunte cu Tătarii în luptă deschisă, se apără între carele legate cu lanţuri, şi astfel, în pas încet, înaintează pînă la rîul Hierasus, nădăjduind să se apere tot aşa de iureşurile Tătarilor, pînă ce aveau să ajungă înapoi la ei acasă. Însă, cum numărul lor scădea în fiecare zi, şi nu mai aveau hrană, mai mult de foame şi din pricina zăpezilor, decît din pricina săbiei vrăjmaşilor, ajung să se împrăştie. În fuga lor, Tătarii pe mulţi îi căsăpesc, pe şi mai mulţi îi prind, şi, din toată oastea, abia de scapă cu viaţă în **Polonia**, cu cea mai mare primejdie, cîteva cete de Cazaci, cu **Petreczeiku şi** cu **Konicki**, ba nici n-ar fi scăpat, dacă, osteniţi de lunga cale şi de-abia mai trăgîndu-şi suflarea, caii Tătarilor nu şi-ar fi oprit călăreţii din urmărirea lor.

{|<§> 88. Duca, Principele Mold(ovei), este prins de Poloni.|}

<{§} 88.> De o soartă cu mult mai tristă are parte **Duca**, Principele **Moldovei**. Întors din campania de la Vienna, pe care am pomenit mai sus că a însoţit-o, cînd ajunge să dea cu ochii de starea Moldovei, cu totul învălmăşită, pentru că fruntaşii Principatului, mai toţi, trecuseră la **Petreczeicu**, ori, spre a se feri de primejdie, se strecuraseră prin ţinuturile învecinate, <iar> Scaunul său, **Iaşii**, ia seama că se afla pustiit, se duce într-un sat din ţinutul Putnei, pe nume '**Domneşti**', laolaltă cu puţini <însoţitori>, urmînd să aştepte vremuri mai bune. Acolo, cîtă vreme se ocupă de
306 stările Provinciei, / este împresurat pe neaşteptate de **Bainski**(μ), un Moldovean consîngean cu Petreczeicu, este prins şi trecut în **Polonia**, şi, ţinut sub strînsă strajă, se săvîrşeşte din viaţă, puţin mai tîrziu, la **Varsavia**.

{|<§> 89. În locul lui este pus Dimitrie Cantacuzino.|}

<{§} 89.> În locul lui este pus de Turci **Dimitrie Cantacuzino**(ν), un om care se trăgea, el, dintr-un sînge vestit, dar nevolnic la război şi potrivit mai degrabă pentru vremuri de pace, decît de război: tocmai din pricina aceasta, după puţine luni, el a şi fost despuiat de demnitatea sa, aşa precum vom pomeni mai jos, la locul său.

{{<§> 90. Se istorisește ce lucruri se petreceau la Curte cînd cu asediul Viennei.}}

<{§} 90.> Așadar, acestea se înfăptuiau în cîmp, între cele două oștiri, în anul acela : șirul istoriei ne cere acum să cercetăm ce hotărîri a luat, între timp, Curtea Othmană și le-a dus la îndeplinire. Odată Vizirul trimis în campanie, Sultanul umbla de jur-împrejur prin cîmpiile Thraciei și ale Greciei, și, întemeindu-se pe prevederea și pe norocul Vizirului său, umbla după fiare pe la **Despot Jailasi**, și nu știa nimic altceva despre cele ce se înfăptuiau în armată sau în Stat, decît despre ce afla prin soli de la Vizir. Înștiințat de către acesta că **Vienna**, ajunsă în ultima stare, abia de mai putea răbda asediul, mai departe, vreo două săptămîni, și că nu era nimic de temut din partea dușmanului, pe care armele othmane îl loviseră atît de tare, încît se lăsase nu numai de asediul **Wywarului**, început înainte să sosească oștirea muslimană, ci își mai și ascunsese unitățile sale după valuri de pămînt, departe de oraș, el venise mai aproape de C(onstantino)p(o)le, și se hotărîse să străbată, ca vînător, cîmpurile întinse primprejurul acelui oraș, cu gîndul ca, dacă avea să sosească multdoritul sol despre cucerirea Metropolei Germanilor, el să se afle prin apropierea
307 Orașului Regesc, și, acolo, / să-și poată celebra triumful cu mai mare solemnitate.

Dar, după ce a aflat vestea că trupele sale au fost respinse cu asemenea prăpăd, fie și fără voia sa, s-a întors la C(onstantino)p(o)le, nu ca să se afle în fruntea alaiului triumfal, cu care-și alintase pînă atuncea sufletul, ci pentru ca, prin prezența sa, să vină în ajutorul abătutei situații a Statului și să-i strunească pe aceia care ar vroi să uneltească o răzvrătire, la care știa preabine că, după orice calamitate, gloata putea fi ușor ademenită să se alăture.

{{<§> 91. Scuza Vizirului în fața Sultanului.}}

<{§} 91.> Puțin după aceea, sosește și scrisoarea Vizirului, scăpat la **Buda**, în care se povestea, punct cu punct, tot șirul lucrurilor făptuite în acea expediție. **Cara Mustafa Pasza** amintea în ea 'strădaniile prin care trecuse pentru bunăstarea Împărăției și pentru lărgirea hotarelor ei, și cu cît sîrg se opintise să înfrîngă un oraș atît de întărit și de tenace. Cum începuturile asediului merseseră bine, el trăsese cea mai mare nădejde să ia orașul și nu se îndoise că, în scurtă vreme, avea să-i ofere Maiestății Sale, laolaltă cu acela, Împărăția întregului Apus; dar că, apoi, fusese înlăturat de pe acea treaptă nu de armele dușmane, ci de înșelăciunile și de perfidia alor săi, mai cu seamă a lui **Ibrahim Pasza**, ale Beglerbegului de la **Buda**. Că acesta fusese, mai întîi, însuși autorul ideii de a lua asupra lor asediul, dar că, apoi, schimbîndu-și părerea – fie pentru că vedea că, odată ocupată **Vienna**, Beglerbegatul de Buda nu avea să se mai afle la aceeași onoare ca înainte, fie pentru că el însuși aspira la demnitatea Marelui Vizirat, nu numai că se arătase nesupus poruncilor sale și potrivnic sieși în toate sfaturile, ci îi mai și atîțase, prin pilda sa, pe oșteni și pe ofițeri, astfel încît
308 să îndeplinească mai neglijent cele poruncite. / Că el le-a răbdat pe toate, pentru că se sfiise să-l ucidă pe un bărbat ilustru sub atîtea cuvinte în Împărăția Othmană, dar că tocmai acea clemență nelalocul ei a ajuns să fie pricina prăpădului suferit. Căci, după ce-l pusese pe acela, în linia de bătaie, în fruntea aripei drepte, îndată, de la cel dintîi iureș al Germanilor, mai înainte să se poată spune că au ajuns la încăierare, acela a apucat-o la fugă cu rîndurile dezlînate și le-a dat dușmanilor prilejul să deie năvală asupra laturilor descoperite ale restului oștirii și să le poată împrăștia. La urmă, în retragere, cum dușmanii dădeau năvală și mai avan asupra lor, odată ce-și dăduse seama

că nu-l poate îndrepta altfel pe acel bărbat îndărătnic, care umbla şi după pierzarea sa şi a Statului, şi se temuse să nu le ofere duşmanilor o izbîndă şi mai mare decît cea care le scăpase lor, a fost silit să jertfească această victimă în numele salvării cauzei Othmane, dar a crezut că va fi binemeritat şi faţă de Împărat şi faţă de Împărăţie, eliminîndu-l pe un asemenea ins, care îi împroşcase şi pe unul şi pe cealaltă cu o asemenea ruşine. Că el îşi pusese atîta încredere în dreptatea Împăratului, încît nu putea crede că Împăratul avea să pună pe seama vinii, sau a neglijenţei sale acele lucruri pe care le înfăptuise nu precum îi fusese vrerea, împiedicat fiind de nesupunerea altora'.

{{<§> 92. Cerîndu-şi iertarea, îi făgăduieşte Vienna în anul viitor.}}

<{§} 92.> Iar el îl roagă pe Sultan ca măcar în campania viitoare să-l mai pună în fruntea oştirilor sale, şi să-i dea putinţa să reîntregească trupele, de pe urma căreia, de nu avea să supună, laolaltă cu **Vienna**, întreaga **Germanie**, el avea să-şi supună singur capul sub sabia călăului, ori sub laţul lui. Laolaltă cu această scrisoare el trimisese daruri de cel mai mare preţ[ş] nu numai
309 Sultanei, Mamei Împăratului, ci şi tuturor slujitorilor Curţii / despre care ştia că se bucură de vreo trecere în faţa Împăratului, vorbele cărora convingîndu-l tot mai tare pe Sultan, şi atît de bine, despre nevinovăţia Vizirului său, încît nu numai că l-a proclamat pe **Ibrahim Pasza**, laolaltă cu ceilalţi ucişi aproape de **Iavarin**, pe drept pedepsiţi cu moartea, ci l-a statornicit în Vizirat pe **Cara Mustafa Pasza** <şi> l-a întărit iarăşi drept Căpetenie a noii oştiri.

{{<§> 93. Vizirul, întărit prin scrisoarea Sultanului, încearcă să-i dea pierzării şi pe ceilalţi Passi.}}

<{§} 93.> Odată primită această scrisoare, Vizirul a prins iar curaj, şi, lăsînd de la sine teama care-l apăsase pînă atunci, îşi aţinteşte toată grija şi străduinţa către creşterea oştirii şi pregătirea lucrurilor de trebuinţă pentru o grabnică expediţie. Şi poate că s-ar fi smuls de sub primejdie, ar fi şters răul nume cu care se alesese şi ar fi redobîndit vechea-i autoritate, {{dacă,}} încrezîndu-se prea tare în propriile puteri, n-ar fi vrut să şi-o întărească prea fără luare aminte şi nu la vremea potrivită. Îl ucisese, precum am pomenit mai sus, fără de ştirea Împăratului, pe **Ibrahim Pasza**, Beglerbegul Budei, şi pe alţii care-i ştiuseră planurile, iar Împăratul ratificase aceasta printr-o scrisoare. Mai trăiau însă şi alţii, pe care Vizirul se sfiise să-i ucidă odată cu ceilalţi, gîndindu-se ca nu cumva mulţimea celor ucişi să nu-i iste Împăratului vreo bănuială : iar, după aceea, ca să-i oprească să-i aducă învinuiri, îi alintase cu felurite făgăduieli. Dar nu socotea că-i cu cale să-i mai lase printre cei vii, pentru că avea să-l apese mereu teama, nu cumva, mituiţi de duşmanii săi, să deie pe faţă <cele> despre care căzuseră la înţelegere între dînşii. Mai rămîneau, totuşi, de căutat motivele uciderii lor, pentru că toţi aceia care fuseseră <aduşi drept> pricinile prăpădului de la
310 Vienna fuseseră deja sugrumaţi, şi părea nedrept ca pe nişte oameni / prieteni şi deja ieşiţi de sub învinuire să-i aducă iarăşi la judecată. Cum nu le prea găsea pe acestea, nici cum să le plăsmuiască, avînd oarece chip al adevărului, îi dă de ştire, pe ascuns, printr-o scrisoare, Împăratului că 'Janiczar Agasi şi cu alţi Paszi, pe care-i dădea pe nume, se arătau iarăşi neascultători faţă de porunci, şi că milostivirea cu care le iertase vina în care căzuseră la asediul Viennei ei n-au folosit-o spre a se îndrepta, ci spre a-şi vădi şi mai bine sufletul lor îndărătnic şi plin de urzeli întru pierzarea Împărăţiei. Lui îi fusese, ce-i drept, îngăduită de către Maiestatea Sa putinţa de a-i pedepsi pe oricare dintre ofiţeri, totuşi el n-a vrut să se folosească de acea putere, ca nu cumva neprietenii lui să aibă de pe

urma cărui fapt să prindă prilejul unor calomnii: prin urmare, el cerea ca Maiestatea Sa să se milostivească să deie poruncă în ce fel era de procedat cu acei inși'.

{{<§> 94. Se descoperă înșelăciunile și minciunile Vizirului.}}

<{§} 94.> Cu toate că acestea erau relatate destul de arătos, ele au ajuns să afle un chip atît de schimbat al Curții Othmane, încît nu numai că Vizirul n-a dobîndit cele ce le ceruse, ci, fără să-și deie seama, a ajuns ca, prin acelea, să-și aducă singur pierzarea. Și anume, se transmisese o istorisire, mai curată, a altor Mai-mari ai oștirii care luaseră și ei parte la asediul Viennei despre lucrurile care se petrecuseră acolo și se descoperiseră înșelăciunile și planurile Vizirului, și cele cuprinse în ultima lui scrisoare nu fuseseră atît de cu grijă ascunse, încît protectorii celor pe care îi învinuise într-însa să nu fi fost înștiințați despre primejdia prin care treceau prietenii lor, și să nu se fi putut pune la cale ceva pentru salvarea lor. Se mai adăuga și solia nefericită despre pierderea **Strigoniului** și despre trupele turcești zdrobite la **Barcan**, și ea le atrăgea atenția și Împăratului și Magnaților,
311 cît de mari nenorociri / amenințau de pe urma acelui prăpăd, și le dovedea că avusese loc un măcel mult mai mare decît crezuseră ei mai înainte, ori se străduise Vizirul să-i facă să creadă.

{{<§> 95. Curtenii îi pun la cale Vizirului o cursă.}}

<{§} 95.> Pe Împărat, astfel înclinat {{către}} pieirea Vizirului, cei care-i doreau aceluia răul îl împresoară fără încetare, uneori îi povestesc despre strigătele răzvrătitoare ale oștenilor și ale gloatei în privința amînării pedepsirii lui **Cara Mustafa**, alteori îi arată că era întru totul de trebuință scoaterea lui din cin, chiar și să fi fost el nevinovat – pentru că, mereu, în vremuri de restriște, schimbarea Vizirilor vine să aducă oarecare leac – alteori îi zugrăvesc în culori atît de vii perfidia și înșelăciunile Vizirului, încît, pînă la urmă, Împăratul s-a hotărît să-l trimită în **Ungaria** pe Capudzilar Kiehaiasi cu un **Chatiszerif** pentru uciderea Vizirului.

{{<§> 96. Pînă la urmă, este sugrumat din porunca Sultanului și pus un altul în locul lui.}}

<{§} 96.> Trimisul îl află pe Vizir la **Beligrad**, ocupat cu refacerea oștirii, punîndu-și la cale planul laolaltă cu Janiczar Agasi, îl prinde pe acela chiar în sălașul său și, arătîndu-i porunca împărătească, în a șasea <zi> a <lunii> Muharrem a anului 1095 <al Hegirei>, fără ca el să se opună deloc și susținînd că 'se vede încununat cu martiriul', dă poruncă să fie sugrumat de patru zbiri, iar capul tăiat i-l aduce la C(onstantino)p(o)le. Împăratul îl pune în locul celui ucis pe **Cara Ibrahim Pasza**(o), care fusese mai înainte Caimacanul C(onstantino)p(o)lei, și, înmînîndu-i pecetea Împărăției, îl face să ia seama ca, trăgînd învățătură din trista soartă a predecesorului său, să-i slujească mai fidel Statului Othman, și să încerce să dobîndească aspră răzbunare asupra dușmanilor pentru răul nume pe care i-l arseseră ei în frunte. Dar imprudența lui **Cara Mustafae Pasza** stârnise împotriva Împărăției Othmane mult prea mulți dușmani, ca puterile ei, deja clătinate, să se mai afle pe potriva înfruntării acelora. Căci el își clădise o atît de înaltă părere despre puterea
312 Othmaniazilor, / încît, pe cînd stătea și cugeta deja asupra expediției împotriva Viennei, nu numai că nu și-i apropiase, și nu-i îndepărtase de dușmanii săi pe ceilalți Principi Creștini, ci se și pornise cu atîtea nedreptăți asupra lor, de parcă se părea că vroia să-i împingă cu de-a sila să-i declare război Împărăției Othmane.

{{<§> 97. Imboldurile ruperii păcii din Republ(ica)Venetă.}}

<{§} 97.> **Petrus Ciuranus**, cu numele de Sol **Republicii Venete**, sau, cum i se mai spune îndeobște, **Bailul**, venise la C(onstantino)p(o)le cu două nave ale flotei și cu trei de negoț, și,

dîndu-se jos ca să meargă în Oraș, poruncise ca lucrurile aduse să fie luate și duse la gazda sa. **Giumrukczi**[π], bănuind, după mulțimea mărfurilor, că ele nu erau ale Solului, ci ale negutătorilor, se duce pe nave și cercetează mai cu grijă, și, dîndu-și seama că partea cea mai mare a încărcăturii le aparținea negutătorilor, care nu vroiau să plătească vamă, le atribuie fiscului pe toate acelea, împotriva drepturilor Solilor, și dă poruncă să fie trecute în depozitele împărătești. Bailul se străduie, la început, să recupereze cu vorba cele luate, arătînd, după dovezile publice cum că nu numai predecesorilor săi, ci și tuturor Solilor străini le fusese întotdeauna îngăduit să aducă la C(onstantino)p(o)le, fără vreo vamă, orișice mărfuri vroiau, atît în folosul lor, cît și în cel al negutătorilor; dar, pînă la urmă, cînd ia aminte că nu isprăvește nimic cu vorba și că Turcii se țin de vrerea lor în loc de rațiune, îi făgăduiește lui Giumrukczi o mare sumă de bani, și-și recuperează astfel navele. Cu cîteva zile după aceea, scapă din lanțuri un anume nobil Venețian, prins odinioară pe mare de către Turci, și-și caută adăpost pe navele venețiene care fuseseră trimise spre a-l aduce acasă pe vechiul Bail **Morozini**. Cum acestea fuseseră reținute mai lungă vreme în port datorită
313 bolii Baiulului, stăpînul Venețianului află / că prizonierul lui s-a pitit pe navele acelea și că pune la cale să fugă, și-i cere Vizirului, printr-un **Arzuhal**[ρ], ca acela să-i fie dat înapoi. La corabie este trimis **Bostandzi Baszi**, cu porunca să cerceteze navele, să-l aducă îndărăt din fuga lui pe prizonier, dacă avea să-l găsească, și să i-l deie înapoi stăpînului lui. La sosirea lui Bostandzi Baszi, căpitanul corăbiei neagă să fi ajuns la el vreun fugar : cînd acela vroia să cerceteze, se opune cu armele, dat fiind că așa ceva i se părea o ocară pentru sine; totuși, mulțimea fiind mai tare decît bărbăția, corabia este cercetată, prizonierul este găsit și scos, iar ceilalți marinari care luaseră aimele sunt, în parte, uciși, în parte, lăsați pe corabie, sub strînsă pază. Sultanul, auzind că o navă venețiană, {{chiar}} în portul C(onstantino)p(o)lei, cutezase să întreprindă ceva silnic, cu mînă armată, îi reține pe amîndoi Bailii, pe Ciuranus și pe Morosini, și nu le mai dă drumul, pînă ce n-au plătit mai multe pungi, și spre a se răscumpăra pe sine și pe corăbierii prizonieri, și spre a-și face ștearsă vina.

{{<§> 98. Bailul Venețian fuge pe ascuns de la Co(n)s)tantino)p(o)le.}}

<{§} 98.> Republica Venețienilor, aflînd despre cele ce se petrecuseră laC(onstantino)p(o)le, cum, pe vremea aceea, **Vienna** se mai afla, încă, sub asediu, iar sfârșitul acelei campanii mai era nesigur, își ascunde rana primită; apoi, odată ce aude că Turcii au fost puși pe fugă lîngă Vienna, le cere satisfacție Turcilor cu mai multă cutezanță, iar cînd ei o tăgăduiesc, încheind alianță cu **Împăratul Romanilor** și cu **Regele Poloniei**, le declară război. Declarația solemnă a acestuia i-o predă Caimacanului Solul venețian **Capello**, apoi <însă>, schimbîndu-și straiele, ia și fuge de la C(onstantino)p(o)le.

{{<§> 99. Pentru care fapt Turcii sunt foarte îngrijorați.}}

<{§} 99.> Abia dacă se poate spune cîtă groază le-a vîrît în suflet Othmaniazilor o lovitură atît de grea și de neașteptată. Nevoia cerea ca toate puterile acelei Împărății să le fie opuse **Caesarului**
314 **și Polonilor**, <și> de-abia dacă mai puține la număr / păreau trupele în stare să facă față strădaniilor **Venețienilor**. Oștirea Venețienilor nu putea, ea, să fie atît de mare, dar, pentru că era nesigur încotro avea să se îndrepte, toate cetățile așezate către mare trebuiau întărite cu străji puternice, iar, pentru acestea, trebuiau folosite atîtea și atîtea trupe, cîte ar fi fost deajuns pentru o foarte puternică

oaste de cîmp. Flotă, înafară de șase <nave> Sultane, și ele pe cale să se desfacă de vechime, nu aveau deloc, nici nu era vreo nădejde să-și facă rost de una în scurtă vreme, pentru că toți banii care se strîngeau în Trezorerie îi cerea cu tărie expediția din Ungaria.

{{<§> 100. Noul Vizir încearcă să îmbune sufletul tulburat al Veneților.}}

<{§} 100.> Din aceste pricini, **Cara Ibrahim Pasza** își dă toată silința să îmbune iarăși față de sine sufletele Veneților, mărturisind că 'nedreptățile de care se plîngeau le-au fost aduse nu în urma vreunei porunci împărătești, ci din lăcomia predecesorului său', și făgăduiește 'să deie înapoi cele luate, dacă se învoiau să renunțe la război'.

{{<§> 101. Dar în zadar, de aceea Turcii trimit trupe împotriva tuturor dușmanilor.}}

<{§} 101.> Dar **Veneții** întorceau urechi surde către aceste măguliri, și declarau că 'ei nu puteau cu nici un chip rupe alianța încheiată cu Principii Creștini, că răbdaseră, pînă atunci, destule nedreptăți <și> că a sosit vremea răzbunării'. Vizirul, cînd vede că nu poate abate în nici un fel furtuna care stătea să vină de peste tot asupra Othmaniazilor, își încorda toate vinele priceperii sale spre a-i face față oricum ar fi, îi așează Seraskieri pe **Szaitan Ibrahim Pasza**, un luptător de o încercată bărbăție, împotriva **Germanilor**, <și> pe **Ainedzi Suleiman Pasza**[σ] împotriva **Poloniei**, <iar> Amiralului îi poruncește să vegheze asupra uneltirilor Veneților : el însuși rămîne la C(onstantino)p(o)le, pretextînd o boală, Căpeteniilor de oști le încredințează porunca 'să-i deie lui curat de știre despre toate faptele, oricum aveau să se petreacă, iar Împăratului să-i deie vești
315 despre bunele reușite, / dar eșecurile să i le ascundă cît puteau ei mai cu grijă'.

{{<§> 102. Ai Caesarului ocupă Vicegradul și Vacia și resping ajutorul turcesc.}}

<{§} 102.> Cîtă vreme se petrec acestea la C(onstantino)p(o)le, oștirea Caesarului, Căpetenie fiindu-i <de> **Lorena**, purcede asupra **Ungariei**, în luna Dzemaziul Achyr a anului 1095, și, către sfîrșitul acelei luni, împresoară sub asediu **Vicegradul**. Orașul este luat în puține zile, cu mînă armată; străjerii, cum deznădăjduiseră să mai păstreze orașul, se retrăseseră în cetățuie; se apără ei mai îndelungă vreme, totuși, odată ce sunt aduse tunurile, văzînd că nu se ivesc de nicăieri ajutoarele alor lor, îi predau lui <de> Lorena și cetățuia, în 4 ale lunii Redzeb, sub anumite condiții. Cum o luaseră de acolo înspre **Vacia**, Beglerbegul **Budei** le iese în cale cu trupele sale nu departe de acel oraș, trimis fiind de Seraskierul **Szaitan Ibrahim Pasza**, ca, întîrziindu-i, să-i păcălească pe Gemiani, și, dacă putea, să-i țină să nu mai poată înainta mai departe. De cum l-au văzut, trupele Caesarului se și năpustesc asupra lui cu atîta avînt, încît el a fost silit să se retragă nu fără mare măcel printre ai săi, și să le lase acelora cîmp liber izbînzii. După zdrobirea vrăjmașului, ei asediază Vacia și o asupresc cu felurite mașinării <de război> și cu neîncetate asalturi. Asediaților le vine în ajutor **Budun Pasza**, și, cu puteri sporite, dă de două ori năvală asupra taberei Caesarienilor, de două ori este respins și, pierzînd ca la 15 mii dintre ai săi, se întoarce de unde venise. Prefectul Vaciei, văzîndu-i nimiciți tocmai pe cei de către care nădăjduise să fie eliberați, le-a predat învingătorilor orașul încredințat sieși, în aceleași condiții cu cele ale Vicegradului.

{{<§> 103. Ai Caesarului cuceresc Pesta, asediază Buda, dar se retrag fără să fi isprăvit ceva.}}

<{§} 103.> Odată supuse aceste cetăți, precum și altele învecinate, cu gîndul să cuteze și mai mari fapte, <de> **Lorena**, laolaltă cu oștirea, se îndreaptă către **Buda**, și, în prima <zi> a lunii

316 Szaban, îşi pune tabăra chiar sub zidurile oraşului. Primul iureş are loc asupra **Pestei**, / a oraşului aşezat dincolo de Danubiu, în faţa Budei, iar acesta odată cucerit în răstimpul puţinor ceasuri, însăşi Metropola **Ungariei** se găseşte încercuită foarte strîns, de peste tot. Asupra **Germanilor**, aflaţi cu atenţia la asediu, apare sosind, cu toată oştirea othmană, Seraskierul **Szaitan Ibrahim Pasza**, şi el se străduie să rupă acel val cu care cei ai Caesarului îşi întăriseră tabăra, şi, în acelaşi timp, el porunceşte cîtorva cete de Janiczaii şi de Spahii să dea năvală peste duşmani, pe o altă cale şi să încerce dacă puteau să treacă prin mijlocul taberei duşmanilor şi să le vină în ajutor celor din garnizoană. Dar, respins din orice parte de tot atîtea ori, de cîte încercase să-i atace, se opreşte din luptă, îşi pune corturile faţă în faţă cu duşmanii şi dă poruncă alor săi să hărţuiască oastea vrăjmaşă cu neîncetate încăierări şi iureşuri, astfel ca, înainte de toate, să i se strecoare oraşului cît de multe ajutoare erau cu putinţă. Însă toate acestea n-ar fi eliberat de sub primejdie oraşul asediat, pentru că oştenii germani luau oraşul cu asalt straşnic şi nu lăsau mai niciodată să scape fără grele pierderi cetele duşmane care se apropiau de tabără, dacă străjerii n-ar fi descoperit minele, cu care trebuia prăvălită jos cea mai mare parte a zidurilor – nu se ştie : datorită sortii, ori prin trădare – tocmai la ceasul cînd asediatorii se hotărîseră să încingă oraşul de jur împrejur, şi n-ar fi luat praful de puşcă de acolo unde se afla ascuns. Şi anume, Căpeteniile oştirii Caesarului, care nădăjduiseră să ocupe oraşul mai înainte ca Seraskienul să-l poată întări cu noi trupe, văzînd că trebuie să o ia de la capăt şi că trebuie să meşterească noi maşinării împotriva oraşului, îi cheamă la sfat şi pe ceilalţi Prefecţi
317 ai oştii şi-i îndeamnă să-şi spună părerea / 'este oare de continuat asediul, sau de desfăcut ?' 'De desfăcut', dau îndemn aproape cu toţii, cu excepţia puţinora, 'pentru că părea un lucru mult prea temerar ca, în acelaşi timp, să şi ia oraşul cu asalt, iar, pe de altă parte, să facă şi faţă oştirii inamice, iar pilda duşmanilor de la asediul Viennei le arătase din plin, cîtă pagubă poate păţi oştirea de pe urma unor asemenea planuri'. Astfel, prudenţa domolindu-le ardoarea, iar Turcii nemişcînd nimic dimpotrivă, în 23 Zylcade, după un asediu de patru luni, oastea Germanilor, slăbită mai mult decît se cădea, pleacă de lîngă oraş, după ce şi-a strîns bagajele şi şi-a trimis mai înainte tunurile mai mari, iar Turcilor, pe care acea expediţie îi ţinuse atîrnînd între nădejde şi teamă, le îngăduie să-şi mai tragă sufletele şi, după atîţia nouri, să se bucure de un strop de raze ale seninului.

{{<§> 104. Dubla izbîndă a Caesarienilor asupra Turcilor.}}

<{§} 104.> Între timp, Comitele **Lesleu** *(sic)*, pe care <de> **Lorena** îl trimisese (cu) o nu prea mare ceată înspre **Sclavonia**, asediase **Wirrowita**, un meterez deloc de dispreţuit al acelui ţinut, zdrobise în două bătălii trupele auxiliare ale Turcilor, şi îi asaltase zidurile cu asemenea ardoare, încît străjerii au fost siliţi să predea cetăţuia, pe, 23 ale lunii Szaban. Cam la aceeaşi vreme, în **Ungaria Superioară**, la **Eperies**, **Tekeli** este zdrobit de trupele Caesarului, iar arhivele şi bagajele lui le cad pradă învingătorilor.

{{<§> 105. Seraskenul orînduieşte treburile din Moldova şi din Valahia.}}

<{§} 105.> Cîtă vreme Seraskierul **Ungariei** se luptă cu **Germanii** cu un noroc atît de schimbător şi cu mai mare pagubă, decît succes, cu mult mai norocos se înfruntă cu **Polonii** Seraskierul de **Babadagy**(τ), **Ainedzi Suleiman Pasza**. Acela, strîngînd o oaste lîngă Babadagy, trece Danubiul aproape de **Sakcza**, şi, auzind că pe nicăirea nu se arătau încă trupele Polonilor,

318 socoate mai cu cale să orînduiască trebile din **Moldova** și din **Valahia**, / decît să înainteze mai departe, dat fiind că starea de față a vremurilor părea a-i cere să apere hotarele Împărăției, nu să le lățească. Pe atunci, se aflau în fruntea acelor Provincii doi **Cantacuzini**, în Moldova, **Dimitrie**, în Valahia, **Șerband**): acela era socotit nepotrivit pentru buna ocîrmuire a Principatului, pentru că era nevolnic la război și n-avea nici știința de a-l purta, nici autoritatea cu care să-i poată ține pe ai săi, în vremuri tulburi, sub ascultarea slujbei lor; în acesta nu se prea încredea Seraskieriul, pentru că aflase că avea dese schimburi de scrisori cu **Caesarul**, și, mai cu seamă, cu **Czarii Rușilor**.

{{<§> 106. Îl întărește pe Șerban în Principatul Valahiei; scoțîndu-l pe Dimitrie Cantacuzino <din cel >al Moldovei, i-l pune în loc pe Constantin Cantemyr.}}

<{§} 106.> Așa că el cugetă să-i mazilească pe amîndoi: dar, mituit de **Șerban** cu mare mulțime de bani, ține ascunsă trădarea lui și îl întărește în domnie, pentru că primejdia părea să se afle mai departe de părțile acelea; însă pe **Dimitrie**, dat fiind că vremurile acelea cereau un Principe mai hîrșit, îl despoaie de demnitatea lui, și îi pune în loc, cu voia tuturor fruntașilor Principatului, pe **Constantin Cantemyr**(ϕ), care fusese **Serdarul**(ξ) acelei Provincii. Apoi, ca să nu i se întîmple și lui, în luptele cu Polonii, cele ale Împăratul de la **Chotin**, spre întărirea fidelității lui, îi trimite ostatici la C(onstantino)p(o)le pe fiul lui mai vîrstnic, **Antioh**, și pe patru fii ai celor mai de seamă dintre Boieri.

{{<§> 107. Regele Poloniei ocupă Zvancea și, intrînd în Moldova, este pus pe fugă de Turci.}}

<{§} 107.> Cum Seraskieriul era reținut de aceste treburi mai lungă vreme decît o crezuse, **Ioan al III-lea**, **Regele Poloniei**, în 12 ale lunii Remazan, își adună oștile sub **Buczacz**, și, fără să bănuiască nimeni așa ceva, ia din primul iureș cetățuia **Zvanciei**, așezată față în față cu **Chotinul**, la două ceasuri de **Caminiec**, pe malul lui Tyras. Apoi, el încearcă să arunce peste Tyras un pod și
319 să-și treacă în **Moldova** trupele, cărora cucerirea acelei cetățui făcuse să le crească sufletele. / Iar cînd podurile fuseseră deja construite, iată că se ivește asupra lor Seraskieml, cu oastea sa, și nu numai că le împiedică năvălirea pusă la cale în Moldova, ci, el însuși, trecînd peste Tyras, îl lovește pe neașteptate pe Rege și îl închide în tabăra lui, **Tătarilor** le dă poruncă să pîrjolească holdele de jur-împrejur și să-i oprească de la pășunatul vitelor, <iar> el însuși, cu trupele sale, îi hărțuiește în fiecare zi pe Poloni și nu le lasă loc nici pentru odihnă, nici să-și rînduiască linia de bătaie. Regele, văzînd situația disperată, mai întîi fuge din tabără laolaltă doar cu cîțiva, iar, puțin după aceea, îl urmează și Căpeteniile, și, arzînd bagajele și aruncînd într-un lac mașinăriile de război, își aduc înapoi acasă, în patrie, resturile oștirii, nu fără mare pagubă printre ai lor.

{{<§> 108. Fericitele progrese ale Veneților pe uscat și pe mare.}}

<{§} 108.> Cu mai mare succes îi hărțuiesc **Veneții** pe dușmanii Crucii în **Marea Adriatică**. Primul zuruit de arme îl ridică **Morlacchii**, în **Dalmația**, cuceresc cetățile **Urana**, **Obrowazzo** și **Scardona**, pun foc și ard **Derni**, cetățuia **Duare** o ocupă cu vicleșug. Flota Veneților, în 26 ale lunii Dzemaziul achyr, cu **Morosini** {drept Căpetenie}, cel care, mai înainte, le predase Turcilor **Candia**, ridică ancora din port, mai întîi trage la țărm în **Leucas**, și apasă sub asediu orașul așezat în ea. Mai-marele cetățuii, **Bekiraga**, după o luptă de șaptesprezece zile, cînd vede că nu-i răsar de nicăieri ajutoare de-alor săi, în <ziua de> șase a lunii Remazan, le predă Veneților orașul, și trece, cu ai săi, pe continent. După supunerea insulei, Veneții, Căpetenie fiindu-le **Strasoldo**,

îşi trec o parte a trupelor în **Acarnania**, Provincie a **Epirului**, şi silesc **Vonizze** şi **Seromero** să se supună sub legile lor. Cum ei ţinteau mai departe, **Seffer Aga** le iese în cale cu patru mii de Turci
320 şi se străduie să le împiedice înaintarea cu armele. După înfrîngerea / şi zdrobirea acestuia, locuitorii din **Natolico** şi **Missolonghi** li se supun de bună voie învingătorilor şi făgăduiesc să plătească tribut. Între timp, restul oştirii trecuse în **Moreea** şi luase cu un asemenea asalt **Perevesa**, încît, în a opta <zi> a lunii Remazan, **Mehemed Effendi**, care le dădea porunci şi străjerilor, a fost silit să le predea Veneţienilor fortăreaţa care-i fusese încredinţată. Face să crească aceste triumfuri şi solia fericită adusă din **Tinos**, o insulă din Arhipelag, cum că 'străjerii <de acolo> respinseseră, cu mare prăpăd, cîteva nave de război trimise de Turci ca să o ocupe'.

{{<§> 109. Noile expediţii ale Turcilor asupra duşmanilor.}}

<{§} 109.> Aceste nenorociri nu abăteau asupra Curţii Othmane tot atîta tristeţe, cîtă bucurie îi aduceau eliberarea **Budei** şi faptele împlinite cu noroc în **Polonia**. Căci puterile **Veneţienilor** nu păreau atît de mari, încît să nu poată fi recuperate, în scurtă vreme, cele pierdute, cîtă vreme oştirile **Germanilor** şi **Polonilor** erau respinse, iar hotarele din acele părţi ale Împărăţiei se aflau întărite. Din această pricină, **Cara Ibrahim Pasza** dă iarăşi poruncă să fie Seraskieri aceleaşi Căpetenii care împliniseră, mai înainte, după dorinţele lui, acele fapte împotriva Germanilor şi a Polonilor : Veneţienilor, înafară de cei din flotă, le pune în faţă doar cîteva, nu multe mii de oşteni.

{{<§> 110. Ai Caesarului asediază Vywari[n]ul, Turcii Strigoniul.}}

<{§} 110.> Între timp, **Germanii** zăvoriseră foarte strîns, toată iarna, **Wyvariul**, şi îl lipsiseră pîna într-atîta de aprovizionare, încît foamea dobora mai mulţi dintre străjerii lui, de cîţi îi luase sabia vrăjmaşă în decursul unei luni de asediu. Oraşul astfel slăbit, în prima <zi> a lunii Szaban a anului 1096, îl iau cu asalt, cu <mijloace de> artă militară, cu şanţuri şi alte lucrări trase ductis, şi duc mai departe asediul cu o asemenea ardoare, încît, doar după cîteva zile, îi alungă pe străjerii de
321 la valul dinafară. La zvonul despre acest lucru vine ca-n zbor, / în ajutorul oraşului Seraskierul **Szaitan Ibrahim Pasza**, şi, văzînd că o oaste întărită cu puternice lucrări ar trebui atacată cu foarte mare primejdie, recurge la şireteniile sale obişnuite, aşa că asediază deodată **Strigoniul** şi **Vicegradul**, nădăjduind ca astfel să silească oştirea duşmanilor să se retragă spre a şi le apăra pe ale sale, oraşul acesta urmînd a fie liberat. Iar Fortuna armelor părea să-i fie prielnică, pentru că nu numai că, în răstimp de puţine zile, recuperase Vicegradul, ci mai şi punea la atît de grea încercare zidurile Strigoniului, încă neîndeajuns reparate de pe urma asediului dinainte, încît părea că asupra aceluia atîrna un şi mai mare pericol, decît asupra Wywariului.

{{<§> 111. Ai Caesarului zdrobesc printr-o stratagemă oştirea turcească.}}

<{§} 111.> Dar, mai înainte ca Seraskieriul să poată duce la capăt cele pe care le începuse, <de> **Lorena**, lăsînd la asediul **Wywariului** 16 mii de oşteni, purcede împotriva lui laolaltă cu restul oştirii, şi ajunge la vederea taberei turceşti în 11 ale lunii Ramazan. Seraskieriul, după ce a aflat că sosiseră duşmanii, crezînd că a dobîndit ce căutase, părăseşte asediul **Strigoniului** şi îşi aşează oastea, scoasă din lucrările ei, într-un loc atît de favorabil, încît duşmanii nici să nu-l poată înconjura, nici să nu-l poată ataca, fără de cea mai mare primejdie, ori să-i hărţuiască laturile. Din dreapta, îi apărau aripile iuţile valuri ale Danubiului. Aripa stingă o ferea, întinsă pe mai multe leghe, o creastă de munţi foarte zimţuită, spatele i-l ţinea Calea Regească de către **Buda**, care-i

asigura trupele împotriva lipsei de aprovizionarea cu hrană, în fine, fruntea i-o încingeau mlaștini largi și grele, pe care trebuia să le treacă acela care cugeta să atace oștirea Othmană. Apărat de aceste greutați ale locurilor, Seraskieriul rămîne locului, nemișcat, vreme de patru zile, fie spre a
322 amăgi, zăbovind, / strădaniile dușmanilor, fie, dacă aceia vroiau să-l atace cu mai mare cutezanță, să-i taie chiar la trecerea lor. Dar <de> Lorena, străvăzînd planurile Seraskieriului, cînd vede că nu-și putea expune oastea, fără de cea mai mare primejdie pentru cauza întregii Creștinătăți, în astfel de locuri, unde avea drept dușman mai degrabă firea, decît oamenii, prefăcîndu-se a fugi, dă semnalul retragerii, iar, în noaptea care urma după a paisprezecea <zi> a lunii Remazan, se retrage cu toată tabăra. Turcii, socotind de-a binelea că **Germanii** fugiseră, le merg pe urme cu mai mare cutezanță, și, cu toate că erau tot mereu respinși de Caesarieni, nu încetează, toată noaptea, să-i hărțuiască pe cei care se duceau. Caesarienii înaintează mai departe, le lasă loc dușmanilor și ca să treacă mlaștina, și ca să-și desfășoare linia de bătaie; pînă la urmă, cînd iau seama că trecuseră deja prea mulți, pentru a se întoarce îndărăt fără de prăpăd, își opresc pasul și dau năvală cu atîta ardoare asupra Turcilor care-i urmăreau învălmășiți, încît cei care mai înainte crezuseră că au să și înghită oștile Creștinilor, se trăgeau acum cu și mai mare avînt către tabăra lor, decît veniseră de acolo. Electorul **Bavariei**, care se afla în fruntea uneia dintre aripi, spre a lua aminte mai bine la punerile la cale ale Turcilor, îi urmărește pe aceștia cu cetele sale pe aceeași cărare pe care călcaseră ei mlaștinile: același lucru îl face, de cealaltă parte, și <de> Lorena, cu toate că nici unul din dînșii nu primise știre despre planul celuilalt. Văzînd Turcii aceasta, cuprinși de o grază Panică, o apucă la fugă, mai înainte chiar să se fi ajuns la înfruntarea piept la piept, <deși> Seraskieriul le tot arunca, în zadar, îndemnuri și amenințări, într-o asemenea învălmășeală, încît Janiczarii îi ucideau pe călărețiі lor, sau îi azvîrleau jos de pe cai, ca, măcar să aibă cu ce fugi, astfel că mai mulți oșteni
323 othmani au fost uciși în fugă de către tovarășii lor, / de cîți trimisese iadului sabia vrăjmașă. Tabăra, bagajele trezoreriei, proviziile de hrană, <precum> și un uriaș aparat de război au rămas pradă biruitorilor.

{[<§> 112. Ai Caesarului cuceresc Vywarul.]}

<{§} 112.> După luptă, întorși la asediul **Wywariului**, învingătorii, în 19 ale lunii Remazan, iau cu asalt de peste tot zidurile prăbușite cu tunurile, îl cuceresc pierzînd doar puțini dintre ai lor, taie mai multe mii de străjeri, laolaltă cu Mai-marele lor, pe ceilalți îi împrăștie prin valurile rîului, pe puțini îi aruncă în lanțuri, iar în orașul însuși pun mîna pe spolii din cele mai bogate.

{[<§> 113. Seraskieriul, făcînd încercări de pace, primește un refuz.]}

<{§} 113.> Turcii rămîn atît de consternați de cucerirea atît de bruscă a acestei cetățui, (încît) nu numai garnizoanele din **Novigrad** și din **Vicegrad**, la faima sosirii **Germanilor**, părăsesc acele orașe, dar și însuși Seraskieriul, un bărbat, de altfel, cu suflet de neînfrînt și oștean bătrîn, l-a trimis în două rînduri pe unul dintre ofițerii săi, pe **Ahmed Czelebi**, la Căpetenia oștirii Caesarului, spre a încerca dacă se putea ajunge la vreo pace cu Caesarul. Dar, pentru că starea timpurilor făgăduia și mai multe și mai mari izbînzi, iar Seraskieriul însuși părea a căuta pacea mai degrabă spre a abate nenorocirea care, pentru înfruntarea prost dusă la **Strigoniu**, atîrna amenințătoare asupra capului său, ori spre a-i înșela pe vrăjmași, decît cu un suflet sincer, suferind de două ori cîte un refuz, a fost silit să se întoarcă la Seraskier fără să fi isprăvit nimic.

{{<§> 114. Feluritele reuşite fericite ale Căpeteniilor Caesarului.}}

<{§} 114.> <De> **Lorena** fiind încă ocupat cu asediul **Wywarului**, Comitele **Lesleu** *(sic)*, cu o mică ceată, pustiise toată **Sclavonia**, pe Pasza de **Poszeg** îl zdrobise, şi, în 12 ale lunii Remazan, arsese cea mai mare parte a podului de la Essec, care acoperea, larg, mlaştinile stătătoare ale Dravei, luase **Essecul**, dar, pentru că nu-i putuse cuceri şi cetăţuia, jefuindu-l, îl părăsise a doua
324 oară. Cu acelaşi noroc, în **Ungaria de Jos**, **Schultz** / silise la predare, după un lung asediu, în a zecea <zi> a lunii Remazan, un oraş aflat de partea lui **Tekeli**, **Eperies**, şi cucerise **Tokaiul** şi multe alte cetăţui şi cetăţi în care se aflau garnizoane ale rebelilor. **Mercy** şi **Heusler**, unindu-şi trupele, ocupaseră **Zolnok**, **Ibraini**, **Kalo**, **Varadinul Mic**, Sanctuarul **S(fîntului) Nicolae** şi **Saraisa.** Alungaţi de peste tot, cei ai lui Tekeli se retrag la **Cassovia** şi, întărind oraşul cu tari lucrări, se hotărăsc să aştepte acolo trupele făgăduite din partea Turcilor, şi mai degrabă să-şi rabde sfîrşitul, decît să i se supună **Caesarului.** Puţin după aceea, în trei ale lunii Zylcaade, **Caprara**, care se afla în fruntea cetelor lui Schultz, asaltează oraşul cu arme vrăjmaşe, şi, trăgînd şanţuri de jur împrejurul lui, începe să bată zidurile cu tunurile.

{{<§> 115. Tekeli, prins prin vicleşug, este de trimis în lanţuri la Constantinopole.}}

<{§} 115.> Tekeli, văzînd primejdia pentru ai săi, cere, prin deşi soli, ajutoare de la Pasza de **Varadin** : acesta îi promite sprijin şi îl roagă pe **Tekeli** 'să vină la sine şi să-i deie sfaturi cum ar putea fi cel mai bine eliberat de pericol oraşul'. Tekeli e de acord, prea încrezîndu-se într-însul, şi, cu şapte mii dintre ai săi, vine la **Varadin**. Înainte să se apropie el de oraş, îi iese înainte Pasza şi îl roagă, primindu-l cu cea mai mare cinste, 'să intre în oraş laolaltă cu cei mai de seamă ofiţeri ai săi', dar pe ostaşii lui îi rînduieşte prin vecinătăţi, înafara oraşului şi ia măsuri pentru hrana lor. Odată intrat în oraş, este poftit de acela la prînz; după sfîrşitul lui, în sală intră un anume ofiţer, Tura, însoţit de cîţiva Janiczari, şi înfăţişează porunca Împăratului prin care i se dădea ordin să-l arunce pe Tekeli în lanţuri şi să-l trimită la C(onstantino)p(o)le. Fără zăbavă, cel care venise ca
325 oaspete, cum, din pricina puţinătăţii alor săi, / nu putea să le facă faţă celor care-l cetluiau, pus în cătuşe şi în butuci, este dus de acolo şi pus sub paza unor străji tari. În faţa unui lucru atît de nou şi de neaşteptat, însoţitorii lui rămîn ca împietriţi şi, neştiind ce soartă îi mai aştepta şi pe dînşii, nu cutează nici să întrebe de pricina acelui fapt, nici să scoată vreun cuvîntel.

{{<§> 116. Petrozzi este pus în fruntea rebelilor Ungari.}}

<{§} 116.> Odată scos din sală **Tekeli**, Pasza îl cheamă la sine pe cel mai de seamă dintre aceştia, pe **Petrozzi**, şi-i porunceşte 'să aibă bun curaj, iar, pînă ce Împăratul avea să deie vreo altă poruncă, să fie el Căpetenia trupelor **Ungarilor**, să păstreze cu statornicie credinţa datorată Împărăţiei Turceşti, şi să ştie că-i slujeşte unui Domn care poate nu numai să-i pedepsească pe cei neascultători şi perfizi, ci şi să-i răsplătească din belşug pe cei credincioşi'.

{{<§> 117. Acesta îi îndeamnă pe ai săi să i se roage Caesarului de iertare.}}

<{§} 117.> Petrozzi ascunde cu pricepere rana pe care o primise în inimă şi îi răspunde Paszei că 'el, cu toate că nu cunoştea vina lui **Tekeli** şi îl socotise drept un serv credincios al Împăratului, nu putea, totuşi, crede că Sultanul a decretat aceasta împotriva lui fără vreo gravă pricină, fie ea şi necunoscută în public. Acel lucru nu avea, totuşi, să clatine în nici un fel credinţa sa, ori a **Ungarilor**, dat fiind că ei, de cînd se încredinţaseră ocrotirii Împărăţiei Othmane, l-au avut drept fruntaş pe

Tekeli, dar drept Domn, pe lume, nu l-au recunoscut pe nimeni altul, decît pe Împăratul Othmaniazilor.' Acestea i le făgăduia el Paszei în legătură cu credința sa, dar cu totul altele îi îndemna pe Ungurii săi, după ce se întorsese în tabără laolaltă cu ceilalți soți ai lui Tekeli. Și anume, sta să le povestească Mai-marilor trupelor cele petrecute la **Varadin**, și cu cîtă viclenie
326 fusese / ademenit Tekeli în plasă și apoi reținut acolo. Mai adăuga că 'Degeaba se așteptau ca Ungariei să-i redea libertatea niște oameni care nu știu ce-i libertatea și n-au nicio altă măsură pentru faptele lor, decît pofta celor la putere. Aceasta <era> pricina pentru care li se împotrivea Dumnezeu și nu-i pedepsea numai pe ei, ci și pe aliații lor. Vreme de mai mulți ani, toată oștirea **Caesarului**, neîmpiedicat de niciun alt război, s-a străduit, în zadar, în Ungaria, <iar> acum o mică ceată de-a **Germanilor**, pe cînd ceilalți se luptau cu oastea turcească dincolo de Danubiu, a ocupat, în doi ani de zile, aproape tot Regatul, înafară de **Cassovia** : prin urmare, să ia aminte ce era mai de folos și pentru Stat și pentru ei înșiși – să rămînă mai lungă vreme în surghiun, și nu numai să privească cu ochi întristați la pustiirea patriei lor, ci și să se teamă întruna de beciuri și de lanțuri, sau să implore milostivirea Caesarului, și să îmbrățișeze amnistia oferită ?'

{[<§> 118. Petrozzi se *duce la Caprara și îi oferă predarea Cassoviei.]}*

<{§} 118.> După ce au încuviințat cu toții planul acesta, **Petrozzi** se duce cu toată oștirea la **Caprara**, ațintit, pe atuncea, asupra asediului **Cassoviei**, și, făgăduindu-i credință **Caesarului** în numele său și al alor săi, își unește trupele cu cele Caesariene, și le poruncește ca, tot dînd năvală, să devasteze pămîntul dușman. Cînd acestea le sunt date de știre celor din Cassovia, au doborît pînă într-atît cerbicia străjerilor ei, încît, fără să zăbovească, au trimis pe dată Soli în tabăra Caesarienilor, și-au cerut iertare pentru vina lor, și le-au făgăduit că vor rămînea cu toată credința în slujba Caesarului. Dîndu-se și primindu-se zălog de credință între dînșii, Solii se întorc în oraș,
327 și le / dau de veste locuitorilor despre clemența Caesarului. Înștiințați despre aceasta, străjerii, în 26 ale lunii Zylcade, deschid porțile orașului, se leagă prin jurămînt de credință și sunt împărțiți printre celelalte unități Caesariene, iar, după atîta trudă, își îngăduie un scurt răstimp de tihnă.

{[<§> 119. Regele Pol(oniei) se străduie inoportun să-l atragă de partea sa pe Principele Mold(ovei).]}

<{§} 119.> Dar **Polonii** au parte de o mult altă soartă în **Moldova**. Regele însuși, învățînd din nefericitul rezultat al expediției dinainte că, prin acele ținuturi, nu are cum izbîndi nimic în folosul Statului Polon, decît dacă îi avea de partea sa pe locuitorii lor, îl încearcă toată iarna, prin felurite mijloace pe Principele **Moldovei**, pe **Constantin Cantemyr**, și îl îndeamnă adesea, prin scrisori și prin soli între ei, să se desfacă de Turci. Cantemyr îi dă Regelui răspuns că 'El, unul, se simțea îndemnat la orice străduințe spre a-l zdrobi pe dușmanul Crucii, nu numai prin preceptele religiei pe care o mărturisește, ci și din cea mai adîncă dorință a sufletului său, numai să vadă că, prin desfacerea sa i s-ar adăuga vreun ajutor Creștinătății; dar, cum starea vremurilor era, de-acum, aceea, încît să pară că i-ar fi adus mai mare pagubă, decît ajutor aceluia de partea căruia ar fi trecut, el era silit să amîne cele pe care le cugetase, pînă la un prilej mai prielnic. Cum însă nu numai fiul său mai vîrstnic, ci și copiii celor mai de seamă fruntași ai Principatului său erau ținuți ostateci la C(onstantino)p(o)le, el nu credea că, fie să fi și vrut, puteau fi convinse cinurile Provinciei ca, pierzîndu-și nu numai bunurile, ci și – ceeace este, îndeobște, mult mai greu de dus – copiii, ei să-și părăsească patria și să trăiască în exil pe pămînt străin.'

{{<§> 120. Cantemyr le dă Polonilor sănătoase sfaturi.}}

<{§} 120.> Sobieski, cînd vede că Principele nu poate fi mişcat cu vorba, îşi trimite trupele,
328 sub conducerea lui **Potocki** şi a lui **Jablonowski**, către începutul / verii, asupra **Moldovei**. Înştiinţat despre aceasta, **Cantemyr** le roagă iarăşi pe Căpetenii, printr-o scrisoare 'să nu intre în Moldova, ci să ocupe, mai întîi, **Camieniec**, decît să încerce trecerea peste Tyras. Căci nu aveau să cîştige nimic, dacă aveau să pustiască de tot, fie şi vreme de zece ani, Moldova, dacă n-aveau să-şi scoată, mai întîi, spinul acela din <calea> picioarelor lor. De-avea să se întîmple să păţească vreun prăpăd din partea Turcilor, întoarcerea avea să le rămînă mereu închisă, precum le fusese îndeajunsă învăţătură cea din anul trecut; chiar dacă aveau să iasă biruitori din bătălii, n-aveau să cîştige niciun deget de pămînt în plus, cîtă vreme Turcii aveau să mai fie stăpînii acelei cetăţui. Iar că, prin năvălirea aceasta în Moldova n-aveau să izbutească nimic altceva, decît să le pregătească bieţilor Moldoveni lanţuri şi chinuri de la Turci şi de la Tătari. El, de-aveau să treacă peste Tyras, nu le putea face faţă, ci fusese deja îndemnat, sub ameninţarea unei grele pedepse, să se înfăţişeze cît mai degrabă în tabăra Turcilor şi să-şi apere Principatul de duşmani'.

{{<§> 121. Acestea sunt disprețuite cu aroganță de Căpeteniile pol(one).}}

<{§} 121 .> Căpeteniile, disprețuind îndemnurile salvatoare ale Principelui, răspund că 'au poruncă de la Regele lor să încerce ocuparea **Moldovei**, şi de aceea nu-şi puteau schimba calea statornicită; că asedierea **Camienieciului** era grea şi fără de folos, pentru că straja acelei cetăţui, odată supuse ţinuturile dimprejur, nu-i putea apăra zidurile, fără pîine, iar dacă aceea ajungea să le lipsească, aveau s-o părăsească de la sine. Şi-apoi, ei nu se temeau de nici un prăpăd din partea Turcilor, pentru că aveau sub steagurile lor atîta oaste şi atît de hîrşită, încît nu socoteau că aveau
329 de ce se teme nici măcar din partea puterilor întregii Împărăţii Turceşti. / Aşa că îl îndemnau din nou să-şi ducă oştile în tabăra Regelui, şi, cu puteri unite, să se străduie să-l alunge din patria sa pe vrăjmaşul lui Hristos şi al Creştinilor. Căci, dacă avea să să împotrivească s-o facă, ei aveau poruncă să-şi abată armele tot la fel asupra lui, ca asupra Turcilor, ca asupra unui aliat al Turcilor, şi să pustiască totul prin foc şi fier'.

{{<§> 122. Polonii trec peste Tyras în Moldova.}}

<{§} 122.> Fără să mai aştepte vreun alt răspuns, ei aştern pod peste Tyras şi trec în **Moldova** cu toată oştirea lor. Dar, cînd nu înaintaseră prea mult, le ies în cale, lîngă satul pe nume **Boian**, **Ainedzi Suleiman Pasza**, cu douăzeci şi cinci de mii de oşteni turci <şi> **Selim Gierai Chan**, cu cincizeci de mii de Tătari, pe care îi urma Principele Moldovei, cu cinci mii dintre ai săi. Amîndouă oştile, cînd se apropie mai mult între ele, se opresc şi îşi întăresc taberele.

{{<§> 123. Cantemyr îl îndeamnă pe Seraskier să se ferească de riscul luptei.}}

<{§} 123.> Seraskieriul şi Chanul, cu ceilalţi Mai-mari ai oastei, văzînd că **Polonii** se află în apropiere, se sfătuiesc pe dată 'Trebuia dat năvală asupra duşmanului, ori era de aşteptat fie pînă acela avea să se năpustească asupra taberei othmane, fie avea să deie îndărăt ?' Fiecare fiind de altă părere, Principele **Moldovei** vrînd să le abată pe toate, pe cîte le putea, în folosul Polonilor, îl îndeamnă pe Seraskier 'să rămînă acolo pe loc, să-şi întărească bine tabăra şi să-i împiedice pe duşmani să înainteze. Căci nu era de încercat cu prea multă cutezanţă norocul bătăliei, cîtă vreme putea să-i ţină pe duşmani departe de hotare şi nu era atît de sigur, în clipa de faţă, să se înfrunte

de-a dreptul cu Polonii. Oastea acelora era din belșug și plină de nădejdea izbînzii, iar el nu avea
330 decît douăzeci și cinci de mii de oșteni / care să se poată bate în luptă cu dușmanii: căci **Tătarii** de-abia de păreau să poată răbda și primul troznet al puștilor. Dacă avea să se întîmple ceva neplăcut, toată Moldova, și poate și **Budziacul** și cu celelalte ținuturi așezate în jurul Danubiului aveau să cadă în prada Polonilor, cum, ocupate în **Ungaria**, celelalte trupe ale Othmaniazilor abia dacă puteau fi rechemate de acolo fără cea mai mare primejdie pentru Stat. Aceste necazuri nu numai că puteau fi evitate, dar și dușmanii puteau fi înfrînți fără a pierde nici un ostaș, dacă-și înconjura tabăra cu tari lucrări și împuțina puterile dușmanului prin scurte înfruntări'. Seraskieriul îi încuviințează sfatul, își întărește tabăra cum se cuvine, iar Tătarilor și celorlalți ostași cu arme mai ușoare le dă poruncă să dea ocol trupelor polone, să-i împiedice de la pășunat și să pîrjolească iarba în lung și-n lat.

{[<§> 124. Polonii dau cel dintîi iureș împotriva Moldovenilor.]}

<{§} 124.> Cantemyr le dă curat de știre **Polonilor**, printr-un om sigur, despre toate cîte s-au petrecut la sfatul stabilit și ce se hotărîse acolo, și, pe deasupra, le arată că trupele sale se aflau așezare la malul de Apus al lui Tyras, anume ca să nu aibă a se teme de ceva dinspre acea parte, și să-și păzească bine doar celelalte laturi. Căpeteniile Polonilor, aflînd acestea, se hotărăsc să nimicească mai întîi trupele Moldovenilor, nădăjduind că, după aceea, avea să le fie mai ușoară lupta cu Turcii, și, cu gîndul acesta, dau iama de-a dreptul asupra taberei **Moldovenilor**, care se afla la un ceas depărtare de cea a Turcilor. Principele, cînd îi vede că vin către sine cu frîiele libere, mirat de atare lucru neașteptat, crede că Polonii au greșit și că au vrut să dea buzna înspre alte părți.
331 Așa că scoate / în linia de bătaie doar o mie și jumătate dintre ai săi, nu ca să se bată cu Polonii, ci ca să le arate, după steagurile lor pe care erau zugrăvite cruci și alte însemne creștinești, că ei nu erau dușmani, ci frați. Dar Polonii, cînd văd că Moldovenii stau liniștiți și nu-și gătesc armele, nemaiținînd seama de îndemnurile lor, dau năvală asupra lor, nu altfel, ci de parcă ar fi fost Turci și dușmani de moarte.

{[<§> 125. Dar sunt zdrobiți cu rușine de către Turci.]}

<{§} 125.> Principele, luînd seama la înșelăciunea **Polonilor**, le poruncește tuturor alor săi să ia armele și să respingă cu sila acea silnicie, fie ea și adusă de Creștini. **Moldovenii** iau pe dată armele și nu numai că-i fac față cu tărie primei unități, de șase mii, a Polonilor, ci-i mai și atacă pe cei ce dădau îndărăt, după ce dușmanilor li s-a stins prima ardoare, încît, pînă la urmă, ei au fost siliți să o ia la fugă, cu rînduri învălmășite. Zgomotul acesta de arme și de puști i-a stârnit, nu mult după aceea, pe Turci, și, dîndu-și seama că lupta se dădea către tabăra Moldovenilor, le trimit acestora în ajutor cîteva trîmbe; restul oastei se năpustește, din spate, asupra Polonilor, care nu se așteptau la nimic de acest fel, și cu atîta bărbăție, încît, într-un ceas, sunt doborîți șase mii din Poloni, <iar> cinci mii de **Cazaci** au lost înghesuiți și siliți să se predea. Rămășițele trupelor Polonilor, cînd au luat seama că izbînda înclina către dușmani, încearcă să se tragă iarăși înspre tabăra lor și să-i stăvilească pe dușmani cu valuri de pămînt. Dar, mai înainte să poată îndeplini ce cugetaseră, **Tătarii** le taie calea, la vederea cărui fapt ei o iau deschis la fugă și lasă tabăra și bagajele, cu toate mijloacele de război, în prada învingătorilor.

{{<§> 126. Veneţienii cuceresc Coron, în Moreea.}}

<{§} 126.> Iar aceasta a fost singura fericire de care s-a bucurat, în vara aceea, Împărăţia
332 Othmană. / Din celelalte părţi unde se purta război nu s-au adus la C(onstantino)p(o)le decît solii triste despre oşti zdrobite ale Turcilor, despre cetăţi şi Provincii întregi pierdute. Turcii invadează **Seromero**, care, în anul trecut, se supusese puterii **Veneţienilor**, dar, de cum au auzit că se apropie flota Veneţienilor se retrag, fără vreo ispravă. Apoi, în 23 ale lunii Redzeb (în 15 Iun(ie)), **Corone** este împresurată de Veneţieni, sub strîns asediu. Seraskieriul **Moreei**, **Halil Pasza**, cu cîte trupe avea cu sine, îi vine de îndată în ajutor oraşului asediat, şi, apropiindu-se mai tare, ocupă pe neaşteptate una dintre pe care Veneţienii le ridicaseră spre a se apăra, pe un deal înalt, iar de acolo bate cu tunurile cele mari în tabăra asediatorilor. Dar cei din **Malta**, cărora le fusese încredinţată paza acelei părţi, mai înainte ca Seraskieriul să poată întări cele pe care le ocupase, dau iureş cu tărie asupra trupelor lui, şi, pînă la urmă, după o luptă lungă şi încrîncenată, sosind, pe deasupra, şi celelalte unităţi ale Veneţienilor, îi resping, şi îi eliberează astfel pe asediatori de o mare primejdie. La puţine zile după aceea, Seraskieriul sare iarăşi în ajutor, cu trupe şi mai mari, dar, cînd ia seama că Veneţienii erau şi mai bine întăriţi şi pregătiţi să respingă atacurile duşmane, după cîteva încăierări, dă şi a doua oară îndărăt. Şi astfel, cum Veneţienii vedeau că n-au deloc a se teme de oştirea duşmană, ei îşi urmează cu şi mai mare fervoare asediul, şi, spărgîndu-le zidurile, în l0 ale lunii Remazan, încing de peste tot Coronul, cununã, şi, după o luptă acerbă din partea străjerilor, pătrund înlăuntru cu mînă armată. Turcii, cînd iau seama că oraşul nu poate fi păstrat în nici un fel, ridică
333 steagul alb / şi făgăduiesc să se predea, dar, pentru că făcuseră aceasta prea tîrziu, după ce fuseseră deja pierdute toate meterezele fortăreţei, dau de urechi surde, şi sunt căsăpiţi cu toţii, pînă la unul.

{{<§> 127. Izbînzile aparte ale Veneţienilor asupra Turcilor.}}

<{§} 127.> După supunerea acestei fortăreţe, **Mainottaenii**(ψ) iau şi ei armele împotriva Turcilor, şi asediază **Zemata**. Cînd străjerii aud că **Veneţienii** le trimiteau lor ajutoare, mai înainte ca ele să fi ajuns acolo, le predau asediatorilor oraşul. După aceea, nu departe de **Calamita**. Veneţienii îi înfrîng cu mare măcel pe Turci, Căpetenie fiindu-le **Degenfeld**; împietriţi de aceasta, Othmanizii părăsesc **Calamita**, **Passava** şi **Chielafa**, cetăţi pe care Veneţienii le ocupă de îndată, şi, scoţînd toate mijloacele de război şi cu proviziile, le dezgolesc zidurile. Încărcată după atîtea victorii, oştirea Veneţienilor, pe cînd se întorcea acasă, le smulge, în trecere, Turcilor şi **Gommeniz**, o cetate a **Ahaiei**, aşezată în faţa Corcyrei.

{{<§> 128. Feluritul noroc al războiului.}}

<{§} 128.> Între timp, în **Dalmaţia**, **Valerius** încinsese sub strînsă împresurare **Zingul**, <dar,> cînd se strîng în grabă Paszii **Bosniei şi Ercegovinei** spre eliberarea acestuia, văzînd că nu-s pe potriva puterilor lor, el se retrage de lîngă oraş, pierzîndu-i pe mulţi dintre ai săi, fără să fi isprăvit nimic. Însufleţiţi de această izbîndă, Turcii iau, de îndată, cu asalt **Duare**, dar, după puţine zile, sunt respinşi cu şi mai mare măcel de către Valerius, care strînsese, între timp, noi trupe.

{{<§> 129. Vizirul e îngrijat mai degrabă pentru sine, decît pentru Statul Othman.}}

<{§} 129.> Cînd aceste ştiri au fost aduse la C(onstantino)p(o)le, abia de se poate spune cît de mult au tulburat mînţile şi cugetele celor de la Curtea Othmană, iar nimănuia deopotrivă cu ale Marelui Vizir, **Cara Ibrahim Pasza**. Acela nu numai că era îngrozit de pericolul comun – că odată

ocupate cele mai de seamă metereze ale **Ungariei**, și înfrîntă oștirea othmană, părea că de-abia le
334 mai stătea în fața **Germanilor** vreo stavilă, ca, laolată cu Metropola sa, întreg acel Regat / să cadă sub puterea lor – dar se temea și de soarta care-i amenința capul – despre care, cu prilejul nenorocirilor publice, știa preabine că nu obișnuiește să le fie prea favorabilă Vizirilor. El își păstrase, ba chiar își întărise autoritatea prin eliberarea **Budei**, iar Împăratul nu răbda cu vreo supărare ca el să rămînă în casă din pricina unei boli, fie ea plăsmuită sau adevărată, cîtă vreme Statul nu pățea vreo pagubă prin altă parte : dar el își dădea seama că toate aceste subterfugii îi vor deveni o piedică și că avea să fie silit să ia el însuși asupra sa comanda oștirii, poate chiar și că, din pricina nefavorabilelor evenimente ale ultimului an, avea să fie despuiat de demnitatea sa. Mai rămăsese un singur lucru, folosit și de alți Viziri dinaintea sa[ω], și anume, ca să-i facă să dispară pe toți cei care erau vestiți prin Împărăție pentru vreun merit legat de bărbăția în războaie laude, pentru ca, astfel, dacă Împăratul vroia să-l lipsească pe dînsul de pecetea Împărăției, să nu mai fie nimeni cui să-i poată fi încredințat pe mai bună dreptate.

{{<§> 130. Vizirul se străduie să-și întărească Viziratul prin uciderea celorlalți Paszi.}}

<{§} 130.> Sub strînsoarea nevoii, care-l îndemnase la cruzime, începe de la **Szeitan Ibrahim Pasza**, care fusese Seraskier împotriva **Germanilor**, și, învinuindu-l de neglijență în lupta de la **Strigoniu**, ba și de dilapidare, anume că ar fi păstrat la sine simbriile datorate oastei și le-ar fi întrebuințat în folosul său, îi ia capul. De aceeași soartă mai au parte și alții, oricărora li se putea atribui vreo vină, pe drept sau pe nedrept. Singurul aflat înafara primejdiei unei învinuiri părea să fie **Ainedzi Suleiman Pasza**, Seraskieriul împotriva **Poloniei**, și prin izbînda din Moldova își
335 dobîndise o asemenea autoritate în Împărăția Othmană, încît nu numai / că a te atinge de el era lucru cu pericol, dar toți îl proclamau pe dînsul, ca într-un glas, unicul vrednic de Vizirat. Așadar, cum vedea că pe acesta nu-l poate vătăma pe față, Vizirul se hotărăște să-l răstoarne prin tertipuri ascunse și să-l trimită împotriva oștilor germane, prin vitejia cărora nădăjduia să-i fie ștearsă gloria dobîndită în războiul cu Polonii. De aceea, după ce l-a ucis pe Szeitan Ibrahim Pasza, cînd s-a stabilit o consfătuire asupra războiului din Ungaria, îl îndeamnă pe Împărat 'să-l pună pe Ainedzi Suleiman Pasza Căpetenie a oștirii împotriva Germanilor; căci el era iubit de oșteni și, pentru ultima lui victorie, avea cea mai mare autoritate – degeaba poate că s-ar fi căutat prin Împărăția Othmană vreun altul care să poată fi pe potriva lui, necum mai presus, în ceeace privește prevederea și bărbăția'.

{{<§> 131. Vizirul, pregătindu-i o cursă Seraskeriului, cade singur într-însa.}}

<{§} 131.> Convins de vorbele Vizirului, Împăratul îi încuviințează sfatul și-i dă poruncă să fie adus cît mai curînd din **Moldova Suleiman Pasza**[αα], iar comanda oștii să-i fie dată, între timp lui **Bui<u>kly Mustafa Pasza**[a]. Într-acestea, **Iusuf Kyzlaraga**[ββ] prinsese de veste ce-i propusese Vizirul Sultanului, și, bănuind pe dată – cum era om hîrșit și foarte priceput în vicleșugurile de Curte – că sub aceste măguliri se ascundeau capcane mai adînci, dat fiind că îl știa pe Vizir drept un vrăjmaș de moarte al lui Suleiman, îl înștiințează despre acel lucru pe Suleiman Pasza printr-unul din prietenii lor, și îl îndeamnă să se ferească de laturile Vizirului. Suleiman Pasza, odată primită încredințarea Împăratului, vine fără de zăbavă la C(onstantino)p(o)le, și, mai înainte să i se înfățișeze Împăratului, se întîlnește cu Vizirul, ca și cum vroia să capete porunci de la dînsul, și se preface a

336 avea atîta veneraţie şi închinare faţă de el, încît Vizirul, / socotind că a şi prins vulpea, i-a dezvăluit, parcă din prietenie, că 'Sultanul, cunoscîndu-i prevederea şi bărbăţia, dăduse poruncă să fie chemat la sine ca să-i spună părerea sa despre felul de a întări mai bine Statul şi despre alegerea Seraskierului **Ungariei**'. Odată adus la Palat, Împăratul, după mai multe laude pe care i le atribuia pentru înfrîngerea completă a **Polonilor** şi pentru vitejeasca apărare, din acea parte, a Împărăţiei îi oferă Seraskieratul **Ungariei**, adăugind că 'nădăjduieşte ca amintirea izbînzii obţinute împotriva Polonilor să le crească sufletele ostaşilor othmani, astfel ca ei, sub auspiciile Seraskieralui biruitor să se lupte cu mai mare vitejie şi noroc, decît sub conducera altcuiva'. Suleiman Pasza zice că 'el, unul, îi datorează Împăratului Său şi viaţa şi norocul său, şi că nu are a se împotrivi poruncilor Sale, oricare vor fi fost acelea; dar că nu poate să nu atragă luarea aminte că starea învălmăşită a treburilor publice şi groaza care mai stăpînea încă oştirea de pe urma prăpădului de la **Vienna** cereau prezenţa în tabără, dacă nu a însuşi Împăratului, desigur măcar a Marelui Vizir, şi că nu era deajuns autoritatea Seraskiemlui spre a-i ţine bine sub ascultare pe cei care păreau a voi mai degrabă să fugă, sau să pună la cale vreo răzvrătire, decît să se înfrunte cu vrăjmaşul'. Împăratul este tulburat de aceste vorbe şi tace cîtăva vreme, adîncit în gînduri; luînd seama la aceasta, Kyslar Agasi, aflat, din întîmplare, alături, ca unul ce era pornit asupra Vizirului şi prieten lui Suleiman : "Ce mai stai, zise, Împărate ? ! Dacă simţi că sfatul Seraskieriului e adevărat şi plin de prevedere, ce te împiedică
337 să-i aplici pe dată răului acestuia leacul ? ! Pe **Cara Ibrahim Pasza**, sub a cărui boală, / fie ea plăsmuită, fie adevărată, se prăpădeşte Statul, despoaie-l de demnitatea sa, şi porunceşte ca eroul acesta să fie, deopotrivă, Seraskier şi Vizir !" Mustrările acestea ale lui Kislaragasi fac să-i crească bănuiala iscată de mai înainte în privinţa Vizirului, iar ea creşte atît de iute, încît ajunge să creadă cu tărie despre Cara Ibrahim Pasza că numai de frică s-a prefăcut a fi bolnav, şi, lipsindu-l de demnitatea sa, i-l dădu drept urmaş pe Suleiman Pasza.

{{<§> 132. Suleiman ajunge Vizir, îl surghiuneşte pe predecesorul său, <iar> pe Tekeli, curăţit de vină, îl aşează în vechea lui cinstire.}}

<{§} 132.> Acesta, cînd se vede nu numai scăpat din laţurile neprietenului său, ci mai şi avînd sub puterea sa chiar puterea asupra întregii Împărăţii Othmane, îşi azvîrle pe dată în lanţuri predecesorul, învinuindu-l de multe crime, îl pedepseşte cu două mii de pungi, iar, pînă la urmă, îl surghiuneşte la **Rhodos**. Apoi, îl scoate din temniţă pe **Tekeli**, despre care am pomenit mai sus că fusese închis de **Cara Ibrahim Pasza**, aducîndu-l drept martor pe **Ibrahim Aga**, Cămăiaşul lui **Cara Mustafa Pasza**, îl eliberează de sub învinuirile de care fusese acuzat, dimpotrivă, dă la iveală toate crimele şi negrăitele nefapte ale aceluia împotriva Împărăţiei Othmane, şi dobîndeşte astfel ca Tekeli nu numai să fie reaşezat în vechea sa onoare, ci să i se deie îndărăt şi tot mobilierul care-i fusese luat cu sila, corturile, vasele, şi tot ce-i mai lipsise, ca urmare a nedreptăţilor făcute de cetele prădalnice. După ce a orînduit acestea el îşi strînge oştirea cu cea mai mare îngrijire, pe mulţi îi ademeneşte în tabără prin cuvînt şi favoare, de care se bucura din plin printre oşteni, pe alţii, care preferau tihna în locul slavei, trimiţîndu-şi Czauszii, îi aduce silnic la oaste, şi, spre a
338 suporta cheltuielile de război, se îngrijeşte ca toate vasele de aur şi de argint / să fie prefăcute în monedă.

{{<§> 133. Ai Caesarului încing sub asediu Buda, suferind, la început, un prăpăd.}}

<{§} 133.> Dar, mai înainte ca să-şi fi putut scoate oştile în cîmp, cum şesurile mai erau încă îngheţate sub zăpadă, o parte a oştirii Caesarului, Căpetenie fiindu-i **Caraffa**, încă de la a optsprezecea <zi a lunii> Rebiul evvel a anului 1097, cucerise Sanctuarul **Sfîntului Iob**, o altă ceată, sub comanda lui **Mercy**, zdrobiseră *(sic)* mai multe unităţi de-ale Turcilor care fuseseră date drept însoţitoare ale proviziilor de dus la **Arad**, luaseră Aradul, iar depozitele Turcilor, strînse acolo, le arseseră de tot. După mai multe alte încăierări, la urmă, în 26 ale lunii Redzeb (7 Iun(ie)), strîngîndu-şi toată oştirea, ai Caesarului încing **Buda** sub asediu, aşa cum mai încercaseră, zadarnic, cu doi ani mai înainte, şi, în a doua <zi> a lunii Szaban, cuceresc cu mînă armată suburbia ei de jos, pe care străjerii o apăraseră mai puţin temeinic decît se temuseră asediatorii. Odată depăşit acest obstacol, sunt năpădite zidurile oraşului însuşi, şi, dînd jos cu tunurile cea mai tare întăritură a lui, în 21 ale aceleiaşi luni (2. Iul(ie)), are loc un iureş foarte aprig asupra ruinelor ei, cu atîta succes, încît asediaţii au fost alungaţi cu totul din ele; dar, cum nu au ajuns pe dată meşterii care să-i ferească pe învingători cu ajutorul unui val, nu numai că mulţi dintre ei cad doborîţi sub focul neîncetat al asediaţilor, ci le mai şi îngăduie Turcilor răstimpul să arunce în aer minele înzestrate de mai înainte cu praf de puşcă, fapt după care ai Caesarului sunt siliţi să se retragă, suferind un mare prăpăd.

{{<§> 134. Ei asaltează cu tărie oraşul.}}

<{§} 134.> Dar lovitura aceasta n-a descurajat sufletele Creştinilor, ci i-a aţîţat încă şi mai tare să-şi ia răzbunarea. Prin urmare, în <5> ale lunii Ramazan (15. Iul(ie)), după ce mai mulţi stînjeni din zidul fuseseră dărîmaţi de puterea focului, iureşul este reluat împotriva aceluiaşi loc. S-a dat
339 lupta multă vreme, cu noroc schimbător, / cu atîta ardoare, încît dintre cei ai Caesarului, mai înainte să fi putut lua zidurile, au fost fie doborîţi, fie răniţi, mai mult de trei mii, iar ei au izbutit să-i respingă pe asediaţi de la primul zid abia după o foarte aprigă înfruntare de mai multe ceasuri. La urmă, fiind acesta ocupat peste tot, tunurile sunt îndreptate către cel de al doilea zid.

{{<§> 135. Venind şi Vizirul, se încearcă, zadarnic, ajutorarea oraşului.}}

<{§} 135.> După ce acestea distruseseră cea mai mare parte a lui, iată că ajunge, cu trupele sale, şi Vizirul **Ainedzi Suleiman Pasza**, şi, luînd seama că avea să-şi pună în zadar oastea să atace tabăra Caesarienilor, s-a hotărît să crească, de va putea, garnizoana, şi, întîrziindu-i pe duşmanii dezamăgiţi şi osteniţi de lungul lor asediu, ivindu-i-se prilejul, să dea iureş asupra lor. Cu acest gînd, el trimite, în 22 ale lunii Ramazan (pe 1 Aug(ust)) patru Passi *(sic)* cu opt mii de ostaşi <şi cu> două mii de Janiczari, asupra taberei duşmanilor, cu porunca 'să încerce, dacă aveau să poată, să treacă printre străjile Caesarienilor şi ale Bavarezilor, şi să le trimită în ajutor asediaţilor măcar o parte din Janiczari'. Dar <de> **Lorena**, de multă vreme bănuind ce puneau la cale Turcii, mai înainte ca ei să ajungă la tabără, dă poruncă 'să le iasă în cale cîteva escadroane de călăreţi; aceştia se năpustesc cu o asemenea fervoare asupra călărimii duşmane, încît ea, după o scurtă înfruntare, a luat-o la fugă şi i-a lăsat pe Janiczari victime ale oştirii Caesarului.

{|<§> 136. El încearcă iarăşi norocul luptei, dar cu acelaşi succes.|}

<{§} 136.> În ultima <zi> a lunii Ramazan (9. Aug(ust)), Vizirul pune iarăşi la încercare norocul şi trimite alte două mii de Janiczari, cu mai multe escadroane de călăreţi, spre a duce la îndeplinire planul de mai înainte. Aceştia se apropie cu mai multă grijă, înfrîng pe neaşteptate
340 străjile dinafară ale Caesarienilor, / apoi se năpustesc asupra taberei **Brandenburgice**, cu o asemenea furie, încît dădeau năvală, prin mijlocul focurilor şi al săbiilor, nu ca nişte oameni, ci ca nişte animale lipsite de raţiune, şi trec peste valul din faţa lor dintr-unul şi acelaşi iureş. Brandenburgienilor, ajunşi la o atare primejdie, le sar în ajutor, la vreme, **Caprara** şi **Heusler**, îi stăvilesc din toate părţile pe cei ce cugetau deja să intre în oraş, şi îi supun unui asemenea măcel, încît de-abia dacă trei sute dintre ei, şi aceia, aproape toţi, răniţi, au ajuns să pătrundă în oraş.

{|<§> 137. Pe cînd erau pe cale să dea ajutor oraşului, sunt respinşi.|}

<{§} 137.> Două zile mai tîrziu, (pe 11 Aug(ust)), **Caesarienii**, ca să le arate celor asediaţi cît de puţin le păsa de teama faţă de Vizir, iau cu asalt cea mai puternică întăritură a fortăreţei, şi, după o aprigă luptă, o ocupă, alungîndu-i şi ucigîndu-i pe apărători. Cum păreau a nu se afla departe de cucerirea completă a oraşului, Vizirul, în a noua <zi> a lunii Szewal (18. Aug(ust)), sileşte, a treia oară, o mie de Janiczari, însoţiţi de mie de Spahii şi de o mie cinci sute de Tătari, să se ducă, fără de voia lor, în ajutorul oraşului. Dar, cu toate că ei dădeau atacul cu nu mai mică îndrăzneală decît cei dinaintea lor, şi pătrunseseră chiar şi înlăuntrul valului Caesarienilor, ei sunt, totuşi, respinşi, datorită vitejiei Creştinilor, şi siliţi să dea îndărăt, pierzîndu-i pe mulţi dintre ai lor. De aceeaşi soartă au parte şi străjerii care dăduseră iureş afară, din toate puterile, spre a împărţi trupele duşmanului şi a ajuta intrarea alor lor, dar, puţin mai tîrziu, văzînd prăpădul suferit de ai lor, ei se retrag în oraş, mai iute decît sosiseră, fără să fi isprăvit nimic. Oastea Turcilor rămîne cu totul consternată de aceste prăpăduri abătute peste ai lor, iar, răspîndindu-se zvonul că 'odată cucerit oraşul, Caesarienii aveau să-i atace chiar în tabăra lor', cea mai bună parte dintre ostaşi, Vizirul
341 intervenind degeaba cu rugăminţi şi cu ameninţări, se împrăştie în toate părţile / şi o iau către casă. Caesarienii, eliberaţi din primejdia care-i ameninţa din spate, în a treisprezecea <zi> a lunii Szeval (22. Aug(ust)), dau ultimul iureş asupra oraşului asediat.

{|<§> 138. Buda e cucerită de Caesarieni, iar Vizirul se retrage, nu de bună voie.|}

<{§} 138.> Mai-marele oraşului, **Abdi Pasza**, un bărbat foarte vestit pe acea vreme pentru meritele sale războinice, pune împotriva celui mai grav pericol cele mai grave mijloace, şi respinge cu cea mai mare tărie, cu fier şi foc, vreme de mai multe ceasuri, oştirea **Germanilor**, care se apropia. Dar, fiind el ucis de Caesarieni, şi ceilalţi străjeri îşi mai pierd din curaj şi le fac faţă mai cu zăbavă armelor Caesarienilor. Pînă la urmă, văzînd că nu vor fi pe potrivă să le facă faţă puterilor vrăjmaşilor, desfăşurînd steaguri albe, cîtă vreme lupta se mai afla în toi, făgăduiesc predarea oraşului şi imploră milostivirea biruitorului. Dar, mai înainte să fi putut stăpînită ardoarea oştii germane, mai mulţi dintre aceia sunt căsăpiţi chiar pe ziduri <şi> doar vreo două mii sunt smulşi dintre fălcile morţii datorită clemenţei Căpeteniilor oştirii. Odată supusă **Buda**, nu numai că

Vizirul – care, în timpul cuceririi orașului, plînsese cu lacrimi amare soarta Statului și a sa însuși – dă înapoi, laolaltă cu restul oștirii, mai degrabă ca unul care fugea decît ca unul care se retrăgea, dar și garnizoanele din **Hatwan** și ale celorlalte fortărețe dimprejur își părăsesc locurile și le lasă, de la sine, în seama biruitorilor.

{{<§> 139. Caesarieniii, împărțiți sub conducerea lui Caraffa și a lui <de> Baden, supun nu puține orașe.}}

<{§} 139.> Cum Turcii păreau că, din această pricină, refuzau lupta, <de> **Lorena** desparte oastea Caesarului: o parte o trimite, sub comanda lui <de> **Baden**, în **Ungaria Inferioară**, cealaltă, sub porunca lui **Caraffa** și a lui **Heusler**, în cea **Superioară**.

<De> Baden, laolaltă cu trupele sale, în a opta <zi> a lunii Zylcaade (15 Sept(embrie)), cuprinde sub asediu **Simonthorna**, și, în puține zile, îi silește pe Turcii așezați acolo drept garnizoană ca,
342 predîndu-i / cetățuia, să se se încredințeze clemenței sale. Apoi atacă și **Kaposisiwar** <și> ia orașul; dar, pentru că cetățuia părea să ceară un asediu mai îndelungat decît o răbda situația din acea vremea, îl părăsește, jefuit. Zăbovind pe acolo cîteva zile și adăugîndu-i-se noile unități pe care i le adusese **Scherfenberg**, purcede către **Cinci Biserici**, iar, în douăzeci și opt ale lunii Zylcaade (5 Oct(ombrie)), ajunge, cu primele coloane, la vederea orașului. Prinzînd de veste, străjerii, crezînd că a sosit toată oștirea Germanilor, pîrjolește orașul, dîndu-i foc, <iar> ei înșiși se închid, cu ai lor, în fortăreață. <De> Baden, cum pedestrimea era încă departe, dă poruncă Dragonilor să descalece și să stingă focul; ostașii, doritori de pradă, fac aceasta atît de iute, încît să smulgă incendiului cea mai mare parte din oraș. Străjerii, luînd seama că sosise numai o subțire ceată de premergători, <iar> nu trupele mai tari ale Germanilor, atîțați și de rușine și de ciuda pentru cele pierdute, încearcă să pună iar mîna pe oraș, printr-un iureș, dar, după mari pierderi, sunt : siliți să se retragă. Respinși fiind, ei se hotărăsc totuși – spre a șterge răul nume cu care se aleseseră de pe urma fugii lor – să apere cu tărie cetățuia, și mai degrabă să moară luptînd, decît să predea fortăreața, iar faptul acesta li-l învederează dușmanilor desfășurînd șase steaguri roșii și unul negru pe turnul cetățuii. Însă, după ce le-au fost date jos cu tunurile cele mai tari metereze ale cetățuii, întruchiparea morții ce-i aștepta îi face să adopte hotărîri mult mai blînde, astfel că nu numai că au luat jos însemnele războinice pe care le desfășuraseră mai înainte, ci au și trimis soli la <de> Baden, cu gîndul să-i ofere predarea cetățuii, numai să li se îngăduie să plece păstrîndu-și sufle-
343 tele și armele. Cum / Germanii le refuzau așa ceva, ei sunt siliți să se supună milostivirii lor și să-și răscumpere viața cu prețul libertății, și astfel, deschizînd, în a treia zi a lunii Zylhidze (10. Octombr(ie); porțile fortăreței, Pasza însuși, cu șapte Begi și cu toată garnizoana, ajunge aruncat în lanțuri și este dus în **Stiria**. <De> Baden, după luarea orașului, trimite o parte a oștii sale, sub comanda lui Scherfenberg, asupra **Siclos**, cu restul înaintînd către **Darda**. Scherfenberg, în a șaptea <zi> a lunii Zylhidze (l4. Octombr(ie)), ajunge la Siclos, ia orașul, cu mînă armată, de la primul iureș, iar Turcilor care se retrăseseră în cetățuie le cere să i-o predea în condiții de cinste. Cum aceștia îi tăgăduiau predarea, zdruncină cu tunurile zidurile cetățuii, și, prin felurite atacuri, îi constrînge atît de tare, pînă ce, în 12 ale aceleiași luni, au desfășurat steagul alb, și, cum nu puteau scăpa altfel de la moarte, s-au supus de la sine sub lanțuri.

{{<§> 140. Turcii, la faima Germanilor, fug, dar <de> Baden îşi duce mai departe izbînda.}}

<{§} **140.**> Apoi el este rechemat la **Darda**, la <de> **Baden**, care, auzind despre cîteva unităţi de Turci că mai zăbovesc pe lîngă rîul Drava, decisese să le atace şi să le zdrobească. Dar acestea, numai la faima sosirii sale, fug într-o asemenea grabă, încît nu numai că le-au lăsat **Germanilor** liber **Essekul**, ci, ca duşmanii să nu-i poată urmări, au dat foc la cea mai mare parte a podului de la **Essec**. <De> Baden, cînd a luat seama că duşmanii au scăpat cu fuga, dă poruncă să fie arsă şi partea podului pe care duşmanii o lăsaseră neatinsă, ca şi celelalte poduri pe care Turcii le aşternuseră peste Drava. La întoarcere, el asaltează cu şi mai mare putere **Kaposisiwarul**, în zadar atacat mai înainte, iar pe Prefectul lui, îngrozit de soarta garnizoanelor învecinate, îl presează într-atît, încît, mai înainte ca fortăreaţa să ajungă la capătul <puterilor>, în douăzeci şi doi ale lunii Zylhidze
344 (29. Octombr(ie)), le-a predat-o / Germanilor în condiţii de cinste.

{{<§> 141. Caraffa îi alungă pe Tătari de la ajutorarea Segedinului.}}

<{§} **141.**> Între timp, cealaltă parte a oştirii Caesarului, în fruntea căreia se aflau Comitele **Caraffa** şi cu Heusler, pornise către **Segedin** şi împresurase oraşul într-un strîns asediu. Aţintit asupra acestuia, Caraffa află că două mii de Turci şi o mare mulţime de Tătari şi-au pus tabăra lîngă oraşul **Schinta**, la depărtare de şase ceasuri de Segedin şi că sunt meniţi creşterii garnizoanei oraşului. Spre a-i alunga pe aceştia, el îl trimite pe **Veterani**, cu cîteva regimente; acesta îi atacă, mai întîi, pe Tătari, îi zdrobeşte, îi lasă fără tabără, şi le mai ia şi mai mult de cinci mii de cai. Puţin mai tîrziu, Tătarii se întorc iarăşi la luptă, convinşi ca duşmanii se află ocupaţi cu jefuirea taberei, şi astfel aveau să le ofere lor o victorie uşoară, dar, respinşi încă de la primele străji, fac pasul înapoi.

{{<§> 142. Veteranii îl înfrîng în luptă pe Vizirul însuşi şi primeşte predarea Segedinului}}

<{§} **142.**> După zdrobirea lor, apare deodată, cu oştirea sa, şi Vizirul, care îi alăturase trupelor sale, <întorcîndu-i> din fuga lor, pe **Tătari**. **Veterani**, deşi nu era sigur despre puterea duşmanilor, socotind totuşi că are de rămas locului, ca nu cumva, prin fugă, să le înmoaie alor săi curajul, îşi orînduieşte şi el regimentele în linia de bătaie şi aşteaptă pe vrăjmaşi fără nici un tremur. Primul asalt îl dau Turcii şi se luptă cu o asemenea furie, încît, vreme de două ceasuri, părea nesigur a cui avea să fie izbînda; dar, pînă la urmă, ei sunt respinşi, prin bărbăţia Germanilor, şi se retrag lîngă o colină, unde erau acoperiţi de tirul cîtorva tunuri. Veteranile calcă pe urme şi, depăşind orice obstacole, îi alungă şi din ungherul acela, după ce, în ambele lupte, pierduseră mai mult de două mii de Janiczari şi tot atîţia Tătari. Răsplata acestei izbînzi a fost **Segedinul**, o fortăreaţă pe care
345 străjerii ei, sleiţi de neîncetatele lor strădanii, / odată ce văd întoarcerea în tabără a oştirii biruitoare, ca şi atîtea capete retezate de-ale alor lor, le-o predau Germanilor, în 5 ale lunii Zylhidze (12. Octombr(ie)).

{{<§> 143. Caesarul îi poftеşte pe Czarii Rusiei împotriva duşmanilor comuni.}}

<{§} **143.**> Iar astfel stăteau lucrurile în **Ungaria**. Dar, {în} **Polonia**, cea mai mare parte a anului se petrece în negocieri. Anume, fuseseră poftiţi de Caesar Czarii **Ruthenilor**, **Ioan** şi **Petru**, ca 'să încheie o alianţă împotriva vrăjmaşului comun al Creştinătăţii, şi, cîtă vreme ceilalţi erau ocupaţi în Ungaria şi prin părţile **Europei** aşezate către Miazăzi, ei înşişi să dea năvală în Crimeea şi să-i împiedice pe Tătari, ca să nu se poată alătura oştirilor Turcilor'. Aceştia dăduseră răspuns că

'ei erau gata să-i declare războiu vrăjmașului Crucii, dacă se putea găsi vreo cale pe care să fie dezbărați de teama unui războiu cu Polon(i). Anume, cum nu aveau o trainică pace cu acel Regat, ci numai un armistițiu, nu avea cum fi nimeni care să nu-i acuze de delăsare, cîtă vreme, mai înainte să se afle în siguranță despre partea unui neprieten, aveau să-și agonisească unul nou'.

{[<§> 144. Se întărește o pace trainică între Ruși și Poloni.]}

<{§} **144.**> Din aceste pricini, Caesarul căutase cu cea mai mare ardoare să potolească sufletele, <pornite> între ele, ale acestor popoare, și astfel să le facă să verse mînia iscată între ele asupra capetelor dușmanilor, și, pînă la urmă, dobîndise, cu multă trudă, din partea Polonilor, să renunțe la **Kiov** și la **Smolensc**, pentru care fuseseră, de mai multe veacuri, aprige înfruntări între aceste neamuri, și să iscălească documentele de încheiere a păcii și alianței, în <ziua de> douăzeci a lunii Dzemaziul ewwel (3. April(ie)) a anului 1097.

{[<§> 145. Regele Polon(iei) trimite un Sol la Cantemyr, P(rinci)p(ele) Mold(ovei), pentru încheierea unei alianțe.]}

<{§} **145.**> Crescîndu-i curajul datorită acestui nou ajutor, **Regele Poloniei, Ioan Sobieckii**, s-a hotărît să intre într-o nouă campanie asupra **Moldovei**, și să atace acea Provincie, ca pe cel mai
346 de seamă meterez al Împărăției Turcești împotriva Poloniei. /

Dar, mai înainte să-și scoată trupele în cîmp, se decide să-i ademenească iarăși pe Moldoveni și să-i atragă într-un tratat de alianță împotriva Turcilor. Cu acest țel, îl trimite pe ascuns, cu straie schimbate, pe Confesorul său la Principele Moldovei, **Constantin Cantemyr**, cu titlul de 'Sol', și îi dă, între porunci, să-l convingă pe Principe să-și unească armele cu Polonii împotriva Turcilor, iar, în schimb, să-i ofere libertatea, întărirea domniei și o alianță veșnică. Solul, cînd a ajuns la Principe, îi înfățișează cu cea mai mare grijă ce i se poruncise, și își încorda toate vinele talentului său spre a-l putea ademeni pe Principe la doritul tratat de alianță. 'Regele său, îi zice, a aflat, încă de cu trei ani, cu bucurie, că Turcii li l-au dat Moldovenilor drept Principe pe Cantemyr, și că a prins foarte mare nădejde că se va face ca acela, tot precum își arătase însușirile odinioară, în Polonia, sub Regele **Cazimir**, împotriva **Suedezilor**, să și le vădească și acum împotriva Turcilor, și să-i redea libertatea poporului său, atît de lungă vreme împilat de tirania lor. Că acela, din aceeași pricină, a pus atît pe seama Căpeteniilor sale nefericirile petrecute în anul dinainte lîngă Tyras, cît și pe cea a prevederii Principelui, <anume> că, plăsmuind credință, a vrut să-i facă pe Turci să aibă și mai multă încredere într-însul și să nu se expună nici pe sine, nici pe supușii săi sub lanțurile Turcilor, cîtă vreme, oștenii Caesarului fiind respinși de la Buda, părea nesigur care parte din cei încleștați în războiu avea să iasă mai presus. Dar că fața lucrurilor era acum alta, iar Turcii aveau să fie atît de copleșiți sub mulțimea dușmanilor, încît de-abia dacă aveau să poată fi cu gîndul la Moldova. Căci **Țării Ruthenilor** aveau să dea năvală în **Crymeea** cu cinci sute de mii <de ostași>, iar pe **Tătari** aveau să-i rețină din părțile celelalte, tot cum și cei ai Caesarului aveau
347 să treacă Danubiul, și, unindu-și trupele la **Adrianopole** cu ale Polonilor, / aveau să încerce cucerirea **Constantinopolei**. Dar, cum Regele nu putea lăsa, în trecere, în spatele său, Moldova închinată dușmanilor, a crezut că era de datoria sa ca să-i atragă luarea aminte unui Principe Creștin și vechi prieten, să nu se mai pună, în continuare, împotriva armelor creștine, ci, mai degrabă, să-și unească trupele cu oștile polone și să le deie poruncă supușilor săi să-i primească pe Poloni nu ca pe niște

duşmani, ci ca pe eliberatorii Creştinilor şi ai lor proprii, şi să le aducă în tabără tot felul de provizii. Că Regele făgăduia, la rîndu-i, că n-avea să le prilejuiască locuitorilor niciun fel de necaz, ci va cumpăra toate cele pe care aveau să le aducă la preţul potrivit şi nu avea să lase să se ia de la cineva cu sila nici măcar un bob de orz, iar pe orişicine îl va fi găsit că i-a adus fie şi cea mai mică pagubă vreunui Moldovean, împotriva poruncii <date>, fără de vreo milostivire, îl va pedepsi cu moartea'.

{{<§> 146. Îndreptăţita scuză a Principelui Mold(ovei) cît despre o alianţă făţişă.}}

<{§} 146.> La acestea Principele îi dă răspuns Solului cum că 'Dorinţa sa de a ajuta Creştinătatea îi era îndeajuns de cunoscută Regelui atît din cele pe care le vorbise cu Căpeteniile, cît şi din vechile lor con{{vorbiri}}. Căci el nici n-a trecut vreodată cu vederea ceva ce credea că avea să le fie de folos Creştinilor, nici pe viitor n-avea să-i scape, de orice soartă avea să aibă parte de pe urma acelor fapte; dar nici nu era în puterile sale să înfăptuiască, în anul acela, unirea armelor şi o alianţă deschisă cu Polonii, nici Polonilor nu le era de folos. Fiul său mai vîrstnic, laolaltă cu patru alţi fii de-ai fruntaşilor Principatului erau ţinuţi ostateci la Constantinopole de Turci, asupra lor atîrnînd foarte grele ameninţări, dacă Turcilor avea să li se stîrnească fie şi cea mai mică bănuială asupra credinţei sale. El, însă, nu avea în tabără mai mult de cinci mii de Moldoveni, care, chiar şi
348 de s-ar fi alăturat trupelor Polonilor, / n-aveau să le facă nici pe acestea mult mai tari, nici oastea Turcilor cu mult mai slabă. Dar, dacă rămîneau în tabăra turcească, el nu numai că putea să abată la timp vreo primejdie, dacă avea să fie pusă la cale vreuna împotriva lor, ci îl şi putea înştiinţa pe Rege, în fiece zi, ba chiar şi fiecare ceas, despre planurile Seraskierului şi ale Sultanului Tătarilor – slujbe care erau cu mult mai presus decît un atît de slab ajutor. Pe lîngă acestea, cu toate că, de frica Turcilor, nu putea să o facă în scris, el avea, totuşi, să le deie poruncă prin glas locuitorilor Moldovei, să aducă hrană şi tot felul de alte provizii la tabăra Polonilor, şi să le îndeplinească pe toate după vrerea Regelui. Iar dacă Dumnezeu avea să-i hărăzească o fericită reuşită acestei expediţii, încît Turcii şi Tătarii să fie zdrobiţi, şi el însuşi avea să se străduiască în fel şi chip fie ca să-l scoată pe furiş pe fiul său de la C(onstantino)p(o)le, fie, ca pe orice prizonier, să-l poată răscumpăra cu mulţi bani – iar, dacă aceasta n-avea să fie cu putinţă, el îl va da şi pe acesta drept jertfă în numele Creştinătăţii şi pentru libertatea patriei sale, şi va da năvală din toate puterile asupra vrăjmaşului lui Hristos şi al Creştinilor, în luptă deschisă'.

{{<§> 147. Regele Polon(iei) îşi conduce oastea la Iaşi, iar Cantemyr, unindu-se cu tabăra Turcilor, îi eliberează pe locuitori din primejdia prizonieratului.}}

<{§} 147.> Primind acest răspuns, **Regele Poloniei**, în primele <zile> ale lunii Szewal, trece peste Tyras, şi, în marş forţat, ţinteşte către **Iaşi**; cum acolo n-a aflat pe nimeni potrivnic voinţei sale, <ci> hambarele pline cu grîne şi cu hrană, magaziile cu vin (căci Principele îl lăsase anume la Iaşi pe **Ramandi** Vornicul, ca să aibă grijă de aprovizionarea oştirii regeşti). Îşi face mai pe larg cheful şi îşi ia două săptămîni pentru lungi prînzuri şi cine. Între timp, Seraskieriul, **Bui<u>kly Mustafa Pasza**, cu douăzeci şi cinci de mii de călăreţi <şi> cu opt de Janiczari, trecuse deja
349 Danubiul şi îl adusese pe **Nur<r>adin Sultan**[77], cu treizeci de mii de **Tătari**, / în tabăra sa. Aici, el află că Regele a ajuns la Iaşi, dar **Cantemyr** nu s-a arătat încă în tabăra turcească; socotind lipsa lui drept o trădare, îi dă poruncă lui Nur<r>adin Sultan, cu Tătarii lui, să dea năvală în **Moldova**

ca într-un pămînt dușman, să pustiască toate prin fier și foc, iar pe locuitori să-i azvîrle în lanțuri. Și ea ar fi fost copleșită de un prăpăd cumplit, dacă unul dintre Mîrzacii Tătarilor, din neamul Cantemirilor[ßß], **Bek Myrza**, nu s-ar fi opus și nu i-ar fi abătut de la hotărârea lor pe Seraskier și pe Sultan, făgăduind 'să fie el însuși chezaș că <Principele> Cantemyr nu avea să se desfacă niciodată de la credința cuvenită Împărăției Othmane, ori să treacă de partea dușmanilor', adăugind că 'are el știre sigură că Principele ieșise de la Iași, și că avea să ajungă în tabără a treia zi <mai tîrziu>'. Urmarea i-a și întemeiat vorbele. Anume, Principele, ieșit din Iași a treia zi înainte de sosirea Regelui <acolo>, după ce a ajuns în **Tîrgul Fălciilor**, dîndu-le voie alor săi ca, celor care o vroiau, să se întoarcă la Rege, trece peste **Hierasus**, și, către sfîrșitul lunii Szewal, ajunge în tabăra Seraskierului.

{[<§>148. Regele Pol(oniei), trecut peste Hierasus, este năpădit de Turci.]}

<{§} 148.> Într-acestea, **Regele Poloniei**, ostenit de atîtea și atîtea chefuri, pornește mai departe, cu gîndul să-i alunge pe Turci din toată **Moldova**, dar, la a doua sa tabără, ia seama că oștenii săi mor de foame, pentru că atîta hrană, cîtă se aflase în tihna de la Iași, se isprăvise din lipsa de grijă a acelora care fuseseră puși mai-mari peste împărțirea aprovizionării, așa că nu le mai rămăsese Polonilor nimic de mîncat, înafară de nesfîrșitele roade ale pomilor. Urmînd să-i găsească un leac acestei nevoi, le trece peste Hierasus aproape de **Czoczora**, crezînd (că), înainte de sosirea Turcilor,
350 avea să / poată jefui mult-bogatele depozite ale Tătarilor **Budziacieni**, și să-și poată iarăși întrema oștenii, roși de foame. Seraskieriul, înștiințat că Regele a trecut peste Hierasus, purcede pe dată, cu toată oștirea, asupra lui, și, cum se afla doar la două zile de **Czoczora**, îl găsește în cîmp deschis și îl împresoară jur-împrejur. Tătarii azvîrlu cu foc în ierburile uscate deja de arșița soarelui, nu dau deloc pace taberei Polonilor, trimițînd cete asupra ei; pe cei ce căutau pășune fie că îi prind, fie că îi silesc să se întoarcă la carele lor, fără nicio ispravă. Regele, deznădăjduind, îi oferă Seraskieriului lupta, dar, fie că el socotea că era lucru plin de primejdie să se înfrunte, în luptă deschisă, cu șaizeci de mii de Poloni fie că vroia să-i ademenească mai departe de hotarele Poloniei, le refuză bătălia <și> le dădu poruncă alor săi doar să-i hărțuiască pe dușmani, prin neîncetate încăierări. Dar oastea polonă simțea în rărunchii ei un dușman cu mult mai greu, și anume foamea, iar acesta îi împila atît de tare, încît de-abia dacă se putea retrage din tabără fără să lase acolo trei sau patru sute de leșuri dintre ai lor.

{[<§> 149. Polonii sunt siliți să se retragă. Regele întinează numele de 'pios' prin sacrilegiu și prin jafuri.]}

<{§} 149.> Silit de aceste rele, Regele încearcă iarăși să treacă peste Hierasus, în locul numit de localnici 'Valea Strîmbă' [ee]. Dar de-abia de trecuse o jumătate din oaste, cînd se arată peste ei **Tătarii**, îi atacă din spate pe ceilalți, pe mulți îi taie, pe unii îi prind, pe cei mai mulți îi risipesc prin apele rîului. Trecînd, pînă la urmă, fluviul, cu cea mai mare trudă și nimicire a alor săi, Regele își revarsă mînia, pe care n-o putuse vărsa asupra Turcilor, asupra **Moldovenilor**, și le dă voie[ζζ] ostașilor lui să-i prade pe locuitorii Provinciei. Regele însuși dă pradă focului două mînăstiri din **Iași**, sfintele vase le risipește, moaștele Sfîntului **Ioan de la Suczava**, laolaltă cu mai multe prinoase,
351 semne ale pietății vechilor Principi, / le răpește cu sila, pe Mitropolitul Moldovei, care nu vroia să-i deie pe mînă sfintele odoare, îl duce cu sine ca pe un prizonier. Apoi, se duce la mînăstirea

celor **Trei Ierarhi**, unde se păstrează cu sfinţenie moaştele S(fintei) **Paraschiva** – Sfînta din **Epibata**[ŋŋ] – şi cere 'să i se dea rămăşiţele acelei Sfinte, laolaltă cu tezaurul ţinut acolo'. Dar Arhimandritul, cu toate că auzise ce se întîmplase cu Mitropolitul, închide porţile bisericii şi le răspunde celor ce fuseseră trimişi de Rege că 'preferă să fie îngropat sub minele biseicii, decît să deie, de buna lui voie, pe mîna orişicărui muritor ceva atît de sfînt şi de preţ'. Regele, ca să-l îngrozească pe monahul cel îndărătnic, dă poruncă să se aducă de faţă uneltele schingiuirii şi-l tot ameninţă că 'are să spargă porţile bisericii şi are să ieie cu sila tot tezaurul acela, a cărui parte, prietenește cerută, el i-o tăgăduia', dar, văzînd neînfrîntul suflet al Arhimandritului, fie atins de sfiala faţă de sacrilegiu, fie împiedicat de Căpeteniile sale, pleacă de acolo, puţin mai tîrziu, fără de nicio ispravă.

{{<§> 150. După pilda Regelui se poartă şi toată oştirea.}}

<{§} 150.> Oştenii, pe lîngă pilda Regelui lor, îmboldiţi şi de 'sacra foame', se poartă nu mai puţin leneş jefuind oraşele şi satele şi nu cruţă nici locurile religioase, nici pe cele profane, pe unde credeau că ar putea găsi ceva cu care fie să-şi sature pîntecele cel sleit de puteri, fie să-şi împlinească poftele.

{{<§> 151. Dumnezeu vine cu răzbunare asupra Polonilor sacrilegi.}}

<{§} 151.> Dar, puţin după aceea, a urmat şi răzbunarea pentru sacrilegiu. Căci, după ce locuitorii s-au împrăştiat din pricina cruzimii **Polonilor** şi a **Cosaccilor**, cum cetele care veneau pe urmă nu mai găseau decît sălaşuri golite de locuitori, ele erau silite să înfulece cărnuri crude şi nesărate; de aici iată născîndu-se dizenteria, care, în puţine zile, capătă o atît de mare întindere în tabăra Regelui, încît de-abia dacă trecea vreo noapte fără să se stingă cinci sute, sau mai mulţi
352 dintre Poloni. Chiar şi Principele, aflînd că Polonii comiteau atît de negrăite / crime şi sacrilegii, îşi împarte trupele prin toată Provincia, pune mîna pe descreierații aceia, împrăştiaţi şi netemîndu-se întru nimic de aşa ceva, şi prinde mai mult de patru mii de asemenea sacrilegi, pe unii îi pune pe rug, pe alţii îi trage în ţeapă, pe alţii îi spînzură, altora le hărăzeşte meritata răsplată a unui alt fel de moarte.

{{<§> 152. Tătarii otrăvesc apele cu ierburi veninoase.}}

<{§} 152.> Mai departe, după ce oştirea regească ajunsese la **Cotnar**, **Tătarii** otrăvesc cu ierburi veninoase[ŋŋ] lacul care scaldă oraşul, după care, şi vitele şi oamenii, cu toţii care beau apă din el, ajung să-şi piardă răsuflarea. Aflînd despre aceasta, Regele, ca să nu se expună şi pe sine, şi trupele sale unei primejdii şi mai mari, se fereşte de locurile de cîmpie, şi îşi pune tabăra lîngă fluviul Siret, înconjurat de peste tot de munţi; văzînd aceasta, Tătarii cred că el vroia să se întoarcă în **Polonia**, şi, pentru că se părea că pădurile şi munţii aveau să le îngreuneze cailor trecerea <pe acolo, se duc iarăşi acasă, încărcaţi de prăzi şi de prizonieri.

{{<§> 153. Regele ocupă, la întors, cetăţuia Nemez, apoi şi Suczavia.}}

<{§} 153.> Scăpat de **Tătari** (căci Turcii nu trecuseră peste Hierasus), **Regele Poloniei**, ca să nu pară că pe degeaba ar fi istrăvit banii Preasfinţiei Sale, Papa, ocupă pe drum, chiar dacă nu fără de trudă, cetăţuia **Nemez**[ŋ], părăsită de locuitorii ei. Căci, din întîmplare, rămăseseră acolo, în fortăreaţă, nouăsprezece Vînători **Moldoveni**, şi, închizîndu-i porţile şi trăgîndu-i punţile, îi refuzau Regelui intrarea. Regele, neştiind că garnizoana era atît de slabă, bate cetăţuia, vreme de patru

zile, cu tunurile şi cu ghiulele de foc; Vînătorii aceia se apără, şi ucid ca la cincizeci de Poloni, cu tot cu Mai-marele tunurilor; pînă la urmă, în cea de a cincea zi, cînd văd că zece dintre ai lor zac la pămînt, ei predau oraşul, cu condiţia ca garnizoanei să-i fie lăsat să plece liber oriîncotro vroia.
353 Regele, cînd vede că ies numai şase Vînători, şi duc pe umeri trei răniţi, / se miră de aşa faptă, şi, îmboldit de mînie şi de ruşine, dă, mai întîi, poruncă să fie spînzuraţi, dar, mai apoi, atrăgîndu-i **Iablonowski** luarea aminte asupra libertăţii pe care le-o făgăduise, le dă iarăşi drumul să se ducă. După aceea, pune în oraşul ocupat două unităţi de cîte o sută de Dragoni, şi o ia către **Suczavia**, vechiul Scaun al Principilor **Moldovei**, o ocupă, după ce o găsise golită şi de oşteni şi de locuitori, şi o întăreşte cu o garnizoană.

{{<§> 154. Tătarii fac, întruna, la întoarcere, mare prăpăd printre Poloni.}}

<{§} 154.> Datorită acestor reuşite ale **Polonilor**, **Tătarii**, care duseseră deja acasă prăzile de mai înainte, sunt chemaţi înapoi, şi, ca nişte lupi hulpavi, dau fuga de ici-colo, şi îi prind pe Polonii care se îndepărtau mai mult de oastea cea mare. Cum bîntuiau ei aşa, în 16 ale lunii Zylcaade (23 Sept(embrie)), dau peste Marele Vistiernic, pe care Regele îl trimisese înainte, cu opt mii de Poloni, şi sunt zdrobiţi de el, cu mare măcel. Dar nici izbîndă aceasta nu le-a fost Polonilor de mare folos. Căci, cum, datorită foametei, căreia, dintr-o atît de mare lipsă de hrană, numai roadele pomilor îi aduceau, cît de cît, un leac, oastea era nevoită să se împrăştie prin păduri mai departe decît era bine, Tătarii dădeau iama asupra oştenilor care se tot risipeau, ici şi colo, la întîmplare, în parte, îi tăiau, în parte, îi prindeau, iar cel care se îndepărtase mai mult de coloana lui putea fi sigur că nu avea să se mai întoarcă niciodată la ai săi.

{{<§> 155. Regele, părăsindu-şi tabăra, fuge pe ascuns.}}

<{§} 155.> Văzînd această primejdie, Regele, mai întîi, lăsîndu-şi tabăra, călăuz fiindu-i **Turkulecz**, un miiaş Moldovean, fuge noaptea, laolaltă <doar> cu cîţiva; restul oştirii, pe care Fortuna mai clementă îl scăpase de foame şi de sabia vrăjmaşă, se întorc, cu **Iablonowski** „în frunte, către sfîrşitul lunii Zylcaade, la **Iavorovia**, la Rege.

{{<§> 156. Fericitele succese ale Veneţienilor împotriva Turcilor.}}

354 **<{§} 156.>** În acel an, lucrurile le-au ieşit mai bine **Veneţienilor**. **Morlachii**, asediază, în primăvară, **Ottoch**, un oraş aşezat între cele două albii / ale rîului **Cettina**, îl iau cu mînă armată şi-i căsăpesc toată garnizoana. **Capudan Pasza** încearcă acelaşi lucru pentru **Chielafa**, dar, la sosirea flotei Veneţienilor, este silit să deie dosul. O parte a acesteia este trimisă spre **Dardanelle** spre a zăvori C(onstantino)p(o)lea de **Arhipelag**, restul navelor atacă **Navarinul Vechi**. Odată ocupat acel oraş, din prima zi a asaltului prin predarea Prefectului său, **Navarinul Nou** este împresurat sub un strîns asediu. Vine în zbor în ajutorul oraşului Seraskieriul **Moreei**: dar asupra lui, mai înainte ca el să fi ajuns la lucrările Veneţienilor, se năpustesc **Koenigsmark** şi cu Marchizul „de" **Curbon**, cu 8.200 de oşteni, şi îl zdrobesc. Tot el, puţin mai tîrziu, cheamă la sine alte trei mii de prin străjile de primprejur, îi culege pe cei scăpaţi cu fuga din bătălia de mai înainte, şi încearcă a doua oară eliberarea oraşului asediat, dar este respins cu mare măcel; văzînd aceasta, cei din Navarin, pierzînd orice nădejde, le predau oraşul Veneţienilor în <ziua de> douăzeci şi şase a lunii Redzieb {{(7 Iun(ie))}}.

{[<§²> 157. Veneţienii, ocupînd Methone şi Corone (sic), *îi înfrîng în luptă pe Turci.]}*

<{§}² 157.> Trei zile mai tîrziu, este asediată **Methone**, pe care străjerii, îngroziţi de prăpădul suferit de Seraskier, predîndu-se, le-o cedează învingătorilor în 15 ale lunii Szaban (26 Iun(ie)). **Veneţienii** încununează sfîrşitul expediţiei din Pelopon<n>es prin cucerirea **Neapolei** din **România**. **Morosini** o împresoară pe aceasta din toate părţile, în <ziua de> zece a lunii Ramazan (20. Iul(ie)), şi, cu toate că era foarte bine întărită şi de la fire şi prin arta <militară>, îi dărîmă zidurile cu tunurile, cu puţine zile mai apoi. În cea de a şasea <zi> de la începerea asediului, Seraskieriul **Moreei** vine în goană, cu trupele sale, în ajutorul oraşului. Dar lui îi iese în cale **Koenigsmark**, şi, după o scurtă luptă, îl zdrobeşte. Totuşi, acela, de loc înspăimîntat de acest nenoroc, cum ştia că,
355 dacă oraşul avea să ajungă în puterea Veneţienilor, / se zisese cu capul său, strînge iarăşi o oaste nouă şi mai numeroasă, şi, în <ziua de> nouă a lunii Szeval (18. Aug(ust)), cînd începeau să dea zorii, dă buzna peste valurile Veneţienilor, şi, mai înainte ca aceia să-şi vină în fire, ocupă o colină de pe care se putea trage asupra celei mai mari părţi a taberei cu ghiulele de tun. Aflat la o asemenea anaghie, Koenigsmark, cu trupele care se aflau sub comanda sa, vine în ajutorul grelei situaţii a Veneţienilor şi îi întîrzie într-atîta pe duşmani, pînă să sosească Morosini cu restul oştirii. Turcii, deşi vedeau că de trupele Veneţienilor sunt mai presus, luptă totuşi, vreme de şapte ceasuri, cu asemenea ardoare, ca şi cum ar fi fost vorba despre toată Împărăţia Othmană, dar, pînă la urmă, doborîţi de asalturile repetate ale Veneţienilor, sunt puşi pe fugă. Mai-marele oraşului, **Mustafa**, cînd vede coloanele Creştinilor cum se întorc la valuri, şi ia seama, după ovaţia lor, că au fost zdrobiţi acei al căror ajutor îl aştepta el, desfăşoară chiar în ziua aceea semnul predării, şi, dobîndindu-şi libera plecare, în <ziua de> zece a lunii Szewal (19. Aug(ust)), le predă Veneţienilor fortăreaţa.

{[<§> 158. Şi în Dalmatia Veneţienii lucrează cu străşnicie.]}

<{§} 158.> În **Dalmaţia**, Pasza **Bosniei**, spre începutul verii, asediază **Duare**, dar, auzind că vin Veneţienii, după ce îi pierduse pe mulţi din ai săi, se retrage de lîngă oraş. Tot el încearcă să-i hărţuiască şi pe duşmani, dar <şi> acolo este respins cu prăpăd. Ajunşi mai cutezători de pe urma acestor succese, **Veneţienii**, Căpătenie fiindu-le **Cornaro**, în <ziua de> şapte a lunii Szeval (16 Aug(ust)), atacă **Zingul**, pe care Valerius îl asaltase zadarnic în anul de mai înainte, şi, după ce îi dăduseră jos zidurile cu tunurile, în a doua zi a asediului, îl iau cu mînă armată şi-i căsăpesc toată
356 garnizoana. Cu acelaşi noroc, **Morlachii** fac o expediţie către **Clim**, / amăgesc, printr-o stratagemă, să iasă din oraş o mie şi cinci sute de pedestraşi şi de călăreţi care erau acolo de strajă, apoi îi împresoară de jur împrejur, pe mai mulţi îi doboară de la cel dintîi iureş, pe ceilalţi, siliţi să fugă, îi urmăresc cu asemenea tărie, încît au intrat în oraş la grămadă cu ei, şi l-au pîrjolit, punîndu-i foc, după ce l-au prădat.

{[<§> 159. Poporul de la Constantinopole este stîrnit împotriva Sultanului şi strigă în gura mare că trebuie descăunat.]}

<{§} 159.> Aţîţaţi de aceste fapte, **Ulemalele** şi poporul de la Constantinopole iscă, mai întîi, glasuri de răzvrătire între pereţii de acasă împotriva lui **Sultan Mehemed**, iar apoi le varsă şi în public. Ulemalele puneau, mai cu seamă, dinaintea ochilor gloatei că 'după golirea Tezaurului, după uciderea de către Creştini a atîtor mii şi mii de Muslimani, după pierderea Regatelor **Ungariei**

și **Moreei**, cu primejdia ajunsă chiar asupra Orașului Regesc, Împăratului nu i se mai putea, de acum, atrage numai luarea aminte ca, lăsînd deoparte vînătorile, să aibă grija Statului și să vină într-ajutorul stării jalnice a Statului Othman. Faptul acela nu putea fi pus în seama nevolniciei minții lui, pentru că vremurile de mai înainte arătaseră deajuns că Mehemed nu era un nepriceput în ocîrmuirea Statului, ci în cea a mîniei dumnezeiești, stîrnite împotriva neamului Musliman, odată ruptă pacea pe care o încheiase preaînțeleptul Vizir **Kioprili Ahmed Pasza** – căci ea atît de tare îl aiurise pe Împărat, încît să socotească cum că hotarele Împărăției Othmane, lărgite cu atîta trudă și cu atîta sînge al Muslimanilor, puteau fi apărate cu ogari și cu șoimi. Ea nu putea fi domolită în nici un fel, dacă nu era stins însuși izvorul indignării aprinse în înalturi, adică Împăratul, cel dintîi autor al unui război iscat pe nedrept, precum și toți aceia care încuviințaseră ruperea păcii prin vreun sfat sau vreo **Fetwa**'.

{|<§> 160. Sultanul se silește zadarnic să pună vina în seama altcuiva.|}

<{§} 160.> Împăratul, auzind cele ce se glăsuiau în public, prin piețe și prin adunări, se întoarce pe dată la C(onstantino)p(o)le, îl mazilește pe **Muftiu** din demnitatea lui, <iar> gloata o lămurește,
357 prin oameni care erau de partea sa, că 'nu Împă/ratul a fost pricina începerii războiului, ci Vizirul **Cara Mustapha Pasza și** cu Muftiul cel mazilit, sfaturilor cărora El însuși nu vroise să li se împotrivească, atît pentru că păreau vrednice de încuviințare, cît și pentru autoritatea celor care le propuneau. Dar, din această anume pricină, Cara Mustapha Pasza a fost sugrumat, iar Muftiul despuiat de cinstire'.

{|<§>161. Pentru plata lefii oștenilor pune un nou bir asupra gloatei.|}

<{§} 161.> Mai departe, ca să-i dovedească și mai bine poporului grija pentru bunăstarea Statului, el vinde nestematele care erau păstrate în Tezaurul Grajdurilor, și, din banii aceia, plătește simbriile oștenilor, iar, cum acest lucru nu era deajuns, pune bir și peste Dziamii, peste Meszczide, și peste fiece clădire a fiecăruia[xx]. Prin aceste meșteșugiri, nu numai că se potolește; răzvrătirea care sta să izbucnească în acel an, dar și poporul este îndemnat să deie cu mai largă mînă, în folosul public, cele de care era nevoie.

{|<§> 162. <De> **Lorena** purcesese, între timp, laolaltă cu oastea Caesarului, către **Essec**, și, odată trecută **Drava**, cugeta să-l atace pe Vizir, care-și pusese tabăra în jurul Essekului. Dar **Suleiman Pasza**, cîtă vreme trupele Caesarului erau întîrziate de greutățile locurilor mai mult decît s-ar fi cuvenit, își desfășurase oștirea într-un loc atît de favorabil, încît <de> Lorena nu numai că nu cuteza să-l atace, dar mai și trebuia să-și întărească propria tabără cu un val, ca să nu rămînă deschisă de către asalturile Turcilor. Astfel, taberele Turcilor și Caesarienilor fiind așezate aproape una de alta, este pus, mai întîi, la încercare, prin cîteva încăierări, norocul lui Marte, apoi lupta se dă și cu tunurile, care, datorită așezării locului, trăgeau cu mult mai mare succes de la Turci, decît de la **Germani**, iar aceștia sunt siliți să lase locul și să deie îndărăt. Turcii, socotind-o drept o fugă, îi urmăresc îndeaproape pe Germanii care se îndreptau către Danubiu, iar ei înșiși, la rîndul lor,
358 statornicesc să se bată cu aceia în lup/tă. Dar, cîtă vreme Vizirul, datorită mulțimii alor săi, nu putea înainta în pas chiar atît de iute, Germanii, punîndu-și tabăra la **Mohacz**, își refac, între timp, trupele ostenite de calea lungă și de lipsa hranei, și se hotărăsc să despoaie de ziduri **Ziclos** și **Cinci Biserici**, <și,> dimpotrivă, să încerce cucerirea **Albei Regale**. Cu atare gînd, își strîng corturile

şi, în a treizecea <zi> a lunii Remazan (28. Iul(ie)) a anului 1098, îşi iau calea către Ziclos. Dar, cînd de-abia ieşiseră din tabără, se arată dese cete de călăreţi duşmani şi hărţuiesc de peste tot laturile celor care înaintau cu încetineală, anume ca să-i întîrzie pe Germani, pînă ce Vizirul avea să fi ajuns cu toată oştirea. După trei zile de hărţuieli, iată că se arată şi Vizirul, şi, ocupînd o pădurice prin care Caesarienii trebuiau neapărat să treacă, îşi pune tabăra în acel loc, şi spune pe faţă în oastea sa că 'a primit încredinţare de la Sultan să se înfrunte cu Germanii în luptă deschisă' şi făgăduieşte foarte bogate răsplăţi acelora care aveau să se vădească mai presus decît ceilalţi prin bărbăţia şi prin faptele lor eroice. A doua zi, care era <cea de> patru Szeval (1 August), îşi orînduieşte trupele în linie de bătaie şi, cum vede linia Germanilor prea mult întinsă în lăţime, pentru ca aripile ei să-şi poată sări cu uşurinţă în ajutor una celeilalte, dă poruncă să hărţuiască aripa dreaptă a duşmanilor cu iureşuri dese, dar mai uşoare, <şi,> dimpotrivă, să dea năvală din toate puterile asupra celei stingi. Turcii duc cu străşnicie la îndeplinire poruncile Căpeteniei lor, şi se năpustesc cu o asemenea furie asupra aripii stîngi a Caesarienilor, încît ar fi alungat-o şi ar fi împrăştiat-o pe fugă, dacă tunurile amestecate printre oşteni nu i-ar fi întîrziat pe Othmaniazii care înaintau mai fără de grijă, nu i-ar fi doborît pe mai mulţi dintre ei, şi, astfel, nu le-ar fi smuls iarăşi
359 din mîini izbînda pe care aproape că păreau s-o aibă în mîinile lor. / Nemulţumindu-se, totuşi, să fi încercat doar o dată norocul războiului, ei se năpustesc şi a doua oară, cu şi mai mare furie şi cu şi mai multe bulucuri aspra acelora de care fuseseră respinşi, şi, deşi au fost daţi înapoi nu cu mai mic prăpăd ca înainte, totuşi, în coloană alcătuită şi ca unii care se fac pasul înapoi, mai degrabă decît ca unii care fugeau, ei se retrag la pădurice de unde plecaseră. Ducele **Bavariae**, care se afla în fruntea acelei aripi, cînd vede că i-a respins de două ori pe Turci, socotind că avea să le fi fost retezată îndrăzneala, decide să-i atace el însuşi, în pădure, pe vrăjmaşi, şi îşi scoate trupele asupra ei. Dar, mai înainte să-şi poată îndeplini gîndurile, el ia seama că vin asupra sa, îngrămădite din nou, bulucurile duşmanilor. Spre a le respinge, dă poruncă să fie scoase tunurile în prima linie şi să fie încărcate cu raze de ghiulele mai mici şi cu bucăţele de fier, trăgînd cu care în Turcii care se apropiau se ajunge la un atare măcel, încît n-au mai cutezat să se bată piept la piept, ci au luat-o la fugă, în pas mai iute decît veniseră <într-acolo>. **Bavarezul** îi urmăreşte îndeaproape pe cei ce fugeau, dar, după ce abia dacă înaintase preţ de un ceas, ia seama, nu fără uluire, la întreaga tabără a Turcilor. Şi ar fi crezut că era vorba de o vedenie, dat fiind că abia dacă era de conceput cum de o oştire zdrobită cugetînd mai degrabă la fugă, decît la luptă, putuse fi convinsă să se întărească, într-un timp atît de scurt, cu un val tare, dacă tunurile puse pe culmea primelor valuri, nu s-ar fi trădat singure prin glasul lor, la nepotrivită vreme, şi nu i-ar fi făcut pe Caesarieni să ia seama şi să nu înainteze fără fereală mai departe. Dar, odată valurile Turcilor dărîmate de tunurile germane, pe dată pătrund chiar în tabără, mai întîi călăreţii, apoi şi trupele pedestre ale Caesarului, şi dau prăpădului aproape toate bulucurile Janiczarilor, părăsite de călărime. Vizirul, văzînd lucrurile
360 fără de nădejde, / scapă cu fuga, laolaltă cu puţini, şi le lasă învingătorilor întreaga tabără, o uriaşă pradă, şi toate mijloacele de război. Imperialii îl urmăresc, ei, fără de nicio zăbavă, dar, pentru că, pe cînd Janiczarii încă se mai băteau, călărimea ajunsese deja mai departe, ei ajung să mai prindă numai cîteva sute dintre duşmanii care se împrăştiaseră pe ici şi colo, şi îi jertfesc, aproape pe toţi, Manilor Creştinilor ucişi în luptă.

{{<§> 163. Vizirul, scăpat cu fuga, se retrage la Beligrad.}}

<{§} 163.> Prima grijă a Vizirului scăpat din acel prăpăd a fost să întărească **Essekul** și **Petervaradinul**, asupra cărora cei ai Caesarului păreau că vor da năvală mai cu deosebire, după izbîndă lor. Cu acest țel, el îmbună, pe rînd, sufletele Janiczarilor și ale Spahiilor stîrnite împotriva sa, crește garnizoana Esseculuí cu cîteva regimente, și, lăsînd șase mii de ostași în straja podului de la Petrivaradi, se retrage la **Beligrad**.

{{<§> 164. Caesarienii lucrează cu noroc în Sclavonia.}}

<{§} 164.> <De> **Lorena**, cînd vede că acele locuri sunt prea bine întărite pentru a le putea cuceri în răstimpul celor două luni care mai rămăseseră pentru operațiunile militare, împrăștie prin popor zvonul că punea la cale asediul **Temisvarului**, și face, astfel, ca Vizirul, îngrijat în privința păstrării acelui oraș, să trimită în acele părți cea mai mare parte a oastei sale. Păcălindu-l, prin această stratagemă, pe Vizir și scăzînd oștirea Turcilor din **Sclavonia**, <de> Lorena îi dă poruncă lui **Dunevald** să se străduie, laolaltă cu o anume ceată <de oaste> să-i alunge din Sclavonia, peste Drava, pe vrăjmașii Crucii, <iar> el însuși, laolaltă cu o oștire mai mare, rămîne în **Ungaria** spre a avea sub ochi ce mai puneau Turcii la cale. Dunevald, după ce a trecut peste Drava, asediază **Burzinul**, din a doua <zi> a lunii Zylcaade (29 Aug(ust)), și, dărîmîndu-i zidurile, se pregătește să-l înconjoare jur-împrejur : luînd seama la aceasta, străjerii se predau și pe sine și fortăreața la
361 milostivirea învingătorului, în a șasea zi a asediului. Acest / oraș odată cucerit, el atacă **Walpo**, o cetățuie care trebuia să le fie smulsă Turcilor, mai înainte de a putea începe asediul **Esseculuí**.

{{<§> 165. Iau Essecul prin predarea lui.}}

<{§} 165.> Prefectul orașului îi face știut garnizoanei Esseculuí, prin anume semne, că au sosit Germanii, și-i cere ajutoare împotriva acestora. Dar cei din Essec, îngroziți de o atît de neașteptată venire a Caesarienilor, pun praf de pușcă sub meterezele fortăreței, și, strîngîndu-și bagajele, se pregătesc să fugă. Aflînd aceasta, **Dunevald** îi dă poruncă lui **Lodron** să cerceteze mai atent, cu două mii de călăreți, ce se petrecea la **Essec**. Cînd îl zăresc pe acesta, străjerii Esseccului socotesc că a sosit întreaga oaste a Germanilor, și părăsesc orașul într-o asemenea grabă, încît nu numai că și-au lăsat cea mai mare parte din bagaje, dar au uitat și să pună foc minelor săpate mai înainte sub cetățuie și umplute cu praf de pușcă. Înștiințat despre acest lucru, Prefectul din Valpo socotește mai cu cale să-i cedeze sorții celei nedrepte față de interesele othmane și să îmbune, prin supunere, sufletele biruitorilor, decît să-i atîțe pe aceia împotriva sa printr-o îndărătnicie fără de folos, și le predă Caesarienilor orașul încredințat sieși, mai înainte să fi început asaltul.

{{<§> 166. Cu același succes, ei supun toată Sclavonia. În Ungaria, Agria este îngrădită sub asediu.}}

<{§} 166.> Cu același noroc, **Dunevald**, ocupă, puțin mai tîrziu, Metropola **Sclavoniei**, **Possega**, precum și **Bellastina**, **Patrask**, **Szirask**, **Telicha**, **Walkowar**, **Erdedi**, și mai multe alte cetățui din acel ținut, părăsite de Turci, și redă tot Regatul Sclavoniei stăpînirii Creștinătății. De cealaltă parte, Prefectul **Leopoldipolei**, **Areizaga**, atacă **Ciokaku** și **Polota**, și le ia prin predare, iar, în aceeași vreme, în **Ungaria de Sus**, este împresurată **Agria**, încolțită, de prin străjile învecinate
362 ale Caesarienilor, / de o ceată nu prea mare, și este lipsită de aprovizionare.

{{<§> 167. <De> Lorena, împotriva lui Apaffi, ocupă cîteva oraşe din Transsylvania, unde îşi aşează şi taberele de iarnă.}}

<{§} 167.> Pînă la urmă, încununarea expediţiei din acest an o pune <de> **Lorena**, prin ocuparea **Transsylvaniei**. Principelui acestui ţinut, **Michael Apaffi**, Caesarul îi atrăsese atenţia, încă de la începutul verii, 'să rupă tratatul cu Turcii şi să primească în Provincia sa steagurile biruitoare ale Creştinilor', iar el se arătase gata la aşa ceva, numai primejdia din partea Turcilor să fie alungată mai departe de hotarele Transsylvaniei. Cum însă, la sfîrşitul acestui an, Ducele de Lorena, după cum fusese înţelegerea, voia să le stabilească trupelor sale tabere de iarnă în acea Provincie, Apaffi le tăgăduieşte intrarea (fie că vroia să scape de acea povară, fie că dorea să-i convingă pe Turci că el împlinea predarea Principatului său silit, iar nu de bună voie), şi îi trimite răspuns lui <de> Lorena că făgăduiala sa pentru îngăduirea unor tabere de iarnă se întindea nu asupra întregii oştiri, ci numai asupra cîtorva regimente. Dar acesta, pentru că nu socotea că era nevoie de cuvinte, <acolo> unde puteau avea greutate armele, intră în Transsylvania şi fără voia Principelui, şi, ocupînd oraşele cele mai de seamă ale ţinutului, **Cibinium** şi **Claudiopolis**, îl sileşte pe Principe să se supună condiţiilor Caesarului, iar pe oştenii săi îi aşează în tabere de iamă.

{{<§> 168. Rușii purced asupra Crimeei, dar fără mare succes.}}

<{§} 168.> Nu la fel de fericit le-au ieşit lucrurile **Ruşilor** împotriva **Tătarilor**. <Cei doi> Czari, cum, din pricina tinereţii lor, nu se puteau afla ei înşişi în fruntea trupelor, îl trimiseseră pe **Basilius**, Principe **Galliczin**[λλ] cu o mare oştire, dar adunată de strînsură împotriva celor din **Crymeea**. Iar acesta, după ce, cu îngăduinţa Tătarilor, făcuse cale de mai multe zile prin pustietăţile care despart **Rusia** et **Crymeea**, este împresurat de **Nurradin Sultan** şi lipsit şi de apă şi de
363 păşune. / Acestui rău i se adaugă, puţin mai tîrziu, şi un altul, mult mai greu, un fel de molimă iscată fie de pe urma căldurii prea mari, fie din lipsa apei, datorită cărora, în scurtă vreme, se duc dintre cei vii mai mult de patruzeci de mii dintre Ruşi. Nu mai puţin, Nuraddin Sultan, temîndu-se, <totuşi,> de puterile, <fie ele şi> tare slăbite de acest prăpăd, ale oştirii ruseşti, ca să-i silească să se întoarcă înapoi, cît mai iute, la ale lor, se preface că se va duce către **Kiovia**, laolaltă cu Tătarii săi, şi izbuteşte astfel ca Gallicin, cu sufletul strîns de teama unei şi mai mari primejdii, să-şi abată trupele într-acolo, spre a apăra acea Provincie, şi să părăsească pustietăţile crîmlene. Dar nici cu această stratagemă a Sultanului Principele Gallicin n-ar fi întors trupele ruthene chiar din pragul Crymeei, de n-ar fi fost rechemat printr-o scrisoare a **Sophiei**[μμ], a surorii Împăraţilor. Ea îi scria că asupra Împărăţiei atîrna o mare ameninţare, dacă el n-avea să ne ajungă cît mai iute înapoi în Oraşul Regesc.

{{<§> 169. Polonii asediază Camenicum, dar, la sosirea Turcilor, desfac asediul, fără să fi isprăvit nimic.}}

<{§} 169.> Polonii, Căpătenie fiindu-le **Iacob Sobieskii**, fiul mai mare Regelui, ies în cîmp pe la începutul lunii Szewal ({(21 Aug(ust))}), îşi vădesc trupele către **Camieniec**, în douăzeci şi patru ale aceleiaşi luni, şi ameninţă să asedieze oraşul. Dar, după ce au tras de vreo trei sau patru ori cu tunurile şi au dărîmat cu ghiulele aprinse vreo cîteva clădiri din oraş, a patra zi mai tîrziu, auzind că Turcii şi cu Tătarii din Budziac au ajuns la **Czuczora** spre a-i da ajutor oraşului asediat,

desfac împresurarea. Asupra spatelui celor care se duceau dau năvală cei din Camieniec, pe nu puțini îi căsăpesc, pe cîțiva îi prind, și, la rîndul lor, pierd cam cincizeci dintre ai lor. Iar, înafara acestei lupte, nici oastea polonă, nici cea turcească n-au mai făcut, în acest an, nimic vrednic de pomenit.

{|<§> 170. Venețienii iau cîteva orașe din în Moreea.|}

364 <{§} **170.**> Mult mai tare se pun, în **Pelopon<n>es**, asupra dușma/nilor Crucii **Venețienii**. Aceștia, debarcîndu-și trupele la **Patras**, în douăzeci și trei ale lunii Remazan, a treia zi mai tîrziu, Căpetenie fiindu-le **Koenigsmark**, iau calea către Seraskier. Seraskierul își ațință trupele la luptă prin vorbe și răsplăți, le scoate la bătălie, și dă întîiul iureș cu călărimea asupra aripii stîngi a Venețienilor. Respins cu pagubă de aceasta, dă năvală asupra celei drepte cu atîta furie, încît Janiczarii au ajuns să încerce să spargă cu săbiile drugii cu care Venețienii își întăriseră prima linie. Dar, respins cu tărie de peste tot, pierzîndu-i pe mulți dintre ai săi, laolaltă cu Pasza **Vallonei**, greu rănit el însuși, este silit să fugă, împreună cu resturile oștirii sale : escadroanele urmăritoare ale Creștinilor în parte îi taie pe cam două mii dintre aceștia, în parte îi prind, în parte îi împrăștie prin cotloanele munților. Iar izbînda aceasta nu numai că le-a întărit pe cele pe care Venețienii le ocupaseră mai înainte în **Moreea**, ci le-a și supus stăpînirii lor pe cele care mai ascultau încă de Turci. După acea izbîndă, străjerii din Patras, părăsesc primii fortăreața încredințată lor, cu toate mijloacele ei de război, și fug de acolo. **Mehemed Pasza**, care avea poruncă să apere, cu șase mii de oșteni, **Castrum Rumeliae**, aruncîndu-i zidurile în aer cu praf de pușcă, îi urmează, puțin mai tîrziu, pe cei din Patras; tot așa face și **Mehemed**, Prefectul **Castrum Moreae**, după ce ia seama că se apropie de cetățuie navele de luptă ale Venețienilor : și – lucrul cel mai de mirare – **Naupactus**, un oraș foarte bine întărit și de la fire și prin arta <militară>, trimite Soli în calea flotei Venețienilor care se apropia de el, oferindu-le predarea orașului. Odată orînduite și statornicite cele ce priveau
365 orașele ocupate, Căpetenia Supremă a oștirii / Venețienilor, **Morosini**, asaltează **Castel Tornese** și **Mis[i]tra** : Mai-marii acestora, mulțumiți cu plecarea liberă, le predau fără luptă Venețienilor cetățuile, cu toate mijloacele lor de război.

{|<§> 171. Morozini ocupă Corinthul.|}

<{§} **171.**> Numai **Epidaurul Limeric**[vv] rezistă mai multă vreme, iar garnizoana lui, întemeindu-se pe tăria locului, cu toate că era bătută din greu cu ghiulele aprinse, îl apără cu putere. Dar, lăsîndu-l laoparte, **Morosini**, cu flota sa, țintește, prin Golful de Corinth, de-a dreptul înspre **Corinth**, nădăjduind că prin ocuparea lui, nu numai că le va fi închisă Turcilor întoarcerea în **Moreea**, dar avea să fie cu mult mai ușoară și cucerirea restului cetățuilor pe care Turcii le mai țineau încă în Moreea. Seraskieriul, aflînd despre sosirea lui Morosini, cum vedea că cele patru mii de oșteni pe care-i avea pe lîngă sine nu puteau fi pe potriva puterii **Venețienilor**, dă foc depozitelor de la Corinth și, dărîmînd cea mai mare parte a zidurilor, se retrage cu trupele sale pe crestele munților de la Theba, iară, pe drum, îi căsăpește rușinos pe toți Grecii pe care putuse pune mîna, tot spunînd că ei erau pricina nenorocirii sale. Dar Morosini, zărind văpaia <și> bănuind cum stăteau lucrurile, vine pe dată în ajutor cu cîteva regimente și stinge focul, mai înainte ca el să fi putut înghiți toate depozitele.

{[<§> 172. Koenigsmark <ia> Athena.]}

<{§} 172.> De acolo, îl trimite către **Athena** pe **Koenigsmark**, cu o parte a oastei, iar acesta sileşte oraşul să se predea, după un scurt asediu; în decursul acestui asediu **Veneţienii** fac să ia foc, de la o ghiulea aprinsă, praful de puşcă al Turcilor, pe care aceia îl puseseră bine în multvestitul templu închinat odinioară Zeului Necunoscut, şi astfel aruncă în aer întregul sanctuar. Prin acesta, cel mai civilizat neam al **Italiei**, **Veneţienii**, au nimicit ei înşişi antichităţile pe care le lăsaseră
366 întregi Barbarii / înşişi, la C(onstantino)p(o)le şi la Athena : pomenirea lor cine să o graveze, pe drept, pe aceeaşi stelă cu <cea a lui> **Herostrat** ? Diferenţa este că el o făcuse din voia sa, iar ei din întîmplare.

{[<§> 173. Turcii, neieşindu-le încercarea, dau năvală în Dalmaţia.]}

<{§} 173.> În **Dalmaţia**, Turcii purced primii la arme, şi, sub conducerea lui **Atlaglik Pasza**, Prefectul **Bosniei**, în prima zi a lunii Dzemaziul Ewwel, încing sub asediu Zingul, pe care îl cucerise **Cornaro** în anul dinainte, şi, vreme de patruzeci de zile îl asaltează cu tărie; dar, pînă la urmă, pierzîndu-i pe mai mulţi dintre ai lor, cum sosea şi oştirea **Veneţienilor**, în <ziua de> zece a lunii următoare, sunt siliţi să se retragă, cu mare pagubă, de lîngă oraş.

{[<§> 174. Comaro. la rîndul său, îi învinge, cu noroc, pe Turci şi cucereşte Cetăţuia Nouă.]}

<{§} 174.> **Cornaro**, la rîndul său, ajutat de flota **Maltezilor** şi a **Papei**, asediază foarte strîns **Castello Novo** din **Dalmaţia**, în <ziua de> douăzeci şi patru a lunii Szewal. Vine în goană în ajutorul acestui oraş Pasza **Bosniei**, şi, după ce pătrunsese în strîmtorile locurilor, care erau păzite de **Morlachi**, în a opta <zi> a lunii Zylhidze dă buzna cu atîta furie chiar asupra valurilor **Veneţienilor**, încît ar fi dat înapoi trupele cărora le fusese încredinţată apărarea acelora, dacă, la vreme, **Cornaro**, cu restul oştirii şi cu ajutoarele **Maltezilor**, nu i-ar fi susţinut pe cei care cedau deja : prin sosirea sa înfăţişarea luptei se schimbă într-atît, încît Turcii, cu puţin mai înainte biruitori, au fost siliţi, după o scurtă, dar crîncenă luptă, să deie dosul, lipsindu-le mai mult de opt sute dintre ai lor. Străjerii, cu toate că-i vedeau pe ai lor risipiţi şi puşi pe fugă, încă se mai bat, nu mai puţin strașnic, pentru sălaşurile lor; dar, pînă la urmă, după ce Veneţienii au luat oraşul cu mînă armată, în a douăzeci şi una <zi> a lunii Zylhidze, a treia zi, cei care se refugiaseră în cetăţuie, văzînd că
367 s-a zis cu ei, dacă aveau să reziste mai lungă vreme, / primesc şi ei predarea cetăţuii.

{[<<§> 175. Oştirea Turcilor stîrneşte o răzvrătire asupra Vizirului.]}

<{§} 175.> Între timp, în oastea turcească, dintr-un mărunt motiv, se iscă o mare răzvrătire, care nu numai că l-a lăsat pe Sultan despuiat de domnie, dar i-a adus şi întregului Stat Othman o daună cu greu de depăşit. Pe cînd Vizirul zăbovea la **Petrivaradin**, şi aflase că '**Agria** suferea de o foamete grozavă, iar, dacă nu se luau măsuri, avea să fie silită, în scurtă vreme, la predare', el dă poruncă să se ducă în ajutorul acelui oraş o mie de Janiczari şi cîteva sute de Spahii, cu provizii de hrană. Şi unii şi alţii refuză să facă ce li se poruncise, susţin că ' Vizirul nu umbla după nimic alta, decît să le deie la tăiere Caesarienilor oştirea, zdrobită de aceia chiar din vina sa', îşi arată cicatricile, rănile, caii sleiţi şi de-abia mai trăgîndu-şi suflarea, şi-i dau Vizirului, care se pusese şi mai aspru asupra lor, cu curaj, răspunsul că 'fără el, n-aveau să facă nici un lat de palmă de la Petrivaradin'. Începuturilor răzvrătirii li se mai adaugă, puţin mai tîrziu, încă un nou izvor, şi anume faptul că Vizirul cerea uciderea mai multor Paszi, pe care îi învinuise pe lîngă Sultan că se purtaseră mai

fără de grijă în ultima bătălie. Aceştia, înştiinţaţi, prin prietenii lor pe care îi aveau în Palatul Împărătesc, despre primejdia care îi ameninţa, stîrnesc toată oştirea împotriva Vizirului. Drept căpetenie a tulburărilor se arată **Siavus Pasza**[ξξ], pe care Vizirul i-l înfăţişase Împăratului, laolaltă cu ceilalţi, în lista celor de ucis, un om plin de cutezanţă şi de obrăznicie, iar, la îndemnul lui, oastea cere să-i fie plătite de către Vizir cele două **Kyst**[οο] pe care i le datora. Vizirul, cum nu avea
368 bani la îndemînă, încearcă să le vîndă vorbe în locul banilor : le spune că 'lefurile / au fost deja trimise de către Împărat, iar ele aveau să ajungă în curînd în tabără'. Dar zadarnic 'cîntă el asemenea măguliri în surde urechi'. Căci, asmuţiţi de Siavus Pasza, ei cer şi mai tare, şi mai obraznic ce li se datora, şi-i poruncesc 'ori să plătească soldele, ori să lase de la sine Viziratul. Căci ei aveau un om mai vrednic de cinstirea aceea, care nu numai că le făgăduise plata soldelor, dar avea să poarte şi conducerea oastei mult norocos şi mult mai prevăzător decît **Suleiman Pasza**'.

{|<§> 176. Vizirul, cum lucrurile erau fără nădejde, fuge, scăpînd noaptea, necunoscut, la Constantinopole.|}

<{§} 176.> Acesta, cînd vede că oştirea în turburare nu putea fi domolită cu niciun chip şi se teme din partea ei de o primejdie şi mai mare, se strecoară noaptea, pe ascuns, din tabără, fuge la C(onstantino)p(o)le, şi îi aduce, el primul, Sultanului vestea despre răscoală. Întreaga vină pentru ea o aruncă asupra lui **Siavus Pasza**, şi îl învinuieşte, laolaltă cu alţi cîţiva, că a stricat oştirea, după ce, mai înainte, îi smulsese deja, prin vicleşugurile sale, izbînda asupra **Germanilor**, pe care o avusese în mîinile sale.

{|<§> 177. Acesta este acoperit cu clemenţă de Sultan.|}

<{§} 177.> Sultan Mehemed, pe care faptele de mai înainte ale lui **Suleiman Pasza** îl convinseseră preabine despre prevederea şi bărbăţia lui, dă crezare cu uşurinţă celor povestite de el, şi, însoţind cu lacrimi nenorocirea comună, a lui şi a Vizirului, dă poruncă să fie ascuns, pînă ce avea să prindă mai limpede de ştire încotro băteau planurile răzvrătiţilor. Suleiman Pasza, înştiinţat, prin acest îndemn, despre favoarea Sultanului faţă de sine, se retrage în casa unui Grec, **Manolak**[ρρ], în apropiere de Palatele sale, în satul **Curiczeszme**[ππ], stă ascuns acolo vreme de douăzeci şi şapte
369 de zile, / fără să mai ştie nimeni despre acest lucru, înafara Împăratului şi a multcredinciosului său prieten, care era **Kislar Agasi**.

{|<§> 178. Căpetenia răscoalei fiind Siavuss Pasza, oştirea conspiră împotriva Sultanului.|}

<{§} 178.> Dar **Siavus Pasza**, aflînd despre fuga Vizirului, a doua zi mai apoi, îi cheamă la **Beligrad** pe cei mai de seamă dintre conspiratori, şi, ţinînd sfat, îi face să se jure, cu toţii împreună, în favoarea mazilirii Sultanului şi a uciderii cîtorva dintre cei mai de frunte. Restul oştirii, crezînd că Vizirul fugise anume ca, lipsiţi de Căpetenie, ori să cadă sub sabia vrăjmaşilor, ori să fie siliţi să ceară iertarea Sultanului, plecîndu-şi capul de bună voie, se întruneşte în faţa lui Siavus Pasza <şi> îl roagă să ia asupra sa cinstirea de Mare Vizir. Acesta, spre a-şi apropia sufletul Sultanului, refuză să primească onoarea care-i fusese oferită, spunînd că 'Nimeni dintre muritori nu poate conferi acea demnitate, ci numai Sultanul. El le fusese pînă atunci Căpetenie pentru a apăra oştirea împotriva nedreptăţilor Vizirului <şi> vă rămînea la fel, pînă ce trupele vor fi ajuns la C(onstantino)p(o)le, iar ele însele îi vor dezvălui Sultanului plîngerile lor. Căci el nu era atît de făţarnic, încît să cuteze să urzească ceva împotriva Împăratului nevinovat, ale cărui virtuţi deosebite nu s-a aflat dată cînd

să nu le venereze, ci îi şi îndeamnă pe oşteni, ca, mai înainte să purceadă mai departe, să-i înfăţişeze Împăratului cererile lor printr-o preaplecată petiţie, şi să-i aştepte răspunsul'.

{{<§> 179. În numele întregii oştiri, îl acuză pe Vizir drept dezertor.}}

<{§} 179.> După aprobarea sfatului său, **Siavus Pasza**, în numele întregii oştiri, trimite la Sultan un **Arzmahzar**[σσ], şi-i dă de ştire că 'Trupele Împărăţiei Aliothmanice, sub comanda sa, au
370 hotărît să vină la C(onstantino)p(o)le, nu spre a stîrni o răzvrătire împotriva Împăratului, ori să / făptuiască ceva potrivnic Sacrei Sale Persoane, ci pentru că socotiseră că era nevoie, după urîta trădare şi dezertare a Vizirului, să implore împotriva lui dreptatea Împăratului şi, totodată, să se smulgă din starea critică în care fuseseră azvîrliţi de către Vizir. De aceea, Împăratul să nu se teamă de nimic, ci, dacă vroia ca tulburările să se potolească pe dată, să trimită în tabără doar capul retezat al Vizirului, ca pe al unui dezertor şi perfid, dar şi pe **Tefterdar** şi pe **Giumrukczi Hussein Aga**[ττ], ca să îi plătească oştirii lefurile datorate'.

{{<§> 180. Sultanul, cîte vreme îl apără pe Vizir, îşi pregăteşte propria ruină.}}

<{§} 180.> Scrisoarea aceasta, dusă la C(onstantino)p(o)le, de mirare cît de mult îi tulbură Sultanului sufletul. Mai mulţi dintre Consilierii lui intimi îl îndeamnă 'să dea satisfacţie cererilor ostaşilor, <iar> prin capul Vizirului, vinovat, nevinovat, să-şi statornicească domnia : căci sunt în oştire mai mulţi eroi, poate chiar şi mai de vază decît **Suleiman Pasza**, încît nu era de temut ca întregul Stat Othman să se ducă de rîpă'. Totuşi, mai presus rămîne favoarea Împăratului faţă de Vizir, ca şi părerea pe care o avea despre bărbăţia lui. Prin urmare, spre a-l salva pe acela, se hotărăşte să apeleze la mijloacele de pe urmă, şi nu răspunde la Arzmahzarul oştirii nimic alta, decît că 'soldele fuseseră deja trimise şi aveau să le fie împărţite în curînd'; vina Vizirului o acoperă tăcînd, în nădejdea că, îmblînzit de strălucirea argintului, oşteanul avea să-şi lase ura pe care nu părea s-o fi stîrnit împotriva Vizirului nimic la fel, ca sărăcia, şi că avea să se întoarcă sub ascultare. Dar ostaşii, nemulţumindu-se cu banii, strigă că 'vina era deopotrivă a Vizirului şi a Sultanului, şi
371 că din acea / pricină îl apăra el pe acela, iar cu totul îndreptăţitelor cereri ale oştirii li se tăgăduia dreptatea : aşa că nu li se putea aduce vreun alt leac necazurilor Statului Othman, decît dacă Sultanul este descăunat, iar răii săi sfetnici pedepsiţi cu moartea'.

{{<§> 181. Sultanul îi remite demnitatea Viziratului lui Siavuss, <iar> acela cere capetele lui Suleiman şi pe ale mai multora.}}

<{§} 181 .> Cînd Sultanul aude că răzvrătiţii au pornit către C(onstatino)p(o)le, în marş forţat, cu planul acesta, spre a o abate de la răscoală pe Căpetenia lor, îi trimite aceluia, prin **Silahdar Aga**, pecetea Împărăţiei şi steagul lui **Muhammed**, întemeiat pe nădejdea că **Siavus Pasza**, obţinînd ce ceruse, nu-l va mai cere cu atîta ardoare la moarte pe **Suleiman Pasza**, ba chiar va şi domoli tulburările iscate în oaste printr-o blîndă cuvîntare. Acela însă, luînd aminte că autoritatea dobîndită n-avea să-i rămînă statornică atîta vreme cît vrăjmaşul său, atît de mult iubit de Împărat, se mai afla printre cei vii, primeşte, fără îndoială, de la Silhadar Aga însemnele puterii supreme cu mărturia celei mai mari supuneri, dar, totodată, îi dă de ştire Împăratului că 'nu-i stătea în puteri să potolească oştirea în tulburare, pînă ce nu aveau să fie ucişi cei prin neglijenţa cărora fuseseră îndurate prăpădurile de pînă atunci, iar glasul obştesc al oştenilor le punea în seamă ruina foarte înfloritoarei Împărăţii Othmane : anume, Vizirul, Tefterdarul şi Giumrukczi Baszi'.

{[<§> 182. Sultanul îi ia capul Vizirului Suleiman, iar pe ceilalți îi întemnițează.]}

<{§} 182.> Odată întors la C(onstantino)p(o)le **Silahdar Aga**, Sultanul, pînă la urmă, văzînd încotro băteau acele tulburări, 'prefăcînd nevoia în virtute', îl jertfește pe **Suleiman Pasza** furiei oștirii aţîțate, și capul lui, tăiat, i-l trimite oastei printr-un **Czausz**, iar ostașilor le trimite vorbă că
372 'și ceilalți pe care-i ceruseră la moarte / sunt ținuți în temniță de **Caimacanul Kioprili Mustafa Pasza**[vv], cu gîndul ca, prin cazne, să scoată de la ei care le-au fost părtașii la comiterea crimelor de care erau învinuiți, și în ce loc și-au ascuns comorile'.

{[<§> 183. Siawusz îl grăbește pe Sultan să-i taie și pe ceilalți, ceeace și obține.]}

<{§} 183.> La acestea, **Siavus Pasza** îi dă răspuns trimisului că 'oștirea îi aduce, desigur, Împăratului cele mai mari mulțumiri pentru dreptatea împlinită împotriva Vizirului, dar cere capetele tuturor proscrișilor, și nu vroiește să depună armele mai înainte. El o sfătuia, deci, pe Maiestatea Sa, ca să nu aducă turburare întreaga Împărăție Othmană printr-o milostivire nelalocul ei față de niște criminali, și să aducă asupră-și ceva și mai grav. Dacă însă vroia să le deie ascultare acelor îndemnuri pe care i le dăduse, cu credință, el însuși, nădăjduia că avea să stingă, în scurtă vreme, toată răzmerița, și că va aduce oastea pacificată la C(onstantino)p(o)le'. Sultanul le îngăduie și aceasta oștenilor, și, cu toate că nu-i ținuse pe proscriși în lanțuri din vreo altă pricină, decît ca să-i scape de o moarte nedreaptă, <iar,> mai apoi, prinzînd prilejul, să se răzbune pe răzvrătiți, totuși, ca să nu se poată spune că a lăsat laoparte ceva care se putea face pentru a pacifica oștirea, constrîns de nevoie, <pune să li se> taie capetele **Tefterdarului**, lui **Giumrukczi Baszi**, și încă altor trei, și, trimițîndu-i-le lui Siavus Pasza, poruncește trupelor să se oprească la Adrianopole.

{[<§> 184. Oștirea răzvrătită se pornește aprig chiar și asupra lui Siavusz însuși.]}

<{§} 184.> Siavus Pasza, văzînd că nu i-a mai rămas nimic din cele pe care oștirea i le ceruse Împăratului, încearcă să îndeplinească sincer cele pe care, la rîndul său i le făgăduise Împăratului, si, prin diferite tertipuri, să țină oastea la Adrianopole. Dar oștenii, răscoalei cărora sîngele vărsat
373 al Vizirului și al altor / fruntași îi adăugase, parcă, un nou focar, nu rabdă să fie abătuți de la țelul lor nici prin alintări, nici prin amenințări, ba îi mai și spun, în public, lui Siavus Pasza 'un om fără pietate, perfid și încălcător de înțelegeri, care nu din altă pricină, ci doar ca să smulgă pe drept sau pe nedrept, onoarea Viziratului, luase asupra sa ocrotirea oștirii, iar acum, după ce și-a săturat ambiția, trece de partea Sultanului, și vrea să dea oastea pe mîna măcelarului'. Și, nemulțumindu-se să fi aruncat cu ocări asupra lui, îi impun, parcă silnic, să conducă oștile la C(onstantino)p(o)le, amenințînd că 'dacă nu vroia el însuși să ia asupra sa conducerea oștirii, aveau să-i taie capul și să găsească o altă Căpetenie, care nu numai să ducă la bun sfîrșit ce începuseră, ci și să-l arunce jos de pe tron pe Sultan, și să-l pună pe el pe **Principele Suleiman**, vestit pentru faima pietății și a sfințeniei lui'.

{[<§> 185. Vizirul cel răzvrătit este primit cu cinstire de către Sultan, și se scuză că a luat, fără de voie, asupra sa comanda oștirii.]}

<{§} 185.> Prin urmare, Sultanul îl primește cu cea mai mare cinstire pe noul Vizir, sosit cu trupele, și, primindu-l să steie de vorbă, îi arată 'cît de mari turburări a iscat în toată Împărăția Othmană acea răscoală a ostașilor, care nu a atras, ca părtași la crimă, numai Ulemalele, ci și pe cetățeni', și-l face să ia aminte că 'ținîndu-și minte făgăduielile, să aibă toată grija ca să fie potolite

acele tulburări, iar Împărăției să-i fie iarăși redată vechea ei liniște. Dacă ar fi împlinit aceasta, nu numai că El avea să-și șteargă din amintire cele pe care le săvîrșise împotriva Sa, ci îl va mai și împodobi cu și mai mari faceri de bine decît cutezase el ori să spere, ori să ceară'. **Siavus Pasza** i se scuză, mai întîi, Împăratului că, fără ca El să fi fost consultat, a luat asupra sa comanda oastei.
374 / El îi spune că 'nu de la el s-a iscat răzvrătirea, ci că, din vina și îndărătnicia lui **Suleiman**, oștirea a fost atît de atîțată, încît a ajuns să pară că pune la cale ceva de rău augur împotriva Împărăției. Luînd seama la această el a crezut că vă binemerita și din partea Împăratului și din cea a Împărăție Othmane, dacă lua asupra sa comanda oferită asupra oștirii, atît ca să nu le rămînă deschise **Germanilor**, lipsite de apărători, Provinciile dinlăuntru ale Othmanizilor, cît și ca să fie ținuți în frîu cei care ar vrea să-i jefuiască pe cetățeni, ori să le facă vreo nedreptate. Apoi că, după aceea, și-a dat toată silință să domolească talazurile înălțate, și că a tras nădejdea că, dacă Sultanul ar fi încuviințat prima cerere a oștenilor, avea să stingă, fără multă trudă, pîrjolul care se stîrnise. Dar că din vina Sultanului însuși îi pierise acea nădejde, și anume, pentru că le dăduse satisfacție mai devreme cererilor oștirii, ci doar după ce răzvrătirea prinsese rădăcini prea adînci în sufletele tuturora. El, unul, după ce a primit porunca Împăratului, s-a străduit în toate chipurile să-i țină pe ostași departe de Orașul Regesc, dar n-a putut să se pună împotrivă glasului lor, al tuturora, care vărsa foc și pară. Întru nimic mai puțin, el le va încerca pe toate cele prin care ar fi putut să-i domolească pe răzvrătiți, și nu va ține seama nici de viața sa, numai ca Sultanul să rămînă ferice și nesmintit în Scaunul său'.

{[<§> 186. Jurîndu-i credință, el e lăsat de Sultan să plece și se străduie să-i liniștească pe răzvrătiți.]}

<{§} 186.> Întărind acestea prin jurămînt, este lăsat de Sultan să plece, și, spre a-și face vorbele demne de crezare, de îndată ce s-a întors la Curtea sa, îi cheamă la sine pe cei mai de seamă dintre răzvrătiți și, după ce au sosit, le înfățișează cum că 'Sultanul a plătit deja o jumătate din simbria
375 datorată, iar cealaltă parte le-o va da oștenilor în puține zile, / pe tîlharii, prădătorii și trădătorii Împărăției i-a dat morții, după voința ostașilor, și n-a lăsat nimic nefăcut, spre a da satisfacție cererilor oștirii. Acum, însă, trebuia cugetat în ce fel puteau fi îmbunate trupele bătute de gîndul răzvrătirii și făcute să-i aducă Preabunului Împărat mulțumirile pe care i le datorau. Lui însuși i se relatase că unii dintre conjurați cugetau la descăunarea Sultanului însuși, dar el nu putea pricepe cum de i-a putut da prin minte unui om de inimă să abată o atît de grea nedreptate asupra unui Principe atît de pios, de milostiv, de vestit pentru atîtea izbînzi, Părinte al Patriei și al oștirilor, pentru binefacerile aduse de curînd nu numai oștenilor, ci și întregului Stat Othman. Neîndoielnic, în acești ultimi ani, lucrurile au fost înfăptuite cu mai puțin noroc, și împotriva **Germanilor**, și a **Venețienilor**, încît, nu din vina Împăratului, ci din cea a Vizirilor și a Mai-marilor oștirii și ai tezaurului, mînia dumnezeiască, pe drept aprinsă de nedreptele împilări ale acelor tîlhari n-a putut să lase neîmplinită o atare pedeapsă, venită și peste ei, și peste noi. Dar, și dacă s-ar admite că Sultanul însuși ar fi pricina prăpădurilor suferite, și, de aceea, ar trebui descăunat, n-o să se găsească nimeni din spița aliothmanică, în stare să-i umple cu vrednicie Scaunul. Fii lui erau nevrîstnici și nu pe măsura susținerii unei atari poveri, în vremuri atît de grele : amîndoi frații, înainte de toate **Suleiman**, sunt oameni obișnuiți cu rugăciunile de peste ziuă și de peste noapte, dar nu și cu

plîngerile cetățenilor, foarte pricepuți la legi, dar nu și la arme – sfinți, dar nu oșteni. Sfintele rugi
376 ale lor, înălțate din Aulă, / pot izbîndi mai mult decît mai multe mii de oșteni: dar starea învălmășită a treburilor othmane nu cere un monah, ci un Împărat harnic și hîrșit în războaie, cum nimeni – care și-ar aduce aminte de eroicele lui fapte, și de Împărăția ocîrmuită cu cea mai mare laudă vreme de patruzeci de ani – n-ar putea să nu deie mărturie că este Sultanul de acum. Prin urmare, să facă bine să-i abată de la astfel de planuri pe oștenii încredințați lor și să nu îngăduie ca povara unei atît de mari Împărății să fie pusă pe niște umeri prea slabi'. Și poate că Vizirul i-ar fi convins pe conjurați, dacă ei n-ar fi început să aibă îndoieli despre credința lui, de pe cînd se străduia cu atîta ardoare să țină oastea la Adrianopole.

{|<§> 187. Purtătorii de steag ai răzvrătirii îl declară pe Vizir încălcător al înțelegerii.}}

<{§} 187.> Întăriți în bănuiala lor datorită celor pe care Vizirul li le înfățișase, ei se prefac, în prezența lui, că 'vor îndeplini cu plăcere toate cele care li se cereau'; dar, abia ieșiți din Palatul lui, se adună în **Orta Dzami**(ΦΦ), care se află în vechile sălașuri ale Janiczarilor, și le înfățișează tovarășilor lor pe cele pe care le auziseră de la Vizir, astfel că declară în public că 'își încălcase deja jurămîntul, și era, pe ascuns, de partea lui **Mehemed**', iar pe ceilalți îi îndeamnă 'să aibă grijă de sine, și, mai înainte să poată fi împresurați de meșteșugirile viclene ale perfidului Vizir, să-și ducă planurile pînă la capăt'.

{|<§> 188. Și izbucnesc într-o răzvrătire deschisă.}}

<{§} 188.> Prin aceasta, de parcă s-ar fi turnat ulei, văpaia răzvrătirii mai tare, și mai tare. Janiczarii și celelate cete, înarmați cu toții, aleargă pe uliți cu bulucul, strigînd cu glas mare că 'Împăratul cel și nenorocos, și negrijuliu trebuie descăunat, iar, în locul lui, pus **Suleiman**, care, prin rugile sale, să îmbuneze mînia cea aprinsă a lui Dumnezeu'. Acestora, puțin mai tîrziu, li se
377 alătură și **Ulemalele**, în parte de la sine, în parte aduși cu sila; / cînd gloata îi vede pe aceștia, socotind că a sta, la asemenea vreme, ei singuri, în tihnă era o nelegiuire, care pot, pun mîna pe arme, și, astfel înzestrați, se adună în sanctuarul **S(fintei) Sophii**. Acolo, **Nakybu**(χχ) și cu **Szeichul**(ψψ) se oferă să le fie celorlalți Căpetenii și să prezideze consultarea care avea să vină : dar, mai înainte să se propună ceva, ei dau poruncă, în numele întregului popor Musliman, să fie adus la sine Caimacanul C(onstantino)p(o)lei, **Kioprili Mustafa Pasza**.

{|<§> 189. Oratorul iă îndemn public pentru descaunarea Sultanului.}}

<{§} 189.> După ce acesta venise la adunare mai mult îmboldit de frica răzvrătiților, decît de buna sa voie, **Szeriful** <Sfintei> **Sophia** le înfățișează, într-o lungă cuvîntare, celor strînși acolo 'cît de mari nenorociri suferise pînă atunci Împărăția Othmană, cîte cetățui și multînfloritoare Provincii, ocupate cu atîtea strădanii și cu atîtea șuvoaie de sînge, de către înaintașii lor, a pierdut ea <și> cîte mai erau încă de așteptat, dacă i se <mai> îngăduiau frîiele Împărăției Othmane unui astfel de Împărat, care nu avea grija oștenilor și a Statului, ci a șoimilor și a cîiniilor de vînătoare, și care a dat pe mîna unor tîlhari și a unor lipsiți de boașe(ωω), ca să le sfîșie și să le risipească, tezaurele **Beitulmalimusliman**, de unde trebuiau plătite soldele oștenilor care își vărsau sîngele pentru răspîndirea credinței și pentru apărarea onoarei și a hotarelor Împărăției'. După mai multe ocări de felul acesta, întorcîndu-și vorba către **Caimacan**, pomenește meritele înaintașilor lui, ale celor doi prealăudați Viziri, **Muhammed** et **Ahmed**, strălucite în favoarea Statului, și îl îndeamnă

pe el 'ca un priceput imitator al acelora, să vină, cu deosebita sa îndemînare, în ajutorul zdruncinatului Stat Othman, şi, după puterile lui, să abată primejdia ce îl ameninţa'.

{{<§> 190. Sultanul caută să-i dea morţii pe fraţii săi, care sunt scăpaţi de Bostandzi baszi.}}

378 **<{§} 190.>** Pe cînd vroia să / spună mai multe în sensul acesta, îl tulbură deodată o învălmăşeală iscată în sanctuar, ca şi zvonul că ' **Szehzade** se află în pericol'. Şi anume, Sultanul, după ce a fost înştiinţat despre adunarea conjuraţilor în lăcaşul **S(fintei) Sophia**, şi că, aducîndu-l la sine pe **Caimacan**, pun la cale descaunarea sa, văzînd că situaţiei celei fără de nădejde, nu i se putea da nici un alt fel de leac, decît moartea fraţilor săi, îi trimisese pe cîţiva dintre Cămăraşii săi, înarmaţi, ca să-i scoată dintre cei vii. Dar **Bostandzi baszi**, primind de ştire despre aceasta prin unii curteni mituiţi de duşmanii Sultanului, împresurase pe dată cu regimentul Bostandziilor odăile lui **Suleiman** şi ale lui **Ahmed**, îi respinsese pe Cămăraşii care veneau <într-acolo>, şi înştiinţase adunarea despre primejdia în care se aflau fraţii Sultanului. La auzul acestor lucruri, răzvrătiţii, aprinşi de o şi mai mare furie, se întîlnesc iarăşi cu **Nakybul** şi cu **Szeriful** <Sfintei> **Sophii** şi îi roagă 'cît se poate de repede, să promulge descaunarea lui **Muham<m>ed**, şi să îl declare Împărat pe Suleiman. Căci nu mai era nevoie de nicio altă consultare, odată ce uciderea fraţilor săi, încercată de Împărat, chiar şi în lipsa altor argumente, le oferea un motiv suficient pentru depunerea lui. În schimb, era de temut ca, nu cumva, dacă, se amîna îndeplinirea planurilor, să fie corupţi paznicii lor, iar poporul Musliman, în lipsa unor moştenitori legitimi ai domniei, să fie silit, vrînd, nevrînd, să-l recunoască drept Împărat pe Muhammed'.

{{<§> 191. Sănătoasele sfaturi despre Stat ale lui Kioprili ogly Mustafa.}}

<{§} 191.> Şi poate că smintita grămadă a gloatei l-ar fi azvîrlit silnic de pe tron, ba ar mai fi şi făcut vreo încercare asupra vieţii Împăratului, de nu i s-ar fi opus prevederea şi autoritatea Caimacanului **Kioprili ogly Mustafa Pasza**. Căci acesta, cînd vede cît de turbulente sfaturi au
379 născocit conjuraţii, şi-şi dă seama că în nici un fel / nu pot fi abătuţi de la ţelul lor, se preface şi dînsul că le aprobă hotărîrea, nu cumva, printr-o contrazicere nelalocul ei, să se pună sub bănuială. Dobîndindu-şi astfel trecere în faţa gloatei, el îndeamnă adunarea 'să nu se poarte ca o zaveră şi să nu făptuiască ceva fără de prevedere, care să le ardă în frunte semnul unei rău renume, de neşters chiar şi faţă de urmaşi. Avea, el, desigur, poporul Musliman grave şi drepte plîngeri împotriva Împăratului său, pentru care nimeni nu se putea împotrivi că nu trebuia scos din Scaun : dar atare lucru trebuia făcut astfel, încît să fie păstrată şi onoarea Spiţei othmane, să se şi ia seama să nu se işte de acolo şi mai mari tulburări, care să-i aducă Împărăţiei Othmane, care deja se clătina, prăpădul de pe urmă. Nu era nevoie de nici o grabă, pentru că de pe urma ei se duc de rîpă, îndeobşte, treburile publice, iar despre viaţa acelor **Szehzade** n-aveau de ce să aibă vreo teamă, ei fiind păziţi cu mare grijă de către **Bostandzi baszi**; ar fi mai potrivit onoarei şi datinilor othmane, dacă aveau să fie trimişi la Împăratul **Szeich Szeriful** şi **Nakybul**, care să-i dea de veste despre depunerea sa, în numele **Ulemalelor**, al oştenilor şi al întregului popor Musliman, ca să-l roage 'să iasă de bună voie din Palat şi să-i lase Tronul fratelui său, **Suleiman**'.

{{<§> 192. Îi vestesc Sultanului, prin Soli, depunerea lui.}}

<{§} 192.> Odată aprobat sfatul lui, întreaga adunare îi trimite la Împărat cu această veste nefericită pe **Nakyb** şi pe **Szeich Szerif**. La început, ei se feresc de însărcinarea primită, apoi, de

frica poporului atîțat, o iau asupra lor, și purced, tremurînzi, la împlinirea poruncilor poporului. Intrați la Împărat, ei înfățișează, mai întîi cu glas scăzut, cele pe care poporul îi însărcinase să i le relateze Sultanului, apoi își cer iertare pentru cutezanța lor, cum că, fie și fără voia lor, îi silise la
380 această faptă gloata mînioasă / și îl îndeamnă pe Sultan să cedeze în fața cererilor oștirii conjurate și ale poporului.

{{<§> 193. Eroicul răspuns al Sultanului către răzvrătiți.}}

<{§} 193.> Sultan Mehemed, după ce i-a ascultat cu calm pe Soli, le spuse : "Nu îmi dați de veste nimic nou sau neașteptat: căci am simțit de multă vreme că gloata este coruptă de Ulemalele dornice de o răsturnare, și că este atîțată la o asociere pentru o răzvrătire. Sigur că aș fi putut, la primele începuturi, dacă nu să sting pîrjolul, măcar să-i iau cu ce să se aprindă, trimițîndu-vă pe voi în surghiun : dar, întemeindu-mă pe conștiința dreptelor mele fapte, am preferat să-i încredințez acest lucru lui Dumnezeu, decît să mă fac eu singur arbitrul Sorții. Căci nu-mi amintesc nimic – din cel de al șaptelea an al vieții mele, vreme de zece cruguri în care m-am aflat în fruntea acestei Împărății – să fi făcut ceva nedrept, sau potrivnic Legii Muslimane, <ori> să fi scăpat ceva care părea de însemnătate spre a răspîndi și a le vesti Necredincioșilor Legea noastră, sau spre a lărgi hotarele Împărăției. Cîte răscoale dinlăuntru am potolit din vremea aceea și pînă la războiul acesta, cîți dușmani dinlăuntru și dinafară am zdrobit, cîte izbînzi strălucite asupra Necredincioșilor și cîte trofee am repurtat, cîte Provincii și cîte Regate am supus, prin hărnicia mea și printr-o neîncetată trudă Împărăției Othmane, cîte noi reședințe de Paszale le-am adăugat celor vechi ? Foarte războinicii locuitori ai **Poloniei**, **Transsylvaniei** și **Ungariei**, a căror bărbăție au resimțit-o, prea adesea, nu fără de pagubă, înaintașii noștri, s-au supus Statului nostru, în parte de la sine, în parte siliți prin forța armelor, sub domnia mea, și au făgăduit să ne plătească tribut ! **Venețienii**, odinioară Domni peste mai toate Mările, <au fost> alungați, sub auspiciile mele, din toată **Marea Albă**, iar
381 **Creta**, dintre toate insulele cea mai întinsă, cea mai puternică, cea mai înflori/toare, i-am silit să ne-o cedeze. Le-am smuls dușmanilor orașe care păreau să fi fost legate de bolta cerului, **Camieniec**, **Candia**, **Wywar**, în parte eu însumi, în parte prin Căpeteniile mele, și am statornicit să-i apăr prin ele, ca prin niște metereze, de orice asalt vrăjmaș pe aceia care, mai apoi, înfumurați de avuțiile dobîndite într-o lungă tihnă, aveau să mă azvîrie jos de pe Tron. Cum, prin toate acestea, nu par a-mi fi meritat blestemele poporului, ci laudele lui și rugăciuni pentru sănătatea mea, nu sunt în stare nici măcar să bănuiesc ce mască e aceea pusă peste negrăita faptă a voastră și a poporului, în afară de pacea cu **Caesarul**, ruptă înainte de încheierea sorocului de armistițiu, precum și războiul purtat cu nenoroc, vreme de patru ani, sub auspiciile mele. Dar, dacă vi se pare că eu, prin această vină, am atras asupra mea o pedeapsă atît de grea, nu vă gîndiți cumva că voi înșivă ați fost cei dintîi care m-ați îndemnat la acest război, și că fruntașul asocierii voastre, **Muftiul**, prin **fetwaua** sa, a declarat armele noastre ca fiind drepte ?! Prin urmare, cu ce drept îmi atribuiți mie, nevinovatului, cele ce s-au petrecut prin delăsarea ostașilor <și> prin lenevia Căpeteniilor, iar, cîtă vreme nu vreți ca păcatele voastre să le numiți pricinile nenorocirilor, îl învinuiți pe Împăratul cel fără de vină ? Fapt fără îndoială, nu crimele mele, ci acelea ale poporului au stârnit indignarea lui Dumnezeu față de Muslimani, au șters din viață atîtea trupe, au dat atîtea orașe și Provincii pe mîna dușmanilor ! Cînd acestea ar trebui îmbunate cu lacrimi fierbinți, cu dese rugăciuni, prin

curăţie şi fapte bune, la instigarea voastră, a celor care s-ar cădea să fiţi propovăduitori şi paznici ai legilor, poporul, disprețuind dumnezeieştile porunci, oracolele profetice şi onoarea numelui Aliothmanului, cutează să-mi tulbure bătrînețea, să calce în picioare buna mea faimă, şi să-i aducă
382 Împărăţiei întregi / prăpădul de pe urmă ! Spre a abate aceasta ce n-am făcut, ce nu le-am îngăduit ostaşilor ? ! Simbrii cerut-au ? ! După ce mi-am vîndut nestematele şi am golit încăperile Tezaurului, le-am plătit pînă la un ban toate cîte le erau datorate. Vrut-au să li se taie capul sfetnicilor care-mi ţineau partea şi ocîrmuiau bine Statul ? ! I-am jertfit şi pe aceştia nebuniei lor. L-au cerut pe **Siavus Pasza**, să le fie dat Vizir, cu toate că era tovarăş şi capul de coloană al conjuraţiei lor, precum şi primul începător al tulburărilor ? ! Li l-am dat şi pe acesta, ca să nu mai rămînă nimic care să poată da prilejul unor plîngeri împotriva mea. S-au rugat ca un sărăntoc, faimos pentru tîlhăriile şi crimele sale, să le fie Paszâ ? ! Am făcut-o şi pe asta, cu toate că nu-l recomanda nici o însuşire. Care este, aşadar, nedreptatea, prin ce <fapte> am stârnit într-atîta împotriva mea sufletele gloatei, oştenilor, **Ulemalelor** şi ale tuturor celorlalte cinuri, încît să uite de-a binele de toate binefacerile de odinioară cu care i-am împodobit, şi ca pe mine, om născut să mănînc numai roade, să se străduie din greu să mă alunge din Scaunul părintesc ? ! Dar, cu toate că ştiu că, sub autoritatea voastră, poporul este prea prins şi prea încrîncenat în nefaptă, ca să poată reveni la a fi de treabă, ca să poată să fie adus înapoi la calea cea dreaptă prin căinţa pentru nelegiuirile sale, ştiu, totuşi, nu mai puţin, că Dumnezeu, Cel ce nu cunoaşte nedreptatea, mă va răzbuna şi-i va da grea răsplată unui popor stricat, pentru nedreptatea făcută mie astăzi !"

{{<§> 194. Insolenta insistenţă a Nakybului.}}

<{§} 194.> Nakybul, deloc mişcat de cuvintele Împăratului, insistă cu şi mai mare insolenţă, şi răspunde, fără ruşine, spuselor lui că 'n-a fost trimis de popor ca să asculte Lauda Sultanului, ci ca, în numele întregii adunări Muslimane să-i poruncească să se dea laoparte de pe tron. Prin
383 urmare, dacă vroia să-şi păstreze onoarea şi viaţa, / să-i cedeze de bună voie însemnele domniei fratelui său **Suleiman** : dacă însă, avea să se arate potrivnic dorinţelor întregului Oraş, cei strînşi <acolo>, aveau să facă, tot aşa de bine, ceea ce hotărîseră'. Auzind aşa, **Muhammed** se supune nevoii şi le spune Solilor : "De vreme ce văd mînia stârnită de păcatele Muslimanilor revărsîndu-se asupra capului meu, duceţi-vă şi daţi-i de ştire fratelui meu că hotărîrea lui Dumnezeu se află rostit în gura poporului şi că, prin aceasta, el este aşezat Ocîrmuitorul Împărăţiei Aliothmanice !"

{{<§> 195. Sultan Muhammed este descăunat.}}

<{§} 195.> După ce a spus aceasta, **Sultan Muhammed**, în a treia <zi> a lunii Muharrem a anului 1099, lasă sceptrul Împărăţiei. După această nenorocire, îşi mai duce traiul încă cinci ani întregi, rară pildă, strîns păzit în iatacul său, <iar>, pînă la urmă, în anul 1104, în luna Dzemaziul ewwel, trece la lumea de dedesubt. A trăit cincizeci şi doi de ani, a domnit patruzeci, cinci luni <şi> şaisprezece zile. A lăsat şapte fii de la diferite soţii, dintre care numai doi au ajuns la domnie, **Mustapha** şi **Ahmed**, ceilalţi au murit în copilărie.

{{<§> 196. Obiceiurile (şi moartea) lui Muhammed.}}

<{§} 196.> Era un Principe preavestit prin lauda dreptăţii şi a bărbăţiei sale războinice, multmilostiv, şi, dacă ar fi să laşi laoparte ultimii patru ani, multnorocos. Şi poate că un singur lucru i-au putut reproşa duşmanii săi, şi anume că, în ultimii ani, a fost prea mult înclinat către

mersul la vînătoare, şi l-a pus mai presus decît grijile Statului. Dar unii spun că el 'a fost ucis prin otravă de către a fratele său, **Sultan Ahmed**, iar aceasta la îndemnul Vizirului **Arabadzi Ali Pasza** : căci acesta, respins de Sultan Ahmed, la sfatul lui **Muhammed**, cînd ceruse moartea unor fruntaşi, şi-a căutat răzbunare <şi> l-a mituit pe **Munedzim baszi**[A] să prezică după astre că
384 Muhammed avea, din nou, / să urce pe tronul împărătesc, descăunîndu-şi fratele, şi astfel l-a făcut pe Sultan Ahmed să-i grăbească moartea prin otravă'. Dar, trecînd sub tăcere faptul că cei de la C(onstantino)p(o)le cam au obiceiul să împrăştie prin gloată, la moartea tuturor Împăraţilor lor, cîte un zvon despre otravă, toţi cad de acord că Muhammed, mai înainte să fie despuiat de demnitatea sa, a fost chinuit de neîncetate dureri de Chiragră şi de Podagră : mai departe, că la acestea s-a adăugat, de pe urma mîhnirii, cît a stat el, vreme de cinci ani, sub strînsă strajă, boala ipohondriei, iar că, pînă la urmă, i s-a dus tot duhul vieţii.

SULTAN SULEIMAN AL II-LEA, FIUL LUI SULTAN IBRAHIM AL BI-LEA, AL XX-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.

<CAPITOLULAL II-LEA>

{{<§>1. Sultan Suleiman urcă, silit, pe tronul Împărăţiei.}}

<{§} 1.> După descaunarea lui **Sultan Mehemed**, cel dintîi se duce la **Suleiman**, aflat încă sub pază în iatacul lui, **Bostandzi baszi**[a], i se închină aşternîndu-se la pămînt, după ritualul datorat Împăraţilor, şi-l roagă 'să iasă şi să urce pe tronul Aliothmanului, rămas gol după depunerea fratelui său şi oferit lui prin dorinţa întregului popor Musliman'. Suleiman, împotriva aşteptării tuturora, este cuprins, pentru aceasta, de o nemăsurată tristeţe, şi zice : "De ce, pentru Dumnezeu Cel fără de moarte, vă străduiţi să-mi tulburaţi liniştea ?! Lăsaţi-mă, rogu-vă, să-mi petrec acele puţine zile pe care le mai am de trăit, în pace şi în netulburare, în chilia mea, iar fratele meu să se afle în fruntea Împărăţiei Othmane ! Căci el s-a născut spre a domni, iar eu, unul, întru căutarea vieţii celei veşnice." Bostandzi Pasza, uluit, mai întîi de aceste vorbe, apoi, prinzînd inimă, insistă mai
385 departe asupra Principelui, repetîndu-i / că 'Vizirii, Ulemalele, Magnaţii, ca şi tot poporul îl doresc pe dînsul Împărat, iar hotărîrea lor nu poate fi schimbată fără mare pagubă pentru Împărăţie, nici depusul Sultan Mehemed adus înapoi la sceptru'. Încă mai stă la îndoială Suleiman, spunînd că 'îi datorează prea multă închinare fratelui său, pentru a-i putea ocupa tronul, pe care, în chip neîndoios, l-a părăsit silit'.

{{<§>2. Deja aclamat ca 'Împărat', arată spaimă faţă de fratele său.}}

<{§} 2.> "Aş ieşi eu, zice, dar mă tem de fratele meu !" Pînă la urmă, **Bostandzi Baszi**, nemairăbdînd zăbava : "Trebuie făcut, zice, Preastrălucite Împărate, pe voia rugilor şi a dorinţelor poporului Musliman !", şi, cu aceste spuse, îl scoate ca şi de-a sila din odaie, şi, ridicîndu-l de

subsuori, îl aduce la tron. Iar, odată ce ajunsese în acea sală, în care se pune, îndeobște, tronul, în primul rînd, nu fără semne de teamă, îi roagă pe Bostandzi baszi și pe Ușieri, 'să aibă grijă să nu se afle înlăuntru frate-său, căci el se ferește de prezența lui și nu cutează să apară dinaintea lui.' Înștiințat de aceștia că acela s-a retras deja într-o altă odaie, se urcă, pînă la urmă, pe tron, iar acolo este aclamat 'Împărat' de către toți curtenii.

{[<§>3. Se poartă rău cu tronul, drept un loc necurat, dar apoi îi lasă cu greu pe Magnați să vină la sărutarea hlamidei sale.}]

<{§} 3.> Odată îndeplinită această ceremonie, de parcă ar fi stat într-un loc necurat, el se ridică iarăși, de îndată, de pe tron, și cere **Ab dest**, adică 'apă de spălat murdăria de pe mîini, cap și picioare'. După ce a căpătat-o, își întîrzie reașezarea în scaun, iar, cum curtenii tot insistau, le tace semn să tacă, punîndu-și degetul la gură[b]. La urmă, vrînd, nevrînd, este adus de aceștia înapoi la tron, și lasă Ulemalele și pe ceilalți fruntași strînși <acolo să vină> la obișnuita sărutare a hlamidei sale.

{[<§>4. Îl întărește pe Vizir în slujba sa.}]

<{§} 4.> Îl întărește pe Vizirul **Siavus Pasza** în demnitatea sa, și, dăruindu-i un veșmînt de
386 zibelină, îi încredințează 'să îndeplinească cu credință sarcina Viziratului, / și să potolească, după puterile sale, răzvrătirea oștirii și a cetățenilor'.

{[<§>5. Răscoala împotriva Vizirului izbucnește și mai tare.}]

<{§} 5.> Cînd se întoarce la Curtea sa, **Buluk Agalari**[c] i se închină, la început, cu supunere, ca unui Vizir, apoi îi cer restul soldei și noul **Bachszisz**[d], care se obișnuiește să se deie oștenilor întru **Dziulus**, adică pentru 'auspiciile noii domnii'. Vizirul, văzînd că în tezaure, atît în cele dinafară, cît și în cele dinlăuntru, n-au mai rămas decît terfeloagele, îi alintă cîtăva vreme, cu vorbe meșteșugite, pe Mai-marii oștimii, apoi încearcă și să-i smulgă de pe lîngă ceilalți conjurați pe cei mai de seamă începători ai tulburărilor, sub chipul unei promovări, și să-i surghiunească de acolo în niște orașe aflate la mare depărtare. Datorită acestor lucruri, se aprinde iarăși ura pe care ostașii i-o purtaseră și mai înainte Vizirului, pe cînd încă mai vroia să-i întărească stăpînirea lui **Sultan Muhammed**. Prin urmare, după cîteva zile, ei se adună în **Orta Dziami**, iau armele, aleargă grămadă pe uliță, și strigă cu glas mare că 'trebuie ucis Vizirul, ca dușman al lui **Sultan Suleiman**, ca un trădător și unul care nu făcuse nimic din toate cîte le promisese'.

{[<§>6. Răsculații îl ucid pe Vizir în Palat.}]

<{§} 6.> Vizirul, auzind despre adunarea lor, bănuind cum stau lucrurile, se retrăsese la Curtea sa, laolaltă cu ofițerii săi, și, închizînd porțile, hotărîse să moară luptînd. Cu puțin mai tîrziu, vin și cetele răzvrătiților, împresoară Palatul, strigă tare 'să deschidă porțile, că ei au unele lucruri de stat de vorbă cu Vizirul !' **Siavus Pasza**, cum era deja sigur ce puneau la cale conjurații, le tăgăduiește primirea, îi respinge cu armele pe care poate că Fortuna <îl ajutase de> le aflase în Palat pe cei ce cutezau să spargă porțile, și le ucide vreo douăzeci de Janiczari. Oștenii, aținți de și mai multă
387 mînie datorită acestui prăpăd <suferit de> ai lor, / dau năvală din toate puterile asupra canaturilor, și, spărgîndu-le, intră în Palat. Vizirul, din odaia care privea înspre poartă, îi străpunge cu săgeți pe mai mulți din cei care intrau; ofițerii lui, care erau cam o sută la număr, îi dau îndărăt, cu armele, pe răzvrătiți, ca să nu poată urcă în **Divanchane**[e], apoi, nemaiavînd nici săgeți, nici gloanțe, își

apără cu tărie Domnul, cu săbiile trase. Se ajunge la o luptă crîncenă și sîngeroasă : mai mult de o sută cincizeci dintre conjurați sunt uciși chiar pe scări, nu mai puțini sunt răniți; dar, pînă la urmă, mulțimea înfrînge bărbăția, cei mai mulți dintre apărători sunt uciși, restul se refugiază pe acoperișul casei și se azvîrlu de acolo cu capul în jos în uliță. Odată aceștia alungați din locul lor, Vizirul se retrage iar în odaie, și, trăgîndu-și sabia, ucide cu mîna sa, la ușa ei, doisprezece Janiczari; la urmă, cum ostenise mai mult învingînd decît învins, oștenii îl doboară, îl căsăpesc, îi taie leșul în bucățele și i le aruncă pe fereastră, în uliță.

{{<§>7. Dau buzna cu nemaiauzită cruzime asupra femeilor lui, <și> ar fi jefuit și Orașul, dacă Ulemalele n-ar fi sărit în ajutor, împotriva acestui rău.}}

<{§} 7.> Apoi, aținați de o furie nemaiauzită cîndva la Turci, sparg odăile femeilor, le schilodesc la nări, la mîini și la picioare pe soția Vizirului[f] și pe sora lui, astfel înjosite le tîrîie, goale, pe uliți, și mai înfăptuiesc și alte o mie de nefapte cumplite asupra roabelor și a slujnicelor. După ce au ucis toată casa Vizirului, rătăcesc prin Oraș ca niște lupi hulpavi, căsăpesc sau despoaie pe oricine le iese în cale nu altfel, ci de parcă ar fi fost soț de crime cu Vizirul. Lucrurile tind să arate cumplit și groaznic, și tot Orașul ar fi fost dat peste cap, dacă Ulemalele, mai înainte făcliile turburărilor, n-ar fi ajuns împăciuitorii lor.

388 Căci ei, dîndu-și seama de primejdie, / se strîng de îndată la Palatul împărătesc și desfășoară acolo <Steagul lui> **Muhammed**, **Sandzaki Szerif**, și dau de știre prin crainici 'ca toți cîți erau Muslimani, dacă nu vroiau să fie ținuți drept Necredincioși, să se strîngă sub acel steag'. Primii se adună în goană cetățenii și locuitorii C(onstantino)p(o)lei, apoi și Janiczarii, spre a nu părea niște răzvrătiți, sau fără de ascultare pentru steagul Profetului lor, pun jos armele și i se supun, strigînd cu glas mare că 'ei nu au ridicat armele împotriva Împăratului, ci asupra perfidului său dușman, adică a Vizirului, și că pe el s-au răzbunat: dar, acesta odată ucis, vor face tot ce era pe placul Sultanului, ca unii care îi încredințaseră deplina judecată asupra vieții și a morții lor'.

{{<§>8. Codza Ismail Pasza ajunge Vizir, dar, iscîndu-se iarăși o răzvrătire, îl despoaie de acea autoritate.}}

<{§} 8.> Astfel, potolindu-se răzvrătirile, este așezat Vizir **Codza Ismail Pasza**[g], iar răzvrătiții se retrag la sălașurile lor. Dar liniștea aceea n-a fost de lungă durată. Căci, după puține zile, Sultanul îi încredințează Vizirului să încerce și să-i prindă pe ascuns pe cei mai de seamă dintre răzvrătiți și să-i taie. Pe cînd Vizirul se străduie cu cea mai mare hărnicie să împlinească aceasta, Janiczarii iau iarăși armele, și, stabilind în **Orta Dzami** o adunare, le aduc și Sultanului și Vizirului cele mai grele amenințări. Împăratul, văzînd că asupra capului său avea să cadă povara acestei furtuni, aruncă toată vina asupra Vizirului[h], urmînd sfatul lui **Kioprili Mustafa Pasza** și împrăștiind în public zvonul că acela a cutezat o atare faptă din propria-i autoritate, fără știrea și porunca Sultanului.

{{<§>9. Tekkiurdagly Mustafa este pus în locul lui la Vizirat.}}

<{§} 9.> Iar, pentru a-și face vorbele de crezare, îl lipsește de demnitatea lui și îl surghiunește în **Rhodos**, dîndu-i însemnele Viziratului lui **Tekkiurdagly Mustafa Pasza**. Aceste incendii stîrnite în Orașul Regesc au răspîndit și în celelalte Provincii scîntei funeste. /

{{<§> 10. Egen Pasza se răscoală în Rumelia, Gieduk Pasza în Asia.}}

389 **<{§} 10.>** În **Rumelia**, **Egen Osman Pasza**[i], auzind că **Mehemed** a fost despuiat de domnie și că i-a fost dat drept urmaș **Suleiman**, strînge o bună ceată de Spahii și îi ațîță 'să trimită la Vizir,

cu consimţământul tuturora, un **Arzuhal**, prin care să-i ceară **Bachsziszi dziulusul** care li se datora'. Cum Vizirul pretexta lipsa <banilor> şi le răspundea că plata trebuia amînată, strîng ei înşişi cele datorate de pe la locuitorii **Rumeliei**, şi, cu titlul acesta, pustiesc toată **Bulgaria**, pînă la **Sophia**. În **Asia**, **Gieduk Pasza** le insuflă trupelor sale gînduri de răzvrătire, şi, ajutat de cîteva mii de tîlhari, ameninţă să atace însăşi C(onstantino)p(o)lea. Nemulţumindu-se cu aceasta, după ce a jefuit şi a supus toate Provinciile Beglerbegatului **Anadol<iei>**, îşi duce oştirea pînă la **Ismid Gieczide**[k], şi pregăteşte asaltarea **Chrysopolei**, care nădăjduia că-i va fi cu atît mai uşoară, cu cît Janiczarii păreau că aveau să-i aibă gîndul mai mult la duşmanii de acasă, decît la vrăjmaşii din-afară, şi asemenea lor întru crime.

{{<§>11. Jeniczerii, lăsîndu-şi gîndurile de răzvrătire, îl înfrîng pe răsculatul Gieduk.}}

<{§} 11.> Dar aceştia, lăsîndu-şi încrîncenare, trec într-acolo în noaptea dinainte de ziua în care trebuia să fie năpădită **Chrysopolea** şi înconjură oraşul cu valuri; odată ce a auzit aceasta, **G<i>eduk Pasza** se retrage laolaltă cu ai săi, iar, puţin mai tîrziu, este înfrînt prin bărbăţia oştirii Othmane.

{{<§>12. Caesarienii ocupă, prin predare, Agria, apoi şi alte oraşe ale Ungariei.}}

<{§} 12.> Cîtă vreme întreaga Împărăţie a Aliothmanului este astfel turburată de învălmăşiri lăuntrice, oştirea Caesarului sfărîmă foarte tarile ciolane ale **Ungariei**. Siliţi de foame, străjerii le predau Caesarienilor, în <ziua de> douăzeci a lunii Muharrem a anului 1099, după patru luni de foarte strîns asediu, **Agria**, cea mai întărită fortăreaţă a Ungariei de Sus. Aceeaşi a fost soarta **Mongatiului**, a unei cetăţui aproape de necucerit aşezate în Ungaria de Sus. Pe aceasta **Tekeli** nu
390 numai că o întărise, în anii dinainte, cu tare strajă şi cu felurite noi lucrări, / ci şi făcuse dintr-însa adăpostul soţiei, al comorilor şi al arhivelor sale. Odată Tekeli azvîrlit în lanţuri, precum am pomenit mai sus, şi după pierderea **Cassoviei**, soţia lui, eroina veacului nostru, întărise cu provizii din belşug toate trupele pe care le putuse strînge acolo, şi trăgea nădejdea ca, 'pînă ce avea să se sfîrşească războiul, sau oştirea Turcilor avea să poată să-i aducă ajutoare, să se poată apăra de duşmani'.

{{<§>13. Caesarienii, cucerind Mongatiul, o iau cu ei, prizonieră, pe soţia lui Tekeli.}}

<{§} 13.> După ce au fost alungate din vecinătăţi trupele Turcilor, Cornişele **Tercius**, în anul 1098, încercase să cucerească şi această cetăţuie, şi o zdruncinase, vreme de cîteva luni, cu tunurile şi cu ghiulele arzînde. Dar, cum luase aminte că nu izbutea nimic, datorită eroicei bărbăţii şi deosebitei statornicii a acelei femei – de lăudat, desigur, dacă ar fi vrut să se folosească de darurile sale pentru patria sa – împresurase fortăreaţa de departe, şi o lipsise pînă într-atîta de hrană, pînă ce, înfrîntă mai degrabă de foame, decît de armele duşmanilor, <soţia lui> **Tekeli**, în <ziua de> paisprezece a lunii Rebiul ewwel a anului 1099 (6. Ian(uarie) 1688), s-a supus pe sine şi cetăţuia clemenţei Caesarului.

{{<§>14. Firea ce fără de linişte a Turcilor pune la cale o nouă răzvrătire.}}

<{§} 14.> Cînd solii acestor prăpăduri ajung la C(onstantino)p(o)le, ei tulbură iarăşi atît sufletele gloatei, cît şi pe cele ale oştenilor, şi le aţîţă şi unora şi altora gînduri de răzvrătire. Anume, ei speraseră că, depunîndu-l pe autorul războiului nedrept, pe **Sultan Mehemed**, şi încredinţîndu-i lui **Suleiman**, unui Principe sfînt, cum îl credeau ei, frîiele Împărăţiei, avea să se îmbune faţă de

dînșii pornirea dumnezeiască și să-i respingă pe dușmanii care păreau să amenințe înlăuntrurile Împărăției. Văzîndu-se înșelați în această nădejde a lor, ei aruncă pamflete în Dzamii și în Divan,
391 cuprinzînd ocări împotriva lipsei de grijă a Sultanului, ca și alte născo/ciri în versuri și în proză, prin care erau foarte aspru mustrați nu numai Vizirii și Magnații, ci și însuși Împăratul. Vizirul veghează cu cea mai mare grijă asupra acestor lucruri, și dă poruncă să umble, ziua și noaptea, străji prin Oraș, nimicește întîlnirile de noapte în care știa că se țesea, îndeobște, asemenea tramă, pe unii care dădeau pe față, în public, asemenea voci satirice, îi și prinde, dar, ca să nu toarne ulei peste focul arzînd, le dă iarăși drumul, fără vreo pedeapsă.

{{<§> 15. Timiditatea Sultanului îmblînzește răzvrătirea – ce abia de-ar fi izbutit tăria.}}

<{§} 15.> Pînă la urmă, firea timidă a Sultanului – ce abia de-ar fi izbutit bărbăția – îi aduce acestui rău cel mai bun leac. Anume, împins de ea, **Suleiman** se hotărăște să plece de la C(onstantino)p(o)le și să scape de ațîțătorii tulburărilor, iar, gîndul lui primind încuviințare, se retrage la Adrianopole, cu Magnații și cu toată Curtea, sub chipul că ar schimba aerul. Cei de la C(onstantino)p(o)le chiar păreau a avea motive pentru care să murmure pentru strîmba ocîrmuire a Statului, chiar dacă ele nu erau puse în cîrca acelora cărora se cuvenea. Căci, cît de sleită era Trezoreria și la cîtă sărăcie ajunsese o atît de bogată Împărăție au arătat din plin cele ce s-au petrecut pe drumul acesta. Anume, cînd Sultanul era deja gata de plecare, i se înfățișează Mai-marele Grajdurilor și îi dă de știre că 'nu se aflau în grajduri atîția cai, asini și cămile, de cîți era nevoie pentru toată Curtea Sultanului'. El însuși, cum era blînd din fire, poruncește să se închirieze cele de trebuință și Tefterdarul să le plătească prețul. Cînd acela, chemat de față, spune că 'în Tezau nu mai sunt atîția bani', El dă poruncă 'să se vîndă în piața publică vasele aur și de argint, ca și de preț,
392 iar cu banii strînși / de pe urma acestora să se îngrijească de ce era nevoie'. Și astfel, doar cu cai și cu care de închiriat pleacă El de la C(onstantino)p(o)le, și, prin faptul acesta, îi răpește pricina răzvrătirii care stătea să izbucnească.

{{<§>16. Se duce la Adrianopole, de unde trimite soli la Caesar spre a cere pace.}}

<{§} 16.> După ce a ajuns la Adrianopole, se preface că se dedă cu totul grijilor războiului, dar, pentru că îi stăteau mai mult la inimă Legea Curanului și superstițiile bigote, decît armele și ostașii, îi trimite Soli la Caesar pe **Zu<u>lficar Effendid**), Scribul Janiczarilor, și pe **Alexandru Mavrocordat**[m], Dragomanul Divanului, chipurile, să-i dea de știre Caesarului despre alegerea sa, dar, de fapt, ca să încheie pace, în ce condiții o puteau face.

{{<§> 17. Vizirul orînduiește Seraskieriul împotriva dușmanilor.}}

<{§} 17.> Și Vizirul, **Tekkiurdaghly Mustafa Pasza**[n], fie că se temea de **Germani**, fie că-i era teamă ca nu cumva Sultanul, convins de curtenii lui, în absența sa, să ia vreo hotărîre împotriva capului său, renunță la mersul cu oastea și îl orînduiește pe **Redzeb Pasza**[o] ca Seraskier al **Ungariei**.

{{<§>18. Caesarienii împresoară Alba Regală și o iau, și mai cuceresc și multe alte orașe.}}

<{§} 18.> Dar, mai înainte ca trupele Turcilor să se arate în cîmp, Caesarienii zăvoriseră toată iarna **Alba Regală**, astfel că, în nouăsprezece ale lunii Redzeb (8 Mai) a anului 1099, siliți de foame, străjerii ei le-au oferit învingătorilor cheile ei. **Caraffa** atacase cu vicleșug **Lippa**, luase orașul cu armele și, la puține zile după aceea, silise cetățuia să se predea; apoi, el le smulsese

Turcilor **Salmaz** şi **Logosz**. **Caprara**, căruia, în lipsa Electorului **Bavariei**, îi fusese încredinţată conducerea întregii oştiri, după ce le smulsese Turcilor **Illok** şi **Petrivaradinul**, îi trimisese pe **Vallis** şi pe **Heusler**, cu cîteva regimente, către Tibiscus, spre a ocupa **Titul**, o cetăţuie aşezată pe
393 acel rîu, pentru că **Beligradul**, cîtă vreme / nu era cucerită cetăţuia aceea, putea fi doar cu greu asediat. Cum se apropiau ei de cetăţuie, străjerii se pregătesc, ei, de apărare, dar, încolţiţi mai tare, în douăzeci şi opt ale lunii Remazan, cerînd libera lor plecare, întreprind predarea fortăreţei.

{{<§>19. Electorul Bavariei cucereşte Semendria şi Beligradul.}}

<{§} 19.> Odată întărite astfel vecinătăţile, oştirea Caesarului, Căpetenie fiindu-i Electorul **Bavariei**, îşi abate toate puterile asupra **Beligradului**. Îndreptîndu-se ei într-acolo. Turcii le fac faţă lîngă insula **Sabats**, şi încearcă să le împiedice trecerea peste Sava, dar sunt respinşi de primele unităţi, cu mare prăpăd. Odată depăşite aceste piedici, întreaga oştire purcede către Beligrad, spre a-i ataca pe Turcii – care-şi puseseră tabăra în jurul oraşului şi o apăraseră cu un val – chiar în întăriturile lor. Dar Seraskieriul, neaşteptîndu-se la sosirea Germanilor, nimiceşte prin foc tabăra şi cu partea de jos a oraşului, şi, mărindu-i garnizoana, se retrage cu restul trupelor la **Semendria**. **Germanii**, ocupînd tot ce părăsiseră Turcii, în <ziua de> treisprezece a lunii Szeval (30. Iul(ie)), asediază de peste tot oraşul, şi săpînd şanţuri, îl asupresc cu cea mai mare fervoare. Între timp, prinzînd de veste că Turcii părăsiseră Metropola **Serviei**, Semendria, trimit acolo o mie de ostaşi unguri şi ocupă fără de trudă cetăţuia, părăsită de apărătorii ei. La urmă, împresoară de jur împrejur şi Beligradul, distrugîndu-i zidurile, în <ziua de> unsprezece a lunii Zylcaade (26 Aug(ust)), şi, după o foarte crîncenă luptă de şase ceasuri, dîndu-i jos de pe ziduri pe oştenii turci, intră în oraş. Străjerii, situaţia fiind fără nădejde, se gîndesc să se retragă în cetăţuie, dar cu Germanii prea tare
394 pe urmele lor, cu atîta neprevedere, încît, amestecaţi, prieteni şi neprieteni / au ajuns să ocupe poarta. Acolo are loc o bătălie mult mai aprigă decît cea dinainte : la urmă, străjerii, despre care se spunea că fuseseră nouă mii la număr, se prăbuşesc cu toţii, pînă la unul, sub sabia Germanilor.

{{<§>20. Solii Turcilor vin la Beligrad, la Electorul Bavariei.}}

<{§} 20.> După ce au ocupat oraşul, sosesc Solii Turcilor, şi arată că au fost trimişi atît pentru a anunţa alegerea lui **Sultan Suleiman**, cît şi pentru a încheia pace, şi roagă 'să fie numiţi cîţiva dintre cei ai Caesarului cu care să poată sta de vorbă despre cele care le fuseseră încredinţate'. Electorul le răspunde acestora că 'el era Căpetenia oştirii Caesarului, iar nu Consilierul Lui; că fusese trimis de către Caesar spre a ocupa **Servia** şi **Bulgaria**, nu pentru a consfinţi pacea : dacă aveau a-i relata Lui ceva, să se ducă la **Vienna** şi să-i înfăţişeze acolo încredinţările lor'.

{{<§>21. Ducele <de> Baden lucrează cu noroc în Bosnia.}}

<{§} 21.> Nu cu mai puţin noroc lucrase, în **Bosnia**, **Ducele <de> Baden**, cu o altă parte a oştirii geimane. Pe cînd vroia să treacă rîul **Unna**, i se pusese în faţă o nu mică ceată de-a Turcilor, pe care, atacînd-o cu hărnicie, nu numai că o zdrobise, ci o urmărise cu atîta ardoare, încît, de frică, lăsaseră **Gradisca şi Constaniza.** Avînd el a înainta mai mult, Pasza Bosniei îi ieşise în cale, cu toată oastea sa, în <ziua de> zece a lunii Zylcaade (25 Aug(ust)), lîngă orăşelul **Brod**, dar, în aceeaşi zi, <fusese> înfrînt, cu un asemenea prăpăd, încît, cu Căpetenie <cu tot>, au căzut cinci mii de Turci.

{{<§>22. Norocul schimbător al Veneţienilor.}}

<{§} 22.> Intre timp, **Veneţienii** se bat, prin alte părţi, cu noroc schimbător. În **Moreea**, o ia înaintea expediţiei lor Sereaskieriul, şi sileşte garnizoana **Athenei** să părăsească oraşul, nu fără
395 mare pagubă. Oştirea Veneţienilor, sosind apoi, / ceva mai tîrziu, o ia către **Egriboz**, şi, trecînd peste strîmtoarea care desparte insula de continent, încinge oraşul sub foarte strîns asediu, dar, atît din pricina neînţelegerii dintre Căpetenii, cît şi din cea a bărbăţiei apărătorilor, este silită să dea înapoi, pierzîndu-i pe mai mulţi dintre ai lor; cuprins de mîhnire pentru aceasta, **Koenigsmarck**, Căpetenia foarte harnică a oştirii şi unealta aproape tuturor izbînzilor pe care Veneţienii le-au dobîndit în Moreea, a fost cuprins de o boală, şi, din pricina ei, şi-a văzut clipa de pe urmă.

{{<§>23. În Dalmaţia, starea Veneţienilor e mai veselă.}}

<{§} 23.> În **Dalmaţia**, dimpotrivă, este cucerit **Kninul**, în fruntea căruia se afla mazilitul Paşă al **Bosniei**, **Ateaglik**, cu cîteva mii de oşteni, apoi şi **Castello de Verlicca**, **Zvonigrad** şi **Grassacz** ajung supuse puterii Veneţienilor.

{{<§>24. Solii Turci(lor), ajungînd la Vienna, propun condiţii alternative de pace.}}

<{§} 24.> Între timp, Solii turci, **Zu<u>lficar Effendi** şi **Mavrocordat**, ajunseseră la **Vienna**, şi, primiţi la Împărat, fără să pomenească deloc despre pace, aduseseră o scrisoare de **Dziulus name**(p), adică vestind alegerea lui **Suleiman** la Împărăţia Othmană, nădăjduind ca ai Caesarului să ceară, primii, pacea, şi să le facă lor mai uşoară negocierea. Apoi, cînd văd că nu se cerea nimic despre aceasta din partea Caesarului, îi propun ei înşişi lui **Leopold** condiţii alternative de pace, anume, 'dacă nu se căuta decît un scurt armistiţiu, **Ungaria** să fie, toată, a **Germanilor**, **Transsylvania** tributară amînduror Împărăţiilor, **Camieniec**, despuiat de ziduri, să le fie dat înapoi **Polonilor**, **Beligradul**, dimpotrivă. Turcilor; dacă însă le era mai pe plac pacea, pe lîngă **Beligrad**, o anume parte a **Ungariei** să-i fie înapoiată Împărăţiei Othmane'.

{{<§>25. Foarte dificilele preliminarii, dimpotrivă, ale Caesarului, la acestea.}}

<{§} 25.> Caesarul, stabilind o deliberare laolaltă cu Solii celorlalţi Principi aliaţi cu sine, le
396 dă trimişilor răspuns că 'deşi, după starea lucrurilor în prezent, îi lucreşte marea nă/dejde nu numai de a redobîndi **Ungaria**, ci de a subjuga întreaga Împărăţie Othmană, El era, totuşi, gata să consfinţească pacea, dacă i se ceda Regatul **Ungariei** împreună cu Provinciile ţinînd de el. **Sclavonia**, **Croaţia**, **Bosnia**, **Servia**, **Bulgaria**, **Transsylvania**, dacă **Moldova şi Valahia** rămâneau <amîndouă> libere, dacă i se făgăduia libera exercitare a cultului Romano-Catolic peste tot în Împărăţia Othmană şi Franciscanii erau trimişi la **Hierosolima** şi puşi în posesia S(fintului) Mormînt, <iar> **Tekeli** îi era dat pe mînă.' **Polonii** cer ca 'vechile hotare ale Regatului lor să le fie restituite în întregime, pe lîngă care <să le fie date> toată **Crymaea**, **Moldova**, **Valahia**, şi ce se mai întinde de amîndouă părţile lui Boristhenes, pînă la **Danubiu**', precum şi, spre a arăta o mai mare pietate decît ceilalţi aliaţi, ei vor 'ca toţi Creştinii, orişiunde ar trăi sub stăpînire turcească, să fie liberi de tribut'. **Veneţienii** cer 'pe lîngă **Moreea** şi oraşele şi insulele ocupate <deja>, **Negropontul**, ţărmurile de la **Corcyra** şi pînă la **Corint**, o parte a **Dalmaţiei**', şi impun ca 'porturile **Dulcigno** şi **Antivari** să fie distruse'.

{{<§>26. Pace faţă de care Regele Galliei îl face pe Sultan să se ferească.}}

<{§} 26.> Solii îi dau de ştire pe dată lui **Suleiman**, printr-un olăcar iute, asupra răspunsurilor Creştinilor, şi roagă 'să li se dea răspuns'. Şi, neîndoielnic, pacea ar fi fost încheiată, dacă

Preacreştinul Soare n-ar fi însufleţit, prin splendoarea sa, Luna care asfinţea deja, şi n-ar fi împiedicat să fie întru totul întunecat de armele Caesarului. Căci Regele **Galliei**, care privea de multă vreme cu ochi invidioşi eliberarea **Germaniei** şi izbînzile Creştinilor din **Ungaria**, cînd vede oştirea
397 Caesariană că, rupînd stavilele cu care era împresurată Constantinopolea, / nu se alia departe de răsturnarea Împărăţiei Othmane, plesneşte de invidie, şi, cum nu găsea o pricină dreaptă de război, nu stă să mai caute nod în papură, ci, declarîndu-i război Caesarului, recheamă armele Germanilor de la Danubiu la Rin. Dar, ca să nu abată toată povara războiului de la Othmaniazi asupra capului său, prin Solul pe care îl avea la C(onstantino)p(o)le, **Castellonovanus**, îl îndeamnă pe Sultan 'să nu facă pace cu Germanii : căci El, în anul viitor, va pătrunde cu foarte mare putere în rărunchii Germaniei, şi va ţinti ca, unindu-şi armele, amîndoi **Padiszahii** să poată purta război împotriva germanilor : căci el avea deja pregătite pentru această campanie patru sute de mii de oşteni'.

{{<§>27. Făgăduieşte să împartă Imperiul Roman între Sine şi Sultan.}}

<{§} 27.> Iar dacă rezultatul avea să fie pe potriva dorinţelor, El avea să păstreze **Vienna** şi cu **Germania** sub puterea sa, dar toată **Ungaria** avea să i-o deie Sultanului.' Aceste făgăduieli înalţă iarăşi sufletul cel deja abătut al Turcilor şi îl umplu de o atîta nădejde a unor vremuri mai fericite, încît Sultanul, lăsîndu-i laoparte pe Solii pe care-i trimisese să ceară pace, nu se mai gîndea la nimic <altceva>, decît la război şi la arme.

{{<§>28. Desfiinţînd <pînă şi> numele păcii, este reluat războiul, iar răzvrătiţii din Asia sunt împrăştiaţi.}}

<{§} 28.> Astfel, El îşi îndreaptă mai întîi gîndul către orînduirea treburilor de acasă, şi, de îndată ce a aflat că **Germanii** şi-au aşezat trupele în taberele de iarnă, trimite cea mai mare parte a oştirii împotriva celor doi răzvrătiţi, **Egen Osman Pasza şi Gieduk Pasza**, care zdruncinaseră Statul Ot<h>man vreme de aproape un an întreg. Aceştia, atacîndu-i cu tărie pe tîlhari, îi învinge şi
398 îi aduc prinşi la Constantinopole, şi vindecă astfel Împărăţia / Ot<h>manică de {{atît de greaua}} ei rană lăuntrică.

{{<§>29. Turcii li-l dau pe Liberius Mainoţilor drept Principe.}}

<{§} 29.> Mai departe, ca să apere, oricum o fi, acele Provincii de primejdia care le ameninţa dinspre Miază-zi prin armele **Veneţienilor** din **Grecia**, îl scoate din lanţurile în care era ţinut la galere pe **Liberius Geracchari**[q], şi îl statorniceşte Principe al **Maniei**, sau al **Mainoţilor**, după pilda Despoţilor **Valahiei** şi **Moldovei**, chiar dacă pe o treaptă mai de jos. Sfatul acesta i-l insuflaseră atît fericitele rezultate ale armelor sale din **Moldova**, datorită cărora învăţase preabine că, sub un Cap creştin, supuşii acelui ţinut pot fi mult mai uşor păstraţi sub ascultare, cît şi faptul că Liberius îl convinsese că 'sufletele tuturor **Moraiţilor** se înstrăinaseră deja de Veneţieni, datorită cultului Roman pe care aceia vroiau să li-l impună. Aşadar, dacă **Moreei** avea să-i fie dat un Principe închinat doctrinei Bisericii Răsăritene, aceia puteau fi împinşi cu cea mai mare uşurinţă să-i părăsească de la sine pe Veneţieni şi să i se supună iarăşi stăpînirii Ot<h>mane'.

{{<§>30. Sultanul se laudă că va fi Căpetenia oştirii.}}

<{§} 30.> Astfel orînduindu-le pe acestea, **Suleiman**, ca să-i crească duşmanului spaima, <iar> alor săi curajul, dă un edict prin care el însuşi avea să fie Căpetenia împotriva **Germanilor**, şi, strîngînd o oştire cît putea mai mare, purcede către **Servia**, ca şi cum ar fi cugetat la asedierea **Beligradului**.

{{<§>31. Apoi, auzind despre sosirea Germanilor, se opreşte la Sophia.}}

<{§} 31.> Dar, cînd abia sosise la **Sophia**, e înştiinţat că **Segedwar**, oraşul ajuns vestit prin 'martiriul' lui **Suleiman I**, a fost silit să se predea, prin foame, de cei ai Caesarului : ba chiar că oştirea geimană, pe care o credea cu totul împiedicată în războiul cu **Gallii**, a purces de la **Beligrad**
399 şi vine asupra sa în marş forţat. Îngrozit de aceste / solii, se opreşte la Sophia, şi îi lasă Seraskieriului, lui **Redzeb Pasza**, grija oştirii, cu porunca 'să nu încerce prea cutezător norocul bătăliei, ci numai să-l împiedice pe duşman să înainteze mai departe'.

{{<§>32. Seraskieriul, amăgit de prezicătorii săi, este înfrînt de două ori de Germani.}}

<{§} 32.> Seraskieriul, cînd ajunge, la fluviul **Morava**, la vederea taberei duşmane, amăgit de prezicătorul său[r], care, de pe urma semnelor cereşti, îi făgăduise o izbîndă sigură, se năpusteşte cu tărie asupra **Germanilor**, dar, suferind un mare prăpăd, se retrage la **Nissa** cu resturile oştirii. Dar nici această mare nenorocire nu era în stare să-i deschidă Seraskieriului ochii, ori să-l convingă cît de prostesc lucru era să se încreadă în conjuncţiunile înşelătoare ale astrelor şi în mincinoşii lor tălmăcitori. Căci de-abia de-şi strînsese trupele de pe urma fugii şi le întărise cu noi ajutoare, cînd iese iarăşi în cîmp, aţîţat de imboldul şi de făgăduielile aceluiaşi mag, şi se încleştează cu Germanii, dar, zdrobit după o scurtă luptă, cu aproape toată oştirea doborîtă, scapă el însuşi, laolaltă cu puţini, de sabia vrăjmaşă, recunoscînd prea tîrziu deşertăciunea superstiţiei sale.

{{<§>33. Caesarienii ocupă aproape toată Servia.}}

<{§} 33.> După izbîndă, **Germanii**, parcă dintr-un iureş, îşi supun toată **Servia**, cuceresc **Viddinul**, **Nissa** şi **Szehirkioi**, ba mai nimicesc, pîrjolind-o cu foc, şi **Scopia**, un oraş din **Bulgaria**.

{{<§>34. Sultanul le dă răspuns Solilor săi.}}

<{§} 34.> Auzind despre aceste prăpăduri, **Suleiman** se întoarce degrabă de la **Sophia** la Adrianopole, şi le dă Solilor săi, pe care îi trimisese la Caesar, răspunsul, întîrziat pînă atunci. Dar, pe lîngă cele pe care li le încredinţase mai înainte, le dă poruncă 'să nu mai ofere nimic', ci doar le
400 atrage luarea aminte 'să încheie pacea după preceptele **Curanului**, / care le erau mai favorabile celor care vroiau să primească, decît să dea. Aşadar, să-l convingă pe Caesar ca, trecînd sub tăcere celelalte Provincii ale **Ungariei**, pe care le ceruse, să deie înapoi **Beligradul** Împărăţiei Ot<h>mane : căci abia după aceea se putea vorbi despre pace'. **Mavrocordat**, primind răspunsul Împăratului, cînd ia aminte că atari lucruri nu puteau fi nici propuse, nici cerute, trece sub tăcere ce i se dăduse de veste, pretextînd că Împăratul n-avea să mai cedeze nimic altceva, decît ce înfăţişase deja mai înainte; mai apoi însă, făcut atent de colegul său, **Zu<u>lficar Effendi**, că 'asupra amîndurora stătea, ameninţătoare, primejdia capului, dacă aveau să fie învinuiţi că au neglijat încredinţările Împăratului', îi dezvăluie Caesarului lucrurile aşa cum stăteau ele, dar se alege întocmai cu răspunsul la care se aşteptase. Căci Caesarul, cu toate că, văzînd că, îngrădit de amîndoi duşmanii, nu putea purta mai departe un război cu folos, ar fi încheiat cu cea mai mare plăcere un armistiţiu, El era totuşi silit să-l amîne pentru o altă vreme, dat fiind că nici Solii turci nu aveau deplină putere să consfinţească pacea, şi lui i se părea ceva ruşinos ca, după dobîndirea atîtor izbînzi, să-şi trimită Solii la C(onstantino)p(o)le de parcă s-ar fi rugat pentru pace – şi-apoi, să se mai şi expună vicleşugurilor Turcilor, despre care ştia bine că au o minte destul de ascuţită în privinţa tărăgănării negocierilor.

{{<§>35. Polonii stau liniștiți, Rușii pornesc cu război asupra Crimeei.}}

<{§} **35.**> între timp, în **Polonia** armele rămîn liniștite, iar oștile doar se arată una alteia, despărțite între ele de valurile lui Tyras. Dar Czarii **Rușilor** pregătesc nespus de multe trupe și le trimit, sub comanda lui **Basilius Gallicyn**, împotriva Tătarilor. Se spune că acelei expediții i-au
401 fost menite trei, patru sute de mii de oșteni, o mie și patru sute de / tunuri.

{{<§>36. Iscîndu-se o răzvrătire, sunt siliți să se retragă, nu fără un însemnat măcel.}}

<{§} **36.**> Dar toată pregătirea aceasta o face fără de folos perfidia **Rușilor**. Căci, pe cînd oștirea era ocupată să ia cu asalt **Or(ygma)**, s(au) **Hexamilul Crimeei**, numit îndeobște 'Perecop', își încalcă credința, mai întîi, **Strelcy**, regimentul pretorian al Czarilor **Rusiei**, și, atrăgîndu-i de partea lor pe cei mai mulți Comandanți și fruntași, ajung pricina ca întreaga oștire să fie silită să se retragă, fără să fi isprăvit nimic. Spatele celor care se retrăgeau îl copleșesc **Tătarii**, și, ajutați de perfidia dușmanilor dinlăuntru, ei fac un mare măcel în coloanele din urmă.

{{<§>37. Petru Alexi<a>dul îi pedepsește pe perfizi și înrolează o oaste regulată.}}

<{§} **37.**> Dar, după ce s-au întors acasă, **Petru Alexiadul**, căruia, prin consimțămîntul întregului popor, îi fusese încredințat sceptrul unei Împărății atît de întinse, face mai atente cercetări asupra răzvrătiților, o închide în mînăstirea (**Novodievicz**) pe sora sa **Sophia**, cea de către care fusese, mai cu seamă, provocată răzvrătirea, pe **Basilius Gal<l>iczyn**, ca pe un părtaș la faptele care fuseseră lucrate împotriva Statului, îl scoate din demnitatea lui, și, despuiat de toate bunurile, îl surghiunește în schitul **S(fîntului) Arhanghel**, la opt dintre Magnați, capi ai răzvrătiților, le ia capul, pe douăsprezece mii de **Streltzi** îi căsăpește, ca pe sălbătăciuni, în public, în piață și pe uliți, și, desființînd acest ordin militar, după pilda celorlalți Principi Creștini, instruiește o altă armată, ținută sub <stricte> reguli.

{{<§>38. Venețienii asediază Monembasia.}}

<{§} **38.**> În **Moreea**, **Venețienii** asediază foarte strîns **Monembasia și** o lipsesc de orice aprovizionare. De aceasta încearcă să se îngrijească proaspătul Principe al **Maniei**, **Liberaki**, dar este respins cu prăpăd.

401/2 *{{<§>39. Sultanul se întoarce la Constantinopole, / <și> îi ia Seraskieriului capul.}}*

402 <{§} **39.**> Către sfîrșitul acestei expediții, **Sultan Suleiman** / după sfatul medicilor, dat fiind că suferea de hydrop<isi>e, se întoarce de la Adrianopole la C(onstantino)p(o)le, iar acolo îi ia capul Seraskieriului **Ungariei**, **Redzeb Pasza**, pentru că dăduse lupta cu **Germanii** împotriva poruncii împărătești.

{{<§>40. După depunerea Vizirului, îl orînduiește pe Kioprilioglı.}}

<{§} **40.**> Mai departe, îl despoaie de demnitatea sa pe Vizirul **Tekiurdaghly Mustafa Pasza**, ca pe un om nepriceput atît la purtarea războiului, cît și la buna ocîrmuire a Statului, și îl surghiunește la **Malgara**, un orășel așezat aproape de **Rhodostos**, ca să ducă acolo o viață de particular, iar însărcinarea aceea i-o încredințează lui **Kioprili Mustafa Pasza** (despre care am pomenit mai sus că a fost **Caimacan** al C(onstantino)p(o)lei, pe cînd era descăunat **Sultan Muhammed**).

{{<§>41. Vizirul strînge o Adunare Generală.}}

<{§} **41.**> După ce al a primit-o, în primele zile ale Viziratului său, îi cheamă la sine pe **Muftiu**, pe **Cadiuleskieri** și pe celelalte **Ulemale**, precum și pe **Prefecții** oștenilor și le dă poruncă

tălmăcitorilor legilor să-şi spună părerea 'Să fie, oare, de cerut pacea de la **Germani**, ori de smuls cu armele cele ocupate pe nedrept de Confederaţi ?' Muftiul dă, mai întîi, îndemn, spunînd că 'Nu este potrivnic Preceptelor Divine {{a cere}} pacea, la vreme de nevoie, chiar şi de la Necredincioşi'. Aceleiaşi păreri i se alătură şi Cadiuleskieriul **Rumeli**<ei>, dar cel **Asiatic**, fie la imboldul Vizirului, fie pentru că-şi vedea Provinciile în pace şi aşezate înafara bătăii armelor, se opune, şi zice că 'este mai glorios ca toţi Muslimanii să cadă sub sabia vrăjmaşă, decît să le facă Ghiaurilor **'Eivallah'**. Căci decît păcatul acela, odată ce el loveşte în onoarea Profetului şi a Curanului, nu se poate născoci vreun altul mai greu'. Vizirul încuviinţează spusele Cadiuleskeriului de **Anadol şi** zice : "Oridecîteori iau aminte mai atent la cele pe care le-am înfăptuit împotriva Caesarului în aceşti
403 şapte ani, nu mă pot îndeajuns mira / de neprevederea Căpeteniilor noastre, de orbirea Sfetnicilor, şi de sufletul fie temător, fie strîmb al Tălmăcitorilor Legii. Vizirii şi Seraskierii, care se bucurau, mai înainte, de cea mai mare laudă pentru prevederea lor, cu toate că ştiau că-i aşteaptă război cu Ghiaurii, n-au căutat pînă acum nimic altceva, decît să cheme o oştire cît mai mare, Sfetnicilor doar atît le-a stat la suflet, să umple tezaurul cu orice chip şi să aibă grijă de cei ce aveau să lupte în privinţa soldei şi a mijloacelor de război, nu altfel, ci de parcă doar în arme şi în bani le-ar fi stat pusă Muslimanilor nădejdea izbînzii. Ulemalele, a căror însărcinare a fost să-i îndrume pe aceiaşi, dacă rătăceau, să-i aducă înapoi pe drumul cel drept, mulţumindu-se cu simbriile lor, au pus mai presus liniştea decît truda, şi nu s-au îngrijit dacă Statul Othman era bine ocîrmuit, sau ajunsese răsturnat cu susul în jos. Cum, din aceste pricini, n-au putut să nu se abată foarte grave nenorociri asupra Statului, ei nu şi-au întors gîndul către desfiinţarea obîrşiei lor, şi anume spre îndreptarea păcatelor poporului, ci au încuviinţat pe dată numele păcii, care li se pusese în faţă, şi li l-au şi impus adevăraţilor Muslimani. Cum însă Suprema Putere Divină, şi mai tare iritată de această lipsă de credinţă, n-a vrut să le îngăduie nici pacea în condiţii echitabile, întorcîndu-se de îndată la vechile lor chipuri, au aruncat asupra Stăpînitorilor vina care era a celor ce datorau ascultare. Dobîndind ei ce căutaseră, le-au prezis oştenilor care se duceau în tabără că Ghiaurii aveau să fie
404 respinşi de la hotarele noastre, după Legea noastră, neluînd în seamă că făgăduinţa Profetului / nostru despre neîndoielnica izbîndă a Muslimanilor este strîns legată de anumite condiţii. Şi anume, se cere o tare credinţă în Dumnezeu, practicarea faptelor bune, curăţia minţii la oştenii care au a lupta împotriva Ghiaurilor <şi> dreptatea Stăpînitorilor faţă de supuşii lor. Cum aceste însuşiri au lipsit pînă acum, ce-i de mirare, dacă şi Dumnezeu nu s-a aflat alături de trupele Muslimane, în ajutor, iar bărbăţia lor a doborît-o meşteşugul Ghiaurilor ? ! Eu, unul, ca să dovedesc cît de adevărate sunt cele pe care le-am înfăţişat, nu cer nimic altceva, decît douăsprezece mii de adevăraţi închinători ai Curanului, curaţi la minte şi la suflet. Laolaltă cu aceştia, am toată încrederea nu numai să mă bat împotriva nenumăratelor cete ale Ghiaurilor, ci, cu ajutorul lui Dumnezeu, să dobor atît de tare toate puterile acelora, încît ei să fie siliţi să ne dea înapoi, de la sine, toate cele pe care le-au ocupat pînă acum." La acestea **Muftiul** îi răspunde că 'Desigur, Vizirul a cercetat cu cea mai mare înţelepciune pricinile stricăciunilor şi ale prăpădurilor iscate de aici ale Împărăţiei Othmane, dar că ele de-abia dacă puteau fi îndreptate pe calea pe care o propunea el însuşi, dat fiind că oştirii îi lipsea curajul, <iar> Tezaurului 'vîna împlinirii faptelor', banii. Pe lîngă aceasta, cu toţii se amăgeau deja în nădejdea unei apropiate păci, pe care Solii trimişi la Caesar o făcuseră foarte mare, prin

scrisoarea lor cea de curînd'. La pomenirea lor, Vizirul întreabă 'Ce Soli fuseseră trimişi, şi pentru încheierea cărei păci ?' Apoi, cînd Muftiul pomeneşte lucrurile aşa cum se petrecuseră ele, este aprins de mînie şi arată, într-o lungă cuvîntare 'cît de rău s-au îngrijit de Stat cei care au îndemnat, mai întîi, la această Solie, printre care îl socotea pe predecesorul său drept cel mai de seamă'. La
405 urmă, el strigă / cu glas mai înalt: "Şi pe unii, şi pe alţii, şi pe trimişi, şi pe cei care i-au trimis îi ţin drept Ghiauri, iar, la Judecata Dumnezeiască nu cred că vor fi mai presus decît **Nemczii** ! Căci niciun adevărat Musliman şi cunoscător al Legilor Curanului n-ar fi putut să-l prăvălească pe Sultan, un Principe blînd şi cu suflet simplu, într-un păcat atît de greu şi atît de urît în faţa lui Dumnezeu."

{{<§>42. Ei trag încheierea că războiul trebuia continuat, iar el tăgăduieşte că Caesarului i-ar fi fost trimişi Soli de la Sultan.}}

<{§} 42.> Pe Vizirul astfel aţîţat înspre război îl stîrneşte şi mai mult să-şi ducă la împlinire gîndurile Trimisul Regelui **Galliei**, **Castellonovanus**, şi nu numai pe acela, ci pe toţi Mai-marii Curţii îi umple de o asemenea încredere în armele Gallilor, încît, reunindu-se **Galibe Divan**[5], s-au hotărît, parcă într-un glas, să continue războiul din toate puterile. Iar, ca să nu pară că rupse negocierea de pace începută la **Vienna**, el le dă de ştire, printr-o scrisoare, Consilierilor Caesarului că 'a auzit că au sosit la Vienna nişte oameni, sub chip de Soli ai Othmanilor, şi că au propus, în numele Sultanului, condiţii de pace. Aceştia erau nişte aiuriţi şi fie că au falsificat cu vicleşug, fie că au dobîndit de la vechiul Vizir, fără ştirea Sultanului, o scrisoare, despre care susţineau că ar fi de la Sultan. Prin urmare, să ia seama şi să nu-i deie crezare : căci asemenea oameni nici n-au fost trimişi de Împăratul Ot<h>man, nici n-aveau cum să fi fost trimişi'.

{{<§>43. Vizirul strînge trupe imense cu o şireată îndemînare.}}

<{§} 43.> Odată orînduite acestea, el pregăteşte o campanie timpurie, şi-şi dă toată silinţa pentru strîngerea oştirii şi a mijloacelor de război. Dar, de vreme ce a luat aminte că sunt adevărate cele la care îi atrăsese atenta Muftiul, şi anume că groaza pătrunsese atît de mult în rărunchii Muslimanilor, încît de-abia de era vreo nădejde să poată strînge o oştire care să le poată face faţă
406 **Germanilor**, şi-apoi că lipseau din tezaur banii şi cam de peste tot / sufletul gata să împlinească poruncile date, o ia pe o altă cale către strîngerea trupelor, şi o îndeplineşte după vrerea sa cu un har şi cu o îndemînare de admirat. Căci, pe cînd alţi Viziri de dinaintea sa îi chemaseră la oştire pe toţi cei care erau datori la aceasta, ameninţînd, în porunca sa, cu cea mai grea pedeapsă, el însuşi, publicînd **Fermanul**, dă cu totul altfel de dispoziţii. Şi anume, dă de ştire că 'El, după ce a luat asupra sa Viziratul încredinţat lui de către Împărat, luînd bine aminte asupra faptelor, a socotit că trebuie să nu-i încredinţeze nimănui altcuiva comanda oştirii othmane împotriva trufaşilor Germani, decît sieşi. Pentru această expediţie el nu vrea oşteni aduşi cu sila – ca unul care ştie bine că Dumnezeu preţuieşte mai mult voinţa, decît fapta – ci numai să le aducă aminte credincioşilor în riturile Muhammedane Preceptele Divine şi Profetice, prin care fiecărui Musliman i se porunceşte ca, pentru răspîndirea Legii şi pentru stîrpirea Necredincioşilor, nici să nu fugă de martiriu, nici să nu-şi piadă nădejdea în izbîndă. Prin urmare, oricare Musliman credea că este ţinut de acea Lege şi avea acea bărbăţie cît să creadă că poate răbda orice pentru credinţă, să vină şi să uimeze tabăra sa. Cine avea însă inima îndoită, sau se temea de martiriu, sau era reţinut de alte treburi, datorită

cărora socotea că poate fi iertat de armată în fața lui Dumnezeu, să rămînă liber acasă, și, curățindu-se de faptele rele în numele celor ce luptau pentru mîntuire, să mijlocească în fiece zi pe lîngă Dumnezeu, ba chiar, fie și dacă era dintr-un cin militar, nu numai să nu aibă nici o teamă de
407 pedeapsă, ci să se și bucure de simbria sa, în lipsă'. Prin această poruncă, ca dintr-un somn adînc, / se trezesc și oștenii, și gloata din Asia. Căci, oridecîteori fuseseră chemați, pînă atunci, la oaste, cei mai mulți se ascunseseră, de frica pedepselor cu care erau amenințați cei leneși, și îi amăgiseră pe Paszii care-i căutau în parte cu daruri, în parte cu înșelăciuni și cu minciuni. Dar, cînd aud că sunt îndemnați la lupta împotriva Necredincioșilor în numele religiei, și că celor care nu vroiau li se lăsa libertatea de a rămîne acasă, nu doar cei care primeau simbrii, ci chiar și veteranii lăsați la vatră, parte de sfiala față de lene, parte îmboldiți de frica să nu fie ținuți drept Ghiauri dacă rămîneau în tihnă, se încing la această expediție. Astfel, ceeace Vizirii de mai înainte nu-i putuseră face să izbutească, prin cele mai grele pedepse, pe Paszi, Capudzibaszi și Czauszi, **Kioprili Mustafa Pasza** ajunge să împlinească doar printr-un singur cuvînt din Curan, și strînge mai mari trupe, decît avusese vreunul dintre Vizirii de după **Kara Mustafa Pasza**.

{{<§>44. Curăță Tezaurul de banii fără dreptate, îndreaptă legile.}}

<{§} 44.> După ce și-a strîns oastea prin aceste mijloace, își întoarce planurile către curățirea Tezaurului de banii fără dreptate și umplerea lui într-un <chip> mai drept. Vizirul, cercetîndu-i mai cu grijă socotelile, îl găsește într-o stare nu mai puțin încîlcită decît în celelalte privințe. Și anume, cea mai mare parte a lui o înfulecaseră, la vreme de pace, sub felurite pretexte, Vizirii și cu ceilalți Magnați, și, îmblînziți cu daruri, le îngăduiseră unora scutirea de tribut, altora le puseseră în spate poveri mai grele decît puteau ei duce; venind apoi războaie, **Tefterdarii** născociseră felurite mijloace prin care să umple lăzile goale, iar prin ele îi aduseseră pe cetățeni la o asemenea sărăcie, încît nu se mai auzeau pe nicăieri decît glasurile poporului care cerea răzbunarea lui Dumnezeu asupra celor ce-l despuiau. /

408 Vizirul desființează cu cea mai mare străduință toate acele abuzuri, restituie Tezaurului toți banii pe care predecesorii săi, Paszi și Dieci, îi luaseră de acolo, consfințește noi legi despre strîngerea tributului, dă poruncă să nu fie scutit de tribut niciun închinător la alte rituri, pe **Monahii Greci** care, de la cucerirea C(onstantino)p(o)lei, întemeindu-se pe un autograf al Pseudoprofetului **Muhammed**[t] dat monahilor din Sinai, se bucuraseră de libertatea aceea, îi supune și pe ei la **Haradz**[u] susținînd că 'acel privilegiu al lui Muham<m>ed era fals, sau, dacă ar fi fost adevărat, el îi declara scutiți de tribut numai pe **Sinaiți**, iar nu pe Monahi, în genere'. Mai departe, ca supușii să nu fie împovărați de o ridicare inegală a tributului, el împarte Haradzul în trei trepte, și le cere să plătească celor mai bogați, pe an, zece Leonini, celor cu o avere mijlocie, șase, <iar> săracilor doar trei <Galbeni> împărătești. Banii pe care superstițioasa religiozitate a înaintașilor preferase să-i lase urmașilor în tezaurele Dzamiilor, îi trece pe toți în Tezaur, și le răspunde **Muteweliilor**, care interpretau aceasta drept un sacrilegiu, că 'avuțiile dumnezeiești trebuie cheltuite pentru războiul dumnezeiesc, și este mai de folos pentru interesele Muslimane ca apărătorii să fie hrăniți prin avuțiile sfintelor lăcașe, iar nu dușanii și tîlharii'. Judecăților, care fuseseră, mai toate, pînă atunci, de vînzare, el le-a redat vechea lor curăție, îi lovește cu cele mai grele pedepse pe juzii nedrepți și dovediți pentru luare de mită, pe cei împilați, fără să țină seama de nicio precădere, îi eliberează de

o nedreaptă învinuire, şi interzice ca oricine să fie bătut de vreo nedreptate. El porunceşte ca toată
409 hrana şi aprovizionarea să fie luată cu sila de la supuşi[x], ci doar cu bani peşin, şi la preţul / la care vroiau ei să vîndă.

{{<§>45. Vizirul îşi duce trupele către Beligrad.}}

<{§} 45.> Cum, prin aceste fapte, îşi dobîndise cea mai mare faimă pentru prevederea, dreptatea şi sfinţenia sa, el se încinge cu cea mai mare străduinţă pentru expediţia sa, şi, ca nu cumva, de pe urma schimbării atîtor lucruri, să se iste la Constantinopole, în lipsa lui, vreo răzmeriţă împotriva Sultanului, îl convinge pe acesta să plece, spre începutul verii, la Adrianopole. Apoi, pe la începutul lunii Szewal a anului 1101, purcede către **Beligrad** cu toată tabăra, oastea fiindu-i plină de nădejdea izbînzii. La trecerea Muntelui **Haemus**, numit de Turci **Cyz Derbent**[y], află de la cercetaşi că la Beligrad au ajuns cîteva mii de Germani, spre a întări garnizoana **Nissei**.

{{<§>46. Tătarii zdrobesc cîteva mii de Germani.}}

<{§} 46.> Spre a le opri acestora intrarea în oraş, îl trimite pe Chanul **Tătarilor**, **Selim Gierai**, cu o parte oştirii Turcilor, către **Nissa**; acesta se năpusteşte pe neaşteptate asupra **Germanilor**, cînd ei ajunseseră deja la vederea Nissei, şi, după o scurtă luptă, îi zdrobeşte şi îi pune pe fugă. Cînd solia despre această victorie este adusă în tabăra Turcilor, ea copleşeşte întreaga oaste cu o bucurie aproape de nespus şi înalţă iarăşi nădejdea doborîtă a Othmaniazilor, vădindu-le acestora că o turmă de Cerbi se luptă mai straşnic sub comanda unui Leu, decît uriaşe cete de lei, avînd drept Căpetenie un Cerb.

{{<§>47. El porunceşte să se ţină rugăciuni în oraşe, <iar> copiii să fie alungaţi din tabără.}}

<{§} 47.> Vizirul însuşi, atît pentru a-i mulţumi lui Dumnezeu pentru fericitele auspicii ale expediţiei, cît şi pentru a-l face favorabil şi mai apoi armelor Ot<h>mane pe Supremul Arbitru al Sorţii, dă poruncă să se facă, fără încetare, la C(onstantino)p(o)le, la Adrianopole, şi în tabără rugăciuni, şi noaptea, şi ziua. Mai apoi, cum aflase că în tabără se află mai mulţi copii de nicio
410 trebuinţă la arme, aduşi de nişte oameni stricaţi / pentru un detestabil abuz, dă în public, prin crainici, un edict ca 'orişicine avea pe lîngă sine, sub (orice) pretext, nişte tinerei nevrîstnici să-i trimită îndărăt, şi, de avea să mai fie găsit pe la cineva vreunul (de acest fel), să fie pedepsit cu capul, fără vreo cercetare ulterioară. Căci păcatul acesta, mai mult decît celelalte, îi lipseşte de Binecuvîntarea Dumnezeiască pe toţi cei întinaţi cu el, iar Preacurata Putere Divină nu-şi poate aşeza sălaşul într-o tabără în care ar fi răspîndită o atare necurăţie'.

{{<§>48. Ia Szehirkioi prin predare.}}

<{§} 48.> Odată orînduite acestea, înaintează mai departe în **Servia**, şi atacă, mai întîi, **Szehirkioi**, un orăşel mai bine întărit de la fire, decît prin vreun meşteşug. Străjerii, care erau nu mai mult de cinci sute, şi aceia **Haiduci**, văzînd că nu se iveşte niciun ajutor, desfăşoară pe ziduri, în cea de a patra zi de asediu, steagul de pace, şi făgăduiesc predarea ei, dacă li se îngăduia să plece nevătămaţi din cetăţuie. Vizirul, cu toate că răbda cu greu că atît de puţini oameni la număr au ţinut toată oastea vreme de patru zile, totuşi, ca să nu întîrzie şi mai lungă vreme desfăşurarea plănuită a izbînzilor sale, le îngăduie cererile, şi, dînd şi primind credinţă, este lăsat de Haiduci să intre. Janiczarii încearcă să-i prade pe Haiducii care ieşeau şi să-i despoaie de arme, dar Vizirul îi opreşte şi porun-ceşte, sub grea pedeapsă, 'să-i lase pe străjeri să plece teferi', spunînd că 'să le ia Ghiaurilor

armele nu este nici cinstit, nici de folos, cum ele chiar că nu puteau izbîndi nimic împotriva Muslimanilor'. Apoi îi face pe Haiduci să ia seama 'să nu intre în Nissa, ci să se tragă în alte fortărețe : căci el e pe cale să asedieze acel oraș – odată luat, dacă avea să-l afle acolo pe (vre)unul
411 dintre ei, acela / n-avea să scape de pedeapsa de pe urmă.' Haiducii primesc, ei, condiția ce li se propunea, dar, disprețuind-o, de îndată ce se văd scăpați de Turci, intră în **Nissa**.

{{<§>49. După cucerirea Nissei, străjerii părăsescVidinul și Semendria.}}

<{§} 49.> Vizirul îi urmărește îndeaproape, și cuprinde Nissa sub un strîns asediu, apărată de trei mii de pedestrași și de o mie patru sute de (călă)rețí de-ai **Germanilor**, Căpătenie fiindu-le **Guido Starenberg**. Cu toate că acesta se bătea cu tărie pentru ziduri, mai mult ca să întindă de timp și să le îngăduie trupelor Caesarului spațiul să întărească **Beligradul**, decît pentru că socotea că orașul putea fi smuls din mîinile Turcilor, totuși Turcii se bat atît de harnic, încît, în cea de a douăzeci și cincea zi a asediului, ajung să tăgăduiască predarea lor, păstrîndu-și armele și sufletele nevătămate. Dobîndind aceasta, pe cînd ieșea el din oraș laolaltă cu ai săi, Janiczarii îi recunosc pe unii dintre Haiducii din Szehirkioi, cu toate că-și prefăcuseră veșmintele, și, scoțîndu-i afară, îi silesc, prin chinuri, să spună că toți tovarășii lor se aflau amestecați printre celelalte unități ale Germanilor. Aflînd aceasta, Vizirul îi poruncește Căpeteniei Germanilor să-i predea pe cei de la Szehirkioi, și, sub ochii celorlalți străjeri, pe o parte îi atîrnă în știreang, <iar> pe altă parte îi condamnă la galere, iar lui Starenberg îi dă ordin 'să nu intre în Beligrad, pentru că avea de gînd să atace acel oraș și nu vroia ca garnizoana lui să crească : iar, dacă avea să facă altfel, după cucerirea Beligradului, acela, laolaltă cu ai săi, avea să pățească nu mai ușoare lucruri decît Haiducii'. Uluite de aceste progrese ale Turcilor, garnizoanele germane ale **Semendriei** și **Vidinului**, fără să mai
412 aștepte sosirea Vizirului, părăsesc orașele încredințate lor / și se refugiază la la Beligrad, <orașe> pe care, trimițînd într-acolo, fără zăbavă, o parte din trupele sale, **Kioprili Mustafa Pasza** le ocupă și le supune din nou puterii Othmanizilor.

{{<§>50. Asediază Beligradul și-l ia, printr-o neașteptată întîmplare.}}

<{§} 50.> Astfel întărindu-și spatele, își duce trupele biruitoare la **Beligrad** și încinge de peste tot acel oraș, <în ziua de .... > a lunii Zylcaade. Punîndu-și tabăra de jur împrejur, Vizirul îi cheamă la sine pe ceilalți Paszi și le dă poruncă să-și spună părerea 'trebuia, oare, asaltat orașul pe dată, cu cea mai mare putere, sau, întărindu-și bine tabăra, ori zăvorit de peste tot și silit să se predea, de foame ?' Mai apoi, toți Paszii îi dau <astfel> îndemn, susținînd că 'un oraș foarte bine întărit și de la fire, și prin meșteșug, fortificat, pe lîngă vechile-i ziduri, cu noi lucrări, aproape pînă la <a fi> o minune[α], și apărat de opt mii de **Germani și** de tot atîtea unități de **Bulgari** și de **Sîrbi**, nu putea fi cucerit nici în răstimpul acelor luni care mai rămăseseră pentru expedițiile războinice, nici fără un mare prăpăd pentru oștirea ot<h>manică. Dacă Germanii ar fi rezistat ceva mai tare, și, cum se întîmplă îndeobște, <și> nu arareori, în asemenea asedii, ar provoca vreun măcel printre atacatori, toată oștirea și-ar înmuia cu ușurință sufletul, pe care abia și-l mai trăsese întrucîtva, datorită fericitelor succese de pînă atunci. Dacă însă, lăsînd în spate Beligradul, Vizirul ar trece, cu oștirea, peste **Sava**, sau ar întări, măcar, cum se cuvine malurile acelui rîu, astfel încît să le taie trecerea oștilor dușmane, dacă nu în vara aceasta, desigur în cea viitoare, garnizoana avea să fie silită, din lipsa hranei, să se predea de la sine. Din partea oștirii Caesarului nu era nici o teamă. Căci cea mai

413 mare parte a ei era / aţintită către războiul cu Gallii, <iar> restul trupelor, lipsite de <oastea> ungară, din cauza puţinăţii lor, se puteau gîndi mai degrabă la apărarea taberei proprii, decît la năvălirea asupra celei ot<h>mane'. Vizirul, cu toate că, în sufletul său, îndrăgea alte planuri, totuşi, ca să nu pară potrivnic părerii întregii oştiri, şi ca să nu se pună în seama vinii sale, dacă avea să se întîmple ceva cumplit, cedează în faţa mulţimii şi hotărăşte să se ducă la îndeplinire sfatul Paszilor. După ce-a cercetat, vreme de cîteva zile, zidurile oraşului, este înştiinţat că trupele Caesarului îi vin în ajutor oraşului, în marş forţat. Stârnit de această veste, îşi recunoaşte greşeala pe care o comisese prin ascultarea, nelalocul ei, faţă de ai săi, şi, fără să mai zăbovească, se apucă de-a binelea de asaltarea oraşului, cu jumătate din oştirea sa, <iar> pe cealaltă o hărăzeşte pazei trecerii peste Sava şi ţinerii departe de oraş a celor ai Caesarului. Dar probabil că şi-ar fi pierdut şi truda şi cheltuiala, dacă, în cea de a opta zi de după începutul asaltului – de la o ghiulea arzînd, sau prin trădare, nu se ştie sigur – nu ar fi luat foc un turn plin cu praf {de puşcă}, şi n-ar fi dărîmat o mare parte din ziduri, prin prăbuşirea sa. Căci, văzînd aceasta, Turcii, strigă că 'E o minune şi Dumnezeu e în ajutorul lor !', dau năvală, în strînse bulucuri, asupra zidurilor prăvălite şi le ocupă, mai înainte ca Germanii să le poată astupa găurile. Străjerii pun şi ei, împotriva acestei primejdii de pe urmă, cele de pe urmă puteri, şi, vreme de cam un ceas, de parcă ar fi fost vorba de casa şi căminul lor, rezistă cu hărnicie crîncenei navale a Turcilor, dar, pînă la sfîrşit, copleşiţi de mulţimea Turcilor,
414 sunt siliţi să cedeze. Cea mai mare parte a lor, deşi nu / nerăzbunată, se prăvăleşte sub sabia turcească, nu mulţi, laolaltă cu **De la Croy**, se strecoară de cealaltă parte a **Danubiului** cu ajutorul unor bărci.

{{<§>51. Eliberează cu provizii Temesvarinul de foamea de pe urmă.}}

<{§} 51.> Ocupînd astfel, mai repede decît nădăjduise, acest oraş, meterezul întregii **Ungarii**, **Kioprili Mustafa Pasza** trimite în ajutorul **Temesvarinului** cinci sute de Spahii, cărora le dăduse, fiecăruia, cîte doi cai şi tot atîtea baniţe de făină de cărat. Căci **Germanii** zăvoriseră deja, vreme de trei ani, oraşul acesta, mai întîi încercaseră să-l cucerească cu forţa, dar apoi, cum, din pricina dificultăţii locului, vedeau că nu izbîndesc nimic cu asalturile, îl lipsiseră, măcar, de aprovizionare. Pînă atunci, le făcuse faţă bărbăţia şi autoritatea lui **Codza Dzafer Pasza**[aa], prin care îşi ţinuse atît de bine oştenii sub ascultare, încît, cu toate că mai mulţi s-au stins, pe zi ce trece, de foame, totuşi, restul nu s-au ferit să jertfească pîntecelui lor nici pisică, nici cîine – animale, de altfel, necurate pentru Turci. Iar străjerii ajunseseră să fie împinşi la o asemenea lipsă de toate cele, încît, cînd au ajuns Spahii cu proviziile, Janiczarii, văzînd făina, au dat năvală asupra sacilor ca nişte lupi prădalnici, şi n-au putut fi ţinuţi nici de rugăminţile, nici de ameninţările Spahiilor să nu smulgă şi împrăştie cele aduse. De pe urma acestui lucru, se iscă, mai întîi, o ceartă între unii şi ceilalţi, apoi o luptă cruntă şi cumplită. Mulţi Janiczari şi nu mai puţini Spahii sunt căsăpiţi chiar peste saci, <iar> restul, cu Pasza al lor, sunt siliţi să fugă, în graba mare, de furia Janiczarilor.

{{<§>52. Vizirul, trecînd Danubiul, cucereşte Lippa.}}

<{§} 52.> Într-acestea, Vizirul, după ce le-a dat oştenilor cîteva zile de odihnă şi a reparat ruinele **Beligradului**, trece **Danubiul**, cucereşte **Lippa** şi alungă din **Orşova** straja **Germanilor**.
415 Apoi atacă **Essecul**, un oraş aşezat la confluenţa Dravei cu Danubiul, nădăjduind că, / dacă îl ocupa, avea nu numai să asigure faţă de iureşurile duşmanilor cele cucerite pînă atunci, ci să mai şi

supună, iarăși, Împărăției Ot<h>mane toată **Sclavonia**. Dar pe Vizir îl sileau să se lase de un asemenea început atît furtunile iernii, care stau să vină, cît și bărbăția apărătorilor, dar și, cel mai mult, noua schimbare a lucrurilor din **Transsylvania**.

{{<§>53. Turcii îi zdrobesc în Transilvania pe cei ai Caesarului, iar, după moartea lui Apaffi, este orînduit Principe Tekeli.}}

<{§} 53.> Și anume, către începutul acestui an, murise **Michael Apaffi**[bb], Principele **Transsylvaniei**, fără de copii legiuiți, și îi lăsase Caesarului toată stăpînirea sa. Turcii, dimpotrivă, îl orînduiseră pe **Tekeli** Principe al **Ard<e>alului**, sau al 'Transsylvaniei', și îi dăduseră în ajutor pe Seraskier, cu zece mii de Turci, pe Chanul **Tătarilor** și pe **Constantin Brâncoveanu**[cc], Principele **Valahiei**. Luîndu-l pe acesta drept călăuză, oștile reunite pătrund în Transsylvania prin Munții Valahiei și îl împresoară pe neașteptate, la poalele munților, pe **Heusler**, Căpetenia trupelor germane care erau menite apărării Transsylvaniei. He usler, cînd își dă seama că a fost împins în primejdia aceasta datorită neașteptatei perfidii a Brâncoveanului, încearcă să-și deschidă cale cu sabia și face față cu tărie primelor iureșuri ale dușmanilor. Dar, tocmai cînd fierbea mai tare bătălia, **Ungarii**, care le făgăduiseră credință **Germanilor**, îi trădează și dau buzna chiar ei asupra laturilor Caesarienilor. Înspăimîntați de această dezertare, Germanii încearcă să scape cu fuga din primejdie, dar, înconjurați de peste tot de bulucurile dușmane, sunt, mai toți, fie doborîți, fie prinși: între dînșii, Heusler însuși are de răbdat lanțurile Turci lor. După ce a dobîndit izbînda, Tekeli purcede
416 mai / departe, și este primit cu cele mai mari aplauze de către locuitorii Provinciei.

{{<§>54. Tekeli este alungat din Transsylvania.}}

<{§} 54.> Dar, mai înainte să-și poată întări Principatul dobîndit, <de> **Baden**, care vroise să-i vină în ajutor **Beligradului**, auzind că el fusese deja cucerit, își abate trupele în **Transsylvania**, și, ocupînd mai multe orașe, se străduie să-l doboare pe răzvrătit; dar acesta, la zvonul sosirii lui, neîncrezător în puterile sale, părăsește **Cibiniul**, și se retrage din nou în **Turcia**, de unde, mai apoi, n-a mai îndrăznit niciodată să se întoarcă, ori să redobîndească cele pierdute.

{{<§> 55. Regele Polon(iei), intrînd în Moldova, ocupă Soroca.}}

<{§} 55.> În penultima lună a acestui an, pînă la urmă, și Regele **Poloniei** își desfășoară trupele în cîmp, și, trecînd peste **Tyras**, intră în **Moldova**. Dar Principele acelui ținut, **Cantemyr**, învățat din campaniile mai de demult cît de apăsători oaspeți erau, îndeobște. **Polonii**, le interzice, sub grea pedeapsă, locuitorilor Moldovei să le vîndă, ori să le aducă hrană Polonilor. Astfel că, iarăși, vrăjmașul cel mai crud al celor fără de grijă, foamea, lovește în oștirea lor și-l silește pe Rege, care trecuse deja peste **Hierasus**, sub **Ștefănești**, să trimită îndărăt o parte a oastei, spre a încerca dacă puteau să facă rost, prin alte locuri, de aprovizionare pentru oșteni. Ceata aceasta atacă pe neașteptate **Soroka**, un oraș așezat pe Tyras, îl găsește lipsit de apărători, dar plin de depozite, și îl ocupă fără să-i oprească nimeni, și, lăsînd acolo strajă tare, aduc provizii în tabăra Regelui.

{{<§>56. Pînă la urmă, e împiedicat de Turci și de Tătari să mai înainteze, <și> e silit să dea semnalul de retragere.}}

<{§} 56.> Astfel susținut, Regele purcede cu oastea pînă la **Iacobeni**, un sat aflat la cinci mile de **Iași**, dar acolo, înștiințat că Seraskieriul **Buiukly Mustafa Pasza** vine împotriva sa laolaltă cu

417 **Nuradin Sultan**, / se hotărăşte să se întoarcă în **Polonia**. Dar, după ce s-a terminat hrana care venise de la Soroca, este iarăşi silit s-o apuce pe căile de munte. **Tătarii** se aruncă, pe dată, asupra spatelui celor ce se retrăgeau, îi prind pe mai mulţi care culegeau fructe din păduri, pe mai mulţi *(sic)* îi căsăpesc; pînă la urmă, **Regele Poloniei**, pierzîndu-i pe mulţi dintre ai săi de foame şi de molima răspîndită, se întoarce cu restul oştirii în Polonia. Şi grea i-ar mai fi fost întoarcerea, dacă **Principele Moldovei**, care vroia, el, să-i alunge din domnia lui pe Poloni, dar nu şi să-i asupreasscă de tot, nu l-ar fi oprit pe Seraskier din urmărirea lor, şi nu i-ar fi dat de ştire că 'Polonii se gîndesc deja la întors şi nu se află departe de hotarele lor. Iar, cum regula prudenţei militare cere să-i ridici duşmanului care fuge pod de aur, el îl sfătuia să nu-l obosească zadarnic pe oşteanul ot<h>man, mai ales că ei nu le puteau aduce nici o pagubă locuitorilor, care se refugiaseră cu toţii în munţi'. Sigur este că, de-ar fi venit şi Seraskieriui cu oastea, abia de le-ar mai fi rămas Polonilor vreo nădejde de scăpare. Căci atît de crîncenă era foamea care domnea în tabăra lor, încît călăreţii se supuneau sub lanţurile **Tătarilor**[dd], de voia lor, zicînd că 'preferă să ducă orişice fel de viaţă în ele, decît să piară de foamea care-i apăsa'. Pe mai mulţi nobili dintre ei, care, după plecarea Tătarilor, îşi căutau, de ici, de colo, prin păduri, leac foamei, <Principele> i-a găsit, şi i-a trimis în Polonia, sătui.

{{<§>57. Veneţienii iau Monembasia printr-un îndelungat asediu.}}

<{§} 57.> Printre aceste nenorociri care dădeau năvală de peste tot asupra Creştinilor, singuri, **Veneţienii** simt <asupra lor> razele unui mai fericit noroc. Singura care le rezistase Veneţienilor,
418 stăpînilor **Moreei**, vreme de atîţia ani, **Monembasia**, / după ce fusese împresurată vreme de două veri şi lipsită de orice aprovizionare, este asediată la începutul campaniei, şi, puţin mai tîrziu, silită de foame, li se predă Veneţienilor.

{{<§>58. Feluritele bune succese ale Veneţienilor.}}

<{§} 58.> Pe mare, Amiralul **Veneţienilor**, **Daniel Delphinus**, îl atacă pe **Capudan Pasza** în apele **Mitylenei**, îl învinge, şi, scufundîndu-i mai multe vase, pe altele luîndu-i-le, îl sileşte să o ia la fugă. După această izbîndă, **Cornaro** le smulge Turcilor **Janina** şi **Vallona** şi le supune stăpînirii Veneţienilor. În **Dalmaţia**, **Dzin Ali Pasza**[ee], Prefectul **Hercegovinei**, încearcă să-i copleşească pe **Nisichi** şi pe **Cuzzi**, dar este învins în bătălie de oştirea Veneţienilor, el însuşi e prins, iar trupele lui sunt împrăştiate care pe unde.

{{<§>59. Vizirul se întoarce triumfător la Constantinopole.}}

<{§} 59.> Între timp, Vizirul se întoarce la Adrianopole cu biruitoarele-i trupe, şi e primit cu cele mai mari aplauze nu numai de către Sultan, ci şi de întreg poporul, care-l numea în public 'eliberatorul său'; dar, nu mult mai apoi, pleacă de acolo la C(onstantino)p(o)le, laolaltă cu Sultanul, căruia medicii, din pricina hydrop<isi>ei de care suferea, susţineau că nu-i priieşte clima Adrianopolei, şi intră în Oraş cu cel mai mare fast şi în chip de triumfător. Serbările triumfului se ţin vreme de trei zile, cu banchete şi jocuri, pe care le organizează, nu cu mai mică cheltuială decît ceilalţi, Ambasadorul Francezilor, **Castellonovanus**, şi le arată astfel Turcilor cît de plăcute i-au fost Preacreştinului Rege soliile despre înfrîngerile Creştinilor. Acolo el se închină întru totul strîngerii unei noi, mai numeroase oştiri, căreia îi va fi el însuşi Căpetenie, şi că va continua războiul cu **Ungurii.**

{{<§>60. Sunt orînduiți Seraskierii împotriva dușmanilor.}}

419 **<{§} 60.>** Apoi, dă poruncă să fie Seraskier împotriva **Polonilor** același **Mustafa Pasza**, / **Venețienilor** li-l pune împotrivă pe **Caplan Ali Pasza**, care, punîndu-și tabăra la rîul **Celidnus**, îi ține sub ascultare pe **Albanezi**, care puneau la cale o răzvrătire, și pune iarăși mîna pe **Janina și** pe **Vallona**, <fortărețe> părăsite de Venețienii care le ocupaseră în anul trecut.

{{<§>61. Sultan Suleiman moare de hydrop<isi>e.}}

<{§} 61.> Între timp, el însuși este oprit din expediția către **Ungaria** de boala lui **Suleiman**, dat fiind că nu vroia ca Împăratul să moară în lipsa lui, de teamă să nu-i urmeze vreunul dintre fiii lui **Mehemed**, care să-l lipsească de Vizirat, sau de autoritatea de care se bucura în oștire. Pînă la urmă, Suleiman, ros de lunga-i hydrop<isi>e, se duce dintre cei vii la C(onstantino)p(o)le, în anul 1102, <în ziua de> douăzeci și șase a lunii Ramazan, {{(11. Iun(ie))}}, după ce trăise LII de ani, domnise trei <și> nouă luni.

{{<§>62. Moravurile lui Suleiman.}}

<{§}62.> Fost-a **Suleiman**, toată viața/doar un fel de arendaș al unei persoane omenești, mereu bolnăvicios, chiar din copilărie, obez la trup, mijlociu la stat, cu fața trasă și umflată, cu ochii căscați ca ai vitelor, cu barba neagră, alungită, stropită cu cărunție, cu mintea tîmpă și înceată: ușor pleca urechea la șoaptele Cămărașilor și ale **Coltuk Vesirleri**[ff]. Dar, printre Sultanii Turci, niciunul nu este socotit mai vestit pentru sfințenia, religiozitatea și păstrarea legilor[gg].

SVLTAN AHMED II.
FIUL LUI SVLTAN IBRAHIM,
AL XXI-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.

<CAPITOLUL III.>

{{<§>1. Poporul dezbate asupra alegerii Principelui.}}

<{§} 1.> Moartea lui **Suleiman**, deși de demult așteptată și dorită, umple, totuși, de noi, dar
420 ascunse tulburări Curtea Ot<h>mană. Magnații, laolaltă cu mai tot / poporul, doreau să-i așeze pe tron pe **Mustafa** sau pe **Ahmed**, pe fiii depusului **Sultan Mehemed**, cîțiva chiar pe **Mehemed**, pe care-l despuiaseră mai înainte de sceptru. Amîndouă îi cădeau rău Vizirului. Căci, dacă-i dădeau acestuia din urmă sceptrul înapoi, își temea capul, dat fiind că se credea despre el că nu fusese cel de pe urmă membru al acelei răzvrătiri care făcuse din dînsul un particular : <iar>de aceia se temea ca de niște tineri crescuți liber în Palat, nu după obiceiul celorlalți **Szehzade**, și, astfel, pricepuți deja în administrarea Statului – anume, ei nu cumva să-l lipsească de Vizirat și de puterea-i absolută asupra oștirii.

{{<§>2. Ahmed, fiul lui Ibrahim, fratele lui Suleiman, este ales la domnie.}}

<{§} 2.> Astfel, spre a-i exclude pe amîndoi de la tron, hotărăște să-l înalțe la domnie pe **Ahmed**, fratele mezin al lui **Suleiman** și întru nimic mai talentat decît acela, iar prin autoritatea

sa, pe care i-o dobîndiseră în tot poporul fericitele succese din anul trecut, izbuteşte ca Ahmed să fie salutat ca 'împărat' în dimineaţa a doua de după moartea Suleiman.

{|<§>3. Sultanul nov ales pleacă la Adrianopole.|}

<{§} 3.> Dar, ca nu cumva, din prostia lui, răuvoitorii să prindă prilejul de a stîrni în popor vreo răscoală, în primele zile ale lunii Szeval, îl ia cu sine pe Sultan la Adrianopole şi îi încredinţează Caimicanatul C(onstantino)p(o)lei lui **Amucdze ogli Husein Pasza**[a], <iar> apoi, înălţindu-l la demnitatea de **Capudan Pasza**, i-l pune în loc pe **Arabadzi {Ali} Pasza**[b]. La Adrianopole, se dedică întru totul pregătirii celor de trebuinţă pentru expediţie, ceeace boala lui Suleiman îl împiedicase să facă mai înainte.

{|<§>4. Vorba de mirare a Vizirului la strîngerea oştirii.|}

<{§} 4.> Dar strădaniile pe care Vizirii de mai înainte trebuiau să le născocească spre a-şi mări
421 oştirea, el însuşi – rară pildă la Turci – este silit să le depună spre a şi-o scădea. / Şi anume, însufleţiţi de expediţia de la **Beligrad**, ostaşii muslimani, fără să-i mai cheme nimeni, se strîng ei înşişi laolaltă, de peste tot, ele buna lor voie, într-un asemenea număr, încît nu s-a mai văzut niciodată, de altfel, în tabăra othmană o oştire atît de mare. Văzînd aceasta, Vizirul le dă poruncă Paszilor 'să nu ia cu sine în tabără mai multe trupe decît de obicei; căci unor Muslimani care aveau să lupte împotriva Ghiaurilor nu le trebuia o oaste numeroasă, ci, dimpotrivă, trebuia să se teamă, nu fără de rost, ca, mai înainte să ajungă la **Buda**, cum, pînă acolo, aveau de făcut o cale destul de lungă prin ţinuturi vrăjmaşe, trupele othmane, dacă aveau să fi crescut prea mult, să nu aibă de suferit vreun prăpăd, din lipsa de hrană.'

{|<§>5. Se strîng degrabă <la el> voluntari, iar Curtea îl bîrfeşte, din invidie.|}

<{§} 5.> Dar porunca aceasta nu-i abate de la ţelul lor pe ostaşii voluntari, ba chiar ei se strîng degrabă, mult mai numeroşi, spunînd că 'nu vor pîinea Împăratului, nici nu-s îmboldiţi de leafă, ci de zelul pentru Legea Muhammedană, să vină la armată, de aceea se vor mulţumi cu săculeţul lor, şi toată fericirea va fi ca, sub o Căpătenie Muslimană atît de plină de noroc, ori să ajungă **Gazi**[c], ori să fie încununaţi ca **Szchzadet**'. Cum faima Vizirului creştea într-un chip atît de minunat, nu s-a putut ca, de la Curte, scaunul ci de precădere, să nu bată asupra lui cu ascuţite săgeţi neîncetata tovarăşă a virtuţii, invidia. Şi anume, <şi> **Kyslar Agasi**, şi ceilalţi slujitori dinlăuntru răbdau cu greu ca acea trecere şi autoritate, de care se bucurau ei înşişi, mai înainte, pe lîngă Sultan şi pe lîngă tot poporul, să le fie luată lor şi abătută asupra lui **Kioprili ogli**, <iar> ei, dimpotrivă, să fie
422 dispreţuiţi de gloata care avea, / mai înainte, obiceiul să-i venereze, şi să fie ţinuţi drept poveri zadarnice ale pămîntului şi oameni născuţi <doar> ca să-i mănîncc roadele. Aşa că ei conspiră, cu toţii, întru pierderea Vizirului, şi, abuzînd de prostia Domnului lor, îl copleşesc cu totul cu bănuieli împotriva aceluia.

{|<§>6. Vizirul este acoperit de calomnii pe lînga Sultan.|}

<{§} 6.> Printre aceştia, **Kyslar Agasi** îi istoriseşte, cu prefăcută credinţă, Sultanului că 'Vizirul avea de gînd depunerea lui, că, pînă atunci, îi atrăsese deja pe Janiczari de partea sa, astfel că aceia făgăduiseră că, de îndată ce avea să-şi mişte tabăra de la Adrianopole, aveau să-l salute ca 'Împărat' pe **Mustafa**, fiul lui **Mehemed**. Că el aflase asta de la Diacul său[d], care era legat printr-o foarte strînsă prietenie cu unii dintre Prefecţii Janiczarilor, şi că n-a putut să nu-i spună asta Sultanului,

cum i se părea că asupra Lui se afla, fie și ascunsă, totuși gata, o foarte mare primejdie'. Sultanul, convins de vorbele lui. Îl întreabă 'Ce credea că este de făcut ?' Atunci, prinzînd prilejul, calominatorul îi spune : "De vrei să-ți întărești domnia și să stîrpești izvorul răzvrătirilor, trimite-l pe **Baltadzilar Kiehaiasi**[e] la Vizir și dă-i poruncă să vină la Tine, ca și cum ai vrea să afli ceva de la dînsul ! Iar, odată ce va fi ajuns în Palat, va fi în puterea Ta să faci cu el orișice vei vrea."

{{<§> 7. Vizirul află despre acestea printr-un anume mut.}}

<{§}7.> Pe cînd **Kyslar agasi** îi șoptea Sultanului lucruri destul de specioase, perdeaua ușii o ținea un anume mut[f], {{**Dilsiz**}} **Mehemed Aga**, și, dîndu-și seama după mișcările buzelor și după gesturile trupului <și> ale mîinilor că se punea la calc depunerea Vi/zirului, cît poale el mai
423 iute să se strecoare din iatacul Sultanului, aleargă la Vizir / și-i înfățișează curat, prin semne, tot lucrul, cum se petrecuse. Și, iată, mai înainte să-și fi sfîrșit el povestea, vine în grabă la Vizir și **Baltadzilar Kiehaiasi**, și-i arată că 'Sultanul vrea ca el să vină cît mai degrabă la Palat'.

{{<§>8. Vizirul, amînînd intrarea la Sultan, cuvîntează către ofițerii Jeniczerilor.}}

<{§} 8.> Vizirul, înțelegînd că sunt adevărate cele pe care le arătase mutul, poruncește pe dată să i se pregătească un cal, și **Baltadzilar Kiehaiasi** să-i meargă înainte , căci 'el va urma de îndată'. Odată scăpat de acesta. Vizirul îi cheamă pe ascuns la sine pe **Janiezar Agasi** și pe nu puțini alții dintre **Odzak Agalari**, pe care și-i știa favorabili, și cuvîntează cam în chipul acesta în fața celor adunați : "Să nu vă mirați, fraților, că v-am chemat la mine la o vreme neobișnuită, și într-o asemenea grabă ! Încordarea aceasta o cerea o chestiune foarte gravă, care se și petrece, fiind vorba de o foarte mare primejdie care se ridică amenințătoare nu numai asupra capului meu, sau al vostru, ci asupra întregului Stat. Știți și voi bine, fraților, cîte eforturi am făcut pînă acum nu pentru păstrarea, ci pentru refacerea Împărăției Ot<h>mane, și cît de credincioase slujbe fidelia am făcut mereu : să le înalțe cu laude este treaba altora, nu a mea. Voi înșivă ați fost martori oculari în cît de mare primejdie ne-am aflat pe vremea cînd, fie și fără voia mea, am fost silit să iau asupra mea Vizirului. Provinciile Europene, care de două veacuri nu mai văzuseră vreun dușman, erau supuse de **Germani**, iar, Îngîmfați de succesele dobîndite, Ghiaurii erau cu gîndul, într-o a doua expediție, la Adrianopole, sau chiar la C(onstantino)p(o)le. Cel mai de seamă meterez al acestor
424 orașe, strîmtorile din **Haemus** / erau ocupate pînă la **Dragomankioi**, **Sophia**, Metropola **Bulgariei**, distrusă de pîrjol, și toate, pînă la **Tatarbazardzik**, erau expuse, prin delăsarea predecesorului meu, la pustiirile și nimicirile Germanilor. Între pereții noștri, noi înșine simțeam lucruri cu mult mai grele, lăzile Tezaurului erau pline de hîrtii, nu de bani, pe supuși nedreptele biruri ale **Tefterdarilor** îi aduseseră la ultima sărăcie, groaza dușmanilor pătrunsese pînă în adîncul rărunchilor întregului popor, arsenalele și magaziile erau goale, peste tot, (și), ca să înfățișez într-un cuvînt culmea mizeriei noastre, toate erau pline de învălmășeală și de amețeală. Dar, sub conducerea mea și cu ajutorul Atotputernicului Dumnezeu, într-o singură expediție, trupele ot<h>mane i-au alungat peste Danubiu pe trufașii Germani, iar, respingînd, fie și cu imprudență, pacea și mai imprudent oferită de predecesorii mei, au luat înapoi **Beligradul**, **Nyssa**, **Semendna**, **Vidinu**, și atîtea alte locuri sfințite de rugile Muhammedanilor, și le-au redat splendoareilor, tot **Ard<e>alul** l-au supus <iarăși> Domnului său celui legiuit, pe **Heusler**, o Căpetenie de o cunoscută bărbăție, l-au răpus, laolaltă cu toată oastea lui, iară pe el, ca izbînda să fie întru totul deplină, l-au azvîrlit în lanțuri, și,

ca să spun pe scurt, atît de tare au asuprit puterile vrăjmaşilor, încît, în acest an, ni s-ar părea că ne putem făgădui cu siguranţă cucerirea **Budei**, a Metropolei **Ungariei**. Căci în tabăra noastră îl avem pe înfăptuitorul izbînzii noastre, pe Cel care le lipsea cel mai mult predecesorilor noştri – pe
425 Dumnezeu cel îmbunat / şi favorabil nouă, al cărui ajutor l-am simţit, nu fără de o minune, în anul trecut, avem oşteni din belşug, îi avem gata şi pregătiţi să ne ducă la împlinire poruncile, îi mai avem şi – ceca ce are cea mai marc greutate – plini de nădejdea izbînzii. Cum acestora nu le pot face faţă oştile duşmane, ni se nasc vrăjmaşi între pereţii noştri <de acasă>, şi, fie aţîţaţi de obişnuita invidie a curtenilor, fie stricaţi de vreun duh rău, ei încearcă să întrerupă şirul izbânzilor ot<h>mane, şi să ne dea pe mîna neprietenilor atît pe noi, cît şi puterile întregii Împărăţii. Cu acest ţel, s-au străduit, înainte de toate, să ne înlăture pe noi de lîngă oştire, stînd să-l convingă pe Sultan că şi Vizirul şi Janiczariii pun la cale depunerea lui. Prin vicleşugurile acestea, l-au împins pe Sultan un Principe prea bun, dar necunoscător în ale bunei administrări a Statului, şi care n-a învăţat nimic altceva, decît să răspundă "Chosz, Chosz !" '<Bine, bine !>' la cele ce i se propun – să se hotărască nu numai să mă mazilească pe mine din cinstirea pe care o port, ci să vă lovească şi pe voi toţi cu cea mai grea pedeapsă. Adunarea de faţă am statornicit-o ca să vă dau acestea de ştire şi să vă îndemn ca voi înşivă să stabiliţi ce trebuie făcut, într-o atît de mare primejdie, în folosul Slutului. Eu nu sunt <atît de> trufaş. Încît să socotesc că, înafară de mine, nu se mai află nimeni care să poată veni în ajutorul stării jalnice a Ot<h>manizilor, nici nu rabd cu greu scăderea onoarei mele, ca unul care mi-aş jertfi cu drag viaţa, numai să fie cu folos pentru Statul ot<h>man. Dar, pentru că prevăd că, după depunerea mea, îmi va fi pus în loc cineva dintre trufaşii <aceştia> ai noştri, şi mă
426 tem ca acela să nu tulbure din nou Statul Ot<h>man, / care merge acum după buna-ne dorinţă, şi să-l doboare într-o stare şi mai rea, decît înainte, am vroit ca măcar pe voi să vă înştiinţez, astfel ca, fie după depunerea, fie după moartea mea (pe care, ca să nu fiu tristul privitor al grabnicei ruine a Împărăţiei, mi-o doresc cu deosebire), voi înşivă să-i purtaţi Stalului grija pe care ce la putere nu o pot duce, şi să luaţi aminte 'ca Statul să nu sufere vreo pagubă'. Căci eu mă sfiesc să mă împotrivesc poruncilor Sultanului meu : de aceea, în ziua de mîine, cu voia voastră, m-am hotărît să-i trimit înapoi pecetea Împărăţiei, şi să îl rog <să> fiu lăsat să iau drumul către **Mecca**. Iar pe voi să vă îndrume Dumnezeu, cu Duhul Său, pe calea cea bună, şi, cîtă vreme veţi lupta împotriva Ghiaurilor, Preaputernica Sa Dreaptă să vă ocrotească !"

{{<§>9. Prefecţii Eniczarilor (sic) *îi făgăduiesc credinţă Vizirului, sub jurămînt.}}*

<{§} 9.> Janiczaraga şi cu ceilalţi Prefecţi ai oastei, după ce au ascultat vorbele Vizirului, scrîşnesc de mînie şi de furie. Sultanului îl fac 'un prost, un fără cap, un nătîng', şi susţin că el, ca ramurile bătute de vînt, este zăpăcit de curtenii săi şi tras de colo-colo : mai spun şi că 'dacă Sultanul insista în acest scop, ei preferau să-l scoată pe el din scaun, decît pe **Kioprili ogli**, Apărătorul Legii, înălţătorul Împărăţiei Ot<h>mane, şi Căpetenia de neînfrînt', şi, pentru un singur fir din părul lui, făgăduiesc să-şi dea viata şi sîngele, şi se leagă prin jurămînt 'să nu rabde niciodată, cît trăia el, vreo altă Căpetenie, ci să le deie ascultare, cu suflet ager, poruncilor sale'.

{{<§>10. Vizirul se scuză cu eleganţă, cum de, chemat, nu se înfăţişase de îndată.}}

<{§} 10.> Vizirul, care nu-i chemase la sine pe Prefecţii oasteidin vreun alt motiv, decît să afle
427 ce suflet aveau faţă de el, cînd îşi dă seama / că se poate încrede în fidelitatea lor, îi dă răspuns

Sultanului, în aceeași zi, printr-un **Talhisz**[6], că 'el, după porunca Maiestății Sale, a vrut să se înfățișeze la Palat, dar, pe cînd se urca pe cal, a fost înștiințat că oștenii, suferind o jignire din partea curtenilor dinlăuntru, puneau la cale o răzvrătire. Că, aflînd aceasta, a socotit că această primejdie era atît de însemnată, încît, pentru a o abate, putea să amîne fără de pedeapsă porunca Sultanului. Și astfel, i-a chemat la sine pe Prefecții oastei, laolaltă cu care, ce s-a tratat spre a potoli tulburările îi va relata el însuși Maiestății Sale în dimineața următoare'.

{{<§>11. Printr-o a doua scrisoare, dobîndește ca Kyslaragasi, calomniatorul, să fie surghiunit, <iar> dineul lui să fie spînzurat.}}

<{§} **11**.> A doua zi, îi arată Sultanului, printr-un alt **Talhisz**, că 'el, în ziua de ieri, a izbutit, cu toată grija și străduința, să stingă văpaia care mocnea printre ostași, dar pe aceștia i-a găsit atît de nestrămutați și de cutezători, încît, de-a binelea, nu mai vroiau să intre sub ascultare, mai înainte ca **Kyslaragasi** să fie scos din slujbă, iar diacul lui să fie predat cercetării judecătorești. De aceea, el o roagă pe Maiestatea Sa, cîtă vreme oștirea se afla în pragul campaniei, iar el însuși avea cea mai bună nădejde să-și ducă bine faptele la împlinire, nu cumva, printr-o indulgență nelalocul ei față de ai săi, să întrerupă șirul izbînzilor, și să aducă asupra sa însuși o grea primejdie. Odată dusă la Sultan această scrisoare, Kislaragasi, care luase deja seama că punerile sale la cale îi fuseseră dezvăluite Vizirului, îl roagă el însuși pe Sultan să-l jertfească pe el intereselor Statului, fie ci și un rob credincios. Cum Sultanul nu vroia, pentru că îl îndrăgea prea mult pe mincinosul cel îndemînatic.
428 Vizirul își repetă Talhiszul, și astfel îl silește pe Sultan ca, de teama unor lucruri mai rele, / să i se împlinească vrerea, iar pe Kyslaragasi, mazilit, să-l surghiunească în Egipt. Pe diacul aceluia, adus la sine. Vizirul dă, pe dată, poruncă să-l spînzure chiar cu veșmîntul lui, cum de cingătoare îi atîrn a călimara din argint.

{{<§>12. Kioprili ogly, întărit în Vizirat, își scoate trupele din oraș.}}

<{§} **12.**> Astfel întărit în Vizirat, spre a nu le oferi și altor mai-mari prilejul de a încerca astfel de lucruri, în a treia zi, el își scoate oștirea din Adrianopole, și, punîndu-și tabăra nu departe de oraș, pregătește cu grijă toate cele care mai erau încă de trebuință pentru expediție.

{{<§>13. Îl primește cu cinstire pe Solul Angliei, care-i oferea pacea, iar trupele le duce înspre Buda, pe la Beligrad.}}

<{§} **13.**> Acolo vine la el Solul lui **Guilelm**, **Regele Angliei**, și i-l oferă pe Regele său spre a fi mijlocitorul încheierii păcii. Vizirul îl primește pe acesta cu mare onoare și se arată 'gata de consfințirea păcii, în condiții oneste,' dar, de fapt, în sufletul său. nu a dorit nimic altceva, decît pe ce cale să-i înșele pe **Germani**, sub plăsmuirea numelui păcii, ca, între timp, să le poată smulge **Buda**.

{{<§>14. Vizirul, strîngînd o Adunare Generală, hotărăște să treacă Savu împotriva dușmanului.}}

<{§} **14.**> După ce a ajuns, cu planul acesta, la **Beligrad** cu oștirea, este înștiințat că ai Caesarului, sub comanda lui **Ludovic**, Principele de **Baden**, au ieșit în cîmp și au ajuns deja la **Petrivaradin**. Odată primită această veste, îi cheamă pe dată la sfat pe Prefecții oastei, și, cercetînd părerile tuturora, cu consimțămîntul celorlalți, hotărăște să iasă, cu trupele sale, în calea oștirii

germane, să o atace, în orice loc s-ar afla, şi, dacă avea să refuze lupta, să o urmărească pînă la **Buda**. Fără zăbavă, dă poruncă să se strîngă corturile, şi, trecînd **Sava**, vine aproape de Petrivaradin.
429 Căpetenia Caesarienilor, auzind despre sosirea Vizirului, îşi pune tabăra aproape de **Islam/camen**, la malurile **Danubiului**, şi o întăreşte cu valuri tari.

{{<§>15. Către Slamcamen, ajunge la vederea duşmanului <şi> îi nimiceşte de toi cu bulucul pe cîţiva de-ai Germanilor.}}

<{§} 15.> Se apropie, puţin mai tîrziu, şi Vizirul, şi îşi desfăşoară trupele dinspre latura dreaptă a taberei Caesarienilor, spre a le tăia întoarcerea. Se apropie într-acolo, întîmplător. În acelaşi timp, şi cinci mii de Caesarieni, pe care <de> **Baden** îi chemase în ajutor, şi se îndreaptă în pas grabnic către tabăra lor. Pe aceştia, pe cînd nu se aflau departe de tabără, Vizirul îl prinde, îi împresoară de peste tot, şi, cu toate că se băteau cu tărie, sub ochii restului oştirii Caesarului, îi copleşeşte sub mulţime, în parte îi căsăpeşte, în parte îi prinde, astfel că din toată coloana aceea nimeni nu s-a mai întors la ai săi teafăr şi nevătămat.

{{<§>16. Îndoiţi, Caesarienii se încleştează într-o crîncenă luptă.}}

<{§} 16.> Acest prăpăd îi înfăţişează oastei germane un groaznic chip al primejdiei ce sta să vină, şi le şterge cu uşurinţă curajul pe care-l avuseseră, de a da iureş asupra duşmanului. Chiar şi Căpetenia însăşi îşi recunoaşte tîrziu greşeala de a se fi lăsat zăvorit într-un loc atît de strîmt unde nu putea nici să-şi desfăşoare linia de bătaie, nici să se afle în siguranţă faţă de tunurile duşmane. Prin urmare, cum nu se afla nicio altă cale de a scăpa cu bine din această primejdie, s-a hotărît s-o doboare cu pieptul şi cu fierul. Pe cînd cugeta el la acestea, Turcii, însufleţiţi de izbînda lor de mai înainte, mai mult, ai zice, furibunzi, decît plini de ardoare, dau buzna asupra taberei Germanilor, nu altfel, de parcă ar fi vrut să le înfulece, dintr-un singur iureş, întreaga oştire. Lupta se dă vreme de şase ore, cu noroc îndoielnic şi schimbător, cu acelaşi curaj, dar nu şi cu aceleaşi puteri.

{{<§> 17. Lupta se da lungă vreme, cu noroc schimbător.}}

<{§} 17.> Ba **Germanii**, prefăcîndu-şi deznădejdea în bărbăţie, trec în salt peste valurile
430 Turcilor, / ba Turcii, {de ruşinea} pierderii izbînzii pe care o avuseseră în mîini, îi resping pe Germani înlăuntrul lucrărilor lor, şi, la rîndul lor, pătrund în întăriturile acelora – şi unii şi alţii, pe rînd, învinge şi sunt învinşi.

{{<§>18. Pînă la unră, datorită căderii Vizirului, izbînda îi este cedată duşmanului.}}

<{§} 18.> La urmă, cînd izbînda părea să încline de partea Turcilor, Vizirul, spre a-i doborî, prin prezenţa sa, pe aceia care mai rezistau încă, dă însuşi iureş, cu bulucul său, asupra aripii drepte a Germanilor, unde luase aminte că lupta era mai înverşunată. Dar, În ardoarea luptei, Vizirul însuşi, străpuns prin tîmple de un glonte de puşcă, se prăbuşeşte jos de pe cal, cu capul înainte, iar, prin moartea sa, le dăruieşte Germanilor izbînda deja dobîndită. Şi anume, Cămăraşii săi, îngroziţi de neaşteptata nenorocire căzută asupra Domnului lor, de îndată ce-l văd lat la pămînt, îi cheamă pe tovarăşii lor şi pe ceilalţi ofiţeri care mai erau la îndemînă, ca să-i ridice leşul; pe cînd se ocupau ei cu aceasta. **Tabulchana**[(h)] încetează să mai cînte semnalul luptei. De pe urma acestui fapt, printre trupele deja învingătoare ale Turcilor se naşte o imensă încurcătură. Călăreţii, loviţi de nu ştiu ce groază Panică, o apucă cei dintîi la fugă, părăsind pedestrimea, urmîndu-i, la puţin după aceea, şi Janiczarii.

{{<§>19. Caesarienii îi deschid cale dușmanului care fugea și pun mîna pe tabără.}}

<{§} 19.> Germanii, care nu se mai luptau în nădejdea izbînzii, ci ca să nu moară nerăzbunați, luînd seama la neașteptata fugă a bulucurilor dușmane, fac pasul înainte, dar cu încetul, anume ca Janiczarii să aibă răstimp și loc ca să fugă, și ca, prea îmboldiți, să nu se întoarcă la luptă, dat fiind că, sleiți de puteri[i] n-ar mai fi putut să le facă fată. Și restul pedestrimii, văzînd fuga Janiczarilor, lăsînd întregi tunurile și tabăra, se iau cu pași mari după cei care le-o luaseră înainte înstăpînindu-se
431 pe acestea, / Caesarienii nu mai caută nimic în plus, și le dăruiesc ostașilor cîteva zile ca să-și refacă puterile. Au căzut în acea luptă, dintre Turci, douăzeci și opt de mii, <iar> dintre Germani, pe lîngă cele cinci regimente despre care am pomenit că au fost împresurate și nimicite de Turci, încă vreo trei mii.

{{<§>20. O strălucită vorbă a Caesarului Leopold.}}

<{§} 20.> Din această pricină, **Leopold**, ajungînd la sine vestea izbînzii, se spune că ar fi zis că 'Nu vrea să învingă prea des cu acest preț, pentru că el își putea reface abia în trei ani cele opt regimente nimicite de Germani, pe cînd, dimpotrivă. Turcii puteau să-și facă la loc chiar și optzeci de mii de căzuți, în răstimp de optzeci de zile'.

{{<§>21. Bavarezul {sic) ocupă Lippa, asediază Petrivuradinul.}}

<{§} 21.> După izbînda, **<de> Baden** recâștigă **Lippa**, ocupată de Turci în anul trecut, și zăvorăște foarte strîns **Varadiniul**. Oștirea turcească, dimpotrivă, se oprește din fugă la **Beligrad**, iar acolo și-l alege drept Seraskier pe **Halil Pasza**.

{{<§>22. Polonii mai mult plăsmuiesc o expediție în Bassarabia, decît să o facă.}}

<{§} 22.> Cîtă vreme acestea se petrec înspre **Sava**, **Polonii**, în ultima lună a acestui an, trec peste **Tyras** și plăsmuiesc o expediție în **Bassarabia**, dar, apăsați numai de foame, dau semnalul de retragere la zvonul sosirii Seraskierului **Buiukly Mustafa Pasza**, și, fără să fi împlinit nicio faptă vrednică de laudă, se întorc la ale lor.

{{<§>23. Un sutaș spaniol le predă Turcilor Garbusa.}}

<{§} 23.> Între **Venețieni** și Turci lupta se dă mai degrabă prin înșelăciuni, decît cu armele. Turcii iau **Garbusa**, o cetățuie aproape de necucerit din **Creta**, prin trădarea unui sutaș spaniol[k], care se afla acolo de strajă, apoi încearcă același lucru la **Suda** și la **Spinalonga**, dar, luînd aminte la neajunsul deja pătimit, Venețienii veghează mai atent asupra acelor fortărețe și îi pedepsesc cu capul pe părtașii descoperiți ai acelei conspirații.

{{<§>24. Ali Pasza urmează la Vizirat.}}

432 **<{§} 24.>** Între timp, **Sultan Ahmed**, / aflînd despre pieirea lui **Kioprili Mustafa Pasza**, îl statornicise Vizir pe Caimacanul C(onstantino)p(o)lei, **Arabadzi Ali Pasza**, un om mai prejos decît mulți ca har, dar nimănuia <mai prejos> în răutate.

{{<§>25. Numele pomenit al 'păcii' îl întunecă iarăși Solul francez.}}

<{§} 25.> Acesta, în primele zile ale Viziratului său, împrăștie din nou la C(onstantino)p(o)le numele 'păcii', și își apleacă urechea cu bunăvoință față de Solii Principilor Creștini dinafară, mai cu seamă englezului **Paget**[l], și belgianului **Colier**[m], care fuseseră trimiși, în scopul acesta, pe lîngă Curtea Ot<h>mană. Dar această speranță o tulbură deodată, prin lucrăturile sale. Solul francez,

<care,> cu mari pungi de aur şi de argint îi convinge pe Vizir şi pe ceilalţi fruntaşi că 'războiul, şi nu pacea, era mai în interesul Statului Ot<h>man'. Acestei negocieri îi adaugă un argument şi mai însemnat scrisoarea lui **Mavrocordat**, prin care el îi relata Vizirului că **Germania** era atît de nenorocită şi sleită de oameni şi de avuţii, ' încît abia dacă era de crezut că Caesarul mai putea susţine povara războiului un an, sau încă unul'.

{{<§>26. Vizirul este mazilit pentru lăcomia şi cruzimea lui.}}

<{§} 26.> Tulburat de aceasta, Vizirul taie deodată nădejdea păcii, şi se întoarce din toate puterile înspre reluarea războiului, iar aceasta o face astfel, încît să aibă grijă de nevoile Trezoreriei, şi <totodată> să-i elimine, pe această cale, pe cei mai cu minte decît el, şi <de aceea> suspecţi pentru sine. În acest scop, sub felurite pretexte, îi ucide, sub mîna gîdelui, pe foarte mulţi bărbaţi iluştri şi de primul rang, iar toate bunurile lor le adaugă Fiscului, şi, nemulţumindu-se cu atîta, dă poruncă să-i înece noaptea, pe ascuns, pe Janiczarii şi pe oştenii de rînd care ajunseseră vestiţi pentru faima bărbăţiei lor, ca nu cumva să mai rămînă cineva care să poată fi socotit mai vrednic
433 decît el de cinstirea Viziratului. Cum despre cruzimea aceasta / ajungeau la Curte dese plîngeri, iar aceia ale căror capete le cruţase norocul, sau neştiinţa Vizirului îi arătau Sultanului că, astfel, aveau să fie doborîţi toţi apărătorii Împărăţiei Ot<h>mane, pînă la urmă, Împăratul îl mazileşte, după şase luni, şi, în locul celui despuiat de avuţiile-i dobîndite pe nedrept, îl pune pe **Ali Pasza**, Prefectul **Damascului**.

{{<§>27. Noul Vizir, Ali Pasza, cugetă iarăşi la pace, dar Solii întorşi de la Vienna nimicesc bunele-i încercări.}}

<{§} 27.> Pe cînd noul Vizir începea iarăşi planuri de pace cu Creştinii, iată-i sosind pe Solii trimişi cu patru ani înainte la Caesar, şi, corupţi, cum se zvonea, de Solul Regelui Preacreştin, ei nimicesc toate încercările de pace, şi îi aţîţă tot mai mult pe Turci să poarte în continuare războiul împotriva Caesarului. Şi anume, ei relatau că **'Germania**, zdrobită şi sleită de toate puterile, gîfîie, cu cea mai mare dorinţă de pace. Caesarul a fost silit să pună cea mai mare parte a trupelor sale în faţa furtunii franceze care da peste el, şi nu-şi putea reface oştirea, pentru că nu numai că-i lipsea 'vîna faptelor de împlinit', <adică> banii, dar mai adunase şi mai mult de o sută de milioane datorie. La aceste necazuri se mai adăugase şi seceta abătută de Dumnezeu peste **Ungaria** şi peste **Germania**, care aruncase amîndouă acele Regate într-o asemenea mizerie, încît şi cele mai de seamă metereze ale Ungariei prin care trecuseră, anume **Buda**, şi **Esseck**, nu numai cetăţuile de o mai mică însemnătate, duceau lipsă şi de oşteni de strajă, şi de hrană'. Iar acestea nu erau atît false, cît erau pe placul Curţii.

{{<§>28. De aceea, sunt iarăşi pregătite cele de trebuinţă pentru război.}}

434 **<{§} 28.>** Astfel, / Vizirul, lăsînd laoparte planurile de pace, se apucă iarăşi, din toate puterile, să reia războiul, înrolează noi Janiczari, numărul cărora îl scăzuse grozav de tare şi sabia Germanilor, şi cruzimea lui **Arabadzi Ali Pasza**, iar celorlalţi Paszi, le porunceşte, sub aspră pedeapsă, să se înfăţişeze cu trupele lor, la timpul stabilit.

{{<§>29. Trimiţîndu-l înainte pe Seraskier, porunceşte un război de apărare. Dar Helisler ia Waradinul prin predare.}}

<{§} 29.> Dar, cum, îngrozită de măcelul de mai înainte, oştirea nu mai putea fi strînsă cu atît de mare iuţeală, el îl trimite către hotarele **Ungariei** pe Seraskier. laolaltă cu atîtea trupe, cîte avea

la îndemînă, cu porunca 'să se ferească de lupta cu **Germanii**, și de atîta doar să aibă grijă, să păzească cum se cuvine hotarele Împărăției și să le apere de năvălirile dușmanilor, iar orașelor Ungariei pe care le mai țineau încă Ot<h>maniazii să le vină într-ajutor, dacă erau cumva atacate de inamici'. Acesta a reușit să țină departe de **Beligrad** și de cursul **Savei** trupele Germanilor, mai ales cum ele, din pricina slăbiciunii lor, nu se grăbeau prea tare să se înfrunte în bătălie, dar n-a putut, totuși, să împiedice ca **Heusler**, {{de curînd eliberat din captivitate}}, laolaltă cu ceata sa, să silească să se predea, de foame, **Waradinul**, împresurat încă din anul trecut, în <ziua de> douăzeci și unu a lunii Remazan a anului 1103 (25 Mai 1692).

{{<§>29 <bis>. Turcii asediază Soroca, în Moldova, printr-o zadarnică încercare.}}

<{§} 29 (bis).> Cam la aceeași vreme, Seraskieriul de la **Babadagy**, **Daltaban Mustafa Pasza**, laolaltă cu **Arap Pasza**, Prefectul **Trapezuntului**, purcede asupra **Moldovei**, și, trecînd Danubiul către sfîrșitul lunii Zylcaade, țintește de-a dreptul către Orhei. Acolo, chemîndu-i la sine pe Principele Moldovei și pe vreo douăzeci de mii de **Tătari**, sub porunca lui **Szehbaz Gierai Sultan**, înaintează
435 împotriva **Sorocăi**. Dar, cînd a ajuns, pe drum, aproape de Orhei, cetate a Moldovei, / este lovit, deodată, de o grea dizenterie, și, reținut vreme de cîteva zile de acea boală, le îngăduie **Polonilor** timpul și să întărească orașul care urma să fie luat cu asalt, și să-i crească garnizoana. Dușmanii, mai înainte fără de grijă, se și folosesc de acest prilej, Soroca o întăresc cu un val și cu noi lucrări, și-i trimit patru sute de Cazaci de strajă, în ajutor. Seraskieriul, deși vedea că zăbava aceea îi făcuse mai grea cucerirea, totuși, de îndată ce se vindecă de boală, ca să nu fi făcut degeaba atîta drum, își duce mai departe planul pus la cale, și ajunge, la a patra tabără, la vederea orașului. Străjerii se înspăimîntă, la început, de sosirea Turcilor, dar, mai apoi, cînd își dau seama că tunurile dușmanilor nu puteau dărîma zidurile orașului (căci el nu luase cu sine decît șapte tunuri, și acelea mai mici, și cu două mortiere), ei prind iarăși curaj, și, nemulțumindu-se să se fi ținut între zidurile lor, dau dese ieșiri, năvălesc noaptea asupra valurilor Turcilor, și-i îngroapă sub ele pe mai mulți <dintre ei>. Cînd vede Seraskieriul că, în felul acesta, nu izbîndește nimic, încearcă să le dărîme zidurile săpînd mine, dar nu cu mai bun noroc, datorită stîncii pe care erau puse temeliile lor. Pînă la urmă, după mai multe măceluri, dînd furtunile iernii, după ce a pierdut ca la trei mii dintre ai săi, după un asediu de treizeci de zile, este silit să se retragă, fără de nicio ispravă.

{{<§>30. Chanul Tătarilor încearcă zadarnic să despartă de Confederație Regatul Poloniei.}}

<{§} 30.> Către sfîrșitul expediției, Chanul **Crymeei**, **Kior Sefa[i] Gierai**[n], la imboldul Seraskieriului, îl trimite pe unul dintre ofițerii săi, **Dervisz Szaban Aga**, la **Regele Poloniei**, și îi
436 propune să încheie pace cu Curtea Ot<h>mană, / oferindu-i, dacă vroia să se desfacă din alianța pe care o avea cu Caesarul, restituirea **Camieniței** dărîmate, și a întregii **Podolii** și a **Ukrainei**. Dar Polonii, care, de pe urma zadarnicelor strădanii ale Turcilor împotriva **Sorocăi**, cîștigaseră o nouă nădejde de a subjuga **Moldova**, nu apleacă deloc urechea la îndemnurile Chanului, și-l lasă să plece pe trimis, fără să fi isprăvit nimic.

{{<§>31. Veneții asediază Canea, în Creta, dar prăpădul îi silește să se retragă.}}

<{§} 31.> În același an, **Veneții**, după ce au supus de tot penitus **Moreea**, stabilesc să-și întoarcă armele asupra **Cretei**, și, treeîndu-și toată oastea în acea insulă, asaltează **Canea**, și o atacă tare. Dar, înștiințați de o navă franceză, Turcii întăriseră orașul eu o garnizoană atît de puternică,

încît Veneţienii, cînd credeau că au să prindă oraşul pe neaşteptate, nu numai că au fost respinşi cu mare prăpăd, dar, după un asediu de cincizeci de zile, ducîndu-le dorul multora dintre ai lor, au şi fost siliţi să se retragă de lîngă oraş, iar Ot<h>maniazii să se recunoască salvaţi prin facerea de bine a Regelui Preacreştin.

{{<§>32. Feluritul noroc de pe continent al Turcilor şi al Veneţienilor.}}

<{§} 32.> Cu acelaşi noroc, **Suleiman Pasza**, Prefectul din **Arnaud**, se aruncă asupra **Montenegrinilor** care puneau la cale o răzvrătire, îi pune pe fugă, şi, redobîndind **Zuffa** şi **Panduriza**, îi aduce sub ascultare. Însufleţit de aceste succese, Seraskieriul **Moreei** îi hărţuieşte pe **Veneţieni**, în Moreea, cu felurite năvăliri : dar, pe cînd încearcă să ocupe **Naupactul**, este respins de Veneţieni, cu mare pagubă. În **Dalmaţia**, Pasza **Hercegovinei** se străduie, prin **Alibeg**, să redobîndească **Gracovul**, dar fără de succes. Căci Veneţienii se reped pe neaşteptate asupra trupelor turceşti încordate în asedierea oraşului, le înfrîng, le împrăştie, şi le prind Căpătenia de vie.

{{<§>33. Sultanului i se nasc gemeni.}}

<{§} 33.> Odată încheiată această expediţie, în anul 1104, Sultanului i se nasc, la
437 C(onstantino)p(o)le, doi gemeni, / **Selim** şi **Ibrahim**. Tălmăcind aceasta drept un semn al viitoarei lor fericiri, pentru că nu se mai întîmplase niciodată ca Sultanilor să li se nască băieţi gemeni, Turcii închină, în toată Împărăţia, opt zile întregi bucuriei şi ospeţelor, şi statornicesc peste tot, zi şi noapte, **Donanma**[o] şi alte jocuri obişnuite la acest fel de sărbători.

{{<§>34. Vizirul Ali este depus, iar lui îi este pus în loc Mustafa Pasza.}}

<{§} 34.> În timpul acestor desfătări ale poporului, Vizirul **Tarposzczi Ali Pasza**[p] se străduie să reia din nou negocierile întrerupte ale păcii conatur, dar, mustrat de **Muftiu**, cum Împăratul dădea mărturie că aceasta s-a făcut fără de porunca sau ştiinţa sa, este despuiat de demnitatea sa, drept un 'trădător al Legii şi al Statului'.

{{<§>35. <El> suprimă la vreme răzvrătirea care sta să izbucnească.}}

<{§} 35.> Urmaşul dat lui, **Buiukly Mustafa Pasza**, pe cînd se străduie să îndrepte hoţiile cîtorva fruntaşi, pe care neglijenţa celor doi Viziri de mai înainte le lăsase nepedepsite, stîrneşte împotriva sa o conjuraţie a anumitor împricinaţi clandestini, ca şi murmurele deschise ale altora. Dar, dînd peste cap **Janiczar Agasi**, care-i era favorabil Vizirului, întrunirile răzvrătiţilor, iar fruntaşii acestora fiind, în parte, pedepsiţi cu moartea, în parte, trimişi în surghiun, Oraşului îi este redată vechea linişte, iar Vizirul pregăteşte cu cea mai mare grijă cele de trebuinţă pentru <următoarea> expediţie.

{{<§>36. Faptele lui Mysri Ef<f>endi sunt ţinute drept vrednice de admiraţie.}}

<{§} 36.> Pe cînd era el adîncit cu totul în aceste lucruri şi îşi întinsese deja corturile înafara Oraşului, un anume Szeich din Prusa, **Misri Effendi**[q], îşi desfăşoară steagul la **Prusa** şi înrolează mai mult de trei mii de voluntari Muslimani, fără leafă, fără provizii, doar în numele lui Dumnezeu şi cu încrederea în ajutorul dumnezeiesc, sub numele de '**Derviszi**', şi îi conduce, mai întîi, cu corăbiile, la **Rhodostus**, apoi, pe calea uscatului, la Adrianopole. Intrat în oraş, merge de-a dreptul,
438 cu ai săi, la sanctuarul / lui **Selim**, şi, cum aflase acolo poporul închinat în împlinirea **Namazului** de prînz, mai întîi, el însuşi, duce la capăt rugile, cu o mare înfăţişare de pietate şi de zel dumnezeiesc, iar, după încheierea lor, purcede la o cuvîntare către popor. În ea, spune că 'auzind că se strînge

iarăși oștirea împotriva **Germanilor**, a stat și a cugetat îndelung, ce putea face el însuși pentru Statul Ot<h>man, după preceptele **Legii Curanice**, și, totodată, că s-a întrebat pe tăcute, între pereții săi <de-acasă>, care erau pricinile atîtor prăpăduri așa de mari pe care le provocaseră Creștinii, pînă atunci, oștirilor Ot<h>mane. Lui, aplecat către aceste cugetări, i-ar fi fost dezvăluit de la Dumnezeu că nu bărbăția Germanilor, sau păcatele întregului popor au fost pricina acestor nenorociri, ci vina celor șaptesprezece Mai-mari și a Cîrmuitorilor Împărăției, care, asupriți de suflet, de credință și de apucături de-ale Ghiaurilor, nu știau că nu este nevoie de mari mijloace de-ale armelor cînd aveau să se încleștеze în luptă cu Necredincioșii, ci de credință în Dumnezeu, de curăția minții și a faptelor, și de dreptate față de supuși. Iar, ca să știe norodul vinei cărora trebuia să-i fie atribuită ruina Statului, lui îi fuseseră numiți, prin dumnezeiască dezvăluire, 'Nemcze-Ghiaurii' fălindu-se cu tiara și cu veșmîntul musliman, adică **Vizirul**, **Janiczaragasi**, **Caimacanul**(r), **Tefterdariul**(s), **Reis Effendi** și cu ceilalți fruntași ai Stalului Ot<h>man, pe care îi pomenea cu amănuntul. Dacă aceștia nu erau înlăturați, nu numai că nu se putea nădăjdui nicio izbînda asupra Germanilor, ci erau de așteptat și mai mari prăpăduri, precum și doborîrea întregii Împărății. El,
439 însă, din Poruncă dumnezeiască, strînsese adevărați ostași muslimani, puțini, ei, la număr și fără de arme, / dar însuflețiți de o dumnezeiască bărbăție și întăriți cu Preceptele Curanului, nu împestrițați de păcate, ci albi și curați, cu care cuteza nu numai să împiedice nenumăratele trupe ale necredincioșilor, ci și să-i respingă departe de hotare'.

La faima acestui fapt, dă năvală, pe dată, nu numai gloata cea poftitoare de răsturnări, ci se reped chiar și destui Janiczari, Sipahi și oșteni din alte arme, și, cum sanctuarul, cît era el de încăpător, nu-i putea cuprinde pe toți ascultătorii, ei umplu și toate pridvoarele dinafară : văzînd această, crainicul, însuflețit de nu știu ce zel, își lungește cuvîntarea vreme de patru ceasuri. Vizirul, înștiințat fiind de cele ce se petreceau, se teme de o răzmeriță, și, ca să o împiedice la timp, îl trimite la Szeich pe Caimacan, cu porunca să-l poftească în numele său. După ce Caimacanul, începînd cu un salut plin de cinstire, i-a înfățișat porunca sa, Mysri Effendi îi spuse : "Eu, unul, sunt robul lui Dumnezeu, trimis la robii lui Dumnezeu să le înfățișez cele ce mi s-au arătat printr-o dezvăluire dumnezeiască; și nu prea știu ce fel de Ghiaur este Vizirul ăsta al tău, căruia nu văd de ce i-aș da ascultare, părăsindu-mi chemarea Caimacanul, văzînd că, datorită mulțimii de norod care se afla împrejur și-l asculta cu mare atenție pe cel ce cuvînta, nu se putea întreprinde nimic silnic, se întoarce la Vizir, îi povestește ce a auzit și a văzut, <și> îl îndeamnă 'să facă față cît mai iute primejdiei, să împrăștie gloata adunată, pentru că toate vorbele Szeichului nu țineau la nimic altceva, decît să ațîțe o răscoală în popor împotriva celor de frunte, poate chiar împotriva însuși Împăratul.

Vizirul îi cheamă la sine pe Janiczaragasi și pe ceilalți pe care îi ocărîse cu numele de
440 'Necredincioși', / le înfățișează primejdia lor comună, și îi întreabă 'Ce credeau ei că era cel mai de folos de făcut în această grea încercare ?' Părerile fiind împărțite într-o parte și în alta, toți hotărăsc într-un gînd 'să nu miște nimic fără consimțămîntul Sultanului, ci să-l îmboldească, prin orișice mijloace, ca să-l silească pe Szeich să iasă din cetate'.

Fără de zăbavă, ei îl înștiințează pe Sultan printr-un **Talhysz** că 'a sosit în oraș un oarece Szeich, înconjurat de o mare gloată de ostași ascunși sub veșminte de **Derviszi**, care ținea, în

Selimie, o cuvîntare către popor, iar, prin ea, atrăgea la răscoală plebea cea nestatornică. În acest (scop), el trăncănea multe ocări împotrivă Cîrmuitorilor, Împăratul însuşi îi dădea nume înjositoare, pe Vizir şi pe ceilalţi Mai-mari, Îi învinuia de lipsă de credinţă, şi susţinea în public că războiul era purtat de Germani-Ot<h>manizi împotriva Germano-Caesarienilor, şi că, de aceea, asupra Curţii Ot<h>mane nu se putea pogorî nici o binecuvîntare de la Dumnezeu'.

Prin aceste calomnii şi prin alte născociri de acelaşi fel, Sultanul se porneşte pe o asemenea mînie, încît dă poruncă 'să-l prindă pe răzvrătit, şi, cum datorită tiarei pe care o purta, nu putea fi ucis, să fie trimis în surghiun la **Prusa**, laolaltă cu ciracii săi'.

Vizirul, bucuros că îşi putea împlini dorinţa inimii sub numele Sultanului, primind porunca, îl trimite iarăşi pe Caimacan la Mysri Effendi, la Dzamie, dar dîndu-i-l drept tovarăş pe Janiczaragasi, cu o bună ceată de ostaşi. Aceia, lăsîndu-i în uliţă pe Janiczari, intră în sanctuar, şi îi spun 'Sănătate !', în numele Sultanului, celui care mai cuvînta încă, şi îi dau de veste că 'Sultanul,
441 auzind despre sfinţenia şi despre faima numelui lui, vroia să se bucure de tovărăşia lui, / şi, de aceea, îi cerea să vină cît mai repede la Palat'.

Szeichul, fie înştiinţat de uneltirile lor, fie descoperind cu gîndul ce fel de şarpe se ascundea sub iarba aceea, spuse : "Voi, după gîndul cu care aţi venit la mine, nu-mi păreţi a fi fost trimişi de Sultan, ci de Szeitan[1] ! Eu, însă, ca un luptător pentru Dumnezeu – căruia i se şade să fie înălţat prin laudele oamenilor, iar nu să fie dat batjocurii lor – am să merg oriîncotro veţi vrea să mă duceţi, numai să nu-i aduc jignire acestei comunităţi de Muslimani, ori să par că n-aş vrea să mă supun poruncii împărăteşti. Dar, ca să rămîneţi convinşi că am vorbit nu după duhul meu, sau după vreun altul, strîmb, ci la îndemnul Duhului Divin, vă prevestesc că, la puţine ceasuri după plecarea mea, aveţi să simţiţi faţă de voi semnele arătării dumnezeieşti !"

Spunînd acestea, iese din Dzamie şi, urcîndu-se în caleaşca Sultanului, adusă pentru sine, înconjurat de gărzi, trece, cu cea mai mare cinstire, prin mijlocul poporului care da buzna de peste tot: dar, de îndată ce este scos ceva mai departe de gloată, este pus într-o căruţă acoperită şi, în goana cailor, este trimis mai întîi la **Rhodostus**, apoi la **Prusa**.

{[<§>37. După surghiun, urmează minunile lui Mysri.]}

<{§} 37.> Iar superstiţioasei preziceri nu i-a lipsit urmarea. Şi anume, a doua zi după aceea, pe la amiază, se iscă un uriaş vîrtej cu furtună, şi le doboară corturile aproape tuturor oştenilor şi Magnaţilor. În mai multe corturi ale bucătăriilor ardea, cum s-a întâmplat, focul pentru pregătirea prînzului, iar, de la el, cele răsturnate iau pe dată văpaia, care s-a împrăştiat atît de iute asupra celorlalte, încît, în răstimp de un ceas, au ajuns să se prefacă în scrum mai mult de o mie de
442 pavilioane, şi anume cele ale fruntaşilor celor mai de seamă. Poporal stă fără să mişte / la această privelişte, şi strigă tare că 'se arată pe faţă răzbunarea lui Dumnezeu, pe care vroia să şi-o împlinească pentru alungarea pe nedrept a robului Său, a martorului adevărului', ba mai şi tăgăduiesc orice ajutor. La urmă, doar cu cea mai mare trudă, oştenii, dînd fuga izbutesc să smulgă primejdiei focului şi restul taberei .

Sultanul însuşi, lovii de groază, îi trimite Szeichului o scrisoare oficioasă, prin care îi cere iertare pentru ce-a greşit, aproape implorîndu-l, mărturiseşte că 'a fost înşelat prin vicleşugurile slujitorilor săi', şi îl roagă 'să binevoiască să vină iarăşi la Adrianopole şi să-i ofere oştirii

binecuvântarea sa'. La acestea, Mysri Effendi îi răspunde că 'el a luat seama încă de la început, că nu din vina Împăratului, ci din cea a Magnaților i-a fost impus lui surghiunul, și că de aceea a șters încă de demult amintirea acelui lucra și i-a iertat pe deplin păcatul, dar nu poate totuși să se întoarcă la Adrianopole, pentru că același Duh care l-a îndemnat la primul său drum nu i-l mai îngăduia și pe al doilea'.

{{<§>38. Pe cînd Vizirul urma să treacă prin Valahia în Transsylvania, Caesarienii asediază Beligradul.}}

<{§} 38.> Într-acestea, Vizirul **Buiukly Mustafa Pasza**, strîngîndu-și întreaga oștire, își trece tabăra de la **Adrianopole** pe **Danubiu**, iar, de acolo, cugetă să cerceteze iarăși vechea cale a lui **Tekely**, și să pătrundă prin **Valahia** în **Transsylvania**. Dar, mai înainte să fi trecut Danubiul, Germanii, ocupînd **Gena** și **Villagoszvar**, sub comanda lui **De la Croy**, încing sub împresurare **Beligradul**. Auzind aceasta, Vizirul își schimbă calea și planul, se întoarce de la {{**Distra**}}, unde își așezase atunci tabăra, către **Czenge Daghlary**, și își trece toată oastea prin cheile acelor munți, abia dacă destul de largi pentru un om neînarmat, nu fără de primejdie, și cu cele mai mari neajunsuri.

443 Căpetenia Germanilor, / deși fusese înștiințată de către cercetași că Vizirul punea la cale ocuparea Transsylvaniei, stă și se plimbă, mai mult ca un călător, decît ca un ostaș, prin jurul zidurilor dinafară ale orașului asediat, fie pentru că vroia să silească orașul să se predea de foame, fie pentru că nu credea că Vizirul, datorită locurilor strîmte care aveau să-l împiedice, putea veni la tirnp în ajutorul celor asediați. Dar, după ce a prins de veste că 'sosea Vizirul și că a trecut deja de crestele munților', duce mai departe mai cu tărie asaltul început, și, în răstimp de opt zile, nu numai că dărîmă cu tunurile și cu mine zidurile dinafară ale orașului, ci îi mai și zdruncină atît de tare zidurile dinlăuntru, încît părea că va cuceri și orașul, cu toate că era apărat de șaisprezece mii de ostași ot<h>mani, dacă Vizirul, lăsînd în urma sa bagajele și tunurile mai grele, n-ar fi sosit în ajutorul orașului, în cea de a opta sa tabără.

{{<§>39. Vizirul eliberează Beligradul de sub asediu.}}

<{§} 39.> Căci **Germanii**, luînd aminte că, datorită puținătății lor, nu puteau, de-o dată, și să ducă mai departe asediul, și să pună destule puteri împotriva Vizirului care urma să le atace tabăra, ca nu cumva, în locul izbînzii sperate, să fie loviți de vreun prăpăd, desfac asediul, și trec iarăși, cu toată tabăra, peste Sava. Vizirul, deși nu le făcuse nicio altă pagubă celor care se retrăgeau, ci doar îi prădase de cîteva care și de patru tunuri mai mici, socotind, totuși, retragerea dușmanilor drept o fugă, îi dă de veste Sultanului că a dobîndit izbîndă asupra vrăjmașilor.

{{<§>40. Tătarii, pe cale să pustiască Ungaria, sunt înfrînți, înconjurați de către Germani.}}

<{§} 40.> Neîndrăznind însă nici să-i urmărească, nici, trecînd Sava, să dea năvală peste tabăra

444 lor, îl trimte pe **Selim Gierai**, Chanul **Tătarilor**, cu bulucurile sale, către **Un/garia**, cu porunca 'să pustiască Provinciile vecine, și să le ia **Germanilor** putința de a-și strînge provizii de hrană'. Pe acesta, cum rătăcea cam fără de grijă, Caesarienii cu menirea să păzească acele părți, sub comanda lui **Hofkirchen**, îl împresoară lîngă **Chonad** și îl închid în locuri atît de strîmte și de grele, încît nu putea nici să-și desfacă linia de bătaie a călărimii, nici să găsească loc de unde să scape. Astfel că Tătarii ar fi trebuit ori se se predea dușmanilor, ori să moară de foame, dacă neînfrîntul suflet al lui Selim n-ar fi înfrînt toate piedicile și nu le-ar fi insuflat Tătarilor hotărîrea să cuteze ceva nu numai

neobişnuit, pînă atunci, pentru urdiile Scythice, ci şi nemaiauzit, de pe urma căruia numele **Scythilor** a ajuns să fie vestit pe tot întinsul lumii. Căci, deşi nu le mai rămăsese nici un fel de spaţiu deschis pentru o luptă călare, ei sar cu toţii jos de pe cai, şi, ucigîndu-i, se reped, pedeştri, asupra duşmăniilor, cu săbiile trase, şi dau năvală cu piepturile goale asupra coloanelor foarte strînse ale **Germanilor**. Un fapt atît de neaşteptat îi uluieşte, la început, pe ostaşii Germanilor, care nu credeau că se poate aşa ceva, apoi însă, venindu-şi în fire, îi împresoară din nou, fără ca ei să le fi scăpat încă, şi fac printre ei un foarte mare măcel, astfel că, înafara puţinor soţi ai Chanului, de-abia dacă a mai scăpat vreunul dintre ei de sub sabie.

{[<§>41. Polonii rămîn liniştiţi acasă. Veneţienii stau liniştiţi în Grecia, <iar> în Dalmaţia nu isprăvesc mart lucru.]}

<{§} 41.> Şi astfel, **Germanii** răzbună crunt oştirile **Polonilor**, de atîtea ori doborîte de **Tătari**, cîtă vreme **Polonia** însăşi lîncezeşte în tihnă, şi, fie amăgită cu numele păcii, oferit din nou, prin Soli, de **Selim Gierai**, fie înspăimîntată de prăpădurile de mai înainte, nici nu cutează să-şi scoată oştile în cîmp. Şi armele **Veneţienilor** tac, în **Grecia**, cu lotul. Doar în **Dalmaţia**, sub comanda lui
445 **Enzzo**, Prefectul **Cattarului**, / încearcă să ia **Clobuchul**, dar sunt respinşi de Pasza **Hercegovinei**, cu nu mic prăpăd; totuşi, acesta, nu mult mai tîrziu, este iarăşi înfrînt de **Canagetto**.

{[<§>42. Vizirul Mustafa este descăunat, iar în locul lui este pus Ali.]}

<{§} 42.> Întors la Adrianopole, Vizirul **Buiukly Mustafa Pasza**, cîtă vreme aşteaptă răsplăţile cuvenite pentru eliberarea de sub asediu a **Albei Greceşti** şi pentru respingerea duşmanilor de la hotarele Împărăţiei, este lipsit de demnitatea sa de către Sultan, doar pentru o măruntă pricină. Anume, pe cînd, ros de griji, într-o zi, ca să-şi mai destindă sufletul, plecase cu şoimii înafara oraşului, ca să vîneze, **Coltuk Vesirleri**, încă de multă vreme porniţi pe dînsul, se duc pe dată şi-i spun asta Sultanului, 'sub vina că Vizirul, lăsînd laopare treburile şi toate cele care priveau bunăstarea Statului, nu se îngrijea de nimic altceva, decît de desfătările sale', îl mişcă atît de mult, prin acele calomnii ale lor, pe Împărat cel naiv şi credul, încît i-a luat, pe dată, pecetea Împărăţiei, semnul Viziratului, şi i l-a dat lui **Szam Tarabolus Ali Pasza**[u]. Totuşi, ca să nu pară un ingrat faţă de atîtea binefaceri adunate în slujba Statului, ori să işte împotriva sa vreo răzmeriţă în popor, nici nu-l ţine sub strajă pe cel demis, nici nu-l lipseşte de bunurile şi de averile sale, ci îi mai şi încredinţează Prefectura **Damascului** – rară pildă printre Turci.

{[<§>43. Vizirul Ali Pasza se străduie să încheie pacea cu Creştinii.]}

<{§} 43.> **Ali Pasza**, văzînd starea cu totul mizerabilă a Statului, cum îşi pierduse nădejdea izbînzii, se străduie cu cea mai mare silinţă, din primele zile ale Viziratului său. să încheie pacea cu **Germanii** şi cu **Polonii**, dar, pentru că vroia să-i excludă de la pace pe **Veneţieni**, şi să abată, mai apoi, asupra acestora toată puterea armelor sale, a rămas fără de succes. Şi anume, pe de o parte, **Caesarul** nu vroia să-i părăsească pe confederaţi şi să-i expună primejdiei, şi respingea cu
446 statornicie toate condiţiile de încheiere a păcii, oricît de plauzibile şi fi fost ele, / iar, pe de alta, Solul Regelui Preacreştin, **Castellonovanus**, îi atrăsese de partea sa, prin daruri şi prin mari făgăduieli, atît pe fruntaşi, cît şi Ulemalele, şi îi împinsese astfel să se opună, ca într-un suflet, sfaturilor de pace, şi să tulbure toate încercările Vizirului.

{{<§>44. Pacea fiind împiedicată de Solul francez, Vizirul îl trimite pe Seraskier în Ungaria.}}

<{§} 44.> Din aceste pricini, cum Vizirul se vedea respins în această încercare, în ultimele luni ale anului 1105, îl trimite pe Seraskier în **Ungaria**, iar el, pe cînd încerca să cucerească **Titul**, este respins, cu un mic prăpăd, de Căpetenia oștirii Caesarului, **Caprara**. Dar această izbînda a **Germanilor** nu i-a adus Împărăției Turcești nici un neajuns, dat fiind că, împiedicat de războiul cu Francezii, **Caesarul** lăsase în Ungaria numai o mică ceată, care trebuia să cugete mai mult la apărarea pașilor făcuți înainte, decît să mai facă alții. De asemenea, trupele **Polonilor** <și> ale **Rușilor** rămîn încordate asupra străjuirii hotarelor lor, și nici nu pun la cale, nici nu îndeplinesc ceva demn de însemnat.

{{<§>45. Venețienii iau Chiosul prin predare.}}

<{§} 45.> Singuri. **Venețienii** amenință mai tare, în acest an, asupra Turcilor, și cutează o faptă care le-ar fi îngăduit domnia asupra întregii acelei mări, dacă ar fi știut să ducă mai departe cu mai multă precauție și cumpătare cele începute. Către începutul verii, ei trimit flota pe mare, și, chemați de cetățenii din **Chios** care țineau de Biserica Romană[x], se năpustesc din toate puterile asupra acelei insule. În fruntea ei se alia, pe vremea aceea, **Silahdar Hasan Pasza**, și, auzind despre sosirea Venețienilor, se hotărîse să se lupte cu tărie pentru zidurile sale; dar, după ce a simțit că l-au lăsat cetățenii creștini și că pun la cale, chiar și împotriva vrerii sale, trădarea orașului, cum avea doar puțini oșteni turci în straja sa, spre a nu cădea și el însuși în mîinile dușmanilor, statornicind
447 condițiile, le predă Venețienilor orașul. / Aceștia, după ce au ocupat cetatea, ca să afle o mai mare trecere pe lîngă Sanctitatea Sa, Papa, închid bisericile grecești, interzic să se celebreze slujbele în limba greacă, ori să se împlinească celelalte taine după riturile obișnuite ale Bisericii Răsăritene, pe locuitori îi constrîng, în parte cu sila, în parte prin tertipuri, să adopte credința comunității romane, și se mai țin și de multe alte fapte rele, atît împotriva cinstei, cît și împotriva condițiilor predării.

{{<§>46. Ar fi ocupat și Zmima, dacă n-ar fi fost convinși de Sfetnicii Creștinilor să n-o ia cu asalt.}}

<{§} 46.> La urmă, după ce au orînduit după pofta lor starea orașului luat, încep să plănuiască asediul **Smyrnei**. Dar Solii **Francezilor**, **Englezilor** și **Belgienilor**, intervin pentru acel oraș, pe cînd **Venețienii** se aflau deja pe drum : printre alte motive pentru care asedierea orașului trebuia lăsată, ei insistă mai ales asupra acestuia, că mai toate depozitele Smyrnei erau pline de mărfurile concetățenilor lor, pe care, dacă aveau să se piardă în asediu din pricina focului, ori datorită nestăpînirii ostașilor care aveau să prade, stăpînii lor aveau să ceară răsplată, cu mare dobîndă, de la Venețieni. Auzind acestea, Venețienii, temîndu-se de indignarea față de ei a celorlalți Principi Creștini, renunță la planul lor și se retrag acasă cu flota.

{{<§>47. Armele Venețienilor au parte *de succese în Dalmația.}}*

<{§} 47.> În **Dalmația**, **Venețienii**, Căpetenie fiindu-le **Delfin**, asediază și cuceresc **Ciclut**, ba supun sub puterea lor și **Clobuch**, pe care îl încercaseră zadarnic în anul dinainte. Seraskieriul **Suleiman Pasza**, Prefectul **Albaniei**, dă două iureșuri repetate spre Ciclut, încearcă să recîștige orașul pierdut, dar este respins tot de atîtea ori, nu fără prăpăd. Din atare pricină, el este învinuit de neglijență în fața Împăratului, este despuiat de cinstire, iar drept urmaș îi este dat Prefectul **Bosniei**, **Elmas Mehemed Pasza**, proaspăt trimis de la **Serai**.

{{<§>48. Arabii se desfac de Împărăţie şi încearcă să asedieze Mecca.}}

448 <{§} **48.**> Cîtă vreme armelor ot<h>mane le merge atît de rău, peste tot, în **Europa**, / şi în **Asia** se iscă o nouă răzvrătire. Un Principe de-al **Arabilor**, **Szeich Emir Mehemmed**, strîngînd cîteva zeci de mii din concetăţenii săi, se năpusteşte asupra călătorilor care se duceau, în numele credinţei, să viziteze **Mecca**[y], îi jefuieşte şi îi împrăştie, <iar> apoi, crescând numărul tîlharilor, asediază chiar şi Mecca, dar, cuprins de reverenţa faţă de acel loc şi de sfiala faţă de sacrilegiu, dă înapoi de la oraş, împotriva lui e trimis **Beglerbegul Szamului** înconjurat de alţi Paszi de prin acele părţi, dar el, prinzîndu-i în curse, îi înfrînge pe toţi şi-i pune pe fugă.

{{<§>49. Sultan Ahmed moare.}}

<{§} **49.**> **Sultan Ahmed** părăseşte Împărăţia, înconjurată de atîţia vrăjmaşi şi numai cît nu ajunsă de rîpă, <în ziua de 22 a lunii Dzemaziul achyr> a anului 1106, şi îşi trimite duhul la Muhammed al lui: a trăit 50 de ani, <unsprezece luni şi treisprezece zile>, a domnit patru <fără şapte> luni <şi cincisprezece zile>.

{{<§>50. Obiceiurile lui Sultan Muhammed (sic).*}}*

<{§} **50.**> A fost un Sultan, dacă ai ţine seama de harul şi de firea lui, întru totul asemenea fratelui său **Suleiman** : cu o minte întru cîtva mai vioaie, dar nu ascuţită. Pleca uşor urechea la calomniile slujitorilor dinlăuntru, şi, la îndemnul lor, pentru cea mai măruntă pricină, schimba prea adesea lucrurile cele mai însemnate. Vroia să pară un împătimit de dreptate, deşi, din pricina prostiei, nu putea îndeplini în chip desăvîrşit îndatoririle unui jude, şi dădea crezare tuturor celor pe care i le ziceau prieteni corupţi de împricinaţi.

{{<§>51. Imaginea lui.}}

<{§} **51**.> Avea ochii negri şi deschişi, faţa cam trasă şi albă, barba rotundă, bătînd în roşu şi cam negruie, nasul drept şi lung, mijlociu la stat, dar cu burta obeză, pe care i-o adusese mai mult hydrop<is>ia, decît grăsimea. Dar se spunea despre el că, în urmarea riturilor şi în zelul arătat faţă de Legea Muhammedană, nu s-a arătat prea puţin mai prejos decît fratele său, **Suleiman.**

449

SVLTAN MUSTAFA II.,
FIUL LUI SVLTAN MVHAMMED IV.,
AL XXII-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.

<CAPITOLUL IV.>

{{<§>1. Sultan Mustafa, fiul lui Muhammed, ajunge Împărat.}}

<{§} **1.**> Cele pe care, după moartea lui **Sultan Suleiman**, le încercase **Kioprili Mustafa Pasza**, <anume,> să-l lipsească de sceptru pe **Mustafa**, fiul lui **Mehemed al IV-lea**, se străduie să le facă, fie şi nu cu acelaşi succes, după moartea lui **Ahmed**. Vizirul **Szam Tarabolus Ali Pasza**. Spre a duce acest lucru la doritul sfîrşit, el îi îndeamnă pe Magnaţii strînşi la sine să-l înalţe pe tron pe **Ibrahim**, fiul de trei ani al răposatului Ahmed, spunînd că 'este nedrept să-i ia coroana ce i se cuvenea fiului unui Împărat mort în purpură şi să i-o dea fiului fratelui unui împărat, e drept, dar,

totuși, depus'. Acestea le spunea el, pe față, dar, de fapt, nu se hotărîse să-l despoaie pe Mustafa de tron din nicio altă pricină, decît că se temea că avea să fie lipsit de puterea cea deplină de care se bucurase, pe vremurile lui Ahmed, asupra Statului și a oștirii, dacă avea să se urce pe tron un Principe cu ochi deschiși și hîrșit în împlinirea faptelor, cum era Mustafa, și prefera să aibă drept învățăcel un Sultan care mai scîncea încă în leagăn, și să le facă pe toate, după pofta sa, în numele lui, decît, sub un om în toată firea, să se afle într-o neîncetată primejdie a capului. Dar, mai înainte să-i fi putut atrage pe Magnați la părerea sa. **Nezir Aga**[a], **Haznadar baszi**, îi dă de știre lui lui Mustafa despre moartea fratelui lui său, și, eliberîndu-l de sub paza sub care era ținut, îl poftește cît mai degrabă să ia sceptrul Împărăției Ot<h>mane. Mustafa dă cu drag ascultare unui îndemn atît
450 de plăcut și de dorit, și, cîtă vreme Vizirul / încă se mai sfătuia cu Mai-marii asupra alegerii Împăratului, se urcă el însuși pe tron, fără știrea aceluia, și este salutat drept 'împărat', mai întîi, de către **Czalyk Ahmed Aga**[(1)] și de către **Czerkies Mehemed Aga**[(c)].

{{<§>2. Vizirul, care punea la cale alegerea lui Sultan Ibrahim, renunță la planul său.}}

<{§} 2.> Cînd aceștia le anunță celorlalți curteni alegerea Sultanului, dau fuga cu toții spre a și dovedi ascultarea față de un împărat preaplăcut lor. Chiar și Vizirul, cînd a auzit că slujitorii dinlăuntru o luaseră înaintea planurilor sale, arătînd pe chip bucurie, vine degrabă, laolaltă cu **Janiczar Agasi** și cu ceilalți Magnați, la sărutarea veșmîntului Sultanului.

{{<§>3. Sultan Mustafa, făcîndu-se că nu vede încercările Vizirului, îl întărește în Vizirat.}}

<{§} 3.> La sosirea lui, **Mustafa** ascunde jignirea de pe urma uneltirilor aceluia, și, amînîndu-și răzbunarea pentru clipe mai potrivite, îl întărește în Vizirat, și, dăruindu-l cu un veșmînt de zibelină, le poruncește tuturora 'să ia bine aminte la cele privitoare la război, ori la Stat'.

{{<§>4. Arată deschis că el însuși va fi Căpetenia oștirii și tratează singur treburile Împărăției.}}

<{§} 4.> În a treia zi de după încoronare, Sultanul dă edict, printr-o poruncă generală, cum că el va fi Căpetenia oștirii împotriva **Germanilor**, și, nemulțumindu-se să poarte <doar> titlul de 'Împărat', se străduie să împlinească toate îndatoririle unei bune Căpetenii, le cercetează singur pe toate, le poruncește și le orînduiește, dă poruncă să se toarne noi tunuri, mai mari, face rost, numără <și> împarte el însuși tot aparatul de război, cele pentru întăriturí, provizide, simbriile oștenilor, îi convoacă pe slujitorii și pe ofițerii tatălui său, împrăștiați prin ținuturi îndepărtate și răsfirate, și îi împodobește cu noi cinstiri, în care însușirile lor să poate străluci mai bine; pe **Elmas Mehemed Pasza**[(d)], odinioară preaiubitul Cămăraș al Tatălui său, îl aduce la sine din **Bosnia**, îl orînduiește, mai întîi, **Niszandzi Pasza**[(e)], apoi {{**Rekiab**}} **Caimacan**[(f)], și îl trimite spre a o conduce de la
451 C(onstantino)p(o)le la Adrianopole pe **Sultana Valide**, / pe **Hassan Pasza**, ruda sa, îl numește Prefectul **Diarbekirului**, iar pe ceilalți care avuseseră bune merite în privința Statului sub Părintele său, îi înzestrează cu felurite onoruri. Prin aceste fapte, el izbutește nu numai ca toată plebea Muslimanilor să privească la dînsul ca la un soare care se ivea și strălucea dintr-un nour greu și întunecat, să-l venereze și să-și promită de aici vremuri mai fericite și de mai bun augur, ci și ca ostașii să i se strîngă, de bună voie, în număr mai mare și să i se ofere ca părtași la campania ce urma să fie întreprinsă sub un împărat atît de precaut și de prevăzător.

{{<§>5. Cercetează tabăra neştiut, iar pe Vizir îl pedepseşte cu capul.}}

<{§} 5.> Cu toate astfel bine pregătite, nu numai cu trupurile ci şi cu sufletele oştenilor, aţîtate la reluarea războiului, cînd începeau să dea iarba la cîmp, îi porunceşte Vizirului să pună tabăra în cîmp, lîngă Adrianopole. A treia zi după aceea, cu haine schimbate, se amestecă, neştiut, printre toţi ostaşii, vrînd să ştie ce fel de vorbe se purtau prin mulţime despre sine, despre Vizir şi despre ceilalţi Mai-mari. Cînd înţelege din ele că, deşi îi depăşea, în multe privinţe, pe unchii şi pe predecesorii săi, încă mai era socotit supusul Vizirului, iar că acesta, fără de ştirea şi de vrerea sa, le orînduia pe toate după pofta lui, se aprinde şi mai tare asupra Vizirului, şi se hotărăşte să-l bată cu pedeapsa cuvenită. Cu ţelul acesta, cercetează şi mai cu grijă aparatul de război, şi, cînd a descoperit că roţile tunurilor mai mari nu erau destul de bine cercuite cu fier, îl mustră, mai întîi, cu vorba pe Vizir. Cînd acesta vrea să se spele de învinuire şi să arunce vina asupra lui **Topczi**
452 **baszi**[®], este adus Topczi baszi, şi, primind poruncă să-şi pledeze cauza, el răspunde că 'fier, / cît ar fi fost nevoie, a cerut el de la Vizir, dar la cererea sa a primit un refuz, iar. din pricina aceea, a dat poruncă să se facă roţile precum vroise Vizirul'. Cum Vizirul nu putea tăgădui aceasta. Sultanul îl pedepseşte pe dată cu capul, iar leşul lui porunceşte să fie lăsat şi arătat în **Sirik meidan**, chipurile, pentru că ar fi fost prea delăsător în îndeplinirea poruncilor Sultanului, dar, de fapt, pentru că vroise să-l înalţe la tron pe **Ibrahim**, cel de trei ani, înlăturîndu-l pe **Mustafa.**

{{<§>6. Elmas Muhammed Pasza este orînduit Vizir.}}

<{§} 6.> În veşmintele celui ucis îl îmbracă pe **Elmas Mehemed Pasza**, cel pe care îl înălţase mai înainte **Caimacanat**, un om cu o minte foarte ascuţită şi întru totul vrednic de cinstirea pe care o purta, dar nu fără de murmurele Paszilor celor vechi, care răbdau cu greu ca să le impună lor legi un om tînăr şi lipsit de experienţa faptelor.

{{<§>7. Sultanul, Căpetenie a oştirii, ocupă Lippa, pe Căpetenia Veterani îl taie, pînă la prăpăd, laolaltă cu 7000 dintre ai Caesarienilor.}}

<{§} 7.> Disprețuindu-i totuşi pe aceştia, **Sultan Mustafa** îşi duce oastea nu departe de **Beligrad**, peste Danubiu, atacă **Lippa** şi **Titul**, şi, cucerindu-le, le despoaie de ziduri. Cîtă vreme se ocupă cu acestea, află de la cetele trimise înainte ale **Tătarilor** că **Veterani**, cu şapte mii de **Germani**, a ieşit din **Transsylvania**, şi se află, aparte, cale de opt ceasuri de drum faţă de oştirea mai mare a Caesarului, în fruntea căreia se afla **Frederic August**, **Electorul Saxonieidn**. Spre a-i prinde laoparte pe aceştia, îl trimite înainte, cu trupe mai uşoare, pe **Mahmud Beg Ogly**, Begler-begul **Rumeliei**, <iar> el însuşi, cu restul oştirii, îi urmează îndeaproape pe cei din faţă. Acela, mergînd în mare grabă, ajunge, a doua zi, la vederea Germanilor, pe care nu mi se pare că stau la îndoială pe nedrept dacă să-i numesc 'cei mai sîrguincioşi', sau 'cei mai cutezători' din toate
453 trupele pe care **Germania** c-a scos vreodată. / Căci, nu numai fără nici un semn de teamă, dar şi de parcă trupurile lor n-ar fi putut fi străpunse de lovituri, îşi opresc pasul şi parcă provoacă la luptă nenumăratele mulţimi de Turci care dădeau buzna, de peste tot, asupra lor. Mahmud Beg Ogly, cu toate că era cu mult mai presus, ca puteri, decît Caesarienii. socotind, totuşi, că nu trebuia încercat norocul, cu prea multă cutezanţă, înaintea sosirii Sultanului, porunceşte să-i hărţuiască doar cu uşoare asalturi pe duşmani şi să-i reţină, cît să nu le scape.

În mijlocul acestor înfruntări, apare și Sultanul, cu Janiczarii și cu restul oastei, și poruncește să se dea, din toate părțile, un iureș aprig împotriva **Germanilor**. Despre partea sa, Căpetenia Germanilor lăsase în paza taberei două mii și nu desfășurase decît cinci mii din ai săi, în linie, în afara taberei, aceștia făcînd față cu atîta tărie asalturilor Turcilor, încît aceia au fost siliți să se retragă, după o scurtă luptă. Sultanul, care privea lupta de departe, cînd vede prăpădul neașteptat al alor săi, freamătă, scrîșnește, se apropie el însuși mai tare, îi taie cu sabia pe cîțiva fugari, și astfel îi aține pe ceilalți să reia lupta. Turcii, îmboldiți de rușinea prăpădului pățit, trec pe lîngă aripa dreaptă a Germanilor {{și}} dau iureș asupra {{carelor}}, cu care era înconjurată tabăra lor, și, cu toate că nu fără mare măcel făcut printre ai lor, <izbutesc să> pătrundă <înlăuntru>.

Văzînd aceasta, **Veterani** își duce trupele înapoi către tabără, dă iama în dușmanii care o jefuiau, și face un măcel și mai mare decît cel dinainte. Turcii o apucă iarăși la fugă, și nu se mai
454 opresc decît cînd le iese Sultanul / în cale. Lui îi cade primul sub ochi **Szahyn Mehemed Pasza**, căruia, mustrîndu-l cu grele cuvinte. Sultanul îi spune: "Păcat a făcut cel care te-a numit primul **Szahyn**, adică 'Șoim', căci nu te repezi, ca șoimul, cu ghiare răpitoare, asupra capului dușmanului, ci, precum cocorul, tragi după tine un stol de fugari !"

Atins de aceste ocări, Szahyn Mehemed Pasza, laolaltă cu Mahmud Beg Ogly, îi adună pe cei ce fugeau, și, hotărînd fie să învingă, fie să cadă pentru pro sua superstiția sa, ei năvală și a treia oară asupra Germanilor. Același lucru îl încearcă, dinspre partea sa, și **Janiczar Agasi**, care, ocărît la fel de aprig de către Vizir, îi strînge laolaltă pe Janiczarii împrăștiați și îi aduce în linie. Astfel, a treia oară, și o parte și cealaltă se înfruntă cu același curaj, iar lupta se dă, vreme de mai multe ceasuri, cu cea mai mare ardoare, imboldul venindu-le ostașilor, de aici, din nădejdea izbînzii, de acolo, din deznădejde. Dar poate că acea căpetenia coloanei acesteia atît de harnice, Veterani, n-ar fi fost lovit, în ardoarea luptei, de un glonte și silit să se deie jos de pe cal, într-un car. Căci, văzînd aceasta și lipsite de un conducător, trupele Caesarului se retrag, Dar alcătuindu-și astfel coloana, încît părea greu de spus dacă puteau fi socotiți fugari, sau <doar> în retragere. Cum Sultanul își dădea seama că a-i urmări pe aceștia și a-i sili la disperare era ceva și dificil, și plin de primejdie, îi dă poruncă **Muftiului** ca, oricum o putea, să țină oștirea Ot<h>maniazilor în tabără. Acesta, ca să i se supună voinței Împăratului, declară prin **fetwa** că 'nu este pe potriva preceptelor Curanului
455 a te ține aprig pe urmele dușmanului care fuge, / și că va fi despuiat de cununa de 'martir" cel care avea să cadă într-o asemenea bătălie'.

{{<§>8. Crîncena izbîndă a Turcilor asupra Caesarienilor.}}

<{§} 8.> Și desigur că Sultanul avea multe și grave pricini pentru care să-i oprească pe ai săi de la continuarea luptei. Anume, o mie de călăreți și o mie și jumătate de pedestrași care căzuseră de la dușmani trăseseră cu sine pe lumea cealaltă, laolaltă eu cele mai de seamă Căpetenii ale oștirii Ot<h>mane, **Mahmud Beg Ogly**, Beglerbegul **Rumeliei**, **Szahyn Mehemed Pasza**, **Ibrahim Pasza**, fratele lui **Codzia Dzafer Pasza**, și cu alți bărbați de primul rang – ca la zece (mii) de ostași de rînd de-ai Turcilor : chiar și izbîndă însăși ar fi părut cu totul îndoielnică, dacă, de o parte, prezența și statornicia Sultanului nu i-ar fi readus în luptă pe Ot<h>manizii care fugeau, <iar> de cealaltă, trista lovitură primită de **Veterani** nu le-ar fi luat **Germanilor** curajul, și erau de temut lucruri mult mai grave, dacă, prea mult apăsate, resturile oștirii creștine ar fi fost aduse la deznădejde

şi silite să se opună, cu ultimele puteri, pericolului de pe urmă. Prin urmare, mulţumit să fi respins ceata aceasta de Germani, şi, astfel, să fi dobîndit faima izbînzii, el lasă în pace restul oştirii lor şi îşi aduce trupele înapoi către Danubiu.

{{<§>9. Ocupă, la întoarcere, cîteva cetăţui.}}

<{§} 9.> Pe drumul acela, ocupă <şi> dărîmă **Logosz** et **Caransebeş**, cetăţui lipsite de apărători, şi, după ce a împlinit acestea, se întoarce triumfător cu oştirea la Adrianopole, prin **Valahia**.

{{<§>10. Cealaltă Căpetenie a Caesarienilor se abate către taberele de iarnă.}}

<{§} 10.> Acelaşi lucru îl face, chiar şi fără de trofee, **Frederic August**, şi, mai mult arătîndu-le duşmanilor, decît scoţîndu-le la luptă, îşi rînduieşte cetele în taberele de iarnă.

{{<§>11. Polonii tratînd lucrurile prea cu delăsare, Tătarii le pustiesc urît Regatul.}}

<{§} 11.> **Polonii**, fie din pricina bolii **Regelui** lor, fie îngroziţi de nenorocirile de mai înainte,
456 nu cutează să treacă peste **Tyras**, ori să calce din nou în **Mol/dova**, socotind că au făcut deajuns pentru cauza lor, cîtă vreme îşi întăreau cetăţile ocupate în pămînt duşman şi îşi apărau hotarele de neîncetatele năvăliri ale **Tătarilor**. Căci, orişicît de apăsată era, prin alte părţi, starea Ot<h>manizilor, totuşi, acele flagele ale lumii Creştine nu lăsau niciodată să treacă vreun an, fără să pustiască **Podolia**, **Pocuţia**, pînă la **Leopolis**, iar pe bieţii locuitori, prea încrezători în armele polone, să-i azvîrle în lanţuri. De-abia de trecuse iarna, <cînd> Chanul **Crymeei**, fiul lui **Caplan Gierai**, dăduse buzna chiar asupra suburbiilor Leopolei, luase patru tunuri mai mici de **la** poarta oraşului, pe însuşi Comandantul **Iablonowski** doar că nu-l prinsese, şi, luînd cu sine mai mult de paisprezece mii de prizonieri, se întorsese în Crymeea, nepedepsit.

{{<§>12. Monarhul Ruşilor asediază Azacul şi se retrage, după o zadarnică încercare.}}

<{§} 12.> Spre a desfiinţa cu totul de pe faţa pămîntului această molimă. Monarhul **Rusei**, **Petrus Întîi**, atacă, la începutul verii, **Azacul**, cel mai întărit bastion al **Crymeei**, dar, atît pentru că nu avea încă ostaşi hîrşiţi în luarea cu asalt, cît şi pentru că străjerii apărau zidurile cu cea mai mare tărie, este iarăşi silit să se retragă, fără de nicio ispravă.

{{<§>13. Medzomorto pune pe fugă flota Veneţienilor.}}

<{§} 13.> Mult mai fericit merg lucrurile, în acel an, pe mare, împotriva **Veneţienilor**. Căci, cum Veneţienii, însufleţiţi de cucerirea **Chiosului**, îşi revendicaseră toată domnia asupra mării, şi navele Turcilor nu mai cutezau să mai apară pe nicăieri dinaintea lor, la C(onstantino)p(o)le se adunau dese consfătuiri în legătură cu refacerea puterii navale. La acestea, pentru prima oară, a strălucit numele lui **Medzomor{to}**, pe atunci Căpitan doar al unei singure corăbii, care, chemat
457 la sfat, nu numai că îi îndeamnă să lase războiul de apărare, care, celor mai mulţi, / li se păruse de mai mult folos, ci le propune, ca pe un lucru uşor, şi redobîndirea Chiosului, şi le făgăduieşte să li-l redea el însuşi armelor Ot<h>mane, numai să-i fie încredinţate patru 'Sultane', cu o parte din galere.

Amiralul **Amudzeogli Hussein Pasza** îl ia în rîs pe om, ca pe un cutezător şi temerar, iar lauda lui o mustră, nu fără de ameninţări. Dar Seraskierul **Mysirli Ogli**[i], căruia îi fusese dată puterea supremă în privinţa expediţiilor împotriva Veneţienilor, stînd să cîntărească bine lucrul, încuviinţează cele propuse şi îi dă lui **Medzomorto**[k] navele dorite, şi <încă> opt galere.

Înzestrat cu ele, Medzomorto, urmat, puțin mai tîrziu, de toată flota Turcilor, întinde pînzele către Chios și nu numai că face față corăbiilor venețiene care erau menite apărării portului, dar le și respinge, și le silește să fugă, pierzînd două de primul ordin. Străjerii orașului, cînd zăresc flota Turcilor venind, mai întîi, din încrederea în puterile lor, îi iau în derîdere pe cei care se apropiau, apoi însă, văzînd că ai lor au fost respinși de la port, fără vreo înfrîngere, se pierd de tot cu firea. Pentru că nu crezuseră vreodată ca flota Turcilor, zdrobită în atîtea prăpăduri, putea fi refăcută atît de iute, sau că se mai afla vreunul printre vrăjmași care să-i învețe bine pe aceia știința luptei navale, și, de aceea, lor nu le fusese prima grijă în suflet ca să întărească orașul cucerit, ci să le închidă Grecilor bisericile, ca și alte fapte împotriva credinței jurate. Prin urmare, luînd aminte că, odată alungată de pe mare liota lor, zidurile crasului, deschise de peste tot, nu puteau fi apărate în
458 fața unei atît de mari mulțimi de dușmani, își abat mînia, pe care ar fi trebuit / să le-o arate dușmanilor, asupra bieților Greci, le spun 'perfizi' și 'trădători', și nu numai că se hotărăsc să-i despoaie de bunuri și să-i căsăpească, ci le-o și arată prin semne deloc îndoielnice.

Grecii, cînd își dau seama că se află în cea mai mare primejdie, mai întîi se străduie să îmbune prin cuvinte sufletele tiranilor lor și, aducînd tari dovezi asupra fidelității lor, să-i înmoaie spre clemență; dar, cum vedeau prevalînd asupra adevărului calomniile concetățenilor lor catolici, neavînd un plan mai bun, îi dau de veste, pe ascuns, Seraskierului că 'se aflau în cel mai mare pericol, iar Venețienii conspirau în vederea nimicirii lor, dat fiind că, loviți de o groază mai mult decît Panică, nu găseau pe alții asupra cărora să arunce vina nenorocirii ce-i amenința'.

Dar Venețienii au găsit, chiar prin aceasta, unealta salvării lor. Căci Seraskierul, socotind-o o înșelăciune a Venețienilor, ca să nu pățească vreun necaz neașteptat, se hotărăște să cerceteze lucrul, mai înainte de a se apuca de asediu, și astfel le îngăduie Venețienilor răgazul să-și încarce bunurile lor, și, după ce au jefuit și bisericile, și pe locuitori, să se facă scăpați din primejdie și pe sine, și pe ai lor, cu navele pe care le aveau în port.

{[<§>14. La urmă, Turcii iau și orașul Chios, îi silesc și pe Catolici <să treacă> la religia grecească.]}

<{§} 14.> A doua zi, aflînd despre fuga **Venețienilor**, Seraskierul ocupă orașul, îi scoate de prin ascunzișurile în care crezuseră ei că se puteau ascunde, pe cîțiva Venețieni, care nu putuseră încăpea pe corăbii, și îi căsăpește. Pe cei din **Chios** care trecuseră la riturile romane îi constrînge ori să treacă la riturile grecești[1], ori să rabde captivitatea, le dă înapoi Grecilor bisericile lor, răpite pe nedrept, <și> le închide pe toate cele romane : și astfel, nu fără Pronia Divină, el le răsplătește Venețienilor faptele lor tiranice, oricîte le făcuseră, mai înainte, împotriva Grecilor. /

459 *{[<§>15. Venețienii dobîndesc victoria.]}*

<{§} 15.> Durerea acestei nenorociri a mîngîiat-o cîtuși de puțin izbîndă obținută de **Venețieni** aproape de **Argos**, în care se spunea că au fost tăiați patru sute de Turci. Dar și aceea nici nu i-a păgubit pe Turci, nici nu le-a adus Venețienilor mare cîștig.

{[<§>16. Sunt învinși Arabii răzvrătiți care-i asupreau pe pelerinii către Mecca.]}

<{§} 16.> În **Arabia**, răzvrătitul **Szeich Emir Mehemed** este învins de pelerinii cărora le fusese dat Căpetenie Prefectul **Tripolei**, **Arslan Pasza**, laolaltă cu cîteva cele. iar ciracii lui sunt

împrăştiaţi care încotro, iar astfel se lecuieşte, fie şi doar pentru o vreme, acea rană lăuntrică şi grea a Statului Ot<h>man.

{{<§> 17. Sultanul triumfă pentru izbînzi şi îl pune pe Medzomorto în fruntea flotei.}}

<{§} 17.> Sultan Mustafa, socotind semnele începuturilor domniei sale sub bune auspicii, cînd se întoarce la Adrianopole, cu cea mai mare pompă. Pe **Medzomorto**, prin a cărui bărbăţie fusese recîştigat **Chiosul**, îl numeşte Amiral, iar şi pe ceilalţi care se distinseseră mai presus de alţii, în campania aceasta, prin vreo însuşire aparte, îi răsplăteşte cu vrednice onoruri şi cinstiri.

{{<§>18. Frederic, Căpetenia Caesarienilor, asediază Temesvarinum. Sultanul vine în ajutorul oraşului.}}

<{§} 18.> Apoi, răspîndind porunci prin toată Împărăţia, dă îndreptare să se strîngă o şi mai mare şi mai îmbelşugată oştire, la care, însufleţiţi de noile succese. Ot<h>manizii se adună grabnic, de la sine, în mare număr. Dar, mai înainte să le poată pregăti pe toate cele care păreau de trebuinţă pentru expediţie, **Frederic August, Electorul Saxoniei**, încearcă spre sfîrşitul anului 1107, cu oştirea Caesarului, cucerirea **Temisvarinului**. Cînd **Sultan Mustafa** prinde de veste despre aceasta, îşi conduce, fără zăbavă, oastea peste **Danubiu**, cu planul, ori să elibereze oraşul, ori, dacă **Germanii** refuzau lupta, să se înfrunte cu ei în linia de bătaie.

{{<§>19. Caesarienii desfac asediul Temesvarinului}}

<{§} 19.> Germanii, aflînd despre sosirea Sultanului, desfac mai degrabă plănuitul, decît
460 începutul / asediu al **Temisvarinului**, şi îşi pun tabăra într-un loc potrivit, la distanţă de cam opt ceasuri de acel oraş, iar acolo hotărăsc să facă faţă asalturilor Turcilor.

{{<§>20. Caesarienii, pe cale să dea năvală în tabăra Turcilor, sunt respinşi cu măcel.}}

<{§} 20.> Se apropie, puţin mai tîrziu, şi trupele Turcilor, şi îşi desfac corturile la vederea duşmanilor, totuşi înafară de bătaia tunurilor, şi, la îndemnul lui **Tekeli**, pe care Sultanul vroise să-l aibă cu sine în tabără, le întăresc cu tari valuri şi cu late şi adînci şanţuri, lucru neobişnuit, mai înainte, pentru Turci. Ziua aceea e cheltuită, în tabără, cu consfătuiri, afară din ea, cu hărţuieli dintre luptătorii cu arme uşoare ai **Ungurilor** şi înaintaşii Turcilor. Pînă la urmă, întunericul împiedicînd cutezanţa amîndorura, după ce şi una şi cealaltă parte se retrăsese la ai săi, Căpetenia Germanilor încearcă o faptă îndrăzneaţă, care avea să rămînă strălucită şi însemnată, dar numai dacă Fortuna avea să-i ajute planul. Şi anume, între cele două tabere se afla un hăţiş plin, jur-împrejur, de mlaştini, întinzîndu-se, în lăţime, pe nu mai mult de o milă italienească, dar atît de des, încît nu-i lăsa trecere pe acolo nici măcar unui om neînarmat. El dă poruncă să se taie, noaptea, prin păduricea aceea, pe tăcute, douăzeci şi patru de cărări aparte, iar, în zori de ziuă, oastea, însoţită de tot atîtea tunuri, să dea năvală prin ele asupra valurilor turceşti. Aceia împlinesc cu bărbăţie cele ce li se porunciseră, şi, trăgînd de trei sau de patru ori cu tunurile, dau un iureş îndrăcit asupra taberei Sultanului. Dar, Fortuna arătîndu-se potrivnică dorinţei Creştinilor, ei sunt duşi către cea mai întărită parte a taberei, şi anume aceea unde se aflau aşezaţi Janiezarii şi Mysyrlii.
461 Aşa că ei pătrund / în şanţuri, îi căsăpesc pe mai mulţi dintre Janiczari şi dintre Egipteni chiar acolo, în ele, şi vîră în toţi, la primul iureş, o asemenea groază, încît Sultanul însuşi s-a strecurat din cortul său şi pînă în capătul celălalt al taberei; dar, puţin mai tîrziu, dat fiind că erau la îndemînă cele mai tari trupe ale Turcilor, ei sunt copleşiţi sub mulţime şi loviţi cu mare măcel.

{{<§>21. Tăria Vizirului în mijlocul acestei victorii.}}

<{§} 21.> Iar izbînda aceasta le-a oferit-o Turcilor mai cu seamă bărbăția Vizirului **Elmas Mehemed Pasza.** Căci, odată ce năvala dintr-o dată a **Germanilor** iscase în oaste cea mai mare învălmășeală, acela, primul, cu ai săi, le face față (primelor) rînduri ale Germanilor, care țînteau deja către pavilioanele Sultanului, și, prin pilda sa, i-a însuflețit la luptă pe Janiczari : prin aceasta, Germanii, dat fiind că n-au putut rezista, cu aceeași coloană, puterii Turcilor care dădeau buzna asupra lor, pierzîndu-i pe mulți de-ai lor și lăsînd cele douăzeci și patru de tunuri pe care le aduseseră cu ei, au fost siliți să facă pasul înapoi și să se retragă în tabăra lor. Unitățile deja clătinate ale Germanilor aproape că le doborîseră cu totul, venindu-le în ajutor Janiczarilor, trei mii de **Bostandzii**[m], pe care, deși meniți numai străjuirii trupului Sultanului, și nefolosiți, mai înainte, pentru niciun alt serviciu militar, **Mustafa** îi lăsase, totuși, de pe lîngă sine, în acel moment critic, și le poruncise să meargă în ajutorul celor care se luptau. Totuși, n-au murit mulți Germani. Căci, în bătălia aceasta, au căzut, afară de **Mustafa Pasza**, Prefectul **Temesvarinului**, fratele Vizirului,
462 și multe alte Căpetenii de prim rang ale Turcilor, cîteva mii de Janiczari și de Egipteni, / dintre Gennani au fost uciși numai cei pe care îi găsiseră Janiczarii între valuri.

{{<§>22. Amîndouă oștirile se întorc în taberele de iarnă.}}

<{§} 22.> Restul oștirii Caesarului, spre a nu se mărturisi, în public, învinsă, orînduindu-și strîns coloana, așteaptă, toată ziua, bulucurile Turcilor, fără să se miște din loc. Dar Sultanul, a cărui cea mai mare grijă era ca, sub numele victoriei, să le dea mai mult curaj alor săi, socotind că nu trebuia încercată mai departe, prea cutezător, primejdia unei bătălii, le interzice alor săi lupta, printr-o **fetva** a **Muftiului**, și, după o zăbavă de cîteva zile, mutîndu-și tabăra către Răsărit, îi pune capăt acestei expediții. **Germanii**, cu toate că se aflau în apropiere, nu cutează, totuși, să le tulbure Turcilor retragerea, socotind că au făcut destul păzindu-și bine hotarele, de vreme ce, din pricina războiului cu **Francezii**, care îi reținea din spate, nu mai erau pe potrivă să le întindă.

{{<§>23. Moare Ioan Sobieski, Regele Pol(oniei).}}

<{§} 23.> **Polonii**, pe lîngă obișnuita lor încetineală, mai scot și o nouă pricină de a-și întîrzia, în acest an, expediția, și anume, moartea Regelui lor, **Ioan Sobieski**, care, ros de o boală îndelungată, își vede ziua de pe urmă în șaptesprezece ale lunii Zylcaade a anului 1107 (6 Iun(ie)) 1696). Căci, ocupați cu tulburările care obișnuiesc să însoțească neîncetat, în acel Regat, alegerea Regelui n-au putut cugeta nici măcar despre strîngerea trupelor, necum despre conducerea lor mai departe.

{{<§>24. Czarul Rusiei cucerește Azacul.}}

<{§} 24.> Pe cînd aceștia stau în pace, **Czarul** Împărăției Rusești, **Petru**, înrolînd din **Germania** bărbați pricepuți în arta militară și în pirotehnie, se mișcă iarăși asupra **Azacului** cu o oaste mai mare și mai bine alcătuită, și insistă cu atîta fervoare asupra zidurilor lui, încît străjerii, din care
463 sabia **Rușilor** mai lăsase numai patru sute, au fost siliți, în <ziua de> opt a lunii {{Ziulhidze}} / (6. Iul(ie)), să le lase fortăreața trupelor rusești, predîndu-se. După pilda lor, puțin mai tîrziu, și străjerii din **Luttich**, un fort așezat în fața Azacului, sunt împinși să-i predea Czarului cetățuia, în condiții stabilite.

{{<§>25. Venețienii sunt respinși de la asediul Dulciniului.}}

<{§} 25.> Între timp, **Venețienii** asediază **Dulcinio**, un port vestit drept adăpost al piraților turci, dar, cu toate că l-au respins cu tărie de la valurile lor pe **Omerbeg**, fiul lui **Arnaud Pasza**,

care venea împotriva lor, ei sunt, totuşi, siliţi de bărbăţia apărătorilor să desfacă împresurarea Şi poate că ar fi suferit un nu mic prăpăd, pentru că Seraskieriul se mişca împotriva lor cu toate puterile lui, dacă **Liberaki**, pe care Turci îl făcuseră Principele **Maniei**, nu şi-ar fi batjocorit concetăţenii, înşelîndu-i, şi nu i-ar fi împins să se desfacă de Poarta Ot<h>mană. Căci, dîndu-şi seama Seraskieriul că, prin aceasta, forţele sale se aflau prea mult slăbite, <iar,> dimpotrivă, cele ale duşmanilor crescute, a preferat să dea înapoi, decît să-i încredinţeze norocului îndoielnic al luptei salvarea întregii Grecii. Dimpotrivă, Veneţienii, mulţumiţi să-şi fi apărat, deocarudată, cele pe care le ocupaseră, nu mişcă deloc mai departe, şi, spre a-şi întări **Pelopon<n>esul**, se apucă să repare **Hexamilonul**.

{{<§>25 <bis>. Medzomorto orînduieşte după regulă liota turcească.}}

<{§} 25 <bis>. Pe mare, Capudan Pasza **Medzomorto** ocîrmuieşte flota după regulile artei militare maritime, pildă nouă la Turci, se fereşte de bătălii, în care predecesorii săi obişnuiau să intre fără să ţină seama nici de vînt, nici de loc, şi veghează mereu asupra flotei **Veneţienilor**. Acelaşi lucru îl fac, din partea lor, şi Veneţienii, şi, miraţi de prudenţa Căpeteniei inamice, nu
464 cutează să se înfrunte, şi astfel, cîtă vreme unul ia aminte la încercările celuilalt, în tot / anul nu s-a făptuit nimic vrednic de amintire.

{{<§>26. Sultan Mustafa intră triumfător în Constantinopole.}}

<{§} 26.> Trecînd lunile menite campaniei războinice, mai întîi, **Mustafa** îşi aduce înapoi oştirea la Adrianopole, Dar, mai apoi, lăsîndu-şi trupele la vatră, se duce el însuşi la C(onstantino)p(o)le, şi intră în acel oraş cu atîta pompă, încît, dacă ai fi privit doar pregătirile, ţi-ar fi venit a crede că Mustafa a depăşit cu mult, prin izbînzile sale, triumfurile vechilor supunători ai **C(onstantino)p(o)lei**, ai **Ungariei**, şi ai **Egiptului**. Cea mai de seamă podoabă a acestui triumf o alcătuiau, trase în faţă de tot, cele douăzeci şi patru de tunuri luate **Germanilor** în această expediţie, pe care le urmau cîţiva prizonieri mai ele vază, răpiţi de Turci în lupta de mai înainte, împotriva lui **Veterani**.

{{<§>27. Sultanul se *încinge cu sabia şi porunceşte să se facă un uriaş aparat de război.}}*

<{§} 27.> În cea de a treia zi de după intrarea sa, el vizitează, cu mare înfăţişare de religiozitate, monumentul lui **Ebi Eiub Ensari,** iar, acolo, este încins cu sabia de către Szeichul acelui sanctuar, după obiceiul Turcilor cel îndătinat pentru Sultani. După împlinirea acestor ceremonii, Sultanul se dedică întru totul pregătirii cît mai grabnice a aparatului de război, atît de uscat, cît şi de pe mare, porunceşte să se facă treizeci şi şase de nave mari de luptă, din care, o parte, le hărăzeşte împotriva **Veneţienilor**, o parte, contra **Ruşilor**, care, după cucerirea **Azacului**, începuseră să construiască o flotă în **Pontul Euxin** : apoi, se îngrijeşte să se construiască, în cel mai scurt timp, mai multe galere şi nave lungi (pe care le numesc 'Galiote'), <iar> pe **Medzomorto**, Amiralul, înfăţişîndu-i-se în veşmînt naval, îl cinsteşte cu trei **Tuguri** şi îi încredinţează puterea asupra întregii Mări şi a tuturor insulelor, iar celorlalţi Comandanţi ai navelor, a căror bărbăţie se vădise în expediţiile de mai înainte, le împarte răsplăţi de seamă. /

465 El înrolează, spre creşterea oştirii, douăsprezece mii de **Janiczari Jamagy**[n], şi opt mii de **Levendi**[o]. Pune la exerciţii, zilnic, în **Kiahizchane**[p] atît ostaşii, cît şi curtenii, la puşti, la tunuri,

la mortiere, cu săgeți, cu **Dziride**, și cu orice alt tel de arme folosesc Turcii îndeobște, și, dînd un **Ferman**, poruncește să se strîngă la Adrianopole <toate> puterile întregii Împărății Ot<h>mane, pe la **Hedrelez**. Astfel, C(onstantino)p(o)lea, care, sub Sultanii dinainte, nu se gîndea la nimic alta, decît la plăceri, iar, în mijlocul armelor, părea să lîncezească într-un fel de dulce tihnă, sub auspiciile lui **Mustafa** nu răsuna decît a război, iar viitoarele izbînzi asupra dușmanilor nu numai că le spera, de pe urma preludiilor pe care le dobîndise deja, ci și le făgăduiește cu siguranță.

{|<§>28. Sultanul respinge pacea oferită de Caesar.|}

<{§} 28.> Întemeindu-se pe încreelerea aceasta, Sultanul, cu toate că fusese înștiințat că **Francezii** au pus capăt războiului pe care-l purtaseră cu Caesarul, respinge numele păcii, oferit prin mijlocirea **Belgienilor** și a **Englezilor**, spunînd sus și tare că 'el singur, fără ajutorul Francezului, este în stare nu numai să-l oprească, ci și să-l înfrîngă pe Caesar'.

{|<§>29. Sultanul și conduce trupele spre Beligrad, unde și le numără.|}

<{§} 29.> Apoi, stînd să vină vremea care, prin blîndețea ei, îl atrage îndeobște, ea însăși, pe ostaș în cîmp, iese din C(onstantino)p(o)le cu nu mai mic alai decît intrase, și se îndreaptă, prin Adrianopole, către **Beligrad**. Acolo cercetează iarăși, el însuși, toată oastea, și află, pe lîngă casele Paszilor și robii care, la Turci, obișnuiesc să urmeze tabăra în mare număr, și, înafară ele o gloată de inși fără treabă la război, o sută treizeci și cinci de mii ele purtători de arme și de înscriși în catastiful militar.

{|<§>30. Caesarul îi poruncește Principelui Eugeniu un război de apărare.|}

466 **<{§} 30.>** Față de atît de mari / bulucuri, Caesarul nu pusese dinainte decît patruzeci și șase de mii de **Germani**, iar acestora li-l dăduse drept Căpetenie pe **Eugeniu**, Principele **Savoiei**, cu porunca să nu-i atace pe Turci și să nu intre în luptă cu ei, decît dacă îl sileau, și să aibă grijă doar ca **Petrivaradinul** și celelalte fortărețe din **Ungaria**, așezate pe malul din dreapta al Danubiului, să fie nesupărate de dușmani.

{|<§>31. Rînduind o consfătuire generală, Sultanul, pe cale să dea năvală în Transsylvania, își trece trupele peste Danubiu.|}

<{§} 31.> Odată ce Turcii au smuls știrea aceasta de la prizonieri, prin chinuri, are loc, mai întîi, o consfătuire aparte, la **Beligrad**, între Vizir și cei mai de seamă dintre Paszi, apoi și <un> **Galibe Divan**, de față cu Sultanul. În acesta, se hotărăște să lase Sava în stînga și să treacă **Danubiul** mai jos de Beligrad, și, evitînd oastea **Germanilor**, care stătea aproape de **Seghedin**, să pătrundă în **Transsylvania**. Sfatul acesta îl dăduse **Tekeli**, care se afla de față în tabăra Ot<h>mană, și îi convinsese atît pe Sultan, cît și pe ceilalți Magnați că ocuparea Transsylvaniei avea să fie foarte ușoară, și pentru că **Ungurii** răzvrătiți, din care se strînseseră deja, de ici, de colo, cincizeci de mii, aveau să le ofere, de la sine, să-și unească armele, dar și pentru că partea cea mai mare a garnizoanelor din Transsylvania fusese chemată la sine de Căpetenia oastei Caesarului, drept un adaos la oștirea sa, iar orașele acelea aveau să fie aproape goale și lipsite de apărători.

{|<§> 32. După hotărîrea Sfatului, Mus<t>a{fa} își abate trupele către Titul.|}

<{§} 32.> După încuviințarea acestei hotărîri, Sultanul poruncește ca trupele, trecute peste Danubiu, să o ia înspre **Temesvarin** : dar, la a doua tabără de la fluviu, împrăștiindu-se zvonul că oastea **Germanilor** a ajuns sub **Titul**, el strînge iarăși **Galibe Divan**, și propune să se dezbată

467 'trebuia, oare, purtată expediţia în **Transsylvania**, decretată în conciliul dinainte, / iar duşmanul lăsat în spate, sau era mai bine să-i caute pe inamici şi, oriunde ar fi fost ei, să-i atace în luptă deschisă ?' Hotărîrea dinainte li se părea mai tuturora, în actuala stare de lucruri, plină de primejdie, de teama ca, nu cumva, cîtă vreme trupele Ot<h>manizilor se aflau împiedicate în faptele din Transsylvania, oastea germană să nu asedieze **Beligradul**, şi să nu cucerească, totuşi, oraşul acela, oricît de bine întărit şi de prevăzut cu o garnizoană îmbelşugată, clacă nu i se putea veni în ajutor. Vizirul insista, mai mult decît ceilalţi, în favoarea acestui fapt, şi atrăgea luarea aminte că 'trupele ot<h>mane nu puteau cuteza nimic, fără teama de cel mai mare pericol, mai înainte să zdrobească oştirea duşmană, <iar,> dimpotrivă, că, odată ce aveau să fie izgonite din cîmp coloanele Germanilor, toată **Ungaria de Sus** le rămînea deschisă armelor Ot<h>maniazilor'. După ce autoritatea celui care propunea această decizie l-a făcut pe Sultan s-o aprobe, ei hotărăsc, cu toţii într-un gînd, să-i atace pe vrăjmaşi, şi, cu acest ţel. Sultanul nu numai că-şi duce oştirea de uscat către **Titul**, dar porunceşte şi flotei de pe Danubiu să urce cu navele de transport pe **Tibiscus**. Între timp, ceata Germanilor, cînd ia seama, de pe măgura foarte înaltă pe care şade Titul, că bulucurile Turcilor se mişcă împotriva lor, cu toate că nu consta decît din şase mii de călăreţi, decide, totuşi, să se apere cu tărie, şi să nu le vîndă inamicilor, decît cu preţ de sînge, trecerea peste Tibiscus.

{[<§>33. Sultanul încearcă <să treacă peste> Tibiscus, cu mare măcel pentru ai săi.]}

<{§} 33.> Cu acest plan, oştenii Caesarului întăresc cu valuri şi cu tunuri malurile Tibiscului, întinse în cîmpie sub fortăreaţă, <iar> ei înşişi li se arată duşmanilor mai dinapoi, într-un loc ceva
468 mai înalt, cu piepturile goale. / Se apropie, ceva mai tîrziu, şi Sultanul, şi, văzînd un duşman atît de slab, în cîmp deschis, care parcă îl provoca la luptă, dă poruncă să fie trimişi peste rîu Janiczarii şi cîţiva Paszi, cu trupele lor, în bărci deschise (pe care Turcii obişnuiesc să le care cu ei pe care, pentru construirea unui pod), şi, <ca să> îi însufleţească pe ai săi la luptă, îi făgăduieşte aducătorului, pentru un **German** adus viu, cincizeci de Galbeni, <iar> pentru un cap de Creştin, douăzeci. Aceia îi dau ascultare cu agerime, şi, neştiind că malurile rîului fuseseră întărite de Germani, trec de-a valma, fără de nicio rînduială. La acestea, Germanii păstrează, mai întîi, tăcerea, dar, văzînd cum cîteva mii de Turci trecuseră deja, iar numărul duşmanilor creştea din clipă în clipă, bat cu tunurile în strînsele lor bulucuri, apoi se reped asupra lor cu săbiile trase, trecînd peste valuri. Dar neaşteptatul bubuit al tunurilor le zdruncinase deja Janiczarilor sufletele, astfel că, uitînd că erau oşteni, ca nişte băbuţe, nu se mai gîndeau decît la fugă : dar n-au putut împiedica, prin ea, ca pe trei mii dintre ai lor să-i lase acolo, aşternuţi la pămînt. Nici unul dintre cei care trecuseră deja rîul n-ar mai fi fost smuls din gîtlejul morţii, dacă, printr-un noroc al lor aparte, n-ar fi ajuns, tot atunci, şi flota, şi n-ar fi ocupat insula care se alia aşezată în mijlocul Tibiscului. Căci, sub ocrotirea ei, primii trec, din partea de jos a rîului, Janiczarii, şi, alcătuindu-şi coloana, înaintează împotriva valurilor Germanilor. Se dă acolo o a doua luptă, dar cu mult mai uşoară. Căci Gemianii. luînd
469 seama că bulucurile Janiczarilor se fac tot mai dese, / şi că apărea teama, nu cumva, dacă vroiau să apere cu prea multă îndărătnicie locul luptei, să fie copleşiţi, pînă la urmă, sub mulţime, îşi părăsesc valurile, şi se retrag, mai întîi, în oraş, iar apoi, urcîndu-se pe cai, către **Cobila**[q]. Ceva mai lungă vreme zăbovesc în cetăţuie cîteva sute de **Haiduci**, dar, pînă la urmă, către asfinţit, dau foc fortului, de dedesubt, şi o iau pe urmele călăreţilor dinaintea lor. După plecarea Caesarienilor, trece Tibiscul,

cu restul trupelor, şi Sultanul, în calea căruia Vizirul azvîrlise vreo trei sute de leşuri de-ale Germanilor ucişi, ca să şteargă amintirea prăpădului suferit, <iar> pe cele ale Turcilor le-a îngropat.

{|<§>34. Într-o a treia consfătuire, Sultanul hotărăşte să asedieze Petrivaradinul.|}

<{§} 34.> Fără să zăbovească multă vreme acolo, el înaintează pe aceeaşi cale, pe care **Germanii** li se alăturaseră alor lor, şi, după ce a găsit, în cîmpul **Cobila**, podul lăsat de Germani întreg (dinadins, sau din grabă festinatione, nu se ştie), îşi abate, apoi, trupele către Danubiu, şi, în partea ele jos a insulei pe care **Istrul** o face în faţa **Petrivaradinului**, îşi opreşte paşii. Acolo se stabileşte o a treia consfătuire, şi se hotărăşte să lege, cît mai repede, un pod pesle Danubiu şi să asedieze Petrivaradinul, ceea ce se putea face în răstimp de două zile, şi anume, înainte ca Caesarienii să poată ajunge de la **Seghedin** la Petrivaradin.

{|<§>35. Uşoarele hărţuieli în luptă de la construirea podului.|}

<{§} 35.> Aveau, anume, şi cei din Petrivaradin un pod întreg în partea de sus a insulei, dar atît de întărit, încît, nu părea să-i fie deschisă nici intrarea, necum trecerea peste el, fără cel mai mare măcel pentru întreaga oştire turcească. Din această pricină, ei se apucă, plini de străşnicie, de
470 construirea noului pod : / şi ar fi şi dus treaba la bun sfîrşit, în cea de a doua zi, dacă unii dintre străjerii Petrivaradinului, care se ascunseseră cu patru tunuri pe acea insulă, nu le-ar fi ridicat o bruscă şi neaşteptată piedică. Anume, aceia, după ce au văzut că Turcii înaintează deja aproape de mal, trag în ei cu tunurile, le găuresc cîteva din bărcile pe care se sprijinea podul, şi, cu toate că au fost siliţi să iasă de pe insulă, venind, nu după multă vreme, flota turcească, le-au stat atîta vreme Turcilor în cale, cît să le amîne lucrul celei de a doua zi pe o a treia, şi, prin însuşi acest fapt, să-i silească să le îngăduie adversarilor izbînda care li se părea deja că o aveau în mîini.

{|<§>36. Principele Eugeniu ajunge, cu mare primejdie, în ajutorul Petrivaradinului.|}

<{§} 36.> Căci, în a treia dimineaţă de după începutul lucrării, **Eugeniu**, Principele **Savoiei**, care, îndată după primirea veştii despre drumul Turcilor, se apucase să se ocupe de ajutorarea **Petrivaradinului**, şi purcesese, în marş forţat, de la **Seghedin**, ajunge, către asfinţitul soarelui, şi, trecînd pe lîngă tabăra Turcilor, grăbeşte către capul podului său. **Szahbaz Gierai**[r] **Sultan**, fiul lui **Selim Gierai**, Chanul **Tătarilor**[s]. Încercase, el, să întîrzie repedea-i înaintare, şi, însoţite de douăsprezece mii de Tătari, arsese toată iarba, de jur împrejur, în lung <şi> în lat, dar, prin aceste piedici, nu putuse totuşi înfrînge ardoarea **Germanilor**, deşi ei nu găsiseră nici un lac, nici un izvor, nici un rîu, nici o cîmpie, cale de nouă ceasuri împrejur.

{|<§>37. A patra consfătuire a Turcilor.|}

<{§} 37.> Sosirea atît de neaşteptată a oştirii **Germanilor** le sileşte să se consfătuiască din
471 nou / pe Căpeteniile trupelor turceşti 'să dea, oare, năvală asupra Germanilor în cîmp atît de deschis, mai înainte ca ei să-şi fi întărit tabăra, sau să zăbovească, şi să aştepte între valurile ot<h>mane asalturile acelora ?'

{|<§>38. Bătrînescul sfat al tînărului Vizir.|}

<{§} 38.> Marele Vizir se străduie din toate puterile să facă să fie încuviinţată de Sultan cea dintîi dintre păreri, aducînd drept motiv că 'a-i lăsa fără de nici o înfruntare pe duşmanii aşezaţi atît de aproape, fără, măcar, să fi încercat norocul bătăliei, nu era pe potriva onoarei ot<h>mane. Căci nu de aceea fuseseră aduse trupele Muslimane în pămînturi duşmane, ca să li se arate vrăjmaşilor,

şi, la vederea lor, să se retragă, ci ca să culeagă laurii făgăduiţi de Profet, şi ca să redobîndească Provinciile ocupate pe nedrept de Necredincioşi. Dumnezeu, sădind în sufletele oştenilor o ardoare de neînfrînat a luptei, le dă îndeajuns mărturie că este deja vremea să-i doboare pe duşmani; dacă aceea avea să fie înăbuşită, iar trupelor care doreau bătălia să li se tăgăduia putinţa de a se înfrunta, era de temut ca, nu cumva, această prea mare prudenţă ori să-i aducă întreaga oştire într-o primejdioasă lîncezeală, ori să le strecoare ostaşilor, lăsaţi în tihnă, gînduri de răzvrătire'.

{[<§>39. Ceeace nu este aprobat şi de ceilalţi]}

<{§} 39.> Acestui sfat al Vizirului i se opune cu îndrăzneală **Codzia Dzafer Pasza**, oştean bătrîn, care luase parte la mai toate luptele pe care **Germanii** le dăduseră cu Turcii, şi dobîndise de aici o mare experienţă în arta războiului. Acesta se opintea, dimpotrivă, cu cea mai mare străduinţă, ca trupele să nu fie scoase la bătaie împotriva duşmanilor, spunînd că 'el a luat aminte că Germanii,
472 oridecîteori / luptaseră în cîmp deschis, unde putuseră să-şi desfăşoare, după pofta lor, linia de bătaie, să înainteze şi să se retragă la timp, au dobîndit victoria. Că ei n-au mai scos niciodată în cîmp, mai înainte o oaste atît de bogată, ca acum, şi că, în anii dinainte, au zdrobit trupe ale Ot<h>manizilor mult mai presus la număr, conduse împotriva lor în acelaşi chip, cum o dorea Vizirul. Apoi, că aceia au acum o Căpetenie prevăzătoare, recunoscută pentru bărbăţia arătată de ea în război, despre care nu crede că ar provoca la lupta bulucurile turceşti, dacă nu şi-ar fi aşezat atît de potrivit propriile trupe, încît să fie aproape sigur de izbîndă'. Cum ceilalţi Paszi, doar că nu toţi, i s-au alăturat părerii acestuia. Vizirul, ca autoritatea lui Dzafer Pasza să nu prevaleze faţă de a sa, se străduie în toate chipurile să-l abată de partea sa pe Sultan, şi îl numeşte pe Dzafer Pasza 'un Necredincios şi un trădător, care le poartă astfel de grijă intereselor ot<h>mane, de parcă ar fi fost născut de duşmani, să răstoarne toate sfaturile sănătoase ale Împăratului'.

Dzafer Pasza, cînd ia seama că îndărătnicia aceluia nu putea fi înfrîntă altfel, îl roagă pe Sultan, ca, 'dînd laoparte perdeaua[1], să binevoiască să audă cele pe care avea să le zică în privinţa intereselor ot<h>mane'. Făcîndu-se astfel, Dzafer zice : "Dacă ai dobîndit, frate, pe lîngă Dumnezeu atîta har, încît El să-ţi insufle sfaturile şi să te înştiinţeze despre rezultatul lor, nu poţi să mă ţii de rău, dacă eu nici nu o ştiu, nici nu o cred cu uşurinţă, însă, de va fi pe placul Maiestăţii Sale, să deie poruncă să fiu pus aici în lanţuri şi cetluit în strînşi butuci, iar tu, luînd comanda, să te năpusteşti
473 asupra duşmanului în orice chip vei vrea ! Iar dacă, după un ceas sau / două, n-ai să te pui pe o fugă ruşinoasă, fie ca eu. ca un cîine împuţit, să rabd toate chinurile, pe oricare vă vrea Maiestatea Sa să mi le hărăzească. Dacă însă (ferească Dumnezeu !) mea prezicerea mea se va fi împlinit, tu să le dai socoteală lui Dumnezeu şi Împăratului pentru neprevederea ta. Eu însă, orice mi se va întîmpla de aici, însist ca tărie asupra sfatului meu, şi, în numele credinţei pe care i-o datorez Împărăţiei Ot<h>mane, îndemn să nu se încerce nimic, în luptă deschisă, împotriva duşmanului, ci doar, cu valurile bine întărite, să facem faţă iureşurilor lui cu tunurile şi cu ostaşii, şi să ne apărăm cu <întăriturile de> pămînt de focul şi de înflăcăratele lui asalturi, în felul acesta, chiar dacă Dumnezeu va vrea să ne tăgăduiască izbînda, eu pot făgădui că noi nu avem să ne alegem nici cu vreun prăpăd. Dar dacă, scăpînd de noi, el va fi să ajungă la capul podului său, eu socotesc că nu trebuie înaintat împotriva lui cu piepturile goale, ci că trebuie împiesurat cu valuri. Căci, astfel, din lipsă de păşune, el va fi silit ca, lăsîndu-şi tabăra, să ne atace pe noi, în întăriturile noastre, sau să treacă Danubiul şi să ne îngăduie nouă prilejul să-l atacăm, fără primejdie, la trecerea aceea."

{{<§>40. La propunerea lui Dziafer Pasza, sfatul și lupta se amînă pe a doua zi.}}

<{§} 40.> Sultanul, deși aproba îndemnurile lui **Dzafer Pasza**, amînă, totuși, consfătuirea pe a doua zi, spre a cîntări lucrurile mai departe, dar le poruncește alor săi să rămînă între valurile lor, și se îngrijește ca aceia care înaintaseră deja în linia de bătaie, fără de poruncă, doar de la sine, să fie trași înapoi, cu bătaia, de către **Czauszi**[u]. Cum toate acestea nu erau în stare să domolească ardoarea celor care vroiau să se lupte, el îl instigă pe **Muftiu** să dea, prin **fetwa**, un edict ca 'toți,
474 care aveau să cadă în acea bătălie, / nu numai ca să fie lipsiți deznădăjduita cunună a **Szehadet**, ci să mai și aibă a-și plăti cutezanța cea nelalocul ei prin veșnicele chinuri ale **Ghehennei**'.

{{<§>41. Vizirul se străduie în fel și chip să-l convingă pe Sultan în favoarea luptei.}}

<{§} 41.> Într-acestea, **Eugeniu** ajunsese deja la capul podului și își orînduise ostașii, pe care setea și arșița aproape că-i lăsaseră fără suflare, odată întremați în recile șuvoaie ale Danubiului. Rămînînd el acolo, toată noaptea, fără să se miște, tabăra Turcilor este năpădită de o nu mică spaimă, cum oștenii, împiedicați să lupte, interpretau aceasta drept o teamă a Căpeteniilor lor și un foarte rău semn pentru interesele ot<h>mane. Vizirul, luînd seama la aceasta <și> prinzînd prilejul favorabil ca să-l doboare pe **Dzafer Pasza**, îi relatează Sultanului glăsuirile și mișcările ostașilor, și arată, în temeiul lor, ca printr-un argument, 'cît de mare pagubă a adus cu sine intereselor ot<h>mane prea marea prudență a Paszilor <și> cît de mari năpaste mai avea ea să aducă, dacă nu i se făcea față cît mai curînd, acestei stări. Căci nu mai aveau acum nădejdea ca dușmanii să poată fi lipsiți de pășune (și) de provizii, odată ce aveau, liber, cursul Danubiului, și mai și stăpîneau toate orașele așezate mai sus, din care își puteau face rost, și din belșug, de hrană și de nutreț. Între timp, se pierdea vremea, atîtea și atîtea trupe lîncezeau, fără folos, în tihnă, se cheltuiau atîtea avuții iar dușmanii ajungeau, pe zi ce trece, mai tari'.

{{<§>42. Sau să asedieze Segedinul, ceeace Sultanul și încuviințează.}}

<{§} 42.> 'De aceea, de vreme ce Maiestatea Sa nu vroia să se înfrunte în luptă deschisă cu dușmanul, el dă îndemn ca, lăsîndu-l pe acela în spate, tabăra ot<h>mană să fie strămutată către Tibiscus, și să fie împresurat sub asediu **Seghedinul**. Căci el știe sigur că acel oraș nici nu e străjuit de o mare garnizoană, nici întărit cu atît de tari lucrări, încît să poată rezista, nici măcar zece
475 zile, / asaltului oștii o<h>mane. După cucerirea lui, sau măcar nimicirea lui prin foc, tot ținutul care se întinde între Tibiscus și Danubiu avea să fie iarăși supus stăpînirii turcești, iar Comitatele învecinate ale **Ungariei** puteau fi trecute prin fier și foc cu ajutorul **Tătarilor** și al celorlalți ostași cu arme ușoare. Oastea **Germanilor** este grea, și atît de ostenită, încît nu-i în stare nici să urmeze, necum să urmărească bulucurile Ot<h>maniazilor care o luau înaintea lor, iar el nu putea crede că, dacă avea să fie asediat numai Segedinul, Căpetenia Germanilor avea să-și închidă trupele în asemenea locuri, unde, dacă avea să survină fie și cel mai mic nenoroc, ei n-aveau cum să nu moară de foame. Ei puteau, desigur, să împresoare sub asediu și **Beligradul**, dar în acel oraș au fost lăsate în garnizoană optsprezece mii de oșteni și atît de multe provizii de hrană, încît n-aveau de ce se teme de foame, vreme de trei ani. Pe lîngă acestea, oștirea și flota Ot<h>manizilor se află aproape <una de alta>, și, dacă ar da vreo nevoie urgentă, chiar și dacă trecerea ar fi blocată de dușmani, se pot trimite într-acolo trupe și muniții cu ajutorul flotei : doar de atît mai era nevoie pentru întărirea acelui oraș, ca Prefectul lui, **Amucdze Ogli Husein Pasza**, ca un om bolnăvicios

şi neînstare de război, să fie îndepărtat, iar, în locul lui. să fie pus **Codza Dzafer Pasza**, care arătase îndeajuns la ultimul asediu al **Temesvarinului**, ce valoare are în apărarea zidurilor'. Iar acest ultim sfat al lui Vizirul i-l oferea Sultanului mai cu seamă cu ţelul de a-şi reface din nou
476 autoritatea asupra oştirii, / de a-l îndepărta pe Dzafer Pasza de lîngă Sultan, iar apoi, prinzînd prilejul, să-i taie <capul>, iar pe ceilalţi Paszi, să-i înveţe, după pilda aceluia, să nu i se mai opună, în viitor, cu prea multă ardoare. Dar Sultanul, mirosind ce curse îi punea la cale Vizirul lui Dzafer Pasza, încuviinţează sfatul dat de Vizir asupra începerii asedierii Segedinului, dar porunceşte ca Dzafer Pasza să rămînă în tabără, ca unul ale cărui sfaturi erau mai de folos în oaste, decît pentru oraşe.

{{<§>43. Sultanul îşi conduce trupele către Segedin.}}

<{§} 43.> Prin urmare, a doua zi, care era (a cincea) a lunii (Dzemaziulewwel), de cu zori, porunceşte să sune trîmbiţele şi tobele de război, şi îi conduce pe Janiezari şi celelalte trupe, către Tibiscus, pe acelaşi drum pe care veniseră **Germanii**, iar, străbătînd, în prima zi, o cale de nouă ceasuri, îşi aşează tabăra aproape de un lac, unde fusese şi tabăra Germanilor. dar le îngăduie totuşi cetelor care vroiau să o ia înainte libertatea de a-şi urma calea. În dimineaţa următoare, lăsîndu-l la podul lacului pe **Kiuczuk Dzafer Pasza**[x], cu cinci sute de călăreţi mai aleşi, el însuşi se scoală înainte de crăpatul de ziuă şi o ia către **Zenta**, o cetăţuie mai înainte fără de niciun renume de lîngă malurile Tibiscului, într-o asemenea grabă, încît părea să fugă, iar nu să înainteze.

{{<§>44. Eugeniu îi urmăreşte cu îndrăzneală pe Turci.}}

<{§} 44.> Căpetenia **Germanilor**, **Eugeniu**, auzind **Tabulchanaua**, <şi> socotind că sună trîmbiţa de luptă şi că trupele turceşti sunt scoase la bătălie, îşi rînduise, între timp, trupele în linia de bătaie, şi îi aşteptase statornic, pînă la prînz, pe duşmani, fără să mişte din loc, Dar, după ce a fost înştiinţat de către nişte ostaşi dintre **Unguri** lăsaţi să se ducă <să vadă>, cum că Turcii şi-au mutat tabăra şi au luat-o înspre **Zenta**, socotind atare lucru drept o fugă, le porunceşte călăreţilor
477 Unguri să o ia înainte, <iar> el însuşi, lăsînd oastea mai grea şi ţie cei mai fără de vlagă, / urmează îndeaproape unităţile Ungurilor, doar cu şaisprezece mii dintre ai săi, cu mai multă cutezanţă, decît prudenţă.

{{<§>45. Ostaşii uşori ai Ungurilor îl prind pe Dziafer Pasza.}}

<{§} 45.> **Ungurii** dau, primii, în noaptea aceea, peste **Kiuczuk Dzafer Pasza**, lăsat să păzească podul lacului, îi găsesc pe Turci dormind şi neaşteptîndu-se la nimic mai puţin, decît la duşmani, îi împresoară de jur împrejur şi îi copleşesc, astfel că din toată oştirea n-a mai scăpat nimeni, în afară de (un) Cămăraş de-al Paszei, sub ascunzişul întunericului. Acesta se duce, fără nicio zăbavă, în tabăra Turcilor, care ajunseseră deja la **Zenta**, <şi> îi istoriseşte Vidrului că oştirea **Germanilor** se află pe aproape, iar că pe Domnul său, laolaltă cu toată ceata în fruntea căreia se afla, i-au copleşit şi i-au prins.

{{<§>46. Vizirul îi ţese minciuni Sultanului.}}

<{§} 46.> Vizirul, ca faima acestui fapt să nu iste noi tulburări în tabără. Îi ia pe dată capul vestitorului, iar Sultanului îi dă de ştire că 'nişte călăreţi de-ai **Ungurilor**, luptînd pentru Caesarul, s-au arătat din spate şi l-au copleşit pe **Dzafer Pasza**, lipsit de prevedere, dar că, mai apoi, au fost, iarăşi, zdrobiţi de către **Scythi** şi de alte trupe de-ale Ot<h>manilor'. Cum abia îi spusese el acestea Împăratului, şi sosesc nişte cele de **Tătari**, care zăriseră, din întîmplare, aceleaşi coloane ungureşti,

și împrăștie prin tabără că întreaga oaste a **Germanilor** urmărește, în mers foarte grabnic, trupele ot<h>mane, și se află deja în apropiere'.

{|<§>47. Sultanul, vestit de Tătari despre dușmanul care-i unnărea, trece, înspăimîntat, Tibiscul.|}

<{§} 47.> Sultanul, odată ce-a aflat aceasta, poruncește de îndată ca tabăra să rămînă pe loc, iar cei care o luaseră înainte către **Segedin** să se întoarcă, și să se lege cît mai iute un pod peste Tibiscus. Acela este construit în răstimp de patru ceasuri, temelia oferindu-i-o niște bărci aduse cu carul (pe care Turci obișnuiesc să le numească '**Dumbe**'). Pe la prînz, primul trece însuși Sultanul
478 pe celălalt mal / al rîului, călare; cînd Vizirul vroia să sărute, după obicei, scara șeii, este respins de el, cu chip sever, și i se poruncește ca 'tunurile și cu toată tabăra să le trimită peste rîu, căci, altfel, dacă avea să fie luat de dușmani fie și un <singur> car, să știe că avea să piară de urîtă moarte'.

{|<§>48. Vizirul pune la cale, împotriva vrerii Sultanului, să lupte cu dușmanul.|}

<{§} 48.> Vizirul, cum știa că abia în două zile dacă putea trece tot aparatul, văzînd că s-a zis cu el dacă se mai arăta în fața Sultanului, trimite pe celălalt mal, mai întîi, opt tunuri, cu munițiile ținînd de ele, ca să nu pară că a nesocotit pe față poruncile Sultanului; apoi le oprește pe celelalte, dar îngăduie trecerea Sipahiilor și a cetelor Paszilor, motivînd că 'tunurile și cu cea mai bună parte a oștirii trebuiau păstrate spre a-i respinge pe dușmani, în caz că vroiau să ia cu asalt tabăra, din spate', și astfel, aceștia trec toată noaptea și ziua următoare, pînă pe la vremea prînzului.

{|<§>49. Cu meștera șiretenie și cuvîntare îi jertfește Germanilor și pe ceilalți Paszi, laolaltă cu sine.|}

<{§} 49.> Pe la prînz (în 4 ale aceleiași <luni>), Vizirului i se dă de veste că sosesc **Germanii**, și că de-abia dacă se află la trei ceasuri de tabăra ot<h>mană; auzind el aceasta, ca să nu moară fără adversarii săi, îi cheamă înapoi la sine pe toți Paszii care trecuseră deja cu trupele lor, ca și cum vroia să se consulte cu dînși. Aceia, cum nu puteau să nu dea ascultare poruncii Vizirului, trec pe jos la Vizir, doar cu cîte trei Czocadari, pentru că bagajele îngrămădite pe pod nu lăsau cale liberă celor călare.

Cînd îi vede strînși pe toți (în afară de Caimacanul **Buiukly Mustafa Pasza**, le spune : "Fraților, inamicii ajung deja la noi, iată-i că se văd deja. Noi, care n-am vrut să ne luptăm, atunci cînd am
479 avut și locul, și prilejul / suntem siliți, și fără de vrerea noastră, să ne batem, chiar și fără ele ! Ne-a mai rămas o singură fericire, mărturisirea credinței muhammedane, care ne declară, de vom fi învins, **Gazi**, de vom fi căzut luptînd cu tărie, **Szehid** : amîndouă, astfel, decît care nu se poate gîndi nimic mai fast pe lume. Cum însă pe mine mă așteaptă astăzi un asemenea noroc, am socotit nedrept să vă despoi pe voi, și frații, și tovarășii mei de arme, de această fericire. Iată-vă, dară. Raiul deschis, în care eu vă poruncesc să intrați din porunca dumnezeiască, bucurîndu-vă de plăcerile făgăduite de Profetul nostru ! Dacă însă veți pregeta să dați ascultare preceptelor Legii și alor mele, sabia mea (pe care le-o arăta) vă va lipsi și de viața pe care o căutați, și de Raiul pe care-l nesocotiți !"

{|<§>49 <bis>. Paszii și oștenii murmură, dar se supun de nevoie.|}

<{§} 49 <bis>.> Toți Paszii, cum nici nu cutezau să-l contrazică pe Vizir în mijlocul taberei, nici nu puteau găsi vreo cale pe unde să scape, se prefac a fi de acord și a-i da ascultare, și se

îndreaptă în părţile valurilor, care le-au fost desemnate. Acolo, luînd aminte că întinderea valului era mult prea mare, pentru a putea fi apărată cum se cuvine de trupele care mai rămăseseră, ei încep (să tragă) un val mai mic înlăuntrul celui {mai mare}, oştenii murmurînd şi reproşîndu-i în faţă Vizirului primejdia care-i ameninţa, dar dîndu-i, totuşi, ascultare tamen, căci vedeau că-şi întăresc astfel propria lor salvare. Cît se ocupă ei cu aceasta, apare şi oştirea **Germanilor**, despre care luînd aminte Sultanul că se apropie tot mai mult şi că acoperă mai tot cîmpul, urlă, <şi-i> trimite Vizirului, tot mereu, repetate **Chatiszerifuri**, poruncindu-i 'să-i trimită cît mai iute pe
480 Janiczari şi tunurile, / cu mijloacele lor de luptă, fără să mai zăbovească, chiar dacă toate celelalte care le căzuseră duşmanilor în pradă'. Dar Vizirul le ascunde Paszilor toate acestea, şi îi răspunde aducătorului că 'preferă să moară luptînd bărbăteşte, decît să moară urît, sugrumat de Sultan', şi, trăgînd sabia, îi opreşte pe Janiczarii care încercau să treacă. Îi vine în ajutor Vizirului. În această privinţă, şi neglijenţa bouarilor. Căci, atunci cînd aceştia i-au zărit pe Germani că se apropie, mînă în rîu, în acelaşi timp, mai sus de pod, toate vitele care fuseseră menite să fie înjugate la atîtea mii de care. Rîul se umple de atare buluc de vite, şi, stăvilit de ele, împinge toată turma către pod : cum animalele, înspăimîntate, dădeau să se urce pe el, ele scufundă trei bărci şi răstoarnă astfel scîndurile ce acopereau podul, încît n-a mai rămas deschisă trecerea, pe laturile grinzilor, decît pentru un om, şi asta cu mare greutate.

{{<§>50. Caesarienii, venind din urmă, dau năvală peste Turci, cu piepturile goale.}}

<{§} 50.> Pedestrimea şi cu Vizirul fiind astfel cu totul despărţiţi de Sultan, vin din urmă, la trei ceasuri înainte de lăsarea serii, trupele **Germanilor**, dar, fără să mai fi cercetat întăritura taberei turceşti, socotind că ea era înconjurată numai de care, îi atacă, din cîmp, cu piepturile goale, pe Ot<h>manizi, dar sunt respinşi de aceia, cu nu mic prăpăd, Germanii, cînd văd că tabăra este întărită, peste aşteptare, cu un dublu val şi cu duble şiruri înlănţuite de care, ba şi că, de partea aceasta a malului, au rămas mult mai mulţi Turci. Se opresc din acel asalt, <şi> hotărăsc să dea năvală peste Ot<h>manizi cu altă rînduială.

{{<§>51. Simţind că acest lucru era cu primejdie, înaintează cu altă rînduială.}}

481 **<{§} 51.>** Tibiscus are, dinspre partea sa de Apus, maluri foarte înalte şi abrupte, al căror / cuprins îl umple de tot cu valurile sale, atunci cînd se umflă de ploile de toamnă şi de iarnă, dar vara dă înapoi, şi lasă o cărare nisipoasă de cam 60 de coţi, către malul de Apus. Lîngă aceasta, ceva mai jos de tabăra turcească, **Eugeniu**, Căpetenia oştirii Caesarului, trage un şanţ, şi trimite pe acea cărare cîteva din regimentele alor săi, ca să-i asalteze pe Turci din partea dinlăuntru, cîtă vreme el se înfrunta cu ei dinafară. Apoi, ca Sultanul să nu poată reface podul prăbuşit şi să le poată trimite ajutoare alor săi, îndreaptă două tunuri înspre capul podului, şi îl distruge cu totul din cîteva lovituri. Sultanul, şi el, din cele opt tunuri, pe care Vizirul le trimisese peste rîu înainte de luptă, aşează patru la malul rîului şi porunceşte ca, sub comanda lui **Arnaud Abdi Kiehaia**[y], ele să bată în duşmani, dar într-o asemenea învălmăşeală, încît să nu tragă nicun şanţ, iar tufărişul pe care-l avea în faţa lui să-l socotească un meterez sigur împotriva duşmanilor. Dar **Germanii**, observînd locul din care aruncau fulgere tunurile turceşti, îşi şi îndreaptă, fără zăbavă, într-acolo tunurile lor, după ce distruseseră podul, ucid mai mulţi din tunari, pe alţii îi rănesc, şi astfel îi silesc pe Turci ca, după o singură tragere, să-şi retragă mijloacele.

{{<§>52. Jeniczarii îi ucid, chiar ei, pe Vizir şi pe ceilalţi Mai-mari.}}

<{§} **52.**> Şi astfel, toate păreau să fi conspirat întru dezastrul Ot<h>maniazilor. Şi Janiczarii înşişi, după ce i-au respins pe duşmani de la valul dinafară, se retrag în cel dinlăuntru, pe care, chiar dacă nu-l terminaseră, îl trăseseră totuşi, oricum, împrejurul lor de la un mal la celălalt, şi declară că vor să-l apere. Cînd Vizirul, cu ceilalţi Paszi, încearcă, mai întîi cu vorba şi cu îndemnuri,
482 apoi şi cu sabia/ şi cu ameninţări, să-i abată de la ţelul lor, aceştia, deznădejdea schimbîndu-li-se în turbare, se încrîncenează pînă în rărunchi, şi îşi căsăpesc toţi Prefecţii, Vizirii şi Paszii, fără să cruţe pe nimeni, în afară de Aga al lor, **Deli Baltaoglu**.

{{<§>53. Caesarienii intră în tabăra Turcilor şi îi căsăpesc pe toţi, pînă la unul.}}

<{§} **53.**> În mijlocul acestor înfruntări, o parte a oştii **Germanilor** ocupă valul de dinafară, părăsit de Turci, şi se preface că are să-l atace şi pe cel dinlăuntru, măcar şi cu ţelul să-i facă pe Turci să se retragă din acea latură a taberei care privea către rîu, şi să facă, astfel, mai uşor asaltul pentru ai lor, care erau rînduiţi pe mal. Cînd aceştia apar, pe neaşteptate, la capul podului, trupele turceşti sunt cuprinse de o mare groază <şi> îşi abat toate puterile către partea aceea, ca să le oprească Germanilor urcarea. Cîtă vreme se dă acolo o luptă crîncenă, cu acelaşi curaj de amîndouă părţile, ceata Germanilor care venise din cîmp ocupă şi valul de jos, mai puţin atent apărat, şi îi atacă din spate pe duşmanii care luptau lîngă rîu. Împresuraţi şi copleşiţi de peste tot, Turcii, deşi de-a valma, se luptă, totuşi, cu tărie în partea din mijloc, dar, pînă la urmă, după ce căutaseră degeaba o cărare pe care să scape, sunt căsăpiţi cu toţii, în trei ceasuri, pînă la unul.

{{<§>54. Lupta cruntă de amîndouă părţile.}}

<{§} **54.**> Totuşi, ei n-au căzut nerăzbunaţi : căci faima spune că de la **Germani** au fost daţi lipsă, în acea expediţie, şase mii; dintre Turci, de partea lor, au fost ucişi, după cum s-a arătat din catastife, patruzeci mii şi şapte sute de Janiczari de rînd, cu Aga al lor, **Deli Baltaoglu**[z], şaptezeci şi trei de **Odzak** şi **Buluk Agalari**, trei mii şapte sute de **Topczii** şi de **Dzebedzii**, şapte
483 mii de **Arnauzi**[aa], însuşi Vizirul, **Elmas Mehemed Pasza**, cincisprezece / Paszi împodobiţi cu trei cozi de cal, dintre care cei mai vestiţi erau **Codzia Dzafer Pasza**, **Mysirli Ogly**, reputat pentru cucerirea **Chiosului**, **Kiosè Halil Pasza** din Diarbekir, **Fazly Pasza**[bb] din Sze<h>rezul, ca şi douăzeci şi şapte de Paszi cu două, sau un **Tug**, pe lîngă atîţia şi atîţia oameni nevolnici la război, din care se află mereu mare mulţime prin taberele turceşti, încît, dacă ar fi trecuţi cu toţii în aceeaşi socoteală, s-ar putea spune pe drept că au fost ucişi mai mult de treizeci de mii[cc].

{{<§>55. Dintr-un număr atît de mare de Paszi nu scapă decît unul.}}

<{§} **55.**> Din prăpădul acela a scăpat, singur, doar **Mahmud beg ogly**[dd], Pasza **Arnauzilor** – fiul acelui Beglerbeg al **Rumeliei**, care căzuse în bătălia cu **Veterani** – despre care, dat fiind că, rănit de două ori, îl scăpase vlaga calului său şi-l trecuse rîul înot, auzeam că zugrăvea chipul autentic al acelei nenorociri.

{{<§>56. Sultanul, părăsind tabăra şi bagajele, se retrage înspăimîntat la Temesvarin.}}

<{§} **56.**> După prăpădul alor săi, **Sultan Mustafa**, care, fusese <doar> un spectator, nu mai puţin trist, decît neangajat, al acelei lupte, este lovit de o groază Panică, şi, cu toate că nu <mai> era nimic de temut, pentru că, sleiţi cu totul şi osteniţi de atîta trudă, **Germanii** nu puteau nicidecum, la vederea unei oştiri atît de bogate, pe care el o avea cu sine, să refacă podul distrus, părăseşte tabăra, spre ceasul miezului nopţii, fără călăuză, fără făclii, şi apucă drumul către **Temesvarin**.

{{<§>57. Îi ia capul lui Capudzi baszi, care îi dădea sfaturi mai sănătoase.}}

<{§} **57.**> Greşeala aceasta a Sultanului se străduie s-o îndrepte un anume **Capudzi baszi**, **Veneţian** după neam, care trecuse cîndva de la Hristos la Muhammed, şi-şi luase numele de **Szahin Mehemed**, şi-l îndeamnă pe Sultan 'să nu părăsească atît de ruşinos tabăra, oferindu-le, prin fuga
484 sa, duşmanilor, care nu doborîseră decît o mică ceată din oştire, întreaga / izbîndă. {Căci} nu era nici un motiv pentru care să vrea să se retragă cu paşi atît de repezi, de vreme ce inamicii nu numai că erau osteniţi, după ce au străbătut atîta drum şi au avut parte de atîta trudă, dar n-aveau nici măcar un pod, nici vreo altă unealtă cu care să treacă rîul'. Dar groaza pătrunsese atît de adînc în rărunchii Sultanului, încît să nu ţină seama de sfaturile mai sănătoase, ci să-i ia, pe dată, capul autorului lor, ca unui Creştin ascuns, mituit de **Germani** să sugereze sfaturi aducătoare de rău, şi să-şi urmeze fuga cu nu mai puţină străduinţă decît mai înainte.

{{<§>58. Turcii le aruncă de la sine, de teamă, chiar şi pe cele pe care le luaseră cu ei.}}

<{§} **58.**> Spre şi mai marele nenoroc al Turcilor, în acea noapte căzuse o asemenea întunecime, încît nu putea nimeni deosebi cărarea pe care trebuia de mers, astfel încît tot alaiul Sultanului, abătîndu-se prea mult la dreapta din drum, înspre Tibiscus, a ajuns să dea în locuri mocirloase şi mlăştinoase, şi au fost siliţi, lăsîndu-şi caii şi bagajele, să fugă, cei mai mulţi, pe jos.

{{<§>59. Sultanul, părăsind pînă şi oastea, intră necunoscut, în Temesvarin.}}

<{§} **59.**> La urmă, către zori, Sultanul ajunge în locul unde se dăduse, în anul trecut, lupta cu **Germanii**, şi, făcîndu-şi acolo rugăciunile de dimineaţă, îşi schimbă calul şi hainele, şi, necunoscut nimănuia, fuge, în cea mai mare grabă, la **Temesvarin**.

{{<§>60. De pe urma acestui fapt, cumplita înfăţişare a stării Turcilor.}}

<{§} **60.**> Oştirea, după ce-a ajuns, către amiază, aproape de acelaşi loc, şi îşi dăduse seama că nici Sultanul, nici vreun altul din Mai-mari nu se aflau pe lîngă sine, este cuprinsă de o uriaşă consternare. Groaza o sporeşte zvonul împrăştiat, la acea vreme, nu se ştie de cine, prin toată oastea, că 'Sultanul a fost prins de cetele urmăritoare ale **Ungurilor**' , sau că ' a fost trădat duşmanilor
485 de către ai săi'. Zvonul acesta îşi află, cu uşurinţă, loc la aceia, ale căror minţi teama le pregătise / să creadă orişice, iar el face ca ei să se împrăştie, cu toţii, care încotro, şi ca fiecare, doar cu grija propriei salvări, să se gîndească numai în ce fel să se smulgă din primejdie, şi să cerceteze, în fiece clipă, tot uitîndu-se înapoi, dacă pe urmele lor nu se aflau înaintemergătorii **Germanilor**.

{{<§>61. Se împrăştie zvonul că Sultanul a fost prins de duşman.}}

<{§} **61.**> Hăituiţi de aceste străfulgerări de teamă, ei ajung, pînă la urmă, spre seară, la **Temesvarin**, Prefectul cărui oraş îi opreşte să intre în el, închizîndu-le porţile. Cînd nu li se dă nici o ştire sigură la întrebarea lor despre Sultan, zvonul prinderii acestuia capătă şi mai bune temeiuri. Căci Sultanul îi poruncise Prefectului acestui oraş să le ascundă tuturora, în toate chipurile, sosirea sa, anume ca **Germanii**, aflînd despre retragerea sa, să nu-l închidă acolo.

{{<§>62. După aceasta, mai vin nenumărate nenorociri.}}

<{§} **62.**> Pe lîngă teama aceasta, trupele scăpate cu fuga le mai strîmtora şi sfînta foame, neîncetata tovarăşă a oştilor lovite de vreo înfrîngere. Provizii fuseseră lăsate în tabără, <dar> cine le părăsise avusese mai degrabă grija scăpării proprii, decît pe cea a hranei; puţinora, cărora le lucise un noroc mai binevoitor, le era la îndemînă să cumpere pîine, la preţ de aur. Pe lîngă aceasta,

oamenii și vitele, aproape înăbușite de sete, aveau nevoie și de apă, dar nu era de unde să li se scoată. Căci mlaștina care împresoară **Temesvarinul** se uscase aproape toată de arșiță, și, dacă mai stăteau pe cîte undeva niște bălți puturoase, nu cine vroia, ci acela care putea să-l alunge cu armele pe posesor[ee] își căuta din ele leacul setei.

{[<§>63. Sultanul se arată resturilor trupelor sale.]}

<{§} 63.> Pînă la urmă, după ce, vreme de trei zile, oștirea ot<h>mană se luptase cu groaznice talazuri, ca o corabie părăsită, fără de cîrma și de Căpitan, în cea de a treia zi.

486 Sultanul, dîndu-și seama că nu era nimic de temut din partea **Germanilor**, / primind corturi de la Pasza Temesvarinului, li se arată ostașilor, și, prin aceasta, aduce înapoi seninul atît de mult dorit de multă vreme. Căci toate trupele strigă către el cu glasuri voioase, nu altfel, ci de parcă s-ar fi întors triumfător de la război, strigînd în public că 'au să socotească drept un fleac înfrîngerea suferită, și, cu suflet tare, au să se răzbune crîncen pe dușmani, odată ce au primit știrea salvării Sultanului lor'.

{[<§>63 <bis>. Pe Husein Pasza, Prefectul Beligradului, îl orînduiește Vizir.]}

<{§} 63<bis>.> Mai apoi, Sultanul, a doua zi, își conduce trupele, înveselite acum, către **Beligrad**, iară, pe drum, după ce a ajuns la locul numit **Ali Bunar**[ff], îl are în cale pe **Amudze ogli Hussein Pasza**, Prefectul **Beligradului**, pentru chemarea căruia îl trimisese pe Al Doilea Imrachor, pe **Czerkies Mehemed Aga**, și îi încredințează lui Vizirului, dat fiind că nu se mai aflau în preajmă alți Paszi împodobiți cu trei **Tuguri**.

{[<§>64. Sultanul, plecînd de la Beligrad, ajunge la Adrianopole.]}

<{§} 64.> Nemaizăbovind multă vreme la **Beligrad**, el se întoarce, pe la sfîrșitul lunii Dzemaziul ewwel a anului 1109, cu restul oștirii, la Adrianopole. Aceasta a fost, așadar, soarta oștirii turcești de după înfrîngerea ei. Cea a Caesarului, însă, după victorie, rămăsese, toată noaptea, nemișcată la locul luptei, temîndu-se, desigur de cursele întinse, de obicei, de Turci : dar, a doua zi, ea trecuse Tibiscul, și prădase ce mai lăsase **Tekeli**[gg] în tabără.

{[<§>65. Caesarienii își îndreaptă armele asupra Bosniei, pe care o pustiesc cumplit.]}

<{§} 65.> După acestea, cum strîmtorarea timpului rămas pentru expediție nu îndemna la asedierea unor orașe atît de întărite, cum erau socotite **Temesvarinul** și **Beligradul**, ei își întorseseră armele asupra **Bosniei**, cuceriseră **Dobe** și **Mogle**, Metropola ținutului, **Saraio** *(sic)*, o nimiciseră prin foc, și își supuseseră cu armele mai toată Provincia.

{[<§>66. Strălucitele expediții ale lui Daltaban Mustafa Pasza.]}

487 **<{§} 66.>** În mijlocul acestei încercări, trupele turcești care erau menite apărării acestui ținut, / rămase fără de niciun alt plan, îl întîlnesc pe **Daltaban Mustafa Pasza**[hh], care, din întîmplare, zăbovea, pe vremea aceea, surghiunit la {{**Bihke**}}, un orășel din **Bosnia**, îi oferă comanda oastei, și, cum el nu vroia s-o ia, i-o impun. Sub comanda sa, Turcii prind și puteri, și curaj, și nu numai că-i copleșesc pe **Germanii** învingători, ci îi mai și silesc să se retragă peste Sava, ba le mai și smulg douăzeci și patru de cetăți așezate dincoace și dincolo de Sava.

{[<§>67. Rușii fortifică Azacul. Frederic, Electorul Saxoniei, este salutat ca Rege al Pol(oniei).]}

<{§} 67.> În vara aceea, **Rușii** întăresc **Azacul** și **Lutich** și le înzestrează cu noi lucrări, și se pregătesc astfel pentru o viitoare expediție, dușmanii neoferindu-le prilejul unei bătălii. În **Polonia**,

noul Rege, **Frederic August**, care fusese mai înainte Electorul **Saxoniei**, se dedică întru totul pregătirilor de război și cuceririi sufletelor fruntașilor Regatului, și pune la cale, pentru la anul, o expediție războinică.

{{<§>68. Venețienii se luptă cu Turcii, cu succes schimbător, în bătălii navale.}}

<{§} 68.> Nu mult mai mult fac și **Venețienii**, în Marea Mediterană. **Kiel Mehemed Beg**[iii] încearcă <să ia> **Tinosul**, cu galerele sale, dar, respins de **Bartolomeo Moro**, părăsește iarăși insula. Mai au loc pe mare și alte hărțuieli mai ușoare, cu noroc îndoielnic și schimbător. Flota turcească duce cu ea la C(onstantino)p(o)le, prinse, trei nave ale piraților. Cea venețiană, de partea ei, dat fiind că, după o scurtă înfruntare, Turcii păreau să refuze, în două rînduri, lupta, își atribuie o dublă izbîndă.

{{<§>69. Sultanul cîrmuiește de mîntuială Statul.}}

<{§} 69.> Și acestea au fost rezultatele acestei campanii. Către începutul <anului> următor, ți-ar veni a spune că s-a dovedit a fi adevărat proverbul obișnuit la Turci: că 'Dușmanul nu știe niciodată bine cum stă dușmanul său'. **Sultan Mustafa**, întors la C(onstantino)p(o)le, se străduie
488 să / orînduiască, în tot felul, mijloacele de război, dar cu sufletul cam frînt și menind a piază rea.

{{<§> 70. Prezicerile rele din popor.}}

<{§} 70.> Ot<h>manizii, care, mai înainte, se îmbulzeau, de la sine, la oaste, nu mai prea țin seama să dea ascultare nici poruncilor Sultanului care îi chema <la ea>, și nu mai rabdă să fie îmbunați nici prin îndemnuri, nici prin amenințări cu pedepse. Sultanul însuși, cînd umblă, neștiut, cu haine schimbate, prin întrunirile poporului, aude adesea glasuri, și ale cetățenilor, și ale ostașilor : '"Este un lucru peste puterile noastre ca Ot<h>manizii să dobîndească izbînda asupra Germanilor.' Dumnezeu a dat publică mărturie că stă de partea Ghiaurilor, <și> ne-a arătat hotărîrea sa în această privință prin dovezi îndeajuns de limpezi. Prin urmare, degeaba și în zadar se varsă atîtea șuvoaie de sînge musliman, cîtă vreme vom avea a ne înfrunta, deopotrivă, și cu Dumnezeu, și cu oamenii."

{{<§>71. Monarhii amîndurora sunt cu sufletul îndoit despre ultimele desfășurări.}}

<{§} 71 .> Lua aminte și Sultanul cîtă nevoie avea de liniște sleita Împărăție Ot<h>mană, și dorea din tot sufletul pacea : dar îl împiedicau s-o propună 'superstiția' sa, ca și teama ca, de pe urma acestui lucru, dușmanii să nu prindă curaj, iar onoarea Împărăției Ot<h>mane să nu sufere vreo pagubă. La rîndul său, Caesarul, gîfîia nu mai puțin după sfîrșitul războiului, nu că și-ar fi pierdut nădejdea în victoria împotriva Turcilor, ci pentru că se temea ca, nu cumva, cîtă vreme era reținut de acela, să-și fi dat obștescul sfîrșit Regele **Spaniei**, iar tulburările care aveau să se iște de pe urma succesiunii lui să nu împiedice, iarăși, fericita înaintare a armelor sale. Dar a cere pacea de la cel înfrînt și a-i oferi, astfel, însemnul victoriei, i se părea fără onoare. Se aflau, desigur, de față și arbitri ai încheierii păcii, și anume ai **Belgienilor** și ai **Englezilor** : dar și aceștia, suferind
489 adesea respingerea cererii lor, preferau să audă / primii dorințe de pace, decît să le propună.

{{<§>72. Sagacitatea lui Alexandru Mavrocordat.}}

<{§} 72.> A luat aminte asupra atitudinii amînduror părților Marele Dragoman al Curții Aliot<h>manice, **Alexandru Mavrocordat**, și, cum era nu mai puțin sagace și doritor de slavă,

decît devotat Împărăției Ot<h>mane, el se hotărăște să zugrăvească în alb, printr-o singură fidelitate, doi pereți, și pe Ot<h>manizi să-i scape de la pieire, și lui însuși să-și dobîndească cea mai mare {faimă}, în toată Împărăția.

{{<§>73. Aceeași este unealta încheierii păcii.}}

<{§} 73.> Spre a obține acest lucru, nădejdea cea mai mare i-o oferea firea blîndă și înclinată către pace a Vizirului **Husein Pasza**, înfățișîndu-se la care, după ce a adus vorba despre negocierile de pace, a spus că 'el, unul, deși n-a auzit-o de la niciunul dintre Soli, totuși, cîntărind bine starea prezentă a celor care se tratau între Creștini, poate afirma cu siguranță că Caesarul dorește din plin pacea cu Turcii'. Vizirul tăgăduiește că poate fi așa, 'nici nu-i de crezare că Caesarul, însuflețit de izbînda abia cucerită și plin de cea mai mare nădejde, avea să primească pacea, chiar dacă i-ar fi fost oferită, necum să o dorească'. **Mavrocordat**, dimpotrivă, îi răspunde 'așa se pare, desigur, dar el, dacă i s-ar îngădui măcar un răstimp de o săptămînă, anume, spre a cerceta atitudinea Solilor, făgăduiește, cu siguranță, nu numai că îi va aduce Vizirului acordul Caesarului, ci și cererea lui pentru negocieri de pace'.

{{<§>74. Chipul lui de a proceda pentru negocierile de pace.}}

<{§} 74.> Dobîndind această îngăduință fără de greutate, **Mavrocordat** se întîlnește cu Solii Principilor Creștini, <și> le relatează că 'el a primit, pînă acum, atîtea binefaceri de la Caesar, încît ar trebui să fie ținut, pe drept, un model de om nerecunoscător, dacă nu s-ar îngriji să le răsplătească. Din această pricină, el a căutat prea adesea prilejul, prin care să-și dovedească slujbele față de
490 Caesar, / și să-și arate datorata credință față de un Creștin, dar că niciodată nu a aflat un cîmp atît de larg deschis, ca în aceste zile. Anume, el știe că Caesarul, de teama războiului cu **Francezii**, arde de cea mai mare dorință de pace, dar că nu vrea să le-o dezvăluie Turcilor, ca să nu le iște vreo bănuială despre adevăratul motiv al acestei cereri, și astfel, să-i facă mai aspri pe ei, <de fapt> mai însuflețiți către consfințirea păcii. El însă, dacă {{aceia}} vroiau să se încreadă în el și să-l lase să înfăptuiască aceasta după pofta sa, sub condițiile pe care le-ar dori Caesarul, numai să nu ceară prea multe, avea să încheie pacea. Pe lîngă aceasta, este nevoie ca ei să jure pe Sfînta Evanghelie că aveau să țină pe vecie sub tăcere cele pe care avea să li le relateze : altfel, nu numai el însuși, ci și spița sa se expuneau celei mai mari primejdii, de vreme ce era binecunoscută întregii Lumi Creștine cruzimea Turcilor față de cei care sunt împroșcați fie și de cea mai palidă pată de perfidie'.

Solii răspund la aceasta <că> 'deși Caesarul n-ar părea să disprețuiască oneste condiții de pace, ei nu puteau, cu toate acestea, nicidecum, să se roage de Turci pentru dînsa. Dacă însă, dimpotrivă, Dragomanul însuși ar vrea să le vorbească despre pace, acela avea să-l lege pe Caesar prin foarte marea-i facere de bine'. Mavrocordat, întors la Vizir, îi istorisește cu totul alte lucruri, și-i pomenește că 'el a priceput de la Soli că Caesarul nu numai că nu are aversiune pentru pace, ci o caută cu tot dinadinsul, și că i-a rugat pe ei să încheie, în orice chip vor putea, un război atît de dăunător'. De pe urma acestor vorbe, Vizirului i se părea că învie și că se ridică din mormînt și, îmbrățișîndu-l pe sagacele meșteșugar de minciuni[kk], îi spune : "Dacă, prin mijlocirea ta, se va
491 putea împlini o atît de dumnezeiască lucrare, / și, prin strădania ta, i se va reda Împărăției noastre

atît de mult dorita linişte, să ştii că tu nu numai că vei dobîndi cel mai mare har pe lîngă împărat, ci nici amintirea slujbelor tale nu li se va şterge vreodată din inimă Cîrmuitorilor Statului Ot<h>man !"

{|<§> 75. Arbitrii păcii scot vorbele lui mai cu limpezime.|}

<{§} 75.> Prin aceste meşteşugiri ale **Mavrocordatului**, sunt împinşi, şi Turcii, şi Creştinii, să vorbească oarecum mai deschis despre încheierea păcii: iar şi una, şi cealaltă parte socoteau că pot face aceasta, păstrînd întreagă onoarea şi Maiestatea Domnului Său, pentru că amîndouă, păcălite de Mavrocordat, credeau că adversarul le-a propus lor, cel dintîi, numele 'păcii'.

{|<§> 76. Acestea sunt tulburate, <dar> zadarnic, de Ambasadorul Franţei.|}

<{§} 76.> Cînd Ambasadorul Regelui **Franţei**, **Ferid**[111], aude că acestea se declară în public, se străduie să tulbure, prin multe tertipuri, daruri şi făgăduieli, seninul care se arăta, şi să provoace iarăşi nouri umflaţi de sînge, susţinînd că 'Regele său, sub numele 'păcii', n-a făcut decît un scurt armistiţiu, iar, după ruperea lui, îi va declara Caesarului, în cîţiva ani, un război mult mai greu decît cel dinainte'. Dar, cum Curtea Ot<h>manică luase aminte, deja de atîtea ori, nu fără grea pagubă, că făgăduielile Francezilor sunt pline doar de vînt, toate uneltirile Solului sunt în zadar, iar lui i se dă poruncă 'să tacă şi să nu mai tulbure negocierile de pace'.

{|<§> 77. Sultanul îl trimite, nu mai puţin, pe Vizir cu trupele.|}

<{§} 77.> Cu toate că, în urechile Ot<h>manizilor, faima păcii suna mai dulce ca vinul, ei nu lasă, totuşi, nefăcut ceeace se putea cîntări, după socotinţa vremii, în favoarea înfrînării duşmanilor şi a întăririi hotarelor. Sultanul, către sfîrşitul lunii Zylcaade a anului 1109, pleacă de la
492 C(onstantino)p(o)le la Adrianopole, iar de acolo, în prima lună a anului următor, / îi porunceşte Vizirului să se ducă, cu toate trupele, la **Beligrad**, iar El însuşi, urmînd să aştepte de ce fel de sfîrşit aveau să aibă parte negocierile de pace, îşi petrece toată vara în satul **Akbunar**, din afara Adrianopolei.

{|<§>78. Atît oştirea turcească, cît şi cea a Confederaţilor, în nădejdea viitoarei păci, le fac pe toate mai cu delăsare.|}

<{§} 78.> Între timp, amîndouă oştirile, atrease de nădejdea viitoarei lor linişti, stau în tihnă, cea a Caesarului sub **Petrivaradin**, cea a Turcilor aproape de **Beligrad**, şi îşi păzesc hotarele. Acelaşi lucru îl fac şi trupele **Ruşilor** şi ale **Polonilor**. **Veneţienii** dau, pe mare, aproape de **Mytylene**, o uşoară luptă cu flota turcească, şi o pun pe fugă, fie şi doar cu puţin prăpăd. În **Dalmaţia**, ei încearcă să ocupe, prin vicleşug, **Stolaz**, dar fac pasul înapoi, fără să fi isprăvit nimic. Seraskieriul, la rîndul său, se străduie, în aceeaşi Provincie, să cucerească **Cing**, dar, la sosirea Veneţienilor, desface împresurarea.

{|<§> 79. Solii tuturor Principilor se adună la Carloviţ.|}

<{§} 79.> Dar de ajuns cu luptele – se cuvine să cedem acum ce s-a făcut la vremea aceea în legătură cu încheierea păcii. Sufletele amînduror părţilor înclinînd, după cum am spus mai sus, către gînduri de pace, la C(onstantino)p(o)le fuseseră deja consfinţite cele ce se numesc 'preliminariile păcii', <şi> stabilit locul deliberărilor de ţinut, la **Carloviţ**, o aşezare la mijlocul drumului dintre **Beligrad** şi **Petrivaradin**, <iar> Solii din partea tuturor Principilor care purtau

război fuseseră deja meniți. Turcii îi aleseseră pe **Rami Mehemed, Reis Effendi**, și pe **Alexandru Mavrocordat**, împodobit cu cinstirea de **Beg** și de **Mahremi esrar**(mm); Caesarul pe Contele de **Oettingen** și pe Contele **Schlik, Consilieri Intimi**, Împăratul **Rusiei** pe **Procopie Bogdanowicz Woznicin, Polonii** pe **Stanislav Michelowskii, Woievodul Posnaniei, Venețienii** pe **Ruzin** : {{Drept arbitri ai păcii **Englezii** îl stabiliseră pe **Paget, Belgienii** pe **Colier**.}}

493 Toți aceștia, / către sfîrșitul anului 1110, se adună la **Carloviț**, iar acolo își pun corturile pe amîndouă malurile rîușorului **Carlovița**.

{{<§>80. Primul litigiu dintre ei se iscă în legătură cu precedența.}}

<{§} 80.> Primul litigiu dintre ei se iscă despre locul unde aveau să fie instituite deliberările, despre scaunele Solilor, și despre ceeace se numește 'precedența', ordinea, în care să se viziteze între ei, ca și alte neînțelegeri mai ușoare de felul acesta. Primul loc, înaintea tuturora, îl cereau **Turcii**, cei ai **Caesarului** spuneau că le este datorat lor, al doilea loc după cei ai Caesarului îl cerea **Polonul**, i-l tăgăduiau <însă> **Rusul** și cu toți ceilalți, doar cu excepția **Venețianului**, care vroia să i se conceadă al doilea scaun și glas după **Englez**.

{{<§>81. Pe care îl împacă cu foarte mare prevedere Mavrocordat.}}

<{§} 81.> Iar această neînțelegere, care, la început, paruse ușoară, a ajuns apoi să ia asemenea proporții, încît, de-a binelea, atîtea strădanii și cheltuieli făcute de ambele părți păreau să fi fost luate în zadar, dacă ascuțita minte a lui **Mavrocordat** nu i-ar fi aflat un leac acestui rău, și nu i-ar fi adus la unire, cu minunat meșteșug, pe Solii atîțați unii împotriva altora, deja mai mult decît se cuvenea. Anume, el propune 'să se construiască o casă rotundă menită consultărilor, cu tot atîtea porți egale, cîți erau Solii Principilor : fiecare dintre ei să aibă o ușă privind într-acolo, unde se afla patria sa. Împrejurul acestui lăcaș să fie așezate, în aceeași formă, corturile, din care, în prima zi a întîlnirii, să înainteze fiecare în pas egal, să intre în același timp în casă, și, după salutul dat chiar în prag, să ocupe jilțul pus dinaintea sa'.

{{<§>82. Se încheie multdorita pace.}}

<{§} 82.> După ce acestea fuseseră pe placul tuturora, se instituie dese deliberări despre condițiile de pace, <iar,> la urmă, după mai multe înfruntări, se încheie pacea dorită de toată
494 lumea (dacă-i omitem doar pe **Francezi**), / în douăzeci și șase ale lunii Redzeb a anului 1110 (15 Ian(uarie) 1693), iar tabulele ei sunt întărite prin iscălitura tuturor Solilor.

{{<§>83. Condițiile păcii Caesarului cu Sultanul.}}

<{§} 83.> Caesarul încheiase armistițiu pe douăzeci de ani, în aceste condiții : I se ceda toată **Transsylvania**, cuprinsă în aceleași hotare, în care posedaseră acea Provincie ultimul ei Principe, **Michael Apaffi**, și predecesorii lui. **Temesvarinul** avea să-i fie lăsat Împăratului Ot<h>man, și, ca acel oraș să nu poată fi împresurat prin cetățuile din jur și să poată fi lipsit de aprovizionare, **Lippa, Chenad, Caransebeș, Lugoj, Hirconisia, Becz, Beczkerek** și **Sablia** să fie despuiate de ziduri, și niciuneia din părți să nu-i fie îngăduit să le întărească prin noi lucrări. Navigația pe **Tibiscus** și pe **Maros** să le fie liberă supușilor amînduror Împărățiilor, pămîntul dintre **Danubiu** și Tibiscus, care se numește **'Baczka'**, să-i rămînă Caesarului, hotarul de Răsărit al **Ungariei Caesarului** să fie o linie dreaptă, trasă de la vărsarea rîului Maros, prin malul Tibiscului, către

gura **Bossutului**, unde se uneşte cu apele **Savei**. Înspre Miazăzi, rîul Sava, pînă primeşte **Unna**, să despartă hotarele dintre ai Turcilor şi ai Caesarului. Între aceste hotare, înafara de **Beligrad** şi de **Petrivaradin**, să nu se ridice sau să nu se întărească cetăţui.

{|<§>84. Ale C<z>arului cu acelaşi etc.|}

<{§} 84.> Solul **Rusesc** încheiase aimistiţiu doar pe doi ani, cu condiţia ca fiecare parte să păstreze în posesie cele pe care le ocupase.

{|<§>85. Şi Polonii.|}

<{§} 85.> Polonii consfinţiseră acelaşi armistiţiu ca şi Caesarul, cu înţelegerile să primească
495 **Camienicul**, **Podolia** şi **Ucraina**, cuprinsă în aceleaşi hotare / pe care le cunoscuse acel Regat înainte de prima expediţie a lui **Sultan Mehemed** în **Polonia**, <şi,> la rîndul lor, să le înapoieze Turcilor, în **Moldova**, **Suczava**, **Nemez** şi **Soroca**.

{|<§>86. Ale Veneţienilor cu Acelaşi.|}

<{§} 86.> Veneţienii[nn] dobîndiseră pacea în aceste condiţii : tot **Peloponesul**, pînă la **Hexamilon**, să fie al lor, continentul al Turcilor, **Naupactus**, **Prevesa** şi **Castrum Romaniae** să le fie înapoiate Turcilor, dărîmate, Golful de Corint să fie comun amîndurora, **Leucada**, cu insulele dimprejur, să le posede Veneţienii. Tributurile pe care cîteva insule din Arhipelag li le plăteau, pînă atunci, în fiecare an, Veneţienilor, să fie anulate. La rîndul lor, Turcii să declare **Zacynthul** liber de tribut. În **Dalmaţia**, **Knin**, **Cing**, **Cyklut**, **Verlica**, **Duare**, şi **Vergoraz** să le fie lăsate Veneţienilor, şi ele să fie acolo hotarele puterii acelei Republici. **Ragusanii** să rămînă liberi, păstrînd cetăţuile pe care le-au ocupat Veneţienii prin Provincia lor, **Castelnuovo** şi **Risano**. Amînduror părţilor angajate în tratative să le fie îngăduit să întărească aceste hotare prin noi fortăreţe, sau să le repare pe cele minate, în afară de Naupactus, Prevesa şi Castrum Romaniae.

{|<§>87. Odată încheiate condiţiile de pace, Solii se întorc la Adrianopole.|}

<{§} 87.> Odată consfinţite acestea de comun acord, Solii Turci se întorc la Adrianopole, la Sultan, îi înfăţişează cele pe care le-au făcut şi le-au decis, iar, pentru credinţa arătată, sunt împodobiţi cu împărăteşti cinstiri. Pacea fiind statornicită, în felul acesta, cu toţi duşmanii de peste tot, Sultanul dă drumul oştirii, iar, în aceeaşi vară, spre a îmbunătăţi starea zdruncinată a Statului şi a
496 repara pagubele aduse Împărăţiei printr-o / prevăzătoare administrare, purcede de la Adrianopole la C(onstantino)p(o)le.

{|<§>88. Monarhii îşi trimit între dînşii Soli Extraordinari.|}

<{§} 88.> Apoi îl trimite la Caesar pe **Haznadar Ibrahim Pasza**[oo]; cu titlul de Sol Extraordinar, cu un **Ahd Name**, şi, la rîndul său, primeşte de la dînsul, prin mijlocirea Contelui de **Toenning**, tabulele păcii, cu confirmarea iscăliturii Caesarului. După împlinirea acestora, lasă pe mîna Vizirului **Husein Pasza** ocîrmuirea Împărăţiei, iar El însuşi, laolaltă cu curtenii săi, porneşte către **Carysztiran**[pp] spre a-şi odihni sufletul, şi acolo îi caută leac în vînătoare tristeţii care-l apăsa pentru pierderea atîtor Provincii.

{|<§>89. Nedomolitul neam al Turcilor murmură iarăşi împotriva Sultanului.|}

<{§} 89.> De aceea, se înfierbîntă iarăşi sufletele poporului şi, mai cu seamă, cele ale ostaşilor, care socoteau că-i atît de greu să stea în tihnă, după atîtea strădanii, iar pacea dorită în atîtea rugi li se părea că li s-a îngăduit doar cu ţelul ca ei să cerceteze şi să mustre cît mai amănunţit spusele şi

faptele Sultanului lor. De aici, amestecînd ironia cu vorbele în serios, nu roşeau să strige în public, prin întruniri, că 'Sultanul vrea să-şi imite Părintele în toate cele. Căci, tot precum acela, în primii ani ai domniei sale, fusese cu luare aminte asupra Statului şi nu lăsase nefăcut nimic ce socotea el că era de folos întru întinderea hotarelor Împărăţiei, tot aşa şi **Mustafa**, în cea dintîi vreme a domniei, s-a dedicat în întregime Statului şi a îndeplinit toate îndatoririle de Părinte al Patriei, iar, despre acestea, a imitat virtuţile aceluia, acum însă vrea să umble şi pe urma viciilor lui, pe care el le arătase la bătrîneţe, după ce făcuse statul să crească, şi anume grija pentru ogari şi pentru vînătoare, chiar şi dacă nu îmbătrînise încă şi nu se ilustrase prin atîtea merite faţă de Împărăţia Ot<h>mană.
497 Căci el nici nu / redobîndise ce ocupaseră mai înainte duşmanii, nici n-a făcut, în tot decursul războiului, altceva pentru care să i se datoreze mulţumiri, decît că împiedicase ca vrăjmaşii să se mai încrînceneze asupra rărunchilor Împărăţiei. de aceea, cum şi pe Tatăl său, ilustru prin atîtea izbînzi şi campanii, îl despuiase de sceptru apucătura aceea a vînătorii, este de temut ca asupra fiului său, încă nu pe potriva lui, să nu se abată tot astfel de lucruri, dacă nu şi mai nefaste.'

{{<§>90. Ferindu-se de ocările gloatei, Sultanul pleacă la Adrianopole.}}

<{§} 90.> Acestor ocări ale poporului Sultanul le pune împotrivă cel mai bun remediu, foarte adesea încercat, nu fără de roade, de către predecesorii săi, şi anume retragerea la Adrianopole. Căci, după ce îi adunase în acel oraş pe Vizir şi pe toţi Magnaţii Împărăţiei, luîndu-le spionilor materia bîrfelilor lor, gloata amuţeşte şi încetează cu ocările sale obişnuite împotriva Celor de la cîrmă.

{{<§>91. Chanul Tătarilor se străduie să tulbure pacea dintre Turci şi Imp(eriul) Rus(esc).}}

<{§} 91.> Cît zăboveşte el la Adrianopole, în luna Redzeb a anului 1111 (Decembrie) 1699), Sultanul este înştiinţat printr-o scrisoare a **Chanului Crymeei** că '**Împăratul Rusiei**, schimbîndu-şi hainele şi credinţa părintească (un lucra adevărat, dar al doilea fals), le-a adoptai pe cele germane şi a strîns din întreaga sa domnie o nouă, cît se poate de bogată oaste, instruită după disciplina militară a **Germanilor** : apoi, cu toate că încheiase la **Carloviţ** un armistiţiu pe doi ani, pregătea cu cea mai mare străduanie o flotă şi construia noi oraşe şi întărituri pe **Tanais**, **Boristhenes**, şi pe alte rîuri. Toate acestea nu arătau a vreun semn de pace, ba chiar era de temut ca văpaia ce mocnea de-acum în jar să nu izbucnească, în scurtă vreme, cu mare vuiet şi primejdie. Prin urmare, să ia
498 seama Împăratul, nu cumva, cîtă vreme încheia, în Apus, / războiul cu Germanii, să nu lovească Împărăţia Ot<h>mană noul **Nemcze Giaur** de la Septentrion, şi să o aducă în cel mai mare impas, căci nu-i va împiedica nimic pe **Rutheni**, ca, la prima expediţie, mai înainte ca Turcii să poată veni în ajutor, să înghită toată **Crymeea**. Aşadar, era nevoie fie de o pace statornică, fie de o promptă declaraţie de război, ca să nu li se îngăduie inamicilor răgazul de a se întări. Dacă, poate, Sultanul se îndoia despre adevărul acestei povestiri, să trimită la sine pe un ofiţer anume, vrednic de încredere, ca să poată deslusi cu ochii săi toate cele ce se petreceau acolo şi să i le poată relata Sultanului'.

{{<§>92. Sultanul trimite să se cerceteze punerile la cale ale Czarului.}}

<{§} 92.> Sultanul, fără ştirea Vizirului, îl trimite în **Crymeea** pe Marele Prefect al Grajdurilor, **Kybleli ogli**[qq], nepotul de soră al Vizirului, cu porunca, după ce avea să cerceteze cu atenţie faptele **Ruşilor**, să se întoarcă de-a dreptul la dînsul şi să nu-i dezvăluie nimănui altcuiva pricina drumului său. Odată primită această poruncă, Kybleli ogli se pune pe cale, dar, înainte să iasă din

oraş, se întîlneşte în taină cu unchiul său <şi> îi povesteşte ce i-a încredinţat lui Sultanul. Vizirul, ca să nu se işte din această scînteie un şi mai mare pîrjol decît cel stins, o îndeamnă pe ruda sa ca 'la întoarcere, să nu i se înfăţişeze mai înainte Sultanului, pînă să nu fie învăţat de el ce trebuia să-i istorisească'. Kybleli ogli îi dă ascultare, şi, întors după drumul său, mai înainte să i se înfăţişeze Sultanului, se duce la Vizir, în straie schimbate, şi-i povesteşte că '**Ruşii** au construit o mare flotă, în două locuri, anume la **Voronesz** şi la **Azac**, şi că îi adaugă, pe zi ce trece, noi corăbii. Au întărit
499 ca pe o minune **Taganorokul**, iar în întărirea lui neîncetată cu noi lucrări mai multe de / douăzeci de mii de lucrători muncesc cu încordare. Peste **Boristenes**, întăriturile **Camenzatoniului** sunt deja gata, pragurile acestui fluviu sunt pe cale să fie deschise şi potrivite navigaţiei. Pentru **Tătarii** dinafară **Chersonesului** n-a mai rămas nimic sigur, ci sunt zilnic prada unor furişe năvăliri ale Cazacilor' : şi multe altele asemenea acestora, care nu erau nici false, nici nu păreau să arate că sufletul Ruşilor ar înclina (către) pace.

{|<§>93. Vizirul se străduie, plăsmuind minciuni, să evite războiul cu Ruşii.|}

<{§} 93.> Vizirul, cum lua seama că acelea, dacă aveau să-i fie relatate Sultanului, aveau să stîrnească un război şi mai greu decît cel dinainte, o roagă pe ruda sa ca 'să ţină toate acelea sub tăcere şi să-l convingă pe Sultan că toate cîte le relatase Chanul **Crymeei** nu se întemeiază, în fapt, pe niciun adevăr, şi nu sunt nimic altceva, decît curate plăsmuiri şi exagerări obişnuite de-ale **Scythilor**. Căci aceia ştiu că nu se bucură de nicio preţuire la Ot<h>maniazi, decît cînd se poartă vreun război, şi sunt deja atît de obişnuiţi cu prădă-ciunile, încît socotesc că de-abia de-şi pot duce viaţa fără ele. **Rutheni**, desigur, au început mai multe fortăreţe, cîtă vreme războiul mai fierbea încă, acum însă au încetat lucrul, şi nu-şi mai doresc nimic altceva, decît să se întărească pacea, iar negoţul dintre ei şi Ot<h>manizi să ajungă liber; iar, din această pricină, aveau să trimită cît mai curînd un Sol Extraordinar la Strălucita Poartă'.

{|<§>94. Chanul, învinuit de minciună, se curăţă dinaintea Sultanului.|}

<{§} 94.> Înzestrat cu aceste minciuni, **Kybleli ogli**, prefăcîndu-se, a doua zi, că se întoarce de pe drum, de parcă n-ar fi schimbat o vorbă cu nimeni, se duce de-a dreptul la Sultan şi-i relatează eu de-amănuntul ce fusese învăţat. Sultanul, nebănuind nimic în legătură cu credinţa lui Kybleli ogli, se aprinde de mînie împotriva Chanului şi-l mustră aprig, printr-o scrisoare, pentru <că ar fi
500 spus> minciuni şi calomnii. Chanul îşi dă seama / că Sultanul a fost înşelat prin viclenia lui Kybleli ogli, şi răspunde la scrisoarea Împăratului că 'el n-a cutezat niciodată să-i înfăţişeze minciuni Maiestăţii Sale, ci crede că Prefectul Grajdurilor, corupt de inamici, nu i-a relatat Lui cele văzute şi auzite în **Crymeea**, ba poate că a vrut să-l împroaşte chiar pe el, cu pata minciunii, pentru că nu fusese dăruit de dînsul cu atîtea daruri cîte le nădăjduise. Dat fiind că acelea despre care o înştiinţase pe Maiestatea Sa în scrisoarea de mai înainte sunt mai limpezi şi mai vădite decît lumina soarelui şi că însuşi Kybleli ogli nu va tăgădui ce-a văzut, dacă avea să fie cercetat mai atent şi cu mai multă severitate'.

{|<§>95. Dîndu-se pe faţă înşelăciunea, lui Kybleli ogli îi ia capul, <iar> pe Vizir îl mazileşte.|}

<{§} 95.> Cînd răspunsul acesta al Chanului îi este dat de nişte oameni necunoscuţi Sultanului care se întorcea de la Dzamie, îl cheamă el însuşi la sine pe Prefectul Grajdurilor şi îl ameninţă cu moartea, dacă nu mărturisea sincer adevărul. **Kybleli ogli**, ajuns într-o atare primejdie, îi mărturiseşte

Sultanului că 'sunt adevărate toate cele pe care Chanul le povestise în scrisoare de mai înainte, dar cel care l-a convins să-l ducă pe Sultan a fost Vizirul, poruncilor căruia n-a putut să nu li se supună, <atît> din pricina autorității funcției pe care o purta, cît și datorită înrudirii lor de sînge', și, căzînd în genunchi, se roagă pentru iertarea vinii sale. Dîndu-se astfel pe față înșelăciunile amîndurora, Sultanul, despuindu-l, mai întîi, de cinstire și de demnnitatea sa, îl surghiunește pe Kybleli ogli de la Curte la C(onstantino)p(o)le, iar, după două săptămîni, trimițîndu-l pe **Haseki Aga** cu un **Chatiszerif**, dă poruncă să-l ucidă. Iar pe **Hussein Pasza**, după trecerea cîtorva zile, îl scoate din
501 Vizirat, și-l surghiunește într-un sat pe care-l avea aproape de **Syllebria**, / la o viață de particular (fără să se atingă, totuși, de bunurile lui).

{|<§>96. Vizi<ra>tul <rămîne> vacant|}

<{§} 96.> După mazilirea lui, rară pildă, Viziratul rămîne vacant vreme de patruzeci de zile, anume, pînă ce avea să ajungă în oraș **Daltaban Mustafa Pasza**, Prefectul **Babyloniei**, pe care Sidtanul se hotărîse să-l înzestreze cu această cinstire, pentru înfrîngerea **Arabilor**, iar în decursul lor, **Silhadar Hasan Pasza** ocîrmuiește treburile Statului, cu titlul de '**Vekil**'.

{|<§>97. Daltaban Mustafa Pasza ajunge Vizi<r>.|}

<{§} 97.> După trecerea lor, noul Vizir, **Daltaban Mustafa Pasza**, ia asupra sa el însuși însărcinarea ce-i fusese menită, iar, în primele ei zile, cere catastiful tuturor fortărețelor, cîte le avusese Împărăția Ot<h>mană înainte și după ultimul război cu **Germanii**.

{|<§>98. Înainte de toate, se aprinde de furie asupra Solilor înfăptuitori ai păcii.|}

<{§} 98.> După ce-a aflat în el mai multe cetăți așezate dincolo de Sava, pe care li le smulsese el însuși **Germanilor** pe cînd era Pasza **Bosniei**, și redate acelora la pace, se aprinde de mînie, <și> îi proclamă pe cei care consfințiseră pacea 'nu mai puțin Ghiauri, decît înșiși Germanii, ca unii care le-au cedat, fără de nicio nevoie, Germanilor atîtea locuri pe care el însuși le redase, cu sângele său. Împărăției Ot<h>mane, și au schimbat **Camieniec**, un oraș pe care **Sultan Mehemed** l-a vroit meterezul întregii Împărății, și, ridicînd o elegantă Dzamie, un ilustru monument al riturilor Muhammedane, pe trei tîrguri ale **Moldovei**, adăposturi ale Creștinilor.'

{|<§>99. Cugetă la un război împotriva Polonilor.|}

<{§} 99.> Nemulțumit să-i fi mustrat cu glasul pe arhitecții păcii, se hotărăște să o și desființeze în fapt, și să declare un nou război, mai cu seamă împotriva **Polonilor**. Cea mai mare nădejde de a-l încheia pe acesta în chip mai fericit decît înainte i-o dădeau atît slăbiciunea Polonilor, pe care o
502 văzuse bine, / cîtă vreme fusese așezat Seraskier împotriva lor, cît și starea încîlcită a treburilor Europei, prin moartea **Regelui Spaniei**, din cauza căreia nici Caesarul, nici vreun altul dintre Principii Creștini nu le putea aduce ajutoare Polonilor.

{|< §> 100. Caută bine o pricină de încălcare a păcii.|}

<{§} 100.> Totuși, ca nu cumva gloata cea superstițioasă să socoată că armistițiul a fost rupt de Curtea Ot<h>mană, și, din această pricină, să se aștepte la un sfîrșit nefast, el cercetează cu grijă 'să se fi comis, oare, de partea cealaltă, ceva ce-ar putea prilejui pretextul începerii unui război și al anulării păcii ?'

{|<§>101. Îi amenință pe Soli că ea fusese făcută împotriva preceptelor Curanului.|}

<{§} 101.> Cum nu găsea nimic, de pe urma căruia să-i scoată vinovați pe dușmani pentru ruperea păcii, declară că 'Solii Ot<h>mani au lucrat împotriva **Curanului** și a poruncilor împărătești,

și că le-au cedat dușmanilor mai multe decît li se dăduse poruncă', și, din această pricină, se hotărăște să le ia capul.

{|<§>102. Se hotărăște să-l scoată dintre cei vii pe Muftiu.|}

<{§} 102.> Dar cum, în această chestiune, lua seama că cel mai mult avea să-l împiedice autoritatea **Muftiului**, ca unul care nu numai că încuviințase pacea prin **fetwa** a lui, ci mai și era un deosebit ocrotitor al Solilor, se hotărăște să-l elimine, mai întîi pe ascuns, dat fiind că, (din pricina) respectului <datorat> sarcinii lui, nu o putea face public. În acest scop, se preface <a fi în> strînsă prietenie cu Muftiul, se întîlnește cu dînsul în chip familial, schimbă cu el felurite vorbe despre Stat, iar, pînă la urmă, îl poftește la un splendid ospăț, Dar, în ascuns, îi învață pe cîțiva dintre Cămărașii săi ca 'atunci cînd Muftiului avea să i se toarne apă de spălat pe mîini, să-l sugrume, punîndu-i de îndată lațul'.

{|<§>103. Planurile lui <fiind> trădate, Muftiul scapă din primejdie.|}

<{§} 103.> Dar, prin însuși faptul că uneltise moartea Muftiului, Vizirul își provoacă, prin imprudența sa, propria pieire. Căci, după ce Vizirul îi dezvăluise taina Kiehaiei sale, **Ibrahim**
503 **Aga**[rr], / acela, ca să capete trecere pe lîngă Muftiu, se duce să se întâlnească, de îndată, cu el, luîndu-l cu sine pe **Casab baszi**[ss] **Cara Mehemed Aga**[tt], și îi dezvăluie ce primejdie îl amenință. Astfel înștiințat, Muftiul, făcîndu-se bolnav, se pune la pat, și îi răspunde, cu glas slab, Vizirului, care venise să-l cheme la banchet, că 'îi pare nespus de rău că, datorită îmbolnăvirii căzute asupra sa pe neașteptate, nu putea să ia parte la ospățul Vizirului, dar că-l va trimite, totuși, pe fiul său, **Nakyb Effendi**, care să țină, la banchet, locul părintelui său bolnav.

{|<§>104. Muftiul îl învinuiește pe Vizir, pe lîngă Sultan, de răzvrătire.|}

<{§} 104.> După ce l-a lăsat să se ducă, îi cheamă la sine pe **Rami Mehemed Pasza**[uu] și pe **Mavrocordat** și le arată ce punea la cale Vizirul împotriva lor. După ce au dezbătut bine lucrul, acești 'triumviri' se hotărăsc să se ducă la Sultan, și, printr-o pîră <fie> plăsmuită, fie adevărată, împotriva Vizirului, să-i dobîndească ori mazilirea, ori moartea, dacă se putea face <așa ceva Muftiul ia asupra sa această treabă, iar, a doua zi, se duce să-l vadă pe Sultan, <și> îi povestește că 'Vizirul unelteste noi răsturnări, dă Statului Ot<h>man. Că el a înrolat în taină o foarte mare oștire, i-a dat acesteia Prefecți dintre clienții săi, iar lor le-a încredințat ca ostașii să atîțe deschis la cererea de a rupe pacea, și să-l despoaie de sceptru pe Sultan, dacă nu vroia să deie ascultare dorințelor trupelor'.

{|<§>105. Credul, Sultanul, fără să cerceteze cauza, îi ia capul Vizirului, căruia îi este pus în loc Rami Pasza.|}

<{§} 105.> Sultanul dă cu ușurință crezare calomniilor pe care le scotea iubitul său **Muftiu**, și aprinzîndu-se de tot de mînie, ca Vizirul să fie chemat la sine prin **Baltadzilar Kiehaiasi**. Cînd a sosit, Sultanul îl mustră aprig, dă poruncă să i se ia capul celui care vroia să se dezvinovățească, <iar> însemnele Viziratului i le trece lui **Rami Mehemed Pasza**, care, din **Reis Effendi**[xx],
504 făcut, cu cîteva zile mai înainte, **Cubbe Vesir**. /

{|<§>106. Moartea lui ajunge pricina unei îngrozitoare răzmerițe.|}

<{§} 106.> Dar, din sîngele lui, ca dintr-un mare izvor, au ajuns să se scurgă nu mici șuvoaie de sînge omenesc. Constantinopolitanii, Ulemalele, cetățenii și ostașii, auzind ce se întîmplase la

Adrianopole, încep, nu numai pe ascuns, ci și pe față, să bombăne împotriva actualei ocîrmuiri a Împărăției, azvîrlind că 'în Stat, toate, de-acum încolo, sunt răsturnate cu susul în jos, noul Vizir, Muftiul și cu ceilalți Mai-mari sunt niște trădători, și nu pun la cale nimic care să nu ducă la pieirea întregii Împărății. În acest scop, ei l-au îndemnat pe Sultan, să-i ia capul lui **Daltaban Mustafa Pasza**, celui mai ilustru erou din veacul său, pe care, fie și dacă ar fi păcătuit cu ceva, ar fi fost mult mai cu cale să-l trimită în surghiun, ca de acolo să i se poată da drumul, ca unui Leu din lanțuri, împotriva oricărui dușman. Dar aceștia, temîndu-se de așa ceva, n-au vrut să-l mai lase în viață pe cel care le dăduse deja lor, împotriva **Germanilor** și a **Arabilor**, deosebite dovezi de bărbăție războinică, ci, prin meșteșugurile lor, l-au pus Vizir pe **Rami Mehemed Pasza**, bun, el, diac, și foarte învățat bărbat, dar cu totul nepotrivit pentru Vizirat. Nu din vreun alt motiv, este convins Împăratul ca, lăsînd în părăsire Orașul Regesc, cea mai înaltă boltă a Împărăției Ot<h>mane, să zăbovească la Adrianopole, ca să rătăcească, jur-împrejur, prin pădurile învecinate. Acesta este distras, acela făcut mai ilustru, cetățenii acestuia, atît prin lipsa Curții, cît și prin nedreptatea Mai-marilor, sunt aduși la cea mai mare sărăcie, <iar> locuitorii aceluia, ajunși bogați și trufași, îi privesc, deja, de sus pe urmașii atîtor eroi ot<h>mani. Iar, spre și mai marea ocară a Constantinopolei,
505 i-a fost dat Orașului drept Caimacan / un tînăr de optsprezece ani, **Kioprili Abdullah Pasza**[yy], care, pe lîngă slava părintelui său, nu are nimic altceva care să-l recomande, decît că a luat-o de soție pe fiica Muftiului, nu altfel, ci de parcă poftei acestuia nu i s-ar putea pune, prin legi, niciun hotar. Îndestul a trecut el, pînă acum, peste marginile cinului său, și puțin mai lipsește ca, laolaltă cu stirpea sa, să fi răpit la sine întreaga Împărăție Ot<h>mană. Cele mai bune și mai vestite Mollaturi sunt luate în posesie, toate, de către fii săi tineri, sau de alții, care să le fi răscumpărat cu bani. Căci, pentru ei, casa nu-i decît o prăvălie a lăcomiei, unde să fie puse la vînzare dreptatea și demnitățile eclesiastice nu celor drepți și învățați, ci celor plini de bani'. Acestea și altele <încă> le împrăștiau ei, fără prevedere, prin gloată, și arătau, fără vreo umbră <de îndoială>, că sunt înclinați către o răsturnare, dar răsculaților le lipseau Căpetenia, clipa și prilejul. Pe acesta, nu mult după aceea, li-l oferă celor în tulburare însuși Caimacanul Kioprili Abdullah Pasza.

{{<§>107. Demult coapta răzmeriță izbucnește, în sfîrșit, într-o deschisă răzvrătire.}}

<{§} 107.> Căci el, după ce, pe la sfîrșitul lunii Muharrem a anului 1114, laolată cu **Istambol Tefterdar**, le împărtișe Janiczarilor soldele, **Dzebedzii**, care vin imediat la rînd după Janiczari, vin mereu, de trei și de patru ori la porțile Caimacanului și Tefterdarului și-i roagă 'să li se plătească și lor salariile'. Cum Caimacanul amînă aceasta de pe o zi pe alta, aceia trimit ca la patruzeci dintre tovarășii lor la Caimacanul care sta și asculta în Divan plîngerile poporu lui, și, înmînîndu-i un **Arzuhal**, se roagă cu supunere ca 'și lor să li se dea, la rîndu-le, soldele cuvenite'. După ce l-a citit, Caimacanului i se înfierbîntă tinerescul sînge și le poruncește Dzebedziilor să aștepte, după
506 ce i-a mustrat mai puțin civilizat și i-a umplut de ocări, / 'pentru că nu-s bani în vistierie'. Aceștia, loviți de o asemenea înjosire, coboară de la Divan, dar, chiar pe scări, îl sfîșie, la rîndul lor, pe Caimacan cu vorbe mai tari de ocară, și le glăsuiesc atît de limpede, încît să poată fi, mai toate, pricepute de cei dimprejur. Caimacanul, primind de știre despre aceasta, le poruncește **Muhzurilor**[zz] să se țină, pe dată, pe urma acelora, să-i prindă și să-i ducă la Prefectul lor, ca să fie pedepsiți cu moartea. (Căci, la Turci, este o vină capitală să contrazici, sau să urmărești cu vorbe de ocară pe

vreun jude, necum pe Caimacan, care se socoteşte că îi ţine locul Împăratului.) Dzebedzii li se împotrivesc Muhzurilor, care încercau să-i silească, stîrnesc zarvă pe uliţă, şi, fiindcă vedeau copleşiţi de mulţimea lor, se roagă pe la ai lor după ajutor, cu formula obişnuită la oşteni, 'Ioldasz iokmidur ?', "Nu-s pe-aici niciun fel de camarazi ?".

{{<§>108. Dzebedzii stîrnesc, primii, răzvrătirea.}}

<{§} 108.> La strigătul acesta, se strîng degrabă, de peste tot, **Dzebedzii**, îi eliberează pe cei arestaţi de **Muhzuri**, îi pun pe fugă pe zbiri, iar ei înşişi, ca în triumf, se retrag pe la hanurile lor. Acolo, le istorisesc de-a fir a păr celorlalţi camarazi ai lor ce-au făcut, auzit, spus şi îndurat pe la Caimacan, adăugind că 'în zadar aveau ei să-şi aştepte soldele, cîtă vreme împărţirea lor era lăsată la buna voie a unui tinerel, căruia prea multă şi nemeritata cinstire îi luase deja minţile'.

{{<§>109. Caracasz, căpetenia răzvrătiţilor, dă buzna în Palatul Caimacamului.}}

<{§} 109.> Spusele lor le întăreşte **Carakasz Mehemed**, un ins cutezător şi poftitor de răsturnări, şi aţîţă întreaga adunare să se răzbune pe Caimacan pentru nedreptatea suferită. Mulţimea deja întărîtată a **Dzebedziilor** consimte <la aceasta>, şi, fără de zăbavă, luîndu-şi armele, grăbesc
507 către Palatul Caimacanului. / Caimacanul, înştiinţat de ai săi de primejdie, scapă cu fuga pe poarta din spate a Palatului, şi se smulge astfel din pericol pe sine, dar nu şi pe Împăratul şi Statul.

{{<§>110. Dzebedziilor li se adaugă Jeniczerii şi Vlemalele.}}

<{§} 110. > Şi anume, după fuga Caimacanului, cetele de **Dzebedzii** care alergau jur-împrejur îi trezesc, parcă, din somn pe Janiczari şi pe Ulemale, şi reiau aceleaşi strigăte, pe care le scoseseră şi mai înainte împotriva strîmbului fel în care era cîrmuit Statul. Cu Oraşul plin de zaveră, cei mai de seamă dintre răzvrătiţi se adună, a doua zi, în **Atmeidan**[A] şi hotărăsc ori să piară cu toţii, ori să-i deie ultimei pieiri pe Vizir, pe Muftiu şi pe ceilalţi asupritori ai poporului, iar decizia aceasta o întăresc prin jurămînt.

{{<§>111. Hasan Pasza este aşezat Caimacan de către conjuraţi, şi <ei> îşi declară Muftiul şi Vizirul propriu.}}

<{§} 111.> În adunarea aceasta, primul se înfăţişează drept căpetenie **Firari Hasan Pasza**, şi, depunîndu-l pe **Kioprili Abdullah Pasza**, este aşezat de conjuraţi drept Caimacan : Nakibul **Kiazibi Mehemmed Effendi**[B] ia asupra sa cinstirea de Muftiu, şi, cu titlul acesta, împarte **fetwale**; pe un altul, om de niciun rang, **Dorodzian Ahmed Pasza**, care, chemat înapoi din **Paszalykul** său, trăia viaţă de particular la Constantinopole, răsculaţii îl împodobesc cu titlul de Vizir, **Kulkiehaia Czalyk Ahmed Aga** poruncesc să ajungă **Janiczar Agasi**, iar pe **Kulkiehaia Diw Ali Aga**[C], mazilit mai înainte, îl pun iarăşi în vechea sa cinstire.

{{<§>112. Dau poruncă să se închidă porţile Oraşului.}}

<{§} 112.> La îndemnul lor, conjuraţii închid porţile C(onstantino)p(o)lei, ca nimeni să-l poată înştiinţa pe Sultan despre uneltirile lor, nu-i dau nimănui putinţa de a ieşi din Oraş, înafara trimişilor lor, jefuiesc arsenalele, pun pe sine armele care le erau păstrate împotriva duşmanilor, şi se întăresc împotriva Statului.

{{<§>113. Sultanul trimite un Sol la răsculaţi.}}

508 **<{§} 113.>** Auzind acestea, / Sultanul îl trimite, cu titlul de 'Sol', pe **Mustafa Effendi**[D], Marele Diac, la poporul C(onstantino)p(o)lei, ca să poată afla 'care era pricina pentru care se

stîrnise o atît de mare răzvrătire în Orașul Regesc', și să deie tăgadă că 'Sultanul avea să împlinească, după pofta lor, toate cele pe care le ceruseră cetățenii'.

{{<§>114. Pe acesta răzvrătiții îl tratează cu înjosire.}}

<{§} 114.> Dar, după ce acesta ajunsese la Oraș în cea de a opta zi de la începutul răzvrătirii, paznicii porții îl trag jos de pe cal, îl prind și îl leagă, și îl duc legat în **Atmeidan**, unde își puseseră corturile înaintemergătorii răzvrătiților. Văzînd aceasta, poporul strigă pe dată că 'a venit o iscoadă !', dau năvală peste dînsul și, mai înainte să poată fi cercetat, legat, de către Mai-mari, sau gloata să poată fi împiedicată de la silnicie, îl lasă aproape fără suflare sub nuiele și încearcă să scoată de la el prin cazne mărturisirea 'ce făcea Sultanul la Adrianopole. Dar lui nu-i mai lăsaseră nici bicele, nici groaza prea mare putința de a grăi, pînă-ntr-atît, încît nu numai că nu era în stare să spună ce i se poruncise să-i dea poporului de știre, ci a mai și trebuit să fie purtat într-o casă din vecini, de-abia mai trăgîndu-și sufletul.

{{<§>115. Răzvrătiții purced de la Constantinopole către Adrianopole.}}

<{§} 115.> Astfel, și mai tare înverșunați împotriva Sultanului, își rînduiesc cu și mai mare încordare oastea, și, strîngînd mai mult de cincizeci de mii de ostași, în cea de a nouăsprezecea zi, ies afară din Oraș și își desfășoară prima tabără aproape de **Daud Pasza**, și decid ca, dacă Muslimanii trăitori la Adrianopole cutezau să li se împotrivească cu mînă armată, ei să dărîme și facă una cu pămîntul tot orașul acela, ca pe un rival al celui Regesc. Cu acest plan, în cea de a șasea zi de la
509 plecarea de la C(onstantino)p(o)le, ajung la orășelul **Hapsa**, așezat nu departe de Adria/nopole, și, de acolo, îi dau de veste Sultanului că 'ei nu au conspirat împotriva Sultanului, ci împotriva cîrmuiorilor stricați ai treburilor publice, și nu au luat armele ca să se folosească de sabie împotriva Muslimanilor, ci ca să-i silească să-și pledeze cauza dinaintea sfintei și dumnezeiești Judecăți a **Curanului** pe aceia care, cu suflete de necredincioși, le vînduseră, pînă atunci, dușmanilor bunăstarea Statului. Dar, dacă Sultanul vroia să tragă sabia și să decidă cu armele un lucru care era de supus numai judecății, ei aveau să-i respingă silnicia prin silnicie, dar că numai El avea să-i deie socoteală lui Dumnezeu pentru vărsarea zadarnică a sîngelui Muslimanilor'. Pe deasupra, ei le atrag, pe acuns, luarea aminte locuitorilor Adrianopolei 'să nu li se arate în față sub arme, dacă-și vroiau bunurile nevătămate : căci ei n-au venit să se bată cu Muslimanii, cu frații lor, ci ca să-i judece după Legea Curanului și să-i bată cu pedeapsa cuvenită pe ruinătorii și jefuitorii Împărăției Ot<h>mane.'

{{<§>116. Sultanul purcede cu trupele împotriva răzvrătiților.}}

<{§} 116.> Aflînd acestea, Sultanul strînge în mare grabă, prin **Czauszi**, trupele din Europa, și le poruncește să purceadă împotriva răzvrătiților, sub conducerea Vizirului **Rami Mehemed Pasza**; ca să-i <atîțe> și mai tare pe aceștia, Muftiul **Feizullah Effendi**[E] îi proclamă pe răzvrătiți, prin **fetwa**, 'Necredincioși și Ghia<u>ri' și le făgăduiește cununa martiriului celor ce vor fi căzut luptînd cu tărie împotriva acelora.

{{<§>117. Cei ai Sultanului, văzînd Cartea Curanului, le dau răzvrătiți<lor>, în loc de arme, <frățească> sărutare.}}

<{§} 117.> Dar, după ce amîndouă oștile au ajuns la vedere, **Nakyb Effendi**, care îndeplinea printre răzvrătiți sarcina de **Muftiu**, le arată celor ai Împăratului, deschis, un volum mai mare al

510 **Curanului**, și-i roagă 'să ia aminte că sunt frați, de aceeași credință, de același sînge, / supuși aceleiași Împărății. Iar aceste tulburări nu au fost stîrnite de cei din C(onstantino)p(o)le spre a răsturna Împărăția, sau ca să împlinească ceva potrivnic sfintei Legi a Curanului, ci pentru ca, după spusele lui, să-i pedepsească pe Necredincioși și pe disprețuitorii Legii. Dar dacă vroiau să i se opună atît de sfintei lor încercări, aceia nu aveau să atragă asupra lor numai mînia dumnezeiască, ci și foarte grele chinuri'. Cuvîntarea aceasta le frînge oștenilor Împăratului ardoarea și-i mișcă pînă într-atît, încît, părăsindu-l pe Vizir, să se unească toți cu răzvrătiții, și să-i primească la ei cu frățească sărutare și salutare.

{{<§>118. <Vi>zirul, pără<sit> de ai săi, fuge incognito.}}

<{§} 118.> Vizirul, în situația aceasta disperată, o apucă la fugă, însoțit numai de doi slujitori, [și] cu haine schimbate, mare grabă, către **Varna**, iar de acolo, pitindu-se printre femeile unuia **Araidzizade** (după cum ziceau unii), o ia la C(onstantino)p(o)le, în mahalaua **Eiub**, unde-și și ridicase un conac, și se ascunde <acolo> o vreme.

{{<§>119. Răzvrătiții îi cer Sultanului, ca să-i omoare, doi Mus<l>imani și un Creștin.}}

<{§} 119.> Răzvrătiții, dimpotrivă, odată trecută această piedică, își pun tabăra chiar sub oraș, în locul numit **Solak Czeszmesi**[F], iar, de acolo, trimit la Sultan anume oameni, și-i cer să le fie dați Vizirul, Muftiul, cu doi fii de-ai lui, și **Mavrocordatul**.

{{<§>120. Sultanul li-l dă <răz>vrătiților pe Muftiu.}}

<{§} 120.> Sultanul, care prevăzuse aceasta, îi îngăduise dragului său **Muftiu**, cu două zile mai devreme, răstimpul să fugă, dar îi dăduse, totuși, cîțiva **Bostandzii** drept tovarăși de drum, cu gîndul ca, dacă dădea peste sine vreo primejdie mai mare, să-l poată aduce înapoi din fugă. Prin urmare, cum își dădea seama că răzvrătiții insistă mai cu îndărătnicie în cererile lor. Îl aduce pe dată înapoi la Adrianopole, cu ajutorul Bostandziilor, iar, odată adus, li-l dă pe mînă conjuraților, laolaltă cu fiii lui.

{{<§>121. Aceștia, chinuindu-l <mai întîi> cumplit, îi iau capul.}}

511 **<{§} 121.>** Aceștia, de îndată ce l-au avut în mîinile lor, / se încrîncenează asupra trupului lui cu foarte căutate torturi, îi bat cuie în genunchi, și se străduie și cu alte cumplite chinuri să afle urma comorilor lui, despre care mersese faima că erau uriașe. Pe toate acestea le duce cu cea mai mare răbdare bărbatul acesta mare la suflet și nu scoate nicio vorbuliță, decît că 'cerea de la Dumnezeu răzbunare împotriva unei gloate atît de nemernice și de lipsite de amintirea binefacerilor sale'. Pînă la urmă, răpus de atîtea chinuri, îi iau capul, iar leșul lui, ca pe al unui Necredincios[G] și pe al unui om nevrednic de îngropăciune, îl aruncă în rîu.

{{<§>122. Sultanul îl întărește în demnitate pe Vizirul răzvrătit.}}

<{§} 122.> Cum Sultanul lua seama, de pe urma acestor lucruri, că sufletul gloatei era mai tulburat față de sine, decît crezuse el, îi trimite pecetea Viziratului celui ridicat de răzvrătiți ca Vizir, lui **Dorodzian Ahmed Pasza**[H], și îi întărește în cinstirile lor și pe ceilalți Magnați rînduiți de ei, și le făgăduiește că le va împlini pe toate celelalte pe care le cereau, după pofta lor. Le dă însă de știre că Vizirul și **Mavrocordatul** au scăpat cu fuga, și le promite că, de îndată ce aveau să fie aflați, urma să îi dea pe mîna lor.

{{<§>123. Îl cheamă la ei pe Ahmed, fratele Sultanului.}}

<{§} 123.> Dar aceştia, făcuţi mai cutezători de indulgenţa Sultanului, se apucă de sfaturi chiar şi pentru despuierea de sceptru a Sultanului. Cu ţelul acesta, ei trimit o scrisoare la **Sultan Ahmed**, fratele lui **Mustafa**, <şi> îl roagă ca 'dacă se putea, să i se înfăţişeze oştirii. Căci conjuraţii se sfiesc să intre cu mînă armată în Palatul împărătesc; dacă însă, cu, sau fără vrerea fratelui său, putea scăpa din el, oştirea avea să-l salute, pe dată, ca Sultan'. **Sultan Mustafa** prinde solul acesta, lungă vreme stă şi chibzuieşte cu îndoială în suflet, să-şi omoare fratele, ori să-i cedeze tronul de
512 bună voie. / Mai mulţi dintre slujitorii dinlăuntru îl îndeamnă la fratricid, spunînd că 'fi-vor constrînşi conjuraţii să-l întărească pe dînsul în domnie, dacă nu mai erau şi alţi moştenitori ai Împărăţiei'. Dar Sultanul se cutremură de o asemenea faptă nelegiuită, şi se hotărăşte să se încredinţeze Proniei Dumnezeieşti .

{{<§>124. Ahmed, pildă neobişnuită, este, mai întîi, declarat Sultan de fratele său.}}

<{§} 124.> Prin urmare, se duce el însuşi la fratele său, îl întîmpină cu frăţească îmbrăţişare, îi dă de ştire că este dorit pe tron de tot poporul ot<h>man, şi-l numeşte, el primul, 'Sultan'. Către plecare, îi atrage luarea aminte cu aceste cuvinte : "Ţine minte, frate, că Tu, pe cînd mă aflam eu în fruntea Împărăţiei, Te-ai bucurat mereu se toată libertatea : rogu-Te, să nu dai poruncă să fiu reţinut mai strîns ! Şi-apoi, cugetă că Tu urci, desigur, pe drept, pe tronul acesta, ca pe unul al tatălui şi al fratelui Tău, dar că uneltele înălţării Tale sunt nişte oameni nedrepţi şi răzvrătiţi, pe care, de-i vei lăsa nepedepsiţi, să ştii că, în scurtă vreme, au să ia aceleaşi măsuri şi împotriva Ta, ca astăzi împotriva mea !"

{{<§>125. Sultan Mustafa este depus.}}

<{§} 125.> După aceste spuse, el se retrage în aceeaşi odaie în care îl reţinuse pe fratele său, iar acolo, în cea de a şasea lună de după abdicare, cuprins de boală de pe urma mîhnirii, se duce la veşnicele Palaturi pregătite lui de către Muhammed. A domnit 8 ani, a trăit < >, <şi> < > luni.

{{<§>126. Moravurile lui Sultan Mustafa şi înfăţişarea sa.}}

<{§} 126.> A fost, la auspiciile domniei sale, un Sultan <trezind> cele mai mari nădejdi, pe care le-a retezat, totuşi, Fortuna. Oricum, mai fericit în cei dintîi ani ai stăpînirii sale, decît în cei de la urmă. La el, singur, străluceau mai multe înzestrări ale Firii, decît la amîndoi predecesorii săi.
513 Căci avea o minte coaptă, hîrşit, cap limpede, în strîngerea şi în cheltuirea banilor / nici risipitor, nici zgîrcit, drept, bun săgetător şi călăreţ, foarte închinat divino quoque cultui, după ritul său. Cea mai mare laudă i-a adus-o pacea de la **Carlovi**ţ, pe care, zadarnic dorită, jinduită, încercată de Părintele şi de doi unchi de-ai săi, a încheiat-o el însuşi, printr-o de mirare împăcare a spiritelor. Statura trupului îi era mijlocie, faţa rotundă, variind între albeaţă şi roşeaţă, barba roşiatică, dar rară şi scurtă, nasul scurt şi puţin în sus la nări, ochii albaştri, sprîncenele mai rare şi bălaie. La vremea verii, i se vedeau pete pe faţă, dar ele dispăreau iarăşi către iarnă. El însuşi n-a lăsat după sine nici un fiu <aflat. În viaţă, cu toate că a zămislit mai mulţi. Îl iubea cu deosebire pe **Ibrahim**[1], fiul unchiului său **Ahmed**, îl ducea mereu cu sine, şi se spunea că, dacă avea să moară fără urmaş de-al său, şi-l menise drept succesor.

SVLTAN AHMED III.
FIUL LUI SVLTAN MVHAMMED IV.,
AL XXIII-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.

<CAPITOLUL V.>

{{<§>1. Sultan Ahmed urcă pe Tronul Împărătesc și îi întărește pe conjurați în demnitatea lor.}}

<§ 1.> După depunerea lui **Sultan Mustafa**, îi urmează la domnie fratele lui, **Ahmed**, în cel de al <40-lea> an al vieții[a] <care> îi întărește în cinstirile lor pe Vizirul **Dorodzian Ahmed Pasza**, pe Caimacanul **Firari Has[s]an Pasza**, pe Janiczar Agasi, pe **Czalyk Ahmed Aga**[b], precum și pe ceilalți cărora răsculații le împărțiseră demnități, <iar> pe Nakyb, pe **Kiazibi Mehemmed**
514 **Effendi**, pe care răzvrătiții îl luaseră cu ei, îl rînduiește Muftiu : prin acestea / el izbutește să-i facă pe conjurați să lase cu totul orice bănuială legată de dînsul, ba chiar să creadă că, prin acea răzvrătire, au aflat cea mai mare trecere pe lîngă noul Sultan.

{{<§>2. Își face planuri să se răzbune pe răzvrătiți.}}

<{§} 2.> Și astfel, ca să-i înșele și mai bine și ca să pară că le face pe toate după pofta lor, zăbovind la Adrianopole numai douăzeci de zile, se întoarce la C(onstantino)p(o)le în luna Septembrie, iar acolo împarte pe de-a întregul **Bachsziszul** care se obișnuiește să le fie dat oștenilor, sub auspiciile noii Împărății. Cum, în felul acesta, potolise înflăcărată ardoare a răzvrătiților, pune la cale planuri să-i pedepsească, laolaltă cu Silahdarul **Hasan Pasza**[c], soțul surorii sale, pe care, după înălțarea la demnitatea de Tefterdar a lui **Firari Hasan Pasza**, îl orînduise Caimacan. Dar, pentru că părea plin de primejdie să-i atace, în același timp, pe aceia, strînși la C(onstantino)p(o)le, și să-i tragă la pedeapsă, se hotărăște să-i împrăștie, prin felurite meșteșuguri, prin Provinciile Împărăției.

{{<§>3. Prin felurite meșteșuguri și înțelegeri îi dă pe toți, pînă la urmă, pierzării.}}

<{§} 3.> Prin urmare, îl trimite pe fruntașul întregii răzvrătiri, pe **Carakasz Mehemed Aga**, la Szeriful **Kiabei**, cu **Caftan și** cu sabie, după cum este obiceiul noilor Sultani, dar, după ce ajunsese pe la **Halep**, poruncește să i se ia capul prin mijlocirea altui Capudzi baszi. Pe Prefectul Janiczarilor, **Czalyk Ahmed Aga**, îl cinstește cu trei cozi <de cal>, și, a treia zi după aceea, îl face să vină, cu mare pompă, în **Serai**, ca și cum ar fi vrut să-i încredințeze pecetea Viziratului, de unde, pe cînd toți credeau că se va întoarce cu Viziratul, pe cealaltă poartă a Palatului, care privește către mare, îl pune pe o galeră, și dă poruncă să-l azvîrle în **Propontida**. La puține zile după aceea, pe
515 însuși Vizirul **Dorodzian Ahmed Pasza** / îl despoaie de demnitatea sa, dar, cum tuturora le era cunoscut că el nu umblase de la sine după Vizirat, ci poporul răsculat îl constrînsese, în mod silnic, să preia acea sarcină, îi dăruiește viața, și îl trimite la **Enibacht**, în chip de surghiunit.

{{<§>4. La Vizirat urmează Hasan Pasza.}}

<§ 4.> Îi urmează, pe la sfîrșitul lui Octombrie, **Silahdar Hasan Pasza**<[c]>, iar, la porunca lui, în răstimpul a cinci luni, înafară de Paszi și de ceilalți Prefecți ai oștirii, mai mult de patrusprezece

mii de ostași de rînd, care fuseseră părtași și împlinitori ai răzvrătirii, sunt azvîrliți, noaptea, în curentul **Bosphorului**. Fortuna i-a cruțat, la acea vreme, doar pe doi, pe Kulkiehaiasi, **Diw Ali Aga**, și pe **Firari Hasan Pasza**. Cel dintîi, prevăzînd primejdia care atîrna asupra capului său, a fugit de la C(onstantino)p(o)le pe ascuns, cu veșminte schimbate, și n-a mai putut fi găsit vreodată, cu toate că a fost căutat cu cea mai mare rîvnă. Pe al doilea, ca nu cumva, din pricina autorității pe care o avea în popor, să se iște tulburări, dacă se lua vreo măsură mai dură împotriva lui, Sultanul l-a lăsat să plece din Oraș ca Seraskier de **Babadagy**, dar, pe drum, i-a poruncit să se abată înspre **Sophia**, cu cinstirea de Beglerbeg al **Rumeliei**, dar, pînă la urmă, în anii următori, cum văpaia răzvrătirii se stinsese deja cu totul, sub Viziratul lui **Czor<l>yli Ali Pasza**, prin înșelăciuni și făgăduința Viziratului, l-a amăgit la C(onstantino)p(o)le, l-a pus pe o galeră și l-a azvîrlit în **Propontida**.

{{<§>5. Othman, Capudan Pasza, este trimis cu flota în Maeotida.}}

<{§} 5.> Hasan Pasza le împarte, între timp, clienților săi cinstirile celor uciși, și îl orînduiește Amiral pe **Abaza Osman Pasza**[d], cu porunca să desfășoare pînzele, cu toată flota, către smîrcul
516 **Maeotidei**, iar trecătoarea ei / să o întărească prin noile forturi **Giercz** și **Taman.** Acela își împlinește, el, poruncile cu cea mai mare sîrguință, dar, la întoarcere, este asuprit de o furtună, pierzînd nouă galere : pe celelalte, după ce-au suferit multe pagube, abia de le aduce înapoi, salvate, la C(onstantino)p(o)le.

{{<§>6. Hasan Pasza este mazilit, îi urmează Calaily Ahmed.}}

<{§} 6.> Pînă la unnă, **Silahdar Hasan Pasza**, în cea de a zecea lună a Viziratului său, este depus din demnitatea sa, datorită murmurelor poporului, și, în 14 ale lunii Septembrie <a anului H(egirei) 1115>, îi este dat drept urmaș **Calaili Ahmed Pasza**[e], un om de ținut minte numai pentru desfrîul și pentru cruzimea sa față de supușii creștini ai Împărăției Ot<h>mane.

{{<§>7. Fiind depus și acesta, este rînduit Vizir Baltadzi Mehemmed.}}

<{§} 7.> După ce Sultanul i-a răbdat viciile vreme de trei luni și i-a arătat gloatei ce fel de bărbat era cel pe care și-l dorise, atît de aprig, Vizir, îl depune și îl trimite, surghiunit, la **Cos**, pecetea Viziratului fiindu-i dată, la sfîrșitul acestui an, lui **Baltadzi Mehemed Pasza**[f]. Dar și acesta, {după} șaisprezece luni este mazilit prin meșteșugurile soției sale, despre care se spunea că Sultanul o iubea ca un nebun, dar, cu onoarea neștirbită, este în Paszalatul **Aleppului**.

<§>8. Mazilitului Mehemmed îi urmează Czorluly Ali Pasza.}}

<{§} 8.> Urmează **Czorlili Ali Pasza**[g], în anul <{(H(egirei) 1117))>, în April(ie) 23, un om născut dintr-un neam de rînd, dar cu o minte foarte ascuțită și cu mare rîvnă pentru păstrarea păcii. Pe vremea acestuia, Împărăția Ot<h>mană a primit oaspeți cum n-a mai văzut niciodată, nici nu-i de crezut că are să mai vadă, și anume pe **Regele Svezilor**, **Carol al XII-lea**, și, pe **Stanislav**, încununat cu diadema de către **Poloni**, fie și pe nedrept.

{{<§> 9. Sultanul îi are ca oaspeți pe Regii Suediei și Poloniei.}}

<{§} 9.> Căci, iscîndu-se război între **Svezi** și **Regele Poloniei**, cel **Sved** fusese mai presus și îi împinsese pe **Poloni**, care punea mai dinainte o răsturnare, să-l depună pe Regele lor, **Augustus**, și să-i încredințeze sceptrul Regatului lor, prin alegere, Waivodului de **Poznan**, **Stanislav**
516 **Leszczinskij**. / Nemulțumindu-se nici cu aceasta, ca să nimicească izvorul războiului, el intrase în

ţinutul natal, din **Saxonia**, al Regelui Poloniei, răşluise de acolo mari avuţii, prin biruri nemaiauzite înainte, şi îl silise astfel pe Augustus să plece de la sine din Polonia şi să-l recunoască Rege pe Stanislav.

{|<§>10. Svezii dau năvală cu încrîncenare asupra Ruşilor.|}

<{§} 10.> Înlăturînd de la hotare acest duşman, el îşi abate întreaga oştire asupra Monarhului **Ruşilor**, **Petru Întîi**, mai înainte aliatul lui **Augustus**, şi promiţîndu-şi nimic mai puţin, decît descăunarea lui, se prefăcuse, mai întîi, că vroia să intre în **Rusia** aproape de **Plescovia**, apoi, ademenit de făgăduielile Hatmanului **Cazacilor**, **Mazep<p>a**, care îi oferise predarea Provinciei şi a trupelor sale, îşi îndreptase oştile către **Ukraina**.

{|<§>11. Ali Pasza le făgăduieşte Svedului şi Caza<c>ilor răzvrătiţi ajutor împotriva Ruşilor.|}

<{§} 11.> Cît se afla el pe această cale, **Ali Pasza**, bucuros să fi prins prilejul prin care, fără vreo primejdie sau vreo pagubă pentru Împărăţia Ot<h>mană, să-şi poată împila foarte crîncenul său vrăjmaş, pe Czarul **Rumenilor**, îi încredinţează printr-o scrisoare Chanului **Crymeei** (care, pe vremea aceea, era **Caplan Gierai**) 'să-l întărească, cu orice chip, pe **Mazeppa** în planul acesta şi să-i promită că, de îndată ce avea să afle despre intrarea **Svezilor** în **Cazacia**, avea să le vină Svezilor în ajutor cu nenumărate trupe turceşti şi tătăreşti, iar, unindu-şi forţele, aveau să şteargă de pe faţa pămîntului duşmanul lor, chipurile, comun, iar **Cazacilor** avea să le dea întru totul înapoi vechea lor libertate.'

{|<§>12. Mazeppa, Căpetenia Cazacilor, se uneşte cu Svezii.|}

<{§} 12.> Întemeindu-se pe făgăduielile Chanului, Căpetenia **Cazacilor**, **Mazep<p>a**, îl cheamă la sine pe **Regele Svediei**. Dar acesta este amăgit de către Vizir şi de către Chan cu făgăduieli fără de vreun folos, pînă cînd a ajuns să fie zdrobit de Czarul **Ruşilor**, sub **Poltava**, în <ziua de>
518 cinci a lunii / Dzemaziul ewel a anului 1121, într-un măcel de nereparat.

{|<§>13. Sub Poltava, oastea Svezilor este zdrobită într-un veşnic (sic) *măcel, <iar> Regele se retrage la Turci.|}*

<{§} 13.> După acest măcel, **Regele Svediei** se retrage, cum credea el, confederaţii săi Turci, la **Bendera** : tot acolo, în anul următor, se refugiază <şi> **Stanislav Leszczinskij**, laolaltă cu Voievodul de **Kiov** şi cu alţi fruntaşi ai **Poloniei** care stătuseră de partea sa, pe care armele lui **Augustus**, întors în Polonia după ce auzise de prăpădul acela, îi siliseră să iasă din acel Regat.

{|<§>14. Turcii îi primesc cu cinstire pe Regi, dar îşi retrag făgăduielile.|}

<{§} 14.> Amîndoi sunt primiţi cu cea mai mare cinstire, dar, cînd cer cu insitenţă ajutoarele făgăduite lor împotriva duşmanilor, sunt luaţi în rîs de răspunsurile nesigure şi îndoielnice ale Vizirului. Căci el, de îndată ce aflase că **Ruşii** nu numai că i-au alungat din hotarele lor, cu un asemenea măcel, pe **Svezi**, şi le-au luat cea mai mare parte a oştirii în captivitate, ci au mai şi supus cu armele cel mai de seamă meterez al Regatului **Sveziei**, **Livonia**, se hotărăşte iarăşi să păzească pacea cu Ruşii, şi să abată orice primejdie de deasupra Statului Ot<h>man.

{|<§>15. Turcii întăresc pacea cu Czarul.|}

<{§} 15.> Cu ţelul acesta, la cererea Solului **Rusiei**, **Petru Andreiewicz Tolstoi**, el întăreşte condiţiile de pace stabilite de mai înainte, **Svezii**, **Stanislav** şi cu **Francezii** străduindu-se zadarnic să turbure pacea.

{{<§>16. Regele Svediei îl acuză pe Vizir de trădare.}}

<{§} 16.> Pînă la urmă, **Regele Svediei**, cînd ia seama că urechile Vizirului erau surde la cererile sale, îi înmînează pe ascuns Sultanului însuși, prin Solul său, **Poniatowski**, o scrisoare de închinare, se plînge că 'Vizirul a fost corupt de dușmani și este un trădător față de Împărăție, care l-a aţîțat pe el, prin Chanul Tătarilor cu multe și mari făgăduieli, să ducă mai departe războiul, cînd **Rușii** vroiau să încheie pace, iar acum își închide urechile la cererile lui, și a consfițit cu dușmanul
519 comun / o atare pace, cum de-abia dacă **Rușii** și-ar fi putut dori mai înainte.

{{<§>17. Dar, dată fiind starea lucrurilor, nu izbutește nimic.}}

<{§} 17.> Sultanul îi trimite Vizirului, după obicei, scrisoarea Regelui și îi dă poruncă să relateze cele ce se trataseră pînă atunci cu **Svezii**. Acela se aprinde de mînie asupra Chanului și a Regelui, dar, cum nu putea hotărî nimic nefast împotriva acestuia, își revarsă întregul șuvoi al furiei sale asupra Chanului. Apoi îi înfățișează Sultanului o relatare, după pofta sa, plină de minciuni, dă toată vina asupra înșelătoriilor Chanului și dobândește astfel ca acesta să fie descăunat și trimis în surghiun la **Ianopol**.

{{<§>18. Turcii hotărăsc că trebuie întărită pacea cu Rușii, iar Regii alungați.}}

<{§} 18.> Are iarăși loc o deliberare ascunsă între Mai-mari și se ia hotărîrea să se păzească cu sîrguință pacea consfințită cu **Ruthenii**, Regelui să i se îngăduie voia de a se întoarce acasă, și să se aibă grijă să aibă cale sigură prin **Germania**. Regele, dimpotrivă, primind un asemenea răspuns, spune că 'nu va pleca, ci va aștepta fără să miște orice va hotărî Fortuna în privința lui. Căci el știe sigur că, în vara viitoare, Ot<h>manizii aveau să aibă război cu **Rușii**, și că aceia înșiși aveau să declare război, și dacă Turcii nu vroiau s-o facă, iar abia atunci Sultanul însuși avea să-și deie seama, fie și prea tîrziu, că el nu l-a acuzat de trădare pe Vizir numai ca o calomnie'. Dar, disprețuind aceste îndemnuri, Vizirul persistă în hotărîrea sa, și îl trimite pe **Devlet Gierai Chan** cu cea mai mare cinstire în **Crymeea**, poruncindu-i ca 'în orice chip va putea, să încerce să păstreze pacea cu Ruthenii, și, dacă auzea că Ruthenii pun la cale ceva potrivnic, să deie de veste Curții despre aceasta'.

{{<§>19. Imposturile Vizirului sunt descoperite.}}

<{§} 19.> Cînd acesta ajunge în **Chersones**, ca să-i facă viața grea predecesorului său, **Caplan**
520 **Gierai**, îi dă de știre Sultanului / că 'acesta nu numai că a dus la pierzare, din neglijența sa, mai mult de treizeci de mii de **Tătari** în campania împotriva **Czerkassilor**, dar l-a mai și aţîțat la răzvrătire pe **Mazep<p>a** al **Cazacilor**, și i-a făgăduit aceluia, în numele Curții Ot<h>mane, libertatea și cu ajutoare'. Sultanul, primind relatarea aceasta, îl cheamă la sine pe Vizii" și îl întreabă : 'Ce scrisoare a fost trimisă la Chanul Tătarilor despre un ajutor de dat **Svezilor** ?' Cum acesta tăgăduia și susținea că sunt plăsmuiri de-ale Chanului, Sultanul, bănuind cum stăteau lucrurile, îl trimite pe ascuns la Caplan Gierai, la **Ianopol**, pe un credincios al său, și îl întreabă : 'A trimis el o atare scrisoare către **Mazep<p>a** ?' Caplan Gierai, socotind că n-are a se teme de mînia Vizirului, mărturisește cu candoare adevărul, că 'el a trimis atari făgăduieli Căpeteniei Cazacilor, dar la porunca și încredințarea Vizirului'. Auzind aceasta, Sultanul îl cheamă iarăși la sine pe Vizir, îl învinuiește de minciună, și, plin de indignare îi spune : "O asemenea scrisoare nu era de trimis în

vremea armistiţiului, iar, odată trimisă, nu trebuia retractată, nici Regele **Svediei** de luat în rîs, iar cinstea Împărăţiei Mulsimane şi a credinţei Muslimanilor de înjosit în faţa unor necredincioşi !"

{{<§>20. De aceea, depunîndu-l pe Ali, îl pune în locul lui pe Kioprily <Nu>um<an> Pasza.}}

<{§} 20.> Ca atare, el îl depune din Vizirat pe **Czorlily Ali Pasza, şi** i-l dă drept urmaş pe **Kioprili ogly Nuuman Pasza**[h], un bărbat mai vestit pentru meritele dreptăţii şi învăţăturii sale, decît pentru ale <conducerii> oştirii. Iar acestea erau doar scîntei şi semne ale văpăii care stătea să izbucnească, pe care, nu mult după aceea, mai multe alte pricini ale pîrjolului o fac să iasă la iveală.

{{<§>21. Regele Svediei îl înmoaie în chipuri de mirare pe Sultan să încalce pacea cu Ruşii.}}

<{§} 21.> Anume, **Regele Svediei**, odată mazilit şi trimis în surghiun duşmanul său, **Ali Pasza**,
521 prin Solul său, **Poniatowski**, îi dezvăluie Curţii cu mai multă cutezanţă / planurile sale, şi o aţiţă la declararea războiului faţă de **Ruşi**: căci' **Statul Polon** îi este aliat lui şi lui **Stanislav**, iar Voievodul de **Kiov** este dorit de toţi drept Căpetenie a oastei. În **Pomerania** ar fi strînse de Căpeteniile lor patruzeci de mii de oşteni aleşi, care aveau să intre fără de nici o piedică în Polonia, de îndată ce avea să se arate fie şi o uşoară ceată turcească, sau tătărească la hotarele **Podoliei**. **Danezii**, aliaţii Ruşilor, au fost înfrînţi de Căpetenia lor şi marcaţi de un asemenea prăpăd, încît, mulţi ani de acum încolo, de-abia dacă se credea că puteau să-şi refacă oştirea'. Pe lîngă aceasta, scoate şi îi arată Sultanului efigia Czarului, turnată în bronz la **Amsterdam**, cu acesta inscripţie în josul ei:

Petrus Primus, Russo-Graecorum Monarcha

Se mai adăugau şi alte relatări de la hotare, cum că Ruşii au luat cu ei chiar din **Moldova** mai mulţi Svezi aşezaţi prin sate, că Czarul construieşte o uriaşă flotă peste Tanais, că a terminat deja portul **Taganorog, şi** că nimic nu sună a război prin acele părţi. Toate acestea chinuiau grozav sufletul Sultanului, mai mult decît orice, însă, arta navală, necunoscută mai înainte **Ruthenilor**, în care făcuseră dela atît de mari progrese, încît cutezau să-şi trimită Solii la C(onstantino)p(o)le cu nave de război.

{{<§>22. Judecata Sultanului despre Czar.}}

<{§} 22.> Prin urmare, îl cheamă la sine pe Vizirul **Kioprili ogli Nuuman Pasza**, şi, la sosirea
522 lui, se spunse că i-ar fi zis : 'Ol duszmenun / bu ane dek ejledugy hareketleri dakykajn akl ile nazar olunseler, imtisalý amel Iskienderi Rume Cahraman davasinde akl uczumr, imdijsz oldur ki ol Giaur bize isz giostermeden evvel hakkynden, gielmek gierek jochse Ichtimaldurki Eszgalimuz sailerl ile zühür olducta bizi bir zahmette koia.', adică

"Duşmanul acela (anume Czarul) nu-şi poate nicidecum schimba gîndul în bine. Căci din cele pe care le-a făcut pînă acum îmi dau seama cu uşurinţă că el, ca un al doilea **Alexandru cel Mare**, aspiră la monarhia asupra întregii lumi. Aşadar, Necredinciosul acela trebuie pedepsit, mai înainte să ne poată el pedepsi pe noi; altfel, de vom trece cu vederea uneltirile lui, este de temut să nu ne facă vreodată truda foarte grea, atunci cînd avem să fim reţinuţi de alte războaie."

{{<§>23. Răspunsul Vizirului către Sultan.}}

<{§} 23.> La acestea, **Nuuman Pasza** îi dă răspuns Împăratului că 'orişicum, este de temut ceva funest de pe urma prea marilor progrese ale Czarului; dar, pentru că pacea a fost odată consfinţită, ea nu trebuie ruptă fără de o cauză dreaptă şi judecătorească : el, însă, îl va chema la

sine pe Solul Czarului și îl va întreba care erau planurile Czarului. Iar dacă **Rușii** vroiau să dea năvală asupra Ot<h>manizilor pe neașteptate și să-i asuprească cu războiu înainte de sfîrșitul armistițiului, Dumnezeu, Păzitorul cauzei Muslimanilor, are să le vină în ajutor'.

{{<§>23 <bis>. Convorbirea <Vi>zirului cu Solul <Cz>arului.}}

<{§} 23 <bis>.> Întors acasă, Vizirul îl întreabă pe Solul chemat la sine 'în ce scop **Czarul** se îngrijea să construiască atîtea nave, sau galere pe Tanais ? Căci, dacă vroia pace, nu era nevoie de flotă, cum, din **Rusia**, nici un alt dușman nu putea fi atacat cu navele, iar acelora nu le stătea liberă trecerea în vreo altă mare, fie în **Caspica**, fie în **Ocean**'. Solul Czarului îi răspunde că 'Domnul
523 Său nu a construit niciun fel de nave noi, ci doar vroia să termine unele începute înainte de pace, / anume ca, dacă rămîneau neisprăvite, să nu putrezească. El se punea chezaș că **Czarul** n-avea să cuteze nimic dușmănos, înainte de încheierea timpului de armistițiu, decît dacă ar fi fost silit de cea mai mare nevoie'.

{{<§>24. Sultanul îl despoaie de demnitatea sa pe Vizirul potrivnic părerii sale.}}

<{§} 24.> Cu toate că acestea îi fuseseră relatate Sultanului de către Vizir, acela se hotărăște, cu nimic mai puțin, să-i declare războiu **Czarului Rusesc**, și, cu planul acesta, îi încredințează Vizirului să crească Tezaurul și să institue obișnuitele biruri mai mari. Vizirul tăgăduiește că 'acest lucra poate fi făcut, sau să se mai ridice ceva de la supuși, înafara de cele pe care le porunceau Legea și Profetul. Ținînd seama de asta, trebuia înrolată o oștire care, deși avea să fie mai mică la număr, avea, totuși, să fie cu mult mai de vază decît niște trupe mai mari, pentru că fusese strînsă cu banii aceștia. Dar, dacă aceste sfaturi îi displăceau Sultanului, îl roagă să-și facă rost de un alt Vizir, care să fi deprins mai bine meșteșugul de a-i asupri pe cetățeni'.

{{<§>25. El îi încredințează a doua oară Viziratul lui Baltadzi Muhammed.}}

<{§} 25.> Sultanul îi îngăduie cererea, pecetea Viziratului, primită de la el, i-o dă a doua oară lui **Baltadzi Mehemed Pasza**, soțului ibovnicei sale, iară pe **Nuuman Pasza** îl trimite la Prefectura **Eubeei**. Sub Viziratul lui, este pregătit mai pe față și cu mai mare rîvnă aparatul de războiu, sunt înrolați ostași, și sunt aranjate toate pentru o expediție din vreme.

{{<§>26. Sultanul, dînd pe față războiul împotriva Rușilor, dă poruncă să-l întemnițeze pe Sol.}}

<§ 26.> Înspăimîntați de acest lucru, **Venețienii**, cum nu știau încotro băteau toate acestea, socotind că Turcii aveau să-și miște armele împotriva **Moreei**, îi dăruie pe Vizir, pe Muftiu și pe ceilalți Magnați cu uriașe sume de bani; **Solul Rușilor**, întemeindu-se pe nădejdea păcii de curînd încheiate și întărite, se poartă mai cu delăsare, socotind, desigur, fără de folos să ceară prin daruri ceeace porunceau condițiile de pace. Considerînd aceasta drept zgîrcenie, Vizirul, în luna Szewal
524 a anului 1122 (Noi(embrie) 1710), / laolaltă cu Chanul, pe care îl chemase la sine din **Crymeea**, și cu ceilalți **Viziri Cubbe**, statornicește o consfătuire asupra războiului de purtat cu Czarul, și, cu consimțămîntul mai tuturora, este stabilită expediția, după pofta Sultanului. Se răspîndesc pe dată, prin toată Împărăția, poruncile de strîngere a ostașilor pentru viitoarea expediție, Solul Czarului este azvîrlit în <temnița celor> **Șapte Turnuri**, bunurile lui, toate cîte s-au găsit, sunt puse la mezat, iar lui însuși, ca unui mincinos, i se dictează pedeapsa cu moartea, pe care Sultanul ar fi și

dus-o la îndeplinire, de nu i s-ar fi împotrivit Vizirul şi cu Chanul, atrăgîndu-i luarea aminte că 'dacă avea să comită aşa ceva împotriva dreptului ginţilor, avea să ardă în fruntea stăpînirii sale o pată ce n-avea să se mai şteargă niciodată'.

{[<§>27. Îl amăgeşte pe Regele Svediei cu cele mai mari cinstiri.]}

<{§} 27.> Dimpotrivă, Regelui **Svediei** i se trimit pe loc cinci sute de pungi, cu titlul de împrumut, îi sunt daţi în dar treizeci şi şase de cai de soi, parte cu valtrapuri, parte nu, împreună cu alte daruri împărăteşti, iar el însuşi este mîngîiat cu făgăduinţa apărării şi ocrotirii Ot<h>mane.

{[<§>28. Brîncoveanu este învinuit de perfi<di>e de către Mazeppa.]}

<{§} 28.> Între timp, Sultanul este înştiinţat prin scrisorile lui **Mazep<p>a** şi ale altora că Principele **Valahiei**, **Constantin Brîncoveanu**, întreţine legături tainice, prin scrisori, cu Czarul, cugetă să se desfacă de Împărăţia Ot<h>mană, şi i-a promis Czarului, dacă putea intra în **Moldova**, treizeci de mii de ostaşi şi provizii pentru mai mulţi ani, şi că, deja, pentru întărirea alianţei, a fost decorat cu rangul de Cavaler al **S(fîntului) Andrei**. După ce acestea au fost întărite prin relatările mai multor alţi Paszi, Sultanul, mai înainte să declare război, se hotărăşte să-l prindă pe acest
525 duşman dinlăuntru şi să lecuiască Statul Ot<h>man de această rană. /

{[< §>29. Se sfătuieşte în legătură cu mazilirea lui.]}

<{§} 29.> Dar, pentru că vedea că, datorită prea marii lui puteri şi autorităţi pe care o avea în domnia sa, acest lucru era greu de împlinit, porunceşte ca Chanul **Crymeei** să se sfătuiască despre acest lucru cu Vizirul, şi să-i relateze cele ce socoteau că ar fi în folosul Statului. Chanul îl îndeamnă pe Vizir 'să nu încerce nimic pe faţă împotriva **Brîncoveanului**, ci să-l înşele şi să-l atragă în plasă prin mijlocirea vecinului său, **Principele Moldovei**. Dacă Principele de atunci al Moldovei era socotit nepriceput la o asemenea treabă, el cunoştea pe unul mai nimerit, pe **Dimitrie Cantemir**, a cărui fidelitate Sultanul o încercase de mai mulţi ani, şi la pace, şi în război'.

{[<§>30. Dimitrie Cantemyreste trimis ca Principe al Valahiei, sub titlul Moldovei.]}

<{§} 30.> Sultanul le încuviinţează planul şi, mazilindu-l pe **Nicolae Mavrocordat**, îl numeşte pe **Cantemir**, sub numele **Moldovei**, Principe al **Valahiei**, şi, împodobit cu veşmînt de zibelină, îl trimite în Moldova, în luna S zeval a anului 1122 (în luna Noiembrie, în (14)). Mai departe, îi dă printre încredinţări 'să-l prindă pe **Brîncoveanu**, sub alianţa prietenici, sau sub orice alt chip vroia el, şi să-l trimită, viu sau mort, la C(onstantino)p(o)le, şi, ocupînd Principatul Valahiei, să ia asupra sa însuşi grija acelei domnii, iar Moldovei să dea un alt Principe, iar pe cel pe care-l va fi ales să-l înfăţişeze Curţii spre întărire'. Pentru împlinirea cît mai iute şi mai cu noroc a acestui fapt, îi poruncise şi Chanului 'să-i îngăduie aceluia, fără zăbavă, oricîte mii de **Tătari** i-ar fi cerut Cantemir'. De asemeni, Sultanul îi făgăduise lui Cantemir ca 'Domnia să-i fie ' **Ebedi**' <'veşnică'>, şi să nu
526 i se mai ceară vreun tribut şi **Piszkieszuri**, cîtă vreme avea să rămînă în Moldova'. /

{[<§>31. Poarta cea fără de credinţă îşi încalcă făgăduielile faţă de Cantemyr.]}

<{§} 31.> Odată întărite printr-un **Chatiszerif** aceste făgăduieli, **Cantemyr** pleacă, împreună cu Chanul **Tătarilor**, în **Moldova**, pe la sfîrşitul lui Noiembrie : dar, la puţine zile după sosirea sa, este făcut să ia aminte printr-o scrisoare a **Kiehaiei** Marelui Vizir, **Osman Aga**[1], 'să le trimită cît mai curînd Sultanului şi Vizirului **Piszkieszul** care se obişnuia să fie dat la luarea auspiciilor

domniei, să strîngă o foarte mare cantitate de provizii pentru oştirea turcească, să termine cît mai iute ridicarea podului <de la Isaccea>, să le împartă tabere de iarnă **Svedilor** şi **Cazacilor** care erau împreună cu Regele **Svediei**, iar el însuşi, laolaltă cu trupele sale, să se înfăţişeze la **Bendera** pe la **Hydrylez** <pe la 'Sfîntul Gheorghe'>'. ca să trecem sub tăcere multe alte poveri grele şi de-abia de dus, care-i erau cerute.

{|<§>32. De aceea, el îşi oferă slujbele credincioase unui Monarh credincios.|}

<{§} 32.> După aceste dovezi de început, **Cantemir**, văzînd cît de puţin trebuie cerută credinţa din partea Necredincioşilor, îşi abate sufletul de la Turci şi, socotind mai cu cale să pătimeşti alături de **Hristos**, decît să te aştepţi la înşelătoarele comori ale **Egiptului**, trimite la Czar un om de credinţă, şi, prin mijlocirea lui, îi oferă predarea sa şi a Principatului său.

{|<§>33. Czarul vine cu oastea sa la Iaşi, Scaunul Moldovei.|}

<{§} 33.> Odată schimbate zălogurile de credinţă, Czarul o trimite înainte, din **Polonia**, pe Căpetenia oştirii sale, **Boris Petrowicz Szeremetew**, cu o parte din trupe, ca să ocupe podul de peste Danubiu, iar el însuşi vine din urmă, ceva mai tîrziu, cu restul regimentelor, şi, în 15 ale lunii Dzemaziul ewwel a anului 1123, îşi pune tabăra pe **Hierasus**, aproape de **Czuczora**. Apoi, după ce unise trupele moldovene cu cele ale sale, purcede spre **Iaşi** laolaltă cu puţine Căpetenii ale oastei sale, vizitează cu religiozitate, vreme de trei zile, biserici şi mănăstiri, şi aşteaptă proviziile
527 făgăduite de Principele **Valahiei**. /

{|<§>34. Brîncoveanus, PrincipeleValahiei se arată încălcător al credinţei.|}

<{§} 34.> Dar, după ce a luat aminte că Solul aceluia vroia să împlinească din vînt şi din ceremonii cele pe care făgăduise să le ofere, şi se convinsese despre perfidia lui, a intrat la mare îndoială, să înainteze, oare mai departe sau să-şi oprească paşii, sau <chiar> să se retragă. Căci 'sfînta foame', răul fatal pentru Creştinii ce vin să se lupte în **Moldova**, începuse deja să-i bată pe oştenii **Ruthenilor**, şi pentru că, întemeiaţi pe făgăduielile **Brîncoveanului**, Căpeteniile nu aduseseră cu sine provizii decît pentru douăzeci de zile, şi pentru că lăcustele roseseră toată iarba din Moldova.

{|<§>35. Czarul trimite în Valahia, la păşunat, o parte a oştirii sale.|}

<{§} 35.> Din aceste pricini, Czarul îi trimite în hotarele **Valahiei** pe Generalul **de Roenne** şi pe Contele **Toma Cantacuzino**, cu o parte a oastei, ca să încerce dacă puteau să smulgă cu forţa ce nu vroia să dea **Brîncoveanu** de bună voie, şi să-şi mîngîie astfel oastea. Aceştia, trecînd peste munţii **Moldovei**, se năpustesc, mai întîi, asupra **Brăilei** şi îi silesc să se predea pe Turcii străjeri ai cetăţii, după 4 zile de asediu. Tinzînd ei mai departe şi vrînd să pătrundă chiar în Valahia, sunt chemaţi îndărăt de o scrisoare a Czarului, prin care li se poruncea să le deie Turcilor înapoi Brăila, şi să se întoarcă.

{|36. Czarul pleacă să ocupe podul de peste Danubiu.|}

<{§} 36.> Anume, după ce ei plecaseră din tabără, Czarul purcesese către **Czuczora** cu toată oştirea, şi se hotărîse să încerce dacă putea să ocupe, înainte de sosirea Turcilor, podul de peste Danubiu. După ce ajunsese însă la movila **Rabie**, el este înştiinţat că Vizirul a trecut deja peste Danubiu cu toate trupele, despre care se spunea că numără două sute douăzeci de mii, şi că ţinteşte către **Fălczii**, în etape mari.

{{<§>37. Trimite o parte a oştirii, care să-l împiedice pe Vizir să treacă.}}

528 **<{§} 37.>** Auzind acestea, îl trimite înainte pe Generalul rus **Ianul**, cu şapte mii / dintre ai săi, cinci sute de **Moldoveni** et şi cîteva sute de **Cazaci**, înspre **Fălczii**, ca să îi împiedice pe Turci să treacă.

{{<§>38. Acesta, împresurat de mulţimea duşmanilor, intră în primejdie.}}

<{§} 38.> Dar acesta, mai înainte să fi ajuns la **Fălczii**, aproape de satul **Bîrseni**, zăreşte, pe malul de Răsărit al **Hierasului**, toată oastea Turcilor Tătarilor, şi îi dă de veste Czarului, printr-un olăcar. Cîtă vreme aşteaptă el, fără să mişte din loc, răspunsul aceluia, trupele Turcilor trec, către noapte, ceva mai jos, fără să le împiedice nimeni, şi îl împresoară de jur împrejur cu călărimea. În mijlocul acestei primejdii, iată că soseşte un **Moldovean** şi-i aduce porunca Czarului 'să se retragă în tabără', la vederea căreia, **Ianul** se retrage în pas încet, cu coloana sa rînduită în pătrat, şi respinge cu tărie şi bărbăteşte nenumăratele bulucuri ale duşmanilor, orişicînd dau să-l hărţuiască.

{{<§>38<bis>. Cantemyr, cu ai săi, le vine în ajutor celor aflaţi în primejdie.}}

<{§} 38<bis>.> Cînd nu mai era departe de tabără, iar adversarii se puseseră şi mai tare asupra sa, **Cantemir**, Principele **Moldovei**, îi iese înainte, în ajutor, cu trupele sale, şi se înfruntă, vreme de trei ceasuri, cu şaizeci de mii de călăreţi de-ai Turcilor şi de-ai Tătarilor, şi, respingîndu-i pe aceia, nu fără prăpădul lor, se întoarce în tabăra care se afla sub **Stănileşti**.

{{<§>39. Spre a se feri de locul acela rău, Czarul îşi trage înapoi tabăra.}}

<{§} 39.> Dar, cum Czarul lua seama că se află aşezat într-un asemenea loc, încît nu-şi putea desfăşura linia de bătaie, nici nu putea înainta, datorită grămezilor de duşmani din faţa lui, dar şi înfrînt de lipsuri, îşi schimbă planul, şi, către al doilea ceas al nopţii, dîndu-le foc căruţelor goale şi nefolositoare, dat fiind că oştenii nu puteau înconjura <cu ele> întreaga-i tabără, îşi trage tabăra către colina **Rabie**.

{{<§>40. Duşmanul, socotind-o drept fugă, se repede cu tărie asupra lor.}}

<{§} 40.> Turcii, cînd iau seama, către zori, la tabăra părăsită a **Ruşilor**, socotind că au fugit,
529 îi urmăresc cu frîiele lăsate, / şi se străduie din toate puterile să le împiedice iutele lor mers. Dar, cum n-au izbîndit nimic şi i-au văzut pe Ruşi că au ajuns, pe la prînz. În locul menit, îşi fac şi ei tabăra pe amîndouă malurile rîului şi, în ziua aceea, îi întîrzie pe **Rutheni** prin neîncetate, dar mai uşoare hărţuieli.

{{<§>41. Vizirul atacă, plin de sălbăticie, tabăra împresurată a Ruşilor.}}

<{§} 41.> În dimineaţa următoare, Vizirul soseşte din urmă, cu Janiczarii şi cu restul oştirii mai grele, şi bate în tabăra dusmană cu patru sute şaptezeci de tunuri. După tragerea lor, Janiczarii dau asupra **Ruşilor** un iureş plin de ferocitate şi îl reiau, cu mare furie, de şapte ori la rînd. **Rutheni**, cu toate că nu aveau decît treizeci şi două de tunuri, şi mai şi sufereau de lipsa hranei şi, mai cu seamă, de cea mai mare lipsă de păşune, resping, totuşi, cu tărie asalturile Janiczarilor, şi îi silesc, copleşiţi sub un mare măcel, să rămînă între valurile lor.

{{<§>42. Străluceşte splendoarea unei multdorite păci.}}

<{§} 42.> După ce s-a dat, astfel, lupta, vreme de trei zile, cu noroc schimbător, la urmă, de-abia în cea de a patra zi, peste nădejdea şi aşteptarea tuturor, printre fulgerele lui Marte se vede strălucind seninul păcii. Turcii o îngăduie cu atît mai uşor, cu cît toată tabăra lor răsuna de murmure,

iar Janiczarii care mai scăpaseră nu vroiau să se mai întoarcă la o luptă din care abia se mai întorseseră cu viața teafără, dintr-un asemenea prăpăd.

{{<§>43. Regele Svediei se străduie zadarnic să o tulbure.}}

<{§} **43.>** **Regele Svediei**, care sosise în ziua dinainte la **Bendera**, în tabără, se pune, el, unul, împotriva planurilor de pace, și se străduie din toate puterile lui să tulbure pacea, dar primește din partea Vizirului un refuz net la cererea sa, avînd la suflet mai mult interesele Statului Ot<h>man, decît pe cele ale Regelui.

{{<§>44. Sunt trimiși Soli pentru ratificarea condițiilor de pace.}}

530 <{§} **44.>** Orînduindu-se condițiile de pace, Czarul poruncește ca, spre confirmarea lor, / să plece la C(onstantino)p(o)le, cu titlul de Soli Extraordinari, **Petru**, Baron **de Szafirow**, Vicecancelarul **Împărăției Rusești**, și **Michael Borisovicz Szeremetew**, Marele Maestru al Gărzilor.

{{<§>45. Czarul își aduce trupele înapoi.}}

<{§} **45.>** Aceștia fiind trimiși în tabăra turcească, a doua zi, el își duce oastea către **Mohilow**, și, trecînd acolo peste **Tyras**, se întoarce prin **Polonia** în Cetatea sa Regală, la **Petropolis**.

{{<§>46. Eroica vorbă a lui Petru cel Mare.}}

<{§} **46.>** La sfîrșitul acestei istorisiri, ne va face plăcere să adăugăm eroica vorbă a Marelui Împărat al **Rușilor**, **Petru**, vrednică de imitat de toți Principii Creștini. Căci, după ce-și trimisese la Turci Solii pentru consfințirea păcii, prima cerere a Vizirului fusese să-i fie predat **Cantemyr**, răzvrătitul Principe al **Moldovei**. După ce Solii i-au relatat aceasta, iar mulți dintre fruntași îl îndemnau s-o facă, spre a nu da pierzării, pentru un singur om, atîția ostași, acela a răspuns, cu un suflet cu adevărat regesc, că 'El le poate lăsa Turcilor totul, pînă la **Curska**, pentru că avea nădejdea să le poată redobîndi, dar să rupă credința dată și să-l predea pe un Principe care-și părăsise domnia pentru El însuși nu era nicidecum cu putință, dat fiind că nu există reparație pentru onoarea odată pierdută'. Auzind acestea, Turci au lăsat această cerere și au încheiat pacea cu alte pretenții, prea cunoscute pentru a socoti că mai merită să împovărăm cu ele volumul acesta.

1

Adnotările
la
Descreşterile Curţii Othmane

<CARTEA A III-A>

La viaţa lui Sultan Mehemed al IV-lea

<CAPITOLUL I>

(a) De ascultarea, nu la vremea potrivită, faţă de Curan. Se va mira, poate, B(inevoitorul) C(ititor) că pricinile păcii consfinţite la **Buczacz** îi sunt atribuite ascultării faţă de Curan, de vreme ce ştie că Turcii nu sunt mai îmboldiţi de niciun alt temei al superstiţiei lor spre a întreţine veşnică duşmănie faţă de Creştini, decît de acest depozit de blasfemie. Dar, cu toate că li se porunceşte, după preceptele din Curan, să-i bată cu război pe Creştini, chiar şi fără de nici o altă pricină, înafară de lăţirea riturilor muhammedane, aceeaşi Lege arată totuşi modul în care şi poate, şi trebuie să se facă pace. Anume, în primul rînd, ea îngăduie să se facă armistiţiu, dacă duşmanul pare mai presus decît Mislimanii, astfel ca ei să aibă vreme să-şi strîngă puteri mai mari şi să-şi vindece rănile, dacă au primit vreunele. Iar pace statornică dă poruncă să se facă, dacă duşmanul mărturiseşte Muhammedanismul, cum lărgirea lui este singurul şi unicul ţel al unui război drept, precum şi dacă a făgăduit un tribut anual. Căci, în acel caz, el nici nu mai poate fi silit, mai departe, la Muhammedanism, nici nu mai poate suferi vreo nedreptate, decît dacă se va răzvrăti. Iar dacă, mai tîrziu, cineva va asalta cu duşmănie un asemenea tributar, el are a fi pedepsit nu altfel, ci ca şi cum ar fi dat buzna asupra unei ţări şi a unei case mislimane. Şi anume, o < > **Fetvah** aparte / dă asupra acestui lucru răspunsul următor : < >

'Anlerun mali bizum mali muz gibi dziane dzian, gioze gioz' etc. etc. "Averea (sau 'avuţiile') unui atare om sunt ca şi averea noastră, sufletul <lui> ca şi sufletul nostru, ochiul <lui> ca şi ochiul nostru" etc.

(b) De făgăduirea tributului. O altă pricină a încheierii primului război cu Polonii o atribuim, pe merit, tributului făgăduit de **Regele Poloniei**. Căci Othmaniazii nu obişnuiesc să ceară decît atîta lucru, ca să şi-l lege pe duşman fie şi cu o mică sumă de bani, pe care să o poată interpreta drept 'tribut'. Odată ce vor fi obţinut aceasta, nu duc ei lipsă de meşteşuguri prin care să crească mereu, zi de zi, datoria, şi să o aducă la rîndul unui adevărat tribut, şi astfel ei îşi fac de-a dreptul supuse ţinuturile care vroiseră să fie doar clientelare. Dau mărturie despre înşelăciunile lor în această privinţă nu numai Principii Creştini ai **Moldovei** şi **Valahiei**, ci chiar şi Chanul cel Muhammedan al **Crymeei** şi ὁμόπιστος <'de aceeaşi credinţă'> cu Othmaniazii, ai cărui înaintaşi li s-au dat, odată, Turcilor, pe mînă, cu privilegii mai mari decît cele de care se bucură astăzi urmaşii lor.

(c) **Petreczeicu.** Moldovean după neam, și anume, de fel dintr-o stirpe nobilă, dar nu atît de celebră, a acelei Provincii. A fost ridicat de **Eustratie Dabiza**, un Principe al Moldovei, printre cei dintîi fruntași ai Moldovei, iar, la șase luni după moartea lui, odată mazilit **Duca**, a dobîndit el însuși domnia. Sub **Chotin**, după cum am pomenit la șirul istoriei, a trecut de la Turci la Poloni, și,
3 prin această, le-a adus Turcilor un foarte mare prăpăd. După izbîndă, cum, cu ajutorul Polonilor, / nu-și putuse păstra domnia, a plecat în Polonia laolaltă cu ei și a mai zăbovit acolo pînă la moartea lui, care s-a petrecut în anul 1684. După doborîrea, la **Vienna**, a puterilor Othmaniazilor, el a mai intrat, din nou, în Moldova, și l-a prins pe Principele **Duca**, prin mijlocirea radei sale, **Bainski**, dar, dînd peste ei Tătarii, a fost silit să se întoarcă iarăși în Polonia, nu fără de prăpăd. El a fost însă dăruit de Regele Poloniei cu tîrgul **Jazlovecz**, cu cîteva sate și cu un venit anual de o sută de mii de Zloți, pe care nu numai că le-a păstrat el însuși, pînă la moarte, ci și văduva lui, cum el răposase fără de urmaș, iar ea nu le-a pierdut mai înainte ca să se unească, printr-o a doua căsnicie, cu un Polon oarecare.

(d) **Grigore.** Principe al **Valachiei**, fiul lui **Gheorghe Ghika**, al Despotului acelui ținut. Oricum, un mare bărbat și ilustru prin multe virtuți, dacă splendoarea lor nu ar fi șters-o prin perfidia de care a dat dovadă împotriva Tatălui său. I-a trădat de două ori pe Turci, de două ori a fost iarăși primit la trecere. Prima oară sub Viziratul lui **Kioprili Ahmed Pasza**, în lupta de la **S(anct) Gothard**, la **Germani**, a doua, în lupta de la Chotin, la **Poloni**. La ultima lui trădare, Turcii vroiseră să-și lege fidelitatea lui păstrîndu-i drept ostateci pe soția și pe fiii săi, dar, prin aceasta, nu împiedicaseră, totuși, nicidecum ca el să-și arate sufletul creștinesc, chiar în fierbințeala luptei, disprețuind toate bunurile și avuțiile. A plecat, după luptă, prin Polonia, la **Caesar**, și a fost cinstit de către dînsul cu titlul de Principe al **Imperiului Roman**, dar, cum nu i se ofereau atîtea ajutorări vieții sale, cîte le nădăjduise, întemeindu-se pe făgăduielile slujitorilor împărătești, s-a hotărît să
4 se întoarcă la Con/stantinopole. Cu țelul acesta, el îndreaptă o scrisoare către vechiul său prieten, **Panagiotes Nicusios**, care se bucura de o foarte mare trecere la Poarta Othmană, îi istorisește soarta sa și îl roagă 'să-i dobîndească iertare de la Sultan'. Panagiotes îi răspunde și îi făgăduiește că 'va dobîndi cu ușurință ca el să fie readus la favoare în fața Sultanului, numai să vrea să se întoarcă și să implore el însuși milostivirea Împăratului'. Odată primită această scrisoare, Grigore îi cere Caesarului voie să se întoarcă : cum nu putu să o dobîndească, se preface că s-a hotărît să-și ducă, de acum încolo, tot traiul în **Germania** și să treacă la religia romană, doar cu condiția să poată dobîndi de la Sanctitatea Sa, Papa dispensa să-și poată lua o altă soție. Caesarului îi este pe plac așa ceva, și nu numai că îi îngăduie lui Grigore o scrisoare de trecere, ci și una de recomandare către Papă. Cu aceasta, el pleacă la **Roma**, sărută picioarele Sanctității Sale), Papei, <și> îi arată că 'el, cu toate că își are soția ținută prizonieră, în lanțuri, la Turci, nu putea, totuși, să înfrîngă imboldurile cărnii, și, de aceea, chiar și mai trăindu-i cea dintîi soție, este silit la o a doua căsătorie', îl roagă, <dar,> pentru dispensă <și> îi făgăduiește, la rîndul său, ca, 'dacă i se admiteau cele pe care le ceruse, să se mărturisească în public drept membră al Bisericii Romane'. La cererile acestea, Papa rămîne, la început, contrariat, și se consultă cu Cardinalii 'ce-i era mai de folos Bisericii Romane, să păstreze cu tărie dura Lege a **Evangheliei**, prin care se interzice poligamia, sau, printr-o atare indulgență, să-l readucă în sînul Bisericii pe acest Principe schismatic, dar un îndeajuns de

ilustru După mai multe deliberări, sfatul al doilea îi este preferat celui dintîi, și i se dă lui Grigore îngăduința de a-și lua o a doua soție; primind-o, el dă public mărturisirea de credință catolică.
5 Dobîndindu-și astfel / crezare, Grigore se preface că i-a fost adusă de la **Veneția** o scrisoare prin care era înștiințat că se afla acolo o nobilă fecioară din stirpea **Iustinianilor**, care n-ar vedea cu dispreț o căsătorie cu dînsul. Arătînd-o, el primește de la Papa o scrisoare de recomandare către Republica Venețiană, și, cu ea, pleacă la Veneția. Zăbovește acolo vreme de cîteva luni, pretextînd pregătirea căsniciei, cum și alte treburi, dar, pînă la urmă, se urcă, în straie schimbate, pe o navă cipriotă, și pleacă pe ea la Constantinopole. După ce, cu meșteșugul aceasta, l-a înșelat nu mai puțin pe Caesar, decît pe Papă, stă ascuns la prietenul său Panagiotes, la Constantinopole, atîta vreme, pînă ce acela îi dobîndește pe lîngă Sultan o deplină iertare și aministia tuturor celor pe care le comisese. Odată ce a primit-o pe aceasta, el intră public în Constantinopole, și nu dobîndește numai să li se deie drumul din temnițe soției sale și fiilor și să i se înapoieze toate bunurile, ci și făgăduiala ca, în trei luni, să i se deie înapoi și domnia. Dar, patruzeci de zile mai apoi, doborît de hemoroizi, sau ucis <de către> medicul **Timonius**, despre care lumea spune că și-a mărturisit, la agonie, fapta, mituit fiind de banii **Cantacuzinilor**, și-a văzut ziua de pe urmă.

(e) Al lui Ghica. Acesta era Albanez după neam, din satul **Kioprili**, de unde și-a tras obîrșia și multvestita stirpe a **Kioprilioglilor**. Pe vremea lui **Ștefan**, cel poreclit **Burduje**, adică 'Grasul', slujind cu sarcina de **Capukiehaia**, sau 'Rezident', la Curtea Othmană, i-a fost dat acestuia drept urmaș la domnia **Moldovei**, după ce s-a dat pe față desfacerea lui. Trei ani mai tîrziu, <a fost> trecut din **Moldova** în **Valahia**, dar apoi a căzut din această demnitate prin vicleșugurile fiului său,
6 **Grigore**, despre care am vorbit deja. / Căci, pe cînd acesta zăbovea la Constantinopole, i-a povestit Vizirului că 'Părintele său este bătrîn și că, nu arareori, suferă de rătăcirea minții', și astfel a obținut ca, Tatăl său fiind mazilit, să dobîndească el însuși domnia Valahiei.

(f) Serden gieczdi. Este, ca etimon, 'și-a lăsat capul', sau 'capul și viața sa le-a închinat slujbelor Sultanului'. Asemenea fel de oaste nu este statornică, ci se înrolează după pofta Sultanului, și este iarăși anulată. Căci, de cum stă să se facă vreo expediție mai grea, sau trebuie asediată vreo cetate întărită, Sultanul poruncește să fie înrolate oricîte mii de **Serdengieczdii** vrea el, oferindu-le drept răsplată zece aspri, ori mai mulți, sau mai puțini. Odată răspîndită porunca, oricare dintre Jengiczeri pune mai presus zelul pentru religia sa, decît propriul cap, se înscrie în catastiful **Serdengieczdiilor**, și anume, pînă se umple numărul de Serdengieczdii statornicit de către Sultan. Astfel, dacă un Jengiczer nou, care nu primește decît trei aspri drept leafă pe zi, s-a înscris printre **Serdengieczdii**, va primi după aceea treisprezece aspri, și-i va păstra toată viața. Slujba lor este ca, dintre toți, ei, primii, fără să vină cu nici o scuză asupra primejdiei, să deie năvală fie în tabăra dușmanilor, fie asupra zidurilor orașelor vrăjmașe, și să nu spună că greutatea locului, sau orice altceva îi este de nedepășit. Desigur că iureșurile lor sunt cele mai fioroase, pentru că, asemenea nu oamenilor, ci fiarelor lipsite de rațiune, ei se reped în foc și în săbiile dușmane, și nu-și lasă asaltul mai înainte ori să fie chemați îndărăt, ori să fi pierit de-a binelea cu toții. De aceea, din tot șirul lor, se mai întorc, la sfîrșitul campaniei, puțini teferi acasă, dar cei care scapă, se întorc la **Odaua** lor, de unde fuseseră aleși, și nu mai pot fi siliți să mai lupte iar, într-o a doua expediție, în acea
7 unitate. / Dar dacă vor ei înșiși, de buna lor voie, să fie Serdengieczdii și al doilea an, pe lîngă cei

treisprezece aspri de mai înainte, li se mai adaugă la leafa lor zilnică alții zece, de care se bucură, deasemeni, toată viața lor. Dacă însă un atare Serdengieczdi va fi fost grav rănit în luptă, ori mutilat de o mînă sau de un picior, astfel încît să fie socotit neînstare de armată, i se mai menesc zece aspri de fiecare zi, nu arareori chiar mai mult, ori mai puțin, după pofta Sultanului, leafă cu care – pe numele lor, < > **'Oturak'**, adică 'Sedentari' – i se dă drumul acasă, și se bucură de ea pînă la moarte. Pe lîngă cei răniți, mai dobîndesc învoirea de a se întoarce acasă, ca **'Oturak'**, cu aceeași leafă, Jengiczerii veterani, care să fi oștit douăzeci, sau treizeci de ani, și, din pricină bătrîneții, nu mai erau în stare de arme. Cînd aceștia rămîn la Constantinopole, sunt cîteodată convocați spre a fi consultați, iar sfatul lor îi este relatat Împăratului de către **Jengiczer Agasi** : nu arareori, chiar și ei merg, de la sine, cu tabăra, dar acolo nu sunt ținuți să se înfrunte în linia de bătaie, ci doar, dacă se ține un asediu, sau vreo altă întreprindere, li se dă porunca să-și spună părerea despre orînduirea ei. În același fel se aleg, chiar și dintre Spahii, Serdengieczdi călăii, și li se dă drumul acasă ca **'Oturaki'**.

(g) Selim Gierai. Chanul Tătarilor Crymleni, un bărbat foarte vestit și în război, și la pace, un istoric întru totul desăvîrșit și mai presus decît mulții alții pentru cunoașterea celor ale războiului, <iar> mai prejos mai nimănui. Înșiși Turcii dau mărturie că, oridecîteori fie că i-au disprețuit, fie că i-au neglijat sfaturile, de tot atîtea ori au aflat că au greșit rușinos. Cu trei ani înainte de cucerirea
8 **Camenieculuí**, a fost orînduit Chan, de două ori depus, de tot atîtea ori repus, pînă la / urmă, sub **Sultan Mustafa al II-lea**, a abdicat el însuși de la sceptru, și a luat asuprăși **Hadzul**, sau 'călătoria la Mecca'. A murit la proprietatea sa de aproape de Constantinopole, iar fiii săi îi și urmează, de-acum, la rînd, la Chanat. Dar ce fel de litigiu se află între spițele **Selim Gieraienilor** și **Czoban Gieraienilor** am explicat, mai pe larg, mai sus, în notele la Cap(itolul) 1. al C(ărții) a 2-a a Tomului I, sub lit(erele) **(yy)**.

(h) Cazan, sau, mai elegant, **Cazgan.** De vei lua seama la etimon, el înseamnă, la propriu, 'cazan', sau 'un vas mai mare de aramă', în care cîțiva tovarăși își pot pregăti, laolaltă, mîncarea la foc. De aici și familiile Tătarilor din Crymeea și din Budziak se numesc 'Cazan', tot cum și Rușii își stabilesc numărul supușilor după **ДВОРЬ** <'poartă'> și **СѢМІЛ** <'familie'>, în fiecare putîndu-se afla ca la, mai mult sau mai puțin, zece suflete. **Mirzacii** își numără supușii după 'Cazane', și, cînd este de plecat în campanie, Chanul este cel care statornicește, cîți oșteni din fiecare Cazan au ei de luat cu sine. În **Crimeea** se spune că s-ar afla ca la șaptezeci de mii din acestea. Dar numărul acesta nu este mereu același, ci nu arareori crește, nu arareori scade. Și anume, cîteodată, dacă tatăl de familie al unui 'Cazan' o ia de soție pe moștenitoarea altui 'Cazan', se ajunge la unirea lor într-unul și același 'Cazan'; și, dimpotrivă, dacă Părintele are mai mulți fii decît să poată trăi comod într-o căsuță, ei se despart și își alcătuiesc fiecare 'Cazanul' lor.

(i) Cu porunca să cerceteze. Se spune că unul dintre acești cercetași a fost prins și adus la Sultan, iar acesta, după ce el îi mărturisise cu candoare pricina venirii sale, a dat poruncă să fie purtat, jur-împrejur, prin toată tabăra, și, dăruindu-l cu douăzeci de galbeni, a poruncit să i se deie drumul liber./

9 **(k) Kyrk Ek<k>lesie.** Provincie și tîrg, odinioară Τεσσαράκοντα ἐκ κλεσίαι, 'Patruzeci de biserici', numit astfel din pricină că număra cîndva tot atîtea sanctuare creștinești. Se află la distanță

de 38 de ceasuri de Constantinopole, la 12 de Adrianopole, astăzi nu mai are nici ziduri, nici sfinte lăcașuri, a chiar și numai foarte puțini locuitori creștini. Mai tot orașul îl țin **Evreii** strămutați aici din **Podolia** de către **Sultan Mehemmed**, lor mai fiindu-le încă familiar același grai stricat germanic de care se folosesc în **Polonia**. Ei își trag cel mai bun folos din untul și din cașul pe care îl produc, și, înzestrat cu pecetea **Chachamului**, drept curat și pregătit de mînă evreiască, îl trimit de mîncare **Iudeilor** trăitori la Constantinopole.

(l) **Sziszman Ibrahim Pasza** < >. Cea mai sîrguincioasă Căpetenie a Turcilor împotriva **Polonilor** și multlăudată pentru multele-i fapte, dar cu un trup atît de gros și gras, încît a primit de aici numele de '**Sziszman**', adică "Grasul". Se spune că ar fi avut pe lîngă sine un oarecare chirurg, Francez după neam, care, în fiece an, cum, în lunile Iunie și Iulie, grăsimea făcea să-i piară răsuflarea și-i aducea o grea primejdie asupra vieții, i-ar fi deschis pîntecele și i-ar fi scos untura care-i încingea burta. La urmă, însă, cum grăsimea i se tot adăuga prea mult, ca să-i mai poată fi scăzută prin 'paracentesis' <'puncție'>, rupîndu-i-se pîntecele ca unui al doilea **Iuda**, se spune că și-a vărsat mațele. Dacă această istorie e sigură, ori vreo fabulă scornită de Turci, n-avem cum statornici, dar atîta știm, că aceasta o afirmă cu statornicie toți Turcii care fuseseră primprejurul lui. /

10 (m) **Un tezaur mai mare.** Sultanii obișnuiesc, atunci cînd sărbătoresc tăierea împrejur a fiilor lor, să le poruncească mari daruri tuturor Vizirilor, Paszilor, Begilor, Sandziacilor, Voevozilor, ca și celorlalți cîți îndeplinesc vreo însărcinare în Împărăție, precum și tuturor curtenilor lor. Nimeni nu se poate scuza de acestea, iar cei care sunt trimiși să străjuiască hotarele Împărăției, chiar dacă ei înșiși nu pot veni la sărbătorire, sunt ținuți să ofere daruri prin mijlocirea oamenilor lor. De este pace, ei obișnuiesc să-i poftească la aceste solemnități și pe Solii Împăratului Romanilor și ai Regelui Persiei, care de asemenea, apar nu fără de mari daruri. Iar Binevoitorul Cititor va putea să-și deie seama că noi am spus adevărul, <anume> că Împăratul a strîns atît de mari comori la vremea aceasta, cît ar face o jumătate din tributurile anuale ale Împărăției, <după faptul> că, doar din Principatul **Moldovei** au fost trimiși, cu titlul de Dar, douăzeci de mii de <galbeni> împărătești, două piei de zibelină, două de rîși, o sută de coți de țesătură cu aur și cu argint, numită de Turci '**Szah meran**', două coroane de aur bătute cu nestemate, fiecare din ele cumpărate cu cincisprezece mii de <galbeni> împărătești, pe lîngă alte daruri de mai mică însemnătate.

(n) **Szaitan Ibrahim Pasza** < >. Un bărbat multvestit printre Turci, numit de ai săi, pentru șiretenia și priceperea de a purta război, ' **Szaitan**', adică "Diavolul". După zdrobirea **Polonilor** aproape de **Zoravna** și pacea statornicită cu ei, întors la Constantinopole, a fost numit de **Sultan Mehemed al IV-lea** '**Melek**', adică "îngerul", dar în oștire și-a păstrat, totuși, vechiul nume de '**Szaitan**'. După prăpădul de la **Vienna**, Vizirul **Cara Ibrahim Pasza** a poruncit ca el să fie
11 Seraskierul împotriva Germa/nilor, comandă în care a vîrît în nu mică primejdie oștirea Caesarului, care asedia, pe atunci, **Vyvariul**, dar, suferind înfrîngerea de la **Strigoniu**, învinuit de neglijență și de delapidare, a fost pedepsit cu capul.

(o) **Seraskier** în popor, '**Basz bog**', 'Căpetenia', sau 'Capul întregii oștiri'. Seraskierul poate fi ales dintre Paszii care se bucură de două sau de trei cozi <de cal>. Dacă Seraskierul este însă de două Tuguri, în oastea aceea nu se poate afla nici un Pașă deosebit cu trei Tuguri, și dacă se alătură vreunul, fie că acesta va fi Seraskierul, fie că Vizirul trebuie să-i trimită celui dinainte un al

treilea Tug. Oricare dintre Paszi va fi fost, odată, rînduit Seraskier, este, desigur, dator să împărtășească planurile cu ceilalți tovarăși, dar în punerea lor în aplicare el are puterea supremă asupra lor, și poate porunci sau interzice orice în tabără, după pofta sa. Dacă Seraskieratul i-a fost încredințat Marelui Vizir, el poate schimba planurile, chiar dacă Paszii sunt împotrivă, și poate hotărî, după judecata sa, ce este de făcut sau de lăsat deoparte. Odată încheiată expediția, încetează și titlul și puterea Seraskierului, și nu-i mai revine mai înainte să i se poruncească să fie din nou Seraskier, într-o a doua expediție. Numele îl păstrează totuși Pasza **Silistriei**, căruia îi este încredințată apărarea de către **Babadagy** și hotarele cu **Polonia**.

(p) Cîtă vreme Împăratul se ținea după fiare. Oridecîteori Sultanii s-au dedicat prea mult vînătorii, ei au fost acoperiți mereu de ura poporului și a oștenilor. Căci Turcii socotesc că mintea
12 închinată prinderii fiarelor și păsărilor nu se poate ocîrmui nici pe sine, necum Statul, ori / pleca urechea la sfaturi mai sănătoase. Părerea aceasta se întemeiază pe proverbul multfolosit la Turci : 'Kuszbaszi Cumarbaszi, ulduren olur Gazi' : "îngrijitorul păsărilor (nume sub care este cuprins cel care iubește prea mult vînătoarea) și jucătorul de zaruri este de numit un 'Erou căzut'." Iar aceasta a fost pricina cea dintîi a depunerii lui **Mehemmed**, și, pe vremea noastră, cea a tuturor nenorocirilor pentru fiul lui, **Mustafa al II-lea**. Căci, de vreme ce ei, deși prea adesea avertizați, n-au vrut să se lase dă mersul la vînătoare, nici gloata n-a încetat să îi urască și disprețuiască, mai înainte să le fi smuls sceptrul. Dar împărații care s-au bucurat arar și cu cumpătare de această desfătare n-au fost mustrați niciodată de ai lor pentru un asemenea lucru.

(q) Chanul, luînd aminte. Chanul **Crimeei**, cu toate că este supus al Împărăției Turcești și, pînă acum, i-a rămas mereu credincios ei, totuși, întru foloasele sale, nu dorește ca toată **Polonia** să ajungă supusă sub jugul turcesc. Spre a lăsa laoparte desele daruri pe care el le primește din Polonia aproape în fiecare an, pe sub ascuns, se poate spune cu adevărat că acel Regat este un statornic hambar al Tătarilor, asupra căruia pot da neîncetat după pradă, și, luînd uriașe gloate de robi, își mai pot mîngîia sărăcia. Dar dacă Polonia le-ar ajunge Turcilor tributară, sau de-a dreptul supusă, ei ar fi opriți de-a binelea să se mai țină pe acolo prădăciunile lor obișnuite, de aceea ei se străduie, de obicei, în toate chipurile cu putință, să nu se întîmple așa ceva.

(r) Mohilow. Tîrg din **Ukraina** supusă **Polonilor**, pe malul de Răsărit al lui Tyras, la douăsprezece ceasuri de **Soroca**, și nu la mult mai mare distanță de **Caminiec**.

13 **(s) Tăgăduiește intrarea în Oraș.** De-a binelea ar fi / dat peste cap această trufe și îndărătnicie a Solului orice fel de nădejde de pace, dacă Vizirul, care, la vremea aceea, cugeta deja la expediția asupra Viennei, nu s-ar fi străduit în fel și chip să țină în liniște acele părți, și, din această pricină, i-a cedat întrucîtva Solului, și i-a îngăduit să fie hotărîte condițiile păcii la **Daud Pasza**, prin mijlocirea lui **Reis Effendi**. Căci, în rest, Turcii sunt mai tipicari decît orice alt neam în respectarea ritualurilor și a ceremoniilor de Curte folosite din vechime, și ar prefera să lase să se răstoarne lumea întreagă, decît să se lase laoparte ceva din cinstirea care le este datorată.

(t) Daud Pasza. Este un loc așezat doar la o milă italiană de zidurile Orașului, unde privesc înspre Apus. Acolo se pot vedea destul de trufașe Palate împărătești, cîteva case menite curtenilor și grajduri de piatră foarte frumos durate. Pe lîngă acestea, nu se mai află nici alte clădiri, nici <alți> locuitori, ci doar **Bostandzii**, care se îngrijesc de grădina din preajmă. Numele pare să-i fi

venit fie de la ctitorul său, cu acest nume, fie de la Mai-marele şantierului, care se chema aşa. Oridecîteori Sultanul pleacă de la Constantinopole la Adrianopole, acolo obişnuieşte să-şi pună prima tabără. Dar acest **Daud Pasza** trebuie deosebit de un alt **Daud Pasza Mehkiemesi**, care a fost întemeiat în mijlocul Constantinopolei, de către **Ildirim Baiezid**, pe cînd împăraţii Greci mai erau Domnii acelui Oraş.

(u) Şi tabulele ei. Pentru că este de mare însemnătate să se cunoască mai exact ce au cuprins ele, ne va face plăcere să le transcriem aici după Comentariile D(om)nului **De la Croix** despre războiul polono-turcesc. Ele sunt redactate cam în felul următor :

14 "Rugaţi de Solul **Poloniei** ca unele articole / să le inserăm în binecuvîntatele capitulaţii pe care le avem cu acel Regat, am îngăduit aceasta, şi vrem ca toate cele care se află cuprinse în ele să fie respectate şi publicate :

1. Dacă **Tătarii Lipkani** care locuiesc în **Polonia** vor vrea, de la sine, să se retragă Provinciile supuse Împărăţiei noastre, să li se îngăduie libertarea de a o face vreme de un an întreg, iar Polonii să nu-i împiedice în niciun fel să-şi strămute oriîncotro vor vrea copiii şi bunurile lor.

2. Cum toată **Podolia**, aşa cum este ea mărginită de vechile ei hotare, este supusă Maiestăţii Noastre Imperiale, vroim ca străjile polone care au ţinut pînă acum **Buar** şi **Miedzibos**, să iasă de acolo, lăsînd acolo toate tunurile pe care le-au găsit la cucerirea lor. Dar dacă, după acele vremuri, au adus acolo vreunele din **Polonia**, să le fie permis să le ia cu sine. Locuitorii acelor oraşe vor putea, după dorinţa lor, să rămînă acolo, sau să plece în altă parte, iar aceasta fără de nicio piedică.

3. Hotarele **Podoliei** să fie statornicite de către locuitori ai Provinciei aflaţi în vîrstă şi încercaţi şi cu o experienţă recunoscută; iar ce hotare vor fi stabilit ei, să fie, mai apoi, graniţele sigure şi adevărate ale Podoliei.

4. Odată statornicite hotarele, toţi nobilii **Poloni** care au stăpînit de lungă vreme sate în **Podolia** şi vor să rămînă acolo, să-i plătească **Porţii Othmane** tributurile, dijmele şi celelalte taxe puse pe bunuri. Din acestea, o parte li se va lăsa lor pentru hrană, iar de ea să se bucure pe veci ei înşişi şi cu urmaşii lor, întăriţi prin privilegiu în demnităţile lor, şi liberi de birul pruncilor, cîtă vreme n-ar pune la cale nimic duşmănos.

5. Să-şi păstreze **Bisericile**, cîte n-au fost încă prefăcute în **Mesczid**, şi să-şi urmeze slujba dumnezeiască, după obiceiul lor, fără să fie supăraţi de nimeni.

15 **6.** Vrem ca **Ukraina**, cuprinsă în vechile ei hota/re, să le fie lăsată **Cazacilor** supuşi nouă, afară de oraşele **Bialocerkiew** şi **Pavolocz**, pe care, prin favoare specială, cu teritoriul lor, le-am lăsat **Polonilor.** Pe lîngă acestea, să nu mai pretindă niciun deget de pămînt în plus, şi să nu-i supere în niciun fel pe Cazacii supuşi ai noştri.

7. Vom trimite Comi{s}ari spre a stabili hotarele acelor oraşe, aşa cum s-a statornicit şi pentru **Podolia**.

8. Pe călugării, care, la vreme de pace, locuiesc la Ierusalim, îi întărim în stăpînirea pe care au avut-o vreme îndelungată, şi oprim să cuteze să-i turbure cineva <în ea>.

9. Oprim, de acum şi pe vecie, ca oştirile noastre ale **Tătarilor Crîmleni**, din **Budz<i>ac**, ale **Cazacilor** şi ale **Transilvănenilor** să intre vreodată, fără porunca noastră, în **Polonia**, să cuteze să

o prade, ori să făptuiască altceva cu dușmănie, iar, dacă se va putea dovedi că a avut loc o atare rupere a păcii, să li se înapoieze cele răpite celor care au suferit paguba.

10. La rugămințile Preaînaltului **Chan al Crimeei**, le lăsăm **Polonilor** tributul de douăzeci și două de mii de Galbeni, pe care ni le plăteau de vreme îndelungată. Pe lîngă această îngăduință și predarea orașelor **Bialocerkiew** și **Pavolocz**, pe care li le-am lăsat cu mărinimie, vroim ca binecuvîntatele capitulații de la **Buczacz** să fie urmate cu sfințenie.

11. Juzii așezați la hotare vor putea să-și dea sentința nu numai despre bunurile imobiliare ale supușilor, ci și despre alte lucruri de mai mică însemnătate.

12. Locuitorii **Camenieculuí**, alungați după luarea acelei fortărețe, vor avea libertatea să se întoarcă în patrie și de a locui, după pofta lor, în **Podolia**.

16 **13.** Și, pentru că locuitorii **Camenieculuí** nu și-au părăsit din altă prici/nă patria, decît pentru că duceau lipsă de sanctuare, să li se deie înapoi un sanctuar celor care au rămas, sau vor să se întoarcă : de asemenea, le îngăduim o biserică Creștinilor Latini din fortăreața **Buar**, care, dacă ar fi să fie distrasă, va putea să fie iarăși ridicată.

14. Același lucru se va face și la **Jalovez** și **Medzibos**, după ce le vom fi ales pe acelea care au a fi prefăcute în **Mesczid**.

15. Prizonierii puși în lanțuri în decursul războiului vor fi schimbați între părți. Nu se va afla decît un **Pașă** în **Podolia**, iar ceilalți oficiali nu vor putea fi aleși dintre **Lipkeni**, sau dintre alți **Tătari.**

16. Tătarii Lipkeni sunt ținuți să-și strămute mai departe de granițe așezările pe care le au la hotare.

17. Dacă în vechile înțelegeri se află cuprinse unele articole potrivnice acestor condiții, le anulăm, iar pe celelalte le întărim, și făgăduim ca, atîta vreme cît Regele **Poloniei**, Principii și Ducii acelui Regat nu vor fi încercat nimic împotriva cetăților, a orașelor învecinate, a tîrgurilor, a satelor și a pămînturilor supuse nouă, la rîndu-ne, nu are să le fie adusă nicio nedreptate din partea noastră, din cea a oștilor noastre biruitoare, a **Paszilor** și a slujitorilor, a **Moldovenilor**, a **Tătarilor din Dobrudzia**, a celor din **Akkierman**, **Daben** și **Boristheniți**.

18. Polonii să-i plătească tributul obișnuit Domnului **Chan al Crimeei** : iar dacă el îi va fi dat după vechiul obicei, acela, la rîndul său, va fi ținut să păstreze pacea, prietenia și reciprocitatea, și să nu îngăduie să fie loviți de vreo nedreptate sau pagubă – la fel vor face **Sultan Galga** și ceilalți Mai-mari ai **Tătarilor**.

19. Dacă vreun dușman îi va fi declarat război **Regelui Poloniae**, **Chanul Tătarilor** va fi ținut
17 să-i vie în ajutor cu oaste. Pe lîngă aceasta, mai vroim ca, dacă / Noi, în slujbele noastre împărătești, am avea nevoie de **Tătari**, aceia să nu aibă voie să treacă prin **Polonia** pe vreo altă cale decît cea pe care au folosit-o și pînă acum.

20. Îi declarăm prinși pe nedrept pe toți prizonierii pe care **Tătarii** sau **Moldovenii** îi vor lua din **Polonia** după aceste binecuvîntate consfințiri : interzicem vînzarea lor în Împărăția noastră, și vroim ca același lucru să fie păstrat și în Polonia, în privința supușilor noștri.

21. Dacă va da peste noi un război cu vreun Rege necredincios, la care Maiestatea Noastră împărătească va vroi să ia parte în persoană, sau să trimită într-acolo un Seraskier, cu oștirile

noastre, sau pe Principii **Transylvaniei**, **Moldovei** și **Valachiei**, Regele **Poloniei** să nu-i dea aceluia niciun fel de ajutoare, să nu-i trimită nici oșteni, nici bani, pentru sincera prietenie și strînsa unire și buna înțelegere reciprocă pe care o are cu noi, și să nu îngăduie nici ca dușmanii noștri să ridice ostași de pe pămînturile sale, nici să nu-i lase vreunui Palatin sau Colonel putința, publică ori privată, de a o face.

22. De vreme ce Principii și Guvernatorii **Transylvaniei**, care sunt și **Regi** ai **Ungariei**, sunt supușii noștri și-și duc traiul sub autoritatea noastră, dat fiind că stăpînirea acelei Provincii a ajuns la noi, prin drept ereditar, de la slăviții Predecesori ai noștri, vroim ca **Regele Poloniei** să țină prietenie cu dînșii, potrivit cu buna lor credință.

23. Dar de se vor fi răzvrătit împotriva noastră, **Regele Poloniei** nu le va da lor ajutoare nici mijlocite, nici nemijlocite. Și, dacă vreun Palatin al **Transylvaniei**, **Moldovei** și **Valachiei**, ori vreun alt Principe răzvrătit va fi fugit în Polonia, Regele va fi ținut să-l rețină și să-l trimită la Fericita Poartă. El va fi, astfel, dușmanul dușmanilor și prietenul prietenilor noștri. /

18 **24.** Dacă **Regele Poloniei** va fi rămas statornic în aceeași prietenie cu Pragul Nostru al Fericirii, poruncim ca Principii aceia să păstreze și pe viitor aceeași bună înțelegere reciprocă, pe care au avut-o pînă acum cu Polonia.

25. Poruncim ca prizonierii din acest război și cu cei prinși după primele tratative de pace să fie eliberați fără răscumpărare.

26. Mai poruncim și ca acei prizonieri care au fost luați în vremea de mai înainte, dacă nu au trecut încă la religia muhammedană, să fie eliberați, plătind prețul cu care au fost vînduți, pe care stăpînul lor va fi ținut să-l declare sub jurămînt.

27. Negustătorii de amîndouă părțile să aibă libertatea să-și poarte negoațele pe mare și pe uscat, precum și să tragă la mal în toate porturile noastre, ca și în altă parte, numai să plătească vămile statornicite în fiecare loc.

28. Aceștia să nu fie loviți de nicio nedreptate, iar, dacă vreunul dintre ei ar fi să moară în Împărăția noastră, bunurile lui să-i fie predate cu credință Mai-marelui caravanei, ca să li le dea consîngenilor răposatului: și vrem ca același lucru să fie respectat în privința supușilor noștri, în **Polonia**.

29. Solii, cu suita lor, care vor veni ca să păstreze, reciproc, buna înțelegere dintre noi, vor avea cale liberă, și li se vor da însoțitorii de trebuință : și dorim ca la fel să fie tratați și cei pe care avem să-i trimitem noi în **Polonia**.

30. Dacă **Armenii**, ca și alți negustători necredincioși, vor vrea să treacă prin **Moldova**, ca să-și facă negoațele lor în Fericita noastră Împărăție, ei vor fi ținuți să urmeze Calea Regească, și să nu caute <alte> poteci: iar, dacă ar fi să li se întîmple ceva rău pe Calea Regească, vroim ca vinovatul să fie aflat și pedepsit.

31. Vroim și poruncim să fie duse la îndeplinire, punctual, exact și cu credință, toate sancțiunile
19 cuprinse în acest / tratat de pace, a căror durată să fie egală cu cea a Împărăției noastre, ce nu va pieri decît odată cu lumea, anume, ca pacea și buna înțelegere reciprocă să fie veșnică.

32. Făgăduim, sub jurămînt împărătesc, și proclamăm dinaintea lui Dumnezeu, Făcătorul Cerului și al pămîntului, și pe minunile lui **Muhammed Mustafa**, ale Supremului Profet, ale Soarelui

celor două veacuri – fie asupră-i pacea Maiestății Dumnezeiești ! – că nu vom încălca niciunul dintre aceste articole, ori vom vroi să le complicăm cu anume greutăți, ci că pacea și uniunea stabilită și întărită vor răbda atîta vreme, cîtă vreme va dura Slăvită Noastră Împărăție, numai Regele **Poloniei** și Palatinii, Ducii, și ceilalți supuși să nu {{făptuiască}} nimic potrivnic {{păcii și unirii, și}} să cinstească și stimeze dreptul păcii și prieteniei. De aceea, poruncim să i se deie crezare acestui nobil semn, iar toată lumea să știe că vroim ca aceste sancțiuni să fie statornice și de nedesfăcut, și că, potrivit hotărîrii lor, toți locuitorii și supușii **Poloniei** se bucură de o adîncă pace, sub Umbra Ocrotirii Noastre.

Daud Pasza, în 16, luna *(sic)* Seffer, 1089."

(w) Tătarilor Lipkani. Lipca este numele turcesc al 'Lithuaniei', și, de pe urma lui, **Tătarii**, care locuiesc în **Lithuania** se cheamă < > 'Tătari <de> Lipea'. Toți aceștia urmează religia muhammedană și, cu toate că se laudă cu aceeași obîrșie ca a celor din **Crimeea**, sunt totuși, din fire, mai slabi și mai bicisnici decît aceia.

(x) Sary Camysz Cazagi. 'Cazacii trestiei galbene' : cine sunt cei astfel numiți am însemnat la Tom(ul) L, C(artea) a 2-a, Cap(itolul) 12., lit(era) ***(I)***.

(y) Bogdan Kem{i}elniski. Căpetenia Cazacilor, temut nu numai de Poloni, ci și de Tătari și
20 de Turci. / Turcii spun 'Chmil', și n-au pierdut încă amintirea prăpădurilor pe care le-a adus asupra țărmurilor **Pontului Euxin**. A fost ucis în bătălia cu **Polonii**, în care nu le-a lăsat dușmanilor izbînda mai înainte să-și fi pierdut viața. A avut doi fii, pe unul, **Gheorghe**, a cărui soartă o vom istorisi mai jos, sub lit(era) **(z)**, și pe celălalt, **Timusz**, care a ținut-o în căsnicie pe **Roxana**, fiica lui **Vasile**, Principele **Moldovei**. Acest Vasile, după ce fusese alungat din domnie de **Ștefan**, poreclit **Burduze**, s-a retras la cuscrul său, Kimielniski, și a dobîndit de la el paisprezece mii de Cazaci, sub porunca lui Timusz, spre a lua înapoi **Moldova** și spre a elibera de dușman **Suczava** (orașul în care își lăsase soția, fiul și comorile, cu bună strajă). Dar, cu trei zile mai înainte să ajungă el la Suczava, Ștefan ocupase orașul, trădat lui de Prefectul ei, prădase comorile lui Vasile, iar pe soție, prinsă laolaltă cu fiul lui, o trimisese la **Iași**. Vasile, cu Cazacii, se apucă de asediul orașului, dar cu rezultat nefericit: căci Timusz, în disprețul dușmanului, își întinde corturile chiar sub ziduri, și, de parcă ar fi și ocupat orașul, trage mai din greu, cu ai săi, la vin și la vinars. Ia aminte la asta un tunar german care se afla în straja orașului, și, punîndu-și tunul pe el, îi ia celui fără de grijă un picior cu o ghiulea; cum el s-a prăpădit, la puține ore după aceea, de pe urma acestei răni, Cazacii sunt loviți de o groază Panică, și, desfăcînd împresurarea, se pun pe o fugă deschisă. Totuși, puțini dintre ei au scăpat teferi în patria lor. Căci Moldoveni care erau de partea lui Ștefan, luînd seama la fuga Cazacilor, îi urmăresc, pe mulți îi ucid, pe și mai mulți îi împrăștie prin undele lui **Tyras**. /

21 Dar despre **Bogdan** însuși se spune că 'era atît de aplecat către beție, încît Vasile, după ce a ajuns la el, șapte zile la rînd n-a prins prilejul să-l întîlnească, din pricina băuturii. Dar, în cea de a opta zi, Kemielniski i-a întins celui primit la sine, pe cînd acesta vroia să îi înfățișeze nenorocirea sa, un pocal mai mare, plin de vinars, și i-a zis : "Bea pînă la fund leacul acesta care vindecă toate durerile inimii, și toate nefericirile se duc uitării !" Atunci, întorcîndu-se către ai săi, se zice că Vasile ar fi grăit: "Și eu credeam cîndva despre Cazaci că sunt oameni și născuți din oameni –

acum, însă, iau seama că drept spun ai noştri, în zicală : 'Ori Cazacii s-au făcut, din urşi, oameni, ori urşii, din Cazaci, fiare !"

(z) Gheorghe Kiemelniski. Fiul mai mare al pomenitului **Bogdan**, după uciderea căruia de către Poloni, lui Gheorghe i-au dat Cazacii Hatmanatul, sau 'Căpităniа', pe care a şi purtat-o vreme de trei ani, nu fără laudă, deşi în neîncetate războaie cu Polonii. Trecînd aceştia, cum Gheorghe vedea că, datorită hărţuielilor Polonilor, puterile Cazacilor scădeau în fiece zi şi se temea, {nu cumva,} ca şi Părintele său, să ajungă victima duşmanilor, el se hotărăşte să abdice el însuşi din demnitate şi să îmbrăţişeze viaţa de monah. Cu ţelul acesta, el îşi schimbă numele şi veşmîntul şi, prin pustietăţile **Ucrainei**, fără să-i mai ştie nimeni planul, se duce către mînăstirea din acea Provincie, închinată F(ericitei) F(ecioare) M(aria). Vrînd el, pe drumul acesta, să se ascundă de ai săi, dă peste nişte cete rătăcitoare de Poloni, e despuiat de haine de către ei şi luat jalnic la bătaie. Pe bietul de el îl smulge din mîinile acestora o altă ceată venită, de Tătari, care nu se poartă
22 mai bine cu dînsul, <ci> îl duce în **Crimeea** / şi îl dăruieşte Chanului. **Chanul**, bănuind, după fizionomia lui, că nu-i un om de atît de puţin rang, cum mintea el că ar fi, încearcă în fel şi chip să-l momească la mărturisirea superstiţiei muhammedane. Dar, în vreme ce el nu putea fi atras nici cu făgăduieli, nici cu ameninţări să se despartă de credinţa creştină, îl recunoaşte un oarece Cazac care îi slujise, odinioară, Tatălui său, iar mai apoi, prins de Tătari, după ce-l tăgăduise pe Hristos, ajunsese la destul de mari cinstiri la Curtea Chanului. **Nicolae**, sau Ali (cum îi era numele Cazacului celui necredincios), temîndu-se că trecerea pe care Chanul i-o arăta prizonierului său, avea să le strice intereselor sale, îi dezvăluie Chanului starea lui Gheorghe. Aflînd de lucrul acesta, Chanul îl trimite pe Gheorghe la Constantinopole, la Poarta Othmană, unde, îndată după sosirea sa, este azvîrlit în închisoarea celor Şapte Turnuri, şi foarte strîns păzit. După cîţiva ani, la temelia acelei temniţe îşi aruncă ancorele nişte nave franceze, şi <apoi> se pregătesc de întoarcerea în patrie. Înţelegînd el aceasta, îşi pune la cale fuga, şi, scoţînd el gratiile cu un fier pe care îl găsise, din întîmplare, în curtea dinlăuntru a închisorii, îşi face liberă ieşirea. Cum însă el se afla într-un loc prea înalt, ca să se poată arunca fără primejdie, rupe aşternutul pe care îl avea în pat şi-l leagă de sus, ca pe-o funie. Cu el, se lasă în jos, dar, pentru că nu măsurase bine înălţimea locului, a căzut cu un asemenea huiet, încît l-a trezit pe unul dintre **Bostandzii** şi a stârnit zarvă în închisoare. Între timp, Gheorghe, bănuind că avea să fie urmărit, îşi strînge tot curajul, se urcă sus, pe zidul dinafară, iar de pe acela se aruncă în mare, cu capul înainte. Cum, de pe urma căzăturii, se rănise destul de
23 greu la cap / şi, turburat de teamă şi de întuneric, îşi pierduse calea, se ascunde între două stînci care se înălţau puţin mai sus din mare. În această stare îl găsesc, spre zori, doar pe jumătate viu, cercetaşii trimişi de Mai-marele închisorii <şi,> după ce l-au bătut straşnic cu vergile, îl închid într-o temniţă şi mai grea, înlănţuit de gît, de picioare şi de mâini. Acolo a rămas din anul 1670 şi pînă în 1677, într-atît de obişnuit, deja, să rabde nedreptăţile Fortunei, încît cei trimişi abia l-au putut convinge să iasă şi să-şi schimbe butucii pe Căpităniа Cazacilor, ce i se oferea. După luarea Hatmanatului, s-a străduit în fel şi chip să-i atragă pe Cazaci de partea sa, dar n-a putut izbuti nimic, cei mai mulţi din ei spunînd sus şi tare că el era un fiu impostor al lui **Bogdan**, nu vechiul lor Căpitan. Trei ani mai tîrziu, după ce a fost trimis în **Ucraina** spre a-i feri pe lucrătorii care

trebuiau să construiască o fortăreață la gurile lui Boristhenes, a fost ucis în bătălie de **Sirco**, Căpitanul cîtorva pilcuri de Cazaci.

(aa) Seraskierul Silistrei. Toate Paszelele cărora li se încredințează straja Provinciilor de Miază-noapte ale Împărăției Othmane împotriva **Polonilor** poartă numele Paszalîcului de **Silistra**, dar Scaunul îl au la **Babadagy. Silistra** este un oraș de pe malul de Miază-zi al Danubiului, așezat în fața **Valahiei**, destul de cunoscut hărților mai recente. Pe grecește se mai numește încă și astăzi Αρυσα, și are un Mitropolit grec, puțini locuitori turci, mai mulți creștini, mai cu seamă Sîrbi, Bulgari și Valahi. **Babadag[h]y** se află însă mai aproape de **Pontul Euxin**, cam la douăzeci de ore
24 de Danubiu, în drum drept, mai jos de **<I>Sa<c>kzea**, la cei vechi **Oblucziza.** Cu toate că nu/mele lor mai din vechime ne rămîne neștiut, putem bănui că amîndouă aceste orașe sunt străvechi după structura zidurilor lor, care nu pare a fi turcească, ci romană. De unde, este verosimil ca aceste cetăți să fi fost durate de Romani împotriva năvălirilor Barbarilor și ale Scythilor. Ruinele unei alte cetăți la fel de vechi se văd dincolo de Munții **Czenge**, pe drumul pe unde se merge din **Moldova** la Adrianopole, și cuprind, jur-împrejur, cam patru mile italienești. Turcii îi spun '**Rosokiesre**', cu un cuvînt stricat după grecescul 'Ρωσσόκαστρον. Nimeni dintre istorici n-o pomenește, după cîte știm noi, dar pe la Grecii de la Constantinopole umblă o poveste despre obîrșia ei, despre care nu cutezăm să hotărîm dacă să fie adevărată, sau falsă. Căci ei istorisesc, astfel, că 'după năvălirea Bulgarilor, ar fi trecut Danubiul și o oaste rusească, ori, poate, o mulțime de Pacinaci, <sau,> mai corect, de 'Peczenegi', și să fi pustiit cu dese năboiri Provinciile supuse Împărăției Grecești. Aceștia, înfrînți de Greci și zăvoriți între munți, să fi depus armele, și, primind religia creștină ortodoxă, prin milostivirea Împăratului, nu numai să fi fost dăruiți cu viața, ci să fi dobîndit și un loc în care să clădească un oraș. La urmă, că acei Ruși s-au răzvrătit împotriva Împăratului, și că au fost uciși de Greci cu toții, pînă la unul, după ce cuceriseră orașul, chiar dacă doar după o crîncenă luptă.

(bb) La Nisna. Ea este un antrepozit al Ucrainei care îi dă ascultare Hatmanului Cazacilor, așezat la rîul **Wustrow**, într-un șes foarte întins, și întărit printr-un fort deloc de disprețuit. Cetățuia o locuiesc numai oșteni ruși, orașul însă negutători de felurite neamuri, Ruși, Cazaci, Moldoveni.
25 Mai presus este acolo, to/tuși, partea Grecilor, cărora vechii împărați ai Rușilor le-au îngăduit multe privilegii pentru promovarea negoțului. Astfel, nu numai că și-au clădit acolo două sanctuare, în care își țin slujbele în limba părintească, ci au mai statornicit și o școală grecească și o frăție, la care nu le-a fost rușine nici unora dintre Principii Rușilor să se înscrie. Prin legile acesteia, toți frații se obligă să îi ocrotească pe cei odată primiți în frăție, să le promoveze interesele, să se ajute între ei la nevoie, și, mai ales, de i se va întîmpla vreunuia să se săvîrșească din viață, să aibă grijă ca bunurile răposatului să li se deie moștenitorilor lui adevărați.

(cc) Bog. Sau 'Buh', odinioară 'Hypanis', fluviu binecunoscut între Tyras și Boristhenes; aproape de orașul **Uzi**, îndeobște '**Oczacow**', la Grecis 'Olbiopolis', se varsă în Pont. Are foarte dese cataracte, și, din această pricină, nu le lasă drum navelor, deși, de altfel, este atît de adînc, încît nu oferă vad pe nicăieri. Dar acel fluviu nu trebuie confundat cu un alt' **Bug**', rîu din **Pocutia**, care se naște nu departe de Leopolis și se varsă în **Vistula** aproape de **Varșovia**.

(dd) Cara Mustafa Pasza. Același, care, mai apoi, a ajuns vestit pe lume pentru asediul **Viennei**. Obîrșia și-o trăgea dintr-o spiță de rînd din **Caramania**, și a fost crescut la Curtea **Kioprilиilor**, a tatălui și a fiului, și, după ce i-a slujit pe amîndoi, a meritat, mai întîi, Paszalatul **Silistrei** și al **Damascului**, apoi Prefectura Mării, mai apoi Caimacanatul, la urmă, după moartea lui **Kioprili Ahmed Pasza**, demnitatea de Mare Vizir. Dintre toți Vizirii pe care i-a avut vreodată Împărăția Othmană, a fost cel mai zgîrcit, și, din cauza acestui viciu, multe pe care le-ar fi putut,
26 de altfel, duce la bun sfîrșit le-a înfăptuit mai nefericit. / Dar avea o minte ascuțită, nu era mai puțin harnic la faptă, decît plin de bun sfat, pe lîngă aceasta, marțial, ambițios, și născocea mai în fiece zi o mie de meșteșuguri ca să iște noi războaie împotriva vecinilor. Căderii sale nu i-a putut fi atribuită vreo altă cauză, decît că, prea mult orbit de averile și de puterea sa, a vrut să înalțe în Apus o nouă Împărăție și să și-o aroge sieși. După moartea lui, s-au găsit mai mult de trei mii de pungi în temeliile băii lui de acasă, pe constructorii căreia, niște Albanezi creștini, meșteri la adus apa în oraș, poruncise, după desăvîrșirea lucrării, să-i ucidă pe toți, pînă la unul. A lăsat un singur fiu, pe **Ibrahim**, care și-a dus viața în mizerie, pînă ce o rudă de-a lui, **Amudzeogli Husein Pasza**, a fost înălțat la Vizirat; acesta, ținînd minte binefacerile primite de la **Cara Mustafa Pasza**, nu numai că l-a trimis pe acesta, cu trei Tuiuri, la **Alep**, dar i-a mai și dat înapoi toate cele pierdute, și i-a clădit, pe cheltuiala sa, la Constantinopole, o splendidă reședință.

(ee) Tatar Pazardzik destul de întins din **Thracia**, așezat la poalele Munților < > **Czenge**, către Miază-noapte. A fost durat de coloniile Turkilor din Asia, așezați în jurul Munților **Ha<e>mus**, din porunca Curții Othmane, cărora le spun astăzi **'Czitak'.**

(ff) Kiehaia sau, mai elegant, **Ketchuda beg.** 'Locțiitorul Vizirului'. El este, în Împărăția Othmană deținătorul unei foarte însemnate cinstiri, și se bucură, printre toți, de cea mai mare autoritate. Căci nu se înfăptuiește, sau nu se poruncește nimic, în toată Împărăția, ce să nu-i treacă prin mîini și să nu trebuiască întărit printr-o scrisoare a lui. Iar dacă se trimite la vreun Pașă un
27 **ferman** fără de epistola lui, pe dată este / socotit drept suspect. De aici s-a ajuns ca, deși nu are nici măcar un **Tug**, iar el însuși, laolaltă cu < > **Czauszbaszii**, trebuie să poarte, înălțîndu-i de subsuori, la Vizir pe Paszii ce urmează să fie împodobiți cu trei Tuiuri, totuși se spune îndeobște despre dînsul "Kiehaia mi-e Vizir, Vizirul Sultan, Sultanul ca unul dintre Mislimani". Fără consimțămîntul Sultanului, Vizirul nu-l poate niciodată rîndui pe Kiehaia, iar, dacă este despuiat de funcția sa, se cuvine să fie trimis, cu trei Tuiuri la un Paszalîc, dacă este însă scos <doar> cu două, este socotit surghiunit. Pe lîngă acesta Vizirul, ca și ceilalți Paszi, mai are un alt Kiehaia, care se îngrijește numai de Curtea sa, acesta trebuind să nu fie nicidecum confundat cu Ketchuda beg, iar lui i se spune, la propriu, **'Ew Kietchudasi'**.

(gg) Caplan Pasza < > . Căpetenie a oștirii turcești, vestită din războaiele cu Polonii, și cu o asemenea autoritate printre Turci, încît, cu toate că Vizirul îi era cel mai aprig dușman, n-a putut totuși, să-l ducă la pierzare. Numele de 'Caplan' pare să-i fi fost dat după tăria lui : căci, la propriu, el înseamnă 'Tigrul'. Iar Turcii, deși, de altfel, nu vor să li se deie decît numele Profeților, nu refuză, totuși, numele a două fiare foarte feroce, **Arslan**, "Leu', și **Caplan**, "Tigru", ba nici Sultana Mamă nu obișnuiește să-și cheme altfel fiul, chiar dacă-i Împărat, decît doar **Arslanum**, 'Leul meu !'. Căci, la ei, este un lucru nevrednic ca altcineva, decît Tatăl lui, să i se adreseze Împăratului

pe numele lui propriu. În schimb, numele de '**Padiszah**', care îi este dat de toți ceilalți, îi este
28 îngăduit autorității materne față de fiu să nu-l folosească, și de aceea s-a născocit acest mijloc, / și numai Mamei i s-a permis să-i dea numele de 'Leu'.

(hh) Mimar Aga. 'Marele Arhitect'. Principala lui însărcinare este să observe toate noile clădiri de la Constantinopole și din suburbii, să nu depășească măsura înălțimii stabilite. El are inspecția asupra tuturor arhitecților obișnuiți, numiți îndeobște '**Calfa**', sau '**Chalife**', pe care, dacă au lărgit clădirea în stradă, fie și cu o lățime de deget, sau au tras un unghi oblic, sau au ridicat un edificiu șubred, chiar și dacă stăpînul lui nu spune nimic, poate să-i pedepsească și amendeze. Dar se întîmplă prea adesea ca Mimar Aga să nu priceapă nici măcar ce-i un cot, necum ce-i arhitectura, pentru că sarcina aceea i-a fost încredințată, pentru cîștig, nu celui care-i mai bun arhitect, ci cui are mai multă trecere la Vizir. Căci stăpînul edificiului nu poate clădi nimic după dorința sa, fără să-l fi atras, mai înainte, cu daruri, de partea sa pe Mimar Aga. Și anume, cu toate că, prin porunci împărătești, măsura edificiilor a fost astfel stabilită, încît Creștinii să nu se poată ridica în înălțime decît treisprezece coți, <iar> Turcii cincisprezece, totuși, cum Orașul este așezat cam peste tot pe coline, Mimar Aga poate, îmbunat cu daruri, dacă, de pildă, va fi luat dimensiunea din vîrful dealului, să-i adauge edificiului o însemnată înălțime, astfel că, deși în partea dinapoi el are măsura cerută, în cea dinainte el să urce, totuși, la treizeci, sau mai mulți coți în înălțime. La fel stau lucrurile, dacă Creștinii vor să-și repare vechile sanctuare. Căci, cum lucrul acesta le este îngăduit, dar permisiunea aceasta este atît de restrînsă, încît n-au voie să adauge la cele vechi nici un lemn și nicio piatră nouă, Mimar Aga este mituit cu bani buni să facă o socoteală mult mai mare
29 a pietrelor și a lemnelor cuprinse, / pe care, după aceea, pe ascuns, să le poată înlocui, aducînd <altele> noi. Dacă însă trebuie să se facă o clădire mai mare, ca aceea a **Dziamiilor**, sau a **Palatelor**, ei folosesc arhitecți greci sau armeni. Căci aceștia excelează în <atare> artă, iar Turcii pot ajunge la perfecțiune fie arareori, fie niciodată. Pricina acestui fapt nu este prostia lor din fire : căci în Matematică și în alte științe ei demonstrează îndeajuns că, dacă nu le sunt superiori prin har celorlalte neamuri, desigur că nu le sunt inferiori, ci aceea că Turcii mai nobili, ori înnobilați prin științele și virtutea lor (căci am arătat mai sus că Turcii măsoară noblețea nu după sînge, ci după virtuți), chiar dacă sunt înclinați către învățătură, urăsc orice fel de χειροτεχν[ε]ίαν <'meșteșug manual'>, ca pe un lucru de rînd, și socotesc că-i dăunează nobleței lor.

(ii) Emeric Tekely < > . Soarta acestui Principe le este prea cunoscută Europenilor, ca să mai trebuiască relatată aici. După ce a pierdut bunurile pe care le avea în **Ungaria**, a primit de la Turci o leafă zilnică de optzeci de Leonini, și, după ce a (fost) eliberat din lanțuri de **Ainedzi Suleiman Pasza**, toată vremea în care au fost implicați în război a fost ținut la mare cinste printre Turci. **Sultan Mustafa**, pe cînd se afla și el în tabără, vroia să-l aibă drept însoțitor și se folosea mai tot timpul de sfaturile lui. Tot el, după pacea de la Carlovița, cum în ea se consfințise ca <toți> cei care vroiau să pună la cale vreo răsturnare să nu fie ascultați de nicio parte, l-a relegat pe el la **Nicomedia**, în conacul pe care i-l dăruise, unde a și răposat, nu mult după aceea, ros de podagră și de chiragră
30 A vrut să fie îngropat în suburbia **Pera**, înafara cimi/tirelor Grecilor, unde se obișnuiește să fie puși și ceilalți Soli creștini, și cu slujitorii lor de casă. Pe cînd ne aflam la Constantinopole, am fost în dese relații cu dînsul, și l-am auzit spunînd nu arareori : "Ce să facem, fratele meu ? ! Dumnezeu a vrut să-i fim supuși unui Domn care, pe lucrările sale își înfățișează foarte bine scutul său, adică

Luna, și anume cornul ei. Și, cu toate că Pseudo-profetul lor găsesc că-i, în mai toate, mincinos, doar în această privință cred că a grăit cu duh profetic, că le-a dat acoliților săi, drept însemn, cornul Lunii, anume ca să le vădească nestatornicia."

(kk) Ulema. Sub acest nume sunt desemnați toți cei care sunt înzestrați cu vreo treaptă eclesiastică, tagmele cărora le-am arătat pe rînd în notele la Tom(ul) I., C(artea) I., Cap(itolul) <3.>, lit(era) <(l)>. Iar ei au, în mulțime, cea mai mare autoritate, cum poporul crede că ei nu fac nimic, decît ce-a fost încuviințat de multă vreme prin **fetva**. De aceea, dacă îi vei vedea pe ei străduindu-se împotriva vreunui lucru, laolaltă cu armata, poți fi sigur că acela nu va putea fi niciodată dus la bun sfârșit.

(ll) Iengiczerii <îndemnați> de Vizir. Cei care au cercetat mai cu grijă planurile puse la cale pe vremea aceea la Curtea Othmanizilor afirmă că 'numai Sultanul și cu Vizirul **Cara Mustafa Pasza** au dorit războiul cu **Caesarul** : cînd însă Sultanul a luat aminte că Mama sa și cu toate **Vlemalele** nu sunt de acord cu planurile sale, i-a încredințat Vizirului să-i atragă de părerea sa pe **Jengiczeragasi** și pe ceilalți **Odziakagalari** prin făgăduieli și alte meșteșugiri'. Căci este deajuns
31 pentru declararea unui nou război principiul / **'Cul seffer ister'**, "oștenii vor război". Anume, cu toate că autoritatea Sultanului și a Vizirului este mare în toate chestiunile, totuși, dacă Jengiczerii, uniți cu Vlemalele, se pun împotriva părerii Sultanului, Împăratul trebuie să cedeze vrerii lor; iar, dacă el vrea să insiste cu îndărătnicie în cele cugetate, se naște cu ușurință o răzvrătire. Dacă însă Jengiczerii cad de acord cu Sultanul, sau, cu toată opoziția acestora, Vlemalele încuviințează părerea Sultanului, Sultanul dobîndește cu ușurința tot ce-și dorește. Atît de tare este voința unită a Jengiczerilor și a Vlemalelor, încît ea poate și să-i elimine pe Sultan și pe Vizir, sau pe oricare alți Mai-mari, ceeace s-a văzut îndestul cînd cu depunerea Sultanului **Mehemmed**.

(mm) Sultana Mamă. 'Valide Sultan'. Numele acesta o desemnează numai pe Mama Sultanului domnitor, iar ei nu i se poate spune astfel, înainte ca Principele împărătesc să fi ajuns la domnie, sau după ce a fost depus. Pentru că nu i s-a întîmplăt nimănui, înafara lui **Mehemmed Fatih** și a lui **Selim Javuz**, că, trăindu-i Tatăl, să pună mîna pe sceptru, Mamele se bucură mereu de mare cinstire din partea împăraților, iar aceasta atît după preceptele divine, cît și după cele ale **Curanului**. Ele nu numai că pot introduce și schimba multe în Harem, după pofta lor, dar și Sultanul este oprit prin legi să-și aleagă la culcare, fără consimțămîntul Mamei Sale, vreuna dintre femeile păzite în Serai. În fiece zi a sărbătorii Bairamului, Valide Sultana îi dă la culcare Fiului său cîte o fecioară frumoasă, crescută cu moravuri elegante și împodobită cu veșminte prețioase și cu nestemate, și, cu toate că și Vizirul, și ceilalți Paszi obișnuiesc să-i trimită Împăratului fecioare în
32 dar, laolaltă cu alte daruri, el totuși nu se atinge de niciuna, decît adusă de Mama Sa. / Dacă însă Sultanul, fără știința Mamei Sale, vrea să și-o aleagă pe vreuna drept concubină, el poate să o facă totuși, fără să-l împiedice nimeni, dar se va socoti că a procedat împotriva canoanelor Seraiului și a onoarei Mamei. Nu arareori, Sultanul îi împărtășește Mamei treburi ale Statului, cum se știe că a făcut **Sultan Mehemmed al IV-lea** : cîteodată ea însăși se consfătuiește cu Vizirul și cu Muftiul despre treburile cele mai de seamă, trăgînd perdeaua, ca să nu poată fi văzută, și le recomandă credința față de Fiul său. Dacă e bolnavă, **Hekim-Effendi**, sau 'Marele Medic', este adus în odaia în care zace ea, dar cu perdeaua trasă dinaintea patului, stă de vorbă cu dînsa, și, dacă trebuie să-i

ia pulsul, i se îngăduie s-o atingă numai cu un şervețel pus pe mînă. Căci ei socotesc o nu mai mică nelegiuire ca vreun bărbat să o vadă pe Sultană bolnavă, decît sănătoasă. Ea strînge, drept venit, în fiecare an, din Provinciile Împărăției, mai mult de o mie de pungi, pentru grija cărora este statornicit un Mai-mare, numit **Kiethudai Valide Sultan**, şi se bucură la Curte de o mare cinstire. Ea îşi foloseşte banii după plac, nu arareori, fiind vreo nevoie, ajută vistieria dinafară, nu arareori înrolează şi oşteni în folosul Statului, după cum am auzit că a făcut şi Mama actualului **Sultan Ahmed al III-lea**, în războiul cu Rușii. Unele din concubinele Sultanului, sunt simple, altele **{C}Haseki**. Oricare dintre ele, chiar dacă a avut parte doar o singură dată să se culce cu Sultanul, este, pe dată, despărțită de celelalte fecioare şi fete, şi primeşte cîteva slujitoare şi cîțiva eunuci în slujba sa, dar nu poate intra la Sultan, decît chemată. Dacă Sultanul o iubeşte însă pe vreuna mai mult decît pe
33 celelalte, el poate să-i pună cunună, / iar, după aceea, ea se cheamă '**{C}Haseki Sultana**'. După primirea cununii, ea poate intra liber la Sultan, orişicînd vrea, chiar şi dacă n-a fost chemată. Ei i se mai dă şi un **Kiehaia** dinafară, şi o unitate de **Baltadzii**, cu Mai-marele lor, care să împlinească poruncile ei, date prin Kiehaia. Pe lîngă acestea, i se hotărăsc venituri, după milostivirea Sultanului, pe care nu le pot, totuşi, avea mai mici de 500 de pungi. De aceea, cu toate că Sultanului i se îngăduie să încunune cinci Sultane **Haseki**, totuşi mai mulți dintre împărați, cum s-a văzut la actualul **Sultan Ahmed al III-lea** şi la fratele lui, la **Mustafa al II-lea**, din pricina acestor cheltuieli şi a mişcărilor războinice, ei nu şi-au ales niciun fel de **Haseki** şi s-au mulțumit cu concubine. Dar concubinele Sultanului, dacă au născut fiice, pot fi date de urmaşul lui după <alți> soți: căci ele nu sunt mai onorate decît celelalte, sterpe. Dacă au făcut însă un fiu, chiar şi dacă acela a murit imediat după naştere, lor li se porunceşte să treacă în **Eski Serai**, adică în 'Palatul Vechi', din care nu mai pot nicicînd ieşi. Dar dacă au un fiu printre cei vii, sunt ținute la mare cinste de către toți, şi de către curteni, şi de cei dinafară, ca unele care, odată, ar putea deveni **Valide Sultana**.

(nn) **Paszmaklyk.** Este venitul obişnuit al **Valide Sultanei**, menit şi celorlalte **Haseki**. Numele şi-l are de la < > **Paszmak**, 'papuci', pentru că acele venituri sunt numite 'drese după papuci'. Drept **Paszmaklyk** se stabileşte, în toate oraşele pe care le cuceresc Turcii, vreun cartier, ca **Pera** de la Constantinopole, iar Mai-marele Perei [care] se numeşte '**Galata Woiewodasi**', de unde se
34 face ca, mai prin toată Împărăția, **Valide Sultanele** să aibă foar/te mari Paszmaklykuri.

(oo) **Blestemele lui Sultan Suleiman.** Mai toți Turcii cred cu tărie că **Sultan Suleiman**, după desfacerea asediului Vienni, i-a legat prin **Lanet** pe umnaşii săi să nu mai asedieze vreodată **Vienna**, ori să calce cu picior vrăjmaş în ținutul ei. Iar de aici se trage că, după prăpădul lui **Cara Mustafa Pasza**, toți au strigat într-un glas că 'rupt fiind, fără pricină, armistițiul, şi în disprețul blestemelor lui Suleiman, asupra Mislimanilor s-a abătut Mînia Divină, şi a fost pusă la încercare întru pierzarea Împărăției'.

(pp) **Ibrahim Pasza, Beglerbegul Budei.** Un bărbat preavestit la Turci şi în caftan, şi în mantaua războiului, de numărat, după merit, printre cei foarte rari din veacul său. Prima dată, virtuțile lui le-a încercat **Kioprili Mehemmed Pasza**, pe cînd, sub Viziratul său, îndeplinea îndatoririle de **Kiehaia**. Trimis, din funcția aceasta, la Paszalatul Halepului, sub **Kioprili Ahmed Pasza**, a luat parte la cucerirea **Candiei** şi de ajutorul lui s-a folosit Vizirul acesta, cu cel mai mare folos, la stabilirea condițiilor de predare a fortăreței. Odată încheiată expediția, s-au răzvrătit

Egiptenii, <și,> trimis să-i strunească, nu numai că a redat întreg Regatul, în scurtă vreme, fără de arme, Împărăției Othmane și vechii sale liniști, ci a mai și crescut tributul anual la o sută cincizeci de pungi, iar, prin meșteșugirile sale, a făcut ca turburatele minți ale Mai-marilor Egiptului, deși, mai înainte de-abia de putuse scăpa din mîinile lor vreun Pașă fără pagubă pentru cinstea sa, Prefecții să fie, de-acum, în stare să se afle acolo mult mai în siguranță. Prin aceste merite, el și-a asigurat o asemenea laudă și apreciere, încît a fost înălțat la cea mai de seamă Provincie a Împărăției
35 Othmane, / la Beglerbegatul Budei, unde planurile sale, comparate cu rezultatul, au arătat îndeajuns ce-ar fi putut realiza, dacă, orbit de prea înalta părere asupra puterii sale, **Cara Mustafa Pasza** n-ar fi disprețuit hotărîrea mai sănătoasă. Se mai află la noi o 'Viață' a lui alcătuită cu foarte mare eleganță de un anume istoric turc, unde nu se poate vedea nimic altceva, decît cea mai desăvîrșită și mai impresionantă pildă a virtuților.

(qq) Czirpidzi Czair. Este o pășune foarte întinsă, înafara zidurilor

Constantinopolei, aproape de **Daud Pasza**. Numele și l-a luat de acolo, că babele rutene au obiceiul să spele rufele în apa rîului care curge prin mijlocul lui, iar apoi să le usuce pe iarbă.

(rr) Hesardzik. Este un tîrg pe calea care duce de la **Adrianopole** la **Beligrad**, la distanță de opt ceasuri de acesta, fără vreo altă însemnătate, decît că **Sultan Mehemmed** a zăbovit pe acolo, pe vremea expediției asupra **Viennei**.

(ss) Steagul lui Muhammed. Este un steag din mătase verde, destul de lung și de lat, după forma căruia sunt făcute toate steagurile numite '**Sandzak**'. Creștinii cred că l-au luat sub **Vienna**, dar în mod fals. Căci nu s-a pomenit nicicînd ca steagul acela să fi căzut vreodată în mîinile dușmanului, deși însoțitorii lui au fost loviți cîteodată de nu ușor prăpăd. Oridecîteori Sultanul sau Vizirul se află, însuși, în fruntea oștirii, este purtat în tabără și steagul acesta, dar nu este scos niciodată la luptă, ci este păstrat cu grijă în tabără de **Nakybul esret**; acesta, dacă vede că izbînda
36 înclină înspre dușman, / trebuie să o apuce primul la fugă. Totuși, sub Vienna steagul acesta l-a smuls însuși **Cara Mustafa Pasza**, și l-a păstrat pe lîngă sine pînă cînd a fost pus în siguranță. Dacă el este chiar steagul lui **Muhammed**, sau vreun altul, făcut după chipul celui al lui Muhammed, nu cutezăm s-o afirmăm. Oricum o fi, și acesta, pe care-l păstrează Turcii, este foarte vchi, și rupt, mai tot, în mai multe locuri. Din această pricină, nu este niciodată desfășurat tot, nu cumva să se rupă, scuturat de vînt, ci, înfășurat pe sulița lui, pînă ce oștirea iese din Oraș, este adus, într-o ceremonie solemnă, la împărat, iar, la prima tabără, este depus într-un scrin aurit, în care se află și Curanul, și mantia lui Muhammed, și, pus pe o cămilă, este purtat înaintea Sultanului, sau a Vizirului. El nu are niciun fel de înscrisuri, sau de însemne, înafara de **Alemul**, care se vede în vîrful suliței sale. Se spune că, odinioară, a stat scrisă pe el, în litere negre, < ,> **Salavat**, sau 'mărturisirea Credinței muhammedanae', dar ele sunt duse, deja, de vechime.

(tt) I se poruncește să-și spună părerea. Știm bine că cei mai mulți dintre Creștini atribuie asediul **Viennei** sfaturilor lui **Tekeli**, aducînd anumite argumente care l-ar putea atrage cu ușurință pe Cititor să cadă de acord. Căci care ar fi piedica să se deie crezare că un om, răzvrătit și pornit să-și libereze patria de stăpînirea străină, va fi încercat tot ce va fi socotit că duce la întărirea partidei sale și la pierzarea Domnului legitim, și că le va fi oferit aliaților și sprijinitorilor săi sfaturi potrivite cu uneltirile sale ? Dar ne împiedică să ne alăturăm acelei păreri autoritatea mai

37 multor / foarte serioși bărbați pe care i-am cunoscut la Curtea Turcească, și i-am avut prieteni. Pe lîngă **Ainedzi Suleiman Pasza**, care, în timpul Viziratului său, a declarat public, cu vădite argumente, nevinovăția lui **Tekeli**, cel dintîi loc printre ei îl deține **Haznadar Ibrahim Pasza**, mai întîi Vistierul lui **Cara Mustafa Pasza**, apoi Beg al unei galere, după aceea Sol Othman Extraordinar pe lîngă Caesar, la urmă și Mai-mare al **Beligradului**, cu trei cozi <de cal>. El fusese de față la toate consultările care se trataseră pe vremea aceea, și, chiar dacă se hotărîse ceva mai în ascuns, îi fusese dezvăluit chiar de către Vizir, care îl ținea la mare preț pentru ascuțimea minții și iuțeala sfatului său. Aveam obiceiul, pe cînd ne aflam la Constantinopole, să-l primim adesea la ospăț, iar vinul, de care, fie și pe ascuns, era totuși un băutor plin de nesaț, ne aducea într-atîta bunăvoința sa, încît el ne mărturisea deschis tot gîndul său. La o asemenea întîlnire, s-a întîmplat să stăm de vorbă cu el, prietenește, despre căderea și pierzarea lui Cara Mustafa Pasza, și să-i mărturisim că 'nu ne putem mira îndeajuns, cum de un asemenea bărbat, care purtase deja, cu cea mai mare laudă, Viziratul, vreme de șapte ani, își plecase urechea atît de ușor față de Tekeli, un răzvrătit, nu mai favorabil unei Împărății, decît celeilalte, de vreme ce acesta probabil că nu căutase nimic altceva, decît ca, prefăcîndu-se ascultător și prietenos, să înșele Curtea Othmană și să o atîțe împotriva Germanilor, și anume cu gîndul ca, odată sleite puterile amîndurora, el însuși să-și poată aroga stăpînirea absolută în **Ungaria**'. La acestea, Ibrahim Pasza ne răspundea cu un proverb binecu-
38 noscut la Turci / : '**Eger dinumuz airi ise Allahumuz bir dur**', adică "Chiar și dacă Legea ne este diferită, Dumnezeu ne este, totuși, unul și același, și, de aceea, se cuvine să mărturisim adevărul. Căci oricine va fi spus că era autorul acelui sfat îl calomniază pe Tekeli. Eu însumi știu că nu numai că el a fost împotriva asediului **Viennei**, ci și că el a dat cu totul alte sfaturi (istorisite de noi în text), pe care, dacă Domnul meu ar fi vrut să le ducă la îndeplinire, el n-ar fi împroșcat asupra Împărăției Othmane o asemenea pată, nici nu s-ar fi despuiat pe sine, depotrivă, de Vizirat și de viață." Aceleași lucruri ni le povestea nouă, mai apoi, și însuși Tekeli, și ni se plîngea că '**Mavrocordat** a fost cel care a născocit atare calomnie, și că el l-a stârnit pe Vizirul **Cara Ibrahim Pasza** ca să-l arunce în lanțuri'.

(uu) Ahmed Pasza. A fost unul dintre cei crescuți de Kioprilioglii, care umpluseră Paszalîcurile aproape întregii Împărății cu Czohadarii și cu Ofițerii lor.

(ww) Oștenii unguri. Povestesc unii că prin trădarea Contelui **Budiani** li s-a îngăduit Turcilor libera trecere, dar, pentru că vina lui n-a fost demonstrată cu argumente sigure, preferăm să lăsăm sub îndoială faptul, decît să stabilim ceva fără de temei.

(xx) Kulkiehaiasi. 'Locțiitorul întregii oștiri', al doilea după **Jengiezeragasi**, mai presus, ca treaptă, chiar și decît **Divanul** împărătesc. El ține catastifele Jengiczerilor și ale întregii pedestrimi turcești, și, dacă vreun regiment al Jengiczerilor trebuie rînduită la straja orașelor, ea trebuie trimisă de către dînsul. El îi relatează lui Jengiczeraga toate treburile Jengiczerilor, și le administrează, și, de aceea, / se bucură de cea mai mare autoritate în acea unitate.

39 **(yy) Odzak Agalari.** Sub acest nume generic sunt desemnați cu toții, atît cei care se află în fruntea întregii oști a Jengiczerilor, ca **Kulkiehaiasi**, **Zagardzi baszi**, **Sampsondzi baszi**, cît și ceilalți **Buluk agalari**, care au sub jurisdicția lor doar o singură unitate.

(zz) Kior Hussein Pasza. Un bărbat preavestit la Turci pentru bărbăția și experiența sa. I s-a spus astfel, pentru că avea doar un singur ochi, sau suferea de vreo altă meteahnă a ochilor, cum 'Kior' înseamnă, pe limba Perșilor și a Turcilor, "orb", sau "chior".

(α) Sorgudz. El este o 'creastă' alcătuită din pene de preț și împodobită cu nestemate. Este înfipt în tiară fie drept semn al puterii regești, fie ca acela care îl poartă să arate astfel că este un slujitor al Divanului Sultanului. Sub acest <din urmă> titlu, toți **Czauszii** și **Giediuk agalari** sunt împodobiți, de obicei, cu **sorgudzuri**, dar mai puțin de preț; sub cel dintîi, Sultanul, și trei Paszi, al Egiptului, al Babylonului, și, odinioară, al Budei. Sultanii obișnuiau să poarte, în veacurile trecute, drept semn al celor trei Împărății mai mari care ascultau de ei, a celei Grecești, a celei a Egiptului și a celei a Ungariei, trei **sorgudzuri** : unul în dreapta tiarei, al doilea la stînga, și al treilea în fruntea ei, legate cu lănțișoare : dar, după ce au pierdut Regatul **Ungariei**, același **sorgudz** au început să-l înfigă în tiară sub titlul Regatului Babyloniei. Paszii pe care i-am pomenit poartă doar un singur **sorgudz**, în latura stîngă a tiarei; iar, pe lîngă aceasta, cel al Egiptului primește din partea locuitorilor (dar nu și din cea a Curții) numele de 'Sultan', pentru că, în graiul arăbesc, cel
40 mai / folosit în Egipt, cuvîntul 'Sultan' înseamnă "Domn", sau "Principe".

(β) Ebedi. La propriu,'pe veci', sau'pentru toată viața omului'. De aici, sunt denumite cu acest nume privilegiile prin care Sultanul obișnuiește să-i confere cuiva, pe vecie, Viziratul, Paszalatul, sau Principatul: cei care sunt astfel dăruiți poartă numele de '**Teebiten**'.

Și astfel a fost și **Chatiszeriful** despre care scriitorii creștini pomenesc că i-a fost îngăduit lui **Cara Mustafa Pasza** de către **Sultan Mehemed al IV-lea**, anume cel prin care a fost declarat absolvit de orice fel de pedeapsă cu moartea. Dar aceia nu știu că Sultanul le dă un atare Chatiszerif tuturor Vizirilor, char și celor care sunt uciși după trei zile de Vizirat, dar cu adaosul unei condiții: her chydmetimuze sadacat ve isticamerde olurse', "Dacă vei fi credincios și ascultător în toate și în fiecare din slujbele noastre". De aici vine <și faptul> că aceia nu sunt cu nimic mai siguri decît ceilalți de onoarea, de bunurile și de viața lor. Căci Vizirii nu sunt niciodată uciși, decît dacă, pe drept, sau pe nedrept, sunt învinuiți de încălcarea credinței sau a ascultării datorate Împăratului, același fel de **Chatiszerif** i-a fost dat și lui **Constantin Brâncoveanu**, Principelui de fericită amintire al **Valahiei**, care, după ce a ajuns la domnie prin meșteșugirile **Cantacuzinilor**, mai apoi nu numai că le înjosise puterea, ci mai și dobîndise, fie și cu mulți bani și cu multe uneltiri, această diplomă, de la **Sultan Ahmed**. Dar cît i-a fost lui de folos au văzut-o îndeajuns, pe timpurile noastre cele care s-au petrecut la Constantinopole.

Căci el nu numai că a fost descăunat din Principat, ci a mai și fost pedepsit cu capul, în public, în piață, laolaltă cu cei patru fii ai săi: iar aceasta nu dintr-o altă pricină, <decît> că primise de la
41 **Caesar** titlul de Principe al S(fîntului) Imperiu Roman, și / <rangul> de Cavaler al S(fîntului) Andrei de la **Czarul Rusiei**, și avusese cu ei schimburi politice de scrisori. Și anume, că sufletul lui față de Creștini a fost prefăcut, iar nu binevoitor, așa precum se laudă, a dovedit-o el, îndeajuns, în două expediții – prima, cînd, în anul 1690, le arătase Turcilor o cărare, necunoscută mai înainte, prin Munții **Valahiei**, pînă în **Transsylvania**, și izbutise astfel ca **Heisler**, care, întemeindu-se pe

prietenia lui, își pusese, fără de grijă, tabăra, cu patru mii de Germani, la poalele munților, să fie zdrobit, cu toată ceata sa, <și> a doua, în anul 1711, cînd îi refuzase lui **Petru**, Czarului Rușilor, amăgit, prin făgăduielile lui, în **Moldova**, <și> aprovizionarea, și ajutoarele.

(γ) **Timar Timarsipahi** sunt nobilii, sau **Sipahii** lăsați la vatră, cărora li se împart, drept leafă, sate în ținuturile supuse Împărăției. Iar aceștia, mai apoi, după veniturile lor, pe care le au de pe urma acelor moșii, trebuie să-i scoată în tabără pe slujitorii lor, cel puțin trei <la număr>.

(δ) **În tabăra othmană.** Turcii își dau cea mai mare silință ca oastea lor să aibă destulă hrană și aprovizionare. Și anume, Jengiczerii, mai înainte de a intra în hotarele dușmanilor, cer în fiecare zi pîine proaspătă, și nu binevoiesc să mănînce biscuiți, sau pîine de ieri, mai înainte să fi călcat în pămînt vrăjmaș. Dacă, însă, ea lipsește, sau carnea, untul și orezul menite pentru fiecare zi, Căpeteniile de-abia dacă se vor putea feri de o răzvrătire. Iar nevoii acesteia îi fac față în felul
42 următor : aleg un om de o credință bună și de o virtute încercată, și, îmbrăcat cu **Caftan**, îl fac < > / **Mubaedzi**, sau 'Chelaral hranei'. Acestuia îi arată cîtă hrană, pentru cîți oameni, și pentru cîte luni se dorea, și cu șase luni mai înainte ca proviziile să trebuiască puse în depozite, după prețul pe care Sultanul îi stabilește printr-o poruncă aparte, după bogăția, sau seceta din anul acela, îi numără ei, din vistierie, banii pentru cumpărarea proviziilor. După acestea, va fi chemat **Casab baszi**, 'Marele Măcelar', <și> i se poruncește să pregătească pentru campania viitoare atîtea și atîtea turme de oi și de vite, iar prețul lor îl primește, de asemenea, pe dată, de la vistierie. Amîndoi, după ce au primit banii, își trimit oamenii în **Moldova**, în **Valahia**, în **Dobrudzia**, în **Budzac**, în **Crimeea**, și în celelalte Provincii ale **Rumeliei**, strîng hrana și turmele, și le pun în depozite sortite anume, unde dacă ea nu ajunge la vremea statornicită, Prefecții trebuie să-și plătească lipsa de grijă cu pedeapsa capului. Cînd se purcede deja la acea expediție, se strîng din Provincii, printr-o poruncă a Sultanului, cai, boi și cămile, și sunt rînduite ca să care hrana. La hotarele dușmanilor, unde nu se mai pot ține niciun fel de depozite, **Mubaedzi** primesc poruncă să strămute în tabără proviziile pentru atîtea luni, cîte le cere nevoia.

Pe lîngă hrana aceasta, care e strînsă de **Mubaedzi**, Împăratul mai are și o alta, anuală, numită '**uszur**', care e strînsă din dijme de prin toată Împărăția. Provinciile mai îndepărtate plătesc bani pentru aprovizionare, iar cele mai apropiate trimit în tabără grîu și orz : pentru că Turcii nici nu primesc, nici nu mănîncă alte feluri de cereale.

43 Iar aceasta este hrana pregătită pentru Jengiczeri. Iar Paszii / și Sipahii sunt ținuți să-și aibă propriile lor provizii, lor Sultanul neoferindu-le nimic <altceva>, decît care, și acelea puține. Din această pricină, fie că-și trimit singuri oamenii lor ca să cumpere grîu, fie că, dacă se află în prietenie cu Mubaedziul, îi încredințează lui, printr-o scrisoare, să le strîngă hrana de care au nevoie, iar prețul ei, pe care îl va fi statornicit Sultanul, să-l primească de la Capukiehaia lor, pe care sunt ținuți, fiecare, să-l aibă la Constantinopole. În felul acesta, cum fiecare se îngrijește de hrana sa, abia dacă se poate întîmpla să se iște, în tabăra Turcilor, vreo scumpete aparte a hranei.

(ε) **Rubû.** Este a patra parte dintr-un Leonin, după cum **Tult**, <e> a treia.

(ζ) **Cara Mehemed Pasza.** Un om nu atît de vestit, dar care se bucura de cea mai mare trecere pe lîngă **Cara Mustafa Pasza**, nu mai mult din vreo altă pricină, decît că nu se punea împotriva

niciunui plan de-al său (lucru pe care acela nu-l putea nicicum răbda) și îndeplinea cu oarbă ascultare orișice îi poruncea Vizirul, lucru prin care a mai și meritat ca, după uciderea lui **Ibrahim Pasza**, să fie rînduit Beglerbeg al **Budei**.

(η) Că Turcii au fugit. Fericită este, oricum, Căpetenia Creștinilor, care să fi făcut față primului, celui de al doilea și celui de al treilea iureș al Turcilor. Căci, după respingerea celui de al treilea asalt, sau, cel mult a celui de al patrulea, el îi va vedea cu siguranță cum dau dosul, și, de va purcede împotriva lor cu pas încet, cum am văzut de cîteva ori că obișnuiesc **Germanii**, vă lua aminte cum ei nu numai că, părăsindu-și tabăra și tunurile, se pun deschis pe fugă, ci își turbură
44 toată oștirea strigînd de-a valma '**Giaur gildi** !', "Vine Ghiaurul !" / Doar o singură dată, și anume în anul 1711, în lupta cu **Ruthenii**, ei și-au reluat de șapte ori asaltul, iar aceasta nu dintr-o altă pricină, decît că, neobișnuiți cu lupta deschisă cu ei, Comandanții oștirii rusești n-au cutezat să-i mai urmărească pe cei care se retrăgeau. Căci, de altfel, Jengiczerii nu sunt ținuți să dea mai mult de trei asalturi, și, respinși de ei, obișnuiesc ca, lăsîndu-și tabăra, să nu se mai gîndească decît la fugă, să-i azvîrle jos de pe cai pe Sipahii, să-i ucidă pe cei care nu se lasă de la sine, și astfel să ajungă cei mai aprigi vrăjmași ai călărimii. Din cauza aceasta, călărimea turcă, și la fugă, și oridecîteori simt că linia lor de bătaie se lasă, nu se apropie niciodată de pedestrime, ba chiar, cu și mai mare silință, se străduie să se ferească de ea, decît de dușmanii înșiși.

(θ) Bostandzi Mustafa Pasza. Acestuia i se spunea la Curtea Othmană și '**Bostandzi**', și '**Cuszczi Mustafa**', dat fiind că, înainte de sarcina de Bostandzi, fusese '**Cuszczi**', adică 'Paznicul păsărilor Împăratului'. Prins de Poloni în bătălia de la Strigoniu, dar, după șase ani, <a fost> răscumpărat, din porunca Sultanului, pe bani buni, de către Părintele nostru, laolaltă cu **Ali Pasza**, iar el însuși a fost înălțat Caimacan al Constantinopolei, iar Ali Pasza a fost dăruit cu Prefectura Tripolei Damascului. Dar amîndoi nu s-au bucurat lungă de această milostivire a Sultanului, ci, scurtă vreme după aceea, s-au dus la veșnicele chinuri sortite lor. Mustafa Pasza, cîtă vreme era Caimacan, i-a arătat Părintelui <nostru> un suflet plin de recunoștință, prin multele binefaceri
45 strînse asupra noastră, și și-a lăsat fiul **Capudzi Baszi**, / un om erudit, politicos și cu bun nume la Curte.

(ι) Să predea cetatea. De aici unul dintre Poeți, parcă proorocind, a zis : 'Czikdum Szamun Capusinden, selam ladum Usturguni, Beligradi, Buduni', "Am ieșit prin poarta Damascului (anume, prima treaptă care-l făcuse vestit pe Cara Mustafa Pasza, autorul nenorocirii Porții Othmane, a fost Prefectura Damascului), și, de aceea, le-am spus rămas bun Strigoniului, Beligradului, și Budei."

(κ) Konicky. Era Hatmanul Cazacilor sălășluitori între Boristhenes și Tyras, care încă nu scuturaseră jugul Polonilor. Fusese rînduit de Poloni, după ce Doroszen[s]ko și cu Sirco trecuseră la Turci și la Czarii Rușilor.

(λ) Moldovenii să practice. Vina aceasta nu a fost a întregului neam al **Moldovenilor** – căci toți cei mai în vîrstă, ca și Boierii de primul rang de vreme ce nu erau <pe potrivă> să-i facă față lui **Petreczeicu**, fugiseră în Munți și în **Valahia** – ci doar a cîtorva din cei mai tineri, lipsiți de experiența faptelor și amăgiți de făgăduielile înșelătoare ale lui Petreczeicu și ale Polonilor, cu care se străduiseră, dar degeaba, să-i înșele și pe ceilalți.

(μ) **Bainski.** Moldovean după neam, consîngean de-al lui **Petreczeicu.** După moartea lui Petreczeicu, s-a întors în **Moldova** și a fost rînduit de Părintele nostru ca < > '**Serdar**', adică "Mai-mare al oștirii de peste Prut".

46 (ν) **Dimitrie Cantacuzino**. Fiul lui **Mihail Cantacuzino**, din neamul Constan/tinopolitan al **Cantacuzinilor**. A dobîndit, pe cînd era tînăr, în **Valahia**, cinstirea de Protovistier, iar apoi, alungat din nu știu ce pricini, a practicat, vreme de cîțiva ani, la Constantinopole, arta de giuvaiergiu; la urmă, după ce i-a înfățișat în dar lui **Sultan Mehemed**, la sărbătorile tăierii împrejur a fiilor lui, un **szadirvan**, adică o 'fîntînă arteziană' din argint, care curgea cu aceeași apă vreme de douăzeci și patru de ceasuri și era cu mare meșteșug alcătuită, împodobit fiind de acela cu domnia **Moldovei**, și, puțin mai tîrziu, mazilit, a fost repus și a doua oară, după ce-a fost prins **Duca**, din nou, în aceeași stăpînire. La urmă de tot, după ce a fost descăunat de Seraskierul **Silistrei**, **Ainedzi Suleiman Pasza**, pentru nepriceperea lui în ale războiului, și trimis la Constantinopole, tot acolo, pentru că fusese primit mai aspru de către **Caimacan**, s-a ales, de pe urma fricii, cu un polip la gît, de care, în trei zile, s-a stins în închisoare. Dar Moldovenii îl numără printre Principii lor cruzi.

(ξ) **Daruri de cel mai mare preț**. Orișicum, prin acestea, drept cele mai tari argumente ale nevinovăției sale, **Cara Mustafa Pasza** a vrut să se curețe de vină și să o arunce asupra altora, dar fără de nicio ispravă. Se spune, cu prilejul acesta, că un Evreu, pe care Cara Mustafa îl avea pe lîngă sine, **Connorto Anacavogly**, a scos o vorbă de duh, oglindind destul de bine groaza Panică vîrîtă, în acea vreme, în sufletele Turcilor.

47 Căci, fiind el întrebat de Vizir, care zăbovea la **Buda**, 'dacă avea ceva de preț / pe care i-l putea trimite Sultanului', el i-a răspuns că 'n-are nimic la **Buda**, dar că a lăsat la **Beligrad** mărfuri de mare preț.' După ce Vizirul i-a oferit cinci sute de călăreți ușor înarmați, numiți **Beszlii**, ca nu cumva să fie jefuit de cetele Turcilor sau Tătarilor fugari, Iudeul i-a spus : "Nu-i nevoie de atîția însoțitori, căci doar trei oameni or să-mi ajungă ca să-mi facă dusul și întorsul fără nicio grijă. Căci am la mine **Szapca**, sau 'căciula germană', și ea, singură, dacă le-o arăt fie și celor mai strașnice pîlcuri de lotri, are să fie deajuns ca să le taie tot curajul și să-i împrăștie pe fugă." Se spune că, auzind aceasta, Vizirul a gemut din greu, și a zis : "Negreșit că-i adevărat <proverbul> cel tot mereu spus la noi : 'Cei pe care Dumnezeu i-a pus pe fugă se tem pînă și de Evrei'."

(ο) **Cara Ibrahim Pasza** < >. Acesta, mai întîi, pe cînd mai trăia **Cara Mustafa Pasza**, a fost **Kietchudabegul** lui, apoi și, pe cînd el pleca la expediția de la Czegrin, Caimacan. Rînduit în aceste cinstiri, făcuse multe cu trufie și furtunatic, astfel că Turcii, deopotrivă cu Creștinii, nu-i priveau norocul cu un suflet prea prielnic. Dar, după ce a fost făcut Vizir, poate că și învățat de la trista soartă a predecesorului său, împotriva a ceeace făcuse mai înainte, s-a prefăcut a fi popular și le-a lăsat tuturora ușoară intrarea la sine : dar la Curte a căutat, mai presus de orice, ca să nu se afle niciodată departe de Împărat, și să le ieie curtenilor prilejul de a-l calomnia, astfel că, prin aceasta,
48 și-ar fi și păstrat cît mai îndelung cinstirea dobîndită, dacă Fortuna nu / s-ar fi arătat, pe vremea aceea, atît de potrivnică intereselor othmane, și nu i-ar fi pus Sultanului sub ochi viciile lui, ascunzîndu-i virtuțile, cu **Suleiman Pasza** drept tîlmaci.

(π) **Giumrukczi** sau < > **Giumruk Emini**, 'Prefectul Vămilor', despre care am vorbit mai sus, la Tom(ul) I, Car(tea) a 2-a, C(apitolul) 2, lit(era) (g). Numele pare a și-l fi primit de la

grecescul vulgar κουμερκιαριος, despre care socotim că a fost stricat, tot așa, din italienescul 'commerciario'.

(ρ) **Arzuhal.** Cum ar veni, 'expunerea cauzei'. Astfel se numesc plîngerile care îi sunt înfățișate Vizirului, în **Divan**, despre cauzele judiciare. Acelea trebuie scrise atît de concis, încît, orișicît ar fi de complexă cauza, să nu depășească jumătate dintr-o pagină de forma numită *in octavo* : căci, în restul ei, e nevoie să se noteze rezoluția Vizirului și consultările juzilor, și sentința. Din această pricină, nu orice Turc, chiar dacă este, de altfel, foarte învățat, poate alcătui un Arzuhal, ci, pentru truda aceasta, sunt rînduiți, aparte, anumiți < >, **Arzuhalczi**, obișnuiți de mici cu acest stil, care își au oficinele lor aproape de Curtea Vizirului, și își închiriază strădaniile celor care le caută. La ei recurge oricine, dacă are ceva de relatat Vizirului, ba chiar și **Reis Effendi**, 'Marele Cancelar al Împărăției', cu toate că este un preabun diac, nu cutează să scrie un Arzuhal, ci, trimițîndu-i unuia dintre Arzuhalczi istorisirea cauzei sale, se folosește de pana lui.

(σ) **Ainedzi Suleiman Pasza.** De neam din Bosnia, născut din părinți creștini, dar inițiat, în
49 tinerețe, în riturile Turcilor / și educat la Curtea **Kiopriliior**, a fost înălțat prin felurite trepte, mai întîi la cinstirea de Talhiszi, apoi la Kiehaiat, de aici la Seraskieratul de **Babadagy**, în sfîrșit, la Marele Vizirat. Numele de **Ainedzi**, adică de 'Vicleanul', l-a primit din pricina nenumăratelor îndemînări de a-și înșela prietenii și dușmanii, în care firea lui era mare meșteră, la fel cum și lui Ulysse Homer i-a spus odinioară πολυτροπος <'multiscusit'> și πολυμητις <'multviclean'>. Unchi i-a fost un Arhimandrit Bosniac, după religie, Grec, care s-a aflat la mare cinste pe lîngă Czarii Rușilor **Ioan** și **Petru**, pentru că își dăduse multă silință în atragerea de partea lor a **Șerbilor** și a **Bulgarilor**.

(τ) **Babadagy.** Este Scaunul Paszei de **Silistra** și al Căpeteniei menite să apere Provinciile de Miază-noapte ale Împărăției, jurisdicției căruia îi sunt supuse toate ținuturile care se află între **Munții Haemus**, **Pont**, **Danubiu** și **Tyras**. **Babadagy** înseamnă, etimologic, 'Muntele Tată', pentru că dinaintea orașului se înalță un munte mai înalt decît ceilalți. În vecinătățile acestei cetăți se găsesc acvile, numite de Turci și de Tătari < > '**Giudzigien**', care le depășesc în mărime pe toate celelalte păsări. Iar mulțimea lor este atît de mare, încît le sunt de ajuns tuturor meșteșugarilor de arme din **Domnia Turciei** și din **Tătaria** pentru alcătuirea aripilor de săgeți, cu toate că nu li se pun decît douăsprezece pene pe care le au ele în coadă, care se vînd, îndeobște, cu un Leonin. Anume, acestea sunt socotite mai presus de toate celelalte pentru această întrebuințare, iar
50 un săgetaș priceput nu se va folosi ușor de o altă săgeată, decît cea potrivită cu pene de acvilă. / Iar dacă vreunul va avea mai multe săgeți în tolba sa, făcute din alte pene, și una singură înzestrată cu din cele de acvilă, aceea una le va roade celorlalte aripile pînă la lemn, și numai ea va rămîne neatinsă și nevătămată. Iar de pe urma acestei tării a ei se pare că i s-a tras acelui fel de acvile numele tătăresc de '**Giudzigien**', adică de 'cea mai puternică', sau 'cea mai strașnică'.

(υ) **Șerban.** Din stirpea împărătească a **Cantacuzinilor**, un Principe cu suflet mare și plin de zel creștinesc. După ce, odată trecut în **Moldova Duca** din **Rumelia**, a primit el domnia **Valahiei**, n-a avut mai mare grijă și nu i-a stat mai la suflet nimic altceva, decît să alunge cu totul din **Europa** tirania Turcilor, deja adusă de **Germani** la mare strîmtorare. Cu țelul acesta, nu numai că îl trimisese la Caesarul Germanilor, **Leopold**, la **Vienna**, pe fratele său, **Gheorghe Cantacuzino**, cu titlul de Sol, ci mai și legase o foarte strînsă alianță cu **Czarii Rușilor**, **Ioan** și **Petru**, prin

unchiul Vizirului **Suleiman Pasza**, Arhimandritul din **Bosnia**, și dobîndise făgăduiala ca, odată cucerită Constantinopolea, el însuși, fiind de fel din stirpea împărătească, să fie proclamat 'Caesarul Grecilor'. Apoi, mai făcuse și foarte mari pregătiri de război, se îngrijise să se toarne 38 de tunuri și strînsese prin păduri și prin munți, năimite cu bună leafă, douăzeci și patru de mii de oșteni de la **Servi**, **Slavoni** și **Hirvați**. Turcii știau, ei, foarte bine acestea, dar, cum lor le erau, și de altfel, destul de apăsătoare oștile Germanilor, își ascundeau mînia și nu cutezau să-l atace pe un bărbat
51 atît de puternic, / pînă ce nu avea să se deie singur pe față printr-o deschisă hainire. Dar zelul creștinesc pe care nu-l putuse scădea teama de puterea dușmanului, l-a făcut fără de folos, și capăt al pierzării autorului, mîna haină a celor de acasă. Și anume, fratele lui Șerban, **Constantin Stolnicul**, și nepotul lui după soră, **Constantin Brâncoveanu**, cum vedeau că nu-l puteau abate cu vorba pe Principe de la țelul său, ca ei înșiși să poată trăi în pace și fără de turburare în sălașurile lor, se crede că l-au dat pierzării pe acela prin otravă, ca o crimă de nemaiauzit, la un ospăț de acasă. El a lăsat un fiu, pe Principele **Gheorghe**, care-și duce acum traiul, sub ocrotirea Caesarului Roman, în **Transylvania**, <și> patru fiice, pe **Smaragda**, moartă nu mult după nunta ei, pe **Maria**, soția lui **Matei Bălăceanu**, pe **Cassandra**, unită cu noi prin căsătorie, și pe **Bălașa**.

(θ) **Constantin Cantemyr.** Poreclit 'Cel Bătrîn', Principe al **Moldovei** vreme de opt ani. În tinerețea sa, după ce i-a fost ucis Părintele, **Theodor Cantemyr**, de **Tătarii** din **Budziac**, a plecat în **Polonia**, și a fost la oaste, vreme de șaptesprezece ani, sub steagurile Regilor Poloniei **Vladislav** și **Cazimir**, și a dat pilde deloc de disprețuit ale bărbăției sale, datorită cărora a și izbutit să fie împodobit de către Cazimir cu cinstirea de miiaș. După încheierea războiului aprins între **Svezi** și **Polonia**, s-a dus la **Gheorghe Ghica**, Principele **Valahiei**, și a fost primit de dînsul în cinstirea de 'Czausz Spataresk'. După prima lui trecere la **Germani**, cum el a fost despărțit de Gheorghe printr-o soartă aparte, s-a retras la Principele Moldovei, **Ist<r>atie Dabiza**, care i-a dat înapoi
52 slujba pe care o avusese Părintele lui, și anume / Prefectura **Codrului Kiegieczului**, iar, puțin mai tîrziu, l-a rînduit **Vornic** al **Bîrladului**. A păstrat aceleași însărcinări <și> sub Principele **Duca**, urmașul lui Dabiza care murise, și, după stingerea răzvrătirii pe care Moldovenii o stîrniseră împotriva lui Duca, a meritat să i se încredințeze demnitatea de **Mare Kluczer**, sau 'Mai-mare al Aprovizionării', și să-i fie dat lui **Sultan Mehemed al IV-lea**, care mergea să atace **Caminieciul**, drept '**Calauz**', adică "Conducător al oștirii moldovenești". După mazilirea lui Duca, a slujit în aceeași sarcină munere sub **Petrezeicu**, și, scăpîndu-le de asaltul **Polonilor** pe cadînele Sultanului, a dobîndit cea mai mare laudă din partea Marelui Eunuc, iar din cea a Vizirului făgăduința domniei. Trecînd Petreczeicu la Poloni sub **Chotin**, Cantemyr i-a foat de mare ajutor lui **Dimitrie Cantacuzino**, urmașului aceluia, în legarea de el a sufletelor Moldovenilor, și, prin atare merit, a obținut demnitatea de **Serdar**. Pe aceasta a purtat-o sub Duca, a doua oară Principe, dar, apăsat de bănuieli din partea lui și hărțuit în multe chipuri, a fugit în Valahia, la **Șerban Cantacuzino**. După ce Polonii l-au prins pe Duca, s-a întors iarăși în Moldova, dar a fost asuprit cu uneltiri ascunse și fățișe de noul Principe, Dimitrie Cantacuzino, deși dobîndise o izbîndă strălucită împotriva Polonilor, chiar și Seraskieriul **Suleiman Pasza** fiind cumpărat cu treizeci de pungi, ca, născocindu-i vreo vină, să arunce asupra lui pedeapsa cu capul. După ce a aflat acestea chiar de la Seraskier, el a fugit din nou în Valahia, și, odată ce a dovedit falsitatea învinuirilor aduse împotrivă-i de Dimitrie,

a fost rînduit de Seraskier ca Principe al Moldovei. După aceea, şi-a arătat, drept nouă pildă,
53 bărbăţia, în bătălia de la **Boian**, rupîndu-le Polonilor primele / rînduri, iar, prin fapta aceasta, a ajuns la cea mai mare trecere la Curtea Othmanizilor. S-a aflat în fruntea Principatului vreme de 8 ani, fără 3 luni, şi a murit în anul 1693, în 23 Martie. A lăsat doi fii, pe **Antioh** şi pe **Dimitrie**, <şi> tot atîtea fiice, pe **Roxana** şi pe **Elisabeta**.

(χ) **Serdar.** În **Moldova**, el este 'Căpetenia trupelor', care sunt menite să apere de Cazaci şi de Tătari hotarele dintre **Hierasus** şi **Tyras**, şi se află pe a doua treaptă după **Hatman**, cam în acelaşi fel în care Polonii rînduiesc un 'Hetman polny'.

(ψ) **Mainoţii.** Urmaşii vechilor **Lacedemonieni**, astăzi neamul cel mai harnic dintre toţi **Grecii**. Cu toate că nu numără decît douăsprezece mii de oşteni, nu au fost, totuşi, niciodată supuşi de Turci, sau supuşi la vreun tribut, după cum nici **Veneţienii** n-au fost în stare să le impună legi după placul lor. Ei şi-au tras numele de curînd, de la μανια, "nebunie", pentru că, în luptă, obişnuiesc să dea iureş asupra duşmanilor ca apucaţi de nebunie. Locuiesc într-un ţinut înconjurat de peste tot de munţi, care îi oferă Provinciei cel mai bun meterez.

(ω) **Şi de alţi Viziri dinaintea sa.** Acesta a fost meşteşugul cîtorva dintre Vizirii de cel mai mare renume, să-i pedepsească cu moartea pe toţi cîţi ştiau ei că se aflau mai presus decît ceilalţi prin faima excelenţei lor, anume, ca, prin doborîrea lor, să ajungă să lipsească cei care puteau fi socotiţi pe potrivă să poarte cinstirea Viziratului. Aceasta a făcut-o cu cea mai mare îndemînare **Kioprili Mehemed Pasza**, care, înălţat pînă la Vizirat dintr-un Paşă de cea mai joasă treaptă, în decursul a şapte ani, cît a purtat această cinstire, a scăpat, sub felurite pretexte, de mai toţi Paszii
54 cei vechi, ridicaţi sub **Sultan Ahmed al IV-lea.** / Cei mai de seamă dintre aceştia erau **Seidi ogly**, apărătorul **Ungariei** împotriva **Germanilor**, şi **Deli Husein Pasza**, Prefectul **Dalmaţiei**, cei mai de vază şi mai neînfrînţi dintre eroii pe care i-a văzut vreodată Împărăţia Othmană.

Pe acest Mehemed Pasza din Dalmaţia, după ce a dobîndit de la Sultan un **Chatiszerif** spre a-l pedepsi cu moartea, <se spune> că l-a chemat la sine, şi i-a spus, vărsînd şir de lacrimi: "Uite, preaiubite frate, ce mi-a poruncit Sultanul ! Eu, unul, m-am silit cu mare sîrg şi cu multe strădanii să întorc către milostivire sufletul Sultanului, însă l-am văzut atît de atîţat împotriva ta, încît n-a lăsat niciun loc rugilor mele : cred, dar, cu siguranţă, că Pronia Divină ţi-a menit moartea într-un asemenea chip, căruia i se cuvine ca un Misliman să i se închine, mai degrabă, cu grumazul plecat, decît să i se pună împotrivă ." Se spune că, la acestea, i-ar fi răspuns **Husein Pasza** :

'Bire hei dziazu timsah gibi ademi bogarsin anden songra aglarsin !', "Hei, tu, babă otrăvitoare, ca şi crocodilul, mai întîi ucizi omul, iar după aceea verşi lacrimi deasupra trupului aceluia !" Şi, scoţînd din sîn o cutiuţă de aur, în care păstra douăzeci şi patru de oase scoase din rănile sale de către chirurgi, i-a azvîrlit-o aceluia în faţă, cu aceste vorbe :

'Ben bu Vezirate ve Sultaneti devleti senun gibi sihirbazlykile ve dziadilykile nail olmadum illa din devletde sadacat ile ve canimun dokiulmesijle peida eiledum, bundan songra senun gibi bir Giavur baszimi dachi catl idup aiaclarimi ananun amine sok !', adică "Eu nu am ajuns la Viziratul acesta şi la fericirea Domniei după pilda ta, cu meşteşuguri şi tertipuri otrăvite, ci prin credinţă şi prin vărsarea sîngelui meu. Aşa că tu, ca un Necredincios, taie-mi mie capul, dar picioarele bagă-mi-le în ruşinea maică-tii !"

Era, mai înainte, acel Husein Pasza **Silahdar** al lui **Murad al IV-lea**, și avea atîta trecere pe lîngă el, încît <Sultanul> nu făcea nimic, nu hotăra nimic, mai înainte de a-i avea părerea. Mai presus de celelalte virtuți care străluceau la el, îi era lăudat sufletul de neînfrînt și sub soarta bună, și sub cea rea, mintea ascuțită, elocința și iuțeala în a răspunde. Se povestesc multe strălucite fapte și spuse de-ale lui, dintre care ne va face plăcere să istorisim măcar cîteva, spre a nu împovăra prea mult aceste adnotări. Îi dă, odată, poruncă Sultan Murad, în glumă, să o ia de soție pe o bătrînică de șaptezeci de ani, de prin Palat, și i se impune, printr-un aspru ordin, 'să nu mai aibă vreo altă concubină, pe lîngă ea'. El i se supune poruncii, o ia în căsătorie pe babă, și rabdă cîteva zile viața aceasta, așa cum era ea, fără de cadîne. După ce-a trecut o săptămînă sau două, în straie schimbate, merge să se plimbe, dimpreună cu Sultanul, afară din Palat, în mahalaua **Eiubensari**, unde se păstrează, pentru vară, gheața și zăpada, îl însoțește în cămară pe Sultan, iar acolo încep amîndoi, strașnic, să bea vin. Cum beau ei, Sultanul îl întreabă : 'Se putea, oare găsi, în luna lui Iulie, vreun
56 loc mai rece / și mai plăcut, decît cămara aceea cu gheață ?' Husein Pasza dă răspuns că 'Se poate'; Sultanul: 'Unde ?' El: "Locul firesc, zice, al femeii mele, pe care am luat-o de curînd în căsătorie, după porunca ta !" Auzind acestea, Sultanul, slobozind un mare hohot de rîs, l-a declarat scăpat de căsnicia aceea. Altădată, Sultanul, cuprins de mînie împotriva lui, nu știu pentru care pricini, dăduse poruncă să fie azvîrlit în închisoarea celor **Șapte Turnuri**, și uitase de dînsul vreme de trei luni : în acest timp, el nu se tunsese defel pe cap, ceeace nu li se șade slujitorilor Curții, ca unii care trebuie să se înfățișeze întotdeauna dinaintea Sultanului cu capul și cu barba tunse. În cea de a patra lună, **Murad** își aduce amintede el și poruncește să-i fie adus dinainte. Odată adus, cînd îl vede cu plete și cu barbă lungă : "Ce diavol, îi zice, te-a făcut preot, de mi te înfățișezi dinainte cu un cap atît de zburlit ?" Acela, dimpotrivă : "Ar fi trebuit, spune, să mă cheme 'cel mai tîmp dintre muritori', de m-aș fi tuns la cap, ori m-aș fi îngrijit dacă era al meu, sau al altuia, lucru de care nu eram sigur !" Sultanul îi răspunde : "Poate că mizeria închisorii ți-a zăpăcit creierii, să crezi că pe umerii tăi ți-a fost pus un cap străin !" Acela : "Ba de loc, îi zice, dar, cum simțeam că tu, pe care te credeam mai înainte ocrotitoml meu, ești atît de mînios împotriva mea, încît nu mai cugetam, în fiece zi, la nimic altceva, decît la Paradis, am și uitat că mai am un cap. Dar dacă ai să-mi dai iertare pentru ce-am greșit și ai să mă pui la loc la trecerea de mai înainte, am să-mi dau seama că ceeace-mi stă pe gmmaz este capul meu și am să mi-l tund, după obicei, și am să mi-l îngrijesc !"

(αα) Buiukly Mustafa Pasza <>. Adică 'Mustafa Pasza Mustăciosul', numit astfel pentru că lăsa să-i crească mustăți foarte mari. A fost, mai înainte, **Silahdar** al lui **Sultan Mehemed al**
57 **IV-lea**, de pe care treaptă, mai / întîi rînduit **Capudan Pasza**, mai apoi, **Seraskier** al **Silistrei**, după aceea, pentru izbîndă dobîndită împotriva **Polonilor**, a fost înălțat la **Vizirat**, însărcinare în care n-a înfăptuit nimic pe potriva nădejdii iscate despre dînsul. A fost mazilit de **Sultan Ahmed al II-lea**, pentru o pricină măruntă, dar fără să-și piardă și cinstea, și trimis în Prefectura **Damascului** de unde l-a rechemat **Sultan Mustafa al II-lea**, și a poruncit să fie **Rekiab Caimacan** : sarcina aceasta o îndeplinea și în bătălia de la **Zenta**. După acel prăpăd, Mustafa i-a oferit din nou Viziratul, dar el s-a ferit să se vîre într-o atît de arătoasă primejdie și l-a rugat pe Sultan 'să nu-l mai pună iarăși la o atare încercare, scăparea din care o numărase printre cele mai de seamă fericiri ale vieții sale'.

(ββ) Iusuf Kyslaraga. La cucerirea **Camenieciului**, el era **Haznadar baszi**, sau 'Marele Vistiernic' al Tezaurului Haremului, și, chiar în acel an, a fost înălțat la demnitatea de **Kyslaraga**. S-a bucurat de o asemenea autoritate pe lîngă **Sultan Mehemed**, încît acesta nu făcea nimic fără știința lui, iar Vizirii se temeau mai tare de el, decît el de Viziri, după cum a și fost prima și unica pricină a descăunării lui **Cara Ibrahim Pasza**. Dacă nu vroia Kyslaraga, nimeni, nici înainte, nici după dînsul, n-a mai strîns asemenea avuții, sau n-a mai putut înfăptui atîtea pe lîngă Sultan. Iar, după ce a fost mazilit, au găsit în grajdurile lui șapte sute de cai arabi de soi. Avea în Oraș o Curte aparte, unde, cînd se ducea, era înconjurat de mai mulți slujitori, decît însuși Vizirul. Dar a fost un om întru totul curat la sfat și de cel mai mare folos pentru Domnul său, în mai multe privințe.

58 **(γγ) Nurradin Sultan.** Două / sunt însărcinările Tătarilor, care nu li se încredințează decît fiilor Chanilor de fel din stirpea lui **Ali Dzengiz**, și anume cu consimțămîntul Curții Othmane, <cea de> '**Calga**' și <cea de> '**Nurradin**'. '**Calga**' este un fel de 'Locțiitor General' al Chanului, și nu pleacă vreodată din **Crimeea** decît cu toată oștirea Tătarilor. '**Nurradin**', care înseamnă în graiul Tătarilor "vrere", deține treapta următoare după acela, și se obișnuiește să fie trimis cu cîte o ceată, de vreo zece, sau de douăzeci de mii de Tătari, în ajutorul oștirii turcești.

(δδ) Din neamul Cantemyriilor. El a fost odinioară foarte vestit prin noblețea și prin avuțiile sale printre **Mîrzacii Tătarilor**. Tradițiile Tătarilor istorisesc despre **Cantemyri** că și-au tras începutul de la acel mare supunător al **Asiei**, **Temurleng**, și însuși numele lor pare să o confirme : îi arate pe cei cu 'sîngele lui Temur', sau de fel'din sîngele lui Temur'. Unul dintre aceștia, sub Sultan < >, în anul < >, s-a răzvrătit împotriva Chanului și a însuși Împăratului Turcilor și s-a luptat, deopotrivă, vreme de mai mulți ani, cu feluriți Seraskieri; poate că și-ar fi dobîndit și dorita libertate, de n-ar fi fost înșelat cu înțelegeri plăsmuite. Căci Turcii, după ce au văzut că nu cîștigă nimic cu armele, s-au prefăcut că au să facă pace cu el, și, după condițiile lui, i-au îngăduit **Bendera**, cu vecinătățile ei, sub titlul de 'Beg' și cu două cozi de cal, iar, prin acestea, nu mult după aceea, i-au pedepsit cu capul întoarcerea fără de grijă. Frații celui ucis i s-au supus iarăși Chanului, și au fost așezați în Provinciile **Ak<k>iermanului** și **Chiliei**. Fiul lui, **Szahbaz Cantemyr**, a fost,
59 deasemenea, primit la trecere, dar și-a schimbat numele, / și, dat fiind că Tatăl lui fusese Beg, i s-a spus '**Begmirza**', ceeace a trecut, după aceea, și asupra fiilor și urm așilor săi. Pe cînd Tatăl nostru se afla în fruntea Principatului Moldovei, **Begmirza** cel pomenit în istorie, laolaltă cu fiii săi, cei cinci pe care îi avea, venea adesea în **Moldova**, și povestea istoria strămoșilor săi, așa cum o primise după tradiție, doar cu ajutorul genealogiilor Tătarilor. Mai adăuga, pe lîngă acestea, și că 'a auzit de la înaintașii săi că, pe acea vreme, cînd fuseseră cel mai tare împilați de către Chan, unul din spița lor fugise la Principele Moldovei și fusese botezat după Legile creștinești', și, cu titlul acesta, susținea că 'Părintele nostru îi era consîngean'.

(εε) Valea Strîmbă. Loc pe **Hierasus**, nefast pentru Creștini, foarte fericit pentru cei fără de lege. Tabăra lui **Konicky**, a Căpeteniei **Cazacilor**, a fost spartă acolo de **Tătari** și a suferit un mare prăpăd. Regele **Poloniei**, **Ioan Sobieski**, a fost silit să se retragă de două ori, tot de acolo, nu fără mare pagubă, iar, pe vremea noastră, **Czarul Rus Petru**, deși luptase cu cea mai mare tărie, vreme de trei zile, a încheiat totuși, acolo, pace cu necredincioșii, nu în condițiile cele mai dorite. Iar în

însăşi etimonul locului se pare că se ascunde ceva nefast: Căci 'Valea Strîmbă' înseamnă în graiul Moldovenilor "valea întoarsă", sau "nedreaptă".

(ζζ) **Le dă voie.** Regele a încercat, mai apoi, să scape el însuşi de această infamie şi să i-o atribuie oastei înfometate, care i-ar fi prădat pe Moldoveni nu numai fără ştirea sa, ci şi împotriva poruncii sale, şi a vrut să-l convingă de asta pe Principe, printr-o scrisoare; dar celelalte nefapte pe care le-a comis în **Moldova**, ca şi captivitatea Mitropolitului, care nu vroia să-i predea moaştele
60 **S(fîntului) Ioan de la Suczava**, au ară/tat îndeajuns că oastea **Polonilor**, a fost îmboldită la înfăptuirea prădăciunilor şi a celorlalte nelegiuiri, dacă nu din porunca, sau cu îngăduinţa Regelui, sigur că urmîndu-i pilda.

(ηη) **S(fînta) Paraschiva din Epibata. Paraschiva**, după cum o avem din ruinele bisericeşti, a fost stăpîna satului **Epibata**, pe care l-a posedat, mai apoi, **Apocaucus**, Marele Duce al Împăratului **Andronic**. Moaştele ei le-a primit în dar, sub **Sultan Murad al IV-lea**, **Vasile**, Principele **Moldovei**, din Catedrala Patriarhală a Constantinopolei, pentru marile faceri de bine pe care i le făcuse Bisericii. Căci el plătise din caseta sa două sute şaizeci de pungi pe care ea li le datora Turcilor şi Creştinilor. Dar, cum, la Turci, nu-i îngăduit să porţi leşul unui om răposat mai mult de trei mile, decît dacă-i un Sultan, el a cheltuit la Curte mai mult de trei sute de pungi, pînă ce a primit învoirea să le strămute şi să dobîndească, printr-o poruncă a Sultanului, un **Capudzibasziu** care să le aducă în **Moldova**. Se păstrează încă toată istoria acelei strămutări, pictată pe peretele de Miază-zi al bisericii în care au fost aşezate sfintele ei moaşte, unde, printre celelalte, îl arată pe Capudzibasziu, cu slujitorii săi, mergînd înaintea sfintelor moaşte. Atît de mult cîntăreşte la Turci puterea banilor, încît, pentru ei, nu numai că îngăduie, ci mai şi înfăptuiesc ei înşişi lucruri potrivnice superstiţiei lor !

(θθ) **Cu ierburi veninoase**. Este un lucru de mirare pe care abia de-l pot crede cei care nu i-au fost martori oculari, dar noi i-am văzut de cîteva ori ducîndu-l la împlinire. **Tătarii** ţin între ei acest secret, pe care, în toată **Tătaria**, îl ştiu doar trei sau patru, prin tradiţie, o iarbă otrăvitoare atît de tare şi de răufăcătoare, încît poate umple de otravă nu numai lacurile stătătoare, ci şi Hierasul,
61 un fluviu foarte năvalnic. Ei o arun/că în fluviu mult deasupra locului în care se află pusă tabăra duşmanilor, şi, cîtă vreme ea nu va fi trecut odată cu şuvoiul apei, îşi pierd suflarea, pe dată, fără de leac, toţi oamenii, ori animalele care vor fi băut din apă, în vremea aceea.

(ιι) **Nemez.** O străveche cetate a **Moldovei de Jos**, dincolo de **Siret**, aşezată pe un munte foarte înalt, pe fluviul cu acelaşi nume, <lucru> despre care vezi în a noastră 'Descriere a Moldovei'.

(κκ) **Fiece clădire a fiecăruia.** Creştinii din Europa care trăiesc la Constantinopole pentru negoţ, chiar dacă, de altfel, sunt foarte curioşi, n-au putut, totuşi, niciodată socoti aritmetic cît din acest tribut s-a adus în vistierie. Căci nicio gospodărie, fie ea turcească, fie creştină n-a fost scutită, astfel ca să nu i se fi impus un tribut, de la zece şi pînă la cinci sute de Leonini, după mărimea ei, sau după posibilităţile stăpînului clădirii. Cum însă se ştie sigur că, numai în Oraş, fără mahalale, **Pera**, **Chrisopolis**, **Eiub**, **Bektasz** şi celelalte cartiere dimprejur, se numără mai mult de patru sute de mii de clădiri, exceptînd pieţele, hanurile, prăvăliile şi băile, oricine poate trage cu uşurinţă încheierea cîţi bani s-au putut strînge de acolo. Dar "cînd Dumnezeu vrea să despartă, omul nu-i nicidecum în stare să unească". Şi anume, cu toate că această sumă a fost ridicată cu cea mai mare

îngrijire și depusă în vistierie, totuși, nu altfel, ci de parcă ar fi fost împovărată de vreun blestem, ea s-a năruit în fum și în pulbere, și nu le-a putut aduce nici o ușurare doborîtelor puteri ale Othmaniazilor. De unde pare și mai de mirare cum de o atît de uriașă sumă de bani a fost irosită fără de vreun folos, decît cum de a fost strînsă.

62 **(λλ) Basilius Galliczin.** Compară noti/ța adăugată la lit(era) < >.

(μμ) Scrisoare a Sophiei.Mulți sunt de o părere diferită, iar sfîrșitul zadarnic al acestei expediții îl pun numai în seama vinii lui **Gal<l>iczin**, dar noi am socotit mai cu cale să relatăm aici care știm că sunt faptele mai adevărate și mai sigure.

(νν) Epidaurul Limeric. Este acela care se cheamă în graiul grecesc vulgar Μουεμβασια, la Turci , **Menewcze**, în italienește **Napoli de Malvasia**, cea mai întărită fortăreață a **Moreei.**

(θθ) Siavus Pasza. Un om ce n-a fost vestit nici după neam, nici, mai înainte de fapta aceasta, prin vreo altă virtute, o minge a Fortunei. Cu trei ani înainte de acea expediție, fusese **Czocadarul** lui **Cara Kiehaia**, iar după aceea, înălțat la Paszalat prin favoarea stăpînului său, crescîndu-i ambiția odată cu norocul, a uneltit chiar și asupra capului binefăcătorului și Vizirului său.

(oo) Kyst.'Leafa pe trei luni', ca și < ,> **navaka** 'cea zilnică', și **uliufe**, 'cea lunară'. Iar leafa anuală a Jengiczerilor se împarte îndeobște în patru **kyst** <'cîștiuri'>, și li se împarte de patru ori pe an.

(ππ) Manolaki. Un Grec foarte bogat și, deși născut dintr-un neam fără noblețe și <om> lipsit de cultură, un patron al învățăturii și un sprijinitor aparte al ei. A ctitorit în **Phanar** un gimnaziu foarte încăpător, despre care am tratat mai pe larg în legătură cu Tom(ul) I, C(artea) a 2-a, C(apitolul) l.

(ρρ) Curiczeszme. Adică "Fîntîna seacă". Așa se numește un sat de lîngă **Bosphorul Thraciei**, aflat la o depărtare de cam șase mile de Constantinopole.

Dar se scrie <și> **Curikiesme**, adică "Stînca seacă", pentru că o stîncă foarte povîrnită atîrnă asupra țărmului, <loc> unde pot fi văzute și preafrumoasele palate ale lui **Șerban Cantacuzino**, Principele **Valahiei**. /

63 **(σσ) Arzmahzar.** Este o scrisoare de plîngere, înfățișată Sultanului ori Vizirului, în numele întregii Provinciii, sau al întregii oștiri; de altfel, cînd este oferită de un singur om, ea se numește **Arzuhal**, despre care <vezi> pe larg mai sus, la lit(era) (π).

(ττ) Giumrukczi Hussein Aga < >. Ce este **Giumrukczi** am lămurit mai sus, la lit(era) (π). Dar acest **Hussein Aga** era aproape cel mai bogat dintre Turci și în cea mai mare autoritate și favoare pe lîngă **Sultan Mehemed**. De-abia de se scurgea vreodată o săptamînă, ca Sultanul să nu se afle la ospăț în reședința acestuia. Avea o vilă în suburbia **Perei**, numită **Fyndycly**, ridicată cam în fața Palatului împărătesc, în care clădise, cu mulți bani, mai multe mari odăi chiar peste **Bosphor**. Din ele, Sultanul obișnuia, nu arareori, să prindă, pe ferestre, cu undița, peștișori, și să-i trimită, prin Cămărași, Magnaților săi, în semn de favoare, <iar> ei, pentru darul acesta, nu puteau să nu-i dăruiască unui simplu Cămăraș o pungă, iar Silahdarului, sau Czohadarului mai puțin de cinci. Palatul acesta îl mai stăpînesc și astăzi moștenitorii lui Hussein Aga, dar, pentru că locuirea lui a fost interzisă, cea mai mare parte i s-a năruit.

(υυ) **Kioprili Mustafa Pasza**-Fiul cel mare al acelui **Ahmed Pasza**, un bărbat vestit pentru sfinţenia, integ{r}itatea moravurilor, îndemînarea sfatului şi bărbăţia sa războinică, mai presus de ceilalţi, printre Turci. Faptele lui socotim că-i fără de folos să le istorisim mai pe larg, dat fiind că ele apar din belşug în însuşi şirul istoriei. A lăsat trei fii, pe < > , **Abdullah Pasza**, sub **Sultan Mustafa Caimacan** al Constantinopolei, pe **Nuuman Pasza**, care, sub Împăratul de astăzi, **Ahmed**
64 **al III-lea**, / a ajuns Vizir, şi pe **Isaad Effendi**, care s-a consacrat cinului eclesiastic şi aspiră la **Mollat.**

(φφ) **Orta Dzami.** Este un sanctuar aflat în mijlocul hanurilor Jengiczerilor, unde ei se adună atît pentru pentru a-şi face rugăciunile preces, cît şi dacă nevoia cere să se consfătuiască despre ceva, ori să ceară ceva de la Sultan : îl mai folosesc, nu arareori, şi pentru a stîrni vreo răzvrătire. Din această pricină, cînd împăraţii se tem de vreo răzmeriţă, iau mai ales aminte la ce se petrece în **Orta Dzami**, şi, de cîte ori iau seama la vreo mişcare, se îngrijesc să o înăbuşe din vreme

(χχ) **Nakyb.** Propriu-zis **Nakyb Eszref**, 'Inspector sfînt', 'Paznic al **Sandzaki Szerif**, adică al 'Steagului lui Muhammed', despre care am tratat mai sus, la litiera) **(ss)**. Acesta este ales de Sultan dintre **Emiri**, adică dintre 'urmaşii lui **Muhammed** după sora sa', şi nu este mai prejos în demnitate nici decît însuşi **Muftiul**. El singur are putere asupra tuutror Emirilor, iar fără de ştiinţa lui nici Sultanul însuşi nu poate să-l lovească pe vreun Emir, ori să-l bată cu vreo nedreptate, fie ea şi cea mai uşoară. Dar, pentru că ar fi plinde primejdie ca o însărcinare de o asemenea autoritate să-i fie încredinţată multă vreme unui singur bărbat, Sultanul are obiceiul să-i schimbe mai des, dar nu-i poate, totuşi, lua leafa celui odată rînduit, ci este ţinut să-i plătească ce i se cuvine, cît îi va fi lui dat să trăiască.

(ψψ) **Szeich.** Am spus mai sus că este un Prelat, sau un Prepozit al unui sanctuar. Aici trebuie notat doar că **Szeichul S(fintei) Sophia** ocupă primul loc dintre toţi Szeichii.

(ωω) **Lipsiţi de boaşe.** E vorba de Marele Eunuc **Iusuf Aga**, care, la vremea aceea, avea o
65 atare autoritate, încît toată Împărăţia / părea a o conduce singur.

(A) **Munedzim baszi.** Marele Astrolog. Patru sunt oficialii din Curtea Othmană dinlăuntru cei care socoteşte că trebuie să fie din cinul eclesiastic, şi, dacă pleacă de la Palat, trebuie să fie înălţaţi la Cadiulaskierat, sau la Mollatul Constantinopolei : 1. **Hodzea**, sau Preceptorul Împăratului. 2. **Hekim Effendi**, Marele Medic. 3. < > **Munedzim baszi**. 4. **Dzier{r}ah baszi**, Marele Chirurg.

La Viaţa lui Sultan Suleiman al II-lea.

<CAPITOLUL II>

(a) **Bostandzi baszi.** 'Prefectul Bostandziilor' şi 'Paznicul Palatelor împărăteşti'. Doi <sunt> cu acest nume în Împărăţia Othmană, cel de la Constantinopole şi cel de la Adrianopole, pentru că împăraţii Othmani îşi au Palatele în amîndouă Oraşele. Şi, cu toate că din vremurile lui **Sultan Mehemed Fatih** au vrut ca <Scaunul> Regesc al întregii Împărăţii să fie Constantinopolea, totuşi, împăraţii obişnuiesc să împodobească cu prezenţa lor <şi> vechea Metropolă a stăpînirii othmane aflate în creştere. Ei sunt deopotrivă în cinstire şi rînd, dar nu şi ca jurisdicţie şi venituri. Cel de la

Adrianopole nu are altă încredințare înafara Palatului împărătesc aflat la Adrianopole, și de ocrotirea feciorilor împărătești, dacă Sultanul zăbovește vreodată acolo. Cel de la Constantinopole, însă, mai are și deplina jurisdicție asupra tuturor țărmurilor mării, de la Gurile Danubiului și pînă la Muntele Athos. Dacă Împăratul se urcă în barcă, este îndatorirea lui fie să-i meargă înainte Sultanului
66 cu bărcuța sa și să-i / asigure calea, fie să ocîrmuiască barca Sultanului. El însuși trebuie să cunoască toate țărmurile și clădirile ridicate pe ele, și să-i deie răspuns Sultanului despre ele, sau despre posesorii lor, cînd îl întreabă, iar cum ele sunt nenumărate, nimeni altcineva, care să nu fi fost, mai înainte, un Bostandziu de rînd, nu poate purta această cinstire. El însuși îl ține de subsuori pe Sultan, cînd se coboară în barcă, și, cu acest titlu, este numărat printre **Vizirii Coltuk** (despre care <vezi> mai jos, la lit(erele) **<(ff)>**), și nu poate fi scos din slujbă decît cu trei **Tuguri**.

(b) Le face semn să tacă. Turcii iau aminte cu superstițiozitate la toate cate fie că le spun, fie că le cer, fie că le-au poruncit, fie chiar și prin ce faptă și-au luat auspiciile noii lor Sultani, de cum au urcat pe tron, iar după aceasta își iau auguriul atît despre înclinările Sultanului, cît și despre viitoarele sale fapte și despre ocîrmuirea Statului, și, prea adesea, nimeresc drept la țintă. Desigur, tot cum și-au dat seama după degetul pus la gură de Suleiman și după porunca de a tăcea, că el n-avea să facă pe tron nimic vrednic de ținut minte, așa cum s-a și întîmplat, puțin mai tîrziu.

(c) Buluk Agalari. 'Prefecții regimentelor de Jengiczeri', precum și ofițerii superiori care au ieșit din rîndul lor, ca **Baszbuluk baszii**, **Kiehaierii**, **Muhzur aga**, **Sampsondzi baszi**, **Zagardzi baszi** și **Kulkiehaiasi**, toți <care> se cheamă cu numele comun de '**Buluk agalari**', și toate regimentele de **Spahii** se numesc '**Buluk**', iar tribunii '**Buluk agalari**'.

67 **(d) Bachszisz**, înseamnă un 'dar' dat numai din milă, însă este unul obișnuit, / astfel încît nu poate fi socotit o 'pomană'. Sultanii, cînd, după depunerea sau moartea predecesomlui lor, urcă prima dată pe tron, obișnuiesc să-i deie **Bachsziszul** întregii oștiri înrolate care se va fi aflat pe atunci la Constantinopole, cu excepția trupelor Paszilor, pe care aceia o numesc, îndeobște, **Dziulus akcziesi**, 'banii noii', sau 'înnoitei domnii'. Iar fiecărui Jengiczer i se dau XX, și Spahiilor XXV de Leonini, pe care, dacă le-ar fi refuzată, sau le-ar fi amînată plata, ei pot să-i ceară nu altfel, ci ca pe o datorie : ba chiar, cu toate că știm că adesea oștenii, atunci cînd Sultanii se află la nevoie, au cedat unul sau încă un **kyst**, adică 'leafa pe trei luni', n-am auzit totuși niciodată ca ei să fi renunțat cîndva la **Dziulus Bachszisz**.

Prima oară a introdus aceasta în Împărăția Othmană **Suleiman Canuni**, autorul tuturor ταγμάτων <'rînduielilor'>, cîte se află în acel Stat. Acest lucru pare, la prima vedere, a fi consfințit în detrimentul Statului, pentru că speranța de a dobîndi un Bachszisz le-ar putea oferi unor oșteni lacomi prilejul neîncetat de a întreține <o stare de> răzmeriță și pentru că este un fapt deja dovedit prin experiență că cele mai multe răzvrătiri și depuneri ale Sultanilor n-au fost nici iscate, nici întreținute de vreo altă sursă, decît că, înfierbîntați de pofta unei răsturnări, Jengiczerii au fost atrași de dușmanii Sultanilor să-și ducă mai departe conspirația mai degrabă amăgiți fiind cu acest **Bachszisz**. Cu toate astea, cel care va fi luat aminte mai atent la țelul acestei legi și la gîndul întru care a consfințit-o Legiuitoml, nu se va putea mira îndeajuns de divina lui prevedere și de înalta lui știință în ocîrmuirea și în păstrarea Statului. Căci, odată ce El a vrut să statornicească astfel Împărăția, încît să nu-i fie pradă niciunei lovituri, nici dinafară, nici dinlăuntru, dar se temea ca nu cumva,

68 orbiți de suprema putere pe care o aveau asupra celor supuși lor, / urmașii săi să le împrăștie, din trufe, din tiranie și din celelalte vicii, pe cele strînse laolaltă de către sine, i-a supus unei asemenea legi, încît să aibă nevătămată autoritatea împărătească, totuși, de teama turburărilor, să fie ținuți departe de rău, dacă lucrul acesta nu-l putea înfăptui dragostea față de virtute. Căci el prevedea că ei aveau să fie siliți de nevoie să ia aminte cu grijă să nu se facă vreo faptă nedreaptă sau tiranică, anume ca răuvoitorilor, stîrniți de vreo răsplată să se răzvrătească, să li se taie prilejul de a mustra faptele Împăratului, iar astfel oștirea, ageră și veghetoare la stricăciunile publice, din pofta de cîștig, să-i deie Statului Ocîrmuitori care să știe că, fie și prin cel mai mic abuz de puterea lor, aveau să se despoaie singuri de uzul ei.

(e) **Divan chane.** 'Casa Judecății', sau 'locul unde sunt ascultate plîngerile poporului'. Este un spațiu foarte larg la Vizir, la al doilea cat al Palatului său, închis cu trei pereți: căci dinspre partea care privește scările doar coloanele susțin acoperișul, astfel că și glasul celor în litigiu se aude mai bine, și lumina se vede mai bine, iar cei ce stau pe scări pot asculta cele ce se petrec mai sus. În mijlocul peretelui din față îi este încastrată o arcadă care înfățișează, în litere de aur, în arcul ei de sus, mărturisirea ritului muhammedan, de atîtea ori reluată de noi. Aici este pus jilțul Vizirului, în care el obișnuiește să șeadă în felul Europenilor, cu picioarele atîrnînde. Iar în partea care privește către Miază-zi, este pictat un candelabru care este semnul pentru **Mihrab**, sau 'altar', către care, urmînd a-și înălța rugăciunile, trebuie să privească Turcii. Și aceasta, fiind că, adesea,
69 cei în litigiu / sunt împiedicați să-și poată face, la vremea cuvenită, **Namazul** în Dzamie, anume cîtă vreme trebuie să aștepte dezbaterea plîngerilor lor, semnul acela a fost născocit în folosul lor, spre a nu mai rămîne nicio piedică, în mijlocul zarvei concetățenilor, ca, auzind strigătul cîntărețului, ei să-și poată face rugăciunile.

Iar rînduiala judecății este aceasta la Turci: în fiece săptămînă de patru ori, în zilele de Vineri, Sîmbătă, Luni și Miercuri, Vizirul trebuie să apară în **Divan**, spre a-i face poporului dreptate, de nu cumva, fapt care rar se întîmplă, este împiedicat de treburi foarte grave. Dacă el este reținut, **Czausz baszi** îi ia locul. Ziua de Duminică și cea de Marți îi sunt atribuite Divanului Sultanului, sau **Galibe Divan**. Dar Joia este închinată odihnei, de unde se mai numește și **Datil giuni** <'Ziua dulce'>. Vizirul îi are drept asesori, în ziua de Vineri, pe amîndoi **Kaziulaskierii**, pe **Caziulaskieriul Anadoliei** de-a stînga, pe cel al **Rumeliei** de-a dreapta sa, pe primul doar ca auditor, iar pe al doilea ca judecător; Sîmbăta pe **Mollasi** al **Gal[l]atei**, sau pe **Judele Perei**; în ziua de Luni, pe **Eiub Mollasi** și pe **Iskiuder Mollasi**; în cea de Miercuri, pe **Istambol Effendisi**. Aceștia, mai înainte să vină împricinații, sunt rînduiți de Czausz baszi în două șiruri, și, dîndu-le drept paznic un Czausz, ținîndu-și dinainte <fiecare> **Arzuhalul** lor, primesc porunca să adaste sosirea Vizirului. Așadar, după ce s-a arătat Vizirul și a poruncit să se aștearnă muselina aurită, numită **Piszkir**, pe care are obiceiul să scrie, primul dintre împricinați îi trece Czauszului său, de la stînga, umila sa plîngere : Czauszul i-o întinde lui Czausz baszi, sau altui Mai-mare de-al său, cum sunt **Czauszlar Kiatibi și Czauszlar Emini**, <iar> acesta lui **Buiuk Teszkieredzi**, care stă în picioare în partea
70 stîngă a Vizirului. / Teszkieredziul citește cu glas limpede Arzuhalul primit; după care, amîndouă părțile sunt audiate în public. După dezbaterea motivelor, de o parte și de alta, asesorii, care vor fi fost ei, ridicîndu-se în picioare, relatează pe scurt cauza și arată care este sentința care trebuie dată,

după Judecata Dumnezeiască : dacă Vizirul o va fi socotit bună, Teszkieredziul o consemnează în de sus, cea goală, a Arzuhalului, și Vizirul însuși, scriind dedesubt cuvîntul **Sah** ('sigur'), o întărește. Dacă însă Vizirul va fi avut îndoieli despre dreptatea ei, poruncește să se pledeze iarăși cauza dinaintea sa, și, dacă ia aminte că un asesor, umblînd cu vicleșug, s-a abătut în judecata sa, dă porunca să li se deie părților un **Hudzdzet**, sau o 'scrisoare de sentință' după părerea sa. Dar, în cazul acesta, asesorii obișnuiesc să-și apere foarte aprig împotriva Vizirului îndreptățirea părerii lor, iar aceasta nu numai că o pot face în chip liber, ci trebuie în mod necesar <să o facă>, de vreme ce, la Turci, nu se poate ca un judecător, odată dovedit de nedreptate, ori să-și păstreze cinstirea, ori să mai poată aspira vreodată la o alta. Între timp, pe cînd acestea se petrec de-a stînga, primul din șirul din dreapta îi înmînează Arzuhalul său, prin mijlocirea acelorași, pe care i-am pomenit mai sus, lui **Kiucziuk Teszkieredzi**, care îl parcurge, mai întîi, pe tăcute, ca să nu se încurce, mai apoi, citindu-l, iar, la urmă, după ce a fost dezbătută cauza de mai înainte, îi dă citire în public. Așa se merge mai departe, pînă ce toate cauzele au fost înfățișate și discutate : și nu-i îngăduit să se desfacă Divanul, decît dacă fie că noaptea a cerut încetarea {împărîțirii dreptății, fie că nu mai este nimeni altul care să aibă de pledat vreo cauză. Și Sipahii, în prezența Vizirului însuși, își primesc soldele în aceeași sală : dar J<e>ngiczerii își primesc leafa în **pungi**, în **Galibe Divan**, sau 'Sala de primire a Împăratului', și o duc la **Kulkiehaiasi**, care o împarte între regimente, după partea lor. /

71 **(f) Soția Vizirului.** Ea era fiica marelui și multvestitului Vizir" de la Turci, **Kioprili Ahmed Pasza**, și sora lui **Kioprili Mustafa Pasza**, care, cu puțin mai tîrziu, le-a smuls din nou **Germanilor Beligradul.** Iar acea cruzime, pe care oștenii în tulburare au comis-o împotriva lor, i-a împroșcat pe aceia cu o pată mai rea a infamiei, decît însăși răzvrătirea moartea nevinovată a Vizirului.

(g) Codza Ismail Pasza. 'Ismail Pasza cel Bătrîn'. El era, pe acea vreme, Jengiczeragasi, și, pentru ca turburările să fie mai ușor domolite, iar Jengiczerii să fie readuși la liniște cu mai puțină trudă, fusese rînduit Vizir, dar, cînd ei s-au pornit iarăși pe răzmeriță, la îndemnul lui **Kioprili Mustafa Pasza**, le-a fost dat drept victimă și surghiunit în **Rodos**.

(h) Vina asupra Vizirului. Acea autoritate supremă asupra întregii Împărății, de-abia dacă limitată vreodată prin anumite legi, pe care Sultanii obișnuiesc să le-o îngăduie Vizirilor, ar putea, desigur, provoca, în alte State, multă pagubă, dar celui Othman, îi este, dacă nu singurul sprijin, fără îndoială cel mai de seamă. Pentru că, pe lîngă faptul că stă la alegerea Sultanului, să-i ia capul capul Vizirului orișicînd vrea, dacă puterea lui n-a prins rădăcini prea adînci vreme de mai mulți ani, pe Viziri îi împiedică să uneltească răsturnări mai ales aceea că știu că, prin depunerea Sultanului, nu-și vor întări niciodată propria soartă. Căci ei nu pot vreodată să treacă pe capul lor o atît de augustă diademă, datorită imensei venerații pe care o au Turcii față de spița Othmană, și nu-și pot promite o neîncetată trecere pe lîngă urmașul aceluia, ca unul care nu se va lăsa niciodată în seama credinței Vizirului, despre care știe bine că nu i-a fost credincios predecesorului său. Dar, cînd se
72 iscă turburări, el este unicul scut / cu care Sultanii se pot apăra împotriva plîngerilor și a strigătelor gloatei, anume, spre a arunca asupra Vizirului toată vina relei administrări a Statului, și să i-l jertfească plebei cuprinse de nebunie.

Iar acest leac le-a ieșit arareori în chip nefericit, ba nici nu i-ar înșela niciodată, dacă Sultanii n-ar fi vrut, uneori, dintr-o prea mare dragoste față de Vizirii lor, să le amîne pedeapsa, și să

domolească plebea aţîţată prin alte îmbunări. Căci mulţi dintre cei mai pricepuţi cred că Turcii n-ar fi mers niciodată atît de departe, încît să-l depună pe **Sultanul Mehemed al IV-lea**, vestit după o atît de lungă domnie şi după atîtea izbînzi, dacă nu l-ar fi ocrotit prea mult pe **Ainedzi Suleiman Pasza**, care, după moravurile Turcilor, ajunsese, totuşi, de demult de pedepsit cu moartea, pentru că, sub ochii lui luaseră Caesarienii **Buda**, iar, aproape de **Siclos**, îl zdrobiseră cu mare prăpăd, iar El îl pedepsise cu capul abia cînd lucrurile nu mai arătau nicio nădejde, nici **Mustafa** n-ar fi fost descăunat, dacă ar fi vrut să-l dea pe mîinile răzvrătiţilor pe **Rami Mehemed Pasza** şi pe **Muftiu**, laolaltă cu fiii săi.

(i) Egen Osman Pasza. Un ins preavestit pentru tîlhăriile lui din Asia; mai întîi, a fost rînduit, în apropiere de < > **Cazdaghy**, Paşă cu două cozi <de cal>, apoi, turburîndu-se, din pricina unor nenorociri atît lăuntrice, cît şi dinafară, situaţia Statului Othman, pustiind, cu ajutorul trupelor care ascultau de porunca sa, care sunt socotite cele mai tari din **Asia**, toate Provinciile dimprejur, a ajuns să ameninţe pînă şi cu nimicirea **Iskiuder**, ba şi a Oraşului Regesc, dar, la urmă, împăcat cu **Sultan Suleiman**, odată primită iertarea, a adus cu sine la oaste, împotriva **Germanilor**, mai mult de o mie de tîlhari, dar, cu toate acestea, de îndată ce a ajuns la Constantinopole, a fost pedepsit cu capul.

73 **(k) Ismid Gieczidi.** Aşa se numeşte 'Golful Nicomediei', care se întinde de la **Propontida** / către **Pontul Euxin**. A primit numele de **Gieczi**, adică de 'Trecere', pentru că drumul care duce din **Asia** la Constantinopole trece aproape de acel golf.

(l) Zuulficar Effendi. Născut la Constantinopole, i-a cîştigat numelui său, pe acea vreme, la Curtea Othmană, o nu mică faimă, prin învăţătura sa. Pe lîngă însuşirile pe care le avea, cinstirea de **Jengiczeri Effendisi**, sau 'Diac al Jengiczerilor', pe care o purta, îl recomanda îndeajuns la Curte. Aceluia îi aparţine să păstreze catastifele Jengiczerilor, să-i deie fiecăruia, de mîna sa, dovada înrolării sale, să-i cheme pe nume la primirea lefilor lor, în sfîrşit, să întărească, prin iscălitura sa, tot ceea ce se face între Jengiczeri, fapt de pe urma căruia abia dacă este de crezut cîte avuţii este în stare să îşi însuşească, prin mijloace atît drepte, cît şi nedrepte. Şi anume, pe lîngă leafa, destul de mare, care îi este menită, el este hărăzit de către toţi Prefecţii Jengiczerilor, oricînd urcă pe vreo treaptă mai de sus – ceeace se întîmplă mai des decît altundeva, atît datorită nenumăratei mulţimi a ofiţerilor din acea armă, cît şi deselor schimbări de **Jengiczeragasi** – cu nu neînsemnate daruri – cum nicăieri în **Turcia** nu se obişnuieşte să te înfăţişezi fără vreun dar dinaintea unui diac din cei care îi rezolvă altuia cauza. Pe lîngă acestea, cînd se împart lefile Jengiczerilor, le înmînează mai multora dintre ai săi o **Pusula** (sau 'notiţa' cu înscrierea numelui, pe care orice Jengiczer trebuie să o aibă la sine) a Jengiczerilor morţi sau care lipsesc, şi astfel, în numele lor apucă pentru sine tot atîtea lefuri – ca să las laoparte alte tertipuri de a se îmbogăţi, în născocirea cărora Turcii n-au
74 niciun alt popor pe potriva lor. Fiul pe care l-a lăsat în urma sa este **Osman Aga**, cel care, după / uciderea lui **Daltaban**, la intervenţia lui **Mavrocordat**, a fost ridicat la Kiehaiat.

(m) Alexandru Mavrocordat. Un bărbat prea cunoscut întregii **Europe**, ca viaţa lui să mai trebuiască povestită pe larg : totuşi, în folosul celor curioşi, vom adăuga aici cîteva lucruri despre stirpea lui, despre care ştim că să vîntură, de ici-colo, multe spuse nesigure.

Pe cînd domnea la Turci **Murad al IV-lea**, vestit pentru cucerirea **Bagdadului**, se afla la Constantinopole un Grec preabogat, după numele lui de botez Εκαρλάτος, care îndeplinea slujba de **Surudzi**, 'strîngător de vite și de oi'. Această sarcină i se încredințează cel mai adesea, îndeobște, unui Grec, pentru că el poate mai ușor cumpăra vite și oi de la Creștini, spre a le împărți apoi la bucătăria Sultanului și la cele ale Jengiczerilor. După ce, în slujba aceasta, răsluise pentru sine mari averi, el a început să cîntă – dușmănii între Principii **Vasile** al **Moldovei**, și **Matei** al **Valahiei**, iar fiecare dintre ei se străduia să-l dărîme din scaun pe celălalt, dar, cum amîndoi erau bogați și cu putere la Curte, nu păgubeau pe nimeni, înafara de avuțiile lor. Partea lui Vasile o ținea **Scarlat**, și, folosindu-se, în dauna lui Matei, de favoarea pe care și-o dobîndise pe lîngă Viziri și pe lîngă curteni, ridica, zi de zi, piedici de-abia de trecut în fața intereselor aceluia. După ce Matei s-a străduit în zadar, prin felurite meșteșuguri, să-l atragă de partea sa, la urmă, i-o cere în căsătorie pentru sine pe fiica lui, unica născută, **Loxandra**, după ce-i murise soția de mai înainte, nădăjduind ca legătura de sînge să izbutească face ușor ceeace (nu) putuseră banii. Scarlat îngăduind aceasta,
75 Matei, prin / **Capukiehaiele** sale, serbează cu strălucire logodna la Constantinopole, și trimite la Constantinopole, cu mare pompă, spre a-i aduce logodnica, o seamă de Boieri și de Boieroaice. Dar, la puține zile după logodnă, Loxandra este lovită de variolă, iar cicatricile ei nu numai că-i strică frumusețea, ci o și lasă fără un ochi. Scarlat ascunde cu grijă aceasta stricăciune și-și trimite fiica, cu mare zestre, la nunta princiară, cu porunca să-și acopere fața pe drum, după obiceiul turcesc, și să nu lase pe nimeni să l-o vadă pînă ce nu se va fi săvîrșit cununia bisericească, convins fiind că, după aceasta, Principele avea să fie silit, vrînd, nevrînd, să o păstreze de soție. Ea a făcut aceasta, pe drum, fără a da de bănuit, dar, după ce a ajuns la **Tîrgoviște**, și nu-i îngăduia nimănui să intre la dînsa, în splendida-i găzduire, înafară de slujitoarele aduse din casa părintească, Principele, socotind că sub acest ascunziș, neobișnuit la Creștini, zace ceva, a cerut voie să intre la dînsa, mai întîi pentru el singur, apoi pentru soțiile cîtorva Boieri mai de viță, dar a fost respins, de amîndouă dățile, de către fecioară, care pretexta că 'este legată prin porunca părintească și cu grozave blesteme să nu se arate cuiva cu fața descoperită, cît mai era încă fecioară : iar lucrul acesta cuprindea nu numai persoanele de sex bărbătesc, ci și cel de cel femeiesc'. Principele, fie din firească-i bunătate, fie sfiindu-se de influența Tatălui ei, nu insistă mai mult asupra ei, ci îi arată numai că 'el, de pe urma prea multelor ascunzișuri, bănuiește că e neîntreagă la trup, ori că suferă de vreo meteahnă'; la care ea îi răspunde cu iscusință că 'le are întregi pe toate cîte se cer spre cinstea și farmecul fecioarelor; iar dacă Principele se căia pentru ce făgăduise, ea era gata să se întoarcă, chiar în
76 ceasul acela, în casa părintească; pentru că nu-i va lipsi niciodată fiicei lui Scarlat / un soț'. Înșelat de aceste șiretenii ale fetei, Principele, fără să mai caute după vreo zăbavă, pregătește o strălucită nuntă. Ea este apoi condusă, cu fața acoperită, de la gazda ei la Palat, iar de acolo la biserică. După cununia bisericească, Principele, cînd intră în iatac și-și vede soția și urîțită la față, și lipsită de ochiul drept, o trimite, chiar în clipa aceea, neatinsă, cu cinstire, sau, după cum povestesc alții, abia a doua zi, de la Palat la gazda ei dinainte, iar de acolo, cu toată zestrea ei și cu darurile de nuntă, despre care se spunea că au constat din 150 de pungi, înapoi la Părintele ei. Scarlat a răbdat cu mare greutate asemnea lucru, și a căutat în multe chipuri să-și răzbune fiica disprețuită, dar, împiedicat de soartă, n-a putut isprăvi nimic : căci, la puține zile după ce și-a primit fiica înapoi, i-a tăiat calea

cu șiretlic un anume Jengiczer, despre care unii spun că a fost mituit de Vasile, Principele Moldovei, și a fost rănit de moarte cu un pumnal.

După moartea lui, Loxandra, deopotrivă fecioară și văduvă, cu toate că era stăpînă peste foarte mari avuții, a rămas, totuși, nemăritată vreme de mai mulți ani. Și anume, Grecii care erau, pe vremea aceea, mai de viță la Constantinopole, nu căutau averi, ci frumusețe, și nu vroiau să răscumpere bogății printr-o atît de împovărătoare căsătorie : iar pe cei fără de viță îi respingea dînsa, ca fiică a unui bărbat, pe vremea sa, foarte respectat, și soție de Principe. La aceeași vreme, a venit la Constantinopole cineva din Chios, **Pantelis Mavrocordatul**, zis, în popor, 'Panteli', nobil de felul său, dar ajuns la o atare sărăcie, încît ajunsese silit să vîndă, la Constantinopole, mătăsuri de Chios, numite de Turci '**ketay**', de altfel un bărbat înalt, tînăr, arătos după eleganța și grația trupului, născut în **Chios**, dintr-un neam nu lipsit de noblețe. Anume, avea în insulă și moșii
77 părintești, dar nu foarte întinse; căci acolo, pentru noblețe, ajunge să ai / o vie și o culă primită din părinți, de vreme ce, datorită îngustimii insulei și mulțimii nobililor, abia de poate cineva stăpîni moșii mai întinse. Ajungînd să-l iubească nebunește, după ce-i ajunsese în casă pentru negoțul lui, fără să mai ceară sfatul nimănui, ea s-a hotărît să-l lege de sine prin căsătorie, și, aducîndu-l pe preotul din parohie, a vrut să fie cununată după ritualul Bisericii, între pereții de acasă, pe ascuns față de toată lumea.

Din această căsătorie, lui **Panteleimon** i s-au născut doi fii, **Alexandru** et **Ioan**. Ioan n-a ajuns cunoscut mai niciunuia din Europa, atît pentru că, din fire, nu avea o minte prea ageră, așa că nu era în stare să contribuie cu ceva la științe, cît și pentru că a dus o viață de particular, aflat înafara turburărilor Curții, fără să fi purtat vreo cinstire și fără să se fi amestecat în afaceri, iar în ea și-a dat și obștescul sfîrșit, lăsînd doi fii, pe **Scarlat** și pe **Constantin**, nu mai vestiți decît Tatăl lor.

Dar **Alexandru**, după ce a ajuns în vîrstă de doisprezece ani, a fost trimis la **Patavium**, unde și-a arătat hărnicia, vreme de paisprezece ani, cu atîta silință, în studiul învățăturii, încît a ajuns să fie făcut nu numai Doctor în Medicină și în Filosofie, ci, odată întors în patrie, să fie socotit vrednic să susțină, în Școala Patriarhală, sarcinile de Profesor de Filosofie și de Medicină.

Dar cum acestea nu-i aduceau atît de mari venituri, el a început să practice și medicina, pe la Turci, iar prin ea și-a cîștigat o asemenea faimă, încît, scurtă vreme după aceea, cei mai mulți dintre Magnații turci i-au încredințat ei înșiși, mai degrabă lui, sănătatea lor. Dar, ca să-și procure și mai bine celebritatea numelui, cum Turcii nu-i cunoșteau Tatăl, el și-a spus 'fiu' al acelui vestit **Surudzi Scarlat**, și nu 'nepot' al lui : lucru pe care l-au luat și l-au crezut cu ușurință Constantino-
78 politanii cei lipsiți de curiozitate în atari lucruri, și i-au / dat numele de **<I>Skierlet ogly**, adică 'fiul lui Scarlat', iar, de aici, el însuși, prinzînd prilejul, a preferat să i se spună astfel peste tot, chiar și prin părțile Europei, după cum ne amintim că este numit și în diploma F(ericitului) **Leopold**, 'Alexandru, din nobila stirpe de Scarlat'. Murind, între timp, **Panagiotes Nicusios**, Marele Dragoman al Curții Othmane, **Kioprili Ahmed Pasza** i-a încredințat lui Alexandru, pentru deosebita lui iscusință în limbile răsăritene, această cinstire, pe care a și ținut-o, cu noroc schimbător, vreme de treizeci de ani. Căci, odată sugrumat **Cara Mustafa Pasza**, care îi era întru totul favorabil, urmașul lui, **Cara Ibrahim Pasza**, a umblat cu amenințări și asupra capului lui Alexandru, pentru că se credea că el îl oprise, prin sfaturile sale, pe Cara Mustafa să ia **Vienna** cu mînă armată, și,

odată mazilit, despuiat de bunuri și azvîrlit în închisoare, i l-a pus în loc pe un anume **Sefferaga**, care se desfăcuse de credința creștină înspre Muhammedanism. Dar, cum, după cîteva luni, și-a dat seama că Sefferaga nu era pe potriva purtării unei asemenea poveri, l-a pus iarăși pe Alexandm în vechea sa cinstire, și i-a dat prilejul să strîngă și mai mari avuții, decît avusese mai înainte și să-și dobîndească o și mai mare trecere la Curte. Sub **Kioprili Mustafa Pasza**, a trecut prin cea mai mare primejdie, datorită luării asupra sa a sarcinii soliei la Vienna, și, sub el, s-ar fi săvîrșit, desigur, de n-ar fi mișcat adînc, prin felurite făgăduieli, Curtea Caesarului, ca să-l rețină, sub alte chipuri, la **Vienna**, pînă la moartea lui Kioprili. După ce acesta, în sfîrșit, a murit, el s-a întors iarăși, laolaltă cu **Zuulficar Effendi**, la Constantinopole, și, isprăvindu-se în chip fericit solia de la Carlovitz, a dobîndit o asemenea apreciere la Curte, încît, ca o nouă pildă, a fost împodobit cu
79 numele și cu titlul de **Mahremi esrar**, adică 'Păzitor al secretelor', pe care acela, / tălmăcindu-l în grecește „drept" ἐξ ἀποῤῥήτων <'Exaporitul' = "(Sfetnicul) de Taină">, le-a cerut Principilor **Moldovei** și **Valahiei**, <precum> și celorlalți Creștini supuși Împărăției Othmane, să i se adreseze cu 'Εκλαμπρότατος <'Prealuminatul'>.

Bătrînețea lui au turburat-o uneltirile lui **Daltaban Mustafa Pasza** spre a nimici pacea de la Carlovitz și spre a-i ucide pe autorii ei, cum că le-ar fi îngăduit ceva, împotriva poruncilor <sale>, celor ai Caesarului, <și,> mai cu seamă, Polonilor. Aceasta odată ucis prin tertipurile **Muftiului**, cei în favoarea și părtașii sfaturilor lui, și mai înverșunați, iscînd o răzvrătire, au urzit pînă și extrădarea Mavrocordatului: ceeace ar fi și fost silit să facă **Sultan Mustafa**, dacă acela nu s-ar fi îngrijit de salvarea sa prin fugă, și nu s-ar fi retras la **Sozopole**, la rudele sale. Dar, după ce, prin prevederea lui Sultan **Ahmed** conspiratorii au fost împrăștiați, iar răzvrătirea înăbușită, el a venit, laolaltă cu fiul său, la Constantinopole, în straie de monah, și, repus de Sultan în toate onorurile și averile sale, a trăit pînă în anul 1709, la sfîrșitul căruia, în fine, și-a dat sfîrșitul.

A lăsat drept moștenitori ai imenselor sale avuții doi fii și două fiice, pe **Nicolae**, pe **Ioan**, pe **Alexandra** și pe **Elena**. A avut și un al treilea fiu, pe **Scarlat**, Marele Paharnic al **Valahiei** și ginerele lui **Constantin Brîncoveanu**, Principele Valahiei, dar el s-a stins fără urmași, înainte de părintele său, de o moarte pretimpurie, <fiind,> de altfel, un tînăr cu bune nădejdi <de viitor>. **Nicolae**, odată trimis Părintele său la **Carlovitz**, cu titlul de '**Mahremi esrar**', a fost rînduit < > **Basz Terdziman**, sau 'Mare Dragoman' al Curții, <iar,> după moartea Părintelui său, Principe al **Moldovei**, și acum, numit Despot al **Valahiei**, se bucură de cea mai mare trecere la Curte. **Ioan**, înălțat, după fratele său, la cinstirea de Mare Dragoman, o poartă încă și pînă astăzi, cel mai chipeș dintre toți tinerii din vremea sa.

80 **(n) Tekkiurdaghly Mustafa Pasza** < >. / De fel din **Rodostos**, care este, la Turci, **Tekkiurdaghy**, ridicat de la Jengiczar la Vizirat, nu și-a înnobilat vremurile prin niciun fel de fapte aparte.

(o) Redzeb Pasza.El era, mai înainte, un curier al lui **Ainedzi Suleiman Pasza**, făcut de acesta, pe cînd era Vizir, **Czauszbaszi**, <și,> pînă la urmă, trimis, cu trei Tuguri și cu titlul de Seraskier, la oștirea din **Ungaria**, <dar,> din prea multa-i superstiție, și-a pierdut și oștile, și viața.

(p) Dziulus name. Astfel se numește, îndeobște, scrisoarea Sultanului, prin care El le dă de știre Paszilor și Begilor împodobiți cu rangul de Paszi, precum și Principilor învecinați, cu care se

află în pace, urcarea la tron : la propriu, se numește **Namei Dziulusi Humaiun**, "Scrisoare a Preaînaltului despre noua Domnie".

(q) Liberius G[e]racchari. El le este mai cunoscut Europenilor sub numele de '**Liberaki**', stricat din cel de 'Liberius', după obiceiul Grecilor. Patria lui a fost **Mania**, **Laconia** celor vechi, de unde a plecat încă din tinerețe și a slujit în flota **Venețienilor**. Apoi, și-a armat o corabie de pirați, și s-a ocupat, vreme de cîțiva ani, cu multe tîlhării pe mare, sub destul de felurite steaguri. Prins, mai apoi, de Turci, după ce a răbdat o viață groaznică la galere, vreme de șapte ani, i-a convins pe Turci că, dacă aveau să le dea **Moraiților** un Principe creștin, ei aveau să se întoarcă iar, cu toții, de la Venețieni la vechii lor stăpîni: prin sfatul acesta, el nu numai că și-a dobîndit libertatea, cum Othmanizii, îngrijorați și loviți de peste tot, încercau orișice pentru a se menține, ci a și izbutit ca, sub titlul de **Maniabeg**, să fie cinstit cu un **Sandzak**, dar fără niciun **Tug**, și trimis în **Pelopon<n>es**. Dar, mai înainte să iasă din Constantinopole, a unit-o cu sine prin căsnicie pe
81 Anastasia, de fel din nobila spiță moldoveana a Buhușeștilor / și văduva lui **Duca**, a Principelui **Moldovei**, cel mort în captivitate în Polonia, cu o imensă ocară pentru neamul lui Duca, iar aceasta prin următoarea stratagemă : punînd la cale, în taină, logodna, Liberius o cere public de soție pe Anastasia, aceea tăgăduind și spunînd pe față că 'nu se cuvine ca văduva unui Principe să ajungă soția unui 'Paizan' (căci astfel li se spune celor condamnați la galere)'; Liberius îi înmînează Vizirului un Arzuhal, iar, prin el, dobîndește, ca Patriarhului să i se impună, prin **ferman**, cununarea lor. Dînsa, încă prefăcîndu-se a nu vroi, îl imploră, înlăcrimată, pe Patriarh să intervină, laolaltă cu cei mai de vază nobili greci, pe lîngă Vizir, spre a o feri de acea căsătorie. Cum Patriarhul îi vedea cu ochi buni cererile, și a venit, dimpreună cu mai toată nobilimea grecească, la sălașul ei, <ea> îi dezvăluie mai pe față ce gînduri avea, zicînd că 'dacă stă să cîntărească mai bine lucrurile, nu poate să-i poruncească sfielii sale ca să i se înfățișeze Vizirului; prin urmare, preferă, mai bine, să rabde orice bărbat, dar nu o asemenea ocară', și, spunînd acestea, dă poruncă preotului, pe care îl avea gata, în acest scop, în sălașul său, să ducă la capăt cununia bisericească, ceilalți plecînd, pe dată, de acolo. Ea a ispășit, puțin mai tîrziu, această ocară adusă neamului său, după ce noul ei soț trecuse la Venețieni, luînd straiul monhal, în care a și murit, după scurgerea cîtorva ani.

(r) De prezicătorul său. Cu toate că, la Turci, toate prezicerile și alte feluri de ghicit în soartă sunt oprite prin Legea Curanului, ca una care învață în chip aparte că **Kiulli munedzimun kiezzabun**, 'toți Astrologii sun niște mincinoși', ei le dau, totuși, crezare prevestirilor acelora. Și, ca să facă această superstiție cît de cît arătoasă sub un pretext oarecare, plăsmuiesc despre corpurile
82 cerești că sunt organe ale Proniei Divine, prin care aceea / nu numai că le împlinește pe toate, ci mai și arată, prin figurile lor, pe cele care trebuie să se petreacă : pe lîngă aceasta, că tuturor muritorilor, din primă clipă în care snt concepuți în pîntecele mamei lor, le stau scrise în frunte, cu litere necunoscute, totuși, neamului omenesc, în armonie cu corpurile cerești, toate cele care urmează să li se întîmple. Ei se laudă cu mirabile arte, nu arareori chiar ridicole, de a le putea citi și lămuri pe acestea, mai cu seamă cu calculul **Reml** (despre care susțin că a fost născocit de Pythagora, căruia ei îi spun '**Feisagures**'), iar prin el, după numărul par sau impar al literelor cuprinse în numele mamei și al copilului, după sistemul **ebdzed**, adică al 'valorii numărului', cutează să prezică una și alta.

Pline sunt Curțile Vizirilor de asemenea prooroci, dar ei nu cutează niciodată să prezică pe la ei nimic despre ce ce ar fi să li se întîmple de rău, ci, ca să-și păstreze slava dobîndită prin minciunile lor, nu le făgăduiesc nimic altceva, decît izbînzi, și mai mari onoruri, precum și o lungă durată a Viziratului și a vieții lor. Singur dintre toți aceștia, **Czorluly Ali Pasza** le-a păstrat acestor inși cel mai mare dispreț, iar, după ce unul anume dintre ei, răbdînd cu greu așa ceva, a prezis că el avea să fie despuiat de Vizirat după trei luni, prinzîndu-l, l-a ținut acele trei luni și <încă> unsprezece zile în închisoare, iar, după trecerea lor, l-a condamnat la galere.

Dar, sub **Hus<s>ein Pasza**, sprijinitorul păcii de la Carlovitz, s-a aflat la Constantinopole, la Curtea lui **Rami Mehemed**, **Reis Effendi**, un prezicător, 'Fiul Exilatului', îndeobște numit astfel din pricină că pe părintele său îl pedepsise cu surghiunul **Kioprili Ahmed Pasza** (Iar **Nefi** îl arată pe cel 'surghiunit', sau 'trimis în exil'). Acela ne era nouă bun prieten, <și> mai înainte, și după moartea lui **Rami Pasza**, <fiind> un om, fără îndoială, foarte învățat, printre Turci, nu doar un cunoscător al limbii arabe, sau ale celorlalte științe care cunosc o mare trecere printre Muhammedani, / ci și știutor al idiomului latin, pe care îl învățase, fără profesor, din Gramatica Turcească și din Lexiconul lui **Meninskii**. Iar folosindu-se numai de sfaturile acestuia singur a izbutit Rami Mehemed Pasza să-și dobîndească o asemenea faimă la Curtea Othmană. Căci, de cîte ori apărea vreo chestiune mai dificilă, Rami avea obiceiul să-l cheme la sfat pe Nefi ogly al său, iar deciziile lui i le înfățișa apoi Vizirului drept ale sale. Știm că acestea îi sunt atribuite de cei mai mulți lui **Alexandru Mavrocordat**, datorită strînsei prietenii care-l lega de pomenitul Reis Effendi, dar toți cîți au avut prilejul să cunoască mai îndeaproape Curtea lui Rami au mărturisit că acest lucru i se datorea numai lui Nefi ogly. Tot el, pe cînd Rami Reis Effendi se zvîrcolea să scape de cinstirea Soliei ce-i fusese oferită, l-a aprobat cu cea mai mare tărie, spunînd că 'el știe sigur că dînsul avea să dobîndească de acolo cele mai mari onorari și avantaje și că avea să pună capăt, în chip fericit, unui foarte greu război. Dar Hussein Pasza n-avea să mai rămînă în Vizirat lungă vreme după acea pace, iar apoi, cu unul la mijloc, la urmă, însuși **Rami** avea să ajungă la Vizirat: dar că el îl îndeamnă să nu-l ia asupra sa, dacă vroia să-l facă fericit pe Sultanul – căci, sub Viziratul lui, asupra Sultanului avea să atîrne o mare primejdie'. Lucruri care s-au și văzut aievea, după aceea, că s-au întîmplat astfel cu toate, de parcă ar fi fost recitate din , **Leuh** (din 'cartea în care îngerii trec în scris faptele și împlinirile muritorilor', <după cum> iau și născocesc Muhammedanii).

83

(s) Galibe Divan. Astfel se numește 'Divanul împărătesc', care se ține în fiecare zi de Duminică și de Marți, în marea sală a Curții dinafară, numită **Babi Humaiun**, 'Preaînalta Poartă', sub **Cubbe**. Asupra lui prezidează Marele Vizir, îi șed alături, din dreapta, **Rumeli**, din stînga, **Anadol Kaziulaskierii** și cu **Muftiul**, dacă a fost <și> el chemat printr-o convocare aparte, / precum și ceilalți **Viziri Cubbe**, iar, ceva mai jos, **Tefterdarul**. Alăturea le stau **Reis Effendi** și cu restul Prefecților **Calemiilor**; iar Căpeteniile cinurilor militare, ca **Jengiczer agasi**, **Spahilar agasi**, **Silahdar agasi**, **Kulkiehaiasi** și cu alții, iau loc înafara Divanului, la Poarta **Babi Humaiun**. Sultanul aude cele ce se petrec de la fereastra care se află deasupra capului Marelui Vizir. Cînd aceștia s-au întrunit, mai întîi poruncesc să se citească de către **Teskieredzi** plecatele plîngeri înaintate de reclamanți, și le decid cauzele – după hotărîrea asupra lor, Vizirul le arată Magnaților, Ulemalelor și ostașilor despre ce vrea Sultanul să se țină sfat, și le cere părerea. După ce fiecare

84

și-a rostit-o, cu glas tare, Vizirul îi se închină Sultanului în **Arz odasi**, care este prima și ultima din sălile Curții care le stă deschisă <și> străinilor, și cercetează, laolaltă cu El, treburile mai de taină, după cum o cere nevoia, după ce toți ceilalți au primit porunca să iasă afară. După Vizir, sunt primiți la Sultan și ceilalți asesori, **Muftiul**, **Caziulaskierii** și **Vizirii** iar acolo pot fi chemați chiar și **Jengiczeragasi** și cu ceilalți **Odzak agalari**.

Toți cei care intră în **Galibi Divan** obișnuiesc, cu acel prilej, să poarte un veșmînt aparte. Vizirul și cu ceilalți **Viziri Cubbe** poartă o mitră, numită **Calewi**, în trei colțuri, înaltă de mai mult de jumătate de cot, învelită toată într-o țesătură foarte subțire, numită de ei **Diulbend**, și împodobită deasupra frunții cu o margine de aur, lată de trei degete, prinsă în formă de cerc în țesătură; Vizirul este îmbrăcat într-un veșmînt alb, de mătase, fără înfloriturí, numit **Vst Caftan**, dublat cu blănuri de zibelină, cu mîneci foarte largi atîrnîndu-i în spate; pe acesta trebuie să-l folosească, atunci, și ceilalți Viziri, dar colorat. **Caziulaskierii** poartă pe cap mitre mari, de două ori mai mari decît cele
85 obișnuite, / pe care le numesc < > **Calavet** : veșmîntul <le este> negru, făcut din **Sof. Tefterdar**, **Reis Effendi** și cu Prefecți **Calemiilor** își acoperă, de asemenea, capetele cu mitre mari și înfășurate rotund, pe care le numesc **Mudzeveze**; poartă, de asemeni, veșminte negre, dublate cu blănuri de zibelină, din același material, ca acela întrebuințat la alte **Caftane**. Prefecții cinurilor militare și cu **Capudzibaszii** folosesc mitra Mudzevedzi și Vst Caftan, făcute dintr-o țesătură aurită, dublată cu zibeline. **Capidzilar Kiehaiasi** este îmbrăcat în Caftan, și, ținînd în mînă un toiag din argint, împodobit cu un cap rotund făcut din același metal, îi transmite Vizirului poruncile Sultanului. **Czausz baszi** are aceeași ținută, dar cu sarcina de a-i introduce pe reclamanți în Divan. Slujitorii Vizirului obișnuiesc să poarte pe cap Mudzebeze, pe trup **Erkian kiurku**, 'blană de zibelină', împodobită cu mîneci late. **Kulkiehaiasi** are Vst Caftan, dublat cu blănuri de rîs, <iar> pe cap **Cucca**, împodobită pe partea stîngă cu un **Surgudz** din pene negre : pe aceasta o folosesc și ceilalți **Odziak agalari**, numai că poartă Surgudziul de partea dreaptă. Dar, cînd Sultanul poruncește să se țină un Sfat General, adică primindu-i pe toți și pe fiecare dintre Magnați, precum și pe ofițerii de orice rînd și pe veteranii dintre oșteni, atunci el se numește **Aiak Divani**, adică 'Divanul-în-Picioare', dat fiind că, în acea întrunire, toți obișnuiesc să stea în picioare, sau pentru că orișicui îi este îngăduit să steie cu tărie pe piciorul părerii sale : apoi, feluritele păreri ale tuturora, odată primite (după cum a căzut la sorți) sunt înfățișate spre dezbaterea lor în fața Sultanului de către Vizir și cu ceilalți Sfetnici. /

86 **(t) Autograful lui Muhammed.** Am înregistrat atît istoria, cît și cuprinsul lui în notele la Tom(ul) I, Car(tea) a 2.-a, C(apitolul) <3>, unde îl și trimitem, pe drept, pe Cititorul curios.

(u) Haradz. 'Tribut", la propriu, 'Rînduială' pe care toți oamenii de altă religie sunt ținuți să le-o plătească împăraților Turci. Acest impozit se bazează pe Legea **Curanului**, prin care se află consfințit că fiecare de altă credință să plătească în fiece an, după pubertate, dacă vrea să fie un supus, treisprezece drahme de argint curat, ca să nu fie silit să adopte religia muhammedană. Cum însă, în vremurile următoare, această sumă li s-a părut lipitorilor acelora prea mică, sub cei dintîi împărați ai Constantinopolei, **Mehemed I.**, **Baiesid al II-lea**, **Selim I.** Și **Suleiman I.**, le-au fost ceruți fiecăruia, cu titlul de tribut, <cîte> trei <galbeni> împărătești: dar acea sumă a fost, mai apoi fie sporită, fie scăzută de către Sultanii următori, după cheful lor, pînă ce ea a fost împărțită de

Kioprili Mustafa Pasza în trei rate, **Ala**, **Evsat** și **Edna**, iar celor mai bogați li s-au cerut zece Leonini, celor din starea de mijloc șase, celor mai săraci trei, rînduială care se păstrează și pînă în ziua de astăzi. Dar, ca să nu-i pară gloatei pline de superstiție că ar făptui, printr-o impunere atît de grea, împotriva suspomenitei Legi a Curanului, iscusiții susținători ai ritului islamic au împăcat, sub dublu pretext, vrerile Curții cu îndreptările Profetului lor. Căci, mai întîi, ei au convins mulțimea că, pe vremea aceea, prețurile tuturor lucrurilor de trebuință vieții omenești erau cu mult mai ieftine, <iar,> dimpotrivă, cele ale metalelor, al aurului și al argentului, <erau> mai mari: iar, din
87 pricina aceasta, odată ce ea a fost dată în folosul Statului Misli/man, Legea Profetului lor trebuie astfel tălmăcită, ca oricine nu este inițiat în Muhammedanism să plătească, în fiecare an, atîția bani, cît să-i ajungă să cumpere ce se putuse cumpăra, pe vremea Lui, pentru treisprezece drahme de argint curat. Pe lîngă aceasta, ca să i se taie prilejul oricărei tărăgănări, au născocit deosebirea dintre **Szeran** și **Urfen**, adică acelea care le-a prescris Curanul de făcut după Judecata Dumnezeiască și le-a dictat judecătorilor regula, și cele care, socotite <ca fiind> ale Puterii Supreme, le-a lăsat să fie rînduite și poruncite supușilor în chip ἐξουσιαστικῶς <'autoritar'>, în numele salvării Statului, iar amîndouă au decretat că trebuie aduse la îndeplinire cu aceeași supunere și repeziciune. Din această pricină, dacă vreun Creștin sau vreun Evreu îl întreabă pe **Muftiu**, pentru <a primi> o **fetvah**, 'cît are de plătit pentru **haradzul** unui an', va primi pe dată, după Legea Curanului, răspunsul că 'numai treisprezece drahme de argint curat'; dacă însă, după aceea, întemeindu-se pe aceea, va tăgădui să împlinească <și> celelalte dări, va fi prins de îndată și va fi condamnat <la pedeapsa> cu capul, de același **Muftiu**, <tot printr-o> **fetvah**, drept nesupus față de poruncile Împăratului.

Dar, în zilele de astăzi, **Haradzul** nu se mai strînge, ca odinioară, de-a dreptul în Vistieria împărătească, ci, cel puțin în Provincii, le este arendat, în fiece an, unor anumiți oameni, care răscumpără, pe un preț ceva mai mic, un anume număr de note, care poartă numele de **Haradz kiehadi** <'înlocuitor de Haradz'>, iar pe acesta, fie că le împart, fie că nu le împart, trebuie să-l plătească Vistieriei. Dar la Constantinopole și în cetățile așezate mai prin apropiere, ca la Adrianopole etc., strîngerea aceasta îi mai este încredințată unui **Dziziedar**, sau **Haradz baszi**, <om> de o credință neîndoielnică, <iar> lui, în loc de leafă, după fiecare din notele pe care le împarte
88 prin oamenii săi, / se obișnuiește să i se lase cîțiva aspri. În notele acestea sunt trecute, îndeobște, nu numai numele supusului căruia ea îi este dată, ci și religia, statura, înfățișarea, părul, ochii, semnele de pe trup <și> vîrsta, ca nu cumva mai mulți, dacă ar putea folosi aceeași notă, să-i înșele pe **Haradziii** puși la această treabă, și astfel să-i aducă Vistieriei o deosebită pagubă.

In locul acesta, trebuie pomenită metoda lor aparte de a cerceta pubertatea. Anume, dacă cineva ar tăgădui că este puber, iar, sub acest pretext, s-ar feri de plata tributului, aceia îi măsoară, pe dată, cu un fir, grosimea gîtului, iar această măsură i-o compară cu cea a feței: dacă ea nu atinge lungimea lui, luată de la bărbie și pînă în vîrful capului, reținutului i se dă drumul drept impuber, dacă însă îi corespunde, sau o depășește, el este silit să plătească tributul.

(x) Să fie luată cu sila de la supuși. Aceasta a fost dreptatea lui **Kioprili Mustafa Pasza**, care l-a făcut prealăudat și de toți Turcii, și de Creștinii supuși Împărăției Othmanizilor. Și, desigur, mai toate faptele și sentințele lui judecătorești sunt mărturii vădite atît asupra echității de care a dat

dovadă față de toți, fără să fi ținut nicidecum seama de religia lor, cît și asupra prudenței sale politice, despre care nu va fi nepotrivit să relatăm aici unul sau două <exemple>.

După ce, în prima expediție, cea în care a cucerit **Beligradul**, și-a pus tabăra aproape de **Jagodina**, un sat foarte întins din **Bulgaria**, și l-a văzut mai tot pustiit și golit de locuitori, el îi cheamă la sine pe doi țărani mai în vîrstă și caută să afle de la ei pricinile atît de părăsitului sat. Aceștia îi pomenesc a fi două : una, că, după arderea bisericii, cum li se refuzase libertatea de a-și clădi una nouă, cei mai mulți dintre locuitori s-au împrăștiat în diferite părți; a doua, că trupele
89 othmane trecuseră deja, de atîția ani, de atîtea ori prin el și-i împiedicaseră / să-și strîngă recoltele, lucru de pe urma căruia foametea care se iscase îi silise să o apuce la fugă și pe cei care mai trăiau acolo. La auzul acestora, întorcîndu-se către **Reis Effendi**, Vizirul i-a spus : "Tot cum Mislimanul nu poate locui acolo unde nu are Dziamie, la fel și Creștinul nu poate fi silit să zăbovească undeva fără biserică." și le dă, pe dată, locuitorilor libertatea să-și clădească o biserică atît de încăpătoare, cum o vroiau ei; iar, printr-un alt **ferman** le statornicește pedeapsa cu moartea tuturor celor care aveau să se abată fie și cu o palmă din Calea Regească în ogorul locuitorilor, ori aveau să îi smulgă țăranului un ou, sau o găină, ori să li le fure. Urmînd să încerce astfel, cît folos avea să aducă Statului acea rînduială, el poruncește de la fiecare locuitor, pentru durarea acelei biserici, cîte o găină, și, pe această cale, strînge cincizeci și trei. La întoarcerea din expediție, le dă poruncă să-i aducă același dar, și găsește 125, iar, de pe urma acestui fapt, le dovedește celorlalți Viziri cîtă creștere a Vistieriei Mislimane este de nădăjduit prin bune rînduieli. Întors la Constantinopole, el le acordă cu mărinimie celor care o cereau libertatea de a repara un vechi sanctuar, ori de a ridica unul nou, folosindu-se de care prilej, anume țărani, înfățișîndu-i-se cu o plecată cerere, îl roagă 'să le fie îngăduit să-și repare la loc biserica din satul lor, care amenință, de-acum, să cadă în mină'. El, iscălind dedesubt, cu formula obișnuită, îi poruncește lui **Bujurildi Teszkieredzi**, să le întărească printr-un uric această îngăduință. Cum acesta își concepe **fermanul** după vechea formulă a diplomelor date în acest caz, adică 'țăranii să-și repare sanctuarul cu aceleași lemne, cu aceleași pietre și cu același var', Kioprili Mustafa Pasza îl mustră cu asprime, și îi spune '<om> fără minte'. Teskieredziul, tremurînd, ca unul care nu se temuse de nimic mai puțin, decît de așa ceva,
90 își ia în apărare vechile urice, / după formularea cărora îl așternuse el pe acesta nou : și mai aprins de atare fapt, Vizirul îi spune : "Proști au fost toți cei care au folosit cei dintîi acest chip de a-și scrie uricele, și nu mai cu cap cei care i-au urmat ! Căci care-i meșteșugul prin care lemnului, odată putrezit, i se mai poate da înapoi vechea-i tărie, astfel cît să mai poată ține ceeace amen{ință}să cadă în ruină, sau varul cel ros de vreme să mai poată fi dres astfel, încît nu numai să fie deajuns pentru durarea unei noi clădiri, ci ca să-i mai și întărească încheieturile împotriva stricăciunilor văzduhului ? ! Prin urmare, odată ce le îngăduim supușilor noștri libertatea de a-și repara sanctuarele, este nevoie să le și permitem s-o facă astfel, cum o demonstrează dreapta rațiune că se poate face. Să li se deie, deci un uric ca să-și repare sanctuarul în felul în care sunt în stare, și, dacă este atît de dărîmat, încît nu se mai poate repara, să-și ridice unul nou : ci doar atît să se țină seama, să-și dureze clădirea nu cu cheltuieli mislimane, ci din banii lor, și să plătească, după rost, tributul pus asupra lor." Iar, din această pricină, mai auzim, încă și astăzi, prea adesea, de la Greci, că 'Kioprili Ogly a clădit mai multe biserici decît **Iustinian**'.

(y) **Kyz Derbent.** 'Trecerea Fecioarei'. Două treceri stau deschise înspre **Alba Grecească** <= 'Belgrad'> prin foarte larg întinșii **Munți Haemus** : **Kyz Derbent**, adică 'Trecerea Fecioarei', despre care Turcii istorisesc că a fost descoperită de o fecioară, fiică de Rege, care rătăcea cumva prin acești munți, și **Capuly Derbent**, adică 'Trecerea Porții'. La cheile răsăritene ale ei se mai află încă minele unei străvechi și prea alese Porți, despre care mulți socotesc că este clădită de **Traian**, la opt ceasuri de la **Tatar Pazardzik**, <la> douăsprezece de la **Filippopole**. Strîmtoarea aceea o închide, de la Apus, satul **Dragoman Kioi**, ultimul pe care îl ocupaseră armele R(ăposatului)
91 **Leopold**. Dar, pe cînd, după ocuparea lui, cîteva regimente / vroiau să treacă în partea cealaltă, locuitorii, care, înspre sosirea oștirii **Germanilor**, se refugiaseră în munți, părăsindu-și sălașurile, au rostogolit, de pe foarte înaltele prăvălișuri care încing, de amîndouă laturile, acea cale, mari steiuri asupra celor care treceau pe acolo, pe mulți i-au doborît, <iar> pe ceilalți i-au silit să-și tragă pasul înapoi, și, prin acesta credință arătată Necredincioșilor, au meritat să fie declarați liberi de orice fel de tribut, privilegiu de care se mai bucură și pînă în ziua de astăzi.

(z) **Pînă la <a fi> o minune.** Aceasta se făcuse cu strădania lui **Andrea Cornaro** din Creta, după neam și religie, Grec, pe care mulți au vrut să-l denigreze pentru vina de a fi trădat **Alba Grecească**, printre aceștia și **Petru Garzonus**, Senator venețian, întemeindu-se, poate, pe aceea, că auzise că el fusese, mai apoi, în slujba Turcilor. Dar acela n-a trecut, totuși, de bună voie în tabăra Necredincioșilor, ci, cînd, după pierderea **Beligradului**, a fost trimis de Căpetenia oștirii Caesarului, de nu mă înșel, la **Petrivaradin**, spre a-l întări, a fost prins, pe cale, de **Tătari**, laolaltă cu soția sa, și adus la **Kioprili Mustafa Pasza**. Cercetat de către acesta, mai întîi s-a prefăcut a fi sutașul unei unități de pedestrași, dar, mai apoi, dovedindu-se adevărul după instrumentele matematice și după desenele arhitectonice sub care își avea iscălit numele, a fost silit să întărească și **Beligradul** și **Temesvarinul** cu noi lucrări : ceeace a și îndeplinit cu o asemenea artă și îndemînare, încît, de nu s-ar fi pus Dumnezeu, aparte, împotriva strădaniilor Necredincioșilor, de-abia dacă se mai putea nădăjdui în cucerirea cu forța a acelor orașe. Pe lîngă acestea, ce-a valorat în Matematică a arătat îndeajuns, aducînd rîul **Becs** <'Bega'> prin mijlocul Temesvarinului, ceeace, pe cît de necesar lucru era pentru acea fortăreață, care suferea în mai toate verile de lipsa apei, tot pe atît le
92 păruse de greu și cu neputință tuturor celor dinaintea sa : / prin aceasta a și meritat să fie dăruit de Împărat cu o leafă anuală de opt pungi – care i-a fost plătită mereu, chiar și după sfîrșitul războiului, pînă la moartea sa.

(aa) **Codzia Dziafer Pasza**, **Codzia**, sau 'Cel Bătrîn', i se spunea spre a-l deosebi de un alt **Dziafer Pasza**, căruia îi ziceau, îndeobște **Kiuczi<u>k** <'Cel Tînăr'>, despre care <vezi> mai jos. Era un bărbat preavestit și pentru arta lui militară, și pentru integritatea sfaturilor lui, și pentru multele-i bătălii date împotriva **Germanilor**. După ce a apărat cu tărie **Temesvarinul**, a meritat să fie pus în fruntea Beligradului, și tot același oraș l-a apărat, nu mai puțin harnic, la cel de al doilea asediu al Germanilor. Prin acest fapt, el și-a dobîndit cea mai mare faimă, astfel că **Sultan Mustafa**, în ultima expediție, n-a făcut mai nimic fără să-i fi cerut sfatul, ba chiar punea, preaadesea, mai presus părerea lui decît sfatul Vizirului **Elmas Mehemed Pasza**, pe care îl îndrăgea, de altfel, destul de mult: și, desigur, ar fi fost urmașul lui la Vizirat, dacă, în bătălia de la **Zenta**, ceata cea nedreaptă a Jengiczerilor aflați în răzvrătire nu i-ar fi răpus pe amîndoi deodată.

(bb) **Michael Apaffi** . El era de fel dintr-un neam nu atît de nobil din **Transsylvania**, fiu al Mai-marelui <Magistratului> orășenesc din **Cibinium** <Sibiu'>, dar, în turburările lui Ragoczi, în anul 1661, după ce Caesarul, după moartea lui **Ragoczi**, îl ridicase pe **Kemeny Janos** Principe al Transsylvaniei, i-a fost opus acestuia de către Turci și înălțat la această demnitate. Fiind, mai apoi, întărit de ambii în ea, odată încheiată pacea între Caesar și Othmanizi, s-a consfințit ca Transsylvania să le fie credincioasă și tributară amînduror împăraților; interpretînd aceasta într-un cu totul alt sens, Apaffi i-a dat ajutoare, după cum a văzut că înclina Fortuna, fie uneia, fie celeilalte părți; și, cu toate că, la începutul mare și vrednic de amintire război, la ordinul Curții Othmane, i se alătură-se
93 lui **Tekeli** și-i trmisese în sprijin trupele sale, / totuși, în vremurile următoare, după ce deja întreaga **Ungarie** i se supusese Caesarului, întorcîndu-se de partea lui, i-a tăgăduit Curții Turcești supunerea.

(cc) **Constantin Brâncoveanu.** Acesta a ajuns să fie cunoscut **Europei** sub trei nume, cel de **Cantacuzino**, cel de **Brâncoveanu**, și cel de **Bassarab**, iar el a vrut ca toate trei să aparțină spiței sale, lucru pe care, spre a-l putea înțelege, este nevoie să luăm ceva mai adînc aminte asupra șirului și a succesiunii înaintași(lor) lui.

Știm bine că un întreg volum despre viața și genealogia lui a fost alcătuit, din porunca lui, de cîțiva bărbați învățați, pe care-i întreținea cu o leafă destul de generoasă : dar, cum nu este sigur dacă și acesta a fost jefuit, laolaltă cu celelalte comori ale sale, de mîini barbare, sau se va fi păstrat pe undeva, credem că l-am nedreptăți pe B(inevoitorul) <nostru> Cititor, dacă, întemeindu-ne pe o îndoielnică nădejde, am vrea să trecem sub tăcere cele pe care, ca vecini, le-am cercetat despre stirpea lui.

Iar știrile sigure despre înaintașii lui nu se întind dincolo de străbunicul lui **Constantin**, **David.** Pe acesta, cu toate că nu moștenise foarte mari moșii de la Tatăl său (ceeace este cea mai de seamă, și aproape singura dovadă a nobleței printre **Valahi**), deși nici nu strălucea prin însușirile sale, nici nu deținea vreo treaptă mai înaltă la Curte, totuși, Principele **Matei** s-a hotărît să-l lege de sine prin înrudire, și fiului aceluia, lui **Preda**, care, ridicat de el la cinstirea de Mare Vornic (cea numărată prima dintre cele cinci <dintîi> din **Valahia**) – iar, după aceea, odată mort Matei, a fost, în mod nelegiuit, dat să fie ucis de către Principele **Mihn<e>a**, pentru că nu vroia să consimtă la desfacerea lui de la Turci, și, după cum spun unii, spînzurat – i-a dat-o în căsătorie, cu mare zestre, pe nepoata sa după soră. Acesta a lăsat un fiu, **Matei**, poreclit **Papa**, fără de nicio cinstire la Curtea Principilor,
94 ținut, totuși, la cinste, de vreme ce, atît în/tru amintirea Părintelui său, dar și pentru averile sale, și, mai cu seamă, pentru că o luase în căsătorie pe **Elena**, fiica Marelui Postelnic **Constantin Cantacuzino**.

Trăgîndu-se din ei, **Constantin** al nostru, pe cînd se afla Boier la Curtea lui **Șerban Cantacuzino**, a vrut să i se spună 'Brâncoveanul', de la satul **Brâncoveni**, pe care bunicul său, Preda, îl primise, cu titlul de zestre, de la Principele Matei, și a folosit mereu, în iscăliturile sale, această denumire. Oricum, noi am mai pomenit că anume lingușitori de-ai lui au născocit o altă explicație a acestei numiri, iar strămoșii lui au fost trași din vechea stirpe **Brancoviz** a **Bulgarilor**. Dar, ca să trecem sub tăcere că originea aceea, din acea stirpe, chiar și de-ar fi fost adevărată, nici nu putea fi demonstrată prin vreo rațiune probabilă, dat fiind că Valahia, pînă pe vremea lui Șerban Cantacuzino, fusese întru totul lipsită de monumente și istorice și genealogice, nici, după cum am

arătat mai sus, n-a cunoscut niciun <alt> semn al nobleței, decît moșiile părintești, este deajuns pentru respingerea unei atari scorneli <și> numai să-i fi arătat adevărata origine.

În sfîrșit, înălțat fiind la domnie prin meșteșugirile deja pomenite ale Stolnicului **Constantin Cantacuzino**, ca să se arate mai nobil, a întrebuințat în iscăliturile scrisorilor trimise către Regii și Principii străini numele de 'Cantacuzino'. Pe vremea aceea, trăia la **Vienna Gheorghe**, fratele răposatului Principe Șerban Cantacuzino, trimis de acela, pentru unele treburi, la R(ăposatul) **Leopold** : fie curtenii, fie Împărat însuși îi arată acestuia scrisorile trimise lor sub numele de 'Constantin Cantacuzino', și-l întreabă 'cine era acel nou Principe al Valahiei, care se lăuda drept un 'Cantacuzino'. Gheorghe, fie că răbda cu greu ca noblețea sa să ajungă acoperămîntul ambiției
95 altcuiva, fie că / nu vroia să mînjească adevărul, mărtrisește cu candoare că 'acela își aroga pe nedrept numele de 'Cantacuzino', și nu ținea de acea stirpe, ci doar că se născuse dintr-o mamă Cantacuzină'. Și, fără să se mulțumească a-l fi dat pe față la Vienna, el le dă de știre, printr-o scrisoare, și fraților săi, lui Constantin Stolnicul și lui Mihail, care se mai aflau în Valahia, că 'noul nume al Principelui le-a dat multora de la Curtea din Vienna prilej de batjocură, și că mai mulți dintre curteni l-au întrebat 'era, oare, obiceiul, în Valahia, ca oricine să-și ia ce <nume> vroia, al unei stirpe mai nobile, sau îl putea trece asupra sa prin mama lui ?'

Cantacuzinii, primind această scrisoare, îl mustră aprig pe Principe (pe care nu-l înălțaseră la acea demnitate cu vreun alt scop, decît ca să cîrmuiască, după pofta for, tot Principatul, sub un nume străin, și ca să-și însușească bogățiile întregii Provincii), că 's-a împroșcat și pe sine, și stirpea Cantacuzină cu o asemenea pată a infamiei, și li s-a învederat unor oameni care aveau știință, din istoriile mai tuturor genealogiilor din lume, astfel, precum ei știau bine că nu este'. Cum Principele se împotrivea și vroia să-și apere, de pe urma nobleței mamei sale, numele pe care și-l luase de curînd, Cantacuzinii se pun și mai tare asupra lui, amenințîndu-l că, 'dacă nu se lăsa de ce începuse, ei aveau și să dobîndească fără vreo greutate, din partea Curții Turcești, mazilirea lui, și să le atragă luarea aminte tuturor Principilor străini, prin scrisori, să se ferească de el, ca de un impostor care își atribuise, în fals, numele unei stirpe regești: ei nu aveau nimic împotrivă ca el să-și tragă înaintașii părintești din ce neam vroia, doar să lase neatins numele de 'Cantacuzin'. Constantin Stolnicul vine și mai adaugă și fabula turcească despre 'catîral întrebat 'Din ce tată se trage ?', răspunzînd că 'Maică-sa a fost iapă'.

96 'Dat înapoi de pe această treaptă, Prin/cipele, cum sfiala îl împiedica să-și ia din nou numele de 'Brâncoveanu', a vroit să i se spună 'Bassarab', care era denumirea unei străvechi și preanobile familii de la **Valahi**, dar deja de demult stinse, pe linia bărbaților. Dar și aceasta în fals. Căci cel dintîi care a fost cunoscut sub acest nume, **Barbul**, se spune că 'a fugit din **Bassarabia**, după năvălirea Turcilor, în **Servia**, iar de acolo în **Valahia**, la Principele ***Heglul** *(sic,* desigur pentru 'Negrul'), și că, primit cu bunăvoință de către el, a fost ridicat, prin mai multe trepte, pînă la cinstirea de **Ban**, care este, la ei, cea mai de sus'. Fiul lui, **Laiotă**, a dobîndit domnia după moartea lui *Heglul, și și-a onorat cel dintîi numele părintesc prin diadema princiară. El a lăsat un fiu, pe **Niagoe**, care a cîrmuit și el Valahia, dar nu e sigur dacă îndată după moartea Tatălui său, ori cu vreun alt Principe la mijloc. Murind, l-a lăsat drept urmaș al său pe **Șerban Bassarab**, supranumit '**Cel Mare**', dar și el s-a stins fără fii de parte bărbătească, supraviețuindu-i numai două fiice ale

lui, **Ancuța** și **Ilinca**. Pe Ancuța Șerban însuși i-o dăduse de soție lui **Petrașcu**, fiul lui **Mihai** : acesta, după ce, luînd domnia, încercase să scuture jugul Turcilor, învins de aceștia și alungat în **Transsylvania**, a fost străpuns, mișelește, cu sabia, în cortul său, de către Generalul transsylvan **Basta George**. Fiul lui Mihai, Petrașcu, avînd de gînd să răzbune nedreapta moarte a Tatălui său, pleacă la **Viena** cu soția sa și cu sora ei, Ilinca, iar acolo, cheltuindu-și mai toată starea, și-a văzut ziua de pe urmă, mai înainte ca litigiul să fi ajuns să se sfîrșească : după moartea sa, văduva lui și cu sora ei ajung la o asemenea sărăcie, încît au fost silite să-și țină viața pînă și brodind cu acul.

97 Cîtă vreme ele se zvîrcolesc în această mizerie, în Valahia / este pus Principe **Matei**, care, mai înainte, fusese Cămărașul lui **Șerban Bassarab**, <iar> apoi fusese ridicat de el la demnitatea Boieriei. Acesta, ținînd minte binefacerile aduse sieși de către Domnul său, ia asupra sa numele răposatului, și se iscălește '**Matei Bassarab**', iar, de îndată ce ia știință despre sărăcia fiicelor lui, se îngrijește de ele, să fie aduse din **Germania** în **Valahia**, Ancuței, cum îi era groază de o a doua căsătorie, îi hărăzește îndeajuns de mult sprijin spre a-și întreține viața, iar pe Ilinca, încă fecioară, înzestrată cu toate moșiile și satele părintești, i-o dă în căsătorie lui **Constantin Cantacuzino**, care, pe vremea aceea, era Cămărașul lui – cel de la care își trage, astăzi, obîrșia toată stirpea supraviețuitoare a Cantacuzinilor din Valahia. Pe lîngă aceste fiice, Șerban a mai avut un fiu din flori de la soția unui preot, pe **Constantin**, și se îngrijise, după moartea preotului despre care se credea că era Părintele lui, ca el să fie crescut la Curte și învățat carte. Matei l-a păstrat, de asemenea, pe lîngă sine și pe acesta, nu altfel, ci ca pe fiul său, vreme de douăzeci și patru de ani, cît s-a aflat în fruntea Principatului, și și l-a arătat drept urmaș prin testamentul său. Acesta, ajuns în atare demnitate, după pilda predecesorului său, a luat numele de 'Constantin Bassarab', dar, alungat, după puțină vreme, de Turci, a fugit în **Polonia**, iar acolo s-a săvîrșit fără vreun urmaș. Astfel s-a stins, prin **Șerban**, adevărata spiță a **Bassarabilor**, cea prin adopție prin **Matei**, <iar> din flori prin **Constantin**, singura ei amintire păstrîndu-se în stirpea **Cantacuzinilor**, prin **Ilinca**, fiica lui Șerban.

Așadar, **Brâncoveanului** i-a fost pe plac, mai presus de altele, să se împodobească despuind-o pe aceasta, și pentru că nu mai trăia nimeni care să-l poată trage la judecată pentru numele uzurpat prin fals, și pentru că avea un motiv probabil – și anume, măritată cu bunicul său, pe nepoata după soră a Principelui **Matei**, care, dintr-un bun zel, chiar dacă <și> nu prea prudent, spre a păstra

98 amintirea Domnului său, luase încă de demult numele de 'Bassarab'. / Ce-a făptuit el sub acest nume, ce-a suferit pînă la urmă, sunt și fapte prea lungi, ca să poată fi istorisite aici, și prea cunoscute Europenilor, spre a trebui reluate.

El a avut *patru* fii, pe **Constantin**, pe **Ștefan**, pe **Răducanul**, **și** pe **Matei**, pe care sabia tiranică i-a tăiat pe toți, laolaltă cu Părintele lor; șapte fiice : pe **Stanca**, dată lui **Radul**, fiul lui **Ilie**, Principe al **Moldovei**, pe **Măria**, soția lui **Constantin**, a fiului lui **Duca**, Principe al **Moldovei**, pe **Ilinca**, măritată cu **Scarlat**, fiul lui **Alexandru Mavrocordat**, pe **Safta**, soția lui **Crețulescul**, un nobil Valah, pe **Ancuța**, măritată cu **Nicolae**, fiul lui **Gheorghe Rosseti**, Marele Vistier al F(ericitului) Părinte, pe **Bălașa**, dată în căsătorie lui **Manuel**, fiul lui **Andronic**, un nobil grec, și pe **Zmaragda**, căsătorită cu fiul lui **Bălan**, un nobil Valah. Singuml supraviețuitor din spița lui

bărbătească am auzit că ar fi nepotul lui, Matei, fiul lui Constantin, moștenitorul unic al uriașelor avuții pe care F(ericitul) Principe le împrăștiase peste tot, prin Vistieria Caesarului, prin cea a Veneției nilor, prin cea a Belgiei și prin cea a Angliei.

(dd) Supuneau sub lanțurile Tătarilor. De-abia dacă vei putea afla prin vreo istorie vreo oaste fără arme atît de risipită și ajunsă într-o asemenea mizerie, cum era, pe acea vreme, cea a **Polonilor**, chiar dacă istoriografii acelui neam o acoperă cu grijă și ridică în slavă triumfurile Regelui lor. Noi înșine i-am văzut pe unii **Tătari**, ieșiți în pradă, cum au adus, fiecare, cu sine cîte șapte Poloni legați; aceia, întrebați 'cum de au putut să înfrîngă și să lege niște dușmani așa de fioroși ?', ne-au dat răspuns, surîzînd, că 'asta nu e mai de mirare, decît că, în **Budziak**, un **Ain** <'Primar'> trage după sine și stăpînește șapte cămile; căci Polonii, răpuși de foame, nu mai sunt,
99 deloc, mai fioroși decît niște cămile, și / vor mai bine să-și rabde viața printre Tătari, cu cașă, decît să piară de o crîncenă foame, ori prin arme'. Pe mai toți cei aduși, cum nu avea cu ce-i hrăni, îi vindeau la preț de trei Ioachimi – printre ei se afla și un anume **Moldovean** de șaptezeci de ani, **Tamaszauski**, care, cu cincizeci de ani mai annis înainte, venise, laolaltă cu F(ericitul) nostru Părinte, la **Casimir**, **Regele Poloniei**, și-și petrecuse toată viața luptînd. El, <un om> de o bărbăție din vechi, arătată în tovărășia din Polonia, luat aminte de Principe și întrebat 'cum de și-a aruncat atît de rușinos armele și li s-a dat Tătarilor pe mînă ca să-l cetluiască ?', i-a răspuns : "Mă știi însuți, Preamilostive Principe, cum am fost în tabăra de sub **Thorun**, și cum nu m-am temut, pe vremea aceea, nici de cinci **Svezi** venind împotriva mea. De-atunci încoace, am trăit mereu în tabără și m-am bătut foarte adesea cu dușnanul, <dar> cu foamea niciodată. După ce pacostea asta m-a copleșit întîia dată în această expediție, și, ca pe unul neobișnuit <cu ea>, m-a doborît cu ușurință, am lăsat tabăra, și, făcînd sfat și cu alții, m-am tras în pădure, cum nădăjduiam și că aveam să-mi potolesc, acolo, cu roadele arborilor, pîntecele ce tot striga, și că aveam să mă aflu în siguranță față de Tătarilor : dar ne-am înșelat în ce-am crezut. Căci, pe cînd ședeam în vîrfurile arborilor, fiecare aparte, și ne momeam foamea cu prune și cu mere, pe nebănuite, i-am zărit pe Tătari la trunchiurile arborilor, scuturîndu-și sulițele și încordîndu-și către noi săgețile; văzînd aceasta, cum nu se arăta nicio nădejde nici de apărare, necum de scăpare, ne-am dat singuri jos, și ne-am dat pe mîna Tătarilor, să ne lege." Mai apoi, răscumpărîndu-l de la Tătari, F(ericitul) nostru Părinte i-a dat acestuia drumul, liber, în Polonia, pentru că fusese dăruit de Stat și cu dreptul de indigenat, și cu un sat, și-și lăsase acolo soția, cu mai mulți copii.

100 **(ee) Dzin Ali Pasza**. 'Dzin', la / Turci, se numește, la propriu, un anume fel de 'diavoli', făcuți dintr-o substanță mai grosolană decît **Szaitan**, despre care ei cred că sunt de sex bărbătesc și femeiesc, și că fac urmași, ca și oamenii. De aici, transferînd etimonul, ei obișnuiesc să-i denumească '**Dzin**' pe oamenii înzestrați cu o minte ascuțită și ageră, și, dacă vor vreodată să arate despre cineva că 'își folosește agerimea minții într-un scop rău și în dauna altcuiva', au obiceiul să-i spună **Dzin âkyllidur**, 'înzestrat cu minte și cu har de Dzin' <'cu un drac într-însul'>.

(ff) Coltuk Vesirleri. Așa se numesc, printre curtenii dinlăuntru ai Sultanului, cei care au cea mai apropiată nădejde către Vizirat, sau către Paszalat, dat fiind că numai lor le este îngăduit să-l atingă pe Sultanul care pășește, sau se urcă pe cal, ori să-l ridice, vîrîndu-și mîinile la subsuoara

Lui. Anume, '**Coltuk**', la Turci, înseamnă 'subsuoară'. Printre aceştia sunt trecuţi cei dintîi şase slujitori ai Curţii dinlăuntru : **Silahdar aga**, 'Marele Spătar', cel care poartă, la ceremoniile publice, sabia Sultanului şi-i taie Sultanului, la masă, felurile puse dinaintea Lui. Acesta se află în fruntea întregii Curţi împărăteşti, şi are o asemenea autoritate, nu numai în ea, ci şi în toată Împărăţia Othmană, încît chiar şi cei de un rang mai înalt nu i se adresează decît cu cea mai mare reverenţă, şi, în scrisori, îi atribuie titlul de **Musahib**, sau 'Consilier Intim', cu toate că în porunci nu i se spune aşa. Cîteodată, Silahdarul, dacă are o minte mai ageră, şi-l supune într-atît pe Sultan, încît acesta nu face, sau nu decide nimic fără de ştiinţa, sau de sfatul lui, iar Vizirii şi cu ceilalţi Maimari primesc scrisorile Silhadarului, fie ele şi de rugăminte, altfel decît pe nişte porunci ale Împăratului, şi nu pot să-i refuze cu uşurinţă ceva ce-au fost rugaţi prin ele. A doua treaptă după
101 acesta o deţine **Czohadar aga**, care păstrează, îndeobşte, mantaua de ploaie, sau pelerina / Sultanului, şi, în Serai, obişnuieşte să-i tragă încălţările. Acesta, cu toate că este mai prejos în rang decît Silahdarul, nu arareori îl întrece în autoritate, şi îl joacă pe Sultan după pofta sa. A treia treaptă o ocupă **Rekiabdar aga**, care îi oferă Împăratului scara, cînd stă să se urce pe cal. Pe cea de a patra, **Diulbend agasi**, primul care îi pune Sultanului tiara (căci mai sunt şi alţii trei, de rang mai mic, supuşi lui). Pe cea de a cincea, **I[m]brikdar aga**, care are de turnat apă Sultanului, cînd, înainte de **Namaz**, vrea să se spele pe chip şi pe mîini, după obiceiul Muhammedanilor. În sfîrşit, pe cea de a şasea, şi ultima, **Berber baszi**, 'Mai Marele Bărbierilor', sau 'Mare Bărbier' al Sultanului, despre care am pomenit mai sus, în Adnotările la Tom(ul) I, Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) <2>.

Înafara de cei şase fruntaşi ai curtenilor deja pomeniţi, printre Coltuk Vesirleri se numără şi **Jengiczer agasi**, dat fiind că el îl ia de pe cal pe împărat, cînd vrea să intre în Dziamie, în ziua de Vineri, şi îl ridică iarăşi pe cal cînd iese, precum şi **Bostandzi baszi**, căruia îi este îngăduit să-şi pună mîinile la subsuoara Sultanului, cînd are să se plimbe cu barca, <şi,> în sfîrşit, **Buiuk Im{i)rahor** şi cu **Kiucziuk Im{i)rahor**, 'Marele' şi 'Al Doilea Prefect al Grajdurilor', pentru că lor le este permis să-l ridice pe cal pe Sultanul care dă să iasă, şi **Capudzilar Kiehaiasi**, 'Prefectul Capudzibaszilor'.

Toţi aceştia, oricînd pleacă de la Curte, dacă nu sunt pedepsiţi cu surghiunul sau cu moartea, trebuie trimişi în Provincii, la Paszalat, cu trei **Tuguri**, şi, din această pricină, ca şi anticipînd, sunt numiţi '**Vesirleri**'. Odinioară, îi fusese dat acest privilegiu şi lui **Kyslaragasi**, dar, în vremurile de
102 mai apoi, el a fost abolit, / pentru că părea nedemn ca unul care era lipsit de partea bărbătească să le poruncească unor bărbaţi.

Dar, cu toate că aceia, după ce au plecat de la Palat, îşi conduc Paszalîcurile încredinţate lor cu o nu mai mică autoritate, decît ceilalţi, ba chiar, foarte adesea, ajung şi la demnitatea Marelui Vizirat, sunt, îndeobşte, disprețuiţi de **Agavat** (de aceia, zic, care au fost înălţaţi pînă la aceeaşi demnitate prin celelalte trepte, şi anume, datorită însuşirilor lor, arătate la vreme <şi> în război şi la <vreme de> pace), şi numiţi < ,> **Dzeleb**, cuvînt care, la propriu, în limba tucească vulgară, înseamnă 'ciobani care mînă vitele', sau 'oile'; iar, trecut asupra unor curteni, el pare a învedera că ei, ca şi cum, lipsiţi fiind de experienţa treburilor publice şi de artele purtării războiului, n-ar fi potriviţi la nimic altceva, decît să mîne ostaşii încredinţaţi lor, ca pe nişte turme, oriîncotro îi îndeamnă alţii. Iar această formă de a spune a prins deja asemenea rădăcini, încît aproape că ea

pare să-și fi pierdut propriul înțeles, și nici măcar Marele Vizir, care a ajuns la acea demnitate din rîndul curtenilor, n-o poate lua drept o ocară, ori pedepsi, dacă va fi auzit că s-a pus, despre el însuși, întrebarea 'să fie, oare, **Dzeleb**, sau sintre **Agavat** ?' Anume, ca să trecem sub tăcere că, la Turci, de-abia dacă s-a putut schimba vreodată obiceiul din vechi, Magnații Împărăției Othmane rabdă foarte ușor ocările concetățenilor lor; de unde, prea adesea îi vei auzi pe cei cu plîngeri împotriva Vizirului, plecînd cu bărcile de la Divan, cum îl hărțuiesc, nepedepsiți, cu cele mai aprige ocări, pe Vizir, ba, nu arareori, și pe Sultanul însuși.

(gg) Prin sfințenia, religiozitatea și păstrarea legilor. Acestea erau cele care îl înălțaseră pe acest Sultan pe tronul fratelui său : pentru că, pe lîngă ele, nu avea nimic ce să-l recomande nici măcar înșiși Turcilor. Iar el dobîndise și acest obicei de a-și cultiva cu superstițiozitate Legea, și
103 renumele de sfințenie / prin neîncetate studii, singurele cărora li se închinase, în toată acea vreme, în care fratele său purtase sceptrul, **Mehemed** îngăduind cu ușurință aceasta, ca unul care spera ca astfel să-i fie luată pofta de a domni, iar sufletul lui, aplecat către cultură, să nu născocească niciun fel de tertip prin care să-și însușească tronul. Și sigur este că Turcii n-au niciun Împărat căruia să-i laude deopotrivă sfințenia. Ei istorisesc chiar și unele minuni înfăptuite de către el. Și anume, că, după ce a fost pus pe tron, îndată după aceea, el s-a ridicat de acolo, ca dintr-un loc necurat, și a dorit să primească <> **Abdest** <'apă pentru mîini' Că, în acest scop, s-a apropiat de bazinul care se afla, tocmai, pregătit să primească apă, dar nu și umplut (căci, din greșeala celor dintîi Arhitecți ai apeductelor Constantinopolei, deși toate Palatele Orașului primeau ape aduse din munți, totuși, la **Serai**, ca unul care este așezat într-un loc mai înalt, ele n-au putut fi aduse nici pînă în ziua de astăzi); că **Silahdarul**, dîndu-și seama de gîndul Împăratului, a dat, pe dată, poruncă să se aducă apă, și, totodată, i-a atras lui **Suleiman** luarea aminte că bazinul acela nu avea apă : dar acesta, neținînd seama de vorba lui, prin invocarea **Bismillah i.....**, 'în numele lui Dumnezeu cel Milostiv !', a scos apă din marmora seacă, iar ei, după ce și-a luat **Abdest**, i-a poruncit 'să dispară și să se ducă înapoi în marmoră'. Dar în toate celelalte treburi se vădea atît de tîmp și de nedestoinic, încît nu știa nici cele mai de rînd lucruri de întîlnit în viața omenească. I se aduc, odată, printre celelalte feluri, niște pești rotunzi, fripți, cărora Turcii le zic **Psisi**, pe care el i-a mîncat, zicîndu-și că-s plăcinte. A doua zi, cînd n-a mai dat de ei pe masă, întreabă 'de ce n-au mai adus din plăcintele de ieri ?'; iar pe bucătarii, care tare-și doreau să-i facă pe plac, atîta i-a chinuit, pînă cînd norocul a
104 făcut ca ei să-i gătească același fel de pești și a doua / oară, și astfel să afle calea de a-i împlini pofta nepriceputului Principe.

La Viața lui Sultan Ahmed al Doilea

<CAPITOLUL III>

(a) Amucdze ogly Hussein Pasza. Un bărbat preavestit, atît printre Turci, cît și printre Creștini, prin pacea de la Carlovitz, care a căzut în vremurile lui. Numele de '**Amucdze ogly**' <'Fiul unchiului'> i-l dăduse **Kioprili Ahmed Pasza**, pentru că se trăgea din unchiul său. Ridicat, mai întîi, de acesta la cinstirile publice, înălțat prin feluritele trepte, mai întîi la demnitatea de Caimacan al Orașului Regesc, apoi rînduit Amiral, sau '**Capudan Pasza**', apoi Prefect al **Beligradului**; la urmă, ucis fiind, la **Zenta**, laolaltă cu ceilalți Mai-mari ai oștirii othmane, **Elmas Mehemed Pasza**, a fost onorat cu Marele Vizirat. Era, de altfel, <un om> de cele mai curate moravuri, drept, dar nu cu o minte prea ascuțită, dar, totuși, nu atît de prost sau de îndărătnic, încît să nu asculte de sfaturile altora, mai ales de cele ale lui **Rami Reis Effendi** și de ale lui **Alexandru Mavrocordat**, aceasta fiind și pricina pentru care încetineala lui nu i-a adus Statului nicio daună memorabilă.

În tot timpul Viziratului său, n-a avut grijă mai mare de și n-a ținut mai mult la suflet nimic alta, decît să isprăvească, pînă la urmă, în orice chip, un război atît de lung și de nefast, iar pacea încheiată să o păstreze cu cea mai mare sfințenie, ca atît sieși, cît și Provinciilor supuse Împărăției Othmane să le îngăduie vremea să răsufle : iar grija aceasta a ajuns să fie însăși pricina mazilirii sale, pe care, de vreme ce am înfățișat-o mai pe larg, la locul ei, în șiml însuși al istoriei, ar fi fără de vreun folos să o reluăm aici.

Nu știm însă de unde se alesese cu o asemenea obișnuință să beie vinars, încît nu mai putea trăi fără băutul lui. Pe acesta îl scotea din vin un anume Creștin din Halep, pe care 105 îl întreținea, sub
105 numele de medic, / la Curtea sa, dar era atît de tare, încît oricine altul ar fi gustat și o picăturică din el, ar fi crezut că-i ia foc gîtlejul: ca să poată bea mai liber din el, îl convinsese pe Sultan că 'suferă foarte tare de picioare, și, de aceea, mereu trebuie, către noapte, să ia o doctorie', iar, astfel, dobîndise ca niciodată, chiar și să fi dat năvală cele mai grave treburi, să nu fie chemat la Curte după al nouălea ceas al zilei, iar, astfel, să aibă timp liber, pînă la miezul nopții, să-și îngrijească trupul după pofta sa.

Dar, după ce a fost despuiat de Vizirat, îmboldit de căința conștiinței sale mislimane, s-a hotărît să treacă la ispășire (pe care ei o numesc **Tevbe**) și să se abțină de la acea băutură; după ce s-a apucat să facă aceasta, la puține zile după aceea, a simțit la plămîni o foarte aprigă durere, și i s-a umflat tot trupul, ca o tobă. Medicii i-au făgăduit, ei, însănătoșirea, dacă avea să se apuce, din nou, de vechiul băut de vinars, dar el a vrut mai bine să moară suferind, decît. după căință, să se întoarcă în același păcat, și astfel, după treizeci și cinci de zile de cînd fusese mazilit din Vizirat, s-a săvîrșit din viață în satul său, aproape de **Czorlo**, și i-a fost încredințat gliei la Constantinopole, în acea **Turbe** pe care, încă din timpul vieții, o menise înmormîntării sale.

(b) Arabadzi Ali Pasza. Nu mult după aceea, el a fost cinstit cu demnitatea Marelui Vizirat, dar nici mai înainte, nici după ea n-a făcut nimic vrednic de amintire, și, după puține luni, a fost iarăși alungat din el. Othmanizii i-au spus ' **Arabadzi**', fie pentru că el însuși, sau părinții lui au dres care, fie că, năimiți cu plată, au mînat care de-ale negustătorilor, fel de oameni cărora cei de la

Constantinopole obișnuiesc să le spunăă ' Arabadzi', fie pentru mintea lui tîmpă și mai degrabă pe potriva Arabadziilor, decît pe cea a Cîrmuitorilor Statului.

106 **(c) Să ajungă Gazi.** Părerea Turcilor / despre curățirea de toate păcatele, care îi este hărăzită unui Misliman prin moartea provocată lui de către un dușman, în luptă deschisă, am lămurit-o mai sus, în Adnotările la Tom(ul) I, C(artea) a 2-a, C(apitolul) 4, lit(erele) **<(aa)>.**

(d) De la Diacul său. Acesta era **Sari Jazidzi**, Diacul lui **Kyslaragasi Karakullak Aga**, un om cu o minte foarte ascuțită și părtaș la toate sfaturile Domnului său, un aprig dușman al lui **Kioprili**; cu toate că el nu se bucura de o {atît de) mare demnitate, totuși, datorită autorității lui Kyslaragasi la Curte, prin mijlocirea căreia putea isprăvi multe lucruri, era ținut la mare cinste de către toți Mai-marii Împărăției Othmane. Iar din sarcina lui fac parte ținerea socotelii veniturilor Dziamiilor clădite de Sultani, împărțirea lefurilor **Baltadziilor**, a celor ale slujnicelor din **Serai**, și ale celorlalți supuși poruncilor lui Kyslaragasi, ca și înfățișarea către Sultan, prin Kyslaraga, a catastifelor <cu numele> lor, scrise de mîna sa, de pe urmă căror lucruri **Kyslaraga Jazidzisi** are nu mai mici venituri, decît **Jengiczer Effendi**. Orișicînd el se înfățișează dinaintea Sultanului sau a Vizirului, trebuie să poarte, atîrnată la brîul său, călimara, și nu se poate arăta fără ea, același lucru trebuind să-l facă și **Jengiczer Effendi**.

(e) Baltadzilar Kiehaiasi. 'Mai-marele regimentului **Baltadziilor**'. Acesta se află, de altfel, sub porunca lui **Kislaragasi**, și, în lipsa lui **Kapidzilar Kiehaiasi**, este trimis de el la Vizir, oricînd Vizirul trebuie chemat la Curte. Dacă, însă, la vremea aceea, el va fi fost reținut de alte treburi, Vizirul trebuie chemat de **Hasseki Aga**, Prefectul al doilea în rang al regimentului Bostandziilor, sau de **Koszbekczisi**, cel care deține a treia treaptă în aceeași unitate.

(f) Un mut. În Palatul Sultanului sunt ținuți mai mulți muți și surzi, a căror unică sarcină este să țină perdeaua ușii odăii lui, unde Sultanul stă de vorbă, în taină, cu Vizirul, <cu> **Kyzlaraga,**
107 sau <cu> vreun altul dintre Magnați, / și să ia seama ca nu cumva să se apropie altcineva de ea. Cei mai mulți dintre Europenii care au scris despre alcătuirea Curții Othmane am observat că pomenesc adesea asupra lor că ar fi fost folosiți pentru omorirea în taină a celor pe care Sultanul îi va fi hărăzit morții – greșeală despre care de unde își va fi tras obîrșia nu suntem în stare nici măcar să scoatem după vreo bănuială. Și anume, la Constantinopole nu s-a auzit nicicînd să li se fi cerut muților și piticilor și bufonilor, care sunt ținuți, la Palat, pe aceeași treaptă, să facă vreo treabă serioasă, ori să fi fost trimiși <cu ea> pe undeva, decît în glumă. Dar pe asemenea oameni, chiar dacă firea le-a refuzat darul vorbirii și al auzului, spre a le compensa, oarecum, acest defect, i-a prevăzut cu o asemenea pricepere, încît ei învață să înțeleagă la perfecție, după gesturile trupului și mișcările buzelor, cele pe care alții le vorbesc între ei. Pe lîngă aceasta, ei și-au născocit, pentru ei înșiși, o limbă care exprimă, prin gesturile trupului, tîlcurile sufletului, despre care nu-i mai nimeni dintre curteni care să nu știe cît de grozav de bine se potrivește cu tăcerea mai mult decît pythagoreică, care, așa cum am mai arătat și în altă parte, este păstrată la Curtea Sultanului. Și Sultanul însuși trebuie să o știe, pentru că nu poate folosi vreo alta, dacă are să le încredințeze ceva muților, sau cînd, ca să se distreze, vrea să le grăiască ceva.

(g) Talchysz înseamnă, la propriu,'relatare'. Sub acest nume, intră, la Curtea Othmană, scrisoarea pe care Vizirul o le trimite Sultanului despre vreo afacere publică. Sultanul o respinge

arareori, şi, dacă nu vrea ca ea să se împlinească după vrerea Vizirului, onoarea şi demnitatea acestuia se socoteşte a fi în mare primejdie. **Talchyszul** trebuie scris de către **Reis Effendi**, sau 'Marele Cancelar', <odată> scris, învelit cu un voal foarte subţire, numit **Tulbend**, şi, legat cu un fir subţire de mătase, întărit cu pecetea împărătească, pe care, drept semn al demnităţii sale, o poartă Vizirul. Astfel alcătuit, îi este înmînat lui < > **Talchyszczi**, care poartă la Curte o sarcină de
108 cea mai mare cinste, aşa cum era / odinioară, pe lîngă împăraţii Greci, cea τοῦ 'Ρεφενδαρίου <'a Refendarului'. Talchyszcziul nu ascunde scrisoarea primită în sîn, ori în vreun alt fel, decît ca să o ferească de daunele ploilor şi ale furtunilor, ci, ţinînd-o sus, în mîna lui dreaptă, o duce în goana cea mai mare la Palat, iar acolo i-o predă lui **Kyslaragasi**, care i-o trece, în sfîrşit, Sultanului. Talchyszczi aşteaptă atîta vreme în Curtea dinafară, pînă ce i se înmînează, prin **Kyslaragasi**, răspunsul Sultanului la scrisoarea Vizirului, cel căruia îi spun **Chatiszerif**, iar pe acesta îl duce la Vizir în acelaşi fel, ca şi Talchyszul. Totuşi, nu arareori, Sultanul trimite la Vizir Chatiszeriful prin **Baltadzilar Kiehaiasi**, <prin> **Hasseki Aga**, sau <prin> **Koszbekczi**, ale căror trepte le-am explicat mai sus, sub lit(era) **(e)**.

(h) Tabulchana. 'Muzica războinică', ale cărei părţi le-am înregistrat deja mai sus, în notele la Tom(ul) I, Car(tea) I, Cap(itolul) al 2-lea, sub lit(era) **<(h)>**. Iar ea trebuie să stea, în bătălie, mereu aproape de Vizir şi să bată neîncetat, spre a le da curaj luptătorilor. Iar dacă Jengiczerii vor lua aminte că ea s-a oprit din cîntat, vor pricepe, pe dată, că pe acolo s-a întîmplat un prăpăd deosebit, şi de-abia de vor putea fi opriţi din fugă.

(i) Sleiţi de puteri. Noi înşine am văzut, la Constantinopole, după acea bătălie, un Jengiczer, al cărui turban, înfăşurat din mătase de Damasc, căzut, în fugă, de pe capul lui, i-l luase un ostaş german de rînd. Jengiczerului, care încerca să-şi reia turbanul, Germanul i-l dă de bună voie, adăugind aceste vorbe turceşti:

'Al Dzinum, sarigyni, sen Jengiczeri ben Jengiczeri, mabeini muzde sefer Carindaszligy vardur', adică "Suflete, uite-ţi turbanul: cum şi tu eşti ostaş, şi eu ostaş, între noi se află o frăţie ostăşească !"

109 Gestul acesta politicos al Germanului Jengiczerul acela / după ce şi-a luat turbanul, l-a răsplătit, dăruindu-i puşca şi spunîndu-i că 'n-are să mai fie nevoie, după aceea, de ea, între fraţi'.

(k) Unui sutaş spaniol. Pe nume **Aloysius**. După cum însuşi spunea, Mai-marele **Grabusei** îi necinstise cu sila soţia, nedreptate pentru care, neavînd cum se răzbuna în niciun fel, a pus la cale, împreună cu stegarul său, **Iosif**, planul dăunător de a le preda Turcilor fortăreaţa, şi, cu puţin mai tîrziu, a şi găsit prilejul să o facă. Turcii i-au făgăduit îngăduinţa să vîndă, liber, orice, la Constantinopole, şi o leafă zilnică, lui însuşi şi stegarului, de douăzeci şi cinci de Leonini, iar ostaşilor de rind cîte doi. Iar Turcii şi-au ţinut, la început, învoiala, şi nu numai că le-au păstrat, lui şi tovarăşilor lui, simbriile hotărîte, ci şi încă multe alte onoruri şi privilegii, cu gîndul, poate, ca, amăgiţi cu atîtea răsplăţi, să cuteze o faptă deopotrivă şi străjerii altor fortăreţe. Dar, după ce şi-au dat seama că nu se întîmpla nimic de acest fel, mai întîi, leafa lor a fost scăzută la zece <Galbeni> împărăteşti, pe urmă, la doi, la sfîrşit refuzată, iar ei au fost siliţi să-şi caute leac de potolire a foamei într-o cârciumă.

Aloysius îi făgăduise de cîteva ori Curții Othmane că 'el, numai să i se încredințeze o singură navă de luptă, avea să ardă în foc, cu anumit meșteșug, toată flota Veneților'. Dar, primind porunca să încerce acest lucra la Constantinopole, a tăgăduit să-și dezvăluie tainele înainte de vreme, dar le-a arătat, pe ascuns, parcă fierăriile și anumite alte instrumente, cu care se fălea că 'poate azvîrli la o anumită depărtare un foc de nestins'. Dar, nemulțumiți cu atîta, Turcii, socotind că zace acolo vreo trădare, n-au vrut niciodată să-i dea crezare, sau comanda vreunei nave. La
110 urmă, în anul de dinaintea pă/cii de la Carlovitz, la îndemnul Solului Regelui Preacreștin <al Franței>, s-a dus la Adrianopole, unde zăbovea pe atunci Sultanul, spre a și face o experiență cu focul acela, dar, alungat de Vizirul **Amucdze ogli Hussein Pasza**, drept un om fără de minte, s-a întors la Constantinopolin, fără să fi isprăvit nimic. La urma urmei, învinuit în fața Vizirului de mai multe omoruri care s-ar fi comis în cîrciuma lui, de către Iudeii care locuiau în **Ortakioi**, a fost dovedit și surghiunit la **Trapezunt**, unde și-a și plătit datoria față de fire.

Peste stegarul lui, Iosif, a dat, cu puțin după aceea, o foarte grea boală, astfel că toți medicii și-au pierdut nădejdea despre salvarea lui. Căci avea, în mai multe părți ale trupului niște groaznice ulcerații, care vărsau un puroi urît de tot, cu cele mai mari dureri, și, pe zi ce trece, îi erupeau noi, și mai rele, furuncule. Aflîndu-se el în această mizerabilă stare, vine la el Starețul Mînăstirii de la **Mavromolo** și-i făgăduiește că are să se facă sănătos printr-o minune a **Fericitei Fecioare Măria**, numai să vrea să se lase de schisma papistășească să se mărturisească membra al Bisericii Orthodoxe. Primind această condiție, bolnavul poruncește să fie dus pe sus, în patul său, Mînăstirea Mavromolo, iar acolo, făcîndu-se asupra lui rugăciuni <și> ziua și noaptea, redat fiind, pe deplin, sănătății, în răstimp de douăzeci și patru de ceasuri, după ce a abjurat în public, în Biserica cea mare <= în Catedrala din Constantinopolo, rătăcirile papistașe, a fost trecut printre Grecii Constantinopolitani.

(l) Paget. De fel dintr-o preanobilă stirpe a **Englezilor**, și Sol al acelui Regat la Poarta Ot<h>mană, a lăsat la Constantinopole, printre Turci, o mare faimă despre sine. Și anume, era, într-adevăr, un om nu numai foarte învățat, și bun cunoscător atît al limbilor greacă și turcească, cît și al altor științe, ci și foarte precaut, și stăpînea o desăvîrșită cunoaștere a felului în care trebuie
111 dobîndit ceva de la Turci. /

(m) Collier. Fiu al unui tată Sol la Smirna, a învățat perfect, în tinerețe, nu numai îndatoririle unui Sol, ci și limbile greacă și turcească. Iar, din această pricină, este socotit, printre Turci, și cel mai precaut, și cel mai politicos dintre Soli, și, pentru că obișnuiește să-i adape din belșug cu vin pe curtenii dedați beției, nu se află nimic atît de tainic la Curtea Vizirului, ce să nu poată străvedea el. După ce-a ars de tot Staurodrom<ul>, unde locuia mai înainte, cumpărase Palatele acelui preavestit Vizir, **Ainedzi Suleiman Pasza,** așezate pe Bosfor, în satul **Curikieszme**, dar a fost împiedicat să trăiască în ele de **Czor<l>uly Ali Pasza**, el declarînd că 'este nevrednic ca Palate Mislimane, ba chiar ale Vizirului să fie stăpînite de niște Giauri, iar locuri sfințite de atîtea **Namazuri** și rugi să fie pîngărite cu vin cu came de porc'.

(n) Kior Sefa Gierai. Acesta este singurul din stirpea **Czob an Ghierailor**, despre care am amintit mai sus, în notele la Tom(ul) I, C(artea) a 2-a, Capitolul) <l.>, lit(erele) **<(yy)>**, care a ajuns la demnitatea de Chan al **Tătarilor**, și n-a rămas mai mult de un an. După depunerea lui,

puterea asupra Tătarilor le-a fost îngăduită iarăși, de îndată, **Gierailor** legitimi, care au păstrat-o în spița lor încă și pînă astăzi.

(o) Donanma. Astfel se numesc, la Turci, solemnitățile publice rînduite, îndeobște, pentru izbînzile repurtate asupra dușmanilor, sau pentru cucerirea unor fortărețe dușmane. Cînd se poruncesc asemenea serbări, toți negustorii au îndatorirea să-și țină prăvăliile deschise zi și noapte,
112 și să le pună drept podoabe ce au ei mai de preț. În acea vreme, nimănui nu i / se interzice niciun fel de joc, ori de <spectacol> de scenă, ba este îngăduit și să se bea, pe față, vin, iar cei beți, care, de altfel, sunt foarte aspru pedepsiți de **Jengiczeraga**, nu pot fi nici apucați la această festivitate, nici acuzați mai tîrziu. Între timp, paznicii patrulează prin tot Orașul, dar nu se îngrijesc de nimic altceva, decît ca să se evite certurile, bătăile, omorurile și tîlhăriile, dar restul faptelor, care țin de distracții, le sunt îngăduite oricui să le impune facă. /

111 **(p) Tarposzczi Ali Pasza.** '**Tarpus**' este "tulpanul" cu care Turcoaicele obișnuiesc să-și acopere capul: se pare că, în tinerețea sa, Vizirul a făcut din ele, și de aici și-a căpătat numele. /

112 **(q) Misri Effendi.** Un bărbat preavestit, la Turci, prin faima sfințeniei sale, cu toate că mulți îl socoteau prea favorabil religiei creștine. Această bănuială o întăresc mai multe poeme teologice pe care le-a împrăștiat prin mulțime și a îndemnat să fie cîntate public în Dziamii, dintre care unele, în care li s-a părut multora că vroia să se refere la taina întrupării, socotim că merită să le trecem aici, traduse din cuvînt în cuvînt din turcește :

"Eu, cel care am cunoscut tainele științei omenești,
Adun, la număr, comorile Dreptății și sunt Viața universului.
La mine se află închis tot ce-i ascuns și taina celor ascunse,
La mine se află strîngerea tainei și-i sunt stăpînul preabogat.
Eu am văzut Divina Frumusețe cu mult mai limpede ca ceilalți,
De aceea, cînd privesc acest spectacol, sunt pătmns de bucurie.
Orice se află pe pămînt și în Cer îmi este supus mie,
Eu sunt pecetea neasemuită a văzutelor și a nevăzutelor.
Pentru toată făptura am dat substanța mea unică,
Întruna sunt cu JESU, și pumrea cu El într-un gînd.
Eu sunt acel Misri (cuvînt care arată totodată '**Cairo**, Metropola **Egiptului**',
113 și toată Provincia **Egiptului**, / și i-a dat autorului porecla lui),
care i-am ajuns Rege **Mysrului**, sau **Egiptului**, al trupului meu.
Proorocirea mea, cu toate că-i adîncă, cuprinde, totuși,
în tălmăcirea ei ascunsă, taina cea veșnică."

El pare a fi avut în vedere tot același lucru în epigrama următoare :

"Am nesfîrșită știință asupra Numelor Divine,
Cu fiecare răsuflare călătoresc către cerești științe
(adică 'mă ocup în întregime cu cerești științe'),
În Cerul Inimii mele nu-i ('<nu> se poate defini') al stelelor număr.
În fiece Zodiac (adică 'semn al Zodiacului' – căci amîndouă, la Turci,

sunt desemnate prin același cuvînt, **Burdz**) număr o mie de sori și o mie de luni.
Față de ele, știința (Cerului) Empyreu și a celorlalte orbite e nimica.
Cum și pe pămînturi eu am esențe permanente,
Mă sfiesc să le fiu lumilor dascălul Alfabetului.
Dar eu țin la mare preț acest Alfabet, care, îndeobște, e puțin prețuit,
Pentru că în el se află împletită potrivirea dintre JESU și MYSRI.
De aceea, vrerii mele nici nu i se adaugă, nici nu-i lipsește ceva
<(>adică 'nu doresc nimic din toată inima,
cum nu duc, totuși, lipsă de nimic ce aș putea dori'<)>."

Pe lîngă acele dovezi vădite care se arată în aceste distihuri despre JESU, merită să fie luate aminte și cele pe care le-am aflat despre același Mysri Effendi din gura Preasfîntului Patriarh al Constantinopolei, **Calinic**, de fericită pomenire. Anume, pe cînd el era Mitropolitul **Prusei**, Mysri Effendi, care, pe vremea aceea, avea parte, în același oraș, de demnitatea Mollatului, a ajuns să
114 lege cu / el o foarte strînsă prietenie, întărind-o printr-o deasă apropiere. S-a întîmplat, odată, ca, după ce el a venit la Mitropolit, să zărească pe masă un volum așternut în litere grecești. Văzîndu-l, îl întreabă pe Mitropolit 'ce caile era aceea', și, după ce a aflat de la el că era Evanghelia, i-a răspuns : "Ehei, Mitropolite, ce-ai dobîndit odată din mila lui Dumnezeu păstrează cu tărie toată viața ! Căci și Evanghelia, și Hristos însuși sunt Cuvîntul lui Dumnezeu." Totuși, deși toate acelea umblau printre Turci ca bodogăneli deloc ascunse, ele nu i-au putut aduce faimei lui nicio pagubă. Ba mai mult, cînd poemele mai sus pomenite i-au fost puse în față Muftiului, ca să hotărască dacă erau după dreapta credință, sau potrivnice doctrinei Curanului, se spune că el a ridicat judecata, și a dat următoarea fetva ('sentință judecătorească') : < > 'Maana sini Allahile Mysri billiur', adică "Tălmăcirea înțelesului lor, în afară de Dumnezeu, îi este știută numai lui Mysri" : acestei sentințe, fie ea și dată de un Necredincios, îi subscriem și noi, socotind foarte greu să acoperim adînca știință a acelui bărbat cu lămuririle noastre. Iar după acea pronunțare a **Muftiului**, mai sus amintitele poeme ale lui Mysri Effendi au fost primite și răspîndite de către toți Turcii ca dreptcredincioase. Totuși, citirea lor nu este îngăduită fără de precauție – ba chiar, pe exemplarele ei care se vînd în public se află trecută următoarea avertizare : <>, "Aceste poeme și ziceri sunt ale lui Mysri Effendi, de fericită pomenire, în care, deși se află unele spuse și fraze care se abat de la credința Mislimană și jignesc urechile dreptcredincioase, ele trebuie totuși puse pe seama înflăcărării lui."

Prin aceste rătăciri ale înflăcărării sale el îi abătuse pe nu puțini Mislimani din dreapta cale a
115 credinței lor / : cum faima acestui fapt fusese purtată pînă la Preaînalta Poartă, Muftiul i-a poruncit să-și strîngă într-un singur volum predicile și poemele sale, și să i le înainteze spre cenzură. Muftiul a pus pe foc acest epistolar, după ce l-a citit, și a dat următoarea **fetvan** : "Dacă cineva va spune și va crede ca Mysri Effendi, trebuie ars în foc, numai Mysri Effendi nu : căci nu se poate da nicio **fetvan** despre cei cuprinși de înflăcărarea <duhului>." Iar această înjosire se crede că l-a stîrnit să iște acele turburări, pe care le-am relatat în șirul istoriei.

(r) Caimacanul. Acest **Othman Pasza** era Grec după neam, de fel din **Creta**, prins, la asediul **Candiei**, de către **Kioprili Ahmed Pasza**, și, atras către mărturisirea ritului muhammedan, a fost,

la urmă, înălțat, prin diferite trepte, pînă la acea demnitate – un om, de altfel, foarte iscusit, care știa preabine să fie sluga clipei.

(s) Tefterdarul. Care este această demnitate s-a spus în altă parte : <II, VI, 17, **207**; II, III, **(g)** 1**42**>. Acesta era **Kirli Ismail Effendi**, pe care Turcii îl mai laudă încă pentru deosebita-i îndemînare în împlinirea faptelor.

(t) Nu de Sultan, ci de Szeitan < >. 'Sultanden, Szeitanden'.

Vorba aceasta a lui au tălmăcit-o, după aceea, în două feluri, și anume, literal, că 'Sultanul însuși a fost stârnit de un duh diavolesc să-l piardă pe un bărbat care-i mustra viciile', și metaforic, ca și cum 'Mysri effendi îi declara pe cei care veniseră să-l cheme 'că au fost nu trimiși de Sultan, ci stăpîniți de Diavol, și îmboldiți să împlinească această nefaptă.'

(u) Szam Tarabolus. '**Tripolis** a Damascului' așezată în **Palestina**, astfel numită spre a o
116 deosebi de **Tripolis** din Africa, vestitul sălaș al piraților **Mauri.** /

(x) Cei din Chios care țineau de Biserica Romană. Cei ce urmează acest rit erau odinioară nu cea mai mică parte a locuitorilor din **Chios**, ai căror înaintași își mutaseră acolo sălașul, de mai multe veacuri, de la **Veneția**, sau de prin alte Provincii ale **Italiei**, încă de mai înainte ca insula să fi ajuns în puterea Othmanizilor, iar credințele obștei lor, cu care fuseseră învățați în patrie, le transmiseseră mai departe, pînă la urmașii lor îndepărtați. Ei se bucurau acolo nu numai de exercitarea ritului lor și de toate celelalte privilegii pe care le aveau locuitorii, ci clădiseră și mai multe sanctuare, ba chiar, întemeiați pe ajutorul și pe autoritatea Solilor **Franței** și al celorlalți Principi supuși **Scaunului** de la **Roma**, dobîndiseră de la Curtea Othmană mai multe scutiri și prerogative refuzate celorlalți supuși ai acelei Împărății.

Iscîndu-se, mai apoi, după prăpădul de la **Vienna**, războiul dintre **Venețieni** și Turci, ei jucau rolul de cercetași ai Republicii Venețiene, și îi relatau cu hărnicie Amiralului flotei potrivnice tot ce se petrecea în flota turcească, fie la Constantinopole, fie în insule. La urmă, după ce tot **Peloponnesul** a fost supus sub armele Venețienilor, nădejdile li s-au înălțat și mai sus, și s-au apucat și de planuri pentru supunerea insulei lor sub steagurile **S(fîntului) Marcu**. Ca ele să aibă o urmare cît mai fericită, cu toate că dețineau deja superioritatea, ei socotesc că trebuiau, totuși, încercate și sufletele concetățenilor greci, ca nu cumva, pe neașteptate, aceia să iște vreo piedică în calea celor puse la cale de ei. Prin urmare, cum nu cutezau să-și dezvăluie gîndul în public, în convorbiri particulare, scad puterile maritime ale Turcilor, pe ale Venețienilor le ridică în slăvi, spunînd că 'se iscă teama ca, odată alungată de pe mare flota turcească, Republica aceea să nu aibă aspirații către stăpînirea tuturor insulelor cu care se mîndrește Archipelagul. Prin urmare, nu era fără rost dacă, înainte să înceapă vara, aveau să le îmbune sufletul cetățenilor Veneției, trimițînd o
117 scrisoare către Mai-marele liotei, / prin care să fie rugat ca 'să-i apere împotriva nedreptății provocate de cei de alt neam pe cetățenii de același rit cu dînșii, și, dacă soarta o îngăduia, Creștinul să le vină Creștinilor în ajutor'. Grecilor nu le-a surîs acest plan, atît pentru că avea bănuieli asupra loialității Venețienilor, cît și pentru că socoteau că împotriva puterii de atunci a Turcilor puteau găsi prea puțină strajă din partea Venețienilor, aflați atît de departe. Dar, cum prevedeau că, și fără ajutorul acelora, Latinii aveau, ei, să încerce ceva în folosul Venețienilor, îi dau de știre lui **Hussein Pasza**, care, pe acea vreme, era Mai-marele afacerilor maritime ale Turcilor, cum că 'ei, unii, aveau să își

dovedească pînă la moarte fidelitatea față de Curtea Othmană, dar că aveau mulți concetățeni Latini, legați de Venețieni și prin neam și prin rituri, pentru credința cărora ei înșiși nu puteau nicidecum garanta', făcuseră aceasta cu un dublu gînd, că, dacă Turcii reușeau, odată și odată, să ocupe iarăși orașul cucerit de Venețieni, ei să aibă la îndemînă scuza că îl înștiințaseră dinainte despre aceasta pe Amiral, dar, totuși, să nu-i ducă la pierzare pe confrații lor, despre care știau că, dacă Turcii aveau să afle cum stăteau lucrurile, erau meniți celor mai crude chinuri. Dar, mai înainte ca scrisoarea aceasta să poată ajunge la Hussein Pasza, Latinii, odată aflate acestea, socotind că nu mai trebuie îngăduită nicio zăbavă, trimit la Amiralul Venețian o foarte iute navă, <și> îl roagă pe tot ce-i mai sfînt 'să le vină cît mai degrabă în ajutor : sfaturile lor erau deja dezvăluite, iar ei erau dați pierzării, dacă el avea să întîrzie fie și cît de puțin; iar el nu avea de ce se teme – căci cetatea, deschisă, lipsită de oșteni de strajă, de mijloace de război și de hrană, ba și în plină zarvă a mai feluritor partide, nu aștepta nimic altceva pentru predare, decît înfățișarea flotei inamice'. La primirea acestei vești, Mai-marele flotei venețiene purcede cu mare sîrg către Chios și găsește cetatea, precum relataseră Latinii, lipsită de toate cele de trebuință spre a susține un asediu, o ia cu
118 asalt, și, în puține / zile, o cucerește prin predare.

Trăia acolo, pe acea vreme, **Damad**, sau **Silahdar Hassan Pasza**, dar nu cu titlul ele Prefect, ci ca un particular, și, pînă să fie chemat la vreun Paszalat, Împăratul îi poruncise să-și afle întreținerea pentru hrana sa din veniturile acelei insule. Acesta, cum vedea că, datorită lipsei de toate felurile, orașul nu putea fi apărat, îl întreabă pe **Muftiu**, care zăbovea și el pe acolo, în surghiun, 'putea, oare, un Misliman să le predea Creștinilor, cu conștiința întreagă, un oraș lipsit de strajă militară, spre a-i salva pe locuitorii lui Muhammedani ?' După ce a primit de la el **fetva** că 'acea binefacere, adusă atîtor Mislimani, care ar fi trebuit, de altfel, să piară, avea să șteargă păcatul care s-ar comite prin predarea orașului împotriva Legii **Curanului**', în cea de a patra zi a asediului, încredințează orașul puterii Venețienilor, sub statornicirea anumitor condiții.

Odată luat orașul, Venețienii, mai neobrăzați, se încrîncenează asupra Grecilor nu altfel, decît asupra Turcilor, și, aflînd ce îi dăduseră ei de știre, mai înainte, lui Hussein Pasza, le închid acelora toate bisericile, bunirile multora le pun la mezat, ba pînă și preoților greci le interzic orice slujire și împărtășire a tainelor Botezului și S(fintei) Cine, și nu îngăduie pe nimeni, înafară de Latini, să asculte spovedania unui Grec aflat pe moarte, sau să încreștineze un prunc nou-născut în sfînta cristelniță. Grecii insistă cu rugi, cu lacrimi, ba și cu daruri, nu se roagă de nimic, numai pentru libera folosință a bisericilor și a slujbelor lor : sunt respinși de peste tot, primind porunca 'să se ducă la bisericile Romane, dacă nu vroiau să fie socotiți răzvrătiți și disprețuitori ai slujirii dumnezeiești'.

Dar acea nestăpînire a Latinilor, n-a rămas, totuși, lungă vreme nepedepsită. Și anume, cînd, în anul următor, sub conducerea lui **Medzomorto**, Venețienii au fost siliți să se retragă din oraș și din insulă, cetățenii Latini au cerut iarăși, cu mare strădanie, să fie iarăși primiți în frăția din care îi
119 alungaseră, mai înainte, pe Greci, dar nu numai că / nu au putut dobîndi aceasta, ci de-abia dacă au scăpat de cele mai cumplite pedepse.

Există o lege în Statul Othman, prin care orice pămînt, dacă s-a aflat măcar și pentru trei ceasuri puterea dușmanilor, li se ia vechilor lui stăpîni și este trecut în favoarea Vistieriei împărătești,

întocmai ca o Provincie ocupată de curînd, dacă locuitorii ei nu vor să-l răscumpere, la un preț stabilit. Conform cu aceasta, cum întregii insule i s-au pus o mie cinci sute de pungi, cu titlul de răscumpărare, apăsați de o atare povară, Grecii îi înaintează Împăratului o umilă plîngere : acolo pomenesc că 'ei, mai înainte ca **Damascul** să fi fost ocupat de armele Mislimane, le-a plătit deja tribut Cîrmuitorilor Statului Muhammedan, și, de pe acea vreme, nici n-au tăgăduit vreodată ce datorau, nici n-au urzit ceva în dauna Statului Othman; iar autorii ultimei catastrofe n-au fost ei, ci Latinii, uniți de Venețieni prin legături atît de rituri, cît și de et sînge, le-au predat dușmanilor orașul'; la urmă, ei se roagă ca 'pentru vechea lor fidelitate arătată Împărăției, să se scadă povara banilor ce li s-au cerut, iar, pentru ca lor să li se îngăduie să trăiască mai sigur în patria redobîndită. Latinii să fie despuiați de dreptul de cetățeni ai insulei, sau, dacă aceasta nu se putea face. Sultanul să le îngăduie lor o insulă pustie, unde, părăsindu-și patria, să vrea să se strămute de bună voie, cu copii și cu soțiile lor. Căci ei socotesc mai presus ca, fie și în sărăcie, să ducă o viață liniștită, decît să trăiască mereu cu teama de a-și pierde, odată cu averile, și sufletele'. La urmă, mai adaugă că 'nu aveau cum trăi în siguranță în insulă, cîtă vreme erau amestecați cu locuitorii Latini, care și odinioară le mai dăduseră pe mînă Venețienilor orașul, și despre care se credea că aveau să le fie și mai tîrziu de ajutor tovarășilor lor ca să o ocupe din nou'.

Între timp, ajunsese la demnitatea Marelui Vizirat tot Hussein Pasza, care, cîtă vreme Chiosul
120 era reluat de la Venețieni, / purta cinstirea de Amiral, și, întrebat de Sultan, dă mărturie că 'sunt adevărate cele pe care le povesteau Grecii', și pomenește și că 'aceia îl înștiințaseră mai demult'. Cauza odată cunoscută, Sultanul scade răscumpărarea insulei pînă la cinci sute de pungi, pe toți Latinii poruncește să-i ducă la galere, iar bunurile lor să le fie împărțite Grecilor. Iar aceia ar fi suferit, desigur, o cumplită pedeapsă pentru nemaiauzita lor tiranie, de nu s-ar fi opus Ambasadorul Franței, și, atît prin autoritatea sa, cît și prin puterea banilor, n-ar fi izbutit să li se deie drumul de la galere; însuși acest lucra el nu l-a putut, totuși, dobîndi decît cu condiția ca, făcînd publică mărturisire, ei să treacă din tabăra Latinilor în cea a Grecilor, și astfel s-a făcut ca, astăzi, să nu se mai afle, în Chios, nici un acolit de-al Papei.

(y) Să viziteze Mecca. Pentru că **Arabii** rătăcitori care locuiesc în pustiurile dintre **Damasc**, **Bagdad** și **Mecca** au obiceiul să împînzească, cu tîlhăriile lor, mai cu seamă calea către Mecca, și să le îngreuneze pelerinilor care, pentru superstiția <lor>, se duc mereu să viziteze locurile sacre pentru Muhammedani, împărații Othmani de după **Selim I**, cuceritorul **Egiptului**, au hotărît să le plătească, sub titlul de Surre, din Vistieria Haremului, patruzeci de mii de galbeni, ca un fel de pomană, chipurile, de parcă banii aceia s-ar plăti pentru paza drumurilor și a fîntînilor, dar, în fapt, pentru că ei vedeau că, de altfel, nu-i puteau înlătura nicicum de lîngă **Hadzii** niște dușmani atît de apăsători. Dar cum, din pricina războiului din **Ungaria**, acea <sumă> n-a mai fost trimisă vreme de cîțiva ani, Szeich **Emir Mehemmed**, laolaltă cu tribul său, i-a împresurat, pe atunci, de peste tot, în locuri strimte, pe pelerini, și, din lipsa apei, i-a silit să se predea. Se afla, pe atunci, printre
121 ei, multvestitul Chan al **Tătarilor**, **Selim Gierai**, pe care, prins laolaltă cu ceilalți, / l-au obligat, prin **Rai Arab**, să-i înfățișeze el însuși Împăratului plîngerile lor, și să obțină să li se plătească din nou pomenile obișnuite, iar, după ce și-a dat cuvîntul, i-au dat drumul, liber. Acela și-a ținut făgăduielile, și, odată întors, atîta timp a ostenit Curtea împărătească, pînă ce le-au fost trimise Arabilor **Surre** și pentru anii trecuți: odată tăcut acest lucru, răzvrătirea a încetat.

La Viața lui Sultan Mustafa al II-lea,

<CAPITOLUL IV.>

(a) Nezir Aga. Pe vremea aceea, **Haznadar baszi**, sau 'Mai-marele Vistieriei' care se strînge în Haremul Sultanului. Puțin după aceea, a fost înălțat la demnitatea de **Kyzlaragasi**, și s-a bucurat de atîta trecere pe lîngă Sultan, încît Vizirii se temeau mai mult de dînsul, decît el de Viziri, iar Sultanul însuși nu întreprindea nimic în Stat, dacă nu-i ceruse lui, mai întîi, sfatul. Și-a păstrat această autoritate prin mdemînarea sa, de care se bucura din plin, în tot timpul domniei lui **Sultan Mustafa** : dar, după depunerea lui, a intrat într-o nu mică primejdie, dat fiind că răzvrătiții au pus mai ale în seama vinii sale toate cele care fuseseră înfăptuite greșit de Sultan Mustafa. Dăruit, totuși, cu viața de către **Sultan Ahmed**, după ce-a primit scrisoarea de înlăturare, a fost trimis în **Egipt** de la Palatul Împăratului.

(b) Czalyk Ahmed Aga. Este de fel din **Rusia Roșie**; apoi, a fost prins în campania de la **Cameniec și** crescut în legea Muhammedană și primit în Palatul împărătesc, undei, sub domnia lui **Sultan Muhammed al IV-lea**, era **Czohadarul** lui **Mustafa**, pe atunci copil. Acesta odată înălțat la domnie, a fost făcut, mai întîi,

Kiucziuk <'Mic'>, apoi **Buiuk Imrahor** <'Mare Imbrohor'>, și, lăsat să plece din această cinstire, cum nu vroia să primească vreun Paszalat, mai este și astăzi ținut la mare onoare, și, fie și
122 ca un particular, trăiește, totuși, destul de strălucit, / la Constantinopole. A primit numele de '**Czalyk**', pentru că are la față o 'cicatrice de pe urma unei răni. Căci cu el îi cheamă pe toți cei astfel însemnați, ca și cu < >

'**Czolak**', 'cel cui i-au fost tăiate cîteva degete de la mînă'. Dar el nu trebuie confundat cu porecla altuia, care, către începutul domniei lui **Ahmed al III-lea**, a fost ales de răzvrătiți **Jengiczer Agasi**, despre care vezi mai multe mai jos, în notele la <C(apitolul 5>.

(c) Czerkies Mehemed Aga. Adus la Constantinopole, din **Czerkassia**, copil, printre ceilalți prizonieri, și educat în Palat. După ce a fost lăsat **Czalyk Ahmed Aga**, a fost făcut **Buiuk Imrahor**, iar apoi, cu trei **Tuguri**, trimis, mai întîi, în Paszalatul **Aleppului**, apoi, în cel al **Hierosolymei** și în altele. Astăzi, după ce Turcii au luat înapoi **Moreea**, a fost rînduit Seraskier al acelui Regat și se bucură la Curtea Othmană de o mare laudă și pentru dreptatea, și pentru bărbăția-i ostășească.

(d) Elmas Mehemed Pasza. De neam din Asia, sau, după cum susțin alții, din Bosnia, a fost primit, în tinerețe, pentru faima fmmusetii sale, la Palat, de către **Sultan Muhammed al IV-lea**, și a fost poreclit de el '**Elmas**', adică "Diamantul". Mai umbla și vorba că, preaiubit fiind de Sultan, i-a slujit lungă vreme acelei mizerabile pofte, despre care, la Constantinopole, mulți, atît Turci, cît și Creștini, au socotit că i-a fost aparte lui Muhammed, mai degrabă după numele cu care obișnuia să-i alinte pe cei mai arătoși la înfățișare, 'Cămărașii săi', decît după mărturii mai limpezi. După moartea lui Sultan Muhammed, slujind în Palat în felurite cinstiri, a fost, pînă la urmă, trimis de
123 **Sultan Ahmed al II-lea**, cu trei **Tuguri**, în Paszalatul **Bosniei**. Înălțat la Vizirat, / sub **Sultan Mustafa al II-lea**, a părut să-i fie mai presus, în două bătălii, oștirii **Germanilor** – una, în care a silit oastea lui **Veterani** să deie îndărăt, a doua, în care a zădărnicit strădaniile puse la cale de

Frederic August, Electorul Saxoniei, împotriva taberei Othmanizilor, dar în ultima, cum ardea de o prea mare înflăcărare să intre în luptă cu Germanii, împotriva părerii celorlalți Paszi, mai prevăzători, a fost înfrînt, la Zenta, de **Eugeniu** <de Savoia>, dar, înainte de prăpăd, chiar în pregătirile de luptă, a fost căsăpit de Jengiczerii răzvrătiți.

Vremea morții lui a vădit-o, în următorul hronostih, un foarte rafinat poet al Turcilor : 'Nemcze Curszunile sildi elmasi', "Plumbul german a lustmit diamantul" – prin care se ține, anume, seama atît de părerea comună, cum că 'Diamantul a este atacat de plumb', cît și de faptul că 'Diamantul nu poate fi făcut să strălucească decît dacă este șlefuit în căsuțe de plumb'.

De altfel, era un om cu o fire cumpătată, serios, străin de lăcomie – rară pildă printre Magnații Othmanizilor –, foarte iubitor de dreptate, în afară de cînd rațiunea de Stat impunea să-i răstoarne pe rivali, fie ei și nevinovați, și să-i elimine din fața lui. Totuși, ca un 'om nou' și crescut în Palat, nu avea tot atîta experiență, ca alți Paszi hîrșiți, dar ce-i refuzase educația îi ofereau înzestrările firii – iuțeala înnăscută în luarea hotărîrilor, repeziciunea la fapte –, astfel încît: după consimțămîntul tuturor, nu era socotit o Căpetenie rea.

(e) **Niszandzi Pasza.** 'Cel care obișnuiește să înscrie sus, pe toate poruncile, semnul, sau iscălitura Numelui împărătesc'. Această însărcinare se bucură, la Curtea Othmană de cea mai mare onoare, mai ales dacă i-a fost încredințată unui Pașă împodobit cu trei **Tuguri**, caz în care
124 este numărat printre **Vizirii Cubbe**, / și, în **Galibe Divan**, sade laolaltă cu aceștia, chiar alături de Marele Vizir, sub gratiile de după care Sultanul ascultă afacerile ce se dezbat: dacă însă această cinstire o îndeplinește un **Ekitugly**, sau 'cel care se bucură de două cozi de cal', ori un **Effendi**, se socotește a fi cu o treaptă mai de jos.

Toate **fermanurile** Sultanuluicare sunt trimise în Provincii din cancelaria Vizirului, precum și cele care emană din cancelariile **Tefterdarului** despre **Malie** <'Afaceri financiare'> și **Beglyk** <'Afaceri de Stat'>, îi sunt citite Lui de către **Niszandzi Kassedar Effendi**, și sunt întărite trăgîndu-li-se deasupra **Turaua**, sau 'iscălitura Numelui împărătesc', iar copiile lor se păstrează la el în dulapuri aparte. Dacă, însă, trebuie date edicte <doar pentru> înlăuntrul zidurilor Constantinopolei, acelea nu au nevoi de întărirea lui Niszandzi Pasza, ci dobîndesc destulă tărie <doar> prin per iscălitura Vizirului. Iar Niszandzi Pasza trebuie să rămînă mereu pe lîngă Sultan, și nu poate nici să plece, nici să fie trimis în altă parte, decît dacă este lipsit de sarcina sa : totuși, Vizirului, dacă purcede în expediție fără Sultan, îi dă, în locul său, drept însoțitor, un **Niszandzi Effendi.**

(f) Rekiab Caimacan. Cînd Vizirul este împiedicat de campanii, Sultanul rînduiește mereu, dintre **Vizirii Cubbe**, sau dintre **Paszii** care se bucură de trei cozi, un **Rekiab Caimacan**, pe care l-ai putea explica etimologic drept un 'Locțiitor la scara <calului>', care decide toate agacerile care se ivesc pe lîngă Sultan, pe care, de altfel, trebuie să le descurce Vizirul, și nu cu mai puțină autoritate, decît acela, doar cu excepția faptului că nu poate nici înălța noi Paszi, nici pe cei vechi nu-i poate mazili, sau pedepsi cu capul. Odată, însă, întors Vizirul, încetează și autoritatea lui, și
125 trece, iarăși, la acela. Mai este și un alt **Caimacan** Constantinopolei, / rînduit, de obicei, în lipsa Sultanului și a Vizirului, despre care am trata mai multe mai sus, în adnotările la Tom(ul) I, Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) <3>, lit(era) <(X)>.

(g) Topczi baszi. 'Mai-marele peste tunuri, peste oștenii tunari și peste **Kombaradzii**, sau 'aruncătorii cu bombe pline cu praf de pușcă'. Iar numai acestea se află sub puterea sa. Dar rezervele de praf de pușcă, gloanțele, și mijloacele celelalte, cum se spune ale ' Artileriei', se află sub jurisdicță și grija lui **Dzebedzi baszi** <a 'Marelui Armurier'.

(h) Frederic August, Electorul Saxoniei. Turcii îi spun acestuia, pînă în ziua de astăzi, datorită deosebitei și admirabilei sale forțe trupești, de care se bucura în tinerețe, **Naal Kyran**, adică 'Cel ce rupe potcoave'. Căci, despre faptul că ei au obiceiul să le pună porecle aparte nu numai Căpeteniilor, ci și unor neamuri întregi, am notat, deja, mai sus, la Tom(ul) I, Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) <2>, lit(era) **<(r)>.**

(i) Medzomorto. De fel din **Africa**, din părinți **Mauri**, în primii săi ani s-a ocupat cu pirateria, în **Marea Mediterană**, din portul **Tunisului**, și, prin aceasta, a dobîndit asupra numelui său o nu mică celebritate. La urmă, într-o bătălie, odată ce fusese copleșit de mulțimea dușmanilor, a fost prins de **Spanioli** și atît de greu rănit, încît cu toții și-au pierdut nădejdea despre lecuirea sa, de unde a și primit porecla spaniolă de 'Medzomorto', "Jumătate-mort", și a și păstrat-o după aceea. Însănătoșindu-se, totuși, de pe urma rănii, și răscumpărat de ai săi, după șaptesprezece ani de închisoare, s-a întors iar la vechile-i meșteșuguri și le-a făcut Creștinilor multe pagube pe mare. După aceasta, i-a fost încredințată de Turci comanda unei singure nave de război, la urma, după ce a isprăvit lucrurile cu bine în **Chios**, și puterea asupra întregii flote. Adus fiind la Adrianopole,
126 cum Sultanul vroia să-l onoreze cu demnitatea de Amiral și cu / trei Tuiuri, a cerut, mai ales, să fie lăsat să-i instruiască pe corăbieri și pe ostașii din flotă după arta militară maritimă, și să-i lege de anumite reguli, și să nu fie silit, pentru Viziratul dăruit sieși, să-și lase veșmîntul naval : le-a obținut pe amîndouă. Totuși, Vizirii au încercat adesea să-l abată către schimbarea veșmîntului său, susținîndu-i că 'straiul acela e nedemn de demnitatea pe care o purta' : dar el a rămas neclintit în această privință, și, cum ei îl tot presau, le-a răspuns că 'el socotește cu mult mai nedemn că flota unei atît de mari Împărății le e lăsată în pradă unor pescari <Veneților> : nenorocirea aceasta nu avea nicio altă origine, decît că aceștia se îngrijeau de arme, iar slujbașii aceleia doare de veșminte și de podoabele trufiei. Dar el așează onoarea Viziratului, dată lui de Sultan, nu în veșmînt, ci în bărbăție, și va demonstra prin faptele însești cu cît întrec niște bărbați, fie și mai neglijent încinși, muierile cele mai împodobite'.

(k) Mysirli Ogli. O Căpetenie multvestită printre Turci, în privința faimei războinice, al doilea față de nimeni, după acel < > **Codza Dziafer Pasza**, despre care <am pomenit> la lit(erele) **<(aa)**, Cap(itolul) al 2-lea>. A căzut, laolaltă cu celelalte Căpetenii ale **oștirii** turcești, de cruda mînă a coștenilor răzvrătiți, chiar în pregătirea bătăliei de la **Zenta**, spre cea mai mare îndurerare a Sultanului. A primit nu-mele de **Mysirli Ogli** pentru că avusese fie părinți egipteni, fie locuind în **Egipt.**

(l) Să treacă la riturile grecești. /

127 **(m) Bostandziilor** < >. Primii împărați ai Othmanizilor, care nu se îngrijeau de nimic mai mult, decît să aibă o oaste de neînlrînt și obișnuită eu truda și cu pătimirile, au orînduit acest Tayun <'corp de oaste'>, mai ales cu gîndul ca, atîta vreme cît își hîrșeau vinele trupului cu îngrijirea

grădinilor, călîți împotriva căldurii, a frigului și a loviturilor furtunilor, să fie cu atît mai potriviți spre a răbda neajunsurile campaniei din război. Anume, din această tagmă erau aleși, mai întîi, printre <> **Azaply**, adică 'Furioși', care era, la ei. cel mai de jos fel de oaste, apoi printre **Jengiczari**, **și** celor care tindeau către această treaptă nu le era deschisă nicio altă cale. Astăzi, însă, după ce numărul Jengiczerilor a început să fie completat dintre fiii Jengiczerilor și dintre alții, care intră de la sine în acest fel de oaste, acest vechi rol al Bostandziilor a încetat, și nu mai sunt întrebuințați pentru nicio altă sarcină, decît pentru straja Palatului Sultanilor, pentru îngrijirea grădinilor, și pentru vîslitul la ramele bărcii Sultanului. Ei îl au drept Mai-mare pe **Bostandzi baszi**, ale cărui sarcini și demnitate le-am înfățișat mai sus, la Tom(ul) al II-lea, Cap(itolul) al <2-lea>, lite(ra) (**a**). S-a petrecut pentru prima și singura dată ca, sub **Sultan Mustafa al II-lea**, ei să le fie puși împotrivă, ca ostași, **Germanilor** care asaltau tabăra Turcilor.

(**n**) **Jengiczeri Jamagy.** Așa se numesc cei aleși de curînd printre Jengiczeri, spre a completa numărul menit acelui fel de oaste, sau sunt cooptați din alte unități în acest Tdyu.a <"corp de oaste'> : iar aceasta se face, mai cu seamă, cînd ei trebuie trimiși în paza vreunui oraș ocupat. Anume, în cazul acesta, dacă, să zicem, nevoia ar cere să se trimită într-acolo șase mii, nu sunt menite într-acolo decît două sau trei **Oda** <'batalioane'> dintr-un **Odzak** <'regiment'>, care,
128 neputînd / întruni mai mult de trei mii, li se adaugă alte trei mii, din **Dzebedzii**, sau din alți ostași noi, sub numele de 'Jengiczeri Jamagy'.

(**o**) **Levendi.** Sub acest nume, stricat, nu-i sigur din care cuvînt italienesc, sunt însemnați 'ostașii din flotă', oameni întru totul stricați <și ei>, și care de-abia dacă dau ascultare Mai-marilor lor. Odinioară erau cu mult mai neciopliți, dar, după ce, prin strădania lui **Medzomorto**, au fost supuși regulamentului, ei par să-și fi pierdut destul din obișnuita-le sălbăticie și bestialitate. La vreme de pace, cei obișnuiți sunt în număr de paisprezece mii: dacă, însă, apare vreun război cu **Venețienii**, sau vreo altă nevoie, sunt înrolați noi, pe șase luni, cîți va fi hotărît Sultanul, și fiecăruia dintre ei li se plătește o soldă de 25 de <galbeni> împărătești pentru acele șase luni. Între ei sunt primiți Greci și alți Creștini, / ceeace în celelalte tagme militare este interzis. /

129 (**p**) **Kiagizchane.** 'Atelierul', sau 'Casa de hîrtie', un loc foarte încîntător, nu departe de mahalaua **Eiub**, pe rîul cu același nume, care dă în portul dinlăuntru : i s-a spus așa, pentru că, odinioară, acolo erau clădite niște ateliere unde se făcea, de obicei, hîrtie. Astăzi, însă, odată dărîmate aceste mori, au fost constmite acolo clădiri pentru topit mortiere, gloanțe din fier, și alte materiale de război de felul acesta. Rîul care se varsă într-însul cară pe fundul lui un lut foarte potrivit pentru făcut cărămizi și țigle, în atît de mare cantitate, încît a oferit, din belșug, material pentru atîtea și atîtea edificii clădite, de atîtea veacuri, la Constantinopole. Este înconjurat de pajiști foarte întinse și foarte bune de pășune, unde sunt trimiși caii Sultanului, ca să pască iarba proaspătă, primăvara, pe la **S(fîntul) Gheorghe**, care este de sărbătoare și la Turci, sub numele de '**Hedrelez**'. /

(**q**) **Cobila.** Așa numesc Turcii acel șes foarte larg care se întinde pînă la **Segedin** și **Petrivaradin**, în jurul cetății **Titul**, între Danubiu și Tibiscus.

(**r**) **Szahbaz Gierai.** Acesta a ajuns, mai apoi, la Chanat, după moartea Tatălui său, **Selim Gierai**, sub Împăratul de astăzi al Turcilor, **Ahmed al III-lea**, dar, puțin după aceea, a fost împresurat într-o cursă de de către **Czercassii** pe care vroia să-i împile cu război, și dat morții, ceeace am

istorisit mai pe larg mai sus, la Tom(ul) 1, Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) al <2-lea>, <sub> lit(erele) **<(hh)>.**

(s) Tătarilor. Nu va fi fără cale să istorisim aici o deosebită pildă dată, la vremea aceea, de **Tătari** despre îndemîharea și iuțeala lor. Anume, stăteau, față în față, aproape de **Petrivaradin**, amîndouă oștirile, dar niciuna nu putea fi mai sigură despre numărul celeilalte, și nu-i fusese dat niciuneia să prindă de viu vreun inamic. La această nevoie, **Sultan Mustafa** îi scrie lui **Szahbaz Gierai** o scrisoare oficioasă și-l roagă ca,' în ce chip va putea, să prindă vreun ostaș de-al Caesarului, de la care să poată afla ceva despre starea oștirii dușmane'. Aceasta li se părea tuturora un lucru greu, ba aproape cu neputință, dat fiind că, pe atunci, oastea **Germanilor** stătea într-o linie de bătaie bine rînduită, împotriva căreia a încerca ceva n-ar fi fost decît să bată, în frunte, într-un zid de bronz, și să înscrie pe el, cu litere de sînge, amintirea cutezanței lor. Dar, ca să se supună vrerii Sultanului, Tătarul, după ce a ținut sfat, poruncește ca patru sute de-ai săi, aleși voluntari, să înconjure tabăra Gemianilor, și, ori de la bagaje, ori de la care, să smulgă vreun dușman. Aceștia, împărțiți
130 în mai multe pilcuri, dau peste linia de bătaie a Caesarienilor, dar mai mulți <dintre ei> sunt / uciși, și s-ar fi întors fără să fi isprăvit nimic, dacă trei frați, fiii lui < >, care, chiar cu împotrivirea Părintelui lor, se alăturaseră acestei campanii, n-ar fi atacat cu atîta îndemînare vîrful aripii Caesariene, încît să smulgă de acolo un ostaș din mijlocul camarazilor săi, și să-l aducă, legat, la ai lor.

(t) Dînd laoparte perdeaua. Cînd se ține, într-o expediție războinică, vreo consultare, căreia îi spun **'Galibe Divan'**, Sultanul asistă la ea, dar într-un loc aparte, ferit de o < >, **Perde**, adică 'perdea', de unde poate auzi toate cele care se dezbat, dar nu poate fi zărit de nimeni.

(u) Să fie trași înapoi de Czauszi. Turcii au două feluri de **Czauszi** : unii îi slujesc, îndeobște, la pace, în Constantinopole, **Divanului** Vizirului, primesc plecatele plîngeri ale reclamanților și îi duc judelui poruncile Vizirului, și îndeplinesc sentința lui; pe alții îi rînduiesc la război, ei chemîndu-se **Alai Czauszi**, și au cam aceeași însărcinare ca un 'Aide de camp' <'Aghiotant'> într-o oaste ținută de un regulament. În bătălie, ei au de dus la Paszi poruncile Vizirului, de avut grija călărimii, să se țină în linie, de chemat la luptă, de dat semnul retragerii, și de împlinit și alte sarcini de felul acesta, în care procedează, totuși, cu o mult mai mică îndemînare decît' Aides de camp' obișnuiți.

(x) Kiucziuk Dziafer Pasza. Altul decît suspomenitul **Codzia Dziafer Pasza**, care a căzut, mai apoi, în bătălia de la **Zenta**. Prins de **Germani**, le-a dezvăluit deschis întreaga stare a oștirii Othmane, iar, pentru această trădare, a meritat, după izbîndă, libertatea, fără de răscumpărare. Întors la Sultan, nu numai că n-a suferit niciun fel de pedeapsă pentru trădarea sa, ci a mai fost și
131 repus în vechea-i demnitate; dar, / în anul următor, a fost lovit de o boală și s-a săvîrșit din viață.

(y) Arnaud Abdi Kiehaia. După neam, era **Albanez** – de unde i s-a și dat numele de **'Arnaud'** – un om de-abia dacă al doilea după cineva dintre Turci, atît prin bărbăția-i al război, cît și prin prevederea lui politică. Înălțat de la **Czauszbaszi** la demnitatea de **Kiehaia** de către **Elmas Mehemed Pasza**, după prăpădul de la **Zenta**, sub **Temesvarin**, ca nu cumva resturile oștirii să se împrăștie, lipsite de Cîrmuitor și să cadă în mîinile dușmanilor, dat fiind că toți ceilalți Paszi fuseseră uciși, a fost onorat de către Sultanul însuși cu trei Tuguri și i s-a poruncit să ducă trupele pînă la **Beligrad** : cum niciun alt Pașă nu mai avusese parte, mai înainte, de o asemenea onoare,

(căci toți Paszii își primesc demnitatea și însemnele ei de la Vizir, iar nu de la Sultanul însuși) el a dobîndit numele de **Padiszah Cziragy**, sau <'Protejat al Padișahului'>. Am auzit despre el că se mai află și azi printre cei vii și că se bucură de Paszalatul **My** srului.

(z) Deli Baltaogly. Născut dintr-un tată **Jengiczer Agasi**, a fost înălțat, și el, prin toate treptele oștirii, pînă la aceeași demnitate, și, pentru însușirile sale, a fost cinstit de Sultan cu trei Tuguri, fie și sub bodogănelile Vizirului – dușmanul comun al tuturor bărbaților aflați mai presus prin meritul vreunei virtuți. Anume, de altfel, Jengiczer-agasi nu sunt decît pe măsura a două Tuiuri, și, dacă i se îngăduie cuiva trei, aceasta se interpretează, îndeobște, drept un lucru făcut în prejudiciul Vizirului. Iar cu porecla de '**Deli**', adică de "Smintit", s-a ales datorită prea marii sale cutezanțe, pentru că se credea despre el că se azvîrle, ca un zevzec, în toate primejdiile.

132 **(aa) Arnauzi.** După ce, odată înăbușită / răzmerița lui **Iskenderbeg** din **Albania**, mai toți locuitorii acelui ținut au fost siliți de **Sultan Murad al II-lea** să primească Muhammedanismul, împărații au luat obiceiul să aibă mereu cu sine, în tabără, cîteva mii de-ale lor. Aceștia sunt socotiți, și sunt de-adevărat, cei mai tari și mai curajoși la război dintre toți muritorii, ca unii care dau năvală asupra vrăjmașilor nu cu mai puțin suflet decît Jengiczerii, dar cu mult mai multă prevedere : și, cu toate că nu sunt ținuți de nicio regulă, ei au statornicit, totuși, între ei o rînduială, astfel că nu sunt ușor de învălmășit, ori de împrăștiat oriîncotro, decît după ce întreaga oștire va fi fost deja zdrobită. Este, mai mult decît orice, vestită priceperea lor de a trage la țintă cu puștile, care îi deosebește cu atît de mult mai presus decît ceilalți, încît nu șovăie niciunii să ia cu glonțul, de la două sute de pași, un ou, sau un măr, de pe capul mamei, sau al soției lor.

(bb) Fazli Pasza. Un om ilustru printre Turci pentru învățătura și multe alte însușiri ale sale, de unde a și primit numele de '**Fazli**', adică de "învățat". Datorită părerii despre stilul său mai elegant, a fost înălțat, în primul an al Viziratului lui **Elmas Mehemed Pasza**, la demnitatea de **Kiehaia**, apoi, trimis, cu trei **Tuguri**, în Paszalatul **Szehrezulului**, a lăsat, după moarte, o vestită amintire despre virtuțile sale.

133 **(cc) S-ar putea spune pe drept.** N-am auzit să mai fi luptat Turcii vreodată cu atîta di/sperare și încrîncenare, ca în bătălia aceasta, încît nici măcar unul dintre ei să nu se fi lăsat de viu în puterea dușmanilor : de unde se va putea întrezări fără greutate bărbăția oștirii biruitoare. Dar izbînda s-ar fi aflat sub foarte mare îndoială, dacă Jengiczerii înșiși nu i-ar fi dat morții, cu puțin înainte de luptă, pe Cîrmuitorii lor și pe alți oameni preavestiți pentru lauda bărbăției lor, pe care dacă i-ar fi avut drept Căpetenii, cu se aflau apărați de atîtea întăriturí, mulți au crezut că ei ar fi putut, cu cea mai mare ușurință, dacă nu să să fi zdrobit, măcar să fi respins trupele mult inferioare ale **Germanilor**. Și sigur că, în cîteva rînduri, experiența i-a învățat pe Turci, închiși într-un loc, ca, dacă nu văd niciun chip prin care să scape, să se bată cu mult mai aprig pentru viața lor, decît <pentru> izbînda, și, dacă au parte, pentru aceasta, de Căpetenii cu prevedere, prea adesea să pară că depășesc fapte nu numai că mai presus de cele nădăjduite, dar de un asemenea fel, încît să se arate mai presus de măsura omenească.

Cu prilejul acesta, socotim că nu e fără de folos să atragem luarea aminte asupra unor fapte în privința rînduirii luptei împotriva Turcilor, observate în campaniile la care am luat parte și noi înșine, chiar dacă știm preabine că **Busbeq** și alții au povestit despre aceasta cu mult mai mare

silință, în volume întregi. Mai presus de toate, o Căpetenie trebuie să ia seama dacă are puteri pe măsura celor ale Turcilor, dacă nu la număr (căci pînă acolo de-abia de va ajunge vreodată oastea Creștinilor), măcar în bărbăție, mijloace de război pregătite și hrana de trebuință. De-i vor lipsi acestea, trebuie să se ferească pînă și de vederea ei. Anume, nu numai că lor le crește cu mult sufletul cînd zăresc că inamicul se teme, sau se trage îndărăt, ci se și luptă mai tare, iar cînd simt că
134 nu-i nimeni care să cuteze să-i urmărească, fie și cînd fug, / nu arareori se întorc la luptă. Dacă se știe, însă, pe măsura furiei lor și excelent pregătit, el să vină cu curaj la vederea acelora, totuși să nu purceadă la luptă chiar din prima zi a sosirii sale, ci să steie locului, nemișcat, vreme de două, ori trei zile. Și anume, mai toți oștenii Turcilor, de îndată ce au văzut dușmanul, parcă sunt cuprinși de turbare și de o uriașă poftă de a lupta, și astfel, ca niște lei, se reped de la sine în înfruntare și de-abia de pot fi stăpîniți de **Czauszi** : dar, după a doua, ori a treia zi, acea nemăsurată ardoare li se domolește și, dacă li se tăgăduiește mai lungă vreme putința de a se înfrunta, ea se răcește atît de tare, încît nu mai pot fi duși să se înfrunte.

În bătălia însăși, mai sigur este de așteptat primul lor iureș, decît să-i ataci în rîndurile lor. Căci, de s-ar face așa, ei se și luptă mai rînduit, se și apără cu mai mare grijă, ca să trec sub tăcere că tunurile, cu care își întăresc mereu primele șiruri, fac, îndeobște, nu mic prăpăd printre cei care cutează să-i atace. Dimpotrivă, dacă se așteaptă iureșul lor, fie el și multcrîncen și însoțit de strigăte avane, totuși, de îndată ce se învălmășesc și, în alergare, nu mai sunt în stare să-și păstreze rîndurile, sunt respinși cu cea mai mare ușurință de focul puștilor. Iar acesta este singurul mijloc de a dobîndi izbînda și de a curma turbarea othmanică. Căci, dacă au ajuns la lupta corp la corp, ei lovesc cu aprig prăpăd pilcurile Creștinilor dinaintea lor, pentru că pumnalele acestora de-abia dacă pot, ba nici nu prea pot face față ascuțitelor săbii turcești. Iar cînd Creștinii îi vor fi văzut că se retrag și își încetează asaltul, ei nu trebuie să steie locului – ceeace inamicii vor interpreta, pe dată, ca un semn
135 de teamă –, / ci să se apropie mai mult, cu pas încet, de tabăra dușmanilor. Căci, dacă Jengiczerii care se retrag vor vedea aceasta, toată tabăra lor va răsuna, de îndată, de un strigăt de-a valma : 'Giavur gieldy', "Necredinciosul a înaintat !", care le taie, îndeobște, curajul și tuturor celorlalte trupe, și le oferă dușmanilor primul pas către izbîndă. Dar Jengiczerii nu se dau bătuți pe dată, ci, siliți de Mai-marii lor, se întorc iarăși la luptă. Creștinii trebuie să-i primească pe cei ce se întorc, tot așa, cu un foc neîntrerupt, și, mai înainte ca ei să se poată apropia mai tare, să-i respingă : dacă aceasta le iese după dorință, abia dacă Jengiczerii vor mai putea fi siliți, cîndva, și la un al treilea iureș.

Odată și acesta curmat, nu mai trebuie stat deloc, ci steagurile trebuie purtate înainte, și cu prudență, către tabăra lor. Iar atunci toată tabăra o va pătrunde un glas cu mult mai grozav : 'Giavur basty', "Necredinciosul a dat peste noi !", sau "a pășit <înainte> !", iar, odată ce acesta s-a răspîndit jur-împrejur, n-am mai văzut să se mai fi putut reînnoi bătălia. Căci Jengiczerii, de îndată ce-l aud, părăsesc valurile și tunurile, și nu mai caută decît să-i smulgă cuiva calul sau catîral, cu ajutorat căruia să poată scăpa din primejdie. Iar călărețiii, cărora le sunt deja binecunoscute apucăturile Jengiczerilor, puși fiind ca între doi dușmani, o apucă la fugă cît pot mai iute și se îndepărtează cît mai mult de pedestrime, de teamă ca – lucra, de altfel, și altădată petrecut – să nu fie împresurați de Jengiczeri și azvîrliți jos de pe cai.

Dacă, însă, Căpetenia Creştinilor va vrea să purceadă cu prea mare prevedere, iar, de teama unor curse, va neglija să-i urmărească pe cei se retrag, Jengiczerilor le creşte pe dată sufletul şi nu numai că se şterge amintirea prăpădului suferit, ci, de parcă ar fi fost biruitori, se împrăştie de îndată prin toată tabăra lor glasul 'Giavur corcar !', "Necredinciosul se teme !", iar, astfel se ajunge
136 ca iureşurile de mai apoi să se facă mult mai încrîncenate / decît cele de mai înainte, iar, adesea,
132 izbîndă, care se afla deja în mîinile Creştinilor, să le fie lăsată Necredincioşilor. /

(dd) Mahmud beg ogli. Beglerbegul **Rumeliei**, al cărui tată, cu acelaşi nume, fusese ucis, cu trei veri mai înainte, în bătălia dată cu oştirea lui **Veterani**. Spiţa aceasta nu numai că are în Rumelia mari moşii, ci şi <în> Paszalîcurile din regiunea aceea, ba mai şi este, foarte adesea, în fruntea Beglerbegatului Rumeliei. /

136 **(ee) Să-l alunge cu armele pe posesor.** Oridecîteori ne aducem aminte de cele făcute pe vremea aceea, ni separe că o neştiută groază ne mai cuprinde încă mădularele. Nu aveam acolo nicio siguranţă despre prieteni, niciuna <despre> neprieteni, dar, dimpotrivă, cea mai mare dezorientare ce poate fi pe lume. Sultanul se ascundea în oraş, vreme de trei zile, neştiut de nimeni, înafara de Paszâ, <iar> prin toată tabăra umblau felurite zvonuri despre prinderea şi trădarea lui de către ai săi. Trupele care scăpaseră rătăceau de ici-colo, fară Cîrmuitor, fără Căpetenie, fără disciplină, şi, de foame, îl prădau pe oricine le ieşea în cale. Seceta, care, în acel an, căzuse foarte mare, supsese toate apele, o sete cumplită silea animalele să soarbă mîl, dacă vreunul afla ceva apă stătătoare, trebuia să-i ucidă, ori să-i rănească pe mai mulţi, mai înainte să fie lăsat măcar să-şi umezească buzele în apă, necum să-şi potolească setea. Noi, scăpaţi din prăpăd, ne luasem corturile şi bagajele întregi, şi, laolaltă cu celelalte trupe, ajunsesem la **Temesvarin**, iar acolo ne aşezaserăm lucrurile într-o vie. După ce găsisem în ea gura unui puţ astupat cu pămînt, dădusem porunca să ni se întindă cortul peste ea, iar, în noaptea aceea, după ce fîntîna fusese curăţată pînă la fund, făcusem rost de apă foarte rece şi curată. După ce ne-am adăpat oamenii de casă şi animalele, am trimis, mai apoi, cînd se crăpa de ziuă, la bucătar, un rob cu un ulcior, căruia, ieşindu-i în cale pe drum, un ostaş îi smulge din mîini vasul, bea apa pînă la fund, şi îl ameninţă cu moartea, de nu-i spune curat unde a găsit acea apă. El, văzînd sabia trasă asupra sa, se înspăimîntă şi-i mărturiseşte că am găsit puţul sub cortul nostru. Ostaşul, prinzînd vestea aceasta, se duce pe dată să dea peste soţii săi, le
137 povesteste ce-a auzit, şi, fără zăbavă, cu toţii, / încingîndu-şi săbiile la şold şi ţinînd fiecare în mîini cîte o găleată, vin în zbor şi-l întreabă pe tot cel ce le ieşea în cale 'unde se afla cortul nostru ?'. Iar noi, văzînd că lucrul fusese deja dat pe faţă şi nu maiputea fi ascuns, am dat porunca să se mute cortul şi să se deschidă puţul, scuzîndu-ne că 'am găsit acolo un leş de om şi, de aceea, am ascuns fîntîna, ca nu cumva cineva, fără să ştie <asta>, mînat de sete, să se apropie de ea mai înainte să fie curăţată, şi să-şi pîngărească sufletul', iar, prin această sfîntă şi, după nevoia clipei, necesară minciună, nu numai că ne-am ferit de turbarea barbarilor, ci am şi obţinut să ne aducă cele mai mari mulţumiri pentru serviciul făcut.

(ff) Ali Bunar. 'Izvorul lui Ali', un loc la mijlocul drumului dintre **Temesvarin** şi **Alba Grecească**, unde se întîlnesc, îndeobşte, cercetaşii amînduror părţilor. Căci el este foarte înalt şi oferă o largă priveliste asupra cîmpurilor întinse mai jos.

(gg) Tekeli. Acesta îl însoțise în această expediție pe Sultan, și, după prăpăd, văzînd că podul fusese distrus, cum știa că el nu ptea fi reparat de **Germani** într-un timp atît de scurt, rămăsese toată noaptea în tabăra Turcilor și prădase dintr-însa lucrurile mai bune și mai de preț: astfel, strînsese pentru sine și pentru oamenii săi de casă avuții mai mari decît leafa din partea Sultanului, care de-abia dacă i-ar fi oferit cît să-i ajungă pentru hrană.

(hh) Daltaban Mustafa Pasza <>. Un bărbat foarte vestit printre Turci pentru lauda bărbăției în război. A fost înrolat, în tinerețe, în rîndul Jengiczerilor și crescut printre curtenii acelui mare Vizir, **Kioprili Ahmed Pasza.** A primit de la urmașul acestuia, **Cara Mustafa Pasza**, cinstirea de
138 **Talchiszczi**; dar, după pieirea lui, / zdruncinat de un noroc schimbător, nu numai că a pierdut această însărcinare, dar n-a putut nici ieși la suprafață mai înainte ca **Arabadzi Ali Pasza** să fie împodobit cu Viziratul: prin bunătatea acestuia a fost făcut **Jengiczeragasi.** Această cinstire i-a dat primul prilej de a-și dovedi în public însușirile. Căci, odată ce se îngrijea cu cea mai mare grijă de siguranța publică, îi mustra cu severitate pe cei ce o încălcau, și obișnuia, însuși, să umble prin Oraș, ziua și noaptea, cu haine schimbate, pe jos – ceeace predecesorii săi aveau obiceiul să facă de-a călare (lucru care i-a adus numele de **Daltaban**, adică "desculț", 'care merge în picioarele goale') – le-a strecurat și gloatei, și Magnaților cea mai mare nădejde în privința sa. Tot ea <l-a făcut>, puțin mai apoi, pe **Buiukly Mustafa Pasza**, cînd a fost înălțat din Seraskieratul de **Babadaghy** la Marele Vizirat, să nu socotească pe nimeni mai vrednic decît Daltaban spre a-i urma în această cinstire.

Pe cînd se afla la **Babadaghy**, și-a pus toată strădania în curățarea Moldovei de **Poloni**, și, din această pricină, a încercat să ia înapoi **Soroca**, care era, pentru dușmani, sălașul armelor din acea Provincie, și, cu toate că, din pricina puținătății alor săi (cum cea mai mare și mai bună parte a oștirii othmane primise poruncă să lupte împotriva Caesarului) nu-și putea îndeplini țelurile, a apărat, totuși cu atîta tărie hotarele Moldovei, încît nici Polonii n-au fost în stare să înainteze mai departe, ori să le aducă Provinciilor Othmane vreo daună mai însemnată. El a păstrat aceasta însărcinare cam vreo patru ani, iar, în vremea aceea, a legat o strînsă prietenie cu Părintele nostru : a păzit-o cu hărnicie nu numai față de el, cît a trăit, ci le-a arătat-o și fiilor răposatului – rară pildă printre Barbari – prin multe și vădite dovezi.

139 După ce **Asia** / a început să fie turburată și bătută de dese tîlhării, nici un alt Vizir nu a părut mai potrivit spre a le înăbuși, decît **Daltaban**. Trimis, deci, la **Kiutahia** cu demnitatea de Beglerbeg de **Anadol**, în scurtă vreme nu numai că i-a stăvilit pe răzvrătiți și a redat Provinciei liniștea, dar a și refăcut disciplina militară, doar că nu de tot prăbușită, în mijlocul acestor turburărî, a și strîns trupe din Asia, mult crescute față de înainte.

Invidia inamicilor lui a făcut ca el să nu piară în prăpădul de la **Zenta**. Căci, după ce, chiar în anul acela, ajunsese deja la **Sophia**, Capitala **Bulgariei**, a fost pîrît Sultanului de către Vizir, cum că 'ar fi despuiat pe nedrept mulți cetățeni din **Asia** și ar fi cerut de la locuitorii acelor ținuturi, pe lîngă și împotriva unei însărcinări împărătești, o mare sumă de bani, și ar fi tras-o în folosul său'. La acestea, Daltaban a răspuns că 'este, desigur, adevărat că a primit mai mult tribut din Asia, decît predecesorii săi, dar că banii aceștia nu i-a ascuns în dulapurile sale, ci i-a folosit pentru creșterea oștirii', luînd drept martore ale acestui fapt toate trupele din Asia : și totuși, cu nimic mai puțin, dat

fiind ca Vizirul se temea ca nu cumva un asemenea erou, dacă însușirile lui urmau să strălucească și mai mult în acea expediție, avea să fie înălțat la Vizirat, iar el însuși dat jos, cauza lui nemaifiind măcar ascultată, a fost lipsit de Paszalat și de toate demnitățile și averile pe care le avea, și i s-a poruncit să meargă în surghiun într-un orășel din **Bosnia**, <pe nume> , **Bichkie**.

Ni s-a întîmplat, cam pe la vremea aceea, pentru treburile noastre, să intrăm în cancelaria **Kiehaiei** și să dăm peste diacul lui, care transcria o copie a acelei porunci, prin care acela era condamnat la surghiun; parcurgînd-o cu ochi furișI, cum ne era un vechi și părintesc prieten, ne-am
140 dus pe ascuns să-l întîlnim, și ce-am vă/zut că se punea la cale împotriva sa i-am istorisit întocmai; la care, el, neturburat, ne-a spus : "Ție unuia, pentru prietenia ta față de mine, îți aduc mulțumire, și îți laud sufletul care ține minte binefacerile făcute de mine Tatălui Tău. Despre mine, însă, nu ai de ce te îngrija. Poate, tocmai, că Pronia Divină are să mă scape de pieirea care prevăd că-i așteaptă și pe Vizii", și pe ceilalți adversari ai mei."

Pentru a le face plăcere curioșilor, nu ne va cădea greu să adăugăm aici o copie a poruncii, așa cum este ea tiimisă, îndeobște, la mazilirea Paszilor :

'Mustafa sen sin. Cziunki dziurmi dzenaietin izhar olub her vedzhile catle vadzib, ve müstahak olmyszikien üzerinde inaiet ve ichsanum olmagile catlin afw, ve vezaretten azi Bosna aialetinde Bihkie nam calâde calâbend olmana emri Humaiunum olmysz dur Imdi' etc., adică "Tu, căre ești Mustafa !" (astfel li se scrie celor condamnați <la pedeapsa> cu capul, ori cu surghiunul, fără să se pomenească numele cinstirii pe care o poartă) "Cum crimele și nefaptele tale au fost date pe față, oricum te-ai arătat vinovat și <ești> osîndit la moarte, dar, în temeiul Milostivirii Noastre, ai fost scăpat de pedeapsa cu capul, totuși, Porunca Maiestății Noastre a fost dată ca, mazilit din Vizirat, să-ți duci viața în surghiun, în ținutul **Bosniei**, în cetatea **Bihkie**" etc.

Dar tocmai acest exil a fost și obîrșia onoarei care a urmat. Și anume, cum, după lupta de la **Zenta**, Caesarienii își purtaseră armele în Bosnia și își supuseseră cea mai mare parte a acelei
141 Provincii, resturile Turcilor / din Bosnia, aflate și fără Căpetenie, și fără sfat, vin să-l întîlnească pe surghiunit, și, chiar dacă nu vroia și se opunea, îl declară Se-raskier, chiar fără decizia Sultanului. În această însărcinare, după ce le-a smuls, cu mînă armată, trupelor învingătoare ale **Germanilor** douăzeci și patru de cetățui, dincoace și dincolo de **Sava**, nu i-a fost greu să dobîndească de la Sultan întărirea comenzii sale, încredințate prin glasul poporului.

Puțin mai apoi, cum **Arabii** porniseră o răzmeriță, și, punînd mîna pe **Bostra**, țineau toată **Mesopotamia** copleșită de năpădiri, **Daltaban**, pus și în calea acestei primejdii de către Vizirul **Amudzeogli Hussein Pasza**, pe lîngă demnitatea de Seraskier, i-a fost dat și **Bagdadului** drept Cîrmuitor. După ce a ajuns acolo, atacă și zdrobește, cu doar douăsprezece regimente, o sută douăzeci de mii de Arabi, bătălie în care se spune că el însuși a dat pieirii, cu mina sa, patru sute de dușmani. După izbînda, el reia Bostra, pilcurile Arabilor, care implorau mila bimitomlui, le ia sub credință, pune asupra lor tributuri mai grele, și astfel nu numai că redă Paszalatului Bagdadului hotarele sale cele vechi, ci îl face și cu mult mai întins și mai bogat. Cîtă vreme face acestea, împresurat de calomniile lui **Rami Reis Effendi**, Vizirul îl pîrăște pe lîngă Sultan drept un răzvrătit și un conspirator cu Arabii, și îl atrage astfel pe Împărat să-l trimită pe fostul Mai-mare ale Grajdurilor, **Battal Othman Aga**, la Bagdad, cu un **Chatiszerif**, ca să-i taie capul. Cînd acesta dădu de Daltaban,

în tabără, pe la Bostra, încă plin de izbînda, și ia seama că, din pricina favorii oștenilor, nu poate
142 duce la împlinire poruncile Sultanului, ascunde cu prudență cau/za sosirii sale, și spune tare că 'n-a fost trimis de Sultan într-un alt țel, decît să vadă dacă faptele lui Daltaban se potriveau cu faima răspîndită despre dînsul'. Auzind așa, Daltaban, arătîndu-i treizeci și două de mii de capete de Arabi, îi spune : "Du-te și, ce-ai văzut cu ochii tăi, istorisește-i întocmai Domnului meu, Sultanul !" După ce le-a cercetat pe toate, Othman Aga se întoarce la Constantinopole și îi înfățișează Sultanului cum l-a găsit pe omul deja dat pe mîna morții în mijlocul oștirii, aceasta biruitoare, și cum, de aceea, n-a putut să ducă la îndeplinire cele poruncite : mai povestește, apoi, și ce lucruri mai înfăptuise Daltaban în folosul Statului Aliothman, cum i-sa supus de tot pe Arabi, <cum> a eliberat Mesopotamia de năpădirile lor, și <cum> le-a redat siguranța Provinciilor dimprejur.

După întoarcerea lui Othman Aga, Daltaban îi trimite în dar șaizeci de mii de Galbeni, prin oamenii săi, Muftiului **Feizullah Effendi**, a cărui lăcomie îi era nu mai puțin binecunoscută, decît autoritatea de care se bucura pe lîngă Sultan; acesta, de vreme ce, după primirea atît de nesperată unei sume atît de mare de bani, bănuia că ea era fie fîlmaciul, fie premergătoarea unei nu neînsemnate cereri, trimite la Daltaban un om aparte, credincios sieși, care să afle bine de la el 'Ce-i cerea ? Dacă dorea cumva Viziratul, Muftiul avea să i-l obțină cu ușurință de la Sultan, pentru că Vizirul de acum, **Hussein Pasza**, era deja ros de boli și, din pricina beției, adusese asupra numelui său o nu mică ocară.' La acestea, Daltaban răspunde că 'El credea că i se datorează o răsplată pentru meritele sale față de Statul Othman : dar știa că pînă la acea culme ce i se oferea nu poate urca fără
143 ocrotirea lui, și, prin unnare, îl ruga / ca printr-o asemenea binefacere să și-l alăture ca pe un nou și veșnic protejat; lui nu-i lipseau mijloacele de a-i întoarce acea slujbă, și, de aceea, încă de demult îi sunt menite din partea sa mult mai largi daruri decît cele de mai înainte'. La primirea acestui răspuns, cum era, încă dinainte, mînios pe Hus<s>ein Pasza, spre a ajunge mai cu noroc la țelul gîndurilor sale, îl convinge pe Sultan să-l cheme mai aproape de Curte pe Daltaban, sub pretextul Paszalatului **Kiutahiei** : și, după ce a aflat că acela sosise acolo, dobîndește de la Sultan ca, mazilindu-l pe Hussein Pasza, să fie trimis la el, la Kiutahia, același Battal Othman Aga, cu pecetea Viziratului.

Daltaban, primindu-l, purcede țintă la Constantinopole fără de nicio zăbavă, în mers grabnic, în șaizeci de **menziluri** <"conace de drum">. Acolo, după ce a așteptat pînă în seară înafara zidurilor, în arsenalurile cu praful de pușcă, este înștiințat că Hussein Pasza s-a săvîrșit din viață în satul pe care îl avea ca la opt ceasuri de Constantinopol: din care pricină, se abate într-acolo și îndeplinește cele de cuviință pentru înmormîntarea lui, iar, a doua zi, ajunge la Adrianopole, și primește de la Sultan caftanul Viziratului. A doua zi de dimineață, îi cheamă îndată la sine pe **Rami Reis Effendi** și pe **Mavrocordat**, și le cere să spună 'în ce condiții consfințiseră pacea cu **Germanii** și cu **Polonii** ?'. Ei i le istorisesc pe toate, la rînd, 'înzestrați cu ce încredințări și cu ce porunci luaseră asupra lor Solia, ce-au putut îndeplini, la urmă, cu ce condiții au primit porunca de la Sultan să încheie războiul'.

La auzul acestora, Daltaban, înfierbîntat de mînie și de furie, le zise : "Bine ați mai împlinit ce vi se poruncise, dar fără îndoială că datorită înșelăciunilor voastre a fost împins Sultanul să deie aceste porunci. Căci El n-ar fi putut nicidecum să ordone ceva de felul acesta, de n-ar fi fost

144 convins că sta/rea Statului Othman este atît de prăvălită, încît Împărăția nu poate fi întărită decît în pace, oricare va fi fost ea. Eu socotesc că El n-a știut ce oșteni, ce Căpetenii, ce metereze mai poate pune încă Statul Othman împotriva vrăjmașilor : a fost, fără îndoială, în neștiință că eu, cu o mică ceată, smulsesem, cu sîngele meu, în **Bosnia**, 24 de cetăți din mîinile dușmanilor; nu-i greu de înțeles ce-ar fi fost, dacă Ocîrmuitorii Statului Othman s-ar fi purtat peste tot cu aceeași credință. Căci ce-i lipsea anume Împărăției Othmane, nu numai ca să-i facă față unui vrăjmaș atît de slab, ci și ca să-și și întindă mai departe hotarele : oare oștenii ?! au Căpetenia oștirii ?! au banii ?! Sigur că nu lipsa acestora, ci fie lipsa de creier din capetele voastre, care ar fi fost mai bine umplute cu paie, fie necredința voastră a adus lucrurile acolo, încît să fie o pace atît de necinstită cu un dușman nevolnic și ostenit, iar un Împărat neștiutor în ale treburilor publice să poate fi convins să o întărească prin jurămînt. Fie : **Germanii**, întăriți datorită păcatelor noastre și lîncezelii și indolenței Căpeteniilor Othmane, au cucerit asupra noastră cîteva victorii și mai multe orașe, çare n-au mai putut fi luate înapoi; dar Polonilor de ce le-ați dat înapoi, de bună voie, **Cameniciul**, o cetățuie de necucerit și din fire, și datorită artei <militare>, iar astfel ați pierdut, din impmdență, cea mai mare parte a izbînzilor lui **Sultan Mehemed** ?! Oare așa ne învață Legea noastră, așa suntem învățați de Profetul nostru, în felul acesta este păstrată onoarea numelui Aliothman ?! Îi va afla, Ea, totuși, Răzbunarea Divină, la vremea sa, pe aceia care i-au făcut atîta rău Statului Misliman și le-au dat, fără nevoie, Necredincioșilor locuri sfințite de rugile atîtor Mislimani !"

După ce le-a dat drumul la ale lor, el cere catastifele oștenilor, ale vistieriei și ale orașelor, atît ale celor care le fuseseră cedate dușmanilor, cît și ale celor care mai recunoșteau încă legile
145 Othmane / : nicăieri nu dă peste nimic, {{ce)) să fie pe gustul său. Dă vina, pe față, pe toți miniștrii și-i numește 'trădători ai Împărăției', <iar,> pe ascuns, pregătește război și arme, iar pe acestea le menește împotriva părții mai slabe, **Polonia** : iar, spre a avea înfățișarea dreptății, pe intermediarii păcii, pe **Rami Reis Effendi** și pe **Mavrocordat** se gătește să-i deie morții, ca pe niște haini, care le îngăduiseră Necredincioșilor prea multe, împotriva încredințării Sultanului. Apoi, ca să deie mai multă tărie facțiunii sale, îi întreabă printr-o scrisoare pe Chan și pe fruntașii **Tătarilor** 'Consimțit-au ei, oare, la condițiile păcii făcute de **Iskierlet ougly**, și de **Rami Reis Effendi**, un ins pe potriva lui ? Lui îi era destul de bine cunoscut și lămurit că ei, amîndoi, mituiți de Necredincioși, s-au purtat ca niște haini, l-au înșelat pe Sultan, și astfel mai degrabă au trădat Statul Othman, decît să-l întărească'.

Punerile la cale ale lui **Daltaban** nu îngrijorau pe nimeni mai tare, decît pe cei doi arbitri ai păcii pe care i-am pomenit mai sus, **Rami Reis Effendi** și **Alexandru Mavrocordat**. Căci ei vedeau că, dacă Daltaban avea să rămînă în acea demnitate, n-aveau să scape de osîndă; totodată, ei înțelegeau că nu era de sperat în nicio schimbare a lucrurilor, cîtă vreme **Muftiul** era ocrotitorul lui Daltaban. După ce-au stat să cugete despre aceasta, cum nu li se arăta în cale nicio altă scăpare, ei se hotărăsc să-l atace pe Muftiu, și, dacă era cu putință, să-l abată de lîngă pârlea lui Daltaban. Mavrocordat urzește tertipurile de folosit pentru a atinge țelul acesta, și îi alcătuiește lui Rami ce trebuia să zică și cu ce vorbe să atingă sufletul Muftiului. Acesta urmează sfaturile șiretului de
146 **Skierletogly**, și, prinzînd prilejul, îi înfățișează Muftiului 'cum a primit poruncă de la Sul/tan să încheie pace cu **Germanii** și cu **Polonii**, iar, în această însărcinare, și-a dat toată silința pe care a

putut-o ca să fie consfințite condiții cît mai avantajoase de stabilire a păcii pentru Statul Othman, și nu le-a îngăduit Necredincioșilor nimic pentru care să nu fi dobîndit, mai înainte, poruncă de la Sultan și consimțămîntul Muftiului și al Vizirului **Hussein Pasza**. După ce crezuse că, prin aceste strădanii, binemeritase de la Statul Othman, iată că îi stîrnise noului Vizir, **Daltaban Mustafa Pasza**, cea mai mare pornire asupra sa și a soțului său, **Iskierletogly**. Nu numai că fuseseră învinovățiți de el și luați cu crîncene ocări, dar și toți ceilalți care contribuiseră, fie cu porunca, fie prin consimțămîntul lor, la încheierea acelei păci, fuseseră mustrați cu cea mai mare asprime : ba, Daltaban, mersese pînă acolo, încît nu se temuse să afirme în public că 'avea să curețe de Ghiaurii dinlăuntru și dinafară cinstirea numelui de Othman'. Apoi, că tot el i-a atițat la răzvrătire, prin scrisori clandestine, pe **Tătarii** din **Crimeea** și celelalte 'orda' **Scythice**, și, anume ca ei să se tulbure mai ușor, a împrăș<tiat> printre aceia multe <minciu>ni despre cîrmuirea str<îmbă a Stat>ului. De vreme ce este limpede că aceste și alte <în>cercări de același fel ale lui Dal<taban> nu țintesc la nimic alta, decît la pieirea tuturor celor care au trudit laolaltă la pacificarea Statului Othman și la descăunarea Sultanului însuși, ei au socotit de datoria lor să-l înștiințeze despre ele pe < > **Muftiu**, ca pe cel mai de seamă mediator al păcii, și, totodată, să-i ceară nu numai să aibă grijă de sine, ci și să binevoiască să-i apere și să-i păzească împotriva nestăpînirii acelui om și pe aceia care îl aveau pe dînsul drept unicul lor proteguitor'.

147 Convins fiind, prin aceste vorbe ale lui **Rami**, < > / **Feizullah Effendi** că e vorba și despre capul său, se hotărăște să nu aștepte lovitura, ci să i-o ia dușmanului înainte și să-l prindă chiar pe el în cursă. Dar, ca să ascundă laturile întinse tocmai lui, îl cheamă la sine pe **Cara Mehemed Aga**, Mai-marele Măcelarilor, un om preabogat, care învățase să-și ascundă, prin lungă exersare, barbaria din fire, și dobîndise, chiar prin aceasta, ca Muftiul să-și logodească fiica cu fiul lui și, cînd a sosit, i-a spus : "Sunt unele care aș dori să-i fie povestite Vizirului cu tine drept tîlmaci : căci știu că între voi se află o strînsă prietenie. Au venit la mine **Rami Reis Effendi** și **Iskierletougly**, și mi-au spus multe nelegiuiri despre Vizir, cum că ar umbla după descaunarea Sultanului și după sfîrșitul meu, și că, din această pricină, m-a trecut, în public, printre Necredincioși. Dar cum acela, precum bine știi, la intervenția ta, cu autoritatea mea, a fost înălțat la Vizirat, și a ajuns astfel **Czirag**, adică 'Protejat' al meu, n-aș vrea ca făclia aprinsă de mine să fie stinsă atît de iute și să fie lipsit de viață cel pe care, <doar> cu puține zile înainte, l-am înălțat la cele mai mari onoruri pe care le poate da Împărăția Othmană. Pe lîngă aceasta, am priceput bine că Rami și cu Iskierletougly, pe cînd își purtau Solia, mituiți de Ghiauri cu mare mulțime de bani, le-au cedat, de la sine, Germanilor și **Polonilor** multe care ar fi putut fi păstrate sub ascultarea Othmaniazilor, iar pe Sultan și pe mine, ticluind șirete minciuni, ne-au convins că nu s-a putut găsi o altă cale de a încheia pacea. De aceasta, vreau să-l înștiințezi pe Vizir, în numele meu, că eu nu mă las abătut de minciunile acelor aiuiiți, încît să încetez a-i fi ocrotitor, ba chiar, ivindu-se prilejul, am să-l îmboldesc
148 pe Sultan nu numai să-i întărească Viziratul, / ci să-i și pedepsească cu capul pe toți dușmanii lui."

Cînd **Daltaban** află acestea din gura lui **Mehemed Aga**, îi face, noaptea, Muftiului o vizită, și se preface că-i dezvăluie toate simțirile sufletului său, ca unui ocrotitor și binefăcător al său. Muftiul se face că le aplaudă, înalță cu prefăcute lingușiri gîndurile Vizirului, și făgăduiește că are să

contribuie cu toată sîrguință ca ele să fie duse la îndeplinire, iar **Rami**, **Mavrocordat**, ca și ceilalți complici ai lor să fie executați. Întărit de aceste făgăduieli, Daltaban se întoarce acasă vesel la chip, și, chemîndu-și Kiehaia, pe **Topal Ibrahim Aga** (care i-a fost dat, după aceea, drept Cîrmuitor, **Thessalonicului**), îi înfățișează în amănunt ce a tratat cu Muftiul; mai adaugă, totuși, că 'îl are pe Muftiu drept ocrotitor și-i datorează Viziratul, dar nu poate răbda ca el să aibă atîta autoritate pe lîngă Sultan, încît să-i poată mazili și întări pe Viziri după pofta sa : căci după cum, dîndu-l jos pe **Hussein Pasza**, îl împodobise pe el cu pecetea Împărăției, tot astfel, alungîndu-l pe el, putea înălța pe altul pe acea culme. De aceea, cum nu putea găsi nici un alt chip prin care să dobîndească de la Sultan mazilirea unuia care îl ținea cu totul supus, era nevoie să fie înlăturat fără știrea Sultanui, căci lupta cu un mort avea să fie mai ușoară decît cea cu un om în viață'. Și îi propune următorul plan spre a-l ucide : 'Joia, cînd încetează toate judecățile și sfaturile, trebuia să-l cheme la ospăț, iar în timpul chefului, să-l sugmme cu lațul prin mijlocirea cîtorva ofițeri credincioși Vizirului; apoi trebuiau chemați și atîțați la scandal și Jengiczerii, iar aceștia să-i dea de veste Sultanului că
149 cereau moartea Muftiului și capetele lui Rami, al lui Mavrocordat, / și ale nu puținor altora'.

Perfidul **Kiehaia** încuviințează, pe față, planurile Vizirului și laudă ce pusese la cale, dar noaptea, în straie schimbate, se duce la **Mufti** și-i arată în amănunt ce primejdie atîrna asupra capului lui. Muftiul, dîndu-i drumul lui Kiehaia cu cele mai mari făgăduieli, se urcă în trăsură la cel de al treilea ceas al nopții, se duce să-l vadă pe Sultan și-i povestește cele aflate de la Kiehaia, dîndu-i sfatul să-i ia capul lui Daltaban, ca nu cumva starea Împărăției să fie zdruncinată de noi turburări, și-i făgăduiește că avea să dea o **fetvah** despre aceasta, dar îl face să ia aminte și să nu iște, din prea mare grabă, vreo răzmeriță în gloată, iar el va găsi chipul în care, părînd pe drept, acela să fie eliminat fără de niciun cutremur, întors acasă, Muftiul plăsmuiește o boală de picioare care l-ar împiedica să meargă la Vizir, și, trimițîndu-l pe **Talhyszcziul** său, îl poftește să vină la dînsul, 'pentru că avea să-i comunice mai multe lucruri care-l priveau'.

La vestea aceasta, Vizirul vine degrabă, crezînd capcana gata întinsă pentru dușmanii săi, iar, la sosirea sa, Muftiul îi spuse : "Lăudat fie Dumnezeu, Sultanul a încuviințat toate cererile mele și a făgăduit că are să-l deie morții pe **Rami Reis Effendi**, numai să se poată născoci vreun motiv pentru osîndirea lui. Prin urmare, de vrei să-mi urmezi sfaturile, vei afla cu ușurință nu numai un pretext, ci și adevăratul motiv ca să-l ucizi. El trebuie alungat mai departe de Curte, dacă vrem ca planurile noastre să aibă parte de un bun sfîrșit. Cum nu-i alt chip să izbutim asta, este nevoie să-i oferi, drept răsplată a serviciilor aduse Împărăției Othmane, Viziratul cu trei Tuiuri, și, după cîteva zile, să-l hărăzești unui Paszalat mai îndepărtat, după care vei putea găsi cu ușurință învinuirea sub
150 care să-l faci urît Împăratului / și să obții descăpățânarea lui: iar, după înlăturarea lui, ai să-l poți ucide pe **<I>Skierletogly** mai ușor decît un cîine de pe stradă." După aceste spuse, îl supune pe Daltaban să-i jure că n-are să-i dezvăluie nimănui sfatul acesta, nici măcar Kiehaiei sale.

Vizirul, înșelat de făloasele minciuni ale Muftiului, îl crede pe acela cu adevărat ocrotitorul său și socotește că a și tras la mal în port. Cu țelul acesta, mai întîi îl întreabă, parcă în glumă, pe **Rami Effendi** 'Oare nu vroia ca, de pe treapta pe care se afla acum să fie înălțat cîndva pe una mai înaltă, și să fie împodobit cu Paszalatul ?' El, așa cum îi poruncise Muftiul, se prăvale la picioarele Vizirului <și> îl roagă să nu-l împovăreze cu o atare onoare, lui fiindu-i deajuns să se afle printre

Scribi, dat fiind că nu a avut parte de norocul, din naștere, să poată cere Viziratul: pe lîngă asta, el este nepriceput în arta cîrmuirii Provinciilor și nu-și poate desfășura sîrguința și credința în vreo altă parte, decît în Cancelarie'. Daltaban îi mustră aceste vorbe, adăugind că 'dacă nu se supunea poruncii Sultanului, avea să piardă toate răsplățile pe care le meritase, pînă atunci, prin ostenelile sale, și n-avea să scape de marea indignare a Sultanului'. Cînd, pînă la urmă, deși, chipurile, silit, Rami Effendi s-a supus, Daltaban îi dă de știre Sultanului, printr-un < > **Talchysz**, că 'Rami Reis Effendi se roagă de milostivirea Sultanului, ca să i se deie drumul, cu trei **Tuguri**, de la < > **Calem** <'Cancelarie'>', și intervine ca Împăratul să îi admită cererea.

Sultanul, prevenit de vorbele Muftiului, aprobă cu ușurință aceasta, adăugind că 'El, ținînd seama de serviciile lui, nu numai că-l împodobește cu trei **Tuguri**, ci îl mai și declară **Caimacan** și **Consilier**, și vrea ca el să rămînă mereu aproape de Curte'. Deși lucrul acesta nu-i era pe plac lui
151 Daltaban, și se părea că-i dărîmă toate mașini/națiile, el dădu, totuși, ascultare poruncii Sultanului, și, aducîndu-l la sine pe Rami, l-a căftănit și i-a dat titlul de 'Consilier < > **Cubbe niszin**'.

Această neobișnuită și peste rînd înălțare a lui Rami nu a putut să nu stîrnească mirarea întregii gloate. Anume, era vădit că Daltaban dezaproba pacea, iar pe arhitecții ei îi urmărea mai degrabă ca să-i deie morții, decît către onoruri : de aceea, celor ce nu știau cele petrecute între Muftiu și Daltaban li se părea neașteptat să fie dăruiți cu cele mai mari cinstiri aceia pe care ei crezuseră că-i așteptă execuția. Astfel după aceea, prin gloată se împrăștie despre Daltaban mai cu seamă zvonuri funeste, că 's-a zis cu el, 'șeaua-i e azvîrlită la pămînt' – lucru spus la ci ca un proverb : Sultanul, înșelat de veninurile Muftiului și de meșteșugurile ciracilor lui. Rami și Iskierletougly, nu este decît instrumentul nestăpînirii altora. Apoi, Rami, nu are vreun alt merit prin care, într-un salt nemaiauzit, să fi părut vrednic să fie înălțat pînă la Vizirat din sarcina de Scrib, decît că le-a vîndut Necredincioșilor cinstea numelui de Othman : iar aceasta este cea mai vădită dovadă că eroul cel mult-vestit printre Othmanizi, campionul cel strașnic al onoarea împărătești, Daltaban, dacă nu va fi condamnat la moarte, are să fie, cu siguranță, trimis în surghiun, ca, astfel, să nu mai fi rămas nimeni care să se mai poată pune împotriva planurilor lor celor perfide'.

Cînd Daltaban, din vorbele acestea, prinde de veste că gloata era de partea sa și că răbda cu greu faptele Muftiului, se simte întărit în țelul său, și se hotărăște să-l ucidă mai întîi pe Muftiu, apoi pe Rami, apoi, dacă va fi fost nevoie, să-l detroneze chiar și pe Sultanul însuși. Dar, ca să-și atingă mai sigur ținta, îl cheamă la sine pe amintitul **Cara Muhamed Aga**, pe care, ca pe un vechi
152 prieten, și-l socotea foarte / de partea sa, și caută să afle 'ce fel de vorbe umblau prin gloată despre sine, despre Sultan, Muftiu și Rami : încuviința, oare, poporul cele pe care Sultanul le statornicise despre Rami, au ba ?' Cara Muhamed, ca să-l înșele și mai tare pe Vizir și să-i cerceteze planurile, îi spune care era glasul poporului, cum că 'nu-i erau pe plac onorurile cu care fusese copleșit Rami de către Sultan, și că se credea că Sultanul, vrăjit de scamatoriile Muftiului, nu era Împărat decît cu numele, iar Muftiul era, de fapt, Împărat, și dispunea după pofta sa de treburile Statului: iar aceasta o spuneau, sus și tare, într-un glas nu numai plebea, ci și **Erbabi Devlet**, 'Cei mai de seamă dintre Magnați'.'

Auzind acestea, **Daltaban** n-a putut să se mai stăpînească, necunoscînd perfidia pe care o punea la cale **Casab baszi**, și a izbucnit cu aceste vorbe : "Ai să vezi, Muhammed al meu, ce-are să se petreacă, în zilele următoare, în arena aceasta !" Cînd s-a dus la Muftiu să-i dezvăluie aceste

vorbe, ele nu numai că i-au întărit bănuiala iscată de pe urma spuselor Kiehaiei, ci au grăbit și sfîrșitul lui Daltaban.

Între timp, Daltaban pune harnic la cale toate cele pe care le născocise întru pierzania Muftului. El îl avea pe lîngă sine pe un anume **Dervisz Muhamed**, de neam din **Moldova**, un rob vechi și credincios, care, dovedindu-și preaadesea credința, nu numai că meritase să fie ridicat de el la cinstirea de **Baszczohadar**, ci și să ajungă părtașul multor taine de-ale Domnului său. Daltaban îi împărtășește acestuia planurile sale și-i dă poruncă 'să pregătească funia unsă cu săpun pe care, cu ajutorul celorlalți ofițeri, să i-o pună <de gît> Muftiului, atunci cînd avea să se spele pe mîini, și să-l sugrume'. Acela ia asupră-și însărcinarea ce-i fusese dată și făgăduiește că 'are să le ducă la
153 împlinire pe toate după vrerea lui, și n-are să se deie în lături nici din fața morții, / numai să-i poată lua cu sine pe lumea cealaltă și pe vrăjmașii Domnului său'.

Odată pregătite acestea, îl trimite pe **Szeichougly**, care îi urmase lui **Rami** în cinstirea de **Reis Effendi**, la Muftiu, ca să-l poftească, în ziua următoare, care era una de Joi, și, ca atare, lipsită de treburi publice, la ospățul de la Curtea Vizirului. Acela răspunde că 'suferea din greu, acuma, de picioare'. El îi promite însă că 'dacă avea să-i mai treacă durerea, avea să vină, oricum, a doua zi'. După ce Szeichougly i-a povestit acestea Vizirului, el dă poruncă să se direagă un strălucit ospăț, dar le poruncește **Agalarilor** săi, ca, 'de îndată ce va fi sosit Muftiul, să se retragă în sălașurile lor : căci avea a se consfătui cu Muftiul despre niște treburi tainice'.

În ziua următoare, de cum se arătaseră zorii, el îi poruncește Kiehaiei sale, **Topal Ibrahim Aga**, să-l poftească a doua oară pe Muftiu, și să afle sigur de la dînsul 'are să vină, oare ?'. Acela se duce la Muftiu, îi arată pricina venirii sale, dar îi atrage pe ascuns luarea aminte 'să se ferească pentru că cei care aveau să-l sugrume erau deja hotărîți de demult și gata pregătiți'. Aflînd acestea, Muftiul îi zice Kiehaiei: "Du-te și dă-i de veste Domnului tău că eu mă aflu astăzi într-o mult mai bună sănătate decît ieri, și, de aceea, am să ajung oricum la amiază ! Iar eu, cu ajutorul lui Dumnezeu, am să găsesc ocolișurile cu care să pot scăpa de lațurile lui.'

Întors la Domnul său, perfidul Kiehaia îi duce răspunsurile arătate de Muftiu; crescîndu-i, la ele, sufletul, odată ce credea că a și prins în cursă piedica cea mai de seamă a celor cugetate de el, Vizirul rînduiește harnic cele care socotea el că priveau acea tragedie, între timp, sosise deja vremea menită prînzului, dar Muftiul încă nu se zărea deloc, și, cînd, nemairăbdînd zăbava, Daltaban
154 tocmai/ îl trimitea, a doua oară pe **Reis Effendi**, vine în grabă însuși **Talhyszcziul** Muftiului și îi dă de știre lui Daltaban că 'Domnul său, după ce tocmai se urcase în lectică spre a veni la Vizir, a fost chemat la Sultan, și, de aceea, el însuși, cum nu se putuse scuza sub niciun pretext, a plecat la Sultan, dar în locul său, avea să-l trimită la Vizir pe fiul său mai în vîrstă, **Nakyb Effendi** – așa că se roagă ca ospățul să fie amînat pentru săptamîna următoare : dar el nădăjduia că avea să afle, chiar în ziua aceea, prilejul cu care să-i întărească Viziratul și să le poată pregăti dușmanilor lui pieirea.' De-abia îi spusese Talhyszcziul Vizirului acestea, cînd sosește însuși Nakyb Effendi și adaugă, pe lîngă Vizir, aceeași scuză, în numele Tatălui său.

Daltaban, deși răbda cu greu ca, de astă dată, Muftiul să-i fi scăpat din lațuri, ca să nu-și deie pe față, fără de vreme, gîndurile, îl primește, cu mare cinstire și alai, pe **Nakyb Effendi**, și, peste obicei, îi iese în cale pînă la **Arzodasi**, arătînd că 'nu-i este mai puțin plăcută prezența fiului, decît

cea a tatălui: oricum, poruncile Sultanului trebuie puse înaintea oricăror treburi particulare, iar onoarea așteptată nu-i este luată, ci doar amînată, cîtă vreme îi rămîne nădejdea de a-l primi pe Muftiu în următoarea zi de Joi'. Între timp, cîtă vreme fiul se ospătează cu Daltaban, tatăl, arătînd trist la față și la veșminte, îl întîlnește pe Sultan. După închinare, poruncindu-i să așeze pe **Ichram** <'Covor'>, primul i se adresează Sultanul și-l întreabă 'care să fie pricina pentru care i s-a înfățișat astăzi cu un chip atît de trist, de parcă s-ar teme ?' El, prinzînd acest pritej de a vorbi, îi zise : "Am
155 foarte grele pricini de mîhnire, Doamne și Preamilostive Îm/părat ! O ascunsă, dar foarte mare primejdie atîrnă asupra capetelor noastre, ale tuturor, greu de ferit, doar dacă, înainte să cadă trăznetul, vifomul Maiestății Tale are să risipească nourii cei amenințători. Dar ceea ce mă apasă cel mai tare este eu însumi, neprecaut, am ajutat la creșterea acestei furtuni. Anume, auzind despre faptele eroice ale Vizirului nostru de astăzi, cum fie lipsa lui, fie umilința îi ascundeau viciile, eu însumi, robul Tău, n-am socotit pe nimeni mai vrednic să se afle în fruntea ocîrmuirii Statului Othman, și, de aceea, cum îmi dădeam seama că **Hussein Pasza**, datorită neglijenței și beției sale, nu era în stare să cîrmuie Împărăția, Ți l-am recomandat cu insistență, și n-am încetat rugîndu-mă, pînă ce nu l-ai împodobit cu însemnele Viziratului. Înălțat pînă în vîrful culmii, el și-a arătat, pînă la urmă, nestăpînirea sufletului, pe care o ascunsese pînă atunci printr-o grijulie prefăcătorie, și s-a vădit a fi dușmanul tuturor celor pe care i-a socotit că vor sta în calea turbulentelor sale planuri. I-aș trece cu vederea, dacă ar fi conspirat numai asupra capului meu, aș tăcea, cînd, împotriva legilor divine și omenești, încearcă să-mi pună funia de gît, dacă, prin uciderea mea, s-ar pune capăt nenorocirii pe care o unelteste. Dar trebuie să rup tăcerea, cînd iau seama că omul acesta nerecunoscător îi stîrnește pe Jengiczeri la răscoală, îl cheamă în Oraș, cu același țel, pe **Chanul Tătarilor**, respinge în public pacea consfințită cu dușmanii, pe arhitecții ei îi numește 'Necredincioși', mpe tratatele prin jurămînt întărite, nu lasă nemișcată nicio piatră, pentru ca, drept răsplată a atîtor și atîtor binefaceri cu care l-ai copleșit să te despoaie de tron pe Tine,
156 Preamilostive Împărate, iar întregul Stat să-l umple de noi turburări. / De nu te vei pomi degrabă împotriva acestor fapte, mă tem să nu-Ți pară rău, dar prea tîrziu, pentru o milostivire dată nu la vremea ei."

La auzul acestor șirete vorbe ale lui **Feizullah Effendi**, Sultanul, cuprins și de mînie, și de teamă, da să afle de la el 'în ce chip ar fi de făcut față unui asemenea rău ?' Iar Muftiul îi răspunde că 'nu se află alt leac pentru această boală publică, decît ca acel aiurit autor al turburărilor să fie scos din scenă, și să fie pus în locu-i altcineva, un iubitor de păstrarea păcii și un Vizir mai strihs legat de partea Sultanului – căci, după tăierea capului, celelalte mădulare, fie ele și destul de zdruncinate, se vor liniști cu ușurință : dar trebuie adus la sfat și **Rami Pasza**, despre credința și prevederea căruia și-a dat seama din belșug, după foarte multe dovezi'.

Sultanul încuviințează cu ușurință vorbele fostului său pedagog, și încredințează îndemînării lui întreaga treabă. Întors acasă, Muftiul, tot în acea noapte, îl cheamă la sine, în haine schimbate, pe **Rami Pasza**, și pune la cale, cu el, planuri pentru a-l ucide pe **Daltaban**. Adunîndu-și părerile, se hotărăsc, pînă la urmă, să-l înșele pe neprevenit în felul următor : Daltaban trebuia convins să-l facă pe Rami Pasza Seraskier de **Babadaghy**, iar Muftiul trebuia să-i sugereze Sultanului să iscălească **Talchyszul** pe care avea să i-l trimită Vizirul despre acest lucru : 'cum și El a avut de

gînd același lucru – căci a auzit că gloata și cu Jengiczerii au răbdat cu greu faptul că a fost înălțat din sarcina de Diac pînă la Vizirat; de aceea, socotește de trebuință să fie îndepărtat mai mult de la Curte, și nădăjduiește că, în felul acesta, murmurele poporului și ale oștenilor aveau să înceteze'.

Conform cu acest decret, Muftiul îl trimite la Vizir, a doua zi, pe fiul său, **Nakyb Effendi**, <și-i> poruncește ca 'să-i ceară să-l ierte pentru a doua oară, pentru că, ieri, a fost împiedicat să-și
157 țină făgăduiala, din porunca Sultanului / : dar el crede că Dumnezeu nu fără o Pronie aparte i-a pus în față acea piedică; căci el a găsit prilejul să-l convingă pe Sultan să-l înlăture pe **Rami** de la Curte și să-l trimtă în Seraskieratul de **Babadaghy** – dar e nevoie ca, fără zăbavă, mai înainte ca Sultanul să-și schimbe părerea, să-i ceară același lucru printr-un **Talchysz**, și, după cum e obiceiul, ca Sultanul să nu miroasă vreo înșelăciune, să-l pomenească în el, cu onoare, pe Rami: anume, că slujbele credincioase ale lui, făcute pînă acum Împărăției, merită ca el să fie pus Mai-mare într-o atare demnitate, și că nu știe vreun altul mai vrednic de aceasta, decît pe dînsul, astfel ca să poată păstra pacea și să vegheze asupra mișcărilor Ghiaurilor'.

După ce i-a dat de veste acestea lui **Daltaban**, îl înștiințează și pe Sultan, printr-o **Deskiere** ('notiță'), că Daltaban avea să propună așa ceva, și-l roagă 'nu numai să binevoiască să-și deie consimțămîntul, ci să-l mai și cheme la Sine pe Vizir, sub cuvînt că ar avea de stat de vorbă cu dînsul cîteva lucruri despre care ar vrea să-l instruiască pe **Rami Pasza**'. Se joacă pe acea scenă după pofta Muftiului : Daltaban trimite **Talchszul** la Sultan, Sultanul îl ratifică, scriind în susul lui formula obișnuită ('Să se facă'), iar pe el însuși îl cheamă la Sine prin Baltadzilar **Kiehaiasi**. Vizirul dă ascultare poruncii, neștiind lațurile care-i erau întinse (pe care, de le-ar fi cunoscut, nu numai că putea cu ușurință să se ferească de ele, ci și să stîrnească răzvrătirea care, după aceea, i-a smuls și Sultanului sceptrul din mînă), și purcede, cu alaiul obișnuit, către Sultan. Cînd **Kyzlaragasi**, după obicei, intră primul în odaie, îi iese în cale, trimis de Sultan, Baltadzilar Kiehaiasi, și-i arată
158 că Sultanul îi cere înapoi pecetea încredințată lui. **Daltaban**, cum era cu un suflet de neînfrînt și / întărit împotriva tuturor nenorocirilor Fortunei, îi spune că 'el n-are să deie înapoi însemnele Viziratului încredințate sieși, mai înainte să fi stat de vorbă trei cuvinte cu Sultanul: dacă Împăratul n-avea să se lase înmuiat de ele, el are să-și piardă cu dragă inimă nu numai pecetea, ci și capul'.

Care să-i fi fost gîndul cînd a cerut cu atîta stăruință intrare la Sultan, umblau, pe acea vreme, felurite păreri ale feluriților oameni. Erau unii care credeau că el vroia să-l fi străpuns pe Sultan cu pumnalul pe care l-ar fi avut ascuns în sîn, alți îl socoteau nevinovat de o atare crimă și socoteau că n-a căutat decît să-i pună Sultanului sub ochi primejdia care-i amenința norocul datorită punerilor la cale ale Muftiului și ale lui Rami, și – ceeace obișnuia adesea, de altfel, să spună cu tărie, în convorbirile familiare – că 'el, într-o campanie sau două, avea să-i redea Împărăției Othmane toate cele pierdute prin perfidia lor '.

Dar Sultanul era atît de vrăjit de meșteșugirile Muftiului, încît nu numai că nu vroia să-l audă pe cel care-l îndemna cu prevedere, ci chiar, primind ce dorea Daltaban, a dat poruncă 'să-l apuce, să-l dezbrace de haine, să-l lege ca pe un tîlhar și să-i taie, pe dată, capul, lîngă **Babi Humaiun** <'Poarta Impărăției'>, iar leșul să li-l azvîrle cîinilor drept hrană, în Sirikmeidan <'Piața Circului'>'. Slujbașii dinlăuntru îndeplinesc cu sîrg porunca Sultanului, se reped asupra lui pe cînd nu se aștepta, îl leagă, și îl duc la locul osîndei. Cînd erau deja să-i taie capul, vine în grabă **Baltadzilar**

Kiehaiasi și îl întreabă, în numele Sultanului, 'ce avusese a-i spune îndemnîndu-l să primească **Abdest** <'apa de spălat'>, și să se căiască pentru cele făptuite, ca nu cumva să piară și cu trupul, și cu sufletul'.

La acestea, *Daltaban* îi răspunde că 'el, de cînd se știe pe lume, n-a urcat niciodată pe cal, fără
159 să se curețe prin **Abdest**: și n-a lăsat să treacă, fără căință, / nici o mică de ceas, iar, de aceea, nu-și pierde nicidecum nădejdea în iertarea de la Dumnezeu și de la Profet, și n-are să piară cu sufletul, chiar dacă Necredincioșilor li se va părea că a pierit cu trupul; iar ce avusese a-i spune Sultanului nu-i poate dezvălui nimănui, decît Lui singur : iar acum nu poate privi fără oroare fața unui atare Sultan, care-i dă morții pe cei ce îl slujesc cu credință, dar se dă de tot pe mîna **Kyzilbaszilor** și a **Magilor**. N-a mai rămas decît un singur leac pentru aceste stricăciuni, Dreptatea lui Dumnezeu, prin care el crede că, după moartea sa, Sultanul avea să învețe cît de departe rătăcise de o minte sănătoasă și de credința Mislimană.'

După ce acestea i-au fost aduse Sultanului la cunoștință, abia dacă se poate spune cu cîte îndoieli i-au umplut ele sufletul. El bănuia, după statornicia de suflet cu care luase asupră-și osînda, că ceeace **Daltaban** dorise să-i împărtășească era un lucru de mare însemnătate, dar iubirea și încrederea de care era mînat față de Muftiu, cîndva maestrul său, se împotriveau să ia seama la el. Prin urmare, ca să poată hotărî mai cumpătat ce avea de făcut în această privință, dă porunca să se amîne osînda, iar el să fie păzit în **Caparasi**, 'închisoarea Curții'. Cînd află aceasta, inamicii lui, Muftiul și cu Rami, căruia Sultanul îi și încredințase Viziratul, sunt cuprinși de noua teamă ca nu cumva Sultanul, înfrînt de statornicia lui Daltaban, să-i redea libertatea, ca altădată.

Așadar, cînd se crăpa de ziuă, se duc amîndoi la Sultan, și îi povestesc că scînteile răzvrătirii, împrăștiate de către **Daltaban**, au luat deja foc, că toate se zbuciumă în învălmășeală și în turburări, și că nu se puteau feri de răzmeriță, decît scoțîndu-l dintre cei vii pe autorul ei, Daltaban. Mișcat de primejdia care amenința, Sultanul poruncește să i se ia celui închis capul, chiar în acel ceas. /
160 **Daltaban**, auzindu-și sentința de moarte, cere să i se dea **Abdest**, și, cînd și-a făcut, după obicei, rugăciunile, îi zise călăului : "Uciderți-l, necredincioși Mislimani, pe cel pe care nu l-au putut ucide necredincioșii Ghiauri !" și n-a răbdat să fie legat la ochi, ci și-a întins gîtul și a primit lovitura de pe urmă cu ochii deschiși, cu aceeași statornicie de suflet de care a dat dovadă întotdeauna.

Aceasta a fost soarta lui **Daltaban**, a unui multharnic oștean, dacă Statul Othman a dat vreodată unul, și a unui bărbat multlăudat și în vreme de pace, și în vreme de război. Cît de greu a răbdat poporul uciderea lui au arătat-o îndeajuns turburările care i-au urmat, în tot cazul, îndată după moartea lui, în **Eski** și în alte Dziamii au început să fie azvîrlite poeme satirice, dintre care, cum ar fi mult prea lung să le pomenim pe toate, ne va plăcea să adăugăm aici unul, sau două :

'Giel ij calem gydelym bu devlet de rahat calmadi, yrzu namusilahi szani Devleti Othmani bir kimsede calmadi', adică "Hai odată, o, pană, să fugim din domnia asta, pentru că nu i-a mai rămas nimănui nicio tihnă, nicio onoare și Lege a lui Dumnezeu, și niciun respect față de Maiestatea Othmană !"

(ii) Kiel Mehemed Beg. Sunt, în Insule, mai mulți **Begi** care au numai o singură triremă, cu care, la pace, se ocupă de negoț, la război, de piraterie. Acesta a fost mai vestit decît ceilalți, atît pentru că era mai înstărit decît restul, cît și pentru că era pirat din **Foceea**, foarte priceput la

meşteşugul său. Numele de ' **Kiel**' l-a primit de la capul său, care-i era jupuit şi plin de chelbe :
161 năierii greci / îi spuneau îndeobşte KaoiSa.

(kk) Meşteşugar de minciuni. Alexandru, ca un bărbat care cunoştea limba şi poezia Orientalilor nu mai puţin bine, decît Curtea Othmană, pare să fi urmat, în această privinţă, îndemnurile multvestitului Poet al **Perşilor**, < > **Szeich Saadi**, mai cu seamă unde cîntă astfel în **Ghiulistanul** său :

'Durug maslahat amiz bih terestez Resti ki fitne engiz', adică "Minciuna care face o ispravă e mai bună decît adevărul care iscă încîlceală." şi desigur că nu şi-ar fi legat la fel de bine amîndouă Împărăţiile, şi prin niciun al merit n-ar fi putut dobîndi atîtea răsplăţi: astfel, s-ar putea spune pe drept că 'dintr-o piatră a ucis doi iepuri'.

(ll) Feriol. Acesta, mai înainte, pe cînd se ocupa de **Solia franceză** de la Constantinopole, D(om)n(ul) de **Chatea{u)neuf**, urma tabăra turcească spre a păstra legătura tainică dintre Curtea franceză şi Viziri, apoi i-a urmat acestuia, chemat înapoi în patrie, în sarcina Soliei, datorită cunoaşterii moravurilor Curţii Othmane, despre care se credea că ar fi dobîndit-o printr-o atît de lungă apropiere. Dar el s-a purtat în această funcţie cu mult altfel decît speraseră sprijinitorii săi, şi anume, fie din trufia şi îndărătnicia din fire, fie împins de sfaturile înşelătoare ale altora, pe care şi-i socotea prieteni, nu numai că, în multe chestiuni, s-a arătat potrivnic Curţii, ci a şi cerut multe lucruri care nici nu se obişnuia să-i fie îngăduite, mai înainte, vreunui Sol, şi contrare moravurilor Curţii Othmane.

Chiar de la începutul Soliei sale, cînd vroia, după obicei, în prima sa, cum i se spune, 'audienţă',
162 să-l salute pe Sultan, s-a arătat în odaia din faţă încins cu sabia; / **Mavrocordat**, care, ca Mare Dragoman al Curţii, trebuia să asiste la ceremonie, îi atrage prietenește atenţia, 'să-şi lase sabia : căci, la Curtea Othmană este un vechi obicei ca nimeni să nu fie primit înarmat la Sultan'. El însă îi răspunde cutezător că 'sabia şi-a primit-o de la Regele său, şi n-are să şi-o lase la porunca niciunui alt om'. Sultanul, primind ştire despre aceasta, porunceşte să i se spună lui Feriol să-şi lase sabia, iar, cum el zicea că n-are s-o facă, să fie alungat de la intrare. **Capudzibaszii** duc la îndeplinire poruncile primite şi-l silesc mai puţin reverentios pe Feriol, care vroia deja să intre, să se dea înapoi de la poartă. Respins, Solul, fierbînd de mînie şi de furie, le porunceşte tîlmacilor săi, care-şi îmbrăcaseră **Caftanele**, după obicei, în curtea dinafară, să le azvîrle <de pe sine>, şi călcîndu-le în picioare, iese din Palat. Sultanul, la auzul acestora, a dat poruncă să i se dea înapoi toate darurile pe care le adusese cu sine, după ce, pe deasupra, le ceruse chiar el îndărăt, pentru că se tot fălea că 'au fost aduse de el însuşi, nu de la Regele său', iar, după aceea, n-a mai vrut să-i îngăduie niciodată intrarea la Sine, mai ales că nu vroia să accepte condiţia de a se înfăţişa fără sabie.

Sigur că acest fapt a jignit cel mai mult Curtea, dar el nu trebuie pus atît în seama vinii lui Feriol, cît în cea a predecesorului său, **Castellonovanus**. Căci acesta, după ce, la prima înfăţişare care-i fusese îngăduită dinaintea Sultanului, avusese ascuns sub veşmîntul său dinlăuntru un pumnal, a trecutat în actele Soliei că 's-a arătat în sala de primire a Sultanului fiind încins cu sabia'. Dar, după ce, către plecare, i-a predat urmaşului său, din poruncă regală, toate actele şi scrisorile, acesta,
163 citindu-le, l-a între/bat pe Castellonovanus, care mai era încă acolo, 'dacă erau adevărate, şi avea şi

el să se înfățișeze cu sabie dinaintea Sultanului', iar acela, poate că mînios pe dînsul, l-a întărit în această părere.

Cînd au fost date pe față aceste înșelăciuni ale lui Castellonovanus, ar fi putut, orișicum, nu numai să-și redobîndească pierdutul renume de om precaut, ci și să se împace cu cei de la Curte, de nu și-ar fi trădat prea deschis, cu puțin mai tîrziu, nestăpînirea de suflet și prin alte ieșiri, nu mai puțin grave, împotriva autorității Sultanului. Barca Sultanilor are acoperămînt din mătase curată, purpurie, dublată cu țesătură aurită, fixat pe patru coloane aurite, potrivit în chip de tron, cu trei candelabre aurite deasupra, așezate de-a latul. Nimănui nu-i este îngăduit să imite aceste podoabe, ci doar lui **Capudan Pasza**, sau 'Amiralului', iar aceasta doar la vremea cînd iese pe mare (căci atunci este socotit drept **Derija Padiszahi**, adică 'Împăratul Mării'), iar Vizirului doar un acoperămînt verde, prins pe coloane de fildeș, dar fără candelabre. Însă Feriol al nostru, întemeindu-se pe nu știu ce privilegii și libertăți ale Solilor, a poruncit să i se facă o barcă la fel, iar cînd prietenii l-au mustrat cum că 'Sultanul n-avea să rabde asta', el le-a răspuns, mai și jurîndu-se, că 'dacă n-avea să-i fie îngăduit acest lucru, el n-avea să mai intre în Constantinopole în nicio altă barcă'. La urmă, fiind ea lansată fiind în port, de îndată ce s-a arătat la Constantinopole, **Bostandzi baszi** îi ia, pe dată, urma, crezînd că, fără știrea sa, Sultanul a purces cu a sa încotrova; dar, cînd a prins-o din urmă și n-a dat peste Sultan, ci aude că era a Ambasadorului francez, dă porunca, după
164 ce i-a scos pe vîslași în alte bărci, chiar acolo, pe apă, ca / Bostandzii s-o facă surcele. Dar Feriol s-a ținut, și el, de făgăduială, și, cu toate că își avea locuința în **Galata**, dacă avea vreo treabă urgentă la Constantinopole, a preferat să rabde neplăcerile unui lung drum pe uscat decît să treacă cu barca, cale mult mai scurtă, la portul dinlăuntru.

Ultimele turburări pe care le-a mai făcut la Constantinopole au fost, apoi, sub Viziratul lui **Calaily Ahmed Pasza**. El obținuse de la predecesorul lui, **Silhadar Hasan Pasza**, îngăduința de a celebra nașterea strănepotului Regelui său printr-o festivitate, cu trageri de tunuri și focuri de artificii : și rînduise deja și un ospăț splendid, și celelalte pregătiri pentru această solemnitate . Dar, chiar în ziua cînd avea să înceapă festivitatea, Silhadar Hasan Pasza este mazilit, iar în locul lui vine Calaily Ahmed Pasza. Feriol, auzind de schimbare, îl trimite de îndată la Curtea Vizirului pe Marele său Tîlmaci și cere întărirea **fermanului**: dar cum acesta, datorită prea marii înghesuieli a Magnaților care căutau intrare la noul Vizir, n-a putut-o dobîndi, întemeindu-se pe **fermanul** dinainte. Solul, ca să nu se ducă degeaba atîtea și atîtea pregătiri, se hotărăște ca solemnitatea să se țină. Către seară, cînd Calaili Ahmed Pasza ia seama la lumina lampioanelor, mirat de atare noutate făcută fără știrea sa, în prima înfierbîntare a mîniei, fără să mai stea să cerceteze, îl trimite pe Bostandzi baszi la Sol și-i poruncește să se stingă lampioanele. Cum Feriol o ținea că n-are să se supună, Vizirul îl trimite și a doua oară la dînsul, iar, pe Bostandzi baszi, ca să-l facă prietenește să ia aminte 'să nu-și piardă și viața și onoarea dintr-o încăpățînare nelalocul ei; căci lui i se dăduse un **ferman** ca să reprime, cu regimentul său, turburările iscate fără poruncă, iar dacă Solul nu vroia
165 să se supună, / să stingă cu sila lampioanele și să nimicească toate pregătirile. Dar Feriol îi zise : "Dacă Vizirul va vrea cumva să încalce drepturile Regelui meu și privilegiile Solilor, eu însumi, ca unul care sunt dator să-mi jertfesc și viața pentru onoarea Domnului meu, punînd praf de pușcă sub clădirea mea, am să mă amnc în aer pe mine și pe cei care vor veni cu sila, iar răzbunarea pentru

nedreptatea suferită am să o las în seama Regelui meu." În mijlocul acestei zarve, Marele lui Tîlmaci, **Fontana**, un om foarte versat în afacerile Curții Othmane, stinge pe ascuns luminările care străluceau pe dinafară, dar nu la rînd, ci pe ici, pe colo, ca să pară stinse de vînt; comesenii, auzind de primejdie, se strecoară pe încetul, astfel că, rămas fără tovărășie, Feriol a ajuns să fie silit ca ceeace nu vrusese din porunca Sultanului, să facă, rămas singur, <adică> să le pună capăt festivităților.

Dar, ca să mărturisim adevărul, cu excepția acestei îndărătnicii, era un om înzestrat cu multe virtuți, mărinimos, generos, plăcut să-l ai alături, afabil, și un foarte aprig apărător al onoarei Regelui său, înainte de toate, neprefăcut, și un foarte statornic prieten, atît la bine, cît și la rău, lucru de care și noi înșine, pe cînd ne aflam la Constantinopole, am avut parte într-un chip deloc de rînd. Neîncetatul și vrăjmașul nostru inamic, Constantin **Brâncoveanu**, Principele **Valahiei**, cel de f(ericită) amintire, îl corupsese cu mărețe daruri pe Vizirul **Damad Hasan Pasza**, să deie porunca să fim trimiși în surghiun la **Chios**. După ce prinsesem de știre despre aceasta prin mijlocirea Tefterdarului **Firari Hasan Pasza**, un bărbat foarte prieten nouă, cu trei zile înainte ca Bostandzi baszi, căruia i se dăduse această însărcinare, laolaltă cu Bostandziii săi, să împresoare locuința
166 noastră, către a treia veghe a nopții, / ne strămutasem în Palatul Franței și fuseserăm primiți de Feriol cu cea mai mare omenie. Vizirul, știind că noi ne ascundem acolo, trimite la Sol un Agă dintre ai săi și îl roagă să ne extrădeze – iar Feriol îi zise : "Pe **Bogdanbegzade** <'fiul Principelui Moldovei'> nu-l am pe lîngă mine, dar, și dacă ar veni încoace, nu l-aș extrăda și n-aș putea păta onoarea Regelui meu printr-o asemenea neagră faptă." I-a răspuns și mai șiret, cu mult, **Capukiehaiei** Principelui **Valahiei**, care-i aducea o scrisoare a lui Brâncoveanu, prin care era rugat 'să nu ne păstreze pe lîngă sine pe noi, un inamic al său, și <astfel> să ne apere împotriva dreptei sentințe a Vizirului'. Lui i-a spus că 'se miră anume cu ce obraz îi putea cere Domnul său un atare lucru, cînd știa că Palatul în care locuia nu era al său, ci al Regelui său, care avea o atît de mare bunăvoință față de cei năpăstuiți, mai cu seamă față de Creștini, încît chiar și pe dînsul, dacă avea să fie vreodată alungat din Principat de Sultan, n-ar șovăi să-l ocrotească și ascundă împotriva pornirii Împăratului și a Magnaților, iar Principele însuși lucra împotriva intereselor sale, pentru că încerca să încalce drepturile și privilegiile unui posibil viitor loc al său de refugiu'.

La puțini ani după aceea, a dat în delir și a fost trimis în **Franța**, legat în lanțuri. Alții, care s-au lăudat că i-au putut cerceta mai cu amănuntul tainele, au povestit că s-a întors în patrie sănătos la minte și că sminteala lui nu era adevărată, ci prefăcută, iar acest lucru dintr-o poruncă aparte a Curții Franceze, care nu putuse găsi nici un chip mai bun de a scuza atîtea turburări pe care le iscase la Poarta Othmană, decît să spună că 'acestea fuseseră înfăptuite de un Sol care se smintise' : dar sunt mai multe lucruri care ne împiedică să-i dăm crezare unei atari relatări. /

167 **(mm) Mahremi esrar.** 'Cel căruia îi sunt deschise tainele', '<Sfetnicul> de Taină'. **Mavrocordat** a născocit acest nou nume al cinstirii sale, nemaifolosit înainte la Curtea Othmană și nemaiîngăduit altcuiva după moartea sa. Acesta, tradus în grecește, vroia să spună 'Ο ἐξ ἀπορρήτων <'Cel de Taină' = 'Exaporitul'>, și s-a străduit lungă vreme ca Principii **Moldovei** și **Valahiei** să-i dea în scrisori epitetul τοῦ 'Εκλαμπροτάτου, Tllustrissim', pe cînd, înainte, ca Prim Dragoman al

Curții, era intitulat 'Εξοχότατος, sau 'Excelentissim', nume care la Curtea Patriarhală și la cele ale acestor Principi nu este socotit tot atît de onorat, ca tou 'Εκλαμπροτάτου.

(nn) Venețienii. Nu va fi nelalocul său să notăm aici o vestită vorbă a lui **Rami Reis Effendi**. Căci, văzîndu-l pe Solul **Venețienilor** scoțînd o vorbă mai făloasă și purtîndu-se mai abraș și mai dificil decît ceilalți în stabilirea punctelor consfințite pentru pace, întors către dînsul, i-a spus : "**Elczibeg** <'Domnule Ambasador'>, n-ar trebui să te porți atît de necumpănit și de fălos, mai cu seamă dinaintea unei întruniri a unor Soli atît de serioși, care știu preabine, cu toții, să compare între ele starea și puterile **Republicii Venețiene** și ale Împărăției Aliothmane. Căci nu v-ați fi putut vreodată întinde atît de departe degetele, pe care firea vi le-a tăiat foarte scurte, de nu s-ar fi întîmplat cumva ceeace o fabulă bunecunoscută alor noștri pomenește să se fi petrecut odată : 'Anume, că s-au înfruntat doi luptători foarte zdraveni și vestiți, și, ca să se poată lupta la trîntă mai cu vlagă, fără atare piedică, s-au coborît goi în arenă, lăsîndu-și hainele deoparte. Între timp, cîtă
168 vreme se întreceau ei, un oarecare < > **Iankiesidzi** / (care-s niște pungași mai de rînd, care fură, îndeobște, cîte ceva de prin casete și din pungi) s-a strecurat, pe ascuns, ghem la pămînt, ca un șarpe, și le-a șterpelit amînduror luptătorilor veșmintele. La urmă, luptătorii, sleiți în luptă de puteri, după cum se obișnuiește, au schimbat între dînșii sărutul păcii, și, întorcîndu-se către veșmintele lor, odată ce-au văzut că li le furase un Iankiesidzi, au fost siliți să-și acopere goliciunea cu alte haine. Puțin după aceea, unul dintre ei l-a găsit pe hoț plimbîndu-se prin piață purtînd haine de luptător, iar, ca să nu-și dea singur pe față nefapta, lăudîndu-se a fi un luptător, și i-a zis : "Astea nu-s veșmintele tale, ci ale mele ! Iar tu, pe cînd eu aveam drept adversar un alt luptător foarte zdravăn, nu le-ai dobîndit luptînd, ci le-ai luat, ca o vulpe șireată, și mi le-ai furat. Dar, odată și odată, cînd s-a ivi prilejul, o să ne dăm numai noi doi jos, în arenă, și atunci ai să vezi tu bine ce deosebire e între un leu și o vulpe, și între un luptător și un hoț, iar eu am să aflu dacă ai învățat să lupți la fel de bine precum furi, și mă tem ca, în locul hainelor pe care le-ai luat și mi le-ai furat, vezi să nu-mi lași și pielea ta.'"

(oo) Haznadar Ibrahim Pasza < >. Era, mai întîi, Vistiernicul Vizirului **Cara Mustafa Pasza** și părtaș al tainelor lui, de pe urma cărei cinstiri a și păstrat porecla de etiam 'Haznadar'. După moartea lui, cum îi dezvăluise pe față stricătoarele lui planuri lui **Ainedzi Suleiman Pasza**, a ajuns la mare trecere pe lîngă el și a meritat să fie pus în înalte cinstiri. La urmă, odată statornicită
169 pacea cu **Germanii**, trimis la **Vienna** spre a o întări, cu titlul de Sol Extraordinar, la întoarcerea de acolo, a fost dăruit cu Prefectura **Beligradului**. / Era un bărbat serios, cu o minte ascuțită, dar cumpătată, foarte potrivit pentru Solii și pentru afacerile politice : și ar fi ajuns, desigur, la cele mai înalte cinstiri pe care le poate da Împărăția Othmană, dacă, din băutul de prea mult vin, de care se apucase la Vienna, nu s-ar fi crezut că a pătat onoarea Legii Muhammedane și a Împărăției Aliothmane. Căci, din această pricină, **Sultan Mustafa** n-a vrut nici ca el să vină, la întors, la Adrianopole, nici să-i îngăduie intrarea la Sine, ci i-a pomneit să rămînă la Beligrad, în Prefectura încredințată lui, lucru de pe urma căruia, la puține luni după aceea, l-a cuprins o asemenea mîhnire, încît a dat într-o boală, și, ros de ea, și-a dat sufletul.

(pp) Karysztyran. Este o cetate între **Czorlo** și **Burgaz**, așezată lîngă drumul pe care se merge de la Constantinopole la Adrianopole. Mai pot fi văzute acolo, încă și acum, preafmmoase

Palate clădite de **Sultan Muhammed al IV-lea**, de dragul vînătorii. Căci cîmpurile dimprejur sunt şi foarte plăcute, şi foarte potrivite pentru vînătoare, şi pline, toate, de iepuri despre care se crede că sunt cei mai iuţi dintre toţi la fugă.

(qq) Kybleliogli. Era fiul surorii Vizirului **Amucdzeogli Hussein Pasza**, pe care el îl ţinea cu asemenea dragoste, încît, deşi era tînăr, nu mai înceta să-l ostenească pe Sultan, pînă ce nu l-a rînduit **Buiuk Imrahor**. Soarta lui am povestit-o deja, mai pe larg, în text.

(rr) Ibrahim Aga. După trădarea Domnului său şi moartea lui, prin intervenţia Muftiului, a fost dăruit cu Paszalatul **T<h>essalonicului**, şi, din pricina unei hibe la picioare, i s-a spus **Topal Ibrahim Pasza**, adică 'Ibrahim Pasza cel Şchiop'. Dar nu i-a fost dat să se bucure multă vreme de
170 răsplata perfidiei sale. / Căci, la puţine luni după aceea, a dat într-o boală, la Thessalonic, şi, cum umblă vorba, în groaznice chinuri, chemînd mereu numele Domnului său, şi-a dat sufletul către sălaşurile cele gata, ale lui Muhammed, scoţînd mugete ca de vită.

(ss) Casab baszi. 'Marele Măcelar', sau 'Prefectul Măcelarilor', cel care trebuie să se îngrijească să nu fie aduse în prăvălii decît cărnuri sănătoase şi proaspete şi să fie vîndute la preţul stabilit. Mai este rînduit şi un altul, sub acelaşi nume, pentru cumpărarea turmelor pentru oştire, atunci cînd izbucneşte vreun război, sarcină despre care am vorbit deja mai sus, la Tom(ul) al II-lea.

(tt) Cara Mehemed Aga. I se spunea **Cara** din pricină că era tuciuriu la faţă, ceeace am însemnat deja de cîteva ori, în altă parte, că este obiceiul Turcilor. Iar el era omul cel mai bogat dintre Turci, pe vremea sa, astfel că putea să-i împrumute adesea, în trei zile, lui **Constantin Brâncoveanu**, căruia îi era foarte dedicat, orişicînd era nevoie, <şi> cinci sute, sau o mie de pungi. A avut acelaşi sfîrşit care-i aşteaptă, mai mereu, pe toţi cei care s-au îmbogăţit în slujba Turcilor. Şi anume, sub **Damad Hasan Pasza**, învinuit de un fals delict, a fost mazilit din slujbă, azvîrlit în închisoare şi despuiat de toate avuţiile şi comorile pe care şi le strînsese.

(uu) Reis Effendi. Vizirul şi Muftiul, odată ce se află, şi unul şi altul, pe cea mai înaltă treaptă printre ai lor, cînd se întîlnesc, acea întrunire nu are loc decît cu mari ceremonii premergătoare. Căci Muftiul, mai înainte de a veni la Vizir, îl trimite înainte pe **Talchyszcziul** său, pe care îl are aparte, la fel ca Vizirul, şi ca să cerceteze aflarea acolo a Vizirului, şi ca să deie de ştire că vine.
171 Vizirul, de partea sa, / îl trimite în cale, laolaltă cu Talchyszcziul, pînă la locuinţa Muftiului, pe Reis Effendi, cu care înainte, Muftiul, îl urmează purtat în trăsură (căci, în Oraş, Muftiul nu merge niciodată cu calul, iar, în cîmp, arareori). Cînd el ajunge la Palatul Vizirului, chiar la poarta Vizirului, îi ies în cale **Kietchudabeg**, şi cu **Czausz baszi**, şi, ţinîndu-l de subsuori, îl duc pînă la scară. Pe prima treaptă îl primeşte pe cel ce soseşte însuşi Vizirul, şi, după ce s-au felicitat între dînşii pentru fericita sosire, urcă scările amîndoi, deodată, dar cu Vizirul înainte. Între timp, Muftiul, cu un chip mereu serios şi punîndu-şi pe piept amîndouă mîinile, salută poporul aflat împrejur, de-a stînga şi de-a dreapta, cu formula obişnuită la Muhammedani, **Selamun aleikium**, adică 'Pacea fie asupra voastră !', la care ei răspund înclinîndu-şi capul. După ce au ajuns în odaie, se aşează, şi anume Vizirul la stînga, ca partea mai onorantă, iar Muftiul la dreapta, şi îşi încheie întîlnirea cu aceleaşi ceremonii.

(xx) Rami Mehemed Pasza. El era născut în mahalaua Constantinopolei **Eiub**, din părinţi de stare mijlocie, şi tot acolo s-a şi dedicat scriiturii şi poeziei – numele de 'Rami' l-a primit la

Academia de Poezie. Căci maeștrii acelei arte au obiceiul, de îndată ce ei vor fi izbutit să facă poeme prin propriile puteri, să le deie discipolilor lor noi nume, pe care le păstrează, îndeobște, pînă la moarte. Odată încheiat cursul studiilor, cum Fortuna îi refuzase mijloacele cu care să se înalță mai sus, și-a căutat hrana prin cîrciumi, și, cum era atrăgător la înfățișare și cu un glas
172 răsunător și rafinat, pe lîngă asta și nu fără înzestrare în arta Muzicii, s-a / descurcat destul de bine, pentru condiția sa. A fost scos din acest fel înjosit de viața de către **Nabi Effendi**, vestit poet, **Divan Effendisi** al lui **Musahib Pasza**, sub ascultarea ca-mia a progresat într-atît, încît, deși, după moartea ocrotitorilor săi, nu avea parte de nicio slujbă la Curte, se bucura, totuși, de faima unui scrib îndemînatic și de apreciere pe lîngă toți Magnații. Pînă la urmă, **Elmas Mehemed Pasza**, l-a rînduit **Mucabeledzi** <'Recitator al Coranului'>, <iar> **Hussein Pasza** să fie **Reis Effendi**, în care cinstire a arătat deajuns și prea deajuns cît îl ducea mintea, odată ce în grija lui și a lui **Mavrocordat** a fost încredințată arbitrarea păcii. Întors din acea Solie, s-a bucurat de o mare trecere pe lîngă Sultan și a căpătat laudă pentru însărcinarea bine și îndemînatic îndeplinită. Urmărit de moarte de către **Daltaban**, prin meșteșugurile sale și ale Muftiului nu numai că și-a păstrat siguranța, ci și-a făcut norocul și mai înalt, luînd și spoliile inamicului său. Încredințat, a doua oară, osîndei de către răzvrătiți, și-a căutat scăparea prin fugă, și a stat ascuns cîtăva vreme, la Constantinopole, printre mulieri. Odată potolită răzvrătirea, sub Viziratul lui **Hasan Pasza**, a apărut, din ascunziș, în public, și a fost pus, mai întîi, în fruntea Paszalatului **Egiptului**, în funcția cea mai bogată din toată Împărăția Othmană, iar apoi a fost trecut la Prefectura **Ciprului**, unde sunt trimiși, îndeobște cei pe care Curtea dorește să-i lichideze fără sînge. Cum însă tăria lui din fire lui rezista prea lungă vreme neprielniciei aemlui, a fost trimis într-acolo un **Capudzi baszi** cu un **Chatiszerif**, ca să-l deie morții. Dar soarta nu îngăduia ca el să piară de moarte silnică. Căci, după ce primise **Abdest**, și-a dat duhul chiar în timpul rugăciunilor pe care, după obiceiul Turcilor, le înalță,
173 îndeobște, condamnații la moarte. Superstiți/oasa plebe, care era de partea lui, a crezut că un înger, trimis din Cer spre a-i primi sufletul, a luat-o înaintea nedreptății dușmanilor săi, dar pare mai aproape de adevăr că el s-a stins sufocat de frică și de bătaia inimii. Căci, deși era, cu ușurință, mai presus decît toți ceilalți scribi ai Turcilor prin ascuțimea minții sale și prin eleganța pronunțării, era totuși socotit nevolnic la război, temător și cu suflet de muiere. Oricum, s-a luat seama că a fost, în întregime, unealta lui **Mavrocordat**, și că, la îndemnul și la sfatul lui tainic a făcut multe pe care însuși Mavrocordat, Creștin fiind, nu le putea aduce în public : și astfel, i se atribuiau, în fals, îndemînării sale mai multe lucruri care nu fuseseră datul altcuiva, ci numai al minții perspicace a lui Mavrocordat.

(yy) Kioprili Abdullah Pasza <>. Fiul lui **Kioprili Mustafa Pasza**, care a căzut în bătălia de la **Salancamen**, {<în anul> 1691}. Datorită căsătoriei făcute cu fiica **Muftiului**, împodobit, mai înainte de vremea obișnuită, cu Viziratul **Cubbe**, apoi și cu Caimacanatul Constantinopolei, care, după Marele Vizir, este demnitatea socotită drept cea mai e sus dintre cele politice ale Othmaniazilor, ațîțat de o copilărească impertinență, a făcut pe dos și cu îngîmfare multe lucruri, din pricina lor ajungînd, dacă nu cauza, oricum prilejul detronării lui **Sultan Mustafa**. Dar, în vremurile de mai apoi, vîrsta aducîndu-i prudență, s-a purtat mult mai cumpătat, și, prin aceasta, a dobîndit nu numai

nepedepsirea pentru rătăcirile de odinioară, ci și ca Împăratul de astăzi, odată domolită răzvrătirea, să-i dăruiască Paszalatul **Sebastiei**.

(zz) **Muhzuri.** Își au numele de la **Ihzar**, 'a aduce', pentru că ei sunt datori să străjuie Curtea
174 Vizirului, / să aducă împricinații, și, dacă unii trebuie deținuți, să-i păzească pînă la următorul **Divan**. Nu este menită acestei sarcini nicio **Oda** anume de Jengiczeri, ci, dacă vreun **Czorbadzi** este înălțat la **Muhzuragalyk**, și regimentul de Muhzuri supus lui face aceasta slujbă. Dacă, însă, în lipsa Împăratului, este rînduit un Caimacan al Constantinopolei, altă **Oda** de Jengiczeri este aleasă să-l slujească. Iar pentru bătaia împricinaților se alege un batalion aparte, tot din Muhzuri, el numindu-se, după instrumentul bătăii, **falanga**, '**Falangadzii**'.

(A) **Atmeidan.** 'Hipodromul' cel întemeiat de **Iustinian** în apropiere de **S(fînta) Sophia** și în latura curții **Dziamiei** lui **Sultan Ahmed**, menit, din vechi, dar încă și pînă astăzi, folosirii pentru antrenarea, anume, a cailor ai Împăratului. Dar, nu arareori, el folosește și pentru întrunirile răzvrătiților.

(B) **Kiazibi Mehemed Effendi.** Era din stirpea **Emirilor**, și ajunsese încă dinainte, sub **Sultan Mehemed al IV-lea**, la demnitatea de **Muftiu**. I se spunea '**Kiazibi**', adică 'Mincinosul', pentru că se credea că amestecă minciuni printre vorbele sale. Căci, în **Turcia**, este obiceiul ca, mai cu seamă pe învățați, de vreme ce nu au nici un fel de nume al stirpei lor, iar mulți folosesc adesea unul și același nume, să-i deosebească prin astfel de epitete, pe care unul i-l dă, îndeobște, altuia. Așa, tot pe vremea aceea, mai era și un altul, **Sadik Mehemed Effendi**, {{'Mehemed Effendi cel cu Adevărul'}}, care, a fost înălțat la Muftilat abia sub Împăratul de astăzi, doar la bătrînețe, dar a fost depus la scurtă vreme, pentru că, la îngroparea fiului Împăratului, în loc de **Dzenaaze Namazi**,
175 sau al 'rugăciunilor de / recitat la înmormîntare', citise **Bairam Namaz** <'rugăciunea de Bairam'>.

(C) **Diw Ali Aga.** Înălțat, prin toate treptele, de la Jengiczer de rînd și pînă la demnitatea de **Kulkichaiasi**, dar apoi scos din ea, ducea, pe atunci, la Constantinopole, o viață de om particular : după potolirea răzvrătirii, cum Sultan **Ahmed** îi trăgea la osîndă pe toți părtașii la ea, dintre toți, el singur a scăpat cu fuga, și, cum umbla vorba, s-a ascuns la **Dziezair**, care este 'Algerul' Europenilor, și, după aceea, n-a mai putut fi găsit.

(D) **Mustafa Effendi.** Mai întîi, sub **Amucdzeogli Hussein Pasza**, a fost **Kiucziuk Teszkieredzi**, apoi și **Buiuk Teszkieredzi.** După potolirea răzvrătirii, a fost trimis la **Mecca** împreună cu **Taiacadin**, sau 'doica' Împăratului de astăzi, dar a pierit pe drum, mai înainte să fi ajuns la **Alexandria**, avînd parte de un naufragiu.

(E) **Feizullah Effendi.** Născut la **Van**, la hotarele **Persiei**, din stirpea **Emirilor**, pe vremea lui **Sultan Muhammed al IV-lea**, pe cînd avea funcția de **Muderis**, sau 'Prepus al Școlii', de la **Suleimanie**, a fost făcut **Szehzade Hodze**, sau 'Maestru al fiilor Împăratului', pentru **Mustafa** și **Ahmed**, <iar,> la urmă, înălțat de **Sultan Mustafa** din Mollat la Muftilat cu deasa schimbare, peste rînd, a treptelor cinstirilor eclesiastice, a rămas în aceeași demnitate vreme de șapte ani întregi – nemaiauzită pildă printre Othmanizi. Era un bărbat nu atît de învățat, cît de prevăzător, sau, ca să spunem mai drept, șiret. Își supusese atît de bine sufletul Sultanului – unii anume socoteau
176 că aceasta o făcuse prin arte magice – în cît el nu făcea, ori nu decidea nimic, / dacă nu-i cercetase, mai înainte, părerea, <și> nu-i putea refuza nimic ce să-l fi rugat. Pronunția lui era cea persană,

lucru care i-a și cîștigat de prin popor porecla de '**Kyzylbasz**'. Era atît de copleșit de lăcomie, încît nu numai că primea daruri de peste tot, și, dacă nu-i erau date, le și cerea, ci pentru bani, mai dădea, fără deosebire, și cîte o **fetvan**, fie ea dreaptă, sau nedreaptă, pentru orișice se dorea.

El avea patru fii, niște oameni care, întemeindu-se pe puterea tatălui lor, nu se opreau de la nicio neobrăzare : pe întîiul născut, pe care îl avusese da la fiica vestitului **Vanli Effendi**, îl rînduise **Nakyb**, pe ceilalți trei, fie și tineri, îi pusese în fruntea Moli ațelor mai onorante și mai bogate și, prin prea marea indulgență pe care o arăta față de ei, stîrnise împotriva sa nu numai pornirea Ulemalelor, ci și pe cea a întregului popor.

Unul dintre ei, pe cînd era Mollasi al **Kudsszerifului**, adică al 'Hierosolymei', atît de tare îl asuprea, prin insolența lui pe Prefectul acelui oraș, '**Czerkies Mehemed Pasza**, încît acesta a fost silit să părăsească **Hierosolyma** și să se așeze la Gaza. După plecarea lui, cum <Molla> era împiedicat, noaptea, să doarmă din pricina urletului cîinilor, iar, ziua, de mulțimea muștelor, dă edict ca toți locuitorii să își omoare cîinii și să aducă, în fiece zi, la tribunal, un anumit număr de muște omorîte. Iar cum aceasta le și cădea greu cetățenilor, era și împotriva Legii Curanului, care oprește omorîrea cîinilor și a celorlalte animale domestice care nu sunt folosite la mîncare, ei îi trimit pe ascuns la Gaza, la Pasza al lor, pe cîțiva de-ai lor cu un **Arzmahzar**, și îi înfățișează cu cîte poveri erau încărcați. Czerkies Mehemed Pasza, un om, oricum, mai presus decît toți Barbarii
177 și ca dreptate, și ca pie/tate (dacă se poate spune așa despre Muhammedani), neputîndu-se convinge că o atare nefaptă putea fi comisă de către Molia, îl trimite la Hierosolyma, să cerceteze, pe un om de credință. Cînd el ajunge acolo, vede toată cetatea în zarvă și pe toți cetățenii ocupați, lăsîndu-și prăvăliile, să prindă muște și să le lege pe un fir, într-un lung șir, ca să poată fi ușor numărate, și, întors la Domnul său, îi istorisește curat cele văzute și auzite.

Cum, astfel, nu mai rămînea nicio îndoială, Pasza, urmînd, mai întîi, să o ia pe o cale prietenească, îi atrage luarea aminte lui Molia 'să nu mai pună poveri atît de grele și de fără folos asupra supușilor Sultanului, și să nu mai înjosească printr-o atare nefaptă atît Legea Profetului, întru păstrarea căreia zăbovea la Hierosolyma, cît și onoarea sa și pe cea a părintelui său. Căci el se temea ca, dacă plîngerile locuitorilor aveau să-i fie înfățișate Împăratului, acela să nu se aleagă cu cea mai mare indignare'. La acestea, Molia îi răspunde că 'îi venea ușor lui și să pomenească Legea Curanului, și să deie precepte asupra moravurilor, cîtă vreme trăia la Gaza, unde era ferit și de pișcăturile muștelor, avea și parte, oricînd vroia, de o deplină și adîncă liniște. De-ar fi fost, însă, ca el să trăiască la Hierosolyma, unde, noaptea, cîinii să-i spargă liniștea, <iar,> ziua, muștele l-ar împiedica, cît să nu poată, nici măcar la tribunal, să asculte plîngerile împricinaților, ar fi trecut și el de altă părere'.

La primirea acestui răspuns, Czerki<e>s Mehemed Pasza, cîtă vreme vede că impertinența acelui ins era fără leac, dar nu cuteza să-l ia cu sila, din pricina influenței Părintelui lui, lasă toată chestiunea în seama Muftiului, adăugind supusele plîngeri ale celor de la Hierosolyma și cu
178 scrisoarea sa și cea a lui Molia, și-l roagă 'cu părinteasca sa putere, pe care o ave/a, să pună capăt insolenței fiului său. Dar pe această cale, pe care căuta îndreptarea altuia, mai că nu și-a gătit propria-i pieire. Căci Muftiul, pe care, pentru nemaiauzita-i indulgență față de fărădelegile fiilor săi, l-am putea numi, pe drept, <> Eli al Turcilor, de îndată ce a primit scrisorile, mîniat nu pe fiul

său, ci pe Czerkies Mehemed Pasza, se duce de îndată la Sultan şi-l spurcă pe nevinovatul Prefect al Hierosolymei cu atîtea calomnii, încît, tulburat de ele, Sultanul a trimis la el, cu **Chatiszerif**, un **Capudzibaszi**, ca să-i aducă capul lui. Dar Capudzibasziul, om prevăzător şi, în taină, prieten al Paszei, se preface că o ia la drum, dar se întoarce pe ascuns la Constantinopole, şi se duce la Vizir, care era, pe atunci, **Amucdze Hussein Pasza**, îi înfăţişează porunca şi-l întreabă 'ce trebuie făcut ?'

Hussein Pasza, care auzise de demult cîte ceva despre Mollasi de **Kud<s>szerif**, dibăceşte cu uşurinţă, de către cine fusese pus la cale aşa ceva asupra capului lui Czekies Mehemed Pasza, şi, fără de vreo zăbavă, purcede la **Sultan Mustafa**,<şi> îi spune că 'el a auzit că s-a decretat aşa ceva împotriva lui Czerkies Paszasi, şi se miră de asta, cum îl ştia un om foarte credincios şi foarte drept'. Sultanul îi dezvăluie Vizirului cele pe care le auzise de la Muftiu, şi îi spune că 'aceea a fost pricina pentru care a trimis **Chatiszerif** ca să-l ucidă'. Vizirul, de partea sa, respinge calomniile Muftiului şi îi istoriseşte curat Sultanului toate cele făcute de fiul aceluia la Hierosolyma.

La auzul acestora, Sultanul spune că 'îi pare rău că a dat porunca, fără pricină, să fie ucis un om atît de drept, îndemnat fiind de înşelăciunile altora, dar că nu vede niciun chip prin care să fie
179 revocat ordinul, odată ce credea Capudzibasziul cu / **Chatiszeriful** ajuns deja prea departe de Oraş, ca olăcarii să-l mai poată prinde din urmă.' La acestea, Vizirul îi zice : "Socot că se cuvine încercat ceva, ca să nu cadă asupra noastră vina sîngelui nevinovat, vărsat din delăsarea noastră. Anume, cred că Pronia Divină are să împiedice cumva trimisul de pe calea lui şi are să ne deie prilejul să-l chemăm înapoi." Dobîndind, prin aceste vorbe, de la Sultan voia de a-l chema înapoi pe Capudzibaszi, se întoarce acasă şi porunceşte ca, pe dată, primul Capudzibaszi să treacă noaptea în **Asia** şi, ca să pară, măcar, că a dat ascultare pomneii împărăteşti, să o apuce la drum. A doua zi, porunceşte ca un alt Capudzibaszi, cu **ferman**, să o ia pe urmele primului şi să-l aducă înapoi în Oraş.

Astfel, Vizirul l-a scăpat, printr-un şiretlic vrednic de laudă, pe cel pe care Muftiul se hotărîse să-l deie pierzării printr-o negrăită impietate. Fiii Muftiului au înfăptuit, pe acea vreme, mai multe nelegiuiri de felul acesta, pe care, dacă am vrea să le înşirăm, poate că l-am dezgusta şi pe Cititor, ca şi pe noi.

(F) Solak Czeszmesi. 'Fîntîna lui Solak', în mijlocul cîmpiei, la o milă italiană de la Adrianopole, pe calea spre Constantinopole, astfel numită pentru că cel care a făcut-o fie că a fost din ordinul **Solakilor**, fie că a fost schilod la o mînă.

(G) Leşul ca pe al unui Necredincios. Dat fiind că şi Legile **Curanului**, şi constituţiunile Împărăţiei Othmane interzic ca fie şi vreun Molia, necum Muftiul, să fie supus pedepsei cu capul (căci pentru tot ordinul Ulemalelor, precum şi al Cadiilor, pedeapsa cea mai grea este surghiunul), răzvrătiţii n-ar fi putut scuza uciderea Muftiului, dacă nu l-ar fi declarat **Ghiaur**, adică
180 'Necredincios'. Iar, ca poporului să i se pară cît mai acceptabilă această înfăţişare, n-au vrut / ca el să fie dat ţarinei laolaltă cu ceilalţi Mislimani, după obiceiul muhammedan, ci l-au încredinţat unui preot grec ca să-l îngroape. Acesta a poruncit să fie tîrît după el de cîţiva oameni, cîntînd mereu, în locul cîntării de înmormîntare, σκατὰ εἰς τὴν ψυχὴν σοῦ adică 'rahat asupra sufletului

tău', și, la urmă, l-a azvîrlit în rîu. Dar, mai înainte să-l deie apei, se spune că i-a afumat leșul cu tămîie, adăugînd aceste stihuri turcești:

'Ne sizinder, ne bizinder, dosdogm Dzehennem inder !' "Nici al vostru, nici al nostru, s-a dus de-a dreptul în Gehenna !" Elogiul acesta le-a plăcut Turcilor atît de mult, încît nu numai că i-au lăudat autorului talentul, dar l-au și copleșit cu daruri.

(H) Dorodzan Ahmed Pasza. Mai înainte, i se zicea '**Damad**', adică Ahmed Pasza '{Ginerele}', pentru că o ținea în căsătorie pe sora Vizirului **Amucdzeogli Hussein Pasza** și nepoata lui **Kioprili Mustafa Pasza**, cea mai frumoasă femeie dintre toate cele de pe vremea sa, dar atît de dedată Venerei, încît întreținea mereu mai mulți ibovnici, mai cu seamă dintre **Francezi**. Mai apoi, a fost numit de răzvrătiți '**Dorodzan**', dat fiind că arăta ca un Hetman de-al Cazacilor, **Doroszenskij**, a cărui istorie am arătat-o mai sus : căci Turcii îi spuneau, îndeobște, 'Doroszan'. Sub Viziratul lui Hussein Pasza, se bucura de Prefectura **Ainebachtului**, sau a 'Naupactului', dar, mazilit de **Daltaban**, ducea pe acea vreme, la Constantinopole o viață de particular. După depunerea sa, a fost trimis din nou la Naupactus, în surghiun, iar acolo, ros de mîhnire, s-a săvîrșit din
181 viață, după cîteva luni. A / lăsat un singur fiu, care, copil fiind, cum n-a luat nimeni seama la el pe cînd se juca în grădina casei, a căzut în fîntînă și s-a înecat în ea.

(I) Ibrahim. Eea un Principe de cea mai bună nădejde și un om foarte blînd. După plecarea noastrî, am auzit că a răposat la Constantinopole, în anul < >.

La Viața Sultanului AHMED al III-lea.

<CAPITOLUL V.>

(a) În vîrstă de. /

182 **(b) Czalyk Ahmed Aga.** Dintr-un Jengiczer de rînd, sub domnia lui **Sultan Mustafa**, trecuse prin toate treptele acelui ordin militar, și fusese făcut **Kulkiehaiasi**, dar, mai apoi, înlăturat, ducea, la Constantinopole, o viață de particular. Odată iscată răzvrătirea, așezat de conjurați **Jengiczeragasi**, printr-o prudență nu numai de lăudat, ci și de admirat, a păstrat siguranța concetățenilor săi. Dat fiind că, în spațiul acelor nouăsprezece zile, în care Constantinopolea a rămas închisă, atît de marea strihsură de oameni stricați și nestăpîniți n-a făcut pe niciunul dintre locuitori să sufere nici cea mai mică pagubă. În cea de a treia zi de la începutul turburărilor, cînd a văzut că neguțătorii și meșteșugarii, ținînd minte cîte pagube suferiseră în răzmeriţele de mai înainte, se țineau între pereții lor <de acasă> și nu mai cutezau să iasă în piață, a dat el însuși edict, în public, sub severă pedeapsă 'să nu se teamă nimeni, ci să să se înfățișeze cu toții în prăvăliile lor, și să-și vadă, ca mai înaintee, de negoțul lor : căci el va fi garantul cum că nimeni dintre ei n-avea să piardă marfă nici preț de un ou.' și s-a și ținut de cele făgăduite, și le-a dăruit locuitorilor o asemenea siguranță, încît să umble de colo-colo printre atîția și atîția ostași plini de furie și nerăsuflînd decît sînge și măceluri, de parcă le-ar fi vîndut hrană răsculaților nu <chiar> în Orașul lor, ci într-unui străin.

Același lucru – fapt cu mult mai vrednic de mirare – l-a izbutit și pe calea către Adrianopole, și a ținut pînă într-atît sub disciplină gloata amestecată pe care o tîra după sine, încît nu s-a văzut nimeni care să se fi putut plînge că i-a fost luată cu sila, ori furată de către soldații care treceau, nici măcar o găină – lucru care, de poate fi cumva ușor dobîndit chiar și de la o coloană în bună pace și
183 rînduială, / să judece aceia care au văzut-o. Iar asta a și fost pricina pentru care, atunci cînd a fost azvîrlit, din porunca Sultanului, în **Propontida**, crîncenă lui soartă a deplîns-o Constantinopolea întreagă.

(c) Silahdar Hasan Pasza. De fel din **Moreea** și primit de tînăr în Palatul împărătesc, {{fusese}} făcut, pînă la urmă, **Silahdar** sub **Sultan Mehemmed**, de unde i-a și rămas numele. După ce i s-a dat drumul din această cinstire, cu trei **Tuguri**, după moartea lui **Musahib Pasza**, a luat-o în căsătorie pe văduva lui, pe vestita < > **Chatidze**, sora lui **Sultan Mustafa**, iar, prin intervenția dînsei, a dobîndit de la frații ei. Sultanii **Mustafa** și **Ahmed**, nu numai să rămînă mai mereu în **Caimacanatul Rekiab**, sau în alte Paszalaturi aflate aproape de Constantinopole, ci și ca, pe zi ce trece, să fie împodobit cu noi binefaceri. Iar dînsa se bucura de o asemenea trecere pe lîngă frații săi, încît, atunci cînd soțul ei a fost trimis la **Nicomedia**, și ea însăși să dobîndească voia de a-l însoți în retragerea sa, cu toate că nu se mai auzise niciodată, mai înainte, ca o fiică, ori o soră de-a Împăratului să plece, cu soțul ei, din Oraș fie și o jumătate de milă. După ce el a fost depus din Vizirat, fapt a cărui pricină nu fusese nicio învinuire, ci numai glasurile care-l cereau drept Vizir pe **Calaily Ahmed Pasza**, trimis în Paszalatul **Egiptului**, drept cea mai bogată Provincie a Împărăției Othmane, trecut fiind, după cîțiva ani, la cîrmuirea **Tripolei Damascului**, acolo și-a plătit datoria cea către fire.

184 **(d) Abaza Othman Pasza** Un om, printre Turci, foarte învățat și foarte / prevăzător. Primit în Palat sub domnia lui **Sultan Mehemmed al IV-lea**, iar apoi, după ce ajunsese, prin toate treptele, la demnitatea de **Silahdar**, lăsat să plece de **Sultan Ahmed al II-lea**, cu trei **Tuguri**, mai întîi a fost onorat cu **Caimacanatul Rekiab**, apoi a mai avut parte și de alte Paszalaturi și însărcinări. Cîțiva se străduiau să susțină că fusese de fel din **Georgia**, și, cu titlul acesta, să-l împroaște cu un fel de pată a infamiei, dar în fals. Căci el era dintre **Abaza**, vecini cu **Czerkassii**, neam decît care, după al acelora, niciunul nu-i privit de Turci cu mai mare onoare. <Argumentul> acestui <fapt este că>, la un prilej oarecare, **Czerkies Mehemed Pasza**, pe care l-am pomenit de atîtea ori, după ce-l vizitase pe cînd suferea de o ușoară febră și se plîngea de slăbiciunea stomacului și de lipsa poftei de mîncare, i-a spus, hîtru, că 'acele leacuri trebuie lăsate pentru aceia care se născuseră și crescuseră cu ele, pe cînd el avea de luat '**Pasta**' <'caşă'>', pe care **Abaza** obișnuiesc să o facă din mei pisat și descojit – un fel de mîncare ales, precaut și foarte sănătos.

(e) Calaily Ahmed Pasza. Născut la **Caesarea Cappadociei** din părinți **Armeni**, dar Creștini, a fost adus în tinerețe la Constantinopole, și, după ce a renegat credința creștină, a fost primit în rîndul **Baltadziilor.** Acolo, odată ce și-a ascuns sub simularea virtuților viciile sădite în el de către fire, făcut fiind **Baltadzilar Kiehaiasi**, iar, din slujba aceasta, a fost trimis, cu două **Tuguri** în Paszalatul **Dzitei**, care, ultimul al Turcilor, se întinde pînă la Marea Roșie. Apoi a avut demnitatea de **Capudan Pasza**, după aceea și **Caimacanatul** Constantinopolei, ca și alte Paszalaturi din Împărăția Othmană. În acestea, cu toate că se purta astfel, încît toți cei mai cu scaun la cap îl

185 socoteau un nătîng și un caraghios, totuși, pentru că / dovedea un zel aparte împotriva Creștinilor, apoi părea și înclinat către dreptate și echitate, își dobîndise pe lîngă plebea mai necoplită și superstițioasă o mare faimă de adevărat Misliman. Și anume, spre a-i face pe Creștini și mai nesuferiți tuturora, pe cînd era Caimacanul Constantinopolei, a dat un edict ca 'toți cei care-l mărturiseau pe Hristos să se îmbrace în pînză neagră, și de aceea mai de rînd, să nu îl folosească, în băi, încălțări de lemn, cu care obișnuiesc ei să-și ferească picioarele împotriva căldurii <podelei de> marmoră, și să poarte clopoței legați de un braț, ca prin însuși sunetul lor Mislimanii să se deosebească de Ghiauri', ca și altele asemenea acestora. Cum însă acestea le aduceau cea mai mare pagubă Dziamiilor, cele mai multe băi ale cărora sunt **Vakf** <'instituții pioase'>, dat fiind că, din pricina unei atari înjosiri, niciunul dintre Creștini nu mai vroia să folosească îmbăierea în public, pe dată i-au fost aduse Sultanului plîngeri despre acest lucru, prin care sigur că s-a putut obține cu ușurință schimbarea lui Calaily Ahmed Pasza și a poruncilor lui, dar glasurile gloatei care-l cerea pe acesta drept Vizir n-au putut fi nicidecum stăvilite.

S-a întîmplat, puțin după aceea, ca Sultanul să se plimbe el însuși prin piață, în haine schimbate, și să audă adesea repetatele gemete ale poporului, care se plîngea de corupția moravurilor, și spunea pe față : 'Dacă n-ajungea Vizir **Calaily Ahmed**, ele n-aveau să fie îndreptate nicicînd'. Sultanul, cum nu-și cunoștea omul, dă crezare, din aprecierile gloatei că în acela trebuia să se afle ceva bun, și, temîndu-se ca din scînteia aceasta să nu prindă noi puteri răzvrătirea de-abia stinsă în de mai înainte, se hotărăște să-i facă pe plac poporului, și, scoțîndu-l, fără motiv, pe **Hassan Pasza**, sub pretext că **Ismail Aga**, **Kiehaia** al lui, făcuse o greșeală, îl cheamă la Vizirat pe **Calaily** al nostru, din **Creta**, unde își avea pe atunci Paszalîcul. /

186 Așezat pe această înaltă treaptă, el n-a mai putut să-și mai stăpînească viciile, pe care le ascunsese, pînă atunci, cu mare grijă, ci le-a îngăduit să izbucnească în larg șuvoi. În cea dintîi zi a Viziratului său, după ce a ajuns în Palatul său cu pecetea împărătească, cum toți luau aminte la ce avea să poruncească mai întîi (căci Turcii au obiceiul ca de pe urma acestor fapte să-și ia prevestiri asupra viitoarei ocîrmuiri a Statului, nu mai puțin decît din primele vorbe ale împăraților), el a cerat 'să-i fie adus croitorul'. Odată adus, îi poruncește 'să-i facă din pînză țesută cu aur un veșmînt mai lung, numit **Enteri**', ceeace nu numai că este ceva neobișnuit la Turci, dar, după cum am atras atenția și în alt loc, mai este și potrivnic Legilor **Curanului**. Odată gata chiar în ziua aceea, către seară, îl îmbracă, și, împodobit cu el, li se arată soțiilor și concubinelor sale, în harem, ca să-l privească, iar el însuși se uită apoi, ba dintr-o parte, ba din cealaltă, dacă noul veșmînt i se potrivea bine pe trup. Cum femeile îi lăudau, întru placul soțului și Domnului lor, splendoarea hainei, se hotărăște să se se ducă în ea la **Galibe Divan** și să i se înfățișeze <astfel> Sultanului. Pe deasupra, ca să pară că, printr-o nouă născocire, făcea să crească însemnele onoarei Vizirilor și că le făcea mai de vază, pe tiara, pe care – după cum am pomenit mai sus, la Cap(itolul) <IL>, lit(era) **<(s)>** – obișnuiesc să o poarte Vizirii, a născocit noi podoabe, <iar> mătasea cu care este înfășurată împrejur și cu plăcuța ei de aur poruncește să fie dublați; și trase în formă de cruce.

Astfel împodobit, ca un nătîng, îl cheamă la sine pe **Czauszbaszi**, <și> îl întreabă : 'Or fi pregătite la Curte toate cele cerute pentru alai ?' Acela îi răspunde că 'Pe dinafară sunt toate bine pregătite, dar pe dinlăuntru mai lipsesc încă multe', iar Vizirul mirîndu-se <de aceasta> și căutînd

187 să afle de la el pricina unui răspuns atît de neașteptat, adaugă : / "Măreția Voastră s-a împodobit cu
niște veșminte atît de caraghioase, încît, dacă i s-ar înfățișa Sultanului, nu numai că ar avea să cadă
din cinstirea sa, ci nc-ar mai arunca în cea mai mare primejdie și pe noi toți, în privința onoarei
noastre. Căci știi și tu însuți, fără îndemnul meu, cît de greu este să introduci la Curte noi obiceiuri,
și cît de nefaste îi sunt ele, cel mai adesea, autorului lor : dar să știi că, de nu-ți vei schimba hainele,
întîi eu însumi, iar, după mine, și ceilalți slujitori nu te vom însoți la Sultan." Vizirul caută, el, să se
îndărătnicească, și se străduie să acopere acea noutate sub autoritatea cinstirii sale, dar, pînă la
urmă, înfrînt de statornicia lui **Czauszbaszi**, se ține după sfaturi mai sănătoase, și se duce astfel la
Sultan.

După încă o săptămînă, după cum îi stă în obicei Vizirului, îl poftește pe Sultan la un ospăț.
Sosind, cînd îi trece cu ochii pe slujitorii așezați, după obicei, la rînd, spre a i se închina, ia seama
la un om cu un singur ochi, care sta, cu mare ținută de fală, aproape de **Tefterdar**, și dă să afle de
la Vizir 'Cine să fie acela ?'. Acela îi răspunde, de parcă s-ar mira : "Și Maiestatea Voastră nu-l știe
pe omul acesta ?" Cum Sultanul zicea că nu, 'pentru că nu-i putea ști, aparte, pe toți oamenii', îi
spune : "Doar acesta nu-i din drojdia gloatei, ci **Kior Ali Aga**, care are chiar lîngă Constantinopole
un minunat **Cziftilyk** – adică 'moșie' – de unde-i vin, în fiece an, atîtea gîște, atîția pui, atîția
cocoși de India <'curcani'>, încît nu numai că-i ajung pentru masa lui, ci, din vînzarea lor, mai și
poate face mulți bani; iar ca demnitate este , **Basz bakikulu** <'Marele supraveghetor al robilor'>
(ceeace este o însărcinare de nu prea mare autoritate la Curtea Tefterdamlui). Mai întîi, Sultanul a
188 trecut sub tăcere pros/tia omului, dar, după ce el a ieșit din odaie ca să se îngrijească de cele care
erau de trebuință pentru pregătirea ospățului, întorcîndu-se {către} **Kyzlaragasi** {al său}, **Ismail**,
îi zice : "Auzit-ai, oare, ce-mi tot povestea mie, mai acum, hahalera ceea despre acest Kior Ali
Aga ? Eu, unul, încă din a treia zi a Viziratului lui am priceput bine de cîtă prostie suferă; dar, ca
și alții, care care l-au cerut atît de stîrnitor drept Vizir, să-și deie seama de ea, am să-l las să poarte,
vreme de cîteva luni, ținuta acestei demnități, mai ales că toate sunt, de acum, pe pace, și n-are cum
le aduce treburilor publice vreo pagubă mai însemnată, prin neprevederea sa."

A fost un dușman neîmpăcat al Creștinilor, și nu numai că, după ce a dobîndit Viziratul, a
reînnoit edictul despre veșmintele negre pe care-l dăduse drept Caimacan al Constantinopolei, dar
mai și născocea, pe zi ce trece, <altele> noi, prin care credea că le poate face viața amară, și nu lăsa
nefăcută nici un fel de sălbăticie împotriva împricinaților de această religie : totuși, nu arareori, îl
dăruia pe unul sau pe altul cu vreo binefacere aparte, dar nici aceasta altfel, decît din ură pentru
vreun altul, sau din obișnuita-i nestăpînire de suflet. **Abaza Othman Pasza** (pe care îl urmărea cu
cea mai mare ură, ca și pe ceilalți mai cu cap, dar nu le putuse face rău, pentru că îi păzea Sultanul
însuși), pe cînd îndeplinea cinstirea de **Capudan Pasza**, sau 'Mare Amiral', îl prinsese în **Pontul
Euxin** și îl condamnase la galere pe un negustător **Raguzan** care-și pierduse bunurile, dînd faliment,
iar, mai apoi, înrolat în slujba Împăratului **Rusiei**, strînsese de ici, de colo, mateloți greci, și se
străduia să-i ducă la **Azac**. **Calaily** al nostru, cînd, după obiceiul Vizirilor, în primele zile ale
189 Vi/ziratului său, vizita **Tersana**, sau 'Șantierul flotei', unde se află sub pază 'Paizani'i împărătești,
ajunge și la acesta, și întreabă 'De ce avea de răbdat atare pedeapsă ?' **Tersana Kiehaiasi** dă
răspuns că 'acela a fost prins de Othman Pasza laolaltă cu mateloții pe care-i strînsese în slujba

Rușilor și fost condamnat la galere, drept spion: cînd a auzit asta Calaily, suspinînd, zise : "Vai !, cît de mizerabil au înjosit aiuriții aceia fără minte, vrednici de crîncene osînde și de pușcărie, onoarea Împărăției Othmane ! Au prins, drept spion, un biet Grec și l-au trimis la galere, parcă tocmai de istorisirile pe care astfel de oameni ar putea să le spună dușmasnilor ar atîrna salvarea întregului Stat ! Scoateți-l iute din lanțuri, ca, odată cu ele, să se șteargă amintirea acestei înjosiri !" Apoi, întorcîndu-se către vîslaș : "Tu, zise, du-te jur-împrejurul Constantinopolei și uită-te bine, cercetează, și <apoi> povestește-i cui vei vroi !" Iar astfel acel biet negustător și-a recăpătat libertatea și viața, pe care poate că și-ar fi isprăvit-o în Tersana, de n-ar fi avut un stăpîn lipsit de orice bună judecată.

Pînă la urmă, după ce și gloata începuse să simtă prostia acestui Vizir și să-i spună pe față 'un nătîng', descăunat de către Sultan și, dat fiind că greșelile lui păreau să fi fost comise nu din răutate, ci din lipsa dreptei judecăți, a fost dăruit cu viața, dar a fost trimis în surghiun în insula **Istankoi** (despre care am notat mai sus, la Tom(ul) I., C(artea) a 2-a., C(apitolul) <IV.>, lit(era) <**(h)**> că este **Cos** a celor vechi, patria lui **Hippocrate**), cu o leafă zilnică de trei sute de aspri, iar acolo, de mîhnire, a dat peste el o boală, și, ros de ea, și-a dat obștescul sfîrșit.

(f) Baltadzi Mehemed Pasza. Înscris, în tinerețe, în rîndul Baltadziilor, datorită eleganței,
190 glasului a dobîndit porecla de **Pakcze muezin**, / sau 'limpede cîntăreț'. Apoi, sub domnia lui **Sultan Mustafa al II-lea**, cucînd ajunsese deja la treapta de < > **Biczakczi Baltadzi**, sau 'Baltadziu mai vîrstnic', i-a fost dat drept paznic fratelui Sultanului, lui **Ahmed**, care ține astăzi sceptrul Othmaniazilor, iar, din această slujbă, printr-un noroc aparte, a ajuns la cele mai înalte cinstiri ale Împărăției Othmane. Anume, **Valide Sultana**, Mama amîndurora, și a lui **Mustafa**, și a lui **Ahmed**, avea o **Cutudzi**, sau 'Vistiernică', Circaziană, o fecioară desăvîrșită la înfățișare și foarte ascuțită la minte. Ahmed, a văzut-o o dată, cînd se plimba liber prin Palat, s-a îngrăgostit pe dată de dînsa, și a atras-o, printr-o scrisoare, mituindu-l pe **Bazs Aga** al Mamei sale, să răspundă la iubirea sa. Valide Sultana ia seama la aceasta, și, chemînd-o la sine pe Cutudzi, o mustră cu asprime și o amenință cu crîncene pedepse, <dar> ea, dimpotrivă-i, se scuză, ascunzîndu-și rușinea cu suflet statornic, <și> tăgăduiește 'să fie cuprinsă de iubire față de **Szehzade Effendi**, și să fi stat vreodată de vorbă cu dînsul despre lucruri neîngăduite : iar dacă dînsul s-a îndrăgostit cumva de ea, aceasta nu era vina ei, ci a Principelui; iar, de i se va porunci astfel, ea se va feri, de acum, de vederea lui'. Respinsă de ea, Valide Sultana pune să-i aducă fiul, iar pe el îl îndeamnă, cu blînde cuvinte, 'să ia seama la binefacerea cu care l-a dăruit fratele său, cîtă vreme îi îngăduie libertatea, împotriva obiceiului precedesorilor săi, și să nu se lipsească de ea, cîtă vreme, împotriva regulilor Palatului, se lăsa în voia iubirii, mai înainte să fi ajuns la domnie. Dacă avea, însă, vreodată, să-i urmeze fratelui său la tron, ea avea să i-o îngăduie pentru plăcerea sa nu numai pe aceasta, ci și pe multe altele'. Ahmed îi mărturisește cu naivitate Mamei înflăcărarea de care se simțea cuprins, dar îi
191 spune și că / 'ea nu se putea stinge, orișice ar fi fost să se mai întîmple mai apoi'.

Mama, îngrijorată pentru salvarea fiului ei, cînd își dă seama că nu poate fi îndreptat, se hotărăște să-i ia focului substanța și să o scoată pe iubită din Sarai, dînd-o în căsătorie. Cu acest țel, îl cheamă la sine pe Marele Medic, **Nuh Effendi**, și, stînd de vorbă cu dînsul una și alta, despre felurite lucrari, îi dezvăluie că 'ea, luînd aminte la credința arătată de el, a hotărît să-i deie de soție

fiului lui pe vistiemica sa, drept un fel de răsplată.' Nuh Effendi îi mulțumește Sultanei pentru o asemenea milostivire față de sine (cum **Cutudzi** ale Sultanei **Valide** nu se obișnuiește să fie date decît Vizirilor care se bucură de trei Tuiuri, sau celor care le sunt deopotrivă în demnitate), și, întors acasă, le pregătește pe toate cele de obște pentru ceremoniile unei nunți. Către seară, Cutudzi, cu zestrea sa, este trimisă din Serai la casa mirelui. **Basz Aga** al Sultanei Valide, despre care am spus mai sus că fusese mijlocitorul legăturii, de îndată ce vede alaiul plecării ei de acolo, aleargă la Ahmed <și> îi povestește că 'Cercheza este scoasă din Palat, dar el nu știa încotro'. Ahmed, cu inima strînsă, îi poruncește lui **Baltadzi Mehemed Aga**, paznicului său, să ia aminte la cea care avea să fie trimisă de acolo, și să cerceteze încotro avea să fie dusă. Acela își îndeplinește cu cea mai mare grijă poruncă primită, și, luînd aminte că ea a intrat în casa Marelui Medic, zboară degrabă la Stăpînul său și-i povestește cele pe care le văzuse. Aflînd aceasta, Ahmed îi scrie o scrisoare lui Nuh Effendi, cam în felul acesta : "Să știi că în casa ta a sosit o fecioară care mi-a atins inima. S-o păstrezi și s-o ferești, nu cumva vreunul dintre ai tăi să se atingă de dînsa; de nu vei face astfel, n-ai să fii în stare să scapi de soarta care, la vremea ei, are să te aștepte pe tine și
192 stirpea ta." Primind acest răvaș, lui Nuh Effendi i se păru că se află între Scylla și Charybda. / De se arăta potrivnic poruncilor Sultanei Valide, însemna să se prăvălească într-o grea mină, <iar,> dacă se supunea scrisorii Principelui împărătesc, îl amenința, fie și de departe, o foarte adîncă primejdie. Ca să scape de amîndouă, {{cum era Grec și după neam, și după fire, căci era de fel din **Creta**}}, ia o hotărîre îndemînatică, prin care să iasă bine cu ambele părți. După ce s-au strîns cei care fuseseră chemați la nuntă, poruncește ca **Nikiah**, sau (ca să vorbesc în felul nostru) 'cununia nunții', să fie solemn îndeplinită de către **Imam**.

După încheierea acestor ceremonii, cînd urmau să fie duși în iatacul mirelui, îi grăiește fiului cam în aceste vorbe : "Fiule, ne aflăm într-o mare primejdie, dar necunoscută tuturora : pe fecioara pe care ți-a dat-o Sultana Valide o iubește Szehzade Effendi, și cît de tare se prăpădește după dînsa ai să-ți poți da seama din scrisoarea lui. Așadar, dacă vrei să te bucuri de binecuvîntarea mea părintească, iar casa noastră să înflorească, ține-te departe de acest fruct neîngăduit și nu gusta un fel pus deoparte pentru Principele împărătesc. Gîndește-te că ți-au dat o soră,, nu o soție; sărută-o pe ascuns, ca pe o soră, spune-i în public 'soție', dar nu-ți uni trupul cu al ei. Dacă însă, strîmb mînat de patima poftei, n-ai să vrei să dai ascultare îndemnurilor mele, să știi că ai să și aduci cel de pe urmă prăpăd asupra întregii noastre stirpe, ai să și suferi asupra ta blestemul meu." Fiul îi făgăduiește ascultare, cu consimțirea miresei, și, lăsînd-o pe dînsa acolo, iar el se duce, pe dată, să se culce într-o altă odaie. Toate aceste se fac în Harem, atît de pe ascuns, încît nici cei mai apropiați oameni de casă, necum Ahmed, n-au putut prinde nicicum de veste. La cîteva zile după nuntă,
193 mirele este numit **Molia** al **Smyrnei** : făcîndu-se aceasta, soția Vizirului și cele ale altor Paszale / dau fuga să-i felicite nevasta. Ahmed află despre aceasta și, crezînd că iubita sa odihnește deja în brațele altuia cade, ca un disperat, în cea mai mare mîhnire, iar pe vinovații de ea îi amenință cu grea răzbunare.

Nu mult după aceea, se iscă la Constantinopole acea răzvrătire pe care am descris-o mai pe larg la șirul istoriei, **Sultan Mustafa** este despuiat de domnie, iar Ahmed îi e dat ca urmaș. Abia dacă urcase pe tron, cînd, fără zăbavă, dă porunca să fie adus la sine **Nuh Effendi**, și, fără a mai

asculta cauza, să i se ia capul. Marele Medic, care bănuia fără greutate pricina pornirii împărătești, zice că 'e gata să moară, numai să-i fie îngăduit să-i spună Împăratului doar o vorbă întru apărarea sa, dîndu-i laoparte pe martori'. Odată dobîndită această libertate, el este adus la Împărat, în odaia dinlăuntru, și-i istorisește tot faptul, așa cum se petrecuse, adăugînd că 'laolaltă cu fiii săi, el n-are să se ferească de pedeapsa cu capul, dacă <ea> n-avea să fie găsită în aceeași feciorie, în care ieșise din Palatul împărătesc'. Sultan Ahmed, bucuros de un lucru atît de puțin așteptat, poruncește pe dată ca faptul să fie cercetat de cîțiva eunuci, și, aflînd-o întreagă, îi încredințează Marelui Medic, copleșit cu mari cinstiri, să o păstreze mai departe la sine, sub același titlu și cu aceeași grijă, pînă ce va fi poruncit altfel. Anume, se hotărîse să o primească în **Serai** și să o țină drept soție.

Dar, cum Mama sa se opunea din răsputeri și-i atrăgea fiului luarea aminte 'să nu pună la cale, spre începutul domniei, cînd se mai ascundeau, pe ici, pe colo, încă mulți partizani de-ai fratelui său, vreun lucru care să fie împotriva canoanelor Seraiului, prin care se lua seama lămurit ca nu
194 cumva vreo fecioară căreia i se dăduse odată drumul clin Serai să mai in/tre iarăși în Harem', el a renunțat, și i-a dat-o în căsătorie pe iubita sa acestui **Baltadzi Mehemed Aga**, pe care îl numise deja Mai-marele Grajdurilor : dar, fără împotrivire din partea lui, el se întîlnea, totuși, cu dînsa, adesea chiar trimitea să o aducă, în public, cu mare pompă, în Harem – pildă nouă și nemaiauzită înainte.

Iar femeia aceasta a fost unealta întregului noroc al acestui **Mehemed**. Anume, puțin mai tîrziu, ea l-a rugat pe Sultan ca 'să-l cinstească pe soțul ei cu trei **Tuguri** și să-i încredințeze o asemenea însărcinare, care să nu-l lase să lipsească mult de la Constantinopole : căci părea nepotrivit ca dînsa, odată ce era iubita unui atît de mare Împărat, să fie soția unui **Im(i)rahor**. La acestea, Sultanul: "Ai grozav de bine grijă de interesele tale, dar nu și de ale mele : totuși, ca să-ți par un drept judecător, anul cu el am să-l împart în părți egale, și am să-i hărăzesc astfel, ca șase luni să trebuiască să se afle afară din Constantinopole, și tot atîtea între zidurile Orașului, și anume Prefectura Mării" (căci, la Turci, atît Jengiczerii, cît și ostașii flotei nu sunt ținuți să slujească decît vreme de șase luni). După cîteva zile, îl așează **Capudan Pasza**, iar, după puțin timp, înmuiat de rugile aceleiași femei, îl înalță la demnitatea Marelui Vizirat. Odată depus din aceasta, <tot> pentru iubirea de care Sultanul murea după soția lui, a fost trimis, mai întîi, în Paszalatul **Erzerumului**, apoi în cel al **Halepului**. Chemat fiind, iarăși, de la Halep, la Vizirat, el s-a aflat în fruntea <trupelor> Turcilor, în expediția împotriva **Rușilor**, și, după ce a primit îndeajuns de bine lecția că tabăra lor nu putea fi spartă, a consfințit pacea cu ei, în condiții destul de fructuoase pentru Statul Othman.

195 Dar tocmai lucrai prin care crezuse că și-l leagă pe Sultan prin cea mai mare binefacere / a fost și cauza pieirii sale. Căci Sultanul, cunoscînd faptul că în oștirea rusească era o atît de mare lipsă de hrană, socotea că lucrurile ar fi putut fi duse pînă la a-l sili pe **Împăratul Rușilor** să li se deie prins, cu toată tabăra sa, trupelor othmane, și credea că Vizirul, dat fiind că îi dăduse drumul liber, încheind o pace, fie ea și de folos, dar nu la vremea ei, fusese răscumpărat cu bani de la dușmani. Vizirul, de partea sa, înștiințat fiind prin prieteni că Împărat nu primise bine cele înfăptuite lîngă Hierasus, mai zăbovea încă dinadins la Adrianopole cu oștirea, întîrziind, sub felurite scuze, întoarcerea la Constantinopole – pe care Sultanul <arătase> în repetate rînduri că o dorea cu ardoare –, anume, pînă ce, prin **Mufti** și **Silahdar Ali Pasza** (care, în ultima vreme, a ajuns Vizir,

și, în anul 1716, a căzut în bătălie, aproape de **Petrivaradin**), mînia Sultanului avea să se mai domolească întracîtva. Dar însuși acest fapt i-a iscat Sultanului o și mai mare pornire și bănuială asupra sa. Căci se temea, nu cumva, dacă vedea că nu se putea întoarce la Constantinopole fără teamă de pedeapsă, acela să nu pună la cale vreo răsturnare, mai ales că avea în mîini <și> , **Sandzak Szerif** <'steagul lui Muhammed'>, și sufletul întregii oștiri. Socotind, din această pricină, că nu trebuia deloc zăbovit, ca să-i taie calea oricărei răzvrătiri, îl trimite pe ascuns pe **Has[s]eki Aga** la Mai-marele Jengiczerilor, care, la acea vreme, era **Iusuf Pasza**, cu un **Chatiszerif** prin care aceluia i se poruncea ca Tuînd cu sine un **Odzak** <'batalion'> de Jengiczeri, să împresoare bine, jur-împrejur, casa Vizirului, și, odată intrat, să-i ceară pecetea Împărăției și s-o păstreze atîta vreme, pînă ce El însuși avea să-i poruncească altfel, iar pe Vizir să-l trimită, fără de nicio zăbavă,
196 la Constantinopole'. După ce-a citit încredințarea, Iu/suf Pasza îi rînduiește pe Jengiczeri, pe cetele lor, împrejurul casei, dar ceva mai departe, ca să nu se poată stîrni nicio bănuială. După aceea, intra el însuși în Palat, iar acolo dă peste Vizir, aplecat asupra jocului de dame cu **Omer Effendi**. Întorcîndu-se către dînsul, Vizirul îi spune 'Noroc !' și îl roagă 'să aștepte pînă ce avea să isprăvească jocul, care era atît de încurcat, încît trebuia să mărturisească cum că nu mai văzuse altul la fel'. Sfîrșindu-se, pînă la urmă, jocul, Jengiczeraga se apropie, și, după ce și-a cerut, mai întîi, iertare, înfățișează porunca Sultanului: Vizirul nu i se împotrivește, ci numai îl conjură pe Haseki Aga 'să îi spună Sultanului mai multe lucruri care țineau de apărarea sa'.

Despuiat astfel, a doua oară, de demnitatea sa, a fost trimis în surghiun, mai întîi la **Lemnos**, apoi la **Rodos**, iar acolo, după cum umbla vorba prin popor, s-a săvîrșit din viață de pe urma unei boli. Mulți au spus, totuși, că a fost ucis acolo, pe ascuns, din porunca Sultanului, iar că zvonul morții firești a fost răspîndit în public tocmai din pricină că și plebea, și ostașii arătau față de dînsul cea mai mare bunăvoință, datorită omeniei cu care se purta față de toți.

(g) **Czorluly Ali Pasza.** Născut la **Czorlo**, care este 'Tyrilois' a celor vechi, cetățuie din **Thracia**, iar de aici i-a și fost dat numele de 'Czorluly'. A avut parte de părinți și de rînd, și apăsați de sărăcie, care-l dăduseră, în tinerețe, drept ucenic, unui frizer. Trece, din întîmplare, pe la acea vreme, de la Constantinopole, spre a se duce la Adrianopole (unde zăbovea, pe atunci, **Sultan Muhamed al IV-lea**), un anume **Capudzibaszi**, **Cara Bairamoglu**, și trage la casa părinților lui, așa cum obișnuia să facă întotdeauna. Acolo, cînd a văzut înfățișarea binecrescută a tînărului, îl
197 întreabă 'Nu vrea, oare, să-l urmeze, și / să ajungă **Othmanly**', adică ' om la Curte ?'. Băietanul primește, <dar> părinții refuză, sub pretextul sărăciei. **Ali** pleacă, totuși, chiar și împotriva voinței lor, cu Capudzibaszi, la Adrianopole. Dat de către acesta la carte, a făcut, în scurtă vreme, asemenea progrese, încît Cara Bairamoglu a socotit mai cu cale să-l aducă în Palatul împărătesc, ca pe o largă scenă, unde însușirile lui să poată străluci din plin, iar, odată și odată, cu el drept ocrotitor, să-și poată spori și norocul său – mai degrabă decît să-l țină între pereții casei, la slujbe de rînd.

Primit, în felul acesta, în **Sef[f]er Odasi** <'Camera Soliilor'>, în doar cîțiva ani trece prin toate treptele de slujbe de Curte, astfel încît, cînd i s-a pus diadema lui **Sultan Mustafa al II-lea**, el fusese deja înscris între Cămărașii intimi ai acelui rang, care se numește **Hasne Odasi** <'Camera Vistieriei'. Și, pentru prima dată, la acea vreme, au strălucit la Curte însușirile sale, care rămăseseră ascunse sub precedenții împărați, niște morocănoși – sau, ca să spunem mai drept, fuseseră pregătite

spre a da roade în pîrg. Căci Sultan Mustafa, luînd seama la îndemînarea și la repeziciunea lui de a răspunde, mai presus decît a tuturor celorlalți, nu numai că a început să-l aibă printre cei mai dragi curteni ai săi, ci și drept părtaș la taine, și să-i cerceteze <mereu> părerea : în acest chip, s-a ajuns ca, <trecînd> prin mai multe cinstiri în răstimp de doi ani – foarte rară pildă – a fost purtat pînă la cea de a doua treaptă a demnităților de la Curte, la cea de **Czocadaragalyk**. Dobîndind acesta sarcină, atît de bine și-a legat de sine, prin prevederea sa, sufletul Sultanului, încît nu cerea nimic, ce să i se tăgăduiască, ba chiar însuși **Silahdaragasi**, mai presus ca rînd și demnitate, să-i
198 fie cu mult mai prejos ca au/toritate. Apoi, după ce a ajuns la treapta de Silahdar, a stăpînit de-a dreptul, după pofta sa, nu numai Curtea – ceea ce și este <sarcina> proprie Marelui Spătar – ci chiar și pe Împărat, pînă într-atît, încît, dacă nu se amesteca **Muftiul**, nu făcea nimic, decît după ce-i cerceta părerea. Pînă la urmă, lăsat, cu porunca de la Sultan, să se ducă de la Palat, cu trei **Tuguri**, și să fie **Cubbe Vizir**, și a dobîndit, totodată, făgăduiala căsătoriei cu fiica Împăratului, <pe atunci în vîrstă> de trei ani.

S-a păstrat la aceeași trecere în toată acea vreme în care **Sultan Mustafa** s-a aflat la sceptru, iar, după depunerea lui, odată cu **Sultan Ahmed**, a venit, ca un necunoscut, la Constantinopole, și, puțin după aceea, a fost trimis în Paszalatul **Tripolei Damascului**. După ce s-au scurs doi ani, este rechemat la Constantinopole ca să celebreze nunta cu mireasa lui, fiica lui Sultan Mustafa, iar acolo, <înălțat la Vizirat,> atît de bine îl încîntă pe Sultan cu vorbele sale, încît el a amînat, din zi în zi, sub pelurite pretexte, demiterea lui, deși adeseori cu tărie cerută. În această cinstire s-a purtat astfel, încît a dobîndit, în scurtă vreme, din partea tuturor Magnaților, lauda unei prevederi fără de exemplu, <iar> din cea a poporului și a supușilor, a unui judecător incoruptibil. Oricum, spre a umple prăpastia lăcomiei Sultanului, era silit, cîteodată, împotriva voinței sale, să-i asuprească pe supuși și să pună asupra lor foarte grele poveri: dar și lucrul acesta îl făcea cu un asemenea meșteșug, încît nici el nu auzea vorbe rele, nici Sultanul. Purta grija întinderii hotarelor Împărăției, dar astfel, încît să nu vrea să pună în primejdie Statul pentru vreun cîștig oarecare. Tocmai din această pricină păstra teama războiului, după ce învățase îndăjuns din luptele de mai înainte cît de puțin folos aduceau împotriva meșteșugului Creștinilor furia și mulțimea. Pe **Ruși** nu-i iubea, ba chiar cău-
199 tase, mai înainte, să le dăuneze prin felurite / tertipuri, dar li se arăta, totuși, binevoitor, doar ca să abată războiul către care îndemna **Regele Suediei**.

Pînă la urmă, învinuit de trădare de către Regele Suediei și depus pentru motivele pomenite, Sultanul îl răbda să ducă viața unui particular, mai întîi în Palatul pe care îl avea în mahalaua **Eiub**. Odată ce au venit să-l viziteze acolo mai mulți bărbați de prim rang, a scos anume <vorbe> mai cutezătoare împotriva Împăratului, iar, printre altele, a zis că 'el nu rabdă cu greutate să fi fost despuiat de Vizirat, și că n-o privește altfel, decît ca pe o foarte grea povară ce i s-a luat, dar îl doare numai că, datorită Sultanului, și-a pierdut sufletul, iar pe mulți cetățeni înstăriți i-a adus la cea mai grea sărăcie, și tot n-a putut umple prăpastia cea de neumplut a lăcomiei lui'.

Sultanul tălmăcea că acestea au fost astfel spuse, ca Ali Pasza să stîrnească o răzvrătire, iar la această credință era împins mai ales de faptul că, în cei cinci ani în care purtase Viziratul, legase de-a binelea de sine nu numai sufletul oștirii, ci și pe cel al întregului popor. Prin urmare, trei zile mai tîrziu, trimite la el un Capudzibaszi, cu un **Chatiszerif** prin care îl așeza drept Pașă al **Benderei**,

dar, pe drum, poruncește ca el să fie adus înapoi de un alt Capudzibaszi, **Nemcz{e} Iusuf Aga**, și, acoperit de multe ocări, să fie dus în surghiun la **Mitilene**. L-a ținut acolo sub arest aproape un an întreg, cu gîndul ca, dacă ieșea rău războiul început cu cum **Rușii**, să-l pună tot pe el la cîrma Statului, și să se folosească de prudența lui pentru repararea daunei. După ce, însă, a fost înștiințat
200 despre buna lui reușită, a cerut de la **Mufti** o **fetva**, prin care / 'trebuia supus pedepsei acela care îl înșelase, îngrozindu-l zadarnic pe Împăratul său, și astfel îl oprise să îl înfrunte pe dușman la vremea cînd avusese prilejul să doboare întregul Regat vrăjmaș'; cum Muftiul dictase, pentru acest delict, pedeapsa cu moartea, Sultanul, trimițînd un Chatiszerif, a dat poruncă să i se taie capul și să fie expus public, în piață, dinaintea **Babi Humaiun**, adică a 'Porților dinafară ale Palatului'. Dar, după aceea, am auzit adesea că-i părea rău că pentru o pricină atît de ușoară lipsise Statul Othman de un atare bărbat.

Căci era, într-adevăr, un om pe care binefăcătoarea fire al înzestrase cu însușiri atît de deosebite, încît, dacă am spună că el a fost unic, în veacul său, în Împărăția Othmană, poate că și în întreaga lume, n-am depăși nicidecum hotarele adevărului. Cu toate că nu era prea educat în disciplinele liberale, nu se găsea, totuși, nimeni care, atunci cînd îl auzea vorbind, să nu se mire atît de harul gurii, cît și de eleganța judecății sale. Nu-i ieșea nimic din gură, ce să nu întărească de îndată prin raționamente corecte și pline de meșteșug, pentru alcătuirea cărora probabil că și cel mai desăvîrșit Logician ai fi pierdut multă strădanie și osteneală. De-abia de i se putea pune în fața ceva, chiar și privitor la lucrurile care se iscă în viața de rînd, despre care să nu scoată o părere potrivită, iuțeală pe care mai ales de aceea a admirat-o foarte tare mai toată Constantinopolea, dat fiind că el își petrecuse întreaga viață în Palat, unde, închiși parcă, cei de la Curte nu văd nimic, nu învață nimic <alta>, decît ceremoniile de Curte, ca și alte lucruri pe care li le predau maeștrii lor. Dacă venea vorba despre unele lucruri care țineau de pronunțarea dreptului, cu toate că nu știa limba arabă,
201 nici mărunțișurile judecătilor Muhammedanilor, alcătuite numai într-însa, / el răspundea, totuși, despre toate, atît de potrivit și de isteț, încît fie și cel mai învățat Muftiu ar fi fost silit să amuțească dinaintea lui. Era un al doilea Ulysse în a da sfaturi, în examinarea sufletelor celorlalți, în cercetarea evenimentelor, și s-a văzut că fusese o greșeală, oridecîteori sfaturile lui au fost trecute cu vederea.

Cînd i-a îngăduit prima dată Solului **Regelui Franței**, Domnului **de Feriol**, o audiență la sine, odată încheiate convorbirile, după ce acela plecase deja din sala de primire, noi înșine l-am auzit pe Vizir spunîndu-le alor săi:

'Bu Giaur ja deli dur, ja az zemanden songra deli olur', adică "Necredinciosul ăsta ori s-a smintit, ori are să se smintească în curînd", iar la prevestirea aceasta spunea că 'ar fi ajuns după desele-i tremurături din ochi, după agitațiile trupului, după ușurătatea gesturilor, și după aproape neîncetata-i întrerupere a respirației'. Iar urmarea a și dovedit, după o lună sau două, că prezicerea fusese adevărată. Căci, lovit fiind acela de o epilepsie atît de grea, încît a trebuit să fie legat și în lanțuri, după ce medicii s-au trudit în zadar, vreme de mai multe zile, să-l însănătoșească, neguțătorii francezi îi arată că 'Solul lor este reținut de o proastă stare a sănătății și îl roagă să întărească și să le recomande pe cineva dintre ai săi, pe care ei să-l aleagă spre a se îngriji de afacerile lor'; lor le-a răspuns că 'pricina bolii lui nu poate fi alta, decît prostia pe față', iar că acesta fusese adevărul a ajuns, puțin după aceea, la cunoștința întregii Constantinopole.

Memoria lui era de-a dreptul dumnezeiască, astfel că putea nu numai să-şi amintească de pricinile care fuseseră aduse dinaintea sa şi o singură dată, fie şi după trei său patru ani, în mijlocul
202 mulţimii afacerilor de fiecare zi, / ci şi să le recapituleze cu cea mai mare exactitate. Nimeni nu putea sase uite la dînsul fără admiraţie atunci cînd şedea în **Divan**. El arăta atîta îndemînare şi ascuţime, încît putea fi atent şi la trei lucruri deodată, şi astfel să se împartă, parcă, în trei părţi. Anume, mai totdeauna, ca afacerile să fie rezolvate mai iute, poruncea să i se citească, în acelaşi timp, două plîngeri deodată, de către amîndoi **Teszkieredzii**, iar ambele litigii le pricepea atît de bine, de parcă le-ar fi ascultat de trei şi de patru ori, şi le dădea sentinţa potrivită : iar, în acelaşi timp, mai trăgea cu urechea şi la alţii, care se înfruntau dinaintea **Kadiulaskieriului**, şi, dîndu-i înapoi acestuia **Arzuhalul** <'plîngerea părţii vătămate'>, îi încredinţa ce trebuia să hotărască în acea pricină. A fost atît de aplecat către dreptate, încît mulţi sunt cei care să susţină că el nu a dat niciodată o sentinţă nedreaptă.

A avut, desigur, şi în vremurile de mai înainte, Împărăţia Othmană, pe mulţi nu mai prejos decît dînsul în privinţa acestei însuşiri, dar n-a mai dat pînă acum pe nimeni care să-i poată fi deopotrivă în ascuţimea de care dădea dovadă în dezvăluirea adevărului. Nădăjduim să nu-i fie neplăcut Binevoitorului Cititor dacă dăm un singur exemplu. La Constantinopole, un Turc, negustător, intrase la baie, după obicei, înainte de de rugăciunile de dimineaţă, şi, ieşind apoi de acolo, pe cînd se îndrepta spre Dziamie, pierde din sîn, pe Calea Regească, o pungă cu două sute de Galbeni zişi **Turali** (care fac, la preţ, cît doi Vallenşi şi jumătate). Odată încheiate rugăciunile, cînd iese din Dziamie, îşi simte sînul mai uşor, şi aurul pierdut, şi se duce de îndată la crainic, îndemnîndu-l să strige tare pe la răspîntii cum că 's-a pierdut un atare sac, cu atare semne însemnat, cu atîţia Galbeni <în el>, iar stăpînul lui se roagă, pentru mila lui Dumnezeu, ca, de-l va fi găsit cineva, să
203 i-l deie înapoi, / iar el avea să-i lase, cu dragă inimă, jumătate din tot'. Fortuna îl adusese în mîinile unui **Levend**, sau 'ostaş din flotă', care, cînd aude că se ofereau, ca răsplată din partea stăpînului, o sută de Galbeni, îmboldit oarecum de conştiinţă, vrea mai bine să cîştige, cu bun nume, jumătate din ce-a găsit, decît să păstreze totul pentru sine, cu titlul de furt. Şi anume, dacă, după ce a auzit crainicul, cineva ar păstra pentru sine ce-a găsit, odată dezvăluit acest lucru, după Dreptul Curanic, găsitorul are a fi supus pedepsei pentru furt. Aşa că se duce la crainic <şi> îi mărturiseşte că 'a găsit cele pierdute, şi, după înţelegere, păstrează o sută de Galbeni, <iar> o sută vrea să-i deie înapoi vechiului lor stăpîn'. Stăpînul apare pe dată, dar, cînd îşi vede banii întregi, caută să dea înapoi: cum îşi dă seama că nu o poate face fără motiv, născoceşte o minciună şi se preface că în acea pungă s-ar mai aflat şi nişte cercei de smarald, preţuind de şapte sute de Galbeni, şi-i cere ostaşului să-i deie, deopotrivă, şi pe aceia. Cum ostaşul tăgăduia aşa ceva şi-i lua drept martori pe Dumnezeu, pe Profet şi toate cele sfinte, că 'n-a găsit nimic, în afară de cele două sute de Galbeni', este tras la **Cadi**, sau 'Judele inferior', şi este învinuit de furt. Judele, fie din neglijenţă, fie mituit cu bani, îl scoate pe ostaş de sub învinuirea de furt, dar îi porunceşte să plece fără de răsplată, 'pentru că, din neglijenţa sa, pierduse un lucru atît de preţios'. Ostaşul, nu numai înşelat în nădejdea sa, ci, pe lîngă aceasta, calomniat de furt, îi înfăţişează Vizirului, printr-un **Arzuhal**, întreaga faptă, iar acesta dă poruncă să-l cheme la judecată pe negustător, laolaltă cu banii cei în litigiu şi cu crainicul. După ce a ascultat pricina, Vizirul îl întreabă, mai întîi, pe crainic 'Ce i-a cerut lui
204 negustătorul să caute ?' : cum / acesta mărturisea cu naivitate că 'Lui nu i s-a cerut nimic altceva,

decît despre cele două sute de Galbeni', negutătorul intervine, că 'el de aceea n-a pomenit deloc despre cerceii de smarald, ca nu cumva găsitorul, dacă era cumva un om simplu și nepriceput în aprecierea nestematelor, cînd avea să-și dea seama că a găsit o asemenea comoară, atras de mărimea prețului, să păstreze totul. Dar, odată ce ostașul susținea sub jurămînt că 'n-a găsit în pungă nimic, înafara de Galbeni', **Ali Pasza** a dat următoarea sentință : 'Odată ce negutătorul, pe lîngă cele două sute de galbeni, a mai pierdut și cerceii de smarald păstrați în aceeași pungă, iar ostașul a dat mărturie prin jurămînt că n-a găsit decît Galbenii, este vădit că punga cu bani găsită de ostaș nu-i cea pierdută de negutător, ci de altcineva. Prin urmare, negutătorul să-și caute prin crainic lucrurile sale, pînă ce găsitorul, om cu teama lui Dumnezeu, i le va înapoia, iar ostașul să păstreze banii aceia vreme de patruzeci de zile, iar, dacă, în decursul lor, nimeni nu-i va cere drept pierduți de el, mai apoi, să fie ai lui'. Astfel, negutătorul cel lacom și-a pierdut și cinstea, și jumătate din bani: iar ostașul, primind și una și alta, s-a întors vesel la corabia sa.

(h) Kioprili Nuuman Pasza. Un bărbat preavestit pentru lauda dreptății, a învățăturii și a pietății sale, dar cu nicio experiență în administrarea Statului, sau a armatei. Căci tatăl lui, acel mare și de atîtea ori pomenit de noi **Kioprili Mustafa Pasza**, îi pusese pe toți fiii săi să se îndrepte mai degrabă către învățătura <religioasă>, decît către artele și științele politice, cu țelul ca, lăsînd onorurile de Curte, despre care luase cunoștință el însuși că sunt legate de cea mai mare primejdie,
205 / să se dedice întru totul stării eclesiastice, și să ducă, prin Mollate, o viață liniștită și ferită de lovitura paloșului. Ar fi și rămas pe această cale, de nu i-ar fi atras înapoi de acolo ruda lor, **Hussein Pasza**, și, fie ei și nevrîstnici, nu i-ar fi pus, la Curtea Othmană, în fruntea celor mai înalte demnități. Dar acest Nuuman Pasza, odată ce crescuse deja, și, mai înainte ca Hussein Pasza să fi ajuns la Vizirat, fusese inițiat în disciplinele mai înalte ale Arabilor, și-a făcut mereu timp, chiar și printre afacerile politice, pentru lectură și pentru studierea legilor, prin care adînci preocupări, chiar și cîtă vreme s-a aflat la Constantinopole, se alesese cu o închipuire complet ridicolă, anume, i se părea că îi ședea pe nas o muscă, și, oridecîteori era alungată, zbura de acolo, dar apoi se așeza iarăși în același loc. Chemați fiind toți fiii lui Esculap aflători, pe atunci, la Constantinopole, după ce se străduiseră zadarnic, lungă vreme, să-l vindece de acea boală a minții, doar un singur Francez, **le Duc**, i-a găsit acelei suferințe leacul potrivit. Căci el nu se străduia, ca toți ceilalți, să-i arate, cu argumente, zădărnicia acelei închipuiri, ci, adus la bolnav și întrebat de el 'vedea, oare, musca așezată pe vîrful nasului său ?', i-a răspuns că 'o zărește foarte bine', și, prin acea prudentă prefăcătorie a făcut ca suferindul să aibă, pe dată, mai mare încredere într-însul. Apoi, i-a dat, sub numele de medicamente de purgative și dilutive, felurite '**Giulepii**' fără de nici un efect nociv, iar, la unnă, ca și cum avea de-a binelea să taie musca așezată, i-a tras ușurel cu un cuțitaș peste nas, și, totodată, i-a arătat bolnavului o muscă moartă, pe care o avea dinainte în căușul palmei: văzînd-o,
206 Nuuman Pasza a strigat pe / dată că 'asta era musca aceea care-l chinuise atîta !', și astfel s-a vindecat pe deplin de acea închipuire.

(i) Osman Aga. Acesta, înainte de Viziratul lui **Baltadzi Mehemed Pasza**, era **Giumrukczi**, sau 'Mai-mare al Vămii', dar la cea mai mare cinste pe lîngă toți, pentru că se credea că Vizirul ține la el cu cea mai mare iubire. Odată încheiată pacea cu **Ruthenii**, a fost trimis înainte de Vizir ca să-l îmbune pe Sultan. El a fost primit de acesta cu bunăvoință, ca nu cumva, trădîndu-și înainte

de vreme gîndurile, să-i deie Vizirului prilejul de a isca o răzvrătire, şi aşezat Mai-mare al Curţii – sarcină pe care n-a purtat-o decît pînă la non nisi ad depunerea Vizirului. Căci, după trimiterea acestuia în surghiun, odată ce nu mai era de temut nici un felde răzvrătire din partea oştirii, şi Osman Aga, a fost atras, printr-un vicleşug al lui **Bostandzi Baszi**, la **Kavak**, o cetăţuie din Bosfor, iar acolo, din porunca Sultanului, a fost sugrumat. Căci se credea că fusese corupt cu bani de-ai **Ruşilor**, şi <ca atare>, cel care-l îndemnase, mai cu seamă, pe Vizii" către consfinţirea păcii.

INDICELE ADNOTĂRILOR LUI CANTEMIR (I-II-III)

INDICELE ADNOTĂRILOR LUI CANTEMIR (I-II)
Abaza (neam Caucazian), II, X (3) 166, (6) 167, (9) 168, II, II 243.
Abaza Pasza, II, X (b) 307, II, X, 166, 169.
Achisca (Sandziakat al Asiei Mici), II, VI (f) 305, (4) 156.
Adem (= Adam, primul om), II, III 125, IX (f) 216.
Agavat (= **Agalar**, pluralul, față de de singularul **Aga**), I, IV (4) 66, (1) 195, II, II (i) 237.
Ahd-name, I, IX (mm) 219, I, IX 87.
Ahmed Burhan Eleddin, I, V (d) 201.
Ahmed Halamir, I, IV (t) 203, (13) 72.
Ahmed Mirza, II, II (19) 108, (nn) 244.
Aidin (oraș din Asia Mică), V (1) 68, I, IX (12) 85.
Aizderchan (= Astrachan = 'Sălașul Balaurilor'), II, V (5) 150, (o) 301.
Akcze (monedă = 'alb(itur)ă'), II, II (32) 112, (ó) 251.
Akczehisar ('Cetățuia Albă'), I, IX (30) 89, (c) 221.
Akkierman (= gr. Μόνκαστρον, rom. 'Czetate Alba' (DC)), II, II (14) 106, V 200, (z) 239, (bb) 240, (è) 279, (éé) 291
Aksarai ('Palatul Alb'), II, I 94, II, I 98, (mm) 233
Akserai ('Palatul Alb'), II, I (n) 226.
Akszehir (oraș din Asia Mică = 'Orașul Alb'), I, IX (w)
Ak Vlach Ak Iflac (= **Moldova**), cf. I, V (b)
Alae (oraș din Asia Mică), II, I (pp) 233.
Alai ('(în) pompă'), II, IV (oo) 293.
Alaiddin, I, II (f) 27-29, XII 42, III (2) 60, I, IX 90, I, II (f) 187, I, VI 207.
Alaidevlet, II, II (15) 107, (gg)240.
Alaman Kiraly (= **Nemcze Kiraly**, 'Caesaral Imperiului Romano-Germanic'), II, IV (á) 276.
Alep, v. **Halep**.
Alibeg, II, III 60, II, III 86, II, III 123, II, III (q) 258
Aliothman[n]ică (stirpea), I, I (b) 183.
Aman ('milă, îndurare !'), cf. I, VIII (f) 212.
Anadol Hisari, cf. II, II (f) 224.
Andreverius (nume corupt al unui personaj neidentificat), II, IV (ș)291.
Ane și Hadise (tîrguri lîngă **Musul**), II, III (bb)
(a trăit 51 de) ani, II, I (θ)
(de douăzeci și patru de) ani, II, XII (h)
anul de la Legiuitor, I, I (c) 183.
aproape toată flota, II, V 152, (ă) 302.
aromate (la îmbălsămare), I, IV 67, (c) 199.
Araf, cf. I, IV (f) 193.

Arnaud (= 'Albania') II, IV (qq) 288, (rr) 298; v. Şi **Avlonia**.
Arzirum (ca hotar al Europei), II, IV (11) 295; v. Şi **Erzirum**. **(de bun) augur**, II, X 166, v. **ogur**.
autoritate monarhică (în Moldova şi în Valahia), II, IV **(aa)**
Avlonia (= Arnaud, oraş şi ţinut în **Albania)**, II, IV (qq) 288, 139.
Azakdeniz (= 'Maeotis'), cf. II, V (n) 301.
Azatines (= Alaiddin), I, II (f) 187.
Azerbedzian, XII 42, 50, I, I (m) 186.
Azofiense Mare (= 'Maeotis', 'Assovium', 'Marea de Azov'), cf. II, V (n) 300.

Baber (oraş lîngă **Halep**), I, I (n) 119.
Bachszisz (= bacşiş, 'dar dat oştenilor'), II, V (e) 235; cf. Şi III, II (d) 299.
Baczi (oraş pe Sava şi Danubiu) II, IV (ωω) 144, (ÙÙ)294.
Baddak (Provincia Sinai), II, I 100, (â) 235.
baie (regească), II, V
Baltadzii, II, VI 159, (o)305.
Basre (= 'Ba(l)sora'), II, V (g) 149, (f) 299, (g) 300.
Becaar, II, III 123, (á) 265, (r) 273.
Becri Mustafa, II, X (1) 170, (1) 309-310.
Beglerbeg ('Principele Principilor'), I, IV (e) 65-66, I, IX (aa) 86, II, IV (e) 193, I, IX (aa) 218.
Beligrad ('Alba Grecească' = **Belgrad**), I, IX (ee)86, I, IX 90.
Beni Achmer (Rege Sarazin), II, V (t) 150, 301
Beni Ibrahim ('fiii lui Abraham'), cf. II, III **(ζ)** 124, 267
Beni Omer, II, V (f) 149, 299; cf. **Fiii lui Omer.**
Beni Umnie, II, III (11).
Berber Baszi ('Prefectul Bărbierilor'), II, II (o) 237.
Bidziania, II, IV (22) 297.
Biladuldzebel (= Azerbedzan), cf. I, I (m) 186.
Biserica S(finţilor) Apostoli, II, I (ii).
Bitlis (oraş din Persia, la hotarele Georgiei), II, IV (mm) 287, (mm) 138.
(lovit de o) boală grea, I, IX (k).
Bogdania (= 'Moldova'), cf. I, V (aa) 205.
Bogdan Serai ('Palatul Moldovei', la Constantinopole), cf. II, I (r) 230, (n) 279.
Bogdan (Principe al Moldovei), II, IV (ζ) 277, II, IV (BB) 291.
Buiuk Czekmedze, II, V (i) 236-237; cf. II, II (π) 251, II, V (ι) 300.
Burdz Vaik (cetăţuie lîngă Halep, 'Tumul Zodiaculuii'), II, III (hh) 120.
Butchane ('Sălaşurile idolilor'), cf. II, I (r) 230.
Byikli ogli, II, III (u).

Cabartai, cf. II, II (hh) 241.
Cadiulaskier ('Jude al oştirii'),II, X (19) 170, II, II (e) 191-192, II, IV (D) 199.
Caftan, v. **Chylaat, Toga.**
Caimecam Pasza (al Constantinopolei), II, III (ë) 270.

Cairo, v. **Elcahyre**, II, III (20) 121, (22) 122, II, IV (8) 131, I, IV (n) 195, II, III (ss) 265, II, IV (s)273, II, XI 311.
Caitebai, II, II 103, (8) 104, (16) 107, (20) 108, II, II (f) 237.
Cale (astăzi Teni Sala'), I, VIII (k).
Calem ('Cancelaria'), cf. II, III (g) 253.
Calender ougly (haiduc vestit), II, VIII (c) 306.
Calepin (nume imperial compt de Apuseni de la **Czelebi**), I, VI (16) 73, I, V (bb) 205, I, VI (a) 206
Calfa (sau **Chalife** = 'Secretar'), cf. II, III (g) 254.
Canunî (Suleiman = 'Statomicitoml Legilor', 'Legiuitorul'), II, IV (a) 128, II, IV (56) 148, I, VIII (s) 214, II, IV (a) 271.
Capudan Basza (= 'Amiralul'), cf. II, IV (oo) 288.
(cu) capul plecat (în semn de supunere), II, XII (3) 175, II, XII (d)314.
Cara Devlet Szah, I, VIII (c) 79.
Cara Hisar Szarky, U, I (tt) 233.
carapacea ('acoperișul' sanctuarului de la Mecca), II, V (ș) 303.
Cara Vlach / Cara Iflac (= **Valahia**), cf. I, V (b) 200.
Caramanougly (Principele Caramaniei), I, VI (h) 74; I, IX (u) 85.
Carebag (patria lui Ferhad Pasza), II, VI (n) 158.
Care Emid ('Midii Negri', locuitori din Asia Mică, între Urfa și Van), II, III (r) 258.
Carly Elibeg, II, IV (17) 296.
Casim Pasza, II, IV (1) 144.
Casim sidzili ('atestat de lăsare la vatră cu cinste'), cf. II, X (i) 308.
Cassim Giuni (la Creștini = 'Sfîntul Dumitru'), II, X (i) 308.
Catyrga limani ('Portul Triremelor (= Galerelor)'), II, I (ff) 96.
Cazikly Voda (sau **Cepalusz** (confuzie de nume = 'Țepeluș'), 'Cel ce trage în țeapă', "la noi 'Vlad Țepeș", DC), II, I (ee).
(pe toți îi) căsăpesc, II, IV (ε).
ceată a unui tîlhar, I, VIII (m).
Cebelin, I, V (bb); cf. **Calepin.**
Chairbeg, II, IV (i).
Chairuddin (Amiralul, = 'Bunătatea, Harul credinței'), II, IV (oo) 139.
Chaireboli ('Christo(u)polis'), I, III (d) 189.
Chalkulvadi ('Goleta', în Golful Tunisului), II, V (X).
Chani Junus ('Hanul lui Ioan'), II, III (rr) 265.
Chan, I, I (e) 49.
Chaplysz Ali Pasza, [I, X (c).
Chatiszerif ('Edict, Poruncă împărătească'), II, III (pp) 121.
Chatyb ('Cititor', 'Diacon'), II, IV (11) 138.
cheamă (la sine) (sc. **pe Musa**), I, VI (e).
cheile munților (Caucazului **Arzirum**, **Demir Capu**, **Derbent**), II, II (ll) 287.
chiragră ('gută la mîini'), II, II (xx) 249.
Chodavendikiar ('Lucrătorul lui Dumnezeu'), I, IV (b) 192.

Chotin, II, IX (b) 307, II, IX (b) 164, II, XII (13) 179.
Churzem / Chuzrem, I, I (f).
Chutbe ('aclamația' închinată Împăratului), I, II (1) 188, II, XII 321, I, II (1) 53, II, I (28) 99.
Chylaat ('hlamidă, mantie, caftan'), II, III (ii)261; cf. II, IV (u).
(spre a) clădi (o Dzamie), I, VII (d).
(în) clipa etc. (la Turci, formulă solemnă dintr-o epistolă) II, III (t) 152.
Codze Hersek ('Herțegovina', 'Vechea Illyrie'), II, I (hh) 232.
Codzia Mustafa Pasza ('Mustafa Pasza cel Bătrîn'), II,II, (è) 250.
(fie) consimțind, II, II (λ).
Constantin, v. sub **Brîncoveanu** și (în C. III) sub **Cantemyr** II, III (n) 255.
Constantinopole, I, V (h) 36-37, II, X (a) 307, II, X (h) 308
(sub zidurile) Constantinopolei, I, VII (i) 209.
(la două zile depărtare de) Constantinopole, I, VII (l) 210.
Constantinopole (cucerirea ei), I, V (h) 201
Copczaci, II, I (xx) 99.
Corbon (Carol, Duce de Bourbon), II, IV (18) 297.
Cos, cf. II, II 243.
Cossova, I, IX (F) 90, I, IV (A) 198.
credincioși ai lui Iisus, I, V (g); v. **Jesus Christus**.
Creta, II, IV (37) 141, II, XI (a) 172-173, II, XI 176, II, XI (a) 310, II, XI 311-316,II, XI 320.
Cubbe ('mic rum și monument funerar'), I, IV *(F)* 262, II, III (oo) 121.
Cucca ('cușmă cu panaș, podoabă a capului'), II, IV (á) 281.
Cudsszerif ('Hierosolyma' = **Ierusalim**), I, IX, 223; dar și **Ku-**.
Cutbuiur Cais (sat, sau mahala de la **Cairo**), II, III (ss).
Cyricelebes, I, V (bb) 73; cf. **Calepin**.
Cz- = rom. Ce-, *Ci- !*
Czaldiran (cîmpie lîngă Tigru), II, III (f)115.
Czechilor, II, IV (21) 136, I, IX (qq) 219.
Czelebi (= εὐγενὴς = 'de neam bun', 'frumos'), I, IV (D) 67.
Czengie ('Haemus'), cf. I, IX (xx) 221.
Czercassi / Czerkiessi ('Petigorci' = 'Cerk(i)ezi'), II, II (hh).
Czercassus (Regele Egiptului), II, II (k) 250.
Czerkies Mehemed Pasza, II, X (a) 307.
Czitak (neam din Scythia Minor = 'Dobrogea'), cf. II, IV „15" 295.
Czoban Gieray, cf. II, I (yy); dar și III, III (n).
Czorlo ('Tyrilois'),II, II (24) 109, I,VI (n) 208.

Darusz Szife ('Poarta Mîntuirii'), cf. I, V (i).
Davud ('David'), I, V (p) 202.
(un) deceniu, II, II (ä) 250.
(că nu e) de folos (ca Othman să ia numele de 'Sultan'), I, II (n) 188.
Defterdar (= 'Cel care ține socotelile' = 'Logofăt'), II, III (g) 253-254; cf. (k) 269.

Derbent, cf. II, II (kk) 244.
Dervisz, I, IV (p) 66, II, III (o) 257.
deschizînd din întîmplare, II, V (ţ) 303.
Diarbekir ('Provincia Bekir', în Asia Mică), II, III (s) 117.
Dimitrie, v. sub **Cantacuzenus** şi (în C. III) sub **Cantemyr.**
(de) diverse forme (ale **Minaretelor**), II, V.
Divin (orice cuvînt al Împăratului, la Turci), II, IV (o) 284.
(să-şi fi) dobîndit steagul ('Sandziakul'), II, VIII (a) 306.
Dobrudze ('Scythia Minor' = 'Dobrogea'), II, IV(15) 145.
Dogrul / Erdogrul, I, II (a).
(a dobîndit) domnia asupra Asiei (Musa Czelebi), I, VI (3) 74, (4) 79, I, IX 87, I, IV 199.
(a) domnit opt (ani), I, VIII (t).
domnise (Othman I.), I, II (p).
Donanma ('solemnităţi publice'), II, IV (oo) 293.
Duca ('Grecul', Principele Moldovei), II, XII (k) 321, (o) 321.
Dumdar ('stentor, cu glas mare'), I, II (d) 43, I, II (d) 51.
Dumnezeule al tuturor lumilor (invocare), II, IV (32) 147.
Duradz ('Dyrrachium' = 'Durazzo'), II, I (gg) 232.
(un) duşman (ucigaşul lui Murad I.), I, IV (B).
duşmanilor de acasă, II, III (c) 253.
Dz- = rom. *Ge-, Gi- !*
Dzami / Dziami (sanctuar la Turci), I, III (k); I, IX (dd); II, VIII (e).
Dzengiz, I, I (d) 49
Dziambolad zade, II, X (f).
Dziante ('Zakynthos', 'Zante'), I, IX (s) 85, I, IX (s) 218.
Dziebeli Maktub (locul piramidelor), II, III (yy).
Dziehenne ('Gehenna'), cf. I, IV (g) 194.
Dziem (supranume, = '(fel de) struguri dulci'), II, II (e) 236.
Dzieneral Jani, II, II (mm) 244.
Dziezie ('tribut'), cf. I, VIII (1).
Dziezire (Mesopotamia = 'Insula dintre Rîuri'), II, III (dd).
Dzihangir, II, IV (5) 114.
Dzihan Numa (Gynaeceul = 'Oglinda Lumii'), II, I (g) 224.
Dzirid (armă de aruncat), I, IX (uu).
Dziumun Kiaszuf (Szeich Arab), II, IV (k).
Dzizair (= 'Algerul'), I, IX (uu) 88

Ebubekir, I, I (n) 186, II, II 248.
Ebu Eiubensari, II, I (s).
Edeme Capusi ('Poarta Adrianopolei'), II, I (i) 224.
Ederne Mollasi ('Jude eclesiastic la Adrianopole'), I, V (o).
Effendi ('Doctor', 'Domn', de la αὐθεντης), II, III (g) 253, II, III (o) 257, II, IV (m) 272.

Egri capu, cf. II, I (i).
Egriboz ('Euboea'), II. I (oo) 98, (oo) 233.
(al Principelui) Elbistanului (în Asia Mică), I, IX (G) 222.
Elcahyre Alcair ('Cairo'), II, III (uu) 265.
El Mutan (Regele Egiptului), cf. II, III (ff) 259.
elocința (laolaltă cu celelalte arte), II, II (x).
Emirgiun ogli (din stirpea Chanilor Perși) II, X (h) 308.
Endelos ('Andalusia'), II, II (11)108.
Engi Capu (Poartă a Constantinopolei = 'Poarta Nouă'), II, IV (ΠΠ) 142.
Enibachcze (' Grădina Nouă'), II, II (ç) 250.
(a) Epiroților (Arnaud, 'Albanezilor'), II, IV (qq) 288, (rr) 289, I, IV (8) 67, I, IX (B) 89.
Erdisz (cetate în Szirvan), II, IV (2) 143.
Erdogrul, v. Dogrul I, II (a) 186.
Erzenurrumi, II, VI (d).
Erzirum, cf. I, VIII (r) 213; v. **Arzirum.**
Eski Dziami ('Geamia Veche'), I, IX (kk) 219, (kk) 87.
Eski Gieliboli ('Calliupolis ('Cea Veche')'), I, VIII (q) 213.
Eski Serai ('Palatul Vechi'), II, II (*v*)251.
Eszrefi ('oameni cu o viață mai sfînta'), II, IV (34) 298 cf. **Szerif.**
(către) Europa, I, I (i) 50, I, I (1)186.
Eu unul (vestită vorbă a lui Temurleng), I, VI (f) 206.
Eu, zise, (clemența Principelui), I, VIII (g).
Evarin ('Navarino'), II, V (n) 152.
Evladi resul Allah ('Fiii Profetului lui Dumnezeu') I, IX (H).
Ezan ('cîntarea credinței'),II, I (p) 227, II, IV 275, II, IV (28) 298, II, XII (k) 321
Ez<el> ('Volga', 'Rha'), II, IV (mm) 287.

Falczii ('Fălcii', tîrg în Moldova), II, I (a) 235, II, IV 279.
Famagusta, v. **Magusa.**
Fanar ('Phenar', 'Finer'), II, I (k) 225.
Fatîh (Supranumele lui **Mehemed II.**, = 'Deschizătorul', 'Cuceritorul'), II, I 91, II, IV 146, II, I (a) 224, II, I 229, II, I (ii) 232, II, III 263.
Față albă / Față neagră (metaforic = 'norocos' 'nenorocos') I, IV (u).
făgăduiește iertare, II, X (d).
Ferdinand (I., Caesarul Romano-Germanic), v. **Firindos.** II, II (m) 237, II, IV (v) 286, II, IV (Z) 286, II, IV (OO)292.
Ferhad Pasza, II, III, (27) 126, II, IV 127, II, IV (c) 128; II, VI (m) 205.
ferman ('Poruncă împărătească'), cf. II, III (g) 142.
fetva ('Edict al Muftiului'),I, IV 193, I, VIII (f) 212, II, I (r) 228, II, III (y) 258.
filuri altun ('galbeni venețieni'), I, V (n) 202.
Firancze Padiszah ('Împăratul Franței'), II, IV (XX) 292.

Firindos ('Ferdinand I., Caesarul Împărăției Romano-Germanice și Regele Boemiei și al Ungariei'), II, IV (u) 286.
(pe) fiul lui Omer și fiul lui Becaar (în Egipt), II, IV (r).
fiul lui Mehemmed (IV.), II, XII (a) 312.
focul trebuie stins (metaforic, pentru 'totala pustiire și distragere'), II, IV (31) 298.
(nouăsprezece) frați (ai Împăratului, uciși), II, VII (a).
(spre a ispăși) fratricidul prin fratricid (cf. *supra*), I, VIII (b) 79.
(la) Frînci (= 'neamuri creștine') II, II (r) 105.

G- tc. = G(h)- rom., dar, în formele lat., ca în germană, = **Dz-.**
Gallul (Regele Galliei (= Franței), anume Francisc I.), II, IV (16).
Garbie ('Algarbia' (Hi (Spaniei), II, V (s) 301.
Găuri (Sultanul Egiptului), II, III (ff) 114.
Gazi ('biruitor' și 'martir'), cf. II, IV (aa) 295.
George, v. sub **Ghica** și sub **Kiemielniski.**
German (simbolic, la Constantinopole, pentru un 'ospăț luminat'), II, IV (τ).
Giedik/ Giediuk Ahmed Pasza, II, I (uu) 235.
Gierai (stirpea Chanilor Tătari, v. sub **Czoban, Mengily, Selim, Szahbaz,** II, I 235, II, I 234
Giercz ('Kercz', 'Bosforul Meotidei'), II, V (n) 301.
Giermian beg oglu, cf. I, V (a).
Giermian ogli I, IV (x) 29; cf. I, V (a) 198.
Gilan ('Hyrcania'), II, IV (ee) 137, (ee) 286.
Giogerdzinlik ('Porumbarul', fortăreață din Moreea), I, IX (t) 85.
Gionulli ('ostași voluntari'), II, II (i).
Gioz sui ('Apa ochilor'), II, II (w) 251.
Girgiow ('Giurgiu', oraș din Valahia), II, X (g) 308.
Giule ('Gyula', cetate din Ungaria), II, IV (29) 147, II, IV (29) 298, II, V (v) 303.
Giullek (cetate din Syria), II, II (ii) 243.
Giulluk (cetate din Caramania, = 'Trandafireni'), II, I (nn) 233.
Giumrukczi / Giumruk Emini ('Prefectul Vămilor'), II, III (g).
Giumuldzina ('Larissa', Provincie și cetate din Rumelia), II, I (qq) 233.
Giundogdi ('Soarele a răsărit', = 'Zorii zilei'), I, II (c) 43, I, II (o) 187.
Giurdzistan (Georgia), II, I (dd) 98; II, IV (nn) 232.
Giuzel Hisar ('Cetățuia Frumoasă', apoi **Bogaz Gieczid** la Propontida), I, V (k) 202.
Giuzeldze Hisar ('Cetățuia Frumușică', în Caramania), II, I (11) 233.
Gradista (= 'Grădiște', dar, greșit de scrib, **Gradisca**), II, IV (χ) 286.

Hadis ('oracol al Pseudo-Profetului'), II, II (ω) 112.
Hadise, v. **Ane**.
Hadz ('Pelerinajul la Locurile sfinte'), II, II (b) 236.
Hadzi Bektasz, I, IV (o) 196.
Hadzi filio Bektasz Calenderbeg, II, IV (w).

Halep, II, III (ee) 119, II, III (25) 125.
Hamid ogli, I, IV (y) 198.
Hamze Mirza, II, VI (i) 158, II, VI (i) 305.
Haradz ('tribut'), I, VIII 213, II, III 269 .
Haznadar Basza, cf. II, III (κ) 269.
Hidzret ('Hegira', fuga lui Mohammed de la Mecca la Medina), cf. I, IX (1) 217.
Hierosolyma, cf. I, IX (I) 222; v. Şi **Kudsszerif (= Ierusalim).**
Hirvaților, v. **Slavonilor.**
Hiuscin, fiul lui Bicarar (Musician), II, III (o).
Hurmiuz (atît în Lusitania (= Portugalia), cît şi în Golful Persic), II, IV (19) 297.
Hydrylez (la Creştini = 'Sfîntul Gheorghe'), cf. II, X (i).
Ibrahim Chan, I, VIII (s) 81, (s) 214.
(cu) Ibrahim Pasza să împărtăşească planurile, II, IV.
Ibrahimi (monede de aur), II, IV (s) 273.
Ifrendz, cf. **Italieni.**
Ildirim (supranumele lui **Baiezid I.,** = 'Fulgerul'), I, IV 66, I, V (y) 72, I, VI (2) 73, I, V (b) 200.
Imam ('preot ἐφημέριος'), II, IV (a) 249, (gg) 286.
Imam Azem (întemeietorul unei secte Muslimanice), II, IV (gg) 138.
Imam Szafi (urmaşul celui dinainte), II, IV (36) 147; dar cf. Şi *supra.*
Imaret ('han'), I, III (m) 192.
(a fost) introdusă (religia muhammedană), I, II (e) 187.
(într-un) incendiu întîmplător din oraş, II, IV (33).
(trei alte) insule mai mici (Minorca, Jucca, Tormentera), II, IV (27).
(lui) Ioan, Regelui Ungariei, II, IV (P) 134.
Isakcze (= 'Obluczica'), II, XII (m).
Isfahan, II, IV (43) 143.
Isfindiarbeg, I, VI (i) 207.
Iskenderbeg ('Gheorghe Castriotul', Albanezul), I, IX (A) 221.
Iskenderie ('Alexandria'), II, III (γ) 266.
ispăşeşte prin laţ, I, IV (E) 33.
Istambol,. II, IV 270.
Istambol Effendisi, I, IV (D) 199.
Istambol Tekkiuri ('Caesarul', sau 'Principele Constantinopolei') I, IV (m) 202.
Istefan (confuzie privitoare la Ştefan cel Mare al Moldovei), I, V (b).
Itali = Ifrendz ('neamuri creştine'), II, II (r) 238.
(cu) iuţeală (ostăşească), I, V (c).

J- din tc. = *Ia-, Ie-, Iū-* semivocalic rom. = [y-] lingvistic.
Janboli (Tanopolis'), v. **Chaireboli**; I, III 63, I, III (d) 189.
Janik (= Tavarinum' = 'Raab'), II, VI (p) 305.
Janusz (Ioan Zapolya'), II, IV (nn) 292.
Javuz (porecla lui **Selim I.** = 'Avan, Aprig, Mînios'), II, III (a) 113; (o) 127.

Jemen (în Arabia), II, IV (xx) 141.
Jengiczeri (= 'Ieniceri'), I, IV.
Jeniszehir ('Larissa Thessaliei', tc. = 'Cetatea Nouă'), II, XII (i) 178.
Jesus Christus (Iisus Hristos'), I, IX (ss) 220, II, I, 235; **Haziret Jisa** și **Jisa Mesih.**
Juk (număr de bani), I, IX (rr) 220, I,IX (ss) 220.
Junus (Ioan', dar și Iona', Proorocul), II, II (o) 111.

(le) împarte întru totul oștenilor, I, VIII (d).
(ia asupra sa) Împărăția, I, IX (zz) 221.
(de a desface) împresurarea, II, IV (o) 284.
Închinare (față de părinți), II, II *(yy).*
închizînd ochii, cum umbla vorba, și Împăratul (Grec al) Constantinopolei, I, IX (b) 215.
Încinge Sultanului sabia la șold, I, IX (h) 217.
Înlăuntrurile Indiei (= hotarele Arabiei Felix), II, IV (ww) 290.
(că a fost) înmormîntat (Suleiman I.), I, I (o).
(vreun) însemn (al Jengiczerilor), I, IV (q).
Întemeiază o cetățuie, II, VI (g) 157.

K- = rom. *Ca-, Co-, Cu-; Che-, Chi-.*
Kara Halil Pasza, I, IV (k) 195.
kaszikczi taszi ('nestemata lingurarului'), cf. II, I (i) 225.
Kaziler, v. **Molla**; II, IV (z) 276.
Kiabaszerif ('Sfînta Mecca'), cf. II, IV (34).
Kiafir, cf. I, IV (h) 194, I, V (g) 201, II, XII 315.
Kiefe ('Caffa' Crymeei), II, II 109, II, V (k) 150, II, V (k) 300.
Kiehaia (sau **Kietchudabeg**, 'Locțiitorul Vizirului'), II, III (g)254.
Kieszan (lîngă Nicaea), cf. I, III (f).
Kili ('Chilia', Λυκοστομον), II, II (aa) 114-115; II, IV (O) 279.
Kioprili Mehemed Pasza, II, XII (b) 313.
Kioprili ougli Fasil Ahmed, II, XII (c) 314.
Kiorfes ('Corcyra', 'Corfu'), II, I (z) 95; II, IV (pp) 139.
Kior Szah Muliuk, I, VII (e) 209.
Kioszki Jusuf (în Egipt), cf. II, III (ff).
Kislar Agasi ('Marele Eunuc'), cf. II, XI (b) 312.
Kiucziuk (poreclă tc. = '(cel) Mic'), II, X (e) 308.
Kiucziuk Czekmedze ('Podul de trecere cel Mic'), II, II (tt) 111, 251.
Kiurdi (domnie și popor), II, III (cc) 119.
Kiutrum ('Olog', sau 'Paralitic') **Baiezid**, I, V (e) 201, I, VI (i) 207
Kohpan, II, IV (ss) 289.
Kubbe, v. Cubbe, II, III (oo) 121.
Kudsszerif ('Hierosolyma', 'Ierusalim'), I, IX (I) 222-223; II, III (tt) 265, v. et Cu-.
Kurszuly (sc. rpiuvr] (de fapt Κρήρvoý.), în Crimeea, = 'Cea de Plumb') II, II (dd) 106.

Kybris ('Cyprus' și 'Nicosia'), II, V (u) 151.
Kylidz Ali Pasza (Amiralul), II, V (y) 151, (y) 301.
Kyrk Ekklesie (= 'Patruzeci de Biserici'), III, I (k).
Kyzil ('cel Roșu') **Ahmed**, II, I (bb) 232.
Kyzlar Agasi, cf. II, III (κ) 269.
Kyzyl Ada ('Chalcis', tc. = Insula Roșie'), II, IV (q) 273.
Kyzylbasz Szahi (Ismael Szafi, 'Regele Persiei', = 'Regele Capetelor Roșii'), II, III (d) 253.
Kyzyl Irmaq ('Rîul Roșu'), II, II (x).

Lacus Ovidii (rom. 'Lacul Ovidului'), cf. II, II (bb).
Ladosz ('Ladislau', Regele Ungariei), II, IV (t) 274.
Lala ('tutore, taică'), I, IV (c) 193.
Lazarus, Principele Serviei, cf. I, IV (B), 198.
Laz ogli, I, IX (m) 217.
lăsați să meargă (fiii lui **Suleiman I.**), II, IV 143, II, IV 294.
(acea) lege odată publicată (despre prizonieri, în privința oștirii), I, IV (m) 66, I, IV (m) 195.
liberul arbitru (la Turci), II, II (t) 238, II, II (t) 105.
în liniște (a Împăratului), II, VII (c).
loc plin de hîrtoape (la Bosphor), II, I (d) 92.
lovit de nedreptate (Elcasib Mirza), II, IV (pp) 293.
luptă în doi (= 'monomahie, duel'), I, IX (tt) 88, (tt) 220.

Maeotis, cf. II, V (n) 300.
Magnisa ('Magnesia'), I, IX (oo) 87, I, IX 89, II, II 103, II, II 109, II, V 149, I, IX (oo) 219.
Magusa (= 'Famagusta'), II, V (x) 301.
Maiestatea încălcată, II, II (ee).
Maille ('Mlaștina Maeotidei'), H, V (n) 300.
Malathye (oraș din Asia Mică), II, III (8) 266.
Malikiane (pământuri stăpînite 'în posesiune'), II, III (w) 118; cf. **Vakf**.
Maltepe ('Muncelul bogat, plin de bogății'), II, I (ζ) 235, 100.
Manastyr (mînăstire de la Prusia = **Brusa**), I, III (h) 64, 190.
Manolaki (Grec foarte bogat), II, I (k) 85-87; III, I (ππ) 225.
mantie (Chylaat, Caftan = lat. *toga*), II, IV (μ) 197; cf. II, III (ii) 135.
Mardun (oraș din Mespotamia), II, III (z) 119, (z) 259.
Marea Neagră, cf. II, V (n) 300, II, XI 172.
Marele Eunuc, cf. **Kislaragasi**, II, XI (b) 312.
Marioca ('Maiorca'), II, V (26) 297
Marte (turcește **Merrich**, planeta), II, V (b) 299.
Medinie, I, IX (I) 222.
Medrese, I, III (1) 64, I, VII 78.
(cei trei ani de mai înainte ai lui) Mehemmed (I.), I, VI (q) 78.
(al acestui) Mehemmed (I.), I, VIII (a).

Mehkieme ('pretoriu'), I, V (q) 202.
Mekie (Mecca), I, IX (I) 222.
Mengily Gierai, II, I (yy) 245.
Menla, sau Molla Gamze, I, IX (x) 86.
Mentesze (ținut din Asia Mică), I, IX (o) 217.
Meragye (cetate), II, IV (10) 295.
Merasz (oraș din Asia Mică), II, IV (13) 295
Merrich, v. **Marte** II, V (b) 299.
Mesih, v. **Jesus Christus,** I, IX (ss) 220, II, I 235.
Mesih Pasza, II, I (e) 235, 100.
Mest (porecla lui **Selim II.** = 'Beţivul'), I, VI (k) 208.
Metropola Regatului (poate **Moscua**), II, V (z).
Mezczid ('sanctuar'), cf. II, IV (38) 298
Michal beg, I, III (c) 189.
Michalougli, I, IX (cc) 218.
Mihrab (altar în Dziamii), II, IV (38) 298, I, IX (I) 222.
Mimber (amvon, = tc. Şea'), II, II (d) 103.
minunilor şi darului proorocirii, I, IV (n) 195.
Mirza (al Tătarilor), cf. II, II (nn) 108, II, IV 142-143.
Misine ('Messina'), II, IV (24) 146, 297
Misliman (stricat, **Musulman**), I, IV (h) 194.
(a lupta cu suflet de) Misliman ('a învinge, ori a muri'), II, IV (aa).
Mitilin ('Mitylene', sau 'Lesbos'), II, II (rr) 246, (rr) 104.
Miuliuk Eszref ('Preasfînt, Preafericit între Regi'), II, III (xx) 265.
mînecă (însemn de pe scufele Jengiczerilor), I, IV (s) 197.
moartea Principelui lor (a lui Suleiman I.), II, V (d) 234-235.
(a amînduror părţilor) Moldovei, II, V (d) 149, II, V (d) 299.
(în) Moldova, II, II.
Mol(l)a Muvella Menla, cf. I, III (1).
Molia şi Kaziler, II, IV (z) 276.
monedă (bătută), I, II (k) 53.
Mora Craly (Dimitrie, 'Despotul Moreei'), I, IX (z) 218.
Moscua (= 'Moscova'), cf. II, V (a) 302.
Muez(z)in, cf. II, I (p).
Mufti (= 'Dezvăluitorul Legii'), I, IV (g) 65, (g) 193.
Muhammed beni Arebi, II, III (nn)262, (nn) 121.
(a numelui lui) Muhammed, II, I (e).
(duhul lui) Muhammed, I, IX (f) 83, (f) 216.
(patru urmaşi ai lui) Muhammed, II (kk), II, III (qq).
Muhammed Czelebi, I, VI (1) 208 şi VII (b) 209.
(fratele lui) Muhammed Czelebi (= Suleiman Czelebi), I, VI (1) 208.
Muhyddin (Chalife (= Calif) al Sarazinilor), II, III (mm) 261-262.

Muliuk Eszref ('Preasfînt între Regi'), II, III (xx).
(pe lîngă) multe mii de uciși, II, III (m).
Muneudzehir (Prefect în Georgia), II, VI (e) 156, (e) 305.
Murad (I.), I, IV 36, I, III 63, I, IV (a) 65.
Muradie (sanctuar al lui **Murad I.**), I, IV (i) 65, I, IV (i) 194.
Musa (Arabs), I, VI 73.
Musa Czelebi (I, VI (d) 74.
Mustafa (cu supranumele de **Nabedid,** 'Pierdutul', fiul lui **Baiezid** L),I, IX 84, I, V (cc) 205.
(fratele lui mai mic,) Mustafa (filius **Muradi I.**), I, IX (1).
Mustafa (fiul ucis al lui **Suleiman II.**), II, IV (4).
Mustafa (I.), I, IV (14) 72, I, VI (cc) 73.
Mustafa Pasza, II, II (o) 110, II, III 126, II, IV (d)129..
Musul (= 'Ninive'), II, IV (14) 145, II, X (8) 167.
Musulman, v. **Misliman,** I, IV (h) 194.
Namaz (= 'cele cinci rugăciuni islamice de fiecare zi'), I, IV (f) 193, II, I (p) 227, II, II (q) 238, II, II 248.
Nasruddin Hodzia, cf. I, V (x) 203.
Nasuh Pasza, II, VIII (d) 162, II, VIII (d) 306.
Navarinum, v. **Evarin** (= 'Navarino'), II, V (n) 152, II, V (n) 303.
(ca la trei sute de) nave de luptă, I, V (z) 204.
(cîteva) nave, II, I (h).
Nazm (metru poetic), II, IV (56) 148, II, V (40) 299.
neamurile Beni Ibrahim (trăgîndu-se din Abraham), II, III (£) 267.
(fie prin) neglijența, fie prin perfidia Vizirului, II, I (1).
Nehdzivan (oraș din Persia), II, IV (8) 145, II, IV (8) 295.
Nezir Aga, III, IV (a).
Nicosia (turcește 'Kybris'), II, V (8) 151, II, V (w) 301.
(în) noaptea asta, la odihnă (i s-a arătat un vis), II, II (p).
(pe puțini) noaptea (i-a smuls morții), I, IX (xx).
Nogailor (Tătari, din Basarabia), II, V (p).
(cu) noroc felurit, I, IX (bb) 218.
(sub) nume stricate (despre **Moldova**), I, V (aa) 204.
(pomenirea) numelui (Sultanului), I, II 53.
numele Sultanului, I, II (k) 188, (m) 188.

(a doua) oară, I, IX (rr) 220.
Oczacovia (= 'Oceacovul'), cf. II, V (n) 300.
ogur ('bun augur'), II, III (h) 254.
Oguzi, I, I (k) 50, I, I (d) 184.
Ogyrogli ('Fiu de bun augur'), II, II (oo) 246
Olbiopolis (confundată cu **Ozacovia**), II, V (n) 300
Omer (urmaș al lui **Muhammed**), II, IV 131.
(Fiii lui) Omer (Cerchezi, Principi ai Egiptului), II, XI 175, II, IV 273.

(pentru acest unic) omor, II, IV (y) 275.
Orchan, I, III (a) 59-60, I, IX 90.
Ordicadisi ('Jude al taberei militare'), cf II, X (i) 308.
Ornus Beg, I, VII (f) 209.
ostașului hărnicia, I, VII (p) 78, I, VIII 211.
Othman (urmaș al lui **Muhammed**), II, II.
Othman (fiul lui Erdogml, zis și **Othmandzik** (= 'Othman cel Mic')), I, II 44, I, II (h) 52.
Othman beg (Domn al Kiutahiei), I, IX (i)217.
Othmandzik (supranume al lui **Othman**, al fiului lui Erdogml), I, II 44, I, II (h) 52, (h) 187.
Othmandzik (oraș din Bithynia), I, V (f) 201.
Othma[n]nica Aula, I, I (a).
Ozbaidzan (Azerbedzan, 'Media' după DC), II, IV 143, II, II (pp) 246.
Ozdemir (foarte vestit atlet = 'Tot-de-Fier'), II, V (r) 150.
Ozdemir ougly (cf. *supra),* II, VI (c) 304.
(încheindu-se, în sfîrșit) pacea cu Ungurii, I, IX (nn) 87.
(așezîndu-se cu vecinii în) pace, II, II (ss)
Padiszah, cf. I, I (g) 184; II, IV (XX) 292.
Paias (oraș al Paphlagoniei), II, I (rr) 98.

Palatul împărătesc, II, VI 159, I, VIII (b) 211 (turcește **Balat**).
Palatul Vechi ('Eski Serai'), II, I *(v)* 251; cf. II, I (x) 231.
Pammacaristos (Παμμακάριοτος= (biserica) 'Preafericitei (Fecioare'), cf. II, I (r) 230.
Panaiot (= gr. Παναγιότης = Panaiotis), II, XII (f) 314.
(Rum) Papa ('Papa de la Roma'), I, IX (pp) 88, II, II 104.
(spre a-și ocupa) patria, II, IV (aa).
patru mii de galbeni, II, IV (k) 163, (k) 280.
pătase cu vicii (Suleiman), I, VI (p).
Pederulledin (Regișor desprins de Perși), I, VIII (n) 213.
Peigamber ('Profet'), cf. I, IV (n) 195, II, II (o) 252.
Perde dari mikiuned... ("Păianjenul și-a întins pînza ..."), II, I (q) 227.
Phenar (Fanar, Finer), II, I (k) 92.
Piale Pasza (I.) (Amiralul), II, IV (23) 146.
Piale Pasza (II.), I, IV 297.
(în) Piața Fierarilor (= gr. Χαλκοπράτης II, II (cf)).
(din) piele de vită, II, I (c) 224.
pîntecelui și vinului (Suleiman Czelebi, dedat viciilor), I, VI (k).
(și) plăcerile sceptrului, II, VII (b) 306
podagră, II, I (n) 235.
Podul lui Suleiman, v. **Buiuk Czekmedze**, II, II 251, II, V (i) 300.
Podul lui Iskiender, II, IV (π).
(dă) poruncă să se așeze (la masă), I, IV (a).
prăbușită datorită înfruntărilor (Împărăția), I, VIII (u).

(pe) preasfîntul Gurămînt), II, II (p).
Prefectului orașului, II, XII (g) 320.
(sub chip de) prieten, I, IV, (yy) 291.
(prin cineva dintre) prieteni (= **Azizullah**), II, 4 (xx).
Principele orașului Nera, I, I (i).
Principele Bosniei (poate **Ștefan**), II, I (kk) 233.
Principele Neapolei (eroare a autorilor), II, II (m) 237.
(gîtlejul) Principelui, II, II (u) 239.
Principele Marassului (Merasz), II, IV (f) 272.
Principele (Ștefan cel Tînăr al Moldovei), II, V (ββ) 200 .
(din partea) Principilor Creștini, II, II (n) 237.
(a cucerit) Prusa, I, III (b) 189.
(aproape de) Prusia, I, V (x) 203.
(intrînd, după izbînda, în) Prusia, I, VI (b).
(își) pune tabăra, I, V (1).
nu se puteau apăra (de perfidia Turcilor), I, IV (κκ).
Puterea Divină, atîtată prin această nefaptă, II, IV (γ) 277.
puținătatea alor săi, II, V (β).

Raab, cf. Janik, II, VI (p) 305
(nu) rabdă ca la doi (să li se deie Împărăția), I, VI (g).
Rafazi (poreclă de ocară pentru Perși), II, III (y) 258-259.
Rai arab ('cuvîntul de onoare'), II, III (β) 266
Rareș (Petru, Principele Moldovei), cf. II, IV (γγ).
(la) Regele Ungariei (Ladislau Postumul), I, IX (ii) 219.
(pe) Regele Ungariei (Ladislau Postumul), I, IX 89.
Regele Germaniei (**Ferdinand I.**), II, IV (θθ) 292
(al) regimentului **al nouălea (oda** a Jengiczerilor), II, IV (1) 272.
Revan (oraș al Persiei). II, IV (7) 295
revenind solii și a doua oară, I, IX (rr) 88, I, IX (rr) 220.
Regele Ungariei (cf. *supra*), II, I (y) 231, II, IV (t) 274, I, IX (ii) 219.
(pe ascuns) resurse (bani), II, II (ff) 240.
(mai întîi la) Rhodos, II, II (k) 237.
Rhodos, II, IV (g) 272.
Ricze ('Reggio' din Calabria), II, IV (25) 297
(altă) rivală (cu aceasta) (sc. 'cetate' = **Rumeli hisari**) II, I (f) 224.
Rum ('Rumelia', 'Grecia', 'Europa'), I, VII (7) 77, I, VIII (r) 81, I, IX 82, I, VIII (r) 213, II, I (qq) cf. **Rum Papa**.
Rumili ('Rumelia'), I, VII 77.

Sandziak, II, II (a) 236; II, IV (uu) 290; cf. II, VIII (a) 306.
Sandziakdar Jokuszi ('Suișul', sau 'Dealul Stegarului'), II, I (m) 226.
Sari / Sary Chan (cetate și ținut din Asia Mică, = 'Hanul Galben (ca lămîia)'), I, IX.

Sari / Sary Camisz Cazagy ('Cazacii cu trestia galbenă'), II, XII (k).
(într-un) sat (= **Czorlo**), II, II (24) 109, I, VI (n) 208.
(două) săbii ('în aceeași teacă', vorba lui Alexandru cel Mare), II, II (£) 251.
sărutînd pămîntul (dinaintea Împăratului, în semn de supunere), I, VII (m) 210.
sărutînd de trei ori, cu chip plecat (cf. *supra*), I, IX (g) 217.
(să) scape la Creștini, II, III (b) 253.
sceptrul este dat de Dumnezeu, II, II (a) 249.
Scribul Divanului (Divan Kiatibi), II, IV (m) 272.
scrisoare de mazilire, II, XI (b) 312.
(cu) scufe roșii (tc. **iskiuf** = 'scufe'), I, IV (z) 198.
Segban, v. **Serdze**, I, VII (n) 210
Segban Baszi, cf. II, III (X) 270.
Segedvar / Segiedvar, II, V (u) 244; II, IV (30)
(numele lui) Selim (II.), II, IV (p) 273.
Selim al Doilea, poreclit 'Mest', II, V (a) 299.
Selim Gierai (Chanul Tătarilor), II, XII (n) 321.
Selmas (oraș necunoscut din Persia), II VI (1) 305.
Semadine ogli (patronimic), I, VIII (p) 213.
Seradze (călărești), I, VII (n) 78.
Seraskier Seriaskier(ius) (Comandantul, sau Căpetenia întregii oștiri), v. I, II.
Serem Serin (cîmpie dincolo de Sava), II, IV (tt) 289.
Serviae Principe (poate **Gheorghe** Despotul), I, VII (h)209.
[[(se) spune]], I, I (p) 7-8: *titlul primei Adnotări din Cartea I. a fost șters și omis.* **Severin** (cetățuie la Danubiu), I, VIII (i) 80.
S(fîntul) Dumitru, v. **Cassim giuni.**
S(fîntul) Gheorghe, v. **Hydryledz.**
Sifab (ținut din Asia Mică), I, IX (n) 217.
Sifidulbahr (oraș necunoscut, = 'Marea Albă'), II, III (ww) 265.
Sinan Pasza (I.), II, III (k) 303.
Sinan Pasza (II.), II, V (q) 301.
Sinan Pasza (III.), II, V (k) 305; II, VI (k) 115.
(prin) **sînge și prietenie,** I, IX (gg).
(întru) slava lui Dumnezeu, II, II (u) 270.
Slavilor și Hirvaților, II, IV.
(dintre) slujitorii săi (în alaiul înscăunării Principilor), II, IV.
(mai întîi) socot că avem a îmblînzi, I, IX (d).
socotința Statului lor (al **Moldovei),** II, IV (zz).
Sof (stofă foarte subțire din lînă fină), I, IV (G) 200.
Sofi, II, II (tt) 246.
Sofi Mehemed Pasza, II, IV (u) 292.
Sofi ogli (Ismael, Regele Persiei), II, II (ι) 250.
Sofian (Provincie a Persiei), II, VI (h) 305.

Softa, II, II (τ) 112, 251.
Sophia (Metropola Bulgariei), I, IX (ff) 86.
Sora bună a Împăratului, I, IX (ll) 219.
Sora sa (a Sultanului), II, IV (o) 273.
Spahi Sipahi, cf. I, VII (n) 210.
(sub) spînzurătoare, II, IV (hh).
spusele şi faptele împăraţilor sunt atît de statornice, II, II, cf. Şi **Divin.**
Stăpînitorul Împărăţiei, I, VIII.
(în) strai de jale (semn de doliu), II, V (c) 299.
Ştefan cel Tînăr (Principe al Moldovei, nepotul lui **Ştefan cel Mare,** cf. II, IV.
Su asztdy (sat pe drumul **Adrianopolei,** tc. = 'A trecut apa înot'), II, III (υ) 270.
Soczavia (Suceava, Capitala Moldovei), II, IV (ι)140.
Suleiman (tatăl lui Erdogml), I, I (h)184.
Suleiman ('Satrap Troian') II, IV 148.
Suleiman Czelebi, I, VI (a) 206.
Suleimanie (moscheea lui **Suleiman),** II, IV (28) 297.
Sultan Burhan, II, IV (υυ) 294.
Sultan Găuri (al Egiptului), cf. II, III (ff) 114.
Sultan Husein II, IV <9> 295.
Suly Manastir ('Mînăstirea cu Apă'), II, I (o) 227.
Sungur (poreclă, = 'Şoimul'), I, II (b) 186.
Sunnet digiuni ('festivităţile circumciziei' fiilor Sultanului, III (c).
Sunni, II, III (n).
supunerea Împărăţiei, I, V (s).
supuşilor domniei sale (a lui **Othman)** I, II (o) 188.
Sylliwri ('Sylebria', odinioară 'Selymbria'), II, I (u) 231.
Sz- = rom. *Ş- !*
Szah (titlu) I, I (g) .
(trimite la) Szah, II, IV <6> 294.
Szahbaz Gierai, II, II (hh) 242.
Szah Culi (Musician), II, IV (12) 295.
Szah Ismail (Regele Persiei), II, II (uu) 249.
Szehin Szahi Alem, II, III (θ) 269.
Szehid ('martir'), II, IV (39) 168,. II, IV (aa) 286.
Szehrezul (oraş şi ţinui din Asia Mică), II, V (h) 300.
(fiul lui) Szeh Suvar Alibeg, II, III (q) 258.
Szehzade ('fiu de Împărat'), II, I (h) 104.
Szeich ('Prelat, Canonic al unui sanctuar'), I, IV (r) 197.
Szeich arab, II, IV (n) 139.
Szeich Areb ibni Becaar, II, III (i) 265.
Szeitan Culy ('rob slujitor al diavolului'), II, II *(tt)* 114-129.

Szeriful Meccăi, II, III (ε) 266; v. et **Kiebeszerif.**
Szirvan (**Azerbedzan**), I, I (m) 186.

șaptezeci (de ani) ar fi trăit (**Orchan**), I, III (i) 191.
Șerban, v. **Cantacuzino.**
(cu) ștergarul pus pe grumaz (în semn de supunere, = **Aman**), I, VIII (f) 212.

Tabl Alem (tc. 'Trîmbiță și Steag', însemnele puterii), I, II (i) 187; cf. Și **Tabulchana** ('Muzica militară'), I, II 187.
Tahrinbeg, I, V (w) 203.
tainic (Împăratul), II, V (o) 304.
Tanais, v. **Teri.**
Tatar Hisari, II, IV (vv) 293.
Tavil (poreclă, = 'Lunganul'), II, VIII (b) 306.
(să o treacă sub) tăcere (pricina de Tez-majestate'), II, IV (ii) 287.
Tefterdarul (**Kirli Ismail Effendi**), II, VI (17) 159.
Tekkielu Mehmed, II, IV (ff).
Tekkiur Dagy ('Rhodostos'), I, III (e) 190.
Tekkiur Serai ('Palatul Împăratului Grecesc'), cf. II, I (i) 225.
Tekkiurul Moldovei (Principele Bogdan), II, I (zz) 235.
Telaveti Curan ('Citirea Curanului'), II, II (y) 239, II, IV (37) 298
temător din fire (Suleiman Czelebi), I, VI (m).
Temurleng, I, V (r) 202.
Teri ('Tanais' = 'Donul'), II, V (m) 300.
Termes (cetate din Thessalia, = Θερμας), II, XII (e) 314.
Tersus ('Tarsus'), II, II (cc) 240.
Teszkieredzi, cf. II, IV (m) 318.
Teutui Logofătul (Moldovei), II, IV (n).
(și) tezaurele dinlăuntru și cele dinafară, II, III (κ) 269.
tezaurul îl pradă (al Moldovei), II, IV (88).
Tibris /Tybris ('Tauris'), II, II (qq) 108, II, IV (46) 145, II, III (e) 253
Tiflis (oraș din Georgia), II, VI (b) 304.
tihna le cădea greu, II, II (γ) 250.
Timiszvar (= 'Timișoara'), II, IV, 144
Tiurbe (clădirea mormăitului), I, I (o) 186; cf. **a fost înmormîntat.**
(alt) tîlhar, I, IX (a) 215.
Tokad (oraș din Anatolia), II, IV (3) 294.
Tokmak Chan ('Barosul, Ciocanul'), II, VI (a) 304.
Top Kapusi ('Poarta Tunurilor'), II, II (ζ) 250.
trei ani și șase luni, I, VII (o) 210.
trei alte insule mai mici, II, IV (27).
trei cetăți (necunoscute), U, IV (21).

treizeci de mii (uciși), II,V (f) 300, II, X (k) 309.
(făgăduind un) tribut anual, I, VIII (1) 212.
tribut (făgăduit de Poloni), II, XII (p).
(plină de) trufie (scrisoare către **Temurlenk**), I, VI (c) 74, I, VI (c) 206.
turnurile cele pline de tezaure, II, IV (δ).
Tug ('coadă de cal', însemnul Paszilor), II, XII (1) 321.
Tunez, II, V (z) 151, II, V (z) 302.
Tura ('iscălitura Împăratului'), cf. II, III (g).
Turbe ('turnuleț deasupra mormîntului'), II, I (t) 95, II, I (t) 231.
Turcii cred, II, III (qq) 263.
Turgad, v. **Varsak,** II, II (g) 237.

(și-l) ucid (nu pe **Suleiman Czelebi**, ci pe **Musa**), I, VI (o).
(îl) ucide cu sabia (Mustafa, fiul Împăratului, pe Zeinuldin) II, I (ss) 233.
ulițe și căi (vorbă turcească des folosită), II, III (1).
(împotriva) Ungurilor I, VII (c) 209.
Ustuni Beligrad ('Alba Regia' din Ungaria), II, IV (μμ).
Usturgun Beligrad ('Strigoniul' din Ungaria), II, IV (ξξ).
Uzun Hasen, II, I (cc) 232.

Van (oraș din Asia Mică), II, IV (cc) 259.
Varna (oraș din Pont), I, IX (ss) 220; II, II *(zz)* 249.
Varsak și Turgad ('Paphlagonia'), B, I (ww) 233.
Varsak, II, II (g) 237.
vechiului Principe (al lui **Petru Rareș** al Moldovei), II, IV (γγ) 291.
(zdrobindu-i pe) Venețieni, II, I (γ) 235.
(solii) Venețienilor, II, I (δ) 235.
veni în ajutor (celor asediați), II, IV (4) 278, II, IV 286.
(la cele) veșnice, II, VI (q).
(prin) vicleșugul unora (a murit **Dziem**), II, II (w).
(să se strîngă) vinele (la picior = de pe urma jurămîntului), II, III (v) 271.
Virmeindze Maîbud, ne eilesun Mahmud (proverb turcesc), I, IX (e) 82.
(doar cu) vîrful degetelor (expresie turcească = 'a te apuca cu greu, fără chef), II, III (i) 253.
Vlah Serai ('Palatul Valahiei', la Constantinopole), cf. II, I (r) 230.

Walachia, cf. I, IX (F).
Woiwoda, II, IV (ρ) 285.

Zagara (oraș din Asia Mică), I, VIII (o) 80.
Zemberekczi Baszi ('Mai-marele Berbecilor'), II, II (ε) 250.
(ținutul lui) Zerinougli, I, IX (hh).
(în primele) zile ale lunii, II, III (zz).

(în ultimele) zile, II, III (ξ).
(trei) zile (de rugăciuni), II, V (δ).
Zuulcadir, II, IV (u) 274.
LX de orașe, II, I (aa) 231.

INDICELE ADNOTĂRILOR LUI CANTEMIR (III)

Abaza Othman Pasza, III, V (d) 560-562.
Ahmed Pasza, III, I (uu) 490 , III, I (uu) 502.
Ainedzi Suleiman Pasza, III, II 506, III, II (o) 509, III, III (m) 525.
Alep, v. **Halep**, III, V 565, III, V (3) 463.
Alexandru Mavrocordat, III, IV 542, III, II (16) 400, III, II (m) 506, III, IV (72) 449-452.
Ali Bunar ('Fons Ali'), III, IV (ff) 538.
Amucdzeogly Hussein Pasza, III, IV 540, III, IV (qq) 554, III, IV (D) 556-558, III, IV (H) 559, III, IV 433, III, IV (63) 448, III, III (a) 522.
An al vieții (al lui **Ahmed III**.) III, V (a). *Adnotare necompletată !*
Apaffi, Michael, III, II (bb) 516.
Arabadzi Ali Pasza, III, III (b) 522.
(Să-l alunge cu) armele pe posesor, III, IV (ee) 538.
Arnaud Abdi Kiehaia, III, IV (y) 445, III, IV (y) 535.
Arnauzi (= 'Albanezi'), III, IV (aa) 536.
Arzmahzar ('plîngere a întregii Provincii'), III, I (aa) 501.
Arzuhal ('expunerea unei cauze (personale)'), III, I (p) 495.
Atmeidan ('Hipodromul'), III, IV (A) 556.

Babadagy, III, I (τ) 495.
Bachszisz, III, II (d) 503; III, II (5) 397.
Bainski, III, I (μ) 494, III, I (c) 474
Baltadzilar Kiehaiasi, III, III (e) 523.
Baltadzi Mehemed Pasza, III, V (f) 563.
Basilius (Vasilij) Galliczin, III, I (λλ) 501.
Berber Baszi ('Mai-marele Bărbierilor'), III, II (ff) 520.
(Lipsiți de) boașe (aluzie la Marele Eunuc **Jusuf Aga**), III, I.
Bog (sau 'Buh', = 'Hypanis'), III, I (cc) 484.
Bogdan Kemielniski ('Chmil', Căpetenia Cazacilor), III, I (y) 482.
Bostandzi Baszi, III, II (a) 502; II, III (ff) 520, III, IV (m) 534.
Bostandzi Mustafa Pasza, III, I (θ) 493.
Bostandzii, III, TV (m) 533.
Brâncoveanu, Constantin, III, II (cc) 516, III, IV (tt) 554
Buiukly Mustafa Pasza, III, II (56) 412, III, III (22) 420, (35) 423, (38) 426, III, IV 539.
Buluk Agalari ('Prefecții regimentelor Jengiczerilor') III, IV (54) 446, III, I (yy) 490.
Caimacan (Othman Pasza), III, III (r) 527.
Cairo, v. **Elcahyre**.

Calaily Ahmed Pasza, III, IV 551, III, V (e) 560.
Cantacuzino, Dimitrie, III, I (ν) 494.
Cantacuzino, Şerban, III, I, (υ) 496.
Cantemyr, Constantin, III, I (υ) 496
(Din neamul) Cantemyriilor, III, I (δδ) 499.
Caplan Pasza, III, I (gg) 485.
Cara Ibrahim Pasza, III, I (o) 494.
Cara Mehemed Aga, III, IV (tt) 554.
Cara Mehemed Pasza, III, I (ς) 492.
Cara Mustafa Pasza, III, I (dd) 485, III, I (58) 345.
Casab Baszi ('Marele Măcelar'), III, IV (ss) 554; III, I 492
Cazan / Cazgan, III, I (h) 476.
(Cu porunca să) cerceteze (la duşmani), III, I (i) 476.
(Să predea) cetatea (Cara Mustafa Pasza), III, I (i) 493.
Chanul Crimeei, luînd aminte, III, I (q) 330
(Cei din) Chios care ţineau de Biserica Romană, III, III (x) 528.
(Fiece) clădire a fiecăruia (dare pusă asupra ei), III, I (κκ) 500.
Cobila, III, IV (q) 534.
Codza Ismail Pasza, III, II (g) 505.
Codzia Dziafer Pasza, III, II (aa) 515.
Collier (Ambasadorul belgian), III, III (m) 525.
Coltuk Vesirleri, III, II (ff) 519; III, III 427 .
Constantin, v. sub **Brâncoveanu** şi sub **Cantemyr**.
Cos, cf. III, V (7) 464; III, V (h) 563
Curi Czeszme ('Cişmeaua Seacă'), III, I (pp).
Cz- = rom. Ce-, *Ci- !*
Czalyk Ahmed Aga, III, IV (t) 430, III, V (b) 463, III, IV (b) 531.
(Să fie traşi înapoi de către) Czauszi, III, IV (u) 535.
Czerkies Mehemed Aga, III, IV (c) 531.
Czirpidzi Czair (o păşune dinafară zidurilor Constantinopolei), III, I (qq) 489.
Czoban Gieray, III, III (n); II, I (yy).
Czorluly Ali Pasza, III, II, 511, III, II (g) 566.

Daltaban Mustafa Pasza, III, IV (hh) 539.
Daruri de cel mai mare preţ, III, I (ξ) 494.
Daud Pasza, III, I (t) 478.
(De la) diacul său (Sari Jazidzi), III, III (d) 523.
Deli Baltaogli, III, IV (z) 446 (în text **-oglu**).
Dimitrie, v. **sub Cantacuzino şi sub Cantemyr**.
Divanchane ('Casa judecăţii'), III, II (e) 397.
Diw Ali Aga, III, V 464.
Donanma ('solemnităţi publice'), III, III (o) 526.

Dorodzan Ahmed Pasza, III, IV (H) 559.
Dz- = rom. *Ge-, Gi- !*
Dzin Ali Pasza, III, II (ee) 519.
Dziulus Name ('scrisoare a Sultanului'), III, II (p) 509.

Ebedi (feudă concedată 'veşnic'), III, I (B) 491.
Egen Osman Pasza, III, II (i) 506.
Elmas Mehemed Pasza, III, IV (d) 531.
Emericus Tekely, III, I, (ii).
Epidaurul Limeric ('Napoli di Malvasia', Μονεμβασια), III, I (vv) 501.

Fazii Pasza, III, IV (bb).
Feizullah Effendi, III, IV, (E) 556.
Feriol (Ambasadorul francez), III, IV (ll) 550.
Fetva ('edict al Muftiului'), III, I (a) 473, III, I (kk) 487
Frederic August, Electorul Saxoniei, III, IV (h) 533.

G- = rom. **Gh-**, dar, în formele lat., ca în germană, = **Dz-**.
Galibe Divan ('Divanul împărătesc'), III, II (s) 511.
Galliczin, Basilius, III, I (λλ) 501.
(Să ajungă) Gazi, III, III (c) 523.
Gheorghe, v. **sub Ghica şi sub Kiemielniski**.
(Al lui) Ghica, Gheorghe ('Ghika' Albanezul, Principe al Moldovei şi, apoi, al Munteniei), III, I (e).
Ghica, Grigore (fiul trădător al precedentului), III, I (d) 474.
Gierai (stirpe a Chanilor Tătari), v. sub **Czoban, Mengily, Selim, Szahbaz.**
Giumrukczi, III, I (ππ). **Giumrukczi Hussein Aga**, III, I (ττ) 501.
Gracchari, Liberius, III, II (q) 510.
(Să treacă la riturile) greceşti, III, IV (l).
Grigore, v. **Ghica**.

Haradz ('tribut'), III, II (u) 512.
Haznadar Ibrahim Pasza, III, IV (oo) 553.
Hesardzik (tîrg pe dramul către Beligrad), III, I (rr) 489.

(Pe) Ibrahim, III, IV (l) 559.
Ibrahim Aga, III, IV (rr) 554.
Ibrahim Pasza, Beglerbegul Budei, III, I (pp) 488.
(Cu) ierburi veninoase (de-ale Tătarilor), III, I (θθ) 500.
(tăgăduieşte) intrarea în Oraş (Solul polon), III, I (s).
Ismid Gieczidi ('Golful Nicomediei'), III, II (k) 506.
Istankoi ('Cos'), cf. III, V 563 v. şi Cos.

(Cîte vreme) Împăratul se ţinea după fiare, III, I (p) 478.

J- = rom. *Ia-, Ie-, Iu-* semivocalic = [y-] lingvistic.
Jengiczerii de la Vizir, III, I (ll).
Jengiczeri Jamagy (noii Jengiczeri înrolaţi), III, IV (n) 534.
Jusuf Kyslaraga, III, I (8(3).

K- = rom. *Ca-, Co-, Cu-; Che-, Chi-*.
Kaplan Pasza, III, I (gg).
Karysztyran (tîrg între Czorlo şi Burgaz), III, IV (pp) 553.
Kiagizchane ('Oficiul', sau 'Casa Hîrtiilor', 'Cancelaria'), III, IV (p) 534.
Kiazibi Mehemed Effendi, III, IV (B) 556.
Kiehaia (sau Kietchudabeg, 'Locţiitorul Vizirului'), III, I (ff) 485.
Kiel Mehemed Beg, III, IV (ii) 549.
Kiemelniski, Gheorghe, III, I (z) 483.
Kioprili Abdullah Pasza, III, IV (yy) 555.
Kioprili Mustafa Pasza, III, I (υυ) 502.
Kioprili Nuuman Pasza, III, V (h) 570.
Kior Hussein Pasza, III, I (zz) 491.
Kior Sefa Gierai, III, III (n) 525.
Kiucziuk Dziafer Pasza, III, IV (x) 535.
Konicky (Hatmanul Cazacilor), III, I (κ) 493.
Kulkiehaiasi ('Locţiitorul întregii oştiri'), III, I (xx) 490.
Kyblelyogli, III, IV (qq).
Kyrk Ekklesie ('Patruzeci de Biserici', Τεσσαρακοντα 'Εκκληδιαι), III, I (k) 476.
Kyst ('solda pe trei luni'), III, I (oo) 501.
Kyz Derbent ('Trecerea Fecioarei', chei din Munţii Haemus), III, II (y) 515.

Leşul (Muftiului) ca pe al unui Necredincios, III, IV (G) 558.
Levendi ('noii înrolaţi ai flotei'), Bl, IV (o) 534.
Liberius, sau **Liberaki**, v. **Gracchari**.

Mahmud beg ogli, III, IV (dd) 538.
Mahremi esrar ('Cel căuia îi sunt deschise tainele, Secretarul'), III, IV (mm) 552.
Manolaki (un Grec foarte bogat), III, I 501.
(Cei din) Mainotta ('urmaşii Lacedemonienilor'), III, I (ψ).
Mavrocordat, Alexandru, III, II (m) 506; cf. şi **Mahremi esrar**.
(Să viziteze) Mecca, III, III (y) 530.
Medzomorto (Amiralul), III, IV (i) 533.
Meşteşugar de minciuni (Alexandru Mavrocordat), III, II (m) 506.
Michael, v. **Apaffi**.
Mimar Aga, III, I (hh) 486.

(Pînă la „a fi" o) minune, III, II (z) 515.
Misri Effendi (din Prusa), III, III (q) 526.
Mohilow (tîrg din Ucraina), III, I (r) 478.
Moldovenii să practice, III, I (λ) 493.
(Autograful lui) Muhammed, III, II (t) 512.
Muhzuri (paznicii Curții Vizirului), III, IV (zz) 556.
Munedzim Baszi, III, I (A) 502.
Mustafa Effendi, III, IV (D) 556.
(Un anume) mut, III, III (f) 416.
Mysirli ogli, III, IV (i) 433.

Nakyb / Nakyb eszref ('Sfînt Supraveghetor', paznicul steagului lui Muhammed), III, I (χχ) 502.
Nem(c)z ('Neamț', cetățuia din Moldova), III, I (ιι).
Nezir Aga, III, IV (a) 531.
Nisandzi Pasza, III, IV (e).
(La) Nisna (tîrg din Ucraina), III, I (bb) 484.
Nuraddin Sultan, III, I, 385.

Odzak Agalari (Căpetenii ale Jengiczerilor), III, I (yy) 490.
Orta Dziami, III, II 397.
Osman Aga, III, V (i) 570.
(Prin tabăra) othmană, III, I (8) 348.

Paget (Ambasadorul englez), III, III (l) 525.
(Sfintei) Paraschiva din Epibata, III, I (ηη) 500.
Paszmaklyk (veniturile **Sultanei Valide**), III, I (nn) 488.
(I se poruncește să-și spună) părerea (în Divan), III, I (tt) 489.
(Dînd laoparte) perdeaua (tc. 'perde'), III, IV (t) 535.
Petreczeicu (Principele Moldovei), III, I (c) 474.
(Le dă voie să) prade, III, I.
(De la) prezicătorul său, III, II (r) 510.
(Sleiți de) puteri, III, III (i) 524.

Rami Mehemed Pasza, III, IV (xx) 554.
Redzeb Pasza, III, II (o) 509.
Reis Effendi, III, IV (uu) 554.
Rekiab Caimacan ('Locțiitorul de la scara calului'), III, IV (f) 532.
Rubû (a patra parte a unui Leonin), III, I (ε) 492.

Sampsondzi Baszi (Ofițer al Jengiczerilor), cf. III, II (yy) (sub Odzak Agalari).
Sari / Sary Camisz Cazagy ('Cazacii trestiei galbene'), III, I (x) 482.
Selim Gierai (Chanul Tătarilor), III, I (g) 475.

Seraskier / Seriaskier(i)ul (Căpetenia, sau Capul întregii oștiri), III, I (o) 509.
Seraskieriul Silistrei, III, I (aa).
Serdar (Căpetenia trupelor dintre Hierasus (= 'Prut') și Tyras (= 'Nistru'), în Moldova), III, I (χ) 497.
Serden gieczdi (oștean voluntar, = litt. 'și-a lăsat capul'), III, I (f) 475.
(Prin) sfințenia, religiozitatea și păstrarea legilor (Suleiman II.), III, II (gg) 521.
Siavusz Pasza, III, I (ξξ).
Silahdar Hasan Pasza, III, V (c) 560.
Solak Czeszmesi ('Cișmeaua lui Solac', adică 'a Stîngaciului'), III, IV (F) 558.
(Scrisoarea) Sophiei (Galliczina), III, I (μμ) 501.
Sorgudz (în text **Surgudz**, 'creastă din foarte scumpe pene'), III, I (α) 491.
Soția Vizirului, III, II (f) 505.
(S-ar putea) spune pe drept (că Turcii n-au mai luptat niciodată cu atîta deznădejde), III, IV (cc) 536.
Steagul lui Muhammed, III, I (ss) 389.
(Blestemele lui) Sultan Suleiman (asupra asedierii Vienei), III, I (oo) 488.
(Nu de) Sultan, ci de Szaitan, III, III (t).
Sultana Mamă (Sultana Valide), III, I (mm) 487.
(Să fie luată cu sila de la) supuși, III, II (x) 513.
(A unui) sutaș spaniol (Aloisius), III, III (k).
Sz- = rom. **Ș-**
Szahbaz Gierai, III, IV (r) 534.
Szaitan Ibrahim Pasza, III, I (n) 477.
Szam Tarabolus ('Tripolis din Țara Damascului'), III, III (u) 528.
Szeich ('Prelat, Mai-marele unui sanctuar'), III, I, (ψψ) I, IV (r).
Sziszman Ibrahim Pasza, III, I (l) 477.

Șerban, v. **Cantacuzino**.

(Și) tablele (aceleia = 'ale păcii'), III, I (u).
Tabulchana ('Muzica militară'), IB, III (h) 524.
(Le face semn să) tacă (Sultanul), III, II (b).
Talchysz ('relatarea Vizirului'), III, III (g) 523.
Tarposzczi Ali Pasza, III, III (p) 526.
Tatar Pazardzik (tîrg din Thracia), III, I (ee) 485.
Tătarilor, III, IV (s) 535.
Tătarilor Lipkani, III, I (w) 482.
(Supunerea sub lanțurile) Tătarilor, III, II (dd).
Tefterdarul (Kirli Ismail Effendi), III, III (s) 528.
Tekeli, III, IV (gg) 539.
Tekely, Emericus, III, I (ii) 486.
Tekkiurdaghly Mustafa Pasza, III, II (n) 509.
(Un) tezaur mai mare (dar festiv), III, I (m) 477.
Timar ('posesiune, moșie'), III, I (γ) 492.

Topczi Baszi ('Mai-marele tunurilor'), III, IV (g) 533.
(Să fie) trași înapoi de Czauszi, III, IV (u) 535.
Treizeci de mii (uciși), cf. III, IV (cc) 446.
(De făgăduirea) tributului, III, I (b) 473.
(Că) Turcii au fugit, III, I (η) 493.

Ulema, III, I (kk) 487.
(Oștenii) unguri, III, I (ww), I, VII (c)

Valea Strîmbă (loc din Moldova, nefericit pentru Creștini), III, I (εε) 499.
Venețieni (Solul lor), III, IV (nn).
Vina asupra Vizirului, III, II (h) 505.
(Și de alți) Viziri dinaintea sa, III, I (ω) 497.
(Le dă) voie, III, I (ζζ) 500.

Zagardzi Bazi, cf. III, I (yy) (sub **Odzak Agalari**).
Zuulficar Effendi, III, II (l) 506.

DOMNIILE SULTANILOR (C. I-II-III)
ÎMPĂRĂȚIEI OTHMANE
(d.Hr. 1284-1687 și 1687-1730)

Othmani. 'Gazi'	(H. 683-726, A.D. 1284-1326)
Orhan 'Gazi'	(H. 726-761, A.D. 1326-1359/60)
Murad I. 'Chodavendikiar'	(H. 761-791, A.D 1360-1389)
Baiazid I. 'Yildîrîm'	(H. 791-804, A.D. 1389-1402)
Interregn	(H. 804-816, A.D. 1402-1413)
(Suleiman, Isa, Musa, Mehmed)	
Mehmed I. 'Çelebi'	(H. 816-824, A.D. 1413-1421)
Murad II.	(H. 824-855, A.D. 1421-1451, *cu întreruperi)*
Mehmed II. Fatîh	(H. 855-886, A.D. 1451-1481)
Baiazid II. 'Veli'	(H. 886-918, A.D. 1481-1512)
Selimi. 'Yavuz'	(H. 918-926, A.D. 1512-1520)
Suleiman I 'Canunî'	(H. 926-974, A.D. 1520-1566)
Selim II. 'Mest'	(H. 974-982, A.D. 1566-1574)
Murad III.	(H. 982-1003, A.D. 1574-1595)
Mehmed III. 'Adil'	(H. 1003-1012, A.D. 1595-1603)
Ahmed I.	(H. 1012-1026, A.D. 1603-1617)
Mustafa I.	(*prima oară*) (H. 1026-1027, A.D. 1617-1618)
Othman II.	H. 1027-1031, A.D. 1618-1622)
Mustafa I.	(*a doua oară*) (H. 1031-1032, A.D. 1622-1623)
Murad IV.	(H. 1032-1049, A.D. 1623-1640)
Ibrahim	(H. 1049-1058, A.D. 1640-1648)
Mehmed IV.	(*prima parte*) (H. 1058-1099, A.D. 1648-1687)
Suleiman II.	(H. 1099-1102, A.D. 1687-1691)
Ahmed II.	(H. 1102-1106, A.D. 1691-1695)
Mustafa II.	(H. 1006-1115, A.D. 1695-1703)
Ahmed III.	(H. 1115-1143, A.D. 1703-1730)

ANEXĂ

DIMITRIE CANTEMIR – ISTORIC AL IMPERIULUI OTOMAN

NB: Articolul este reprodus după forma sa originară, publicată în revista „Săptămîna" nr. 149-150, din 12 și 19 Octombrie 1973.

Istoria Imperiului Otoman este opera care a făcut din Dimitrie Cantemir un învățat de reputație și de autoritate europeană. Premisele realizării acestei opere excepționale sunt oferite de cei 22 de ani petrecuți de beizadeaua Moldovei, cu mici intermitențe, la Istanbul, Capitala Imperiului Otoman, unde și-a desăvîrșit instrucția și experiența „pe viu", încît devenise cel mai îndreptățit, poate, dintre contemporani, să scrie *Istoria Imperiului Othman.*[1]

---

[1] Studiul pe care îl publicăm în două numere ale revistei noastre aparține eminentului orientalist și medievist Aurel Decei, al treilea român, după Dimitrie Cantemir și Nicolae Iorga, autor al unei *Istorii a Imperiului Otoman* (ea urmează să apară la Editura Enciclopedică Română, anul viitor). Cercetător științific principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei de Științe Sociale și Politice a RSR, diplomat în arabă, turcă și persană la *École Nationale des Langues Orientales Vivantes* din Paris, membru fondator al *Societății Internaționale a Orientaliștilor* din Istanbul, dr. Aurel Decei întreprinde aici, pentru prima oară după 150 de ani, răsturnarea calomniilor istoricului austriac Joseph von Hammer, acreditate și de unii istorici români, și redă celei mai celebre cărți a lui Dimitrie Cantemir dreptul la prețuirea științifică de care s-a bucurat timp de aproape 100 de ani. Publicînd acest studiu, care este una din cele mai prețioase contribuții ale „Anului Cantemir", „Săptămîna" adaugă și o întrebare: pe cînd ediția critică a textului latin, original, cantemirian, al *Istoriei Imperiului Otoman,* istorie pe care suntem mereu obligați să o citim în patru traduceri aproximative din veacurile XVIII și XIX ?

Ce cuprinde această istorie ajunsă repede la o așa de mare celebritate ?

Istoria pentru creșterea și descreșterea Curții aliosmănești cuprinde istoria statului otoman, de la formarea lui (conform tradiției consemnate ulterior în Analele turcești, la anul 1299), ca un principat independent față de foștii săi suzerani selgiucizi din Anatolia (care fuseseră tot turci, dar statul lor era de acum în risipire) prin turcii lui Osman bei („Principe"), considerat, așadar, ca fiind primul domnitor al acestui stat. Ea se oprește la anul 1711, cînd domnea sultanul Ahmed al III-lea (1703-1730). Anul acesta este anul înfrîngerii rușilor comandați de țarul Petru cel Mare, la Stănilești, pe Prut, de către ostile turcești de sub comanda marelui vizir Baltagi Mehmed Pașa. În felul acesta, expunerea istorică se încheie cu un eveniment de răsunet european, însă conține, în egală măsură, un element personal, desprins din viața autorului: prin pacea ruso-turcă, Dimitrie Cantemir părăsește Moldova, ca să-și salveze viața, și se duce în Rusia, de unde nu se va mai întoarce niciodată acasă.

Dimitrie Cantemir a pus capăt evenimentelor ce continuau să se desfășoare cu toate acestea, exact la anul 1711, alegînd pentru aceasta un element personal, anume cuvintele, probabil adevărate, pronunțate de Petru cel Mare la Stănilești, prin care refuza extrădarea „trădătorului", căci aceasta ar fi însemnat dezonoarea sa. Întreaga parte a treia a *Istoriei* sale, care pornește de către sfîrșitul domniei sultanului Mehmed al IV-lea (1648-1687) și se sfîrșește cu anul mai sus amintit, capătă o pondere excepțională, mai ales prin notele extrem de îmbelșugate cu privire la persoanele, locurile, instituțiile, evenimentele etc. Înfățișate în text: ele sunt ca un alt volum al *Istoriei,* mai viu, mai captivant.

Momentul istoric în care a scris această lucrare, în anii 1714-1716, constituia pentru vechiul și imensul Imperiu Otoman, antitetic altor Imperii – celui msesc, celui iranian, celui „roman", *recte* german – doar o fărîmă din faza „decăderii", evidențiată prin reducerile teritoriale începute după asediul înfrînt al Vienei (1683). Ideea „creșterii" și „descreșterii" împărățiilor o sugerase, mai înainte încă, grecul Chalcocondil, care trăise tragedia dispariției Imperiului Bizantin, apoi, printre alții, un istoric francez al otomanilor, Petit de la Croix (în *L'État général de l'Empire Ottoman*, Paris, 1695), ambii cunoscuți și citați de Dimitrie Cantemir, Petit de la Croix, în capitolul intitulat *'Cauzele creșterii acestui Imperiu și de unde provin acelea ale scăderii sale'*, le indică astfel: discordia dintre creștini, disciplina turcilor și fanatismul lor religios, și, respectiv, compția moravurilor și faptul că padișahul nu mai cîrmuiește direct, ca mai demult. Acest autor fixează cumpăna dintre cele două fenomene la sfîrșitul domniei Soliman Magnificul (1566). Dimitrie Cantemir are, la rîndu-i, o viziune similară asupra creșterii și descreșterii stăpînirii turcești: pentru el, descreșterea a început, însă, la anul 1672, deși atunci turcii au cucerit Camenița, bătîndu-i pe polonezi. Dar, după aceea, scrie el, „puterile otomanilor au scăzut foarte tare prin pierderea multor regate și provincii, prin nimicirea de armate întregi,

---

Istoria *sa s-a impus contemporaneității noastre, care are, firește, o altă optică și înțelegere istorică, tocmai prin această contribuție personală la înțelegerea faptelor.* Nicolae Iorga declară în această privință: „Fără folosirea și a acestor note, istoria turcească în secolul al XVII-lea nu se poate scrie".

Materialele pe care se ridică construcția *Istoriei Imperiului Otoman* sunt de două feluri: turcești și neturcești. Dimitrie Cantemir își citează sursele în 'Prefață', și, de multe ori, în cursul povestirii. Turcologul Franz Babinger a strîns cîteva date privind istoriografia otomană utilizată de Dimitrie Cantemir. Ele se mai cer, însă, completate. Firul istoriei de pînă la începutul secolului al XVI-lea se desfășoară după clasica *Cunună a Istoriilor* (**Tadj ût-Tevarih**) a lui Sadeddin, zis 'Hogea-Effendi' (iar nu, stîlcit, 'Saadi'), dar se sprijină și pe Cronica posterioară a lui Es'ad Effendi din Ianina, așa cum a arătat cercetătorul Ion Matei, înlăturînd suspiciunea de invenție falsă a acestui nume, care plana asupra lui Dimitrie Cantemir, Cercetătorul Paul Cernovodeanu a alcătuit lista, considerabilă, a autorilor europeni din secolele XV-XVIII utilizați de autor.

Mediul prielnic de muncă i-a lipsit. Biblioteca lui adunată la Istanbul și numeroasele manuscrise de Cronici turco-arabo-persane, netipărite încă (deoarece, cum se știe, tiparul a fost introdus la Istanbul abia în 1729, de către Ibrahim Müteferrika, un fost prizonier de război, originar din Cluj), au rămas, toate, în palatul său de pe malul Cornului de Aur, trecînd apoi în posesiunea dragomanului Porții, Ioan Mavrocordat, fiul Exaporitului. Această pierdere l-a handicapat enorm pe autorul *Istoriei Imperiului Otoman*, care, lucrînd la moșia sa de lîngă Moscova, îl avertizează, la un moment dat, în *Istorie*, pe cititor („azi II, III **(a)** 167 la p. 138 din text (despre Selim I.) D.S."): „Eu, în prezent, trăiesc într-un loc unde nu numai că sunt foarte îndepărtat de arabi, dar nu e nicio umbră de învățătură mai înaltă, și unde nu auzi nici măcar din nume de vreo bibliotecă complectă *(sic)*, departe de a găsi lucrul ce-l cauți." (traducerea Iosif Hodoș, 1876, I, p. 237, nota 51). Condiții de muncă precare și sub orice critică.

Dimitrie Cantemir a putut, totuși, scrie, chiar și în aceste condiții, o *Istorie a Imperiului Othman*, o carte care a făcut epocă. **Tot ceea ce scriseseră istoricii Imperiului Otoman de până la el**, Lonicerus, Sansovino, Orbini, Knolles, Rycaut, și nenumărați alții, cu toate că erau conștiincioase înșiruiri de informații culese asupra 'Dușmanului Creștinătății', **păcătuia printr-o absență totală a surselor genuine, turcești**. Numai Leunclavius (Lowenklau) a făcut accesibile, la sfîșitul secolului al XVI-lea, prin traducerea în germană și în latină, vechile Cronici anonime turcești, care oglindeau evenimentele dintre veacurile al XIV-lea – al XVI-lea. De aceea, aprecierile asupra muncii lui Dimitrie Cantemir au fost prompte și unanime în tot decursul secolului al XVIII-lea, ba chiar și în secolul următor, ele ieșind de sub pana lui Edw. Gibbon, W. Jones, C. R. Berch, savanți istorici, dar și de sub condeiele unor scriitori ca Voltaire, Abatele Prevost, Byron, Shelley, Victor Hugo, și a multor altora. [D.Z.]

precum și prin războaie și neînțelegeri interne." Temeinicia acestei viziuni o întărește prin ceea ce a văzut personal la Zenta (1697), unde imperialii, sub Eugeniu de Savoia, au spulberat oastea musulmană, comandată de însăși „Umbra lui Allah pe pământ" (**Zill-lahi fi'lard**, pe arăbește), sultanul Mustafa al II-lea. Drept aceea, lucrarea lui Dimitrie Cantemir, scrisă în latinește, în limba internațională a culturii europene de atunci, este intitulată *Historia Incrementomm atque Decrementorum Aulae Othmanicae,* zicîndu-i, tot el, pe românește, în 'Hronic', *Istoria noastră pentru creșterea și descreșterea Curții Aliosmănești.*

Deoarece, în anul apariției traducerii engleze a acestei istorii, 1734, a apărut și epocala lucrare a lui Montesquiueu, *Considerations sur Ies causes de la grandeur des Romains et de leur decadence,* s-a făcut o apropiere între aceste două cărți, atribuindu-i-se lui Cantemir prioritatea concepției despre „grandoarea și decăderea" Imperiilor. *Istoria* fostului domn al Moldovei a fost considerată, ca urmare, 'cauza' *Considerațiilor* lui Montesquieu. Studiile ulterioare ale lui Radu Dragnea și Marcel Romanescu au lămurit, însă, lucrurile : nu a putut exista, dintr-o serie de motive obiective, un astfel de împrumut de idei, și, mai ales, de construcții ideologice între cei doi istorici. Această viziune plutea prin aer în acei ani. O găsim și la un alt vestit cărturar român, la Constantin Cantacuzino, Stolnicul. Oricum, chiar dacă expunerea de către Dimitrie Cantemir a faptelor istorice în plină desfășurare nu urmează deloc linia *crescendo* și *decrescendo* sugerată în titlu – titlu dat, se pare, de fiul său Antioh, care a dus manuscrisul autograf al tatălui său (astăzi pierdut, sau nedescoperit) în Anglia, unde era ambasador al Rusiei –, materialele și sistemul științific al acestei noi și ultime (pe atunci) *Istorii a Imperiului Otoman* au impresionat puternic lumea cărturărească occidentală.

Nu se poate spune că *Istoria Imperiului Otoman* n-ar fi fost scrisă dacă Petru cel Mare n-ar fi fost înfrînt la Stănilești, iar domnul Moldovei, marele orientalist și istoric, nu ar fi fost constrîns să se strămute în Rusia. El ar fi scris-o oriunde, deoarece constituia o necesitate a epocii și un excelent prilej de afirmare personală. După ce această *Istorie* a fost terminată, țarul a poruncit să fie imediat tradusă în rusește, căci nu avea la dispoziție nimic asemănător în limba sa. Ea a fost, deci, tradusă de Dimitrie Grozin, dar n-a fost tipărită. În italienește a fost tradusă de abatele Guasco și de Antioh Cantemir, dar a rămas tot netipărită. În schimb, traducerea lui Tindal în englezește a apărut la Londra, în 1734, și a fost reeditată în 1756. Traducerea franceză a lui De Joncquieres a apărut în 1743, la Paris, la mai mulți editori dintr-o dată. Cea a lui Schmidt-Schröder a fost tipărită în nemțește la Hamburg, în 1745. În sfîrșit, traducerea în românește a lui Iosif Hodoș, făcută după traducerea germană, a apărut în ediția Academiei Române a *Operelor Complete* ale lui Dimitrie Cantemir, în 1876-1878.

Fără îndoială, traducerea imediată, în cinci limbi europene de mare circulație, dovedește faptul că această *Istorie a Imperiului Otoman* corespundea unei necesități stringente în cercurile științifice, culturale și diplomatice ale Europei.

Această *Istorie* nu a apărut „pe atunci" și în turcește – fapt explicabil, în primul rînd, prin posibilitatea pe care o aveau învățații turci de a folosi direct izvoarele (puse la dispoziție de Dimitrie Cantemir ca o noutate), ceeace făcea de prisos consultarea unei alte variante a cronicăriei lor. Pe de altă parte, reacția istoriografiei turcești față de „trădarea" mult simpatizatului *kapukehaia* („rezidentul", reprezentantul Țării pe lîngă Poarta Otomană) al Moldovei este clar exprimată în notița bruscă și scurtă a istoricului oficial al Porții (*vak'anixvis)* Rașid Effendi, în *Istoria* sa (*Tarih,* III, p. 343): *Kantemiroglu nam haiin-i bi-din,* „numitul Kantemiroglu, trădător fără credință". Ceea ce nu l-a împiedicat totuși pe Kantemiroglu ('fiul lui (Constantin) Cantemir'), cum îi spuneau turcii, să rămînă și pînă astăzi un clasic și un titlu de mîndrie al muzicii turcești.

Judecata critică cea mai pertinentă asupra *Istoriei* lui Dimitrie Cantemir a pronunțat-o, în secolul al XVIII-lea, traducătorul german Schmidt-Schröder, care, închinîndu-i lucrarea împărătesei-regine Maria Tereza, exprima următoarele aprecieri : „Poziția sa înaltă îl aduse în atingere cu bărbații de stat și cu învățații turcilor, din a căror conversație putea să afle destule știri secrete și să pătrundă firea turcilor. Peste acestea, iubirea de adevăr respiră din toate paginile *Istoriei* lui Dimitrie Cantemir. El îi iubește pe compatrioții săi, însă nu astfel, încît să alunece a acoperi erorile istoricilor români, ori de cîte ori se ivește vreo contradicție între ei și istoricii turci. El este foarte zelos față de credința sa religioasă și urăște din suflet tirania lumească, dar știe, totuși, să fie atît de nepărtinitor, încît, cu orice prilej, le laudă virtuțile. La ce ne putem aștepta mai mult, decît la probitate, din partea unui istoriograf ? În prima parte a *Istoriei* sale, Prințul Cantemir îi pune să vorbească pe mai toți istoriografii turci, adică el copiază mereu din ei – ceea ce este o virtute admirabilă pentru un Principe care suferise atîtea rele de la turci. A doua parte descrie ce văzuse și ce pățise el însuși, din documente autentice. Notele adăugate de el sunt de și mai mare preț, căci ele cuprind aproape numai știri necunoscute pînă atunci. Stilul său este, peste tot, serios și clar. Ici și colo survin unele repetări ale acelorași lucruri; se vede că scriitorul fusese întrerupt adeseori din lucrarea sa. Unele știri miros a superstiție, dar așa ceva li se mai întîmplă și altora."

În anul 1811, un istoric anonim vienez îl selecționa pe istoricul-orientalist român înaintea tuturora, în lucrarea sa în două volume, intitulată *Geschichte des Osmanischen Reiches von seiner Entstehung bis aufdie neuesten Zeiten, nach Cantemir, Galetti, Gebhardi, d'Ohlsson, Spitzer u.a.*, unde îi acordă lui Dimitrie Cantemir primul stindard în această lungă ștafetă a Istorilor turcești.

Dintre toți învățații vremii, cuvintele marelui orientalist englez Sir William Jones (în *Prefatory Discourse to an Essay on the History ofthe Turks,* Londra, 1806, p. 496) exprimă cel mai hotărît și mai competent opinia savanților de specialitate asupra *Istoriei Im-periului Otoman.* William Jones scrie : „EXCELENTUL (sublinierea lui W.J.) Principe Dimitrie Cantemir a cuprins în *Istoria* scrisă de el substanța Cronicilor otomane." „Și, mai departe" „ *The history of the Turks by Prince Cantemyr far surpasses in authority and method every work on the same subject in any European dialect"* („Istoria Turcilor a Prințului Cantemyr depășește cu mult, ca autoritate și metodă, orice lucrare asupra aceluiași subiect scrisă în orice limbă europeană.") „El a fost crescut la Constantinopole și a fost familiarizat, din fragedă tinerețe, cu firea și cu moravurile turcilor, iar, dat fiind că era excepțional de bine pregătit în limbile arabă, persană și turcă, era în măsură să zugrăvească, după principalele lor izvoare, cunoștințele sale asupra afacerilor lor; nimic din lucrurile esențiale nu este omis, iar totul are culoarea ultimă a adevărului... Este aproape fără rost să mai spui, după acest îndreptățit elogiu, că *Istoria* lui Dimitrie Cantemir face compilațiile lui Knolles și Rycaut complet inutile."

Abia la un secol după învățatul român, pe drumul deschis de Dimitrie Cantemir, adică pe acela al **investigației turcilor în chiar filele cronicarilor și istoricilor lor,** a pășit și vestitul orientalist-turcolog Joseph von Hammer „-Purgstall". El și-a scris a sa *Geschichte des Osmanischen Reiches,* în l0, iar, apoi, în 4 volume (Viena-Pesta, l827-l835), în condiții fundamentale deosebite de cele ale lui Dimitrie Cantemir : valoroasele sale manuscrise ale istoricilor turci, achiziționate la Istanbul, și le-a adus la Viena, unde mai împodobesc și astăzi fondurile orientale din fosta capitală a Imperiului Habsburgic. Caracterul lui von Hamrner i-a îndemnat, însă, condeiul să scrie următoarele despre înaintașul și rivalul său (*Journal Asiatique,* IV, Paris, l824, p. 32 și urm.): „Sunt puține cărți care să se fi bucurat de o reputație mai puțin meritată și care să o fi păstrat mai lung timp, decît *Istoria Otomană* a Principelui Cantemir. Aceasta a deținut, întotdeauna, primul

rang printre lucrările care au uzurpat, pînă în prezent, în Europa, titlul de 'Istorie Otomană', și a făcut, pînă acum, autoritate în tot ce privește evenimentele istorice, moravurile și limba turcilor. El mai este considerat, pînă astăzi, ca un oracol, nu numai în Rusia, unde a scris autorul, ci și în Germania, în Franța, și chiar și în Anglia..." și se ceartă cu W. Jones din pricina lui Dimitrie Cantemir. Pe autor îl acuză că nu cunoștea sursele otomane, că nu știa limbile orientale, afară de turcă, „pe care probabil că o vorbea, însă nu înțelegea nimic din gramatica ei".

Riposta pe care, în calitate de turcolog, îmi permit s-o dau acestor erori, vehiculate și creditate, din păcate, și în monografiile unor învățați români (P.P. Panaitescu) e simplă : Dimitrie Cantemir a scris *Edvar-i iîm-i musiki* într-o limbă turcească aleasă, apreciată de turci. **Joseph von Hammer n-avea idee de această lucrare, iar el însuși n-a scris vreodată nici măcar un articol în turcește** ! Apoi, el judecă *Istoria Imperiului Othman* **după traducerea ei engleză**, care, ca și celelalte „de după ea", mișună de stîlciri ale textului originar **latin** al compatriotului nostru, de deformări de sens, de transpuneri greșite ale numelor. În **copia originalului latin**, adusă din Rusia la Biblioteca Academiei Române către sfîrșitul secolului trecut, se poate vedea că, **pe 460 de file din totalul de 543, toate cuvintele, expresiile, versurile turco-arabo-persane date în latinește sunt urmate imediat de forma lor originară în litere arabe, absolut corecte, în toate cele trei limbi.** Însăși redactarea originară îl apără pe Dimitrie Cantemir de acuzația turcologului vienez, care, la rîndu-i, vrînd să-l corecteze pe înaintașul său, scria *doustouri moukurem,* în loc de corectul *diistur-i miikerrem* – „marele vizii" !

Lucrarea lui Joseph von Hammer este demult depășită. Mai ales legăturile Imperiului Otoman cu Europa au fost sistematic expuse de Zinkeisen în *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa,* în 7 volume (Viena, 1840-1860). Apoi, *last, but not least,* un alt ro-mân de dimensiuni universale, Nicolae Iorga, a publicat *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt,* în 5 volume (Gotha, 1908-1910). Deși nu a fost un orientalist, Nicolae Iorga, utilizînd sursele otomane în traduceri, a folosit, în schimb, mulțimea imensă a documentelor europene cunoscute pînă atunci, și s-a întemeiat pe o viziune nouă, progresistă, aparținînd științelor istorice modeme, spre a clădi într-un spirit nou, adînc comprehensiv pentru obiect, **cea mai celebra sinteză de istorie otomană a veacului nostru**.

În felul acesta, dacă Joseph von Hammer l-a înlocuit pe Dimitrie Cantemir, în virtutea progresului firesc al științei (și, pentru aceasta, nu era nevoie să-i dispute gloria prin mijloace atît de ignobile !), o justiție imanentă avrat ca, la rîndu-i, opera să-i fie scoasă din circulație tocmai de acela care a fost, sub atîtea aspecte, Cantemirul epocii noastre !

Cititorul român ține, în mod firesc, să afle cum a încadrat domnul Moldovei trecutul nostru românesc în frescele turcești. Se constată, deci, că, pentru partea mai veche, autrul nu le-a dat românilor locurile de avanscenă, deși era român, pentru faptul determinant că nu scria o Istorie a Românilor, ci una a Imperiului Otoman.

S-a relevat, cu drept cuvînt, că, în cazul lui Ștefan cel Mare, pe care, de altfel, îl numește „cel mai mare erou al timpului său", Dimitrie Cantemir îl prezintă, în mod ciudat, ca dînd de două ori aceleași lupte memorabile de la Războieni și de la Valea Albă : odată greșit, sub Baiazid I, Trăznetul' (1389-1402), a doua oară, corect, sub Mehmed al II-lea (1451-1481). Aceste încurcături, aparent inexplicabile, nu pot fi acoperite decît, „după Horațiu", cu vorbele *Quandoque bonus dormitat Homerus* „'Mai atipește, cîteodată, și bunul Homer !'", cu toate că Homer era poet, iar Dimitrie Cantemir, în această ipostază, era istoric. Cu privire la Țara Românească, pentru partea mai veche, nu găsim deloc menționate numele lui Mircea cel Bătrîn – deși cronicarii citați de autor, Neșki, Sadeddin și alții, îl pomenesc mereu pe Mircea – și nici pe cel al lui Mihai Viteazul „cf., totuși,

acum, III, II, (**cc**) 96, la III, II, 53, **415** din text [sub Suleiman al II-lea]", deşi Ali Hezarfenn, pe care-l citează, de asemenea, îl cunoştea foarte bine pe *Mihai-i bed-faal,* „Mihai răufăcătorul".

Explicaţia acestui fapt trebuie căutată în stadiul cunoştinţelor lui Dimitrie Cantemir despre istoria naţională mai veche, **la data cînd scria** *Istoria Imperiului Othman.* Principele a fost, iniţial, un **filosof** şi un romancier, devenind istoric, etnograf şi geograf în clipa cînd toate aceste preocupări – pentru care avea, de timpuriu, şi interesul, şi pregătirea necesară – i-au fost cerute de lupta pentru eliberarea Ţării sale. Nicolae Iorga a arătat, încă demult, că, în monumentala sa carte consacrată istoriei naţionale, *Hronicul,* Dimitrie Cantemir dovedeşte o informaţie şi o conştiinţă a istoriei patriei net superioare operelor anterioare, inclusiv *Descrierea Moldovei* – corectînd multe din erorile cuprinse în aceste scrieri. Dacă nu ar fi murit la „nici" 50 de ani, dacă şi-ar fi putut revedea manuscrisele în pragul tipăririi lor, de bună seamă că observaţiile pe care ni le impune astăzi modul cum apare istoria noastră în unele pagini din *Istoria Imperiului Othman* ar fi rămas fără obiect. De altfel, începînd de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, faptele şi personalităţile româneşti, mult mai bine cunoscute de autor, se împletesc amplu, aşa cum se şi cuvine, în şirul celor otomane. Iar în „Cartea a III-a", de la 1672 înainte, în economia istoriei turceşti, un loc important a fost rezervat de autor şi istoriei româneşti.

Considerată în perspectiva istoriografiei turceşti, universale şi româneşti, *Historia Incrementomm atque Decrementomm Aulae Othmanicae* este nu numai o **realizare** de o deosebită importanţă, şi un model al genului, aşa cum li s-a impus, pentru mai bine de un secol, tuturor învăţaţilor nepărtinitori, ci ea este, în acelaşi timp, şi o **realitate**, prezentă şi astăzi, şi mîine, prin caracterul ei de **sursă** istorică primordială pentru **epoca sa**. Această îndoită însuşire a *Istoriei Imperiului Othman* i-a adus lui Dimitrie Cantemir, mai mult decît celelalte lucrări ale sale, laurii celebrităţii mondiale, pînă la UNESCO, *et ultra.*

Aurel DECEI

POSTFAȚA TRADUCĂTORULUI

O ediție completă, academică, a celei mai de seamă lucrări a Principelui Cantemir, din punctul de vedere al Apusului Europei, aceea privitoare la „Creșterile și Descreșterile Porții Othmane", numită, adesea, pe scurt, chiar și de Autorul său, „Istoria Othmană", nu are cum să fie cuprinsă într-un volum unic, ba nici măcar în două: un tom aparte se cuvine să conțină ediția critică (revăzută *ad unguem)* a textului latin autentic (pornind de la fotocopii și de la cea facsimilată, după manuscrisul final, *Harvardiensis,* de Editura 'Roza Vînturilor' din București, în 1999), scoasă acum de aceeași Casă Editorială, într-o a doua ediție, revăzută și corectată (față de cea inițială, Timișoara, Amarcord, 2001), cu ajutorul lect. dr. Octavian Gordon și al actualei echipei editoriale conduse de prof. dr. Dan Zamfirescu; un al doilea tom are a cuprinde cele două volume succesive ale traducerii românești, ('Creșterea', Cărțile I-II, apoi 'Descreșterea', Cartea a III-a, fiecare însoțite de 'Adnotările' lor aparte); un al treilea tom, de mare amploare, dacă nu cumva un șir de tomuri, vor trebui să cuprindă un amplu Studiu Introductiv și un lung șir de Note și Comentarii, întocmite de o echipă de colaboratori specializați în varii domenii, ca istoria Turcilor, religia islamică, ritualurile de Curte ale Porții Othmane, dar și ale Moldovei, muzică, astronomie, filologie turanică, arabă și iranică, calculul datărilor etc.

În volumele de față, care conțin, *pro re,* traducerea textului lui Dimitrie Cantemir (mai jos DC) nu am inclus alte Note, decît cele preluate din comentariile la Prefață redactate, cîndva, de Acad. Virgil Cândea și de mine, cu prilejul tipăririi acesteia în avanpremieră, firește, după manuscrisul final al *IDAO* – în 'Manuscriptum', XVI, 1985, 2 (59), p. 17-42, XVII, 1986, 1 (62) și 1990, 3-4 (80-81): o acțiune începută destul de curînd după redescoperirea hărăzită regretatului nostru Maestru. Notele la ea sunt înzestrate, după autorul lor, cu siglele VC, și, respectiv, DS. Forma traducerii Prefeței a fost, firește, revizuită acum de noi, pe măsura transpunerii în românește a Cărților și Adnotărilor *IDAO.*

Reamintim, în beneficiul publicului mai puțin specialist, care va fi auzit despre reproșurile foarte aspre (totodată, egoiste și nedrepte) aduse, începînd din veacul al XIX-lea, strădaniei Autorului, faptul că textul 'Cărților', astfel definite de către însuși DC, reprezintă, de fapt, în majoritatea sa, traducerea latină a Cronicilor turcești pe care DC le citează destul de des, erorile lor neputîndu-i fi atribuite *sine pluribus* Principelui Moldovei.

Partea întru totul originală a operei constă, astfel, din Adnotările, bogate și expresive, pe care Autorul le-a adăugat, ca o contribuție proprie, aparte, într-o a doua secțiune, specială, a lucrării. Fie și numerotarea deosebită a paginilor lor, în două tranșe [la C. I-II (pp. 1-279) la C. III (pp. 1-206)], ne arată prin sine că efortul redactării lor s-a petrecut doar în timp, întîi în ciornă și abia apoi ajungîndu-se la transcrierea finală, pe curat, a textului însuși. Aici DC se afla la largul său, iar limba latină a Notelor scapă de monotonia stilistică, tipic orientală, a Cronicilor transpuse în Cărțile I-III.

La finele volumului am judecat util să dăm un indice al Adnotărilor originare, spre o mai ușoară regăsire ulterioară a lor, cu tematica lor aparte, precum și o listă a Sultanilor, după numele și faptele cărora au fost ordonate (trecînd peste Prefața privitoare la începuturile Puterii Othmane) Capitolele celor două Cărți ale 'Creșterii': I. De la Suleiman I. și pînă la Murad al II-lea; II. De la Mehemmed al II-lea (Fatîh = 'Cuceritorul') pînă la prima parte a domniei lui Mehemmed al IV-lea. Cele cinci Capitole ale 'Descreșterii' alcătuiesc cuprinsul volumului al II-lea (de la sfîrșitul nefast al domniei lui Mehemmed al IV-lea și pînă în 1711), tot atît de amplu ca întindere, dat fiind că el ilustrează perioada contemporană vieții lui DC, petrecută în bună parte chiar la Constantinopole. Nouă, unora, ni se pare cu totul plauzibilă presupunerea că plasarea în 1672 a sfîrșitului 'Creșterii' este legată nu numai de luarea Cameniței, ca ultim succes material al Othmanizilor, ci, omenește, și de momentul nașterii Autorului: gîndirea simbolică îi era cu totul familiară lui DC – odată cu el, sfîrșitul 'tiraniei' turcești trebuia să se apropie de sfîrșit.

Poate că Cititorul nostru se va mira constatînd că am procedat la fel în traducere, ca și în editarea critică a textului latin al IDAO, prin păstrarea ca atare a duetului arab al scrierii othmane, fără transpunerea în tiparul latin modern (al Republicii Turce) a transliterărilor latinești ale lui DC: e adevărat, am lăsat ca atare *Szah, Chan, Pasza, Czoban, Czorluly, Dzingiz* (pentru *Șah, Pașa, Çoban, Çorluly, Cingis)* etc. Rațiunea este una simplă și practică, derivînd dintr-o sugestie primită, cu mulți ani în urmă, de la marele nostru Turcolog, Profesorul Vladimir Drimba. Fapt mai puțin știut, transliterările lui DC sunt o rară și prețioasă mărturie asupra pronunției concrete, *o tempore,* a numelor, demnităților, toponimelor și a textelor turcești amplu citate de Autor, toate înzestrate cu o valoare cu atît mai mare, cu cît, pe acea vreme, textele în *ductus Arabicus* erau nevocalizate (deci nu le putem citi decît structura consonantică, deducînd apoi restul alcătuirii cuvintelor). Așadar, pentru Orientaliștii care nu știu latinește, deci nu pot folosi textul latin, păstrarea formei genuine a lui DC prezintă o deosebită însemnătate. Nu putem trece sub tăcere, iarăși, că, în traducerea sa, N. Tindal nu numai că a modificat întreaga structură a lucrării cantemiriene și, adesea, a parafrazat, de-a dreptul, textul, ci a eliminat complet și întregul duet arab, numele proprii și expresiile orientale fiind redate fantezist, adesea cu totul greșit, astfel că și traducerile următoare, în franceză, germană etc. 'mișună' de erori similare.

Ajunge, prin urmare, să ilustrăm aici sistemul lui DC de redare în litere latine a originalelor orientale, nu arareori date, chiar de el, și în *ductus Arabicus,* din limbile turcă, arabă și persană: astfel, cz = tc. ç, rom. [ci, ce]; dz = tc. c, rom. [gi, ge]; sz = rom. [ș]; z = rom. [ț] (dar redat, mai arareori, și prin cz, ca în *Ne(a)m(c)z, Galli(c)zin);* ch = germ. [h] dur; h = tc. h, rom. [h]; g = tc. g, rom. [ga, go, gu], dar și [ghe, ghi]; io = tc. [5]; iu = tc [ii]; J = tc. y, semivocalic (ca în *Jengiczeri* – tc. *Yeniçeri* ^ rom. Ieniceri)); k = rom. [ca, co, cu]; v, dar, uneori, și w = tc. v; y – tc. ý, rom. [î] (dar uneori [î] este redat și prin i, ca în *Canuni, Yildirim* etc.

Cîteva observații preliminare (p. 10) au fost deja menite lămuririi sistemului nostru de a vădi limpede ce a abreviat, ce a corectat, ce a omis Autorul însuși, ori vreunul dintre copiștii săi. Trimiterile interioare se cade să uimeze și ele împărțirea originară în Cărți, Capitole, Paragrafe (respectiv Adnotări) și pagini genuine ale ms. *Harvai-diense* (H), stabilind de acum încolo un standard ne *varietur.*

Nădăjduiesc că o bună parte din Cititori îmi vor ierta refuzul de a scrie în românește (și în interiorul cuvîntului) folosind semnul grafic î, scriind, deci, statornic, cu *î,* din convingerea că pseudo-reforma 'Drăgănescu' nu a adus cu sine (așa cum a pretins) nicio 'restituire a tradiției românești', ci doar o confuzie populistă, potrivnică principiului grafiei noastre fonetice ('un fonem = un grafem'); dar nimic nu ne împiedică să urmăm, în cazuri aparte, principiul 'anomaliei', la numele proprii, ca în *Român(ia), Mândru, Pârvu, Sârbu* (la fel ca în *Alecsandri,* dar *Alexandrescu).*

Nu pot încheia această scurtă justificare a procedurilor urmate în tomurile de față, fără să exprim adîncile mele mulțumiri multregretatului nostru 'Patron' cantemirian, Acad. V. Cândea. Nu voi uita nicicînd sfaturile Prof. Vladimir Drimba, cîștigate și atunci pe cînd îi eram alături în lucrul la pasajele latine din *Codex Cumanicus,* și în tot ceea ce privește partea turanică din *IDAO.* În lucrul la Prefață, neprețuit a fost ajutorul doamnei dr. Ioana Cândea-Feodorof. De asemenea, în privința redării tuturor textelor în *ductus Arabicus,* m-am întemeiat pe ajutorul conf. dr. George Grigore și al conf. dr. Luminița Munteanu, cărora le rămîn profund recunoscător. În, poate, a 30-a oară a revederii textului latin m-am bucurat de amabilul și competentul sprijin al discipolului meu, lect. dr. Octavian Gordon. Iar dificilul demers de reproducere computerizată a acestor imagini 'arabice' s-a aflat, încă de la textul latin, în seama dr. ing. Emil Slușanschi și a ing. Mihai Burcea, a căror trudă nu a încetat să-mi fie, și acum, de un real folos.

Un ultim, dar nu mai puțin însemnat cuvînt de mulțumire i se cuvine, de la sine, Casei Editoriale 'Paideia', care a diferit în mod esențial de alte edituri de pe la noi, deschizînd calea și susținînd cu căldură efortul de a vedea acum, pentru prima dată în consonanță cu gîndul Autorului, împotriva gravelor deformări ale întregii sale lucrări, transpusă în limba sa natală, opera de căpetenie care a făcut ca numele să-i fie înscris, printre alți iluștri cărturari ai lumii, în înaltul cupolei Bibliotecii Sainte Généviève din Paris.

Dan Slușanschi

CUPRINS

Sigle și abrevieri			4
Prefața editorului			5
Prefața traducerii românești († Acad. V. Cândea)			7
Prefața lui Cantemir			13
Creșterea Curții Othmanice	I, 1	Suleiman Szah	49
	I, 2	Othman I.	51
	I, 3	Orchan	59
	I, 4	Murad I.	65
	I, 5	Baiezid I.	68
	I, 6	Interregn (Suleiman Czelibi)	73
	I, 7	Interregn (Musa Czelibi)	76
	I, 8	Mehmed I.	78
	I, 9	Murad II.	81
Creșterea Curții Othmanice	II, 1	Mehmed II.	91
	II, 2	Baiezid II.	85
	II, 3	Selim I.	113
	II, 4	Suleiman I.	127
	II, 5	Selim II.	148
	II, 6	Murad III.	155
	II, 7	Mehmed III.	160
	II, 8	Ahmed I.	161
	II, 9	Mustafa I. – Othman II. – Mustafa I.	164
	II, 10	Murad IV.	165
	II, 11	Ibrahim	172
	II, 12	Mehmed IV. *(prima parte)*	174
Adnotările la Creștere (I)	I, 1		183
	I, 2		186
	I, 3		189
	I, 4		192

	I, 5		200
	I, 6		206
	I, 7		208
	I, 8		211
	I, 9		215
Adnotările la Creștere (II)	II, 1		224
	II, 2		236
	II, 3		252
	II, 4		271
	II, 5		299
	II, 6		304
	II, 7		306
	II, 8		306
	II, 9		307
	II, 10		307
	II, 11		310
	II, 12		312
Descreșterile Curții Othmane	III, 1	Mehemed IV. *(partea a doua)*	325
	III, 2	Suleiman II.	356
	III, 3	Ahmed II.	414
	III, 4	Mustafa II.	463
	III, 5	Ahmed III.	463
Adnotările la Descreșteri	III, 1		473
	III, 2		502
	III, 3		522
	III, 4		531
	III, 5		559
Indicele adnotărilor lui Cantemir (I-II-III)			573
Domniile sultanilor (I-II-III) împărăției othmane			598
ANEXĂ: A. Decei, *Dimitrie Cantemir, istoric al Imperiului Otoman*			599
Postfața Traducătorului			605